

**FRANTIŠEK
ŠMAHEL
ALMA MATER
PRAGENSIS**

Studie k počátkům
Univerzity Karlovy

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2016

Univ

Katalogizační údaje jsou k dispozici v NK ČR

Na přebalu: Otisk originální pečeti na notářském instrumentu z 1. září 1411

© Univerzita Karlova v Praze, 2016

Text © František Šmahel, 2016

Photography © 2016

Archiv Univerzity Karlovy (přebal, č. obr. 1–4), Knihovna Národního muzea (5),

Národní archiv Praha (6), Zisterzienserstift Zwettl, Stiftarchiv (7),

Správa Pražského hradu / Metropolitní kapitula u sv. Víta / Jan Glöckl (8, 9)

ISBN 978-80-246-3203-2

ISBN 978-80-246-3239-1 (pdf)

Obsah

PŘEDMLUVA /9

PRAŽSKÉ OBECNÉ UČENÍ V DOBĚ LUCEMBURSKÉ /11

I. Počátky pražského obecného učení /13

Causa celebris: zakládací listiny pražské univerzity – Zpochybněné provenství: Erfurt, nebo Praha? – Universitas juristarum in studio Pragensi – Univerzita bez profesorů a studentů? – Alma mater Pragensis a její „dcery“ – Středoevropské „vyzařování“ pražského obecného učení – Stručné shrnutí

II. Nejstarší statuta pražské univerzity /43

Konstitutivní akty a Ordinationes Arnesti – 1360–1372: Rozdvojení pražského vysokého učení – Rukopisné dochování nejstarších statut – Statuta Universitatis Lipsiensis 1410 – Revize statut v důsledku Dekretu kutnohorského – Revidované znění univerzitních statut (B) v rukopise NK Praha XIV A 4 – Stručné shrnutí

III. Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity /62

Univerzitní pečeť ve světle staršího bádání – Univerzitní pečeť v novém světle? – Ad fontes: Univerzitní pečeti ve svědectví pramenů – Záhada zůstává... – Shrnutí

IV. Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy /85

Nejasnosti kolem mistra Waltra a jeho Týnské školy – Původ prvního známého kandidáta univerzitního diplomu – Shrnutí

V. Doplnky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420 /92

„Školy“, koleje a bursy pražského obecného učení – Slova, významy a pojmy v lexiku pražských kolejí – Mistři kolegiáti Karlovy koleje – Spory o místa v mistrovských kolejích 1384–1390 – Příloha 1. Mistři kolegiáti Karlovy koleje 1366–1420 – Příloha 2. Probošti Karlovy koleje 1366–1420 – Příloha 3. Mistři kolegiáti koleje krále Václava 1381–1420

VI. Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419 /126

Úskalí a obtíže heuristiky – Lectores ordinarii, professores, magistri actu regentes – Frekvence a počty graduovaných – Příloha: Seznam profesorů a graduovaných i negraduovaných studentů pražské lékařské fakulty do roku 1420

VII. Dekret kutnohorský a odchod německých studentů z Prahy
v roce 1409: Diskuse /168

*Shrnutí výzkumu a odpověď na námítky Dr. Sabiny Schumannové – Příloha 1.
Imatrikulace a bakalářské zkoušky na pražské univerzitě 1399–1418 – Příloha 2.
Secese cizích studentů z Prahy – Příloha 3. Dodatečný soupis účastníků pražské secese
přes Vídeň*

VIII. Kutnohorský dekret po 600 letech
(spolu s Martinem Nodlem) /179

*Retrospektiva bádání – Kdy a proč vznikly pražské univerzitní národy – Spory o koleje
předehrou Dekretu kutnohorského? – Concordia nacionum – Univerzitní frekvence:
Spravedlnost domácímu národu? – Bezprostřední podněty a příčiny – Od Knínova
kvodlibetu k secesi cizích národů – Závěrem*

IX. Pražská univerzita a počátky husitství /213

*Počátky univerzity a jejích fakult – Alma mater soupeří s dcerami – Sváry a zápasy
o učení Jana Wyclífa – Od Dekretu kutnohorského k deklaraci o kalichu – Zemská
univerzita v poutech kalicha*

FAKULTA SVOBODNÝCH UMĚNÍ
DO POČÁTKU HUSITSKÉ REVOLUCE /229

X. Dějiny fakulty svobodných umění 1348–1419 /231

*Počáteční období 1348–1367 – Statuta a organizace fakulty – Studijní řád – Zkoušky,
promoce a výroční disputace – Studenti a učitelé – Spory o univerzálie a univerzitní hlasy
– Vítězství reformní strany – Příloha: Decani, assessores, collectores, deputati quatuor
nationum, examinatoresque facultatis artium 1367–1419*

XI. Statuta antiqua, kalendária a soupisy přednášek pražské
artistické fakulty /303

*Statuta antiqua – Kalendária pražské univerzity a její artistické fakulty – Soupisy
přednášek pražské artistické fakulty – Příloha 1. Chronologické vrstvy statut fakulty
svobodných umění – Příloha 2. Adnotationes de lectionibus ab Ioanne Jahanstarfer
in Universitate Pragensi exauditis annis 1388–1390 – Příloha 3. Adnotationes de
lectionibus ab quodam baccalaureo in Universitate Pragensi exauditis annis 1388–1389*

XII. Písemné záznamy kvodlibetních disputací na pražské univerzitě
do roku 1420 /326

*Disputace de quolibet na artistických fakultách – Kvodlibety kolbištěm boje o Wyclífovo
učení – Písemné přípravy výročních disputací – Záznamy kvodlibetních diskusí –
Příloha 1. Seznam známých pražských kvodlibetů v letech 1394–1417 – Příloha 2.
Kvodlibet mistra Jindřicha z Ribenic – Příloha 3. Seznam kvestií kvodlibetu Jana
Arsena z Langenfeldu*

XIII. Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku
1412 /349

*Mistr Michal z Malenic a jeho kvodlibet – Kvestie principalis Utrum veritas creata –
Žáznam kvodlibetní diskuse – Doktrinální prvky debaty – Příloha 1. Stručný výtah
z kvestie principalis – Příloha 2. Tematické zaměření diskuse – Příloha 3. Diskusní
námítky Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra a Jeronýma Pražského*

XIV. Pražský spor o universalia realia /372

*Ohlédnutí za dosavadním bádáním – Výzkum pramenů ke sporu o pojetí univerzálií –
Předběžné závěry – Příloha: Členění univerzálií podle M. Štěpána z Pálče*

XV. Disputační pomůcka z doby vzplanutí pražského sporu
o univerzálie /382

Úvod k edici – Argumenta de universalibus realibus Magistri Stephani de Palecz

XVI. Jan Hus a wyclifské pojetí univerzálií /390

*Hus jako profesor filozofie – Povaha Husova realismu – Universalia in re: testimonium
fidei christiane*

UTRAKVISTICKÁ UNIVERZITA /409

XVII. Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622
(spolu s Miroslavem Trucem) /411

*Počty studentů a učitelů Univerzity Karlovy v letech 1433–1622 – Regionální
a sociální původ graduovaných – Studenti z českých zemí na zahraničních univerzitách*

XVIII. Paříž a Praha kolem roku 1450 /459

*Restaurace pražského obecného studia 1437–1448 – Cesty za novými učebními texty
do Paříže a opisy komentářů Jana Versora – Primát víry rozhoduje: Rozchod
Versorových žáků – Příloha: Opera philosophica Mag. Johannis Versoris (Rukopisy
české provenience)*

XIX. Nejstarší knižní katalogy knihoven kolejí Univerzity Karlovy /476

*Lokační soupis knih kolejje Karlovy – Katalog knihovny kolejje národa českého
(Nationis Bohemicae) – Katalog knihovny kolejje Rečkovy – Pražské kolejní knihovny
v mezinárodním srovnání*

XX. Zatoulané drobné texty v nejstarších kolejních katalogích /501

*Obligace Blažka z Drnova – Jmenné seznamy kolegiátů – Agenda kolejní knihovny –
Inventáře výbavy kolejní kaple a kostelíka sv. Štěpána ve zdi – Conspectus divisionis
scientiarum, artium mechanicarum liberaliumque – Příloha: Miscellanea ad Collegium
sanctissimae Mariae Virginis spectantia (editiones I–IX)*

XXI. Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské /527
*Zmařené snahy o restauraci vysokého učení – Zemská utrakvistická univerzita –
Zaměření a rozsah výuky – Nesmělé počátky humanistické elokvence – První mezi
prvními: M. Václav z Chrudimě*

XXII. Existenční vyhlídky a kariéry univerzitních humanistů /550
*Přínos Rukověti humanistického básnictví pro dějiny Karlovy univerzity – Počátky
a rozvoj latinského humanismu – Prosopografická anketa veršujících humanistů*

XXIII. Pražští studenti v letech 1348–1622 /560
*První starosti: Imatrikulace a ubytování – Trnitá cesta k promoci: Lekce a zkoušky –
Studentský život: Každodennost a existenční vyhlídky*

Ediční poznámka a komentáře k publikovaným studiím /575

Seznam zkratk /588

Vybrané edice a literatura /589

Rejstřík /601

Předmluva

Dějiny Univerzity Karlovy, na níž jsem studoval i působil, byly pro mne od doby odborného uzrávání oblíbenou oblastí vědeckého poznání. Kolik jen významných historiků se jim věnovalo, počínaje patriarchou V. V. Tomkem přes F. M. Bartoše až k Jiřímu Kejřovi! K oběma naposled jmenovaným znalcům jsem chodil pro rady, když jsem se před šedesáti lety začal zabývat kvodlibetní příručkou mistra Matěje z Knína z roku 1409. Byl to tehdy úkol nad mé síly, přesto mne to neodradilo, neboť jsem vytušil, jak velké množství rukopisů i obtížných textů na badatele čeká. Pokud to jen bylo možné, k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy jsem se vracel i v době jiných výzkumných úkolů nebo v pěti letech, kdy jsem se živil jinou profesí.

Díky velkorysé nabídce ředitele Nakladatelství Karolinum mohu odborné veřejnosti předložit soubor studií k nejstarším dějinám pražského vysokého učení, jakousi žeň svých výzkumů za více než padesát let. Dvě knižní publikace jsem předem musel ze souboru vyloučit. V obou případech je to jen v důsledku jejich rozsahu, neboť po metodické stránce byly vykročením do nedostatečně prozkoumané oblasti pramenů. Rozprava *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* byla jednou z prvních poválečných studií statisticko-sociologického zaměření.¹ Její vývody a závěry částečně přibližuje stať *The Kuttenberg Decree and the Withdrawal of the German Students from Prague in 1409, a Discussion*², kterou zde přetiskuji v českém překladu.

Druhou publikaci, kterou jsem nemohl zařadit, byl *Soupis pramenů k pražskému sporu o univerzálie*, který je navíc již delší dobu těžko dostupný.³ V tomto případě by však bylo třeba podniknout další rozsáhlé rešerše literatury, která přibyla v posledních třech až čtyřech desetiletích. Povšechnou představu o zaměření a výsledcích tohoto evidenčního průzkumu poskytuje článek *Pražský spor o „universalia realia“: nové prameny – nové otázky*⁴, jehož původní německá verze byla určena pro informaci zahraničních badatelů.⁵ Stranou jsem ponechal i tematicky příbuzný

1) Vyšla v Rozpravách ČSAV, ŘSV 77/3, Praha 1967.

2) History of Universities 4, 1984, s. 153–166.

3) František ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500* (Mediaevalia philosophica Polonorum 25), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdaňsk 1980.

4) *Studia Comeniana et historica* 13/26, 1983, s. 139–149.

5) František ŠMAHEL, *Prolegomena zum Prager Universalienstreit. Zwischenbilanz einer Quellenanalyse*, in: *Les universités à la fin du Moyen Âge. Actes du Congrès international de Louvain (26–30 mai 1975)*, Jacques Paquet – Jozef Ijsewijn (edd.), Louvain 1978, s. 242–255.

soubor prací o působení a díle Jeronýma Pražského, jejichž poznatky a závěry jsem využil v monografii věnované tomuto mistru čtyř univerzit.⁶

Při reediciích svých prací se snažím nejen o korekci případných omylů, ale i o upřesnění či doplnění textu. Činím tak s vědomím, že některé ze studií jsou pak místy odlišné od svého původního znění. Přednost tu má v mých očích zohlednění dosaženého stadia výzkumu před pietním zachováním původní doslovné podoby. Ve dvou či třech případech jsem dokonce vypustil nebo přidal některé delší úseky, abych se vyhnul zbytečné duplicitě anebo abych v zájmu úplnosti doplnil dokumentaci pramenů. Nově jsem k souboru připojil dosud nepublikovanou studii *Nejstarší statuta pražské univerzity: Prolegomena k jejich edici*. Ke každé z vybraných studií jsem považoval za potřebné i užitečné připojit krátký komentář, který čtenář nalezne v závěru knihy.

Není snad knihy, v níž by chyběla slova díky. Ani tato nebude výjimkou. V první řadě jsem zavázán díky řediteli nakladatelství Karolinum Petru Valo, bez jehož podnětu bych se tak rozsáhlý soubor neodvážil předložit. Znovu se mi osvědčila redakční spolupráce s paní Kamilou Veselou. V potížích mi jako vždy ochotně vypomohl Robert Novotný, kolegovi Janu Vojtíškovu děkuji za překlad studie o Dekretu kutnohorském a odchodu německých studentů z Prahy v roce 1409 a Martinu Nodlovi za souhlas s přetištěním společného pojednání.

PRAŽSKÉ OBECNÉ UČENÍ V DOBĚ LUCEMBURSKÉ

6) František ŠMAHEL, *Život a dílo mistra Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010.

I. Počátky pražského obecného učení Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“

Causa celebris: Zakládací listiny pražské univerzity – Zpochybněné provenství: Erfurt, nebo Praha? – Universitas juristarum in studio Pragensi – Univerzita bez profesorů a studentů? – Alma mater Pragensis a její „dcery“ – Středoevropské „vyzařování“ pražského obecného učení – Stručné shrnutí

Klademe-li si otázku, co nového přineslo bádání o počátečním období Univerzity Karlovy od posledního velkého jubilea v roce 1948, pak je třeba předeslat, že v posledních padesáti letech se dějiny univerzit staly jedním z nových specializovaných oborů s vlastní mezinárodní asociací¹, bibliografií i časopisem.² Individualita tu sice zcela nevyklidila pole týmovým výzkumům, přesto však viditelným výsledkem mezinárodní spolupráce jsou nově pojaté *Dějiny evropských univerzit*³ a přínosné sympoziální sborníky.⁴ V zrcadle soudobého srovnávacího studia si pražská univerzita ve svém počátečním období podržuje středoevropskou prioritu, jako jeden z monumentů „národního“ kulturního vzepětí však vykazuje praskliny všude tam, kde se stavělo na vratkých základech. S pochopením pro probouzející se české národní vědomí, nikoli však pro konec dvacátého století, připouští potřebu národních památníků přední německý historik Peter Moraw, jenž svou polemickou úvahou o minulých a současných pohledech na dvě pražské středověké univerzity hodil rukavici české mediévistice.⁵ Necítil jsem potřebu ji

1) Commission Internationale pour l'histoire des universités (CIHU) je přičleněna k International Committee of the Historical Sciences.

2) První svazek bibliografie s názvem *Work in Progress and Publications* vydal zemřelý již John M. FLETCHER v Birminghamu 1978. Ročenka s názvem *History of Universities* začala vycházet v roce 1981.

3) Srov. *A History of the University in Europe 1. The Middle Ages*, Hilde de Ridder-Symoens (ed.), Cambridge 1991, německá verze vyšla pod názvem *Geschichte der Universität in Europa I. Mittelalter*, Walter Rugg (ed.), München 1993. [Užitečný přehled problematiky s bohatou literaturou podal Krzysztof Oóg, *The Role of Poland in the Intellectual Development of Europe in the Middle Ages*, Kraków 2009, s. 39–52.]

4) Srov. zejména sborníky: *Les Universités européennes du XIVe au XVIIIe siècle*, Genève 1967; *Die Geschichte der Universitäten und ihre Erforschung. Theorie – Empirie – Methode*, Leipzig 1984; *Les Universités européennes du XVIe au XVIIIe siècle. Histoire sociale des populations tudiantes I–II*, Dominique Julia – Jacques Revel – Roger Chartier (edd.), Paris 1986; *Le università dell'Europa. La nascita delle università*, Gian Paolo Brizzi – Jacques Verger (edd.), Milano 1990; *Die Universität in Alteuropa*. Alexander Patschovsky – Horst Rabe (edd.), Konstanz 1994; a *Gelehrte im Reich. Zur Sozial- und Wirkungsgeschichte akademischer Eliten des 14. bis 16. Jahrhundert*, Rainer Christoph Schwinges (ed.), (Zeitschrift für historische Forschung, Beiheft 18), Berlin 1996.

5) „Potřeba národních památníků, přiznačná pro mladé národy s nejistou legitimitou, měla z poatku tez pozitivní rasy, např. vydavatelskou činnost... Český lid a jeho dějepisectví není chudé na památníky, a to jak na kovu trvalejřší, jakým je husitství, tak i na ty, které se vynořují nebo obnovují přiležitostně, jako Velkomoravská říše nebo mírové království Jiřího z Poděbrad. Žádný z těchto druhých živoucıch monumentů není – snad s výjimkou města Prahy – tak konkrétní jako Karlova univerzita, která se navíc může pochlubit rekordní značkou svého založení... Středověká pražská univerzita je navíc nejpevnejřím památníkem

zvednout, neboť jsem v tomto ohledu předešel vyzyvatele o více než deset let, byť s menší průrazností.⁶ Také já se domnívám, že „svobodná společnost může snést radikálně svobodnou vědu“, a proto se v zásadní otázce vědeckého přístupu stavím po bok Petera Morawa. Proti komu však? Probírám-li se kriticky domácím studiem, jak se zejména jeví v třiceti pěti ročnících specializované revue *Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, jen zcela výjimečně se shledávám s příspěvky nahrazujícími odbornost nacionální nebo jinak ideologicky zaměřenou frazeologií. Díky mnohaletému intenzivnímu domácímu studiu má také první díl *Dějiny Univerzity Karlovy* vysokou, mezinárodně srovnatelnou úroveň.⁷ Stojíme snad oba s Morawem donkichotsky proti větrným mlýnům? Ano i ne. Stále ve vzduchu plují staronové smyšlenky nacionálně sebestředného rázu, které pronikají do dějepisných přehledů a učebnic. Není tomu však jen u nás, ale i v německém dějinném povědomí.⁸ Na rozdíl od Morawa jim nepřikládám velkou váhu, byly tu a budou, vědecké bádání je nemůže vymýtít. Morawovo snažení má však ještě jednu výraznou dimenzi a tou je srovnávací studium v celoevropském kontextu.⁹ Zde se české bádání, co naplat, málokdy vyprostilo ze svého bohemocentrismu, a to včetně soudů o středoevropském dosahu Karlova vysokého učení. V rozpravě s Peterem Morawem a dalšími historiky půjde většinou o subtilní odstíny, které se promítají do argumentace s vyostřenými, nikoli nutně apriorními hledisky. Místo jubilejní bilance tudíž nabízím kritické reflexe k některým výsledkům bádání za posledních padesát let.¹⁰

českých dějin, neboť se zatím nedočkala vážné kritiky a principiální reflexe.“ Viz Peter MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters. Perspektiven von gestern und von heute*, in: Spannungen und Widersprüche. Gedenkschrift für František Graus, Susanne Burghartz (ed.), Sigmaringen 1992, s. 109–110. K tomu je třeba dodat, že Moraw kontury svého pojetí naznačil již v syntetickém přehledu *Die Universität Prag im Mittelalter. Grundzüge ihrer Geschichte im europäischen Zusammenhang*, in: Die Universität zu Prag (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 7), München 1986. Ve vyostřené podobě se některé teze objevují jednak v díle *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Böhmen und Mähren*, Friedrich Prinz (ed.), Berlin 1993 (srov. zde zvl. s. 149–151), jednak v článku *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 34, 1993, s. 56–59. Jiné autorovy studie uvádím níže.

6) Dovolují si tu připomenout své pojednání *Pražské univerzitní studentstvo v přederevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77/3), Praha 1967, kde jsem zpochybil starší domácí představu ospravedlňující Dekret kutnohorský početní převahou univerzitního českého národa.

7) Srov. *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Praha 1995; pod redakcí Michala Svatoše se na svazku autorsky podíleli Ivana Čornejová, Jaroslav Kadlec, Jiří Kejř, Jiří Pešek, Michal Svatoš, Petr Svobodný a František Šmahel. Ke škodě věci redakce rezignovala na poznámkový aparát. Významnou měrou k jubileu přispěl Jiří KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995. Obě publikace čtenáři poskytnou širší poučení s odkazy na literaturu a prameny.

8) Stojí za zmínku, že poválečné německé učebnice dějepisu pro střední školy bez výjimky považují pražskou univerzitu za německou, založenou německým králem apod.

9) Připomínám tu tři hlavní slabiny soudobého bádání podle P. Morawa: a) opomenutí systematických srovnávacích analýz, b) bezděčně až bezmyslenkovité anachronismy, c) nepodložené hodnotící soudy o kvalitě výuky (*Die Hohe Schule in Krakau*, in: Studien zum 15. Jahrhundert. Festschrift für Erich Meuthen I., Johannes Helmrath – Heribert Müller /edd./, München 1994, s. 521–522).

10) Starší literaturu až do konce sedmdesátých let uvádějí Miloslava MELANOVÁ – Michal SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do roku 1622*, Praha 1979, dále srov. bibliografické a historiografické přehledy v souhrnných pracích uvedených výše v pozn. 7.

Causa celebris: Zakládací listiny pražské univerzity

V odpovědi na staronovou otázku, kterou si znovu položil, zda totiž „založil pražskou univerzitu císař, či král český?“, Václav Chaloupecký v roce 1948 jednoznačně dal přednost druhé variantě, přičemž odmítl výklad, že by Karel IV. vysoké učení určil „toliko a výlučně pro Čechy“.¹¹ Obdobnou snahu nepodlehout anachronickým hlediskům lze ojedinele nalézt i v německém dějepisectví, a to zejména v jubilejní stati Eugena Lemberga.¹² Ponecháme-li stranou návraty k nacionálně zabarveným hlediskům,¹³ projevují se jisté oscilace i v linii kriticky zaměřeného dějepisectví. Zatímco Miroslav Boháček v návaznosti na Josefa Šustu usoudil, že papež Kliment VI. svou bulou z 26. ledna 1347 pražské obecné učení přímo zřídil,¹⁴ Jiří Spěváček se přiklonil k staršímu názoru V. V. Tomka, podle něhož šlo pouze o souhlas s jeho založením.¹⁵ Tak jako tak Klimentova bula byla jedním ze tří konstitutivních aktů pražského obecného učení, z nichž další dva byly vydány z pravomoci Karla IV. Rozumí se samo sebou, že mu papež v arenze určuje všekřesťanskou, nikoli jen českou či říšskou působnost.¹⁶

Pokud jde o zakládací listinu ze 7. dubna 1348, literatura je již vcelku zajedno, že Karel IV. založil a privilegoval pražskou univerzitu pro České království.¹⁷ Odpověď na spornou otázku staršího českého a německého dějepisectví, zda Karel IV. založil pražskou univerzitu z titulu římského a českého krále, jak je uvedeno v intitulaci listiny z dubna 1348, anebo jen z moci krále českého, přinesl již Karlův Eisenašský diplom ze 14. ledna 1349. Podobně jako zakládací listina z dubna 1348 ani slovem nezmiňuje papežskou bulu, Eisenašský diplom zcela mlčí o předchozím Karlově privilegiu. Z tohoto důvodu podle Miroslava Boháčka

11) Václav CHALOUPECKÝ, *Karlova univerzita v Praze*, Praha 1948, s. 26–43, citace na s. 41.

12) Eugen LEMBERG, *Die Prager Universität und das Schicksal Mitteleuropas*, in: Die Deutsche Universität in Prag (Adalbert-Stifter-Verein, Kleine Schriften 1), München 1948, s. 12–38. Více méně však zůstalo jen u proklamace, neboť Lemberg oklikou dospěl k závěru, že co do funkce a „fyziognomie“ šlo o univerzitu Sváté říše římské, „das damals immer deutlicher zum Reich der deutschen Nation wurde, und damit die erste Universität Mitteleuropas“ (s. 18). Neméně příznačný je také název publikace.

13) Výběr starších studií a publikací, v nichž se projevují nacionálně vyhraněné přístupy českých a německých historiků uvádí V. CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze*, s. 133–134.

14) Miroslav BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace pražské university*, AUC-HUCP 6/1, 1965, s. 6–9. Toto mínění sdílí též M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 34.

15) Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1978, s. 372; a obsírněji v publikaci *Založení Univerzity Karlovy* (Slovo k historii 15), Praha 1988, s. 8–9.

16) Roderich SCHMIDT, *Begründung und Bestätigung der Universität Prag durch Karl IV. und die kaiserliche Privilegierung von Generalstudien*, in: Kaiser Karl IV. 1316–1378. Forschungen über Kaiser und Reich, Hans Patze (ed.), Sonderabdruck aus Blätter für Deutsche Landesgeschichte 114, 1978, s. 702. Papežské bule věnoval nejnověji zevrubnou pozornost Frank REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen von Prag bis Köln. Die Intentionen des Stifeters und die Wege und Chancen ihrer Verwirklichung im spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaat*, Köln – Weimar – Wien 1992, s. 60–74. Spolehlivý přehled poskytuje i bonnská disertace od Renate DIX, *Frühgeschichte der Prager Universität. Gründung, Aufbau und Organisation 1348–1409*, Bonn 1988.

17) Jako zcela samostatný a nový královský akt vykládá listinu ze 7. dubna 1348 M. BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace*, s. 9. Ke shodnému závěru (bez znalosti Boháčkovy stati) dospěl R. SCHMIDT, *Begründung und Bestätigung*, s. 697–702; zatímco F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 83–92, se domnívá, že Karel ve svém privilegiu s taktickými ohledy na českou šlechtu ledacos zamlčel.

nemohlo jít ani o stvrzení, ani o skutečné udělení údajně slíbených privilegií, nýbrž o záruku ochrany příslušníků pražského obecného studia na říšském území.¹⁸ A opět, protože česká vědecká produkce se v cizině často nesleduje anebo nečte, setkáváme se i nadále se širším spektrem názorů. Jestliže Roderich Schmidt se v některých bodech Boháčkovu pojetí přiblížil, aniž je znal,¹⁹ Ferdinand Seibt sice na Boháčkovu studii odkazuje, aniž by se s ní však dostatečně vyrovnal. Právě na základě chybné interpretace Eisenašského diplomu jako zakladatelského aktu a současně potvrzení dubnové listiny z pravomoci říšského panovníka Seibt vyslovil hypotézu, podle níž Karel svými fundacemi v tomto ohledu zrovnoprávnil císařskou a papežskou moc.²⁰ Nejnovější *Dějiny Univerzity Karlovy* považují Eisenašský diplom za konstitutivní akt, jímž Karel IV. mimo jiné sankcionoval vznik nové univerzity z titulu říšského krále.²¹

Ve sporu o říšskoněmecké zaměření Karlova obecného učení padala na váhu též interpretace nejstarší univerzitní pečeti. Pro Václava Chaloupeckého byl pečetní obraz dostatečným svědectvím, že založení pražské univerzity úzce souviselo s Karlovým češtvím a jeho českým patriotismem.²² Obdobně bylo i pro Václava Vojtíška nemyslitelné, že by Karel IV. odevzdával zakladací listinu českému světci, pokud by šlo o říšskou fundaci.²³ Říšsko-německé hledisko se pokusil souběžně zachránit Anton Blaschka výkladem, podle něhož orlice na štítu a praporci sv. Václava je říšským znakem vyjadřujícím odvislost univerzity na říši.²⁴ Zatímco domněnka Petera Morawa, že Karel předává zemskému patronovi nikoli svoji, nýbrž papežovu zakladací listinu,²⁵ se nedotkla jádra sporu, podle důvtipného výkladu Franka Rexrotha Karel IV. „odcizil“ zemské šlechtické obci jejího patrona, a tím ochránil svou univerzitní fundaci proti jejím případným odpůrcům.²⁶

Ač se již do rozdílných pohledů na počátky pražského obecného učení promítaly nacionální hlediska, neznalosti či mylné interpretace, najdeme je na české i německé straně a zprostředkovaně i v jinojazyčné literatuře. Učinit však za staršími pracemi tlustou čáru nelze, neboť se v nich shledáme i s podloženými a dosud platnými závěry. Se snahou překonat ahistorické přístupy a interpretace

18) M. BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace*, s. 13–15.

19) R. SCHMIDT, *Begründung und Bestätigung*, s. 703–707.

20) Ferdinand SEIBT, *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346–1378*, München 1978, s. 179–183. Seibtův výklad rozvinul a upřesnil R. SCHMIDT, *Begründung und Bestätigung*, s. 710–719.

21) Tak M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy*, s. 37.

22) V. CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze*, s. 45.

23) Václav VOJTÍŠEK, *O starých pečetích University Karlovy*, Sborník historický 3, Praha 1955, s. 93–95, zde také přesný popis a starší literatura.

24) Anton BLASCHKA, *Vom Sinn der Prager hohen Schule nach Wort und Bild ihrer Gründungsurkunden mit drei Abbildungen*, in: Studien zur Geschichte der Karls-Universität zu Prag, R. Schreiber (ed.), Freilassing – Salzburg 1954, s. 78–80. Kriticky k tomu BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace*, s. 11.

25) P. MORAW, *Die Universität Prag im Mittelalter*, s. 44.

26) F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 92–99. Pro výklad je ovšem důležitá doba pořízení pečetidla, které má blízko ke skupině dvorských zlatnických prací z doby kolem r. 1350. Viz k tomu Josef KRÁSA, *Karlovy pečeti*, in: Karolus Quartus, Praha 1984, s. 413, kde další literatura. Archaizující ráz pečetního obrazu postihl Aleš ZELENKA, *Bemerkungen zum Siegel der mittelalterlichen Universität Prag*, in: Die Universität zu Prag, s. 179–187.

se ojediněle setkáváme již od přelomu padesátých a šedesátých let. Za zmínku tu zvláště stojí náhled Františka Kavky, podle něhož pražská univerzita „fakticky po celé půl století plnila i úlohu univerzity říšské“, protože jiné na tomto území dlouho nebylo, a to ve smyslu soudobého evropského universalismu.²⁷ Pro německé historiky bylo snadnější opustit mínění o říšské funkci pražského *studium generale*, neboť to de facto bylo vysokým učením celé říše.²⁸ A i když pojem „říšské univerzity“ byl záhy odmítnut jako dobově nepatřičný,²⁹ na teritoriální působnosti pražského obecného učení se tím nic nezměnilo. Většina studentů a mistrů tak jako tak pocházela z „německého království“, jak se dočteme u Ferdinanda Seibta,³⁰ anebo byla prostě Němci, což odpovídalo skutečnosti³¹. Pak již ani nemůže příliš překvapit, je-li pražské obecné učení prostě přiřazeno k „německým univerzitám“.³² Summa summarum jde o Pyrrhovo vítězství starší české historické školy: Pražskou univerzitu sice Karel IV. založil jako český král z prostředků Českého království, převážně však pro Němce.

Pohled na mapku univerzit založených před rokem 1348 jednoznačně ukazuje, že všechny ležely na území tzv. staré Evropy.³³ Karlova fundace zahájila vysokouškolskou kolonizaci na bílé ploše zhruba vymezené Alpami a Rýnem tak důrazně, že během dalších padesáti let zde přibylo celkem šest univerzit. Po dalších pěti, jež byly zřízeny v první polovině 15. století, se tempo v následujících padesáti letech ještě více zrychlilo. K roku 1500 lze již na uvedeném území napočítat dvacet čtyři vysokých škol včetně Prahy, čímž se jejich počty v obou částech Evropy zhruba vyrovnaly. Na věci nic nemění, že některé z vysokých škol měly jepičí život anebo že bylo třeba jejich fundaci po čase obnovit. Potřeba dostupného vzdělání v „mladší“ Evropě vzrostla před rokem 1350 natolik, že bylo jen otázkou času, kdy zde dojde k první fundaci. Nepochybně tu bylo také více středisek, která se mohla o tuto poctu ucházet. Vedle Kolína nad Rýnem přicházela v úvahu především Erfurt a teprve v druhém sledu Vídeň, Heidelberg, Krakov, Buda a Pécs. Přitom je

27) František KAVKA, *Založení university a její vývoj do roku 1409*, in: Stručné dějiny University Karlovy, Praha 1964, s. 10. Obdobnou formulaci viz mimo jiné v jeho studii *Die Gründung der Universität in Prag und ihre Bedeutung für die Entwicklung der tschechischen Kultur*, Les universités européennes du XIVe au XVIIIe siècle, Genève 1967, s. 30.

28) Srov. k tomu mj. Josef HEMMERLE, *Die Universität Prag im Mittelalter bis zum Humanismus*, in: Leistung und Schicksal. Abhandlungen und Berichte über die Deutschen im Osten, E. G. Schulz (ed.), Köln 1967, s. 139.

29) Viz F. SEIBT, *Von Prag bis Rostock. Zur Gründung der Universitäten in Mitteleuropa*, in: Festschrift für Walter Schlesinger 1, Helmut Beumann (ed.), Köln – Wien 1973, s. 412 (přetisk in: F. S., *Mittelalter und Gegenwart*. Ausgewählte Aufsätze, Sigmaringen 1987, s. 203); a *Karl IV. Ein Kaiser in Europa*, s. 183.

30) F. SEIBT, *Karl IV. Ein Kaiser in Europa*, s. 183.

31) Viz k tomu níže pozn. 139 a 142.

32) Tak je tomu, takřka bezděčně, v titulu uvedené monografie F. REXROTHA, *Deutsche Universitätsstiftungen von Prag bis Köln*. Pražskou univerzitu mezi svůj výzkum naopak nezahrnul Rainer Christoph SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert. Studien zur Sozialgeschichte des alten Reiches*, Stuttgart 1986.

33) Ke konceptu „starší“ a „mladší“ Evropy zevrubně Peter MORAW, *Über Entwicklungsunterschiede und Entwicklungsausgleich im deutschen und europäischen Mittelalter*, in: Hochfinanz. Wirtschaftsräume. Innovationen. Festschrift für Wolfgang von Stromer 2, U. Westmann a kol. (edd.), Trier 1987, srov. zvl. s. 599–610. Dostupné nyní i v přetisku in: Peter MORAW, *Über König und Reich*, Sigmaringen 1995, zde na s. 308–317.

třeba mít na paměti, že od roku 1324, kdy Jan XXII. upřel římskému králi Ludvíku IV. řečenému Bavor všechna panovnická práva, nepřicházel na většině říšského území papežův souhlas ke zřízení univerzit po více než dvě desetiletí v úvahu. Otevřenou otázkou zůstává, proč se Ludvík neodvážil založit na svém území univerzitu bez papežova souhlasu. Učinil tak až jeho nástupce Karel IV., který jako první z římských panovníků prolomil papežský monopol na udílení privilegia generálních studií spolu s licencí *ubique docendi*.³⁴ Stalo se tak v případě hned několika univerzit, jimž Karel udělil zakládací listiny v letech 1355–1369, přičemž ze své pravomoci povoloval i zřízení teologických fakult.³⁵ Příznačné přitom je, že tomu tak nebylo v případě Prahy a že další čtyři nejstarší univerzity, tj. Vídeň, Erfurt, Heidelberg a Kolín, byly založeny lokálními autoritami bez předchozího souhlasu či následného privilegia držitele říšského královského stolce.³⁶

Z tohoto širšího pohledu, který se vymyká tradičnímu bohemocentrismu, plyne hned několik podnětů k další reflexi. Předně více dynastické než říšské hledisko v záměrech Karla IV. Za druhé nadregionální působnost Prahy v první fázi její existence, kdy také rozdělení na čtyři národy nebylo jen vnější nápodobou, jak tomu později bylo v případě Kolína a Lipska. Via facti jediné Vídeň mohla konkurovat Praze svým geografickým záběrem. Formulace Michala Svatoše, kterou čteme v prvním díle *Dějiny Univerzity Karlovy* je na výši soudobého mezinárodního bádání a může se ucházet o platnost i při příštím jubileu: „Pražská univerzita byla nesporně univerzalistickým ústavem, první univerzitou severně od Alp a východně od Paříže, časově i významem první univerzitou říše, vyrostlou na půdě Českého království, které jí zaručovalo hmotné podmínky existence. Pražská univerzita byla svým založením ústavem zemským, svým posláním ovšem byla určena jak domácím, tak obyvatelům říše, stejně jako ve své podstatě celému vzdělanému křesťanskému světu.“³⁷

Zpochybněné prvenství: Erfurt, nebo Praha?

Studie Sönke Lorenze s provokativním titulem *Das Erfurter „Studium generale artium – Deutschlands älteste Hochschule“* vzbudila před šesti lety v odborných kruzích menší rozruch, než by se na první pohled dalo očekávat.³⁸ Již předtím totiž Horst Rudolf Abe upozornil pražské medievisty na dlouhou tradici erfurtských generálních studií a čtyř vyšších latinských škol s úplnou výukou svobodných umění, pro něž se v roce 1328 objevuje souhrnné označení *universitas studentium Erfurdensium*

34) Karlův zásah do papežského monopolu výslovně zmiňuje Paolo NARDI, *Die Hochschulträger*, in: *Geschichte der Universität in Europa I*, s. 100.

35) Podrobně k tomu Miloslava KUBOVÁ, *University založené Karlem IV.*, AUC-HUCP 11/1–2, 1970, s. 7–31, kde také rozbor dochovaných privilegií.

36) Poslední stav bádání zachycuje F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, passim.

37) *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 39–40.

38) Studie vyšla v jubilejní publikaci *Erfurt 742–1992. Stadtgeschichte – Universitätsgeschichte*, Ulman Weiß (ed.), Weimar 1992, s. 123–134.

a o nichž se později výslovně mluví jako o *studium generale artium*. Zatímco Abe, jehož předešel F. M. Bartoš,³⁹ vyzdvihl dobré podmínky pro úzkou spolupráci Erfurtu a Prahy,⁴⁰ Lorenz na základě svých mnohaletých výzkumů erfurtského školství ve 13. a 14. století⁴¹ dospěl k závěru, že dlouho před Prahou existovala v Erfurtu vysoká škola, jež co do rozsahu a kvality výuky odpovídala standardu evropských univerzit. Jediným jejím nedostatkem bylo, že nebyla *universitas privilegiata*, a že tudíž svým absolventům nemohla poskytnout licenci *ubique docendi*.⁴²

Z právního hlediska je věc jasná, prvenství patří Praze, a nikoli Erfurtu. Ve značně jiném světle se však jeví předpoklady pro vznik první středoevropské univerzity. Vedle Erfurtu, kde existující *studium generale artium* muselo čekat na zrovnoprávnění s Prahou až do roku 1392, byly neméně příznivé podmínky pro úspěšné započítí privilegované vysokoškolské výuky v Kolíně nad Rýnem, měště proslulé dómské školy a generálních učení žebravých řádů, na nichž mimo jiné působili Albertus Magnus a Johannes Duns Scotus.⁴³ Skutečnost, že v Erfurtu šlo pouze o *studium artium*, je lépe nepřipomínat, neboť po roce 1417 pražské vysoké učení pokleslo na regionální artistické studium, jak kousavě, leč vcelku věcně, poznamenal Peter Moraw.⁴⁴ Konec konců byl to sám Karel IV., který roku 1366 papeži Urbanu V. sdělil, že erfurtské čtyři vyšší latinské školy svou návštěvností i rozsahem výuky svobodných umění překonávají kterékoli město v Německu.⁴⁵

Pro Prahu i české poměry před polovinou 14. století bylo příznačné, že se zde nenašla vyšší latinská škola s natolik početným sborem graduovaných učitelů, která by se mohla stát zárodkem artistické fakulty. Tu a tam lze ovšem doložit vzdělance či učence většího rozhledu, a to nejen v katedrální škole, ale i v praž-

39) Srov. F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Václava IV. 10. Z počátků teologické a lékařské fakulty Univerzity Karlovy*, zvl. otisk VČAVU 53, 1944, čís. 2, s. 11.

40) Horst Rudolf ABE, *Karl IV. und das Erfurter „Studium generale“*, in: Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin filosofie a přírodních věd, Praha 1981, s. 111–122.

41) Sönke LORENZ, *Studium generale Erfordense: Zum Erfurter Schulleben im 13. und 14. Jahrhundert* (Monographien zur Geschichte des Mittelalters 34), Stuttgart 1989; a *Studium generale Erfordense: Neue Forschungen zum Erfurter Schulleben*, Traditio 46, 1991, s. 261–289.

42) S. LORENZ, *Das Erfurter „Studium generale artium“*, s. 130. [Nedávno předložil odlišnou koncepci vzniku a založení erfurtské univerzity Robert GRAMSCH, *Erfurt – Die älteste Hochschule Deutschlands: vom Generalstudium zur Universität*, Erfurt 2012].

43) Podrobněji k řádovým generálním studiím v Kolíně Erich MEUTHEN, *Kölner Universitätsgeschichte I. Die alte Universität, Köln – Wien 1988*, s. 41–51. Podle P. MORAWA, *Die Hohe Schule in Krakau*, s. 525, se s Kolínem nemohlo měřit žádné jiné město ve střední Evropě, nemluvě o severu a východu.

44) P. MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 111, s odvoláním na moji studii *L'Université de Prague de 1433 à 1622: recrutement géographique, carrières et mobilité sociale des étudiants gradués*, in: *Les universités européennes I*, s. 65–88.

45) Obšírný výtah z Karlovy supliky otiskl Bedřich JENŠOVSKÝ, *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia III. Acta Urbani V. (1362–1370)*, Praha 1944–1954, s. 433n, č. 703. Viz k tomu již H. R. ABE, *Karl IV. und das Erfurter Studium generale*, s. 116, podrobněji pak S. LORENZ, *Studium generale Erfordense: Zum Erfurter Schulleben*, s. 46–48. Peter MORAW, *Die ältere Universität Erfurt im Rahmen der deutschen und europäischen Hochschulgeschichte*, in: *Erfurt. Geschichte und Gegenwart*, Ulman Weiß (ed.), Weimar 1995, s. 199, k tomu ne zcela přesně: „Im Briefverkehr des Hofes mit der päpstlichen Kurie steht zum Jahr 1366 mit dünnen Worten zu lesen, daß das Erfurter Studium besser qualifiziert sei als die Prager Artistik.“

ských kapitulách⁴⁶ a v řádových studiích augustiniánských eremitů u sv. Tomáše nebo dominikánů u sv. Klimenta⁴⁷. Dochované rukopisy a vzácněji též soupisy knih těchto a jiných církevních institucí nasvědčují, že tu pro počátek byla k dispozici alespoň potřebná literatura.⁴⁸ Na druhé straně Praha měla před polovinou 14. století více než dvacet tisíc obyvatel a po založení Nového Města přibývalo nových ubytovacích možností rok od roku. Ve srovnání s Heidelbergem (ca 3000), Lipskem (ca 5000), Rostockem (11 000), Krakovem (14 000) mohla tedy poskytnout lepší ubytovací možnosti, byť zprvu jen v měšťanských domech nebo v početných církevních zařízeních. Praha byla městem kleriků a svým do značné míry ještě německým obyvatelstvem mohla poskytnout a také poskytla pohostinství velkému počtu cizích studentů. Ani v pozdějším období, kdy se pražská aglomerace se svými čtyřiceti tisíci obyvateli přiřadila k největším evropským městům, zde nedocházelo k tak závažným konfliktům mezi studenty a domácími měšťany, jak tomu bylo v menších univerzitních městech, jmenovitě v Heidelbergu.⁴⁹

Universitas juristarum in studio Pragensi

Znalosti o pražské právnické univerzitě postoupily za posledních padesát let výrazně vpřed. Přesto vyostřeně povědomí o dvou univerzitních korporacích v rámci jednoho studia již před rokem 1372 nelze samo o sobě považovat za badatelský přínos radikálně kritického dějepisce, jak naznačuje Peter Moraw.⁵⁰ Vcelku jednoznačně již v roce 1948 Václav Chaloupecký připomněl, že juristé se od samého počátku pražské univerzity snažili připodobnit její celkové zřízení boloňskému vzoru. Proti odštěpným tendencím juristů se musel v roce 1360 postavit kancléř Arnošt z Pardubic. Jeho úsilí o jednotu univerzity nebylo úspěšné, vnitřní rozpory a roztržky pak vyvrcholily roku 1372, kdy juristé se svolením Karla IV. založili samostatnou univerzitu v rámci pražského studia.⁵¹ Jdeme-li zpět do prapočátků

46) Nepříliš početné zprávy o pražských latinských školách shromáždila Marie BLÁHOVÁ, *Pražské školy předuniverzitního období*, Documenta Pragensia 11, 1993, zvl. s. 28–32, která v dalším článku svůj přehled rozšířila na celou zemi: *Artes und Bildung im mittelalterlichen Böhmen (vor der Gründung der Prager Universität)*, in: Scientia und Ars im Hoch- und Spätmittelalter, Berlin – New York 1994, s. 777–794, zde také další literatura.

47) Podrobně k tomu Jaroslav KADLEC, *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, 1966. Generální studium augustiniánských eremitů v Praze existovalo již kolem r. 1300 (s. 83), dominikánské studium bylo povýšeno na generální až 1347, ještě později se tak stalo se studiem minoritů u sv. Jakuba (s. 80), generální studium karmelitánů bylo založeno 1379 (s. 93), zřízení generálního studia cisterciáků zůstalo dlouho na papíře (s. 97).

48) Cenné jsou z tohoto hlediska soupisy knih pražské kapituly, z nichž nejstarší je z roku 1354 (viz Ivan HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1965, s. 65–74, č. 92–105).

49) Srov. mimo jiné Hermann HEIMPEL, *Ein „Studentenkrieg“ vor 557 Jahren*, Georgia Augusta 31, 1979, s. 20–23.

50) Viz P. MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 111. Velice ovšem oceňují autorovy badatelské výsledky a jen se zdráháním se pokouším o retuše některých jeho závěrů. Ty někdy podle mého soudu ubírají na významu pražské alma mater více, než lze průkazně doložit.

51) V. CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze*, s. 71–72.

moderního studia dějin pražské univerzity, tak shodný a v nejednom ohledu i podrobnější výklad nalezneme u Václava Vladivoje Tomka.⁵² Do třetice tu stačí zmínit Miroslava Boháčka, který v nástinu určeném zahraniční odborné veřejnosti rovněž uvedl, že se pražští juristé od počátku snažili řídit svými samostatnými, boloňským statutům více odpovídajícími řády.⁵³

Náběhy k dualismu, které se na půdě pražského vysokého učení objevovaly od jeho počátků, starší české bádání sice zaznamenalo, nikoli však ve smyslu konstitutivního principu.⁵⁴ Pokud přiznáme kancléři Arnoštu z Pardubic rozhodující vliv na utváření univerzitní ústavy, pak právě jeho *Ordinationes* z roku 1360⁵⁵ dokládají, že se všemožně snažil udržet jednotu čtyřfakultního *studia generale*. Jeho úsilí „překlenout nepřeklenutelné“ (tak Moraw) vyznělo do prázdna, po dvanácti letech se právnická fakulta se svolením Karla IV. přetvořila v samostatnou právnickou univerzitu v rámci pražského vysokého učení. Příznačné je, že se tak stalo až za nového kancléře Jana Očka z Vlašimě, druhého pražského arcibiskupa.⁵⁶ Obě univerzitní korporace nadále k sobě vázaly společné výsady, některá soudní privilegia a v neposlední řadě též pravomoci společného kancléře. Tato zvláštní symbióza dvou univerzit na půdě jednoho vysokého učení bylo pražské specifikum, které je třeba mít na paměti při posuzování možné adaptace pražského vzoru pro následující středoevropské univerzity.

Pokud *Ordinationes* z roku 1360 odrážely déletrvající rozpory mezi juristy a ne-juristy, pak pražská univerzita po svém založení nebyla zcela neživotnou institucí, jak v jiných souvislostech uvádí Peter Moraw.⁵⁷ Alespoň na právnické fakultě je výuka kanonického práva dosvědčena již roku 1350. Vcelku ovšem, jak připouští též Jiří Kejř,⁵⁸ je o učebním procesu na pražské právnické univerzitě velice málo informací, a to i po roce 1372, kdy vzhledem k vysokému počtu imatrikulací a udělených gradů škola žila naplno. To samo o sobě ještě neznamená, že se

52) V. V. TOMEK, *Děje University pražské. Díl I*, Praha 1849, s. 17–19 a 55–57. Ve stručnější podobě lze totéž hledisko nalézt i v Tomkových *Geschichte der Prager Universität*, Prag 1949, s. 25–27. Tomek měl právnické vzdělání a smysl pro institucionální a správní terminologii, takže v nejednom ohledu předešel pozdější badatele.

53) Miroslav BOHÁČEK, *Repertorium und Bibliographie für die Universität Prag bis 1500*, in: *Ius Romanum Medii Aevi II*, 7 e aa–ee, Milano 1966, s. 22. Na dlouhodobou „nevůli mezi právníky a artistry“ autor poukázal i ve své studii *Založení a nejstarší organizace pražské university*, s. 16.

54) Takové pojetí zastává Peter MORAW, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*, Johannes Fried (ed.), (Vorträge und Forschungen 30), Sigmaringen 1986, s. 442: „Ned na počátek položíme tézi, že problém secese pražských právníků je právě tak starý jako pražská univerzita sama, takže dějiny Caroliny lze od samého počátku vykládat v zásadě dualisticky.“ Cituji podle překladu této studie od Miroslava Kunštáta, který vyšel pod názvem *Pražská právnická univerzita 1372–1419 (studie k jejím institucionálním a sociálním dějinám)*, AUC-HUCP 32/1–2, 1992, s. 7–50 (cit. místo na s. 10).

55) Jejich pronikavý rozbor podal P. MORAW, *Die Juristenuniversität*, s. 443–447 / *Pražská právnická univerzita*, s. 10–14, který ve shodě se svou hlavní tezí kladl prvořadý důraz na odstředivé tendence juristů.

56) Podrobně k tomu P. MORAW, *Die Juristenuniversität*, s. 449–456 / *Pražská právnická univerzita*, s. 15–22; a J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 22–28.

57) Srov. P. MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 115–117.

58) J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 56. Zde také na s. 47–74 nejnovější poznatky o vědecké a pedagogické činnosti pražských profesorů.

výuka církevního práva v plném rozsahu rozběhla hned po založení univerzity. Tak tomu jistě nebylo, trvalo deset až dvacet let, než právnická univerzita dospěla k svému vrcholnému stadiu. Zatím by také bylo předčasné přikývnout mínění o nevalné úrovni prvních italských profesorů.⁵⁹ Jestliže dodnes platí, že periferie dává příležitost všem, kteří by se v centru z různých důvodů neuplatnili, pak na druhé straně vzdálená, do té doby málo přitažlivá Praha byla současně rezidencí římského krále a záhy též císaře, k němuž se obracely zraky tak významných Itálů, jakými byli Francesco Petrarca a Cola di Rienzo. Pokud věhlas a schopnosti prvních dvou italských učitelů mohou být předmětem nelichotivých úvah, pak alespoň o pražských přednáškách Uberta de Lampugnano lze mít vyšší mínění, neboť šlo o diplomata milánského vévody Giangaleazza Viscontiho.⁶⁰

Zatímco Rostislav Zelený a Jaroslav Kadlec v přínosné studii evidovali a rozmnožili životopisné údaje zhruba čtyřiceti učitelů pražské právnické fakulty a právnické univerzity do roku 1419,⁶¹ Peter Moraw vyvodil z těchto biogramů několik pozoruhodných závěrů.⁶² S výjimkou tří italských profesorů – laiků, kteří byli placeni z královské komory, naprostá většina ostatních vyučujících náležela k duchovnímu stavu a své živobytí získávala buď přímo na univerzitě, nebo ve službách církve. I když profesori ze zemí České koruny (Čechy, Morava, Slezsko) byli v učitelském sboru zastoupeni téměř shodně jako jejich kolegové z ostatních částí říše (12 : 10), druzí přes svou hierarchickou stejnorodost neměli naději na získání pražských beneficiálních důstojenství a církevních úřadů.⁶³ Není proto divu, že učitelé cizího původu pražskou právnickou univerzitu záhy opouštěli a že nejméně čtyři z nich odešli v letech 1386–1387 na nové působiště v Heidelbergu.⁶⁴ A jelikož žádný z profesorů domácího původu neusiloval o uplatnění v cizině, nepřímou jako by z toho plynula jejich podřadná úroveň. Jiří Kejř, autor posledních dějin pražské právnické univerzity, se jako erudovaný specialista více zaměřil na kvalitu dochovaných učebních textů. Těch se na rozdíl od projevů při různých slavnostních příležitostech⁶⁵ dochovalo „žalostně málo“. Zatím je tak podle Kejře nutné „s lítostí přiznat, že až na několik výjimek se pražští právníci nestali vedoucími představiteli v rozvoji nauk a že jejich soustředění k praktické

59) Usuzuje tak P. Moraw, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 113, podle něhož je třeba mít odvahu říci to nahlas.

60) Viz J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Exkurs 1: Pražské přednášky Uberta de Lampugnano.

61) Rostislav Zelený – Jaroslav Kadlec, *Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské (1349–1419)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 61–106.

62) P. MORAW, *Die Juristenuniversität*, s. 463–481 / *Pražská právnická univerzita*, s. 28–44. Akcentují tu pouze některé vývoje, na něž české bádání dostatečně nereagovalo.

63) Na základě soupisů držitelů beneficiálních míst zjistil nepatrné zastoupení cizinců v pražských kapitulách již V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, 2. vyd., Praha 1893, s. 179 a 184.

64) J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 90, mluví o čtyřech promováných doktorech či licenciátech, z nichž dva pocházeli z Holandska, a o jednom bakaláři práv.

65) Objevy a rozborů těchto slavnostních a jiných projevů představují výrazné obohacení dosavadních znalostí. Viz k tomu Miroslav Boháček, *Nové prameny k dějinám pražské univerzity*, StR 4, 1965, s. 49–92, dále Jiří KEJŘ, *Díla pražských mistrů v rukopisech knihovny Corpus Christi College, Cambridge*, AUC-HUCP 26/2, 1986, s. 109–148; a *Sbírka projevů z doby rozkvětu pražské právnické univerzity*, tamtéž 29/2, 1989, s. 15–69. Souhrnně k tomu J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, kap. V.

výuce převládlo nad teoretickou prací.⁶⁶ Mezi tyto výjimky např. náleží lektura kanonických knih doktora Bohuslava z Krnova, doložená v četných soudobých repetičích,⁶⁷ a traktát Kuneše z Třebovle *De devolutionibus non recipiendis*⁶⁸. Jelikož další objevy učebních a jiných textů lze spíše předpokládat než vyloučit, bude na dalším bádání porovnat pražskou výuku práv s úrovní dosaženou na jiných střeoevropských univerzitách.

Mnohem více než před padesáti lety je známo o zaměření pražských juristů i o společenském kontextu právní výuky. Proti převažujícímu mínění o smyslu Karla IV. pro právo, jenž se projevil jak v jeho zákonodárném úsilí, tak i v jeho ocenění významných představitelů právní vědy,⁶⁹ zaznívají též názory opačné. Učené právníky v Karlových službách zastíňovali finančníci z patricijských rodin a také podíl právníků, tím méně pak graduovaných, v jeho kanceláři byl překvapivě úzký. Tento obraz se změnil za Václava IV., v jehož kanceláři již takřka nebylo možné nalézt protonotáře bez právnického vzdělání. Souběžně začali ve větším rozsahu studovat práva synové zámožných měšťanů, takže v době začínající krize byla pražská právnická univerzita úzce propojena se světem dvorské a měšťské politiky.⁷⁰ Zatímco za Karla IV. byla právnická univerzita doménou činitelů církevní a soudní správy pražského arcibiskupství, později doktory šlechtického původu nahradili profesori z měšťanských rodin, které potřebovala administrativa teritoriálního státu. Odhlédneme-li od možného, nikoli však přesvědčivého vysvětlení tohoto posunu, že totiž Karel IV. nepotřeboval vzhledem k svému ingeniu kolem sebe tolik právníků jako jeho syn nebo heidelbergský kurfiřt, pak nelze přehlédnout, že od konce osmdesátých let 14. století lze doložit i postupující byrokratizaci kanceláře pražského arcibiskupství.⁷¹

Dosavadní poznatky v dohledné době rozšíří a upřesní probíhající prosopografický výzkum regionálního a sociálního původu imatrikulovaných studentů pražské právnické univerzity v letech 1372–1419.⁷² Při širších úvahách o zázemí,

66) J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 14 (zde citace) a kap. IV.

67) Více k tomu J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 58–60, kde další literatura.

68) Edici pořídil Miroslav ČERNÝ, *II „doctor decretorum“ Kuneš di Třebovel. Edizione critica e analisi storico-giuridica del suo trattato „De devolutionibus“*, Roma 1988.

69) Více k tomu s odkazy na literaturu J. Kejř, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 20–21, který se, pokud se nemýlím, s odlišným názorem vyrovnává nepřímo.

70) Shrnuji tu názory P. MORAWA, *Die Juristenuniversität*, s. 481–483 / *Pražská právnická univerzita*, s. 44–46. Poněkud překvapuje, že autor považuje Jana z Jenštejna za příslušníka patriciátu (Wirtschaftsbürger). Prvním pražským arcibiskupem měšťanského původu byl až Albík z Uničova. K sociálnímu původu českého vysokého kléru Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Struktura duchovenstva ve středověkých Čechách*, in: *Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století*, Praha 1984, s. 362–367.

71) Více k tomu Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské* (AUC – Philosophica et Historica. Monographia 41), Praha 1971, s. 97.

72) Výzkum inicioval ve svém semináři na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy Michal Svatoš, pod jehož vedením byly ve školním roce 1996–1997 obhájeny dvě magisterské práce: Magida Sukariová se zabývala regionálním a sociálním původem českého univerzitního národa na pražské univerzitě, zatímco Jana Borovičková neméně podrobně analyzovala studenty univerzitního polského národa. [Konečné výsledky průzkumu však zatím publikoval jen Jiří STOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, zde jako Exkurs: Saský univerzitní národ pražské právnické univerzity, s. 177–241.]

potřebách a společenském působení pražského právníckého studia by se neměla opomíjet ojedinělá role Prahy, která byla současně rezidencí světské i církevní hlavy Českého království. Bylo proto vcelku přirozené, že „pražské právnícké studium bylo v jádře od počátku až téměř do konce záležitostí pražské katedrály, zvláště pak církevní správy a arcibiskupského soudnictví“.⁷³ Tím si lze také vysvětlit, proč v Praze pozornost platila takřka výhradně kanonickému právu a proč tu římské právo mělo podle Jiřího Kejře jen nepatrný a doplňující význam.⁷⁴ Řada nejvýnosnějších beneficí byla od pradávna vyhrazena vysoké zemské šlechtě, takže sebelepší právník cizího původu tu byl bez vyhlídek.⁷⁵ Mnohá vysoká místa v církevní hierarchii obsazoval z titulu svého patronátu panovník, který tak mohl využívat církevních hodnostářů pro administrativní či diplomatické služby korunní povahy. Také jiné kanovnícké prebendy a větší dignity v kapitulách, s nimiž nebyla spojena duchovní správa, materiálně zajišťovaly osoby působící ve správě státu nebo arcibiskupství. Rozumí se samo sebou, že i pražští primasové měli zájem na svém spolehlivém zázemí a že si vytvářeli relativně uzavřený okruh vysokých hodnostářů vlastní církevní správy.⁷⁶ Hluboká roztržka mezi králem Václavem IV. a pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna měla mimo jiné za následek, že panovníkova kancelář i diplomacie se via facti osamostatňovaly od církevní sféry. Jenštejnova rezignace naopak posílila panovníkův vliv v církevní oblasti. To vše však byly krátkodobé proměny, po nichž po roce 1420 nic nezbylo.

Založení nových vysokých škol na území „mladé“ Evropy se odrazilo i v poklesu frekvence na pražské právnícké univerzitě. Prudký zlom je patrný po roce 1389,⁷⁷ kdy průměrný roční počet imatrikulací poklesl ze 150 (pro období 1381–1389) na 58 (výpočet pro léta 1390–1408). Jestliže však v Heidelbergu činily dlouhodobé roční průměry 13–15 imatrikulací, ve Vídni zhruba 16–18 a v Kolíně 28–30, pak Praha nadále zůstávala prvořadým právníckým učilištěm.⁷⁸ Příznačné je, že ještě v desetiletí 1399–1408 připadalo na celkový počet 536 zapsaných studentů 203 imatrikulací do saského, 176 polského, 112 českého a 45 bavorského univerzitního národa. A protože dvě třetiny udělených bakalářských gradů připadaly na studenty tří „cizích národů“,⁷⁹ zahrnoval akční rádius pražské právnícké univerzity ještě na počátku 15. století rozlehlé oblasti říše i dalších území „mladé“ Evropy.⁸⁰

73) Tak P. MORAW, *Die Juristenuniversität*, s. 473 / *Pražská právnícká univerzita*, s. 37.

74) J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnícké univerzity*, s. 15 a 64–67, zde také další literatura.

75) Srov. k tomu Z. HLEDÍKOVÁ, *Struktura duchovenstva*, s. 363, na s. 265, o stoupajícím počtu lékařů mezi kanovníky pražské kapituly.

76) Opírám se tu o studie Zdeňky HLEDÍKOVÉ, *K otázkám vztahu duchovní a světské moci v Čechách ve druhé polovině 14. století*, ČSČH 24, 1976, s. 253; a *Kapituly s biskupskou kolací v Čechách do doby husitské a jejich místo v církevní správě*, in: In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických, Praha 1978, s. 59.

77) Širší okolnosti spjaté s Václavovou vládou v říši naznačil R. Ch. SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher*, s. 363–364.

78) Vycházím tu z údajů u R. Ch. SCHWINGESE, *Deutsche Universitätsbesucher*, s. 469.

79) Srov. *Pražské univerzitní studentstvo*, tab. I. na s. 83. Prudký pokles příslušníků *Natio Bavarorum* lze vysvětlit odlivem studentů z jižních oblastí říše na nové univerzity v Heidelbergu a v Kolíně.

80) Podle R. Ch. SCHWINGESE, *Deutsche Universitätsbesucher*, s. 469, lze mluvit o „konkurrenzlosen Prager

Univerzita bez profesorů a studentů?

Přestože pro okamžité zahájení výuky nebyly v Praze tak dobré předpoklady jako v Erfurtu nebo v Kolíně, neodpovídá zcela skutečnosti, že Karlova fundace stála na slabých nohou a že svou skutečnou existenci zahájila po roce 1360⁸¹, ne-li později⁸². Dvě okolnosti při posuzování počátečního rozběhu pražského obecného učení přitom nelze ztrácet ze zřetele. Carolina, na rozdíl od dalších středoevropských univerzit, které z ní odčerpávaly tu větší, tu menší část učitelského sboru, neměla odkud brát své první profesory. Ve srovnání se sedmdesátými a osmdesátými lety, kdy frekvence pražské univerzity dosáhla na svou dobu neobyčejného rozsahu, vyhlídí ovšem počáteční období jako nedonošené dítě. I když nelze říci, že zakladatel univerzity spolu s jejím kancléřem předem pro faktické zahájení výuky nic neučinili, přece jen šlo o nepoměr mezi záměrem a skrovnými předpoklady.

První profesory pro vyšší fakulty v předstihu pro pražské *studium generale* získával po dohodě s panovníkem kancléř Arnošt z Pardubic, který sám studoval v Padově a v Bologni. Arnoštův kancléř a boloňský doktor Štěpán z Uhřetic přednášel na právnícké fakultě nejpozději v roce 1350, přibližně v téže době již vykládal *Dekretály* z Bologně povolaný doktor Bonsignore de Bonsignori.⁸³ Někteří z prvních profesorů vyšších fakult nespĺňovali ani podmínky formální kvalifikace. Platí to nejen pro královské lékaře, kteří suplovali výuku medicíny,⁸⁴ ale i pro lektory teologie, jimž se Karel IV. snažil zajistit chybějící tituly prostřednictvím vyžádané papežské buly (tzv. *magistri, doctores bullati*)⁸⁵. Jedním z nich byl dominikán Jan Moravec, jenž po studiích v Oxfordu a v Paříži působil tři roky jako lektor a instruktor duchovenstva při pražském katedrálním kostele. Také minorita Albert Bludův, o jehož teologické disputaci v Praze je zmínka již 24. října 1355,⁸⁶ získal doktorát na základě Karlovy žádosti. Z pěti prvních profesorů, kteří

Universität als zentraler Ort juristischer und... sozialer Kompetenz im Reich.“ Obdobně P. MORAW, *Die Juristenuniversität*, s. 458 / *Pražská právnícká univerzita*, s. 23, předpokládá, že většina německých juristů doložených před rokem 1418 dávala přednost Praze před jinými v úvahu přicházejícími univerzitami.

81) Ferdinand SEIBT, *Von Prag bis Rostock. Zur Gründung der Universitäten in Mitteleuropa*, in: *Festschrift für Walter Schlesinger 1*, Helmut Beumann (ed.), Köln – Wien 1973, s. 408.

82) Podle P. MORAWA, *Die ältere Universität Erfurt*, s. 193, artistická fakulta sotva začala působit před r. 1360, vyšší fakulty ne dříve než r. 1370.

83) Kariéru Štěpána z Uhřetic, jinak z Roudnice, vysledovala Z. HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů*, s. 118, více o jeho odborném působení R. ZELENÝ – J. KADLEC, *Učitelé právnícké fakulty*, s. 68–69, kde též na s. 70–71 o Bonsignorovi. Nověji o něm Jiří KEJŘ, *Po stopách prvního profesora práv na pražské universitě*, StR 16, 1977, s. 3–25.

84) Více k tomu Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622*, HUCP 9/2, 1968, s. 44–45; též, *Pražská lékařská fakulta v době Karlově*, in: Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin filosofie a přírodních věd, Praha 1981, s. 106–110; a František ŠMAHEL, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do r. 1419*, AUC-HUCP 20/2, 1980, s. 35–68. [V této knize jako kap. 7]. Dále srov. Petr SVOBODNÝ, *Lékařská fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 183–202.

85) Při nedostatku řádně graduovaných doktorů nepřekvapuje, že *magistri bullati* přežili do 15. století, přestože téměř všude byli svým kolegům trnem v oku. Více k tomu Isnard Wilhelm FRANK, *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, Wien 1968, s. 68–71.

86) Na tuto zmínku upozornil F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Václava IV.* 10, s. 10–11. Stojí za povšimnutí, že podle Bartoše „teologické fakulty zřejmě ani ještě nebylo r. 1363–1364“.

podle známého svědectví kronikáře Františka Pražského zahájili výuku na teologické fakultě, známe jménem ještě augustiniánského eremitu Mikuláše z Loun.⁸⁷ V úvahu přicházejí též dominikán Jan z Dambachu⁸⁸ a augustinián Jindřich ml. z Friemaru⁸⁹. Všichni působili na řádových generálních studiích, která v prvních desetiletích byla vlastním dějištěm fakulturního života.⁹⁰

Snad ještě v roce 1348, nejpozději však na samém počátku padesátých let, Karel IV. odevzdal zanedbanou školu při týnské faře do správy lékaři svého otce mistru Waltrovi († před 1354) s tím, aby zde netoliko četl a vyučoval „lékařství, fyziku a jakékoli jiné umění“, ale i vykonával všechny akty spjaté s výcvikem k mistrovskému titulu. Tento neobvyklý postup měl pravděpodobně zajistit výuku svobodných umění, byť jen v tísnivém prostoru týnského hřbitova, kde se tamější škola zprvu nalézala.⁹¹ Poněkud vhodnější sídlo artisté získali roku 1359, kdy pro ně arcibiskup Arnošt z Pardubic zakoupil z výnosu sbírky českého duchovenstva výstavný dům se zahradou poblíž klášterů sv. Františka a bl. Anežky na Starém Městě pražském. Teprve však založení Karlovy koleje v domě žida Lazara (1366) a její pozdější přenesení do Rotlevova paláce (1383) zajistily řádně již ustanovené fakultě svobodných umění důstojné působiště včetně dostatečně velkých sálů pro disputace a promoce.⁹² Část přednášek a cvičení se i nadále odehrávala v soukromých příbytcích profesorů, tzv. bursách, z nichž první je zmíněna roku 1365.⁹³

Z českých a moravských studentů, kteří v padesátých a šedesátých letech 14. století získali mistrovské grady v Paříži, překvapivě málokdo po sobě zanechal výraznější stopu na půdě pražského vysokého učení.⁹⁴ Většina z nich se věnovala bohosloví a po návratu z ciziny působila při katedrální škole a na řádových generálních učeních. Například pařížský mistr Martin Ješkův z Veselice studoval v Praze teologii a přitom v letech 1359–1362 působil jako profesor svobodných umění. Jeho druh mistr Konrád Matějův z Domažlic, jeden z pařížských žáků Vojtěcha Raňkova z Ježova, se po návratu do Prahy někdy v roce 1361 stal na

87) Starší literaturu uvádí J. KADLEC, *Řeholní generální studia*, s. 83–84, dále srov. Josef HEMMERLE, *Nikolaus von Laun*, in: *Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 3. Karl IV. und sein Kreis*, Ferdinand Seibt (ed.), München – Wien 1978, s. 175–197.

88) Viz J. KADLEC, *Řeholní generální studia*, s. 66–67, nové studie zřejmě nepřibýly, alespoň je neuvádí *Lexikon des Mittelalters V*, München – Zürich 1991, sl. 568.

89) Orientačně k němu *Lexikon des Mittelalters IV*, München – Zürich 1989, sl. 2091, kde další literatura.

90) Srov. J. KADLEC, *Řeholní generální studia*, kde rovněž biogramy zmíněných teologů; a souhrnné pojednání téhož autora *Teologická fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 135–136.

91) Odvolávám se tu na svoji stať *Fakulta svobodných umění*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, zvl. s. 101–104, kterou zde doplňuji odkazy na literaturu.

92) Nejnověji k tomu Josef PETRÁŇ, *Karolinum*, Praha 1988; a přehled Michala SVATOŠE, *Karolinum a kolejný systém*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 42–58, kde další literatura z posledního období. *Moje Příspěvky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do r. 1409*, zařazené do HUCP 33–34/1–2, 1993/1994, stále ještě nevyšly. [Studie vyšla se zpožděním až roku 2007, přetisk v tomto souboru.]

93) Viz František ŠMAHEL, *Scholae, collegia et bursae Universitatis Pragensis*, in: *Vocabulaire des collèges universitaires (XIIIe–XVIe siècles)*, Olga Weijers (ed.), Turnhout 1993, s. 120–121.

94) Soupis těchto studentů, tu a tam chybný nebo neúplný, podala Marie L. ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, *Studenti z českých zemí v Paříži*, Strahovská knihovna 5–6, 1971, s. 71–72. Životopisné údaje jsem dohledal v různých soudobých pramenech.

jedno desetiletí správcem svatovítské katedrální školy. Dlouhodobě se výuce svobodných umění věnoval pouze mistr Fridman z Prahy, jenž svá studia v Paříži zakončil na počátku šedesátých let a který se za své zásluhy stal v roce 1368 druhým děkanem řádně již ustavené fakulty svobodných umění. Díky těmto i jiným pařížským studentům se do Prahy záhy dostaly normativní učební texty Jana Buridana († asi 1360), Mikuláše Oresma († 1382) a Alberta Rickmersdorfa z Helmstedtu († 1390).⁹⁵

Jakkoli skrovné jsou doklady o výuce svobodných umění na pražské univerzitě před rokem 1360, pochybnosti o její existenci průkazně vyvrací listina arcibiskupa a současně kancléře pražského vysokého učení Arnošta z Pardubic, kterou dne 12. června 1359 udělil na základě předchozí náležitě a přísně zkoušky Jindřichu z Libšic „plnou a neomezenou způsobilost na misterské stolici svobodných umění při učením pražském neb v kterémkoli jiném místě čisti a vykonávati práva mistra i účastniti se všech úkonů misterských“⁹⁶. Listina byla sice zapsána do úřední knihy pražského arcibiskupství jako formulářový vzor pro tzv. *venia docendi* na různých fakultách, z toho však ještě neplyne fiktivnost jejího sdělení. Mistr svobodných umění Jindřich, syn Jana řečeného Stenbona z Hlubčic (Głubczyce), vystupuje v zápisu avignonských register z června 1363 jako služebník a vychovatel syna lehnického vévody Václava II., studenta *in artibus*.⁹⁷ Výslovná zmínka o Jindřichově slavnostní promoci jako v pořadí první nemusí ještě znamenat, že šlo o vůbec první akt tohoto druhu na pražské artistické fakultě. I kdyby tomu tak bylo, s čímž je nutno počítat, pak výraz „na prvním místě“ (*primo loco*) stejně neoznačuje pořadí v udělených diplomech, nýbrž pořadí úspěšnosti při mistrovských zkouškách. Je více než pravděpodobné, že zkoušky spolu s Jindřichem z Libšic složilo více kandidátů jednoho z obou gradů, jejichž předchozí studium v zahraničí se nepodařilo doložit. Červnová promoce se odehrála v paláci pražského arcibiskupa, který při ní suploval dosud neexistující funkci děkana. Svého představeného tehdy ještě, jak tomu mnohé nasvědčuje, artistická fakulta neměla a ve zkušební komisi ustanovené samotným kancléřem byli vedle „zkušených“ mistrů svobodných umění také profesori svatého bohosloví. Mnohé z tohoto postupu se během několika málo let mělo výrazně změnit.

Paříž nebyla jediným místem, odkud přicházeli první profesori pražské artistické fakulty. Erfurtské traktáty pojednávající o astronomii i o spekulativní jazykové logice, která dočasně ovládla výuku gramatiky, byly v Praze studijními pomůckami i po ostrém útoku ze strany pařížských představitelů tzv. nové logiky.⁹⁸ Zatím

95) Konkrétní doklady s odkazy na rukopisy uvádím v cit. článku *Fakulta svobodných umění*, s. 102–103.

96) Záměrně tu zmiňuji tento všude uváděný text, abych doložil, že nejde o pouhý formulář. Text spolu s překladem mimo jiné otiskl V. CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze*, s. 123–124.

97) Pozoruhodné je, že v suplice z 15. června 1363 je Jindřich Janův „de Lubchitz“ jednou jmenován mistrem a po druhé bakalákem *in artibus*. Viz *Monumenta Vaticana res gesta bohemicas illustrantia III*, Bedřich Jenšovský (ed.), Pragae 1944–1954, s. 105–106, č. 155.

98) Vynikající rozbor erfurtské artistické školy publikoval S. Lorenz, *Studium generale Erfordense. Zum Erfurter Schulleben*, kap. II; a doplňky pod obměněným názvem *Studium generale Erfordense. Neue Forschungen zum Erfurter Schulleben*.

však nelze potvrdit, že by erfurtské texty vytlačily z učební osnovy pražské artistické fakulty komentáře a příručky pařížské školy. Pražské vysoké učení udělovalo svým absolventům a přijatým učitelům nejen tituly, ale i všude uznávané povolení k výuce na jiných univerzitách (*licentia ubique docendi*). Nebylo proto divu, že právě významnější mistři z erfurtských škol začali přicházet do Prahy, když se zde výrazně zlepšily existenční možnosti. Prvním z nich byl Heřman z Winterswijkku († po 1379), doložený jako profesor pražské artistické fakulty v dubnu 1361. Heřman si s sebou přinesl vlastní komentáře a během svého desetiletého působení na této fakultě stačil vedle studia teologie vychovat několik žáků. Také Otto z Werderu se přednostně věnoval bohosloví (na fakultě je doložen naposled 1367), takže teprve Jindřich Totting z Oyty († 1397) byl pro pražskou artistickou fakultu prvořadou osobností, na niž čekala.⁹⁹

Jindřich Totting za dobu svého regentství *in artibus* od roku 1365 do dubna 1370 dovedl k jednomu z obou gradů nejméně 23 žáků, z nichž pak mimo jiné prosluli Matouš z Krakova, Jan Marienwerder, Jan řečený Holandrinus a Konrád ze Soltau. Mistr Totting rovněž studoval na teologické fakultě, přesto však stačil v Praze nově zredigovat své starší výklady a doplnit je na úctyhodný celek zahrnující takřka všechny obory svobodných umění. Mimořádně nadaný a pracovitý učenec popudil v Praze svým nonkonformismem ješitného scholastika svatovítské kapituly Vojtěcha Raňkova z Ježova, který po vleklých vzájemných sporech předložil šest jeho tezí k přezkoumání papežskému auditorovi. Potupná domovní prohlídka a zejména pak obsílka do Avignonu zanechaly v mistru Jindřichovi oprávněnou trpkost. S dosaženou satisfakcí se nespokojil, v příhodnou chvíli z Prahy odešel a s pomocí svých žáků povznesl úroveň konkurenčního vysokého učení ve Vídni.¹⁰⁰

Vojtěch z Ježova s nelibostí rovněž nesl, že pražská univerzita poskytovala vzdělání především cizincům. Vztahovalo se to i na studium svobodných umění. Z celku 124 jmenovitě doložených osob, které studovaly nebo působily na artistické fakultě, pouze necelá šestina (19) pocházela z českých zemí.¹⁰¹ Ještě horší nepoměr v neprospěch univerzitního *Natio Bohemorum* byl mezi graduovanými příslušníky univerzity. Ze souboru 69 bakalářů z let 1363–1367 náleželo téměř devět desetin k třem cizím národům. Počet bakalářů postupně vzrůstal, v roce 1367 jich už 33 s úspěchem složilo příslušné zkoušky. S přibývajícím počtem nově graduovaných mistrů se rozšiřoval mistrovský sbor, a tím i přitažlivost fakulty pro studenty ze střední i severní Evropy, které Karlovo vysoké učení přitahovalo silněji

99) Podrobné biogramy s rozbory dochovaných spisů erfurtských artistů u S. LORENZE, *Studium generale Erfordense. Zum Erfurter Schulleben*, s. 185–200 (Jindřich Totting), 209–218 (Heřman z Winterswijkku) a 282–287 (Otto z Werderu). Nejnověji k prvnímu z obou učenců Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, *Henryk Totting z Oyty i jego prasy uczeniowie*, *Roczniki Historyczne* 61, 1995, s. 87–109.

100) Ke konfliktu naposled Jaroslav KADLEC, *Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova*, Praha 1969, s. 24–27. Vojtěchovu apologii autor vydal v německé verzi své knihy, která vyšla pod názvem *Leben und Schriften des Prager Magisters Adalbert Rankonis de Ericinio* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, NF 4), Münster 1971, zde s. 267–277.

101) Jde o závěry mého nepublikovaného prosopografického výzkumu příslušníků artistické fakulty před zavedením *Liber decanorum*.

než nově založené univerzity ve Vídni a v Krakově. Příznačné pro vzestupnou úroveň výuky je jedno z prvních statutárních usnesení z roku 1367, jež studentům přísně zakazovalo diktovat neschválené učební texty nevalné kvality a které výrazně omezilo pedagogickou aktivitu bakalářů.¹⁰²

Jestliže ještě v první polovině šedesátých let řada bakalářů s přívlastkem *actus legentes* vypomáhala nepočteným mistrům, později hlavní váha výuky spočívala na řádných profesorech. I z tohoto hlediska bylo pro domácí národ do budoucna nepříznivé, že k němu z 29 jmenovitě známých mistrů prvního dvacetiletí náležela jen necelá třetina. Na první pohled by se mohlo zdát, že mezi domácími studenty více schopných adeptů tohoto gradu ani nebylo. Tomu však odporuje zjištění, podle něhož za stejné období získalo pařížský licenciát či přímo mistrovský grad *in artibus* 11 Čechů a Moravanů. Většina z nich se ovšem po absolutoriu věnovala teologii a kariéře v církevních službách. Dobře myšlený původní záměr získat pro Prahu kvalitní vzdělance s pařížským diplomem tak vyšel jen částečně a zejména na artistické fakultě se projevil jen v působení dvou předních profesorů, mistra Fridmana a Jenka Václavova z Prahy, jejichž pedagogická činnost měla těžiště až v následujícím období. Výuku na pražské artistické fakultě tak oživilo mistři z Erfurtu, přičemž však základem výuky zůstaly texty pařížské Buridanovy školy.¹⁰³

Alma mater Pragensis a její „dcery“

Sugestivní představa pražské univerzity jako ctihodné, živné matky, jež vychovala jako skutečná alma mater své středoevropské dcery, je prastarého data. Setkáváme se s ní mimo jiné v úvodním projevu mistra Ondřeje z Brodu na kvodlibetu v lednu 1405¹⁰⁴ a bezděky se připletla do pera i Peteru Morawovi¹⁰⁵. Založení pražské univerzity nepochybně zvýšilo prestiž lucemburské dynastie a stalo se tak bez ohledu na jiné potřeby a předpoklady podnětem pro panovníky sousedních zemí, z nichž dva, Ludvík I. z Anjou (1342–1382) a Kazimír III. Veliký (1330–1370), byli vlivnými a schopnými rivaly Karla IV.¹⁰⁶ Otázkou spíše je, proč k dalším fundacím

102) Viz *Statuta facultatis artium studii Pragensis*, MHUP I, Pragae 1830, s. 40–42.

103) Zásahu na podrobném poznání pražského buridanismu má polská škola zabývající se filozofií pozdního středověku. Srov. mimo jiné Mieczysław MARKOWSKI, *Buridanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971 (význam pražských textů se tu projevuje nepřímě); Jerzy KOROLEC, *Základní otázky Buridanovy etiky. Ke zdrojům etických koncepcí na pražské univerzitě předhusitské doby*, AUC-HUC 19/1, 1979, s. 39–61; a práce uvedené níže v pozn. 175.

104) *Inceptio disputationis de quolibet* mistra Ondřeje z Brodu vydal Konstantin HÖFLER, *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen II* (FRA I-6/2), Prag 1865, s. 155, k dataci František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 33, 1977, s. 206.

105) Viz např. P. MORAW, *Die ältere Universität Erfurt*, s. 194: „Erst die Töchter Prags, in Wien, Heidelberg, Köln und Erfurt...“

106) K této rivalitě na poli vysokoškolského vzdělání srov. mj. Zofia KOZŁOWSKA-BUDKOWA, *La fondation de l'Université de Cracovie, en 1364, et son rôle dans le développement de la civilisation en Pologne*, in: *Les universités européennes*, s. 22–23.

došlo až po patnácti letech a do jaké míry tu hrály roli zájmy papežské kurie. Při nejmenším stojí za povšimnutí, že nejen oba uvedení králové, ale i mladý, předčasně zemřelý rakouský arcivévoda Rudolf IV. (1358–1365) získali konfirmaci od papeže Urbana V. (1362–1370). Neméně příznačné je, že všechny tři univerzitní fundace z let 1364–1365 záhy ztroskotaly.

I když se v zakládací listině krakovské univerzity z 12. května 1364 objevilo několik floskulí z Karlova privilegia, vydavatel jinak přecházel pražské *studium generale* mlčením. Na rozdíl od Karla však Kazimír poměrně velkoryse z královské pokladny dotoval tři stolice kanonického práva, dvě stolice lékařství a jednu pro mistra svobodných umění.¹⁰⁷ Bez ohledu na domněnky o možném začátku výuky na vyšších dvou fakultách (teologickou fakultu papežské privilegium nepotvrdilo) se ani studium na artistické fakultě nestačilo rozběhnout, takže poslední zmínka o příslušníku krakovské univerzity je z roku 1373. Jen na okraj stačí zde uvést, že ze šesti či sedmi jmenovitě známých krakovských artistů jsou čtyři doloženi v *Liber decanorum* pražské artistické fakulty.¹⁰⁸

Počátky vídeňské univerzity tragicky předznamenala smrt arcivévody Rudolfa několik měsíců po vydání zakládací listiny z 12. března 1365. Jelikož učeným poradcem zakladatele byl bývalý pařížský odchovanec Albert z Riggensdorfu (též z Helmstedtu nebo de Saxonia)¹⁰⁹, předem se rozumělo, jaké vlivy ve Vídni převládnu, zvláště když se zde Albert stal prvním rektorem. Na rozdíl od Prahy vídeňská Rudolfina měla od počátku rektora, nikoli však studenty, odhlédneme-li od několika jmenovitě známých bakalářů svobodných umění.¹¹⁰ Přežití nově založené univerzity s několika málo špatně placenými artisty se jejímu dějepisci jeví jako malý zázrak, zvláště když již na podzim 1366 Albert z Riggensdorfu zasedl na biskupský stolec v Halberstadtu.¹¹¹ Teprve druhá etapa zakladatelské aktivity, dovršená tzv. obnoveným zakládacím listem vévody Albrechta III. z roku

107) Srov. Z. KOZŁOWSKA-BUDKOWA, *La fondation de l'Université de Cracovie*, s. 17, kde odkazy na edice a starší literaturu. Ostrý, místy až přehnaný kriticismus vůči starší literatuře vyznačuje studii P. MORAWA, *Die Hohe Schule in Krakau*, srov. zvl. s. 521–522 a s. 531. Poslední polský výklad počátků krakovské univerzity se zaměřuje pouze na záměry fundačního aktu, a více méně tak zastírá pravý stav věcí. Srov. *Kultura Polski średniowiecznej XIV–XV w.*, Bronisław Geremek (ed.), Warszawa 1997, s. 333–338.

108) Viz MORAW, *Die Hohe Schule in Krakau*, s. 530–531, kde odkazy na starší práce. [Mnohem větší podíl měla pražská univerzita při obnovení výuky na krakovském studiu po roce 1400. [Nověji k tomu Krzysztof OZÓG, *Utrum Universitas Pragensis sit mater Universitatis Cracoviensis?, czyli o wzorcach korporacyjnych krakowskiej wszechnicy w XV wieku*, in: *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, Kraków 2010; a Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 134–136.]

109) Ze starší literatury viz Georg HEIDINGSFELDER, *Albert von Sachsen*, Münster 1921 (zde na s. 7n. o jeho působení v Praze), nejnověji srov. S. LORENZ, *Studium generale Erfordense. Zum Erfurter Schulleben*, s. 165–168.

110) Většinou je známe prostřednictvím pražských univerzitních knih. Jmenovitě je uvádí Paul UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät* (Schriftenreihe des Universitätsarchivs Universität Wien 4), Wien 1987, s. 62, pozn. 48.

111) A. LHOTSKÝ, *Die Wiener Artistenfakultät*, s. 36.

1384, vytvořila pro vídeňskou univerzitu hospodářské, organizační a statutární základy, na nichž pak spočívala do poloviny 19. století.¹¹²

K rozvoji vídeňské univerzity přispěly poměry na české politické scéně. Ačkoli v době počínajícího schismatu arcibiskup Jan z Jenštejna vynaložil nemálo úsilí na přenesení odbojné části pařížské univerzity do Prahy, podařilo se mu to jen částečně a pouze na přechodnou dobu.¹¹³ Oba přední pařížští učenci Jindřich Tottling z Oyty, který mezitím získal na Sorbonně doktorát teologie, a Jindřich Heynbuch z Langensteinu¹¹⁴ nebyli v Praze spokojeni a s lehkým srdcem ji opustili, když dostali lákavé nabídky od vídeňského vévody. Důležitým momentem tu také bylo rozšíření vídeňského *studia generale* o teologickou fakultu, která spolu s teologickou fakultou nově založené kolínské univerzity měla hájit zájmy římského papeže Urbana VI. proti pařížské univerzitě ve sféře obediencie avignonského protipapeže Klimenta VII.¹¹⁵ Jestliže již první rektor Albert z Riggmersdorfu se vědomě snažil vídeňskou univerzitu přizpůsobit pařížskému vzoru, po příchodu obou výše uvedených profesorů se tato tendence v nově pořízených statutech ještě více prohloubila. Povědomí o pařížské tradici zůstalo ve Vídni natolik silné, že v 15. století byl za zakladatele tamější univerzity považován Johannes Buridanus.¹¹⁶ Ve skutečnosti se však ve Vídni, jak již bylo uvedeno, značně uplatňovaly též pražské zvyklosti a učební programy. Příznačné je, že z první dvacítky vídeňských mistrů *in artibus* bylo osm z Prahy a pouze šest z Paříže.¹¹⁷

Jde tu ovšem i o zpětnou pozitivní odezvu, jež se projevila rozšířením a zlepšením existenčních podmínek části pražských profesorů po vzoru zahraničních fundací¹¹⁸, a to mimo jiné založením první mistrovské koleje – Karolina.¹¹⁹ Průvodním jevem vzrůstající konkurence na poli vysokoškolského vzdělání byly lákavé nabídky pro kvalifikované profesory, jichž byl z počátku citelný nedostatek. Neobvykle vysoký plat např. dostával boloňský kanonista Galvano Bettini na nově založené

112) Přehledně k tomu Franz GALL, *Gründung und Anfänge der Wiener Universität*, in: *Les universités européennes*, s. 52–55, nověji viz F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 108–146.

113) Srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419*, Praha 1986, s. 374–376; a *Geschichte der Universität in Europa Bd I.*, s. 380–383 (M. Asztalos). Zevrubně k tomu Zenon KALUZA, „*Translatio studii*“. *Kryzys Uniwersytetu Paryskiego w latach 1380–1400 i jego skutki*, *Studia Mediewistyczne* 15, 1974, zde zvl. s. 78–82. [Jen malé pozornosti se zatím dostalo traktátu pražského profesora Jana de Brac(u)llis († 1385) *Determinatio quaestionis de canonica electione Urbani VI.*, na který upozornil R. N. SWANSON, *Universities, Academics and the Great Schism*, Cambridge 1979, s. 210.]

114) Pro první orientaci srov. *Lexikon des Mittelalters IV*, München – Zürich 1989, sl. 2095–2096, dále Astrik L. GABRIEL, *Heinrich von Langenstein – Theoretiker und Reformator der mittelalterlichen Universität*, in: *Die Geschichte der Universitäten und ihre Erforschung*, s. 25–36; a Georg KREUZER, *Heinrich von Langenstein*, Paderborn – München 1987.

115) K této problematice P. UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium zu der Wiener Artistenfakultät*, s. 15–22.

116) Podle P. UIBLEINA, *Mittelalterliches Studium*, s. 9.

117) Tamtéž, s. 79.

118) Ke krakovským *sedes salariatae* mj. Adam VETULANI, *Początki najstarszych wszechnic środkowoeuropejskich*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 146–157, početnou literaturu o finančním zajištění profesorů ve Vídni a jinde uvádí SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher*, s. 13–14, pozn. 6–7.

119) Vnější podnět k založení Karolina se všeobecně přiznává. Naposled je tomu tak i v *Dějínách Univerzity Karlovy I*, s. 42.

a záhy zaniklé univerzity v Pešti (Pécs, 1367)¹²⁰. Také nové univerzity v Chełmnu (Kulm, 1397)¹²¹ a ve Würzburgu (1402)¹²² měly jepičí život. Vzhledem k vysokému počtu studentů z území řádu německých rytířů, kteří získali grady v Praze, nepřekvapuje, že se na založení univerzity v Chełmnu podíleli dva přední pražští teologové Jan Marienwerder (z Kwidzyna) a Matouš z Krakova.¹²³ Za zmínku rovněž stojí, že povědomí o založení univerzity ve Würzburgu bylo v Praze již před rokem 1405. Zatím však se nepodařilo spolehlivě zjistit, kteří z würzburšských profesorů prošli pražským obecným učením.¹²⁴

Přechod pražských profesorů na všechny až dosud zmíněné univerzity nevybočoval z běžné *peregrinatio academica*. Rozumělo se samo sebou, že při vzrůstajícím počtu mistrů-regentů si někteří z nich hledali výhodnější uplatnění jinde. K prvé skutečné secesi pražských profesorů a scholárů došlo až ve spojitosti se založením heidelberské univerzity v roce 1386.¹²⁵ Jedním z důvodů secese byl spor o uvolněná místa v kolejích, na něž si činili nárok profesori domácího univerzitního národa, a to v rozporu se statuty, která mezi domácími a cizími kandidáty nečinila rozdílu. Jelikož menšina domácích mistrů v profesorském sboru (méně než 19 %) nemohla vzhledem k univerzitní ústavě zvýhodňující sdružené hlasy tří cizích národů své požadavky prosadit, obrátila se na arcibiskupa Jana z Jenštejna, který ze své pravomoci kancléře obecného učení 2. prosince 1384 přikázal, aby na uprázdněná místa v kolejích nebyli do konečného výroku voleni řádní cizinci. O dva dny později rovněž

120) K platu a jiným odměnám tohoto právníka Astrík L. GABRIEL, *The Medieval Universities of Pécs and Pozsony*, Frankfurt am Main 1969, s. 24–25. Jinak k této univerzitě viz Endre Kovács, *Die Gründung der Universität Pécs und ihre Bedeutung für die ungarische Kultur*, in: *Les universités européennes du XIVe au XVIIIe siècle*, s. 36–47.

121) Naposled k této fundaci F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 147–172.

122) Předválečnou i poválečnou literaturu uvádí Franz MACHILEK, *Zur Geschichte der älteren Universität Würzburg*, Würzburger Diözesan-Geschichtsblätter 34, 1972, s. 157–168. Za kopii článku vděčím prof. dr. Ivanu Hlaváčkoví. Novější studie o této univerzitě mi nejsou známy.

123) Na tyto vazby mezi Prahou a řádovým územím upozornil Eduard WINTER, *Frühhumanismus. Seine Entwicklung in Böhmen und deren europäische Bedeutung für die Kirchenreformbestrebungen im 14. Jahrhundert*, Berlin 1964, s. 160. Johannes (de) Marienwerder byl příslušníkem řádu – další životopisné údaje s odkazy na literaturu uvádí Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 275–276, zde také na s. 358–359 biogram Matouše z Krakova. Na novější literaturu, která přibývá rok od roku, zde musím s ohledem na rozsah studie rezignovat. [Jednu výbornou monografii však přesto nemohu pominout: Matthias NUDING, *Matthäus von Krakau. Theologe, Politiker, Kirchenreformer in Krakau, Prag und Heidelberg zur Zeit des Großen Abendländischen Schismas*, Tübingen 2007.]

124) Nově založenou univerzitu ve Würzburgu zmínil v uvedené již *inceptio disputationis de quolibet* mistr Ondřej z Brodu, viz *Geschichtschreiber II*, s. 155. Podle Jiřího KEJŘE, *Struktura a průběh disputace de quolibet na pražské univerzitě*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 45, pozn. 9, studovali na pražské univerzitě oba první würzburští rektori Günter van der Kere a Albert z Hessbergu. Ověřit se mi to podařilo pouze pro druhého z nich. Několik dalších hodnostářů z dómské kapituly ve Würzburgu doložil v Praze mezi léty 1376–1394 F. MACHILEK, *Zur Geschichte der älteren Universität Würzburg*, s. 158–159.

125) K založení naposled F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 173–226. Dále srov. Hermann WEISSERT, *Die Verfassung der Universität Heidelberg. Überblick 1386–1952*, Heidelberg 1974, s. 19–29; a Jürgen MIETHKE, *Universitätsgründung an der Wende zum 15. Jahrhundert: Heidelberg im Zeitalter des Schismas und des Konziliarismus*, in: *Die Geschichte der Universität Heidelberg. Vorträge im Wintersemester 1985/86*, Heidelberg 1986, s. 9–33.

vyhověl další stížnosti zástupců českého národa a uložil rektoru Konrádu Soltauovi († 1417) dodržovat platné řády a zvyklosti při svolávání univerzitních schůzí.¹²⁶

Konrád Soltau ihned jménem svým a tří cizích národů vyhlásil odvolání k paapežské kurii. Arcibiskup Jenštejn sice 23. prosince soudní výrok ve věci kolejí částečně revokoval, mezitím však rektor pohrozil zákazem všech přednášek, zkoušek a jiných aktů, čímž proti sobě ještě více popudil domácí mistry a studenty. Kolejní aféra zásahem dvora po čase utichla, pokračoval však proces, který mistři českého národa vedli proti bývalému rektorovi. Neústupný Soltau do sporu zavlekl i kolegy z teologické fakulty, kteří svou žalobu na arcibiskupa Jenštejna stáhli teprve v prosinci 1385. Okolnosti tohoto přidruženého konfliktu zůstávají nejasné, nejspíše v něm šlo o revize statut. Ani poté se Soltau nevzdal a bez zábran se soudil dále, neboť již měl v kapse pozvání od rýnského falckraběte Ruprechta II. na nově založenou univerzitu v Heidelbergu. Spolu s tímto profesorem, jenž v Praze odchoval několik desítek žáků, přešlo do Heidelbergu celkem třiatdvacet mistrů a bakalářů. Z celkového počtu 58 graduovaných příslušníků zapsaných do matriky heidelberské univerzity v prvním roce její existence přišlo čtyřicet přímo z Prahy, zatímco z Paříže následovalo Marsilia z Ingen pouze osm jeho kolegů.¹²⁷ Příznačné rovněž je, že mezi 62 heidelberskými rektory z let 1388 až 1409 lze napočítat 24 pražských mistrů.¹²⁸

Bez většího pozdvižení se obešly odchody pražských scholárů na nově založené univerzity v Kolíně nad Rýnem¹²⁹ a v Erfurtu¹³⁰. V prvním případě šlo o nezanedbatelný počet 35 osob, většinou mistrů a bakalářů, z nichž téměř všichni pocházeli z okolních oblastí.¹³¹ Obdobně tomu tak již bylo v Heidelbergu a stejné regionálně motivované exody charakterizují počáteční „klientelu“ univerzity v Erfurtu. Také Erfurt natolik personálně navazoval na Prahu, že tím podle Morawa byla splacena „rozvojová pomoc“ (Entwicklungshilfe) šedesátých let.¹³² Zásadní rozdíl mezi Kolínem na straně jedné a Erfurtem i dalšími středoevropskými fundacemi

126) Podrobně se tímto konfliktem zabývá v dosud nevydané studii *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, AUC-HUCP 33/34/1–2, 1993/1994 (v tisku). [Vyšla až v roce 2007, doplňují strany: 13–43. Sporem o koleje a jejich důsledky se do hloubky zabýval M. NODL, *Dekret kutnohorský*, kap. II a III., z jiného hlediska k témuž J. STOČES, *Pražské univerzitní národy*, s. 99–121.]

127) Viz k tomu Sabine SCHUMANN, *Die „nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte*, Berlin 1974, s. 127–136, její propočty převzali J. MIETHKE, *Universitätsgründung*, s. 21; a Peter MORAW, *Heidelberg: Universität, Hof und Stadt im ausgehenden Mittelalter*, in: *Studien zum städtischen Bildungswesen des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit*, Göttingen 1983, s. 529 (zde 44 *Pragenses* za léta 1386–1388). K pozdější frekvenci této univerzity R. Ch. SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher*, s. 73–83.

128) Viz k tomu již Heinz ZATSCHEK, *Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409*, Zeitschrift für sudendeutsche Geschichte 3, 1939, s. 81–128, na jehož zjištění se odvolává F. SEIBT, *Von Prag bis Rostock*, s. 204.

129) K počátkům kolínské univerzity srov. E. MEUTHEN, *Kölner Universitätsgeschichte Band I. Die alte Universität*, kap. III.; a F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 227–267.

130) Srov. k tomu Erich KLEINEIDAM, *Universitas Studii Erfordensis. Überblick über die Geschichte der Universität Erfurt. Teil I: Spätmittelalter 1392–1460*, Leipzig 1985, kap. I a práce uvedené v pozn. 40–41. [Nověji k dvěma fundacím, 1379 a 1389, cit. kniha R. GRAMSCHÉ, *Erfurt – Die älteste Hochschule Deutschlands*].

131) Viz k tomu R. Ch. SCHWINGES, *Universitätsbesucher*, s. 230–231, kde též obecněji platné postřehy.

132) P. MORAW, *Die Universität Erfurt*, s. 202.

na straně druhé Moraw přitom vidí jednak ve větší „západnosti“ kolínského univerzity, jednak v bezkonkurenčně nejpočetnějším „startovním“ obsazení jejího profesorského sboru.¹³³

Zvláštní kapitolu „akademického putování“ odedávna tvoří spojnice mezi Prahou a Krakovem.¹³⁴ Více než na rivalitu se kladl důraz na slovanskou spolupráci, a to zpravidla bez přihlídnutí k jazykové německému původu nejen slezských¹³⁵, ale i mnoha polských scholárů¹³⁶. I pro Petera Morawa byla krakovská univerzita „dcerou“ nejvíce se podobající své pražské matce a Krakov v mnoha ohledech „malou“ Prahou, byť ne ve všem šlo o pouhou obdobu.¹³⁷ Od druhé krakovské fundace kolem roku 1400 a zvláště po secesi 1409 se Praha stala rezervoárem studentů i profesorů pro Krakov, i když většina Slezanů dala přednost nově založenému obecnému učení v Lipsku. Ještě jeden poznatek staronového data sluší se tu uvést: pro většinu mistrovského sboru krakovské univerzity krátce před a po roce 1400 bylo příznačné, že ji zdobily grady udělené v Praze. Z celkového počtu čtyřiceti profesorů, které uvádí krakovský katalog z roku 1407, jich 24 přišlo z Prahy. Ve skutečnosti jich bylo o pět více.¹³⁸

Na první pohled by se mohlo zdát, že opakované secese přispěly k relativnímu posílení českého univerzitního národa. Ve skutečnosti tomu tak bylo pouze po odchodu většiny zahraničních mistrů a studentů na jaře a v létě roku 1409. Předtím se příznivěji vyvíjel pouze podíl domácích mistrů *in artibus*, a to v mnohem menší míře, než se dříve soudilo. Jestliže v desetiletí 1371–1380 činil podíl českých mistrů jen 16,6 % a v následující dekádě stále ještě méně než jednu pětinu (19,3 %), teprve od konce století se projevil poněkud větší vzestup, a to na 26 % v letech 1391–1400 a 29,3 % v prvním desetiletí 15. století.¹³⁹

Také studentů z českých zemí, kteří dosáhli na artistické fakultě bakalářského gradu, v absolutních číslech přibývalo, přičemž se však jejich podíl celkově snižoval. Jestliže v období od zimního semestru 1398 do konce letního semestru 1406 tvořili studenti českého národa zhruba 21 procent z počtu úspěšných kandidátů bakalářských zkoušek, v následujících pěti semestrech jejich podíl klesl o čtyři procenta. Trend stoupajícího zájmu zahraničních posluchačů o studium v Praze, jemuž odpovídal pokles imatrikulací na řadě sousedních univerzit, znepokojoval českou wyclifsky orientovanou menšinu i z toho důvodu, že se rozšiřoval okruh je-

133) P. MORAW, *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, s. 58.

134) Starší literaturu uvádějí M. MELANOVÁ – M. SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity*, s. 91–93.

135) Srov. mimo jiné Franz MACHILEK, *Die Schlesier an der Universität Prag vor 1409. Ein Forschungsbericht*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 32, 1974, s. 81–102; a P. MORAW, *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, s. 62–72.

136) Z rozsáhlé literatury, která se zabývala studiem Poláků v Praze, srov. zejména Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, *Związki Uniwersytetu Praskiego z Uniwersytetem Krakowskim w drugiej połowie XIV wieku*, AUC-HUCP 5/1–2, 1964, s. 101–131. [Nověji viz K. OZÓG, *Utrum Universitatis Pragensis sit mater Universitatis Cracoviensis.*]

137) P. MORAW, *Die hohe Schule Krakau*, s. 532–533, připomíná, že v Krakově nebyla převzata instituce univerzitních národů, což považuje za „modernizaci“ po vzoru Heidelbergu, Kolína a Erfurtu.

138) J. KRZYŻANIAKOWA, *Związki Uniwersytetu Praskiego*, s. 132–133.

139) Vycházím tu z propočtů Františka KAVKY, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské university v letech 1367–1420*, in: *Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. V. Husy*, Praha 1966, s. 84–85.

jích potenciálních odpůrců. Úsilí o změnu univerzitních hlasů ve prospěch českého národa, jež se naplnilo Kutnohorským dekretem z 18. ledna 1409,¹⁴⁰ pramenilo tak mimo jiné z nezbytnosti aktivní obrany, které právnícká a nacionálně patriotická argumentace dodávala vyšší posvěcení.¹⁴¹ Mohutná secese zhruba sedmi set studentů, bakalářů a mistrů, která byla ze strany tří cizozemských národů odezvou na Kutnohorský dekret krále Václava IV.,¹⁴² zasadila pražské třífakultní univerzité drtivý úder. Tato poslední, shodou okolností největší secese středověkých scholárů v několika vlnách zanesla větší část pražské univerzitní pospolitosti do Lipska, kde pražská alma mater zanechala vedle Krakova svůj nejvěrnější otisk.¹⁴³

Víme již, že pražské obecné učení bylo zamýšleno i založeno jako čtyřfakultní a že po jistou dobu také tak působilo navenek. Otázkou je, zda z Prahy vede pupeční šňůra k dalším nově založeným čtyřfakultním univerzitám. Jakkoli *Ordinationes* Arnošta z Pardubic z roku 1360 dokládají hluboké rozpory mezi juristy a ne-juristy, v prvé řadě dosvědčují kancléřovu snahu zachovat a upevnit unitární princip pražského *studia generale*. Skutečnost, že krátce na to se Karlovo vysoké učení rozštěpilo a od roku 1372 vytvořilo zcela ojedinělé sdružení dvou univerzitních korporací, nic nemění na tom, že v Praze bylo po prvé ve střední Evropě uplatněno čtyřfakultní vysoké učení. Zatímco v Praze se toto unitární modelové schéma neosvědčilo, v řadě jiných míst rozrůstající se univerzitní sítě se úspěšně uplatnilo. Peter Moraw podle mého soudu příliš zdůrazňuje pražskou dvoudoulost, třebaže k obdobnému napětí mezi juristy a ne-juristy došlo v Heidelbergu, v Kolíně nad Rýnem a později též v Basileji.¹⁴⁴ Praha se mu tak jeví jako rozhraní mezi „starší“ a „mladší“ Evropou a jako spojovací článek mezi univerzální a regionálně nacionální fází v dějinách evropských univerzit. Zatímco Moraw zprvu

140) Výsledky staršího bádání kriticky shrnul a o vlastní poznatky doplnil Jiří KEJŘ, *Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském*, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83–122. Nověji k témuž František ŠMAHEL, *The Kuttenberger Decree and the Withdrawal of the German Schools from Prague in 1409: a Discussion*, History of Universities 4, 1984, s. 153–166. [Viz českou verzi v tomto souboru.]

141) Přehled kandidátů bakalářských a mistrovských zkoušek na artistické fakultě v letech 1398–1409 jsem otiskl v rozpravě *Pražské univerzitní studentstvo*, příl. II na s. 84. Zde také na s. 62–68 širší výklad o příčinách a důsledcích tohoto vývojového trendu. Naposled k tomu F. ŠMAHEL, *Fakulta svobodných umění*, s. 120–127. Pro předcházející období viz Hana VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32.

142) Podrobně k tomu F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, kap. IV.; a též, *The Kuttenberg Decree*, passim.

143) Výsledky staršího bádání shrnul Siegfried HOYER, *Die scholastische Universität bis 1480*, in: *Alma mater Lipsiensis. Geschichte der Karl-Marx-Universität Leipzig*, Leipzig 1984, s. 9–32, k frekvenci a struktuře podrobně R. Ch. SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher*, s. 105–117. [Na dlouhou dobu směrdatné vylíčení počátků lipské univerzity podal Enno Bünz, *Gründung und Entfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539*, in: *Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009, Band 1. Spätes Mittelalter und Frühe Neuzeit 1409–1830/31*, Leipzig 2009, s. 21–325. Užitečná je též publikace *Die Gründungsdokumente der Universität Leipzig (1409). Edition – Übersetzung – Kommentar*, Enno Bünz – Tom Graber (edd.), Dresden 2010.]

144) Více k tomu Frank REXROTH, *Finis scientie nostre est regere. Normenkonflikte zwischen Juristen und Nichtjuristen an den spätmittelalterlichen Universitäten Köln und Basel*, Zeitschrift für historische Forschung 21, 1994, s. 316–344.

soudil, že Praha byla směrodatným předchůdcem (po Bologni a Paříži) třetího hlavního typu, tj. čtyřfakultních univerzit,¹⁴⁵ později připsal tuto do budoucnosti směřující formu malým univerzitám německých knížat a měst.¹⁴⁶ V krátké, avšak významné středověké historii pražské univerzity Moraw odlišil dvě fáze, první, „univerzální“, kdy ještě neměla v sousedství konkurenci, od osmdesátých let pak druhou, „regionální“, kdy s ní již úspěšně soupeřily další univerzity a kdy sama musela čelit domácím krizím.¹⁴⁷ Nepochybně tu jde o různé úhly pohledu, které si však protirečí méně, než by se na první pohled zdálo.¹⁴⁸

Soudy, které nad zbytkem kdysi univerzalistického obecného učení opakovaně vyřkl Peter Moraw, nezní českým uším příjemně, i když jsou z hlediska univerzalisticky pojímaného vývoje středověkých univerzit oprávněné. Carolina skutečně po roce 1417 dočasně poklesla na „regionální školu pro svobodná umění“¹⁴⁹ a do jisté míry se rovněž stala „středočeským učitelským ústavem pro nekatolíky“, který museli Habsburkové na počátku novověku zřídit na nových základech.¹⁵⁰ Nabízí se však i jiný úhel pohledu, který nemá nic společného s nostalgickou, národně zabarvenou apologií druhé, dějinně mnohem méně významné etapy Karlova učení.

Rozdělení dříve bezuniverzitní střední, severní a jihovýchodní Evropy do teritoriálních zón nově vznikajících vysokých učení omezovalo během druhé poloviny 14. století krok za krokem akční rádius pražského generálního studia. K založení univerzity v Lipsku by došlo spíše dříve než později i bez demonstrativního exodu cizozemců v roce 1409. V následujícím desetiletí se uzavřelo nejen univerzalistické, ale i předreformační období pražské univerzity, což třeba vzít v potaz při posuzování údajných slabin pohusitské Caroliny. V zemi, kde přestalo platit kanonické právo, nebylo třeba právnické univerzity zaměřené na jeho výuku. Pro reformní teology zase ztratily na významu zformalizované komentáře k *Sentenciím* Petra Lombarda, neboť hlavní pozornost platila biblické exegesi a patristice.

Zcela nečekaně to také byla ochromená pohusitská univerzita, jež se znovu stala výchozím místem nové translace pařížské výuky směrem na východ. Skupina pražských studentů a bakalářů, která se v druhé polovině čtyřicátých let 15. století vydala pro nové studijní pomůcky do Paříže, přinesla si odtud komentáře Jana Versora k celému korpusu artistické nauky, které se pak v opisech rozptýlily po celé střední Evropě.¹⁵¹ Za povšimnutí dále stojí, že v téže době ještě pražské kolejší

145) P. MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 123.

146) P. MORAW, *Einheit und Vielfalt der Universität im alten Europa*, s. 24–25.

147) Viz P. MORAW, *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Böhmen und Mähren*, s. 151.

148) Dobře to podle mého soudu vystihl F. SEIBT, *Von Prag bis Rostock*, s. 411 (202): „Die Prager Universität suchte bald ein eigenes Profil, und als gutes wie als warnendes Exempel regte sie danach alle anderen Gründungen in ihrer Nachbarschaft in den nächsten Jahrzehnten an. Daraus entwickelte sich die mitteleuropäische Universität zu einem neuen Typ.“

149) P. MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 111.

150) P. MORAW, *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Böhmen und Mähren*, s. 148. Obdobně k tomuž P. MORAW, *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, s. 56–57.

151) Viz k tomu moji studii *Paris und Prag um 1450. Johannes Versor und seine böhmischen Schüler*, *Studia Źródłoznawcze* 25, 1980, s. 65–77 [viz českou verzi v tomto souboru]; a Astrik L. GABRIEL, *The Paris Studium. Robert of Sorbonne and His Legacy*, Frankfurt am Main 1992, s. 182–186.

knihovny svým rozsahem patřily mezi největší středoevropské kolekce.¹⁵² Konečně do třetice lze k počtům pohusitské, kacírstvím poznamenané Caroliny uvést, že její vnější izolace nezabránila průnikům raně humanistické učenosti, a to dokonce v předstihu před jinými, tradicím věrnými univerzitami.¹⁵³ Podstatné si nechávám na závěr této kapitoly. Univerzita, která se vzepřela papežům i koncilům, a která neuznala ani zrušení basilejských kompaktát, nepotřebovala již papežského souhlasu k udílení licence *ubique docendi*. Předčasnost se v Čechách nevyplácí. Tak jako proti předčasné husitské reformaci stála bezmála celá „starší“ i „novější“ Evropa, byla i první akademie reformačního věku zvnějšku i zvnitřku zatlačena do kališnické perifernosti.¹⁵⁴

Středoevropské „vyzařování“ pražského obecného učení

„Koncem století XIV. vzniklo sice ve střední Evropě několik dalších univerzit, zčásti dokonce podle českého vzoru neb napodobením Prahy,“ praví Václav Chaloupecký v jubilejní publikaci z roku 1948, „ale žádná z nich se nemohla měřit s Prahou a měly spíše toliko lokální význam.“¹⁵⁵ Naproti tomu podle Petera Morawa „rozkvět Prahy byl děsivě krátký, vrcholné období měřeno počtem posluchačů trvalo právě deset let.“¹⁵⁶ I když mezi oběma výroky leží více než čtyřicet let intenzivního studia, jejich oscilující napětí zatím nepominulo.

Dosti běžně se předpokládá, že si bývalí pražští profesori s sebou odnášeli statutární a jiné zvyklosti, které uplatňovali nebo adaptovali na novém působišti.¹⁵⁷ Ověřit tuto domněnku bylo zatím velmi obtížné, neboť srovnávací studium vnitřních univerzitních řádů příliš nepostoupilo, zčásti též proto, že dosavadní edice pražských statut jsou málo spolehlivé. Hned první kritická sonda zpochybnila

152) Více k tomu moje studie *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 79, další srovnávací údaje uvádí E. MEUTHEN, *Kölnener Universitäts-geschichte Bd. I. Die alte Universität*, s. 75–77.

153) Podrobně k tomu autor této studie v pojednání *Humanismus v době poděbradské* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 73/6), Praha 1963, kap. III. a nejnověji ve studii *Die Anfänge des Humanismus in Böhmen*, in: *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Köln – Weimar – Wien 1996, s. 191–200. Dále srov. Michal SVAŤOŠ, *Humanismus an der Universität Prag im 15. und 16. Jahrhundert*, in: *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, Köln – Wien 1988, s. 75–91; Rainer A. MÜLLER, *Humanismus und Universität im östlichen Mitteleuropa*, in: *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa*, s. 249–254; a v neposlední řadě Jiří PEŠEK, *Výuka a humanismus předbělohorské doby*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 227–233.

154) Je proto zcela na místě, když P. MORAW, *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, s. 57, v této spojitosti připomíná status raněnovověkých kalvinistických učilišť v hessenském Herbornu, „die zwar von ihren speziellen Interessenten besucht wurden, aber nicht anerkannt graduieren konnten“.

155) V. CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze*, s. 85.

156) P. MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 118.

157) Srov. např. K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 45–46, z německých historiků translaci pražských zvyklostí prostřednictvím *peregrinatio academica* předpokládá F. FEXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 42.

představu jakéhosi pražského statutárního pravzoru. Rainer Ch. Schwinges totiž přesvědčivě doložil, že komplikovaný pražský systém stupňovité nepřímé volby se uplatnil pouze v Erfurtu, v Lipsku a částečně též v Rostocku. Ve Vídni a Kolíně nad Rýnem se naopak prosadil redukovaný pařížský systém volebního grémia, zatímco v Heidelbergu rektora volili přímo ordináři vyšších fakult spolu s několika mistry-regenty artistické fakulty.¹⁵⁸ Méně přesvědčivě vyzněla institucionální analýza tzv. univerzitních *naciones*, kterou předložila Sabine Schumannová.¹⁵⁹

Zvláště opatrně je třeba postupovat v případě srovnávacího studia statut a novel pražské artistické fakulty. Teprve před několika málo lety totiž vyšlo najevo, že základní vrstvou jejich zachovaného znění jsou statutární usnesení od roku 1366, která v roce 1390 zredigoval, rozčlenil a přeskupil děkan Matěj z Lehnice.¹⁶⁰ Není vyloučeno, že po formální stránce se mu stala vzorem pečlivě sestavená statuta vídeňské artistické fakulty z 1. dubna 1389, která posloužila za základ kolínským statutům z roku 1398.¹⁶¹ Z toho ovšem nplyne, že by nejen v dílčích, ale i zásadních pravidlech nebylo ve Vídni či jinde přihlédnuto k pražským statutům a zvyklostem.¹⁶²

Zlomek statut pražské teologické fakulty z konce prosince 1383 vykazuje jisté shody s dochovanými statuty vídeňské i heidelberské teologické fakulty.¹⁶³ I když vídeňská statuta se výslovně dovolávají pařížského vzoru a o pražských ustanoveních se vůbec nezmiňují, přece jen nelze ztrácet ze zřetele, že na obou statutech se podílel vedle tří dalších kolegů Jindřich Totting z Oyty, který se do Prahy vrátil z Paříže.¹⁶⁴ V každém případě však vídeňská statuta svou koncizností převyšovala pražské předlohy, což platí obecně. Poněkud lepší srovnávací možnosti poskytují statuta lékařských fakult, nikoli však pro pražskou lékařskou fakultu, jejíž vnitřní řády se nedochovaly. Nanejvýš tak lze vyslovit domněnku, že ve Vídni, v Kolíně

158) Rainer Christoph SCHWINGES, *Rektorwahlen. Ein Beitrag zur Verfassungs-, Sozial- und Universitäts-geschichte des alten Reiches im 15. Jahrhundert* (Vorträge und Forschungen, Sonderband 38), Sigmaringen 1992.

159) S. SCHUMANN, *Die „nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien*. Kriticky k některým vývodům této disertace F. ŠMAHEL, *The Kuttenberger Decree*, s. 156–158, zcela ji naopak pomínil Roderich SCHMIDT, *Die Prager Universitätsnationen bis zum Kuttenberger Dekret von 1409 und die Anfänge „nationaler“ Gedanken im Königreich Böhmen*, in: *Deutsche in den böhmischen Ländern*, Hans Rothe (ed.), Köln – Weimar – Wien 1992, s. 47–65.

160) Více k tomu F. ŠMAHEL, *Fakulta svobodných umění*, s. 104–108.

161) Vídeňská statuta naposled vydal Alphons LHOTSKÝ, *Die Wiener Artistenfakultät 1365–1497*, Wien 1965, s. 223–262, k jejich adaptaci v Kolíně srov. J. MEUTHEN, *Kölner Universitäts-geschichte 1. Die alte Universität*, s. 113, podrobněji k tomu Anna-Dorothee von den BRINCKEN, *Die Statuten der Kölner Artistenfakultät von 1938*, in: *Die Kölner Universität im Mittelalter. Geistige Wurzeln und soziale Wirklichkeit* (Miscellanea Mediaevalia 20), Berlin – New York 1989, s. 399–402.

162) P. UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium*, s. 48, pozn. 31, např. předpokládá, že úřad poradců děkana vídeňské artistické fakulty (tzv. *consiliarii*) měl svůj vzor v pražském úřadu tzv. dispensátorů.

163) Na tyto shody, ale i rozdíly upozornil František KAVKA, *Zur Frage der Statuten und der Studienordnung der Prager theologischen Fakultät in der vorhussitischen Zeit*, *Folia diplomatica I*, 1971, zvl. s. 130–132. Podle J. KADLECE, *Teologická fakulta*, s. 138–139, si autoři vídeňských statut, z nichž čtyři se podíleli na pražské novelizaci, vzali za vzor pražskou předlohu.

164) Monika ASZTALOS, *Die Theologische Fakultät*, in: *Geschichte der Universität in Europa I*, s. 365, soudí, že statuta teologických fakult v Heidelbergu, ve Vídni a v Kolíně následovala pařížský vzor. Jde o pouhý předpoklad, navíc oslabený neznalostí pražské novelizace z r. 1383.

a zřejmě též v Lipsku se na sepsání či převzetí statut podíleli medicci, kteří prošli pražskou fakultou.¹⁶⁵

Nejnáročnější a současně nejméně opomíjenou složkou srovnávacího studia dějin středověkých univerzit je výzkum učebních textů a pomůcek. Skutečně průkopnickým dílem byl v tomto ohledu první díl dějin heidelberské univerzity, který Gerhard Ritter vydal v roce 1936. Díky svým předchozím studiím Ritter rekonstruoval učební řády *in artibus et in theologia* natolik výstižně, že další bádání v tomto ohledu získalo pevnou oporu.¹⁶⁶ Jelikož studium středověké filozofie se orientovalo na velké scholastiky 12. a 13. století, málokterá práce přesahovala za Viléma Ockhama a Marsilia z Padovy. Jednou z výjimek byla na svou dobu vynikající monografie Alberta Langa o Jindřichu z Oyty, jež zachytila i pražské působení tohoto vlivného učence.¹⁶⁷ Poválečné studium doznalo sice obrovského rozmachu, což však jen v omezené míře platí pro domácí medievistiku.

Pozornost českého bádání se tradičně soustřeďovala na Jana Husa, jeho vrstevníky i předchůdce, jejichž těžiště působnosti spočívalo na univerzitní půdě.¹⁶⁸ K lepšímu poznání univerzitní výuky přispěl systematický průzkum jednak výročních disputací *de quolibet*,¹⁶⁹ jednak pražských sporů o univerzálie¹⁷⁰ a o wyclifské pojetí idejí.¹⁷¹ Zatímco v prvním případě bude třeba zkoumat, do jaké míry se pražské kvodlibety staly vzorem pro výroční disputace na jiných univerzitách,¹⁷²

165) P. SVOBODNÝ, *Lékařská fakulta*, s. 186–18, v návaznosti na K. BERÁNKU, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 45–46, vyslovil předpoklad, že statuta pražské lékařské fakulty posloužila za vzor mladším sesterským fakultám. Podle E. MEUTHENA, *Kölner Universitäts-geschichte 1. Die Alte Universität*, s. 120, se kolínská statuta stala předlohou pro statuta lékařských fakult v Heidelbergu a v Ingolstadtu (zde také odkazy na speciální literaturu).

166) Gerhard RITTER, *Die Heidelberger Universität I. Das Mittelalter (1386–1508). Ein Stück deutscher Geschichte*, Heidelberg 1936, srov. zvl. kap. 8–9. U nás na Rittera navázal přínosnou studií František KAVKA, *Organisace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 7–39.

167) Albert LANG, *Heinrich Totting von Oyta*, Münster i. W. 1937.

168) Mám tu na mysli pouze oblast výuky, neboť jinak bylo reformní hnutí s univerzitou úzce spjato. Dovolují si tu odkázat na své studie *Karlova universita a husitské revoluční hnutí*, AUC-HUCP 4/1, 1963, s. 107–115; a *Die Prager Universität und der Hussitismus*, in: *Die Universität in Alteuropa* (jako v pozn. 4), dále na *Husitskou revoluci 2. Kořeny české reformace*, 2. vyd., Praha 1996; a na přehled bádání *Hussitica 1994/95–1997*, ČČH 95, 1997, s. 718–729.

169) Jiří KEJŘ dovršil svůj mnohaletý výzkum monografií *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971 (zde také uvedeny jeho předchozí studie). Na další, dosud neznámé kvodlibetní příručky upozornili F. ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet*; a Josef TŘIŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě III.*, AUC-HUCP 10/1, 1969, s. 32 (kvodlibet Jindřicha z Ribenic); a *Starší pražská univerzitní literatura a karlovska tradice*, Praha 1978, s. 141–146 (kvodlibet Matěje z Lehnice).

170) Srov. k tomu moji evidenční pomůcka *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, Wrocław – Varsovie – Cracovie – Gdaňsk 1980; a přehlednou studii *Pražský spor o „universalia realia“: nové prameny – nové otázky*, *Studia Comeniana et historica* 13/26, 1983, s. 139–149 [přetisk v tomto souboru].

171) Směrodatnou se již stala monografie Viléma HEROLDA, *Pražská univerzita a Wyclif*, Praha 1985, některé novější studie téhož autora eviduje F. ŠMAHEL, *Hussitica 1994/5–1997*, s. 719–720.

172) Poučení o kvodlibetních disputacích ve Vídni, avšak bez srovnávacího aspektu, podává P. UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät*, s. 93–94, k statutům o výročních kvodlibetech na kolínské artistické fakultě A.-D. van den BRINCKEN, *Die Statuten der Kölner Artistenfakultät*, s. 402.

druhý studijní okruh se mezitím již dostal do popředí specializovaného mezinárodního studia.¹⁷³

Oba uvedené výzkumy vycházejí z kritických soupisů dochovaných pramenů, jimž u nás razil cestu F. M. Bartoš. V poválečném období se této náročné heuristické činnosti souběžně věnovali Pavel Spunar a Josef Tríška. Zatímco první směřoval od dílčích studií k monumentálně koncipovanému repertoriu literárních pozůstalostí, druhý vějířovitě rozšiřoval,¹⁷⁴ připojoval a přeskupoval biografické, bibliografické a kodikologické údaje o profesorech a studentech pražské univerzity, a to zejména v jejím nejstarším období¹⁷⁵. Nedoceněnou pomoc v tomto ohledu českému badání poskytli polští kolegové, zabývající se dějinami pozdně středověké filozofie.¹⁷⁶ Zmínit tu je třeba v první řadě repertoria aristotelovských komentářů i jiné evidenční pomůcky, které do značné míry zachytily též texty pražské univerzitní provenience.¹⁷⁷ Polské badání postupem doby pokročilo k doktrinálním analýzám vydaných i dosud nevydaných textů, jež mimo jiné podrobně osvětlily pražskou buridanovskou školu.¹⁷⁸ Navzdory těmto a dalším studiím domácích¹⁷⁹ a zahraničních badatelů¹⁸⁰ je předčasné vyslovovat domněnky o existenci jakési specificky pražské výuky nebo o učené úrovni pražských profesorů. Jestliže na základě zjištěné intenzity přednáškové a zkušební aktivity lze

173) Více k tomu F. ŠMAHEL, *Hussitica 1994/5–1997*, s. 719–721.

174) Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum provecum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*. Tomus I. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, Tomus II. Warsaviae – Pragae 1995.

175) Josef TRÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967; *Příspěvky k středověké literární universitě I–III*, HUCP 9/1, 1968, s. 7–28; 9/2, 1968, s. 5–43; 10/1, 1969, s. 7–48; dále *Studie a prameny k reitorice a k universitní literatuře*, Praha 1972; *Retorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku*, Praha 1975; *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity*; a *Příspěvky k biobibliografiím středověkých pražských osobností*, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 9, 1992, s. 5–42.

176) Pro počáteční období srov. můj přehled *K některým podnětům polské mediévisťky*, ČSČH 15, 1967 s. 705–716; a obdobně zaměřenou stať Viléma HEROLDA, *Filosofická mediévisťka v Polsku*, FČ 17, 1969, s. 799–805.

177) Viz mj. J. B. KOROLEC, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca olim Universitatis Pragensis nunc Státní knihovna SR vocata asservantur*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977; a obdobně zaměřené soupisy ze zahraničních knihoven, které obsahují početná bohemika: Miecislaus MARKOWSKI – Sophia WŁODEK, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974; Miecislaus MARKOWSKI, *Buridanica quae in codicibus manu scriptis bibliothecarum Monacensium asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1981; a též, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in bibliothecis Wienae asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1985.

178) Opět jen ilustrativně srov. Jerzy KOROLEC, *Středověké komentáře k Aristotelovým dílům na pražské universitě*, HUCP 15/2, 1975, s. 31–51; též, *Základní otázky Buridanovy etiky*; a M. MARKOWSKI, *Buridanizm w Polsce*.

179) Mimo jiné srov. studie Viléma HEROLDA, *Komentář M. Jenka Václavova z Prahy k Aristotelovu spisu Politika*, HUCP 19/2, 1979, s. 19–40; a Milady ŘÍHOVÉ, *Výuka na LF v Praze ve 14. a 15. století*, *Dějiny věd a techniky* 26, 1993, s. 215–222.

180) Výběr těchto prací přinášejí bibliografické přehledy v *Dějinách Univerzity Karlovy I*, s. 130–133, 159–161 a 201–202. Mimořádně početné jsou studie o slezských a polských profesorech, kteří přešli z Prahy do Krakova.

vytušit, jakou ztrátu pro Prahu znamenal např. odchod Konráda Soltaua, ještě z toho neplyne vyšší kvalita jeho textů.¹⁸¹

Šíření statutárních řádů a učebních pomůcek je pouze dílčí výsečí kulturního a duchovního vyzarování Prahy před a po roce 1400. Stačí tu zmínit roli pražské univerzity při ideové profilaci reformního hnutí. Vedle katedrových teologů zvláště výrazně vystoupili do popředí artisté, o jejichž „pokrokovějším“ zaměření proti „konzervativnímu establishmentu“ hájenému juristy lze bez rozpaků hovořit. Pokud se nemýlím, nebylo tomu tak jen v Praze na přelomu 14. a 15. století.¹⁸² Vícerozměrové radiační potence české metropole směrem na západ i východ si byli dobře vědomi i zahraniční badatelé, z nichž zde stačí uvést Eduarda Wintra¹⁸³, Ferdinanda Seibta¹⁸⁴, K. M. Swobodu¹⁸⁵ nebo Antona Legnera¹⁸⁶. Národně český podíl na tomto kulturně uměleckém i duchovním vzednutí je tu větší, tu menší, přičemž právě v propojení vícenárodních i latinsky univerzálních podnětů či projevů spočívá jeho osobitost a snad i širší přínosnost. Lesk i stíny pražské univerzity jsou tak rubem a lícem jednoho, současně národního a univerzálního, převážně ovšem, proč to nepřiznat, jazykově německého monumentu. Činit z Univerzity Karlovy pomník národně české kultury je stejně jednostranné, jako ji přiřazovat k německým univerzitám v době, kdy Německo bylo ještě pomyslným pojmem. I když při pohledu na mapu zaalpských univerzit může pojem „evropský“ splývat s „německým“ (tak Morav)¹⁸⁷, neněmecká vysokoškolská vzdělanost a učenost se přes univerzální latinu rovněž hlásila o slovo.

Stručné shrnutí

Ohlédnutí za badatelskými přínosy posledních padesáti let vyznívá vcelku uspokojivě. Úkoly, před nimiž stojíme, jsou mnohem náročnější povahy. Vedle prohloubení poznatků prosopografické povahy půjde o studium neobyčejně rozsáh-

181) Podle F. KAVKY, *Mistři-regenti*, s. 93, Konrád Soltau patřil k dominantním učitelům své generace.

182) Reaguji tu na úvahy P. MORAWA, *Die Prager Universitäten des Mittelalters*, s. 114–115, které příliš jednostranně kladou důraz na juristickou složku vysokoškolského studia. Na diskusi v tomto směru, jež by zdaleka neměla jen polemický ráz, tu však není místa.

183) V návaznosti na Konrada Burdacha zachytil teritoriálně české „vyzarování“ směrem na západ i východ E. WINTER, *Frühhumanismus*, kap. IV.

184) Ze záslužných aktivit F. Seibta, které připomněl Josef Válka (ČČH 95, 1997, s. 691–701), bych vyzvedl koncepční, organizační i redakční úsilí vynaložené na výstavy k jubileu Karla IV. a na vydávání sborníků či souborných prací k starším českým dějinám.

185) Srov. *Gotik in Böhmen. Geschichte, Gesellschaftsgeschichte, Architektur, Plastik und Malerei*, Karl M. Swoboda (ed.), München 1969.

186) V oblasti výtvarné tvorby přesvědčivě prokázala vyzarování Čech a zvláště Prahy kolínská výstava v roce 1978 *Die Parler und der schöne Stil 1350–1400*, jejíž šestisvazkový katalog vyšel pod redakcí Antona Legnera. [Právě v tomto ohledu badání neobyčejně postoupilo, srov. mimo jiné sborníky *Prag und die grossen Kulturzentren in der Zeit der Luxemburger (1310–1437)*, Markéta Jarošová – Jiří Kuthan – Stefan Scholz (edd.), Praha 2008, a *Kunst als Herrschaftsinstrument. Böhmen und das Heilige Römische Reich unter den Luxemburgern im europäischen Kontext*, Jiří Fajt – Andrea Langer (edd.), Berlin – München 2009.]

187) P. MORAW, *Die hohe Schule in Krakau*, s. 532, zde však ve vztahu ke Krakovu.

lého fondu učebních textů a pomůcek pražské univerzitní provenience. Jedině zevrubným srovnávacím průzkumem bude možné ověřit, zda existovala *communis lectura Pragensis*, a tím se přiblížit k odpovědi na otázku, do jaké míry odpovídalo skutečnosti mínění kostnického koncilu, podle něhož se pražské vysoké učení „po zásluze těšilo nejlepší pověsti ze všech univerzit německého národa“.¹⁸⁸ Jestliže přijmeme toto vysoké hodnocení pražské alma mater, pak se o ně ve velké a zprvu dokonce rozhodující míře zasloužili zahraniční i domácí učitelé a studenti německého původu. Pomyslný monument Univerzity Karlovy se v posledních desetiletích zachvěl ve svých základech, nacionalistické kokardy zděděné z minulého století nahradil lev ve znaku Českého království, jedna podstatná událost dějinného významu však zůstala nedotčena. První obecné učení na sever od Alp a na západ od Paříže bylo založeno v Praze, a nikoli jinde. Praha si překvapivě udržela prvenství svého druhu i po svém prudkém poklesu v letech 1409–1419. Stejně těžce jako při svém prvopočátku se Carolina měnila v první akademii reformačního věku.

188) Srov. list kostnického koncilu králi Zikmundovi z listopadu nebo z prosince 1416, *Documenta Mag. Iohannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam... illustrantia*, Franciscus Palacky (ed.), Pragae 1869 (přetisk Osnabrück 1966), s. 649.

II. Nejstarší statuta pražské univerzity Prolegomena k jejich edici

Konstitutivní akty a Ordinationes Arnesti – 1360–1372: Rozdvojení pražského vysokého učení – Rukopisné dochování nejstarších statut – Statuta Universitatis Lipsiensis 1410 – Revize statut v důsledku Dekretu kutnohorského – Revidované znění univerzitních statut (B) v rukopise NK Praha XIV A 4 – Stručné shrnutí

Po excelentních studiích Miroslava Boháčka by se mohlo zdát, že výzkum nejstarších statut pražské univerzity je uzavřen a že zbývá jen na základě jeho zjištění pořídit kritickou edici. Je tomu tak jen částečně. V této studii se pokusím především doložit, že revidované znění statut Univerzity Karlovy v rukopise Národní knihovny XIV. A. 4 nemůže pocházet až z roku 1528 či z doby kolem roku 1540, jak se dříve soudilo, nýbrž velice pravděpodobně již z roku 1409. Nový průzkum otázky nutný pro zamýšlenou kritickou edici přinesl i některá další upřesnění, ta jsou však méně závažné povahy. Vzhledem k značně složité problematice bude nezbytné připomenout i některé známé a více méně nesporné skutečnosti.

Konstitutivní akty a Ordinationes Arnesti

Obecně se má dnes za to, že pražská univerzita byla založena třemi konstitutivními akty. Bulou z 26. ledna 1347 papež Kliment VI. vyšel vstříc žádosti římského krále Karla IV., aby v Praze, v hlavním městě jeho dědičného království, mohlo vzniknout obecné učení. Papež k ní dal nejen souhlas, ale přímo obecné učení ustanovil v kterémkoli dovoleném oboru.¹ Následně Karel IV. listinou ze 7. dubna 1348 vyhlásil své rozhodnutí v Praze „založit, upravit a nově zříditi obecné učení“. Učinil tak novým, zcela samostatným královským založením, které přistupuje k založení papežskému, ač to není v listině ani slovem zmíněno. Letité spory o tom, zda tak učinil pouze z titulu českého krále, když v adrese vystupuje jako král římský a český, odstranila až náležitá interpretace třetího konstitutivního aktu, jímž byla listina vydaná Karlem IV. jako králem římským v Eisenachu dne 14. ledna 1349.² O zakládací listině ze 7. dubna předchozího roku v ní není ani zmínky, zato se však v ní mluví o papežském založení pražského studia. Tím, že Karel zaručil ochranu jeho příslušníků na říšském území, jak výslovně praví, „auctoritate regia, nobis veluti Romanorum regi ex sacro Romano imperio compe-

1) Tuto domněnku na základě významu výrazu „vigere“ v papežově privilegii vyslovil Miroslav Boháček, *Založení a nejstarší organizace pražské university*, AUC-HUCP 6/1, 1965, s. 7–8.

2) Všechny tři zakládací listiny byly vydány in: *Codex diplomaticus Almae Carolo-Ferdinandae Universitatis Pragensis*, MHUP II, s. 219–229, č. I–III. Znovu je vydali Hermegild Jireček in: *CJB II-3*, Praha 1889, s. 252–257, č. 1–3; a Václav Chaloupecký, *Karlova universita v Praze*, Praha 1948, s. 111–122, č. 1–3 (zde i s překladem).

tenti“³ je zřetelně dáno najevo, že jeho první bula z minulého roku tuto ochranu neposkytovala, a že ji tudíž vydal pouze jako král český. Zmínky si tu zaslouží především mínění Františka Kavky, podle něhož pražská univerzita byla sice založena jako instituce Českého království, ta však „fakticky po celé půl století plnila i úlohu univerzity říšské, protože jiné univerzity dlouho nebylo“⁴.

Neméně otevřeně je třeba dodat, že zhruba dvě desetiletí bylo pražské vysoké učení neduživou a nedostatečně zajištěnou institucí.⁵ Třebaže výuku lze na každé ze čtyř fakult již v prvních letech v zárodečné podobě doložit, zvláště artistická fakulta postrádala dostatek profesorů i studentů.⁶ Prvním oficiálním dokumentem vzešlým z činnosti „obce žáků“ (*universitas studencium*) je listina jejího kancléře a současně pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic z 12. června 1359, která prohlásila Jindřicha Janova řečeného Stenbonis z Głubczyc (Leobschütz) mistrem svobodných umění. Vzhledem k tomu, že arcibiskup vydal potvrzení o gradu svým jménem, mohlo by se z toho vyvozovat, že samo studium a jeho fakulty tehdy ještě neměly své představitele.⁷ Tomu však odporuje svědectví *Kroniky Františka Pražského*, podle něhož „po vzoru obecných učení byl každý rok volen rektor univerzity a slavnostně potvrzen v kostele pražském“.⁸ Jelikož kanovník František dopsal svoji *Kroniku* v roce 1353, kdy patrně zemřel, šlo již o počáteční období pražského studia. Jak si tento rozpor vysvětlit?

Papežská bula o zřízení pražského obecného učení v kterémkoli oboru nepřímou světila jinak neuvedenou funkci kancléře pražskému arcibiskupovi,⁹ jemuž měli mistři příslušné fakulty, nebo alespoň jen jeden z nich, představitel žádatelů o docentskou licenci a mistrovskou hodnost. Arcibiskup následně měl svolat doktory a mistry-regenty, na té které fakultě řádně působící, vyzvat je k vyzkoušení adeptů podle způsobu a zvyklostí generálních studií, a těm, kteří byli shledáni dostatečnými a způsobilými, udělit titul a licentiam docendi na kterémkoli vysokém učení.¹⁰ Jelikož se v bule Klimenta VI. o rektorovi a děkanech fakult vůbec

3) Jireček, CJP II/3, s. 257.

4) František KAVKA, *Založení university a její vývoj do roku 1409*, in: *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, s. 10.

5) *Viz Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Praha 1995, s. 32–42 (autorem této kapitoly je Michal Svatoš).

6) K rozporným náhledům na počátky pražské univerzity a artistické fakulty František ŠMAHEL, *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, ČCH 96, 1998, s. 253–291 (viz předcházející studii v tomto souboru).

7) Text diplomu byl zapsán do *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., liber I.* (1358–1376), Kliment Borový (ed.), Praeae 1875, s. 15–16, č. 25. Na přesah kancléře do záležitostí univerzity samosprávy upozornil Michal Svatoš, *Pražské arcibiskupství a univerzita do husitství*, in: *Pražské arcibiskupství 1344–1994*, Praha 1994, s. 87. K identifikaci prvního (?) graduovaného mistra František ŠMAHEL *Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy* (Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc.) AUC-HUCP 47/1–2, 2007, s. 37–42 [přetisk v tomto souboru].

8) *Kronika Františka Pražského*, Jana Zachová (ed.), FRB, Series nova I, Praha 1997, s. 208.

9) Arnošt z Pardubic vystupuje po prvé jako *cancellarius universitatis Pragensis studii* již 1. července 1357, nikoli až ve formuláři diplomu z roku 1359, jak se téměř všude uvádí. Na tento údaj upozornil již BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace*, s. 16.

10) *Codex diplomaticus Almae Carolo-Ferdinandae Universitatis Pragensis*, MHUP II, s. 221–222, č. 1.

nemluví, ještě z toho neplyne, že by arcibiskup Arnošt z Pardubic zasahoval do jejich kompetencí. Důvod této veskrze kancelářské záležitosti mohl např. spočívat v tom, že rektor neměl ještě k dispozici pečeť.¹¹

Za daných okolností nelze svědectví kronikáře Františka Pražského o volbě rektorů odmítat, zvláště když první zmínka o rektoru pražského generálního studia pochází již z 1. března 1358, tedy o více než jeden rok před vydáním arcibiskupova osvědčení o uděleném titulu.¹² V témže roce 1358 byla zřejmě založena ztracená pergamenová *Matrica rectoratus studii Pragensis*, do níž se zapisovalo ještě roku 1608.¹³ Karel IV. ve své zakládací listině dal sice novému učení rámcové dispozice, když mu povšechně udělil „všechny privilegia, ochranné výsady a svobody, kterých z pravomoci královské užívají a jsou účastni doktoři a žáci na učení v Paříži a v Boloni“¹⁴ vzhledem k rozdílné povaze samosprávy obou uvedených studií však ponechal jejich konkrétní aplikaci na samotné korporaci pražských doktorů a studentů. Vezmeme-li v potaz vysoká důstojenství některých prvních profesorů, nebylo by divu, kdyby mezi prvními rektory byl vždy někdo z nich. Na první pohled by se tak mohla značně pravděpodobnou jevit domněnka, že prvním rektorem byl kanonista Štěpán z Uhřetic, důvěrník a od roku 1353 generální vikář arcibiskupa Arnošta z Pardubic.¹⁵ Jelikož však všichni rektori později osamostatnělé právnícké univerzity byli *scholares*, nikoli *doctores*,¹⁶ jeví se tento předpoklad v méně příznivém světle.

Konsekventně je nutno připustit, že mezi prvními rektory pražského učení mohli být po boloňském vzoru i pouzí studenti práv, jinak asi převládali významní církevní hodnostáři. Všeobecně se má za to, že právě z tohoto důvodu již v prvním desetiletí vznikly na pražském obecném učení rozepře mezi právníky a mistry-regenty artistické fakulty, kteří po vzoru pařížských statut vyhrazovali volbu rektora pouze pro mistry. Soudí se tak nepřímou z tzv. *Ordinationes* arcibiskupa Arnošta z Pardubic z 10. dubna 1360, které ve snaze uklidnit hrozící a možná už existující rozpory stanovily pravidla obsazování rektorského úřadu.¹⁷

11) Více k tomu František ŠMAHEL, *Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity*, AUC-HUCP 41/1–2, 2001, s. 11–31 [přetisk v tomto souboru].

12) *Viz privilegium Karla IV. o exempci univerzitních statků na prosbu „rectoris et scholarium studii generalis“ z 1. března 1358*, in: *Album seu Matricula Facultatis juridicae Universitatis Pragensis – Codex diplomaticus Universitatis ejusdem*, MHUP II/1, s. 226, č. 3.

13) V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, Praha 1849, s. 77, v pozn. s hvězdičkou upozornil na záznamy rozličných akt v knize Filosofické fakulty B. 14 fol. 24r, kde je pod č. 29 zapsána „Matrica rectoratus studii Pragensis a. D. 1358 in folio et in membrána, liber antiquus perductus usque ad haec tempora“. Nověji k témuž Karel BERÁNEK, *Kancelář university pražské na zlomku 16. a 17. věku*, Sborník archivních prací 9/2, 1959, s. 227.

14) MHUP II/1, s. 224, č. 2.

15) Domněnku vyslovil Peter MORAW, *Die Universität Prag im Mittelalter. Grundzüge ihrer Geschichte im europäischen Zusammenhang*, in: *Die Universität zu Prag*, Richard W. Eichler (ed.), (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 7), München 1986, s. 30, za spíše pochybnou ji označil Jiří KEJŘ, *Dějiny pražské právnícké univerzity*, Praha 1995, s. 33.

16) Upozornil na to KEJŘ, *Dějiny*, s. 34.

17) Parafraze výkladu J. KEJŘE, *Dějiny*, s. 22.

Poměrně stručné Ordinationes arcibiskup vydal na podnět doktorů, mistrů a některých scholárů „pro necessitate et tranquillo statu ac incremento dicti studii“.¹⁸ Jelikož hned první ustanovení kategoricky uvádí, že ve studiu má být „unus rector et una universitas (scholarium)“, lze z toho usuzovat, že při nejmenším se objevily náběhy k rozdělení univerzity na dvě části. Rektorem nadále měl být jen světský klerik s tonsurou nosící sutanu. Ve spojitosti s tím se v dalším bodě ukládá všem světským mistrům, doktorům a scholárům složit (novému) rektorovi přísahu, zatímco řeholníci se měli řídit podle zvyklostí pařížské Sorbonny. Třetí odsek vycházel vsvědčivě právníkům, neboť připouštěl volbu kohokoli z uvedených doktorů, mistrů a scholárů, pokud ovšem i on byl *secularis*. Totéž platí i pro ustanovení, že volba rektora náleží univerzitě nebo její větší části. Scholares tedy z ní zásadně nebyli vyloučeni, i když např. na artistické fakultě být vyloučeni mohli. O tom však a o dalších modalitách volby mělo být dodatečně rozhodnuto. V pátém odseku bylo přikázáno volit za vicerektora, který se zde nazývá *vicarius*, právníka, a to kdykoli by byl za rektora zvolen artista. Totéž mělo ovšem platit i opačně.

Jelikož vicerektor za právníky měl být ustanoven *quoad regimen iuristarum*, plyne z toho, že takový řád již mohl existovat. V případě statut pro celé studium arcibiskup dal pokyn k volbě jistých osob z univerzity, které měly spolu s ním nebo s jeho komisary sestavit a předložit volební řád tak, aby vyhovoval kterékoli fakultě. V následujícím, v pořadí již v šestém odseku, arcibiskup uložil zvolit *consiliarii* nebo *procuratores*, kteří by spolu s rektorem řešili méně závažné záležitosti univerzity. Oba termíny tu mají své opodstatnění, neboť první označoval představitel národů v Bologni, zatímco druhý v Paříži.¹⁹ Mělo se tím také zabránit, jak se ukládá v dalším bodě, svolávání univerzitních konvokací mimo řádné termíny. Pokud by *Ordinationes* jako celek nebo kterýkoli z jeho článků vzbudil nějaké pochybnosti, měly být vzneseny přímo k arcibiskupovi jako kancléři univerzity, který projevil ochotu je vysvětlit.

1360–1372: Rozdvojení pražského vysokého učení

Podle Petera Morawa byly Arnoštovy *Ordinationes* „in vieler Hinsicht ein Dokument der Hilfslosigkeit, das es die von den Gründungsurkunden auferlegte Einheit des *studium* mehr beschwor denn als Wirklichkeiterscheinen ließ“.²⁰ Příčinou separatistických tendencí juristů přitom nebylo jen jejich lpění na boloňském statutárním vzoru, a to na rozdíl od mistrů a doktorů dalších třech fakult příchylných naopak k pařížskému modelu, ale i odlišná skladba veškerenstva scholárů.²¹

18) Ordinationes Arnesti viz in *Codex diplomaticus*, MHUP II/1, s. 271–273, dále je vydal H. JIREČEK, *CJP II/3*, s. 258–259, č. 5; a Michal SVAŤOŠ, *Il primo statuto universitario praghese e il ruolo di Ernesto di Pardubice alla nascita dell' università*, Bolletionio dell' ISCR, Supplemento 2008, s. 105–106.

19) K počátkům pražských univerzitních národů Jiří ŠTOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, s. 59–61.

20) P. MORAW, *Die Universität Prag*, s. 32.

21) Tento důvod klade do popředí M. BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace*, s. 16–17.

O dvanáct let později, to již po smrti Arnošta z Pardubic († 1364), právníci svého záměru dosáhli, když od císaře Karla IV. získali nejen souhlas s rozdvojením univerzity, ale navíc i výstavný dům pro *scholae iuristarum*.²² Právníci se na vzniku prvních statut pražského studia nepochybně podíleli, neboť pro ně využili jako vzoru statut boloňské univerzity. To doložíme později, na tomto místě stačí uvést, že tomu tak bylo ještě v době jednotné univerzitní obce, neboť se ve statutu mluví o studiu se čtyřmi fakultami.²³ Zda právnická fakulta měla svá singulární statuta, která si již v druhé polovině šedesátých let pořídila artistická fakulta, se dosud nepodařilo doložit. Obdobně chybí jakékoli zmínky o existenci statut pražské právnické univerzity. Z těchto důvodů také již nadále nebudeme věnovat pražské právnické univerzitě a fakultě v jedné právnické osobě pozornost.²⁴

Artisté získali poněkud vhodnější sídlo až roku 1359, kdy pro ně arcibiskup Arnošt z Pardubic zakoupil z výnosu sbírky českého duchovenstva výstavný dům se zahradou poblíž klášterů sv. Františka a bl. Anežky na Starém Městě pražském. Teprve však založení Karlovy koleje v domě žida Lazara (1366) a její pozdější přenesení do Rotlevova paláce (1383) zajistily řádně již ustanovené fakultě svobodných umění důstojné působiště, včetně dostatečně velkých sálů pro disputace a promoce.²⁵ Skutečnost, že fakulta svobodných umění neměla ještě v roce 1367 svého děkana, potvrzuje její nejstarší úřední kniha se zápisy prorektora Jindřicha z Embecke řečeného Nanexen. Právě tento mistr *in artibus* a bakalář teologie byl 9. října 1368 zvolen prvním děkanem fakulty svobodných umění.

Ještě v předděkanském období, pravděpodobně roku 1366, valné shromáždění univerzity rozhodlo, aby přístup do fakultní rady (*concilium facultatis*) měli pouze mistři s dvouletou pedagogickou praxí, od jejichž promoce uplynulo nejméně pět let. Podobné ustanovení sice platilo na všech fakultách, nejvíce však omezovalo práva čerstvě graduovaných artistů. Váhu zmíněného univerzitního usnesení zvyšovala přítomnost vicekancléře, roudnického probošta Mikuláše († 1383), jenž v zastoupení arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě sehrál aktivní roli v počátečním období Karlovy koleje.²⁶ Bývalý generální vikář Arnošta z Pardubic nejspíše uplatnil své zkušenosti již při statutárním a organizačním zakotvení artistické fakulty. Zdá se, že právě statutární upevnění této rozrůstající se fakulty podnítilo i vznik prvotních statut celého, zatím ještě nerozděleného studia podle intencí zemřelého arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Jelikož se statuta dochovala pouze ve fragmentu

22) Naposled k tomu se všemi potřebnými údaji a odkazy J. KEJŘ, *Dějiny*, kap. II.

23) Plný počet čtyř fakult vyplývá ze sedmého článku *De consiliariis eligendis*.

24) K chybějícím statutárním dokladům naposled J. KEJŘ, *Dějiny*, s. 13.

25) Naposled k tomu Josef PETRÁŇ, *Karolinum*, Praha 1988; a Michal SVAŤOŠ, *Karolinum a kolejný systém*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 42–58. Dále srov. František ŠMAHEL, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, AUC-HUCP 33–34, 1993–1994, s. 13–43 [přetisk v tomto souboru]; a Wolfgang ERIC WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlicher Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft* (Europa im Mittelalter 2), Berlin 1999, s. 37–89].

26) Více o něm Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha, 1971, s. 121.

ze sedmdesátých let 14. století a v revidovaném znění z doby po roce 1409, je nutné se nejprve zabývat rukopisným dochováním obou znění, aby bylo možné dospět k jejich hypotetické rekonstrukci.

Rukopisné dochování nejstarších statut

Oba rukopisy s texty nejstarších statut pražské univerzity příkladným způsobem kodikologicky i obsahově prozkoumal Miroslav Boháček, o jehož zjištění se budeme v této kapitole opírat. Starší rukopis z pražské Národní knihovny XIV. D. 25 (A) vznikl v dochované podobě spojením tří skupin původně samostatných pergamenových složek:

- (1) První a také nejstarší část tvoří dvě neúplná terna bez staré paginace, dnešní fol. 1–9. První složka bez dvou prostředních listů (fol. 1r–4v) obsahuje *Kalendarium*,²⁷ v němž chybějí měsíce „Maius–Augustus“. Druhé ternum bez posledního listu (fol. 5r–9v) přináší úplné *Tituli (25) statutorum universitatis studii Pragensis*,²⁸ na něž navazuje text první revize statut z jara 1385, který sahá pouze do poloviny XV. titulu. Celá první část je dílem jedné ruky.
- (2) Druhá část má v dnešní podobě 30 listů (fol. 10–39) ve čtyřech neúplných složkách (IV-IV-IV-VI). Zápisy psali různí písaři od poslední čtvrtiny 14. století do konce století následujícího. Paginace z pozdního 15. století oddělila jednotlivé skupiny zápisů písmeny (A, B, C, D) se samostatným pořadím stran. Po obsahové stránce lze v této části odlišit následující druhy zápisů:
  - (2a) fol. 10r–24v: jednotlivá statuta z let 1385–1426 s několika vsunutými zápisy jiné povahy z let 1444 a 1447.²⁹
  - (2b) fol. 25r–28r: záznamy některých případů soudní praxe rektorů i jiných událostí z let 1461, 1468, 1477, 1488, 1493–1495 1497.³⁰
  - (2c) fol. 28v–30r: kopiář univerzitních privilegií.³¹
  - (2d) fol. 39v: přípisky různého původu, *Ordinationes Arnesti* (viz výše s. 46), dva mandáty rektora³² a jeden případ soudní praxe.
- (3) Třetí část má 60 listů (fol. 40–99) s dodatečnou paginací 18. století, písmo různých rukou na osmi zčásti neúplných kvaternech pochází od konce 15. do počátku 17. století). Co do obsahu lze rozlišit dvě skupiny zápisů:
  - (3a) fol. 40r–41v: záznamy rektorů stejného typu jako ve 2a z let 1499, 1503, 1504, 1511 a 1512.³³
  - (3b) fol. 42r–88v: pamětní zápisy rektorů z let 1515–1615.³⁴

27) *Kalendarium* je vydáno v MHUP III, s. IX–XVI.

28) *Tituli statutorum* uveřejnila Marie HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání*, Praha 1948 (Zvláštní otisk Sborníku hl. města Prahy), s. 70–71.

29) MHUP III, s. 12–49.

30) MHUP III, s. 50–67.

31) Částečná edice in: MHUP III, s. 68–78.

32) MHUP III, s. 229.

33) MHUP III, s. 79–83.

34) MHUP III, s. 83–238.

Mladší papírový rukopis Národní knihovny Praha, XIV. A. 4 (B), vznikl pravděpodobně roku 1528 nebo krátce poté. V dnešní podobě obsahuje 31 listů ve čtyřech kvaternech o velikosti 39 × 29 cm, číslováno však bylo jen 30 listů.³⁵ Při vazbě byl zřejmě odňat prázdný poslední list druhého kvaternu. Před rokem 1716 byl odstraněn z rukopisu i celý první kvatern, který nejspíše obsahoval opisy zakládací listiny a dalších významných aktů Karlovy koleje.³⁶ Rukopis v dnešní podobě obsahuje:

- (a) fol. 1r–8r Statuta collegii Karoli Quarti [revidovaná statuta z roku 1528]
- (b) fol. 9a–14a „De auctoritate praepositi et officio collecta ex statutis antiquis a. 1528“ × „auctoritatem habebit. Finis statutorum“.
- (c) fol. 15a–30r Statuta officii rectoratus academiae Pragensis.

Pokud jde o Statuta officii rectoratus, starší bádání soudilo, že rukopis XIV. A. 4 přináší revidované znění statut po secesi cizích národů v důsledku Dekretu kutnohorského z ledna 1409.³⁷ Možnost, že „kolem roku 1528 byla asi na celé univerzitě provedena revize statut a že tehdy vznikl také druhý rukopis statut“ naznačila Marie Haasová-Jelínková. Na základě porovnání textu statut v rukopisech A a B navíc došla k závěru, že rukopis B má úplný text statut, částečně však v odlišném pořadí i znění jednotlivých článků.³⁸ Tyto poznatky zčásti upřesnil a zčásti doplnil Miroslav Boháček posunutím doby vzniku redakce B do čtyřicátých let 16. století a zjištěním, že přes všechny obsahové i jiné změny jejich základem zůstal text původních statut.

Dříve, než přikročíme k podrobnému rozboru dochovaných textů A a B, je vhodné si ujasnit otázky, které nás budou především zajímat: Předně se ptáme, kdy byla první statuta sepsána. Ve spojitosti s tím se lze ptát, zda text A z roku 1388 je pouhým přepisem původního textu, či zda nejde o první revizi statut (2). Konečně nás bude zajímat, do jaké míry text B obsahuje revidovaná statuta z roku 1409.

Pro první otázku, jak již víme, je směrodatný pátý článek *Ordinationes Arnesti*, podle něhož „pro faciendis statutis eligantur per universitatem certe persone de universitate, qui una nobiscum vel nostris commissariis ita disponent et ordinem ponant, prout competit cuilibet facultati“. Nemuselo k tomu nutně dojít již v roce 1360, zvláště když rozpory mezi artysty a juristy formulaci statut neusnadňovaly. Datum ad quem je dáno XIII. článkem znění A, který zčásti odpovídá VIII. článku znění B o volbě *consiliarii*. Ustanovení, podle něhož mělo být voleno v případě potřeby po šesti konsiliářích z každé fakulty, z nichž si rektor měl vždy vybrat dva o celkovém počtu osmi osob, dokládá, že muselo vzniknout ještě před osamostatněním právnické fakulty. Tento anachronismus, který při revizi statut nebyl ku

35) Podrobný rozbor podal Miroslav BOHÁČEK, *O rukopisech statut pražské university*, StR 3, 1964, s. 101–106.

36) Tak usoudil M. BOHÁČEK, *O rukopisech statut*, s. 105.

37) Krátkou zmínku má V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, s. 156, pozn. *, dále srov. domněnku F. M. BARTOŠE, *Zapadlá památka Husovy činnosti jako rektora Karlovy university*, JSH 9, 1936, s. 40, pozn. 18, že autorem revize byl Jan Hus.

38) M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář*, s. 74–75, zde také rozpis pořadí kapitol rukopisu B.

podivu opraven, však sám o sobě ještě nemluví pro ranou dataci statut do roku 1360 anebo do doby bezprostředně následující.³⁹

Vodítkem tu může být nesrovnalost ve formulacích role vicerektora. *Ordinationes Arnesti* ve čtvrtém odseku mluví o rektorově zástupci (*vicarius*) po celou dobu jeho úřadování, nikoli jen v době rektorovy nepřítomnosti. Naproti tomu jedenáctý článek znění A jednoznačně omezuje vicerektorovu vlastní pravomoc pouze na dobu nepřítomnosti rektora nebo jeho zaneprázdnění. V. V. Tomek z toho vyvodil, že statuta se značnou pravděpodobností vznikla kolem roku 1366, kdy jsou také doložena statuta některých fakult. Kromě toho *Chronicon universitatis Pragensis* zmiňuje univerzitní statuta k dubnu 1372, krátce před roztržkou s právníky a vznikem jejich samostatné univerzity.⁴⁰ První statuta byla tudíž vydána pro ještě nerozdělenou univerzitu, a to téměř jistě v letech 1365–1370. Bližší časové určení zatím známé prameny neumožňují.

Odpověď na druhou otázku, zda znění A je, či není revidovaným zněním prvotních statut, poskytují *Tituli statutorum universitatis studii Pragensis*, které sestavil písař následujících článků statut. Otázkou je, zda je nenapsal až dodatečně, neboť většina rubrik rovněž byla připojena později, a to z nedostatku místa někdy dokonce v podobě marginálií. Kdyby tomu tak bylo, nevěděli bychom si ale rady s námitkou, proč písař začal první článek psát až v poslední třetině strany. Pokud však skutečně byly nejdříve ze všeho napsány *Tituli*, pak stojíme před jinou drobnou záhadou, že totiž seznamu v několika případech neodpovídá znění rubrik. V rubrice článku IX jde o pouhou změnu slovosledu,⁴¹ jinde je však rubrika zkrácena (čl. VIII)⁴² nebo naopak rozšířena (čl. X a XIV)⁴³. Řešení, které nabízím, se opírá o zjištění Miroslava Boháčka, podle něhož prvotní zápis statut měl patrně podobu notářského aktu.⁴⁴ V něm však zcela jistě nebyly ani *Tituli*, ani rubriky. Právě proto, že s obojím profesionální písař počítal, ponechal odhadem na fol. 5r místo pro *Tituli*. Při psaní jednotlivých článků však nedokázal vždy správně odhadnout místo pro rubriky, anebo dokonce na pozdější připsání rubrik zapomněl a nevynechal pro ně prázdný řádek. V takových případech pak dodatečně připisoval *titulus* in margine.⁴⁵ Uvědomil si to se zpožděním, takže teprve od článku VII začal prázdné řádky pro rubriky vynechávat. Pokud tomu tak bylo, nezapomínejme, že jde o domněnku, máme tu přímý opis prvotních statut. Ty ovšem mohly vzniknout dříve než dochovaný opis A. Teprve časem se ukázalo, že předčítat z notářského aktu je nepraktické, ať již proto, že rotulus bylo třeba vyhledávat mezi jinými dokumenty, ať již proto, že předčítání z rotulu nebylo praktické.

39) Upozornil na to již V. V. Tomek, *Děje university pražské*, s. 20, pozn. *, z předchozí strany.

40) *Chronicon universitatis Pragensis*, Jaroslav Goll (ed.), FRB V, Praha 1893, s. 567, k širším okolnostem naposled J. Kejr, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 23.

41) *Tituli* IX: „De archa et rebus servandis universitatis“ – fol. 9r: „De archa et de rebus universitatis servandis“.

42) *Tituli* VIII: „Ad quid teneatur rector suppositis universitatis“ – fol. 7v: „Ad quae rector teneatur“.

43) *Tituli* X: „De emolumentis rectoris“ – fol. 8v: „De emolumentis rectoris, de intitutione et sigillo“. Dále *Tituli* XIV: „De notario eligendo et iuramento eis“ – fol. 9v: „De notario eligendo, qualis et qualiter iurare debet“.

44) M. Boháček, *O rukopisech statut*, s. 88.

45) Bylo tomu tak u rubrik 1, 2, 4 a 5.

Jelikož první datovaný statut v rukopise A se váže až k 23. srpnu 1385, je tím dáno datum ad quem celého opisu prvotních statut. Tak můžeme ovšem uvažovat pouze za předpokladu, že *statuta primaria* měla zprvu formu notářského spisu. Nezdá se, že by při opisu došlo k jakékoli novelizaci. Polovinu oprav a škrťů (celkem 14) lze vysvětlit chybami či nepozorností písaře. Dalších 14 korektur a doplňků od pozdější ruky je jiné povahy a nebudeme daleko od pravdy, budeme-li se domnívat, že vznikly přenesením novelizací statut ve spojitosti s Dekretem kutnohorským. O tom se více zmíníme později. Na tomto místě se spokojíme s domněnkou, že prvotní statuta vznikla kolem roku 1365 a jejich přepis snad v roce 1385, kdy pořízením nové knihy pro rektorovu potřebu byl učiněn další krok v administrativě třífakultní univerzity.

Statuta Universitatis Lipsiensis 1410

Z doby před rokem 1409, tj. před revizí statut v důsledku vydání Dekretu kutnohorského, máme k dispozici jednak fragment statut ve znění A, jednak deset článků prvních lipských statut (C), o nichž se předpokládá, že byly převzaty z pražské předlohy. Prvních pět článků se téměř doslovně shoduje. Některé drobné změny jsou nepodstatné a přirozené. V prvním pražském článku se mluví o pedelovi, toho v lipském nahradil posel (*nuncius*). Ve třetím článku byla pokuta ve výši 5 kop pražských grošů změněna na 3 hřivny ryzího stříbra. Rekomendace rektora měla v Praze proběhnout do osmi dnů, tj. jednoho týdne, v Lipsku do patnácti dnů. Nejvíce formálních i věcných změn vykazuje pátý článek s formulí rektorovy přísahy. Zatímco v pražském znění je přísaha formulována neosobně ve třetí osobě, v lipském má povahu přímého pokynu příštímu rektorovi, který vyjadřuje 2. osoba plurálu budoucího času.⁴⁶ Věcné rozdíly jsou závažné, neboť v Lipsku na rozdíl od Prahy rektor nepřisahal na zachování „svornosti národů“, zato však musel odpřisáhnout, že nikoho nezapíše do univerzitní matriky, pokud předtím podle statut nesložil přísahu.⁴⁷

V dalších pěti člancích lipských statut z roku 1410 lze již vysledovat posuny a změny závažnějšího rázu. Šestý lipský článek odpovídá pražskému devátému. Zatímco však pražští klíčníci měli být voleni z různých fakult, v Lipsku naopak z národních korporací, a to střídavě vždy ze dvou. Tato změna byla asi vyvolána tím, že v počátečním stadiu univerzity vyšší fakulty nebyly ještě plně konstituovány. Sedmý článek „Ad quae rector teneatur“ má název shodný s osmým článkem pražských statut, z jehož patnácti „Item“ přebírá pouze pět (I a XII–XIV). Jediný výrazný rozdíl spočíval v povinném svolávání univerzitní obce. Zatímco v Praze

46) *Die Statuten vom Jahre 1410*, in: *Die Statutenbücher der Universität Leipzig aus den ersten 150 Jahren ihres Bestehens*, Friedrich Zarncke (ed.), Leipzig 1861, s. 48: „Primo iurabitur (A: iurabit, et sic continue), quod sit membrum universitatis istius, et quod non sitis conjugatus, quod sitis clericus, nec professus, et quod pro posse procurabitur, que pertinent ad bonum statum studii et universitatis, ita tamen, quod ex levi ignorancia, que non fit ex malicia, perjurium non incurrat.“

47) *Die Statuten vom Jahre 1410*, s. 48: „Item iurabitur, quod nullum inscribetur ad matriculam universitatis, nisi prius secundum statutum universitatis fecerit iuramentum.“

měl rektor tuto povinnost jen dvakrát ročně, v Lipsku dvakrát ze semestr. Tento rozdíl si lze vysvětlit tím, že funkční období rektora bylo v Lipsku od počátku pouze jeden semestr. V Praze tomu bylo také tak, nevíme však přesně, kdy k této změně došlo. Na základě zlomku matriky saského národa lze usuzovat, že snad již v roce 1374.⁴⁸ Mohlo to být jedním z důsledků rozdělení studia na dvě univerzity. Zatímco juristé si po boloňském vzoru ponechali roční rektoráty, tří fakultní univerzita zvolila období poloviční a v roce 1383 se dokonce pokusila adaptovat pařížský model čtvrtletní výměny rektorů.

Osmý lipský článek odpovídá šestému pražskému, avšak s tím rozdílem, že z něho byla vypuštěna dvě poslední „Item“ o okolnostech a četnosti svolávání rektorova soudu. Devátý článek v lipské verzi odpovídá v první části celému pražskému článku sedmému,⁴⁹ přičemž v druhé části k němu bylo přiřazeno druhé „Item“ článku sedmého. Menší úpravy doznal lipský desátý článek „De nacionibus universitatem constituendis“, který z pražského článku dvanáctého převzal první větu s tím, že byla vypuštěna jména pražských národů. Kromě toho byly v Lipsku navýšeny poplatky za imatrikulaci ze 6 na 10 grošů rektorovi a 6 hallenses na půl groše pedelovi, respektive služebníkům univerzity. Připojená formule přísahy zhruba odpovídá znění, jež se dochovalo v rukopise B pražských statut. Jedenáctý lipský článek odpovídá třináctému pražskému, z něhož je vynechána procedura volby osmi dalších konsiliářů ze čtyř fakult.⁵⁰ Opět v tom můžeme vidět náznak dosud nerozvinuté soustavy fakult. Konečně dvanáctý lipský článek „De iuramento servitorum universitatis“ nemá v pražských statutech, v nichž je řeč o pedelech, přímou předlohu.

Shrme-li vzájemné porovnání nejstarších pražských a lipských statut je nade vši pochybnost zřejmé, odkud nově založená univerzita čerpala svůj statutární vzor. Provedené úpravy a změny odpovídaly potřebám rodícího se studia. Také částečné přeskupení pořadí poloviny článků nemá pro případnou rekonstrukci prvotních pražských statut relevantní význam. Ačkoli jde o negativní zjištění, má svou váhu, neboť nyní víme, že při edici pražských statut není třeba k jejich pozdější lipské variantě přihlížet.

48) Přidrží se tu výkladu Jiřího STOČESE, *Pátrání po původu semestru. Příspěvek k univerzitní chronologii*, AUC-HUCP 47, 2007, s. 59–74; a též, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, s. 72–75, zde také odkazy na mínění starší literatury.

49) Až na to, že jedna formulace má v Praze formu přípisu, zatímco v lipském textu nikoli. Jde o větu: „Potest tamen rector secundum exigenciam cause in citationibus unum terminum peremptorium pro omnibus illis deputare.“ (*Die Statuten vom Jahre 1410*, s. 52)

50) *Die Statuten vom Jahre 1410*, s. 53: „Preter hos eligantur alii octo, si opus fuerit, de qualibet facultate sex, ex quibus rector recipiet duos et hi 16. dum opus fuerit erunt in iudicio cum rectore.“ K tomu je třeba dodat, že se ještě nepočítalo s lékařskou fakultou, která zahájila provoz až v roce 1415. Viz ENNO BÜNZ, *Gründung und Entfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539*, in: *Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009*, Band 1. Spätes Mittelalter und Frühe Neuzeit 1409–1830/31, Leipzig 2009, s. 247–248.

Revize statut v důsledku Dekretu kutnohorského

O změně statut na podzim roku 1409 nemůže být pochyb. Na kongregaci všech mistrů-regentů (nebo celé univerzity), kterou rektor Zdeněk z Labouně svolal na 27. září 1409, bylo usneseno zapsat králův mandát z 18. ledna téhož roku slovo od slova do knihy s univerzitními statuty. Navíc bylo usneseno,

„quod Universitas in quatuor nationes, ut prius, maneat divisa, et quod natio Bohemorum pro rectoris electione semper ex se tres praesentet, aliaeque nationes unum tantum. Qui electores se in eligendo non concordaverint, sed in duas partes aequales divisi fuerint, ex tunc rector antiquus, ad cuius partis electionem declinaverit, illius partis electus accipietur in rectorem. Talis autem novus rector debeat in sua recommendatione regi et regno promittere fidelitatem, sicut et quilibet studens circa suam intitutionem.“

Item conclusum est, quod omnia in statutis Universitatis, vel cuiuscunque facultatis praedictae litterae contrariae deleantur, ac iuxta conformitatem litterae praescriptae reformatur et teneantur.“

Změněný statut o volbě rektora obsahoval i jednoznačný požadavek o slibu věrnosti rektora i každého nově imatrikovaného studenta králi a království. Nemluví se tu vůbec o přísaze, takže úvahy o prvotním kolísání mezi přísahou a slibem nemají oporu v univerzitním usnesení. Z tohoto důvodu také nedůsledné škrty a důsledky ve znění A neodrážejí dvojí možnost, nýbrž pouze nepozornost toho, kdo se pokoušel změny do statut zavést. Není vyloučeno, že to byl rektor dosazený do čela univerzity královskými komisaři. Na základě své vlastní špatné zkušenosti tak mohl dát podnět k celkovému přepracování statut. To je ovšem pouhá domněnka. Pevnou oporu máme naopak v tom, že i usnesení univerzity z 27. září mělo podobu notářského spisu, který pak sám notář podle univerzitního úzu přepsal nikoli do „staré“ rektorovy knihy, nýbrž do univerzitní matriky.

A protože již 13. října byla s usnesením seznámena celá univerzita na zvláštní konvokaci a kongregaci,⁵¹ musela být do té doby revize hotova, aby podle nového statutu mohl být zvolen příští rektor, jímž se stal Jan Hus. Dva týdny plně postačily k tomu, aby statuta byla schválena. Pozoruhodné je, že ve znění B výše uvedené usnesení vlastního statutu předchází. Oba texty na sebe navazují tak, že celý další text statut jako by byl přepsán z notářského spisu. Otázkou ovšem je, do jaké míry znění B obsahuje původní revidované znění z podzimu 1409. Hledání odpovědi by mělo také vynést na povrch, zda již při této příležitosti došlo k celkové revizi statut, či zda některé články nebyly modernizovány později.

Hledáme-li oporu v literatuře, pak v případě první otázky se můžeme odvolat na mínění V. V. Tomka, který takto pojímal znění B a v mistru Janu Husovi viděl „sám hlavní původ nového pořádku“.⁵² Za Husovo dílo označil toto znění i F. M. Bar-

51) Viz Statuta, MHUP III, s. 44. *Slovník středověké latiny v českých zemích I A–C*, Praha 1987, s. 927 výraz *congregacio* sice uvádí, však ve shodném smyslu jako slovo *convocacio*.

52) V. V. TOMEK, *Děje University pražské*, s. 156.

toš,⁵³ jehož mínění trochu rozpačitě převzala i Marie Haasová-Jelínková.⁵⁴ Na její domněnku, že znění B není prostým přepisem revidovaných statut z roku 1409, nýbrž text znovu redigovaný kolem roku 1528, navázal Miroslav Boháček. Charakteristickou změnu Boháček spatřoval již v samém názvu znění B – *Statuta officii rectoratus Academiae Pragensis*. Jeho mínění, že omezením univerzity na jednu fakultu vymizel smysl pro odlišování fakulturních a společných univerzitních záležitostí,⁵⁵ nezní přesvědčivě, neboť statuta univerzitní se statuty fakulturními nesplynula. Původní konstrukce *studia generalis* musela být totiž bez ohledu na skutečný počet fakult zachována, neboť veškerá privilegia se vztahovala k němu.

V roce 1528, kdy se značnou pravděpodobností vznikl čistopis B, byla funkce rektora chápána již jen jako pouhé *officium* univerzity, která měla via facti pouze jednu fakultu. Samotný termín *officium* tu prostě znamenal volený úřad, jak tomu bylo i v případě úřadu probošta Karlovy koleje, o němž se mluví v nadpisu příslušných statut rovněž zapsaných v rukopise XIV. A. 4.⁵⁶ Na rozdíl od výrazu *officium* bylo označení univerzity jako *Academia Pragensis* na počátku 15. století nemyslitelné. Nejstarší známý doklad slova *academia* ve smyslu *universitas studii* se vyskytuje teprve v roce 1486 v dopise Jana Hasištejnského z Lobkovic⁵⁷, v univerzitních písemnostech se tento výraz častěji objevuje až ve třicátých letech 16. století. Co je však podstatné, výraz *Academia Pragensis* se objevuje pouze v názvu statut a v tzv. živých záhlavích znění B. V samotném textu statut se mluví pouze o *universitas*.

Právě tak sotva padá na váhu Boháčkovu mínění, že XV. článek verze B „De promissis ingrediencium universitatem“ je „bezpečnou známkou“ rozdílnosti revidovaných statut kodexu XIV. A. 4 od úprav statut v důsledku králova dekretu z roku 1409.⁵⁸ Co vlastně v tomto článku stojí? „Quilibet, tam advena quam indigena, volens gaudere commodis et privilegiis universitatis iurabit seu promittet, quando ad universitatem recipiatur: Primo regi et regno fidelitatem. Item quod rectori in licitis et honestis obediet et ad illius vocationem veniet, et statuta universitatis facta et facienda servabit pro posse.“⁵⁹ To však bylo jen a jen naplněním usnesení univerzitní kongregace ze 13. října 1409, v němž stálo, že napříště „novus rector debebit in sua recommendatione regi et regno promittere fidelitatem, sicut et quilibet studens circa suam intitutionem.“⁶⁰ Nikdy jindy ve starších dějinách univerzity také nebyla v zájmu vítězného domácího národa tak naléhavou nut-

53) F. M. BARTOŠ, *Zapadlá památka Husovy činnosti*, s. 38–40.

54) M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář*, s. 74–75.

55) M. BOHÁČEK, *O rukopisech statut*, s. 106.

56) Vycházím tu z domněnky, že čistopis všech statut v rukopise XIV. A. 4 vznikl krátce po revizi statut úřadu probošta Karlovy koleje z roku 1528, jak plyne z názvu tohoto dokumentu: „De auctoritate praepositi et officio collecta ex statutis antiquis. Anno 1528“ (fol. 9r).

57) *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, Josef Truhlář (ed.), Praha 1893, s. 12. V novější edici Jana MARTÍNKY – Dany MARTÍNKOVÉ, *Bohuslav Hassensteinii a Lobkowicz epistulae 2.*, Leipzig 1980, s. 8–9, jsem tento výraz nenalezl. Další doklady uvádí *Slovník středověké latiny v českých zemích I*, s. 27.

58) M. BOHÁČEK, *O rukopisech statut*, s. 108.

59) Ms. XV. A. 4 (B), fol. 25r–25v.

60) Ms. XV. A. 4 (B), fol. 16r–16v.

ností lojalita univerzity, jejích představitelů i údu k zeměpanské moci jako právě po vydání Dekretu kutnohorského a secesi tří univerzitních národů v první půli roku 1409.

Přísaha cizích národů a jejich seniorů českému králi Václavovi zdála se ostatně povinností i Janu Husovi, který se otázkou poslušnosti a věrnosti v téže době zabýval ve Výkladu 39. distinkce 3. knihy Sentencí Petra Lombarda. Zatímco Lombardus v uvedené distinkci jednal o křivé přísaze, Hus si nejprve položil otázku o přípustnosti přísahy jako takové. S odvoláním na Mat. 5,34 by nejlépe bylo vůbec nepřisahat, zvláště v případech vynucené, neprozřetelné či neúmyslné lživé přísahy. Spolu s Wyclifem Hus usoudil, že přísaha je povolena pouze ve dvou případech, a to buď tehdy, má-li se jí dosáhnout pravdy, míru a přátelství, anebo z důvodu poslušnosti a věrnosti. K tomu dodává: „Sic debere iurare nationes extere cum suis senioribus regi Bohemie Wencezlao, ut forent sibi fideles et obedientes.“⁶¹ Jestliže Hus nemohl z dogmatických důvodů přísahu zcela vyloučit, mohl vyžadovat její nahrazení slibem všude tam, kde to bylo přípustné. Tak alespoň usoudil F. M. Bartoš, který v tomto smyslu vyložil nejednotné formulace statut ve znění B.⁶² K tomu je možné dodat, že přípustnost volby mezi slibem a přísahou odpovídala situaci v druhé polovině roku 1409 i v letech následujících, kdy radikální část reformní strany již přísahu odmítala, zatímco cizinci a spolu s nimi někteří domácí mistři se tohoto kroku obávali.

Formulace *iurare seu promittere* či *iuramentum seu promissum* tak není důvodu klást až do vzniku čistopisu statut B, jak proti Bartošovi namítal Boháček, neboť možnost náhrady přísahy slibem využil při své pražské imatrikulaci Jan Drändorf.⁶³ Martin Nodl, který na tento závažný doklad upozornil, došel k závěru, „že k úpravě zvyklostí spojených s přijímáním do univerzitní obce záhy po roce 1409 vskutku došlo“, aniž by se přitom nutně muselo jednat o nějakou zásadní revizi statut. A protože rozkolísanost zápisů prokazují i zápisy v *Liber decanorum* z let 1409 až 1418, záleželo podle Nodla na každém členu univerzitní obce, zda dal přednost slibu před přísahou.⁶⁴

Dříve, než si předpokládaného rozsahu revize státu v roce 1409 blíže povšimneme, musíme se vyrovnat s Boháčkovou námitkou týkající se znění článku XVI ve znění B. Nahrazení přísahy za slib v tomto případě je podle Boháčka nesmyslné

61) *Magistri Joannis Hus super IV Sententiarum 3–4*, Václav Flajšhans – Marie Komínková (edd.), Praha 1905–1906, s. 494. K Husovu výkladu 39. distinkce podrobně Vlastimil KYBAL, *M. Jan Hus. Život a učení II-3*, Praha 1931, s. 226–227. Na toto závažné místo upozornil i M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 403–404, pozn. 337. Stranou tu ponechávám Nodlovo tvrzení, že bývalou autonomii univerzity nahradila věrnost králi a království, neboť ta se samozřejmě rozuměla již dříve. Teprve neposlušnost tří cizích národů v podobě jejich odchodu vyvolala potřebu věrnost panovníkovi více akcentovat. Otázka si však vyžaduje speciálního právního rozboru.

62) F. M. BARTOŠ, *Zapadlá památka*, s. 40, zde také v pozn. 9 výčet odlišných formulí v jednotlivých člancích statut B.

63) Podrobně k tomu Martin NODL, *Iurare vel promittere. Příspěvek k problematice pražských univerzitních statut*, AUC-HUCP 47, 2007, s. 51–53, zde také odkazy na prameny. V pozn. 12 na s. 51 je třeba opravit stranu Heimpelovy edice. Správně má být s. 73.

64) Srov. M. NODL, *Iurare vel promittere*, s. 54–56; a též, *Dekret kutnohorský*, s. 290.

a odporuje kanonickému právu. Takovou neznalost v případě Jana Husa nelze podle něho předpokládat, a proto k úpravě tohoto článku ve starším znění článku VI. došlo až při redakci zachycené v rukopise XIV. A. 4.⁶⁵ Věci se mohly mít jinak. Písař sice ovládal kaligrafii, nikoli však právní postupy, a proto voluntaristicky nahradil v inkriminované větě „promittere“ za „iurare“. Jistou bezradnost v posuzování této otázky dokládá spor, který na artistické fakultě vypukl v březnu 1456, kdy několik bakalariandů odmítlo přísahat s oddůvodněním, že to je proti jejich svědomí. Zatímco děkan Stanislav z Velvar s několika dalšími, zřejmě katolickými mistry přísahu vyžadoval v souladu se statuty fakulty, jejich oponenti se odvolávali na rektorovu matriku.

Ve statutech artistické fakulty v rubrice I/4 „De officio decani“ skutečně stojí: „Item habeat recipere baccalariandos, quando presentantur, et facere eos jurare statuta facultatis, quae concernunt gradum illum...“.⁶⁶ Pozoruhodné je, že ani v tomto, ani v jiných případech nebyly v *Liber decanorum* výrazy „iuramentum“ a „iuravit“ nahrazeny nebo doplněny termíny „promissum“ či „promittit“. K tomu je třeba dodat, že i v původních statutech postačoval v řadě rubrik slib. Jejich oponenti z řad kališnickým mistrů, jak již bylo naznačeno, požadovali, aby protestující adepti bakalářského gradu mohli být „iure statuti scripti in matrica rectoris, scilicet iurando sive promittendo, sicut alicui fuerit visum“. Děkan to bez souhlasu zvláštní kongregace mistrů nechtěl povolit, posléze však z obavy před nepokoji připustil, aby prezentovaní adepti mohli při promoci přísahat či slibovat. O dalším postupu měla rozhodnout mistrovská kongregace.

Hned následující akademické období skupina kolem mistra Stanislava z Velvar získala možnost alespoň v tomto ohledu restaurovat modus z doby před rokem 1409. Stanislav byl totiž zvolen rektorem, zatímco na funkci děkana nastoupil konvertita mistr Václav Křižanovský. Pokud pozdější žaloby a insinuace měly reálný základ, rektor děkanovi umožnil, aby v matrice na příslušném místě odstranil druhou část formule „iurabit seu promittit“. Jakmile se tak stalo, děkan Křižanovský před mistrovskými zkouškami v únoru 1457 svolal kongregaci mistrů ve sporné záležitosti přísahy či slibu. Kongregace 4. února na základě zfalšovaného zápisu v rektorské matrice rozhodla, že nikdo z bakalariandů a magistrandů neměl dosáhnout promoce, „nisi secundum statuta facultatis“.⁶⁷

Záhy po korunovaci Jiřího z Poděbrad za českého krále v květnu 1458 se situace změnila. Již 27. června rektor Jan z Jemnice svolal mistrovskou kongregaci k projednání XXX. (sic) článku statut „falsificatum per rasuram“. Jelikož mistr Václav z Křižanova v době svého děkanátu změnu provedl proti vůli většiny mistrů, přísaha měla být nadále nahrazena slibem. Více o tom mělo stát v rektorově matrice, která se ovšem nedochovala.⁶⁸ Přesto i tento odkaz je z hlediska sledované

65) M. BOHÁČEK, *O rukopisech statut*, s. 110–111.

66) *Liber decanorum*, faksimile pag. 24, MHUP I-1, s. 38.

67) Usnesení zapsal sám děkan Václav Křižanovský, viz MHUP I-2, s. 57–58.

68) MHUP I-2, s. 65: „in qua convocacione per pluralitatem vocum, imo fere per omnes, conclusa sunt duo: primo, quod statutum trigesimum falsificatum per rasuram reformatur, sub ‚promitto‘, non obstante,

otázky neobyčejně závažný, neboť znovu potvrzuje, že univerzitní statuta v jejich tehdy platné podobě byla zapsána do matriky v rektorově držení. Musíme tedy vzít za prokázané, že v padesátých letech 15. století platná norma neodpovídala částečně revidovanému znění A v rukopise XIV D 25.

Revidované znění univerzitních statut (B) v rukopise NK Praha XIV A 4

Zatím jsme neshledali důvod, který by spolehlivě prokázal pozdní dataci znění B do roku 1528 nebo do následujícího desetiletí. Všechny námítky v tomto ohledu jsme ještě nevyčerpali. Pochybnosti dále mimo jiné vyvolávají dva *tituli* (XII. a XIII.) o univerzitních notářích, neboť jejich úřad zanikl již v polovině 15. století.⁶⁹ Významnou roli přisuzuje notářům i II. *titulus* o volbě rektora. Všechna tato ustanovení postrádala smysl až do počátku 17. století, kdy univerzita znovu zavedla úřad vlastního notáře.⁷⁰ V době, do které je znění B hypoteticky kladeno, byly v běžném oběhu zejména míšeňské groše, s nimiž se v textu neshledáme. Údaje ve florénech a pražských groších nebo jejich částech bylo by sice možné na platnou měnu přibližně přepočítat, to by však nevysvětlilo, proč pokuty a poplatky nebyly uvedeny v běžných platidlech.

Ve dvacátém článku znění B jsou zmíněny dvě okolnosti, jež veskrze odpovídají pouze předrevolučnímu období. Předně se tu počítá s existencí více fakult. Nejinak je tomu i v dalších pěti člancích.⁷¹ Bylo by sice možné připustit, že i po husitských válkách se počítalo s možností obnovy činnosti i na jiných fakultách, to však bylo rok od roku méně reálné. Jediné ustanovení, které mohlo při univerzitním provozu působit komplikace, se týkalo volby konsiliářů. Pokud to bylo zapotřebí, rektor mohl mít podle VIII. *titulu* k dispozici poradní orgán rozšířený o osm konsiliářů, které si z šesti volených kandidátů každé fakulty vybral sám rektor.⁷² Volba a svolávání širší rady nebyly nezbytně nutné, zvláště když frekvence univerzity po roce 1418 prudce poklesla. Závažnější povahy byla jiná nesrovnalost, že totiž rektor v tomto případě volil dva konsiliáře i z právnické fakulty, která až do roku 1418 měla samostatného rektora.

quod mag. Wenceslaus de Krizianow tempore sui decanatus proscripsit, promotiones baccalariandorum et magistrandorum debent fore iuxta suam glossam, scilicet iurando; ut patet ibidem, quia talem proscriptionem fecit, non faciens desuper convocacionem contra statutum quartum et contra voluntatem omnium magistrorum, exceptis tamen tribus, qui sibi in hoc consenserant.“

69) Jednoznačně tak uvádí Michal Svatoš, *Diplomatický rozbor listin k dějinám pražské univerzity*, AUC-HUCP, 29/2, 1989, s. 93.

70) K první volbě došlo roku 1604, viz Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 35–36.

71) Jde o články I, VIII, IX, XVI a XXIV.

72) Statuta B VIII, fol. 20r–v: „Si autem opus fuerit, praeter hos eligantur alii octo, ex sex de qualibet facultate prius electis. Ex quibus de qualibet facultate rector recipiet duos, sic tamen, quod sex sint de natione Bohemorum et duo de nationibus exteris.“

Ve zmíněném již dvacátém článku se dále počítá s disputací *de quolibet*, která naposled proběhla na pražské univerzitě roku 1417. V letech 1445 a 1446 byla sice na pořadu jednání mistrovských kongregací volba vedoucího kvodlibetu, v obou případech však bylo rozhodnuto disputace *de quolibet* v daném školním roce vypustit. Zdá se, že to bylo naposled, kdy se na artistické fakultě o této výroční disputaci mluvilo.⁷³ Ještě déle, až do smrti Jana Rokycany v únoru 1471, byla ve statutech relevantní, jinak však ojedinělá zmínka o pražském arcibiskupovi.⁷⁴ Za časově omezenou můžeme považovat i zmínku o tzv. stacionářích, která se ku podivu nedostala do nejstarší verze pražských univerzitních statut z jejich boloňské předlohy.⁷⁵ Ve znění A totiž stojí „stationarii pergameni“, tj. prodejci pergamenů, které lze v Praze na rozdíl od boloňských *stationarii* doložit.⁷⁶

Přistoupíme-li k dataci znění B z jiného konce, můžeme se oprávněně ptát, co brání přijmout domněnku V. V. Tomka a F. M. Bartoše o vzniku této zcela základní revize již v roce 1409.⁷⁷ Především jde o závěrečné ustanovení III. článku „De modo eligendi rectorem Universitatis“: „Item quod prænominata novi rectoris electio per amplius non in festivitatibus Sanctorum Georgii et Galli, sed proxima die feriata sit post festum Galli celebranda.“ Toto ustanovení mohlo mít skutečnou platnost teprve od roku 1426, kdy bylo usneseno prodloužit funkční období rektora na jeden rok, a to až do doby, než selepší situace univerzity. Mělo tomu tak být bez ohledu na to, zda byl zvolen v termínu jarním kolem sv. Jiří, anebo v podzimním kolem sv. Havla.⁷⁸ Snad skutečnost, že již první rektorát začínal podzimní volbou, přispěla k ustálení právě tohoto termínu. Pololetní rektorát byl zase zaveden až počínaje rokem 1612.⁷⁹

Podle svědectví V. svazku Putzlacherových *Memorabilií* měl být z příkazu krále Václava IV. změněn semestrální rektorát na roční již za rektora mistra Jana Kardinála v roce 1417.⁸⁰ Ať již tomu bylo tak či onak, rozhodně k této změně došlo

73) Srov. Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 101–195, kde doklady.

74) Statuta B XIII, fol. 23r–v: „Item, cum rector cum universitate vel certis personis universitatis ad palatium regis, archiepiscopi, vel scabinorum consilium intrare debuerit, sit notarius semper praesens, ipsosque praecedat.“

75) Statuta B IX, fol. 21r–v: „Item rector tenetur facere modis, quibus potest, quod omnes scriptores, illuminatores, correctores chartarum, rasores pergameni, appotecarii, librarii, stationarii, ligatores librorum et eorum scholares subditi sint rectori et iurent aut promittant eidem, et intitulentur cum effectu realiter intitulentur.“ Ke srovnání s boloňskými statuty M. BOHÁČEK, *Pražská universitní statuta*, zde s. 34–35.

76) K instituci stacionářů orientačně *Lexikon des Mittelalters VIII*, München 1997, sl. 66–67. V Praze lze doložit jednoho stacionáře a knihvazače v jedné osobě v říjnu 1382, viz František ŠMAHEL, *Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500*, Historický sborník 14, 1966, s. 16 (zde také o venditores librorum) a s. 10–11 (počty pergamenů).

77) Ne tak jednoznačně, přesto však v tomto smyslu lze interpretovat mínění M. NODLA, *Dekret kutnohorský*, s. 290 a 293.

78) MHUP III, s. 49: „Item de anno Domini 1426 corrente in reelectione M. Procopii de Plzna pronuntiatum fuit per M. Joannem Borotin nullo contradicente: quod rector electus Universitatis nostrae circa festum scti. Georgii aut s. Galli duret ad unum annum in suo rectoratu usque ad melioris augmenti et incrementi dispositionem nostrae Universitatis Domino cooperante, instaurandam.“

79) Z. WINTER, *O životě*, s. 4.

80) Viz k tomu Z. WINTER, *O životě*, s. 4, pozn. 5; a M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář*, s. 10, pozn. 31.

s několikaletým odstupem od revize statut v roce 1409. Přesto toto ustanovení samo o sobě nemůže být směrodatné pro posunutí znění B k roku 1540, kdy se o volbě rektora po svátku sv. Havla výslovně mluví.⁸¹ Mohlo jít o dodatečný přípisek do textu v rektorově matrice, což ovšem nelze ani potvrdit, ani vyloučit. Nicméně jedna okolnost nasvědčuje, že ustanovení není zcela korektní. Zatímco podle staršího statutu z 13. října 1403 měla volba rektora napříště probíhat první všední den po těchto svátcích,⁸² ve znění B stojí „v nejbližší sváteční den po svátku Havla“. Prvním stálým svátkem byl v pražské diecézi svátek sv. Lukáše evangelisty, je proto s podivem, proč nebyl direktivně určen právě tento den.

Zcela jednoznačně vybočuje z chronologického rámce znění B také ustanovení přijaté jako druhý bod při mistrovské kongregaci z 27. června 1458, která se zabývala zmíněným již zfalšováním jednoho článku univerzitních statut. Utrakvistická většina mistrů se rozhodla čelit restauračním tendencím skupiny katolických mistrů kolem Václava Křižanovského připomenutím trvajících závaznosti univerzitní deklarace o kalichu z 10. března 1417.⁸³ Přísné tresty měly postihnout ty, kteří by zpochybnili právo lidu přijímat pod obojí způsobou. Bez ohledu na to, že již v následujícím roce se utrakvistické vyznání stalo podmínkou přijetí do Karlovy koleje a následně i do svazku univerzity, formálně zůstávala v platnosti ta část poněkud nejasného ustanovení, která za předem daných okolností respektovala cizozemce přijímající pod jednou.⁸⁴

Podobně jako v případě změny délky rektorátu mohlo být i ustanovení o závaznosti univerzitní deklarace a kompaktát bez nějakých potíží do textu statutu v rektorově matrice dodatečně připojeno. V prvním případě šlo o jednu větu, v druhém o vsuvku na samém konci textu B, před formulí přísahy, označené koptou jako „stará“ (antiqua).⁸⁵ Vše tudíž zatím nasvědčuje, že datace revidovaného znění univerzitních statut do roku 1528 nebo k roku 1540 nemá v textu B oporu. Naopak z rozboru některých článků vyplynulo, že znění B dosti věrně odráží stav, jenž nastal po vydání Dekretu kuthohorského a exodu cizích mistrů a studentů.

Co brání tomuto předpokladu?

81) M. BOHÁČEK, *Pražská universitní statuta*, s. 114–115, zde také další doklady.

82) MHUP III, s. 30: „Conclusum fuit consiliariter nullo contradicente, quod prænominata novi rectoris electio per amplius non in festivitatibus Sanctorum praefatorum, sed proxima die feriata sit post festa supra dicta celebranda.“

83) Viz zápis o kongregaci v *Liber decanorum*, MHUP I-2, s. 65. K náboženským třenicím v pozadí více V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 190–191; a Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský IV.*, Praha 1962, s. 236–237. Oba dějepisci měli neurčitě na mysli nějaké usnesení univerzity o čtyřech artikulích z roku 1420. Z textu ustanovení ve znění B je však zřejmé, že šlo o univerzitní deklaraci o kalichu z 10. března 1417, jak správně usoudil M. BOHÁČEK, *Pražská universitní statuta*, s. 107. K tomuto prohlášení viz Jiří KEJŘ, *Deklarace pražské university z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, Sborník historický 8, 1961, s. 133–156.

84) Podle M. BOHÁČKA, *Pražská universitní statuta*, s. 107, bylo uvedené usnesení z r. 1458 brzy překonáno a nebylo proto přijato do kodifikovaných statut při jejich revizi (v roce 1540?). Co k této domněnce autora vedlo, mi zůstalo nejasné.

85) Tak usoudil i M. BOHÁČEK, *Pražská universitní statuta*, s. 107.

Povšimněme si nejprve, zda bylo možné v krátké době mezi kongregacemi 27. září a 13. října 1409 poměrně rozsáhlou revizi statut provést. Uvážíme-li, že řada statutárních změn byla dána již samotným královým dekretem, pak představitelé českého národa měli dostatek času revizi statut připravit. Husovu iniciativní roli lze v tomto ohledu připustit, spíše je však třeba pomýšlet na právníka Jana Jesenice, který formuloval hlavní Obranu králova mandátu (*Defensio mandati*) a který také mohl znalecky pozměnit původní skladbu článků vycházející z modelu boloňských statut.⁸⁶ Nejen vlastní změny, výpustky a novely předchozích statut, ale i přeskupení článků mělo více obrážet specifickou třífakultní univerzity. Nikdy později v 15. století nebyl k takové zásadní změně důvod. Platí to i pro krátké období oživení pražské univerzity před rokem 1448, neboť ani tehdy se nepodařilo obnovit výuku na dvou vyšších fakultách.⁸⁷

Předpoklad, že revize statut ze září a října roku 1409 se omezila na škrty a přípisy v textu A a že teprve po sto deseti či sto dvaceti letech došlo k celkovému přeskupení a k čistopisnému přepsání statut, není s to vysvětlit, proč by v těchto pozdních statutech mělo zůstat tolik výše uvedených ustanovení a institutů včetně fakult, která dávno již vzaly za své. Kromě toho čistopis B byl pouhým opisem z rektorovy matriky. Odpověď na oprávněnou otázku, proč statuta z roku 1409 více než jedno století nebyla podrobena důkladné revizi, můžeme spatřovat v tom, že úřad rektora sice dále zahrnoval řadu pravomocí a reprezentačních povinností (imatrikulace, souhlas s promoce, výkon soudní pravomoci nad příslušníky akademické obce), ty se však v zásadě neměnily a nijak také nebyly omezeny dalšími možnostmi, které statuta dále obsahovala. Teprve v roce 1528 zjevně na univerzitě vznikla potřeba ujasnit si, co ze statut stále ještě platí.⁸⁸ Začalo se s přepisem statut Karlovy koleje a novelizací řádu proboštova úřadu. Pak byla z rektorovy matriky přepsána statuta z roku 1409 a na několika málo místech doplněna.

Stručné shrnutí

Nové zkoumání textu B v rukopise NK XIV. A. 4 dospělo k závěru, že je v něm obsaženo revidované znění univerzitních statut, které bylo zapsáno do matriky vedené rektorem. Dvě změny z pozdější doby byly do matriky s největší pravděpodobností zaneseny v podobě přípisků, které někdy v roce 1528 byly zahrnuty do kaligrafického opisu.

86) Změny ve skladbě statut zachytil ve srovnávací tabulce M. BOHÁČEK, *Pražská univerzitní statuta*, s. 116–117.

87) Podrobněji k tomu František ŠMAHEL, *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 55–60 [přetisk v tomto souboru].

88) Proč právě v roce 1528 nebudeme zde řešit. Situace je v tomto ohledu dosti nepřehledná. Z literatury srov. Zikmund WINTER, *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské 1409–1622*, Praha 1897, s. 33; a Jiří PEŠEK, *Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období (1471–1526)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 164–165.

Srovnávací tabulka článků nejstarších statut pražské univerzity⁸⁹

Tituli	(A) XIV D 25	(B) XIV A 4	Bologna	Lipsko
-	-	1 De tribus Vocibus Bohemicae nationis	-	-
1	1	2	1	1
2	2	3	[6]	2
3	3	4	7	3
4	4	5	[8]	4
5	5	6	10	5
6	6	16	10	9
7	7	17	11–12	8
8	8	9	[75, 18]	6
9	9	10	-	7–8
10	10	11	-	12
11	11	7	-	13
12	12	8	-	-
13	13	8	-	-
14	14	12	24	-
15	15	13	25	-
16	16	14	26–27	-
17	-	18	[82]	-
18	-	19	-	-
19	-	20	-	-
20	-	21	-	-
21	-	22	-	-
22	-	23	-	-
23	-	24	-	-
24	-	27	-	-
25	-	26	-	-
-	-	25	-	-

89) Tabulka vychází z předlohy M. BOHÁČKA, *Pražská univerzitní statuta*, s. 116–117. Tituli statutorum publikovala Marie HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university*, s. 70–71; pro Lipsko viz *Die Statuten vom Jahre 1410*, s. 48.

III. Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity

Univerzitní pečeť ve světle staršího bádání – Univerzitní pečeť v novém světle? – Ad fontes: Univerzitní pečeti ve svědectví pramenů – Záhada zůstává... – Shrnutí

Poznání někdy stojí na místě, občas se pohybuje v kruhu, jindy postupuje drobnými kroky vpřed. Je tomu tak i v případě nejstarší pečeti Univerzity Karlovy,¹ jež dnes tvoří statutární znak a takřka již mytický symbol prvního ze středoevropských vysokých učení.² Tím se z ryze sfragistické otázky stal předmět širšího badatelského zájmu i v zahraničí, o čemž v poslední době svědčí zejména práce Aleše Zelenky, Franka Rexrotha a Petera Morawa.³

Univerzitní pečeť ve světle staršího bádání

Starší dějepisectví téměř samozřejmě předpokládalo, že univerzitní komunita měla od samého počátku svou reprezentativní pečeť v té tradiční podobě, kterou jako by na věky určil vzácný stříbrný typář, pocházející ze 14. století (obr. 1). Větší zájem pečeti na sebe upoutalo až v důsledku rozdělení pražské univerzity v roce 1882, kdy si všechny insignie ponechala německá univerzita.⁴ Univerzitní archiv sice podle zákona z 28. února 1882 zůstal společným majetkem obou pražských univerzit, avšak ministerským výnosem ze 14. listopadu téhož roku bylo opatrování archivu a registratury svěřeno německé univerzitě, přičemž české univerzitě mělo být zaručeno „úplné a rovnoměrné jejich užívání“. Ve skutečnosti

1) Ze starší literatury viz především Václav VOJTIŠEK, *O starých pečetích Univerzity Karlovy*, Sborník historický 3, 1955, s. 89–110 a Marie HAASOVÁ-JELINKOVÁ, *Správa a kancelář pražské univerzity v první době jejího trvání*, Praha 1948 (pouze jako zvl. otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám města Prahy), zvl. s. 54–63. Nověji srov. Josef KRÁSA, *Karlovy pečeti*, in: Carolus Quartus, Praha 1984, zvl. s. 412–413; Michal SVATOŠ, *Diplomatický rozbor listin k dějinám pražské univerzity – Studie k univerzitnímu diplomatáři*, AUC-HUCP 29/2, 1989, zvl. s. 84–85; Tomáš KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, Ostrava 1998, s. 257–259.

2) Přiznačně to vyjádřil František KOP, *Fondation de l'Université Charles de Prague*, Praha 1947, 23: „Ce sceau avait pour l'Université une grande importance. Il était le symbole de tout ce qui constituait la base de l'Université.“

3) Aleš ZELENKA, *Bemerkungen zum Siegel der Prager Universität*, in: Die Universität zu Prag, München 1986, 179–187; Frank REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen von Prag bis Köln. Die Intentionen des Stifters und die Wege und Chancen ihrer Verwirklichung im spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaat*, Köln – Weimar – Wien 1992, zvl. s. 92–99; Peter Moraw, *Das älteste Prager Universitätssiegel in neuem Licht*, in: Vorträge und Abhandlungen aus geisteswissenschaftlichen Bereichen, München 1999 (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 20), s. 131–151.

4) Srov. studie ve dvou publikacích, jež se částečně překrývají i doplňují, a to tematické číslo AUC-HUCP 22/1, 1982 a sborník s názvem *Die Teilung der Prager Universität 1882 und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern*, München 1984 (Bad Wiesseer Tagungen des Collegium Carolinum). Dále k tomu srov. *Dějiny Univerzity Karlovy III. 1802–1918*, Jan Havránek (ed.), Praha 1997, s. 183–188.

tomu tak nebylo, což mimo jiné dalo podnět k převzetí archivu do českých rukou, k němuž za vojenské asistence došlo den po vyhlášení samostatnosti Československé republiky 29. října 1918.⁵ Stará pečeti však spolu s insigniemi, obrazy rektorů a jinými drahocennostmi nadále zůstala na rektorátu německé univerzity. Vzhledem k tomu, že zákonem z 19. února 1920 byla pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova prohlášena jen česká univerzita,⁶ bylo otázkou času, kdy dojde i na insignie. Stalo se tak až po patnácti letech za bouřlivých okolností tzv. insigniády. Teprve na základě zvláštního výnosu z 20. listopadu 1934 vydal rektor německé univerzity (Deutsche Universität in Prag) insignie a pečeti, a to přímo ministru školství.⁷ Radost českých nacionalistů však netrvala dlouho. Vyhláškou říšského protektora ze 17. listopadu 1939 byly české vysoké školy uzavřeny a nařízením z 25. listopadu 1939 byl archiv včetně sbírek předán německé Karlově univerzitě (Deutsche Karls Universität). Neznámí vlastenci typář zachránili v dubnu 1940, po celou válečnou dobu jej ukrývali a předali rektorátu koncem února 1946.⁸ Díky této šťastné okolnosti typář ušel zkáze, která nejspíše postihla insignie a nejvzácnější archiválie odvezené v dubnu 1945 neznámo kam. Tečku za dosavadními dějinami německé části Univerzity Karlovy učinil dekret prezidenta republiky z 18. října 1945, který se zpětnou platností k 17. listopadu 1939 zrušil německé vysoké školy.⁹

Na rozdíl od vzrušených zápasů o držení vzácně dochovaného typáře výklad jeho pečeti obrazu a legendy národnostní třenice nevyvolával, pokud odhlédneme od vyobrazení říšského erbu vedle postavy klečícího Karla IV., který hrál jistou roli v diskusi o říšském či zemském charakteru univerzity.¹⁰ Pečeť překvapivě dlouho také zůstávala stranou odborného zájmu,¹¹ a to i ze strany univerzitních archivářů zvůčných jmen.¹² Neobvyklé pojetí pečeti obrazu a zejména vyobra-

5) Podrobně k tomu Karel KUČERA – Miroslav TRUC, *Archiv Univerzity Karlovy. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1961, s. 42–47.

6) *Dějiny Univerzity Karlovy IV. 1918–1990*, Jan Havránek – Zdeněk Pousta (edd.), Praha 1998, s. 22–23.

7) Více k tomu K. KUČERA – M. TRUC, *Archiv Univerzity Karlovy* 46–49, dále Ladislav LIPSCHER, *Das Gesetz über das Verhältnis der beiden Prager Universitäten und seine Folgen*, in: Die Teilung der Prager Universität 1882, s. 173–187, zde zvl. s. 181–182, a *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 41–45.

8) Na tuto okolnost mne laskavě upozornila paní PhDr. Blanka Zilynská, která mi rovněž poskytla xerokopii dopisu PhDr. Jindřicha Frohmanna, ředitele Svobodné školy politických nauk z 22. února 1946. Z jeho dopisu rektorátu vyplývá, že v dubnu 1940 bylo při zachraňování věcí a knih uvedené školy z budovy právnické fakulty, obsazené esesmany, zachráněno také pečeti Karlovy univerzity. Ředitelství školy to zjistilo až v únoru 1946 při evidenci zachráněných předmětů. Doručitel tohoto dopisu předal pečeti, jak je patrné z razítka příjemce, 25. února 1946.

9) *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, s. 48–53 a 230.

10) Tuto vleklou, nacionálně zaměřenou polemiku zde opomím. Své stanovisko jsem vyjádřil ve studii *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, ČČH 96, 1998, s. 253–291, zde zvl. s. 254–255 [přetisk v tomto souboru, viz s. 16].

11) Přiznačně je, že typář ani slovem nezmínil jinak důkladný Václav Vladivoj Tomek, *Geschichte der Prager Universität*, Praha 1849, což platí i pro rozšířené české vydání pod názvem *Dějiny pražské I*, Praha 1849. Ze starší literatury si zaslouží pozornosti především Erich GRITZNER, *Die Siegel der deutschen Universitäten in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, in: J. Siebmacher's Großes und allgemeines Wappenbuch 1, Abt. 8 A, Nürnberg 1906, s. 44–46, tab. 40–41.

12) Mimo jiné jimi byli prof. Adolf Bachmann (1882–1913), dr. Josef Bergl (1914–1938), prof. Gustav

zení sv. Václava v brnění údajně byzantského typu zaujalo ve spojitosti s miléníem sv. Václava v roce 1929 dějepisce umění Karla Chytila a Josefa Cibulku.¹³ Poněkud větší zájem o typář vzbudila aféra s univerzitními insigniemi v roce 1934, kdy se mu zásluhou Václava Vojtíška dostalo prvního odborného popisu.¹⁴ A protože pečetní obraz je na rozdíl od legendy poměrně jednoznačný, v literatuře má téměř ustálenou podobu (obr. 2).¹⁵ Vlastní pečetidlo je stříbrná destička o průměru 60,5 mm a síle 1,5 mm, jež je usazena oloveným podkladem tloušťky 1–2 mm na kruhovou ocelovou desku silnou 8,5 až 9 mm, jež přechází v osmihranný, na konci čtyřhranný čep se zaříznutými hranami. S tímto čepem, který pochází z mnohem pozdější doby, výška typáře činí 84,5 mm. Legenda v gotické majusku je vyryta mezi dvěma perlovci na obvodě stříbrné destičky: SIGILLVM: VNIVERSITATIS. SCOLARIVM. STUDII: PRAGENSIS+. Střední kruhové pole je kosočtverečně zamřížováno, přičemž ve výplních jednotlivých polí jsou pětিলisté rozety a v jejich rozích křížky. Při dolním okraji lze rozpoznat hranolovitý, oboustranně se dozadu rozbíhající podstavec, jehož strany zdobí čtyřkruží s kroužkem uprostřed. Heraldicky vlevo (z hlediska pozorovatele, jež budu dále respektovat, vpravo) stojí sv. Václav v kroužkové košili, přes kterou má šupinovitý pancíř a válečnickou sukni z lichoběžníkových destiček. Na nohou má škorně s kolenními puklicemi a za pasem meč. Světcova levice drží velký gotický štít opatřený popruhem kolem krku, na němž je zobrazena moravská/přemyslovská orlice (tak V. Vojtíšek a A. Zelenka) nebo podle Antona Blaschka říšský orel.¹⁶ Světec má podlouhlý obličej, krátké kadeřavé vousy i vlasy, na hlavě knížecí klobouk se svatozář a z ramen mu vzadu spadá na zem dlouhý plášť, na němž stojí. V pravé ruce sv. Václav drží vztyčené kopí s kosočtverečným hrotem, na němž, zavěšen na třech kroužcích, vlevo vlaje praporec se svatováclavskou orlicí. Bezprostředně pod ním je vyryto majuskulní „W“, nepochybně znamenající počáteční písmeno jména Wenceslaus. Vlevo od svatého Václava klečí římský a český král ve stejném brnění a s mečem za pasem.

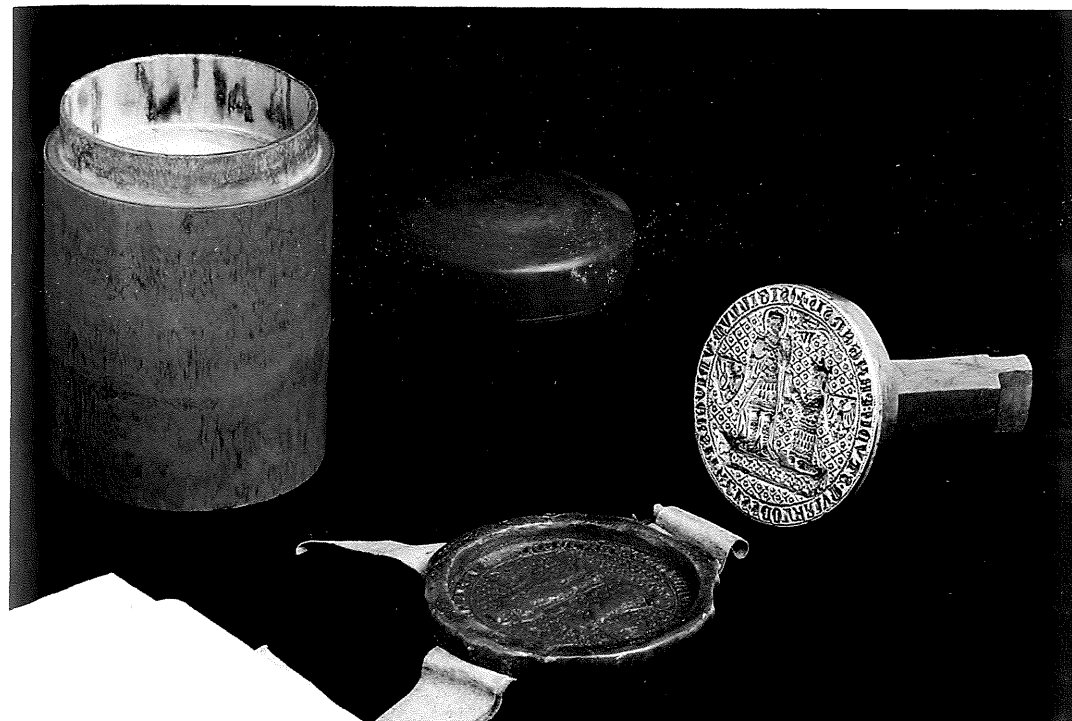
Friedrich (1919–1931) a prof. Václav Vojtíšek (1931–1939, 1945–1958). Ve válečných letech byl správcem archivu doc. Anton Blaschka, jehož vystřídal prof. Hans Zatschek.

13) Karel CHYTI, *Typ sv. Václava na pečeti University Karlovy a ve Viatiku Jana ze Středy a jeho deriváty*, Památky archeologické 36, 1928–1930, s. 201–219; Josef CIBULKA, *Obraz sv. Václava*, Umění 3, 1930, s. 157–186.

14) Václav VOJTÍŠEK, *Karolinum, statek národní*, Praha 1935², s. 203–204; příznačné pro dobu jsou i články v denním tisku. Srov. např. týž, *O starobylé pečeti university Karlovy*, Národní listy 17. 5. 1934; a Karel CHYTI, *Stará pečeť university Karlovy a sv. Václav*, Národní politika z 30. 5. 1934.

15) Přidržují se popisu u V. VOJTÍŠKA, *O starých pečetích University Karlovy*, s. 93. Vcelku shodné popisy uvádějí M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university*, s. 54–55; M. Svatoš, *Diplomatický rozbor listin*, s. 84–85; Anton BLASCHKA, *Vom Sinn der Prager hohen Schule nach Wort und Bild ihrer Gründungsurkunden*, in: *Studien zur Geschichte der Karls-Universität zu Prag*, Rudolf Schreiber (ed.), Freilassing – Salzburg 1954, s. 78–79; *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 37; a *Památky Univerzity Karlovy*, Josef Petráň (ed.), Praha 1999, s. 140–141. V jednotlivostech jsem popis doplnil podle A. ZELÉNKY, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 180–182, jehož poznatky se budu zabývat ve třetí části studie.

16) Viz V. VOJTÍŠEK, *O starých pečetích University Karlovy*, s. 93; A. BLASCHKA, *Vom Sinn der Prager hohen Schule* s. 78–79. Někteří autoři mluví jen o orlici, což však v české terminologii značí erb Přemyslovců. Srov. např. M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university*, s. 54–55; a *Památky Univerzity Karlovy*, s. 140.

1., 2. Pečetidlo pražské univerzitní obce a jeho otisk (AUK, inv. č. 94)

zení sv. Václava v brnění údajně byzantského typu zaujalo ve spojitosti s milénium sv. Václava v roce 1929 dějepisce umění Karla Chytila a Josefa Cibulku.¹³ Poněkud větší zájem o typář vzbudila aféra s univerzitními insigniemi v roce 1934, kdy se mu zásluhou Václava Vojtíška dostalo prvního odborného popisu.¹⁴ A protože pečební obraz je na rozdíl od legendy poměrně jednoznačný, v literatuře má téměř ustálenou podobu (obr. 2).¹⁵ Vlastní pečetidlo je stříbrná destička o průměru 60,5 mm a síle 1,5 mm, jež je usazena olověným podkladem tloušťky 1–2 mm na kruhovou ocelovou desku silnou 8,5 až 9 mm, jež přechází v osmihranný, na konci čtyřhranný čep se zaříznutými hranami. S tímto čepem, který pochází z mnohem pozdější doby, výška typáře činí 84,5 mm. Legenda v gotické majusku je vyryta mezi dvěma perlovci na obvodě stříbrné destičky: SIGILLVM: VNIVERSITATIS. SCOLARIVM. STUDII: PRAGENSIS+. Střední kruhové pole je kosočtverečně zamřížováno, přičemž ve výplních jednotlivých polí jsou pětিলisté rozety a v jejich rozích křížky. Při dolním okraji lze rozpoznat hranolovitý, oboustranně se dozadu rozbíhající podstavec, jehož strany zdobí čtyřkruží s kroužkem uprostřed. Heraldicky vlevo (z hlediska pozorovatele, jež budu dále respektovat, vpravo) stojí sv. Václav v kroužkové košili, přes kterou má šupinovitý pancíř a válečnickou sukni z lichoběžníkových destiček. Na nohou má škorně s kolenními puklicemi a za pasem meč. Světcova levice drží velký gotický štít opatřený popruhem kolem krku, na němž je zobrazena moravská/přemyslovská orlice (tak V. Vojtíšek a A. Zelenka) nebo podle Antona Blaschka říšský orel.¹⁶ Světec má podlouhlý obličej, krátké kadeřavé vousy i vlasy, na hlavě knížecí klobouk se svatozáří a z ramen mu vzadu spadá na zem dlouhý plášť, na němž stojí. V pravé ruce sv. Václav drží vztyčené kopí s kosočtverečným hrotem, na němž, zavěšen na třech kroužcích, vlevo vlaje praporec se svatováclavskou orlicí. Bezprostředně pod ním je vyryto majuskulní „W“, nepochybně znamenající počáteční písmeno jména Wenceslaus. Vlevo od svatého Václava klečí římský a český král ve stejném brnění a s mečem za pasem.

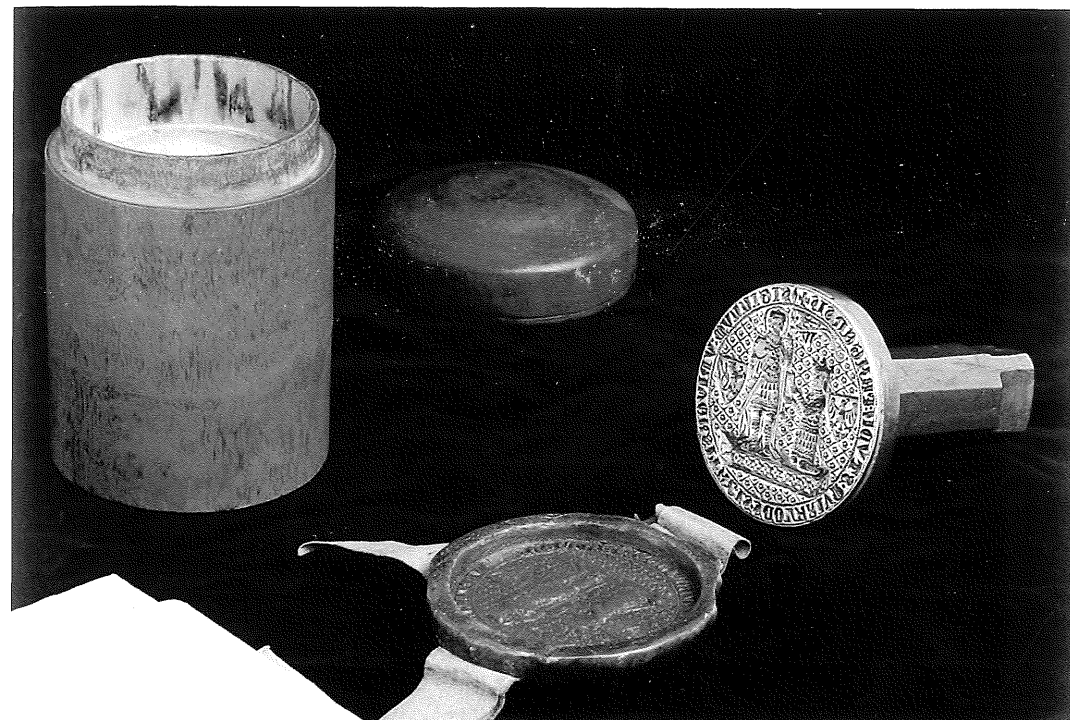
Friedrich (1919–1931) a prof. Václav Vojtíšek (1931–1939, 1945–1958). Ve válečných letech byl správcem archivu doc. Anton Blaschka, jehož vystřídal prof. Hans Zatschek.

13) Karel CHYTILO, *Typ sv. Václava na pečeti University Karlovy a ve Viatiku Jana ze Středy a jeho deriváty*, Památky archeologické 36, 1928–1930, s. 201–219; Josef CIBULKA, *Obraz sv. Václava*, Umění 3, 1930, s. 157–186.

14) Václav VOJTÍŠEK, *Karolinum, statek národní*, Praha 1935², s. 203–204; příznačné pro dobu jsou i články v denním tisku. Srov. např. Týž, *O starobylé pečeti university Karlovy*, Národní listy 17. 5. 1934; a Karel CHYTILO, *Stará pečeť university Karlovy a sv. Václav*, Národní politika z 30. 5. 1934.

15) Přidržují se popisu u V. VOJTÍŠKA, *O starých pečetích University Karlovy*, s. 93. Vcelku shodné popisy uvádějí M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university*, s. 54–55; M. Svatoš, *Diplomatický rozbor listin*, s. 84–85; Anton BLASCHKA, *Vom Sinn der Prager hohen Schule nach Wort und Bild ihrer Gründungsurkunden*, in: *Studien zur Geschichte der Karls-Universität zu Prag*, Rudolf Schreiber (ed.), Freilassing – Salzburg 1954, s. 78–79; *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 37; a *Památky Univerzity Karlovy*, Josef Petrůň (ed.), Praha 1999, s. 140–141. V jednotlivostech jsem popis doplnil podle A. ZELENY, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 180–182, jehož poznatky se budu zabývat ve třetí části studie.

16) Viz V. VOJTÍŠEK, *O starých pečetích University Karlovy*, s. 93; A. BLASCHKA, *Vom Sinn der Prager hohen Schule* s. 78–79. Někteří autoři mluví jen o orlici, což však v české terminologii značí erb Přemyslovců. Srov. např. M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university*, s. 54–55; a *Památky Univerzity Karlovy*, s. 140.

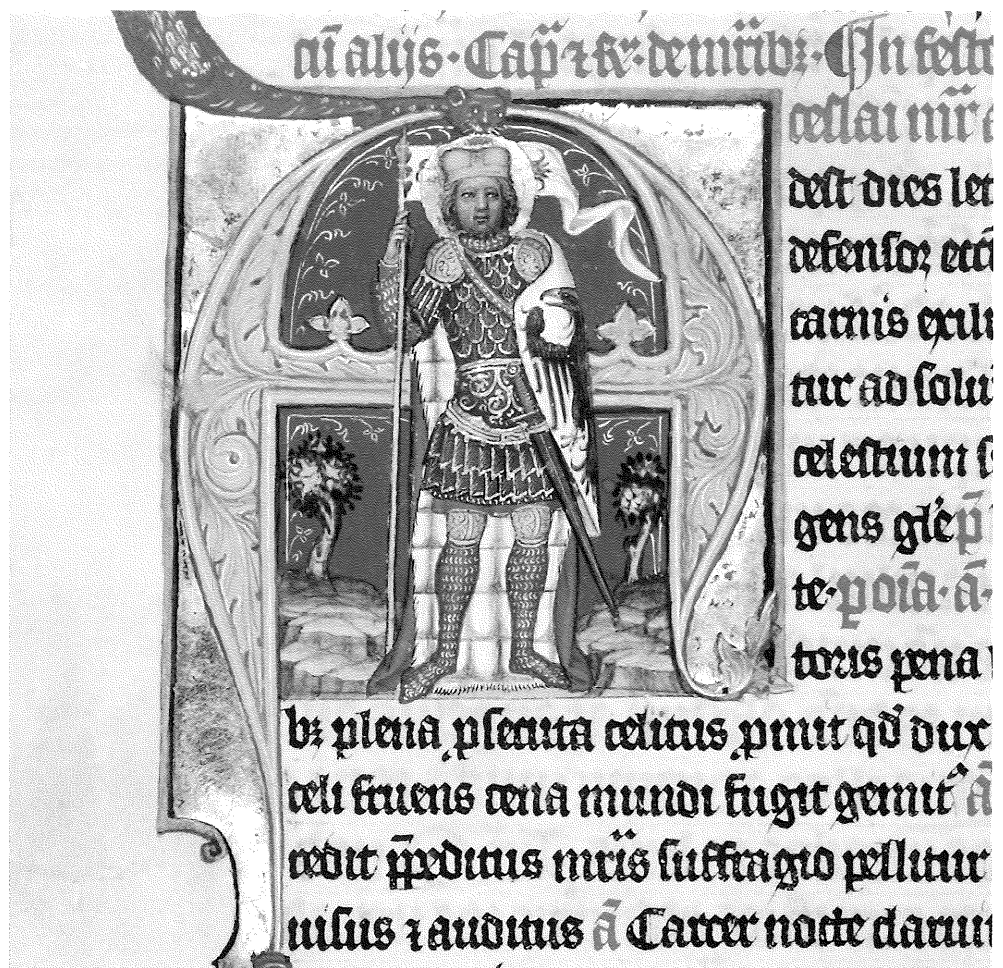
1., 2. Pečetidlo pražské univerzitní obce a jeho otisk (AUK, inv. č. 94)

3. Nejstarší rektorská pečeť pražské univerzity, přivěšená k listině z roku 1414 (AUK, Listiny I/68)

4. Otisk originální pečeti na notářském instrumentu z 1. září 1411 (AUK, Listiny I/64)

5. Svatý Václav (*Liber viaticus* Jana ze Středy, KNM XIII A 12, figurální iniciála A-dest na fol. 268v)

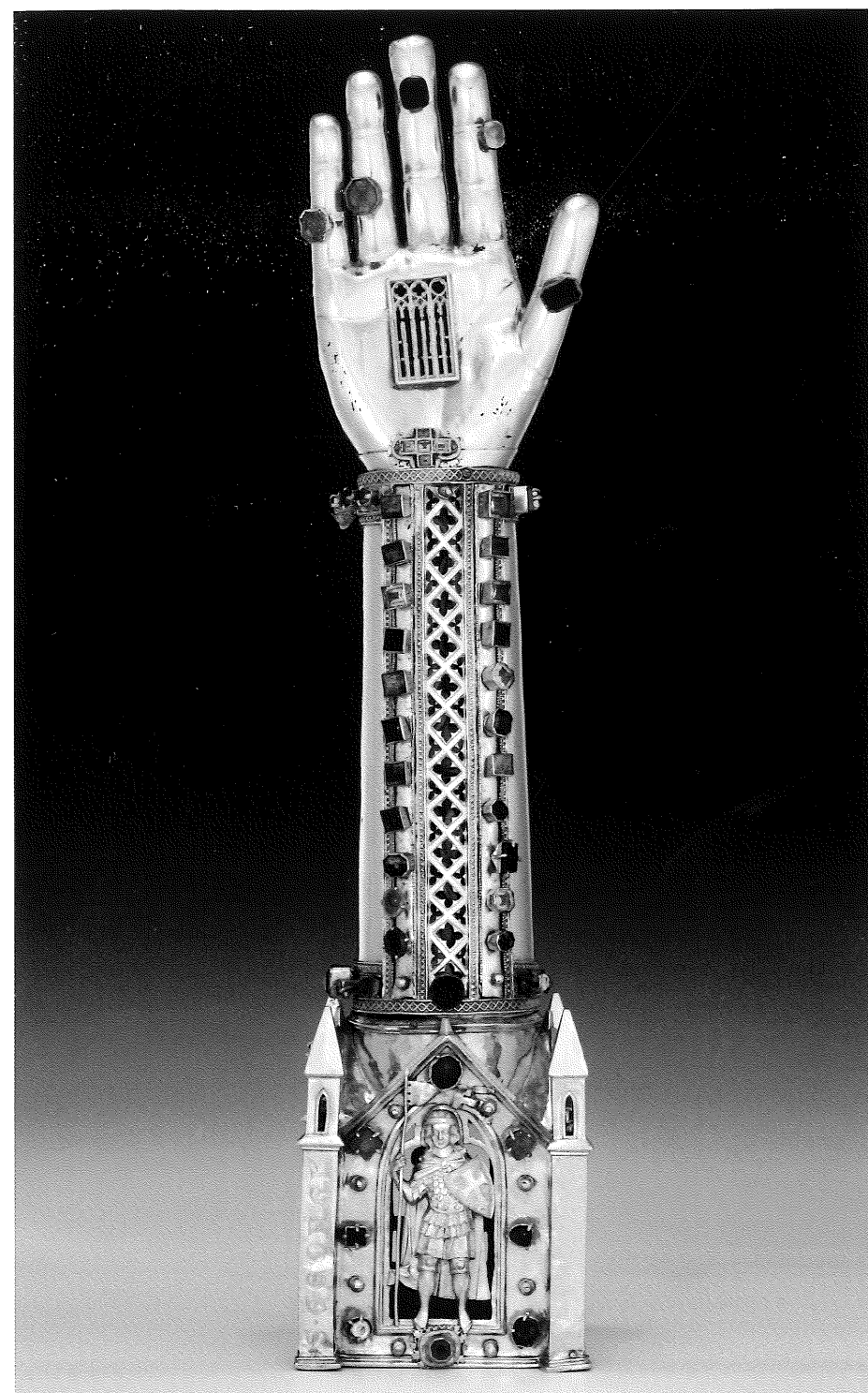

6. Avers Zlaté buly Karla IV. z roku 1347 (NA Praha, AČK, inv. č. 250) →

7. Zakladatel rodu Kuenringerů v *Liber fundatorum* světelského kláštera z let 1310–1311 (Zisterzienserstift Zwettl, Stiftsarchiv)

8. Relikviář v podobě ruky z kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě → (Správa Pražského hradu, Metropolitní kapitula u sv. Víta, foto: Jan Gloc)

9. Detail podstavce se sv. Jiřím v kapliče

Panovník s krátkým knírem a bradkou má dlouhé vlasy, na hlavě korunu s třemi liliemi a v ruce složenou listinu s kulatou zavěšenou pečetí, kterou podává světcům. Po obou vnějších stranách postav jsou umístěny erby, vpravo říšský orel, vlevo dvouocasý český lev. Pražská pečeť je tak kombinovanou pečetí znakovou a portrétní.

Pečetní obraz velké pečeti pražské univerzity je nezaměnitelný a unikátní, což také bylo jeho záměrem. Konec konců je tomu tak s každou reprezentativní pečetí středověkých univerzit, i když částečně mají některé shodné rysy. Příznačné pro univerzitní pečeti byly postavy učenců nebo jejich skupiny, které vyjadřovaly poslání nebo korporativní charakter vysoké školy. Zvláště působivé je v tomto ohledu seskupení 12 scholárů kolem sedící postavy kancléře na špičaté oválném pečetním obraze nejstaršího typáře oxfordské univerzity,¹⁷ s dvojicí studentů po stranách kancléře se spokojila pečeť cambridžské univerzity. Profesory spolu se studenty rovněž nalezneme na nejstarších pečetích Sorbonny i univerzity v Angers,¹⁸ dále na obou velkých pečetích vídeňské univerzity ze 14. století¹⁹ i na velké pečetě erfurtské univerzity. Poměrně často se také setkáváme s vyobrazením zemského, městského či přímo univerzitního patrona. V případě pařížské Sorbonny jimi byli sv. Kateřina a sv. Denis,²⁰ kolínská univerzita si zvolila pro svou pečeť z roku 1392 trojici svatých králů, nová velká pečeť vídeňské univerzity z r. 1398 nahradila divé muže na pečetě z let 1365/6 postavami apoštolů Petra a Pavla, lipská univerzita se zaštitila patrony merseburského biskupství sv. Vavřincem a sv. Janem Křtitelem,²¹ nejstarší pečeť krakovské univerzity se dovolávala zaštitit sv. Stanislava, který před sebou drží erb s polskou orlicí.²² Záleží ovšem i na umístění těchto postav v pečetním obraze. Panna Maria s dítětem zaujímá centrální postavení na peče-

17) Matrici z masivního bronzu uchovává Ashmolean Museum v Oxfordu, reprodukce in: *The History of the University of Oxford I. The Early Oxford Schools*, Oxford 1984, frontispis.

18) René GANDILHON, *Sigillographie des Universités de France*, Paris 1952, tab. XXV a II, obr. 8. Dále srov. Hartmut BOOCKMANN, *Ikongraphie der Universitäten. Bemerkungen über bildliche und gegenständliche Zeugnisse der spätmittelalterlichen deutschen Universitäten-Geschichte*, in: *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters (Vorträge und Forschungen 30)*, Sigmaringen 1986, s. 569, zde také další literatura. Pokud neuvádím jiné práce, mlčky odkazují na tuto studii (s. 569–576) a vyobrazení č. 3–18.

19) Podrobné popisy uvádí Franz GALL, *Die Insignien der Universität Wien* (Quellen zur Geschichte der Universität Wien IV), Graz – Köln 1965, s. 26–28.

20) H. BOOCKMANN, *Ikongraphie der Universitäten*, s. 569, připouští i sv. Mikuláše. Této variantě dává přednost T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 255.

21) Viz reprodukci in: *Urkundenbuch der Universität Leipzig von 1409 bis 1555*, B. Stübel (ed.) (Codex diplomaticus Saxoniae Regiae II-11), Leipzig 1879, obr. 1, vyobrazení rovněž otiskl Manfred KOBUCH, *Betrachtungen zur Geschichte der Leipziger Universitätssiegel*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig 6, 1956–1957, Gesellschafts- und sprachwiss 5, obr. 1 za s. 544. [Nejnověji viz Enno BÜNZ, *Gründung und Entfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539*, in: *Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009*, Band 1. Spätes Mittelalter und Frühe Neuzeit 1409–1830/31, Leipzig 2009, s. 91–92, zde také rektorova pečeť s Pannou Marií a Ježíškem na klíně pod baldachýnem.]

22) Viz Adam CHMIEL, *Pieczenie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie* (Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydz. Hist.-Filozof. 60), Kraków 1996, tab. I, obr. 2. Za obstarání xero kopií a za další informace děkuji paní Dr. Marii Kowalczyk. Srov. též reprodukci v díle *Kultura Polski średniowiecznej XIV–XV w.*, Bronisław Geremek (ed.), Warszawa 1997, s. 336, č. 335.

tích Sorbonny, vídeňské univerzity, lipského i pražského rektorátu (o této pečetí bude řeč později) a na typáři univerzity v Toulouse. Mimo střed, nikoli však méně výrazně, trůní madona na kolínské pečetí.²³

U velkých univerzitních pečetí jsou velmi vzácné postavy zakladatelů.²⁴ Pražskému typu se v tomto ohledu nejvíce přiblížila velká pečeť heidelberské univerzity z roku 1386 s vyobrazením patrona biskupství sv. Petra a dvou klečících rytířů představujících falckrabata Ruprechta I. a Ruprechta II.²⁵ Obě tyto pečetě také více akcentují centrální motiv, neboť jsou oproštěny od jinak obvyklých architektonických konstrukcí a baldachýnů. Téměř státní charakter pražské univerzity vyznačují oba erby po stranách. Shodný význam má i polský erb na pečetí krakovské univerzity, prvé dosvědčené roku 1428. Jistou paralelu představují znakové štíty města Vídně a donátora, které na nejstarší vídeňské pečetě drží dva zarostlí diví muži. Její mladší replika však již erby vypustila, čímž se ještě více přiblížila pařížskému vzoru.²⁶ Příslušnost k městu vyznačila kolínská pečeť s pomocí městského erbu, který naopak postrádáme u velké pečetě městské univerzity v Erfurtu. Štítek s gryfem, erbem města, se nalézá v dolní části pečetě rostocké univerzity, jejíž centrální část zaujímá Kristus podávající knihu klečícímu rektorovi.²⁷ V případě pečetě univerzity v Toulouse lokální aspekt připomíná charakteristický místní kříž.²⁸ V literatuře nalezneme mínění, že jde o výraz panovníkova sebevědomí, který se záhy po svém nastoupení na trůn nechal znázornit jako donátor. Tomáš Krejčík tu²⁹ mlčky vychází z Václava Vojtíška, podle něhož „patrně“ dal zhotovit svatováclavskou pečeť sám král Karel, na což ukazuje i jeho mladá tvář.³⁰ V úvahu přichází inspirace v pradávých svatováclavských motivech pečetí Přemyslovců, ovšem v kombinaci s analogickým vyobrazením klečícího dóžete před stojícím sv. Markem na soudobých benátských dukátech.³¹ Tato kompozice se shoduje s řadou votivních obrazů Karlovy doby. Ve spojitosti se šupinatou zbrojí, v níž

23) K tomu mj. Hubert GRAVEN, *Die Hoheitszeichen der alten Kölner Universität im Zusammenhang mit dem Geistesleben und der Kunst*, in: *Festschrift zur Erinnerung an die Gründung der alten Universität Köln im Jahre 1388*, Köln 1938, obr. 29. Nejnověji viz Toni DIEDERICH – Manfred HUISKES, *Das Siegel der Universität Köln in neuem Licht*, Geschichte in Köln, prosinec 1998, s. 145, obr. 1–2.

24) Tak T. KREJČÍK: *Pečeť v kultuře středověku*, s. 258. Postavičky zakladatelů se však poměrně běžně vyskytují na pečetích anglických univerzitních kolejí. Viz některé příklady in: *The History of the University of Oxford I. The Early Oxford Schools*, J. I. Catto (ed.), Oxford 1986, tab. X–XI, obr. b (University College), d (Balliol College), e (Exeter College), f (Oriol College), g (The Quenn's College).

25) Popis uvádí P. MORAV, *Das älteste Prager Universitätssiegel*, s. 146.

26) Tak H. BOOCKMANN, *Ikongraphie der Universitäten*, s. 570, jinak srov. F. GALL, *Die Insignien der Universität Wien*, s. 28.

27) Viz E. SCHNITZLER, *Beiträge zur Geschichte der Universität Rostock*, Studien zur katholischen Bistums- und Kirchengeschichte 20, 1979, s. 53–56, 62.

28) H. GRAVEN, *Die Hoheitszeichen der alten Kölner Universität*, obr. 29; a T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 256–257.

29) T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 257.

30) V. VOJTÍŠEK, *O starých pečetích university Karlovy*, s. 94–95.

31) T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 258.

někteří historici umění shledávají východoevropské či byzantské rysy,³² až done dávna unikalo pozornosti, že Karel na pečetě vystupuje jako rytíř.³³

Univerzitní pečeť v novém světle?

Dosavadní české bádání téměř jednohlasně soudí, že typář velké pečetě pochází z počátečního období pražské univerzity,³⁴ přičemž příznivou odezvu získala domněnka Josefa Krásy, podle níž panovník kolem roku 1350 zakázku zadal některé z norimberských zlatnických dílen.³⁵ Legenda pražské pečetě zatím větší pochybnosti nevzbuzovala, i když z následujícího přehledu bude na první pohled zřejmé, že i v tomto ohledu byla ve srovnání s jinými dosti ojedinělá:

1221	<i>Sigillum cancellarii Oxonie</i> ³⁶
1249 (?)	<i>Sigillum universitatis magistrorum et scholarium Parisius</i> ³⁷
1276	<i>Sigillum cancellarii et universitatis Oxoniensis</i> ³⁸ <i>Sigillum universitatis Camberdicie</i>
po 1300	<i>Sigillum universitatis scholarium Montispessulani</i> ³⁹
1348 (?)	<i>Sigillum universitatis scholarium studii Pragensis</i>
1365	<i>Sigillum universitatis doctorum, magistrorum et scholarium Wyenne</i> ⁴⁰
1386	<i>Sigillum universitatis studii Heydelbergensis</i> ⁴¹
1392	<i>Sigillum universitatis studii sancte civitatis Coloniensis</i> ⁴²
1398	<i>Sigillum doctorum et magistrorum universitatis studii Wiennensis</i> ⁴³

32) Na podněty K. Chytila navázali: Karel STEJSKAL, *Řecké prvky v nástěnných malbách slovanského kláštera v Praze v Emauzích*, Slovanský přehled, 1967/6, s. 346; též, *Nástěnné malby kláštera na Slovanech v Praze-Emauzích z hlediska etnografického a kulturně historického*, Český lid 55, 1968, s. 127; a Rudolf CHADRABA, *Staroměstská mostecká věž a triumfální symbolika v umění Karla IV.*, Praha 1971, s. 40. Zatímco první kladl důraz na šupinatý krunýř „thorax lepidotós“, druhý srovnával výjev na pečetě s tzv. proskynésí, obřadným poklesem byzantského císaře před Kristem.

33) Upozornil na to až T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 258.

34) Směrodatné mínění, jak jsem již uvedl, vyslovil V. VOJTÍŠEK, *O starých pečetích university Karlovy*, s. 94–95. Dále srov. M. HLASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university*, s. 55; M. SVATOŠ, *Diplomatický rozbor listin k dějinám pražské university 84–85; Památky univerzity Karlovy*, s. 140.

35) J. KRÁSA, *Karlovy pečetě*, s. 413–414, dále srov. *Dějiny univerzity Karlovy I*, s. 37; T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 258–259.

36) *The History of the University of Oxford I*, s. 33, pozn. 1.

37) Hastings RASHDALL, *The Universities of Europe in the Middle Ages I. Salerno – Bologna – Paris*, Oxford 1936, s. 314 a 318; R. GANDILHON, *Sigillographie des universités de France*, s. 73 a 89–93.

38) *The History of the University of Oxford I*, s. 51 a frontispis.

39) R. GANDILHON, *Sigillographie des universités de France*, s. 83n.

40) F. GALL, *Die Insignien der Universität Wien*, s. 25–26.

41) Tak P. MORAV, *Das älteste Prager Universitätssiegel*, s. 146.

42) Hubert GRAVEN, *Das große Siegel der alten Kölner Universität vom Jahre 1392*, Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins 16, 1934, s. 193–214; též, *Die Hoheitszeichen der alten Kölner Universität*, s. 405nn; T. DIEDERICH – M. HUISKES, *Das Siegel der Universität Köln in neuem Licht*, s. 139–149.

43) F. GALL, *Die Insignien der Universität Wien*, s. 28.

před 1400 *Sigillum universitatis studii Erfordensis*⁴⁴

1419 *Sigillum universitatis studii Lipsiensis*⁴⁵

před 1428 *Sigillum universitatis studii Cracoviensis generalis*⁴⁶

Právě legenda pražské, ne přesně datovatelné univerzitní pečeti poskytuje podle Petera Morawa příklad sociálního a v posledku i mocenského problému mezi právníky a ne-právníky v počátečním období vysokého učení Karlova. Její pojmosloví totiž respektuje pouze juristickou komunitu, „a mohla by tak být výzvavou vůči nezmíněným mistrům svobodných umění“.⁴⁷ Z české strany vyslovil o tom pochybnost Jiří Kejř, podle něhož „je nutno asi brát v úvahu výklad, že výraz *scholares* zde značí obecně všechny, kdo ke generálnímu studiu příslušeli“.⁴⁸ Aniž by čekal na možnou odezvu, Peter Moraw své pojetí rozvedl ve studii *Das älteste Prager Universitätssiegel in neuem Licht*.⁴⁹

Peter Moraw na základě svého srovnávacího studia středoevropských univerzit odmítá starší, většinou národnostně tendenční představy o jejich prvopočátcích. Hodně ze své mytické aureoly tak v jeho pojetí ztratila Praha, ještě více Krakov.⁵⁰ Vůdčí postavení v Praze i jinde měli juristé, kteří ve shodě s klasifikací R. Ch. Schwingese náleželi k tzv. *Standestudenten*, tj. ke studentům vyššího sociálního statusu.⁵¹ Ti byli nadřazeni mistrům jiných oborů anebo s nimi při nejmenším byli na stejné úrovni, oni také, nikoli doktoři jako trvale působící učitelé, se stávali rektory právnických univerzit. V případě pražské univerzity má Moraw na očích převážně jen juristy.⁵² Teology více méně oprávněně odsunul do konventů generálních studií, nepočtení medicí nehráli severně od Alp závažnější organizační

44) Fritz WIEGAND, *Siegel und Ornate der ehemaligen Universität Erfurt*, in: *Festschrift für Eröffnung der Medizinischen Akademie Erfurt*, Erfurt 1954, s. 27–42.

45) M. KOBUCH, *Betrachtungen zur Geschichte des Leipziger Universitätssiegel*, s. 542–544.

46) A. CHMIEL, *Peczeć Uniwersytetu Jagiellońskiego*, s. 272–280.

47) Peter MORAW, *Die Universität Prag im Mittelalter – Grundzüge ihrer Geschichte im europäischen Zusammenhang*, in: *Die Universität zu Prag (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 7)*, München 1986, s. 33.

48) Jiří KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995, s. 38.

49) Srov. pozn. 3.

50) Z poslední doby srov. mj. Peter MORAW, *Die Prager Universitäten des Mittelalters. Perspektiven von gestern und heute*, in: *Spannungen und Widersprüche. Gedenkschrift für František Graus*, Susanne Burghartz (ed.), Sigmaringen 1992, s. 109–123; též, *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* 34, 1993, s. 55–72; též, *Die Hohe Schule in Krakau und das europäische Universitätssystem um 1400*, in: *Studien zum 15. Jahrhundert. Festschrift für Erich Meuthen 1*, Johannes Helmuth – Heribert Müller (edd.), München 1994, s. 521–539; též, *Die Prager Universitäten des Mittelalters im europäischen Zusammenhang*, *Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste* 20, 1999, s. 97–129. [Některé z těchto studií autor přetiskl ve výboru pod názvem *Gesammelte Beiträge zur Deutschen und Europäischen Universitätsgeschichte. Strukturen – Personen – Entwicklungen (Education and society in the Middle Ages and Renaissance* 31), Leiden – Boston 2008.]

51) Rainer Christoph SCHWINGES, *Der Student in der Universität*, in: *Geschichte der Universität in Europa* 1, Walter Rüegg (ed.), München 1993, zvl. s. 181–187.

52) Podrobně k tomu Peter MORAW, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: *Schulen und Studium im sozialen Wandel (jako pozn. 18)*, s. 439–486.

roli a mistři *artium* neměli vliv při rozhodování v záležitostech skutečně zásadní povahy. Třebaže ne tak jednoznačně jako v předchozích studiích, posouvá Moraw zahájení výuky na artistické fakultě až do šedesátých let 14. století. S odvoláním na kronikáře Františka Pražského a Beneše z Weitmile pak působivě odlišuje dvě etapy v počátečním stadiu pražské univerzity. Zatímco František mluví o právnické univerzitě a exaktně používá pojmy v legendě velké pečeti, mladší Beneš důrazem na artisty odráží kus reality vlastní doby.

Pro objasnění univerzitní pečeti má podle Morawa prvořadý význam její legenda (tj. *Sigillum universitatis scolarium studii Pragensis*), a proto si povolal na pomoc Jacquese Vergera, nejlepšího znalce institucionálních dějin středověkých univerzit.⁵³ Vcelku přesvědčivě pak Moraw naznačuje, že v dvojdílné konstrukci legendy by bylo teoreticky možné považovat *studium Pragense* jako pojem širšího obsahu a *universitas scolarium* jako jeho část, vedle níž pod společnou střechou jednoho studia přicházejí v úvahu i jiné stejnorodé části.⁵⁴ To zní přesvědčivě, právě tak jako Vergerovo rozlišení „členů“, tj. nositelů práv a příslušníků univerzity (za něž se jedná). V případě pražské pečeti to pak podle Morawa znamená, že těmito plnoprávními „členy“ (*Mitglieder*) lze rozumět jedině *scholares* vyššího sociálního statusu (*von Stand*). Z toho plyne, že pražská univerzitní pečeť z doby kolem roku 1350 není sama o sobě dokladem „univerzity“, nebo přesněji řečeno „studia“ jako takového, nýbrž jen právnického učení boloňského typu.⁵⁵ Je také velice možné, že jako protiváha či „protimodel“ mohla v Praze působit dochovaná pečeť rektora (*Sigillum rectoratus Pragensis universitatis*), která se vyobrazením Panny Marie hlásila k svému pařížskému vzoru. O době vzniku rektorské pečeti je možné se jen dohadovat, podněty k jejímu zhotovení lze hledat jak v roce 1348, tak 1360 (první statuta) anebo až v roce 1372, kdy došlo k osamostatnění právnické univerzity.⁵⁶

Tato domněnka, jak Moraw připouští, již hraničí s pouhou spekulací. Tě se však nelze zcela vyhnout ani u několika dalších otázek institucionální a korporativní povahy, k nimž autor napověděl možné odpovědi:

- (a) Především lze připustit, že pro dvě univerzity existovaly dvě tradiční, byť ne stejnorodé a řádově shodné alternativy, takže i níže postavení artisté mohli pečeti (a vskutku také pečtili), aniž by bylo nutné předpokládat ztracenou (ovšem mladší, a tím také méně hodnotnou) velkou pečeť třífakultní univerzity. Pečeť „scholárů“, jak je také nejpravděpodobnější, by tím 1372 připadla právnické univerzitě, které také „historicky“ náležela.⁵⁷
- (b) S jistotou se nedá vyloučit ani možnost, že – příkladně nějakou bleskovou akcí (*Blitzaktion*) rektora – se přece jen dostala artistům. V tom případě by

53) Jacques VERGER, *Grundlagen*, in: *Geschichte der Universität in Europa* 1, zvl. s. 49–51.

54) P. MORAW, *Das älteste Prager Universitätssiegel*, s. 135–136.

55) Tamtéž, s. 139.

56) Tamtéž, s. 147.

57) Tamtéž, s. 147.

však bylo třeba předpokládat novou a přitom ztracenou pečeť právnické univerzity.⁵⁸

- (c) Nejméně pravděpodobnou se jeví možnost společného užívání jednoho pečetidla, neboť to patřilo vedle insignií a matrik (ty také v Praze byly vedeny samostatně) ke konstitutivnímu základu jedné každé univerzity a jejího vlastního majetku.⁵⁹
- (d) Vše tak mluví pro ústřední domněnku, že totiž právnická univerzita podržela svou „vlastní“ pečeť po celou dobu své existence a že tří fakultní univerzita do let 1409–1417 byla odkázána na pečeť rektorátu.⁶⁰

Ad fontes: Univerzitní pečeti ve svědectví pramenů

Na tomto pomezí, na samém pokraji hypotéz, kde se Petr Moraw zastavil, se většinou budu pohybovat v následujících drobných úvahách analytické povahy. Na málo pevné půdě budu sondovat nosnost právě naznačených i jiných řešení, přičemž někdy snad postoupím o krok dále, jindy zase zůstanu na půl cesty. Nikdo si omyly nepřeje, i ty však mohou být za jistých okolností pro další poznání přínosné.

Naše první otázka zní: Od kdy měla právnická univerzita svou pečeť? Nejpozději roku 1378, to víme s naprostou jistotou, neboť v pamětihodných zápisech, které předcházejí matrice studentů právnické univerzity, stojí, že rektor Jan Slepokow⁶¹ opatřil dvanáct velkých voskovic pro pohřby zesnulých akademiků, dvě střední svíce určené pro podání svátosti oltární těžce nemocným, dále že nechal vydláždit uličku a malbami vyzdobit oba vchody do budovy, a v neposlední řadě, jakoby mimochodem, že opatřil větší pečeť univerzity („et procuravit majus sigillum universitatis“).⁶² Zní takřka neuvěřitelně, že dosavadní bádání nevěnovalo této zprávě náležitou pozornost. Tím však věc není uzavřena, neboť bez odpovědi zatím zůstává řada přidružených, nikoli však méně významných otázek:

- a) značí výraz *majus sigillum universitatis* skutečně velkou pečeť, jež se stala symbolem Karlovy univerzity?
- b) lze vůbec připustit, že by právnická univerzita a celé *studium Pragense* před tímto rokem, respektive před rokem 1372 velkou pečeť nemělo?

Adjektivum *majus* naznačuje, že k dispozici již byla jakási menší (*minor*) pečeť. Tu můžeme vcelku oprávněně předpokládat, a tím i vysvětlit, že se právnická univerzita v počátečním období své samostatnosti spokojila s menší pečetí.

58) Tamtéž, s. 147.

59) Tamtéž, s. 147–148.

60) Tamtéž, s. 148.

61) „Johannes Slepokow, plebanus in Antiqua Trepetow immatriculatus 1376“. Srov. *Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418*, MHUP II, Pragae 1834, s. 123. Více se mi o něm nepodařilo zjistit.

62) MHUP II, s. 26. Tuto zprávu sice zmiňují P. Moraw, *Die Juristenuniversität in Prag*, s. 454; i J. Keuř, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 38, aniž by jí však věnovali pozornost ve vztahu k našemu tématu.

Snad nebude bez užítku, jestliže si nejprve ujasníme, k čemu univerzitní pečete sloužily a jak často jich bylo v běžném provozu akademických korporací zapotřebí. Pokud jde o právnickou univerzitu, spolehlivě víme, že potvrzovaly intitulaci bakalářů do univerzitní matriky. Pozoruhodné přitom je, že poplatek 6 gr. *pro sigillo universitatis* jinak též *debitos pro sigillo* se objevuje teprve od roku 1382.⁶³ Ne všichni bakaláři si tzv. *litteram testimonialem* nechali vystavit. Naposled se záznam tohoto druhu v matrice bakalářů objevuje roku 1405.⁶⁴ Asi nebude daleko od pravdy, že potvrzení si hned po intitulaci vyžadovali jen ti bakaláři, kteří z Prahy odcházeli. Ostatní, tak alespoň předpokládám, si mohli v případě potřeby nechat vystavit *litteram testimonialem* kdykoli později. Záznam o poplatku se pak v těchto případech nevedl v matrice, nýbrž ve zvláštním účetním registru, který sloužil jednomu každému rektorovi pro závěrečné vyúčtování. Mutatis mutandis to jistě platilo o méně početných intulacích doktorských.

Proč by si však právníci velkou pečeť pořídili až roku 1378? Až do svého osamostatnění v roce 1372 mohli využívat pečeti společné, ať už jí byla pečeť rektorátu či nějaká jiná, dnes ztracená hlavní pečeť. Konec konců tomu tak v prvním případě mohlo být i v následujících letech, neboť bakalářských a doktorských promocií nebylo mnoho. Počet imatrikulovaných scholárů však již v sedmdesátých letech nasvědčoval, že promocií bude přibývat, což se také potvrdilo. Jen za léta 1372 až 1379 bylo imatrikulováno 926 studentů. Průměrný roční počet imatrikulovaných se v dalším desetiletí s výjimkou morových let 1379–1380 ještě zvyšoval, čemuž v osmdesátých letech odpovídal i nárůst počtu bakalářských promocií. Jestliže až do roku 1379 jich bylo 33, v následujícím desetiletí se jejich počet zvýšil více než trojnásobně (117).⁶⁵ Kdybychom připustili užívání jedné společné pečeti, její předávání by působilo značné potíže, neboť i na tří fakultní univerzitě agenda v osmdesátých letech prudce vzrostla.⁶⁶ Kromě toho, jak ještě uslyšíme, statuta tří fakultní univerzity měla zvláštní ustanovení o uschování pečetidla, které jeho případné zapůjčování nebralo vůbec v potaz!

Jestliže vyjdeme z pracovní hypotézy, že předpokládanou menší pečeť, kterou juristé až do rektorátu Jana ze Slepokova užívali, byla pečeť rektorátu, pak by z toho plynulo, že pražská univerzita vděčí za svůj symbol právnické korporaci a že jeho vznik je třeba klást až do roku 1378, ne-li o něco málo později. Vývody P. Morawa jako by tím dostaly svůj přirozený svorník, avšak s časovým odstupem zhruba tři desetiletí. Tak jako tak juristé měli před rokem 1378 pečeť „menší“, o jejímž vzhledu nic nevíme. Pokud šlo o pečeť rektorátu, pak by bylo možné

63) Obě tyto formulace viz in MHUP II, s. 11, po prvé se však poplatek vynojuje již na s. 10.

64) U intitulace bakaláře Hermanna de Hamme rektor poznamenal: *Item dedit sex gross. pro lit[tera] testimoniali* (MHUP II, s. 21).

65) Vcelku spolehlivé počty imatrikulací a promocií sestavil V. V. Tomek, *Děje university pražské I*, s. 311. V podobě grafu tyto údaje zpracovali Rostislav Zelený – Jaroslav Kadlec, *Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské (1349–1419)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 62 a 64.

66) Lze tak soudit na základě statistických údajů, které uvádí Hana Václavů, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17–1, 1977, s. 19, tab. 3.

připustit, že její legenda *Sigillum rectoratus Pragensis universitatis* konvenovala jak juristům, tak i mistrům ostatních tří fakult. O pečeti rektorátu o průměru 38 mm se vzhledem k jejímu „pařížskému“ pojetí rovněž soudí, že její (nedochovaný) typář byl pořízen hned při založení vysokého učení. V pečetním poli sedí na trůně P. Maria s korunou na hlavě, s žezlem v levici a s Ježíškem na pravé ruce. Celý výjev obklopuje bohatá gotická architektura.⁶⁷ Nejstarší otisk pečeti rektorátu se dochoval na listině z 26. srpna 1379,⁶⁸ o jejím použití však víme z koroborací a datačních formulí řady dalších listin (obr. 3).⁶⁹

Pochybnosti se však ozývají. Což bylo pečetidlo tak nákladným artefaktem, že by se zámožná právnická komunita zprvu spokojila se společnou pečeti? Předně tu je třeba mít na paměti, že na právnické univerzitě, která se na fakulty nedělila, splýval děkanský úřad s rektorským, a že tudíž univerzitní pečetidlo mělo zde širší okruh použití než na třífakultní univerzitě.⁷⁰ Tzv. *litterae testimoniales*, o nichž již víme, že byly na právnické univerzitě opatřovány velkou pečeti, na třífakultní univerzitě vydávali představitelé jednotlivých fakult. Na artistické fakultě máme nejstarší doklad z roku 1379,⁷¹ o deset let později mistrovská kongregace vydala vzorové formuláře, včetně tzv. *Litterae magisterii in artibus*, které mají následující koroborační formulí: „In quorum evidentiam et recognitionem clariorem nostrae facultatis sigillum praesentibus est appensum“.⁷² Mistři artistické fakulty se na své plenární kongregaci 2. května 1389 usnesli opatřit dvě nová stříbrná pečetidla, tj. fakulty a děkanátu.⁷³ Jelikož i v těchto případech je řeč o „nových“ pečetidlech, je to další doklad, že artistická fakulta měla svou vlastní pečeť již dříve. Doložit to lze jednak ze starších zápisů statutární povahy, jednak koroboračními či datovacími formulami známých písemností.⁷⁴ Kromě toho děkan měl k dispozici již v roce

67) Srov. mj. V. VOJTIŠEK, *O starých pečetích university Karlovy*, s. 95; a *Památky Univerzity Karlovy*, s. 140–141, zde také obr. č. 235.

68) Originál uchovává Archiv Univerzity Karlovy, sign. Listiny 14, jinak viz *Codex diplomaticus almae Carolo-Ferdinandae Universitatis Pragensis*, MHUP II, s. 261–262, č. XIII.

69) Viz přehled univerzitních písemností u M. HAASOVÉ-JELÍNKOVÉ, *Správa a kancelář*, s. 44–52, dokumenty č. 1, 1a, 16, 68, 72, 76 a 82.

70) Tak již V. V. TOMEK, *Děje university pražské I*, s. 58; nejnověji J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 34.

71) Srov. osvědčení, které dal děkan Johannes Gulich a celá artistická fakulta Janovi řeč. Scharpe de Camin o zkoušce k získání bakalářského gradu 29. prosince 1379. Ferdinand TADRA, *Příspěvky k dějinám university pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN, č. 13, 1890, s. 297: „nostre facultatis sub sigillo presentibus appenso in testimonium premissorum“.

72) Srov. faksimili *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno 1367 usque ad annum 1585*, Pragae 1983, fol. 5r, jinak viz *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, MHUP I-1, Pragae 1830, s. 1–2. Pravděpodobně tomu bylo i v případě *Litterae baccalariatus in artibus*, zde však v závěru pouze stojí *Datum etc. ut in forma* (tamtéž, s. 3). Artistická fakulta někdy kolem roku 1390 přijala usnesení, že při pečetení dokladů o všech gradech a přímluvných listů mají být vedle děkana čtyři jiní mistři (MHUP I-1, s. 80). O vzácnosti koroborace v dochovaných univerzitních písemnostech M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university*, s. 61. O pečeti se ovšem mluví i v datovacích formulích (tamtéž, s. 62).

73) *Liber decanorum Facultatis philosophicae*, s. 9: „quod deberent fieri duo nova sigilla argentea, videlicet facultatis et decanatus“.

74) Nejstarší doklad uvádím v pozn. 71.

1373 svou malou pečeť, tzv. *signetum*, kterou připojoval k různým stvrzenkám, např. o zaplacení bursy.⁷⁵ Pečetidlo děkanátu se zřejmě během doby tak opotřebovalo, že bylo zapotřebí obstarat nové. Stalo se tak za děkanátu mistra Václava z Mirovic v zimním semestru 1417–1418. Za práci fakulta zaplatila jen dvě kopy pražských grošů, protože si stříbro opatřila jinde a sama je dodala.⁷⁶ Na první pohled by se tak mohlo zdát, že stříbrný typář nebyl zcela nedostupnou záležitostí. Nehledě na to, že fakultní pečete byly výrazně menší, lze tu uvést poučné analogie z blízké Vídně.

Vídeňské univerzitě věnoval, jak se předpokládá, její velkou pečeť sám zakladatel Rudolf IV., který ji údajně objednal u svého dvorského zlatníka mistra Janka z Prahy.⁷⁷ Obnovenou zakládací listinou z roku 1384 došlo ke změně předpisu o uložení hlavní pečeti. Univerzita však marně žádala svého kancléře, aby jí pečeť spolu s jinými cennostmi vydal. V dubnu 1397 bylo rozhodnuto pořídit pečeť novou, a to prostřednictvím sbírky na všech fakultách. Nevíme, zda její výnos ve výši 10 liber a 3 šilinků postačoval,⁷⁸ o rok později však byla nová pečeť předána nastupujícímu rektorovi. Za zmínku stojí, že přitom došlo ke změně pečetního obrazu i legendy. Neméně si zaslouží pozornosti, že po třináct let byla vídeňská univerzita odkázána na používání střední pečeti. Jelikož však legenda této menší pečeti (*Secretum Sapiencie*) se jevila málo „autentická“, bylo roku 1396 rozhodnuto starou pečeť zničit a pořídit novou. Na tu však chyběly prostředky, takže posléze byl na staré pečetidlo vyryt nový nápis: *Secretum Sapiencie studii Wiennensis*. To není vše. Poté, co roku 1407 univerzitní kancléř vrátil staré velké pečetidlo, vznikla otázka, které z obou má být považováno za autentické. Nyní pozor: rozhodnutí padlo ve prospěch původního starého pečetidla!⁷⁹ Z této snůšky analogií si zatím podržíme v paměti, že pořízení pečeti nebylo levnou záležitostí a že původní podoba pečeti měla větší autenticitu. Jestliže si tudíž pražská právnická univerzita poříдила v roce 1378 velkou pečeť, převzala by si asi vzhled původní, pokud existovala. Daleko jsme se nedostali.

Co brání připustit, že velká pečeť vznikla později? Vyjděme od předpokladu, že se bez ní nově založená univerzita neobešla. I když tomu tak s výjimkou Krakova

75) MHUP I-1, s. 48.

76) MHUP I-1, s. 131: „In decanatu magistri Wenceslai <de Mirovecz> sigillum decanatus argenteum est procuratum et ab aurifabro duabus vix sexagenis evictum et exsolutum pro illius dumtaxat labore; argentum enim erat aliunde acquisitum.“

77) Viz Karl von SAVA, *Die Siegel der Wiener Universität und ihrer Facultäten vom Jahre 1365 bis zum Ausgange des 16. Jahrhunderts*, Berichte und Mitteilungen des Wiener Altertumsvereins 3, 1859, s. 141 a 156; jeho domněnku převzal F. GALL, *Die Insignien der Universität Wien*, s. 25. *Cechovní kniha pražských malířů* (1348–1527), Hana Pátková (ed.), Praha 1996, zlatníka tohoto jména pro druhou polovinu 14. století neuvádí. Podle K. STEJSKALA, *Nástěnné malby*, s. 127, Karlovův dvorní klenotník Johannes dictus de Grecia dodal králi za 300 hřiven klenotů. Jde však pravděpodobně o záměnu se zlatníkem, jenž se jmenoval Wenceslaus Graecus (Krieh), o němž V. V. TOMEK, *Základy starého mistopisu Pražského I. Staré Město Pražské*, Praha 1866, s. 71.

78) Za zhotovení velké pečeti včetně stříbra teologická fakulta zaplatila roku 1396 10 guldenů. Viz k tomu F. GALL, *Die Insignien der Universität Wien*, s. 31, zde také na s. 34–35 o výdajích na pečeť lékařské fakulty.

79) F. GALL, *Die Insignien der Universität Wien*, s. 26–29.

více méně bylo, ještě z toho nic závazného neplyne pro Prahu. Byl to především Moraw, který místy až hyperkriticky posuzuje počáteční období pražské vysoké školy jako univerzity bez studentů a profesorů.⁸⁰ Pozornosti si v tomto ohledu zaslouží nejstarší známý mistrovský diplom pražské univerzity, který vystavil její kancléř Arnošt z Pardubic 12. června 1359. Opis jeho listiny v *Libri erectionum archiepiscopatus Pragensis* měl posloužit jako *Forma licenciatorum/Magistratorum in diversis facultatibus*. Závěrečná formule „Sub maiori sigillo etc.“ v první edici, kterou pořídil F. Kop, může budít zdání, že se tu míní velká pečeť univerzity.⁸¹ Ve skutečnosti však formule původně zněla jinak: „harum, quibus nostra sigilla apensa sunt...“ Nedosti na tom. Písař zjistil svůj omyl a hned ho opravil: „harum quibus nostrum maius sigillum apensum est“. Adjektivum nostrum vylučuje, že by šlo o pečeť univerzitní korporace.⁸² Kromě toho v listině sice vystupují profesori teologie a *magistri arcium liberalium*, nikoli však volení představitelé univerzity a fakulty. Univerzita v roce 1359 zřejmě ještě rektora neměla, a navenek ji proto zastupoval a do jisté míry i řídil její kancléř, jak tomu bylo i v dávných počátcích univerzity oxfordské a pařížské.⁸³ Pravidla pro volbu rektora stanovují až tzv. *Ordinationes* z 10. dubna 1360, které Arnošt rovněž vydal pod svou „větší“ pečetí.⁸⁴ Vše nasvědčuje tomu, že právě *Ordinationes* daly podnět k urychlenému pořízení pečeteť rektorátu, jež v souladu s kancléřovou vůlí („in dicto studio sit unus rector et una universitas“) a díky obezřetné legendě (*Sigillum rectoratus Pragensis universitatis*) nerozdílné a nesporně platila pro všechny fakulty pražského studia.

Vypracování definitivních statut, pro něž Arnoštovy *Ordinationes* dávaly směrnice, se uskutečnilo až někdy v letech 1367 až 1372. Dosavadní bádání se shoduje, že tomu tak muselo být ještě před osamostatněním právnické univerzity, neboť ve statutech se ještě mluví o čtyřech fakultách. Prvních patnáct článků těchto nejstarších statut se však dochovalo až ve znění z roku 1385. Podle V. V. Tomka tato redakce „v nejméně věcech stará statuta doslovně podržela a hlavně jen s uvedením

80) K mému stanovisku viz cit. studii *Počátky pražské univerzity*, zvl. s. 268–273 [přetisk v tomto souboru, viz s. 25–29].

81) F. KOP, *Fondation de l'Université Charles de Prague*, s. 49.

82) Novou edici pořídil Václav CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze 1348–1409*, Praha 1948, s. 123–127 (edice), 139 (komentář) a obr. 9. Opravené znění formule nalezneme in: *RBM VII. 1358–1363*, Bedřich Mendl – Milena Linhartová (edd.), Praha 1953, s. 149–150, č. 235. Arcibiskup Arnošt z Pardubic používal i menší pečeteť, tzv. sekretu. Viz mj. *Archivum corone regni Bohemiae II.*, Václav Hrubý (ed.), Praha 1928, s. 81, č. 73; zde také na s. 261, č. 217 kombinace velké pečeteť a sekretu (*sigilla nostra presentibus duximus apponenda*). Reprodukcí velké pečeteť otiskl Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979, obr. 53. [Ve stati jsem již nestačil zaznamenat článek Jitky KŘEČKOVÉ, *Pečeteť arcibiskupa Arnošta z Pardubic*, in: *Sborník prací k sedmdesátinám dr. Karla Beránka*, Praha 1996, s. 52–57. Nověji k jeho pečeti Jan ROVĚ, *Ikonomie Arnošta z Pardubic ve středověku a novověku*, in: *Arnošt z Pardubic (1297–1364)*, Osobnosti okruh – dědictví, Wrocław – Praha – Pardubice 2005, s. 159–163.]

83) K tomu H. RASHDALL, *The Universities of Europe I*, s. 310 (Paris); a *The History of the University of Oxford I*, s. 102.

84) *Codex diplomaticus almae Carolo-Ferdinandae universitatis Pragensis*, MUHP II-1, Pragae 1834, 229–231, č. IV. Z literatury srov. Miroslav BOHÁČEK, *O rukopisech statut pražské university*, *Studia o rukopisech* 3, 1964, s. 74–76; a J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické university*, s. 11–12 a 22.

jich v nový pořádek se spokojila“.⁸⁵ Ponechání anachronismu o čtyřech fakultách je tu dosti výmluvné, na druhé straně však nevíme, co vše mohlo být v mezidobí 1372–1385 doplněno. Zvláště těžce to pocítujeme u článků, jež se zmiňují o pečeteť. V osmém artikulu „Ad quae rector teneatur“ se ukládá starému rektorovi, aby svému nástupci při jeho rekomendaci předal pečeť rektorátu spolu se statuty.⁸⁶ Pouze o jedné pečeti je také řeč v dalším článku „De archa universitatis“. Neméně podstatné je, že spolu s rektorem měli mít klíče od truhly, jež byla určena i pro uložení peněz a statut, dva volení členové profesorského sboru.⁸⁷ Toto ustanovení o zabezpečení pečeti třemi klíči z praktických důvodů téměř vylučuje její případné zapůjčování právnické univerzitě. Každá z obou univerzit musela tudíž mít samostatnou velkou pečeť, což nevylučuje jejich shodnou podobu.

O univerzitní pečeti rozdílné od pečeti rektorátu se mluví až v desátém článku „De emolumentis rectoris de intitutione et sigillo“: „Item de sigillo rectoratus habeat [sc. rector] tertiam partem; de sigillo Universitatis nihil, sed cedat Universitati, et capiantur sex grossi pro sigillo Universitatis, nisi rector cum consiliariis vellet illum, qui petit sigillum, propter labores et merita sua, que fecit Universitati, honorare. Item de sigillo rectoratus non capiatur ultra unum grossum.“⁸⁸ Jestliže však ustanovení o pečeti v článcích VIII a IX byla téměř doslovně převzata z boloňských statut, článek desátý v nich nemá obdoby, a to mimo jiné proto, že tamější scholárové za pečeť na bakalářské a doktorské diplomy nebyli povinni nic platit.⁸⁹ Tím také odpadá možná námitka, že pražský předpis tu prostě bez ohledu na domácí praxi přebíral boloňské řády.

Jednu jistotu však přece jen máme: třífakultní univerzita měla vedle pečeti rektorátu ještě *sigillum universitatis*. Vcelku máme povědomí o osmi listinách, které byly stvrzeny univerzitní pečeti. Jen jedna z nich nese datum z doby před Dekretem kutnohorským a secesí tří národů. Jde o list (I) z 5. prosince 1408, v němž rektor Heninghus Baltenhagen s jednomyslnou vůlí mistrovského sboru žádá, aby byli mistři Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče propuštěni z vězení, do něhož v Bologni upadli.⁹⁰ Dokument je pro naši při o to cennější, že dokládá použití velké univerzitní pečeti na listině vydané třífakultní univerzitou. Nešlo však přece

85) V. V. TOMKA, *Děje university pražské 1*, s. 19–21 (exkurs v poznámce). Jeho výklad akceptoval i M. BOHÁČEK, *O rukopisech statut*, s. 76–77.

86) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 8: „Item tenetur rector antiquus in recommendatione novi rectoris assignare novo rectori sigillum rectoratus cum statutis.“ Nověji text statut s drobnými úpravami přetiskl Josef TRÍŠKA, *Scholastica, litteratura, latino-bohemica*, in: *Bohemia – Ecclesia – Universitas*. Sborník k osmdesátinám Jaroslavu Kadlecovi, Praha 1991, s. 138–160, zde s. 143.

87) *Statuta Universitatis Pragensis*, s. 9: „9. Duo sunt eligendi, qui habeant claves ad archam Universitatis, et rector habeat clavem tertiam, in qua sigillum, privilegia et pecunia Universitatis reponantur...“ Přetisk u J. TRÍŠKY, *Scholastica, litteratura, latino-bohemica*, s. 144.

88) *Statuta Universitatis Pragensis*, s. 9; dále též J. TRÍŠKA, *Scholastica, litteratura, latino-bohemica*, s. 144.

89) Miroslav BOHÁČEK, *Pražská univerzitní statuta a jejich boloňský vzor*, *StR* 8, 1969, s. 36–41. Pražský osmý článek odpovídal 13. článku boloňských statut, devátý článek měl obdoby v 75. rubrice třetí knihy.

90) *Documenta Mag. Iohannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam... illustrantia*, Franciscus Palacky (ed.), Pragae 1869, přetisk Osnabrück 1966 (dále *Documenta MJH*), s. 345–346, č. 9 A; v datační formulí stojí: „nostrae universitatis sub sigillo“.

jen o případ zvláštní povahy, nechtěli snad představitelé univerzity učinit dojem na své kolegy v Bologni a připomenout jim, že se spravují *ad instar* boloňské alma mater? Snad jen za těchto okolností si lze představit, že by rektor Baltenhagen požádal svého kolegu, kterým v té době byl dómský kanovník a probošt kapituly u sv. Apolináře Oldřich ze Strašic, o přivěšení pečeti. Ani jeden z obou mistrů nebyl však imatrikulován na právnické univerzitě, takže by tu oba rektori závažným způsobem porušili předpisy.

Jestliže dáme za pravdu mínění Petera Morawa, že „společné používání jednoho pečetidla je nejméně pravděpodobné ze všech možností“⁹¹, pak bychom se mohli oprávněně ptát, jaká byla podoba „větší“ pečeti právnické univerzity, jejíž otisk se zatím nepodařilo zjistit. Naopak velkou univerzitní pečeť, kterou máme stále na mysli, můžeme doložit ještě u několika dalších písemností vydaných představiteli tří fakultní univerzity. Vzhledem k tomu, že první známý případ, jak již víme, časově předcházela vydání Dekretu kutnohorského, odpadá možnost, že by vůdci reformní strany po odchodu cizích profesorů a studentů násilím donutili oslabenou právnickou univerzitu velkou pečeť vydat.⁹² Dekret kutnohorský se ostatně právnické univerzity přímo nedotýkal a z její matriky je navíc zřejmé, že výuka včetně zkoušek a promoci pokračovala až do roku 1418.⁹³

Více dokladů o pečetích tří fakultní univerzity máme z let 1410–1417. První z těchto listin je veřejný protest rektora a všech úřadů univerzity (II) proti odsouzení knih Jana Wyclifa pražským arcibiskupem Zbyňkem z Hazmburka. Dokument byl vydán v Praze 21. června 1410 „nostrae universitatis sigillo subappenso“.⁹⁴ Ve velmi dobrém stavu se dochovala velká pečeť pražské univerzity, která je přivěšena k notářskému instrumentu (III) z 1. září 1411 (obr. 4).⁹⁵ Soudím, že velká pečeť byla připojena i k veřejnému svědectví pražské univerzity (IV) o úctyhodném životě a neposkvrněném učení M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského z 11. září 1415, třebaže koroborační formule připouští i rektorátní pečeť.⁹⁶ Jisté pochybnosti

91) P. Moraw, *Das älteste Prager Universitätssiegel*, s. 147–148.

92) To sice vysloveně nikdo netvrdí, daleko však k tomu nemá P. MORAW, *Das älteste Prager Universitätssiegel*, s. 144: „So viel man bisher weißt, ist der Gebrauch des Scholaren-Siegels in der entstehenden, der blühenden und der ihrer Katastrophe zueilenden Carolina vor dem tiefen Einschnitt des Kuttenger Dekrets von 1409 kein einziges mal nachgewiesen. Das Jahr 1409 brachte praktisch das Ende der drei höheren Fakultäten mit sich und reduzierte die Artisten auf die Böhmisches Universitätsnation. Der früheste Beleg des Scholaren-Siegels entstammt der Zeit der Agonie, 1411 bzw. 1417.“

93) V letech 1409–1418 bylo na právnické univerzitě imatrikulováno 107 studentů, z nichž třináct ještě v tomto období dosáhlo gradu bakaláře a tři licenciátu. Na *Natio Bohemorum* připadalo 71 imatrikulovaných studentů, na *Natio Bavarorum* 4, na *Natio Polonorum* 19 a na *Natio Saxonum* 13. Viz k tomu František ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77–3), Praha 1967, s. 83, tab. I. Po celou tuto dobu byli pravidelně a náležitě voleni rektori, jak dokládá *Album seu Matricula Facultatis iuridicae*, MHUP II, 53–57 aj.

94) *Documenta MJH*, s. 386, č. 24.

95) Originál v Archivu Univerzity Karlovy, sign. Listiny I/64, vydal Václav NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 95–100, č. 31. Reprodukce též v *Dějínách Univerzity Karlovy I*, s. 60, obr. 31 (s chybným letopočtem 1414).

96) *In cuius rei evidenciam clariorem presentes literas sigillo nostro pendentis iussimus communiri*. Srov. *Prameny dějin českých – Fontes rerum bohemicarum* 8, Václav NOVOTNÝ (ed.), Praha 1932, s. 230, č. X.

bychom mohli mít i v případě dvou listin pražské univerzity z roku 1417. Prvním je veřejná vyhláška (V) s varováním před odmítáním očištění a úcty k obrazům svatým ze 7. února, jež byla vydána „in plena congregacione magistrorum, universitatis sub sigillo“. Takto umístil čárku vydavatel, čímž se výběr příklání k velké pečeti.⁹⁷ Stejnou formuli čteme i v listině (VIII) s rozhodčím výrokem rektora a mistrů pražské univerzity ve sporu mistrů Pavla z Prahy a Šimona z Tišnova z 6. září 1417.⁹⁸ Jistotu naopak poskytuje originální listina (VI) z 10. března 1417 se shodnou závěrečnou formulí, k níž je přivěšena velká univerzitní pečeť.⁹⁹ Je to manifest historického dosahu, neboť pražská univerzita se v něm postavila proti kostnickému koncilu tím, že deklarovala spásonosný účinek laického přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou.¹⁰⁰ Také české vyhotovení (VII) z téhož dne bylo opatřeno velkou univerzitní pečeti.¹⁰¹

Abych vyloučil pochybnost, zda byl klíčový dokument (I) opatřen velkou univerzitní pečeti, uvádím znění koroboračních nebo datovacích formulí všech uvedených písemností. Podtržením data jsem vyznačil dochované originály s přivěšenými pečeti.

(I)	1408/Dez. 8	<i>nostrae universitatis sub sigillo</i>
(II)	1410/Jun. 21	<i>nostrae universitatis sigillo subappenso.</i>
(III)	<u>1411/Sept. 1</u>	<i>cum a[ppen]sione sigilli universitatis studii Pragensis</i>
(IV)	1415/Sept. 11	<i>sigillo nostro pendentis</i>
(V)	1417/Feb.	<i>universitatis sub sigillo</i>
(VI)	<u>1417/Mart. 10</u>	<i>universitatis sigillo subappenso</i>
(VII)	<u>1417/Mart. 10</u>	<i>pod peczeti vzenie obecneho</i>
(VIII)	1417/Sept. 6	<i>universitatis sub sigillo</i>

Dále byla rovněž používána pečeť rektorátu, a to vždy opět s náležitým a jednoznačným vyznačením (*sigillum rectoratus*) v textu písemnosti. Bylo to např. v případě listiny o zřízení koleje královny Hedviky z 29. dubna 1411,¹⁰² stejná pečeť

Testimonium bylo zřejmě vydáno ve více exemplářích. Jedno z originálních vyhotovení posloužilo při vazbě jednoho rukopisu Národní knihovny, více k tomu *Prameny dějin českých* 8, úvod k edici, s. LXIX–LXX.

97) Tuto vyhlášku nalezneme v *Aegidii Carlerii Liber Legationibus*, Ernst Birk (ed.), „Monumenta conciliorum generalium saeculi decimi quinti II“, Wien 1892, s. 385–386, č. 167*. Soudobý český překlad se zkrácenou datační formulí otiskl František PALACKÝ, *AČ VI*, Praha 1872, s. 36–37, č. 30a.

98) *Documenta mag. Johannis Hus*, s. 663–665, č. 113: „in plena congregacione magistrorum universitatis sub sigillo“. Zde záleží na čáře, zda ji vložíme za slovo „universitatis“.

99) Originál Archiv Univerzity Karlovy Praha, sign. Listiny I/72, ed. Karel HRUZA, „*Audite et cum speciali diligencia attendite verba litere huius*“. *Hussitische Manifeste: Objekt – Methode – Definition*, in: Text – Schrift – Codex. Quellenkundliche Arbeiten aus dem Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Christoph Egger – Herwig Weigl (edd.), Wien – München 2000 (MIÖG, Ergänzungsband 35), s. 377–384. Datační formule zní: „Datum Prage anno domini millesimo quadringentesimo decimoseptimo, die decima mensis Marcii, in plena congregacione magistrorum universitatis sigillis subappenso“.

100) Podrobně k tomu Jiří KEJŘ, *Deklarace pražské univerzity z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, Sborník historický 8, 1961, s. 133–156.

101) Originál Státní oblastní archiv Třeboň, sign. Historica 189, ed. František PALACKÝ, *AČ III*, Praha 1844, s. 203–205, č. 11; a v transliterované podobě též K. HRUZA, *Hussitische Manifeste*, s. 377–384.

102) Listina se zachovala v originále, částečnou edici pořídil V. NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence*, s. 93–94, č. 30, reprodukce notářského opisu otiskly *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 50, obr. 26.

z červeného vosku byla přivěšena k opisu Dekretu kutnohorského¹⁰³ a nepochybně i ke stížnosti rektora Michala řečeného Čížek z Malenic z 8. července 1413¹⁰⁴ a k protestu rektora Brikcia z Budy z 8. července 1415 proti upálení studenta Jana v Olomouci.¹⁰⁵ Pečetí rektorátu byl opatřen i list rektora Jana Cardinalis z Rejnštejna do Příbrami s nejistým datem vydání.¹⁰⁶

Jednoznačně lze tak mít za prokázané, že třífakultní univerzita měla vlastní velkou pečeť (to již víme na základě výše uvedených článků statut) a že tato pečeť byla totožná s pečetním obrazem dochovaného stříbrného typáře. Nejisté naopak je, zda doložená „větší“ pečeť právnické univerzity se shodovala s velkou pečetí třífakultní univerzity. Není to podle mého soudu vyloučeno. Jestliže někdy v letech 1368–1372 právníci prokazatelně měli hlavní slovo při kodifikaci univerzitních statut podle boloňského vzoru, pak jejich erudice byla zřejmě nezbytná i při novelizaci statut v důsledku osamostatnění jejich univerzity, k níž docházelo postupně až do první celkové revize statut v roce 1385 anebo krátce předtím. Jelikož obě univerzity odvozovaly své výsady od zakládacích listin pro celé pražské vysoké učení, bylo dokonce pro ně takřka nezbytné, aby za jistých okolností i na venek vystupovaly jako jedna korporace. Z tohoto hlediska mohla být sporná legenda kompromisním řešením. Ať už tomu tak bylo na základě dohody, ať už jinak, doktoři a mistři tří fakult velkou pečeť v letech 1408–1417 považovali za svůj statutární znak anebo jej alespoň nevnímali jako nepatřičný. Právě tato okolnost bere poslední oporu hroučící se konstrukci založené na institucionálním a sociálním výkladu výrazu *universitas scholarium* v legendě velké pečeti pražské univerzity. Tato dedukce zní sama o sobě přesvědčivě, a přesto – jako mnohé v dějinách – ji aktéři našeho příběhu nevzali na vědomí.

Záhada zůstává...

Dříve, než dospěji ke shrnutí, nadhodím provokativní otázku, která vyplynula ze statutárních záznamů obou pražských univerzit. Jestliže na právnické univerzitě je „větší“ pečeť doložena až roku 1378 a *sigillum universitatis* odlišné od pečeti rektorátu až před rokem 1385, lze se legitimně ptát, zda dochovaný stříbrný typář skutečně pochází z prvopočátku pražského vysokého učení. Václav Vojtíšek spolu

103) Jde o proslulou listinu, kterou si Jan Hus nechal vystavit univerzitními notáři před svou cestou ke koncilu 18. září 1414. Viz V. NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence*, s. 199–202, č. 83. Reprodukce opět v *Dějínách Univerzity Karlovy I*, s. 61, obr. 32 (s nesprávným vrocením do 1417).

104) Výslovně to uvádí datační formule: „nostri rectoratus sub sigillo“ (V. NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence*, s. 352–353, č. 170).

105) *Documenta MJH*, s. 561–562, č. 78 (*rectoratus sub sigillo*).

106) List vydal F. M. BARTOŠ, *Do čtyř pražských artikulů*, Sborník prací k dějinám hl. města Prahy 5, 1932, s. 493, pozn. 43. Datovací formule zní: „Datum Prague f. II. post festum s. Philippi rectoratus sub sigillo“. Mistr Jan Kardinál byl v rektorském úřadu od 16. října 1416 do 24. dubna 1417, čemuž neodpovídá ani jedna z možných datací „pondělí po svátku sv. Filipa“. Srov. k tomu list obdobného obsahu, který představitel univerzity adresovali v roce 1416 do Loun. Dochovaný opis bez datovací formule vydal Jan SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, Časopis katolického duchovenstva 55, 1914, s. 116.

s jinými badateli soudil, že tomu nasvědčuje jednak „mladá tvář Karlova“, jednak „úplná shoda světcovy postavy ve vzhledu i postoji a hlavně brnění byzantského typu s obrázkem iniciály ‚A-dest‘ v *Liber viaticus* Jana ze Středy (obr. 5), jehož vznik se klade do let 1353–1364.“¹⁰⁷ Později k tomu ještě přibylo zjištění řady slohových příbuzností s lícovým obrazem Karlovy Zlaté buly z roku 1347 (obr. 6), což údajně ukazuje na původ z okruhu dvorní zlatnické dílny.¹⁰⁸ Podoba obou zmíněných vyobrazení sv. Václava je skutečně nápadná, zvláště pokud jde o brnění a zavěšení velkého štítu se svatováclavskou orlicí Přemyslovců.¹⁰⁹ Bez ohledu na rozdílné uměnovědné interpretace jsou pro dataci cestovního breváře směrodatné majetnické přípisky na fol. 1r a 304r, v nichž se Jan ze Středy uvádí jako biskup litomyšlský a císařský kancléř.¹¹⁰ Litomyšlským biskupem Jan byl v letech 1353–1364, Karlovým kancléřem sice byl rovněž od roku 1353, jako kancléř císaře se však mohl uvádět teprve od roku 1357, kdy však shodou okolností vrcholila svatováclavská úcta.¹¹¹

Prvořadou pozornost věnoval svatováclavskému motivu na hlavní pečeti pražské univerzity Frank Rexroth.¹¹² V návaznosti na Františka Grause¹¹³ položil důraz na státně symbolický význam postavy sv. Václava, který je v pozoruhodné míře spjat s panstvím v Čechách. Světcův obraz se jako symbol české země objevuje již na mincích z 11. století. Od druhé poloviny 12. století tvořila václavská pečeť rubní stranu královské pečeti. Teprve Přemysl Otakar II. nahradil vyobrazení sv. Václava svým rytířským obrazem a přímo demonstrativně se Václav přestal objevovat jako symbol na stříbrných pražských groších, které byly raženy od roku 1300.¹¹⁴ Zatímco poslední Přemyslovci z prestižních i jiných důvodů ve své státní symbolice upřednostnili královskou korunu a královský znak s dvouocasým lvem, stala se již ve 13. století postava sv. Václava symbolem zemské šlechtické obce. Na rozdíl od zmíněných již rubních pečeti tento světec zobrazován ve stoje, a to v plné zbroji se znakovým štítem a s proslulým kopím v pravé ruce.¹¹⁵ Podle

107) V. VOJTIŠEK, *O starých pečetích Univerzity Karlovy*, s. 94, pozn. 8.

108) Tak naposled *Památky Univerzity Karlovy*, s. 141 s odkazem na J. KRÁSU, *Karlovy pečeti*, s. 413.

109) *Liber viaticus* má v pražské Knihovně Národního muzea sign. XIII A 12, figurální iniciála „A-dest“ je na fol. 268v, barevnou reprodukcí publikoval mj. Pavel SPUNAR, *Kultura českého středověku*, Praha 1985, obr. 184 za s. 320.

110) *Liber viaticus* d[omi]ni Johannis – Luthomis[ensis] epi[scopi] imp[erialis] cancell[arii]. Více k tomu *České umění gotické 1350–1420*, Praha 1970, s. 266, č. 349.

111) Více k tomu J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 297–298 a 347–348.

112) F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 92–99.

113) František GRAUS, *Lebendige Vergangenheit. Überlieferung im Mittelalter und in den Vorstellungen vom Mittelalter*, Köln – Wien 1975, zvl. s. 164–176. Graus tu vychází z pronikavého rozboru Dušana TRĚŠTÍKA, *Kosmova kronika*, Praha 1968, kap. III-3, s. 183–215.

114) Více k tomu F. GRAUS, *Lebendige Vergangenheit*, s. 172–173. Svůj význam si podržela studie Jiřího ČARKA, *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy 8, 1934, s. 1–56, nověji srov. Vladimír VAŠKŮ, *Příspěvek k otázce svatováclavské pečeti*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity C 5, 1958, s. 26–39; Jaromír HOMOLKA, *K ikonografii pečeti posledních Přemyslovců*, in: *Umění doby posledních Přemyslovců*. Roztoky u Prahy 1982, zvl. s. 159–164 a obr. 114–115; a Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Česká panovnícká symbolika ve svědectví mincí, pečeti a medailí*, Časopis Moravského muzea 74, 1989, zvl. s. 31–33.

115) Názory starší literatury evidoval i korigoval D. TRĚŠTÍK, *Kosmova kronika*, s. 204–213. Typář pečeti zemské obce z konce 13. století, který byl uložen ve sbírce Státního ústředního archivu Praha, je dnes nezvěstný.

Grause se Karel IV. pokusil úcty k českému světcovi znovu spojit s královstvím a ze všech divergujících proudů „vytvořit novou jednotnou tradici pro vlastní panovníckou doménu“.¹¹⁶ Rexroth zašel v tomto ohledu mnohem dále: Karel IV. podle jeho mínění nejen odcizil Václava české vysoké šlechtě, „ale i použil ho jedním tahem proti ní. Jakékoli počínání proti ‚univerzitě sv. Václava‘ dostalo by možné odpůrce nadání do překerní situace, jeden každý krok v tomto směru by záštitu jejich vlastního panství přivedl ad absurdum.“¹¹⁷ Zní to věrohodně, ovšem pouze za předpokladu, že objednavatelem pečetě byl sám Karel IV. a že tak učinil hned při založení univerzity. Sv. Václav mezitím již byl „znárodněn“ jako světec celého českého jazykového společenství.¹¹⁸

Jedinečnost pečetí, kterou se zabýváme, spatřuje Rexroth dále v tom, „že se jejím prostřednictvím pražská univerzita výslovně legitimuje jako nadání“.¹¹⁹ Předání zakládací listiny s visící pečetí¹²⁰ do rukou zemského patrona obecně dává najevo sepětí univerzity s českým státem. O to je pozoruhodnější, že jde o jedinou pečeť, na níž je římský král nebo císař znázorněn klečící na kolenou.¹²¹ Proč toto okázale uznání vyšší autority?, ptá se Aleš Zelenka, jemuž je navíc podivné, že Karel IV. tu vystupuje ve starobyle vyhlížející zbroji.¹²² Pancéřové suknice z licho-běžníkových plátek mu však nepřipomínají Byzanc, nýbrž antiku.¹²³ K tomu je třeba dodat, že starší badání byzantské vlivy nespatovalo pouze ve zbroji, nýbrž v tzv. proskynesi, tj. v pokleknutí císaře před Kristem, jež bylo součástí byzantského císařského mýtu.¹²⁴ Typ plátkových součástí zbroje více méně připomínajících antické či byzantské vzory¹²⁵ lze doložit i ve středoevropském prostředí. Jestliže Zelenka jako doklad uvádí miniaturu s vyobrazením zakladatele rodu Kuenringerů v *Liber fundatorum* světelského kláštera z let 1310–1311 (obr. 7),¹²⁶ pak

116) F. Graus, *Lebendige Vergangenheit*, s. 173.

117) F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 99.

118) F. GRAUS, *Lebendige Vergangenheit*, s. 175–176. Nejnověji tomu Zdeněk UHLÍŘ, *Literární prameny svatováclavského kultu a úcty ve vrcholném a pozdním středověku*, Praha 1996, zvl. s. 23–37, který výrazný vzestup svatováclavské hagiografické tradice klade do třetí čtvrtiny 14. století. K ikonografii navíc přihlédlí Franz a Margarita MACHILEK, *Der Heilige Wenzel: Kult und Ikonographie*, in: *Europas Mitte um 1000*. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie 2, Stuttgart 2000, s. 888–894.

119) F. REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen*, s. 93.

120) Nepochybně v tomto případě jde o listinu Karla IV. ze 7. dubna 1348, kterou Karel IV. vydal jako panovník země, v níž se univerzita zřizuje. Viz k tomu Miloslava KUBOVÁ, *University založené Karlem IV.*, AUC-HUCP 9, 1970, s. 26.

121) To platí ovšem jen pro pečeť, nikoli obecně. Stačí tu připomenout votivní obraz arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě ve Sběrce starého umění pražské Národní galerie.

122) A. ZELENKA, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 184.

123) Tamtéž, s. 180.

124) Naposled k tomu R. CHADRABA, *Staroměstská mostecká věž*, s. 40. V popisce k obr. 53 však překvapivě stojí, že sv. Václav je v *Liber viaticus* Jana ze Středy vyobrazen v řecké zbroji.

125) Orientačně k tomu úvodní studie a příslušná hesla in: Harry KÜHNEL, *Bildwörterbuch der Kleidung und Rüstung. Vom Alten Orient bis zum ausgehenden Mittelalter*, Stuttgart 1992.

126) A. ZELENKA, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 184. Doplňuji, že Azzo von Hezmannswiesen-Gobatsburg má plátovou válečnickou sukni. Viz reprodukci in: *Die Kueringer. Das Werden des Landes Niederösterreich*, Wien 1981, s. 177, č. kat. 174.

nepochybně blíže k pečetnímu obrazu pražské univerzity má postavička sv. Jiří v kapličce podstavce relikviáře v podobě ruky, který náležel klášteru benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě (obr. 8 a 9). Stojící patron kláštera tu má nejen shodné části výstroje, ale i knížecí čepici.¹²⁷ Nezapomínejme však, že nejbliže k podobě sv. Václava na pečetí má iniciála A[dest] v *Liber viaticus* Jana ze Středy z doby kolem roku 1360, které bychom rovněž museli přisuzovat historizující tendenci.¹²⁸ Jistou starobylost vykazuje na univerzitní pečetí podle Zelenky také říšský orel, který mimo jiné připomíná erbovní znamení z *Pasionálu abatyše Kunhuty* ze svatojiřského kláštera na Pražském hradě.¹²⁹

Jediné vysvětlení tohoto historizujícího pojetí vidí Zelenka v záměru dát vnějšmu vzhledu pečetí starší ráz, a tím vzbudit dojem delší univerzitní tradice, sahající až ke Karlovi dědovi Václavu II., který se marně snažil v Praze založit univerzitu.¹³⁰ I tato domněnka, jak dodávám, má jistou věrohodnost, opět však pouze za předpokladu, že pečeť vznikla na objednávku Karla IV. hned po založení pražské univerzity. Jen v tomto případě lze rovněž připustit, že univerzitní pečeť pravděpodobně odráží slavnostní akt ve svatováclavské kapli, při němž měl Karel IV. položit zakládací listinu se zlatou bulou na světcův oltář, a tím své založení svěřit v ochranu zemského patrona.¹³¹ I tak by se však tato reminiscence musela vyrovnat s námitkou, že svatováclavská kaple byla právě kolem roku 1348 se značnou pravděpodobností v první etapě výstavby.¹³² Jako by tu badatelům anachronicky tanula na mysli svatováclavská kaple v její pozdější době. Ta sice byla již vysvěcena roku 30. listopadu 1367, avšak Václavova socha byla dokončena až v roce 1373.¹³³ Sochař Jindřich (Parler?) zemského patrona zpodobil v tehdy módním tzv. lentnerovském brnění.¹³⁴ Přestože tato plastika má máloco společného s po-

127) Emanuel POCHE, *Umělecké řemeslo*, in: *České umění gotické*, s. 336, č. 423, obr. 147; a též, *Umělecké řemeslo*, in: *Praha středověká*, s. 658–660. O dataci kolem roku 1300 nebo do první čtvrtiny 14. století uvažuje Jaromír HOMOLKA, *Umělecké řemeslo v době posledních Přemyslovců*, in: *Umění doby posledních Přemyslovců*, s. 155.

128) Kombinace této výstroje je v památkách českého původu jinak vzácná. Žádnou další paralelu např. neuvádějí Eduard WAGNER – Jan DURDÍK – Zorošlava DROBNÁ, *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské (1350–1450)*, Praha 1956. Velmi pozdní odezvou z doby před rokem 1442 může být celostránkové vyobrazení sv. Jiří v *Pasionálu* XV F 13 z Knihovny Národního muzea v Praze. Viz k tomu Vladimír DENKSTEIN, *Pavězy českého typu III*, Sborník Národního muzea v Praze 10, 1965, A-Historie, obr. 27.

129) A. ZELENKA, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 184–185, zde další podrobnosti.

130) Tamtéž, s. 184.

131) A. ZELENKA, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 182, tu považuje za „treffend“ domněnku V. VOJTIŠKA, *O starých pečetích*, s. 94. Nejnověji stejný výklad nalezneme v *Památkách Univerzity Karlovy*, s. 140.

132) Toto mínění J. Homolky převzal Dobroslav LIBAL, *Gotická architektura*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I-1*, Praha 1984, s. 181 s pozn. 166.

133) Náhrobek sv. Václava dostal svou konečnou podobu nejpozději v roce 1358. Srov. k tomu Jaromír HOMOLKA, *Zu den ikonographischen Programmen Karls IV.*, in: *Die Parler und der schöne Stil 1350–1400. Europäischer Kunst unter den Luxemburger 2*, Anton Legner (ed.), Köln 1978, s. 610. K soše sv. Václava tamtéž, s. 653–654. Dále srov. též, *Karel IV. a pražské dvorské sochařství*, in: *Karolus Quartus*, s. 391. Ze starší literatury viz zejména Viktor KOTRBA, *Kaple svatováclavská v pražské katedrále*, *Umění* 7, 1960, s. 329–356; a též, *Der Dom zu St. Veit in Prag*, in: *Bohemia sacra. 1000 Jahre Christentum in Böhmen*, Ferdinand Seibt (ed.), Düsseldorf 1974, zvl. s. 528–533.

134) H. KÜHNEL, *Bildwörterbuch der Kleidung und Rüstung*, s. 156 a obr. XI.

stavou sv. Václava na univerzitní pečetě,¹³⁵ jistou podobnost s ní vykazuje podle Zelenky nástěnná malba s portrétem klečícího císaře. Její pozadí z reliéfní zlatcené omítky je totiž právě tak lichoběžníkově členěno jako pozadí univerzitní pečetě.¹³⁶ Rozdíl, jak dodávám, spočívá v tom, že dodatečné ornamenty zde mají podobu lilií.¹³⁷ Last but not least je možné vzít kování severních dveří svatováclavské kaple z doby kolem roku 1375¹³⁸ nebo mřížované pozadí řady fresek na Karlštejně. Mám tu na mysli zejména fresku Ukazování kříže s portrétem Karla IV. a Anny Svídnické v tzv. kapli sv. Kateřiny, která byla vysvěcena v březnu 1357.¹³⁹ Pro vlastní dataci univerzitní pečetě však mřížované pozadí nemá směrodatný význam, neboť se s ním na českých pečetích setkáme po celé 14. století.¹⁴⁰

Jestliže by historizující styl univerzitní pečetě byl nápadný již v době založení pražského vysokého učení, tím více by tomu tak bylo v letech 1378 až 1385, tj. v době, kdy máme k dispozici její nejstarší písemné doklady. To není pozdější dataci na překážku, neboť historismus byl jedním z příznačných rysů státně dynastické reprezentace a kulturního dění po celé období vlády Karla IV.¹⁴¹ Lze si představit, že Jan Slepekov i jeho kolegové z třífakultní univerzity chtěli zvýraznit starobylost svého učení v době, kdy mu přibyla konkurence ve Vídni a v Krakově. Pražské univerzity již nebyly na východ od Rýna a na sever od Alp jediné, a proto také mohla být prostřednictvím pečetního obrazu jednoznačněji akcentována jednak jejich dynastická, jednak zemská příslušnost.

Pokud by dochovaný typář skutečně vznikl až na přelomu osmdesátých let 14. století, pak by se i záhadné majuskulní „W“ pod praporcem sv. Václava mohlo vztahovat k dědici trůnu Václavovi. Univerzitním rektorům, kteří o vzhledu velké

135) Je tomu tak i v jiných dokladech svatováclavského kultu z posledních desetiletí 14. století. Viz např. prostřední desku se sv. Václavem na oltáři z Mühlhausenu, k němuž naposled Jiří FAJT, *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV.*, Praha 1997, s. 333 a obr. 216.

136) A. ZELEŇKA, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 185–186; však výslovně upozorňuje, že by pravděpodobně nebylo správné považovat malby ve svatováclavské kapli za vzor pro univerzitní pečeť.

137) Detail portréty se zřetelným pozadím otiskl P. SPUNAR, *Kultura českého středověku*, s. 265, obr. 141. Srov. k tomu Johanna von HERZOGENBERG, *Die Bildnisse Kaiser Karls IV.*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, Ferdinand Seibt (ed.), München 1978, s. 325.

138) Tak E. POCHÉ, *Umělecké řemeslo*, in: Praha středověká, s. 689–690.

139) Nejnověji k tomu František FIŠER, *Karlštejn. Vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí*, Praha 1996, s. 91–92 a obr. na s. 157.

140) Srov. např. pečetě města Opavy (1311), Mostu (1317) nebo Nového Města pražského (1356, 1405). Vyobrazení u V. VOJTIŠKA, *O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých*, tab. III, č. 4, tab. V, č. 4 a tab. XVI, č. 1–2. Kosočtverečně mřížované pozadí mají rovněž pečeti třeboňského probošta Beneše (1380) nebo brandenburgského markraběte Zikmunda Lucemburského (1376). Viz obr. 59 a 75 u Jiřího SPĚVÁČKA, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, (za s. 176). Velmi podobné mřížování má i trůnní pečeť sulcbašského provinciálního soudu Karla IV. z roku 1370 (viz *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, obr. 125).

141) Mimo jiné k tomu Karel STEJSKAL, *Der Historismus in der Kunst am Hofe Karls IV.*, in: Actes du XXIIe Congrès international d'histoire de l'art, Budapest 1972, s. 585–589; Michal FLEGL, *Historismus Karla IV., myšlenka „Nového Jeruzaléma“ a poměr k tradici*, Křesťanská revue 45, 1978, s. 113–119; a též *Úloha historismu při vzniku Karlštejna a v další činnosti Karla IV. jako stavebníka*, Střeďočeský sborník historický 14, 1979, s. 111–122.

pečeti rozhodovali, nepochybně na tom záleželo.¹⁴² Této domněnce není na překážku, že Karel IV. byl křtěn jako Václav a že se ono „W“ vyskytuje pod konzolou trůnu na první císařově pečetě z roku 1355.¹⁴³ Vždyť i na velké heidelberské pečetě jsou postavy obou Ruprechtů, z nichž první univerzitu založil a druhý rozmnožil její výsady a jmění.¹⁴⁴ Proč by tudíž „W“ nemělo označovat císařova syna, který ostatně byl korunován na českého krále již v roce 1363?¹⁴⁵ Jeden závažný argument poskytuje legenda vnitřního kruhu velké krakovské pečetě doložené od roku 1428. V levé části vnitřního kruhu stojí *Sanctus Sta[n]islaus*, v pravé *Wladislaus r[ex] Pol[on]nie*.¹⁴⁶ Pocty se tak dostalo nikoli vlastnímu zakladateli univerzity Kazimírovi III. Velikému († 1370), nýbrž vládnoucímu králi, jímž byl Vladislav II. Jagellonský († 1436)!¹⁴⁷

Z finančních či jiných důvodů si představitelé pražské univerzity zřejmě nemohli dovolit dílo zadat prvotřídnímu zlatníkovi, což však postřehne jen oko znalce.¹⁴⁸ Stalo by se to i v případě, kdyby objednavatelem byl sám Karel IV.? Ani tuto možnost nemusíme vylučovat.¹⁴⁹ Jestliže před vydáním *Ordinationes* Arnošta z Pardubic v roce 1360 lze existenci velké univerzitní pečetě takřka vyloučit, pak léta bezprostředně následující by pro objednání typáře byla velmi příhodná. Pražská univerzita již tehdy velkou pečeť potřebovala, a to jak z důvodů institucionálních, tak i prestižních. Na váhu tu dále padá jednak časově blízká předloha postavy sv. Václava v *Liber viaticus* Jana ze Středy¹⁵⁰, jednak narození dědice trůnu Václava IV. v roce 1361. Význam, který tomu císař Karel přikládal, je zřejmý z řady mimořádně závažných aktů i listin, jež byly učiněny či vydány ve jménu čerstvě korunovaného českého krále – batolete.¹⁵¹ Zde se zastavíme, i tak se legenda o prapočátku pražské univerzitní pečetě otrásla ve svých základech.

142) Poučnou analogii poskytují vídeňská univerzitní akta. Srov. např. objednávku pečetě, kterou přesně stanovila lékařská fakulta v listopadu 1404 (F. GALL, *Die Insignien der Universität Wien*, s. 34).

143) Viz k tomu Reinhard SCHNEIDER, *Karolus, qui et Wenceslaus*, in: Festschrift für Helmut Beumann, K.-V. Jäschke – R. Wenskus (edd.), Sigmaringen 1977, s. 365–387.

144) Naposled srov. Wolfgang Eric WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg*, Berlin 1999, zvl. s. 238–243.

145) Možnost, že by „W“ mělo identifikovat postavu světce, nepřichází v úvahu, neboť pak by mu musela předcházet ještě sigla pro S[anctus]. Tak tomu příkladně bylo na sekretu olomouckého biskupa Jana Volka (1334–1354). A. ZELEŇKA, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 184, proto usoudil, že „W“ na univerzitní pečetě mohlo znamenat křestní jméno Karla IV. Podle T. KREJČÍKA, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 258, mohlo „W“ připomínat jak jméno světce, tak i první jméno Karlovo.

146) A. CHMIEL, *Pieczenie Uniwersytetu Jagiellońskiego*, s. 276.

147) Podle P. MORAWA, *Die Hohe Schule in Krakau*, s. 531, je nemístné mluvit o existenci univerzity v Krakově již od roku 1364.

148) Více k tomu A. ZELEŇKA, *Bemerkungen zum Siegel*, s. 182.

149) Otázka vzniku univerzitního typáře si vyžádá další specializované analýzy. Přihlédnout bude např. třeba k použití majuskuly, kterou od poloviny 14. století postupně vytlačovala minuskula, jak tomu již např. bylo na císařské pečetě Karla IV. asi z roku 1355 (k tomu více T. KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 283).

150) Při diskusi k mé přednášce na VIII. plenárním zasedání Centra mediévistických studií 28. února 2001 prof. Jaromír Homolka vyslovil názor, že *Liber viaticus* vznikl k poctě narození dědice trůnu Václava IV. v roce 1361.

151) Řadu podrobností uvádí J. SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419*, s. 44–53.

Shrnutí

Spolehlivě lze mít za prokázané, že třífakultní univerzita měla vlastní velkou pečeť a že tato pečeť byla totožná s pečetním obrazem dochovaného stříbrného typáře. Nejisté naopak je, zda se „větší“ pečeť právnické univerzity shodovala s velkou pečetí třífakultní univerzity, neboť se nedochoval ani její otisk, ani popis. Lze to však jako pravděpodobnou domněnku připustit. První písemné doklady o velkých pečetích obou pražských univerzit pocházejí až z let 1378 až 1385. Zda však dochovaný typář vznikl až v této době, nelze zatím spolehlivě doložit, neboť v úvahu přichází i první polovina šedesátých let. S Peterem Morawem jsem přitom zajedno, že „bádání o nejstarších dějinách pražské univerzity zdaleka ještě nedospělo ke svému konci.“¹⁵²

152) P. MORAW, *Das älteste Prager Universitätssiegel*, s. 151.

IV. Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy

Nejasnosti kolem mistra Waltra a jeho Týnské školy – Původ prvního známého kandidáta univerzitního diplomu – Shrnutí

Počátky pražské univerzity byly v domácím dějepisectví vždy trochu zamlženy. Její zaalpské prvenství jako by samo o sobě postačovalo ohleduplně překrýt chudičké zprávy o její počáteční existenci. Poklidné vody krátce před 550. výročí Karlova zakladatelského počínu rozvířily jednak výzkumy Sönke Lorenze připisující prvořadou roli Erfurtu, jednak studie Petera Morawa, které s přepjatou kritičností poukázaly na slabiny nejstarších dějin nejen pražské, ale i krakovské univerzity. Sám za sebe jsem uvedené práce považoval a nadále považuji za výzvu k dalšímu studiu, a to pro poznání samé, nikoli jen pro upevnění otřesených základů „národního monumentu“ v podobě pražské alma mater.¹ Shodné posláním mají i dva následující drobné příspěvky.

Nejasnosti kolem mistra Waltra a jeho Týnské školy

Případ prvního jmenovitě známého profesora nově založené pražské univerzity je výmluvnou ukázkou přejímání poznatků bez jejich náležitého ověření. Jistou omluvou může snad být důvěryhodnost, které se oprávněně těšil a těší Václav Vladivoj Tomek, jenž mistra Waltra uvedl do univerzitní historie. Učinil tak roku 1849 hned dvakrát, v českém i německém zpracování *Dějů univerzity pražské*. České vydání s poznámkami je pro nás směrodatné, neboť tu nalezneme i odkaz na *Diplomatarium Caroli IV.*, který Johannes Burchardus Mencken připojil ke třetímu dílu *Scriptores rerum Germanicarum, praecipue Saxonicarum*.² Údaje, které Tomek předal svým následovníkům, jsou, jak předesílám, přesné a takřka úplné:

„Mistru Waltherovi, profesorovi svobodného umění a bakaláři filosofie, kterýž byl někdy lékařem krále Jana, odevzdal Karel farní školu Týnskou, kteráž prý byla předtím znamenitě zanedbána a v nepořádku uvedena. Z čehož vzav sobě král příčinu, ačkoliv jemu obyčejně právo k osazení jí nepatřilo, učinil výjimku, a Walthera do života jeho za správce při ní ustanovil, povoliv mu, aby v týchže

1) Více k tomu s odkazy na díla uvedených a dalších autorů v mé studii *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, ČCH 96, 1998, s. 253–291 [přetisk v tomto souboru].

2) Lipsiae 1730, s. 2018–2019. Viz V. V. TOMEK, *Děje Univerzity pražské. Díl I. Od založení učení Pražského až do zavření kompaktát basilejských*, Praha 1849, s. 12–13. Německé zpracování je chronologicky širší, jinak však pro starší období méně podrobné: *Geschichte der Prager Universität*, Prag 1849, zde s. 5.

školách k tím lepšímu vzrůstu obecného učení Pražského také medicínu, fysiku aneb kterákoli jiná umění přednášel.“

V poznámce mladý Tomek připojil údaje, jež dokládají jeho neobyčejnou erudici a tehdy ještě dosti vzácnou vnitřní kritiku pramene. Především tu stojí, že jde o nedatovaný kus z formulářové sbírky, který patrně pochází z prvních let po založení univerzity. A protože Tomek zjistil, že roku 1351 Waltra na Týnské škole vystřídal jako správce jistý Jan, vztahovala se Karlova písemnost před toto datum.³ Tomek si navíc ještě povšimnul neobvyklého znění titulu, o němž usoudil, že ho Walter získal v Bologni.

Vše, co pak o mistru Waltrovi a jeho působišti na Týnské škole v literatuře o nejstarších dějinách Univerzity Karlovy najdeme, jsou více méně neúplné parafráze prapůvodního Tomkova zjištění.⁴ Také o mistru Waltrovi se nedařilo po dlouhá desetiletí nic nového zjistit.⁵ V tomto ohledu uspěl až Karel Beránek, a to hned dvojnásobně.⁶ Beránek předně upozornil na regest z 1. září 1341, podle něhož „Mag. Walther, medicus,“ dostal od opavského a ratibořského vévody Mikuláše (II.) k doživotnímu užívání statek v Kylešovicích.⁷ Kromě toho ho zaujala zmínka v Truhlářově katalogu latinských univerzitních rukopisů, jež uvádí jistého mistra Waltra k datu 11. ledna 1352: „A. d. 1352 XI die mensis Januarii ego Jacobus emi istum librum apud Nicolaum de Bruna pro XXVII sol. in presencia mag. Cleni et Valtheri.“⁸

Stěží by bylo možné předpokládat, že by se v jednom desetiletí na území Čech a Opavska vyskytli dva lékaři se shodným jménem a navíc s mistrovským titulem. Jelikož opavský a ratibořský vévoda Mikuláš II. zemřel až 8. prosince 1365, musel by mistr Walter přejít do služeb českého krále Jana Lucemburského někdy od podzimu 1341 do listopadu 1345. Po náhledu do itineráře krále Jana se domnívám, že vhodným obdobím se jeví červen a červenec roku 1345, kdy do Ratibořska vojensky vpádl polský král Kazimír. Král Jan vévodovi Mikulášovi II.

3) I mistrovi unikla tisková chyba. V pozn. * na s. 13 totiž stojí, že Walter byl mrtev již roku 1254. K tomu ještě níže. V. V. TOMĚK v *Základech starého místopisu Pražského I. Staré Město Pražské*, Praha 1866, s. 26, publikoval následující regest listiny: „Karolus rex magistro Walthero, familiaris physico suo, confert scholas ecclesiae beatae virginis Mariae penes Laetam curiam cum plena potestate, in predictis scolis medicinas, physicam et artes quaslibet alias docendi“.

4) Třeba dodat, že stručný regest Karlovy listiny nalezneme i v VII. dílu moravského diplomatáře. Viz *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens VII-2*, Joseph CHYTL (ed.), Brno 1860, s. 639, č. 892. Pokud jde o zmínky v literatuře, postačí odkázat na *Stručné dějiny Univerzity Karlovy*, Praha 1964, s. 12; a na nejnovější *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Michal Svatoš (ed.), Praha 1955. Zde se mistr Walter vyskytuje na šesti místech (s. 39, 77, 101, 102, 188, 196) vždy však jen drobnou, takřka shodnou zmínkou.

5) Platí to i pro Josefa TRÍŠKU, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 519.

6) Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87, zde s. 85.

7) Viz *RBM IV. 1333–1346*, Josef Emler (ed.), Praha 1892, s. 397, č. 997.

8) Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur II*, Praha 1906, s. 253, č. 2359. Jde o soudobou poznámku v rukopise sign. XIII F 20, fol. 117v. Pozoruhodné je, že tento pergamenový rukopis z 12. a 13. století byl téměř jistě získán původním majitelem v Bologni.

hned přispěchal na pomoc a po vytlačení Poláků oba rychle postupovali až ke Krakovu.⁹ Příležitost ke změně chleboďárce tu nepochybně byla, mohlo k tomu však dojít i za jiných okolností. Tak jako tak si mistr Walter musel zvyknout na jiný životní styl, s nímž byly spojeny neustálé cesty. Po smrti Jana Lucemburského se Walter do Opavy již nevrátil a do doby, než ho Karel IV. pověřil správou Týnské školy, zřejmě působil jako lékař na jeho pražském dvoře.

Jak jsem již připomenul výše, mistra Waltra na Týnské škole již v roce 1351 vystřídal jistý Jan. Za povšimnutí přitom stojí, že ve 2. vydání V. dílu *Dějepis města Prahy* Tomek pro Janovo správcovství uvádí léta 1352–1355, aniž by doložil, odkud své údaje čerpal.¹⁰ V každém případě rektor Týnské školy Jan svědčil spolu s jinými v jednom sporu před pražským oficiálem 30. dubna 1353.¹¹ Literatura vesměs přejímá Tomkovu domněnku, že v roce 1354 byl již mrtev.

Pokud je mi známo, po Ferdinandu Tatrovi¹² vyhledal výše uvedenou Karlovu listinu v Menckenově *Diplomatariu* pouze Miroslav Boháček, podle něhož lze datum jejího vydání posunout již do roku 1347. Tuto domněnku lze akceptovat již proto, že se v listině mluví pouze o papežském založení pražského *studia generale* z 26. ledna téhož roku. Boháček dále konstatuje, že listina nebyla pojata do edice *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, tj. do posledního svazku Emlerova.¹³ Vysvětlení vidím v tom, že Emler na základě VIII. dílu Böhmerových *Regest imperii* přesunul tuto listinu do dalšího svazku. Vydavatel Alfons Huber totiž usoudil, že tato nedatovaná Karlova listina vznikla ještě za života papeže Klimenta VI., a proto její regest včlenil mezi „nezařaditelné kusy“ s časovým vročením do let 1348–1352.¹⁴ Také Jana Zachová, vydavatelka V. dílu *RBM*, zařadila regest naší listiny před konec roku 1352. Regest je tak obsírný, že takřka nahradil původní Menckenův text.¹⁵ Odhlédneme-li od drobných nejasností a výpustek, pro případné další studium tento regest postačuje.¹⁶

9) Více k tomu Josef ŠUSTA, *České dějiny II. 3. Karel IV. Otec a syn 1333–1346*, Praha 1948, s. 440–442, stručněji též Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994, s. 560. K Mikuláši II. nejnověji Pavel KOUŘIL – Dalibor PRX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000, s. 465–475, zde zvl. s. 466–467.

10) V. V. TOMĚK, *Dějepis města Prahy V*, 2. vyd., Praha 1905, s. 223. Srov. též *Dějepis města Prahy III*, 2. vyd., Praha 1893, s. 272.

11) *RBM V 1346–1355*, Jana Zachová (ed.), Fasc. 4, 1352–1355, s. 690–691, č. 1490.

12) Ferdinand TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897, s. 285, pozn. 2, citoval z Menckenovy edice specifikaci Waltrova pedagogického pověření.

13) Miroslav BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace pražské university. Několik postřehů právního historika*, AUC-HUCP 6/1, 1965, s. 5–31, zde s. 9.

14) J. F. BÖHMER, *Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*, Alfons Huber (ed.), Innsbruck 1877, Hildesheim 1968, s. 634, č. 6365. Třeba dodat, že Huber v regestu následoval Menckena a rovněž chybně uvedl, že mistr Walter byl jmenován „zum immerwährenden rector der Prager Universität“.

15) *RBM V/4* (jako pozn. 11), J. Zachová (ed.), s. 669, č. 1429.

16) V záhlavním regestu nedopatřením vypadlo slovo „phiscum“ (tj. „patris sui Johannis phiscum“). Editorka proti předloze rozšířila intulaci, zavádějící je také odkaz na rukopis lipské „Bibliothecae Paulinae“, tj. dnešní univerzitní knihovny. Rukopis s formulářovou sbírkou se mi zatím nepodařilo identifikovat.

Mirolava Boháčka, stejně tak jako již dříve V. V. Tomka, zaujaly nezvyklosti ve Waltrových titulech. Karel IV. totiž svou listinu adresoval „honorabili magistro Walthero, arcium liberalium professori, artis philosophice baccalario, familiari, phisico et fideli domestico nostro dilecto“. Tomek usoudil, že náš Walter byl zřejmě mistrem učení boloňského, kde medici a filozofové tvořili zvláštní *universitas artistarum*. Výraz „artista“ tak proto mohl mít širší význam než „filozof“. Boháček s tím částečně souhlasil, domníval se však, že Walter dosáhl magisteria *artium* na jiné univerzitě.¹⁷ Pokud jde o Bolognu, tamější *studium generale* mělo sice vedle právnické univerzity také *universitas artistarum et medicorum*, s tou však nelze nijak spojovat zvláštní formu bakalariátu *artis philosophice*.¹⁸

Nabízí se i jiné vysvětlení, a to chyba kopisty či skladatele formuláře, který mohl zaměnit výraz „artis medicine“ za „artis philosophice“. Pokud je mi známo, nikde jinde se nezvyklý titul nevyskytuje, zatímco navrhované významové spojení je v soudobých pramenech velmi běžné. Časově nejbližší doklad pochází z roku 1353, kdy jistý „magister Johannes, clericus Pragensis diocesis, doctor artis medicine“, vystupuje jako lékař královny Anny Falcké.¹⁹ V apelaci rektora pražské tří-fakultní univerzity ze 13. června 1382 jsou uvedeni hned dva doktoři s příslušným označením. Zatímco Luderus Rennen (Revenow) byl „artis medicine magister et professor“, Petrus Massen (Czadelmani) de Cothebus má titul „artis medicine et arcium liberalium professor et magister“.²⁰ Jelikož i Mauricius de Buczina, doložený v letech 1411–1414, byl současně mistrem svobodných umění a doktorem „artis medicine“²¹, odvažují se Waltrovu titulaturu upravit podle pražského modu: „magister et arcium liberalium professor, artis medicine baccalarius“.

Zbývá se povšimnout samotné Týnské školy. Písemných zpráv je o ní pramálo²², překvapivě neurčité jsou i stavební rozborů dodnes dochovaného objektu. Jakkoli školu u Panny Marie před Týnem máme právě Karlovou listinou doloženu před polovinou 14. století, ani tak velký znalec pražského místopisu, jakým byl V. V. Tomek si nevěděl rady s jejím umístěním.²³ Do místa dnešní, tzv. Týnské školy čp. 604/I, byla přenesena až na počátku 15. století, kdy oba zde původně stojící domy byly vykoupeny mistry stavby Týnského kostela.²⁴ Tomek se tak alespoň

17) V. V. TOMEK, *Děje university*, s. 13, pozn. *; M. BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace*, s. 9, pozn. 26.

18) Pro první poučení viz *Geschichte der Universität in Europa. Band I. Mittelalter*, Walter Rüegg (ed.), München 1993, s. 110. Stále se však vyplatí přihlížet i ke staršímu přehledu Hastingse RASHDALLA, *The Universities in the Middle Ages I*, Oxford 1936, s. 233–248.

19) *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia. Tomus II. Acta Innocentii VI. 1352–1362*, J. B. Novák (ed.), Pragae 1907, s. 13, č. 26 a s. 19, č. 41.

20) Ferdinand TADRA, *Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN III, 1890, s. 299–301.

21) Mařík se stal bakalářem svobodných umění na pražské univerzitě v únoru 1382 a mistrem o čtyři roky později. Další údaje u J. TRÍŠKY, *Životopisný slovník*, s. 368.

22) V. V. TOMEK ve svých *Základech starého místopisu pražského* uvádí k čp. 604 pouze regist naší listiny (viz výše pozn. 3). Josef TEIGE, *Základy starého místopisu Pražského (1437–1620)*. I. *Staré Město pražské 1*, Praha 1910, s. 427, zmiňuje „Týnskou“ školu v čp. 604 až k roku 1394, a to na základě málo spolehlivého pozdního svědectví.

23) Viz V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, s. 270.

24) Více k tomuto objektu *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, Praha 1996, s. 404–405; dále

domníval, na jiném místě však uvádí, že již roku 1403 se jeden z těchto domů, druhý od rohu, nazývá Týnskou školou.²⁵ Stěží lze předpokládat, že právě škola při tomto farním chrámu, do níž chodili synci z předních staroměstských rodů, byla v nějakém přístavku. Neméně by bylo podivné, kdyby Karel IV. vyhlédl pro mistra Waltra a jeho vysokoškolskou výuku nedůstojný dům. I když Týnská škola, jak se v listině praví, byla zřejmě zanedbaná, posloužila v prvních letech jako tzv. bursa pro studenty našeho mistra. Po Waltrově smrti však Týnská škola opět poklesla na úroveň školy farní. Příznačné z tohoto hlediska je, že Waltrův nástupce Jan neměl ani titul bakaláře svobodných umění.

Výsledky tohoto exkursu pomalu nestojí za řeč. Jestliže jsem se však již po stopách nedochované listiny Karla IV. z počátků pražské univerzity vydal, mohu tak před podobným vykročením varovat případné následovníky.

Původ prvního známého kandidáta univerzitního diplomu

Hned na třech místech prvního dílu *Dějin Univerzity Karlovy* z roku 1995 vystupuje jako první známý absolvent pražského *studia generale* jistý Jindřich Janův z Libšic, klerik olomoucké diecéze. Dvakrát je tomu v úvodní kapitole Michala Svatoše, jednou v mém navazujícím výkladu o začátcích fakulty svobodných umění.²⁶ Když jsem před nedávnem potřeboval pro topografický rejstřík přesněji určit polohu Libšic, žádnou lokalitu tohoto jména se mi nepodařilo na Moravě nalézt. Nezbyvalo mi nic jiného, než přijít této nesrovnalosti na kloub.

Nejstarší pražský diplom se jako kancelářská forma pro příští písemnosti tohoto druhu zachoval v první knize tzv. *Libri erectionum*, založené za arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Její vydavatel Clemens Borový v prepisu místního jména „de Lybsicz“ celkem přijatelně zaměnil tvrdé y za měkké i.²⁷ Obdobně si počínal i Hermenegild Jireček, který o jedenáct let později diplom přetiskl v *Codexu juris bohemicu II-3*.²⁸ O Libšici mluví v této spojitosti Ferdinand Tadra, jenž na jiném místě s otazníkem uvádí i Lobšice a Lubošice.²⁹

Pro mladší badatele se stala směrodatnou edice Václava Chaloupeckého, k níž byla připojena dobře čitelná reprodukce nejstaršího diplomu.³⁰ Chaloupecký

srov. Dobroslav LIBAL – Jan MUK, *Staré Město pražské. Architektonický a urbanistický vývoj*, Praha 1996, zvl. s. 141 a 199.

25) V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy II*, 2. vyd., Praha 1892, s. 141.

26) *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, s. 39, 59, 103.

27) *Libri erectionum archidiocesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber I. (1358–1376)*, Clemens BOROVÝ (ed.), Praha 1873, s. 15, č. 25.

28) CJB II-3, Hermenegildus Jireček (ed.), Praha 1889, s. 249–250.

29) F. TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou*, s. 285 (Libšice) a s. 279 (Lobšice, Lubošice). Vysvětlení vidím v tom, že TADRA nevycházel z edice C. Borového, nýbrž z literatury, kterou uvádí na s. 285, pozn. 3.

30) Václav CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze 1348–1409*, Praha 1948, s. 123–125, č. 4 (edice a překlad) a obr. 9.

v edici ponechal tvar „Lybsicz“, který v překladu téže listiny počestil na „Libšice“.³¹ Dříve, než se pokusíme tuto lokalitu identifikovat, vydáme se po stopách našeho Jindřicha, syna Jana řečeného Stenbo(n).³² Není jisté, zda mistr Jindřich začal působit na vznikající artistické fakultě hned po promoci, neboť v zápisu avignonských register z 15. června 1363 vystupuje jako služebník a stálý spolustolovník (*servitor et continuus commensalis*) lehnického knížete Václava ml., tehdy studenta *in artibus*.³³ Jelikož však v rotulu suplikací císaře Karla IV. z 2. června 1365 náleží „Henrico Johannis de Lobschicz (!), magistro in artibus, in universitate Pragensi actu [regenti]“ páté místo z celkového počtu 33 žádostí, zřejmě šlo o jednoho z nejdéle působících pedagogů.³⁴ Buď tato, anebo jiná suplika Jindřichovi vynesla děkanské obročí v Lehnici, které mu umožnilo studovat po tři roky kanonické právo v Praze a dočasně i v Montpellier. Papežská provize na kanovníctví při pražské katedrále z 22. února 1371 je zatím poslední známou zmínkou o prvním známém držiteli pražského univerzitního diplomu.³⁵

Vychovatelská služba u syna lehnického knížete Václava II., stejně tak jako příslušnost k olomoucké diecézi je dosti bezpečným vodítkem, kde hledat údajné Libšice. Jde nepochybně o město „Lubschicz“, které na pomezí Moravy a piastovského Slezska založil před rokem 1244 český král Přemysl Otakar I. a které v naší době ponejvíce příslušelo k Opavskému vévodství.³⁶ Původní název „Glubcici“, jenž se stal základem pozdějších Hlubčic a Głubczyc, němečtí kolonisté pozměnili na Lubschicz (Leobschütz). Údajné „Libšice“ již tedy našly své místo na mapě, a my tak můžeme tuto drobnou etudu uzavřít.

Shrnutí

První stať se zabývá formulářovou písemností z doby kolem roku 1348, v níž český král Karel IV. svěřil správu školy u Panny Marie před Týnem dříve neznámému mistru Waltrovi, jehož pověřil výukou medicíny, fyziky a svobodných umění. Pro nedostatek jiných soudobých svědectví však zůstává řada okolností spojených s působením mistra Waltra dále nejasných. Druhá etuda upozorňuje na chyb-

31) Tvar „de Lybsicz“ ponechali též Bedřich Mendl a Milena Linhartová (edd.), *RBM VII-1*, Praha 1953, s. 149–150, č. 235.

32) V diplomu stojí: „Henricus Johannis, dicti Stenbonis, de Lybsicz, Olomucensis diocesis.“

33) *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Tomus III. Acta Urbani V 1362–1370*, Bedřich Jenšovský (ed.), Pragae 1944, s. 105–106, č. 155. Zřejmě jen omylem je zde jmenován mistrem a po druhé pouze bakalářem *in artibus*.

34) *Monumenta Vaticana III*, s. 353, č. 585.

35) *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Tomus IV. Acta Gregorii XI pont. Romani 1370–1378*, Karel Stloukal (ed.), Pragae 1949, s. 68, č. 108. Nezvyklé jméno Jindřichova otce svedlo vydavatele k záměně „Stenbonis“ za „Zdenconis“. Na druhé straně však Stloukal správně rozpoznal, že jde o Hlubčice. Tuto provizi zmínil již F. TADRA, *Kulturní styky*, s. 279, který totéž jméno zaměnil za Štěrbu, takže mluví o Jindřichovi Jana Štěrby z Lobšic.

36) Pro první orientaci viz *Handbuch der historischen Stätten. Schlesien*, Hugo Weczerka (ed.), Stuttgart 1997, s. 275–276.

né uvádění místa původu prvního známého nositele pražského univerzitního titulu z 12. června 1359. Henricus Johannis dicti Stenbonis nepocházel z „Libšice“, nýbrž z města Leobschütz (Głubczyce, Hlubčice) na moravsko-slezském pomezí.

V. Doplnky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420

„Školy“, koleje a bursy pražského obecného učení – Slova, významy a pojmy v lexiku pražských kolejí – Mistři kolegiáti Karlovy koleje – Spory o místa v mistrovských kolejích 1384–1390 – Příloha 1. Mistři kolegiáti Karlovy koleje 1366–1420 – Příloha 2. Probošti Karlovy koleje 1366–1420 – Příloha 3. Mistři kolegiáti koleje krále Václava 1381–1420

Volba tématu vždy nevychází jen z vnitřní potřeby badatele. Pozvání k účasti na lovaňském kolokviu v dubnu 1992 o lexiku univerzitních kolejí mne zavazovala k příspěvku o terminologii této speciální povahy v počátečním období pražského studia generale. Potřeba orientačního úvodu pro účely mezinárodního srovnávacího studia se přitom rozuměla sama sebou. Snaha ujasnit si některé méně sledované otázky mne přivedla k dílčím poznatkům, jež přesáhly rámec vyžádaného sdělení, a jež proto mohly posloužit při přípravě prvního svazku Dějin Univerzity Karlovy 1347/48–1622.¹ Přes jistou mozaikovitost předloženého souboru spojuje všechny jeho části nejen jeden úhel pohledu, ale i předitivo vzájemných vazeb.

„Školy“, koleje a bursy pražského obecného učení

Za necelé tři desetiletí od svého založení v roce 1348 se pražské studium generale stalo jednou z nejnavštěvovanějších evropských univerzit.² V osmdesátých letech 14. století se jen na jeho osamostatnělé právnické univerzitě průměrná imatrikulace pohybovala kolem 140 studentů ročně. Ještě vyšší průměr dosahoval v téže době počet udělených bakalářských gradů *artium* na třífakultní univerzitě, kde ani čísla přesahující dvě stě promocí ročně nebyla výjimkou. Jelikož matriky třífakultní univerzity se nedochovaly, lze k celkové frekvenci pražského obecného studia dospět jen hypotetickými propočty. Počet univerzitních profesorů a studentů, kteří současně přebývali v Praze, se odhaduje na 2500 až 3000 osob. Ještě na počátku 15. století, kdy pražské vysoké učení již muselo čelit konkurenci Vídně, Heidelbergu, Kolína nad Rýnem, Erfurtu i Krakova, činila jeho frekvence minimálně tisíc osob.³ V aglomeraci čtyř pražských měst s celkovým počtem

1) Nepříznivou shodou okolností došlo k opožděné publikaci této studie. Její strojopis však nicméně byl Michalu Svatošovi, autoru příslušné partie *Dějin Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Praha 1995, s. 42–58, k dispozici (zde také novější literatura). Zmíněný příspěvek, který jsem v dubnu 1992 přednesl na kolokviu v Lovani, mezitím již vyšel pod názvem *Scholae, Collegia et Bursae Universitatis Pragensis*, in: *Vocabulaire des collèges universitaires (XIIIe–XVIe siècles)*, Olga Weijers (ed.), Turnhout 1993, s. 115–130.

2) Starší literaturu o pražských mistrovských a studentských kolejích do roku 1975 evidují Miloslava MELANOVÁ – Michal SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do roku 1622*, Praha 1979, s. 81–84.

3) Celkové údaje dosti spolehlivě uvedl již V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, Praha 1849, s. 311–312. Dále srov. Heinz ZATSCHEK a kol., *Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409*, Mitteilungen des

zhruba čtyřiceti tisíc obyvatel nebylo snadné tak vysoký počet studentů ubytovat. Nejprve si proto povšimneme, kde všude mohli pražští profesori a studenti nalézt střechu nad hlavou.

Vše nasvědčuje, že král Karel IV. přenechal starost o hospodářské zabezpečení univerzity na jejím kancléři, kterým byl pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Díky jeho neúnavné snaze neskončila fundace prvního vysokého učení na sever od Alp a na východ od Rýna fiaskem. První profesori teologie a zčásti též *in artibus* našli živobytí v mužských kláštorech, jichž bylo v Praze celkem 18, a výjimečně též při některé z pěti místních kapitul. Zvlášť významná role v tomto ohledu připadla starším i nově vzniklým řeholním generálním studiím. Co do významu patřilo prvenství generálnímu dominikánskému studiu u sv. Klimenta, jež bylo 8. prosince 1383 inkorporováno do univerzitního svazku. Podle dostupných pramenů působilo jen na tomto studiu do roku 1420 29 profesorů nebo lektorů teologie. Značný počet lektorů (22) se podařilo zjistit i při generálním studiu augustiniánských eremitů u sv. Tomáše na Malém Městě pražském. Nejspíše jen vinou nedostatečných svědectví je zatím jmenovitě známo pouze 8 lektorů neméně významného studia minoritů u sv. Jakuba. Méně početné jsou soupisy lektorů dvou zbývajících generálních studií, které byly založeny z podnětu císaře Karla IV. v sedmdesátých letech 14. století. Cisterciácká kolej u sv. Bernarda (zal. 1374) byla působištěm nejméně čtyř a studium karmelitánů u P. Marie Sněžné (zal. 1379) pěti učitelů teologie.⁴

I když studium teologie bylo v počátečním období pražské univerzity poměrně dobře zajištěno, nebyla jeho jednostranná vázanost na řeholní instituce v očích arcibiskupa Arnošta zcela uspokojivým řešením. Proto již roku 1349 založil se souhlasem pražské kapituly prebendu pro profesora teologie při metropolitním chrámu sv. Víta.⁵ Jelikož však většina beneficiálních míst při pražských kapitulách byla do budoucna obsazena papežskými provizemi, vyřešila se podpora teologického studia pro světský klérus až založením Karlovy koleje v roce 1366 a postupným přenesením prebend hradní kapituly Věch svatých na zasloužilé profesory.

Neméně prestižní součástí pražského studia generale od počátku byla právnická fakulta, která se roku 1372 proměnila v univerzitu se samostatným rektorem.⁶ Prv-

Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländern 77, 1939, s. 14–28; a pro období 1399–1419 František ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77–3), Praha 1967, tab. I–III. Zde také na s. 16–37 hypotetický výpočet celkové frekvence. Pro předcházející období viz Hana VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32.

4) Zevrubně k tomu Jaroslav KADLEC, *Řeholní generální studia při Karlově univerzitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, s. 63–108.

5) Více k tomu Michal SVATOŠ, *Hospodářské zázemí pražské univerzity v době Karla IV.*, AUC-HUCP 18/2, 1978, s. 8–9. Poněkud proto překvapuje, že podle Jaroslava KADLECE, *Teologická fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 136, profesorů teologie ze světského kléru až do roku 1366 nebylo.

6) Separaci pražské právnické univerzity z nového úhlu postihl Peter MORAW, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419) verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*, J. Fried (ed.), Sigmaringen 1986 (Vorträge und Forschungen 30), s. 442–456. Nejnověji srov. Jiří KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995, s. 22–23; a též, *Právnická fakulta a právnická univerzita*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 165–167.

ním profesorem kanonického práva byl arcibiskupův stálý vikář Štěpán z Úhřetic (též z Roudnice), jehož hmotné požitky byly zajištěny příslušnou prebendou. Vedle něho působil jako *lector ordinarius decretalium* ženatý doktor Bonsignore de Bonsignori, jemuž se o plat i příbytek postaral sám Karel IV., který ho do Prahy pozval. Příznačné je, že v soupisu 28 zjištěných profesorů kanonického práva z let 1349–1419 figuruje 14 kanovníků anebo na roveň jim postavených církevních hodnostářů a tři protonotáři v panovníckých službách.⁷ Vysoký společenský status ostatně vyznačoval nejen profesory a rektory, ale i značný počet studentů. Mezi 3 563 posluchači právnické univerzity z let 1372–1418 se předběžným výzkumem podařilo zjistit na 250 osob, které při nejmenším dosáhly kanovnické prebendy, a kolem dvou set farářů.⁸ Vzhledem k tomu, že řada studentů byla urozeného původu (*nobiles*), ubytování všech těchto výše postavených osob bylo jejich privátní záležitostí. Na právnické fakultě byli ovšem zapsáni též četní graduovaní a negraduovaní členové artistické fakulty, kteří již předtím někde bydleli.⁹ Krátce po svém osamostatnění právnická univerzita získala od císaře Karla výstavný dům za 150 kop pražských grošů, o jehož určení se zmíním později.

Lékařská fakulta zaostávala za právnickou univerzitou především nepatrným počtem svých posluchačů. V osmdesátých letech 14. století současně studovalo na této fakultě dvacet až třicet mediků ročně, což ve srovnání s okolními univerzitami nebylo málo.¹⁰ Jelikož profesori byli většinou dobře honorovanými královskými lékaři, mohli výuku snadno zajistit ve svých výstavných domech.¹¹ Nicméně i lékařská fakulta potřebovala pro své úřední výkony vlastní dům. Také v tomto případě lze důvodně předpokládat, že dobrodincem fakulty byl krátce před smrtí sám císař Karel IV.¹² Zvláštním případem tu bylo předání přední městské školy u P. Marie před Týnem královskému lékaři mag. Waltherovi. Karel IV. tímto aktem mínil v samém počátku univerzity podpořit nejen výuku medicíny, ale i svobodných umění.¹³

Konkurence nově vzniklých univerzit v Krakově (1364) a zejména ve Vídni (1365) přiměla císaře Karla urychleně řešit i hmotné zabezpečení mistrů nejpočetnější artistické fakulty. Listinou vydanou 30. července 1366 Karel IV. založil pro dvanáct mistrů svobodných umění zvláštní kolej, pro kterou věnoval dům po Lazaru židovi a postupně i další zboží, které rozmnožilo její pozemkový majetek zakoupený již dříve z výnosu sbírky českého duchovenstva. I když arenga

7) Podkladem mého propočtu byl soupis Rostislava ZELEŇHO – Jaroslava KADLECE, *Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 68–100.

8) Srov. P. MORAW, *Die Juristenuniversität*, s. 460–461.

9) K vysokým nákladům studia na právnické univerzitě F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 44–47.

10) Více k tomu František ŠMAHEL, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, AUC-HUCP 20/2, 1980, s. 46–48.

11) Podrobněji k tomu Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 54–55. Naposled k tomu přehledně Petr SVOBODNÝ, *Lékařská fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 188–189.

12) Existenci lékařské koleje již v roce 1380 přesvědčivě prokázal Karel BERÁNEK, *Příspěvek k nejstarším dějinám pražských univerzitních kolejí*, AUC-HUCP 23/1, 1983, s. 57–63.

13) Srov. K. BERÁNEK, *O počátcích*, s. 44–45; a M. SVATOŠ, *Hospodářské zázemí*, s. 8.

zmíněné listiny kladla prvořadý důraz na podporu studia *sacre doctrine*, zakladatel jen u dvou kolegiátů vyžadoval potřebné teologické vzdělání k povinným výkladům Bible a *Sentenci* Petra Lombarda. Ostatních deset mistrů mělo se sice věnovat studiu bohosloví, jejich hlavním úkolem však byla výuka *in artibus liberalibus*.¹⁴

Další listinou z téhož dne 30. července 1366 Karel IV. navíc stanovil, aby každé uvolněné místo preláta a kanovníků v kapitule při královské kapli Všech svatých na Pražském hradě bylo nadále vyhrazeno pouze nejděle působícímu mistru z nově zřízené koleje.¹⁵ Tato znamenitě dotovaná kapitula, kterou Karel založil ještě před svým nástupem na český trůn, měla dvě prelatury a jedenáct kanovnických beneficí.¹⁶ Jmenování probošta král vyhradil sobě nebo svým následovníkům, druhého preláta, jímž byl děkan, nadále měla volit kapitula. Každý nový děkan byl před nástupem do funkce zavázán přísahou, že do kanovnického důstojenství uvede pouze seniory z mistrů Karlovy koleje prezentované panovníkem. Požitky plynoucí z obročí byly doživotní, pouze však za předpokladu, že noví kanovníci budou až do stáří či nemohoucnosti plnit své učitelské závazky. Aby jim to usnadnil, Karel těmto kanovníkům *cum officio lecture* věnoval dům proti faře sv. Mikuláše na Menším Městě pražském (dnešní Malé Straně). Výslovně však svou donaci podmínil tím, že kanovníci přepustí svá místa s platy v Karlově koleji jiným potřebným a schopným mistrům. Postupem času tak v malostranském domě kanovníků z hradní kapituly Všech svatých vznikala další profesorská kolej, která převážně sdružovala doktory a staré bakaláře teologie. Na počátku osmdesátých let nejméně devět ze dvanácti kanovnických míst již obsadili kolegiáti Karlovy koleje.¹⁷ Nejspíše také z tohoto důvodu kanovníci dvakrát během poměrně krátké doby přenesli své sídlo do větších a vhodnějších domů na Starém Městě pražském. Před červnem 1380 koupili nebo směnili dům z majetku nepomuckého kláštera v sousedství lékařské koleje. Spokojeni však byli až s dalším sídlem, které krátce na to získali v bývalém paláci olomouckého biskupa a mecenáše Jana ze Středy.¹⁸

Záhy po nástupu Václava IV. na římský a český trůn se pražské univerzitě naskytla možnost převzít vůdčí roli pařížské alma mater v zemích obediencie ří-

14) Zakládací listinu viz v MHUP II-1, Pragae 1834, s. 231–234, č. V. K hmotnému zabezpečení nové koleje Rostislav Nový, *Koleje mistrů pražské university do r. 1409*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1959, s. 83–84; M. SVATOŠ, *Hospodářské zázemí*, s. 9–10 a 18–20, a též, *Karolinum a kolejní systém*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 42–47. Nověji k tomu Wolfgang Eric WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlicher Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft*, Berlin 1999, s. 44–45 a 56–59.

15) *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 236–240, č. VI.

16) Přehledně k této kapitule Václav BARTŮNEK, *Stručné dějiny kolegiátní kapituly a královské kaple Všech svatých na Pražském hradě*, Litoměřice 1979, s. 8–13. [Starší poznatky na základě srovnávacího studia rozmnožil a upřesnil W. E. WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium*, s. 42–88.]

17) Více k tomu níže ve 3. kapitole.

18) K dvojímu přenesení domu kolegiátů Všech svatých K. BERÁNEK, *Příspěvek*, s. 60–61. Dějiny posledního sídla této koleje podal Karel CHYTL, *Dům Andělské koleje na Starém Městě II*, Zprávy památkového sboru hlavního města Prahy 5, 1913, s. 65–125; většinu dokladů vydal Josef TEIGE, *Základy starého místopisu Pražského. Staré Město pražské II*, Praha 1915, s. 181–183.

ského papeže Urbana VI. Zamýšlenou translaci teologického studia z Paříže do Prahy, kterou na říšském sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem v září 1381 uvedl ve známost pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, panovník v předstihu podpořil založením nové mistrovské koleje. Jelikož její zakládací listina se nedochovala, nejvíce údajů poskytuje mladší listina krále Václava z 30. ledna 1396 o osvobození koleje od všech dávek a poplatků.¹⁹ Třebaže podle tohoto pramene se dobrodíní vztahovala na mistry i studenty (*magistri et scholares seu studentes in prefata domo*), v zásadě šlo o kolej určenou pro mistry artistické fakulty.²⁰ Do spojitosti s přícho- dem řady pařížských profesorů a studentů do Prahy lze klást i přenesení Karlovy koleje do výstavného paláce Jana Rotleva. Teprve tímto aktem z 28. srpna 1383 a následnou přestavbou Karolina, jak se začalo budově říkat, Karlova kolej, arti- stická fakulta i celá třífakultní univerzita na věky získala skutečně reprezentativní sídlo.²¹

Většina mistrů svobodných umění, kterých na artistické fakultě současně pů- sobilo mnohem více, než bylo míst v profesorských kolejích, se musela spokojit s ubytováním v dočasných příbytcích anebo v tak zvaných bursách. Slovo *bursa* se do univerzitního lexika dostalo dvojím přenesením základního významu, jímž byl kožený měšec či váček na peníze, cenné předměty i střelný prach.²² Peníze vydané z měšce za udělení univerzitní hodnosti se začaly nazývat rovněž bursa.²³ Nejinak tomu bylo i s dalšími poplatky, včetně obnosu za byt a stravu v nájemných student- ských bytech a domovech. Souběžně se však slovo *bursa* v tomto významu začalo vztahovat na studentské příbytky pod správou univerzitních mistrů, přičemž pro vlastní poplatek se vyskytuje odvozené slovo *bursalia*.²⁴ Ještě před přijetím statutu *De conductura bursarum* z roku 1385 rektori třífakultní univerzity spolu s děkany artistické fakulty přísně sledovali chování studentů v jejich ubytovnách. Bez povolení rektora nesměli studenti bydlet jinde než u některého mistra anebo bakaláře. Naopak zase *conventores*, *conductores* či *rectores bursarum* měli k sobě přijímat na byt a stravu pouze řádně imatrikované příslušníky univerzity. Pro nájemné smlouvy anebo přestěhování z jedné bursy do druhé byly oběma stranám určeny termíny na sv. Jiří (23. dubna) a sv. Havla (16. října). Statuta pod přísnými tresty zakazovala sjednávat nájemní poměry na úkor bydlících kolegů, což nasvědčuje, že nabídka volných míst v bursách neodpovídala větší poptávce. Povinností správců burs bylo vybírat od studentů předepsanou univerzitní dávku (*collecta*), napomenout dlužníky a případně na ně uvalit vazbu.²⁵ Podle statut artistické fakulty měl kaž-

19) *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 374–377, č. XLVI.

20) Více k tomu R. Nový, *Koleje mistrů*, s. 85, a k budově Michal Svatoš, *Kolej krále Václava pražské univerzity*, Památky a příroda 1977, s. 257–262.

21) Srov. listinu z 28. srpna 1383 v Archivu Univerzity Karlovy, sign. Listiny I/17 a papežskou konfirmaci z 9. prosince 1384 v *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 278–282, č. XIX.

22) Srov. LMA I, Praha 1985, s. 452–453.

23) Nejstarší doklad přináší *Liber decanorum Facultatis philosophicae*, MHUP I-1, Pragae 1830, s. 135. Srov. též s. 154 a 267.

24) K odvozeným slovům *bursalis*, *bursales*, *bursalia* viz LMA I, s. 453.

25) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, Antonius Dittrich – Antonius Spirik (edd.), Pragae 1848,

dý kandidát k bakalářským zkouškám za povinnost písemně uvést, kde v kterém pololetí bydlel, „ut per hac de vita et moribus uniuscujusque examinandi plenius inquiratur“.²⁶ Bylo to pravděpodobné nutné, jak dokládá výpověď jednoho osad- níka z farnosti sv. Mikuláše na Starém Městě pražském z prosince 1380. Nejen v této, ale i v jiných farních osadách byly studentské příbytky v mnoha domech, v nichž se s oblibou usazovaly nevěstky.²⁷

Četné bursy se nalézaly v pronajatých příbytcích mistrů, kteří si brali za pod- nájemníky studenty. V ojedinělých případech se několik mistrů spojilo ke koupi domu, v němž pak společně hospodařili jako *conductores bursarum*. V jednom známém případě z června 1380 se podílníky stali dva mistři, kteří později získali místa v mistrovských kolejích.²⁸ Zatímco po bursách v dějinné paměti zpravidla zůstaly jen názvy,²⁹ poněkud více je známo o charitativních studentských příbyt- cích poloinstitucionální povahy a o několika studentských kolejích. V srpnu 1379 např. Vincenc Nydeck ze Zhořelce odkázal osm hřiven polské měny na zakoupení domu pro chudé studenty pražské univerzity. Do jaké míry se jeho záměr uskuteč- nil, není známo.³⁰ Jiný z těchto příbytků je zmíněn v soudobé formulářové sbírce, kde vystupuje pod označením „conventus sociorum scole in Praga circa s. Bene- dictum“.³¹ Většina hospiců pro chudé studenty záhy zanikla. Zhruba padesát let se udrželo při životě jen *Collegium pauperum Christi*, které bylo nejspíše určeno pro nemajetné studenty z Uherského království.³²

Od konce 14. století začaly díky národnostně probudilým mecenášům z řad vzdělců i pražských měšťanů přibývat nadace ve prospěch univerzitní korporace domácího *Nacio Bohemorum*. Během deseti až patnácti let tato korporace získala nejméně tři domy, v nichž se odehrávaly její schůze a různá jednání úřední po- vahy. Příznačné je, že nejstarší prameny bez ohledu na objekty mluví o „domu“, nikoli „koleji“ národa českého.³³ Jeden z těchto domů zvaný U Černé růže sloužil k ubytování mistrů a studentů nejpozději od roku 1411, kdy se v něm se svolením mistrů českého národa usadili se svými studenty mistři Drážďanské školy.³⁴ Druhý

s. 12–13; a V. V. Tomek, *Děje university pražské*, s. 46. Formulář rektorské vyhlášky o vybírání kolekty vydal Ferdinand TADRA, *Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN XIII, č. 1–7, 1890, s. 295.

26) *Statuta facultatis artium studii Pragensis*, MHUP I-1, s. 53.

27) *Protocollum visitationis archidiaconatus Pragensis annis 1379–1382 per Paulum de Janowicz archidiaconum Pragensem factae*, Ivan Hlaváček – Zdeňka Hledíková (edd.), Praha 1973, s. 79.

28) Srov. K. BERÁNEK, *Příspěvek*, s. 59–62. Hermannus Ghesing byl již v únoru 1381 kolegiátem koleje krále Václava (viz Ferdinand TADRA, *Soudní akta konsistoře pražské II*, Praha 1893, s. 87, č. 68). Nicolaus de Rakovník byl v roce 1384 proboštem Karlovy koleje (tamtéž, s. 301, č. 282).

29) Několik burs uvádí F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 58–59, pozn. 120.

30) Srov. *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 257, č. XII.

31) Podle V. V. TOMKA, *Děje university pražské*, s. 54, pozn. 3.

32) Jiného minění byl F. M. BARTOŠ, *Collegium Pauperum na Karlově universitě (Příspěvky k dějinám Václava IV. 9.)*, VČAVU 53, č. 2, 1944, s. 7–9.

33) Tak např. *Codex diplomaticus*, MHUP, II-1, s. 406, č. LIII; a *Mgri Stephani de Pálec Antihus*, Jan Sedlák (ed.), Hlídká 30, 1913, příloha, s. 115 (přetisk in: *Miscellanea hussitica Iohannis Sedláka*, Praha 1996, s. 470). Nejstarší doklady ve vztahu k *domus Nationis* u F. M. BARTOŠE, *Zapomenutý dokument Husovy činnosti v univerzitní Natio Bohemica*, JSH 12, 1939, s. 102–103.

34) K ideovému zaměření této školy Romolo CEGNA, *La scuola della Rosa Nera e Nicola detto da Dresda*,

se krátce po husitských válkách proměnil v institucionální studentskou kolej národa českého (*Collegium Nacionis*).³⁵ Konečně třetí dům, který z jedné strany sousedil s právě uvedenou kolejí a z druhé strany s mistrovskou kolejí krále Václava, se roku 1413 stal sídlem nedávno založené studentské koleje litevské královny Hedviky.³⁶

Vedle čtyř studentů a sedmi bakalářů *artium* patřil k prvním obyvatelům této koleje, zkráceně zvané *Collegium Reginae*, jeden nedávno promováný mistr artistické fakulty. Kolejní statuta tuto možnost připouštěla po dobu jednoho roku. Třebaže u stolu si byli graduovaní i negraduovaní studenti rovni, pro mistra byla určena zhruba dvojnásobná částka z ročního úroku. Zakladatel tímto způsobem honoroval ekonomickou správu koleje a stálý dozor nad studenty.³⁷ Vrchní dohled a právo jmenovat nové kolegiáty připadlo správci Betlémské kaple. A protože naopak správce této kaple úzce spjaté s vývojem husitského reformního hnutí navrhovali čtyři starší mistři českého národa, navzájem se tím umocňovaly národnostní zájmy české pospolitosti na univerzitě i v pražském měšťanstvu. Kromě toho při Betlémské kapli v roce 1412 z různých odkazů vznikla další bursa či studentská kolej zvaná Nazaret, která poskytla zaopatření nejméně pro čtyři chudé studenty bohosloví.³⁸ Shrnuji: poměrně hustá síť pražských kolejí a burs nemohla uspokojit nároky všech mistrů-regentů, zejména pak v období vrcholné návštěvnosti vysokého učení. K zásadnímu zlomu došlo až po roce 1409 v důsledku hromadného odchodu mistrů a studentů tří „cizích“ národů.

Slova, významy a pojmy v lexiku pražských kolejí

Z letmé evidence nejstarších univerzitních budov a příbytků vyšla najevo značná rozkolísanost někdejší terminologie.³⁹ Přesto lze jisté jazykové konvence, na které bylo třeba brát zřetel zejména v právních pořízeních, v pramenech postihnout. Vzhledem k základnímu sémantickému poli slova *collegium* nepřekvapuje, že vůbec nejstarší označení budovy ve vlastnictví univerzity nebo její části bylo *domus*. Podle tzv. *Kroniky Univerzity pražské* se první sídlo univerzity nalézalo „in domo

Mediaevalia Philosophica Poloniarum 30, 1990, srov. zvl. s. 12–37. Z jiného úhlu pohledu k této škole František ŠMAHEL, *Die Tabule veteris et novi coloris als audiovisuelles Medium hussitischer Agitation*, StR 29, 1992, s. 95–105.

35) Srov. Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 240–241.

36) Všechny základní údaje u Michala Svatoše, *Litevská kolej pražské univerzity (1397–1622)*, in: Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 19–25.

37) Statuta koleje královny Hedviky vydala C. ZAWODZIŃSKA, *Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze i jego pierwszy statut*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 56, Prace Historyczne 9, 1962, s. 31–36.

38) Dokumenty z větší části vydal J. TEIGE, *Základy II*, s. 761–762 a 866, k Nazaretské kolejí viz F. M. BARTOŠ, *První století Betléma*, in: Betlémská kaple, Praha 1923, s. 9–21; a též, *Hus jako student a profesor Karlovy university*, AUC – Philosophica et Historica II, 1958, s. 15–20.

39) K nejstarším označením pražského vysokého učení jako celku srov. Dana MARTÍNKOVÁ, *Výrazy označující pražskou univerzitu v bohemikálních latinských památkách 14. a 15. století*, LF 104, 1981, s. 208–211.

contingua cimiterio sancti Francisci“.⁴⁰ O tomto domu je odjinud známo, že ho arcibiskup Arnošt původně zakoupil pro studenty artistické fakulty.⁴¹ Korporaci, která tuto nemovitost získala, byla *universitas magistrorum et scholarium studii Pragensis* anebo *facultas arcium liberalium*, nikoli nějaké užší *collegium*. V lexiku středověké latiny v českých zemích totiž slovo *collegium* v prvé řadě znamenalo *congregatio*, *conventus hominum eiusdem condicionis* a teprve druhotně také dům určený k přebývání jedné specifické kongregace, kterou bylo *collegium magistrorum* anebo případně též *collegium studentium*.⁴²

Ne všechny doklady jsou zcela jednoznačné. V soudních aktech konzistoře pražské vystupuje v zápisu ze 6. července 1375 jako svědek Jan z Dohalic, „studens in iure canonico Pragensis collegii“.⁴³ Podle autorů Slovníku středověké latiny v českých zemích tu jde o přenesení významu slova *collegium* na celé *studium generale*.⁴⁴ Tento výklad měl podpořit další zápis z téhož pramene ze 17. července 1375, kde svědčí „Johannes dictus Lupus, magister in artibus collegii Pragensis“.⁴⁵ Dosavadní bádání předpokládalo, že se tu míní kolej Karlova jako jediná, která v té době přicházela v úvahu.⁴⁶ Obdobně by to mělo platit o dalších dvou mistrech *collegii Pragensis*, kteří svědčili ve sporu projednávaném před soudem konzistoře 20. října 1377. V tomto případě však alespoň jeden z nich jistou spojitost s Karlovou kolejí měl.⁴⁷

V případě tří svědků s titulem mistra *in artibus collegii Pragensis* nelze zcela jednoznačně říci, zda tak bylo vyznačena příslušnost ke sboru kolegiátů Karlovy koleje, či jen k mistrům artistické fakulty, která měla v této kolejí rovněž své sídlo. Snadnost záměny jedné korporace s druhou dokládá poměrně častý výskyt označení Karlovy koleje jako *collegium artistarum*.⁴⁸ Pochybnosti v tomto ohledu odpadají u výše uvedeného studenta kanonického práva Jana z Dohalic, neboť v jeho případě výraz *collegii Pragensis* znamenal příslušnost k právnické univerzitě pražského *studium generale*. Osamostatněná právnická univerzita získala sice vlastní dům již o dva roky dříve, ten však neměl statut mistrovské nebo studentské koleje. Vše podstatné o něm zaznamenaly pamětní zápisy rektorů v matrice právnické fakulty.

Dům poblíž kostela sv. Jakuba na Starém Městě v kupní ceně 150 kop pražských grošů věnoval Karel IV. právnické univerzitě na konci dubna nebo počátkem

40) *Chronicon universitatis Pragensis*, Jaroslav Goll (ed.), FRB V, Praha 1893, s. 567.

41) K tomu srov. M. Svatoš, *Hospodářské zázemí*, s. 10.

42) LMA I, s. 746–747.

43) F. TADRA, *Soudní akta I*, Praha 1893, s. 131, č. 124.

44) LMA I, s. 747.

45) F. TADRA, *Soudní akta I*, s. 133, č. 134.

46) Srov. V. V. Tomek, *Děje*, s. 307; a též, *Dějepis města Prahy V*, 2. vyd., Praha 1905, s. 294; a Josef Triška, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 274.

47) Srov. F. TADRA, *Soudní akta II*, s. 230, č. 270. Jde o Bruna de Osenbrughe (srov. Příloha I, sub. 14), který je jako svědek doložen v Karlově kolejí (V. J. Nováček, *Několik listin týkajících se Koleje Karlovy z let 1367–1424*, VKČSN XII, č. 5, 1895, s. 13).

48) Např.: „dominis et magistris de collegio artistarum“ z roku 1378 (F. TADRA, *Soudní akta I*, s. 293, č. 280), „translatum est collegium artistarum de domo Lazari in domum Rotlebi“ (*Chronicon monasterii Coronae Spinae* in: *Balbínovy výpisky z dvou ztracených kronik*, J. V. Šimák /ed./, VKČSN III, 1913, s. 4) a „in domo collegii artistarum quod Caroli nuncupatur“ (*Kronika Vavřince z Březové*, J. Goll /ed./, FRB V, s. 499).

května roku 1373. Bezprostředně nato se do něho přestěhoval profesor Wilhelmus Horborch, který zde po tři roky působil jako *lector ordinarius Decretalium*.⁴⁹ I když se *in scolis iuristarum* nejpozději od roku 1376 odehrávaly promoce⁵⁰ a nejspíše též jiné úřední akty, záhy vyvstala potřeba dílčích i větších stavebních úprav. V roce 1378 byla vydlážděna ulička k hlavní bráně, která spolu s vedlejším vchodem byla vyzdobena malbami. O pět let později rektor nechal vystavět v prostorném dvoře *novas scholas* určené pro výklad Gracianova Dekretu a mimořádné lekce. Nad těmito posluchárnami byla vystavěna klenutá síň (*camera*) *pro communi auditorio universitatis*, jež byla dále určena pro zasedání samosprávných orgánů a pro volbu rektorů i profesorů *ordinarie legencium*. Reprezentační síň byla vybavena pevným zámekem, závorou, mřížemi a v neposlední řadě též lavicemi.⁵¹ Kdo sedával *in scamnis studentium*, platil méně, než se vyžadovalo za lavici *nobilium*.⁵²

Povědomí o starých a nových „školách“ v sídle právnické univerzity bylo natolik běžné, že se mezi mistry a studenty záměnou části za celek mluvilo o *scolae iuristarum*.⁵³ Ještě menší zábrany měli v tomto ohledu pražští měšťané, pro něž všechny velké budovy spjaté s oběma univerzitami byly prostě kolejemi. Domy poblíž sídla právnické univerzity se tak zhusta v listinách nebo městských knihách označovaly polohou vůči *collegium iuristarum*.⁵⁴ Obdobně tomu bylo i v případě domu lékařské fakulty, která rovněž nebyla kolejí v pravém smyslu slova. Je možné, že již před rokem 1420 se mluvilo o „koleji lékařské“ (*collegium medicorum*), jak tomu bylo po válkách husitských.⁵⁵ V dochovaných pramenech se zhruba ve stejné míře objevují názvy *domus*, *schola* nebo *scholae medicorum*.⁵⁶

Zakladateli první skutečné koleje záleželo na tom, „ut *collegium Caroli perpetuis temporibus appellatur*“.⁵⁷ Třebaže, jak již víme, se v některých dokumentech uvádí jako *collegium artistarum* a později též jako *collegium magnum*,⁵⁸ její základní název naprosto převládl. Také Václav IV. ustanovil, aby nový dům, který zřídil pro mistry a studenty se po něm nazýval *collegium regis Wenceslai*.⁵⁹ Proč se mu

49) Srov. *Album seu Matricula Facultatis iuridicae Universitatis Pragensis*, MHUP II-1, s. 25; a R. ZELENÝ – J. KADLEC, *Učitelé právnické fakulty*, s. 73.

50) *Album seu Matricula*, MHUP II-1, s. 27. Podle J. KEJŘE, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 31, pozn. 53, byl dům právníků označován jako *collegium* až v 15. století.

51) Tamtéž, s. 26–27.

52) Tamtéž, s. 163.

53) Srov. výpověď svědka Joh. de Voburg: „Interrogatus, ubi audiverit illa, dicit quod in quodam hospicio suo pro tunc prope scolas iuristarum“ (*Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae a. 1410–1412*, Ladislav Klicman /ed./, Praha 1898, s. 19).

54) Srov. např. Johann NEUWIRTH, *Peter Parler von Gmünd*, Prag 1891, pramenné doklady, s. 141; a dva doklady ze staroměstských knih v LMA I, s. 747.

55) Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, s. 42, 59, 67.

56) *Domus medicorum*: srov. K. BERÁNEK, *Příspěvek*, s. 61; a *Liber decanorum*, MHUP I-2, s. 85–87. *Schola, scholae medicorum*: srov. V. V. TOMEK, *Základy starého místopisu pražského I*, Praha 1906, s. 224; a F. M. BARTOŠ, *Rektor Jan Šindel*, VČAVU 46, 1947, s. 28, pozn. 7.

57) *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 232, č. V. Srov. tamtéž, s. 236, č. VI; a J. V. NOVÁČEK, *Několik listin*, s. 9, č. I.

58) Po prvé, pokud je mi známo, v roce 1490 (LMA I, s. 747). Druhý doklad z roku 1499 má Josef TEIGE, *Zprávy o statcích venkovských z archivu města Prahy*, AČ XXVI, Praha 1909, s. 373a.

59) Srov. *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 376, č. XLVI.

v 16. století přezdívalo „kolej císařská“, zůstává záhadou.⁶⁰ Čím více času uplynulo od základacích aktů, tím více se ve slově *collegium* vytrácel původní kongregační význam ve prospěch metonymického označení domu nebo sídla příslušného kolegia mistrů a studentů. Přispěl k tomu i prudký útlum univerzitního života následkem husitských válek. Pro nedostatek mistrů *actu regentes* se původní sbory kolegiátů více méně rozpadly a některé kolejní budovy se změnilly v nájemní domy.⁶¹

Zvláštním případem bylo v pražském prostředí *Collegium Omnium sanctorum*. V zásadě nešlo o nové nadání, nýbrž o přenesení požitků z prelatur a beneficí hradní kapituly Všech svatých na sbor kolegiátů koleje Karlovy s přidruženým darováním zvláštního domu pro nové kanoníky *cum officio lecture*. Terminologicky vznikala možnost záměny dvou svým posláním odlišných korporací, jednak starší kapituly, jednak vytvářejícího se kolegia lektorů. V obojím případě totiž bylo legitimním označení *collegium*.⁶² Pro nově založenou kapitolu ho užil ve své autobiografii sám Karel IV.,⁶³ který se mu naopak vyhnul v translační listině z 30. července 1366.⁶⁴ Když po roce 1366 noví kanovníci ve stále větším počtu bydleli a působili ve svém nadačním domě, rozšířilo se významové spektrum názvu *Collegium Omnium sanctorum* i na tento objekt. Za povšimnutí stojí datační formule listiny z 26. října 1381, která důmyslně vyloučila možné záměny významů slova *collegium*: „in domo habitacionis honorabilium virorum dominorum magistrorum de collegio Omnium sanctorum“.⁶⁵ Jakmile pak od přelomu 14. a 15. století kapitolu Všech svatých tvořili bývalí kolegiáti Karlovy koleje, začalo postupně pro tuto kongregaci převládat označení *Collegium Omnium sanctorum*.⁶⁶

Přiznačné je, že mistři Karlovy koleje, kteří získali obročí v kapitule Všech svatých, se převážně titulovali jako *canonici*, nikoli jako *collegiati*. Teprve po husitských válkách, během nichž církevní důstojenství ztratila svou prestiž, toto rozlišení ustoupilo ve prospěch označení *magister collegii* anebo *collegiatus*.⁶⁷ Variantou zcela shodného významu bylo slovo *collega*.⁶⁸ V čele všech pražských kolejních komunit stál probošt – *prepositus*, volený na jeden rok, jenž za zvláštní příplatek

60) První doklad z roku 1536 viz u J. TEIGEHO, *Zprávy*, AČ XXVI, s. 375a. Dále srov. Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, podle rejstříku na s. 592.

61) Více k tomu Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, s. 42n.

62) LMA I, s. 746–747, sub 3b a 4a.

63) *Vita Karoli Quarti*, Praha 1978, Cap. XIV, s. 124: „creavi collegium ad Omnes Sanctos in capella regia in castro Pragensi“.

64) *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 236–240, č. VI.

65) F. TADRA, *Příspěvky*, s. 298, č. II-1.

66) Srov. např. *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 438 (před 1410); a Jaroslav WEBER (= KADLEC) – Josef TRÍŠKA – Pavel SPUNAR, *Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově*, Praha 1958, s. 110 (po 1457).

67) „Magistri collegii Caroli“ srov. v *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 320, č. XXXI a s. 438. *Magistri collegii Omnium Sanctorum* po prvé v roce 1429 (TEIGE, *Základy II*, s. 183b, č. 8), *collegiati Omnium sanctorum* vystupují v roce 1499 (*Statuta universitatis*, MHUP III, s. 64).

68) Např. 1387: *collega collegii regis Wenceslai* (*Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 287, č. XXI). Označení *collega* nebo *magister collega* převládá ve statutech Karlovy koleje v redakci po roce 1459, viz *Starší pražská univerzitní literatura a karlovská tradice*, Josef TRÍŠKA (ed.), Praha 1978, s. 75–81.

(*salarium*) byl mimo jiné odpovědný za správu nemovitostí i důchodů.⁶⁹ Podle dochované redakce statut Karlovy koleje z druhé poloviny 16. století byli po investituře nového probošta na sv. Havla voleni z řad kolegiátů dva jeho pomocníci, tzv. *aeditui*.⁷⁰ Pod tímto označením nelze vidět pouhé domovníky,⁷¹ nýbrž spíše poradce – *consilarii*. Povinností domovníka ostatně vykonával vrátný (*portulanus*) dosvědčený v Karlově koleji roku 1414.⁷² Svého probošta měla sice i kapitula Všech svatých, ten však byl spolu s děkanem spjat se stejnojmennou hradní kaplí. Při sporu mistrů Karlovy koleje s děkanem tohoto kostela byly upřesněny rozdíly mezi *canonicatus* a *decanatus*. Zatímco první prebenda vyžadovala „laborem et residenciam in universitate, videlicet in collegio Omnium sanctorum“, děkan měl povinnou residenci při hradní kapli stejného jména. Z tohoto důvodu také kolegiáti odmítli spojení obou prebend v jedné osobě.⁷³

Přenesením Karlovy koleje a přestavbou nově získaného Rotlevova paláce získala reprezentační sídlo také artistická fakulta. Některé místnosti byly společné nejen pro obě korporace, ale i pro celou třífakultní univerzitu. V prvé řadě šlo o *lectorium ordinarium disputationum*,⁷⁴ zvané také *magna aula*, kde se mimo jiné odehrávaly výroční disputace *de quolibet*, promoce a celouniverzitní zasedání.⁷⁵ V koleji byly ještě další posluchárny (*lectoria, auditoria*), z nichž dvě se jmenovaly po starověkých učencích Aristotelovi a Platonovi.⁷⁶ Pro schůze rektorovy rady, fakultních orgánů i mistrů kolegiátů byla určena *stuba facultatis (artium)*, jinak též *stuba major superior* nebo *stuba communis*.⁷⁷ Další větší místnost s názvem *stuba magistrorum yemalis*,⁷⁸ byla nejspíše totožná s *aestuarium magnum*, které bylo rovněž vytápěno.⁷⁹ Zvláštní místnosti v koleji snad měly též korporace univerzitních národů, čemuž nasvědčuje název *stuba Saxonum*.⁸⁰ Otázkou je, kde byla umístěna kolejni knihovna. Vzhledem k jejímu rozsahu nelze vyloučit samostatnou místnost (*libraria*).⁸¹ Každý z dvanácti mistrů měl v koleji své vlastní obydlí (*commodum seu*

69) Více k tomu Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, s. 43–48; a Václav VANĚČEK, *Kapitoly o právních dějinách Karlovy university*, 2. vyd., Praha 1946, s. 116–118. Dále srov. Karel HRDINA, *Seznam proboštů koleje Karla IV.*, VČAVU 57, 1948, s. 5–15.

70) *Statuta Collegii Caroli*, in: Josef TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura a karlovska tradice / Litteratura Universitatis Pragensis vetustioris et traditio Garolina*, Praha 1978, s. 77.

71) LMA I, s. 83 sub 2: „aedituus = custos domus, ostiarius“.

72) Václav NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 201, č. 83.

73) *Argumentationes e jure communi et privato* v *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 437, č. LX.

74) Viz L. KLICMAN, *Processus iudiciarius*, s. 18, 22 a 26.

75) V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, s. 62.

76) Srov. *Liber decanorum* k roku 1463: „de muris lectoriorum, Aristotelis videlicet et Platoni an debeant destrui vel reedificari“ (MHUP I-2, s. 81).

77) Srov. *Statuta universitatis* k roku 1397: „in stuba majori superiori, stuba facultatis alias nuncupata, in quam Universitas studii Pragensis pro consiliis et ad tractandum consilia convenire consuevit“ (MHUP III, s. 31). Odkázat je třeba i na *Codex diplomaticus*, MHUP II-1, s. 295, č. XXIII: „in stuba communi dominorum magistrorum collegiatorum“. Srov. též V. NOVOTNÝ, *M. J. Husi korespondence*, s. 95, č. 31: „in stuba facultatis collegii Karoli“; a L. KLICMAN, *Processus iudiciarius*, s. 16.

78) J. V. NOVÁČEK, *Několik listin*, s. 21, č. 11.

79) *Statuta universitatis*, MHUP III, s. 39 a LMA I, s. 93.

80) Srov. V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, s. 62; a Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, s. 51–52.

81) *Statuta Collegii Caroli*, in: Josef TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura a karlovska tradice /*

conclavium), jejichž přidělení upravovala statuta.⁸² V neposlední řadě byly v koleji příbytky pro služebníky a *famuli*, tj. studenty, kteří za stravu a nocleh byli po ruce kolegiátům.⁸³ Tyto skrovné příbytky se i v Karlově koleji nazývaly *burse*. Jedna z nich se nalézala v blízkosti kolejni kuchyně.⁸⁴ Zvláštní pokoj měli mistři kolegiáti i v obou dalších kolejích. Dílčí doklady jsou pouze pro kolej krále Václava, kde se mistři scházeli *in stuba magistrorum* a kde s podporou artistické fakulty byla zřízeno i společné *lectorium*.⁸⁵

Husitskou revolucí se počáteční období rozmachu pražského *studium generale* definitivně uzavřelo. Zánik všech tří vyšších fakult, ztráta některých důchodů a zejména prudký pokles počtu mistrů i studentů hluboce zasáhly do sítě pražských univerzitních „škol“, kolejí a burs. Mnohé z nich zcela zmizely, jiné byly prodány nebo změnilly své poslání. Všechny tyto proměny se zčásti odrazily i v univerzitním slovníku, který se výrazně počestil.⁸⁶

Mistři kolegiáti Karlovy koleje

Prvních šest míst v Karlově koleji obsadil z příkazu císaře Karla IV. a pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě roudnický probošt a vicekancléř obecného učení Mikuláš již k 1. červnu 1365. Jmenováním tří domácích a tří „cizích“ profesorů byla nejspíše dána instrukce k alikvotní nominaci šesti zbývajících kolegiátů podle příslušnosti k univerzitním národům. S tímto principem však kupodivu nepočítají statuta Karlovy koleje, jež v odstavci O volbě nového kolegy zájmy univerzitních národů zcela pomíjejí.⁸⁷ Dvojí vysvětlení, jež se nabízí, je ryze hypotetické povahy. Předně je možné, že v šedesátých letech 14. století korporace čtyř univerzitních národů zdaleka ještě neměly takovou váhu jako o několik let později. Zásady v tomto ohledu jsou ostatně ojedinělé i v univerzitních statutech.⁸⁸ Příznačné rovněž je, že ustanovení dbající na zastoupení univerzitních národů se zpravidla objevují až v novelách původních statut artistické fakulty.⁸⁹ Kromě toho je třeba

Litteratura Universitatis Pragensis vetustioris et traditio Carolina, Praha 1978, s. 80, nejsou v tomto ohledu jednoznačná. Ke knihovně Karlovy koleje zevrubně Ivan HLAVÁČEK, *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 33–47.

82) Srov. J. V. NOVÁČEK, *Několik listin*, s. 21, č. 11; V. NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence*, s. 5, č. 4 a *Statuta Collegii Caroli*, in: J. TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura*, s. 78, 81–82.

83) Více k tomu F. M. BARTOŠ, *Hus jako student*, s. 11–12.

84) J. V. NOVÁČEK, *Několik listin*, s. 18, č. 9; a *Liber decanorum*, MHUP I-2, s. 135.

85) *Liber decanorum*, MHUP I-1, s. 322 a 336.

86) Podrobně k tomu Z. WINTER, *O životě na vysokých školách I*, kap. 2–4.

87) Srov. *Statuta Collegii Caroli*, in: J. TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura*, s. 75 (úvodní pasáž s nominací) a s. 79 (15. *De electione novi collegae*).

88) Nejstarší univerzitní statuta v redakci z roku 1385 počítala s korporacemi čtyř národů zejména při volbě rektora a jeho rady (MHUP III, s. 2 a 10–11).

89) Novela statut o volbě dispensátorů je z roku 1370, obdobné ustanovení o dohlížitelích na dodržování statut až z roku 1400 (*Liber decanorum I*, s. 78–79, rubr. V, 21 a s. 113–114, rubr. X, 20). Více než výmluvně z naznačeného hlediska je složení komisí při bakalářském examenu. Původně zkoušeli dva, po roce 1371 tři mistři-regenti bez ohledu na příslušnost k univerzitním národům. Teprve ustanovením z 21. dubna 1378

vzít v úvahu, že nejstarší dochovaná verze statut Karlovy koleje vznikla až po roce 1459, kdy pravidlo o zastoupení jednotlivých univerzitních náradů mohlo již být jako bezpředmětné vypuštěno.⁹⁰

Do jaké míry se původní rozdělení míst mezi příslušníky čtyř univerzitních národů uplatnilo již při volbě zbyvajících poloviny kolegiátů, nelze spolehlivě říci. Václav Vladivoj Tomek, jenž sestavil první soupisy kolegiátů Karlovy koleje, jmenovitě doložil dalšího, v jeho pořadí sedmého profesora až k roku 1375.⁹¹ Byl jím mistr Jan Vlk (Iohannes Lupus), jehož členství v kolejní komunitě může být zpochybněno, jak již víme, významovým odstínem slovního spojení *collegium Pragense* vyznačujícím příslušnost k celému *studium generale*. Ve stejné míře to platí o a Janovi Widenbrughe a Brunovi z Osnabrücku.⁹²

Se zmíněným Janem Vlkem je spojena další komplikace. V seznamu proboštů Karlovy koleje z počátku 17. století je k roku 1400 uváděn „Lupus“, jímž se podle vydavatele Karla Hrdiny pravděpodobně míní svatovítský kanovník Blažej Vlk.⁹³ Ten sice byl již v roce 1376 kolegiátem Karlovy koleje, jelikož však nejpозději koncem března 1383 postoupil mezi kanovníky kapituly Věch svatých, nemohl podle ustanovení císaře Karla z 30. července 1366 současně pobírat důchody obou mistrovských kolejí.⁹⁴ Proti identifikaci probošta Vlka se stejnojmenným mistrem kolegiátem z roku 1375 zase mluví délka jeho pobytu v Karlově koleji. Na základě téhož ustanovení přecházelo totiž uvolněné místo v kapitule Věch svatých na mistra, jenž dobou strávenou v Karlově koleji byl seniorem tamějšího dvanáctičlenného sboru. Jelikož podle hrubých propočtů průměrná délka pobytu v Karlově koleji nepřesahovala osm let, je téměř vyloučeno, aby mistru Janu Vlkovi nepřipadlo lépe dotované místo kanovníka Věch svatých ani za trojnásobnou dobu.⁹⁵ Nedůvěru k nejstarším šesti údajům z let 1399–1404 v uvedeném seznamu proboštů dále zvyšují jména Jana z Borotína a Prokopa z Plzně, kteří by svůj údajný úřad zastávali ještě před nabytím mistrovského titulu a dovršením tzv. biennia jako podmínky pro získání statusu řádného profesora.⁹⁶

tvořili zkušební komisi v čele s děkanem čtyři profesori, po jednom z každého „národa“ (*Liber decanorum* I, s. 42, rubr. II, 1, přesný výklad již u V. V. TOMKA, *Děje university pražské*, s. 38).

90) Datace redakce post quem vyplývá z článku 17 o přísaze nově přijatých kolegiátů na kalich, jež se stala závaznou přijetím na konvokaci 13. prosince 1459 (*Statuta Collegii Caroli*, in: J. TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura*, s. 80).

91) První Tomkův seznam uvádí 19 kolegiátů (*Děje university pražské*, s. 307), druhý 23 včetně proboštů (*Dějepis Prahy V*, s. 294).

92) Další údaje v příloze 1, pod č. 9, 13 a 14.

93) K. HRDINA, *Seznam proboštů*, s. 5 a 10.

94) Srov. listinu Karla IV. v MHUP II-1, s. 237–239, č. VI a základní údaje o Blažejovi Vlkovi v příloze 1, č. 11. [Ze statutárního hlediska, bez přihlednutí k postavě mistra Jana Vlka, se aférou Blažejů Vlka zabývá W. E. WAGNER, *Universitätstift und Kollegium*, s. 81–83.]

95) Lze sice namítnout, že Petr ze Znojma byl rovněž kolegiátem v Karolinu po čtvrt století (viz příl. 1, č. 22), v jeho případě však lze počítat s tím, že kanovnické obročí získal mnohem dříve než v roce 1410.

96) Oba pozdější mistři také mezi předhusitské kolegiáty nepočítám (viz přílohu I za č. 39 a 41). Podmínky přijetí mezi řádné profesory a kolegiáty objasnil František KAVKA, *Mistři regenti na artistické fakultě pražské university v letech 1367–1420*, in: *Z českých dějin. Sborník in memoriam prof. Václava Husy*, Praha 1966, s. 78–80.

Jisté potíže v Tomkově soupisu způsobuje identifikace kolegiátů Fridmana de Sytha a Mikuláše z Moravy. Zatímco Moravanem mezi prvními šesti kolegiáty se nepochybně míní pozdější děkan artistické fakulty Mikuláš z Jevíčka,⁹⁷ ztotožnění Fridmana ze Žitavy s Fridmanem z Prahy, synem Mikuláše z Ústí, není zcela spolehlivé. O prvním z obou Fridmanů není jinak nic známo, což je v případě jednoho ze šestice prvních kolegiátů na pováženou. Naproti tomu druhý Fridman měl jako pařížský mistr více než postačující kvalifikaci, nehledě na to, že z titulu kanovníka kapituly Věch svatých byl tak jako tak před rokem 1375 kolegiátem v Karolinu.⁹⁸ Mezi sporné kolegiáty řadím i Dětricha Misdrughena, jehož svědectví v Karlově koleji mohla být dáno zcela nahodilými okolnostmi.⁹⁹

Nedostatek přímých dokladů zřejmě badatele odradil doplňovat Tomkovy soupisy. Kupodivu zůstala až dosud nevyužita možnost, jež se od počátku sama nabízela, tj. rozšířit počet kolegiátů Karolina o kanovníky kapituly Věch svatých v souladu s několikrát již zmíněnou Karlovou translační listinou z 30. července 1366. Výhody plynoucí seniorům Karlovy koleje nemohly ovšem být využity bezprostředně, neboť bylo nutno vyčkat na uvolnění některého obročí úmrtím nebo rezignací jeho dosavadního držitele. Z prvních šesti kolegiátů si nejdříve polepšil Jindřich z Winterswiku (1371), po něm zřejmě přišli na řadu Fridman z Prahy (1375) a Jenek Václavův z Prahy (1378).¹⁰⁰ Oba posledně jmenované nejspíše předstihl Wibold Stutte z Osnabrücku, který získal obročí v kapitule Věch svatých již před 3. květnem 1371.¹⁰¹ Spolu se záhadným mistrem Wigandem, jehož Tomek uvádí jako kanovníka téže kapituly k roku 1373,¹⁰² pravděpodobně patřil k šesti mistrům zvoleným prvními nominovanými kolegiáty. Nepřímo tak lze mít za to, že k doplnění počtu dvanácti kolegiátů Karolina došlo záhy po 1. červnu 1366.

Záhadou nadále zůstává, kteří mistři domácího národa dostali příležitost trvale na univerzitě zakotvit, neboť mezi děkany, examinátory a promotory druhé poloviny šedesátých let vystupují pouze mistři Fridman z Prahy, Mikuláš z Jevíčka a Jenek Václavův z Prahy. Třebaže počet graduovaných bakalářů a mistrů se dvoj- až trojnásobně zvýšil až od poloviny sedmdesátých let,¹⁰³ přece jen zaráží nepatrný

97) TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 392 a 407, oba Mikuláše odlišuje. Doklad uvádějící věc na pravou míru viz v příl. 1, č. 4.

98) Viz příl. 1, č. 2. Proč *Statuta Collegii Caroli* uvádějí Žitavu jako místo Fridmanova původu, si nedovedu vysvětlit.

99) Viz příl. 1, č. 12.

100) Viz příl. 1, č. 1, 2 a 3. [Shodným metodickým postupem rozšířil seznam kolegiátů Karolina W. E. WAGNER, *Universitätstift und Kollegium*, dodatek 5. Verzeichnis der Kollegiaten des Prager Karlskollegs (1366 bis ca. 1420), s. 429–430. Jeho seznam uvádí 50 kolegiátů, ve skutečnosti však o jednoho méně, neboť v případě Friedmanna de Praga a Friedmanna de Sytha (Žitava?) šlo nejspíše o jednu osobu. V příloze 1 navíc uvádím: 8. Wigandus, 12. Thydericus Misdrughen, 14. Bruno de Osenbrughe, 35. Iohannes de Mutha, 45. Zdenko de Labun, 47. Stephanus de Stankow, 48. Stephanus de Palecz, 52. Thomas de Lyssa, 53. Johannes Franconis de Werrona. Proti mému původnímu seznamu W. E. Wagner navíc chybně uvádí Mařika z Bučiny k roku 1397.]

101) Tamtéž č. 7.

102) Srov. V. V. TOMEK, *Dějepis Prahy V*, s. 193. Tento údaj se mi nepodařilo ověřit. Asi jde o Wiganda de Alzfeldia, mistra z roku 1387.

103) Viz V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, tab. na s. 312, a desetileté intervaly u H. VÁCLAVŮ, *Počet*

počet mistrů-regentů domácího národa. Lze dokonce důvodně předpokládat, že korporace *Nacio bohémica* nebyla po nějakou dobu s to volná místa v Karlově koleji obsadit. Příležitost tudíž dostávali mladší mistři-regenti ostatních tří univerzitních národů, kteří nedostatečné hmotné zajištění kompensovali zvýšenou pedagogickou činností. Tím si zvyšovali nejen příjem, ale i neformální prestiž. V souvislosti s tím by si bylo možné snáze vysvětlit spory o místa v mistrovských kolejích, které vyvrcholily v letech 1384–1385.

Bývalí kolegiáti Karlovy koleje získali v kapitule Věch svatých početní převahu nad kanovníky *sine officio lecture* nejspíše na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let.¹⁰⁴ V březnu 1383 již z někdejších prelátů a obročníků kapituly Věch svatých zůstali na živu probošt Petr z Rožmberka (†1378), děkan Oldřich ze Sulzbachu (†1391) a kanovník Jan z Boskovic, který se roku 1383 pokusil zajistit svou prebendu pro synovce Jana z Boskovic.¹⁰⁵ Teprve volbou mistra Blažeje Vlka za děkana kolegiátní kapituly Věch svatých na konci roku 1391¹⁰⁶ se naplnil původní záměr Karla IV., aby pro profesory teologie a svobodných umění bylo vyhrazeno vedle dvanácti kolegiátních míst v Karolinu dalších dvanáct beneficií v kapitule Věch svatých.

Ustanovení císaře Karla vylučující souběh obou důchodů se pravděpodobně dodržovalo až do potvrzení Blažeje Vlka za děkana kapituly Věch svatých. Je-li to tak, Blažej musel již od počátku března 1392 obhajovat před soudem pražské konzistoře právoplatnost své funkce proti nárokům jinak málo známého bakaláře Jakuba Hawera,¹⁰⁷ nevzdal se pro všechny případy svého kanovnického důchodu. Zdvojení příjmů z prebendy a prelatury se mu zřejmě natolik zamlouvalo, že se o tuto výhodu nechtěl připravit. Kolegiáti z Karolina záhy jeho záměr prohlédli a soudním sporem se domáhali uprázdněné prebendy *cum officio lecture* pro svého seniora. Právnícké argumenty žaloby spolu s replikou proti námitkám Vlka

graduovaných a negraduovaných studentů, tab. 4 na s. 20. Přiznačné je, že také mezi graduovanými studenty tvořili domácí posluchači v desetiletí 1367–1378 zhruba jen jednu osminu.

104) V listině ze 4. listopadu 1377 (viz *Libri erectionum archidiocesis Pragensis saeculo XIV. et XV., Lib. II*, Klement Borový /ed./, Praeae 1878, s. 155–156, č. 283) vystupují mezi šesti kanovníky dva mistři (Heřman z Winterswiku a Fridman z Prahy), nejméně další tři však již museli být členy kapituly (Blažej Vlk, Matouš z Krakova, nejspíše též ještě Wibold z Osnabrücku). V notářském instrumentu z 18. prosince 1381 čteme jména čtyř dalších kanovníků, bývalých kolegiátů Karolina, tj. Konráda Soltaua, Tilmana z Hombergu, Jana Marienwerdera a Mikuláše z Gubinu (viz *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Wenceslai IV. I-1*, Věra Jenšovská /ed./, Praeae 1967, s. 254, č. reg. 108).

105) Listina z 31. března 1383 (K. Borový, *Libri erectionum II*, s. 205, č. 349) uvádí osm kanovníků Věch svatých *cum officio lecture* v pořadí, jež neodpovídá sledu jejich přijetí do kapituly: Fredmannus (sic) de Praga, Tilmannus de Cassele, Johannes Marienwerder, Lupus de Strazni, Menso de Bekhausen, Nicolaus de Gubin, Conradus de Zoltau a Mattheus de Cracovia. Devátým zůstal Jenek Václavův z Prahy († 1400–1404). Jak dopadla žádost Jana z Boskovic o přenesení prebendy na synovce Jana, není známo (viz k tomu F. TADRA, *Soudní akta II*, s. 334, č. 126). [W. E. WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium*, s. 69, pozn. 67, počítá pouze 8 jmenovitě uvedených mistrů v listinách z 31. března 1383.]

106) Srov. papežský mandát z 19. ledna 1392 a konfirmaci volby Blažeje Vlka v *Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia V*, Kamil Krofta (ed.), Praeae 1903, s. 343–344, č. 602.

107) Viz F. TADRA, *Soudní akta II*, s. 17, č. 74, s. 19, č. 85, s. 22–26, č. 98, 104, 111, 115, 119 a s. 29, č. 130. Sporné údaje v bakaláři Jakubu Hawerovi u J. TRÍŠKY, *Životopisný slovník*, s. 200.

prokurátora byly do té míry přesvědčivé, že kolegiáti své zájmy uhájili.¹⁰⁸ Za povšimnutí stojí, že po Vlkově smrti byly o volbách následujících dvou děkanů pořízeny podrobné zápisy¹⁰⁹ a že se značnou pravděpodobností byli volbou poctěni noví kanovníci, na něž přešly důchody z uvolněné prelatury. Tím se zaměřilo zdvojení důchodů, neboť počet členů kapituly odpovídal počtu beneficií a prelatur.¹¹⁰

Přechod z Karolina do kolegiátního domu kanovníků Věch svatých přinášel nejen prestižní důstojenství, ale i hmotný prospěch. Dochované prameny umožňují postihnout pouze poměrnou, nikoli faktickou výši důchodů všech tří pražských mistrovských kolejí. Při jednání o výši povinného příspěvku na úhradu tax za dvě papežská privilegia bylo na konvokaci mistrů třífakultní univerzity 30. června 1397 rozhodnuto, aby každý kanovník Věch svatých zaplatil 16 grošů, kolegiáti z Karolina po 12 a mistři z koleje krále Václava po 8 groších.¹¹¹ I když uvedené poměry 16 : 12 : 8 nemusely být zcela přesné, přece jen přibližně odrážely skutečný stav. Zatímco kolegiát z Karolina měl při dobrém zdraví reálnou perspektivu postupu na lépe dotované místo v koleji Věch svatých, mistr z koleje krále Václava nárok na uvolněné místo v Karolinu se značnou pravděpodobností nemohl uplatnit. Soudím tak podle toho, že z jedenácti jmenovitě doložených kolegiátů naposled uvedené koleje přešel do Karolina pouze Štěpán Pálec.¹¹² Podobných případů mohlo být ovšem více, zvláště krátce po secesi cizích mistrů v květnu 1409, kdy lze předpokládat uvolnění několika míst v Karlově koleji.

Zlomkový soupis kolegiátů koleje krále Václava je pozoruhodný nejen slabým zastoupením mistrů domácího národa (3), ale i jmény řady pedagogicky aktivních profesorů. Výše jsem již naznačil, že zvýšenou pedagogickou činností lze mimo jiné vysvětlit nedostatečným existenčním zajištěním početných mistrů-regentů artistické fakulty. Skutečně se také v děkanské knize setkáváme s mnoha dlouholetými profesory, jejichž členství v některé ze tří kolejí se nepodařilo doložit. Nejedna z nich přitom byl zvolen za děkana fakulty nebo rektora třífakultní univerzity, takže byl s Karolinem úzce spjat sídlem svého úřadu. Přesto ani tito osvědčení a úspěšní profesori neměli vždy naději na stálé zabezpečení v mistrovských

108) Tak si vykládám rozepři, o které zpravují právníká podání v MHUP II-1, s. 431–444; č. LX. Jako pravděpodobnou dobu vzniku obou dokumentů vydavatelé uvedli rok 1410. Nelogičnost tohoto vročení odmítl Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a dílo I-1*, Praha 1919, s. 306, pozn. 4, podle něhož nejspíše ke sporu došlo již roku 1392. Proti tomu však mluví skutečnost, že dochovaná Soudní akta pražské konzistoře z let 1392 a 1393 spor mezi Vlkem a kolegiáty Karolina neuvádějí. Ke konfliktu patrně došlo až s jistým zpožděním, a to nejdříve po půli listopadu 1393, kdy na dobu zhruba dvou a půl roku umlkají zápisy Soudních akt.

109) Zápisy o volbách Zdeňka z Labouně a Štěpána ze Staňkova v LC VII, Josef Emler (ed.), Praeae 1886, s. 6–7 a 47–48.

110) Svou domněnku nemohu jednoznačně prokázat, neboť ani při jedné volbě nebylo přítomno všech dvanáct členů kapitoly. Hypotetické povahy je i můj předpoklad, že se mistři Zdeňk z Labouně a Štěpán ze Staňkova stali kolegiáty Karolina až po odchodu cizích mistrů v květnu 1409.

111) Srov. MHUP III, s. 31–33; a výklad u V. V. TOMKA, *Děje university pražské*, s. 127–129. Přibližnou výši důchodu každého kolegiáta z Karolina odhadl R. Nový, *Koleje*, s. 84, na 15 až 19 kop pražských grošů ročně, což byl slušný příjem.

112) Usuzuji tak na základě prebendy Štěpána z Pálce v kapitule Věch svatých (viz příl. 3, č. 9).

kolejích.¹¹³ Jestliže např. v letech 1383–1388 jen na artistické fakultě současně působilo 30 až 34 mistrů-regentů, není divu, že do Heidelbergu i jinam odcházeli též nezajištění profesori, kteří na novém působišti záhy zaujali čelné postavení.¹¹⁴

Soupis 55 kolegiátů Karlovy koleje do roku 1420 zdaleka není úplný, neboť nanejvýš zahrnuje tři čtvrtiny členů celkového souboru. Proto také jeho statistické vyhodnocení má pouze omezenou platnost. Vysoké zastoupení kvalifikovaných bohoslovců mezi kolegiáty nepřekvapuje, neboť *studium sacre doctrine* patřilo k jejich základním povinnostem. Celkem 22 kolegiátů v pramenech vystupuje s titulem profesora, mistra nebo doktora bohosloví. Sedm dalších dosáhlo nejméně jednoho z obou bakalářských stupňů téže fakulty, tři se stali doktory a jeden bakalářem lékařství. Ještě vyšší kvalifikaci vykazuje podskupina seniorů, kteří přešli do kapituly Všech svatých. Z celkového počtu 31 kanovníků *cum officio lecture* mělo 18 nejvyšší grad *in theologia* a jeden *in medicina*. Kromě nich je třeba ještě zaznamenat tři bakaláře bohosloví a jednoho bakaláře lékařské fakulty. Přesnou polovinu (11) z mistrů teologie tvořili příslušníci domácího národa, jichž bylo mezi kolegiáty celkem 29. Na první pohled by se mohlo zdát, že tento poměr mezi kolegiáty z českých zemí a tří cizích „národů“ přibližně odpovídal původním záměrům zakladatele. Ve skutečnosti se však vzájemné poměry mezi příslušníky univerzitních národů v jednotlivých obdobích dosti výrazně lišily. Zatímco v osmdesátých letech 14. století zaujímali *Bohemi* zhruba jednu čtvrtinu míst, po roce 1409 naopak měli jen výjimečně mezi sebou cizince. Poloviční zastoupení dosáhli kolegiáti domácího národa již před koncem století. S menším časovým odstupem se obdobná tendence prosadila i v kapitule Všech svatých.¹¹⁵

Spory o místa v mistrovských kolejích 1384–1390

Povšechné zjištění teritoriálního původu jmenovitě doložených kolegiátů Karolina vyvolává otázku, zda lze z jejich soupisu získat poznatky, jež by přispěly k objasnění interních sporů o uvolněná místa v mistrovských kolejích.¹¹⁶ Shodou okolností soupis poskytuje pro osmdesátá léta 14. století více jmen, než pro druhé kritické období před a po roce 1409. Soubory kolegiátů k roku 1384 a 1390 uvádím podle zastoupení jednotlivých univerzitních národů:

113) Jejich výčet by zahrnul na 25 jmen zhruba z dvojnásobného počtu dominantních učitelských postav, které do roku 1409 uvádí F. KAVKA, *Mistři-regenti*, s. 92–94.

114) K počtu regentů srov. opět F. KAVKA, *Mistři-regenti*, s. 85. O některých mistrech, kteří v druhé polovině osmdesátých let odešli z Prahy, se zmíním v následující kapitole.

115) Mezi doloženými preláty a kanovníky Všech svatých od srpna 1409 do března 1412 byl cizího původu pouze Jan z Hildesheimu. Srov. J. EMLER, *Libri confirmationum VII*, s. 7 a 48.

116) Ze starší literatury k tomuto konfliktu srov. mimo jiné V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, 2. vyd., Praha 1893, s. 331–335; F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, Praha 1947, s. 64–66; a Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 179–181 a 378–379. [Dále srov.

W. E. WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium*, s. 71–81; a nověji Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 37–71, kde kritická revize dosavadních interpretací a a snaha o nové řešení některých otázek.]

1384

1. Boh. Nicolaus de Rakownik, praepositus
2. Boh. Petrus de Znoyma
3. Boh. Nicolaus de Luthomysl
4. Boh. Iohannes Lupus (?)
5. Pol. Bartholomeus Torgelow
6. Pol. Nicolaus Prowin
7. Pol. Iohannes Winkler
8. Pol. Mathias de Legnitz (?)
9. Sax. Bruno de Osenbrughe
10. Sax. Iacobus Brizen
11. Sax. Henricus de Ribenicz
12. Bav. Albertus Engelschalk (?)

Otazníkem jsem označil tři mistry, v jejichž případě nemohu prokázat, zda ještě, či již, v roce 1384 byli kolegiáty Karolina.

Tak jako tak stojí za povšimnutí shodné zastoupení mistrů českého a polského národa na úkor členů bavorské korporace. Sbor kolegiátů k roku 1390 lze sestavit se značnou spolehlivostí.¹¹⁷

1390

1. Boh. Stephanus de Colonia, praepositus
2. Boh. Conradus de Benessow
3. Boh. Przibislaus de Jesenicz
4. Boh. Nicolaus de Luthomysl
5. Boh. Petrus de Znoyma
6. Boh. Nicolaus de Rakownik †
7. Pol. Mathias de Legnicz (?)
8. Pol. Iohannes Winkler
9. Pol. Bartholomeus Torgelow
10. Pol. Nicolaus Prowin
11. Bav. Albertus Enegelschalk
12. Bav. Henricus Perching
13. Sax. Henricus de Ribenicz (?)

Vyšší počet jmen je dán úmrtím mistra Mikuláše Rakovníka v Římě na počátku května 1390.¹¹⁸ Sporná volba mistra Konráda z Benešova se odehrála již v dubnu, takže v témže roce se uvolnilo nejméně ještě jedno další místo v Karolinu. Kdo zaujal místo po Mikuláši z Rakovníka, není známo, nejspíše však opět příslušník domácího národa. Tolik úvodem k vleklým sporům, jejichž průběh se nyní pokusím zachytit.

117) Je tomu tak díky seznamu sedmi kolegiátů Karolina v listině z 20. dubna 1390 (MHUP II-1, s. 292, č. XXIII).

118) Viz Jaroslav KADLEC, *Mistr Mikuláš Rakovník*, STR 19, 1980, s. 24.

Hypotetická rekonstrukce „národnostního“ složení sboru kolegiátů Karolina v kritickém roce 1384 je v souladu s předpokládaným menšinovým zastoupením mistrů-regentů *Nacionis Bohemice* v rámci celé třífakultní univerzity. Mistři tří „cizích“ národů si toho také byli vědomi a sebevědomě prohlašovali, že jejich spolky početně převyšují domácí korporaci ne, dvoj-, nýbrž desateronásobně.¹¹⁹ Jelikož nejstarší statuta Karlovy koleje volbu kolegiátů podle příslušnosti k univerzitním národům nejspíše neupravovala, domácí profesori se časem ocitli v menšině a nebyli s to prosadit volbu kolegy z vlastní korporace. Vyhlídky pro mistry-regenty z českých zemí se ještě více zhoršily příchodem pařížských profesorů na počátku osmdesátých let, mezi nimiž byla řada výrazných osobností.

Arcibiskup Jan z Jenštejna původně zamýšlel přenést pařížské teologické studium do Prahy. Souhlas papeže Urbana VI. z 20. února 1384 se zřízením teologické fakulty ve Vídni zmařil však jeho záměry. Již předtím pařížští profesori za jeho zády hledali lepší podmínky ve Vídni, kam část z nich v čele s teologem Jindřichem z Oyty také přešla.¹²⁰ Jenštejn, jenž se mezitím dostal do ostrých rozeprů s králem Václavem, začal více naslouchat stížnostem domácích mistrů. Blízko k němu měl zejména mistr Mikuláš z Rakovníka, jenž v roce 1384 zastával funkci probošta Karlovy koleje.¹²¹

Jistému panu Mikulášovi je také věnována veršovaná latinská skladba nadepsaná *Praga civitas apostrophat in Theotunicos*. Více než prozaická dedikace zaujmou vlastní verše, v nichž hořekující Praha svolává svědky, aby před konzistoří čestně přísahali,

„jakými mě Germáni,
běda, ponížili
neřestnými skvrnami
bídně ublížili.“¹²²

Jelikož ve sporech před konzistoří rovněž figuroval generální vikář Mikuláš Puchník, nelze zcela vyloučit, že dedikace byla určena jeho osobě. Do třetice by bylo možné vzít v úvahu ještě dalšího Jenštejnova důvěrníka, jímž byl roudnický probošt Mikuláš. Vzhledem k tomu, že tento Mikuláš zemřel již 11. února 1383, musela by protiněmecká agitace zaznívat v Praze již delší dobu.¹²³ Na Němcích náš pamfletista nenašel nic dobrého. Přece jen ho však nejvíce hnětla přezíravost ze strany německých mistrů:

119) Viz první apelaci z prosince 1384 u F. TADRY, *Příspěvky*, s. 305, č. V.

120) Více k počátkům vídeňské teologické fakulty Gustav SOMMERFELDT, *Aus der Zeit der Begründung der Universität Wien*, MIOG 29, 1908, s. 291–322. Řadu cenných dodatků ve vztahu k pražským poměrům připojil F. M. BARTOŠ, *Příspěvky 10. Z počátků teologické a lékařské fakulty University Karlovy*, s. 12–17.

121) O blízkých vztazích tohoto profesora k arcibiskupu Jenštejnovi naposled J. KADLEC, *Mistr Mikuláš Rakovník*, s. 24.

122) Na spojitost této skladby s univerzitními spory o místa v kolejiích upozornil Josef TŘIŠKA, *Studie a soupisy k starší pražské univerzitě*, Praha 1980, s. 46–47, který ji také spolu s dedikací vydal ve *Výboru ze starší pražské univerzitní literatury*, Praha 1977, s. 35–43. V textu citace znamenitého překladu Dagmar Tenorové in *Sestra Múza. Světská poezie latinského středověku*, Anežka Vidmanová (ed.), Praha 1990, s. 475.

123) K oběma Mikulášům viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha 1971, s. 121 a 127–128.

„Slyšte neutlumeně
zlověstný řev hlasný
germánského plemene,
jehož senát vlastní

nestydí se postihnout
nás jak tlupu Hunů
a své ruce pozdvihnout
k nebeskému trůnu.“¹²⁴

Výrazem senát – *senatus* se tu zřejmě míní společné porady představitelů tří „cizích“ národů, na nichž pravděpodobně tu a tam padly málo lichotivé výroky o domácích profesorech. I když tato skladba na rozdíl od současného pamfletu *De Theutunicis bonum dictamen* vzešla z univerzitního prostředí,¹²⁵ nelze ji jednoznačně vřadit k jedné fázi vleklého konfliktu z let 1384 až 1390.

Zostřené napětí na třífakultní univerzitě nepochybně přispělo k tomu, že při volbě rektora 16. října 1384 příslušníci tří „cizích“ národů zvolili Konráda Soltaua, průbojného saského profesora teologie a držitele několika vysokých obročí.¹²⁶ Rektorovi stáli po boku zejména doktoři teologie Jindřich z Oyty, Matouš z Krakova a Jan Marienwerder, bakaláři bohosloví Menso z Beckhusen a Bartoloměj Torgelow, doktor medicíny Bruno z Osenbrughe a mistři svobodných umění Mikuláš Storch a Mikuláš z Meppen.¹²⁷ Proti této silné skupině hájili zájmy domácího národa profesor teologie Jenek Václavův z Prahy, zmíněný již bakalář bohosloví Mikuláš z Rakovníka a mistři svobodných umění Mikuláš z Litomyšle, Štěpán z Kolína a Martin Bohemus. Spoluúčast kolegiátů z koleje krále Václava dokládá, že se soudní spor vztahoval i na tuto nedávno založenou mistrovskou kolej.¹²⁸

Vše nasvědčuje, že představitelé *Nacionis Bohemice* získali kancléře Jenštejna na svou stranu ještě před zahájením soudního procesu. Jinak by se sotva mohlo stát, že arcibiskup hned při prvním stání 2. prosince 1384 dal písemný příkaz svým generálním vikářům Matějovi z Chrástu (jinak též ze Skramníků), zderazskému proboštovi Janu Ondřejovu a oficiálu Mikuláši Puchníkovu, aby zamezili volbě do mistrovských kolejí, pokud by nešlo o příslušníky domácího národa.¹²⁹ Prokurátoři tří postižených národů okamžitě sepsali odvolání k papeži, jež rektor Soltau pravděpodobně předal při druhém stání 10. prosince prokurátorům *Nacionis Bohemice*

124) A. VIDMANOVÁ, *Sestra Múza*, s. 479. V originále je však místo Hunů „ad instar latronum“.

125) O pamfletu podrobně František GRAUS, *Die Nationenbildung der Westslawen im Mittelalter*, Sigmaringen 1980, Beilage XIV, s. 221–223, který nepřesně postihl mé stanovisko v knize *Idea národa v husitských Čechách*, České Budějovice 1972, s. 28–29.

126) Politickou dráhou a mnohoobročnictvím tohoto teologa se zabýval Hans-Jürgen BRANDT, *Universität, Gesellschaft, Politik und Pfründen am Beispiel Konrad von Soltau (†1407)*, in: *Les universités à la fin du Moyen Âge*, Louvain 1978, s. 614–627. Srov. též příl. 1, č. 19.

127) Všichni se vyskytují v zápisech soudních akt pražské konzistoře, která jsou hlavním pramenem chronologické rekonstrukce univerzitního konfliktu (viz F. TADRA *Soudní Akta II*, s. 440, heslo Universita).

128) Sporů se aktivně zúčastnili zejména Mikuláš Storch a probošt Martin Bohemus. Srov. k nim příl. 3, č. 3 a 4.

129) Viz F. TADRA, *Soudní akta II*, s. 299, č. 274. Jenštejnův list z 2. prosince 1384 je inserován do odvolání prokurátorů tří „cizích“ národů k papežské stoliči, které vydal F. TADRA, *Příspěvky*, s. 305, č. V. Editorovi zřejmě ušlo, že tuto a následující apelaci již z téhož rukopisu zpřístupnil Konstantin HÖFLER, *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung II*, Wien 1865, s. 128–133, č. IX/1–2. Arcibiskupovými plnomocníky byli kustod pražského kostela dr. Kuneš z Třebovle a arcijáhnové dr. Fridman z Prahy spolu s mistrem Jakubem ze Sušice.

Jakubovi řečenému Aristoteles ze Sušice a Jakubovi z Budějovic. Vzápětí však Soltau musel sám replikovat proti arcibiskupovu mandátu ze 4. prosince, který mu na základě stížnosti zástupců domácího národa nařizoval dodržovat při univerzitních poradách staré zvyklosti a vystříhat se všech novot v neprospěch domácích mistrů artistické fakulty.¹³⁰

Třetí stání 17. prosince nepřineslo nic nového, neboť řízení bylo odročeno o tři dny.¹³¹ Ke zvratu došlo až při opožděném čtvrtém stání 23. prosince, během něhož arcibiskup revokoval svá předchozí rozhodnutí, avšak s tím, že přikázal německým mistrům nekonat žádnou volbu kolegiátů bez předchozího pozvání a souhlasu Čechů. Kromě toho Jan z Jenštejna přikázal Matoušovi z Krakova a jeho kolegům, aby mu do týdne sdělili, zda se plně podřizují jeho jurisdikci jako řádnému kancléři obecného studia.¹³² Není známo, zda mistři *Nacionum Theotunicorum*, jak se souhrnně začalo říkat členům tří „cizích“ národů, revokace využili k volbě některého svého kolegy na uvolněná místa v kolejích. Na tahu nyní byli jejich domácí odpůrci, jejichž jménem se prokurátor Jakub Aristoteles při pátém stání 4. ledna 1385 dožadoval exkomunikace německých mistrů pro neuposlechnutí soudu ve věci kancléřovy jurisdikce. Rektor Soltau se jako prokurátor napadené strany domáhal odkladu, jehož také dosáhl.¹³³ Následující, v pořadí šesté stání proběhlo již 7. ledna. Generální vikář Jan Ondřejův se hned na jeho počátku důrazně zeptal rektora Soltaua a zástupců tří národů Jindřicha z Oyty, Matouše z Krakova a Mensona z Beckhusen, zda uznávají kancléřovu jurisdikci v plném rozsahu. Odpověď zněla kladně co do osoby kancléře. Pokud však šlo o faktický rozsah jeho pravomoci, jmenovaní mistři si vyžádali čas k projednání sporné otázky v univerzitní radě. Naproti tomu přítomní zástupci *Nacionis Bohemice*, mistři svobodných umění Jan (Vlk?) a Matěj (Štěpánův z Prahy?), vyjádřili kancléři svou naprostou poslušnost.¹³⁴ Na další stání 11. ledna se zástupci německých národů nedostavili, a proto jim generální vikáři prodloužili termín do příští soboty. Jelikož ve stanovený den se situace opakovala, bylo řízení odročeno na pátek 20. ledna. Krátce nato, pravděpodobně ještě téhož dne, byly korporace německých národů vyhlášeny za vzpurné (*contumaces*) a rektor Konrád Soltau byl takto citován již po druhé.¹³⁵

Mezitím však rektor zákazem všech přednášek, zkoušek a jiných univerzitních aktů ještě více proti sobě popudil domácí mistry a studenty. Roztržky se neobešly bez prudké výměny hanlivých slov a „suchých ran“, za něž rektor své odpůrce potrestal uvězněním v univerzitním karceru.¹³⁶ Protahováním a odročováním

130) Viz F. TADRA *Soudní akta II*, s. 301, č. 282. Mandát ze 4. prosince 1384 je inserován v apelaci rektora Soltaua u F. TADRY, *Příspěvky*, s. 306–308, č. VI.

131) F. TADRA *Soudní akta II*, s. 302, č. 285.

132) Tamtéž, s. 303, č. 289.

133) Tamtéž, s. 305, č. 2.

134) Tamtéž, s. 307, č. 5.

135) Tamtéž, s. 308–309, č. 7 a 11. Jelikož zápis s citací bezprostředně následuje, a předchází tak záznamům ze 16. ledna, došlo k uvedenému soudnímu aktu nejpozději 15. ledna.

136) Bouřlivý průběh těchto sporů dokládá *Tzv. Kronika University pražské*, J. Goll (ed.), FRB V, s. 567.

soudního řízení mluvčí německých národů získávali čas do netrpělivě očekávaného příjezdu krále Václava, s jehož intervencí ve svůj prospěch předem počítali. Bez ohledu na králův návrat do Prahy dne 11. ledna 1385 anebo krátce předtím,¹³⁷ generální vikáři vyšli vstříc žádosti prokurátora českého národa Ondřeje Zabitce a 20. ledna 1385 uvalili na osm mistrů „cizích“ národů klatbu za neuposlechnutí soudu. Kromě toho kancléř téhož dne rektorovi zakázal uvrhnout kohokoli do soukromého vězení a jako místo případné vazby určil žalář v arcibiskupském dvoře.¹³⁸

Teprve v následujícím týdnu se univerzitními rozpory začal zabývat král, jenž jako účastníka jedenáctého stání dne 27. ledna vyslal člena své rady vévodu Přemka Těšínského. Zástupci tří cizích národů opět slíbili arcibiskupovi poslušnost jako svému kancléři, nikoli však v tom, „quod in mandatis non habent“.¹³⁹ Řízení před soudem pražské konzistoře se tím dostalo do patové situace, neboť nyní bylo na papežské stolici, aby posoudila apelace rektora Soltaua a jeho druhů o míře kompetencí kancléře pražské univerzity. Přenesení soudní pře ke kurii si však shodně nepřáli ani král, ani arcibiskup,¹⁴⁰ a proto za blíže neznámých okolností byla ustanovena smírčí komise složená ze čtyř zástupců domácího národa a čtyř mluvčích tří národů ostatních.¹⁴¹ Výrok komise 27. února 1385 bezvýhradně přijal Menso z Beckhusen, k němuž se ještě téhož dne nebo záhy na to přidalo dalších sedm exkomunikovaných kolegů, vesměs dobře honorovaných profesorů mistrovských kolejí.¹⁴² Ostatní mistři tří německých národů v čele s rektorem Soltauem dále vzdorovali, což se projevilo při dalším stání 27. února. Z tohoto důvodu generální vikáři 1. března vynesli klatbu spojenou se zákazem vstupu do kostelů nad korporacemi všech tří německých národů s vyloučením osmi rozhrěšených mistrů.¹⁴³

Mikuláš z Meppen, jeden z mistrů bavorského národa, se výroku komise podřídil již 4. března, což mu zjevně napomohlo k funkci děkana artistické fakulty

Toto svědectví je však třeba přijímat s nezbytnou rozvahou, neboť *Liber decanorum* artistické fakulty zaznamenává přerušení bakalářských zkoušek pouze ve dnech 13. až 18. prosince (MHUP I-1, s. 223–230).
137) Václav IV. je doložen v Praze 11. ledna, mohl se však vrátit o něco dříve. Srov. jeho itinerář, který sestavil Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel*, Stuttgart 1970, s. 410.

138) F. TADRA, *Soudní akta II*, s. 310, č. 17.

139) Tamtéž, s. 311, č. 23.

140) Tím by si bylo možné vysvětlit, proč se obě výše uvedené apelace nedochovaly v papežských registrech.

141) Vůdčí roli při jednání osmičlenné komise snad sehráli oficiál Mikuláš Puchník a mistr Konrád Soltau, na něž se dovolává pozdější výrok mistrů Bartoloměje Torgelowa a Alberta Engelschalka z 20. dubna 1390 (viz MHUP II-1, s. 294, č. XXIII). Tomu je však na překážku pokračující soudní řízení rektora Soltaua.

142) F. TADRA, *Soudní akta II*, s. 315, č. 36. V zápise jde o osobní výpověď uvedeného mistra, jeho druzi se k němu přidali později, což nepřímo plyne ze zápisu z 1. března téhož roku (tamtéž, s. 316, č. 42). F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 65, pozn. 1, omylem klade podepsání dohody do 28. února, ač v zápise stojí „secunda feria in crastina post Reminiscere die penultima m. Februarii“. Skutečnosti dále neodpovídá, že se toho dne ke konzistoři dostavil vévoda Přemek Opavský. Do třetice pak Bartoš v téže poznámce chybně odkazuje na přísahu, kterou údajně měli na dohodu skládat členové univerzity. Text, který uveřejnil Hermenegild JIREČEK, *CJB II-3, Pragae 1889*, s. 300–301, č. IX/22, se vztahuje k pozdější změně univerzitních hlasů podle Dekretu kutnohorského. Plyne tak ze souvislosti rukopisného dochování s předchozím textem. Bartoš zavedl i J. SPĚVÁČKA, *Václav IV.*, s. 378, pozn. 1.

143) F. TADRA, *Soudní akta II*, s. 315–316, č. 39 a 42.

v letním semestru téhož roku.¹⁴⁴ Naproti tomu další proces, který mistři českého národa vedli proti bývalému rektoru Soltauovi, pokračoval až do ledna 1387. Soltau se nemínil vzdát a dále se soudil do doby, než spolu s 23 mistry a bakaláři přešel na nově založenou univerzitu do Heidelbergu.¹⁴⁵ Spolu s tímto profesorem, jenž v Praze odchoval několik desítek žáků, přešlo do Heidelbergu celkem třia dvacet mistrů a bakalářů. Na rozdíl od právnické univerzity se úbytek ve sboru mistrů-regentů artistické fakulty projevil až počínaje rokem 1388. Úměrně s tím také vzrostlo poměrné zastoupení domácích mistrů na 27 až 28 procent.¹⁴⁶ V Heidelbergu měli bývalí pražští mistři a bakaláři více než dvoutřetinovou většinu, většina z nich však zakrátko přešla na konkurenční vysoké učení v Kolíně nad Rýnem.¹⁴⁷ Tato dvojnásobná secese ukazuje, že pražské spory mezi univerzitními národy překrývaly hlubší nespokojenost existenční povahy u části nedostatečně zajištěných členů profesorského sboru.

Výrok smírčí komise z února 1385 známe jen zprostředkovaně ze dvou navzájem nezávislých pramenů. Podle tzv. *Kroniky univerzity pražské*, na kterou se odvolává většina badatelů, rektor Soltau a jiní představitelé tří „cizích“ národů z nezbytí „quinque collegiatos Bohemos in collegio Karoli et sextum indifferenter admiserunt“. Obdobné řešení bylo prý svorně přijato i v případě koleje krále Václava.¹⁴⁸ Tomek tomuto místu rozuměl tak, že pět a pět míst v Karlově koleji mělo být od té doby výhradně vyhrazeno domácím mistrům, zatímco šesté a dvanácté místo mohlo být obsazeno jak Čechy, tak cizinci z ostatních tří národů.¹⁴⁹ Otakar Odložilík se přidržel textu *Kroniky*, takže z jeho výkladu není patrné, co se dělo se zbývajících šesti místy.¹⁵⁰ Podle F. M. Bartoše se Čechům v obou mistrovských kolejích dostalo pět profesur, zatímco šest zbývajících míst náleželo příslušníkům tří cizích národů. Konečně v obsazování poslední dvanácté profesury se měli všichni střídat.¹⁵¹ Toto řešení, jež převzal Jiří Spěváček,¹⁵² zhruba odpovídá výše uvedené rekonstrukci personálního obsazení Karlovy koleje. Jakékoli úvahy o dvojnásobném zastoupení domácích profesorů jsou v rozporu s faktickými poměry na třífakultní univerzitě v osmdesátých letech 14. století.

144) Tamtéž, s. 316, č. 44, základní údaje uvádí J. TRJŠKA, *Životopisný slovník*, s. 406–407.

145) K vleklému procesu proti Soltauovi viz opět F. TADRA, *Soudní akta II*, zvl. s. 352, č. 201 (profesoři teologie), s. 388, č. 192 (obnovení sporu) a s. 414, č. 18 (poslední stání). K opozičním postojům tohoto profesora v Heidelbergu viz Rainer Christoph SCHWINGES, *Deutsche Univeritätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert*, Stuttgart 1986, s. 369–372.

146) Srov. k tomu F. KAVKA, *Mistři-regenti*, s. 86, tab. 2.

147) Situaci v Heidelbergu se naposled zabýval Jürgen MIETHKE, *Universitätsgründung an der Wende zum 15. Jahrhundert: Heidelberg im Zeitalter des Schismas und des Konziliarismus*, in *Die Geschichte der Universität Heidelberg*, Heidelberg 1986, s. 20–21. K několika secesím mistrů a studentů z Prahy souhrnně Ferdinand Seibt, *Von Prag bis Rostock. Zur Gründung der Universitäten in Mitteleuropa*, přetisk v autorově sborníku s názvem *Mittelalter und Gegenwart*, Sigmaringen 1987, s. 203–206.

148) Tzv. *Kronika Univerzity pražské*, J. Goll (ed.), FRB V, s. 567.

149) V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, 2. vyd., s. 334.

150) Otakar ODLOŽILÍK, *M. Štěpán z Kolína*, Praha 1924 (Husitský archiv 1), s. 4–5.

151) F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 55.

152) J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 179 a 378. Výklad o dvojí dohodě, jedné z konce roku 1384 a druhé z přelomu února a března je volným domyšlením Bartošovy rekonstrukce bez opory v pramenech.

Neméně závažné je v tomto ohledu druhé svědectví, notářsky ověřený zápis o rozhodčím výroku, který 20. dubna 1390 na předchozí žádost znesvářených kolegiátů Karolina vynesli profesori Bartoloměj Torgelow a Albert Engelschalk. Relativní poklid v mistrovských kolejích totiž vydržel pouze do jara 1390, kdy se v Karolinu uvolnilo dvanácté společné místo, jež mělo připadnout mistru domácího národa. Kolegiáti tří „cizích“ národů díky své většině zvolili slezského Němce, bakaláře teologie Konráda z Benešova. Čeští kolegiáti v čele s proboštem Štěpánem z Kolína ihned podali protest, neboť Benešov v Opavském knížectví podle jejich zdání nepříslušel k územní sféře domácího národa.¹⁵³ Na základě smírčího výroku mělo místo mistru Konrádovi již zůstat, avšak při každém jeho následujícím obsazování se mělo postupovat podle předem daného, pro domácí korporaci poněkud výhodnějšího klíče. Podstatné je, že s odvoláním na předchozí usmíření (*concordia nacionum*), uzavřené roku 1385 mezi oficiálem Mikulášem Puchníkem a Konrádem Soltauem, se výslovně mluví o obsazování uvolněného dvanáctého místa. Napříště mělo být toto uprázdněné místo jednou obsazeno mistrem domácího národa a dvakrát členy národů ostatních.¹⁵⁴

Výsledek sedmiletých sporů o uvolněná místa v mistrovských kolejích nebyl zanedbatelný. Za příznivých okolností kolegiáti domácího národa zaujímali polovinu míst, což bylo mnohem více, než jim příslušelo podle poměrného zastoupení v profesorském sboru artistické fakulty. Nárok na další místa mohli uplatnit až po vydání Dekretu kutnohorského, kdy se v důsledku mohutné secese cizích mistrů *via facti* uprázdnilo několik kolegiátních obročí.

153) Přidrží se rekonstrukce, kterou podal Václav NOVOTNÝ, *Dekret kutnohorský*, Praha 1909, s. 12–13; a O. ODLOŽILÍK, *M. Štěpán z Kolína*, s. 4–5.

154) Viz text smírčího výroku v MHUP II-1, s. 292–296, č. XXIII. Smírčí soudci stanovili následující pořadí preference: 1. *nacio Bohemorum*, 2. *nacio Bavarorum*, 3. *nacio Polonorum*, 4. *nacio Bohemorum*, 5. *nacio Saxonum*, 6. *nacio Bavarorum*, 7. *nacio Bohemorum* etc. Pořadí jsem doplnil v souladu s univerzitním *ordo nacionum*.

Příloha 1. Mistři kolegiáti Karlovy koleje 1366–1420

1. *Hermannus de Winterswik*

Bav. 1366–1371; mag. art. reg. 1361, bac. theol. 1366, mag. theol. 1376; rector univ. 1378; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); can. OO. SS. 28. 1. 1371 (MV IV, 46–47, č. 73)

Lit.: Tomek, Děje, 307; DP V, 294; Tříška 1981, 191

2. *Fridmannus de Praga, Nicolai de Usk (= de Sytha)*

Boh. 1366–1375; mag. art. 1360, bac. theol. 1371; mag. theol. ante 31. 3. 1383; dec. fac. art. 1368, rector univ. 1378; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); can. OO. SS. 2. 11. 1375 (MV IV, 605, č. 1067)

Lit.: Tomek, Děje, 307, týž, DP V, 294 (de Sytha); Tříška 1981, 114 (jako dvě odlišné osoby, viz k tomu výše v textu)

3. *Iohannes (Jenka) Wenceslai de Praga*

Boh. 1366–1378; mag. art. ante 1366, bac. theol. 1378, prof. theol. 1385; rector univ. 1377, 1382–1383; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); can. OO. SS. 14. 5. 1378 (MV V, 27, 20)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 321–322

4. *Nicolaus de Gewiczka (= de Moravia)*

Boh. 1366–1372; mag. art. reg. 1366; dec. fac. art. 1369 (Nicolaus de Gewiczka alias dictus de Moravia, viz LD I, 141), rector univ. 1372; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); naposled 23. 4. 1372 (FRB V, s. 567)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294 (de Moravia); Tříška 1981, 392 (de Gewiczka) a 407 (de Moravia)

5. *Dytherus de Wýdera (de Wedra)*

Pol. (?) 1366–1376; mag. art. 1366; dec. fac. art. 1370; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); praep. CC 11. 11. 1367 (Nováček, Několik listin, 10, č. 2); testis in CC 16. 1. 1376 (Nováček, ib., 13, č. 5)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 505

6. *Henricus Woleri de Novo ponte*

Sax. 1366–1377 (?); mag. art. 1366; dec. fac. art. 1369; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); Pragae 5. 12. 1377 (LD I, 168)

Lit.: Tomek, Děje, 387; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 177

7. *Wiboldus Stutte de Osenbrughe*

Sax. (?) ante 1371; mag. art. 1362, bac. med. 1366, mag. med. ante 1371; rector univ. 1375; can. OO. SS. 3. 5. 1371 (MV IV, 113, č. 189)

Lit.: Beránek, O počátcích, 86; Tříška 1981, 531

8. *Wigandus (?)*

ante 1373; mag. art. 1373; can. OO. SS. 1373

Lit.: Tomek, DP V, 193

9. *Iohannes Lupus (?)*

Boh. 1375–1403; mag. in artibus collegii Pragensis 17. 7. 1375 (Tadra SA I, 133, č. 134); praep. CC. 1400 (Hrdina, Seznam, 5, č. 2)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 274; Hrdina, Seznam 5, č. 2 a 11

10. *Menso de Beckhusen*

Bav. 1376–1381; mag. art. 1371, bac. theol. 1379, prof. theol. 1395; dec. fac. art. 1375; coll. CC 1376 (Tříška 1381, 371); can. OO. SS. 26. 10. 1381 (Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1)

Lit.: Tříška 1381, 371

11. *Blasius Lupus de Strazni*

Boh. 1376–1383; mag. art. 1372; dec. art. 1376, rector univ. 1379; coll. CC 1376 (Tříška 1981, 53); can. OO. SS. 31. 3. 1383 (Borový LE II, 205, č. 349); obiit ante 20. 8. 1410

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 53; Hrdina, Seznam 11

12. *Thydericus Misdruoghen de Wolin (?)*

Pol. 1376–1382; mag. art. 1373; dec. fac. art. 1382; testis in CC 16. 1. 1376 (Nováček, Několik listin, 13, č. 5)

Lit.: Tříška 1981, 502–503

13. *Iohannes Widenbrughe (?)*

1377 mag. art. collegii Prag. 26. 10. 1377 (Tadra SA I, 230, č. 270)

Lit.: Tříška 1981, 324

14. *Bruno de Osenbrughe*

Sax. 1376–1386; mag. art. 1372, bac. med. 1375, dr. med. 1379; testis in CC 16. 1. 1376 (Nováček, Několik listin 13, č. 5), mag. collegii Pragensis 20. 10. 1377 (Tadra SA I, 250, č. 270)

Lit.: Beránek, O počátcích, 73; Šmahel, Mistři 52; Tříška 1981, 56–57

15. *Mattheus de Cracovia*

Pol. 1378–1381; mag. art. 1367, mag. theol. 1381; praep. CC 3. 4. 1378 (Nováček, Několik listin 14, č. 6); can. OO. SS. 26. 10. 1381 [Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1) – 18. 8. 1396 (MV V, 561, č. 1020); receptus Heidelbergae 27. 3. 1395

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 358–359

16. *Nicolaus de Gubin*

Pol. ante 1381; mag. art. 1372, bac. theol. 1379, prof. theol. 1387–1395; dec. fac. art. 1374, rector univ. 1378, 1385, 1387; can. OO. SS. 26. 10. 1381 (Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1)

Lit.: Tříška 1981, 395

17. *Iohannes Marienwerder*

Pol. ante 1377/1381; mag. art. 1369, bac. theol. 1375, mag. theol. 1380; dec. fac. art. 1374; can. OO. SS. 1377 (Tříška 1981, 275), 26. 10. 1381 (Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1) – resig-

navit 16. 8. 1387 (MHUP II/1, 287–289, č. 21)

Lit.: Tříška 1981, 275–276

Příloha 1. Mistři kolegiáti Karlovy koleje 1366–1420

1. *Hermannus de Winterswik*

Bav. 1366–1371; mag. art. reg. 1361, bac. theol. 1366, mag. theol. 1376; rector univ. 1378; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); can. OO. SS. 28. 1. 1371 (MV IV, 46–47, č. 73)

Lit.: Tomek, Děje, 307; DP V, 294; Tříška 1981, 191

2. *Fridmannus de Praga, Nicolai de Usk (= de Sytha)*

Boh. 1366–1375; mag. art. 1360, bac. theol. 1371; mag. theol. ante 31. 3. 1383; dec. fac. art. 1368, rector univ. 1378; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); can. OO. SS. 2. 11. 1375 (MV IV, 605, č. 1067)

Lit.: Tomek, Děje, 307, týž, DP V, 294 (de Sytha); Tříška 1981, 114 (jako dvě odlišné osoby, viz k tomu výše v textu)

3. *Iohannes (Jenka) Wencelsai de Praga*

Boh. 1366–1378; mag. art. ante 1366, bac. theol. 1378, prof. theol. 1385; rector univ. 1377, 1382–1383; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); can. OO. SS. 14. 5. 1378 (MV V, 27, 20)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 321–322

4. *Nicolaus de Gewiczka (= de Moravia)*

Boh. 1366–1372; mag. art. reg. 1366; dec. fac. art. 1369 (Nicolaus de Gewiczka alias dictus de Moravia, viz LD I, 141), rector univ. 1372; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); naposled 23. 4. 1372 (FRB V, s. 567)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294 (de Moravia); Tříška 1981, 392 (de Gewiczka) a 407 (de Moravia)

5. *Dytherus de Wydera (de Wedra)*

Pol. (?) 1366–1376; mag. art. 1366; dec. fac. art. 1370; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); praep. CC 11. 11. 1367 (Nováček, Několik listin, 10, č. 2); testis in CC 16. 1. 1376 (Nováček, ib., 13, č. 5)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 505

6. *Henricus Woleri de Novo ponte*

Sax. 1366–1377 (?); mag. art. 1366; dec. fac. art. 1369; coll. CC 1. 6. 1366 (Statuta CC, 75); Pragae 5. 12. 1377 (LD I, 168)

Lit.: Tomek, Děje, 387; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 177

7. *Wiboldus Stutte de Osenbrughe*

Sax. (?) ante 1371; mag. art. 1362, bac. med. 1366, mag. med. ante 1371; rector univ. 1375; can. OO. SS. 3. 5. 1371 (MV IV, 113, č. 189)

Lit.: Beránek, O počátcích, 86; Tříška 1981, 531

8. *Wigandus (?)*

ante 1373; mag. art. 1373; can. OO. SS. 1373

Lit.: Tomek, DP V, 193

9. *Iohannes Lupus (?)*

Boh. 1375–1403; mag. in artibus collegii Pragensis 17. 7. 1375 (Tadra SA I, 133, č. 134); praep. CC. 1400 (Hrdina, Seznam, 5, č. 2)

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 274; Hrdina, Seznam 5, č. 2 a 11

10. *Menso de Beckhusen*

Bav. 1376–1381; mag. art. 1371, bac. theol. 1379, prof. theol. 1395; dec. fac. art. 1375; coll. CC 1376 (Tříška 1381, 371); can. OO. SS. 26. 10. 1381 (Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1)

Lit.: Tříška 1381, 371

11. *Blasius Lupus de Strazni*

Boh. 1376–1383; mag. art. 1372; dec. art. 1376, rector univ. 1379; coll. CC 1376 (Tříška 1981, 53); can. OO. SS. 31. 3. 1383 (Borový LE II, 205, č. 349); obiit ante 20. 8. 1410

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 53; Hrdina, Seznam 11

12. *Thydericus Misdrughen de Wolin (?)*

Pol. 1376–1382; mag. art. 1373; dec. fac. art. 1382; testis in CC 16. 1. 1376 (Nováček, Několik listin, 13, č. 5)

Lit.: Tříška 1981, 502–503

13. *Iohannes Widenbrughe (?)*

1377 mag. art. collegii Prag. 26. 10. 1377 (Tadra SA I, 230, č. 270)

Lit.: Tříška 1981, 324

14. *Bruno de Osenbrughe*

Sax. 1376–1386; mag. art. 1372, bac. med. 1375, dr. med. 1379; testis in CC 16. 1. 1376 (Nováček, Několik listin 13, č. 5), mag. collegii Pragensis 20. 10. 1377 (Tadra SA I, 250, č. 270)

Lit.: Beránek, O počátcích, 73; Šmahel, Mistři 52; Tříška 1981, 56–57

15. *Mattheus de Cracovia*

Pol. 1378–1381; mag. art. 1367, mag. theol. 1381; praep. CC 3. 4. 1378 (Nováček, Několik listin 14, č. 6); can. OO. SS. 26. 10. 1381 [Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1) – 18. 8. 1396 (MV V, 561, č. 1020); receptus Heidelbergae 27. 3. 1395

Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 358–359

16. *Nicolaus de Gubin*

Pol. ante 1381; mag. art. 1372, bac. theol. 1379, prof. theol. 1387–1395; dec. fac. art. 1374, rector univ. 1378, 1385, 1387; can. OO. SS. 26. 10. 1381 (Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1)

Lit.: Tříška 1981, 395

17. *Iohannes Marienwerder*

Pol. ante 1377/1381; mag. art. 1369, bac. theol. 1375, mag. theol. 1380; dec. fac. art. 1374; can. OO. SS. 1377 (Tříška 1981, 275), 26. 10. 1381 (Tadra, Příspěvky, 298, č. II/1) – resignavit 16. 8. 1387 (MHUP II/1, 287–289, č. 21)

Lit.: Tříška 1981, 275–276

18. *Tilmannus de Kassel (de Hannberg)*

Bav. ante 1381 mag. art. ante 1371, bac. theol. 1381; can. OO. SS. 18. 12. 1381 [Jenšovská RBMV I/1, 254, č. 1084]; intitulatus Heidelbergae 1387
Lit.: Tříška 1981, 512

19. *Conradus de Soltau*

Sax. ante 1381; mag. art. 1368, bac. theol. 1381, prof. theol. 1384; dec. fac. art. 1372, rector univ. 1384–1385; can. OO. SS. 26. 3. 1381 (Tříška 1981, 82), 26. 10. 1381 [Tadra, Příspěvky 298, č. II/1], 19. 3. 1390 (MV V, 172–173, č. 310); mag. theol. Heidelbergae 1387
Lit.: Tříška 1981, 82

Axuso = Menso de Beckhusen

ante 1381 mag. art., bac. theol.; can. OO. SS. 26. 3. 1381 (Nováček, Několik listin, 17, č. 7); neexistující osoba v důsledku chybného čtení editora
Lit. Tříška 37 (uveden jako Axuso)

20. *Bartholomeus Torgelow*

Pol. 1384–1390; mag. art. 1373, bac. theol. 1383; rector univ. 1389; coll. CC 2. 12. 1384 (Tadra, Příspěvky, 505, č. V) – 20. 4. 1390 (MHUP II/1, 292, č. 23)
Lit.: Tříška 1981, 42

21. *Nicolaus de Rakownik*

Boh. 1384–1390; mag. art. 1375, bac. theol. 1384; rector univ. 1379; praep. CC 14. 12. 1384 (Tadra SA II, 301, č. 282); obiit 1390
Lit.: Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 415

22. *Petrus de Žnoyma*

Boh. 1384–1410; mag. art. 1376, prof. theol. 1397; coll. CC 14. 12. 1384 (Tadra SA II, 301, č. 282), can. OO. SS. 20. 8. 1410 (LC VII, 67); obiit post 1414
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 468

23. *Nicolaus de Luthomyssl*

Boh. 1354–1400; mag. art. 1378, bac. theol. 1397, prof. theol. 1400; dec. fac. art. 1384, rector univ. 1386, 1402; coll. CC 2. 12. 1384 (Tadra Příspěvky, 305, č. V); can. OO. SS. 5. 10. 1400 (Tadra SA IV, s. IX–X, pozn.); obiit ca 1404
Lit.: Tomek DP V, 294; Tříška 1381, 405

24. *Nicolaus Prowin*

Pol. 1357–1396; mag. art. 1379, bac. theol. 1387, mag. theol. 1390; praep. CC 12. 6. 1387 (MHUP II/1, 289, č. 22); can. OO. SS. 18. 8. 1396 (MV V, 565, č. 1021)
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DPV, 294; Tříška 1981, 414

25. *Albertus Engelschalk de Straubinga*

Bav. 1387–1402; mag. art. 1376, bac. theol. 1390, prof. theol. 1402; dec. fac. art. 1386, 1393, rector univ. 1391–1392; coll. CC 12. 6. 1387 (MHUP II/1, 291, č. 22), can. OO. SS. 16. 5. 1402 (LD I, 131)
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 16

26. *Iacobus de Bri(n)zen*

Sax. 1387; mag. art. 1378; dec. fac. art. 1387; coll. CC 12. 6. 1387 (MHUP II/1, 291, č. 22)
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 198

27. *Conradus de Benessow*

Boh. 1390–1397; mag. art. 1382, bac. theol. 1390; coll. CC 20. 4. 1390 (MHUP II/1, 292, č. 23); 30. 6. 1397 in stuba facultatis (MHUP III, 32)
Lit.: Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 70

28. *Przibislaus de Jessenicz*

Boh. 1390–1408; mag. art. 1382; dec. fac. art. 1391; coll. CC 20. 4. 1390 (MHUP II/1, 292, č. 23); praep. CC 1394–1395 (MHUP III, 28); can. OO. SS. 9. 8. 1408 (Tadra SA VI, 326, č. 532)
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981

29. *Stephanus de Colonia, dictus Chimera*

Boh. 1390–1400; mag. art. 1383, bac. theol. 1396, mag. theol. 1406; dec. fac. art. 1392, rector univ. 1397; praep. CC 20. 4. 1390 (MHUP II/1, 292, č. 23); can. OO. SS. 5. 10. 1400 (Tadra SA IV, s. IX–X, pozn.); obiit 28. 8. 1406
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 489–490

30. *Henricus Perching*

Bav. 1390–1396; mag. art. 1384, bac. theol. 1390, prof. theol. 1396; rector univ. 1396; coll. CC 20. 4. 1390 (MHUP II/1, 292, č. 23); intitulatus Erfordiae
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 165

31. *Iohannes Winkler*

Pol. 1390–1409; mag. art. 1377, bac. theol. 1390, prof. theol. 1397; dec. fac. art. 1383, rector univ. 1388–1389; coll. CC 20. 4. 1390 (MHUP II/1, 292, č. 23); intitulatus Lipsiae 1409
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 325

32. *Mathias Hildebrandi de Legnicz*

Pol. 1396–1400; mag. art. 1379, mag. theol. 1400; dec. fac. art. 1389, coll. CC 5. 10. 1396 (Jenšovská RBMV I/5, 1341, č. 5413)
Lit.: Tříška 1981, 364

33. *Henricus de Ribenicz*

Sax. 1396–1397; mag. art. 1379; dec. art. 1388, rector univ. 1392; praep. CC 5. 10. 1396 (Jenšovská RBMV I/5, 1341, č. 5413)
Lit.: Tříška 1981, 167

34. *Henricus de Homberg*

Bav. 1396–1404; mag. art. 1384, prof. theol. 1404; rector univ. 1394; coll. CC 5. 10. 1396 (Jenšovská RBMV I/5, 1341, č. 5413); intitulatus Heidelbergae 1404
Lit.: Tříška 1981, 156

35. *Iohannes de Mutha, dictus Sophista*

Boh. 1396–1402; mag. art. 1387, bac. theol. 1400; dec. art. 1394, rector univ. 1395; coll. CC 5. 10. 1396 (Jenšovská RBMV I/5, 1341, č. 5413); obiit 1402
Lit.: Tříška 1891, 281–282

36. *Paulus Nicolai de Slakenwerde*

Boh. 1396–1406; mag. art. ante 1389, lic. theol. 1403, prof. theol. 1406; coll. CC 5. 10. 1396 (Jenšovská RBMV I/5, 1341, č. 5413); obiit ante 3. 1. 1407
Lit.: Tříška 1891, 439

37. *Marquardus Kryneman*

Sax. 1396–1404; mag. art. 1395; dec. fac. art. 1400; coll. CC 5. 10. 1396 (Jenšovská RBMV I/5, 1341, č. 5413)
Lit.: Tříška 1981, 349

38. *Stanislaus de Žnoyma*

Boh. 1400–1410; mag. art. 1388, bac. theol. 1403, prof. theol. 1405; dec. fac. art. 1395, rector univ. 1404; praep. CC 1399 (Hrdina, Seznam, 5) – 1400 (LD I, 347); coll. CC 5. 12. 1408 (ÖNB Wien, Cod. 4937, fol. 211a); can. OO. SS. 28. 10. 1410 (LC VII, 6–7); obiit 1414
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 488

39. *Andreas de Broda Bohemicali*

Boh. ante 1402; mag. art. 1387, bac. theol. 1403, mag. theol. 1408; dec. fac. art. 1396–1397; can. OO. SS. 16. 5. 1402 (LD I, 131); obiit Lipsiae 16. 10. 1427
Lit.: Tříška 1981, 23–24

Johannes de Borotín (??)

Boh. 1402; mag. art. 1410 (!); dec. fac. art. 1415; praep. CC 1402 (Hrdina, Seznam, 5); obiit 1458
Lit.: Tříška 1981, 223–224

40. *Iohannes Elie de Tyn Horssowiensi*

Boh. 1403–1410; mag. art. 1382, doctor theol. 1398; dec. fac. art. 1387, rector univ. 1393; coll. CC 1. 4. 1403 (MHUP II-1, 399, č. 52; Novotný, Korespondence, 5, č. 4); can. OO. SS. 20. 8. 1410 (LC VII, 6–7); obiit circa 1428
Lit.: Tomek, Děje, 307; Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 138–139

41. *Mathias de Boleslavia (=Iohannes ?)*

Boh. 1403–1406; mag. art. 1394; praep. CC 1403 (Hrdina, Seznam, 5, 10)
Lit.: Tříška 1981, 360

Procopius de Plzna (??)

Boh. 1404; mag. art. 1408 (!); dec. fac. art. 1414, 1439–1440, rector univ. 1420, 1425, 1443; praep. CC 1404 (Hrdina, Seznam, 5); obiit 1457
Lit.: Tříška 1981, 470–471

42. *Gregorius Leonis de Praga*

Boh. 1405–1412; mag. art. 1396; dec. fac. art. 1405; praep. CC 1. 12. 1405 (Tříška 1981, 133; LE 5, 526, č. 707) can. OO. OS. 9. 3. 1412 (LC VII, 47–48)
Lit.: Tříška 1981, 133–134

43. *Iohannes de Rzišt*

Boh. 1409–1419; mag. art. 1392; dec. fac. art. 1407–1408; praep. CC 15. 11. 1409 (Nováček, Několik listin, 21, č. 11)
Lit.: Tříška 1981, 299–300

44. *Iohannes de Hildesheim*

Sax. ante 1410; mag. art. 1381, bac. theol. 1395, mag. theol. 1410; dec. fac. art. 1385; can. OO. SS. 20. 8. 1410 (LC VII, 7); obiit 1418 (?)
Lit.: Tříška 1981, 259

45. *Zdenko de Labun*

Boh. ante 1410; mag. art. 1396; rector univ. 1409; decanus OO. SS. 20. 8. 1410 (LC VII, 7); praep. OO. SS. 9. 3. 1412 (LC VII, 48); obiit 1419 (?)
Lit.: Tříška 1981, S41

46. *Christiannus de Prachaticz*

Boh. ante 1410; mag. art. 1390; dec. fac. art. 1403, rector univ. 1405, 1412–1413, etc.; can. OO. SS. 20. 8. 1410 (LC VII, 7); obiit 5. 9. 1439
Lit.: Tříška 1981, 64–65

47. *Stephanus de Stankow*

Boh. ante 1412; mag. art. 1385; dec. OO. SS. 9. 3. 1412 (LC VII, 47–48); obiit ante 16. 1. 1431
Lit.: Tříška 1981, 492–493

48. *Stephanus de Palecz*

Boh. ante 1413; mag. art. 1391, bac. theol. 1402, mag. theol. 1411; dec. fac. art. 1399, rector univ. 1400; coll. CRW 5. 12. 1408 (ÖNB Wien, Cod. 4937, fol. 211a); can. OO. SS. 1413 (Tomek DP V, 194); obiit 1423
Lit.: Tříška 1981, 491–492

49. *Antonius de Luna*

Boh. ante 1414; mag. art. 1410, bac. med. 1418; dec. fac. art. 1418, rector univ. 1413–1414; can. OO. SS. 1414 (Tomek DP V, 194)
Lit.: Tříška 1981, 32

50. *Simon de Rokyczano*

Boh. ante 1414; mag. art. 1410; dec. fac. art. 1416; can. OO. SS. 1414 (Tomek DP V, 194), 15. 4. 1416 (LD I, 438); obiit 1421
Lit.: Tříška 1981, 485

51. *Simon Leonis de Tisnow*

Boh. ante 1414; mag. art. 1399, bac. theol. 1410; dec. fac. art. univ. 1411, rector univ. 1411; can. OO. SS. 1414 (Tomek DP V, 194)

Lit.: Tříška 1981, 486

52. *Thomas de Lyssa*

Boh. 1415–1417; mag. art. 1391; dec. fac. art. 1411, rector univ. 1415–1418; coll. CC 27. 10. 1415 (MHUP III, 46)

Lit.: Tříška 1981, 508

53. *Iohannes Franconis de Werona*

Boh. 1415–1419; mag. art. 1410; dec. fac. art. 1414; coll. CC 1415 (Tomek DP V, 294), praep. CC 1417 (Tomek ib.)

Lit.: Tomek DP V, 294; Tříška 1981, 322

54. *Nicolaus Andree de Stogeczin*

Boh. 1417–1419; mag. art. 1410; praep. CC 1417 (LD I, 446); obiit 1445

Lit.: Tříška 1981, 421

Příloha 2.

Probošti Karlovy koleje 1366–1420

(V závorce čísla z předchozího seznamu)

1367 Dytherus de Wydra (5.)

1378 Mattheus de Cracovia (15.)

1384 Nicolaus de Rakownik (21.)

1387 Nicolaus Prowin (24.)

1390 Stephanus de Colonia (29.)

1394–1395 Przibislaus de Jesenič (28.)

1396 Henricus de Ribenicz (33.)

1399 (?) Stanislaus de Znoyma (38.)

1400 Johannes (?) Lupus (9.)

1403 Mathias de Boleslavia (41.)

1405 Gregorius Leonis de Praga (42.)

1409 Iohannes de Rzyst (43.)

1412 Stephanus de Palecz (48.)

1417 Iohannes Franconis de Werona (53.)

Příloha 3.

Mistři kolegiáti koleje krále Václava 1381–1420

1. *Hermannus Ghesing de Winterswik*

Bav. 1381–1387; mag. art. 1372, bac. decr. ante 1377 (?), dr. iur. 1388; dec. fac. art. 1386; coll. CRW 15. 2. 1381 (Tadra SA II, 87, č. 68); intitulatus Vindobonae 1388

Lit.: Tříška 1981, 191

2. *Hermannus Starke de Huxaria*

Bav. 1381–1389; mag. art. 1379, bac. med. 1382, dr. med. 1386; coll. CRW 15. 2. 1381 (Tadra SA II, 87, č. 68); intitulatus Heidelbergae 1390

Lit.: Beránek, O počátcích, 77; Šmahel, Mistři, 55; Tříška 1981, 184

3. *Martinus Bohemus (= de Plzna ?)*

Boh. 1384–1391; mag. art. 1372; praep. CRW 2. 12. 1384 (Tadra, Příspěvky, 305, č. V, vide Tadra SA II, 301, č. 282)

Lit.: Tříška 1981, 354. Srov. ib. 351, kde identifikace probošta Martina s Martinem de Bohemia

4. *Nicolaus Storch de Czebotha*

Pol. 1384–1387; mag. art. 1376, bac. theol. 1387; coll. CRW 2. 12. 1384 (Tadra, Příspěvky, 305, č. V), 16. 8. 1387 (MHUP II/1, 287, č. 21)

Lit.: Tomek, Děje, 308; Tříška 1981, 421

5. *Nicolaus Beyer*

Sax. 1398–1399; mag. art. 1381, bac. theol. 1393; dec. fac. art. 1390; coll. CRW 7. 11. 1398 (LD I, 336)

Lit.: Tříška 1981, 380

6. *Iohannes Hubeneri (Hübner)*

Pol. 1398–1404; mag. art. 1385, bac. theol. 1401, mag. theol. 1403; coll. CRW 7. 11. 1398 (LD I, 336)

Lit.: Kadlec 1966, 74–75; Tříška 1981, 336

7. *Helmoldus Gledenstede de Soltwedel (?)*

Sax. 1398–1409; mag. art. 1398, bac. theol. 1398, dr. med. 1409; dec. fac. art. 1394, rector univ. 1398; coll. CRW 7. 11. 1398 (LD I, 336, v koleji předává peníze děkanovi před dvěma kolegy); intitulatus Lipsiae 1409

Lit.: Beránek, O počátcích; 75; Tříška 1981, 138

8. *Burchardus de Loffen al. de Balingen*

Bav. 1405–1409; mag. art. 1400; dec. fac. art. 1406; praep. CRW 1405 (LD I, 387); intitulatus Lipsiae 1409

Lit.: Tomek, Děje, 308; Tříška 1981, 58

9. *Stephanus de Palecz*

Boh. 1408; mag. art. 1391, bac. theol. 1402, mag. theol. 1411; dec. fac. art. 1399, rector univ. 1400; coll. CRW 1408 (ÖNB Wien, Cod. 4937, fol. 211a), can. OO. SS. 1413 (Tomek DP V, 194)

Lit.: Tomek, Děje, 308; Tříška 1981, 491–492

10. *Alexius de Peckari*

Pol. 1410–1419; mag. art. 1404; coll. CRW l. 10. 1410 (LD I, 413)

Lit.: Tříška 1981, 22

11. *Iohannes Conradi de Jesenicz*

Boh. 1410–1420; bac. decr. 1407, mag. art. 1408, dr. iur. 1411; coll. CRW 25. 11. 1410 (MHUP II/1, 428, č. 59)

Lit.: Tříška 1981, 260

Zkráceně citované edice a monografie

- Beránek, O počátcích BERÁNEK, Karel, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87.
- FRB V *Fontes rerum bohemicarum V*, Jaroslav Goll (ed.), Praha 1893.
- Hrdina, Seznam HRDINA, Karel, *Seznam proboštů koleje Karla IV.*, VČAVU 57, 1948, s. 5–15.
- Kadlec 1966 KADLEC, Jaroslav, *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, 1966, s. 63–108.
- LC 1–10 *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragenesem per archidioecesim 1–10*, F. Tingl – Josef Emler (edd.), Pragae 1867–1889.
- LD I *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, MHUP I/1, Praha 1830.
- LE II *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV et XV, Liber II*, Klement Borový (ed.), Pragae 1878.
- MV I–V *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia I–V*, Ladislav Klicman – J. B. Novák – Bedřich Jenšovský – Věra Jenšovská – Karel Stloukal – Kamil Krofta (edd.), Praha 1903–1954.
- Nováček, Několik listin NOVÁČEK, V. J., *Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367–1424*, VKČSN 1895 (Praha 1896), XII, s. 1–30.
- Novotný NOVOTNÝ, Václav, *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920.
- ÖNB Österreichische Nationalbibliothek Wien
- Statuta CC Statuta Collegii Karoli Quarti in: Josef TŘÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura a karlovska tradice*, Praha 1978, s. 75–87.
- Šmahel, Mistři ŠMAHEL, František, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, AUC-HUCP 20/2, 1980, s. 35–68.
- Tadra, Příspěvky TADRA, Ferdinand, *Příspěvky k dějinám university pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN 1890, s. 283–308.
- Tadra, SA I–VII *Soudní akta konsistoře pražské I–VII*, Ferdinand Tadra (ed.), Praha 1893–1901.
- Tomek DP V TOMEK, V. V., *Dějepis města Prahy V*, 2. vyd., Praha 1905.
- Tomek, Děje TOMEK, V. V., *Děje university pražské I*, Praha 1849.
- Tříška 1981 TŘÍŠKA, Josef, *Životopisný slovník předhusitské pražské university 1348–1409*, Praha 1981.

Sigla

art.	artes, -ium, -ibus
bac.	baccalarius
Bav.	Bavarus
Boh.	Bohemus
can.	canonicus
CC	Collegium Carolinum
coll.	collegiatus
CRW	Collegium regis Wenceslai
dec.	decanus
decr.	decretorum
fac.	facultas, -is
iur.	iuris, -ium, -istarum
lic.	licenciatus
mag.	magister
med.	medicinae
OO SS	capitula, Collegium Omnium sanctorum
Pol.	Polonus
praep.	praepositus
prof.	professor
Sax.	Saxonus
theol.	theologiae
univ.	universitas

VI. Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419

Úskalí a obtíže heuristiky – Lectores ordinarii, professores, magistri actu regentes – Frekvence a počty graduovaných – Příloha: Seznam profesorů a graduovaných i negraduovaných studentů pražské lékařské fakulty do roku 1420

O počátky lékařské fakulty pražské univerzity se domácí dějepisectví až do šedesátých let minulého století zajímalo jen okrajově, přičemž se více méně omezilo na biografické údaje polozapomenutých profesorů.¹ Teprve Karel Beránek ve své studii *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622* výrazně posunul bádání v dané studijní oblasti a naznačil další možnosti výzkumu metodicky podnětným rozšířením heuristiky na dosud opomíjené okruhy pramenů. Beránek obohatil novými údaji zejména nejstarší období pražské lékařské fakulty do počátku husitské revoluce, které vzhledem k středoevropskému významu Karlovy univerzity v prvních desetiletích její existence zůstávalo poměrně málo známo.² K této etapě se také váže můj příspěvek, jenž navazuje na prosopografickou část Beránkova výzkumu. V dalším textu se převážně soustřeďuji na otázky související s personálním stavem, frekvencí a částečně i organizací pražské lékařské fakulty, a to s přihlédnutím k poznatkům literatury z posledního období.³ Ani nyní nepůjde o definitivní odpovědi, nýbrž spíše o hypotetické úvahy na základě dříve známých i dosud nepovšimnutých poznatků a skutečností.

1) Ze starší literatury si podržely význam zejména studie Karla SUDHOFFA: *Pestschriften aus den ersten 150 Jahren nach der Epidemie des „Schwarzen Todes“*. VI. *Prager Pesttraktate aus dem 14. und dem Anfange des 15. Jahrhunderts*, Archiv für Geschichte der Medizin 7, 1913–1914, s. 57–114, dále pokračování tamtéž, 9, 1915–1916, s. 117–167 a 14, 1922–1923, s. 129–168. Z české literatury srov. Gustav GELLNER, *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby Jagellovské*, VKČSN 1934, tř. I; F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Václava IV.* 10. *Z počátků theologické a lékařské fakulty Univerzity Karlovy*, VČAVU 53, 1944, s. 9–19; Josef VINAŘ, *Obrazy z minulosti českého lékařství*, Praha 1959, s. 30–52; Marie VOJTOVÁ a kol., *Dějiny československého lékařství 1. Do roku 1740*, Praha 1970, s. 134–136; a Milan MED, *Podoby znaků lékařské fakulty Univerzity Karlovy*, AUC-HUCP 16/2, 1976, s. 9–15. Další literaturu lze nalézt v pozn. 4, drobné články F. M. Bartoše i jiných autorů budu uvádět podle potřeby.

2) Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348 až 1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87, srov. též jeho hutné shrnutí ve stati *Karel IV. a počátky pražské lékařské fakulty*, Časopis lékařů českých 117, 1978, s. 44–45.

3) Na prvním místě je třeba uvést tři repertoria: Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981 (zde také odkazy na další autorovy studie); Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemorum provectum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans*, I (Studia Copernicana 25), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdaňsk – Łódž 1985 (zvl. s. 97–145: Medici et astronomi); *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, I., Praha 1988 (s. 50–58); II., Praha 1993 (s. 33–42). Dále přihlížím k dvěma syntetickým přehledům Petra SVOBODNÉHO, a to ke kapitole „Lékařská fakulta“ v *Dějínách Univerzity Karlovy I.* 1347/48–1622, Praha 1995, s. 183–204; a k *Dějínám lékařství v českých zemích*, s. 51–56, na nichž se autorsky podílela Ludmila HLAVÁČKOVÁ. Opírat se budu i o závažnou kolektivní monografii pod vedením Milady ŘÍHOVÉ, *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, Praha – Litomyšl 2010.

Úskalí a obtíže heuristiky

Víme-li, že se nedochoval žádný úřední pramen vzešlý z činnosti pražské lékařské fakulty, můžeme se nanejvýš ptát, které druhy písemností budeme postrádat. Na prvním místě a především nám bude chybět univerzitní matrika, třebaže v ní studenti medicíny nejspíše nebyli zvlášť vyznačeni,⁴ pokud v ní z počátku vůbec byli všichni zapsáni. Soudím tak podle usnesení mistrovského sboru tří fakultní univerzity z 1. dubna 1392 „quod in antea nullus, cujuscunque status aut conditionis religiosus vel secularis fuerit, recipiatur et promoveatur in facultate vel in facultatibus, nisi prius fuerit matriculae Universitatis inscriptus“. Usnesení se stalo za rektorátu Jindřicha de Bremis, který byl mistrem in artibus et in medicina. Za téhož rektora bylo statutárně upraveno pořadí (*ordo*) funkcionářů a graduovaných členů univerzitní obce platné pro všechny akty správní a jiné povahy, jež dříve bylo jablkem sváru.⁵ Vzhledem k osobě rektora lze mít za to, že graduovaní příslušníci lékařské fakulty, jež byla vůči fakultě artistické v nevýhodě svou nepočteností a vůči fakultě theologické či samostatné univerzitě právnické zase nižším stupněm významu, upevnili tak své postavení v rámci univerzitní obce.⁶ Případ Prahy nebyl zřejmě ojedinělý, neboť obdobné snahy se o dvacet let později objevily i ve Vídni.⁷

U Vídne se ještě chvíli zdržíme. Ačkoli vídeňská univerzita byla založena již roku 1365, dostalo se její lékařské fakultě statut až 1. dubna 1389. Dalších deset let pak ještě trvalo, než představitelé fakulty pocítili potřebu pořídit zvláštní knihu „in quem omnes doctores, licenciatii, baccalarii in eadem facultate promoti vel eidem incorporati vel eciam de novo promovendi vel incorporati scribi debent“. Do té doby patrně děkanům pro zápisy postačovaly samostatné listy, které se však na rozdíl od *Liber actorum facultatis medicine* nedochovaly.⁸ Negraduovaní posluchači na lékařské fakultě zvlášť nebyli evidováni. A jelikož tomu tak bylo i na jiných středoevropských univerzitách, lze se domnívat, že i pražský student medicíny

4) S výjimkou Kolína nad Rýnem nebyl v matrikách udáván studijní obor. Tento zvyk se stal běžným až od počátku 17. století. Srov. E. T. NAUCK, *Die Zahl der Medizin-Studenten deutscher Hochschulen im 14.–18. Jahrhundert*, Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften 38, 1954, s. 178. V prosopografické příloze uvádím literaturu a tituly zkráceně. Úplné bibliografické údaje lze nalézt v Soupisu literatury a pramenů. Arabská čísla v kulatých závorkách odkazují na přílohu se seznamem doložených lékařů.

5) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, Antonius Ditrich – Antonius Spirk (edd.), Pragae 1848, s. 18–20. Ani potom nebylo *ordo* dodržováno, a proto hned v následujícím rektorátu bylo v tomto ohledu přijato další usnesení (tamtéž, s. 20–21).

6) Nejinak tomu bylo na pařížské Sorbonně, jejíž lékařská fakulta byla vždy početně nejslabší. K tomu viz Eduard SEIDLER, *Die Heilkunde des ausgehenden Mittelalters in Paris. Studie zur Struktur der spätscholastischen Medizin* (Sudhoffs Archiv, Bh. 8), Wiesbaden 1957, passim, a nověji též Cornelius O'BOYLE, *The Art of Medicine. Medical Teaching at the University of Paris 1250–1400* (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 9), Leiden – Boston 1998.

7) *Acta Facultatis medicae Universitatis Vindobonensis I.* 1399–1425, Karl Schrauf (ed.), Wien 1884, s. 22, 25.

8) *Acta Facultatis I*, K. Schrauf (ed.), Úvod, s. VI. V Erfurtu byla zřízena děkanská kniha lékařské fakulty až r. 1476. K poslednímu Horst Rudolf ABE, *Die Erfurter medizinische Fakultät in den Jahren 1392–1524* (Beiträge zur Geschichte der Universität Erfurt 1392–1816, Heft 17), Leipzig 1974, s. 39.

měl za povinnost být zapsán jen v celouniverzitní matrice a ve vlastním zájmu i ve zvlášť vedených matrikách jednoho každého univerzitního národa. Dochovaný fragment matriky saského národa ze sedmdesátých a osmdesátých let 14. století to potvrzuje, třebaže jinak pro náš výzkum přináší jen nemnoho.⁹

Nejen ve Vídni, ale i v Krakově, v Lipsku a jinde se lékařské fakulty dlouhou dobu po svém založení z různých důvodů nedokázaly postavit na vlastní nohy.¹⁰ To nás přivádí k otázce, kdy se vlastně pražská lékařská fakulta ustavila jako samostatná a skutečně již fungující korporace. Starší literatura vesměs nepřikládala větší důležitost známé skutečnosti, že hned po roce 1348 měla univerzita pro výuku medicíny dva kvalifikované doktory a víceméně kladla počátky lékařské fakulty až do sedmdesátých nebo osmdesátých let 14. století. Dvojí doktorská promoce v roce 1379 zdála se prvním aktem tohoto druhu i průkazným svědectvím, že výuka již byla v plném chodu.¹¹ Beránkovo zjištění data mnohem dřívější promoce z r. 1357 je natolik průkazné, že počátky pražské lékařské fakulty se jeví v jiném světle.¹² Věci se měly asi následovně. V prvních dvou desetiletích lékařská fakulta víceméně existovala jen formálně a výuku medicíny pro ojedinelé posluchače zajišťovali ve svých příbytcích královští lékaři pověřeni profesurou.¹³ Nepatrný počet studentů a mistrů nevytvářel potřebu plně dotvořené fakultní korporace ani zvláštní koleje. Profesori byli zámožnými majiteli domů anebo kanovníky při katedrálím kostele, jednotliví studenti bydleli u svých profesorů anebo v bursách. Jelikož řada studentů a bakalářů medicíny byla již mistry artistické fakulty, není vzácné se setkat s případy, kdy mistři-regenti artistické fakulty na jedné univerzitě učili a současně studovali. Výuka na artistické fakultě jim zajišťovala jednak hmot-

9) Z fragmentu matriky se pouze dovídáme, že se Luderus Tuon de Stadis (61) zapsal v roce 1374. Srov. Franz DOELLE, *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*, in: *Miscellanea Francesco Ehrle III*, Roma 1924, s. 96.

10) Vídeňská lékařská fakulta měla statuta od r. 1389 (*Acta Facultatis I*, ed. K. Schrauf, s. VI), statuta kolínské lékařské fakulty byla potvrzena 1393 (Hermann KEUSSEN, *Die alte Universität Köln*, Köln 1934, s. 269). Prvá redakce statut lékařské fakulty v Erfurtu vznikla sice již kolem roku 1400, avšak fakulta po celé 15. století neměla ani přednáškové síně, ani koleje (H. R. ABE, *Die Erfurter medizinische Fakultät*, s. 20–27, 40).

11) F. M. BARTOŠ, *O počátků theologické a lékařské fakulty*, s. 88 např. soudí, že promoce z roku 1379 byly toho druhu v Praze první. První doktorská promoce na lékařské fakultě v Lipsku je např. doložena až r. 1431. K tomu srov. Karl SUDHOFF, *Die medizinische Fakultät zu Leipzig im ersten Jahrhundert der Universität* (Studien zur Geschichte der Medizin 8), Leipzig 1909, s. 6. Nověji srov. Enno BUNZE, *Gründung und Entfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539*, in: *Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009*, Band 1. Spätes Mittelalter und Frühe Neuzeit 1409–1830/31, Leipzig 2009, s. 247–248, podle něhož se lékařská fakulta v Lipsku konstitovala až roku 1415.

12) K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 54 sice konkrétní jména neuvádí, z jeho soupisu však plyne, že může jít jedině o Reimbotu Eberharda de Castro (82), jenž však nejspíše doktorský titul získal v Bologni (srov. Ludwig SCHUBA, *Reimbotus de Castro, Leibarzt Kaiser Karls IV. und Scholasticus an St. German vor den Toren der Stadt Speyer*, in: *Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae V. Palatina-Studien*, Città del Vaticano 1997, s. 288–289).

13) Nejinak tomu bylo ve Vídni (viz Paul UBLEIN, *Beziehungen der Wiener Medizin zur Universität Padua im Mittelalter*, *Römische Historische Mitteilungen* 23, 1981, s. 271–272) i v Erfurtu (srov. výše pozn. 8). V Heidelbergu lékařská fakulta živořila ještě v 15. století (podle Gerharda RITTERA, *Die Heidelberger Universität im Mittelalter 1386–1508. Ein Stück deutscher Geschichte*, 2. nezm. vyd., Heidelberg 1986, s. 220.)

nou existenci, jednak místo v některé z kolejí. *Mag. artium* Konrád Ringer (18) je např. ještě v r. 1401 doložen jako inceptor na artistické fakultě, ač krátce poté byl v Heidelbergu imatrikulován jako doktor lékařství. Podobně tomu bylo i u bakaláře medicíny a mistra svobodných umění Dilmana de Maguntia (21) anebo u Hermana z Höxteru (38), o němž víme, že byl kolegiátem koleje Václava IV.

První zmínka o lékařské koleji sice pochází až z roku 1380,¹⁴ avšak fakulta nepochybně měla vlastní dům již dříve.¹⁵ Frekvence a počet promócí v osmdesátých letech 14. století, jak se záhy zmíním, dosáhly výše, kdy potřeba podobného zařízení byla nanejvýš naléhavou. Zatím se však můžeme opírat jen o logický předpoklad a o nejasný smysl explicitu Cod. 217 gymnaziální knihovny v Halberstadtu: „Finita est hec perspectiva communis magistris Johannis de Pysa anno domini 1374 in die s. Frederici imperatoris in honoranda universitate Pragensi in domo medici imperatoris per Allexium de Wratislawia, hora quinta decima.“ Nemáme ovšem nejmenší jistoty, že Alexejův opis vznikl v domě císařova lékaře Fridricha (23), tj. v domě, o němž se snad mluví již v roce 1380 a jenž v roce 1405 sloužil jako *scola medicorum*,¹⁶ neboť Alexej mohl být famulem v domě jiného z Karlových lékařů. Avšak, jak postřehl již F. M. Bartoš, oba jmenovitě známí královští lékaři Jan Witlonis (57) a Bartoloměj z Hostýně (12) byli kanovníky, takže netřeba vylučovat možnost naznačenou výše, že totiž již v této době sloužil Fridrichův dům lékařské fakultě, přestože se stále ještě užívalo označení staršího.¹⁷ Spornou otázku se snad podaří zpřesnit objevem explicitů jiných rukopisů vzniklých v pražské lékařské koleji. O významu jejich systematického sběru není nutné se šířit, stačí uvést, že díky dvěma podobným záznamům můžeme prokázat, že se v předhusitské době v lékařské koleji skutečně konaly přednášky.¹⁸

14) Domnívá se tak i Michal SVATOŠ, *Obecné učení (1347/48–1419)*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 52.

15) *Domus medicorum* zmiňuje listina z 16. června 1380, kterou vydal a vyložil Karel BERÁNEK, *Příspěvek k nejstarším dějinám pražských univerzitních kolejí*, AUC-HUCP 23/1, 183, s. 57–63.

16) V. V. TOMEK, *Základy starého místopisu pražského I. Staré Město pražské*, Praha 1866, s. 224, č. 43 „in platea s. Valentini: 1360 Fridericus fisicus domini imperatoris; 1405 scola medicorum; 1411 collegium medicorum“. Dále srov. Hans PATZE, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: *Kaiser und Reich*, Hans Patze (ed.), Sonderabdruck aus *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 742–743; a K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 54.

17) F. M. BARTOŠ, *O počátcích theologické a lékařské fakulty*, s. 89, pozn. 6.

18) Srov. explicit v rukopise BJ Kraków 619, fol. 272r: „Anno Domini 1418 10 die mensis Iulii circa finem hore 20° a principio noctis computando ego Iohannes Andree, arcium magister et medicine doctor, finivi hunc librum Almagesti Ptolomei totum diebus festivis legendo, quem legere inceperam anno Domini 1412 in die sancti Martini [11. XI.] Prage in scolis medicorum. Et hii fuerunt leccionum auditores, plus ceteris, solliciti: Anthonius de Luna, tunc decanus facultatis arcium, magister Nicolaus de Stoyczin, magister Allexius de Polonia et Stephanus de Sossnyessowicz, arcium et medicine baccalarius. Laus Deo.“ Další glosy uvádí Maria KOWALCZYK, *Catalogus codicum manuscritorum medii aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur IV*, Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988, s. 325–329. Dále srov. kolofon v rukopise KMK Praha, sign. O. I. fol. 129r: „Explicit expositio Thebitis precognitacionis Almagesti anno Domini 1412 feria prima sive die dominico 12. Kalendis Decembris. Eodem die magister Joannes Andree doctor medicine incepit legere librum magnum Ptolomei Almagesti in Praga...“ (Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů Knihovny metropolitní kapituly pražské II*, Praha 1922, s. 452, č. 1585.)

Pražská lékařská fakulta měla statuta již před 23. červnem 1382, kdy se o nich děje prvá zmínka.¹⁹ Vzhledem k poměrně vysokému počtu promocií a mistrů-regentů je možné již v tomto desetiletí předpokládat i zvláštní fakultní akta ve formě úřední knihy. Jejich ztráta je největší překážkou při rekonstrukci personálního stavu lékařské fakulty, neboť chybí záruka úplnosti a kontroly sporných případů, kterých je značný počet. Výsledek předchozích úvah není zvláště potěšující. Jedno však z nich vyplynulo nesporně: z analýzy nelze a priori vyloučit období před rokem 1379. Jinými slovy, při náležité kritičnosti je třeba se zabývat i spornými údaji o studentech lékařství a graduovaných medicích v Praze již v padesátých a šedesátých letech 14. století.

Sporné případy nelze probírat jeden po druhém. Souhrnně naznačil okruh pramenů a možný dosah jejich výpovědí již Beránek,²⁰ jednotlivosti pak je možné nalézt a ověřit v jednom nebo druhém jmenovitém soupisu. Proto se omezím na několik ilustrativních případů, z nichž by měla vyplynout jak určitá povšechnost nesnáží metodologické povahy, tak i relativnost číselných a jiných údajů, s nimiž budu dále pracovat.

a) Různotvary a neurčitost jmen se vyskytují nejčastěji. Stane se, že dotčený mistr nebo bakalář medicíny je označen pouze běžným křestním jménem, které nepostačuje pro identifikaci s některým graduovaným příslušníkem univerzitní obce, jak tomu je v případě lékaře, který vystupuje jako *Conradus, doctor in medicinis*,²¹ např. u dr. Konráda (19). Avšak ani tehdy, kdy jde o jméno poměrně vzácné, nemusí být identifikace snadnější. V případě profesora lékařství Eliáše (Helias 29) nelze např. vyloučit záměnu jména po otci se skutečným křestním jménem. Jindy se naopak vynořují pochybnosti, zda se pod dvěma různými jmény neobjevuje jeden a týž medik. Příkladně Hermannus Scrimen (37) byl nejspíše totožný s Hermannem de Rauensberg.²² Oba byli pražskými mistry svobodných umění, první je doložen jako bakalář medicíny 1371, druhý získal doktorát medicíny v Praze 1379, oba pocházeli z Vestfálska nebo k němu měli vztah. Obdobně lze uvažovat o totožnosti mistrů Ludera Rennena (60) a Ludera Tuona de Stadis (61), třebaže různotvary jmen tomu zdánlivě nenasvědčují. Druhý Luderus byl pražským bakalářem a mistrem svobodných umění, jehož lékařská praxe je dosvědčena před morem r. 1380. První Luderus se z ničeho

19) Srov. Apellatio in causa promocionis, in: Ferdinand TADRA, *Příspěvky k dějinám university pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN, č. 13, 1890, s. 300: „per statuta facultatis“. Na toto místo již upozornil K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 45–48; zde také více o písemnostech fakulty na základě analogií sousedních lékařských fakult (viz výše pozn. 8). Krakovská statuta z roku 1433 vydal M. SKULIMOWSKI, *Pierwsze ustawy Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Krakowskiego z r. 1433*, *Archiwum Historii Medycyny* 23, 1960, s. 211–234.

20) K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 53–54.

21) Srov. K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 73; a J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 82–83, jenž podle mého mínění oprávněně usoudil, že dotčenou osobou je Conradus Speczing de Czwenkow (19).

22) Za dvě odlišné osoby je považuje K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 76–77. Mé pochybnosti v tomto směru potvrdil J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 188. První je doložen roku 1371 jako bakalář med., druhý obdržel v Praze doktorát med. roku 1379. Oba jmenovaní pocházeli z Vestfálska anebo k tomuto regionu měli blízko.

nic objevuje o dva roky později jako profesor pražské lékařské fakulty. V tomto případě se však zdráhám zaujmout vyhraněné stanovisko, protože ojedinele se mohlo stát, že přibližně v téže době působili nebo studovali na fakultě dva medicci shodných jmen, což dokládá dvojice Petrus (Conradi) de Brega (76) a Petrus (Iohannis) de Brega (78).²³

b) Obsahová neurčitost termínů *medicus* a *phisicus* vstupuje do hry neméně často.²⁴ V případech, kdy oba výrazy jsou spojeny s osobou bez akademického gradu, jsem víceméně postupoval intuitivně podle dalších dostupných indicií.²⁵ Neméně sporný může být i případ mag. Gerharda z Vražkova (27), který vystupuje jako *medicus* bez výslovného uvedení lékařského gradu. Výraz *medik* může tu znamenat jak jistou schopnost či znalost lékařství, tak i specifikaci mistrovského titulu. Výstižně postihují rozdíl mezi graduovaným a negraduovaným medikem dva zápisy v soudních aktech pražské konzistoře. V prvním ze dne 25. srpna 1378 vikář Kuneš z Třebovle nařizuje jistému medikovi jménem Armenus, že musí v dané době prokázat „se esse approbatum medicum per principes aut episcopos“. V druhém zápisu se praví, že „Johannes dictus Gurlicz de Erfordia confessus est, se numquam studuisse medicinas, sed dixit, quod ipse sit oculista et eciam de aliis medicinis intromitiit se ex practica“.²⁶ Jinak tomu je u Mikuláše, syna Petra Parlčře (73), jemuž papež Bonifác IX. dne 10. prosince 1392 povolil přijmout lékařský grad a který se již dříve v pramenech vyskytuje jako *medicus*. U Křišťana z Prachatic (17) zase překvapuje, že nikde není zmínka o jeho vyšším gradu, ačkoli na lékařské fakultě prokazatelně působil a navíc proslul svými lékařskými spisy.²⁷

23) Ferdinand TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897, s. 271, uvádí z této lokality ještě jednoho Petra (Nicolai), což je patrně omyl.

24) Více ke skupině *medici* a *chirurgi* bez univerzitního vdělání Nancy G. SIRAIŠI, *Die medizinische Fakultät*, in: *Geschichte der Universität in Europa I. Mittelalter*, Walter Rüegg (ed.), München 1993, s. 322–323, pro Prahu viz P. SVOBODNÝ – L. HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 49–51. Podle Milady ŘÍHOVÉ a kol., *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, Praha – Litomyšl 2010, s. 39, byli „*medici* anebo *fysici* nutně vzděláni na univerzitách“.

25) Vyloučil jsem např. pražského kanovníka Mikuláše zemřelého 1358. Uvádí ho Antonín PODLAHA, *Serries praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae Ecclesiae Pragensis a primoordiis usque ad praesentia tempora*, Praha 1912, s. 29, č. 274, a listina v *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia II. Acta Innocentii VI (1352–1362)*, Jan Bedřich Novák (ed.), Pragae 1907, s. 285, č. 728. Dále neberu v potaz Jana medika z Hradce (*Soudní akta konzistoře pražské III*, Ferdinand Tadra (ed.), Praha 1895, s. 78, č. 314) a Martina z Třeboně (vlastnické přípisky v rukop. NK Praha I D 33, I E 44, I F 11), o němž předpokládám, že žil až v polipanské době. Tento Martinus medicus de Trzebon byl snad totožný s Mag. Martinem de Lanczicia, o němž viz Josef TRÍŠKA, *Literární činnost předhusitské univerzity*, Praha 1967, s. 167–168. Naopak jsem zařadil do seznamu Zikmunda z Brodu u Plzně (83), a to ve shodě s F. M. BARTOŠEM, *Příspěvky k dějinám Karlovy University v době Husově a husitské*, *Sborník historický* 4, 1956, s. 40–42.

26) *Soudní akta konzistoře pražské I*, Ferdinand Tadra (ed.), Praha 1893, s. 296, č. 304 (Armenus) a č. 306 (Johannes de Gurlicz).

27) Také ve středověké Francii lze jen u 840 z 2063 jmenovitě známých lékařů doložit univerzitní vzdělání. Viz Ernest WICKERSHEIMER, *Dictionnaire biographique des medecins en France au Moyen Age*, Guy Beaujouan (ed.), Genève 1979; a Danielle JACQUART, *Supplément*, Genève 1979. Prosopograficky vyhodnotila tyto seznamy Danielle JACQUART, *Le milieu médical en France du XIIe au XVe siècle: en annexe 2e supplément au „Dictionnaire d'Ernest Wickersheimer (Hautes études médiévales et modernes, 46), Genève 1981. Souhrnně*

c) Kopisté a vlastníci rukopisů s lékařskými spisy jsou další spornou kategorií, u níž zpravidla není možné odlišit, zda dotyčný lékařství skutečně na fakultě studoval, aniž se mu podařilo dosáhnout jednoho z možných gradů, či zda se pouze o lékařská díla zajímal. Kromě toho se musí počítat s možností, že se rukopis dostal vlastníkově náhodou anebo že opis vznikl původně pro někoho jiného. S výjimkou studenta Tomáše (de Bidzovia?), bydlícího v Nazaretské koleji (91), jsem tyto osoby do seznamu nezařadil.²⁸

d) Jiné sporné případy stačí jen stručně zaznamenat. V literatuře se stále objevuje jako profesor lékařství v Praze Mikuláš z Jevíčka, ačkoli jde o zjevný omyl.²⁹ Zdá se rovněž, že nelze příliš počítat s Mikulášem Hunleoni (70) jako s absolventem pražské lékařské fakulty, a to z důvodů, jež uvádím níže v příloze. V této souvislosti bych rád upozornil, že k obdobným korekturám může dojít i v jiných případech, neboť označení *Pragensis* v matrikách cizích univerzit není vždy jednoznačné. Někdy se může vztahovat k určitému gradu, jindy jen ke skutečnosti, že jmenovaný byl po jistou dobu zapsán v Praze, aniž zde graduoval.³⁰ Zcela zvláštním případem je M. Sulek z Hořtky (88), o němž podrobně pojednávám v příloze. Zbývá ještě zmínit, že jsem do seznamu nezačlenil některé jednotlivce, kteří sice studovali v Praze, nikoli však prokazatelně lékařství. Jde např. o Michaela Stregla de Wienna,³¹ Václava Harta de Wienna³² či o Jana de Wet-slaria.³³ Obdobný je případ Jana Kro de Kottbus, pražského bakaláře a mistra svobodných umění, který se zapsal v Krakově jako *doctor in medicinis*. Vzhledem k tomu, že mistrovský grad *artium* získal v Praze 1408, studoval lékařství na některé jiné univerzitě, na kterou přešel po vydání Dekretu kutnohorského.³⁴

údaje uvádí Cornelius O'Boyle, *The Art of Medicine. Medical Teaching at the University of Paris, 1250–1400* (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 9) Leiden – Boston 1998, s. 35.

28) Příkladů lze uvést mnoho. V lékařském sborníku KMK Praha M 3, fol. 242r se připomíná jistý Petrus de Czepie (A. PODLAHA, *Soupis rukopisů*, s. 261, č. 1356), v rkp. NK Praha VIII F 18 vystupuje jako kopista Mikuláš ze Žiliny (Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur I*, Praha s. 583, č. 1572), lékařský sborník BJ Kraków 843 přepsal r. 1400 v Praze Václav de Bor Maiori, v lednu 1402 odkázal M. Ondřej ze Zelence koleji národa českého dvě lékařské knihy (srov. *Mistr Jan Kampanus, Mecenáši Karlovy University*, Karel Hrdina /ed./, Praha 1949, s. 13) apod.

29) Mikuláše z Jevíčka jako profesora lékařství uvádí ještě M. VOJTOVÁ a kol., *Dějiny československého lékařství I*, s. 134. Jak k omylu došlo, stručně vysvětluje J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum I*, Praha 1905, str. 194, č. 488.

30) K významu označení „Pragensis“ v souvislosti s osvobozením od imatrikulačního poplatku v Lipsku František ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77/3), Praha 1967, s. 74. Příznačné je, že v Lipsku se nechalo zapsat mezi *Pragenses* na deset mistrů a bakalářů in *medicinis*, třebaže lékařská fakulta začala působit nejdříve v roce 1415. Někteří z nich se zde zprvu spokojili s výukou na artistické fakultě, jiní odešli odtud dále do Erfurtu (2) nebo do Krakova.

31) *Acta Facultatis artium universitatis Vindobonensis 1385–1416*, Paul Uiblein (ed.), Graz – Wien – Köln 1968, s. 584; srov. též J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 375.

32) Srov. *Acta Facultatis artium universitatis Vindobonensis*, s. 568, dále též Harry KÜHNEL, *Mittelalterliche Heilkunde in Wien* (Studien zur Geschichte der Universität Wien 5), Graz – Wien – Köln 1965, s. 66–67; a J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 523.

33) Paul LEHMANN, *Ein vergessener mittellateinischer Schriftsteller Johannes de Wetslaria*, in: TÝŽ, *Erforschung des Mittelalters V*, Stuttgart 1962, s. 434–435.

34) Podle Mieczysława MARKOWSKHO, *Les manuscrits des listes de docteurs en médecine à l'Université de*

Lectores ordinarii, professores, magistri actu regentes

Ještě Bartoš předpokládal, že pražská lékařská fakulta měla jen jednu řádnou profesuru a že počet mistrů tvořících fakultu patrně nepřesahoval číslo čtyři.³⁵ Poslední výzkumy umožňují i tuto domněnku upřesnit. Pomineme-li pouhý titul mistra nebo doktora lékařství, který bez dalších specifikujících údajů nemusí znamenat pedagogickou činnost, objevují se v pramenech pražské provenience tři termíny, jež se přímo vztahují k výuce lékařství: *lector ordinarius*, *professor artis medicine* a *magister actu regens medicine*.

Označení *lector ordinarius*, jak vyplývá již ze smyslu této významové slovní dvojice, vyjadřovalo pověření k řádným přednáškám (*lectura ordinaria*), jejichž vyslechnutí bylo nezbytným předpokladem pro připuštění ke zkouškám. V tomto smyslu se také rozlišují přednášky či knihy *ordinarie* a *extraordinarie* ve všech dochovaných statutech středoevropských lékařských fakult.³⁶ Termín *ordinarius* je výslovně doložen ve fragmentu nejstarších statut heidelberské univerzity a *doctores ordinarii* se objevují i v mladších statutech lékařské fakulty ve Freiburgu im Breisgau. V naposled uvedeném pramenu se ještě vyskytuje spojení *ordinarii ac stipendati*, jež zjevně postihuje další důležitý rys této funkce, tj. její finanční a ekonomické zajištění. Skutečně také v pražských pramenech je její nositel vždy nadán zvláštním platem z královské komory, který podstatně doplňoval nahodilé příjmy z tax a který mu de facto hmotně zabezpečoval existenci. Ve dvou ze tří známých případů byl *lector ordinarius* současně královým lékařem. Patrně proto nepochybíme, když spojitost obou funkcí budeme předpokládat nejen u třetího jménem známého ordináře, ale i u některých královských lékařů staršího období.

Jako prvý *lector ordinarius* je v únoru nebo březnu 1406 v listině krále Václava IV. jmenován Albík z Uničova (3), jenž zprvu dostával z kutnohorské urbury 2 až 3 kopy grošů týdně a později z platu města Čáslavi 32 kop ročně bez ohledu na to, zda pro různá zaneprázdnění bude plnit své fakultní povinnosti či nikoli.³⁷ Současně se jako o Albíkově zástupci či nástupci ve funkci řádného lektora

Cracovie entre 1400 et 1611, MPP 20, 1974, s. 130 a 137, studoval v letech 1413–1416 ve Vídni. Srov. k němu též *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508 I*, Antoni Gašiorowski – Tomasz Jurek – Izabela Skierska (edd.), Kraków 2004, s. 31.

35) F. M. BARTOŠ, *Z počátků theologické a lékařské fakulty*, s. 88.

36) K tomu K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, 51, dále H. KEUSSEN, *Die alte Universität*, s. 270; *Urkundenbuch der Universität Heidelberg I*, Eduard Winkelmann (ed.), Heidelberg 1886, s. 30; nebo E. T. NAUCK, *Zur Geschichte des medizinischen Lehrplans und Unterrichts der Universität Freiburg i. Br.*, Freiburg i. Br. 1952, s. 81.

37) Nejvíce zatím těchto dokladů využil F. TADRA, *Kulturní styky*, s. 271–272, pozn. 8, který rovněž otiskl Václavův list týkající se platu z Čáslavi. Zde stojí mimo jiné: „... favemus, quod ipse dum in obsequiis nostris constitus seu propter senium vel corporis sui egritudine aut alia rationabili causa impeditus fuerit, alium in predicta facultate magistrum ad predictam lectionem valentem pro lectore ordinario suis loco et nomine substituere possit et valeat tocius quociens oportunum fuerit impedimentis non obstantibus quibuscunque, illa tamen condicione interposita, quod prefatus Albicus... prefatas XXXII sexagenas... per se ipsum habere tenetur.“ Regest otiskl August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let*

mluví o mistru Markovi z Moravy či z Litovle (62), o jehož pozdější pedagogické činnosti v Praze není však nic známo.³⁸ Nejpozději roku 1418 dostával týž plat z Čáslavi, tentokrát však ve výši 49 kop, Jan Šindel (41).³⁹ Zdá se, že Šindel byl nástupcem Albíkovým již od roku 1412, kdy Šindel prokazatelně započal s přednáškami *in scola medicorum* a kdy Albík jako pražský arcibiskup nemohl své starší závazky plnit. V témže soupisu platů královské komory rovněž vystupuje Jan Šváb z Lowenbergu (55), jenž jako *doctor et lector ordinarius medicine alme universitatis studii Pragensis* obdržel 59 kop 40 gr. z Loun.⁴⁰ Tím se nám současně dostává významného dokladu, že pražská lékařská fakulta měla přinejmenším v roce 1418 dva *lectores ordinarii*.⁴¹

Jedině mistr Šváb není výslovně doložen jako králův lékař, to však nebrání, abychom se nepokusili vyčlenit ze starších královských lékařů ty, kteří současně působili na univerzitě. Oporou nám tu budou zatím nejpodrobnější seznamy Tomkovy.⁴² Vcelku máme co činit s trojí skupinou lékařů. V prvé jsou zahrnuti z Tomkových seznamů všichni, kteří prokazatelně anebo s velkou pravděpodobností přednášeli na lékařské fakultě. Vedle zmíněných již doktorů Albíka a Šindela to byli v časovém pořadí: Balthasar de Marcellinis (10), Fridericus (23), Johannes Henrici de Nova Domo (48) a Conradus Speczing de Czwenkow (19). Do druhé skupiny řadím královské lékaře, které se mi nepodařilo buď přesněji identifikovat, anebo u nichž nelze pedagogickou činnost ani doložit, ani předpokládat: Thomas de Burgo je doložen jen pro rok 1348,⁴³ Jan působil v letech 1354–1360,

1361–1480, Praha 1914, č. 492, kde také datace uvedeného listu do r. 1406. Nejnověji viz Ivan HLAVÁČEK, *Codex Přemyslaeus. Regesty z výpisů dvorských rejstříků Václava IV. z doby kolem a po roku 1400* (AČ XXXIX), Praha 2013, s. 148–149, č. 230. Zde také řada dalších privilegií a úlev pro doktora Albíka (viz podle rejstříku pod Mährisch Neustadt), které zčásti již využila Milada ŘÍHOVÁ, *Dvorní lékař posledních Lucemburků. Albík z Uničova*, Praha 1999, passim.

38) „Et in casu quo prefatum Albicum... ab hac luce migrare contingeret... extunc honorabilem magistrum Marcum de Moravia seu alium ydoneum magistrum, qui per prefatum Albicum in ipsius vita ad predictam lecturam ordinariam... substitutus fuerit, circa eandem lecturam permanere et provisione predictarum XXXII sexag. gr. prag. in et super censibus nostris hereditariis civitatis Czaaslaviensis... uti frui et gaudere volumus effectualiter“ (F. TADRA, *Kulturní styky*, s. 272).

39) „Czaslavia xlix sexag.; quem [scil. censum hereditarium] percipit Magister Johannes Schindel, doctor et lector ordinarius universitatis studii Pragensis“ (*Codex iuris municipalis regni Bohemiae II*, Jaroslav Čelakovský /ed./, Praha 1895, s. 902, č. 701). K datování tohoto soupisu do r. 1418 srov. Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, ČČH 36, 1930, s. 467–469. K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 53, ve shodě s G. GELLNEREM, *Jan Černý*, s. 156, uvádí rok 1416.

40) Soupis královské berně z roku 1418 přiznává ještě 50 kop grošů mistru Křišťanovi z Prachatic, u něhož však není udán důvod a původ platu (*Codex iuris municipalis II*, s. 902, č. 701).

41) „Luna xvj sexag. xl gr.: quem [scil. censum hereditarium] percipit magister Johannes Swebus, doctor et lector ordinarius medicine alme universitatis Pragensis“ (*Codex iuris municipalis II*, s. 902, č. 701).

42) V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, 2. vyd. Praha 1893, s. 22, a *Dějepis V*, 2. vyd. Praha 1905, s. 55. Srov. též H. PATZE, *Die Hofgesellschaft*, s. 742–744.

43) Thomas de Burgo, „magister in artibus, medicus et familiaris domini regis Romanorum illustris“, se připomíná jen v suplice z 4. října 1348 (*Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia I. Acta Clementis VI.*, Ladislav Klicman (ed.), Pragae 1903, s. 577–578, č. 1029). Do seznamu jsem ho nezačlenil, neboť téměř s jistotou lze předpokládat, že na nově založené univerzitě nepůsobil. Ještě r. 1411 se o domě čp. 623 v Týnské ulici mluví jako o domu „olim magistri Theodorici medici“ (V. V. Tomek, *Základy I*, s. 151).

Meingot se vynořuje roku 1360, Jan ranhojič (*cirologus*) 1373,⁴⁴ Hanuš ze Starého Města 1389 a Mistr Jan ranhojič⁴⁵ roku 1406. Ti všichni jsou zatím spolu s knězem Kerungem z Pirpaum jako členové pražské lékařské fakulty nepostižitelní.⁴⁶ Konečně Nicolaus Petri Parlerii (73) byl královým lékařem dříve, než graduoval. Třetí skupinu tvoří královští lékaři, které Tomek neuvádí: Rembotus Eberhardi de Castro (82), Gallus de Summo (25), Barthomoleus de Hostýn (12) a Zacharias de Premislavia (98) nejspíše na lékařské fakultě působili. S touto možností dále nepočítám u poslední trojice, tj. u Mikuláše de Novo Foro, Jana Witlonis a Wenera de Hirschberg.⁴⁷

Professores artis medicine se objevují v pražských dokumentech celkem tři: roku 1382 Petrus de Cothebus (79) a Luderas Rennen (60),⁴⁸ o čtyři roky později pak ještě Helias (29).⁴⁹ Jelikož v apelaci z r. 1382 oba profesori protestují proti dalšímu člena fakulty a promotorovi Brunovi z Osenbrughe (15), aniž by ho titulovali professor, kloním se k tomu, že v této době se ještě *lectores ordinarii* nazývali *professores*. Kdyby totiž naopak *professores* znamenali totéž, co *magistri actu regentes*, o nichž bude ještě řeč, bylo by s podivem, kdyby mistra Bruna, jenž jako promovend doktoranda Theodorica de Ymochusen (90) nutně musel být mistrem-regentem,⁵⁰ netitulovali stejně jako sami sebe. Je-li tomu tak, máme doklad, že již roku 1382 pražská lékařská fakulta měla dva řádné lektory – profesory.

Překvapivě jen Wiboldus Stutte de Osnabrughe (96) je z pražských doktorů lékařství zván *actu regens medicine*, a to roku 1371.⁵¹ Funkcí mistrů-regentů na artistické fakultě se podrobně zabýval František Kavka, jehož vývody v zásadě platí i pro mistry-regenty lékařské fakulty.⁵² S jistými odlišnostmi je ovšem třeba počítat, i když postihnout je můžeme jen per analogiam. Vymezení mistra-regenta, pokud je mi známo, obsahuje pouze fragment nejstarších statut lékařské fakulty v Heidelbergu: „Quod nullus doctorum censeatur regens in facultate, nisi aliquas lectiones sibi per decanum medicine et facultatem assignatas compleverit annu-

44) Ranhojiči byli zpravidla negraduovanými praktiky. K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 53 v této souvislosti mluví o „pomocném lékařském personálu“. K dohledu nad chirurgy (*cirologi*) má řadu podrobností Pearle KIBRE, *Scholarly Privileges in the Middle Ages*, Cambridge Mass. 1962, s. 50, 263–5, 325; a H. KÜHNEL, *Mittelalterliche Heilkunde*, 25–29. Cenné doklady o ranhojičích obsahují zejména městské knihy.

45) Snad jím byl Johannes Hildensis (49).

46) Neuvádí je ani K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, ani *Biografický slovník pražské lékařské fakulty*.

47) Jan Witlonis se uvádí bez akademického gradu, druzí dva byli nejméně bakaláři lékařství.

48) Oba vystupují v apelaci z 13. června 1382 (F. TADRA, *Příspěvky k dějinám university*, s. 299–301). Srov. níže pozn. 51.

49) *Soudní akta konsistoře pražské II*, Ferdinand Tadra (ed.), s. 364, č. 51 „... in causa magistrorum facultatis medicine mag. Nicolaus [Puchnik] officialis, vicecancellarius universitatis studii Pragensis, mag. Helie professori eiusdem facultatis dari mandavit causas...“

50) Nic by na tom neměnilo, kdyby jednal *minus ordinate ac non rite*. Srov. k tomu apelaci v pozn. 48.

51) *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia IV. Acta Gregorii XI (1370–1378)*, Karel Stloukal (ed.), Pragae 1949–1953, s. 113, č. 189: „... qui eciam, ut asseris, in artibus magister et in studio Pragensi actu regens medicina existis...“

52) František KAVKA, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské univerzity v letech 1337 až 1420* (*Statistické studie*), in: *Z českých dějin. Sborník in memoriam prof. V. Husy*, Praha 1966, s. 77–96.

atim in eadem.⁵³ A protože ve Vídni, v Kolíně a patrně též jinde musel domácí doktor při promoci a mistr lékařství jiné univerzity před přijetím k fakultě přísahat „quod velit legere in medicina per unum annum in universitate,⁵⁴ plyne z toho, že doktor medicíny se mohl stát *actu regens* (za předpokladu splnění všech dalších náležitostí) již po jednorozční zkušební lhůtě, nikoli tedy až po dvouleté, jak tomu bylo na fakultě artistické. Na rozdíl od lektora ordináře museli mít *magistri actu regentes* své hospodářské zajištění v nějakém církevním obročí, neboť z fakultních tax by se sotva při malém počtu posluchačů mohli uživit. Zdá se však, že se svolením ordináře a fakulty mohli převzít část řádných přednášek, neboť jinak by patrně nemohli vystupovat v roli zkoušejících a promotorů.

Z promotorů známe jmenovitě čtyři: Jacobus Wenceslai (40) promoval v roce 1379 Brunona de Osenbrughe a Hermana z Ravenspergu,⁵⁵ zmíněný Bruno (15) promoval r. 1382 Theodora de Ymochusen (90).⁵⁶ Jan Šváb (Suevus, 55) někdy kolem r. 1409 promoval Alberta Dytmari de Bremis⁵⁷ a o pět let později ho děkanská kniha artistické fakulty uvádí jako promotora bakaláře medicíny Štěpána Alexandri de Sossnyessowicz.⁵⁸ Konečně Albík z Uničova (3) byl přibližně v téže době promotorem jiného, jménem neznámého doktoranda, jehož děkavná řeč se vzácně dochovala.⁵⁹ Vedle tohoto děkavného proslovu víme jen o *Recomendacio sciencie medicinalis*, která se nalézala v nedochovaném rukopisu sign. 61 katedrální knihovny v Plocku.⁶⁰

53) *Urkundenbuch der Universität Heidelberg I*, s. 30.

54) Rudolf KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien II*, Wien 1854, s. 168; H. KEUSSEN, *Die alte Universität*, s. 270. Naproti tomu na teologické fakultě se nový doktor automaticky stával mistrem-regentem. K tomu naposled František KAVKA, *Zur Frage der Statuten und Studienordnung der Prager theologischen Fakultät in der vorhussitischen Zeit*, Folia diplomatika I, 1971, s. 141.

55) *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis I*, MHUP I-1, s. 189–190: „Item altera die post Luce processerunt ad gradum doctoratus in medicinis sub mag. Jacobo, canonico ecclesie s. Wenceslai in Olomicz (sic), mag. Bruno de Osenbrughe et mag. Hermannus de Rauensperg.“

56) F. TADRA, *Příspěvky k dějinám university*, s. 299–300, č. III: „magister Luderus Rennen artis medicine magister et professor, suo et ut procurator et procuratorio nomine honorabilis viri domini magistri Petri de Cothebus, prefate artis medicine et arcium liberalium, professoris et magistri, apelando proponit et dicit, quod cum nuper inter predictos magistros Petrum et Luderum parte ex una et quemdam magistrum Brunonem parte ex altera lis et dissensio orta fuisset super promocione ad gradum magistratus cuiusdam Theodrici de Ymochusen [sic], quam promocionem dictus magister Bruno minus ordinate ac non rite dicto Theoderico impendere conabatur in preiudicium dictorum magistri Petri et Luder...“

57) Srov. *Acta Facultatis artium universitatis Vindobonensis*, s. 496.

58) K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 80, analogicky podle zvyklostí na artistické fakultě označuje Jana Švába za determinátora. V *Liber decanorum* (MHUP I-1, s. 426) se však praví: „promotus fuit in baccalarium medicinae“. Omyl děkana Ctibora z Velvar není ovšem vyloučen. Při této příležitosti se i já přiznávám k omylu. Nepozorností jsem před časem četl „fui“ místo „fuit“, a proto jsem za čerstvého bakaláře lékařství uvedl děkana (*Pražské universitní studentstvo*, s. 15, pozn. 63). Rekomendační a jiné promluvy vážící se k lékařské fakultě jsou velmi vzácné.

59) Srov. K. SUDHOFF, *Pestschriften XV. Pesttraktate aus dem östlichen Süddeutschland, Böhmen und Österreich in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Archiv für Geschichte der Medizin 14, 1923, s. 157.

60) Viz J. TRŠKA, *Literární činnost*, s. 70. V Krakově se, jak uvádí Maria KOWALCZYK, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV. w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 11, nedochovala ani jedna promluva z nejstaršího období lékařské fakulty.

O právech a povinnostech děkanů pražské lékařské fakulty víme jen nemnoho, a to většinou jen na základě analogií dochovaných statut jiných středoevropských univerzit.⁶¹ Opět však s lítostí musíme konstatovat, že z děkanů této fakulty v Praze známe jen Jana Švába (55).⁶² Je to škoda mimo jiné proto, že tak je ochuzen náš seznam mistrů-regentů a řádných profesorů, byť nejspíše ani v Praze děkan nemusel vždy být mistrem-regentem.⁶³ Jistým vodítkem k pedagogické činnosti na lékařské fakultě mohou být i medici ve funkci rektorů. Prvým, pokud lze odhadnout, byl Wiboldus Stutte (96) roku 1375,⁶⁴ druhým o deset let později Lambertus de Euskirchen (58), jenž však spíše zastupoval artysty, ač již mohl být i bakalářem medicíny.⁶⁵ V zimním semestru 1391–1392 se stal rektorem dr. Henricus de Bremis (33),⁶⁶ v letním semestru 1410 byl za rektora zvolen Jan Ondřejův (Šindel, 41).⁶⁷ Lze připustit, že na podzim roku 1411 dočasně převzal funkci rektora kancléř Sulek z Hoštky (88).⁶⁸ Posléze lze jako rektora zmínit Křišťana z Prachatic (17), který zastával úřad v zimním semestru 1412 až 1413.⁶⁹ Téhož Mistra Křišťana známe také jako examinátora při doktorské promoci, v kteréžto funkci jinak není nikdo jmenován.⁷⁰ Souhrn dosavadních vědomostí o řádných profesorech a mistrech-regentech pražské lékařské fakulty podává následující chronologický přehled (tabulka 1), v němž na prvním místě s jistými výhradami stojí mistr Waltherus.⁷¹

Časová posloupnost zdála by se v některých případech nasvědčovat i následnosti ve funkci řádného profesora, to však může být klamné, neboť většina časových údajů je buď doložena nahodile, anebo je založena na hypotetickém výpočtu. Činnost jmenovaných doktorů na artistické fakultě byla vzata v úvahu podle individuálních okolností. Domnívám se totiž, že ne každý doklad o pedagogickém aktu v *Liber decanorum* artistické fakulty je směrodatný pro posuzování členství v profesorském sboru lékařské fakulty. Jestliže např. Albík z Uničova (3) byl ještě 5. dubna 1404 inceptorem na artistické fakultě, pak z toho nelze vyvozo-

61) Stručně k tomu již K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 46. K pařížským statutům C. O'BOYLE, *The Art of Medicine*, s. 29–31.

62) Jen nahodile se dozvídáme, že *doctor medicine* Johannes Suevus se jako děkan lékařské fakulty v roce 1411 zúčastnil jednání s radou Starého Města pražského (*Statuta universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 42). Ve stejné funkci je doložen ve výše zmíněné rekomendaci neznámého promovenda.

63) Podrobně k tomu opět K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, 46, pozn. 14. Vídeňská statuta však za jistých okolností připouštěla i volbu licenciáta (R. KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität II*, s. 168).

64) Jako rektor vystupuje 8. listopadu 1375 (*Monumenta Vaticana IV*, s. 604, č. 1066). Uvádí ho již Marie HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání*, Praha 1948 (otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy), s. 30.

65) Viz *Statuta universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 12; a M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář*, s. 31.

66) *Statuta universitatis Pragensis*, s. 16–18; a M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář*, s. 32.

67) Doklady uvádí M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář*, s. 35.

68) Sulkovo rektorství prokázal F. M. BARTOŠ, *Rektor Karlovy university M. Sulek z Hoštky*, JSH 13, 1940, s. 88.

69) M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář*, s. 35.

70) Srov. K. SUDHOFF, *Pestschriften XV*, s. 157.

71) V počátcích univerzity se skutečně mohlo uplatnit řešení, jež jak vzhledem k Walterově osobě (byl bakalářem medicíny), tak i k místu jeho působení v Týnské škole, bylo považováno za provizorní. Srov. k tomu F. TADRA, *Kulturní styky*, s. 285.

Tabulka 1. Mistři lékařství lékařské fakulty pražské univerzity 1348–1419

Č.	Magister (doctor) in medicinis	Období	Titul nebo funkce
92	Waltherus	1348–1354	rector scole
10	Balthasar de Marcellinis	1353–1357	professor
82	Reimbotus Eberhardi	1357–1363	?
25	Gallus de Monte Sion	1359–1371	?
23	Fridericus Bucharzt	1360	?
48	Johannes Henrici	1363–1375	?
12	Bartholomeus de Hostyn	1363–1378	?
96	Wiboldus Stutte	1371–1375	actu regens, rector
40	Jacobus Wenceslai	1379	promotor
15	Bruno de Osenbrughe	1380–1386	promotor
60	Luderus Rennen	1382	professor
79	Petrus de Cothebus	1382	professor
81	Petrus Waltheri	1383–1389	?
33	Henricus de Bremis	1385–1392	rector
29	Helias	1386	professor
38	Hermannus Starke	1386–1390	?
98	Zacharias de Premislavia	1386–1391	?
55	Johannes Suevus	1386–1418	professor, dec., lector ord.
3	Albicus de Uniczow	1396–1401	lector ordinarius, promotor
62	Marcus de Moravia	1406	vicelector ordinarius
17	Christianus de Prachaticz	1410–1418	examinator, rector
88	Sulko de Hosstka	1410–1418	rector
41	Johannes Andree	1410–1418	rector, lector ordinarius
19	Conradus Speczing	1415–1417	?

vat, že teprve od tohoto data mohl být ordinářem na fakultě lékařské. Mistrem, jehož promoval, nebyl totiž nikdo jiný než Marek z Moravy alias z Litovle (62), kterého si sám vyhlédl jako svého nástupce ve funkci *ordinaria*.⁷² Všichni v Praze imatrikovaní doktoři medicíny byli ostatně eo ipso členy doktorského sboru lékařské fakulty. To je nutno mít na paměti i při posuzování výše uvedeného přehledu, který zachycuje pouze mistry – učitele.

72) G. GELLNER, *Jan Černý*, s. 114, např. právě z tohoto důvodu usoudil, že Albík teprve po 5. dubnu 1404 „přestoupil“ k medikům. Naproti tomu intenzivní a všestranná pedagogická činnost Helmolda Zoltwedela (30) na artistické fakultě mne vedla k tomu, že jsem ho do přehledu nezařadil. Soudím totiž, že Helmoldus získal doktorát medicíny až těsně před svým odchodem z Prahy.

Z časového diagramu, jenž mi posloužil jako pomocný materiál, vyplynulo, že některé úseky vykazují mnohem větší počet současně působících mistrů než intervaly jiné. Z dochovaných statut sousedních lékařských fakult nápadně vystupuje do popředí skutečnost, že k řádnému chodu výuky bylo zapotřebí nejméně dvou současně působících doktorů, aby bylo možné zajistit všechny pedagogické akty.⁷³ Proto i v pražském případě smíme považovat dva doktory za nezbytné minimum. Z tohoto hlediska je příznačné, že jednoho vyučujícího (pomineme-li období do 1360) známe jen pro dvě léta, tj. 1379–1380. Vzhledem k značnému počtu promocií je vyučujícími doktory nedostatečně zastoupeno i prvé desetiletí 15. století. Zde však je velmi obtížné postihnout další mistry-regenty, neboť data promocií neznáme, a proto také nevíme, zda četní mistři, kteří v důsledku Dekretu kutnohorského přešli na jiné univerzity, v Praze jako regenti působili, či nikoli.

Naproti tomu pro některé krátké úseky se mi podařilo zjistit více současně působících mistrů. V roce 1371 můžeme uvažovat o čtyřech, v letech 1386 až 1390 nejméně o pěti a stejně i v roce 1416. Zatím největší počet vykazuje rok 1386, kdy máme doklady o osmi mistrech. S přihlédnutím k množství promocií v osmdesátých letech 14. století se toto číslo nezdá přehnané, zvláště když vezmeme v potaz vídeňská akta, která v roce 1404 zaznamenávají účast šesti doktorů na fakultní kongregaci.⁷⁴ Ve srovnání s pražskou teologickou fakultou, jejíž profesorský sbor čítal na počátku 15. století přes patnáct doktorů,⁷⁵ lékařská fakulta ustupuje do pozadí, což v ještě větší míře platí o mnohem početnější samostatné univerzitě právnické.

Frekvence a počty graduovaných

Pokud jde o studijní a zkušební řády pražské lékařské fakulty, postačuje pro naše potřeby částečná rekonstrukce Karla Beránka, třebaže v ní ledacos zůstalo jen naznačeno.⁷⁶ Příkladů pro praktickou aplikaci předpokládaných statut lze zatím uvést jen nemnoho. Beránek např. upozornil na doklady, podle nichž někteří

73) S tím také počítala zakládací listina krakovské univerzity z r. 1304: „Duobus vero magistri legentibus Phisicam ordinamus salarium XX marcarum cuilibet annuatim...“ (*Codex diplomaticus Universitatis Cracoviensis I*, Kraków 1870, s. 4).

74) K. SCHRAUF, *Acta Facultatis*, s. 4. V Bologni v roce 1371 tři mistři přednášeli teoretickou, tři praktickou medicínu a jeden chirurgii. Roku 1388 bylo na téže univerzitě z celkového počtu 68 profesorů 14 lékařů. Naopak v Angers roku 1302 z 44 profesorů byl jen jeden doktor medicíny. V Paříži příslušelo roku 1311 k lékařské fakultě 29, roku 1395 31 a v letech 1391 až 1431 průměrně 38 doktorů. Tyto údaje, o jejichž spolehlivosti nejsem příliš přesvědčen, čerpám z práce T. PUSCHMANNA, *Geschichte des medizinischen Unterrichts*, Leipzig 1889, s. 187, 191 a 194. V Erfurtu působili na lékařské fakultě současně 1 až 4 doktoři (srov. H. R. ABE, *Die Erfurter medizinische Fakultät*, s. 48).

75) Srov. F. KAVKA, *Zur Frage*, s. 132.

76) K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 47–52. Předpokládám, že časem bude možné na základě textové komparativní analýzy všech v úvahu přicházejících statut vyčlenit pražský archetyp. K studijnímu programu na evropských lékařských fakultách N. G. SIRAI, *Die medizinische Fakultät*, s. 334–341.

Tabulka 1. Mistři lékařství lékařské fakulty pražské univerzity 1348–1419

Č.	Magister (doctor) in medicinis	Období	Titul nebo funkce
92	Waltherus	1348–1354	rector scole
10	Balthasar de Marcellinis	1353–1357	professor
82	Reimbotus Eberhardi	1357–1363	?
25	Gallus de Monte Sion	1359–1371	?
23	Fridericus Bucharzt	1360	?
48	Johannes Henrici	1363–1375	?
12	Bartholomeus de Hostyn	1363–1378	?
96	Wiboldus Stutte	1371–1375	actu regens, rector
40	Jacobus Wenceslai	1379	promotor
15	Bruno de Osenbrughe	1380–1386	promotor
60	Luderus Rennen	1382	professor
79	Petrus de Cothebus	1382	professor
81	Petrus Waltheri	1383–1389	?
33	Henricus de Bremis	1385–1392	rector
29	Helias	1386	professor
38	Hermannus Starke	1386–1390	?
98	Zacharias de Premislaavia	1386–1391	?
55	Johannes Suevus	1386–1418	professor, dec., lector ord.
3	Albicus de Unicow	1396–1401	lector ordinarius, promotor
62	Marcus de Moravia	1406	vicelector ordinarius
17	Christianus de Prachaticz	1410–1418	examinator, rector
88	Sulko de Hosstka	1410–1418	rector
41	Johannes Andree	1410–1418	rector, lector ordinarius
19	Conradus Speczing	1415–1417	?

vat, že teprve od tohoto data mohl být ordinářem na fakultě lékařské. Mistrem, jehož promoval, nebyl totiž nikdo jiný než Marek z Moravy alias z Litovle (62), kterého si sám vyhlédl jako svého nástupce ve funkci *ordinaria*.⁷² Všichni v Praze imatrikulovaní doktoři medicíny byli ostatně eo ipso členy doktorského sboru lékařské fakulty. To je nutno mít na paměti i při posuzování výše uvedeného přehledu, který zachycuje pouze mistry – učitele.

72) G. GELLNER, *Jan Černý*, s. 114, např. právě z tohoto důvodu usoudil, že Albík teprve po 5. dubnu 1404 „přestoupil“ k medicíně. Naproti tomu intenzivní a všestranná pedagogická činnost Helmolda Zoltwedela (30) na artistické fakultě mne vedla k tomu, že jsem ho do přehledu nezařadil. Soudím totiž, že Helmoldus získal doktorát medicíny až těsně před svým odchodem z Prahy.

Z časového diagramu, jenž mi posloužil jako pomocný materiál, vyplynulo, že některé úseky vykazují mnohem větší počet současně působících mistrů než intervaly jiné. Z dochovaných statut sousedních lékařských fakult nápadně vystupuje do popředí skutečnost, že k řádnému chodu výuky bylo zapotřebí nejméně dvou současně působících doktorů, aby bylo možné zajistit všechny pedagogické akty.⁷³ Proto i v pražském případě smíme považovat dva doktory za nezbytné minimum. Z tohoto hlediska je příznačné, že jednoho vyučujícího (pomineme-li období do 1360) známe jen pro dvě léta, tj. 1379–1380. Vzhledem k značnému počtu promocií je vyučujícími doktory nedostatečně zastoupeno i prvé desetiletí 15. století. Zde však je velmi obtížné postihnout další mistry-regenty, neboť data promocií neznáme, a proto také nevíme, zda četní mistři, kteří v důsledku Dekretu kutnohorského přešli na jiné univerzity, v Praze jako regenti působili, či nikoli.

Naproti tomu pro některé krátké úseky se mi podařilo zjistit více současně působících mistrů. V roce 1371 můžeme uvažovat o čtyřech, v letech 1386 až 1390 nejméně o pěti a stejně i v roce 1416. Zatím největší počet vykazuje rok 1386, kdy máme doklady o osmi mistrech. S přihlédnutím k množství promocií v osmdesátých letech 14. století se toto číslo nezdá přehnané, zvláště když vezmeme v potaz vídeňská akta, která v roce 1404 zaznamenávají účast šesti doktorů na fakultní kongregaci.⁷⁴ Ve srovnání s pražskou teologickou fakultou, jejíž profesorský sbor čítal na počátku 15. století přes patnáct doktorů,⁷⁵ lékařská fakulta ustupuje do pozadí, což v ještě větší míře platí o mnohem početnější samostatné univerzitě právnické.

Frekvence a počty graduovaných

Pokud jde o studijní a zkušební řády pražské lékařské fakulty, postačuje pro naše potřeby částečná rekonstrukce Karla Beránka, třebaže v ní ledacos zůstalo jen naznačeno.⁷⁶ Příkladů pro praktickou aplikaci předpokládaných statut lze zatím uvést jen nemnoho. Beránek např. upozornil na doklady, podle nichž někteří

73) S tím také počítala zakládací listina krakovské univerzity z r. 1304: „Duobus vero magistri legentibus Phisicam ordinamus salarium XX marcarum cuilibet annuatim...“ (*Codex diplomaticus Universitatis Cracoviensis I*, Kraków 1870, s. 4).

74) K. SCHRAUF, *Acta Facultatis*, s. 4. V Bologni v roce 1371 tři mistři přednášeli teoretickou, tři praktickou medicínu a jeden chirurgii. Roku 1388 bylo na téže univerzitě z celkového počtu 68 profesorů 14 lékařů. Naopak v Angers roku 1302 z 44 profesorů byl jen jeden doktor medicíny. V Paříži příslušelo roku 1311 k lékařské fakultě 29, roku 1395 31 a v letech 1391 až 1431 průměrně 38 doktorů. Tyto údaje, o jejichž spolehlivosti nejsem příliš přesvědčen, čerpám z práce T. PUSCHMANNNA, *Geschichte des medizinischen Unterrichts*, Leipzig 1889, s. 187, 191 a 194. V Erfurtu působili na lékařské fakultě současně 1 až 4 doktoři (srov. H. R. ABE, *Die Erfurter medizinische Fakultät*, s. 48).

75) Srov. F. KAVKA, *Zur Frage*, s. 132.

76) K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty*, s. 47–52. Předpokládám, že časem bude možné na základě textové komparativní analýzy všech v úvahu přicházejících statut vyčlenit pražský archetyp. K studijnímu programu na evropských lékařských fakultách N. G. SIRAI, *Die medizinische Fakultät*, s. 334–341.

medici započali se studiem lékařství dříve, než dosáhli artistického gradu.⁷⁷ My si zase povšimneme údajů, které umožňují přibližně stanovit délku studia. Přímo klasickým příkladem dodržování statutárních lhůt je curriculum studii Bruna de Ösenbrughe (15):

- 18. ledna 1370 bakalář svobodných umění
- 16. března 1372 mistr svobodných umění
- 16. ledna 1376 doložen jako bakalář medicíny
- 19. října 1379 promován na mistra lékařství

Vzdálenost mezi dvěma mistrovskými promocemi přibližně činí sedm a půl roku. Tato doba odpovídá požadavkům vídeňských statut pro mistry svobodných umění. A protože v tomto případě bylo pro uchazeče o bakalářský grad *in medicina* vyžadováno dvouleté a pro uchazeče o doktorský grad pětileté studium, stal se Bruno bakalářem lékařství nejspíše již v r. 1374.⁷⁸ Téměř shodný je případ Hermana Starka de Huxaria (38):

- podzim 1376 bakalář svobodných umění
- 6. června 1379 mistr svobodných umění
- 6. listopadu 1382 po prvé dosvědčen jako bakalář lékařství
- 3. února 1386 po prvé dosvědčen jako mistr lékařství.

Do třetice ještě data týkající se Wibolta Stutta (96). Wiboldus se stal bakalářem lékařství před 25. červnem 1366, jako *magister actu regens in medicina* se po prvé objevuje 3. května 1371. Studijní cyklus tedy i v tomto případě zhruba odpovídal ustanovením statut.

Shromážděné údaje o pražských bakalářích, licenciátech a mistrech lékařství umožňují předložit jistý statistický přehled graduovaných v jednotlivých časových etapách. O aproximativním charakteru většiny uváděných čísel není nutné se znovu zmiňovat.⁷⁹ Zvláště uvádím údaje relativně nesporné (X) a relativně sporné (?). Spornými jsou většinou grady, u nichž se nedá vyloučit možnost, že jich bylo dosaženo na jiném vysokém učení (tabulka 2).

Výsledná čísla jsou poměrně vysoká, zvláště ve skupině licenciátů a mistrů. Více snad napoví částečné srovnání s promocemi ve Vídni a v Kolíně spolu s připojenými orientačními ukazateli pro pražskou právnickou fakultu (tabulka 3).⁸⁰

77) K. BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty* s. 47, pozn. 18, jako příklad uvádí jistého Štěpána Stephani (87), který byl „peritus in artibus ac studens in medicinis“ (*Monumenta Vaticana III. Acta Urbani V.*, Bedřich Jenšovský /ed./, s. 354, č. 585).

78) V Paříži byly předpisy z roku 1350 v tomto ohledu přísnější. K získání bakalářského titulu byl student připuštěn teprve ve čtvrtém školním roce, přičemž požadovaný čas obnášel 36 měsíců výuky (bez prázdnin), pokud kandidát byl již mistrem svobodných umění. Student bez tohoto titulu mohl se k bakalářským zkouškám přihlásit až po 48 měsících. K dosažení licenciátu byly potřebné ještě dva roky, pro mistrovský grad byla povinná předepsaná praxe. Podrobněji k tomu O'BOYLE, *The Art of Medicine*, s. 21 a 25.

79) Počty studentů na středověkých lékařských fakultách uvádí N. G. SIRAI, *Die medizinische Fakultät*, s. 330–332.

80) Pro tabulku jsem použil následujících prací: V. V. TOMEK, *Děje University pražské*, Praha 1849, příloha F na s. 311; F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, tab. na s. 83; K. SCHRAUF, *Acta Facultatis*, s. 95–101; H. KEUSSEN, *Die alte Universität*, Anhang I, s. 380.

Tabulka 2. Počty jmenovitě doložených bakalářů, licenciátů a mistrů pražské lékařské fakulty v letech 1348–1419

Období	X			?			Celkem		
	bac.	lic.	mag.	bac.	lic.	mag.	bac.	lic.	mag.
1348–59	–	–	–	–	1	1	–	1	1
1360–69	1	–	–	3	3	3	4	3	3
1370–79	6	3	3	4	2	2	10	5	5
1380–89	16	10	10	5	4	4	21	14	14
1390–99	7	4	4	3	3	3	10	7	7
1400–09	12	11	11	3	1	1	15	12	12
1410–19	6	2	2	2	2	1	8	4	3
Celkem	48	30	30	20	16	15	68	46	45

Tabulka 3. Počty graduovaných lékařů a juristů v Praze, ve Vídni a v Kolíně n. R.

Období	Medici Praha		Juristé Praha		Medici Vídeň		Medici Kolín
	bak.	mag.	bak.	mag.	bak.	mag.	bak. + mag.
–1379	14	9	33	14	–	–	–
1380–1389	21	14	117	11	12	5	15 graduovaných
1390–1399	10	6	44	14	–	–	14 graduovaných
1400–1409	15	12	45	6	15	5	11 graduovaných
1410–1419	8	3	11	–	–	9	10 graduovaných
Celkem	68	45	250	45	17	19	50 graduovaných

Ve srovnání s juristy překvapuje, že nejvyššího gradu dosáhlo poměrně více bakalářů *in medicina* než bakalářů *iuris*. U Vídne je dokonce poměr opačný, to však je nejspíše třeba přičíst na vrub počátečního období fakulty, kdy zde pokračovali ve studiu bakaláři, kteří svůj grad získali na jiných univerzitách. Poměrně vyšší počet graduovaných mediků a juristů v osmdesátých letech 14. století odpovídá všem dosavadním poznatkům. V této době pražská univerzita dosáhla vrcholu své frekvence, odliv na nově založené vysoké školy se ve větším rozsahu projevil až v následujícím desetiletí.

Výpočet frekvence, není-li znám počet imatrikulovaných studentů, je značně obtížný.⁸¹ V našem případě nemáme k dispozici ani přesné počty graduovaných, a proto jakékoli detailní kombinace by byly hrou s nepřesnými čísly. Spokojíme se tudíž jen s několika orientačními údaji. Nespolehlivost matričních a jiných záznamů vynikne hned na prvním příkladu lékařské fakulty v Kolíně nad Rýnem.

Až do konce námi sledovaného období se do kolínské univerzitní matriky zapalo 48 mediků, graduovaných však bylo o dva více. Graduovaní medicci tvořili

81) K metodice F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 21n.

průměrně jen jedno procento ze všech graduovaných (minimum 0,6 %, maximum 1,9 %).⁸² V Heidelbergu bylo procento graduovaných mediků mnohem vyšší. V letech 1386 až 1449 z celkového počtu 409 graduovaných, kteří byli zapsáni v univerzitní matrice, bylo 39 mediků, tj. 9,5 %.⁸³ Erfurtská univerzitní matrice zachycuje pro léta 1392 až 1524 na 64 mediků, z toho však jen 29 dosáhlo některého gradu na lékařské fakultě. Ročně tak působilo na fakultě sotva více než deset graduovaných a negraduovaných mediků, v prvních desetiletích 15. století pak ještě méně.⁸⁴

Vyjdeme-li z předpokladu, že relativně vysoký počet studentů lékařství dosáhl nejvyššího gradu, snižuje se tím celková frekvence fakulty. Pro lepší názornost si to ukážeme na příkladu údajů týkajících se pražské právnické univerzity v roce 1399. Ze 70 imatrikulovaných studentů práva jen dva dosáhli gradu, přičemž v téže době v Praze řádně studovalo práva více než 160 studentů současně.⁸⁵ Jestliže tedy v nejfrekventovanějším období pražské lékařské fakulty graduovalo přibližně 21 osob, zapsaných mohlo být nanejvýš jen dvakrát až třikrát více, přičemž současně mohlo studovat vzhledem k poměrně dlouhé době studia dvacet až třicet mediků.⁸⁶

Přes všechny výhrady, na něž jsme spolu s Karlem Beránkem upozornili a které mohou případně být ještě vzneseny, se personální stav pražské lékařské fakulty začíná jevit v příznivějším světle než dříve. Často připomínané skeptické mínění italského humanisty Uberta Decembria o nevalné úrovni pražského studia práva a medicíny nelze brát ve všem všudy za bernou minci. Decembrio vycházel ze srovnání s velkými univerzitami italskými, na nichž právě oba tyto obory hrály prim.⁸⁷ Také pro lékařskou fakultu pařížské univerzity, na níž během 14. století nejméně 434 studentů získalo jeden z akademických gradů, Praha nepředstavovala konkurenci.⁸⁸ Srovnání s okolními univerzitami vyznívá poněkud jinak. V případě právnického studia měla Praha zjevně prvenství co do množství posluchačů i graduovaných. Pokud jde o pražskou lékařskou fakultu, nemůžeme to zatím tvrdit s jistotou. Náznaky v tomto směru jsou však již tu.

82) H. KEUSSEN, *Die alte Universität*, Anhang I, s. 380; a *Die Matrikel der Universität Köln I. 1389–1475*, Hermann Keussen (ed.), 2. vyd., Bern 1928, s. 195*. V letech 1401–1410 bylo v Kolíně imatrikulováno 20 mediků, což tvořilo 2,4 % všech zapsaných.

83) G. RITTER, *Die Heidelberger Universität*, s. 128, pozn. 1.

84) H. R. ABE, *Die Erfurter medizinische Fakultät*, s. 26–27.

85) F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 83, tab. I.

86) Ojedinělým dokladem o počtu posluchačů na přednáškách je explicit Šindelova výkladu Ptolemaiova *Almagestu* v rkp. BJ Krakow 619, pag. 272, kde se mluví o čtyřech *auditores plus ceteris solliciti* v roce 1419 (celá citace výše v pozn. 18).

87) Decembriovy dopisy vydal Attilo HORTIS, *La città di Praga descritta da un umanista nel MCCCXCIX*, *Archeografo Trientino* 7, 1880, s. 1–13. Řečené místo je ostatně skupé na informace: „Studium hic satis magnum viget in artibus, potissimum in theologica facultate; in legibus vero et medicina non ita. Audio quod scolares ad numerum decem milium numerantur in omnibus.“

88) Proslulá lékařská fakulta univerzity v Montpellier vykazuje pro 14. století pouze 244 graduovaných. Více k tomu D. JACQUART, *Le milieu médical*, s. 363–365, kde také údaje o jiných francouzských univerzitách.

Příloha Seznam profesorů a graduovaných i negraduovaných studentů pražské lékařské fakulty do roku 1420

Seznam doložených mistrů, licenciátů, bakalářů a studentů pražské lékařské fakulty je uspořádán abecedně podle křestních jmen a dále pak podle příjmení nebo místa původu. Zatímco křestní jména jsou udána v běžné středověké podobě, příjmení většinou uchovávají podobu v úředním nebo jiném pramenu. Jednotlivá hesla podle okolností zaznamenávají následující údaje:

KŘESTNÍ JMÉNO, PŘÍJMENÍ, MÍSTO PŮVODU, dosažený grad

a: rok a místo gradu imatrikulace a gradů v Praze nebo na jiných fakultách

b: údaje o příslušnosti k pražské lékařské fakultě

c: studium a působení na lékařských fakultách zahraničních univerzit

d: poznámky

e: odkazy na literaturu.

- ALBERTUS DITMARI (DY-) DE BREMIS (EVIS), dr. in med.
a: imatr. v Erfurtu 1396 (Weissenborn I, 48), zde také na jaře 1399 bac. art. (Schwinges-Wriedt, *Das Bakkalarenregister* 6); V Praze 1401 assumptus ad fac. art., 1404 mag. art.
b: v Praze ante 1408 lic. med. (MHUP I-1, 401), 1408 ho zde promovál na doktora med. děkan fak. Johannes Suevus de Monte Leonum (Ms. ÖNB Wien 4754, přideštit)
c: jako dr. med. a mag. art. imatr. 1426 v Lovani 1426 (Reusens I, 2)
d: v první polovině roku 1408 opsál v Praze *in scolis medicorum* traktát *Clarificetorium Johannis de Tornamira a Questiones crisiu Bernhardi Alberti* (Ms. Stadtbibliothek Trier 1021/1885 4°, expl. fol. 194r, 212 r); pro kvodlibet v lednu 1409 mu Matěj z Knína přidělil otázku „Utrum ad omne appostema febris consequatur“
e: Beránek, O počátcích, 70; Tříška, *Repertorium*, 16; Biografický slovník I, 54; Uiblein, *Acta*, 496; Kejř, *Kvodlibetní disputace*, 125.

- ALBERTUS KORNER (CHO-), bacc. in med.

a: Praha 1377/1378 bac. art.

b–c: v LS 1380 zapsán ve Vídni (MUW I, 9); jako bac. in med. Pragensis et bac. art. imatr. 31. 1. 1387 v Heidelbergu (Toepke, *Die Matrikel* I, 7)

e: Beránek, O počátcích, 70; Tříška, *Repertorium*, 18; Biografický slovník I, 58; Uiblein, *Acta*, 496.

- ALBICUS DE UNICZOW (DE MORAVIA), SIGISMUNDUS († 1427), dr. in med.

a: Praha 1382 bac. art.; 1385 mag. art.; 1387 int. in univ. iur. Prag.; 1389 bac. decr.; 1404 jako dr. decr. *Paduanus* opět int. na pražské právnické univerzitě

b: pravděpodobně bac. a dr. med. Pragensis.; od 1396 do 1419 osobní lékař krále Václava IV. (*phiscus supremus domini regis*), který v nedatovaném mandátu přikázal, aby mu bylo ročně vypláceno 32 kop grošů, a to i v případě, že by zanedbával *lecturam ordinariam artis physice in scolis facultatis Prag. diebus legibilibus*; 1404 je doložen jako lector ordinarius facultatis medicine; výuku na fakultě přerušil dočasně roku 1412, kdy nastoupil na stolec pražského arcibiskupství; po rezignaci na tento úřad působil znovu na fakultě až do roku 1418. Po smrti Václava IV. se stal lékařem římského krále Zikmunda

- d: Albíkovy lékařské spisy (*regimina, remedia, recepta, questiones, prognosticationes*) se rozšířily v řadě zemí; některé z nich byly přeloženy do němčiny, jiné do češtiny
- e: Beránek, O počátcích, 70–71; Tříška, Repertorium, 21; Spunar, Repertorium I, 103–115 (seznam děl, rukopisů a edic); Biografický slovník I, 51; Gellner, Lékaři, 113–120; Lexikon MA I, sl. 302; Patze, Die Hofgesellschaft, 743; Verfasserlexikon I, sl. 154–155 (Rainer Rudolf); Říhová, Dvorní lékař (zde také další literatura).
4. ALEXIUS KARTELINI DE WRATISLAWIA, scol. in med.
a: Praha 1374 bac. art.; 1377 mag. art.
b: Alexej opsal roku 1374 in domo medici imperatoris spis *Perspectiva communis Johannis de Pisa* (Ms. bývalé Gymnaziální knihovny v Halberstadtu, č. 217); lze proto připustit, že studoval lékařství jako famulus císařova lékaře nebo jako student v lékařské koleji
c: Tříška, Repertorium, 22; Zíbrt, Bohemica, 435.
5. ALEXIUS DE PECKARI, scol. in med. (?)
a: Praha 1404 mag. art., zde doložen ještě v únoru 1420 (MHUP I-2, 2)
b: 1418 patřil mezi posluchače Jana Šindela při jeho výkladu Ptolemaiiova Almagestu (BJ Kraków 619, pag. 272), proto se v literatuře předpokládá, že studoval lékařství
c: v roce 1413 působil v Krakově (MUK I, 29), v letech 1415–1420 opět v Praze
e: Tříška, Repertorium, 22; Bidlo, Čeští emigranti, 128; Barycz, Dziejowe swiązky, 338.
6. AMPLONIUS RATING DE BERKA († 1435), dr. in med.
a: Praha 1386 bac. art.; 1387 mag. art.
b: studium lékařství započal ještě v Praze, kde si kupoval nebo opisoval lékařské rukopisy (Galenus, Libri septem passionarii, Herbarius communis)
c: mezi březnem a červnem 1391 intitul. v Kolíně n. R. (Keussen, Die Matrikel I, 61); 1392 jako bac. in med. zapsán v Erfurtu (Weissenborn I-36), kde byl 1393 promován doktorem med.; 1394 zvolen v Erfurtu rektorem; 1395 pobýval ve Vídni (MUW I ho neuvádí), 1399–1435 s přestávkami působil v Kolíně n. R., kde 2× zastával rektorský úřad; 1401 osobním lékařem kolínského arcibiskupa
e: Beránek, O počátcích, 71; Tříška, Repertorium, 22; Kleineidam, Universitas, 351–352; Abe, Die medizinische Fakultät, 144–147; Kadenbach, Die Bibliothek, 17–31.
7. ANSELMUS DE FRAN(C)KENSTEYN, dr. in med.
a: Praha 1381 bac. art.; 1405 mag. art.
b: 1409 (?) je v Lipsku zapsán jako doctor med. v seznamu prvních profesorů a doktorů nově založené univerzity (Erler, Die Matrikel I, 26). Není však jisté, že lékařství vystudoval Praze
e: Beránek, O počátcích, 71; Tříška, Repertorium, 31; Biografický slovník I, 55.
8. ANTONIUS DE LUNA, bac. in med.
a: Praha 1406 bac. art.; 1410 mag. art.; 1413–1414 rector univ.
b: první doklad o jeho studiu lékařství pochází z ledna 1411, kdy ho Jan Hus při kvodlibetu představil jako mistra, který *Galieni potitur regulis* (Ryba, Quodlibet, 174). Jako *bac. med.* vystupuje 16. dubna 1418 (MHUP I-1, 447)
e: Beránek, O počátcích, 71–72; Tříška, Repertorium, 32.

9. ARNOLDUS DE HAREN, bac. in med.
a: v *Lib. decanorum* pražské art. fakulty není uveden
b: jako „Mag. Arnoldus de Haren, bac. in medicina, Coloniensis dyoc., Prag.“ byl intitulován v Kolíně n. R. mezi 10. říjnem a 16. prosincem 1387 (Keussen, Die Matrikel I, 8)
e: Beránek, O počátcích, 72; Tříška, Repertorium, 35; Biografický slovník I, 56.
10. BALTHASAR DE MARCELLINIS (alias DE TUSCIA, † 1355), mag. et medicine professor
b: v červnu a červenci 1353 vystupuje jako mag. in artibus et medicina (Novák MV II, 92, 93, 122). V roce 1357 získal dům č. 48 ve Valentinské ulici na Starém Městě pražském, který ještě téhož roku prodal (Tomek, Základy I, 245, 225). Snad je totožný s Baltazarem de Tuscia, který podle *Kroniky Františka Pražského* na univerzitě *legit libros artis medicine* (ed. Zachová, Chronicon, 208)
e: Beránek, O počátcích, 72; Tadra, Kulturní styky, 285, anm. 1; Patze, Die Hofgesellschaft, 742–743.
11. BARTHOLDUS DICTUS FULLESCHUSSIL, bac. in med.
b: v suplice z roku 1371 o sobě praví, že je magister art. a baccalarius in medicina; (Stloukal MV IV, 218, č. 377); předtím, než se stal proboštem kostela sv. Jiljí ve Vratislavi, pravděpodobně studoval v Praze
e: Beránek, O počátcích, 72; Biografický slovník I, 55.
12. BARTHOLOMEUS DE HOSTYN († 1379), lic. in med.
b: 1358 ve Starém Městě pražském „magister Bartholomeus visicus (sic) domum suam... resignat“ (Tomek, Základy I, 252); 1363 mag. in artibus et medicina, capellanus et medicus Caroli IV. et Arnesti archiepiscopi (Jenšovský MV III, 93, č. 139); 1371 licenciatus in medicina (sic, Stloukal MV IV, 150, č. 266)
d: jelikož se ještě roku 1371 uvádí jako licenciatus, mohla by odpovídat skutečnosti jeho titulatura v dokumentu z roku 1363: magister in artibus et [licenciatus in] medicina. B. Ryba ztotožnil tohoto lékaře s lexikografem Bartolomějem z Chumce (de Solencia) řeč. Claretus, A. Vidmanová tuto domněnku odmítla
e: Beránek, O počátcích, 72; Tříška, Repertorium, 40; Biografický slovník I, 56; Ryba, Nové jméno; Vidmanová, Mistr Klaret 150–163.
13. BERNARDUS VORSCH(L)OV(N)E DE MONASTERIO, dr. in med.
a: Praha 1407 bac. art.
b: se studiem lékařství započal asi již v Praze, pokračoval v něm v Bologni, kde byl promován doktorem
c: v roce 1411 byl postupně imatr. na třech univerzitách: v LS v Lipsku jako mag. a doctor Bononiensis in medicinis *Pragensis* (Erler, Die Matrikel I, 36), ve stejném semestru i v Erfurtu (Weissenborn, Acten I, 94) a 15. října na univerzitě v Rostocku (Hofmeister I, 10, č. 141); 1425 znovu působí na univerzitě v Lipsku
d: jistý mag. Bernardus, doctor in medicinis, se v letech 1422–1423 vynořuje na soudu generálního vikáře pražského arcibiskupství v Žitavě (Tadra, Acta VII, 4, č. 5; 115–116, č. 48)
e: Beránek, O počátcích, 72–73; Tříška, Repertorium, 47; Kleineidam, Universitas, 353, Abe, Fakultät, 151–152.

14. BERTOLDUS STARKIN DE HUXARIA, bac. in med.
 a: Praha 1385 bac. art. 1387 mag. art.
 b–c: 1390 jako mag. art. et bac. med. intitul. na univerzitě v Heidelbergu; 1410 jako *phisicus ducis Leopoldi* imatrikulován ve Vídni, kde působil do roku 1422
 e: Beránek, O počátcích, 73; Tříška, Repertorium, 51; Toepke Die Matrikel, I, 45; Kühnel, Mittelalterliche Heilkunde ve Vídni, 92–93.
15. BRUNO DE OSENBRUG(H)E, dr. in med.
 a: Praha 1370 bac. art.; 1372 mag. art.
 b: 1375 mag. in artibus, *qui etiam in medicina baccalarius existit* (Stloukal MV IV, 606, č. 1071); 1376 mag. in artibus et bac. in medicinis (Nováček, Několik listin, 13, č. 5) 1379 promován ad gradum doctoratus in medicinis (MHUP I-1, 189–190); 1386 de facultate medicinae excludi debebat (Tadra, Acta II, 364, č. 51)
 e: Beránek, O počátcích 73; Tříška, Repertorium, 56–57.
16. CHRISTANNUS MOY(I)LNER, bac. in med.
 a–b: v ZS 1386–1387 imatr. v Heidelbergu jako *baccalarius in medicinis in venerabili universitate Pragensi* (Toepke, Die Matrikel I, 10, 25)
 e: Beránek, O počátcích, 77; Tříška, Repertorium, 64.
17. CHRISTIANUS DE PRACHATICZ († 1439), medicus
 a: Praha 1388 bac. art.; 1389 mag. artium; 1405, 1412–1413, 1423–1424, 1427, 1432, 1434, 1437 rector universitatis
 b: nikde se neuvádí jako bac. nebo mag. in med., přesto působil na lékařské fakultě. Mimo jiné lze uvést, že mu v promočním projevu děkoval neznámý kandidát; 1418 obdržel roční plat 50 kop grošů, a to nejspíše z titulu královského lékaře (Čelakovský, CIM II, 902, č. 701)
 d: Křesťánovy spisy pojednávají o matematických i lékařských tématech (*Remedia, consilia contra pestlenciam; Collecta de sanquinis minucione*); řada z nich byla přeložena do češtiny
 e: Beránek, O počátcích, 77–78; Tříška, Repertorium, 64–65; Spunar, Repertorium I, 117–122, č. 304–324; Sudhoff, Pestschriften – Archiv 7, 99–103; Gellner, Lékaři, 148–153; Verfasserlexikon I, sl. 1222–1223 (G. Keil); Tichá, Lékařské knihy; Wiždálková, Glosy 475–503.
18. CONRADUS RINGER DE HALLIS, dr. in med.
 a: Praha 1385 bac. art.; 1390 mag. art.
 b: v Praze působil ještě v březnu 1401 (MHUP I-1, 362), v ZS 1401–1402 intitul. v Heidelbergu jako mag. Conradus Rynger, in medicina doctor (Toepke, Die Matrikel I, 85)
 e: Tříška, Repertorium, 80.
19. CONRADUS SPECZING DE CZWENKOW, dr. in med.
 a: Praha 1407 imatr. na právnické univerzitě jako *baccalarius in medicinis* (MHUP II-1, 115)
 b: magister Conradus, doctor in medicinis et plebanus ecclesie in Landshut v roce 1415 koupil dům na Starém Městě pražském (Tomek, Základy I, 259); 1416 vystupuje jako

- domini regis phisicus (Emler LC VII, 190); 1435–1437 kanovníkem kapituly pražské katedrály a osobním lékařem královny Barbory z Cilli (Podlaha, Series X, 86)
 e: Beránek, O počátcích, 73; Tříška, Repertorium, 82–83; Biografický slovník I, 53.
20. DYETWINUS DE VRATISLAVIA, mag. in med.
 b: 1389 mag. in artibus et in medicina, canonicus ecclesiae s. Petri in Brunna (Krofta MV V, 133, č. 209); v Brně ještě 1396 (Krofta MV V, 520, č. 965)
 e: Beránek, O počátcích, 73.
21. D(T)ILMANNUS DE MA(O)GUNTIA, bac. in med.
 a: Praha 1380 bac. art.; 1380 lic. art.; 1382 mag. art.
 b: v ZS 1387 intitul. na univerzitě v Heidelbergu jako mag. art. a bac. in medicinis (Toepke, Die Matrikel I, 9), brzy se však vrátil do Prahy, kde až do roku 1392 působil na artistické fakultě (MHUP I-1, 276)
 e: Beránek, O počátcích, 74; Tříška, Repertorium, 513.
22. FRANCISCUS SEYDENETLER
 b: před 1419 působil v Praze jako phisicus et botanicus
 e: Sudhoff, „Vera cura calculosorum“, 398.
23. FRIDERICUS BUCHARZT († 1392), phisicus
 b: 1360 Fridericus phisicus (!) domini imperatoris koupil dům ve Valentinské ulici na Starém Městě pražském (Tomek, Základy I, 224); 1390 se jako osobní lékař a královský rada zúčastnil legace do Avignonu
 c: jako magister intitul. na univerzitě ve Vídni (MUW I-1, 1); 1381 Fridericus medicus, canonicus ad Sanctum Stephanum, získal dům na Horním trhu (auf dem Hohen Markt)
 e: Beránek, O počátcích, 55; Biografický slovník I, 55; F. M. Bartoš, Z počátků, 88–89; Kühnel, Heilkunde, 19–20; Patze, Die Hofgesellschaft, 743; Spěváček, Václav IV., 204.
24. GEORGIUS NICOLAI DE RAKOVNIK, schol. in med.
 a: 1408 imatr. na pražské právnické univerzitě (MHUP II-1, 52)
 b: sborník lékařských traktátů v rukopise NK Praha XIV G 6 obsahuje na fol. 111v *Litterae cuisdam G. N. de Rakovník, clerici Prag., studentis artis medicinae, ad sedem apostolicam*
 e: Truhlář, Catalogus II, 331, č. 2614.
25. GALLUS DE MONTE SION / DE SUMMO, medicus
 b: jako mag. astronomus, medicus et phisicus Caroli imperatoris je doložen v rukopisech s vlastními lékařskými díly; Gallus je rovněž znám pod jmény Mistr Havel, Havel ze Strahova nebo z Hradce Králové; místo jeho studia není známo, jeho vztah k pražské univerzitě se nepodařilo spolehlivě doložit
 d: Gallus je autorem 16 doložených lékařských spisů, Regimen Magistri Galli de Strahov ad Karolum, s paralelním českým překladem vydala Říhová a kol., Lékaři, 178–193
 e: Beránek, O počátcích, 74; Tříška, Repertorium, 115; Spunar, Repertorium I, 97–103, č. 221–237; Gellner, Lékaři, 129–131; Verfasserlexikon II, sl. 1065–1069 (G. Keil).

26. GERHARDUS HOH(G)ENKIRCHEN DE HOMBURCH († 1448), dr. in med.
 a: bac. art. v ZS 1399 v Erfurtu (Schwinges-Wriedt, Das Bakkalarenregister 5); 1401 v Praze přijat jako erfurtský bac. art.; 1404 získal v Praze grad mag. art.
 b: v Praze ještě v dubnu 1408 (MHUP I-1, 399)
 c: 1409 je v Erfurtu uveden mezi magistri artium a jako nositel gradu doktora med. byl přijat na lékařskou fakultu; v ZS 1409 intitul. v Lipsku jako magister a doctor medicine (Erler, Die Matrikel I, 25); 1416–1420 působil v Kolíně n. R. (Keussen, Die Matrikel I, 180); 1420 intitul. v Heidelbergu (Topeke I, 146)
 e: Beránek, O počátcích, 74; Tříška, Repertorium, 123; Biografický slovník I, 56; Abe, Gerhard Hohenkirchen, 19–29; Abe, Fakultät, 147–151; Kleineidam, Universitas, 353.
27. GERARDUS DE WRASSKOW, medicus
 b: 1381–1385 mag. Gerhardus medicus, archidiaconus Pilznensis (Tadra, Acta II, 112, č. 206 a 337, č. 140).
28. GEROLDUS DE ADELFESEN, bac. in med.
 a: Praha 1382 bac. art.
 c: 1394 jako bac. in artibus et in medicina intitul. na univerzitě v Erfurtu (Weissenborn, Acten I, 43)
 e: Beránek, O počátcích, 74; Tříška, Repertorium, 127; Biografický slovník I, 51.
29. HELIAS, mag. in med.
 a: Praha 1377 bac. art.
 b: 1386 jako mag. a professor facultatis med. ve sporu s kolegou Brunem de Ossenbrughe (Tadra, Acta II, 364, č. 51)
 e: Beránek, O počátcích, 75; Tříška, Repertorium, 98; Biografický slovník I, 56.
30. HELMOLDUS GLEDENSTEDE DE ZOLTWEDEL (†1441), dr. in med.
 a: Praha 1383 bac. art.; 1386 mag. art.; 1398 rector universitatis
 b: v lednu 1409 ještě v Praze (Kejř, Kvodlibetní disputace 124), v květnu a červnu 1409 společně s mag. Ondřejem z Brodu vyslancem pražské univerzity na koncilu v Pise. Teprve v dubnu 1410 artistická fakulta oběma zaplatila cestovní náklady ve výši 18 uherských zlatých (MHUP I-1, 410). Hned po návratu z Pisy přesídlil do Lipska. V matrice je uveden jako doctor med., přestože sám se nazývá jen mag. in artibus (Erler, Die Matrikel I, 25, 31)
 e: Beránek, O počátcích, 75; Tříška, Repertorium, 138; Biografický slovník I, 55; Kadlec, Studien und Texte, 111.
31. HENNINGUS NIENDORF(P) DE BURG / BORCH, bac. in med.
 a: Praha 1374 bac. art.; 1377 mag. art.
 b: jako magister in artibus et baccalarius in medicina je uveden v mandátu papeže Bonifáce IX. z 13. listopadu 1389 (Krofta MV V, 153, č. 262)
 e: Beránek, O počátcích, 75–76; Tříška, Repertorium, 140.
32. HENRICUS ALMAN, dr. in med.
 a: Praha 1392 bac. art.; 1396 mag. art.

- b: jako bac. in medinis imatr. na univerzitě v Krakově (MUK I, 27), vrátil se však do Prahy, kde dokončil studia na lékařské fakultě. V LS 1413 intitul. jako doctor medicine Pragensis v Lipsku (Erler, Die Matrikel I, 42)
 e: Beránek, O počátcích, 75; Tříška, Repertorium, 142; Biografický slovník I, 51; Markowski, Les manuscrits, 137.
33. HENRICUS DE BREMIS († 1392)
 a: Praha 1378 bac. art.; 1381 mag. art.; 1391 rector universitatis
 b: ve statutu pražské univerzity *De consilio universitatis* z 5. listopadu 1391 se uvádí jako mag. in artibus et medicina (MHUP III, 16)
 d: Sudhoff, Pestschriften VI, 81 mu omylem připsal traktát *Cause, signa et remedia contra pestilenciam*, jehož autorem byl Henricus de Ribenicz
 e: Beránek, O počátcích, 76; Tříška, Repertorium, 146; Tříška, Literární činnost, 148; Biografický slovník I, 53.
34. HENRICUS ELLYNGEHUSEN DE GOTTINGEN, bac. in med.
 a: Praha 1383 bac. art.
 b: jako bac. in artibus et in medicina intitul. v LS 1394 v Erfurtu (Weissenborn, Acten I, 43), proto lze předpokládat, že lékařský grad získal v Praze
 e: Beránek, O počátcích, 76; Tříška, Repertorium, 150; Biografický slovník I, 54.
35. HENRICUS DE RYBENNICZ, scol. in med. (?)
 a: Praha 1377 bac. art.; 1379 mag. art.; 1388 decanus fac. art.; 1392 rector universitatis
 b: v Praze nejspíše studoval i na lékařské fakultě, neboť ho lze doložit jako autora traktátu *Cause, signa et remedia contra pestilenciam* (ed. Sudhoff, Pestschriften VI, 81)
 e: Tříška, Repertorium, 167.
36. HERMANNUS LURCZ DE NURENBERGA († 1399), dr. in med.
 a: v Praze 1379 přijat jako mag. univerzity v Pešti (Pécs)
 b: naposled zmíněn na pražské artistické fakultě v březnu 1382 (MHUP I-1, 206), potom v Praze pravděpodobně pokračoval ve studiu lékařství; v LS 1386 imatr. jako jeden z prvních doktorů med. na univerzitě ve Vídni (MUW I-1, 20)
 c: v ZS 1395/96 Lurcz přešel do Erfurtu, kde byl imatr. jako magister sacre theologie, in medicinis et artibus (Weissenborn, Acten I, 46)
 e: Beránek, O počátcích, 76; Tříška, Repertorium, 150; Kleinedam, Universitas, 265–267; Abe, Herman Lurz, 205–208; Uiblein, Acta, 521; Uiblein, Beziehungen, 273.
37. HERMANNUS DE RAVENSBERG, dictus STRŮNE (STRUMEN, SCRIMEN), dr. in med.
 a: jako mag. regens in artibus po prvé doložen v Praze v dubnu 1369 (Jenšovský MV III, 720–721, č. 1107, zde jako Strumen); v LS 1370 a v LS 1378 vykonával funkci děkana lékařské fakulty (MHUP I-1, 142, 181–182)
 b: bac. med. před 1371 (Stloukal MV IV, 39, č. 60, zde jako Scrimen); 1379 získal doctoratus in medicinis (MHUP I-1, 189–190)
 d–e: Beránek, O počátcích, 76–77, rozlišuje Hermanna de Ravensberg od Hermanna Scrimen, Tříška, Repertorium, 188, nikoli (zde však o dvě strany dále uveden jako Hermannus Strumen). Jelikož Hermannus de Ravensberg je v *Liber decanorum* čitelně

označen „dictus Strune“ (LD, 75), k chybnému psaní jeho jména zřejmě došlo v papežské kanceláři.

38. HERMANNUS STARKE DE HUXARIA († 1396), dr. in med.

a: Praha 1376 bac. art.; 1379 mag. art.

b: v únoru 1381 vystupuje jako phisicus a magister novi collegii Wenceslai regis (Tadra II, 86–87, č. 68); 6. listopadu 1382 je již uveden jako magister in artibus et baccalarius in medicinis (Tadra, Příspěvky, 303, č. IV); jako mag. in medicinis je svědkem v notářské listině z 3. prosince 1386 (Sedlák, Hus, 47, pozn. 5)

c: počátkem roku 1390 je Hermann z Höxteru zapsán jako první doctor regens lékařské fakulty v Heidelbergu (Toepke, Die Matrikel I, 5)

e: Beránek, O počátcích, 77; Tříška, Repertorium, 184.

39. JACOBUS DE LICHTENBERG(H) DE FRANKENFORDIS, dr. in med.

a: Praha 1400 bac. art.; 1404 mag. art.

b: lékařství asi dostudoval ještě v Praze, neboť v ZS 1410 byl imatrikulován jako doctor in medicinis v Lipsku (Erler, De Matrikel I, 34)

e: Beránek, O počátcích, 78; Tříška, Repertorium, 204.

40. JACOBUS WENCESLAI, mag. in med

a–b: magister in medicinis před 13. listopadem 1363 (viz Jenšovský MV III, 235–236, č. 153); 1379 je v děkanské knize pražské aristické fakulty uveden jako promotor ad gradum doctoratus na lékařské fakultě (MHUP I-1, 189–190)

e: Beránek, O počátcích, 78; Tříška, Repertorium, 210.

41. JOHANNES ANDREE S(CH)INDEL († ca 1456)

a: Praha 1395 bac. art.; 1399 mag. art.; 1410 rector universitatis

b: 1409 mag. in medicinis et phisicus regis Wenceslai IV.; v době svého rektorátu již doctor in medicinis (Emler LC VI, 7); v letech 1412–1418 vykládal v lékařské koleji Ptolemaiov Almagest (BJ Kraków cod. 619, pag. 272); 1418 obdržel jako doctor et lector ordinarius 48 kop grošů z berně města Čáslavi (Čelakovský, CIM II, 902, č. 701).

c: 1423–1436 městským lékařem v Norimberku; 1432 medicus imperatoris Sigismundi

d: Johannes Schindel je často zaměňován s astronomem Janem z Gmundenu nebo s Janem Nihil řeč. Bohemus. Jan Šindel odkázal svoji knihovnu zhruba o dvě stě svazcích Karlově koleji (lékařské texty tvoří jen menšinu celku)

e: Beránek, O počátcích, 78; Tříška, Repertorium, 210; Spunar, Repertorium I, 133–140, č. 361–381; Biografický slovník I, 51–52; Bartoš, Šindel, 27–34; Gellner, Lékaři, 155–159; Urbánková, Zbytky knihovny, 87–97; Verfasserlexikon 8, sl. 1276–1277 (autorem hesla Bernhard Schnell).

42. JOHANNES BEBBE (BECKER) DE WYDENBRUGG(H)E, bac. in med.

a: Praha 1373 bac. art.; 1375 mag. art.

b: 1375 mag. in artibus, *qui etiam in medicina scholaris existit* (Stloukal MV IV, 600, č. 1057); před 21. dubnem 1380 bac. in medicina (MHUP I-1, 194)

e: Beránek, O počátcích, 78–79; Tříška, Repertorium, 219; Biografický slovník I, 52.

43. JOHANNES BESTELEUT, schol. in med.

a: Praha před rokem 1371 lic. art.

b: 1371 lic. in artibus, *qui etiam, ut asseris, in medicina scholaris existis* (Stloukal MV IV–1, 58–59, č. 92).

44. JOHANNES BISSCOP DE GREVENSTEIN, schol. in med.

a: Praha 1372 bac. art.

b: 1375 bac. in artibus, *qui etiam in medicina studet* (Stloukal MV IV-2, 598, č. 1052)

e: Tříška, Repertorium, 248.

45. JOHANNES DE BOROTIN († 1458), schol. in med.

a: Praha 1400 bac. art.; 1410 mag. art.

b: v promluvě Jana Husa na kvodlibetu v lednu 1411 vystupuje jako *preclarus perspectivus et medicus, velud Avicenna alius* (Ryba, Quodlibet, 193)

d: Jan z Borotína opsal či sepsal *Proemium Aphorismorum Hippocratis* (Spunar, Repertorium I, 141, č. 383), a mimo jiné vlastnil sborník lékařských traktátů (cod. Knihovny metropolitní kapituly pražské L. XV)

e: Beránek, O počátcích, 79; Tříška, Repertorium, 223–224; Podlaha, Catalogus II, 211, č. 1258.

46. JOHANNES DE EMBEG(CK), bac. in med.

a: Praha 1390 bac. art.

b: 1392 imatr. jako bac. med. v Erfurtu (Weissenborn, Acten I, 44); 1395 tamtéž mag. art. et rector universitatis

e: Tříška, Repertorium, 239; Biografický slovník I, 54; Abe, Die med. Fakultät, 25, 250.

47. JOHANNES GUNTHERI DE TREMONIA, mag. in med.

a: Praha 1376 bac. art.; 1379 mag. art.

b: 1389 imatr. v Kolíně n. R. jako mag. art. et med. (Keussen, Die Matrikel I, 9)

e: Tříška, Repertorium, 316.

48. JOHANNES HENRICI DE NOVA DOMO († 1375 ?), dr. in med.

a–b: *magister Johannes, clericus Pragensis diocesis, doctor artis medicine* vystupuje v roce 1353 jako medicus královny Anny Falcké (Novák MV II, 13, č. 26, 19, č. 41); 1355 capellanus et medicus Caroli IV. (Novák MV II, 129–130, č. 320)

d: Gellner, Jan Černý, 11, ho chybně zaměnil s královským lékařem Janem Witlonis (57)

e: Podlaha, Series, 38, č. 322; Biografický slovník, I, 56.

49. JOHANNES HILDEN(SIS), schol. in med.

b: v Praze se v letech 1408–1409 stýkal s medikem Tadeášem (viz níže Thadeaeus, 89)

c: jako mag. art. je zapsán v seznamu členů učitelského sboru lipské univerzity z 24. října 1409 (Erler, Die Matrikel I, 26) a dále též v soupisu členů tamější lékařské fakulty

e: Sudhoff, Vera cura, 399.

50. JOHANNES KIRICZ DE HALDE(I)SLEVE, dr. in med.

a: Praha 1402 bac. art.; 1405 lic. et mag. art.

b: od roku 1410 studoval lékařství v Padově, 1411 zde již lic. in med. (RG II-1, č. 1377; IV-2, 1278); 1412 intitul. v Bologni (Friedländer-Malagola, Acta, 163, 165, 168; Knod, Deutsche Studenten, 250, č. 1732); v LS 1414 zapsán na univerzitě v Lipsku (Erler, Die Matrikel I, 45)

e: Beránek, O počátcích, 79; Tříška, Repertorium, 268.

51. JOHANNES DICTUS WITTEPENNYNGH DE PARIM, mag. in med.

a: Praha 1362 mag. regens art. (Jenšovský MV IV-1 39, č. 49)

b: 1365 uveden jako mag. in artibus a lic. in med. (Jenšovský MV IV-1, 353, č. 585); 1366 mag. in med. a též ještě bac. in theologia (Jenšovský MV IV-1, 452, č. 732)

e: Beránek, O počátcích, 79; Tříška, Repertorium, 288.

52. JOHANNES DE RADOTIN / DE GAUDENTIO, dr. in med.

b: jako doctor in medicinis vystupuje v listině z 3. srpna 1411 (Palacký, Documenta, 434, č. 40); podle jednoho pozdního svědectví jistý doktor med. Jan z Radotína, odkázal Šimonovi z Hrziviec *pro meliore studii relevatione* 400 sex. Pragen. (Hrdina-Bartoš, Mecenáši, 14); snad je totožný s osobním lékařem krále Václava IV. vystupujícím jako *Johannes cyrurgicus, filius Stephani* (Sudhoff, Vera cura, 399). Jiný magister Johannes cyrologus / medicus byl až do své smrti v roce 1406 vlastníkem domu čp. 400 na Starém Městě pražském (Tomek, Základy I, 132).

53. JOHANNES SCHERPSEYL DE AQUIS, bac. in med.

a: Praha 1383 bac. art.; 1387 mag. art.

b-c: v roce 1389 imatr. jako mag. art. et bac. med. na univerzitě v Kolíně n. R. (Keussen, Die Matrikel, I, 13)

e: Beránek, O počátcích, 80; Tříška, Repertorium, 302.

54. JOHANNES THOMANI DE NISSA, bac. in med.

a: Praha 1378 (18. června) bac. art.

b: jako bac. in med. vystupuje již 10. července 1378 (Novák MV II, 383, č. 963)

e: Beránek, O počátcích, 80; Tříška, Repertorium, 284.

55. JOHANNES SUEVUS DE MONTE LEONUM († 1427)

a: Praha 1376 mag. art.

b: jako mag. in medicinis svědčil v notářském pořízení 3. prosince 1386 (Sedlák, Hus 47, pozn. 5); 1408 (?) promoval Alberta Dytmara de Bremis (1) na doktora in med.; v lednu 1411 se zúčastnil jednání s radou Starého Města pražského, a to pravděpodobně jako děkan lékařské fakulty (MHUP III, 42); v této funkci je totiž doložen v rekomendaci neznámého promovenda (Sudhoff, Archiv 14, 157); 30. ledna 1414 promoval na bac. med. Štěpána Alexandri de Sossnyessowicz (MHUP I-1, 426); 1418 jako doctor et lector ordinarius medicine alme universitatis Pragensis dostal plat 16 sex. 10 gr. z města Loun (Čelakovský CIM II, 902, č. 701)

d: Johannes Suevus byl autorem četných lékařských spisů, neměl však nic společného s Janem de Montlyon (Monteleonis), jak se mylně domníval Tříška, Repertorium, 311. Tento rektor Sorbonny a biskup v Arrasu byl almužníkem burgundského vévody (Gabriel, The Paris studium, 265, 269). Naopak nelze vyloučit, že Johannes Suevus vystupuje jako

Johannes mag. in artibus et medicina v rukopise NK Praha X H 3 (Truhlář, Catalogus II, 105, č. 1981)

e: Beránek, O počátcích, 80; Tříška, Repertorium, 311–312; Bartoš, Proslulý lékař, 38.

56. JOHANNES VENOD DE VTERI CASTRO, medicus

b: v letech 1400 až 1419 působil jako praktický lékař v Praze. Jeho recepty uchoval jeho pražský kolega mag. Thadeaeus (89).

e: Sudhoff, Vera cura, 400–402.

57. JOHANNES WITLONIS / WITEL, medicus

b: 1374–1378 medicus cesaris

d: Bartoš, Z počátků, 89, pozn. 6, vyslovil domněnku, že pocházel z dnešního Hlohova (Głogów); Hlaváček, Prolegomena, 106–107, naopak usoudil, že by mohlo jít o kancléře starosty českého královského kancléře ve Vratislavi (Wrocław) Jana Witela

e: Tomek DP V, 143; Podlaha, Series, 44.

58. LAMBERTUS DE EUSKIRCHEN († 1432), dr. in med.

a: Praha 1372 bac. art.; 1375 mag. art.; 1385 rector universitatis

b-c: jako promotor doložen v Praze ještě 15. října 1387 (MHUP I-1, 255); avšak již 14. prosince 1387 byl intulován jako magister in artibus et in medicinis v Heidelbergu (Topke I, 24); 1389 imatr. mezi prvními mistry univerzity v Kolíně n. R. (Keussen, Die Matrikel I, 5); 1396, 1412 (tehdy již také jako bac. in theol.) rektorem v Kolíně, kde také asi roku 1412 získal doktorát teologie

e: Beránek, O počátcích, 80; Tříška, Repertorium, 333; Biografický slovník I, 54; Schmidt-Heimpel, Winand von Steeg, 119.

59. LUBERTUS START(H)EN DE OSSENBRUG(E), dr. in med.

a: Praha 1403 bac. art.; 1408 mag. art.

b: 1409 intitul. v Lipsku jako mag. art. et doctor medicine (Erler, Die Matrikel I, 26); 1416 rector universitatis

e: Beránek, O počátcích, 81; Tříška, Repertorium, 341.

60. LUDERUS RENNEN /REVENOW

b: v apelaci rektora pražské univerzity z 13. června 1382 vystupuje jako artis medicine magister et professor (Tadra, Příspěvky, 299–301, č. III)

e: Beránek, O počátcích, 81; Tříška, Repertorium, 342.

61. LUDERUS TUON DE STADIS

a: Praha 1376 bac. art.; lic. et mag. art. 1379

b: někdy v roce 1379 nebo 1380 před rektorem vypovídal ve věci neúspěšné léčby chirurga Frostlina (Tadra, Příspěvky, 285, 294, č. III)

e: Beránek, O počátcích, 81; Tříška, Repertorium, 342.

62. MARCUS DE MORAVIA / LUTHOVIA, dr. in med.

a: Praha 1393 bac. art.; 1404 mag. art.

- b: v listu krále Václava IV. z roku 1406 se o něm mluví jako o možném zástupci či nástupci Albíka z Uničova ve funkci řádného lektora (*lector ordinarius*) na lékařské fakultě (Tadra, Kulturní styky, 272)
 c: 1429 intitul. Ve Vídni (? MUW I, 165)
 e: Beránek, O počátcích, 81; Tříška, Repertorium, 348.

63. MARTINUS DICTUS CARITAS, lic. in med.

- b: v glose na fol. 1r rukopisu I. 56/3 Knihovny metropolitní kapituly pražské je uveden jako zemřelý již mag. art. a lic. in med. Snad je identický se žateckým arcijáhmem Martinem, který zemřel roku 1446 v Plzni (podle explicitu rukopisu I 4/2 téže knihovny, viz Podlaha, Soupis II, 138).

64. MATHIAS DE BYDZOVIA, scol. in med.

- a: Praha 1397 bac. art.; 1408 mag. art.
 b: během jeho působení na artistické fakultě studoval nejspíše lékařství, neboť na kvodlibetech z ledna 1411 a ledna 1417 mu byly přiděleny otázky přírodovědné povahy (Kejř, Kvodlibetní disputace 144, 168)
 e: Tříška, Repertorium, 361.

65. MAURICIUS DE BUCZINA, dr. in med.

- a: Praha 1382 bac. art.; 1386 mag. art.
 b: v Praze také asi vystudoval lékařskou fakultu a působil zde jako praktický lékař, neboť při směnách nemovitostí na Starém Městě v letech 1411 a 1414 vystupoval jako *mag. et doctor artis medicine* (Tomek, Základy 57, 223)
 e: Tříška, Repertorium, 368; Biografický slovník I, 53.

66. MICHAEL BEYER DE GORLICZ, dr. in med.

- a: Praha 1394 bac. art.; 1398 mag. art.
 b: jako doctor in medicina Pragensis imatr. v LS 1412 na univerzitě v Lipsku (Erler, Die Matrikel I, 40)
 e: Beránek, O počátcích, 81; Tříška, Repertorium, 371; Biografický slovník I, 52.

67. NICOLAUS ANDREE DE STOGECZYN († 1445), medicus

- a: Praha 1405 bac. art.; 1410 mag. art.
 b: lékařství studoval nebo praktikoval již během svého působení na artistické fakultě, což dosvědčuje Jan Hus v univerzitním projevu z 6. července 1411: *Scio enim ab experientia, quam in me habui, quod sitis meus optimus medicus* (Schmidtová, M. Jan Hus 91); 1418 patřil mezi studenty a kolegy Jana Šindela, který v lékařské koleji vykládal Ptolemaïu Almagest (BJ Kraków 619, pag. 272)
 e: Tříška, Repertorium, 421; Bartoš, Příspěvky, II, 40–42.

68. NICOLAUS BO(U)CKOLT, dr. in med.

- a: Praha 1401 bac. art.; 1404 mag. art.
 b: až do 15. října 1407 je doložen v Praze (MHUP I-1, 395), kde pravděpodobně získal grad bakaláře in medicina; v LS 1411 intitulován v Lipsku jako *mag. Nycolaus Bucholt Pragensis* (Erler, Die Matrikel I, 36); ve stejném semestru přešel do Erfurtu, kde byl přijat

- do sboru jako mag. (artium) et bac. in med. (Weissenborn, Acten I, 93). V Erfurtu byl druhým úspěšným kandidátem gradu doktora lékařství
 e: Tříška, Repertorium, 381; Kleineidam, Universitas, 354, č. 8; Abe, Die Erfurter medizinische Fakultät, 152.

69. NICOLAUS FABRI DE SAGANO, dr. in med.

- a: Praha 1402 bac. art.; 1406 mag. art.
 b: jelikož byl roku 1409 v Lipsku zapsán jako doctor med. (Erler, Die Matrikel I, 26), získal téměř jistě tento grad v Praze
 e: Beránek, O počátcích, 81; Tříška, Repertorium, 417; Biografický slovník I, 54.

70. NICOLAUS HUNLEONI / HUNLEVE († 1433), mag. in med.

- a: Praha 1380 mag. art.
 b: se studiem lékařství započal nejspíše již v Praze; v LS 1388 byl zapsán do matriky vídeňské univerzity (MUW I, 27) a přijat do mistrovského sboru artistické fakulty (Uiblein, Acta 23); ve Vídni také získal doktorát, neboť v roce 1392 byl v Erfurtu imatrikulován jako mag. in artibus et in medicina (Weissenborn, Acten I, 36)
 e: Beránek, O počátcích, 82; Tříška, Repertorium, 398; Kleineidam, Universitas, 351, č. 1; Abe, Die Erfurter medizinische Fakultät, 152.

71. NICOLAUS DE JENICH, medicus

- a: Praha 1378 bac. art.
 b: pravděpodobně v Praze studoval též na lékařské fakultě, neboť v děkanské knize je označen jako medicus (MHUP I-1, 183)
 e: Tříška, Repertorium, 406.

72. NICOLAUS DE NOVO FORO, bac. in med.

- b: 1364 magister in artibus et baccalarius in medicina, physicus familiaris et commensalis Caroli IV. imperatoris (Jenšovský MV III, 190, č. 313; 191, č. 323; 194, č. 337, 202, č. 338)
 e: Beránek, O počátcích, 82.

73. NICOLAUS PETRI PARLERII, medicus

- b: tento nejstarší syn stavitele Petra Parlěře byl od roku 1387 kanovníkem metropolitní kapituly; řadu let studoval lékařství, a protože v tomto oboru učinil velký pokrok, papež Bonifác IX. mu udělil licenci *ut in quocunque generali studio gradus in medicina facultate recipere valeat* (Krofta MV V, 370, č. 655); Nicolaus medicus / phisicus vystupuje v soudních aktech pražské konzistoře v letech 1392 a 1398 (Tadra, Acta III, 17, č. 72, 24, č. 108 a 315, č. 17); 1390 vlastnil jistý *Nicolas, medicus imperatoris* dům čp. 90 na Novém Městě pražském (90; Tomek, Základy II, 64); ze souvislostí plyne, že v případě lékaře a kanovníka shodného jména jde o jednoho ze synů Petra Parlěře
 e: Beránek, O počátcích, 85; Podlaha, Series, 65 (ztotožnil oba muže); Patze, Die Hofgesellschaft, 743.

74. NICOLAUS WEL(T)CZIN, dr. in med.

- a: Praha 1383 bac. art.

- b: 1402–1403 farářem v Sedlčanech (Emler LC VI, 75; Tadra, Acta IV, 253, č. 273); jako mag. Nicolaus Welczin, doctor / magister in medicina se v únoru 1408 vzdal fary v Radotíně (Emler, LC VI, 237) a v květnu 1408 získal beneficium oltářníka v katedrále sv. Víta (Tadra, Acta VI, 267, č. 340)
e: Tříška, Repertorium, 425; Tomek Dějepis V, 168.

75. PAULUS DE CRAWAR († 1433), bac. in med.

- b: 1415 mag. art. v Paříži; 4. května 1416 byl v Praze přijat jako *universitatis Parisiensis magister et baccalarius medicine universitatis Montis Pessulani* (Montpellier) (MHUP I-1, 439); zda v letech 1423 až 1432 působil jako lékař polského krále Vladislava II., je sporné, neboť se jako husitský misionář spíše věnoval spáse duší; 23. července 1433 byl upálen jako heretik v St. Andrews
e: Beránek, O počátcích, 82; Biografický slovník I, 53; Moonan, Pavel Kravar, 3–23.

76. PETRUS (CONRADI) DE BREGA, dr. in med.

- a: Praha 1379 bac. art.; 1382 mag. art.
b: 1387 získal doktorát lékařství v Padově (Gloria, Monumenti II, nr. 1633, 1660–1662, 1666); v ZS 1387 imatr. ve Vídni (MUW I, 25); počátkem roku 1397 zapsán jako medicine doctor Paduanus et magister art. Pragensis na univerzitě v Heidelbergu (Toepke, Die Matrikel I, 6)
e: Tříška, Repertorium, 443, Uiblein, Beziehungen, 273, Anm., 11.

77. PETRUS DYK DE GRIPELSWALDIS, bac. in med.

- a: Praha 1400 bac. art.; 1405 mag. art.
b: v ZS 1410 intitul. jako mag. art. et bac. in med. v Kolíně n. R. (Keussen, Die Matrikel I, 87), v LS 1411 je doložen v Lipsku (Erler, Die Matrikel I, 36), roku 1420 v Rostocku
e: Tříška, Repertorium, 446; Biografický slovník I, 53–54.

78. PETRUS JOHANNIS DE BREGA, bac. in med.

- b: 1362 jako mag. art. a bac. in med. vystupuje v rotulu univerzity Montpellier (Jenšovský MV III, 29, č. 27, 30, č. 29, 316, č. 531); v Praze přijat 21. dubna 1367 (MHUP I-1, 133)
e: Beránek, O počátcích, 83; Tříška, Repertorium, 443; Biografický slovník I, 53.

79. PETRUS MASSEN (CZADELMANI) DE COTHEBUS († 1393), mag. in med.

- a: Praha 1365 bac. art. (*Czadelmanni* – Jenšovský MV III, 355, č. 585); 1365 mag. art. (Jenšovský MV III, 453, č. 732); 1371 bac. in med. (*Zadilmanni* – Stloukal MV IV, 24, č. 36); 1375 lic. in med. (Stloukal MV IV, 604, č. 1065); 1375 mag. in med. (*Massen* – Stloukal MV IV, 674, č. 1181)
b: 1375 physicus Caroli imperatoris; 1381 physicus, familiaris et commensalis královny Elišky Pomořanské (*Massen* – Krofta MV V, 55, č. 60); 1382 artis medicine et arcium liberalium professor et magister (Tadra, Příspěvky, 299, č. III)
e: Beránek, O počátcích, 83; Tříška, Repertorium, 455; Podlaha, Series, 64–65, č. 459.

80. PETRUS (DE) SWE(Y)T, mag. in med.

- a: Praha 1367 bac. art.

- b: 1389 *magister in medicina, qui Prage studet* (Krofta MV V, 148, č. 248)
e: Tříška, Repertorium, 463.

81. PETRUS WALTHERI DE LUBAVIA, mag. in med.

- a: Praha 1380 bac. art.; 1382 lic. art.
b: 1383 mag. in artibus et in medicina (Krofta MV V, 147, č. 243)
e: Beránek, O počátcích, 83; Tříška, Repertorium, 465; Podlaha, Series, 67, č. 483.

82. REIMBOTUS EBERHARDI DE CASTRO, mag. in med. († ante 1390)

- b: 1353 physicus královny Anny Falcké (Novák MV II, 15, č. 31); 1354 mag. in med. et physicus Caroli IV. (Novák MV II, 120, č. 291); 1356 studium lékařství v Bologni (Friedländer-Malagola, Acta 124, 379f.); 1357–1361 arcium liberalium et facultatis med. mag. et doctor, medicus commensalis et familiaris dilectus Caroli IV. (Novák MV II, 265, č. 674; 478, č. 1195); 1367–1370 studuje v Paříži teologii a právo
d: Cod. Pal. lat 1349 Vatikánské knihovny obsahuje také *Liber der regimine sanitatis directus Karolo imperatori anno domini 1360* (pozornost mu věnovala v řadě prací M. Říhová, srov. zejména Lékaři, s. 112–121; zde také na s. 124–167 kritická edice spolu s překladem do češtiny; že jde o excerpta z Galénova spisu *De sanitate tuenda* doložila Stehlíková, Životospráva 69–80); Reimbotus vlastnil jeden z nejrozsáhlejších souborů lékařských spisů Galéna z Pergamu a neméně proslulého arabského přírodovědce a lékaře Rhazese (Abú Bakr Muhammad ibn Zakarija ar-Rázi). Z jeho knihovny se dochovalo 13 kodexů
e: Beránek, O počátcích, 84; Biografický slovník I, 54; Schuba, Reimbotus de Castro, 287–293; Říhová, Reimbotus, 30–47; Říhová, Reimbotus once again; Říhová a kol., Lékaři 112–121; Stehlíková, Životospráva, 69–89.

83. SIGISMUNDUS DE BRODA PLZNENSI, medicus

- a: Praha 1410 bac. art.
b: 1425 bac. art., medicus, collegiatus collegii Reginae (rkp. NK Praha XI D 1, desky)
e: Tříška, Repertorium, 482; Bartoš, Příspěvky II, 40–42.

84. SIGISMUNDUS WEILBURG DE PRAGA, bac. in med.

- a: Praha 1396 bac. art.; mag. art. 1398
b: 1407 bac. in med.; v příručce kvodlibetu Jana Husa z ledna 1411 vystupuje jako *alter Ypocras, insignis medicus* (Ryba, Quodlibet, 212)
e: Tříška, Repertorium, 483; Tadra, Kanceláře, 165–166, č. 17.

85. SIMON REYNHER DE BO(B)PARDIA, bac. in med.

- a: Praha 1386 bac. art.
b: v LS 1401 zapsán jako bac. in art. et in med. na univerzitě v Heidelbergu (Toepke, Die Matrikel I, 80); v LS 1408 imatrikulace v Erfurtu (Weissenborn I, 83)
e: Beránek, O počátcích, 84–85; Tříška, Repertorium, 483.

86. STEPHANUS ALEXANDRI DE SOSSNYESSOWICZ, bac. in med.

- a: Praha 1414 bac. art.
b: 30. ledna 1414 *promotus fuit in baccalarium medicinae sub mag. Joanne Sewo de Monte-leonum* (MHUP I-1, 426)
e: Beránek, O počátcích, 84; Biografický slovník I, 51.

87. STEPHANUS STEPHANIS, scol. in med.

a–b: 1365 *peritus in artibus ac studens in medicinis* (Jenšovský MV III, 354, č. 585)

e: Beránek, O počátcích, 84; Tříška, Repertorium, 493.

88. SULCO DE HOSSTKA, dr. in med.

a: Praha 1395 bac. art.; lic. art. 1405; 1412 universitatis Pragensis cancellarius et rector (?); 1413 vicecancellarius

b: 1410 jako mag. Selko (!) doctor in medicinis (Emler LC VII, 5)

c: během husitských válek působil v Erfurtu. V seznamu zemřelých profesorů, kde ho předchází Nikolaus Hunleue a následuje Johannes von Xanten, stojí: *M. Solkov, medicine artis professor, benefactor librerie communis*

d: Sulek, který není totožný s Petrem de Bernow (viz k tomu rozdílné názory Lehmana a Kleineidama), je autorem drobných lékařských traktátů (*Regimen in febribus, Recepta*) a vlastníkem několika dochovaných rukopisů obdobného obsahu

e: Beránek, O počátcích, 84; Tříška, Repertorium, 494; Biografický slovník I, 56; Spunar, Repertorium, 132–133; Bartoš, Rektor, 88; Lehmann, Corveyer Studien, 131–133; Abe, Die Erfurter medizinische Fakultät, 153, 246; Kleineidam, Universitas, 355, č. 11; Hlaváček, Z knižní kultury, 53.

89. THADEAEUS (* 1386), physicus

b: 1408 přišel ve 22 letech do Prahy; 1411 zde začal působit jako praktický lékař, 1420 odešel do Mostu, odtud o rok později do Míšně, kde je o něm poslední zmínka 1424. Všechny vědomosti o jeho osobě pocházejí z jeho vlastnoručních poznámek v rukopise lipské univerzitní knihovny č. 1175

e: Sudhoff, Vera cura, 396.

90. THEODORICUS (DE) YME(O)NHUSEN, mag. in med.

a: Praha 1371 bac. art.; 1375 mag. art.

b: na mistra lékařství ho před 23. červnem 1382 promoval mag. Bruno de Ossenbrughe (15), údajně však *minus ordinate ac non rite*. Námitku, kterou v tomto ohledu vznesli profesori Luderus Rennen (60) a Petrus de Cothebus (79), rektor odmítl, a proto se oba jmenovaní odvolali k vikáři pražského arcibiskupa jako k pověřenému kancléři univerzity. Konečný výsledek sporu není znám (Tadra, Příspěvky, 299–302, č. III). Ještě v roce 1411 se mluvilo o domě čp. 623 v Týnské ulici jako o domě *olim magistri Theodorici medici* (Tomek, Zákklady I, 151)

e: Beránek, O počátcích, 85; Tříška, Repertorium, 506.

91. THOMAS (DE) BIDZOVIA ?, medicus

a: Praha 1415 bac. art. (MHUP I-1, 433)

b: o jeho lékařském studiu či povolání vypovídají vlastnické poznámky několika rukopisů pražské Národní knihovny. Zvláště cenný je přípisek na přídešší kodexu V. E. 15: *Iste liber est Thome medici commoranti (sic) in Nazareth ante Bethlehem Pragensis*. Srov. též rukopisy III C 9 (*Thomaskonis medici*), VII. H. 16. (*Liber Thomaskonis*) a X. H. 19 (*Liber Thome medici*)

c: Truhlář, Catalogus I, 172, č. 440; 373–374, č. 909; 522–523, č. 1399; Catalogus II, 117, č. 1997.

92. WALTHERUS († vor 1354), physicus

b: starší literatura se opírala o jediné svědectví z let 1348–1352: „Karolus rex magistro Walthero, familiari physico suo, confert scholas ecclesiae beatae virginis Mariae penes Laetam curiam cum plena potestate, in predictis scolis medicinas, physicam et artes quaslibet alias docendi“ (Zachová, RBM V/4, s. 690–691, č. 1490); Mag. Waltherus medicus však vystupuje po prvé již 1. září 1341, a to jako osobní lékař opavského a ratibořského knížete Mikuláše II.; nejspíše v létě 1345 přešel do služeb krále Jana Lucemburského a po jeho smrti i Karla IV.; na Týnské škole ho v roce 1351 vystřídal jistý Johannes, Walter však byl ještě 11. ledna 1352 svědkem při koupi rukopisu NK Praha XIII F 20 (Truhlář, Catalogus II, 253, č. 2358)

e: Beránek, O počátcích, 85; Boháček, Založení, 9; Tříška, Repertorium, 506; Tomek, Zákklady, 26; Tomek, Děje, 12–13; Tadra, Kulturní styky, 285 [nejnověji viz Šmahel, Dva drobné příspěvky, 37–40 a přetisk v tomto souboru].

93. WENCESLAUS BERAN DE PRAGA († 1437), physicus

a: Praha 1393 bac. art.; ante 27. 8. 1408 mag. art. (Tadra, Acta VI, 330, č. 559)

b: při kvodlibetech v letech 1409 a 1411 mu byly přiděleny otázky s lékařskou tematikou; srov. též *Tabulae curiae regalis per Bohemiam, Liber proclamationum tertius 17. 10 1437: In villa Cziethow magister Wenceslaus dictus Beran, physicus, decessit* (Friedrich AČ XXXVI, 178, č. 97)

e: Tříška, Repertorium, 526; Ryba, Quodlibet, 118–121; Kejř, Kvodlibetní disputace, 124–125, 142.

94. WENCESLAUS DE PRACHATICZ, dr. in med.

a: Praha 1415 bac. art.; 1430 mag. art.; 1454 rector universitatis

b: jako medicus vystupuje v *Recommendatio licenciatorum* z roku 1430 (NK Praha, Ms. VIII E 5, fol. 110r–114v); 1454 *egregius doctor facultatis medicine* (MHUP I-2, 47–48)

c: 20. 10. 1442 doctor medicine Paduanus

e: Beránek, O počátcích, 85–86; Truhlář, Catalogus I, 562, č. 1530.

95. WERNERUS DE HIRSCHBERG, bac. in med.

b: 1375 mag. in artibus, bacalarius in medicina, medicus imperatoris Caroli IV. (Stloukal Stloukal MV IV, 580, č. 1022)

e: Biografický slovník I, 56.

96. WIBOLDUS STUTTE DE OSENBRUG(H)E

a: Praha ante 14. 10. 1367 mag. art.; 1375 rector universitatis

b: ante 25. 7. 1366 bac. in med. (Jenšovský MV III, 453, č. 732); ante 3. 5. 1371 mag. actu regens medicine (Stloukal MV IV, 113, č. 189)

e: Beránek, O počátcích, 86; Tříška, Repertorium, 531.

97. VINCENCIUS WYAW DE SWEYDNICZ, dr. in med.

a: Praha 1383 bac. art.; 1387 mag. art.

b: v LS 1410 intitul. v Lipsku jako doctor medicine (Erler, Die Matrikel I, 25, 32); později byl přijat mezi mistry krakovské univerzity (MUK I, 29)

e: Beránek, O počátcích, 86; Tříška, Repertorium, 537; Markowski, Les manuscrits, 132, 134, 137.

98. ZACHARIAS DE PR(Z)EMISLAVIA, mag. med.

a: Praha 1376 bac. art.

b: před 12. říjnem 1385 mag. in med. (Sedlák, Hus 46, pozn. 5); lékařství pravděpodobně studoval v Paříži, kde je doložen 11. října 1381 jako magister a scholaris medicine; 1391 magister in medicina, medicus regis Wenceslai IV. (Krofta MV V, 312, č. 55); na pražské lékařské fakultě působil ještě v roce 1407 (Říhová a kol., Lékaři na dvoře Karla IV., s. 37, 41)

e: Beránek, O počátcích, 86; Tříška, Repertorium, 541; Uiblein, Beziehungen, 272.

99. ZDENICO DE LABUN

a: Praha 1393 bac. art.; 1396 mag. art.; 1409 rector universitatis

b: 1411 bac. in med.

e: Tříška, Repertorium, 541, Podlaha, Series, 76, č. 492; Tadra, Kanceláře, 49, pozn. 66.

Soupis literatury

- Dějiny Univerzity Karlovy I Abe, Fakultät *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Praha 1995.
Horst Rudolf ABE, *Die Erfurter medizinische Fakultät in den Jahren 1392–1524*, in: Beiträge zur Geschichte der Universität Erfurt (1392–1816), Heft 17, 1973–1974.
- Abe, Gerhard Hohenkirchen Horst Rudolf ABE, *Gerhard Hohenkirchen, ein Erfurter Universitätsmediziner des 15. Jahrhunderts*, Beiträge zur Geschichte der Universität Erfurt 7, 1960, s. 19–29.
- Abe, Hermann Lurz Horst Rudolf ABE, *Hermann Lurz, ein Absolvent der Universität Pécs als Mitbegründer der Erfurter medizinischen Fakultät*, in: Communicationes de historia artis medicae 69–70, Budapest 1973, s. 205–208.
- Bartoš, Proslulý lékař F. M. BARTOŠ, *Proslulý lékař Karlovy university věku Husova*, JSH 13, 1940, s. 37.
- Bartoš, Příspěvky II. F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Karlovy university v době Husově a husitské, II. Dva Husovi žáci – lékaři, Sborník historický*, 4, Praha 1956, s. 40–42.
- Bartoš, Rektor F. M. BARTOŠ, *Rektor University Karlovy M. Sulek z Hoštky*, JSH 13, 1940, s. 88.
- Barycz, Dziejowe swiązky Henryk BARYCZ, *Dziejowe swiązky Polski z uniwersytetem Karola v Pradze, Przegląd zachodni* 4, 1948, s. 253–269, 337–355.
- Beránek, O počátcích Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87.
- Beránek, Příspěvek Karel BERÁNEK, *Příspěvek k nejstarším dějinám pražských univerzitních kolejí*, AUC-HUCP 23/1, 1983, s. 57–63.
- Bidlo, Čeští emigranti Jaroslav BIDLO, *Čeští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeroným*, ČMKČ 69, 1895, s. 118–128, 232–265, 424–452.
- Biografický slovník I–II *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–* I. Praha 1988, s. 51–58 (Karel Beránek); II. Praha 1993.
- BJ Kraków Bibliotheka Jagiellońska Kraków

- Boháček, Založení Miroslav BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace pražské university. Několik postřehů právního historika*, AUC-HUCP 6/1, 1965, s. 5–31.
- Campanus, Calendarium Johannes CAMPANUS, *Calendarium beneficiorum Academiae Pragensi collatorum strenae loco ineunte Anno 1616 missum generoso et strenuo equiti Domino Udalrico Gersdorffo*. Karel Hrdina (ed.), in: Mistr Jan Kampanus, Mecenáši Karlovy university, Praha 1949.
- CDUC I *Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis I*, Kraków 1870.
- Čelakovský CIM II *Codex juris municipalis regni Bohemiae II. Privilegia regalium civitatum provincialium regni Bohemiae annorum 1225–1419*, Jaromír Čelakovský (ed.), Praha 1895.
- Doelle, Ein Fragment Friedrich DOELLE, *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*, in: Miscellanea Francesco Ehrle III, Roma 1924, s. 88–102.
- Emler LC VI–X *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber sextus ab anno 1399 usque ad annum 1410*, Josef Emler (ed.), Prague 1883; *Liber septimus ab anno 1410 usque ad annum 1419*, Pragae 1886; *Liber octavus, nonus et decimus ab anno 1421 usque ad annum 1436*, Pragae 1889.
- Erlar, Die Matrikel I *Die Matrikel der Universität Leipzig I. Die Immatrikulationen von 1409–1559*, Georg Erlar (ed.), Leipzig 1895 (Codex diplomaticus Saxoniae Regiae, Zweiter Haupttheil, XVI).
- Friedländer-Malagola, Acta Ernestus FRIEDLÄNDER – Carolus MALAGOLA, *Acta Nationis Germanicae Universitatis Bononiensis ex Archetypis Tabularii Malvezziiani*, Berlin 1887.
- Friedrich AČ XXXVI *Třetí kniha provolací desk dvořských z let 1411–1448*, Gustav Friedrich (ed.), (Archiv český, XXXVI), Praha 1941.
- Gelner, Lékaři G[ustav]. GELLNER, *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby Jagellovské*, VKČSN, tř. I, 1934 (Praha 1935).
- Gloria Monumenti I–II Andrea GLORIA, *Monumenti della Università di Padova (1318–1405) I–II*, Padova 1888.
- Haasová-Jelínková, Správa Marie HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání*, Praha 1948.
- Hlaváček, Kanzleiwesen Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419*, (Schriften der MGH 23), Stuttgart 1970.
- Hlaváček, Prolegomena Ivan HLAVÁČEK, *Prolegomena do historii kancelarii i dyplomatyki czeskiego królewskiego urzędu starościńskiego we Wrocławiu w czasach przedhusyckich*, Sobótka 36, 1981, s. 103–115.
- Hlaváček, Z knižní kultury Ivan HLAVÁČEK, *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV.*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 7–60.
- Hoffmeister, Die Matrikel Attilo HORTIS, *La città di Praga descritta da un umanista nel MCCCXCIX*, Archeografo Trientino 7 (1880), s. 1–13.
- Jacquart, Le milieu médical Danielle JACQUART, *Le milieu médical en France du XIIe au XVe siècle: en annexe 2e supplément au „Dictionnaire d'Ernest Wickersheimer*, Genève 1981 (Hautes études médiévales et modernes, 46).
- Jacquart, Supplement Danielle JACQUART, *Supplément au „Dictionnaire biographique des médecins“ d'Ernest Wickersheimer*, Genève 1979.
- Jenšovský MV III *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia. Tomus III. Acta Urbani V. 1362–1370*, Bedřich Jenšovský (ed.), Praha 1944–1954.

- Kadenbach, Die Bibliothek Johannes KADENBACH, *Die Bibliothek des Amplonius Rating de Bercka. Entstehung, Wachstum, Profil*, in: Die Bibliotheca Amploniana, Andreas Speer (ed.), Berlin – New York 1995 (Miscellanea Mediaevalia 23), s. 17–31.
- Kadlec, Studien und Texte Jaroslav KADLEC, *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*, (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, N. F. 22), Aschendorff 1982.
- Kavka, Mistři-regenti František KAVKA, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské univerzity v letech 1367 až 1420 (Statistické studie)*, in: Z českých dějin, Sborník in memoriam prof. V. Husy, Praha 1966, s. 77–96.
- Kavka, Zur Frage František KAVKA, *Zur Frage der Statuten und der Studienordnung der Prager theologischen Fakultät in der vorhussitischen Zeit*, in: Folia diplomatica I, 1970, s. 129–143.
- Kejř, Kvodlibetní disputace Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971.
- Keussen, Die Matrikel I Die Matrikel der Universität Köln I. 1389–1475, Hermann KEUSSEN (ed.), 2. vyd., Bonn 1928.
- Keussen, Die alte Universität Hermann KEUSSEN, *Die alte Universität Köln*, Köln 1934.
- Kibre, Scholarly Privileges Pearl KIBRE, *Scholarly Privileges in the Middle Ages*, Cambridge Mass. 1962.
- Kink, Geschichte II Rudolf KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien II*, Wien 1854.
- Kleineidam, Universitas Erich KLEINEIDAM, *Universitas Studii Erfordensis. Überblick über die Geschichte der Universität Erfurt. Teil I. Spätmittelalter 1392–1460*, 2. vyd., Leipzig 1985.
- Klicman MV I Ladislav KLICMAN (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia. Tomus I. Acta Clementis VI. 1342–1352*, Praha 1903.
- KMK Praha Knihovna metropolitní kapituly, Praha
- Kowalczyk, Catalogus IV. Maria KOWALCZYK, Anna KOZŁOWSKA, Miecislau MARKOWSKI, Sophia WŁODEK, Georgius ZATHEY, Marianus ZWIERCAN, *Catalogus codicum manuscritorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae aservantur IV*, Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae 1988.
- Kowalczyk, Krakowskie mowy Maria KOWALCZYK, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970.
- Krofta MV V Kamil KROFTA (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia. Tomus V. Acta Urbani VI. et Bonifatii IX. 1378–1404*, Praha 1903–1905.
- Kühnel, Heilkunde Harry KÜHNEL, *Mittelalterliche Heilkunde ve Vídni*, (Studien zur Geschichte der Universität Wien, Bd. V), Graz – Köln 1965.
- Kühnel, Leibärzte Harry KÜHNEL, *Die Leibärzte der Habsburger bis zum Tode Kaiser Friedrichs III.*, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv 11, 1958, s. 1–36.
- Lehmann, Corveyer Studien Paul LEHMANN, *Corveyer Studien*, in: Erforschung des Mittelalters V, Stuttgart 1962, s. 94–178.
- Lehmann, Joh. de Wetslaria Paul LEHMANN, *Ein vergessener mittellateinischer Schriftsteller Johannes de Wetslaria*, in: Erforschung des Mittelalters V., Stuttgart 1962, s. 434–435.
- Lexikon MA, I–IX *Lexikon des Mittelalters I–IX*, München – Zürich 1980–1998.
- Markowski, Les manuscrits Mieczysław MARKOWSKI, *Les manuscrits des listes de docteurs en médecine à l'Université de Cracovie entre 1400 et 1611*, Mediaevalia philosophica Polonorum 20, 1974, s. 121–140.

- Meuthen, Universitätsgesch. I Erich MEUTHEN, *Kölner Universitätsgeschichte. Band I. Die alte Universität, Köln – Wien 1988.*
- Moonan, Pavel Kravar Lawrence MOONAN, *Pavel Kravar, and some writings once attributed to him*, The Innes Review 27, 1976, s. 3–23.
- MUK I–II *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1509*, Antoni Ga-siorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska, Ryszarda Grzesika (edd.), Kraków 2004.
- MHUP I–III *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I-1/2 Liber decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis*, Pragae 1830–1832; II-1 *Album seu Matricula Facultatis iuridicae Universitatis Pragensis – Codex diplomaticus Universitatis ejusdem*, Pragae 1834; III. *Statuta Universitatis Pragensis*. Anton Dittrich – Anton Spirk (edd.), Pragae 1848.
- MUW I *Die Matrikel der Universität Wien I. 1377–1450*, Graz – Wien – Köln am M. 1954 (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung VI. Reihe, 1. Abt.).
- Nauck, Die zahl E. T. NAUCK, *Die Zahl der Medizin-Studenten deutscher Hochschulen im 14.–18. Jahrhundert*, Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften 38, 1954, s. 175–186.
- NK Praha Národní knihovna Praha
- Nováček, Několik listin V. J. NOVÁČEK, *Několik listin týkajících se kolleje Karlovy z let 1367–1424*, VKČSN, tř. I-12, (1895).
- Novák MV II J. B. NOVÁK (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia II. Acta Innocentii VI. 1352–1362*, Praha 1907.
- O'Boyle, The Art of Medicine Cornelius O'BOYLE, *The Art of Medicine. Medical Teaching at the University of Paris, 1250–1400* (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 9), Leiden – Boston 1998.
- Patze, Die Hofgesellschaft Hans PATZE, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels v Praze*, in: Kaiser Karl IV. 1316–1378. Forschungen über Kaiser und Reich. Sonderabdruck der Aufsätze aus Blätter für deutsche Landesgeschichte 114, 1978, s. 733–773.
- Podlaha, Soupis II Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů Knihovny metropolitní kapituly pražské II*. F–P, Praha 1922.
- Podlaha, Series Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae Ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesenta tempora*, Pragae 1912.
- Puschmann, Geschichte Theodor PUSCHMANN, *Geschichte des medizinischen Unterrichts*, Leipzig 1889.
- Reussens I *Matricule de l'Université de Louvain I*, E. H. J. Reusens (ed.), Bruxelles 1903.
- Ritter, Die Heidelberger Univ. Gerhard RITTER, *Die Heidelberger Universität im Mittelalter (1386–1508). Ein Stück deutscher Geschichte*, Heidelberg 1936 (přetisk 1986).
- Ryba, Nové spisy Bohumil RYBA, *Nové jméno mistra Klareta*, VKČSN, tř. Filosof. – hist. – filolog, 1943, č. V.
- Ryba, Quodlibet *Magistri Iohannis Hus Quodlibet. Disputationis de Quolibet Pragae in Facultate Artium Mense Ianuario Anni 1411 habitae Enchiridion*, Bohumil Ryba (ed.), Praha 1948.
- Říhová, Dvorní lékař Milada ŘÍHOVÁ, *Dvorní lékař posledních Lucemburků. Albík z Uničova*, Praha 1999.

- Říhová, K obsahu studia Milada ŘÍHOVÁ, *K obsahu studia na pražské lékařské fakultě v době působení A. z Uničova*, in: Škola a město, Documenta Pragensia 11, 1993, s. 92–97.
- Říhová, Královští lékaři Milada ŘÍHOVÁ, *Královští lékaři*, Documenta Pragensia 22, 2004, s. 327–334.
- Říhová a kol., Lékaři Milada ŘÍHOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ – David TOMÍČEK, *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, Praha – Litomyšl 2010.
- Říhová, Reimbotus Milada ŘÍHOVÁ, *Uno sconosciuto: Reimbotus Eberhardi de Castro e il suo „Regimen ad Carolum“*, Bollettino dell' Istituto Storico Ceco di Roma 2, 2000, s. 30–47.
- Říhová, Reimbotus again Milada ŘÍHOVÁ, *Reimbotus once again*, in: Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková, Kateřina Bobková-Valentová – Eva Doležalová – Eva Chodějovská – Zdeněk Hojda – Martin Svatoš (edd.), (Bollettino dell' Istituto Storico Ceco di Roma. Supplemento 2008) Praha 2009, s. 89–98.
- Říhová, Sanitatem conservare Milada ŘÍHOVÁ, *Sanitatem conservare* (K typologii jednoho druhu středověké lékařské literatury), LF 127, 2004, s. 54–65.
- Schmidt-Heimpel Aloys SCHMIDT – Hermann HEIMPEL, *Winand von Steeg (1371–1453), ein mittelrheinischer Gelehrter und Künstler und die Bilderhandschrift über Zollfreiheit des Bacharacher Pfarrweins auf dem Rhein aus dem Jahr 1426 (Handschrift 12 des Bayerischen Geheimen Hausarchivs zu München)*, (Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, Neue Folge, Heft 21), München 1977.
- Schmidtová, Iohannes Hus Iohannes Hus, *magister Universitatis Carolinae, Positiones – Recommendationes – Sermones*, Anežka Schmidtová (ed.), Praha 1958.
- Schrauf, Acta I–II Acta Facultatis medicae Universitatis Vindobonensis I., 1399–1435, Karl Schrauf (ed.), Wien 1894; II. 1436–1501, Wien 1899.
- Schuba, Reimbotus de Castro Ludwig SCHUBA, *Reimbotus de Castro, Leibarzt Kaiser Karls IV. und Scholastikus an St. German vor den Toren der Stadt Speyer*, in: Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticane V. Palatina-Studien (Studie e Testi 365), Città del Vaticano 1997, s. 287–293.
- Schwinges, Resultate Rainer Christoph SCHWINGES, *Resultate und Stand der Universitätsgeschichte des Mittelalters vornehmlich im deutschen Sprachraum*, in: Mensch – Wissenschaft – Magie, Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Wissenschaftsgeschichte 20, 2000, s. 97–119.
- Schwinges-Wriedt Das Bakkalarenregister der Artistenfakultät der Universität Erfurt 1392–1521, Rainer Christoph Schwinges – Klaus Wriedt (edd.), Jena-Stuttgart 1995.
- Sedláček, Zbytky register August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1381–1480*, Praha 1914.
- Sedlák, M. Jan Hus Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915.
- Seidler, Die Heilkunde Eduard SEIDLER, *Die Heilkunde des ausgehenden Mittelalters in Paris. Studien zur Struktur der spätscholastischen Medizin*. Sudhoffs Archiv, Beiheft 8, 1967.
- Siraisi, Die med. Fakultät Nancy G. SIRAIŠI, *Die medizinische Fakultät*, in: Geschichte der Universität in Europa. Bd I, Walter Rüegg (ed.), München 1993, s. 321–342.
- Siraisi, Medicine Nancy G. SIRAIŠI, *Medicine and the Italian Universities, 1250–1600* (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 12), Leiden – Boston 2001.

- Skulimowski, Pierwsze ustawy Pierwsze ustawy Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Krakowskiego z r. 1433, M. Skulimowski (ed.), Archiwum Historii Medycyny 23, 1960, s. 211–234.
- Spěváček, Václav IV. Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419*, Praha 1986.
- Spunar, Repertorium Pavel SPUNAR, *Repertorium actorum bohemosum proventum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans I* (Studia Copernicana, 25), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985.
- Stehlíková, Životospráva Dana STEHLÍKOVÁ, *Illud corpus est unum singulare. Životospráva lékaře Reimbota Eberhardi de Castro pro císaře Karla IV.*, LF 134, 2011, s. 69–80.
- Stloukal MV IV Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia IV. Acta Gregorii XI 1370–1378, Karel Stloukal (ed.), Praha 1949–1953.
- Sudhoff, Die med. Fakultät Karl SUDHOFF, *Die medizinische Fakultät zu Leipzig im ersten Jahrhundert der Universität* (Studien zur Geschichte der Medizin, Heft 8), Leipzig 1909.
- Sudhoff, Pestschriften Karl SUDHOFF, *Pestschriften aus der ersten 150 Jahren nach der Epidemie des „Schwarzen Todes“ VI. Prager Pesttraktate aus dem 14. und dem Anfang des 15. Jahrhundert*, Archiv für Geschichte der Medizin 7, 1913–1914, s. 57–114.
- Sudhoff, Vera cura Karl SUDHOFF, „Vera cura calculosorum“ und „aqua praeservans a calculo“ von Johann Venod de Veteri Castro v Praze, Archiv für Geschichte der Medizin 7, 1914, s. 396–402.
- Svobodný, Lékařská fakulta Petr SVOBODNÝ, *Lékařská fakulta*, in: Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622, Praha 1995, s. 183–204.
- Svobodný / Hlaváčková Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny pražských lékařských fakult 1348–1990*, Praha 1993.
- Šmahel, Dva příspěvky František ŠMAHEL, *Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy* (Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc.), AUC-HUCP 47/1–2, 2007, s. 37–42 [přetisk v tomto souboru].
- Šmahel, Pražské studentstvo František ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77–73), Praha 1967.
- Tadra, Acta I–VII Acta iudiciaria consistorii Pragensis / Soudní akta konsistoře pražské I. (1373–1379), Ferdinand Tadra (ed.), Praha 1893; II. (1380–1387), Praha 1893; III. (1392–1398), Praha 1896; IV. (1401–1404), Praha 1898; V. 1406–1407, Praha 1899; VI. 1407–1408, Praha 1900; VII. (1420–1424), Praha 1901.
- Tadra, Kanceláře Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310–1420)*, Praha 1892.
- Tadra, Kulturní styky Ferdinand TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou*, Praha 1897.
- Tadra, Příspěvky Ferdinand TADRA, *Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN 1890, s. 238–308.
- Tichá, Lékařské knihy Lékařské knížky Mistra Křišťana z Prachatic z mnohých vybrané, Zdenka Tichá (ed.), Praha 1975.
- Toepke, Die Matrikel I Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662 I. von 1386 bis 1553, Gustav Toepke (ed.), Heidelberg 1884.
- Tomek, Děje university Václav Vladivoj TOMEK, *Děje university pražské*, Praha 1849.
- Tomek, Dějepis III, V Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy III.*, 2. vyd., Praha 1893; V., 2. dopl. vyd., Praha 1905.

- Tomek, Základy I–III Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu pražského I. Staré Město pražské*, Praha 1866; *II. Nové Město pražské*, Praha 1870; *III. IV. V. Malá Strana. Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad*, Praha 1872.
- Tříška, Literární činnost Josef TRÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967.
- Tříška, Repertorium Josef TRÍŠKA, *Repertorium biographicum Universitatis Pragensis Praehusiticae 1348–1409 / Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981.
- Uiblein, Acta *Acta Facultatis artium Universitatis Windobonensis 1385–1416*, Paul Uiblein (ed.), Graz – Wien – Köln am M. 1968 (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, VI. Reihe, 2. Abt.).
- Uiblein, Beziehungen Paul UIBLEIN, *Beziehungen der Wiener Medizin zur Universität Padua im Mittelalter*, *Römische historische Mitteilungen*, 22, 1980, s. 281–301.
- Urbánková, Zbytky knihovny Emma URBÁNKOVÁ, *Zbytky knihovny snad M. Jana Šindela v Univerzitní knihovně*, *Ročenka Univerzitní knihovny 1960–1961*, Praha 1962, s. 87–97.
- Verfasserlexikon I, II, VIII *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*. Band 1. Berlin-New York 1978; Band 2. Berlin – New York 1980; Band 8, New York – Berlin 1992.
- Vidmanová, Mistr Klaret Anežka VIDMANOVÁ, *Mistr Klaret a jeho spisy*, in: A. V. Laborintus. *Latinská literatura středověkých Čech*, Praha 1994, s. 150–163.
- Vojtová, Dějiny Marie Vojtová a kol., *Dějiny československého lékařství I. Do r. 1740*, Praha 1970.
- Weissenborn, Acten I J. C. H. WEISSENBORN (ed.), *Acten der Erfurter Universität I* (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen 8), Halle 1881.
- Wickersheimer, Dictionnaire Ernest WICKERSHEIMER, *Dictionnaire biographique des medecins en France au Moyen Âge*, Paris 1936.
- Winkelmann, Urkundenbuch *Urkundenbuch der Universität Heidelberg I*, Eduard Winkelmann (ed.), Heidelberg: 1886.
- Wiždálková, Glosy Bedřiška WIŽDÁLKOVÁ, *Glosy na okraj Lékařských knih mistra Křišťana*, in: Pocta Emmě Urbánkové, Praha 1979, s. 475–503.
- Zachová, Chronicon *Chronicon Francisci Pragensis*, in: FRB, Series nova I, Jana ZACHOVÁ (ed.), Praha 1997.
- Zachová, RBM V/4 *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars V 1346–1355, Fasc. 4, 1352–1355*, Jana Zachová (ed.), Dolní Břežany 2004.
- Zíbrt, Bohemica Čeněk ZÍBRT, *Bohemica XIV. a XV. století v cizích bibliotékách*, ČMKČ 83, 1909, s. 432–444.
- Zonta-Brotto, Acta Caspar ZONTA – Iohannes BROTTTO, *Acta graduum academicorum gymnasii Patavini ab anno MCCCCVI ad annum MCCCCL cum aliis antiquioribus in appendice additis iudicio historico collecta ac digesta*, Patavii 1922.

Zkratky

art.	artium
assump.	assumptus ad facultatem / universitatem
bac.	baccalarius
dec.	decanus
decr.	decretorum
dr.	doctor
fac.	facultas
immatr.	immatriculatus / imatrikulován
intitul.	intitulatus
iur.	iuris
lib.	liber
lic.	licentiatius
LS	letní semestr
mag.	magister
med.	medicina, medicinae
rect.	rector
scol.	scolaris
ZS	zimní semestr

VII. Dekret kutnohorský a odchod německých studentů z Prahy v roce 1409: Diskuse

Shrnutí výzkumu a odpověď na námitky Dr. Sabiny Schumannové – Příloha 1. Imatrikulace a bakalářské zkoušky na pražské univerzitě 1399–1418 – Příloha 2. Secese cizích studentů z Prahy – Příloha 3. Dodatečný soupis účastníků pražské secese přes Vídeň

Shrnutí výzkumu a odpověď na námitky Dr. Sabiny Schumannové

Dne 18. ledna 1409 byl královskou kanceláří Václava IV. vydán v Kutné Hoře dekret, který od základu změnil staré uspořádání pražské univerzity tím, že předal většinu hlasů ve všech důležitých rozhodnutích představitelům českého národa.¹ Po čtyřech měsících bezvýsledných jednání ve snaze nalézt kompromis odešli mistři a studenti tří nečeských národů zastoupených na univerzitě do říše, aby si v Lipsku založili novou univerzitu. Tak se z pražské univerzity stalo vysoké učení státní jak *sui generis*, tak z pohledu právního. Z mnoha témat spojených s tímto vývojem jsem si vybral ke studiu dvě, která mají vztah k obecné metodologii výzkumu středověkých univerzit. První z témat se týká absolutní a relativní síly – z hlediska kvantitativního – čtyř pražských univerzitních národů před Kutnohorským dekretem. Druhé má za cíl ověřit odhady o rozsahu secese z května 1409.²

Po desetiletí čeští historici ignorovali vztah mezi počtem domácích univerzitních studentů a vyučujících na straně jedné a jejich čtvrtinovou reprezentací ve fakultních i univerzitních orgánech na straně druhé. Vysvětlení je nad očekávání prosté. V roce 1846 V. V. Tomek publikoval statistickou studii počtu studentů na pražské univerzitě ve 14. století. Tato na svou dobu znamenitá studie v zásadě vyloučila jakýkoli pokus o ospravedlnění Dekretu kutnohorského odvoláváním se na práva české většiny.³ Z jednoduchého součtu studentů zapsaných do matriky právnické fakulty (od 1372 osamostatnělé univerzity) autor totiž vyvodil, že

1) Protože originální mandát Václava IV. z 18. ledna 1409 se nedochoval, výchozím dokumentem studia je jeho notářský opis z 18. září 1414, který si před odchodem do Kostnice nechal vystavit mistr Jan Hus. Tento dokument kriticky vydal Václav NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 199–202.

2) Obecně k tématu viz FERDINAND SEIBT, *Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, Archiv für Kulturgeschichte 39, 1957, s. 63–80; sborník *Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách*, Praha 1959; a Jiří KEJŘ, *Sporné otázky v badání o Dekretu kutnohorském*, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83–95. [Nová literatura přibyla hlavně ve spojitosti s 600. výročím dekretu v roce 2009. Srov. zvl. studii *Kutnohorský dekret po 600 letech. Bilance dosavadního bádání* v tomto souboru. Jejím spoluautorem je Martin NODL, jenž samostatně vydal závaznou monografii *Dekret kutnohorský*, Praha 2010].

3) V. V. TOMEK, *O počtu studentů v učení Pražském ve 14. století*, ČMKČ 20, 1846, s. 212–230. Tomkovy výpočty byly zpřesněny výzkumem historického semináře profesora Zatscheka: Heinz ZATSCHEK, *Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländer 77, 1939, s. 14–28.

v sedmdesátých a osmdesátých letech 14. století se jen šestina z nich hlásila ke korporaci domácího univerzitního národu. Ačkoliv jeho podíl v příštích dvou dekádách vzrostl téměř na pětinu, domácí juristé stále tvořili překvapivě malou menšinu. A protože matrika třífakultní univerzity se nedochovala, nikdo nezkoumal, zda stejný poměr platil i pro celé vysoké učení. Pouze se mělo za to, a to jen na základě domněnek, že příslušníci českého národa měli početní převahu alespoň mezi mistry nejpočetnější artistické fakulty.⁴

Až sto let po Tomkovi se v roce 1947 vynořila předtím pouze naznačená domněnka, že na pražské univerzitě byl již na přelomu 14. a 15. století výraznější podíl Čechů.⁵ Zbýval už jen jeden krok k předpokladu, že dekret Václava IV. nebyl pouze v souladu s přirozenými aspiracemi domácího lidu zastoupeného na univerzitě, ale také s jejich každoročně narůstající reprezentací na univerzitě. Tuto domněnku jako by potvrzovaly i kompromisní návrhy zástupců tří „cizích národů“, které po vydání králova dekretu usilovaly o přerozdělení předchozího nerovného v poměru 50 : 50. Tato interpretace se tudíž jevila být v souladu nejen se skutečnými podmínkami na univerzitě, ale také s jinak nepopiratelnou vlnou českého emancipačního hnutí v Praze i jinde. Na první pohled se tato interpretace jevila natolik pravděpodobnou, že se ji nikdo nepokusil ověřit.⁶ Kromě toho v důsledku zmíněné ztráty matriky již ani nebylo a ani stále není možné postihnout velikost čtyř národů v rámci celé univerzity, nýbrž pouze v souboru graduovaných bakalářů a mistrů, kteří byli zapsáni do děkanské knihy (*Liber decanorum*) artistické fakulty. Obtížnost takového výzkumu kdekoho odradila, neboť jen pro období 1399–1409 šlo o téměř jeden tisíc promovovaných studentů, jejichž příslušnost ke korporacím čtyř národů by bylo třeba zjistit.

Bylo jen dílem náhody, že jsem se rozhodl ověřit nosnost předpokladu, který na první pohled neodporoval známým faktům a skutečností. V době, kdy jsem se zabýval secesí příslušníků tří národů na protest proti vydání Dekretu kutnohorského, se vynořily možnosti, které nabízelo elektronické zpracování velkých datových souborů. Kromě fascinace rychlostí počítačů na mě učinily silný dojem nové teoretické podněty spojené mimo jiné s rolí zpětné vazby. Formulace otázek zpětné kontroly, tj. zda se skutečně mohlo stát, co se stalo, bylo pro mne jako historika lákavou výzvou.⁷ Tento nový způsob zpracování stejného badatelského úkolu učinil atraktivní práci, která by jinak nestála za námahu. Nyní mělo již smysl se zkusmo ptát, zda podíl českých absolventů skutečně neustále vzrůstal od menšiny až k většině.

4) Zvláštní důraz byl často kladen na výrok Jana Husa: „magistri Bohemi sunt super Teutonicorum magistris multiplicati et in omni sciencia et facultate ultra extraneos elevati“. Srov. např. Václav CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze, 1348–1409*, Praha 1948, s. 92, 97, kde je také přibližný výpočet množství profesorů českého národa.

5) F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově 1378–1415*, Praha 1947, s. 256.

6) Srov. k tomu zvl. Zdeněk FIALA, *O vzniku Dekretu kutnohorského*, in: *Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách*, s. 29, 37 a pozn. 53; *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, s. 42; a *Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder I*, Stuttgart 1967, s. 490.

7) Ovlivnila mne (jako mnoho jiných) zejména kniha Norberta Wienera, *The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society*, 2. vyd., New York 1954, která vyšla v roce 1963 v českém překladu Karla Berky pod názvem *Kybernetika a společnost*.

Překvapivým byl nejen výsledek této pokusné ankety, ale i jeho číselné vyjádření.⁸ Během zkoumaného období, od zimního semestru 1398 do konce zimního semestru 1409, pouze pětina (19,81 %) ze všech kandidátů bakalářského gradu a necelá třetina (29,12 %) promováných mistrů náležela k domácímu českému národu. Tím ale nebyl překvapením konec. Aby výsledky z celé dekády nezkreslily údaje z rozhodujícího období před vydáním Dekretu kutnohorského, vypočítal jsem také zastoupení domácích kandidátů pro pět semestrů mezi podzimem 1406 a jarem 1409. Místo předpokládaného nárůstu výsledky odhalily pokles na artistické fakultě na 16,47 % u skupiny bakalářů a 21,95 % v kategorii mistrů. Ještě zajímavější je skutečnost, že tento pokles byl pouze relativní, neboť množství českých absolventů v absolutních číslech naopak vzrostlo. Tento trend také potvrdily výsledky samostatné analýzy skupiny univerzitních pedagogů, tzv. *magistri regentes*.⁹ Během let 1381–1390 bylo pouze 19,3 % těchto plnoprávných mistrů artistické fakulty české národnosti. V následujícím desetiletí počet českých mistrů-regentů vzrostl na 26 % a v letech 1401 a 1409 již na 29,3 %. Z hlediska soudobých národnostních vztahů a rozepří je pozoruhodné, že česká minorita nedosáhla v kolegiu všech mistrů-regentů artistické fakulty ani jedné třetiny.

Ale vraťme se k překvapujícímu nárůstu počtu cizích studentů zapsaných na pražské univerzitě. Vzrůst u tří tzv. cizích národů v relativním i absolutním smyslu odpovídá poklesu počtu studentů, který lze kolem roku 1405 vysledovat hned u několika středoevropských univerzit okolo roku 1405. Nárůst zahraničních studentů v Praze zatím nelze spolehlivě vysvětlit. Na jednotlivých univerzitách zřejmě působily specifické důvody, v Heidelbergu zejména mor a studentské bouře, ve Vídni zase hospodářská stagnace. Možným důvodem pravděpodobně byl i narůstající zájem o dění v Praze, kde vzplála polemika o pojetí univerzálí i o reformní učení oxfordského profesora Jana Wyclifa.¹⁰ Ačkoliv relativní propad v počtu domácích studentů nemohl mít bezprostřední vliv na okamžité snížení počtu Čechů mezi *magistri regentes*, Husova reformní skupina bezpochyby viděla v nárůstu cizích studentů vážné nebezpečí. Tento trend nepochybně přinášel větší prestiž a podporu skupině konzervativních teologů, nominalistů a umírněných reformátorů, kteří s arcibiskupem za zády usilovali o vytlačení wyclifismu jako heretické deviace z univerzitní půdy. Zadruhé vzrůstalo potenciální nebezpečí, že se počet mistrů tří nečeských národů v učitelském sboru dříve či později navýší do té míry, že by se regenti domácího národa nemohli dožadovat změny nespra-

8) Shrnuji též výsledky výzkumu, který jsem publikoval v pojednání *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV 77, ŘSV 3), Praha, 1967, s. 24–27, 63–68. Viz číselná data v tabulce 1. Pro předcházející období srov. Hana VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle universitních národů*, AUC-HUCP 17, 1977, s. 18–20.

9) František KAVKA, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské univerzity v letech 1367–1420*, in: Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. V. Husy, Praha 1966, s. 77–96.

10) Viz František ŠMAHEL, *Wyclifs Fortune in Hussite Bohemia*, Bulletin of the Institute of Historical Research 43, 1970, s. 16–34; též, *Leben und Werk des Magisters Hieronymus von Prag*, Historica 13, 1966, s. 92, 94 a *Le mouvement des étudiants à Prague dans les années 1408–1412*, Historica 14, 1967, s. 33–75.

vedlivého rozdělení hlasů. V neposlední řadě pak očekávatelný nárůst budoucích zahraničních absolventů mohl pro domácí studenty přinést zhoršení jejich beztak již nevalných existenčních vyhlídek.

Není nutné zde uvádět další detaily.¹¹ Nebyl to tudíž mlčky předpokládaný nárůst počtu domácích studentů a mistrů, který dal vůdcům českého národa na pražské univerzitě podnět k emancipační aktivitě, nýbrž právě naopak jejich relativní úbytek. Nakonec to však bylo rozhodnutí samotného krále Václava IV., který si změnou v poměru hlasů čtyř národních korporací zajistil potřebnou podporu univerzity pro svoji církevní i říšskou politiku. Jeho dekret z 18. ledna 1409 měl i další historické následky. Králův zásah proměnil původní *studium generale* v zemskou univerzitu, kde se husitská reformní strana stala rozhodující silou. Na druhé straně odchod několika stovek mistrů, bakalářů a studentů vyvolal v sousedních zemích velký rozruch a nepřátelství vůči české herezi ještě před tím, než husitství vstoupilo do své revoluční fáze.

Druhá otázka, tj. kolik mistrů a studentů opustilo Prahu na jaře 1409, má také dlouhou historii. V druhé polovině 19. století odhady směřovaly k několika tisícům.¹² Neochvějná víra v číselné údaje středověkých kronikářů nemohla obstát před zjištěnými počty studentů získanými z nově vydaných matrik středověkých univerzit. Jako první Friedrich Paulsen, potom Heinrich Denifle popřeli staré premisy. Paulsen odhadl pražskou secesi na 400 až 500 osob. Srovnáním počtů imatrikulací na evropských univerzitách krátce před a po r. 1409 Denifle vyloučil možnost výjimečně velkého přílivu bývalých pražských mistrů a studentů na sousední univerzity.¹³ Pozdější analýza krakovských a vídeňských matrik pouze potvrdila nižší odhady.¹⁴ Tyto korigované výpočty tvoří součást výsledků komplexního výzkumu, který jsem publikoval v roce 1967.¹⁵ Odhad secese ve výši 700 až 800 osob tak koresponduje jednak s předpokládaným celkovým počtem 1000 až 1200 studentů, kteří současně přebývali v Praze, jednak s poměrem domácích posluchačů vůči studentům a mistrům tří „cizích“ národů.

Samo téma tím ještě nebylo odloženo ad acta. Ve své disertaci z roku 1975 Sabine Schumannová došla k závěru, že můj odhad byl příliš vysoký a že maxi-

11) Více o emancipačním boji českého národa na univerzitě i v Praze František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, České Budějovice, s. 29–38. [2. dopl. vyd. Praha 2000, s. 34–43.]

12) Konstantin HOEFLER, *Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, Praha 1864, s. 247, odhadl maximální velikost secese na 20 000 osob, ačkoliv V. V. Tomek, *Geschichte der Prager Universität*, Praha 1849, s. 125, uvažoval pouze o čtvrtinovém množství. Na konci 19. století Zikmund WINTER stále trval na počtu minimálně 2000 mistrů a studentů. Viz jeho *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské, 1409–1622*, Praha 1897, s. 9.

13) Srov. Friedrich PAULSEN, *Die Gründung der Universitäten im Mittelalter*, Historische Zeitschrift 45, 1881, s. 251; a Heinrich DENIFLE, *Die Universitäten des Mittelalters I*, Berlin, 1885, s. 600–601, zvláště pozn. 1554. Friedrich MATTHAESIUS, *Der Auszug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 53, 1915, s. 77–79, dospěl k číslu 800 až 1000 studentů.

14) Ivan HLAVÁČEK, *Matriky vídeňské a krakovské univerzity a Dekret kutnohorský*, in: Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách, s. 75–81.

15) F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 61–81.

mální počet účastníků pražské secese nepřevýšil 500 osob.¹⁶ Přestože zvolila stejný postup, zjistila v univerzitních matrikách jen 251 bývalých pražských studentů, bakalářů a mistrů, zatímco já jsem identifikoval 513 účastníků secese. Zásadní rozdíl, zvláště patrný podle středověkých standardů, přitom přičítala mé „rozhodující metodické chybě“.¹⁷ Větší význam než samotná čísla tu však má metodika kvantitativního výzkumu. Mimo jiné v tomto ohledu nemám v úmyslu zvýšit počet 251 osob, který poslouží jako počáteční bod úvahy, protože ho naopak míním snížit. Schumannová počítala totiž každou jednotlivou imatrikulaci bez ohledu na to, zda se dotýčný student nezapsal ještě na jinou z univerzit, které přicházely v úvahu (viz přílohu 2).¹⁸ U některých jmen navíc nemohlo být potvrzeno, zda se jejich nositelé vůbec někdy zapsali jako studenti na pražské univerzitě.¹⁹

Peregrinatio academica byla mezi pražskými studenty, bakaláři a mistry častým jevem i po květnu 1409, neboť ne každý z nich se usadil hned v prvním univerzitním městě, do něhož zamířil.²⁰ Ve skutečnosti lze v následujících několika letech doložit 94 nesporných a 14 pravděpodobných imatrikulací tohoto druhu. Důvody, proč po tak dlouhou dobu bývalí příslušníci pražské univerzity oddalovali svou imatrikulaci na jiných vysokých učeních (poslední *Pragensis* byl zapsán až v roce 1433), byly bezpochyby různé, to však nic nemění na podstatě věci.

Postupme dále. V případech čtyř univerzit – Paříže, Bologni, Krakova a Heidelbergu – Schumannová buď převzala moje údaje, nebo je potvrdila.²¹ Rozdíl tří osob v celkovém počtu studentů, kteří se přesunuli z Prahy do Kolína nad Rýnem, je zanedbatelný.²² Větší pozornost by si zasloužila secese přes Vídeň a Erfurt, neboť v těchto případech Schumannová dospěla k počtu 55 až 60 osob, zatímco

16) Sabine SCHUMANN, *Die „nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte* (Dissertation, Free University), West Berlin 1975.

17) S. SCHUMANN, *Die „nationes“*, s. 183–184, 204.

18) To je použitelné např. pro všechny pražské studenty, kteří se objevují v *Acta Nationis Germanicae Universitatis Bononiensis*. Viz F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 74. Čtyři erfurtští studenti, které Schumannová uvádí jako příklad (*Die „nationes“*, s. 193) nadto velmi brzy odešli do Lipska: Johannes Hamme de Libek, Johannes Trunczemann a Ludolphus Lankaw v zimním semestru 1409 a Cristianus Cultelificis de Briczen v letním semestru 1412. Viz *Die Matrikel der Universität Leipzig I*, Georg Erler (ed.), Leipzig, 1895, s. 26, 27, 39.

19) Ve vztahu k vídeňské skupině mezi ně náleží Wenczeslaus de Brunnan, Conradus Eberhardi de Hallis a Petrus de Spinis (Bihar, Maďarsko). Poslední jmenovaný byl zapsán ve Vídni, ale v lednu téhož roku byl stále v Praze. Z toho plyne, že se jako příslušník českého univerzitního národa nezúčastnil v květnu 1409 pražské secese.

20) Srov. G. ERLER, *Die Matrikel*, I, Einführung s. XLVIII. a LXXXI.

21) Viz F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 74; a S. SCHUMANN, *Die „nationes“*, s. 184.

22) S výjimkou jistého Johanna de Heyden, který se objevuje v matrice kolínské univerzity jako *magister artium Pragensis* (viz *Die Matrikel der Universität Köln I*, Hermann Keussen (ed.), Bonn 1928, s. 83–84), Schumannová zahrнула všechny, z nichž tři chápe jako neoddiskutovatelné případy. Bernardus de Monasterio, který po Praze pokračoval ve svých studiích v Kolíně, je odlišný od jiného Bernarda Vorschove de Monasterio, jenž se stal doktorem medicíny v Bologni. Pro další informace viz moji studii, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, AUC-HUCP 20/2, 1980, s. 51. Je pravda, že dva mistři, Johannes de Monte a Johannes de Heyden, nemohli být zařazeni definitivně, to je však vysvětlitelné častou variabilitou písemných záznamů osobních jmen. Oba mistři by se bez náležitých písemných potvrzení nemohli zapsat v Heidelbergu jako *magistri Pragenses*, takže je lze rovněž považovat za účastníky secese.

můj výpočet činil 96 osob. Zdůvodnění tohoto rozdílu *pars pro toto* na příkladu vídeňských účastníků secese uvádím v příloze III.

Schumannová vyhledávala pražské studenty a mistry na základě přímé evidence v imatrikulačních zápisech a často neúplných či nepřesných osobních rejstříků. Můj výzkum byl založen na studiu univerzitních kariér studentů, bakalářů, licenciátů, mistrů a doktorů, u nichž jsem mohl doložit, že studovali nebo působili na pražské univerzitě v letech 1399 až 1419. Jinak řečeno, snažil jsem se pracovat prosopografickou metodou, která tehdy byla ještě v samotných počátcích.²³ Rozsáhlou dokumentaci, kterou jsem pro tento účel shromáždil, jsem sice neměl možnost publikovat, uchoval jsem ji však pro případné další využití.

Metodické problémy vyvstávají též s interpretací pražských studentů v Lipsku.²⁴ Zde se omezím na jeden příklad: Schumannová došla k závěru, že jen u dvou z 12 bakalářů, kteří se během zimního semestru 1409 zapsali jako členové míšeňského národa, lze prokázat, že byli též v Praze. Ve skutečnosti lze u sedmi s jistotou doložit, že přišli z Prahy, přičemž zbývající tak pravděpodobně učinili rovněž.²⁵

Během svého výzkumu jsem rozlišoval mezi jasnými a spornými případy, včetně těch, u nichž je možné s velkou pravděpodobností předpokládat, že studovali v Praze. Do první skupiny jsem například začlenil i ty studenty, kteří složili svou bakalářskou zkoušku krátce po příchodu do Lipska. Lipská statuta požadovala minimálně 18 měsíců trvající studium před bakalářskou zkouškou, takže kandidáti v prvních dvou termínech museli předtím studovat jinde. Z celkového počtu 33 kandidátů examenu v prvních dvou semestrech jich 15 studovalo podle mého odhadu předtím v Praze, což nepovažuji za přehnané. Když se kritický historik chystá studovat prameny, musí se dobrat toho, co mu tyto prameny skutečně říkají. Přestože editor lipské matriky chápavě uvedl, že termín *Pragensis* měl spojitost s nárokem na osvobození od imatrikulačního poplatku, Schumannová vnímá toto adjektivum v úzkém smyslu pouze jako charakteristiku jednoho z účastníků pražské secese.

Jak jsem již naznačil, historici středověku by se neměli spokojit jen s tím, co v pramenech výslovně či doslovně naleznou. Měli by se navíc snažit postihnout i to, co v pramenech není přímo řečeno, a to například zpětnou kontrolou a ově-

23) Viz mimo jiné soubory statí *Personenforschung im Spätmittelalter*, Zeitschrift für historische Forschung 2, 1975, s. 1–93; a *Prosopographie als Sozialgeschichte? Methoden personengeschichtlicher Erforschung des Mittelalters*, in: Sektionsbeiträge zum 32. deutschen Historikertag, Hamburg 1978 (München 1978).

24) Srov. zvláště Siegfried HOVER, *Die Gründung der Leipziger Universität und Probleme ihrer Frühgeschichte* in: Karl-Marx-Universität Leipzig I, 1409–1959, Leipzig, 1959, s. 8–9; a F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 69 ad. [Nejnověji k témuž Bünz, Enno, *Gründung und Enrfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539*, in: Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009, 1. Spätes Mittelalter und Frühe Neuzeit 1409–1830/31, Leipzig 2009, s. 44–63.]

25) Viz S. SCHUMANN, *Die „nationes“*, s. 190. V zájmu stručnosti budu citovat pouze zápisy v *Liber decanorum*, MHUP I/1, Pragae 1832, a v lipské matrice, kterou vydal G. ERLER, *Die Matrikel I* [dále Leipzig]: (1) Jodocus de Karłowicz MHUP I/1, 329; Leipzig, 26; (2) Augustinus Buernchin de Kemnicz MHUP I/1, 389; Leipzig, 26; (3) Paulus de Worczin MHUP I-1, 377, Leipzig, 26; (4) Wenczeslaus Strenczlonis de Kempnicz MHUP I-1, 394; Leipzig, 26; (5) Simon Bernbecker de Lypczig MHUP I-1, 373; Leipzig, 26; (6) Franciscus Eylemburk MHUP I-1, 399, Leipzig, 26; (7) Johannes Tufel de Kemnycz MHUP I-1, 390, Leipzig, 26.

řováním kvantitativních a kvalitativních aspektů celého systému, do něhož zkoumaný materiál náleží. Týká se to i 109 bakalářů a 15 licenciátů ze tří cizích národů, kteří vykonali svou zkoušku v Praze mezi letním semestrem 1407 a květnem 1409. Jelikož jsem nezjistil, že by některý z těchto 124 absolventů dále studoval po tomto datu v Praze nebo na některé jiné univerzitě, se značnou pravděpodobností z toho lze vyvodit, po exodu z Prahy působili jako duchovní, učitelé na nižších školách nebo v městské či jiné administrativě. Tento dohad je naprosto legitimní, neboť členové tří zahraničních národů se zavázali přísahou opustit Prahu, pokud nebude Dekret kutnohorský odvolán nebo revidován.²⁶

Shrnuji: Ani po mnoha letech necítím potřebu či povinnost zásadním způsobem korigovat výsledky svého výzkumu.²⁷ Možná jsem učinil chybu, když jsem ve svém shrnutí udal přesné číslo 513 identifikovaných účastníků pražské secese, zvláště když údaj „ca 500“ by vzhledem k přibližnému charakteru číselného vyjádření zcela postačil.²⁸ Jelikož z těchto zhruba pěti set osob studenti tvořili jen necelou třetinu, muselo jich být ve skutečnosti více, neboť poměr mezi graduovanými a negraduovanými studenty byl na středověkých univerzitách opačný. Bylo proto oprávněné se domnívat, že ve skutečnosti muselo jít minimálně o dvojnásobek studentů. Proto také jsem po této korekci odhadl celkové číslo účastníků pražské secese na jaře 1409 na 700 až 800 osob.

26) K přísaze cizích národů viz Z. FIALA, *O vzniku Dekretu*, s. 26, 36 pozn. 39; a J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 102.

27) [Dovětek na podzim 2014: S dnešními elektronickými a publikačními možnostmi by ovšem asi bylo možné dospět k přesnějším a podrobněji zachyceným údajům.]

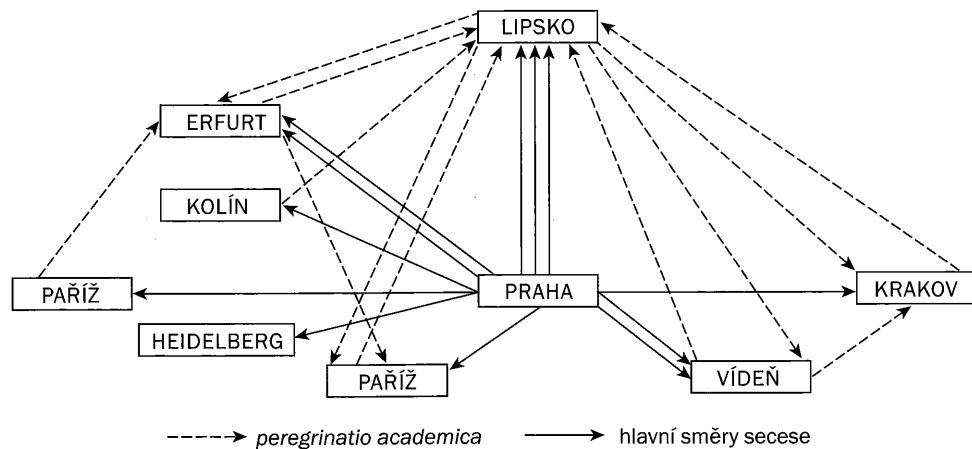
28) Z toho jsem 319 účastníků spolehlivě identifikoval. Schumannová rovněž zahrнула do celkového čísla osoby, které nemohla s jistotou určit.

Příloha 1.
Imatrikulace a bakalářské zkoušky na pražské univerzitě 1399–1418

Praha	Skupina	Období*	Národy												Celkem			
			český		bavorský		polský		saský		p.	%	p.	%	p.	%		
			p.	%	p.	%	p.	%	p.	%								
Universitas iuristarum	studentes	ZS 1399-ZS 1408	112	20,9	45	8,4	176	32,8	203	37,9	203	37,9	536	100	536	100		
		LS 1409-LS 1419	71	66,4	4	3,7	19	17,8	13	12,1	-	-	-	107	100			
	baccalarii	ZS 1399-ZS 1408	170	19,8	138	16,1	253	29,5	220	25,6	220	25,6	858	100	858	100		
LS 1409-LS 1419		144	84,2	3	1,8	23	13,4	1	0,6	1	0,6	171	100					
Facultas artium	licentiatii	ZS 1406-ZS 1408	44	16,5	46	17,2	71	26,6	82	30,7	82	30,7	267	100	267	100		
		ZS 1399-ZS 1408	53	29,1	27	14,8	60	33,0	38	20,9	38	20,9	182	100				
	LS 1409-LS 1419	48	96,0	2	4,0	2	4,0	2	4,0	2	4,0	50	100					
		ZS 1406-ZS 1408	9	21,9	8	19,6	13	31,7	9	21,9	9	21,9	41	100				

ZS – zimní semestr, LS – letní semestr, p. – počet

Příloha 2. Secese cizích studentů z Prahy

Příloha 3. Dodatečný soupis účastníků pražské secese přes Vídeň

V tomto seznamu se omezují pouze na nejdůležitější údaje, hlavně na zápisy v univerzitních matrikách a v dalších úředních dokumentech. Mistry, bakaláře a studenty, které identifikovala S. SCHUMANN, *Die „nationes“*, s. 196–200, jsem vypustil.

1. Achacius Cheuczel de Salzburga
Praha viz Klicman, 26; Vídeň ZS 1409, Gall Renenses, 43.
2. Andreas Fafendorff
Praha bac. ZS 1405, MUPR I-1, s. 389; Vídeň LS 1417, Gall Saxones, 2, viz Perlbach, 160.
3. Bernardus Nebraw de Torn
Praha bac. ZS 1407, MUPR I-1, 397; Lipsko ZS 1409, Erler, 27, Pragenses, 9; Vídeň LS 1414, Gall Saxones, 22, viz Perlbach, 160.
4. Bertholdus de Monaco
Praha bac. ZS 1408, MUPR I-1, 402; Vídeň viz Klicman, 31–32.
5. Caspar Weinstein de Ingolstadt
Praha viz Klicman, 27n.; Vídeň LS 1410, Gall Renenses, 18.
6. Conradus Domini de Nornberka
Praha bac. ZS 1405, MUPR I-1, 389, lic. ZS 1407, MUPR I-1, 397; Vídeň ZS, 1414, Gall Renenses, 19.

7. Daniel Hohenkircher
Praha viz Klicman, 11 pozn. 1; Vídeň ZS 1409, Gall Renenses, 26.
8. Hainricus Biberg de Awra
Praha viz Klicman, 32; Vídeň LS 1409, Gall Renenses, 60.
9. Johannes Kro de Kothebus
Praha bac. LS 1404, MUPR I-1, 382, lic. ZS 1407, MUPR I-1, 397; Vídeň LS 1413, Gall Hungari, 5.
10. Johannes Kroll de Besskow
Praha imatr. 1408, MUPR II, 157; Vídeň LS 1409, Gall Saxones, 9.
11. Johannes Munich dictus Tesser de Mergetheim
Praha viz Klicman, 24n.; Vídeň LS 1409, Gall Renenses, 59.
12. Johannes Pauli de Karintia de Müsburg
Praha viz Klicman, 31; Vídeň LS 1409, Gall Australes, 12.
13. Johannes Swab de Buczbach
Praha bac. ZS 1405, MUPR I-1, 389, imatr. 1406, MUPR I-1, 83; Vídeň viz Klicman, 15 a Uiblein, 538.
14. Johannes Stuckler de Patavia
Praha bac. LS 1408, MUPR I-1, 399; Vídeň ZS 1409, Gall Renenses, 15, viz Klicman, 29–30.
15. Laurencius Meysner de Oschatz
Praha bac. ZS 1406, MUPR I-1, 392; Vídeň LS 1411, Gall Saxones 8, Uiblein, 544; Lipsko ZS 1414, Erler, 46.
16. Leonardus Purkardi de Monaco
Praha bac. ZS 1406, MUPR I-1, 392; Vídeň viz Klicman, 20, Uiblein, 544.
17. Nicolaus Zungl de Gmunden
Praha viz Klicman, 22n.; Vídeň LS 1409, Gall Australes, 39.
18. Peregrinus de Czegenbach
Praha bac. ZS 1405, MUPR I-1, 389, lic. ZS 1407, MUPR I-1, 396–397; Lipsko ZS 1409, Erler, 26; Vídeň LS 1413, Gall Saxones, 10, viz Perlbach, 255.
19. Theodoricus de Brunswick
Praha bac. ZS 1404, MUPR I-1, 383 (viz také MUPR I-1, 402–403); Lipsko ZS 1409, Erler, 26; Vídeň LS 1411, Gall Saxones, 2, viz Uiblein, 564.

Literatura

- Erler *Die Matrikel der Universität Leipzig I: Immatrikulationen, 1409–1559*, Georg Erler (ed.), (Codex diplomaticus Saxoniae Regiae 2/16), Leipzig 1895.
- Gall *Die Matrikel der Universität Wien*, Franz Gall (ed.), Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, VI. series, Quellen zur Geschichte der Universität Wien I/I, 1377–1450, Vienna 1956.
- Klicman *Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae a. 1410–1412*, Ladislav Klicman (ed.), (Historický archiv, I. třída, č. 12), Pragae 1898.
- MUPR I-1 *Monumenta Historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis, Tom. I., Pars I. Liber decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis*, Pragae 1830.
- MUPR II *Monumenta Historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis, Tom. II. Album seu Matricula Facultatis Juridicae Universitatis Pragensis*, Pragae 1834.
- Perlbach M. PERLBACH, *Prussia scholastica: Die Ost- und Westpreussen auf den mittelalterlichen Universitäten*, Braunsberg 1895.
- Uiblein *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis, 1385–1416*. Paul Uiblein (ed.), Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung VI/2, Graz – Wien – Köln 1968.

Zkratky

- ZS zimní semestr
 LS letní semestr
 bac. bakalářský examen
 lic. licenciátský examen

VIII. Kutnohorský dekret po 600 letech
 Bilance dosavadního bádání

(spolu s Martinem Nodlem)

Retrospektiva bádání – Kdy a proč vznikly pražské univerzitní národy – Spory o koleje předehtrou Dekretu kutnohorského? – Concordia nacionum – Univerzitní frekvence: Spravedlnost domáčímu národu? – Bezprostřední podněty a příčiny – Od Knínova kvodlibetu k secesi cizích národů – Žávěrem

Kutnohorský dekret náleží k proslulým, byť ne nesporným událostem českých dějin. Společnými silami se pokusíme o bilanci dosavadního bádání a otevřených otázek. Vše pouze v nástinu, odpovědi na některé otázky zde pro jejich složitost pouze napovíme. Stranou jsme ponechali samostatnou právnickou univerzitu, která s Dekretem kutnohorským neměla institucionálně nic společného.¹ Místa sice není nazbyt, přesto se však v závěru nevyhneme otázce, zda je co slavit.

Retrospektiva bádání

Autorem onoho prvního *Historického pokusu o osvětlení událostí, které se sebehly roku 1409 na pražské univerzitě*, byl osvícenský profesor na lékařské fakultě Jan Theobald Held. Téměř manifestačně Held toto pojednání přednesl při své rektorské inauguraci 4. listopadu 1826 a o rok později je v latině vydal vlastním nákladem. Jakkoli promluva měla vyznít a také vyzněla jako obrana mistra Jana Husa proti jeho nactiutřačům, Held považoval za potřebné zmírnit její ostří počáteční formulací dvou apodiktických tezí. Odchodem německých profesorů z Prahy předně podle něho došlo k posílení všech německých univerzit a k založení nového vysokého učení v Lipsku. Z odchodu cizinců neměly prospěch jen německé univerzity, nýbrž i počínající reformační proudy, jež přály novým duchovním podnětům. Vlastní zkoumání soudobých pramenů pak shrnul do tří bodů: 1) Němci na pražské univerzitě nedrželi tři hlasy na základě nezměnitelného práva, nýbrž z pozdějšího nařízení císaře Karla IV.; 2) Spory o tyto hlasy probíhaly již dlouho před rokem 1409; 3) z převratu na univerzitě není možné vinit Husa, neboť šlo o rozhodnutí krále Václava, jemuž se němečtí mistři vzepřeli.²

František Palacký, který pro Helda připravil historické podklady, se poměrně obšírně zabýval dekretem Václava IV. v prvním svazku třetího dílu svých *Dějin*

1) K samostatným národům na pražské juristické univerzitě naposled Jiří Stočes, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, s. 139–162.

2) Jan Teobald HELD, *Tentamen historicum illustrandis rerum anno MCCCXCIX in universitate Pragena gestis*, 1827. K obsahu a dobovým okolnostem více Karel KUČERA, *Příspěvek k rektorskému roku Jana Theobalda Helda*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 171–190, zde zvláště s. 176–179; a Ludmila HLAVÁČKOVÁ-KRATOCHVÍLOVÁ, *Jan Theobald Held 1770–1851*, Praha 1972, s. 90–91 a 139–141.

národu českého v Čechách a v Moravě. Praha podle něho přestala být hlavním městem veškeré říše německé, jímž „takřka“ do té chvíle byla. Co hůře, její univerzita již nebyla zřídlem nejen vědeckého, ale i „krasoumného“ snažení pro sousední i vzdálené země, jejichž nově založené univerzity se naopak pražskými emigranty posílily. Na druhé straně německá národnost jím utrpěla první těžkou ránu, „po níž, když jich následovalo v témže směru ještě více, živel německý nemohl skrze několikero století zotaviti se v Čechách zase“. Kromě toho se odchodem německých profesorů a studentů probořila nejsilnější hráz, která se rozvíjení reformátorských idejí stavěla na odpor.³

Mladý Václav Vladivoj Tomek měl v době, kdy souběžně vydával česky i německy *Geschichte der Prager Universität*, ještě živě před očima Palackého líčení. V zásadě se s ním nerozešel, pokud šlo o důsledky dekretu. Německo jím ztratilo středisko vědecké výchovy, které až do té doby sjednocovalo většinu studující mládeže všech různých německých kmenů. Obdobné centrum se již nikdy v Německu nepodařilo založit.⁴ Je to stejně pozoruhodný postřeh jako další Tomkův úsudek, který se vztahoval k nové etapě pražského vysokého učení. Do té doby univerzálně evropské, všem národům přístupné *studium generale* se v roce 1409 stalo „převážně národním a sloužilo přednostně domácím kulturním zájmům“. O reformním novátorství tu nepadne ani slovo, zato se však v širší české verzi objevuje pozoruhodná úvaha, podle níž se „rozkaz královský s prvotním úmyslem založení obecného učení ovšem nesrovnával“.⁵

Causa celebris se z této události stala až knihou profesora Konstantina von Höflera: *Magister Johannes Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag* z roku 1864. Höfler viděl v Husovi, který zcela ovládl a zfanatizoval český národ, jediného viníka vyhnání Němců. Ano, tento „selský synek z Husince“ podle něho považoval za bohulibý skutek vyhnat z univerzity i z Čech všechny Němce.⁶ Katastrofě z jara 1409 předcházelo fanatické úsilí o „osvobození“ Čech, neboť „převaha německého národa byla právě tak zřejmá v kostele a ve škole, jako i na městském magistrátu a v každodenním obchodě“.⁷ Není divu, že Höfler

3) FRANZ PALACKÝ, *Geschichte von Böhmen*, III/1, Prag 1845, s. 229–238, zde zvláště s. 237–238. Stejně závěry nalezneme i v české rozšířené verzi: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, III/1, citujeme 3. vydání, Praha 1877, s. 96–110, zde s. 109–110. V obou jazykových verzích Palacký použil pro králův mandát slova „dekret“, což dalo této písemnosti dnes již tradiční označení.

4) V. V. TOMEK, *Geschichte der Prager Universität*, Prag 1849, s. 70: „Für Teutschland dagegen ging gerade dadurch ein Mittelpunkt wissenschaftlicher Bildung, welcher bisher die Mehrzahl der studierenden Jugend sämtlicher verschiedenen deutschen Stämme vereinigt hatte, und dessen Leitung... ebenfalls fast ausschließlich in den Händen deutscher Gelehrten gestanden war. Es gelang seitdem nirgends wieder, einen solchen Mittelpunkt zu begründen...“

5) V. V. TOMEK, *Děje University pražské I.*, Praha 1849, s. 151. Na druhé straně zde stojí, že všechna předchozí „sláva ústavu“ šla zcela na útraty českého národa, „který až posud měl [z ní] hmotné i duchovní škody a nejméně užítku“ (tamtéž, s. 153–154).

6) Viz Carl Adolf Constantin HÖFLER, *Magister Johannes Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag 1409*, Prag 1864, s. 276, a též, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen*, I–III, FRA SS II, 6–7, Wien 1856–1866 (přetisk Graz 1969–1970), zde III, s. 17.

7) C. A. C. HÖFLER, *Magister Johannes Hus*, s. 115: „Das Übergewicht der deutschen Nation war in Kirche und Schule, im Magistrate der Stadt wie im täglichen Handelsverkehr gleich bemerkbar.“

uměl tak vnímavě vylíčit situaci svých soukmenovců před a po roce 1409, neboť sám byl svědkem analogického vzestupu domácího národa a „čechizace“ pražské univerzity.

Höflerova povýšenost a místy až urážlivá přezíravost všeho českého nutně musela vybudit ostrou odezvu. Odpovědi se ujal František Palacký, který již v názvu svého polemického spisu naznačil, že předmětem sporu zdaleka nebude jen dekret z 18. ledna 1409, nýbrž obrana českého národa, jeho reformačního zápasu a v neposlední řadě Jana Husa. Závažným podnětem pro další bádání mohla být (ne vždy však byla) Palackého teze, že spor o tři hlasy vzplanul až po vydání Dekretu kutnohorského.⁸ Jinak tento spor k lepšímu objasnění dekretu sice nepřispěl, oba jeho protagonisté se však ve svých edicích přičinili o vydání většiny písemností listinné a listové povahy.⁹ Snad jen V. V. Tomek se vzrušenou polemikou nenechal vyvést ze svého oportunního postoje. Ve třetím dílu *Dějepis města Prahy* přitom nezanedbal nic podstatného, co bylo tehdy o věci známo. Ze své příslovečné zdrženlivosti vybočil pouze jednou, když do úst českého lidu vložil, co sám rovněž považoval za důležité, že totiž „skutek“ ten byl „důležitý ku prospěchu jeho národnosti“.¹⁰

Konec konců ani *Geschichte Böhmen* Adolfa Bachmanna, jejichž druhý díl z roku 1905 vylíčil dosti podrobně celou aféru, nevybočily z očekávání.¹¹ Jako Höflerův žák se Bachmann ostatně projevil i ve stati příznačně nazvané *Der älteste Streit zwischen Deutschen und Tschechen an der Prager Universität*.¹² Prameny jako by již byly pro bádání vyčerpány, vždyť i významná Klicmanova edice protokolu vídeňského procesu mistra Jeronýma Pražského vyšla ještě před koncem 19. století.¹³ Více méně pak jedinou možností byly zevrubné výzkumy dílčích otázek nebo převážně spekulativní nahlížení aféry z různých úhlů. Jistá bezradnost se na straně české historické obce projevila i při pětistém výročí vydání Dekretu kutnohorského v roce 1909. Mohlo tak tomu být i proto, že větší závažnost měl spor o to, zda Karel IV. založil pražskou univerzitu z titulu římského, či českého krále. Příznačné je, že Český časopis historický se spokojil s kritickou edicí dekretu, kterou připravil Gustav Friedrich.¹⁴ Konec konců však sborník přednášek, které porůznu přednesli Václav Novotný, Kamil Krofta a Josef Šusta, zůstal důstojným

8) FRANZ PALACKÝ, *Die Geschichte des Hussitentums und Prof. Constantin Höfler. Kritische Studien*, 2. vyd., Prag 1868, zde zvláště kap. XII. Hat Hus die Deutschen gehasst und aus Prag vertrieben, s. 95.

9) Srov. C. A. C. HÖFLER, *Geschichtsschreiber*, I–III (jako pozn. 6); *Documenta Mag. Johannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et contraversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia* (dále *Documenta MHJ*), Franciscus Palacky (ed.), Praha 1869, přetisk Osnabrück 1966, s. 343–373, Nr. 8–20.

10) V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, III, Praha 1875, cituji 2. vydání z roku 1893, s. 474.

11) Adolf BACHMANN, *Geschichte Böhmens*, II, Gotha 1905, s. 178–185.

12) Adolf BACHMANN, *Der älteste Streit zwischen Deutschen und Tschechen an der Prager Universität*, Historische Vierteljahrschrift 7, 1904, s. 39–52.

13) *Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae a. 1410–1412*, Ladislav Klicman (ed.), (Historický archiv 12), Praha 1898.

14) Gustav FRIEDRICH, *Dekret Kutnohorský. Poměr jeho rukopisných textů*, ČČH 15, 1909, s. I–XII. Přetisk ve sborníku *Dekret Kutnohorský. Přednášky a stati*, Praha 1909, s. 59–72.

přínosem tohoto jubilea. Mimo jiné pro Kroftovu domněnku, podle níž se v roce 1408 k českému národu hlásila sotva jedna pětina všech příslušníků univerzity.¹⁵ Také od Josefa Šusty bychom nečekali formulaci, že Dekret kutnohorský zrušil „posvěcený zvykem úchvat cizinské majority“.¹⁶ Do třetice pak Václav Novotný ve své přednášce vykročil k pozdějšímu podrobnému vyličení událostí před a po 18. lednu 1409 v prvním svazku své monografie M. Jan Hus. Motiv obrany wyclifismu hrál podle něho při vypuknutí sporu jen podřízenou úlohu, neboť o „věc národní zasazovali se mistři čeští bez rozdílu stran“. Pražská univerzita nebyla před Dekretem kutnohorským německou, jím se nestala ani českou, neboť před tím i potom zůstala latinskou. Odchodem cizinců ztratila sice na své síle, její vědecký význam tím však neutrpěl.¹⁷

Do té doby nejpodrobnější a v řadě ohledů dodnes cennou a neprávem přehlíženou monografií publikoval na počátku první světové války Friedrich Matthaesius.¹⁸ Úkol, který si položil, tj. souborně vyhodnotit různorodé prameny k pražskému univerzitnímu sporu, znamenitě splnil, aniž by se nechal ovlivnit úzce nacionalistickými postoji svých předchůdců. Přesto příliš neuspokojil Václava Novotného, který v roce 1919 v prvním dílu svého životopisu M. Jana Husa vynaložil všechnu svou akribii na vyličení událostí vedoucích k vydání „památného“ dekretu jako „věci národní“, o níž se zasazovali čeští mistři bez rozdílu stran.¹⁹ Nové podněty přinesla až stať F. M. Bartoše.²⁰ Jako „juristický výraz dlouhodobých proměn“, kterými pražská univerzita prošla jednak v poměru k ostatní střední Evropě, jednak v poměru k českému národnímu životu označil Dekret kutnohorský Václav Vaněček v publikaci o právních dějinách Karlovy univerzity.²¹

Sudetoněmecké dějepisce se znovu silně ozvalo v předvečer a na počátku války, a to ve spojitosti se svými „volksgechichtlichen“ úkoly, které pro starší sudetoněmecké dějiny programově vytýčil Heinz Zatschek.²² Při zřetelném důrazu na soupeření Němců s Čechy Zatschek nemohl pominout vývoj pražské univerzity až k osudnému zvratu v roce 1409. Výsledky statistických propočtů frekvence na pražské právnické univerzitě, k nimž došli účastníci jeho semináře, pak po dlouhou dobu sice přejímali další badatelé,²³ nikoli však jejich interpretaci, podle níž

15) Kamil KROFTA, *Dekret Kutnohorský*, in: *Dekret Kutnohorský*, s. 29–48, zde s. 37.

16) Josef ŠUSTA, *Dekret Kutnohorský*, tamtéž, s. 49–57, zde s. 54.

17) Václav NOVOTNÝ, *Dekret Kutnohorský*, tamtéž, s. 5–28.

18) Friedrich MATTHAESIUS otiskl své pojednání ve dvou částech: *Der Auszug der deutschen Studenten aus Prag*, MVDGB 52, 1914, s. 451–499; 1915, s. 58–110.

19) Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a dílo*, I/1, Praha 1919, s. 300–345, zde zvláště s. 345–346.

Autorovy sympatie k Husově česko-národní reformní straně se ponejvíce projevují v jeho hodnocení konkrétních osob a jejich počínání.

20) František MICHÁLEK BARTOŠ, *V předvečer Kutnohorského dekretu*, ČNM 102, 1928, s. 97–113.

21) Václav VANĚČEK, *Kapitoly o právních dějinách University Karlovy*, Praha 1934, 2. vyd., Praha 1946, citace zde na s. 24–25.

22) Heinz ZATSCHKEK, *Volksgechichtliche Aufgaben für die ältere sudetendeutsche Geschichte*, ZSF 1, 1937, s. 42–55. Více k němu Eva DOLEŽALOVÁ, *Poznámky k dílu Heinze Zatschka*, in: *Německá mediévistika v českých zemích do roku 1945*, Pavel Soukup – František Šmahel (edd.), Praha 2004, s. 353–362.

23) Viz Heinz ZATSCHKEK, *Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409. Aus dem historischen Seminar*, SSG 3, 1939, s. 81–128.

vůbec nelze mluvit o tom, že by tato (právníká) univerzita náležela českému lidu. A protože ani na ostatních třech fakultách nemohl být stav podstatně odlišný, pražské *studium generale* nebylo jen první říšskou univerzitou severně od Alp, nýbrž také první německou říšskou univerzitou (*Reichsuniversität*).²⁴ Na pomoc mu svým výkladem termínu „regnicolae“ přispěchal Anton Blaschka, podle něhož král Václav IV. svým zásahem do univerzitních poměrů roku 1409 proměnil dosavadní říšskou univerzitu v univerzitu zemskou (*Landesuniversität*).²⁵

Protiněmecká atmosféra prvních poválečných let sice jubileum pražské univerzity v roce 1948 poznamenala, tu však vzápětí překryl nápor historického materialismu. S jinak u něho vzácnou zdrženlivostí pojednal „bouře Kutnohorského dekretu“ F. M. Bartoš v knize *Čechy v době Husově*. Škrtem pera v záchvatu hněvu podle něho král Václav IV. zvrátil mocenské poměry na univerzitě do té míry, že se s tím nemohli cizinci spokojit. Vyličením následných peripetií Bartoš obohatil dosavadní poznatky.²⁶ Václav Chaloupecký, autor nejvýznamnější publikace vzešlé z jubilejního roku 1948, Dekret kutnohorský naopak pojal jako výslednici řady souběžných pohybů a příčin. Královým rozhodnutím pražská univerzita ztratila sice svoji evropskou pověst i důležitost, vzápětí však Praha nabyla jako přední sídlo husitské revoluce znovu své „světové pověsti“.²⁷ Ve studii *Kdo vymohl Čechům dekret Kutnohorský?* Chaloupecký vyslovil domněnku, že Václav IV. jej vydal „hlavně proto, že chtěl se opět státi německým králem“. Naproti tomu česká nižší šlechta na jeho dvoře přihlížela více k českým tužbám národním.²⁸

O nové řešení otázky, kterou položil Chaloupecký, se v roce 1957 pokusil Ferdinand Seibt. V názvu své stati se sice přihlásil k Höflerově knize z roku 1864, neméně programově se však snažil vystříhat nacionalistického nánosu, který poznamenal polemiky devatenáctého století.²⁹ Rozborem dochovaných písemností, zejména tzv. Spottliedern, Seibt vyzdvihl prvořadou roli právníka Jana Jesenice a mistra Jeronýma Pražského. Domněnku o Jesenicově autorství spisu *Defensio mandati*, ostatně již dříve v literatuře dosti běžnou, krátce předtím prokázal Jiří Kejř.³⁰ Zatímco Seibtovi unikla řada titulů českého dějepisce, na Seibtovu studii

24) H. ZATSCHKEK, *Studien*, s. 127–128: „Auch nach der Prüfung der Matrikeln kann keine Rede davon sein, daß diese Universität eine des tschechischen Volkes gewesen wäre. Das tschechische Volk war gar nicht stark genug, um allein Träger einer Hochschule zu sein.“ Následuje ironická narážka na tzv. univerzitní zákon z 18. 2. 1920, který zůstane stejně pamětihodný, jako jím byl pokus „die erste Universität des Reiches nördlich der Alpen und somit die erste deutsche Reichsuniversität zur einer tschechischen Landesuniversität zu stempeln“.

25) Anton BLASCHKA, *Wenzel IV. und die Frage der Karlsuniversität in Prag 1399 und 1409*, ZSF 5, 1941–1942, s. 124–130, zde s. 130.

26) F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově 1378–1415* (České dějiny, II/6), Praha 1947, s. 281–319, 359–361.

27) Václav CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze. Její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha 1948, s. 98–104.

28) Václav CHALOUPECKÝ, *Kdo vymohl Čechům Dekret Kutnohorský?*, ČČH 48–49, 1947–1948, s. 14–29.

29) Ferdinand SEIBT, *Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, Archiv für Kulturgeschichte 39, 1957, s. 63–80 (přetisk in: SEIBT, Ferdinand: *Hussitenstudien*. München 1987, s. 1–15).

30) Jiří KEJŘ, *Dvě studie o husitském právnictví I.*, Husitský právník v boji o Dekret kutnohorský (Rozpravy ČSAV, ŘSV 64–65), Praha 1954, s. 1–18.

nenalezneme odkaz ve *Sborníku k oslavě 550. výročí Dekretu kutnohorského* z roku 1959. Zda se tak nestalo úmyslně, nelze již bezpečně říci, není to však vyloučeno, neboť některé příspěvky tohoto sborníku jsou ještě silně zatíženy marxistickou rétorikou.

Očím se dnes už nechce věřit, v čem ve své úvodní promluvě viděl smysl a odkaz Dekretu kutnohorského tehdejší rektor Jaroslav Procházka. Připomínka události z počátku roku 1409 ho utvrdila v přesvědčení o falešnosti ideologie, která se pokouší konstruovat přehradu mezi vzdělanci a masami lidu. To ovšem už podle něho Univerzité Karlově nehrozí, neboť je a navždy zůstane nositelkou pokrokových myšlenek, pokud bude spjata s prací a životem lidu.³¹ Ani František Kavka se nevyvaroval soudobých klišé, když přivítal odstranění nadvlády cizích reakčních mistrů, kterou byly vytvořeny předpoklady pro to, aby se po prvé v historii pražská univerzita postavila na stranu proticírkevního hnutí, a dala tak všechny své výchovné možnosti do služeb boje o pokrok.³²

Také Zdeněk Fiala, jemuž připadl úkol nově vyličit vznik Dekretu kutnohorského, neměl s ideologickým vyzněním svého jinak věcně fundovaného příspěvku potíže. „Pokrokovost“ se přesunula výhradně na stranu domácích wyclifských realistů. Vydání Dekretu kutnohorského odstranilo „nenormální situaci nadvlády cizinců“ v obecném učení a umožnilo tak, aby univerzita svým charakterem národní a naplněná duchem pokroku úzce stanula po boku velkého lidového hnutí, zaměřeného proti hlavním sloupům feudálního společenského systému.³³ Jako „nový člověk“ se podle návodu tehdejšího koryfeje Zdeňka Nejedlého podíval „nově“ na Dekret kutnohorský i právní historik Václav Vaněček. V odpovědi na otázku, do jaké míry vůbec mohli být Němci z našich zemí považováni za „Čechy“ ve smyslu dekretu, přiznal jen druhým nárok být „regni Bohemiae iusta heres“. V závěru své spekulativní stati pak uvítal, že Dekret kutnohorský otevřel cestu k nástupu revolučních sil.³⁴

Dílčí příspěvky jubilejního sborníku se vyznačují snahou o věcný přístup, jak vyplývá na jiných místech. Ideovou návaznost na toto pojetí lze sledovat i v pozdější biografii Václava IV. od Jiřího Spěváčka. Národní program, jehož základním obsahem bylo počestění univerzity, nespočíval podle něho v tom, že čeští mistři hlásali protiněmecká hesla. Proti Němcům nevystupovali z důvodů nacionálních, nýbrž jako zásadní odpůrci jejich konzervatismu, který nebyl s to změnit neúnosnou společenskou situaci.³⁵ Zrnko pravdy v tom bylo, avšak jen zrnko.

Materiálově nejpřínosnější příspěvek k 550. výročí Dekretu kutnohorského vyšel s tříletým odstupem. Již v jeho názvu dal Jiří Kejř najevo, že mu v prvé řadě šlo o sporné otázky v dosavadním bádání. V prvé z nich se vyslovil proti pojetí

31) Zahajovací projev rektora University Karlovy prof. dr. Jaroslava Procházky, in: Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách, AUC – Philosophica et Historica 2, 1959, s. 7–9.

32) František KAVKA, Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách, in: Dekret kutnohorský, s. 11–17, zde s. 16.

33) Zdeněk FIALA, O vzniku Dekretu kutnohorského, in: Dekret kutnohorský, s. 21–39, zde zvl. 30–31.

34) Václav VANĚČEK, Dekret kutnohorský z hlediska dějin státu a práva, in: Dekret kutnohorský, s. 55–69.

35) Jiří SPĚVÁČEK, Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce, Praha 1986, s. 406.

Dekretu kutnohorského jako jednorázového voluntaristického aktu krále Václava, přičemž objektivně doložil přednesené kvestie kvodlibetu mistra Matěje z Knína. V pozadí tohoto závažného aktu bylo naopak dlouhodobé cílevědomé úsilí, na němž se závažnou měrou podíleli sami mistři domácího univerzitního národa.³⁶ Zatímco v této sporné problematice se Kejř vyrovnával s názory starší literatury, v otázce interpretace Dekretu kutnohorského jako výsledku česko-německého antagonismu polemizoval mimo jiné s článkem polské historičky Ewy Maleczyńskiej.³⁷ Jiří Kejř již dříve potvrdil Jesenicovo autorství polemiky *Defensio mandati* a v dalších letech pak výrazně posunul vpřed poznání Knínova kvodlibetu.³⁸ K této problematice přispěl i František Kavka s Hanou Václavů, kteří upřesnili počty studentů i mistrů pražské univerzity před rokem 1409, a snad i oba autoři tohoto příspěvku.³⁹

Kdy a proč vznikly pražské univerzitní národy

Dnes již nikdo nezpochybňuje, že pražská univerzita byla založena Karlem IV. jako českým panovníkem ku prospěchu celé říše, v duchu jeho univerzalistických představ a se záměrem přenést univerzitní vzdělání (*translacio studii*) do nového, zárynského světa.⁴⁰ Pochybnosti naopak nadále panují ohledně toho, zda se již při svém založení začaly v rámci čtyřfakultní univerzity uplatňovat čtyři univerzitní národy.

První zmínka o existenci čtyř univerzitních národů se objevuje v *Ordinaciones* pražského arcibiskupa a univerzitního kancléře Arnošta z Pardubic z roku 1360⁴¹

36) Jiří KEJŘ, Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83–121.

37) Ewa MALEZYŃSKA, Z dziejów interpretacji Dekretu kuthohorskiego, Kwartalnik Historyczny 66, 1959, s. 716–725.

38) J. KEJŘ, Dvě studie o husitském právnictví, s. 1–18; a též, Husitský právník M. Jan z Jesenice, Praha 1965, s. 12–19. Ke kvodlibetu M. Matěje z Knína viz zvláště *Kvodlibetní disputace na Pražské universitě*, Praha 1971, s. 77–90, kde odkazy na další autorovy speciální studie. I v Kejřových pracích lze však rozpoznat dobová klišé projevující se náklonností k Husovu pokrokovému reformnímu programu.

39) Z prací Františka ŠMAHELA srov. zejména: *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77/3), Praha 1967; *The Kuttenger Decree and the Withdrawal of the German Schools from Prague in 1409. A Discussion*, in: *History of University* 4, 1980, s. 153–164, přetisk in: *Die Prager Universität im Mittelalter, Univerzitní kvestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 7–41; *Husitská revoluce II*, 2. vyd., Praha 1996, s. 214–235 (něm. verze *Die Hussitische Revolution II*, Hannover 2002, s. 788–832) a *Die Prager Universität im Mittelalter. Gesammelte Aufsätze*, Leiden – Boston 2007. Dále srov. Martin NODL, *Paměť a intelektuál*, in: *Septuaginta Paulo Spunar oblata (70+2)*, Praha 2000, s. 376–384; *Iurare vel promittere. Příspěvek k problematice pražských univerzitních statut*, AUC-HUCP 47, 1–2, s. 49–57; „Smíření národů“ na pražské universitě na přelomu 14. a 15. století, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Martin NODL – Martin WIHODA (edd.), Brno 2008, s. 261–272.

40) K založení Karlovy univerzity s připojeným přehledem dosavadního bádání František ŠMAHEL, *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, ČČH 96, 1998, s. 253–289. Některé nové postřehy, reagující na hypotézy Petera Morawa, autor předeštlé studie *Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity*, AUC-HUCP 41, 2001, č. 1–2, s. 11–31 (přetisk v tomto souboru).

41) K obsahu *Ordinaciones* výstižně Miroslav BOHÁČEK, *Založení a nejstarší organizace pražské univerzity. Několik postřehů právního historika*, AUC-HUCP 6, 1965, č. 1, s. 16–17.

a týká se volby konsiliářů či přesněji prokurátorů národních kurií.⁴² Dikce Arnoštových *Ordinaciones* ale svědčí o skutečnosti, že v roce 1360 byly univerzitní národy již funkční institucí, i když jejich praktické uplatnění v rámci univerzitní správy před rokem 1360 vyjma volby konsiliářů neznáme. Během sedmdesátých let 14. století, kdy se zvýšila frekvence návštěvnosti pražské univerzity, význam národních kurií jako samosprávných společenství nepochybně vzrostl: v roce 1370 byli po prvé podle národních kurií na artistické fakultě paritně voleni dispensátoři, kteří rozhodovali o přidělení řádných přednášek, od roku 1378 též examinátoři.⁴³ Nejpozději od roku 1385 byl prostřednictvím dvou delegátů z každého univerzitního národa volen i rektor a patrně i vicerektor, a to prostou většinou hlasů tří fakultní univerzity, i když ustanovení o této volbě může být i staršího data.⁴⁴ Prostá většina hlasů se uplatňovala i při hlasování v mistrovských kongregacích, resp. v pozdějším období v kongregacích mistrů-regentů, takže bylo za určitých podmínek možné přehlasovat mistry jednoho univerzitního národa. Proslulou se v tomto ohledu stala mistrovská kongregace v květnu 1403, která se po bouřlivém jednání usnesla, že nikdo nesmí veřejně či tajně hlásat žádný z pětačtyřiceti Wyclifových článků, jejichž soubor sestavil dominikán Jan Hübner.⁴⁵

Zatímco podle dostupných svědeckých pramenů se princip parity čtyř univerzitních národů na pražském *studium generale* prosadil až během šedesátých a sedmdesátých let, pak v době po vydání Dekretu kutnohorského na univerzitě naopak panovalo přesvědčení, že univerzitní národy povstaly již při samotném založení univerzity Karlem IV. Dokládá to protest proti změně univerzitní ústavy z 6. února 1409, v němž podle německých mistrů tří národů došlo k paritnímu rozdělení univerzitní správy podle čtyř národů již z přímého záměru samotného Karla IV.⁴⁶ Obdobný výklad nebyl v pražském univerzitním prostředí ojedinělým, neboť se objevuje i v tzv. *Kronice univerzity pražské*.⁴⁷ Její autor, ve sporných otázkách straník českého univerzitního národa, totiž obdobně tvrdil, že Karel IV. rozdělil nově

42) Arnoštova *Ordinaciones* přímo ztotožňují konsiliáře volené podle jednotlivých národů s prokurátory jednotlivých národů: „Item eligantur consiliarii sive procuratores de nacionibus.“ – Miroslav BOHÁČEK, *O rukopisech statut pražské univerzity*, StR 3, 1964, s. 75.

43) K roli národů v rámci univerzitní správy výstižně již F. MATTHAESIUS, *Der Auszug der deutschen Studenten*, s. 451–499. Danou problematikou se zabírala a doklady shromáždila Marie HAASOVA-JELÍNKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání*, Zvláštní otisk Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, Praha 1948. Názory uvedených badatelů v tomto ohledu více méně převzala Sabine SCHUMANN, *Die nationes an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte*, Berlin 1975.

44) K pražskému způsobu volby rektora a k jeho uplatnění na dalších středoevropských univerzitách Rainer Christoph SCHWINGES, *Rektorwahlen. Ein Beitrag zur Verfassungs-, Sozial- und Universitätsgeschichte des alten Reiches im 15. Jahrhundert*, Sigmaringen 1992, s. 20–27.

45) Notářský instrument zákazu veřejně či tajně hlásat některý z pětačtyřiceti Wyclifových článků vydal František PALACKÝ: *Documenta MJH*, s. 327–331. K tomu srov. zprávu tzv. Kroniky univerzity pražské – *Chronicon Universitatis Pragensis*, Jaroslav Goll (ed.), FRB VIII, Praha 1893, s. 569.

46) *Documenta MJH*, s. 350: „Quod quidem studium in principio suae fundationis de suae benignitatis dispositione in quatuor nationes, scil. Bohemorum, Polonorum, Bavarorum et Saxonum fuit divisum et distinctum: quae quidem nationes in conciliis, judiciis, examinibus, electionibus et ceteris actibus praefati studii usque in praesentem diem omniho fuerunt aequales.“

47) *Chronicon Universitatis Pragensis*, J. Goll (ed.), FRB VIII, s. 567.

založenou univerzitu na čtyři národy: český, bavorský, polský a saský. V zakládací listině Karlovy univerzity, jejíž znění muselo být v dané době obecně známo, se přitom o univerzitních národech *expressis verbis* nemluví. Kasuisticky však bylo možné odvolávat se na to, že neodkladné zřízení instituce univerzitních národů se rozumělo samo sebou, pokud se nové *studium generale* mělo řídit pařížským a boloňským vzorem. Spíše však byl výklad počátečních dějin univerzity v roce 1409 ovlivněn nezpochybnitelnou existencí čtyř univerzitních národů, kodifikovanou v univerzitních statutech, jejichž doba vzniku mohla být v roce 1409 spojována se samotným založením pražského vysokého učení. Vše však nasvědčuje tomu, že k faktickému rozrůznění mistrů a studentů podle univerzitních národů došlo až v souvislosti s nárůstem jejich počtu, kdy se rozdělení do přibližně stejně velkých národních kurií mohlo po pařížském vzoru jevit pro správu univerzity nejvhodnějším.

Spory o koleje předehtou Dekretu kutnohorského?

Až do počátku osmdesátých let 14. století, jak tomu mlčení pramenů nasvědčuje, nevykazovalo soužití pražských univerzitních národů zjevné rozpory. Princip parity se pravděpodobně uplatnil i při založení prvních dvou mistrovských kongregací, Karlovy koleje a na ní navázané koleje Všech svatých, v roce 1366, i když se v zakládací listině Karlovy koleje o způsobu obsazování míst nemluví. Prvních šest míst bylo, jak se zdá podle zprávy Beneše Krabice z Weitmile, rozděleno mezi tři členy českého univerzitního národa, zbylá tři místa připadla členům tří zbývajících národů. Jakým způsobem byly kolegiatury v Karlově koleji obsazovány během dvaceti let po roce 1366, sice nevíme, ze skladby koleje před arcibiskupovým zásahem do volby v roce 1384 však můžeme vcelku jednoznačně usuzovat, že český univerzitní národ před propuknutím sporu o kolejní místa držel pouze jednu čtvrtinu míst.⁴⁸ Především tato skutečnost, s níž se pojily ambice na univerzitě působících mistrů českého univerzitního národa, pak společně s iniciační rolí pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna vedly k propuknutí sporu o obsazování míst v mistrovských kolejích, sporu, jenž se až do vydání Dekretu kutnohorského v roce 1409, což je třeba zdůraznit, ukázal být v tomto ohledu ojedinělým.

Uvolnění jednoho místa v Karolinu vyvolalo v roce 1384 mezi mistry českého národa obavy z předpokládaných úprav univerzitních statut, o nichž se proslýchalo, že by mohly být na jejich úkor. Arcibiskup Jan z Jenštejna, na něhož se reprezentanti *nacio bohemorum* obrátili se žádostí o prosazení volby mistra z vlastního národa, využil této příležitosti k demonstraci svého výsadního postavení v rámci

48) Nezávisle na sobě provedli rekonstrukci skladby Karlovy koleje před rokem 1384 a v letech následujících František ŠMAHEL, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, AUC-HUCP 33–34, 1993–1994, s. 22–41; Wolfgang ERIC WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlichen Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft*, Berlin 1999, s. 429–430.

univerzity a potažmo i ve všech církevních institucích v království.⁴⁹ Rektorovi, jímž byl Konrád ze Soltau, předně zakázal provádět jakékoli změny v univerzitní správě a revidovat statuta. Kolegiátům Karlovy a i nedávno založené Václavovy koleje pak nařídil volit za příštího kolegiáta výlučně člena *nacio bohemorum*. Dvě univerzitní apelace z počátku prosince roku 1384 proti arcibiskupovým výnosům představují první projevy korporativního uvažování reprezentantů tří cizích národů.⁵⁰ Na jedné straně se v nich zrcadlí sebevědomí univerzitních hodnostářů, především rektora, a na straně druhé existence nacionálně založené argumentace. Jejich autoři se ve snaze uchovat status quo při svobodném obsazování míst v kolejích a neomezovat zákonodárné pravomoci rektora tří fakultní univerzity neváhali ve své argumentaci dovolávat na právní zvyklosti platné na univerzitě od samotného počátku, tedy dávno před arcibiskupem Jenštejnem, a na straně druhé nově prosazovat princip početního zastoupení jednotlivých univerzitních národů jako konstitutivního prvku pro správu univerzity. Apelanti, kteří se ohradili proti arcibiskupovu výnosu ohledně obsazování míst v kolejích, totiž tvrdili, že Češi tvoří na univerzitě pouhou desetinu, kdežto arcibiskup, sveden prý českým univerzitním národem, hlásal, že Němci převyšují na univerzitě český národ pouze dvojnásobně.⁵¹ Jak víme na základě frekvence návštěvnosti pražské alma mater v osmdesátých letech, ani jedno z tvrzení neodpovídalo pravdě.

Spory o místa v kolejích před soudem generálního vikáře, jejichž průběh zde nemůžeme sledovat,⁵² v symbolické rovině skončily úspěchem arcibiskupa, jenž si vynutil všeobecné uznání své soudní svrchovanosti. Ve svých důsledcích pak tyto

49) Pro Jenštejnovy politické představy a plány zůstává nadále cenná práce Rudolfa HOLINKY, *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI.*, Bratislava 1933. Jenštejnovy spory v polovině osmdesátých let detailně analyzoval, zcela však bez vztahu ke sporům na univerzitě, Ruben Ernest WELTSCH, *Arcibishop John of Jenstein (1348–1400). Papalism, Humanism and Reform in Pre-Hussite Prague*, The Hague 1968. Pro rozkrytí vztahu Jenštejna a teologů působících na Karlově univerzitě jsou velmi cenné postřehy Jaroslava V. POLCE, *Svatý Jan Nepomucký*, 2. vyd., Praha 1993, především s. 168–199. Nutno však nadále přihlížet i k názorům F. M. BARTOŠE, *Čechy v době Husově*, Praha 1947, především s. 45–55, resp. tzv. *Jan z Jenštejna a jeho zápas*, JSH 13, 1940, s. 94–108.

50) Obě apelace vydal Ferdinand TADRA, *Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN 1890, s. 283–308.

51) F. TADRA, *Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století*, s. 305: „non solum in duplo sed ultra quam in decuplo numero maiori nacionem Boemorum excellunt“.

52) Dnes existuje přinejmenším sedm svěbytných pokusů o výklad sporů o místa v mistrovských kolejích, přičemž každý z nich spojuje uzavření dohody o obsazování míst v mistrovských kolejích s *concordia nacionum*, ačkoli v dataci se názory jednotlivých badatelů rozcházejí: V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, III, s. 331–335; C. A. C. HÖFLER, *Magister Johannes Hus*, s. 113–137; V. NOVOTNÝ, *Dekret kutnohorský*, s. 5–28; F. MATTHAESIUS, *Der Auszug der deutschen Studenten*, s. 451–499; F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 63–66; J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 375–379; W. E. WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium*, s. 64–81; F. ŠMAHEL, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí*, s. 22–41. V našem textu vycházíme z doposud nepublikovaných závěrů detailní analýzy *concordia nacionum*, jež je součástí připravované monografie Martina Nodla. [Ta již mezitím vyšla pod názvem *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, zde s. 33–106. Autor v ní na základě ohlasů Dekretu kutnohorského prokázal, že *concordia nacionum* není totožná s dohodou o obsazování míst v mistrovských kolejích a že představovala obecnou právní normu, jež upravovala život Karlovy univerzity, a nikoli jen volbu kolegiátů. Součástí této práce je i mnohostranný rozbor potenciálních příčin a důsledků sporů na pražské univerzitě v letech 1384–1385, jenž se v mnoha aspektech rozchází s názory dosavadního bádání.]

spory vyústily v uzavření dvou svěbytných dohod, jež na příští desetiletí upravily univerzitní správu a zklidnily vztahy mezi národními korporacemi. Spory mezi nimi vznikaly, jak se zdá, zcela ojediněle, a pokud přece jen vyvstaly, bylo možné je řešit prostřednictvím mechanismů v těchto dohodách zakotvených a až do roku 1409 všeobecně respektovaných. Spor o obsazování míst v mistrovských kolejích byl s největší pravděpodobností vyřešen již do konce roku 1384. Arcibiskup v dohodě, jejíž znění se nám nedochovalo, rezignoval na svůj původní výnos ohledně volby kolegiátů pouze z řad *nacio bohemorum*.

V rámci dohody, uzavřené mezi kolegiáty Karlovy koleje a českým univerzitním národem prostřednictvím rektora Konráda ze Soltau a generálního vikáře Mikuláše Puchníka,⁵³ se znesvářené strany shodly na principu obsazování míst v Karlově koleji i v koleji Všech svatých: členové českého univerzitního národa měli napříště obsadit pět míst v koleji, kdežto členové tří ostatních národů míst šest. Dvanácté místo pak mělo být střídavě obsazováno příslušníky všech čtyř univerzitních národů. Dohoda se tak vracela k původnímu, de facto paritnímu zastoupení kolegiátů z *nacio bohemorum* na jedné straně a kolegiátů tří ostatních národů na straně druhé, jak ho známe z relace Beneše Krabice z Weitmile z roku 1366. To, že v daném střetu hrály nacionálně motivované zájmy význačnou roli, není třeba zpochybňovat, i když primární byl spíše korporativní zájem aktivních mistrů z *nacio bohemorum*.

K dotvoření této dohody došlo v roce 1390 v důsledku sporné volby mistra Konráda z Benešova, jehož příslušnost k *nacio bohemorum* byla kvůli jeho slezskému původu zpochybněna.⁵⁴ Během patrně dosti komplikovaného jednání smírčí komise byla nakonec opět zvýrazněna přednost českého univerzitního národa, jehož člen měl být na ono dvanácté místo v koleji napříště volen častěji než mistři tří univerzitních národů (posloupnost Čech – Bavor – Sas – Čech – Polák – Bavor – Čech). Po roce 1390 již dohoda o obsazování míst v mistrovských kolejích na univerzitě nevyvolávala žádné nové napětí, a nebyla tudíž příčinou pozdějších střetů mezi jednotlivými univerzitními národy.⁵⁵ Svou roli v tom jistě sehrála skutečnost, že českému univerzitnímu národu se prostřednictvím mecenášů z řad pražského měšťanstva a české šlechty, mnohdy úzce propojené s panovnickým dvorem, dostalo značné materiální podpory, jež se projevila jak založením koleje *Nacio bohemorum*, tak zřízením Betlémské kaple, nemluvě o mnoha dalších finančních darech, jež vedly k jistému saturování ambic ambiciózních příslušníků *nacio bohemorum*.⁵⁶

53) Na smírčí dohodu mezi Mikulášem Puchníkem a Konrádem ze Soltau odkazuje smírčí výrok z roku 1390 – MHUP II, s. 294, č. 23. Samotná dohoda však dochována není.

54) K této dohodě nejpodrobněji V. NOVOTNÝ, *Dekret kutnohorský*, s. 13, 27–28, pozn. 10, jenž ji spojuje s *concordia nacionum*. Naposled srov. F. ŠMAHEL, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí*, s. 32.

55) Podprahově však ono napětí mohlo zanechat své stopy v nacionálně vyhraněných náladách v pražském prostředí a odráželo se v takových skladbách, jako je ostře protiněmecká satira *De Teutonicis bonum dictamen* či báseň *Usque mono tacui* – k nim srov. František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, 2. vyd., Praha 2000, s. 35–36, 72, 74.

56) Proces vzrůstání se *nacio bohemorum* vystihl již V. V. TOMEK, *Děje University pražské*, s. 103–121.

Concordia nacionum

Druhou, pro univerzitní dějiny mnohem významnější dohodou, jejíž porušení mistři tří cizích národů považovali za hlavní argument při odmítnutí Dekretu kutnohorského, byla tzv. *concordia nacionum*. Jejím uzavření na konci února 1385 předcházela výše zmíněná soudní pře o místa v kolejích.⁵⁷ V rámci této pře reprezentanti tří univerzitních národů nakonec souhlasili s uznáním vrchní pravomoci arcibiskupa, avšak s výhradou, že se bude týkat pouze taxativně vymezených otázek, jež vyplývají z jeho „mandátů“.⁵⁸ Nakonec se do sporu vložil prostřednictvím Přemka Těšínského sám Václav IV.⁵⁹ Pod jeho tlakem dospěly znesvářené strany k dohodě, jež ve svém důsledku eliminovala moc arcibiskupa a vedla k uzavření obecné dohody o „svornosti národů“ (*concordia nacionum*). Ta se stala obecnou právní normou, která na jedné straně přikazovala dodržovat stávající paritní zastoupení jednotlivých národů při správě univerzitní obce a na straně druhé zakazovala vyvolávat soudní pře mezi jednotlivými národy a přenášet je mimo univerzitní obec, tedy jak před panovníka, tak před arcibiskupa jako univerzitního kancléře, či dokonce před papežskou kurií. Na smírčí smlouvu musel přísahat nový rektor a po imatrikulaci na ni přísahali všichni, kdo se chtěli stát údy univerzitního těla.⁶⁰ Ani znění této dohody však neznáme. Odkazy na ni jak v souvislosti s vydáním Dekretu kutnohorského, tak ve výpovědích svědků Jeronýmova inkvizičního procesu v roce 1410 ji ale pojmají jako obecnou dohodu o dodržování svornosti mezi univerzitními národy. Nikde se však nepraví, že by se vztahovala na místa v univerzitních kolejích, což víceméně potvrzuje její svébytnost, i když k jejímu uzavření jistě došlo i pod vlivem nacionálně motivovaného střetu o místa v mistrovských kolejích.

Prostřednictvím *concordia nacionum*, dohody uzavřené jako smírčí smlouvy prostřednictvím smírčích soudců, byla na pražské alma mater tedy vskutku nastolena svornost. Zcela jednoznačně o tom svědčí spor, který propukl na konci roku 1385, kdy proti arcibiskupovi společně vystoupili členové koleje Věch svatých, Frid-

Nejnoveji souhrnně Michal Svatoš, *Obecné učení (1347/48–1419)*, in: Dějiny univerzity Karlovy I., 1347/48–1622, Michal Svatoš (ed.), Praha 1995, s. 42–58.

57) Naposledy ji rekonstruoval F. ŠMAHEL, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí*, s. 28–33. Odlišení dohody o kolejích a *concordia nacionum* ale umožňuje i poněkud odlišný výklad.

58) *Soudní akta konsistoře pražské*, díl 2, Ferdinand Tadra (ed.), Praha 1893, s. 311, č. 23.

59) Podíl Václava IV. na řešení univerzitního sporu, stejně jako jeho možné potvrzení dohody o obsazování míst v kolejích, resp. *concordia nacionum*, je předmětem úvah, mnohdy velmi kontroverzních, všech uvedených autorů, kteří se těmto sporům věnovali, přičemž nejvíce přímých zásahů panovníkovi přisuzují Mattheasius, Bartoš a Spěváček. Zmínka v apelaci mistrů tří národů ze 6. února, že Václav IV. *concordia nacionum* potvrdil prostřednictvím listiny (*Documenta MJH*, s. 351: „praecipue in concordia inter nationem Bohemorum parte ex una et alis tres nationes parte ex altera ante multa tempora celebrata, quam littera Vestrae Serenitatis roborastis, gratiose conservetis“), není bohužel podpořena dochovaním této listiny, stejně jako ji pomíjí *Defensio mandati* a ani v jediném případě o ní nemluví žádná pozdější svědeckví, jež by mohlo připisat Václavovi jeho de facto rovněž křivopřísežný postup k újmě. Otázka, zda Václav *concordia nacionum* opravdu potvrdil, tedy zůstává otevřená.

60) K této přísaze, s důrazem na změnu podoby přísahy a na vypuštění části o *concordia nacionum*, začerněném i v nejstarším rukopisu univerzitních statut srov. podrobně M. Nobl, *Iurare vel promittere*, s. 49–58.

man z Prahy, Jenek Václavův z Prahy, Menso z Beckenhusen, Konrád ze Soltau a Jan Marienwerder.⁶¹ Rok poté, co především Jenek Václavův z Prahy působil jako jeden z neaktivnějších mistrů *nacio bohemorum* a co byl Fridman z Prahy vykonavatelem arcibiskupových mandátů z prosince roku 1384, totiž oba mistři z *nacio bohemorum* hájili práva své vlastní korporace, tedy koleje Věch svatých, společně s vůdčími osobami tří univerzitních národů ve sporech z přelomu let 1384–1385. V letech 1384–1385 tedy nezužil nesmiřitelný boj mezi ambiciózním českým univerzitním národem a mezi třemi zbylými univerzitními národy. Mezi vůdčími osobnostmi jednotlivých národů byla dokonce záhy možná i spolupráce, v níž hrály roli i jiné korporativní zájmy než jen zájmy univerzitních národů. Tuto skutečnost potvrzuje i řešení nového sporu o způsob volby dvanáctého místa v Karlově koleji roku 1390, k němuž došlo v rámci univerzitní obce, prostřednictvím smírčí komise sestavené z příslušníků univerzity, tedy přesně v souladu s *concordia nationum*, v níž se členové univerzity zavázali, že budou spory řešit pouze v rámci obce a nebudou je přenášet k jinému soudu.

V devadesátých letech 14. století početně poněkud oslabená univerzita usilovala především o posílení svého privilegovaného právního postavení vůči okolnímu světu. Hlavní aktivitu zaměřila na získání časově neomezeného institutu konzervátorů práv, na posílení pravomocí rektora a na prosazení práva kleriků pobírat platy z beneficí, jež dočasně uvolnili kvůli studiu.⁶² Univerzita formou sbírek na tyto své snahy vynaložila sumu několika set zlatých, jež dalece přesahovala univerzitní příjmy z veškerého nemovitého majetku. Ve všech případech dosáhla univerzita úspěchu: 26. ledna 1397 papež Bonifác IX. potvrdil starší existenci tří konzervátorů, rozšířil jejich geografickou působnost a prodloužil dobu jejich ustanovení na pětadvacet let; 21. prosince 1397 pak vyslovil souhlas s rozšířením rektorovy soudní jurisdikce. Vůči potvrzení institutu třech konzervátorů však vznesl během roku 1397 protest saský univerzitní národ, jenž se cítil být ve svých právech ukřáden tím, že ani jeden z konzervátorů teritoriálně nepříslušel k místu původu většiny univerzitanů hlásících se k saskému národu.⁶³ Spor, jenž na univerzitě propukl, byl však velmi záhy během července téhož roku vyřešen zcela v intencích *concordia nacionum*. Smírčí komise, složená z příslušníků tří univerzitních národů (bavorského – Menso z Beckenhusen, českého – Mikuláš z Litomyšle a polského – Jan Vinklerův) se se saským národem dohodla na tom,

61) Srov. *Soudní akta konsistoře pražské*, díl 2, F. Tadra (ed.), s. 353–354, č. 201. Pokud W. E. WAGNERA, *Universitätsstift und Kollegium*, s. 77, předatovat tento zápis soudních akt do konce roku 1384, na němž pak autor založil svůj výklad sporu o místa v mistrovských kolejích, je ale zcela neudržitelý a ničím nepodložený.

62) Snahu pražských mistrů o posílení právního postavení Karlovy univerzity vystihl již V. V. Tomek, *Děje University pražské*, s. 122–131. V souvislosti s aktivitami Mikuláše Magni z Javora se těmto otázkám detailně věnoval Adolf Franz, *Der Magister Nikolaus Magni de Jawor. Ein Beitrag zur Literatur- und Gelehrtengeschichte des 14. und 15. Jahrhunderts*, Freiburg im Breisgau 1989, s. 49–55.

63) Nejnoveji k institutu konzervátorů Jiří Stočes, *Konzervátoři práv předhusitského pražského obecního učení*, AUC-HUCP 45, 2005, č. 1–2, s. 29–66. Možného vztahu způsobu řešení sporu mezi saským univerzitním národem a ostatními univerzitními národy se způsobem řešení sporů mezi univerzitními národy v duchu *concordia nacionum* si však Stočes nepovšiml.

že ke každému ze stávajících konzervátorů byli na náklady univerzity ustanoveni dva subkonzervátoři, kteří měli působit pro účely saského univerzitního národa na konkrétních místech, jež se na žádost saského národa dokonce mohla měnit.

Spory o obsazování míst v mistrovských kolejích a o revizi univerzitních statut byly společně se sporem o působnost konzervátorů a subkonzervátorů práv pražské alma mater až do střetů o Wyclifa jedinými, korporativně-nacionálně motivovanými spory, které propukly na pražské univerzitě. Na jejich základě rozhodně není možné mluvit o soužití univerzitních národů jako o soužití konfliktním. Naopak, absence permanentních, v rámci univerzitní obce neřešitelných sporů spíše svědčí o skutečnosti, že *concordia nationum* byla funkční dohodou. Správa univerzity, plně uplatňující paritu národů v rámci správních orgánů, onu v roce 1385 na pozadí konfliktů mezi arcibiskupem a univerzitou nalezenou svornost utvrdila a česko-německá napětí na dvě desetiletí na univerzitě utlumila. První nacionálně motivované spory v žádném případě nevedly ke ztrátě prestiže pražského učení. Odchod několika význačných mistrů na vídeňskou a později na nově založenou heidelberskou univerzitu sice oslabil profesorský sbor, avšak z hlediska návštěvnosti zůstalo pražské učení až do vydání Dekretu kutnohorského jednoznačně nejfrekventovanější středoevropskou univerzitou. Hlavním motivem odchodu pražských mistrů na nově zakládané univerzity byla totiž především postupně se prosazující regionalizace říšských univerzit a všeobecný hlad po pražských učencích, jimž byly v novém prostředí nabídnuty lepší materiální podmínky, které jim umožňovaly nerušeně se věnovat univerzitní kariéře, a nikoli spor o obsazování míst v mistrovských kolejích.⁶⁴ Ostatně o žádných útocích na pražské vysoké učení, o žádném jeho osočování, srovnatelným s hlasy pražských mistrů a studentů, kteří odešli po vydání Dekretu kutnohorského, v osmdesátých letech 14. století neslyšíme. To je dostatečným důkazem skutečnosti, že střety z poloviny osmdesátých let 14. století nebyly předzvěstí sporů z let 1408–1409 a ani strukturálně, ani způsobem řešení s nimi neměly nic společného.⁶⁵

Univerzitní frekvence: Spravedlnost domácímu národu?

Podle Obrany Dekretu kutnohorského z pera mistra Jana z Jesenice čeští mistři v poslední době „mnohonásobně počtem převýšili mistry německé a ve všech vědách a schopnostech se pozvedli nad cizince“.⁶⁶ Nejen z tohoto důvodu, ale

64) Zde jdeme ve stopách Jürgena MIETKEHO, *Die Anfänge der Universitäten Prag und Heidelberg in ihrem Gegenseitigen Verhältnis*, in: Týž, *Studieren an mittelalterlichen Universitäten. Chancen und Risiken. Gesammelte Aufsätze*, Leiden – Boston 2004, s. 424–425.

65) Srovnávací analýzu sporů z let 1384–1385 a sporů kolem Dekretu kutnohorského předložil M. NODL, „Smíření národů“ na pražské univerzitě, s. 261–272.

66) *Defensio mandati, Documenta MJH*, č. 15, s. 355–363, zde s. 362: „Quia vero jam Deo auxiliante venit plenitudo temporis, in quo magistri Bohemi sunt super Teutonicorum magistros multiplicati et in omni sciencia et facultate ultra extraneos elevati.“

i z přirozenoprávního hlediska bylo proto jen spravedlivé, aby český univerzitní národ byl v domovské zemi povýšen nad všechny ostatní, a stal se tak hlavou, nikoli jen ocasem, jak tomu bylo dříve. Toto soudobé mínění se zdálo přijatelné ještě pro Františka Palackého,⁶⁷ a to na rozdíl od V. V. Tomka, který se pokusil ověřit starší, vesměs fantastické odhady o návštěvnosti pražské univerzity před rokem 1400 a po něm v pramenech úřední povahy. Vzhledem k tomu, že se matrika třífakultní univerzity nedochovala, mohl se opřít pouze o údaje osamostatněné právnické univerzity pro léta 1372 až 1419. Na základě jeho statistických propočtů pak vyšlo vcelku jednoznačně najevo, že mnohem více příchozích pocházelo z bližších i vzdálenějších evropských zemí. Již na tomto místě je vhodné dodat, že ani pozdější drobné korekce poměrného zastoupení čtyř národů na právnické univerzitě neměly pro výklad Václavova dekretu z 18. ledna 1409 závažný význam, neboť ta zůstala stranou boje o tři hlasy. Počty promováných bakalářů a mistrů na artistické fakultě rovněž převahu cizinců potvrzovaly, avšak více méně jen hypoteticky, neboť záznamy v děkanské knize jen zcela výjimečně u kandidátů udávají příslušnost k univerzitnímu národu. Proto se také Tomek spokojil s úhrnnými údaji, na jejichž základě odhadl celkovou frekvenci pražského studia v době jeho největšího rozmachu kolem roku 1389 na asi 11 250 a roku 1408 asi na 7500 osob.⁶⁸

V odhadu počtu pěti tisíc „vystěhovalců“, kteří na protest proti Dekretu kutnohorskému opustili Prahu, se Tomek stejně tak jako Palacký přidržel *Historie české Eneáše Silvia*.⁶⁹ Střednější údaj ve výši 2000 osob nalezneme u Cochlaea, naopak *Starší letopisci čeští* udávali více než 20 000, Dubravius 24 000, Hájek z Libočan 40 000 a Prokop Lupáč, patrně jen omylem, 200 000.⁷⁰ Navzdory Tomkovým poměrně střízlivým propočtům někteří autoři dále zůstávali v zasetí zcela nereálných čísel. Konstantin Höfler mluvil o více než desetinásobné převaze cizinců nad příslušníky českého národa, přičemž počet emigrantů v každém případě prý přesáhl počet dvaceti tisíc.⁷¹ Naopak Friedrich Matthaesius si počínal s příkladnou obezřetností. Tomkovy odhady frekvence i secese navrhl jako přespříliš vysoké škrtnout, propočít Friedricha Paulsena ve výši čtyř až pěti set účastníků secese se mu zase jevil příliš nízký.⁷² S přihlédnutím k matrikám středoevropských univerzit Matthaesius odhadl počet studentů a docentů, kteří na jaře 1409 opustili Prahu, na 800 až 1000 osob.⁷³

67) F. PALACKÝ, *Dějiny*, III/1, s. 47, pozn. 47, kde praví, že v roce 1408 byl český národ „četnější nad jiné v universitě“.

68) V. V. TOMEK, *O počtu studentů v učení Pražském ve 14. století*, ČČM 20, 1846, s. 212–230.

69) V. V. TOMEK, *Děje University*, s. 153; *Geschichte der Prager Universität*, s. 69; F. PALACKÝ, *Dějiny*, III/1, s. 108. Srov. k tomu Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica I*. Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes, Joseph Hejnic – Eugen Udolph (edd.), Köln – Weimar – Wien 2005, s. 224–225.

70) Údaje starších dějepisců shromáždil F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, s. 77, Anm. 8.

71) C. A. C. HÖFLER, *Magister Johannes Hus*, s. 219, 247.

72) FRIEDRICH PAULSEN, *Die Gründung der deutschen Universitäten im Mittelalter*, *Historische Zeitschrift* 45, 1881, s. 37n.

73) F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, s. 79 a 106–107. Podrobnější výzkum autor zamýšlel podniknout později, k němu se však již nedostal.

Pomineme-li statistické výzkumy předválečného semináře Heinz Zatschka, které se zaměřily pouze na matriku pražské právnické fakulty, dostala se otázka velikosti a frekvence předhusitské třífakultní univerzity do středu pozornosti až v šedesátých letech 20. století. Na základě výzkumů Františka Šmahela, Hany Václavů a Františka Kavky má dnes bádání k dispozici aproximativní údaje, které lze se značnou spolehlivostí použít i pro interpretaci sporných otázek Dekretu kutnohorského.

Artistická fakulta převyšovala všechny ostatní svou početností. Jelikož se rektora matrika pro nejstarší období třífakultní univerzity nedochovala, lze počty zapsaných a všech v jednom roce přebývajících negraduovaných studentů stanovit jen přibližně. Jistou oporu tu poskytuje torzo matriky saského národa pro léta 1373–1375 a 1382–1388. Jelikož přibližně každý čtvrtý z 230 zapsaných studentů dosáhl bakalářského gradu, máme tak pro toto období poměr mezi imatrikulovanými a graduovanými studenty.⁷⁴ Díky dochované děkanské knize (*Liber decanorum*) artistické fakulty se podařilo různými propočty získat hrubé údaje pro celé období do roku 1420.⁷⁵

Za předpokladu, že souhrnné počty graduovaných korelují s celkovou návštěvností fakulty, bylo maxima frekvence dosaženo v osmém desetiletí 14. století, zejména v letech 1384–1386, kdy ročně graduovalo více než dvě stě bakalářů.⁷⁶ Konkurence artistických fakult v Krakově (1364) a ve Vídni (1365) se více projevila až v devadesátých letech, a to spolu s nově založenými univerzitami v Erfurtu (1379), v Heidelbergu (1386) a v Kolíně (1388).⁷⁷ Ve větším počtu začali opět přicházet cizí i domácí studenti do Prahy na počátku 15. století. Podle velmi přibližného odhadu prošlo v letech 1367 až 1409 pražskou artistickou fakultou více než osmnáct tisíc studentů. Jestliže v osmdesátých letech se nově zapisovalo do rektorovy matriky až pět set studentů ročně, o dvě desetiletí později se maximum snížilo pod tři sta osob. V souladu s tím činila celková návštěvnost artistické fakulty v osmdesátých letech kolem dvou tisíc současně přebývajících studentů. V následujících dvou desetiletích frekvence sice poklesla na tisíc až dvanáct set posluchačů, středoevropské prvenství si však pražská artistická fakulta s převahou udržela až do roku 1409. Nápadný úbytek bakalářů v posledním desetiletí před husitskou revolucí nebyl důsledkem jen hromadné secese zahraničních studentů a učitelů z jara 1409, ale i neklidných poměrů v Praze po upálení Jana Husa a Jeronýma Pražského v letech 1415–1416.

74) Srov. Franz DOELLE, *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*, in: *Miscellanea Francesco Ehrle III*, Roma 1924, s. 88–102. Podrobně k fragmentu této matriky J. STOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409. Exkurs: Saský univerzitní národ pražské právnické univerzity*, Praha 2010, s. 177–231.

75) *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis (1367–1419)*, MHUP I/1.

76) Hana VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32, zde 18–20.

77) Celkové údaje a relace uvádí Rainer Ch. SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert. Studien zur Sozialgeschichte des Alten Reiches*, Stuttgart 1986. Krakovská artistická fakulta je tu uvedena více méně jen vzhledem k datu založení, neboť výuka na ní se naplno rozběhla až po roce 1400.

Až do té doby průměrný počet bakalářů a mistrů domácího národa vykazoval mírný vzestup.⁷⁸

Mezinárodní povahu pražské artistické fakulty až do roku 1409 potvrzuje skladba jejích graduovaných studentů podle příslušnosti k univerzitním národům.⁷⁹ Nejvíce bakalářů pocházelo z území v rámci bavorského národa, a to zejména do konce osmdesátých let 14. století. Celkové prvenství si tato teritoriální korporace udržela i přes výrazný pokles počtu jejích graduovaných studentů v následujících dvou desetiletích. Periodické výkyvy u dalších dvou cizích národů jsou poměrně veliké a ne vždy je lze spolehlivě vysvětlit. Platí to zvláště pro početní vzestup Slezanů a jiných bakalářů polského národa na počátku 15. století. Nejmenší celkový počet i podíl příslušníků českého národa před secesí v roce 1409 měl své kořeny již v nejstarším období fakulty. Od konce sedmdesátých let absolutní počet graduovaných „Čechů“ dosáhl dlouhodobého průměru, i když jejich relativní podíl vzrostl až o desetiletí později.

Jestliže se i v jiných ohledech domácí vzdělanci již v druhé polovině 14. století vyrovnali svým cizím kolegům, pak na druhé straně nevzrostl jejich počet natolik, aby pouze jím bylo možné ospravedlnit volání po změně univerzitních hlasů ve prospěch českého národa. Pozoruhodné je, že přes pozvolný absolutní vzestup došlo v prvním desetiletí 15. století k relativnímu úbytku graduovaných artistů domácího národa. K poklesu tudíž došlo v důsledku přílivu cizích studentů do Prahy, a to právě v kritickém období předcházejícím vydání Dekretu kutnohorského. Tlak mluvčích českého národa na radikální proměnu v poměrech univerzitních hlasů lze tak zčásti vysvětlit obavami domácí minority z dalšího vývoje. Mnohem příznivěji se jeví pozice českého národa v rozhodující kategorii mistrů-regentů.⁸⁰

Celkovému vzestupu v kategorii mistrů-regentů odpovídá i zastoupení příslušníků českého národa mezi licenciáty a promovanými mistry z let 1400–1409. Počtem 47 se přiblížili Slezanům a Polákům (51) a zanechali za sebou „Sasy“ (34) i „Bavory“ (25). Početní růst mistrů-regentů českého národa byl relativní i absolutní, takže jich nepřibývalo jen proto, že ostatních ubývalo. Poněkud odlišné trendy v podílu všech graduovaných studentů a mistrů českého národa lze vysvětlit tím, že z bakalářů pocházejících z Čech a Moravy dosáhlo v letech 1400–1409 mistrovského gradu téměř 30 %, zatímco z ostatních necelá jedna pětina (19,8 %). Naprostou převahu mistrů-regentů českého národa v posledním desetiletí 1410–1419 nelze vysvětlit jen odchodem tří národů, ale i absolutním přírůstkem domácích absolventů.

78) Viz tabulku na s. 257, jež shrnuje výsledky průzkumu F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 24–27, 63–68.

79) Viz F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 24–27; H. VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných*, s. 20–31; Sabine SCHUMANN, *Die nationes an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte*, Berlin 1975.

80) Viz tabulku na s. 259 se shrnutím výsledků výzkumu Františka KAVKY, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské univerzity v letech 1367–1420*, in: *Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. V. Husy*, Praha 1966, s. 77–96, zde s. 84–88.

Samotné počty nových mistrů-regentů nejsou ještě spolehlivým ukazatelem, neboť více než dvě pětiny z nich (43,6 %) na fakultě působily méně než dva roky. Opět je příznačné, že mezi odcházejícími bylo poměrně méně „Čechů“ než ostatních a že naopak poměrně více jich nalezneme mezi regenty působícími tři až pět let (39 %), šest až deset let (42 %) a déle než deset let (43 %). Z tohoto numerického přehledu dosti jednoznačně plyne, že profesorský sbor pražské fakulty se nepřetržitě obměňoval a že dlouhodoběji v něm působila jen zhruba jedna pětina všech mistrů-regentů. Na této profilující skupině, v níž lze rozpoznat jednotlivé generační vrstvy, ležela hlavní tíha pedagogického provozu fakulty, včetně zkoušek a promocií.

Závěr této kapitoly vyzní rozpačitě: trend stoupajícího zájmu zahraničních zájemců o studium v Praze, jemuž odpovídal pokles imatrikulací na většině okolních univerzit, musel znepokojovat reformně orientovanou menšinu českých mistrů kolem Jana Husa i z toho důvodu, že se tím rozšiřoval možný okruh jejich příštích odpůrců. Nikoli tedy nespravedlivost v rozdělení univerzitních hlasů, nýbrž naopak právě obava z poklesu vlivu mohla stát v pozadí politického úsilí Husova okruhu, jemuž přirozenopravní a jazykově národní argumentace dodávala vyšší posvěcení. Možná však, že si tuto možnou tendenci současníci uvědomovali méně, než by se mohlo zdát z dnešního pohledu.

Bezprostřední podněty a příčiny

Jiří Kejř ve své nejnovější knize o Janu Husovi označil za jasné nepochopení pravého stavu věcí, když se napětí mezi národy kolem Dekretu kutnohorského vykládá jako nacionální spor Čechů s cizinci. Ve skutečnosti král Václav přikročil k drastickému zásahu o změně hlasů proto, že tři cizí národy svou podporou tehdy vládnoucího Ruprechta mařily jeho snahy znovu zasednout na římský stolec.⁸¹ Bylo tomu skutečně tak? Do velkých podrobností tu jít nemůžeme, proto se alespoň pokusíme postihnout celou kauzu tak, jak se nám jeví na základě dosavadních poznatků. Jistoty se tu nelze dobrat, neboť mezerovitost i nespolehlivost pramenů je živnou půdou dohadů.

Václav IV., jenž svou vládu započal v roce papežského schismatu, zachovával přes všechny turbulence doby a svá zklamaná očekávání věrnost obedienci římských papežů. Do doby, než byl potupně sesazen z římského trůnu, sice čas od času dal najevo, že je ochoten uvažovat o námětech k odstranění rozkolu, které přicházely z pařížské univerzity nebo přímo od pařížského dvora, vždy se však jakékoli vlastní iniciativy v tomto směru vzdal. Královy postoje nepřímou zrcadlila i pražská univerzita, jejíž netečnost posilovala i neochvějná loajalita pražských arcibiskupů k římskému stolci. Ani poté, co papež Bonifác IX. v roce 1403 uznal legitimitu římského protikrále Ruprechta Falckého, Václav IV. se nevzdával nadě-

81) Jiří KEJŘ, *Jan Hus známý i neznámý (Resumé knihy, která nebude napsána)*, Praha 2009, s. 61.

je, že se mu dostane zadostiučinění od jeho nástupců Innocence VII. (1404–1406) a Řehoře XII. Ani jeden, ani druhý však neměli zájem nebo čas vyjít pražskému dvoru vstříc.⁸² Zahájená jednání u kurie zkomplikoval proces in causa fidei proti Stanislavovi ze Znojma, přednímu mistru Husovy reformní strany, který s podporou Ruprechtovy heidelberské univerzity inicioval pražský mistr Ludolf Meistermann.⁸³ Nařčení z kacířství mařilo Václavovy naděje a současně ohrožovalo další působení pražských wyclifitů. Dočasné prolnutí zájmů reformátorů i dvora na řešení schismatu via concilii mělo záhy připravit příznivé podmínky pro králův bezprecedentní zásah do univerzitní ústavy.

Součástí politického dědictví Václava velkého otce Karla IV. nebylo jen vzhlížení k Římu, ale i orientace na přátelské svazky s Francií. Tradiční lucemburskou spřízněnost krve i politických zájmů neztrácel ze zřetele ani pařížský dvůr Karla VI. Rozumělo se proto samo sebou, že i do Prahy bylo vysláno poselstvo, když 25. května 1408 padlo konečné rozhodnutí o řešení církevního rozkolu cestou koncilu, který byl svolán na 25. března 1409 do Pisy. Předcházelo mu vyhlášení tzv. galikánských svobod a veřejné vypovězení poslušnosti avignonskému papeži Benediktovi XIII. K obdobnému kroku se odhodlala většina kardinálů římského papeže Řehoře XII. 12. května 1408.

Poselství francouzského dvora doručil do Prahy v druhé polovině června osvědčený diplomat a čelný mistr Navarské koleje Jakub z Nouvionu.⁸⁴ Výzvu k politické neutralitě ve sporech mezi papeži čeští mistři spojovali s nadějami v reformní úsilí koncilu, a proto svého pařížského kolegu pozvali na přátelský oběd. Mezi jiným přišla řeč na oprávněnost církevního majetku. Názory pražských wyclifitů mistra Jakuba natolik zaujaly i popudily, že ještě před svým odjezdem napsal polemický traktát *Utrum licet clericis bona possidere*.⁸⁵ Snad právě v této době vzbuzeného zájmu o francouzskou církevní politiku přepsal Jan Hus pro svého

82) Ze starší literatury srov. Antonín POLÁK, *Církevní politika krále Václava IV. (1400–1404)*, ČČM 28, 1904, s. 1–14, 164–186; F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, MVGDB 52, s. 490–493; a V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 272–277. Nověji viz F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 294–304; a J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 398–400.

83) Více o Meistermannově legaci F. M. BARTOŠ, *V předvečer Kutnohorského dekretu*, Časopis Národního musea 102, 1928, s. 97–113 a Gerhard RITTER, *Die Heidelberger Universität im Mittelalter, 1386–1508. Ein Stück deutscher Geschichte*, 2. vyd., Heidelberg 1986, s. 354–355. Doporučující list heidelberské univerzity vydal F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Karlovy University v době Husově a husitské*, Sborník historický 4, 1956, s. 35–36, pozn. 6.

84) Pro dataci francouzské mise do Prahy je směrodatný zápis v *Chronique du Religieux de Saint-Denis contennant le règne de Charles VI de 1380 à 1422*. Louis François BELLAGUET (ed.), Tomes I–III, Paris 1994 (reprint edice z let 1839–1852), zde 4, s. 90 (l. XXVIII, c. 4) o návratu poslu: „Qui post mensem tertium redeuntes, retulerunt Alemannos, Hungaros et Bohemos neutralitatem accepisse cum Gallicis, donec unicus sumus pastor electus rite et canonice fuisset.“ V souladu s tím Jan SEDLÁK, *Theologická rozepře Jakuba z Nouvionu s husity v Praze roku 1408*, přetisk z Hlídky 26, 1909, in: *Miscellanea husitica Iohannis Sedláka*, Praha 1996, s. 82–97, datoval pobyt francouzských poslů v Praze do přelomu června a července 1408. S tímto časovým zařazením souhlasil V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 244; neoprávně spojil misi Jakuba z Nouvionu s korunovačním poselstvem brabantského vévody Antonína F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 295–296.

85) Jan SEDLÁK (ed.), *Jacobi de Noviano, mgri Parisiensis, Disputatio cum hussitis*, Brno 1914.

přítele mistra Jana Kardinála z Rejnštejna řeč, kterou v roce 1399 pronesl před králem Václavem vyslanec francouzského krále Honoré Bonet.⁸⁶

Zhruba ve stejné době, v druhé polovině června 1408, kaplan a zpovědník Mikuláš, jinak biskup nezerský, přinesl Václavovi list římských kardinálů ze 14. května 1408. V odpovědi z 19. července 1408 Václav pochválil kardinály za jejich úsilí o církevní jednotu, slíbil k nim vypravit slavné poselstvo a dal jim na vědomí, že se o stejnou věc zasadí u polského krále Vladislava. O papeži Řehořovi se vůbec nezmiňoval, neopomněl však závěrem vyslovit přesvědčení, že kardinálové odčiní potupu, jíž se dostalo jemu a jeho rodu.⁸⁷ Snad při této příležitosti vznikl pamětní spis, který Václavovi poslové předložili nebo přečetli kardinálům. Sjednocení církve je králi nade vše a dává mu přednost i před svým zadostiučiněním. I o ně mu šlo, zatím je však s ohledem na svou věrnost římským papežům nekladl za podmínku své podpory tak významného úsilí.⁸⁸

Abychom náležitě postihli okolnosti, za nichž došlo k závažným neshodám mezi králem a pražským arcibiskupem a následně i mezi králem a většinou mistrů tří fakultní univerzity, musíme ve stručnosti nastínit situaci, v níž se skupina pražských wyclifitů ocitla poté, co obžalobou jejich čelného představitele, mistra Stanislava ze Znojma, u papežské kurie nabyla vážného dosahu otázka údajného českého kacířství. Arcibiskupova konzistoř, v níž oponenti Wyclifova učení nabyli jednoznačnou převahu, mezitím již sama obžalovala mistra Matěje z Knína z šíření Wyclifovy eucharistické doktríny a donutila ho k pokořujícímu odvolání.⁸⁹ Hrozba dalších procesů zřejmě přiměla reformní mistry českého národa k rozhodnutí o krok ustoupit, a usnadnit tak všem ohroženým jejich situaci. Ať už podnět vyšel od arcibiskupa, či od krále, kongregace českého národa v koleji U Černé růže 24. května odsoudila 45 Wyclifových článků v jejich bludném či pohoršlivém smyslu. Bakalářům bylo navíc zakázáno vlastnit a vykládat Wyclifovy spisy *Trialogus*, *Dialogus* a *De eucharistia*.⁹⁰

Někteří mladší mistři kolem Jana Husa se nemínili s nedůstojným usnesením smířit. První příležitost k protiakci se jim naskytla při volbě vedoucího mistra pro příští disputaci *de quolibet*, tj. pro několikadenní diskusi na libovolná, avšak závazně

86) Promluvu tohoto kanonisty jako Husovu z roku 1409 vydal C. A. C. HÖFLER, *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung II*, s. 174–187, datací do roku 1399 zdůvodnil Julius WEIZSÄCKER, *DRTA VI/3*, Gotha 1888, s. 342n. Fotografický otisk tohoto dílka vydal F. M. BARTOŠ, *Autograf M. Jana Husi*, Praha 1954.

87) Václavovu odpověď vydal J. WEIZSÄCKER, *DRTA, VI/3*, s. 574–578, č. 310.

88) Viz J. WEIZSÄCKER, *DRTA, VI/3*, s. 575–576, č. 311.

89) Tuto aféru podrobně vylíčil V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus*, s. 217–220; dále k celé této etapě F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 226–231; a *Hussitische Revolution II*, s. 813–823; nejnověji viz Martin NODL, *Veřejné versus soukromé. Odpřísáhnutí hereze v pražském univerzitním prostředí*, in: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 388–390.

90) O kongregaci se nedochoval žádný úřední dokument. Prameny rozebral V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus*, s. 221–222, podle něhož si jednoznačné stanovisko vyžádal arcibiskup. Naopak Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915, s. 125, vyslovil domněnku o společném nátlaku krále i arcibiskupa. Podle F. M. BARTOŠE, *Čechy v době Husově*, s. 288–289, se čeští mistři z podnětu Štěpána z Pálče pokusili vynuceným kompromisem ulehčit obranu jejich váženého seniora Stanislava ze Znojma. Obsílka ke kurii však do Prahy do té doby ještě nedošla.

všem univerzitním mistrům přidělená témata. Výroční kvodlibety byly sice v Praze pořádány vždy počátkem roku, jelikož však jejich příprava byla časově náročná, byli jejich vedoucí voleni s půlročním předstihem. Podle statut mělo v roce 1408 dojít k příslušné volbě v sobotu 14. června, den před arcibiskupovou synodou. Tím spíše pak vyznělo jako provokace, když se o funkci, o kterou jindy nebyl velký zájem, přihlásil právě mistr Matěj z Knína. Podle statut artistické fakulty musela být dobrovolná přihláška přijata, což jen přililo oleje do ohně vzrůstajících neshod.⁹¹ Ani arcibiskup nemohl couvnout a na synodě 15. června obnovil starší výnos proti hlásání remanenčního bludu a zakázal jakkoli skandalizující útoky proti duchovenstvu během kázání v lidové řeči.⁹² O tři dny později mistr Ludolf Meistermann konzistoři doručil obsílku mistra Stanislava ze Znojma k procesu u papežské kurie. Součástí rozsudku byl i zákaz šíření Wyclifových eucharistických i jiných bludů doplněný příkazem pro mistry a studenty pražské univerzity do týdne po jeho vyhlášení odevzdat inkriminované traktáty a na vlastní náklady je odeslat kurii. Kdy arcibiskup vydal nařízení k vydání Wyclifových knih, není bezpečně známo, snad až po další synodě z 18. října, která mimo jiné přísně zakazovala zabývat se a vlastnit jakékoli spisy tohoto oxfordského profesora.⁹³

Arcibiskupova horlivost nepotěšila krále Václava, neboť vyšetřování hereze vrhlo stín na České království, a tím ohrožovalo jeho snahu domoci se postavení řádně a právoplatně zvoleného římského krále zprvu u papeže Řehoře XII. a záhy též u spojeného kardinálského kolegia. Poměrně spolehlivě lze mít za to, že počátkem července došlo mezi králem a konzistoří k prudké rozepři, jež přiměla církevní hodnostáře uchýlit se k arcibiskupovi do Roudnice. Zda to bylo kvůli prohlášení, jež mělo vyvrátit podezření z kacířství, anebo již kvůli neutralitě ve vztahu k římskému papeži, je obtížné rozhodnout.⁹⁴

Koncem srpna se král Václav IV. vydal na delší cestu do Lužice a Slezska, z které se měl vrátit až v posledních dnech prosince. Nepřerušené kontakty dvora s reformním kruhem dokládají doporučující dopisy pro papežskou kurii, k níž se na přelomu září a října vydal v doprovodu svého přítele Štěpána z Pálče mistr Stanislav ze Znojma.⁹⁵ Zhruba od poloviny října leželo bez povšimnutí na stole rektora Henninga Baltenhageny pozvání ke všeobecnému koncilu do Pisy. Zvací listy shodného obsahu přivezl do Prahy králi, arcibiskupovi i dalším hodnostářům odpadlý auditor papeže Řehoře XII. doktor Jeroným Seidenberg. Jelikož Seiden-

91) Více k tomu J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 77–78.

92) Synodální statut z 15. 6. 1408 vydali Jaroslav V. Polc – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 285–287.

93) Synodální usnesení tamtéž, s. 287–289. Ke sporné dataci arcibiskupova nařízení naposled J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 23–25, jinou datací navrhl M. NODL, *Paměť a intelektuál*, s. 380.

94) Králem vynucené prohlášení o bezúhonnosti království předpokládá V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 250–251. Tuto konstrukci spočívající na domněnce o existenci synody 14. 7. ještě více rozvinul F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 292–293. K problematice této údajné synody Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi v letech 1349–1419*, ČSCH 18, 1970, s. 117–146, zde s. 140. Jiří Kejř zprvu přijal rok 1408 za správný, nejnověji však synodu posunul do roku 1409, viz J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 23.

95) K otázce diplomatického poslání obou mistrů F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 231 a pozn. 123 na s. 337 / *Die Hussitische Revolution II*, s. 824.

berg krále v Praze nezastihl, musel se za ním vydat do Zhořelce či Vratislavi. Pozoruhodné je, že král tak významnou věc nekonzultoval s pražským arcibiskupem a že se spokojil s názory svých rádců a důvěrníků z řad slezských knížat i prelátů. Odmítavý názor Zbyňka Zajíce z Házmburka bylo možné předvídat, král by se však na něho tak jako tak asi neohlížel.

Oficiální pozvání univerzity ke koncilu vzbudilo mezi českými mistry přehnané naděje, které byly záhy utlumeny jednoznačně odmítavým stanoviskem arcibiskupa Zbyňka a jeho konzistoře. Loajalitu k římskému papeži dávali najevo i mistři bavorského a saského národa, kteří pocházeli z územní sféry panujícího římského krále Ruprechta. Jejich další budoucnost, místa a prebendy mohly být ohroženy, pokud by nebrali v potaz stanovisko Ruprechtova heidelberského dvora, o němž je zprávil dobře informovaný kolega Ludolf Meistermann. Vzhledem k úzkým Ruprechtovým vazbám k římské kurii v době jeho mládí byla jeho příznivá odezva na svolání koncilu předem vyloučena.⁹⁶ Ze strany českých wyclifitů dával o sobě více slyšet jen nesmlouvavý Jakoubek ze Stříbra, který se však stále zaměřoval na otázku chudoby kněžstva.⁹⁷ Bez ohledu na Husovu zdrženlivost ve věci koncilu, arcibiskup jemu i dalším mistrům kladl za vinu, že se přiklonili ke kardinálům, a proto jim zvláštní vyhláškou zakázal konat všechny kněžské akty.⁹⁸ Hus proti suspensi protestoval listem arcibiskupovi, v němž obhajoval svoji neutralitu ve sporu mezi papežem a kardinály.⁹⁹ Neutralitu až do té doby také navenek zastával král Václav, který, jak se zdá, teprve v listopadu 1408 vystoupil proti Řehořovi XII. rozhodněji, když od něho zakázal přijímat jakékoli beneficium bez královského souhlasu.¹⁰⁰ Další krok Václav učinil v listu kardinálům z 26. listopadu 1408, v němž slíbil koncil obeslat svým poselstvem, pokud se mu předem dostane závazného ujištění, že bude přijato jako poselstvo pravého a spravedlivého krále římského a českého. Za svého zplnomocněnce, který měl kardinálům podat bližší informace, král ustanovil výše již zmíněného Husova kolegu Jana Kardinála z Rejnštejna.¹⁰¹

Zhruba v polovině listopadu dorazilo do Prahy poselstvo brabantského vévody Antonína I., které přijelo dojednat jeho sňatek s Eliškou, dcerou zemřelého Jana Zhořeleckého. S poselstvem přijeli též dva vyslanci francouzského krále Karla VI.

96) Viz Klaus WRIEDT, *Der Heidelberger Hof und die Pisaner Kardinäle. Zwei formen des Konzilsgedanken*, in: *Aus Reichsgeschichte und Nordischer Geschichte. Festschrift für Karl Jordan*, Stuttgart 1972, s. 272–288;

a nověji Matthias NUDING, *Matthäus von Krakau. Theologe, Politiker, Kirchenreformer in Krakau, Prag und Heidelberg zur Zeit des Großen Abendländischen Schismas* (Spätmittelalter und Reformation NR 38), Tübingen 2007, s. 203–206, kde mimo jiné o pasivitě Matouše z Krakova.

97) Je to patrné i z jeho univerzitního sermonu z 1. 11. 1408, který vydal Jan SEDLÁK, *Husův pomocník v evangéliu. Sermo ad clerum Beati pauperes*, Studie a texty I/4, 1915, s. 377n.

98) Obsah arcibiskupovy vyhlášky je znám pouze z Husova listu kolegiu kardinálů z počátku září 1411, který vydal Václav NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 101–102, č. 32.

99) Viz V. NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence*, s. 42–44, č. 13.

100) Mandát v podobě formuláře otiskl František PALACKÝ, *Über Formelbücher in Bezug auf böhmische Geschichte II*, *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften V/5*, 1847, s. 68, č. 61. Do poloviny listopadu položil králův mandát V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 289.

101) List krále Václava IV. kardinálům s chybným datem 24. 11. 1408 viz v *Documenta MJH*, s. 343–344, č. 8. Jeho omyl napravil J. WEIZSÄCKER, *DRTA VI/3*, s. 578–579, č. 312.

a burgundského vévody Jana, jmenovitě Philibert ze Saulx, biskup ze Châlons sur Saône, a rytíř Rainer Pot.¹⁰² Se značnou pravděpodobností s nimi přijel i nejmenovaný zástupce pařížské univerzity.¹⁰³ Poselstvo v Praze krále, jak již víme, nezastihlo, po únavné cestě se však rozhodlo čekat na místě. Na univerzitě vyvolala ještě větší rozruch zpráva z Bologni o uvěznění Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče tamějším kardinálem Baltazarem Cossou. Důvody zatčení nebyly dostatečně objasněny, a snad i proto kongregace mistrů-regentů pověřila 5. prosince 1408 rektora Henninga Baltenhagena zaslat kolegiu kardinálů žádost o jejich propuštění. Bylo to naposled, kdy příslušníci čtyř národů na třífakultní univerzitě postupovali v zásadní záležitosti ve shodě. Téhož dne, nebo krátce předtím, se na obdobném, avšak expresivněji formulovaném listu usnesla kongregace mistrů českého národa.¹⁰⁴ Již nyní je vhodné uvést, že král Václav se svých poslů a kaplanů ujal prostřednictvím mistra Jana Kardinála, jak je patrné z listu kardinálského kolegia Baltazarovi Cossovi z 12. února 1409.¹⁰⁵

Za dosud neobjasněných okolností se 7. prosince na univerzitě uskutečnila disputace, na níž dominikán Jan Falkenberg ostře vystoupil proti papeži Řehořovi a dožadoval se jeho odstoupení.¹⁰⁶ Když dva dělají totéž, není to totéž. V tomto tak křiklavém porušení obediencie arcibiskupu Zbyňkovi stačilo, že se obrany Řehoře XII. ujal doktor Mařík Rvačka. Debata je pozoruhodná odlišným přístupem k téže otázce, tj. zda Řehoř je právoplatným papežem, anebo má odstoupit či být sesazen. Zatímco Falkenberg ji řešil pragmaticky na základě kanonického práva, Rvačka dal přednost teologické reflexi o papežské hodnosti jako takové.¹⁰⁷ Pokud je zatím známo, byla to jediná učená debata hodná toho slova, která zazněla o závažné otázce koncilu na pražské univerzitě.¹⁰⁸ Nevzbudila, jak se zdá, větší

102) Jméno biskupa s dalšími podrobnostmi o poselstvu uvádí Edmund DYNTER, *Chronica nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiae ac regum Francorum III*, P. F. X. de Ram (ed.), Brusel 1854, s. 176–177. Na tento důležitý pramen jako první upozornil F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, *MVGDB* 52, s. 62–63.

103) Viz *Chronicon Universitatis Pragensis*, J. Goll (ed.), *FRB V*, s. 570: „Item eodem anno <1408> veniente solemni ambasiata a rege et universitate Parisiensi ad regem nostrum Wenceslaum, pro tunc in Montibus Cutnis existentem...“ V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 315, pozn. 1, překvapivě existenci univerzitních vyslanců odmítl, přestože se na analogie s uspořádáním národů na Sorbonně odvolává i samotný Dekret kutnohorský. O tom, že členem tohoto poselstva nebyl Jakub z Nouvionu, již výše.

104) Viz *Documenta MJH*, s. 345–346, č. 9 A–B. K okolnostem dochování a k dataci listu českého národa V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 288, pozn. 2.

105) List vydal František PALACKÝ: *Documenta MJH*, s. 363–364, č. 16; více k tomu V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 288–290.

106) K pražskému studiu a působení tohoto mistra Josef TRÁŠKA, *Životopisný slovník předhusitské Pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 241. Jeho determinaci otiskl Gustav SOMMERFELDT, *Johann Falkenbergs Stellung zur Papstfrage*, *MIÖG* 31, s. 426–433, více k tomu Hartmut BOOCKMANN, *Johannes Falkenberg, der Deutsche Orden und die polnische Politik. Untersuchungen zur politischen Theorie des späteren Mittelalters* (Veröffentlichungen des Max-Planck Instituts für Geschichte 45), Göttingen 1975, s. 179–185.

107) *Defensio papae Gregorii XII* vydal Zdeněk UHLÍŘ, *Determinace Maříka Rvačky na obranu Řehoře XII.*, *AUC-HUCP* 41, 2001, s. 177–193, který k edici připojil cenný komentář.

108) Avšak ani na jiných středoevropských univerzitách „via concilii“ nevzbudila krátce před rokem 1409 větší pozornost. Ojedinělým spisem v tomto ohledu jsou heidelberské „Postillen“, o nichž Hermann HEIMPEL, *Konrad v. Soest und Job Vener, Verfasser und Bearbeiter der Heidelberger Postillen (Glossen), zu der Berufung des Konzils von Pisa, Westfalen* 51, 1973, s. 115–124. Jinak srov. R. N. SWANSON, *Universities, Academics and the the Great Schism*, Cambridge 1979, s. 168–169.

rozruch. Za vraty Karolina však již čekala výroční disputace kvodlibetu, kolem níž předem panovalo velké napětí.

Od Knínova kvodlibetu k secesi cizích národů

Počínaje arcibiskupovými postihy proti wyclifitům se do dění na tří fakultní univerzitě začala z vnějšku vkládat církevní moc brzo zasahující nejen z Prahy, ale i z papežské kurie. Univerzita ani jinak nežila ve splendid isolation. Obklopovalo ji Staré Město, v němž se sílí české obyvatelstvo domáhalo většího zastoupení v převážně německé radě. Dříve nenaplnitelné přání se stalo skutkem v lednu 1408, kdy Češi z královy vůle získali naprostou většinu míst ve staroměstské radě.¹⁰⁹ Tato mocenská změna měla mít, jak záhy uslyšíme, závažné důsledky při naplňování Dekretu kutnohorského. V době vzrůstající politické emancipace domácího měšťanstva se jeho duchovní i vzdělávací elitou přirozeně stala univerzitní korporace Českého národa. Té se naopak dostávalo významné hmotné i jiné podpory jednak od zámožných českých měšťanů, jednak od dvorské šlechty žijící v pražských městech. Tato korporace jako jediná měla vlastní výstavnou kolej s knihovnou, její mistři měli mimo jiné pod svou správou dvě nejvýznamnější pražské kaple, Betlémskou na Starém Městě a Božího těla na Novoměstském rynku.¹¹⁰ To vše staroměstští Němci přijímali nevráživě, jejich odpor však měl jen krátkodobý efekt. Ještě větší váhu mělo mít, že někteří reformní straně naklonění členové královské rady a dvora měli blízko k reformní družině kolem mistra Jana Husa.¹¹¹

Čím více se blížilo datum výročního kvodlibetu, tím častěji se přetřásala otázka, jak se k němu zachovají cizí mistři a studenti. Někteří profesori, jmenovitě Walter Harrasser z bavorského Staffelsteinu, Petr Storch ze Cvikova a Jan Hoffmann ze Svídnice, rozhlašovali, že raději z Prahy odejdou, než by se zúčastnili disputace vedené mistrem podezřelým z kacírství, byť kanonicky očištěným.¹¹² Dva posledně jmenovaní nakonec své teze k předloženým otázkám Matěje z Knína přednesli, neboť se zalekli králova mandátu, jenž účast na kvodlibetu všem příslušníkům cizích národů uložil jako neomluvitelnou povinnost.¹¹³ Nebyli sami. Z 34 jmenovitě známých účastníků kvodlibetu bylo 16 cizinců včetně rektora Baltenhageny.¹¹⁴ Stalo se tak zřejmě krátce před zahájením disputačního turnaje, kdy delegace českého národa měla možnost dosáhnout intervence přímým jednáním s královými

109) Obšírně k tomu Jaroslav MEZNIK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 121–130.

110) Více k tomu s odkazy na literaturu F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 213–214 (nebo *Hussitische Revolution*, II, s. 785–787).

111) Rozhodující slovo v tomto ohledu náleželo moravskému hejtmanovi Lackovi z Kravař, který se roku 1407 stal členem královské rady. K radě a královým důvěrníkům F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 458–474; dále Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 446–451; a přílohy a porůznu též J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*

112) Jmenovitě tyto mistry zmínil M. Jan Schwab, svědek ve vídeňském procesu M. Jeronýma Pražského. Viz *Processus iudiciarius*, s. 16.

113) Písemný mandát krále Václava uvádí ve své výpovědi Jan z Butzbachu, *Processus iudiciarius*, s. 17.

114) Účastníky kvodlibetu jmenovitě zjistil J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 88–91.

důvěrníky v Kutné Hoře, kam dvůr přesídlil po návratu z Kladska. Řada mistrů přesto Knínův kvodlibet bojkotovala, takže jeho počáteční průběh postrádal obvyklé atmosféry.

V době tak vypjaté by bylo s podivem, kdyby při kvodlibetní disputaci nevznikly rozepře kolem Wyclifovy realistické doktríny. Povědomí máme jen o polemikách, které vyvolalo kladné řešení kwestie Jeronýma Pražského o nezbytnosti platonských univerzálií pro pochopení řádu senzibilního světa.¹¹⁵ Teprve závěrečného dne kvodlibet získal náležitý vzruch a slavnostní rámec, jež mu dodala přítomnost staroměstských konšelů a vznešených členů brabantského poselstva v čele s majestátním chalonským biskupem Filibertem. Zatímco staroměstská rada manifestovala svou podporu reformní skupině českého národa, brabantsko-francouzské poselstvo se v Praze nudilo, a rádo proto uvítalo pozvání k univerzitní slavnosti.¹¹⁶

Na závěr kvodlibetní disputace se proti všem zvyklostem ujal slova mistr Jeroným Pražský, hlavní dirigent i aktér výroční disputace z počátku ledna 1409. Po úvodní chvále sedmera alegorických postav sedmera svobodných umění a neprávem osočeného kolegy Matěje z Knína Jeroným přešel k plamenné apoteóze „svatosvatého“ českého národa a k obhajobě knih Jana Wyclifa. Rétoricky barvitý a ironickými výpady proti oponentům proložený projev vzbudil živou, souhlasnou i odmítavou odezvu.¹¹⁷ Své vystoupení Jeroným završil přečtením údajného listu oxfordské univerzity z 5. října 1406, v němž tato ctihodná instituce vysvědčila pravověrnost a bezúhonnost svého bývalého profesora Jana Wyclifa.¹¹⁸

Ještě ani nestačila doznít rozporuplná odezva Jeronýmova projevu, když z Kutné Hory přišla naléhavá výzva, aby se univerzita neprodleně vyjádřila ke své účasti na koncilu. Čas kvapil, koncil měl započít svá jednání již v únoru, a proto konečné rozhodnutí, na něž netrpělivě čekalo také francouzské poselstvo, nešlo už déle odkládat. Zprávy z říše, kde se v té době scházel sněm svolaný králem Ruprechtem, nasvědčovaly protichůdným stanoviskům. Zatímco se protikrál Ruprecht zuby nehty držel svého římského papeže, duchovní knížata se přiklápěla ke kardinálskému kolegiu.¹¹⁹ Vše tudíž mluvilo pro účast v Pise, avšak za

115) Kvestii vydal Jan SEDLÁK, *Filosofické spory pražské v době Husově*, Studie a texty k náboženským dějinám českým, II, Olomouc 1915, s. 215–224; k polemikám proti Jeronýmovi František ŠMAHEL, *Univerzitní kwestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 7–41, zde s. 11–27 / *Jerome of Prague: University questions and polemics*, in: Die Prager Universität im Mittelalter, Leiden – Boston 2007, s. 539–580.

116) F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 302–303, přisoudil pozvání francouzských a brabantských posílů Jeronýmovi Pražskému, v němž vidí „vlivného ochránce“ kvodlibetu. Obdobně soudí J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 94; i F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 233; a *Hussitische Revolution II*, s. 828.

117) *Recommendatio artium liberalium*, in: Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, polemica, epistulae, František Šmahel – Gabriel Silagi (edd.), CCCM 220, Turnhout 2009, s. 200–222. K ohlasům Jeronýmova projevu na základě svědků Jeronýmova vídeňského procesu J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 81–88; a M. Nodl, *Paměť a intelektuál*, s. 376–384.

118) Více k tomu s odkazy na prameny V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 312–314.

119) Podrobně k frankfurtskému sněmu v lednu 1409 a k diskusím, které na něm probíhaly, Hermann HEIMPPEL, *Die Vener von Gmünd und Straßburg 1162–1447*, 1 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 52), Göttingen 1982, s. 257–276.

předpokladu, že se konečná odpověď pražského dvora bude moci opřít o učenou autoritu vysokého učení, aby se tím eliminovala neústupná politika arcibiskupa Zbyňka a jeho konzistoře.

Co vše a za jakých okolností se odehrálo v několika málo dnech mezi koncem kvodlibetu a vydáním Dekretu kutnohorského lze jen dedukovat na základě dosti nespolehlivých svědectví pramenů. *Chronicon universitatis Pragensis* přináší pouze stručné shrnutí dějů, které se odehrály. Král předně neznámo kdy požádal univerzitu, aby spolu s ním a kardinály odmítla poslušnost papeži Řehořovi XII. Rektor Baltenhagen za tím účelem svolal univerzitní kongregaci, na níž mistři českého národa s královou žádostí vyslovili souhlas, zatímco mistři tří „cizích“ národů ji odmítli. Přes převahu odmítavých hlasů se rektor neodvážil učinit závěr proti královu přání. Přesto bylo kongregací rozhodnuto vyslat ke králi delegaci, která do Kutné Hory dorazila spolu s vyslanci francouzského krále a pařížské univerzity. Vedle rektora a dalších (cizích) mistrů byli členy delegace doktoři teologie Jan Eliášův a Ondřej z Brodu spolu s mistrem svobodných umění Janem Husem. Při audienci podpořili mistři českého národa ve věci obediencie krále, zástupci tří dalších národů nikoli. Ještě téhož dne pak král „podle vzoru“ pařížské univerzity přidělil českému národu tři hlasy a cizím národům pak jeden. Tolik ve stručnosti parafráze *Kroniky pražské univerzity*, kterou jsme jen nepatrně doplnili.¹²⁰

Poněkud blíže událostem než tato kompilace z doby po roce 1419 je dvojí svědectví králova právníka Jana Naze při Husově procesu v Kostnici v červnu 1415. Třebaže mu literatura přikládala značnou důvěryhodnost, můžeme ho v této fázi výkladu pominout, neboť se vztahuje až k době po vydání dekretu.¹²¹ Tím se také snáze vysvětlí nesrovnalost s údajným Husovým pobytem v Kutné Hoře, o němž se zmiňuje tzv. *Kronika pražské univerzity*. Jelikož delegaci univerzity tvořilo podle statut osm doktorů a mistrů, po dvou z každého národa, Hus nemohl být jejím oficiálním členem. Hus dokonce nemohl být v Kutné Hoře ani jako soukromá osoba, neboť podle vlastních slov v té době ležel vážně nemocen.¹²² Je proto otázkou, zda zde byli přítomni další dva mistři, jimž se přičítá rozhodující podíl na vydání dekretu, tj. Jeroným Pražský a Jan z Jesenice.¹²³ Pokud by v Kutné Hoře skutečně byli, muselo by se mezi mistry českého národa uvažovat o změně hlasů již dříve. I když o tom nikde není nejmenší zmínky, netřeba tuto možnost

120) Viz *Chronicon Universitatis Pragensis*, J. Goll (ed.), FRB V, s. 570.

121) Přesvědčivě to doložil J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 96–100.

122) Hus o své nemoci mluví v odpovědi na žaloby M. Ondřeje z Brodu, *Documenta MHJ*, s. 181; více k tomu opět J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 97.

123) J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 95–96, aktivitu mistrů Jesenice a Jeronýma v předvečer Dekretu nevylučuje, vzhledem k mlčením pramenů si však počíná zdrženlivě. Podíl obou mistrů, Jesenice a Jeronýma, vyzdvihl F. SEIBT, *Johannes Hus und der Abzug*, s. 1–15. Nanejvýš se lze domnívat, že Jeroným mohl uplatnit své znalosti s vlivnými činiteli na královském dvoře a že Jesenicův právníký um se mohl uplatnit při formulaci Dekretu kutnohorského. Jesenicovy „velké zásluhy“ o vydání a provedení Dekretu zdůraznil J. KEJŘ, *Husitský právník*, s. 23.

a priori vylučovat. Kdo jiný z univerzitních mistrů mohl také krále, či ještě spíše jeho rádce, a důvěrníky přimět k tak závažnému rozhodnutí?¹²⁴

Podíl na vydání mandátu měl nesporně muž, o němž se dosavadní literatura v této souvislosti nezmiňuje. Byl jím protonotář pověřený vyhotovením listiny, který zastupoval nepřítomného kancléře Václava Králíka z Buřenic.¹²⁵ Jelikož originál mandátu se nedochoval, je vhodné se rozhlédnout po muži, který by přicházel v úvahu. Krátce před a po vydání tohoto dokumentu jím byl „Jacobinus cancellarius Pragensis“,¹²⁶ úředník, jenž v seznamu Václavových kancléřů nefiguruje.¹²⁷ Se značnou pravděpodobností jím však byl Husův spolužák Jakub z Dubé, alias z Berouna, kanovník od sv. Víta a od roku 1410 děkan vyšehradský a snad i člen královny rady.¹²⁸ V Kutné Hoře „Jacobus canonicus Pragensis“ vyhotovil mimo jiné známé listiny významný mandát ze 17. ledna 1409, jímž král Václav IV. potvrdil vládnoucí českou radu na Starém Městě pražském na další rok.¹²⁹ Kanovník Jakub se jistě dobře znal i s oběma delegáty českého národa, profesory teologie a vysokými univerzitními i církevními hodnostáři Janem Eliášovým z Horšovského Týna a Ondřejem z Brodu.¹³⁰ Důležité v této souvislosti je, že oba, ač byli oponenty Wyclifova učení, ve vztahu k Dekretu kutnohorskému upřednostnili zájmy vlastního univerzitního národa. Dokládá to Husova odpověď, kterou učinil v Kostnici na svědectví mistra Ondřeje z Brodu z let 1410 až 1411. Jde o klíčové svědectví, jemuž je třeba věnovat prvořadou pozornost.

Mistr Ondřej z Brodu pod přísahou vypověděl, že Hus obstaral nejen od krále, ale i od jeho rady listiny poskytující českému národu tři hlasy proti třem národům, a to v rozporu s univerzitním ustanovením o „svornosti“ mezi národy.¹³¹ Hus

124) Mistr Jan Kardinál z Rejnštejna, králův „familiaris devotus“, byl v té době ještě v Pise, jak vysvítá z dopisu kardinálů ze 12. 2. 1409 (*Documenta MJH*, s. 364, č. 16).

125) Václav Králík totiž ještě 14. 1. 1409 pobýval na Vyšehradě, takže je nepravděpodobné, že by se hned po tomto datu vydal do Kutné Hory. Viz k tomu jeho smlouvu o prodeji vinice v Žitonicích, *Regesta Bohemiae et Moraviae Venceslai IV., II.*, Vladimír Vavřínek (ed.), (Fontes archivi capituli ecclesiae Wissegradensis), Praha 1968, s. 43–44, č. 125.

126) Jakub doprovázel krále ve Vratislavi (viz mandát z 24. 11. 1408, *Documenta MJH*, s. 344, č. 8), kromě toho je také uveden na mandátech vydaných v Kutné Hoře (viz níže) a později v Praze.

127) Srov. Ivan Hlavaček, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel* (Schriften der MGH 23), Stuttgart 1970, s. 213–214, podle něhož je chybně označován jako kancléř. Zde také základní životopisné údaje a odkazy na starší literaturu.

128) Za Husova spolužáka Jakuba označil F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 470. Krátce před Husem promoval v roce 1393 na bakaláře i Jakub z Dubé, avšak každý za jiného děkana (viz *Liber decanorum*, MHUP I/1, s. 283 a 286). Jakub z Dubé byl od roku 1402 farářem v Berouně.

129) *Codex iuris municipalis regni Bohemiae*, I. Privilegia civitatum Pragensium, Jaromír Čelakovský (ed.), Praha 1886, s. 201–202, č. 126.

130) Ke kariéře obou mistrů J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 23–24 (Andreas de Broda) a 238–239 (Iohannes Eliae). Srov. též Jaroslav KADLEC, *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, NF 22), Aschendorf 1972, s. 7–10.

131) *Documenta MJH*, s. 181: „Mgr. Andreas Broda, canonicus ecclesiae Pragensis, inter alia medio juramento deponit: ponit primo, sibi constare, quod M. Hus procuravit a rege et a consilio literas contra tres nationes ad obtinendum tres voces pro natione Bohemorum contra ordinationem universitatis et concordiam factam inter nationes.“

potvrdil, že zmíněné listiny od krále skutečně opatřil, učinil to však po poradě s ním, neboť oba tehdy shodně doufali, že se najde někdo, kdo je vysvobodí od podřízenosti cizím národům. Tak si alespoň vykládáme kontext slova „vysvoboditel“ (*liberator*), které tu dvakrát padne.¹³² Co více, když Husa později v době jeho vážného onemocnění týž mistr Ondřej navštívil spolu s mistrem Janem Eliášovým, oběma položil otázku, zda by nebylo spravedlivé mít tři hlasy. Oba prý svorně odpověděli: „Ó, kéž by to Bůh dal, my toho nikdy nebudeme moci dosáhnout!“¹³³ Za povšimnutí stojí, že oba mistři dosud o vydání králova mandátu nevěděli, třebaže k návštěvě muselo dojít po jejich návratu z Kutné Hory! Naopak Hus mezitím měl již v rukou opis originální listiny, kterou posel přinesl od krále na univerzitu. Když si ji oba radostně přečetli, byli plni chvály.¹³⁴ Oba mistři po návratu z Kutné Hory svou návštěvu Husa jistě neodkládali, události tudíž dostaly rychlý spád. Vše, počínaje univerzitní kongregací a příchodem posla se muselo odehrát během deseti dní.

Z Husovy kostnické odpovědi nepřímo plyne, že se o potřebě přerozdělení univerzitních hlasů mezi mistry českého národa uvažovalo již před vydáním Dekretu kutnohorského, nejpozději pak poté, co členové tří cizích národů odmítli odepřít poslušnost papeži Řehořovi. Ponechme zatím stranou, co k tomu vedlo Husovu skupinu, když už víme, že tato změna univerzitní ústavy mohla jí přinést okamžitý prospěch jen v omezeném rozsahu. Bez vnějšího příkazu krále tak hluboký zásah do univerzitní ústavy nepřicházel v úvahu, čehož si byli dobře vědomi jak wyclifští předáci, tak i jejich dvorští protektoři. Nesouhlas tří cizích národů s královým postupem v záležitosti tak závažné, jakou byla účast na všecírkevním koncilu, poskytoval českým mistrům příležitost, která se již nemusela naskytnout. Všem aktérům v pozadí byla předem známa králova reakce, a proto se nabízelo samo sebou mít po ruce návrh, jehož přijetím by panovník celý problém vyřešil.

Kdo však mohl bezprostředně krále ovlivnit? Ještě 17. ledna v Kutné Hoře byli staroměstští konšelé nejspíše též s podkomořím Konrádem z Vechty, dále se značnou pravděpodobností velevýznamný příznivec reformní strany Lacek z Kravař,¹³⁵ a téměř jistě také, a to z povinnosti svých úřadů, mincmistr Petr Zmrzlík ze Svojšína a nejvyšší písař či správce urbury křestním jménem Mikuláš. Více než sto padesát let dějepisci řeší záhadu, zda tímto zasloužilým mužem byl

132) Srov. tamtéž: „Hus: Hic verum dicit: ego enim libenter procuravi juxta foundationem universitatis literas a rege, quas adhuc habet universitas, et ego feci de Brodae consilio; adjuravi enim ipsum, ut diceret, si esset justum. Qui dixit: O, Hus, non est aliquis nobis in facto isto liberator? Cui dixi: spero, quod habebimus liberatorem.“ K výrazům „liberator“ „liberatio“, „libero“ apod. *Slovník středověké latiny v českých zemích*, sešit 19, Praha 2006, s. 474–475.

133) *Documenta MJH*, s. 181: „Et postea jacens in maxima infirmitate, interrogavi ab ipso ad me veniente cum M. Joanne Eliae, ambobus stantibus ante lectum, si justum esset habere nos tres voces? et ambo dixerunt: O utinam Deus daret, nos numquam poterimus ad hoc pervenire.“

134) Tamtéž: „Quibus dixi: Ecce, nuntius primo venit a rege cum litera ad universitatem; ecce habetis copiam, legite eam. Quam perlegentes, gavisí ambo, laudaverunt.“

135) Podle laskavého sdělení prof. Ivana Hlaváčka Václav IV. vydal 29. 1. 1409 pro Lacka z Kravař listinu, která byla kdysi uložena ve vratislavském státním archivu (nyní Wojewodzkie archiwum państwowe), dnes je však neznámá.

Mikuláš Chudý z Lobkovic, anebo Mikuláš Augustinův z Prahy, zvaný Bohatý. Hus ve svém proslulém kázání, které měl v Betlémské kapli krátce po vydání Dekretu kutnohorského, podle svědectví Václava z Voděrad na kostnickém koncilu údajně vzdával dík za pomoc Mikuláši Bohatému.¹³⁶ Naopak *Invectiva contra Hussitas* z roku 1432 vrhá odpovědnost na Mikuláše Chudého.¹³⁷ Potíž je v tom, že oba zastávali následně nebo současně stejné úřady. Podle Václava Chaloupeckého, který se záhadou podrobně zabýval, se o vydání Václavova dekretu přičinil Mikuláš Chudý z Lobkovic, zatímco Mikuláš Augustinův, zvaný Bohatý byl vykonavatelem královy vůle, který zakročil na univerzitě proti hodnostářům tří cizích národů 9. května 1409.¹³⁸ Vše, co by bylo možné říci navíc, by ještě více spadalo do říše domněnek.

K řadě nejasností kolem Dekretu kutnohorského náleží i sporné dobrozdání francouzského poselstva, které po dlouhém vyčkávání v Praze konečně zastihlo krále v Kutné Hoře. Historici tu většinou vycházejí ze zprávy *Kroniky univerzity pražské*, podle níž král univerzitní ústavu pozměnil „ad instar Parisiensis universitatis, ad cuius similitudinem Pragensis universitas est fundata“.¹³⁹ Přítomnost obou poselstev, brabantského i francouzského, v Kutné Hoře, kde je král doložen od 7. do 29. ledna, je vysoce pravděpodobná, nikoli však jejich vyjádření ve věci univerzitních národů.¹⁴⁰

Vydání Dekretu kutnohorského z 18. ledna 1409 a jeho vyhlášení na univerzitě 26. ledna mistry cizích národů zaskočilo. Při slyšení před králem jejich delegace nejen obvinila české wyclifity z úkladných konspirací proti vysokému učení a jeho pravověrnosti, ale i takticky projevila ochotu vyslat do Pisy svého zástupce. Pro Václava, jenž již 22. ledna uspokojil francouzské poselstvo formálním vypovězením poslušnosti papeži Řehoři XII. za sebe a celé své království,¹⁴¹ přišla tato nabídka velice vhod, neboť každým dnem očekával příjezd legáta kardinálského kolegia Landulfa Marramaldiho. Aby univerzitní vzpouru uklidnil, král delegaci nezávazně přislíbil ponechat cizí národy při dosavadních třech hlasech. Na předběžné změně nedávného rozhodnutí nepochybně měli podíl Václavovi církevní

136) „Pueri! Laudetur Deus omnipotens, quia Teutonicos exclusimus, et habemus propositum, pro quo institimus, et sumus victores. Et specialiter regrati sumus D. Nicolao Augustini, quod ipse ad preces nostras coram rege effecit“ (*Documenta MJH*, s. 183). Ne vždy se bere v úvahu, že Husova slova spíše svědčí o dnech po 9. 5. než po 19. 1.

137) *Invectiva contra Hussitas*, in: *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung I*, s. 625: „Item dictum Chudy Mikulaj, protonotarium regni, qui nationem eorum, hoc est Boemorum, pestifera dissensionis materia in universitate tunc Pragensi, rege adhuc Venceslao vivente, de vocibus exorta, coram ipso rege totis permovet viribus et desiderium cordis eorum in effectum perduxit, dignis laudum preconis attolebant et beatificabant.“

138) V. CHALOUPECKÝ, *Kdo vymohl Čechům Dekret kutnohorský*, zde zvláště s. 25–29.

139) Viz *Chronicon Universitatis Pragensis*, J. Goll (ed.), FRB V, s. 570. Již F. PALACKÝ, *Geschichte III/1*, s. 231 usoudil, že francouzští poslanci krále přesvědčili, „daß bei Ihnen eben jenes umgekehrte Verhältniß Statt finde“. Dále srov. F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, MGVDB 53, s. 62–64; V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 316, pozn. 2 (zde přehled starší diskuse); F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, s. 304–305.

140) Otázkou je, do jaké míry a zda vůbec by tu pařížské uspořádání mohlo být návodem či vzorem. Stručné poučení o této otázce přináší J. STOČES, *Pražské univerzitní národy*, s. 64–65.

141) Václavův list, *Documenta MJH*, s. 348–350, č. 11.

poradci, kteří panovníka varovali před podporou skupiny podezřelé z kacířství. Když si uzdravený Hus spolu s mistrem Jeronýmem a několika dalšími kolegy k němu vydobyli přístup, král se na ně hrubě obořil a pohrozil jim hranicí, pokud budou pokračovat v dosavadních rozbrojích.¹⁴²

Dějiště dalších sporů se na přelomu ledna a února přesunulo do Prahy. Na královy sliby mluvčí tří národů nemohli spoléhat, a proto se na něho 6. února 1409 obrátili se společnou suplikou, aby jim zůstalo právo tří hlasů, které od založení univerzity požívali. Jelikož však museli počítat s odporem mistrů českého národa, v krajním případě připustili možnost oddělení domácí korporace, která by pak mohla mít vlastní rady, soudy, volby a zkoušky. V zásadě to neznamenalo nic jiného než rozdělení tří fakultní univerzity na dvě samostatné korporace požívající stejná privilegia.¹⁴³

Také domácí mistři-regenti nesložili ruce v klín. Zatímco většina z nich na artistické fakultě odhodlaně prosazovala novou ústavu, řada starších profesorů kolem Ondřeje z Brodu ztrácela půdu pod nohama a byla rovněž ochotna k ústupkům. Složitost situace podle nich vyvolala potřebu vypracovat varianty kompromisních postupů pro případ, že by Václav splnil svůj slib cizím mistrům. Nejdále zašel návrh, který se pro domácí korporaci spokojoval s trvale vyhrazenou funkcí děkana artistické fakulty, více se však počítalo se strukturální reorganizací univerzitní obce, jež by obyvatelům království anebo celého státního útvaru zajistila minimálně rovnoprávnost.¹⁴⁴

Za svého pobytu v Praze král Václav IV. 16. února zpečetil listinu pro legáta Landulfa, v níž se zavázal podpořit sjednocení církve vysláním slavnostního poselstva ke koncilu a ve shodě s tím se zřící římského papeže Řehoře. Kardinál na oplátku o den později jménem svého kolegia Václavovi potvrdil, že koncil jeho vyslance přijme s poctami náležejícími poselstvu řádného římského krále.¹⁴⁵ Tím pro danou chvíli Václav IV. dosáhl svého a nemusel brát ohled na univerzitní rozepře. Jinak tomu však bylo v případě cizích mistrů a studentů ze zemí panujícího krále Ruprechta, který své poddané na zahraničních univerzitách varoval před odmítnutím poslušnosti papeži Řehořovi. Ti se nyní znovu ocitli v dvojím ohni, a proto asi právě v těchto dnech dali přednost ultimativnímu postupu v podobě přísahy, kterou se pod vysokými tresty vzájemně zavázali odejít z Prahy, pokud by Václav v plném rozsahu Dekret kutnohorský neodvolal.¹⁴⁶ Svou rozhodnost pak

142) Že obě strany dojížděly za králem, ať již zprvu do Kutné Hory či později na Žebrák, dosvědčují zejména svědci Jeronýmova vídeňského procesu u L. KLICMANA (ed.), *Processus iudiciarius*, zvláště s. 16 a 18. O tento pramen se opírá většina autorů, viz mj. J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 100 a níže v textu.

143) Supliku vydal František Palacký: *Documenta MJH*, s. 350–352, č. 12.

144) *Ordinationes magistrorum Boemiae contra magistros Theotonicorum* vydal Hermenegildus Jireček in CJB II/3, Praha 1889, s. 297–298, č. 20. Jejich parafrázi podal F. M. BARTOŠ, *Kolem dekretu kutnohorského*, s. 38–39; *Ordinationes* jako odpověď na supliku tří národů ze 6. 2. 1409 rovněž chápal J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 101.

145) Obě listiny viz v *Documenta MJH*, s. 364–368, č. 17–18.

146) Formulí přísahy otiskl František Palacký: *Documenta MJH*, s. 352–353, č. 13. Důvody, proč přísaha náleží do této fáze boje o Dekret kutnohorský, vyložil J. KEJŘ, *Sporné otázky*, s. 102, pozn. 87.

projevili i tím, že 23. února přistoupili k pravidelné volbě examinatorů při bakalářských zkouškách podle starého řádu. Mistři českého národa však s odvoláním na králův výnos zkoušky zmařili.¹⁴⁷

Pravděpodobně v této době mistr Jan z Jesenice předložil svoji Obranu Dekretu kutnohorského (*Defensio mandati*), která patří do klasobraní české středověké jurisprudence. Jesenic na rozdíl od některých svých kolegů nehledal východiska přijatelná pro obě strany. Změnu univerzitních hlasů považoval za *fait accompli*, králův mandát pak za plně legitimní akt jak ze zákona božího, tak lidského. K osmi hlavním bodům zdůvodňujícím králův postup, a tím i vyvýšenost domácího národa nad všechny ostatní, připojil další podpůrné argumenty vyplývající jednak z práva přirozeného, jednak z práv kanonických a římských. Poté, co vyvrátil námitky „německého“ národa, v závěru podal apoteózu „pravých“ Čechů po otci i matce, kteří se na univerzité nejen počtem, ale i ve všech vědách a schopnostech pozvedli nad cizince.¹⁴⁸

V univerzitních kuloárech dále panovala nejistota, na kterou stranu se přikloní králova přízeň.¹⁴⁹ Určitého kompromisu bylo dosaženo pouze při volbě univerzitní delegace do Pisy, a to na základě paritního principu. Český národ tuto počtu přidělil profesorovi teologie Ondřejovi z Brodu, ostatní tři národy pověřily nevděčným úkolem bakaláře teologie a doktora medicíny Helmolda Gledenstede ze saského Soltwedelu.¹⁵⁰ Vynucený kompromis v případě poselstva ke koncilu však nebyl ze zásadních důvodů přijatelný pro pravidelné volby rektora a děkanů, připadající na svátek sv. Jiří.¹⁵¹ Korporace tří cizích národů se tentokrát spokojily s pasivní rezistencí, neboť odsunutím voleb se prodlužovalo funkční období jejich rektora Henninga z Baltenhagenu i děkana artistické fakulty Alberta Varentrapa. Neklid na univerzitní půdě zvyšovaly občasně konfliktní střety prudkých hlav, jež mimo jiné údajně způsobily úhonu jednomu z původců nynějších rozbrojů Ludolfu Meistermannovi.¹⁵²

147) Viz zápis děkana Alberta Varentrappe de Monasterio v *Liber decanorum*, MHUP I/1, s. 402–403: „sed pro tunc examen fuit impeditum per quosdam mgros nationis Bohemicae propter quoddam mandatum domini regis de tribus vocibus, et sic illo medio anno solum unum fuit examen.“

148) *Defensio mandati*, *Documenta MJH*, s. 355–363, č. 15. Z literatury viz zejména J. KEJŘ, *Dvě studie o husitském právnictví*, s. 1–18, zde také na s. 4 přesvědčivá datace *Obrany* do konce února nebo počátku března 1409. K nacionálnímu kontextu Jesenicových „verí Bohemí“ F. ŠMAHEL, *Idea národa*, s. 47–48.

149) Podle pozdního svědectví Mikuláše Tempelfelda měl např. sám král navrhnout, aby se Němci a Češi v akademických hodnostech po každém semestru střídali. Viz k tomu Johann LOSERTH, *Die Denkschrift des Breslauer Domherrn Nicholas Tempelfeld*, AÖG 61, 1889, s. 135, k výkladu zvláště F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, MGVDB 53, s. 72–75; a V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 339–340. K témuž kompromisu se asi vztahuje i zpráva Ondřeje z Řezna, *Chronica pontificum et imperatorum Romanorum*, in: Andreas von Regensburg *sämtliche Werke*, Georg Leidinger (ed.), München 1903, s. 120.

150) Král Václav jmenoval své vyslance ke koncilu 15. 3. 1409. Pověřovací listiny, *Documenta MJH*, s. 368–371, č. 19 A–B.

151) V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 341, který místy fabuluje nad únosnou mírou, klade do této doby poslední Václavův návrh spočívající v zavedení rovnoprávnosti mezi třemi cizími a jedním domácím národem.

152) Jde tu o pozdní svědectví Mikuláše Tempelfelda, viz jeho *Denkschrift*, s. 136. Rozdílné stanovisko k jeho výpovědi zaujali F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, MGVDB 53, s. 76; a V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 342, pozn. 3.

Dvorští osnovatelé dekretu si byli dobře vědomi, že si univerzitní bezvládní vyžádá nový zásah panovnické moci. Nejpozději v poslední dubnové dekádě využili vhodné chvíle a zprostředkovali Husovi a Jeronýmovi přístup ke králi. V ústraní hradů Žebráku a Točnicku postupně uzrálo řešení, jež umožňovalo obejít rozpor mezi lednovým mandátem a únorovým Václavovým slibem.¹⁵³ Ve čtvrtek 9. května 1409 dopoledne, kdy místo pravidelné disputace probíhala jedna z porad cizích mistrů, králův komisař Mikuláš Bohatý v doprovodu staroměstských konšelů a ozbrojenců přerušil shromáždění a vynutil si vydání univerzitních a fakultních insignií.¹⁵⁴ Byl to akt, který se měl v dějinách pražské univerzity nejednou, a to vždy za mocí vynucených okolností, opakovat.¹⁵⁵ Na kolejním dvoře pak komisař Mikuláš přečetl Václavův mandát, jímž vzhledem k interním rozporům mezi národními korporacemi byli výjimečně ustanoveni mistr Zdeněk z Labouně rektorem univerzity a mistr Šimon z Tišnova děkanem artistické fakulty.¹⁵⁶ Dva konšelé, Johánek Ortlův a Petr Habartův, si při tomto zásahu vedli s takovým důrazem, že byli spolu s jinými reformními mistry jmenováni v parodii tzv. wyclifské mše. Verše stojí za připomenutí, neboť v nich defilují muži, v nichž lipští emigranti viděli původce Dekretu kutnohorského:¹⁵⁷

„Ut Hus et eius complices	Knyn, Symon Jessenicz sequitur
dantes erroris calices	Domesslik, Habart additur,
qui circumvenit simplices,	Jeronymus non tollitur,
et nequam Augustini.	quamvis addatur frui“.

Třebaže se králův mandát zřejmě ani slovem nedotkl lednového ustanovení o třech českých hlasech, jež oficiálně vešlo v platnost až zářijovým zápisem do knihy univerzitních statut, čeští mistři využili bojkotu svých protivníků a na řádně svolané konvokaci profesorského sboru artistické fakulty zvolili 14. května členy semestrálních komisí v souladu s Kutnohorským dekretem.¹⁵⁸

Většina německých mistrů a studentů shledala protest vůči královské nominaci z 9. května bezúčelným a rozhodla se naplnit závazek vzájemné přísahy. Manifestační účinek měl zvýšit společný exodus, k němuž došlo kolem poloviny května. Král Václav je 28. června bezprecedentně zbavil všech univerzitních hodností

153) Srov. k tomu výpověď Jana z Vohburgu, který viděl Jeronýma „vehi cum Johanne Hus in quodam curru in via, que ducit de oppido Petlern, ubi residet rex...“ (*Processus iudiciarius*, s. 20).

154) K událostem mezi koncem dubna a polovinou května 1409 obšírně V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 338–345.

155) Příznačně se v tom liší F. MATTHAESIUS, *Der Auszug*, MVDGB 53, s. 690; a V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 342, pozn. 1.

156) Srov. k tomu zejména: zápis nového děkana Šimona z Tišnova v *Liber decanorum*, MHUP I/1, s. 403; dále *Chronicon Lipsiense*, in: *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung I*, s. 9; *Chronicon Universitatis Pragensis*, J. Goll (ed.), FRB V, s. 570; a *Denkschrift*, s. 47–48.

157) Příslušnou pasáž z tzv. wyclifské mše naposled otiskl J. KEJŘ, *Husitský právník*, s. 21–22.

158) MHUP I/1, s. 403–404. V komisí dispensátorů tři cizí národy zastupoval fráter Andreas Wansik, OP, člen polského národa. K tomuto krakovskému mistru, který od roku 1408 působil v Praze, srov. J. TŘIŠKA, *Životopisný slovník*, s. 30.

a prohlásil je za vyhnané.¹⁵⁹ I když část cizích studentů a bakalářů odešla z Prahy se značným zpožděním, a někteří z nich zde dokonce ještě složili zkoušky, secese nabyla hromadné povahy a svými mezinárodními i domácími důsledky v mnoha ohledech hluboce zasáhla nejen do univerzitních poměrů, ale i do vývoje českého reformního hnutí.¹⁶⁰ Odchod sedmi až osmi set cizích studentů a mistrů měl ale závažné hospodářské důsledky pro infrastrukturu služeb a živností na Starém Městě. A jelikož většina postižených hospodářů, krčmářů a nejrůznějších živnostníků patřila k německému obyvatelstvu, univerzitní secese zvýšila národnostní napětí v pražském souměstí.

Pro bývalé pražské mistry se Dekret kutnohorský stal jednou z hlavních příčin úpadku pražského vysokého učení. Zlatá doba tak byla i pro ně ztracena. Pozoruhodné přitom je, že nikdo z bývalých pražských mistrů nevolal po návratu starých časů. Nově vzniklé univerzity jim totiž umožnily pokračovat v akademické kariéře, někdy dokonce s lepším materiálním zajištěním než v Praze, a neměli tak již naléhavý důvod bojovat o zrušení dekretu z ledna 1409. Životní náplní mnoha učenců s pražskými kořeny se spíše stal boj s českou herezí, jež stála u kořenů rozvratu pražského vysokého učení.

Secesí sedmi až osmi set cizích studentů a mistrů se pražská univerzita via facti přiřadila k většině provinciálních vysokých učení, a definitivně tak ztratila autoritativní prestiž z doby Karlovy. Dříve či později muselo k této degradaci dojít. Sotva lze naopak říci, že by exodus snížil dosavadní úroveň výuky, neboť v tomto ohledu čeští žáci skutečně již dorostli své cizí učitele. První léta po roce 1409 naopak provázela horečná aktivita reformního kruhu kolem Jana Husa, jenž se snažil navenek ukázat, že Karlova univerzita nadále zůstává centrem učnosti. Dokladem toho je především Husův vzorně připravený kvodlibet, jenž šíří diskutovaných otázek daleko přesahuje všechny známé pražské kvodlibety. Nové uspořádání univerzitních hlasů reformistům rovněž umožnilo rozšířit legální propagační kampaň. Ta ale ve svém důsledku vystupňovala střet s arcibiskupem, jenž byl spory a střety o platnost Dekretu kutnohorského utlumen. Na místě je spíše otázka, zda k pádu pražského vysokého učení více nepřispěly následné střety univerzitních reformistů s arcibiskupem, kapitulou a profesory teologické fakulty, stejně jako přímé zásahy panovníka do univerzitních záležitostí, jež posílily charakter zemské, na panovníkovi závislé univerzity v duchu přísahy věrnosti panovníkovi a zemi, kterou po roce 1409 skládali jak rektori, tak všichni studenti po imatrikulaci. Dekret kutnohorský sice všechny tyto procesy zesílil, mohutnému rozvoji reformního proudu by však zřejmě nedokázalo zabránit ani „staré“ vysoké učení s původní paritní dělbou univerzitních hlasů.

159) Regest z rukopisu NK ČR XV A 1, fol. 28r otiskl C. A. C. Höfler, *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung II*, s. 156

160) K rozsahu a důsledkům secese F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, kap. 4; a *The Kutteneberg Decree*, s. 153–166, přetisk in: *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 159–171 [překlad v tomto souboru].

Závěrem

Fakticita celé kauzy je již dosti spolehlivě vysvětlena. Další bádání jistě zpřesní některé domněnky a snad i přinese zatím neznámá pramenná svědectví. Sotva se však již něco podstatného změní na celé věci. Pohlédneme-li zpátky k Dekretu kutnohorskému z 18. ledna roku 1409 přes vzdálenost věků, pak se nám dnes jeví jako dramatické vyústění déle trvajících procesů. Odhlédnout předně nelze od emancipačního hnutí, jehož počátky je možné klást již do osmdesátých let 14. století, i když jeho nositelem patrně nebyl celý český univerzitní národ, nýbrž pouze ambiciózní mistři českého původu, kteří usilovali prosadit se v univerzitní správě a získat prebendy, jež by jim umožnily pokračovat v akademické dráze. Bezprostřední, avšak zcela nezbytnou rozbuškou bylo voluntaristické rozhodnutí krále, vyvolané odporem tří národů ke svolání koncilu v Pise, k němuž upínal své naděje na návrat na říšský královský stolec.

Ve svém druhém životě nabyt Dekret kutnohorský role zástupného činitele v česko-německých vztazích. Ze strany odešlých profesorů a studentů nemohl být vnímán jinak než jako unáhlený násilný akt vyvolaný Husovou reformní, národnostně probudilou a rozpínající se českou stranou na univerzitě, v pražských městech a na králově dvoře. Starší odborná literatura pohlížela na události kolem Dekretu kutnohorského podle rodného listu a konfesní příslušnosti autorů. Velkoněmecké a sudetoněmecké hledisko se vzájemně propojilo do představy pražské univerzity jako první německé, či dokonce říšské univerzity. Právě tak ze soudobého hlediska bylo pochopitelné i převažující hledisko českého dějepisce obhajující Dekret kutnohorský se vším všudy. Odmítavé i apologetické soudy měly své oprávnění z hlediska nacionálního, konfesního nebo jinak ideologizovaného nazírání na dějiny. Dospěl již čas k nadhledu bez těchto pout? Autoři se o to pokusili, protože už není nutné hájit jiné vyšší principy než objektivitu vědeckého poznání. K ní se lze jen přibližovat, dosáhnout ji nelze, neboť by to znamenalo konec dějepisce.

IX. Pražská univerzita a počátky husitství

Počátky univerzity a jejích fakult – Alma mater soupeří s dcerami – Sváry a zápasy o učení Jana Wyclífa – Od Dekretu kutnohorského k deklaraci o kalichu – Zemská univerzita v poutech kalicha

Vznik prvního *studia generale* na sever od Alp a na východ od Paříže proběhl bez širší odezvy. Když Karel IV. po předchozím souhlasu papežské stolice vydal 7. dubna 1348 zakládací listinu pražské univerzity, zdaleka ještě neměl pod svou kontrolou poměry v říši. Ochranu na říšském území Karel příslušníkům nového vysokého učení dostatečně pojistil až Eisenašským diplomem ze 14. ledna 1349.¹ Snad již souběžně se zakládacími akty se patronem pražské univerzity stal zemský světec kníže Václav, vyobrazený spolu s klečícím zakladatelem na nejstarším dochovaném pečetidle.²

1) Starší literaturu o založení a potvrzení práv pražské univerzity do roku 1975 evidovali Miloslava MELANOVÁ – Michal SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do roku 1622*, Praha 1979, s. 34–37. Nové poznatky zčásti přinesly studie k 600. výročí skonu Karla IV. v roce 1978 a k 650. výročí založení Karlovy univerzity v roce 1998. Srov. zejména Roderich SCHMIDT, *Begründung und Bestätigung der Universität Prag durch Karl IV. und die kaiserliche Privilegierung von Generalstudien*, in: Kaiser Karl IV. 1316–1378, Hans Patze (ed.), Neustadt – Aisch 1978, s. 695–718; Miloslava MELANOVÁ-KUBOVÁ, *Založení pražské univerzity a její rozvoj za vlády Karlovy*, in: Karolus Quartus, uspořádal Václav Vaněček, Praha 1984, s. 217–230, Renate Dix, *Frühgeschichte der Prager Universität. Gründung, Aufbau und Organisation 1348–1409*, Bonn 1988; a Frank REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen von Prag bis Köln. Die Intentionen des Stifters und die Wege und Chancen ihrer Verwirklichung im spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaat*, Köln – Weimar – Wien 1992, s. 55–107. Počátečnímu období Karlovy univerzity se systematicky věnoval zejména Peter MORAW, *Die Universität Prag im Mittelalter. Grundzüge ihrer Geschichte im europäischen Zusammenhang*, in: Die Universität zu Prag (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 7), München 1986, s. 9–134 (zde na s. 22–26 kritický přehled staršího bádání), dále též, *Die Prager Universitäten des Mittelalters. Perspektiven von gestern und heute*, in: Spannungen und Widersprüche. Gedenkschrift für František Graus, Susanne Burghartz (ed.), Sigmaringen 1992, s. 109–123; též, *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 34, 1993, s. 56–59; též, *Die Prager Universitäten des Mittelalters im europäischen Zusammenhang*, in: Vorträge und Abhandlungen aus geisteswissenschaftlichen Bereichen (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 20), München 1999, s. 97–129. S některými vývody Petera Morawa, který posuzuje pražské vysoké učení mnohem kritičtěji než později vzniklé univerzity na německém území, se vyrovnávám ve studii *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, ČČH 96, 1998, s. 253–291 [přetisk v tomto souboru]. Velice užitečný přehled bádání o nejstarším období pražské univerzity publikoval Jiří STOČES, *Hlavní směry současné historiografie středověkých univerzit. Přehled středoevropské historické produkce po roce 1989 s důrazem na předhusitské pražské univerzity*, ČČH 102, 2004, s. 342–371. Výsledky svého mnohaletého prosopografického výzkumu shrnula Eva DOLEŽALOVÁ, *Kleriker an der Prager Universität am Vorabend der hussitischen Revolution*, Jahrbuch für Universitätsgeschichte 6, 2003, s. 89–106. Výběr ze svých starších studií jsem vydal pod názvem *Die Prager Universität im Mittelalter / The Charles University in the Middle Ages*, Leiden – Boston 2007.

2) V rozporu s dosavadním bádáním jsem vyloučil, že by pražská univerzita měla k dispozici pečetidlo s dnešním statutárním znakem již v počátcích své existence. Podrobně se touto otázkou zabývám ve studii *Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity*, AUC-HUCP 41/1–2, 2001, s. 11–31 [přetisk v tomto

Počátky univerzity a jejích fakult

Nezbytným předpokladem úspěšného naplnění zakládacího aktu nebyla jen jeho legitimnost, ale i hmotné zajištění nového vysokého učení. Karel IV. většinu starostí tohoto druhu přesunul na bedra pražského arcibiskupa, jemuž se jako kancléři univerzity dostalo nejen více povinností, ale i faktických práv, než tomu bylo jinde.³ Pražští metropolitě určovali organizační řády, dávali souhlas k udělování gradů a podle potřeby také působili jako odvolací instance od rektorova soudu. Konflikty mezi panovníkem a pražskými primasy se pak nutně přenášely i na univerzitní půdu. Krátce před výbuchem husitské revoluce roli vnějšího protektora pražské univerzity dočasně převzali představitelé kališnické vysoké šlechty a pražských obcí.⁴

Teprve hrozba konkurenčních univerzit v Krakově a zejména ve Vídni přiměla Karla IV. urychleně řešit hmotné podmínky pražského vysokého učení. Již dříve výuka teologie převážně probíhala na půdě několika řeholních generálních studií, na jaře 1366 Karel získal od papeže Urbana V. listinu, která vybízela představitele čtyř žebrevých řádů ustanovit při pražských konventech mistry teologie s povinností učit na tamější univerzitě. Prostřednictvím inkorporací a jiných úmluv byla pak řada generálních řeholních studií úzce spjata s univerzitou, což se odrazilo v doktrinálním eklekticismu pražské teologické fakulty.⁵ Počet graduovaných bakalářů a doktorů této fakulty před rokem 1420 zatím nelze uvést ani přibližně. Za zmínku stojí, že žádnému z husitských reformátorů se nepodařilo nejvyššího teologického gradu dosáhnout.⁶

Mnohem méně starostí měl panovník s lékařskou fakultou, jejíž výuku převážně ve svých příbytcích zajišťovali dvorští lékaři pověřeni profesurou. Fakulta měla vlastní dům nejspíše již v osmdesátých letech 14. století, kdy udělila tituly nejméně 21 bakalářům a 14 doktorům. Pražská medicína si pravděpodobně udržela středoevropský primát co do počtu zapsaných i graduovaných posluchačů též v následujícím období. K náboženským rozepřím lékařská fakulta zaujímal

souboru], v níž jsem také vyvrátil možnost, že nejstarší typář původně patřil jen právnické univerzitě. S touto nedostatečně podloženou tezí vystoupil Peter Moraw, *Das älteste Prager Universitätsiegel in neuem Licht*, in: *Vorträge und Abhandlungen aus geisteswissenschaftlichen Bereichen*, München 1999, s. 131–151.

3) Srov. Michal Svatoš, *Hospodářské zázemí pražské univerzity v době Karla IV.*, AUC-HUCP 18/2, 1978, s. 8–17; a M. MELANOVÁ-KUBOVÁ, *Založení pražské univerzity*, s. 220–224.

4) Více k tomu Jiří Kejř, *Mistři pražské univerzity a kněží táborskí*, Praha 1981, s. 7–10.

5) Vše podstatně uvádí Jaroslav Kadlec, *Řeholní generální studia při Karlově univerzitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, 1966, s. 63–108.

6) Z poměrně chudé literatury srov. F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Václava IV. 10: Z počátků teologické a lékařské fakulty University Karlovy*, VČAVU 53, 2, 1944, s. 9–19; František Kavka, *Zur Frage der Statuten und Studienordnung der Prager theologischen Fakultät in der vorhussitischen Zeit*, *Folia diplomatika* I, Brno 1971, s. 129–144; a souhrnný přehled Jaroslava Kadlece, *Teologická fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Praha 1995, s. 135–161. Díla pražských teologů ve svých repertoriích evidují Pavel Spunar, *Repertorium auctorum Bohemorum provecum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I–II*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdaňsk 1985, (*Studia Copernicana* 25 a 35) Warszawa – Praha 1995; Josef Triška, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967, s. 55–62, a tzv. *Životopisný slovník pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981 (zde další odkazy na autorovy soupisy).

značně indiferentní postoje. Na jaře 1409 sice Prahu v důsledku Dekretu kutnohorského opustila i řada zapsaných mediků, nicméně však lékařská fakulta ještě v následujícím desetiletí promovala osm bakalářů, čtyři licenciáty a tři mistry.⁷ Výuka příštích lékařů měla v Praze značně vysoký standard, jak o tom mimo jiné svědčí hojně rozšířené morové i jiné traktáty místních profesorů. Příští emigrant a dočasně též norimberský *physicus* Jan Šindel vykládal až do roku 1418 v Praze Ptolemaiovu *Almagest*, zatímco jeho kolega mistr Křišťan z Prachatic jako mnohonásobný rektor reprezentoval husitskou univerzitu při mnoha důležitých jednáních.⁸

Nejvíce potíží od počátku působila právnická fakulta. V mylném domnění, že se podaří skloubit přednosti dvou modelových systémů univerzitní samosprávy, Karel IV. dal v zakládací listině svému vysokému učení za vzor univerzity v Paříži a v Bologni. Snaha o tuto symbiózu, jak před časem důvtipně doložil Peter Moraw, v Praze zcela ztroskotala.⁹ S největší pravděpodobností zde totiž od počátku souběžně existovaly dvě univerzitní korporace v čele se samostatnými rektory, které se odlišovaly sociálním složením i vnitřní autonomií. Tento dualismus se roku 1360 pokusily odstranit *Ordinationes* arcibiskupa Arnošta z Pardubic ustanovením o rektorské volbě. Pokud by byl rektorem zvolen artista, měl být jeho zástupcem jurista a naopak. Pražské *studium generale* mělo nyní jednoho představitele, ten ho však reprezentoval pouze navenek, neboť vnitřní pravomoc rektora zůstala omezena na korporaci, z níž vzešel. Roku 1368 situaci znovu vyostřila energická snaha Arnoštova nástupce Jana Očka z Vlašimě o zavedení jednotných univerzitních statut. Ústavní rozdíly obou univerzit se ukázaly silnější než vnější unifikáční tlak. Roku 1372 se právnická fakulta osamostatnila i formálně, začala si opět volit rektory a pořídila si též zvláštní matriku. Karel IV., který až do té doby dával přednost jedné univerzitní obci, separaci z nezbytí akceptoval a na důkaz své přízně o rok později právníkům pro jejich první kolej věnoval dům na Starém Městě pražském.¹⁰

7) Z institucionálního hlediska srov. k tomu Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87, František ŠMAHEL, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, AUC-HUCP 20/2, 1980, s. 35–68 [rozšířený přetisk v tomto souboru], a přehlednou stať Petra Svobodného, *Lékařská fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 183–202.

8) Pedagogickou a učeneckou činnost profesora Albíka z Uničova osvětlila Milada Řihová, *Dvorní lékař posledních Lucemburků*, Praha 1999, která ve spolupráci s dalšími autory zpřístupnila i řadu cenných textů v publikaci *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, Praha – Litomyšl 2010, s. 37–38. K Janu Šindelovi viz mj. F. M. BARTOŠ, *Rektor Jan Šindel*, VČAVU 46, 1947, s. 27–34, učenou činnost Křišťana z Prachatic přibližují mj. edice: *Cristannus de Prachaticz, Algorismus prosaicus – Základy aritmetiky*, Zuzana SILAGIOVÁ (ed. a překl.), (*Fontes Latini Bohemorum III*), Praha 1999; *Cristannus de Prachaticz, De sanguinis minucione – O pouštění krve*, Hana FLORIANOVÁ-MIŠKOVSKÁ (ed. a překl.), (*Fontes Latini Bohemorum IV*), Praha 1999.

9) P. MORAW, *Die Universität Prag*, s. 31–34.

10) Starší literaturu shrnul a novými poznatky doplnil Peter Moraw, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419) verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*, Johannes Fried (ed.), (*Vorträge und Forschungen* 30), Sigmaringen 1986, s. 439–486. Z české strany se dlouhodobě věnoval výzkumu pražské právnické univerzity Jiří KEJŘ, z jehož četných publikací je zde třeba uvést *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995; a přehlednou stať

Pražské právnícké učení bylo od počátku institucí církevní správy i jurisdikce, třebaže příležitostně poskytovalo vzdělání též královským a městským úředníkům. V tomto ohledu se Praha výrazně odlišovala od Bologně i Paříže. Úzkým sepětím s kanonikou a vysokou církevní politikou pražského arcibiskupství si lze rovněž vysvětlit konzervativní a později protihusitské postoje většiny profesorů a studentů. Není ani divu, že tomu tak bylo, neboť mezi 3541 imatrikulovanými posluchači práv z let 1372–1418 lze napočítat nejméně 250 kanovníků nebo držitelů vyšších obročů a přibližně 200 farářů nebo na roveň jim postavených osob.¹¹ Celá tato početná skupina církevních hodnostářů a úředníků se cítila ohrožena ve víru doby, a pevně se proto přimkla k oporám starého režimu doma i v cizině. Jelikož secese z roku 1409 byla v první řadě záležitostí třífakultní univerzity, studium práv si i v následujícím desetiletí zčásti podrželo nadnárodní charakter. Přibližně jedna třetina nových posluchačů se až do roku 1418 stále ještě zapisovala do rubrik tří „cizích“ národů.¹²

Nedostatečné hmotné zabezpečení zprvu nejvíce brzdilo rozběh artistické fakulty.¹³ Teprve fundace dvou kolejí z roku 1366, jimiž se Karel IV. snažil čelit konkurenci nově založených univerzit v Krakově a ve Vídni, poskytly obživu 23 mistrům-regentům artistické fakulty, z nichž část měla mít nebo postupně získat teologické grady.¹⁴ Počet studentů z různých částí říše, ale i z jihovýchodní Evropy a Skandinávie pak začal prudce vzrůstat. Jen v desetiletí 1378–1388 bylo v Praze uděleno 1596 bakalářských gradů *in artibus*. Hypoteticky lze pro toto období dospět až k číslu 2000 současně přítomných univerzitních studentů, z nichž

Právnícká fakulta a právnícká univerzita, in: Dějiny Univerzity Karlovy I, s. 163–182.

11) Tyto údaje uvádí P. MORAW, *Die Juristenuniversität in Prag*, s. 456–460, a to většinou na základě životopisných a jiných údajů, které shromáždili Rostislav ZELENÝ – Jaroslav KADLEC, *Učitelé právnícké fakulty a právnícké univerzity pražské v době předhusitské (1349–1419)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 61–106.

12) Viz k tomu František ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77/3), Praha 1967, s. 16–22 a 83, tab. I. [Z poslední doby viz přínosné práce Jiřího Stočese, jmenovitě jeho knihu *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, zde zvl. kap. V.]

13) Viz k tomu Josef PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy (do roku 1948)*, Praha 1983, s. 13–35; a můj přehledný výklad *Fakulta svobodných umění*, in: Dějiny Univerzity Karlovy I, s. 101–133 (rozšířený přetisk v tomto souboru). K repertoriím literární činnosti pražských mistrů v pozn. 6 dodávám další speciální soupisy: J. B. KOROLEC, *Repertorium commentariorum mediae aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca olim Universitatis Pragensis nunc Státní knihovna ČSR vocata asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdaňsk 1977; František ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdaňsk 1980; Miecysław MARKOWSKI, *Die Aristoteles-Kommentare in den mittelalterlichen Handschriften der Bibliothek des Metropolitankapitels zu Prag*, Acta Mediaevalia 8, 1995, s. 227–270.

14) Literaturu o pražských mistrovských a studentských kolejích do roku 1975 uvádějí M. MELANOVÁ – M. SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity*, s. 81–84, po tomto datu viz mj. M. SVATOŠ, *Kolej krále Václava pražské univerzity, Památky a příroda*, 1977, s. 257–262; též, *Litevská kolej pražské univerzity (1397–1622)*, in: Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 89–110; též, *Pražská univerzitní kolej Věch svatých*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 85–93; Josef PETRÁŇ, *Carolinum*, Praha 1988, 2011; František ŠMAHEL *Doplňky k dějinám pražských mistrovských kolejí do roku 1420*, AUC-HUCP 33–34, 1993–1994, s. 13–43 [přetisk v tomto souboru]; Wolfgang Eric WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine Vergleichende Untersuchung spätmittelalterlichen Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft*, Berlin 1999, (oddíl A).

naprostou většinu tvořili artisté.¹⁵ Pro tak velký počet studentů, bakalářů a mistrů třífakultní univerzity nemohly koleje a klášterní příbytky postačovat. Studenti proto převážně bydleli se svými učiteli v soukromých bursách.

Alma mater soupeří s dcerami

Na počátku osmdesátých let 14. století se Praze bezmála podařilo zastínit pařížskou univerzitu zasaženou důsledky papežského schismatu. Mnoho nechybělo k translaci samotné teologické fakulty, kterou z podnětu pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna podporoval římský a český král Václav IV.¹⁶ Panovník pro pařížské profesory v předstihu založil novou kolej a záhy nato do reprezentační podoby přestavěl též Karolinum, které předtím přemístil do jiného paláce. Souhlas papeže Urbana VI. se zřízením bohoslovecké fakulty ve Vídni proto zaskočil jeho oddané straníky na pražském dvoře. Odchod dvou vynikajících profesorů Jindřicha Heynbucha z Langensteinu a Jindřicha Tottinga z Oyty do Vídně způsobil kancléři Jenštejnovi starosti i z jiného důvodu. Na uvolněná místa v kolejích si činili přednostní nárok mistři domácího univerzitního národa, kteří dosavadní výsady cizinců stále více považovali za křivdu. A jelikož řády vysokého učení zvýhodňovaly sdružené hlasy tří cizích, co do etnického původu převážně německých „národů“, slabě pětina všech domácích mistrů v profesorském sboru nezbyvalo nic jiného než se dožadovat zásahu univerzitního kancléře.¹⁷

15) Celkové údaje dosti spolehlivě propočítal již V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, Praha 1849, s. 311–312. Dále srov. Heinz ZATSCHEK a kol., *Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländern 77, 1939, s. 14–28; a pro období 1399–1419 František ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, tab. I–III. Zde také na s. 16–37 hypotetický výpočet celkové frekvence. Pro předcházející období viz Hana VÁCLAVÁ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32. Systematický prosopografický výzkum matriky právnícké univerzity připravoval tým pod vedením PhDr. Michala Svatoše, CSc. Srov. též Jana BOROVÍČKOVÁ – Magída SUKKARIOVÁ – Jiří Stočes, *Český, bavorský a polský univerzitní národ pražské juristické univerzity 1372–1418/19*, AUC-HUCP 33–34, 1993–1994, s. 59–75. Viz k tomu Bořek NEŠKUDLA, *The Prosopography of the Prague University of Laws 1372–1419*, in: *Prosopography Approaches and Applications. A Handbook*. K. S. B. Keats-Rohan (ed.), Oxford 2007, s. 253–274. Nejdále v publikaci výsledků postoupil J. Stočes, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, zde zvl. exkurs: *Saský univerzitní národ pražské právnícké univerzity*, s. 177–241.

16) K tomu zejména Zenon KALUZA, „*Translatio studii*“. *Kryzys Uniwersytetu Paryskiego w latach 1380–1400 i jego skutki*, Studia Mediewistyczne 15, 1974, s. 94–102.

17) K tzv. univerzitním národům na pražské univerzitě s přihlédnutím k obdobným korporacím ve Vídni a Lipsku Sabine SCHUMANN, *Die „nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte*, Berlin 1975. Dále srov. mimo jiné Roderich SCHMIDT, *Die Prager Universitätsnationen bis zum Kuttenberger Dekret von 1409 und die Anfänge „nationaler“ Gedanken in den böhmischen Ländern*, in: *Deutsche in den böhmischen Ländern*, Hans Rothe (ed.), Köln – Weimar – Wien 1992, s. 47–65. Nově k této otázce Martin NODL, *Dekret Kutnohorský*, Praha 2010; a J. Stočes, *Pražské univerzitní národy*, s. 135–138. K početní velikosti těchto sdružení v kritických obdobích vzájemných sporů H. VÁCLAVÁ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů*, s. 15–31; a F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 8–12, 16–29.

Arcibiskup Jan z Jenštejna bývalým pařížským profesorem zazlival jejich tajně úmluvy s vídeňským dvorem, a proto počátkem prosince 1384 přikázal, aby na uprázdněná místa v kolejích nebyli až do konečného vyřešení sporu voleni cizinci. Mluvčí tří cizích národů, jímž byl současný rektor tří fakultní univerzity Konrád Soltau, vyhrotil situaci pohrůzkou odvolání k papežské kurii a zákazu všech univerzitních aktů. Jenštejnovi generální vikáři odpověděli mimo jiné uvalením klatby na osm kolegiátů, kteří se pak obrátili o pomoc k panovníkovu dvoru. Kompromisní dohoda přinesla domácím národu po pěti místech v obou velkých mistrovských kolejích, přičemž šesté místo mělo být obsazováno společnou volbou.¹⁸ Neústupný Konrád Soltau ve sporu dále pokračoval, a když se mu nedostalo satisfakce, přešel spolu se svými 23 žáky a kolegy na nově založenou univerzitu v Heidelbergu. Dalších deset mistrů odešlo roku 1388 na univerzitu v Kolíně nad Rýnem a konečně se řada bývalých pražských studentů a mistrů po roce 1392 uplatnila též v Erfurtu.¹⁹

Opakující se secese z pražské alma mater na nově založená studia generalia započaly etapu postupného poklesu početního stavu tří fakultní univerzitní korporace, jež si však až do roku 1409 udržela své dominantní postavení v celé oblasti. I když nacionálně zjitřené ovzduší Prahy urychlilo odstředivé procesy, byly fundace nových univerzit na rozlehlém říšském teritoriu tak jako tak na pořadu dne. S výhledem k přelomovému roku 1409 je třeba ještě dodat, že právo kdekoli vyučovat (*ius ubique docendi*) většinou pražským mistrům přiznávalo nebylo. S výjimkou Lipska statuta takřka nikde nerozlišovala podmínky nostrifikace pražských a jiných titulů. Totéž platilo i pro předpisy o imatrikulačních a jiných poplatcích. Přesto to stále byla především pražská univerzita, která i v této etapě dodávala okolním vysokým školám čerstvou krev. Tato jednostranná tendence ovšem nemohla zůstat bez vlivu na pokles její učené úrovně.²⁰

Vzestup počtu „domácích“ studentů nebyl ani po roce 1390 natolik výrazný, aby změnil celkové relace mezi univerzitními národy. Pouze v kategorii mistrů-regentů artistické fakulty příslušníci korporace českého národa (*Nacio bohémica*) postupně přesáhli třetinové zastoupení.²¹ I když členství v domácím univerzitním „národu“ bylo založeno na principu teritoriální příslušnosti, takže se vztahovalo též na Němce usedlé v Čechách a na Moravě, od konce 14. století se v něm stále více promítaly emancipační tužby jazykově českého hnutí v pražských i jiných

18) Stručně k této rozepři Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419*, Praha 1986, s. 179–181 a 378n. Podrobně jsem se touto aférou zabýval ve studii *Doplňky k dějinám pražských mistrovských kolejí* (přetisk v tomto souboru). Novější revizi otázky viz v knize M. NODLA, *Dekret kutnohorský*, kap. II.

19) K odchodu pražských mistrů a studentů mj. Ferdinand SEIBT, *Von Prag bis Rostock. Zur Gründung der Universitäten im Mittelalter*, in: *Festschrift für W. Schlesinger 1*, Köln – Wien 1973, s. 412–415 (přetisk in: *Mittelalter und Gegenwart. Ausgewählte Aufsätze*, Sigmaringen 1987, s. 203–206). K působení pražských profesorů v Heidelbergu Rainer Christoph SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert*, Stuttgart 1986, s. 368–370.

20) Více k tomu F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 30–36, srov. též R. Ch. SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher*, s. 541, tab. 1.

21) Přesvědčivě to doložil František KAVKA, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské university v letech 1367–1420*, in: *Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. Václava Husy*, Praha 1966, s. 77–95.

městech. Založení Betlémské kaple na počátku devadesátých let, jež byla výhradně určena pro kázání v české řeči, předznamenalo období prudkého vzestupu nacionální vlny. Během dvou desetiletí korporace českého národa na pražské univerzitě získala nejméně tři koleje pro chudé studenty a značné množství peněžitých i jiných subvencí. Kromě toho se třem nejstarším českým kolegiátům z Karlovy koleje dostalo patronátního práva k Betlémské kapli, což usnadnilo propojení univerzitní akční skupiny s nejlivnější kazatelnou jazykově české Prahy. Všechny tyto hmotné podpory, mezi něž patřilo i věnování prestižní kaple Božího těla na Novém Městě pražském, byly nejen výrazem zvýšeného zájmu české veřejnosti o domácí složku vysokého učení, ale zpětně též odrazem nacionální aktivity českých mistrů a studentů.²²

Nacionálně emancipační hnutí na pražské univerzitě nemělo dlouho nic společného s reformní ideou. Ve srovnání s očištným zápallem Milíče z Kroměříže nebo s učenými podněty Matěje z Janova, který ve svém závažném díle *Pravidla starého a nového zákona* zdůvodnil návrat k prvotní církvi, byla reformní aktivita mistrů českého národa před rokem 1400 mdlým odvarem. Všechnu jejich energii jako by odčerpaly zápas o uvolněná místa v kolejích. A protože oporou jim byl arcibiskup, snažili se nevybočit z konformity, kterou se vyznačovaly i jejich univerzitní lekce. Poklidnou doktrinní hladinu pražského vysokého učení naopak čas od času rozvířili profesori tří „cizích“ národů. Na počátku sedmdesátých let byl například mistr Jindřich Totting z Oyty předvolán do Avignonu, aby obhájil pravověrnost svých šesti tezí o negativních účincích smrtelných hříchů na výkon kněžského úřadu. Za podezřelý z hereze je označil mistr Vojtěch Raňkův z Ježova, jinak horlivý vlastenec, který založil stipendium pro české studenty v Paříži nebo v Oxfordu. Podmínkou bylo, aby kandidát jeho nadace byl Čechem po otci i matce. Toto etnický puristické hledisko se mělo později uplatnit i v argumentaci Husovy univerzitní družiny.²³

Mistr Vojtěch během svého pobytu v Oxfordu přišel osobně do styku s učeným biskupem Richardem Fitz-Ralphem, jehož kritiku žebravých řádů vzal za svou. Naopak traktáty mladého Jana Wyclifa, s nimiž se nepochybně seznámil, byly jeho myšlení cizí.²⁴ Přesto první ohlasy kacírských tezí oxfordského reformátora pronikly na půdu pražské univerzity neobyčejně záhy. Snad ještě dříve, než Wyclif stačil soustavně vyložit své učení o remanenci, polemicky na ně reagoval bakalář teologie Mikuláš Biceps v disputaci k *Sentencím* Petra Lombarda. Jeho konkurentem byl bakalář teologie Konrád Soltau, jenž byl již v hrubých obrysech seznámen s Wyclifovým pojetím všeobecnin, tzv. univerzálií. Jelikož disputace pravděpodobně proběhla v letech 1378–1379, její účastníci mohli mít v rukou jen

22) Doklady uvádím v knize *Idea národa v husitských Čechách*, České Budějovice 1971, s. 29–34 (2. vyd. Praha 2000, s. 34–36). Dále srov. Miloslav POLÍVKA, *K šíření husitství v Praze*, FHB 5, 1983, s. 102–105.

23) Průběh sporu vylíčil Albert LANG, *Heinrich Totting von Oyta* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters 33, 4–5), Münster 1937, s. 18–28. Dále viz Jaroslav KADLEC, *Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova*, Praha 1969, s. 24–27; Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, *Henryk Totting z Oyty i jego prascy uczniowie*, *Roczniki Historyczne* 61, 1995, s. 87–109.

24) Tak J. KADLEC, *Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova*, s. 65.

Wyclifovy logické spisy, v nichž se již eucharistická hereze proklubávala. Biceps byl dominikán stejně tak jako Slezan Jindřich z Bitterfeldu, jenž se zaměřil na Wyclifovu kritiku odpustků. Bitterfeld také nejspíše již v červnu 1385 zpravil svého přítele arcibiskupa Jenštejna o londýnském odsouzení Wyclifových bludných článků z roku 1382.²⁵

Sváry a zápasy o učení Jana Wyclifa

První opisy několika Wyclifových filozofických traktátů jsou v Praze doloženy roku 1397. O rok později si pořídil jejich úplnější soubor čerstvý profesor, tzv. *magister regens* Jan Hus. Ze dvou desítek jeho glos plyne, že předvídal podrážděnou reakci ze strany německých profesorů, jimž oxfordský realista rozmetával základy jejich nominalistické doktríny.²⁶ Nebyl to však v první řadě Hus, nýbrž jeho starší kolegové Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče, kteří začali Wyclifovy spisy vykládat i obhajovat na univerzitní půdě. První z této dvojice, jehož pojednání *De universalibus* novodobý vydavatel zaměnil s Wyclifovým traktátem, snad ani nebyl původem Čech. Vše nasvědčuje, že recepce Wyclifových filozofických kategorií dávala mistrům českého národa možnost se doktrínálně odlišit od většiny německých nominalistů.²⁷ A protože v této domácí korporaci postupně získala rozhodující vliv dynamická skupina mladších mistrů českého původu, zápas o Wyclifa nutně splýnul s emancipačním národnostně jazykovým hnutím na univerzitě a v pražských městech.²⁸

Odezva ze strany univerzitních nominalistů na sebe nedala dlouho čekat. Nejspíše ještě před koncem století vystoupil proti argumentaci Štěpána z Pálče čelný profesor polského národa mistr Jan z Münsterbergu (ze Ziębic). V roce 1400 zařadil námitky proti wyclifskému pojetí univerzálií do úvodní kvestie své výroční

25) K prvním ohlasům Wyclifových děl v Praze F. ŠMAHEL, *Wyclif's Fortune in Hussite Bohemia*, Bulletin IHR 43, May 1970, s. 17–20; dále srov. Vilém HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif*, Praha 1985, s. 148–150, a ze širší perspektivy též Katherine WALSH, *Vom Wegestreit zur Häresie: Zur Auseinandersetzung um die Lehre John Wyclifs in Wien und Prag an der Wende zum 15. Jahrhundert*, MIOG 94, 1986, s. 32–33. Vynikající úvod do studia života a díla Jana Wyclifa čtenář nalezne v kolektivním díle *A Companion to John Wyclif. Late Medieval Theologian*, Ian Chrostopher Levy (ed.), Leiden – Boston 2006.

26) K Husovým glosám Jiří DAŇHELKA, *Das Zeugnis des Stockholmer Autographs von Hus*, Die Welt der Slaven 27, 1982, s. 225–233, k jeho filozofické orientaci pak František ŠMAHEL, *Jan Hus a viklefské pojetí universalíí*, AUC-HUCP 21/2, 1981, s. 49–68 (přetisk v tomto souboru). Data o Husově pedagogickém působení shromáždil již F. M. BARTOŠ, *Hus jako student a profesor Karlovy university*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1958, s. 9–26, nověji viz moji knihu *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, kap. 2.

27) Viz mj. Stanislav SOUSEDIK, *Stanislaus von Znaim († 1414)*, MPP 17, 1973, s. 37–56, a moje studie *Ein Disputationsbehelf aus der Blütezeit des Prager Universalienstreites I. Argumenta de universalibus realibus magistri Stephani Palec*, Studia Mediewistyczne 19/2, 1978, s. 165–173 (přetisk v tomto souboru) a *Pražský spor o „universalia realia“: nové prameny – nové otázky*, Studia Comeniana 13, 1983, č. 26, s. 139–149 (přetisk v tomto souboru). [Celkový přehled problematiky jsem podal v knize *Jeroným Pražský*, Praha 2010, s. 161–238.]

28) Celkově k tomu V. HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif*, soupis pramenů jsem sestavil v publikaci *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*.

disputace (*de quolibet*) mistr bavorského národa Jan Arsen z Langenfeldu.²⁹ Ostré filozofické spory byly sice v Praze novinkou, nijak však nevybočovaly z mezí povolených cvičných diskusí na artistické fakultě. Teprve Wyclifovy doktrínální spisy, které přinesl z Oxfordu mistr Jeroným Pražský, rychle obnažily spojnice mezi realistickými koncepty a jejich teologickými konsekvencemi, a to zejména ve vztahu k svátosti oltářní (eucharistii). Přestože Stanislav ze Znojma si jako bakalář teologie počínal při výkladu *Sentenci* obezřetně, přece jen si pojetím tzv. remanence vysloužil žalobu u konzistoře. Mluvěcím proti wyclifovské opozice se stal doktor teologie Jan Hübner, který na jaře 1403 připojil k soupisu 24 bludných článků odsouzených londýnskou synodou dalších 21, čímž natrvalo vymezil heretické jádro Wyclifovy doktríny.³⁰

Za situace, kdy král Václav byl vězněn ve Vídni a kdy stolec pražského arcibiskupa dočasně nebyl obsazen, rektor Walter Harrasser z bavorského národa svolal na 28. května 1403 shromáždění všech mistrů-regentů tří fakultní univerzity. Přes prudké protesty řady mistrů domácího národa většina německých nominalistů prosadila usnesení, podle něhož žádný člen univerzity neměl vyznávat a šířit Wyclifovy bludné články obsažené v Hübnerově seznamu. Prostor pro svobodnou diskusi se tím omezil na ryze filozofické otázky. Mistr Stanislav ze Znojma se sice pokusil učinit remanenci přijatelnou prostřednictvím tzv. konsubstanciační teorie, přesto však byl v únoru 1406 donucen se přihlásit k ortodoxnímu pojetí eucharistie.³¹

Ochrana, kterou nový pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka poskytoval univerzitnímu reformnímu okruhu, přiměla mistra Ludolfa Meistermanna ze saského národa přenést žalobu na Stanislava k papežské kurii. Cestou do Říma se Meistermann zastavil v lednu 1408 v Heidelbergu, kde se mu podařilo získat doporučující list s rektorovou pečeti. Vzhledem k tomu, že patronem univerzity byl Václavův protikrál Ruprecht Falcký, šlo o intervenci politické povahy, která přilila oleje do ohně nacionálních sporů na pražské akademické půdě.³² Mezitím reformní působení Jana Husa na kazatelně v Betlémské kapli podnítilo k ostrým žalobám zástupce farářů více než čtyř desítek pražských farních kostelů.³³ A jelikož též někteří domácí profesori teologie spolu s kanonisty z metropolitní kapituly

29) Více k tomu moje studie, *Circa universalia realia sunt dubitationes non pauce II*, FČ 18, 1970, s. 991–995, a *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 33, 1977, s. 199–215. K filozofickým názorům Jana z Münsterbergu Mieczysław MARKOWSKI, *Die Stellungnahme des Johanniss von Münsterberg gegenüber den universalien*, Acta Mediaevalia 8, 1995, s. 57–68.

30) K pražskému realismu ve světle doktrínální kritiky více v mé studii *Universalia realia sunt heresis seminaria*, ČSČH 16, 1968, s. 803–807.

31) Viz s. SOUSEDIK, *Stanislaus von Znaim*, a V. HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif*, s. 148–151.

32) Podrobněji k tomu F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Karlovy university v době Husově a husitské I*, Sborník historický 4, 1956, s. 34–37; a Erich KLEINIDAM, *Universitas Studii Erfordensis I. 1392–1460*, Leipzig 1964, s. 66–73.

33) Podrobně a věcně vesměs přesné vyličení Husova života podal Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I. 1–2*, Praha 1919–1921. Z širšího evropského kontextu pojal své *Čechy v době Husově* (Praha 1947) F. M. BARTOŠ. [Novější literaturu a některé nové poznatky o Husově akademickém curriculum uvádím v monografii *Jan Hus, Život a dílo*, Praha 2003.]

varovně bili na poplach proti učené herezi, arcibiskup Zbyněk dal v květnu 1408 souhlas k zahájení procesu proti mistru Matěji z Knína, jednomu z mladých stoupců Wyclifova učení. Na základě jeho vynuceného odpřisáhnutí kacířství pak zastrašená část teologů a starších mistrů českého národa prosadila na plenárním zasedání 28. května 1408 zákaz hlásat kterýkoli ze 45 Wyclifových článků v jejich kacířském nebo pohoršlivém smyslu. A protože s výjimkou remanenční teorie nebyla heretičnost Wyclifových sentencí až do té doby prokázána, omezující formulace ulamovala ponižujícímu aktu hrot. Také přidružený zákaz četby a výkladu tří Wyclifových spisů (*Triologus*, *Dialogus*, *De eucharistia*) měl omezený účinek, neboť se vztahoval pouze na bakaláře fakulty svobodných umění.³⁴

Provokativní volbou Matěje z Knína za vedoucího mistra příští výroční disputační na libovolné téma reformní minorita proti sobě ještě více popudila arcibiskupa Zbyňka, který mimo jiné přikázal do 4. července 1408 předložit jeho kanceláři k posouzení všechny opisy Wyclifových děl. Arcibiskupovy mandáty tím potvrzovaly Meistermannovy žaloby u římské kurie na kacířské projevy v pražské církevní provincii. Za této situace vstoupil do hry panovník, neboť jakýkoli stín vržený na pravověrnost jeho zemí nahrával římskému protikráli Ruprechtovi. Václav, jemuž svitla naděje na rehabilitaci prostřednictvím koncilu, takřka okamžitě arcibiskupa donutil vydat na mimořádném synodu osvědčení o pravověrnosti arcidiecéze. Zájmy vysoké politiky královského dvora tak prospěly ohrožené reformní družině kolem Jana Husa, na něhož se stále více zaměřovala arcibiskupova pozornost.³⁵

Od Dekretu kutnohorského k deklaraci o kalichu

Prudký vývoj událostí od léta 1408 do května následujícího roku zde nelze podrobně sledovat. Pozornosti si především zasluhuje energický postup Jana Husa, jemuž po odchodu mistrů Stanislava a Pálče ke kurii stáli po boku mistři Jeroným Pražský a Jan z Jesenice. Jeroným se v tomto triumvirátu osvědčil jako tribun Wyclifovy realistické filozofie a vůdce studentů, zatímco doktor Jesenic prokazoval reformnímu hnutí neocenitelné služby jako právní poradce i advokát. Všechny tyto vlastence hnětlo, že příliv zahraničních studentů po roce 1405 posiloval protireformní univerzitní frontu a současně zmenšoval naděje představitelů českého národa na získání rozhodujícího postavení na domácím vysokém učení.³⁶

34) V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I.*, s. 220–222, a Jiří KEJŘ, *Husitský právník M. Jan z Jesenice*, Praha 1965, s. 25–26.

35) Ze starší literatury viz Ferdinand SEIBT, *Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag*, Archiv für Kulturgeschichte 39, 1957, s. 63–80 (přetisk in: *tyž*, *Hussitenstudien*, München 1987, s. 1–15), dále sborník *Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1959, a Jiří KEJŘ, *Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském*, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83–95. [Nověji srov. stať *Kutnohorský dekret po 600 letech*. ČCH 107, 2009, s. 1–45, na níž jsem se podílel s Martinem Nodlem [přetisk v tomto souboru]. Martin Nodl se tématem podrobněji zabývá v knize *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.]

36) Odkazují tu na svůj rozbor v rozpravě *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 63–67. Roli českých univerzitních mistrů v počátcích husitského reformního hnutí zdůraznil Howard KAMINSKY, *The University of*

Jejich obavy a tužby sdíleli reformně smýšlející příslušníci dvorské šlechty i čeští konšelé na Starém Městě pražském, kteří právě v roce 1408 po prvé získali většinu v radě. Pro blízkou budoucnost mělo nemenší význam, že s Husovou akční skupinou začali sympatizovat mladší příslušníci panských rodů, jež dříve stály v ozbrojené opozici vůči králi Václavovi.³⁷ K rozhodující fázi zápasu na univerzitě došlo v lednu 1409. Roznětkou se stal, jak se dalo předem očekávat, výroční kvodlibet. Jelikož většina německých profesorů odmítala vystoupit na disputaci mistra podezřelého z kacířství, králův mandát jim účast uložil jako neomluvitelnou povinnost. Kvodlibet vyvrcholil plamenným projevem mistra Jeronýma, který v přítomnosti brabantského poselstva a pražských konšelů obhajoval Wyclifovy „pravdy“ a kacířskou neposkrvněnost svatosvatého českého národa.³⁸ Dalším krokem zákulisního scénáře byla výzva představitelům univerzitních národů, aby neprodleně doručili panovníkově radě stanovisko k obeslání generálního koncilu do Pisy. Zatímco mluvčí českého národa bez váhání odpověděli kladně, korporace zahraničních mistrů účast na koncilu nedoporučily.

Složité situace svých německých odpůrců, kteří museli přihlížet k postojům svých domácích vrchností, hbitě využili vůdci reformní skupiny. Cesta ke dvoru v Kutné Hoře se jim vyplatila, neboť s pomocí svých stoupců dosáhli vydání královského dekretu, kterým se domácím univerzitnímu národu dostalo tří hlasů proti jednomu společnému hlasu zbývajících národů „při veškerých poradách, soudech, zkouškách, volbách a jakýchkoli jiných jednáních a řízeních“. Pod nátlakem protestující většiny Václav IV. zakolísal a za ochotu obeslat koncil nezávazně v únoru přislíbil delegaci tří národů revokaci kutnohorského ediktu. Němečtí mistři a studenti si však odpřisáhnutím požadavku celkové restituce původní ústavy podřízli větev sami pod sebou. Bez ústupků z obou stran již nebylo možné dojít k přijatelné dohodě. Když se mistru Jesenicovi podařilo formálně obhájit právoplatnost králova zásahu do univerzitních poměrů, nezbylo většině německých mistrů a studentů nic jiného než v květnu 1409 opustit Prahu.³⁹

Čeští wyclifité toužili být na domácím vysokém učení „hlavou, a ne ocasem“.⁴⁰ S účinnou podporou urozených stoupců na královském dvoře se jim to podařilo. Nebylo to zcela nesporné.⁴¹ Dodnes se můžeme tu a tam dočíst, že Dekret kutnohorský, kterým král Václav IV. v lednu 1409 změnil univerzitní ústavu ve

Prague in the Hussite Revolution: The Role of the Masters, in: *Universities in Politics*, Baltimore – London 1972, s. 79–106.

37) Českou většinu na Staroměstské radnici krátce před vydáním Dekretu kutnohorského prokázal Jaroslav MEZNIK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 121–130.

38) Ke kvodlibetu v lednu 1409 více Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 77–90. [Nověji viz moji knihu *Jeroným Pražský*, s. 35–46.]

39) Vývoj po vydání Dekretu zachytili mj. F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Karlovy university I*, s. 37–40; J. KEJŘ, *Husitský právník*, s. 15–23; a František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, 2. vyd., Praha 1996, s. 236–239.

40) Výrok pochází ze spisu mistra Jana Jesenice na obranu Dekretu kutnohorského. Jeho *Defensio mandati* vydal František Palacký, *Documenta Mag. Iohannis Hus, vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia*, Pragae 1869, přetisk Osnabrück 1966, cit. místo na s. 357.

41) Shrnuji tu výsledky svého výzkumu, který jsem publikoval v rozpravě *Pražské univerzitní studentstvo*.

prospěch českého národa, byl spravedlivým uznáním přirozených práv domácích příslušníků vysokého učení, kteří v něm navíc tvořili naprostou většinu. Vše se zdálo tak samozřejmé, že nikdo až do nedávné doby nepovažoval za potřebné tento předpoklad ověřit. Mluva čísel ukázala meze „selského rozumu“, dnes bychom řekli zkušenostmi podloženého úsudku.

Díky množícím se místům v kolejích pod správou českého univerzitního národa stoupal sice počet současně působících profesorů největší artistické fakulty rok od roku, nicméně vůči většině mistrů tří ostatních národů stále tvořili nanejvýše dvě pětiny. Také studenti z českých zemí, kteří na uvedené fakultě dosáhli bakalářského gradu, v absolutních číslech přibývalo, jejich podíl se však celkově dokonce snižoval. Jestliže v letech 1399–1405 bylo mezi úspěšnými absolventy 21 procent českých studentů, v následujících třech letech jejich podíl poklesl o čtyři procenta. Trend stoupajícího zájmu zahraničních posluchačů o studium v Praze, jemuž odpovídal pokles imatrikulací na většině okolních univerzit, znepokojoval českou reformně orientovanou menšinu v čele s Husem i z toho důvodu, že se rozšiřoval též okruh jejich příštích odpůrců. Nikoli tedy nespravedlivost v rozdělení univerzitních hlasů, nýbrž právě naopak obava z poklesu vlivu stála v pozadí politického úsilí Husova okruhu, jemuž přirozenoprávní a nacionálně patriotická argumentace dodávala vyšší posvěcení. Znamená to snad, že se máme vzdát selského rozumu? Zdaleka ne. Stále více a častěji je ho však třeba ověřovat a nespolehat se na něj při posuzování blízké i vzdálené minulosti. I když část cizích studentů a bakalářů odešla z Prahy se značným zpožděním až po zkouškách a promociích, hromadná secese svými mezinárodními i domácími důsledky hluboce zasáhla do vývoje nejen fakulty, ale i reformního hnutí. Pražská univerzita se přiřadila k většině zemských univerzit a definitivně tak ztratila své vůdčí postavení v „nové“ Evropě.

Dočasné ovládnutí nejpočetnější artistické fakulty umožnilo Husovu reformnímu jádru legálně rozšířit propagační kampaň. Rozhodující roli v tomto ohledu sehrály nátlakové skupiny studentů, jejichž demonstrace v letech 1409–1412 přispěly k radikalizaci hnutí v metropoli i na venkově.⁴² Současně však mnozí účastníci pražské secese v okolních zemích zostouzeli českou herezi a tím v předstihu imunizovali veřejné mínění před účinky husitské agitace. Nejdříve se o tom přesvědčili Hus s Jeronýmem, kteří se v Kostnici znovu setkali tváří v tvář se svými pražskými odpůrci. Odchod 700–800 cizích studentů a mistrů měl kromě toho i závažné hospodářské důsledky pro infrastrukturu služeb a živností v pražských městech. A jelikož značná část postižených majitelů domů, krčmářů a živnostníků patřila k německému obyvatelstvu, univerzitní secese zvýšila národnostní napětí v metropoli.⁴³

42) K studentskému hnutí a protiodpustkovým demonstracím viz moji studii *Le mouvement des étudiants à Prague dans les années 1408–1412*, *Historica* 14, 1967, s. 33–75.

43) Přibližný počet účastníků secese na jaře 1409 jsem propočítal v rozpravě *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 61–81. K mnohem nižšímu odhadu dospěla S. SCHUMANN, *Die „Nationes“*, s. 183–184, 190 a 204. Své propočty jsem znovu doložil ve stati *The Kuttenberg Decree and the Withdrawal of the German students from Prague 1409. A Discussion*, *History of Universities*, 4, 1984, s. 153–166 [překlad v tomto souboru].

Vítězství univerzitních wyclifitů nedávalo spát arcibiskupovi Zbyňkovi z Há-zmburka, který mimo jiné dal v červenci 1410 spálit odevzdané Wyclifovy spisy. Několik mistrů v čele s Husem reagovalo veřejnými obranami spálených filozofických traktátů, které se zapsaly do análů zápasů o svobodu akademického projevu.⁴⁴ Kolem poloviny září protestovali v listech papeži a kolegiu kardinálů proti arcibiskupovu postupu král Václav s chotí Žofíí, významní čeští páni a konšelé Starého Města pražského. O 14 dní později tato reformní koalice, nejširší v celé historii husitského hnutí, v listech stejným adresátům rozhodně požadovala zrušení osobní citace Jana Husa k papežské kurii.⁴⁵ Výroční disputace z počátku ledna 1411 demonstrovala intelektuální kvality mistrů domácího národa. Kvodlibetář Hus připravil otázky pro 66 mistrů, z nichž 32 mělo kněžské svěcení a 14 vyšší církevní prebendy.⁴⁶ Záhy nato se však i v této dosud jednotné korporaci začaly projevovat zřetelné trhliny.

Radikalismus některých mistrů i nátlakových skupin zvyšoval obavy starších, na církevních obročích závislých profesorů z možných postihů ze strany papežské kurie. Prohlubující se rozpory vyšly najevo při odpustkové kampani v polovině roku 1412, kdy se bývalí wyclifité Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče postavili na stranu Husových odpůrců. Roztržka vyvolala prudkou vzájemnou polemiku, kterou koncem dubna 1413 zostřílo vypovězení čtyř profesorů teologické fakulty královskou komisí. Mezitím v důsledku protiodpustkové agitace ztratil panovníkovu protekci také Jan Hus, jehož zostřené klatby a hrozba interdiktů přinutily pobývat více na venkově než v Praze.⁴⁷ A protože shodou okolností mistři Jeroným a Jesenic dlouhodobě působili v zahraničí, začali do popředí vystupovat další reformátoři univerzitního okruhu. Největší autoritu si již dříve získal bakalář teologie Jakoubek ze Stříbra, který poučení čerpal více z české reformní tradice než z Wyclifa. Jakoubek se nespokojil se zavedením utrakvismu a zhruba až do roku 1418, kdy se zalekl radikalismu vlastních žáků, koncipoval svébytnou husitskou teologii.⁴⁸

Rejstřík reformních proudů doplňovali němečtí nonkonformisté Drážďanské školy, kteří našli útluk v burse U Černé růže, patřící korporaci českého národa.

44) Viz k tomu F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 240–242, kde také odkazy na prameny.

45) S vážnými výhradami proti pravosti protestních listů vystoupily Božena KOPÍČKOVÁ a Anežka VIDMANOVÁ, *Listy na Husovu obranu z let 1410–1412. Konec jedné legendy?*, Praha 1999. Polemicky jsem se k některým vývodům vyslovil v ČČH 98, 2000, s. 355–359, některé argumenty zpochybnil Aleš POŘÍZKA, *Listy na Husovu obranu z let 1410–1412. Konec druhé legendy?*, ČČH 100, 2002, s. 701–724.

46) Husovy kvodlibetní přípravy vydal Bohumil RYBA, *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, Praha 1948, k průběhu kvodlibetu viz J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 90–94 a 137–148.

47) Nejnověji k tomu Jiří KEJŘ, *Husův proces*, Praha 2000, kap. II, dále srov. F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, kap. XIV.

48) Jakoubkovou teologií se podrobně zabýval Paul DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro († 1429), premier théologien du husitisme*, Louvain 1972, ze starší literatury srov. též podnětnou studii Miloslava RANSORFA, *Kapitoly z geneze husitské ideologie*, Praha 1986, s. 125–194. Sporné otázky kolem Jakoubkova prvenství laického kalicha objasnila Helena KRMIČKOVÁ, *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*, Brno 1997. [Nejnověji Jakoubkovy texty objevně zkoumali Pavel SOUKUP, *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*, Praha 2011; a Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012, kap. I.]

Stále ještě není zjevné, do jaké míry se v působnosti drážďanských mistrů vynořovaly prvky lidového kacířství, zvláště valdenství. Se značnou pravděpodobností však lze předpokládat, že Mikuláš z Drážďan opustil Prahu pro neshody s Jakoubkem ze Stříbra.⁴⁹ Jakmile Hus přijal pozvání krále Zikmunda na koncil v Kostnici, rozumělo se samo sebou, že jeho veřejná pře bude zahrnovat i obhajobu změny univerzitní ústavy v roce 1409. Z tohoto důvodu si Hus pro všechny případy mimo jiné opatřil notářský opis Dekretu kutnohorského. Pražská univerzita vyslala ke koncilu své zástupce, kteří však nebyli s to Husovu upálení zabránit.

Protest univerzity z 11. září 1415 hájil i bezúhonnost mistra Jeronýma, o němž se v Praze mylně soudilo, že již rovněž zahynul na hranici. Ve skutečnosti se tak stalo až 30. května 1416 po veřejném procesu, v němž Jeroným vyzdvihl kulturní vyspělost Čechů jako potomků starověkých Římanů.⁵⁰ Do třetice kostnický koncil hluboce zasáhl do vývoje českého reformního hnutí oficiálním zákazem laického kalicha. Tato liturgická novota se mezitím stala prvořadým požadavkem svazu husitské šlechty, který se zformoval již v roce 1415 a v němž našla svou mocenskou záštitu i akční reformní skupina kolem Jakoubka ze Stříbra. V postupující diferenciaci hnutí sílily radikální proudy, které stmelily v zájmovou jednotu předáky husitské šlechty s univerzitními mistry konzervativních či umírněných postojů. Díky této koalici se sice podařilo odrazit nástup katolické strany, avšak za cenu rozchodu s radikály, kteří v následujících letech vesměs stanuli v čele protiuniverzitní kampaně.⁵¹

Zemská univerzita v poutech kalicha

Deklarací o spasitelném účinku laického přijímání pod obojí způsobou (*sub utraque specie*, odtud utrakvismus) ze 17. března 1417 se pražské vysoké učení konfesně uzavřelo vůči domácím a jiným katolíkům.⁵² Silný pokles počtu uchazečů o bakalářská examina již předtím signalizoval prudký úbytek studentů. Univerzité

49) Z literatury uvádím výběrem: Howard KAMINSKY a kql., *Master Nicholas of Dresden: The Old Color and the New*, Transactions of the American Philosophical Society 55, 1; Jana NECHUTOVÁ, *Místo Mikuláše z Drážďan v raném reformačním myšlení*, a Romolo CEGNA, *De fraternitate Christi. (Variazioni sul pensiero di Nicola della Rosa Nera detto da Dresda)*, in: In memoriam Josefa Macka (1922–1991), Praha 1996, s. 87–101 (zde také odkazy na další autorovy práce a jeho edice Mikulášových děl).

50) Srov. k tomu F. M. BARTOŠ, *Zástupci Karlovy university na Kostnickém koncilu*, in: Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 1–8; též, *Příspěvky k dějinám Karlovy university v době Husově a husitské IV. Kostnický proces M. Jeronýma Pražského*, s. 56–64. Nejnověji viz Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz I. Bis zur Abreise Sigismunds nach Narbonne*, Paderborn 1991, s. 323–359 (Husův proces), a *II. Bis zum Konzilsende*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1997, s. 115–139 (proces Jeronýma Pražského), a J. KEJŘ, *Husův proces*, kap. IV. [Z poslední doby dále srov. moji knihu *Jan Hus*, kap. XVI–XIX; a monografii Pavla Soukupa, *Jana Husa. Život a smrt kazatele*, Praha 2015, kap. XV.]

51) Těmto radikálům s univerzitním vzděláním a jejich traktátům věnoval mimořádně cennou monografii Howard KAMINSKY, *A History of the Hussite Revolution*, Berkeley and Los Angeles 1967.

52) Východiskem bádání zůstává studie Jiřího KEJŘE, *Deklarace pražské university z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, Sborník historický 8, 1961, s. 133–156.

chyběla mladá krev, z jejich poslucháren i pražských ulic se vytratila dynamická nátlaková složka, která před několika málo lety byla předvojem reformního hnutí. Mistrovský sbor sice v deklaraci vyhlásil, že nemá v úmyslu zavádět liturgické změny, ve skutečnosti se však vzepřel autoritě koncilu. Příklon univerzity k husitské aristokracii se navenek projevil i ve volbě děkana, jímž se v dubnu 1417 stal člen předního panského rodu. Náběh k proměně vysokého učení v zemskou instituci pod patronací panské utrakvistické obce král Václav přešel mlčením. Po třech letech se univerzita zúžila na duchovní instanci pražských husitských svazů, s nimiž prožívala dobré i zlé. Mistři se stali terčem posměšků lidových tribunů, při každé násilné změně režimu jim hrozilo vyhnanství, obrazoborecké a jiné bouře zanechávaly následky na jejich příbytcích i knihovnách.

Prestíž pražských mistrů znovu stoupla v období zdlouhavých úmluv s basilejským koncilem, kdy dokázali čelit argumentaci elitních evropských teologů. Přibližně v téže době se do kolejních poslucháren začala vracet výuka včetně bakalářských zkoušek.⁵³ Potvrzení univerzitních privilegií císařem Zikmundem v dubnu 1437 bylo jen prvním krokem k obnově činnosti pražského vysokého učení. Ta si dále vyžadovala opětné schválení univerzitních výsad papežem a navrácení rozchváceného pozemkového majetku. Dvě nové koleje pro chudé studenty po husitských válkách přibýly, dvě jiné však zanikly. Až do roku 1620 pak pražská univerzita měla tři koleje mistrovské a pět studentských.

V souladu s basilejskými kompaktáty se na univerzitu postupně začali vracet katolíci. Když roku 1443 část nespokojených mistrů a studentů vídeňské univerzity projevila zájem o imatrikulaci v Praze, předáci restauračního režimu jim k tomu dali souhlas za podmínky respektu legálního dvojvěří. Během následujících pěti let zde graduovalo 31 německých bakalářů a sedm mistrů, což v obou skupinách tvořilo více než jednu třetinu z celkového počtu. V dubnu 1446 se dokonce stal děkanem artistické fakulty mistr Jindřich Dornde z Mühlhausenu, jenž se pak o rok později v Římě zasloužil o obnovu výsad pražské univerzity papežem Mikulášem V.⁵⁴

Dobytí Prahy vůdcem kališnického panstva Jiřím z Poděbrad v září 1448 rázně ukončilo pokus o restituci předrevolučního stavu i na univerzitě. Zahraniční studenti a profesori znovu z Prahy odešli, domácí katolíci však ještě zůstali. Dočasná koexistence dvou konfesí na půdě jedné vysoké školy měla daleko k vzájemné toleranci. První rozepré vážnějšího rázu se vynořily roku 1456, další s mnohem silnější intenzitou vzplanuly na počátku šedesátých let. Po zásahu krále Jiřího proti dvěma výbojným odpadlíkům od kalicha katolíci přešli do pasivní resistance. Toho poho-

53) K dějinám husitské univerzity viz zejména Ferdinand SEIBT, *Hussitica. Zur Struktur einer Revolution*, kap. I a IV, dále F. M. BARTOŠ, *Z dějin Karlovy university v době husitské*, JSH 40, 1971, s. 54–63 a 115–122; též, *Bojovníci a státníci husitští a Universita Karlova*, AUC-HUCP 12/1–2, 1972, s. 7–65; J. KEJŘ, *Mistři pražské univerzity a kněží táborští*; H. KAMINSKY, *The University of Prague in the Hussite Revolution*; a Michal SVATOŠ, *Kališnická univerzita 1419–1556*, in: Dějiny Univerzity Karlovy I, s. 205–212.

54) Více k této etapě F. ŠMAHEL, *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 55–70 (přetisk v tomto souboru); a M. SVATOŠ, *Husitští mecenáši pražské university*, Husitský Tábor 2, 1979, s. 47–54.

tové využili jejich protivníci k přeměně univerzity na autoritativní orgán a učiliště utrakvistické církve. Při mistrovských zkouškách v roce 1462 slibovali již všichni kandidáti věrnost kompakátům a kalichu. Počínaje tímto datem se tak pražská univerzita na dobu 160 let konfesně uzavřela domácím i zahraničním jinověrcům.⁵⁵

Bezprostředním důsledkem byl značný úbytek studentů, který se následně projevil v poklesu počtu graduovaných bakalářů zhruba o jednu třetinu. Na povaze výuky se nic nezměnilo, neboť výhonky raného humanismu byly strážci utrakvistické ortodoxie sledovány s krajní nedůvěrou.⁵⁶ Zastaralé fondy pražských kolejních knihoven byly mezitím obohaceny o početné opisy nejnovějších komentářů k souboru Aristotelových spisů, které v Paříži pořídila skupina českých scholárů. Praha v tomto ohledu předstihla i Krakov, Vídeň či Lipsko, neboť právě odtud se dále šířily směrodatné komentáře pařížského eklektika Jana Versora.⁵⁷ Za svou iniciativu však pražské vysoké učení zaplatilo ztrátou své wyclifské identity. Ještě na konci dvacátých let mistr Peter Payne se svými pomocníky redigoval rejstříky ke korpusu Wyclifových spisů. V téže době však již mluví pražských konzervativců mistr Jan z Příbramě vyhláše: „Co je nám do Wyclifa, vždyť nebyl ani Čech ani otec náš.“⁵⁸ Záhy nato zájem o učení oxfordského reformátora poklesl na mizivou míru. Platí to i pro ojedinelé lektory teologie, které se podařilo do Prahy přilákat.

Studium medicíny živořilo spolu s přírodovědnými obory v rámci jediné artistické fakulty, k obnově právnické univerzity či fakulty již po husitských válkách nedošlo. Zhruba od poloviny 15. století pražská univerzita převážně vychovávala učitele pro latinské a jiné školy v utrakvistických městech. Přibližně čtyři pětiny absolventů získávaly první obživu na partikulárních školách, většina z nich však dříve nebo později našla uplatnění na radnicích, farách nebo v živnostech a domácnostech svých manželek, věsměs bohatých vdov.⁵⁹ Teprve od poloviny 16. století se provincialismem spoutaná pražská univerzita začala postupně přibližovat humanistickým akademiím protestantského typu. Prvotní husitské ideály již dávno odvanuly, tíživé důsledky revoluční transformace univerzity však nepřestávaly dlouhodobě působit. Obdobně tomu bylo v Oxfordu, jehož univerzita poskvrněná wyclifským kacířstvím ztrácela dech v soutěži s Cambridgí.⁶⁰ Mnohem více ovšem doplatilo na svou roli evropské reformní avantgardy pražské *studium generale*. Zasilo svěží vítr, sklidilo ničivou bouří.

55) Široce k tomu Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, Praha 1962, s. 235–249.

56) Srov. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 73–6), Praha 1963, kap. III.

57) Více k tomu F. ŠMAHEL, *Paris und Prag um 1450: Johannes Versor und seine böhmischen Schüler*, *Studia Zródloznawcze* 25, 1980, s. 65–77 [překlad v tomto souboru].

58) Výrok pochází z Příbramovy polemiky *Protí usnesení tábořské synody*, in: Výbor z české literatury doby husitské II, Praha 1964, s. 78

59) Viz k tomu moji studii *Existenční vyhlídky a kariéry českých humanistů*, ČMM 113, 1994, s. 49–58 [doplňný přetisk v tomto souboru].

60) Srov. Alan B. COBBAN, *The Medieval English Universities: Oxford and Cambridge to c. 1500*, Cambridge 1988, s. 406n.

FAKULTA SVOBODNÝCH UMĚNÍ DO POČÁTKU HUSITSKÉ REVOLUCE

X. Dějiny fakulty svobodných umění 1348–1419

Počáteční období 1348–1367 – Statuta a organizace fakulty – Studijní řád – Zkoušky, promoce a výroční disputace – Studenti a učitelé – Spory o univerzálie a univerzitní hlasy – Vítězství reformní strany – Příloha: Decani, assessores, collectores, deputati quatuor nationum, examinatoresque facultatis artium 1367–1419

V prvních letech po založení univerzity nebylo ještě v Praze ani lákavě prostře-
ného stolu, ani mnoho domácích studentů, kteří by lačněli po plodech vědění na
fakultě svobodných umění.¹ A přesto slova Karlovy zakládací listiny nevyzněla do
prázdna. Během tří až čtyř desítek let absolventi této početně nejsilnější, v akade-
mické stupnici však nejnižší fakulty s úspěchem zakončovali studium lékařství,
práv i bohosloví, čímž se výrazně rozšířila základna vysoce kvalifikované domácí
inteligence.² Bude to také česká část této fakulty, jež se postaví do čela národně
emancipačního a později též reformního hnutí středoevropského dosahu.

Počáteční období 1348–1367

Pro Prahu i české poměry před polovinou 14. století bylo příznačné, že se zde ne-
našla vyšší latinská škola s natolik početným sborem graduovaných učitelů, která
by se mohla stát zárodkem artistické fakulty. Tu a tam lze ovšem doložit vzdělance
či učence většího rozhledu, a to nejen při hradní kapitule, ale i na Vyšehradě
a v řádových studiích augustiniánských eremitů u sv. Tomáše nebo dominikánů
u sv. Klimenta.³ Dochované rukopisy a vzácněji též soupisy knih těchto a jiných
církevních institucí dále nasvědčují, že tu pro počátek byla k dispozici alespoň
potřebná literatura.⁴ Vcelku však podmínky pro rychlý rozvoj tohoto základního

1) Zakládací listina pražské univerzity z 7. dubna 1348: „ut fideles nostri regnicole, qui scienciarum fructus indesinenter esuriunt, per aliena mendicare suffragia non coacti, paratam in regno sibi mensam propinacionis inveniant.“ [aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez ustání lační po plodech vědění, nebyli již vázání v cizích vlastech almužny se doprošovati, ale naši již v království stůl k pohoštění svému prostřeny.], *Archivum corone regni Bohemie II. (1246–1360)*, Václav Hrubý (ed.), Pragae 1928, s. 77, č. 62.

2) Podrobné zpracování nejstarších dějin pražské artistické fakulty zatím chybí. Stručný nástin podal Josef PETRAŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty University Karlovy*, Praha 1983, zvl. s. 20–35. Starší literaturu zaznamenali Miloslava MELANOVÁ a Michal SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do roku 1622*, Praha 1979, s. 29–32.

3) Srov. Marie BLÁHOVÁ, *Artes und Bildung im mittelalterlichen Böhmen (vor der Gründung der Prager Universität)*, in: *Scientia und Ars im Hoch- und Spätmittelalter*, Berlin – New York 1994, s. 777–794; a pro pražská studia generalia různých řádů viz Jaroslav KADLEC, *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, 1966, s. 63–108.

4) Ivan HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1965, dále též addenda in *Mediaevalia Bohemica* 1, 1969, s. 306–315; a významná stať *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích*, naposled v Hlaváčkově výboru *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005, s. 263–319.

článku vysokoškolského studia nebyly v Praze příznivé. Vedle profesorů se nedostávalo vhodné budovy. V obojím ohledu bylo na zakladateli univerzity, aby podnikl nezbytné kroky.

Nejspíše ještě v roce 1348, nejpozději však na samém počátku padesátých let, Karel IV. odevzdal zanedbanou školu při Týnské faře doživotně do správy lékaři svého otce mistru Waltrovi († před 1354) s tím, aby zde netoliko četl a vyučoval „lékařství, fyziku a jakékoli jiné umění“, ale i vykonával všechny akty spjaté s výcvikem k mistrovskému titulu. Tento neobvyklý postup měl pravděpodobně zajistit výuku svobodných umění, byť jen v tísnivém prostoru týnské hřbitova, kde se tamější škola zprvu nalézala.⁵ Poněkud vhodnější sídlo artisté získali roku 1359, kdy pro ně arcibiskup Arnošt z Pardubic zakoupil z výnosu sbírky českého duchovenstva výstavný dům se zahradou poblíž klášterů sv. Františka a bl. Anežky na Starém Městě pražském.⁶ Teprve však založení Karlovy koleje v domě žida Lazara (1366) a její pozdější přenesení do Rotlevova paláce (1383) zajistily řádně již ustanovené fakultě svobodných umění důstojné působiště, včetně dostatečně velkých sálů pro disputace a promoce.⁷ Část přednášek a cvičení se i nadále odehrávala v soukromých příbytcích, tzv. bursách profesorů, z nichž první je zmíněna roku 1365. Jen někteří učitelé mohli požívat výsad doživotních kolegiátů v jedné z mistrovských kolejí. K nim se roku 1380 přiřadila kolej Václava IV., které artistická fakulta roku 1397 věnovala šest kop grošů na vybudování učebního sálu, tzv. lektoria. Výuka probíhala též v kolejních budovách patřících korporaci českého národa a v jiných méně významných kolejích. Co do počtu a vybavení těchto zařízení se Praze až do poloviny 15. století nemohlo rovnat žádné jiné univerzitní město na východ od Paříže a na sever od Alp.

Nezvyklý titul zmíněného již správce Týnské školy Waltra (*artium liberalium professor, baccalarius et physicus*) nasvědčuje, že ne všichni pražští profesori počátečního období splňovali podmínky formální kvalifikace. Platí to i pro lektory teologie, jimž se Karel IV. snažil zajistit chybějící tituly prostřednictvím vyžádané papežské bully (tzv. *magistri, doctores bullati*). Jedním z nich byl dominikán Jan Moravec, jenž po studiích v Oxfordu a v Paříži působil tři roky jako lektor a inštruktor duchovenstva při pražském katedrálním kostele. A protože si s sebou mimo jiné přinesl komentáře celé přírodní filozofie a metafyziky v tehdy moderní podobě učených otázek (viz rukopis KMK 1436), lze důvodně předpokládat, že po založení pražské univerzity vykládal i některé knihy předepsané pro studium

5) Ke sporým zmínkám o této škole viz František ŠMAHEL, *Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy* (Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc.), AUC-HUCP 47/1-2, 2007, s. 37-42 [přetisk v tomto souboru].

6) Srov. Michal Svatoš, *Hospodářské zázemí pražské univerzity v době Karla IV. (1347-1378)*, AUC-HUCP 18/2, 1978, s. 7-36, zvl. 8-10.

7) Podrobněji viz Josef PETRÁŇ, *Carolinum*, Praha 2010, s. 11-22; a Wolfgang Eric WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlicher Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft* (Europa im Mittelalter 2), Berlin 1999, s. 37-89.

svobodných umění.⁸ Zprvu to také bylo zapotřebí pro doplnění vzdělání většiny studentů bohosloví bez předchozího absolutoria zahraniční artistické fakulty.

Z českých a moravských studentů, kteří v padesátých a šedesátých letech 14. století získali mistrovské grady v Paříži, málokdo po sobě zanechal výraznější stopu na půdě pražského vysokého učení. Většina z nich se věnovala bohosloví a po návratu z ciziny působila při katedrální škole a na řádových generálních učeních. Například pařížský mistr Martin Ješkův z Veselice studoval v Praze teologii a přitom v letech 1359-1362 působil jako profesor svobodných umění. Jeho druh mistr Konrád Matějův z Domažlic, jeden z pařížských žáků Vojtěcha Raňkova z Ježova, se po návratu do Prahy někdy v roce 1361 stal na jedno desetiletí správcem svatovítské katedrální školy.⁹ Dlouhodobě se výuce svobodných umění věnoval pouze mistr Fridman z Prahy, jenž svá studia v Paříži zakončil na počátku šedesátých let a který se za své zásluhy stal v roce 1368 druhým děkanem řádně již ustavené fakulty svobodných umění.¹⁰ Díky těmto i jiným pařížským studentům se do Prahy záhy dostaly normativní učební texty. Zmíněný již mistr Fridman např. studoval u saského mistra Alberta Rickmersdorfa z Helmstedtu († 1390), a bylo by proto s podivem, kdyby si neopatřil jeho nominalismem ovlivněné výklady z přírodní filozofie. Raný pařížský záznam Albertových kvestií k Aristotelově *Fyzice* z roku 1361 se dokonce dochoval v jednom z pražských rukopisů.¹¹ Přibližně v téže době byly v Praze dostupné nejen další Albertovy spisy (např. *Summa naturalium*), ale i směrodatné texty jeho učitelů Jana Buridana († asi 1360) a Mikuláše Oresma († 1382).¹² Kvestie naposled zmíněného učence ke čtyřem knihám *Meteororum* v Praze na počátku roku 1366 poslouchal a zaznamenal student Jan Krichpaum z Ingolstadtu, který se záhy nato seznámil též s přírodovědnými texty Jana Buridana i Alberta Rickmersdorfa.¹³ O deset let dříve (1356) byla v Paříži opsána Buridanova *Dicta libri Priorum*, zatím nejstarší známý výklad tohoto vlivného profesora, který lze uvést do spojitosti s pražským univerzitním prostředím.¹⁴ Buridanovy výklady Aristotelových knih a zejména pak jeho učení o pohybu na

8) Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. M. 80 (Questiones super totam philosophiam naturalem et metaphisicam). Pokud jde o Jana Moravce, viz J. KADLEC, *Řeholní generální studia*, s. 67-68.

9) K českým studentům v Paříži Marie L. ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, *Studenti z českých zemí v Paříži*, Strahovská knihovna 5-6, 1970-1971, s. 67-88.

10) K jeho personálním údajům Josef TRÍŠKA, *Repertorium biographicum Universitatis Pragensis praeussiticae 1348-1409 / Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity*, Praha 1981, s. 114.

11) Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. L 42: Albertus de Saxonia, *Quaestiones super libros Physicorum*; viz Mięcisław MARKOWSKI, *Die Aristoteles-Kommentare in den mittelalterlichen Handschriften der Bibliothek des Metropolitenkapitels zu Prag*, Acta Mediaevalia 8, 1995, s. 227-270, zde s. 241.

12) Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. M 68, viz M. MARKOWSKI, *Die Aristoteles-Kommentare*, s. 248-249.

13) Mnichov, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 4376 (Nicolaus Oresme, *Quaestiones super I-IV libros „Meteororum“ Aristotelis*), srov. Mięcisław MARKOWSKI, *Buridanica quae in codicibus manu scriptis bibliothecarum Monacensium asservantur*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź 1981, s. 73-74.

14) Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. L 34; viz M. MARKOWSKI, *Die Aristoteles-Kommentare*, s. 234-235.

celá desetiletí ovlivnily pražskou nominalistickou školu a její odnože ve Vídni, v Krakově i jinde.¹⁵

Jakkoli skrovné jsou doklady o výuce svobodných umění na pražské univerzitě před rokem 1360, pochybnosti o její existenci průkazně vyvrací listina arcibiskupa a současně kancléře pražského vysokého učení Arnošta z Pardubic, kterou dne 12. června 1359 udělil na základě předchozí náležitě a přísně zkoušky Jindřichu z Hlubčic „plnou a neomezenou způsobilost na misterské stolici svobodných umění při učení pražském neb v kterémkoli jiném místě čísti a vykonávati práva mistra i účastniti se všech úkonů misterských“. Listina byla sice zapsána do úřední knihy pražského arcibiskupství jako formulářový vzor pro tzv. *venia docendi* na různých fakultách, z toho však ještě neplyne fiktivnost jejího sdělení. Mistr svobodných umění Jindřich, syn Jana řečeného Stenbona ze slezských Hlubčic (Leobschütz – Głubczyce), vystupuje v zápisu avignonských register z června 1363 jako služebník a vychovatel syna slezského vévody Václava, studenta *in artibus*.¹⁶ Výslovná zmínka o Jindřichově slavnostní promoci jako v pořadí první nemusí ještě znamenat, že šlo o vůbec první akt tohoto druhu na pražské artistické fakultě. I kdyby tomu tak bylo, s čímž je nutno počítat, pak výraz „na prvním místě“ (*primo loco*) stejně neoznačuje pořadí v udělených diplomech, nýbrž pořadí úspěšnosti při mistrovských zkouškách.

Je dosti pravděpodobné, že zkoušky spolu s Jindřichem z Hlubčic složilo více kandidátů jednoho z obou gradů, jejichž předchozí studium v zahraničí se nepodařilo doložit. Červnová promoce se odehrála v paláci pražského arcibiskupa, který při ní suploval dosud neexistující funkci děkana. Svého představeného tehdy ještě, jak tomu mnohé nasvědčuje, artistická fakulta neměla a ve zkušební komisi ustanovené samotným kancléřem byli vedle „zkušených“ mistrů svobodných umění také profesori svatého bohosloví. Mnohé z tohoto postupu se během několika málo let mělo výrazně změnit.

Paříž nebyla jediným místem, odkud přicházeli první profesori pražské artistické fakulty. Hned čtyři vyšší latinské školy, které tvořily nepriviligované *studium generale* svobodných umění se společným rektorem v čele, byly v bližším Erfurtu. Tamější učenci již v první polovině 14. století získali jistý vzhlas nejen ve spekulativní jazykové logice, která dočasně ovládla výuku gramatiky, ale i v astronomii.¹⁷ Traktát *De modis significandi* Tomáše z Erfurtu zůstal v Praze studijní pomůckou i po ostrém útoku ze strany pařížských představitelů tzv. nové logiky.¹⁸ Dosti používaná byla v Praze též příručka pro výpočet času s latinským názvem *Computus*

15) Více k tomu Miecysław MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971.

16) *Forma licentiatorum*, CJB II-3, Hermenegildus Jireček (ed.), Pragae 1889, s. 249–250. Text přetiskl Václav CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze 1348–1409*, Praha 1948, s. 123–124. K správnému místu původu prvního nositele mistrovského titulu má studie *Dvě drobné záhady* [přetisk v tomto souboru].

17) Srov. k tomu Sönke LORENZ, *Studium generale Erfordense: Zum Erfurter Schulleben im 13. und 14. Jahrhundert* (Monographien zur Geschichte des Mittelalters 34), Stuttgart 1989; a *Studium generale Erfordense: Neue Forschungen zum Erfurter Schulleben*, *Traditio* 46, 1991, s. 261–289.

18) Praha, Národní knihovna, Ms. III. A. 5, fol. 122r–267v: Thomae grammatici *Tractatus de modis significandi*.

chiometralis, kterou sestavil kolem roku 1330 Jan z Erfurtu.¹⁹ Stopy erfurtského averroismu, jež se vynořily v komentářích rektora tamější školy Dětřicha z Magdeburku, se zatím v pražském prostředí nepodařilo objevit. V žádném případě však erfurtské texty nevytlačily z učební osnovy pražské artistické fakulty komentáře a příručky pařížské školy.

Pražské vysoké učení udělovalo svým absolventům a přijatým učitelům nejen tituly, ale i všude uznávané povolení k výuce na jiných univerzitách (*licentia ubique docendi*). Nebylo proto divu, že právě významnější mistři z erfurtských škol začali přicházet do Prahy, když se zde výrazně zlepšily existenční možnosti. Prvním z nich byl Heřman z Winterswijk († po 1379), doložený jako profesor pražské artistické fakulty v dubnu 1361. Heřman si s sebou přinesl vlastní komentáře (*De generatione et corruptione, Questiones VI ultimorum librorum Metaphysicae*) a během svého desetiletého působení na této fakultě stačil vedle studia teologie vychovat několik žáků.²⁰ Také Otto z Werderu se přednostně věnoval bohosloví (na fakultě je doložen naposled 1367),²¹ takže teprve Jindřich Totting z Oyty († 1397) byl pro pražskou artistickou fakultu prvořadou osobností, na niž čekala.²² Za dobu svého regentství *in artibus* od roku 1365 do dubna 1370 dovedl k jednomu z obou gradů nejméně 23 žáků, z nichž pak mimo jiné prosluli Matouš z Krakova, Jan Marienwerder, Jan řečený Holandrinus a Konrád ze Soltau.²³ Mistr Totting rovněž studoval na teologické fakultě, přesto však stačil v Praze nově zredigovat své starší erfurtské i pařížské výklady a doplnit je na úctyhodný celek zahrnující takřka všechny obory svobodných umění. Mimořádně nadaný a pracovitý učenec popudil v Praze svým nonkonformismem ješitného scholastika svatovítské kapituly Vojtěcha Raňkova z Ježova, který po vleklých vzájemných sporech předložil šest jeho tezí k přezkoumání papežskému auditorovi. Potupná domovní prohlídka a zejména pak obsílka do Avignonu zanechala v mistru Jindřichovi oprávněnou trpkost.²⁴ S dosaženou satisfakcí se nespokojil, v příhodnou chvíli z Prahy odešel a s pomocí svých žáků povznesl úroveň konkurenčního vysokého učení ve Vídni.

19) Praha, Národní knihovna, Ms. IV. G. 8, fol. 9r–18v: *Johannis de Erfordia Computus ciometralis*.

20) Srov. J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 191.

21) Tamtéž, s. 434.

22) Stále cennou zůstává kniha Alberta LANGA, *Heinrich Totting von Oyta: ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der ersten deutschen Universitäten und zur Problemgeschichte der Spätscholastik*, Münster i. W. 1937. K pražské kariéře Jindřicha Tottinga Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, *Henryk Totting z Oyty i jego pracy uczeniowie*, *Roczniki Historyczne* 61, 1995, s. 87–109.

23) Více k nim Matthias NUDING, *Matthäus von Krakau. Theologe, Politiker, Kirchenreformer in Krakau, Prag und Heidelberg zur Zeit des Großen Abendländischen Schismas*, Tübingen 2007; Hans-Jürgen BRANDT, *Universität, Gesellschaft, Politik und Pfründen am Beispiel Konrad von Soltau († 1407)*, in: *Les universités à la fin du Moyen Âge*, Louvain 1978, s. 614–627; Heribert ROSSMANN, *Johannes Marienwerder, ein ostdeutscher Theologe des späten Mittelalters*, *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien* 3, 1973, s. 221–251.

24) Viz Jaroslav KADLEC, *Leben und Schriften des Prager Magisters Adalbert Rankonis de Ericinio* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, NF 4), Münster 1971, s. 15–18.

Vojtěch z Ježova s nelibostí rovněž nesl, že pražská univerzita poskytovala vzdělání především cizincům. Vztahovalo se to i na studium svobodných umění. Z celku 124 jmenovitě doložených osob, které studovaly nebo působily na artistické fakultě, pouze necelá šestina (19) pocházela z českých zemí. Ještě horší nepoměr v neprospěch univerzitního *Natio Bohemorum* byl mezi graduovanými příslušníky univerzity. Ze souboru 69 bakalářů z let 1363–1367 náleželo téměř devět desetin k třem cizím národům. Počet bakalářů postupně vzrůstal, v roce 1367 jich už 33 s úspěchem složilo příslušné zkoušky. S přibývajícím počtem nově graduovaných mistrů se rozšiřoval mistrovský sbor, a tím i přitažlivost fakulty pro studenty ze střední i severní Evropy, které Karlovo vysoké učení přitahovalo silněji než nově založené univerzity ve Vídni a v Krakově.

Příznačné pro vzestupnou úroveň výuky je jedno z prvních statutárních usnesení z roku 1367, jež studentům přísně zakazovalo diktovat neschválené učební texty nevalné kvality a které výrazně omezilo pedagogickou aktivitu bakalářů.²⁵ Jestliže ještě v první polovině šedesátých let řada bakalářů s přívlastkem *actu legentes* vypomáhala nepočtým mistrům, později hlavní váha výuky spočívala na řádných profesorech.²⁶ I z tohoto hlediska bylo pro domácí národ do budoucna nepříznivé, že k němu z 29 jmenovitě známých mistrů prvního dvacetiletí náležela jen necelá třetina. Na první pohled by se mohlo zdát, že mezi domácími studenty více schopných adeptů tohoto gradu ani nebylo. Tomu však odporuje zjištění, podle něhož za stejné období získalo pařížský licenciát či přímo mistrovský grad *in artibus* 11 Čechů a Moravanů. Většina z nich se ovšem po absolutoriu věnovala teologii a kariéře v církevních službách. Dobře myšlený původní záměr získat pro Prahu kvalitní vzdělance s pařížským diplomem tak vyšel jen částečně a zejména na artistické fakultě se projevil jen v působení dvou předních profesorů, mistra Fridmana a Jenka Václavova z Prahy, jejichž pedagogická činnost měla těžiště až v následujícím období.²⁷

Statuta a organizace fakulty

Vydávat vlastní statuta patřilo k základním právům univerzitní korporace. Ne vždy však bylo snadné je urychleně zformulovat a uplatnit. Zvláště obtížné byly v tomto ohledu počátky pražského vysokého učení, které dostalo do vínku legislativní dualismus pařížského a boloňského modelu univerzitní samosprávy.

25) Srov. *Statuta facultatis artium studii Pragensis*, I, 8: De modo pronuntiandi, MHUP I-1, Pragae 1830, s. 40–42.

26) Bakáři „in artibus in universitate Pragensi actu legentes“ viz v *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia III. Acta Urbani V. (1362–1370)*, Bedřich Jenšovský (ed.), Pragae 1944, s. 354, č. 262.

27) K mistru Fridmanovi F. ŠMAHEL, *Dva drobné příspěvky* [přetisk v tomto souboru]. Údaje o Janu Václavovu z Prahy uvádí J. TŘÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 321–322, z literatury srov. zejména stať Viléma HEROLDA, *Commentarium Mag. Johannis Wenceslai de Praga Super octo libros Politicorum Aristotelis*, MPP 26, 1982, s. 53–91.

vy.²⁸ Profesory a studenty právnických disciplín většinou byli církevní hodnostáři, kteří se svým postavením i věkem odlišovali od nezralých artistů a jejich poměrně mladých učitelů. A protože se obě dosud nezformované korporace nedokázaly vzájemně dohodnout, řídily se vlastními pravidly a pravděpodobně si do svého čela volily svého mluvčího, nebo dokonce již rektora. Fakulta svobodných umění však ještě v červnu 1359 svého úředního představitele neměla, neboť jinak by promoční listinu nevydával kancléř univerzity, nýbrž děkan.²⁹ Tak jako tak autonomní dvojdomí skrývalo v sobě nebezpečí univerzitního rozkolu, a proto arcibiskup a kancléř Arnošt z Pardubic ve svých *Ordinacích* z 10. dubna 1360 jednoznačně vyhlásil, že pražské vysoké učení tvoří jedna univerzitní pospolitost v čele s jedním rektorem. Rozmíškám mezi artysty a juristy zamezovalo ustanovení, podle něhož měl být zástupcem rektora vždy příslušník druhé korporace.³⁰

K uklidnění vnitřních poměrů přesto nedošlo. Kromě toho se obě fakulty spojily s volbou svého zastupitele v čele univerzitní samosprávy a nepočítaly potřebu si volit ještě děkana. Skutečnost, že fakulta svobodných umění neměla ještě v roce 1367 svého děkana, potvrzuje její nejstarší úřední kniha se zápisy prorektora Jindřicha z Embecke řečený Nanexen. Právě tento mistr *in artibus* a bakalář teologie byl 9. října 1368 zvolen prvním děkanem fakulty svobodných umění. Krátce nato však rezignoval a na jeho místo byl 19. listopadu téhož roku zvolen člen domácího národa mistr Fridman z Prahy, tehdy již kanovník svatovítské kapituly.³¹ Také v následujících volebních obdobích se děkany až na výjimky stávali držitelé církevních obročí a studenti nebo bakaláři vyšších fakult. Ještě v předděkanském období, pravděpodobně roku 1366, valné shromáždění rozhodlo, aby přístup do fakultní rady (*concilium facultatis*) měli pouze mistři s dvouletou pedagogickou praxí, od jejichž promoce uplynulo nejméně pět let.³² Podobné ustanovení sice platilo na všech fakultách, nejvíce však omezovalo práva čerstvě graduovaných artistů.

Váhu zmíněného univerzitního usnesení zvyšovala přítomnost vicekancléře, roudnického probošta Mikuláše († 1383), jenž v zastoupení arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě sehrál aktivní roli v počátečním období Karlovy koleje. Bývalý generální vikář Arnošta z Pardubic nejspíše uplatnil své zkušenosti již při statutárním

28) Viz Miroslav BOHÁČEK, *Pražská universitní statuta a jejich boloňský vzor*, StR 8, 1969, s. 11–64; a moji stať *Nejstarší statuta pražské univerzity: Prolegomena k jejich edici* v tomto souboru.

29) Srov. výše pozn. 16.

30) *Statuta Arnesti, Codex diplomaticus almae Carolo-Ferdinandae universitatis Pragensis*, MHUP II-1, s. 229–231, č. IV. Více k nim Miroslav BOHÁČEK, *O rukopisech statut pražské university*, StR 3, 1964, s. 74–76; Peter MORAW, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: *Schulen und Studium im sozialen Handeln des hohen und späten Mittelalters*, Johannes Fried (ed.), (Vorträge und Forschungen 30), Sigmaringen 1986, s. 443–447; Jiří KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995, s. 11–12.

31) Srov. *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, MHUP I-1, Pragae 1830, s. 133–138.

32) *Statuta facultatis*, rubr. VI. 3: De obedientia, quam faciunt decano noviter intrantes ad concilia (MHUP I-1, s. 94–95).

a organizačním zakotvení artistické fakulty.³³ V každém případě na zakládací akty Karolina navázala řada statutárních článků, které lze jen z menší části přesně datovat. Nejstarší z nich se váží právě k roku 1366. Mimo jiné se mistři již 20. srpna usnesli pořídit a ve fakultní skříni zabezpečit úřední rejstřík (*libellus*) pro zápisy jmen bakalářů a mistrů, aby nevznikly pochybnosti o jejich akademickém pořadí v hromadných žádostech o papežské provize a jiné milosti.³⁴ První známé supliky tohoto druhu (tzv. *rotulli*) z let 1361 až 1366 do jisté míry nahrazují nedochované úřední záznamy před 21. únorem 1367, datem zápisu prvních dvou bakalářů do fakultní knihy.³⁵

Nejstarší kniha (*Liber antiquus facultatis*) dosloužila v polovině roku 1389, kdy bylo rozhodnuto založit novou děkanskou knihu (*Liber decanorum*) a při té příležitosti provést celkovou revizi statut.³⁶ Naléhavost obojího zvyšoval příklad konkurenční vídeňské fakulty, která měla řádně vedená *Acta* od roku 1385 a systematická statuta od 1. dubna 1389.³⁷ Nesnadného úkolu se ujal děkan Matěj z Lehnice († ca 1413), který dal nejprve přepsat zápisy o zkouškách a promociích od února 1367 do června 1389 a dále na zvláštní složku formuláře promočních diplomů spolu se zněním do té doby přijatých statut. Nejspíše sám pak připojil několik zbývajících jmen a záznamy za dočasného viceděkana Jakoba z Briczenu ze září 1389. Pokud tyto a další zápisy z vlastního děkanského období psal vlastnoručně, což je více než pravděpodobné, pocházejí z jeho pera též nově zredigovaná statuta a soupis jejich devíti rubrik.³⁸

První sbírka statut byla přejata do nové redakce v jiném sledu, téměř však beze zbytku. Teprve poté, během četných zasedání fakultní rady a kongregace plnoprávných mistrů, byly objeveny zhruba tři desítky dalších usnesení statutární povahy, které po úpravách přešly spolu s četnými doplňky do závěrečné redakce. Nově zavedené rubriky neodpovídaly původnímu pořadí, usnadňovaly však orientaci ve zhruba stovce článků redakce z roku 1390. Na vrub chvatu a práv-

33) Tamtéž, s. 93

34) *Statuta facultatis*, rubr. VII. 1: De libro facultatis et rotulo formando (MHUP I-1, s. 96).

35) Srov. *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia II. Acta Innocentii VI. (1352-1362)*, J. B. Novák (ed.), Pragae 1907, s. 483-484, č. 1203 (1361); *Monumenta Vaticana III. Acta Urbani V. (1362-1370)*, s. 38-39, č. 49 (1362); s. 49-50, č. 67 (1363); s. 51-52, č. 71 (1363); s. 300-355, č. 585 (1365); s. 452-455, č. 732 (1366).

36) Srov. *Statuta facultatis* (MHUP I-1), s. 35: „Anno Domni 1390, magistro Mathia de Legnicz existente decano facultatis artium, statuta ejusdem facultatis antiqua propter eorum inconvenientiam, confusionem et inordinationem correctae fuerunt, et ordine, prout sequitur, conscripta, habitis super hoc multis plenius congregationibus et conciliis facultatis; et ego hoc fieri procuravi, et hunc librum fieri disposui de consensu facultatis“.

37) Viz Alphons Lhotský, *Die Wiener Artistenfakultät 1365-1497*, Wien 1965, s. 39-56 a přil. II; Paul Uiblein (ed.), *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis 1385-1416*, Graz - Wien - Köln 1968.

38) Údaje o Matyášovi z Lehnice uvádí J. Triška, *Repertorium biographicum*, s. 364. Originál děkanské knihy byl ztracen v roce 1945, proto musí postačit její černobílá faksimile: *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Pragae 1983. Tato fotodokumentace byla důležitá pro rekonstrukci chronologických vrstev nejstarších statut fakulty svobodných umění. Více k tomu následující stať v tomto souboru: *Statuta antiqua artistické fakulty: Jejich rekonstrukce a edice*.

nického diletantství je třeba připsat řadu nedůsledností včetně neúplných nebo opomenutých dat. I když lze dosti spolehlivě oddělit starší vrstvu od statutárních dodatků po roce 1390, zůstává otazník nad přesnou datací mnoha článků. Další necelé tři desítky statutárních výnosů poslední desáté rubriky, které přibyly do roku 1409, stačil ještě opatřit rejstříkem před svou emigrací do Lipska děkan Albert Warrentrappe.³⁹

Legislativní činnost profesorského sboru artistické fakulty vcelku rovnoměrně probíhala během celého předhusitského období, přičemž většina statut byla přijata v plenárních shromážděních plnoprávných mistrů-regentů. Valné schůze mistrovského sboru (*plena congregacio facultatis*) byly sice od počátku nejvyšším samosprávným orgánem fakulty, jejich plnoprávnou složku však již od let 1366-67 tvořili pouze mistři, kteří měli nejméně pět let po promoci a dvouletou pedagogickou praxi. Jelikož přítomnost ostatních mistrů nebyla pro závazná usnesení zapotřebí, děkan zpravidla svolával jen kongregace plnoprávných kolegů, z nichž se tak *via facti* stávala jeho širší rada (*plena congregacio magistrorum de concilio*).⁴⁰ Mladší mistři se s tím nechťeli smířit a za děkanátu Wasmoda z Hamburku v roce 1377 prosadili přes protesty regentů svou účast i při projednávání těch statut, jež se jich netýkaly.⁴¹

Postupný růst počtu členů mistrovského sboru nicméně vedl k dalšímu omezení, podle něhož přístup do širší rady měli pouze mistři, kteří dovršili pět let regentství. Za děkanátu Jana z Hildesheimu v lednu 1386 bylo toto ustanovení zmírněno v tom smyslu, že děkan mohl v záležitostech dotýkajících se všech mistrů svolat jejich generální shromáždění, tj. *congregatio omnium magistrorum, regentium et non regentium*.⁴² Stalo se tak za málo vyjasněných okolností, které byly nejspíše dozvukem nebo součástí zápasu o uvolněná místa v profesorských kolejích. Spory ve fakultních kongregacích odrážely konkurenční zájmy teritoriálních korporací i jiných skupin, jež se od konce 14. století začaly odlišovat i v postojích k otázce církevních reforem. Statuta dosti podrobně upravovala i jednací řád včetně postihů a pokut za nevhodný oděv, vzpurnost nebo předčasný odchod z rady bez povolení děkana.⁴³ Fakultním kongregacím a poradám byly vyhrazeny soboty. Stanovisko k sporným otázkám někdy zaujímal čtyřčlenná komise zástupců univerzitních národů, přičemž o přijetí návrhu podle starodávného zvyku rozhodovala prostá většina hlasů. Bakaláři do valných shromáždění přístup neměli, děkan je však měl svolávat čtyřikrát ročně, aby s nimi mimo jiné projednal kárné přestupky.

39) Viz faksimile, fol. 12r: „Ego magister Albertus Varentrappe posui alia statuta in registro, quod habes in primo folio.“

40) *Statuta facultatis*, rubr. VI. 1: De modo consiliandi, et qui debeant interesse (MHUP I-3, s. 93).

41) *Statuta facultatis*, rubr. VI. 5: Quod statuta specialiter regentes concernentia ab omnibus existentibus in concilio debent pertractari (MHUP I-1, s. 95).

42) *Statuta facultatis*, rubr. VI. 2 (MHUP I-1, s. 93-94).

43) Viz tamtéž, rubr. VI, 3-6 (MHUP I-1, s. 94-96).

Jen mistři-regenti měli právo volit děkana (*decanus*) jako představitele a předsedu celé fakulty.⁴⁴ Pokud se však nedostavili ve stanovenou hodinu, ztratili hlas.⁴⁵ Od první volby, k níž došlo 9. října 1368, se děkani ve svém úřadu pravidelně střídali v pololetních obdobích – semestrech, během nichž se s výjimkou výročních disputací a mistrovských zkoušek cyklicky odehrával vnitřní život fakulty.⁴⁶ Počátky a konce semestru odpovídaly obecně uznávaným smluvním a platebním termínům. Letní semestr (dále LS) začínal kolem svátku sv. Jiří (23. dubna), zimní semestr (ZS) pak krátce před sv. Havlem (16. října). Volba nového děkana měla podle statut proběhnout vždy v týdnu před jedním z uvedených svátků, a to buď přímým hlasováním, anebo prostřednictvím vybraných volitelů. Pokud žádný z kandidátů nezískal při veřejné volbě většinu hlasů, přistoupilo se v souladu s dodatečným usnesením z 27. dubna 1387 nejprve k tajnému hlasování (*scrutinium*), po němž případně následovalo dohadování zmíněného užšího výboru (*compromissum*).⁴⁷ Mistr zvolený veřejným hlasováním musel volbu přijmout pod pokutou jedné kopy pražských grošů, kterou byl povinen hned složit. Stejná pokuta mu hrozila i v případě řádně nezdůvodněné předčasné rezignace. Závazné usnesení v tomto směru bylo přijato již 3. prosince 1368, krátce po volbě náhradníka za prvního děkana, jenž odmítl ujmout se úřadu.⁴⁸ Hned v následujícím LS 1369 se situace opakovala, pak však k náhradní volbě v důsledku rezignace děkana došlo jen v ZS 1372–73. Nezáměr o namáhavý úřad mohl mít i přízemní pohnutky, neboť děkan místo stálého platu pobíral jen poloviční částky z pokut uložených za přestupky proti statutům. Na druhé straně však někteří mistři přijali úřad dvakrát, Jindřich Volerův dokonce třikrát. Zcela výjimečná je zmínka o zástupci děkana (*vicedecanus*), kterým byl v polovině LS 1393 zvolen nebo ustanoven mistr Jan z Münsterberku.⁴⁹

Pro 83 funkčních období od podzimu 1368 až do secese tří národů v květnu 1409 bylo zvoleno celkem 85 děkanů. Pouze pětkrát se v děkanském úřadu postupně vystřídali členové korporací všech čtyř univerzitních národů, vždy však nahodile. K národní příslušnosti kandidátů se při volbách sice nepřihlíželo, přesto se však v ní nepřímo odrážela váha či početnost profesorů té které teritoriální korporace. V prvním dvacetiletí od ZS 1368–69 do ZS 1389–90 příslušelo k českému národu jen šest z celkového počtu 45 děkanů, což je samo o sobě dostatečně výmluvné. Největší zastoupení měli členové bavorského národa (17), k saskému národu se hlásilo čtrnáct a k polskému osm zvolených mistrů. V následujícím dvacetiletí od LS 1390 do ZS 1408–09 měli již *Bohemi* čtrnáct děkanů, zatímco *Bavari* pouze devět, zhruba tolik jako *Saxones* (8) a *Poloni* (7).⁵⁰

44) *Statuta facultatis*, rubr. I, 6: De convocatione baccaliorum quatuor temporum (MHUP I-1, s. 39).

45) *Statuta facultatis*, rubr. I: De electione decani et eius officii (MHUP I-1, s. 35–42).

46) Viz přílohu.

47) *Statuta facultatis*, rubr. I, 2–3 (MHUP I-1, s. 37 a s. 6–7).

48) *Statuta facultatis*, rubr. I, 7: De resignatione officii (MHUP I-1, s. 40).

49) *Liber decanorum*, MHUP I-1, s. 286.

50) Viz přílohu.

V posledním předrevolučním desetiletí byli za děkany voleni jen příslušníci domácího národa. Hned po volbě nový děkan skládal povinnou přísahu a od členů mistrovského sboru naopak přijímal slib poslušnosti. Součástí instalačního aktu bylo převzetí pečeti, úředních knih, statut a peněžní hotovosti. Děkan svolával pravidelná i mimořádná fakultní shromáždění, řídil jejich jednání a ve všech prestižních záležitostech zaujímal prvořadé místo. K hlavním děkanovým povinnostem patřila péče o řádný chod výuky, fakultní finance a dodržování statut.⁵¹ Děkanovými pomocníky se postupně stávali volení funkcionáři, jimž náležel i dohled nad příslušnou oblastí fakultního dění.

Úřad výběrčích poplatků a správců fakultního jmění (*collectores, receptores pecuniae facultatis*) je doložen již v únoru 1367, jména dvou zvolených mistrů a dalších fakultních funkcionářů však děkani začali zapisovat do úřední knihy až od LS 1390. Spolu s výběrčími byli zřejmě již v nejstarších dobách voleni dva revizoři závěrečného vyúčtování (*assessores ad audiendum computum*).⁵² Koncem roku 1370 fakulta zřídila další volenou komisi složenou po jednom zástupci z každého univerzitního národa, v jejíž pravomoci bylo povolovat soukromé lekce, to spolu s děkanem, a ověřovat listy vydávané jménem fakulty.⁵³ Počínaje LS 1387 museli děkani navíc přísahat, že bez souhlasu těchto čtyř úředníků (*dispensatores lectionum in privato*) nepřivěsí fakultní pečeť k žádnému listu.⁵⁴ Konečně v ZS 1400–1401 zahájil činnost další čtyřčlenný výbor volených zástupců všech univerzitních národů, který měl za povinnost oznamovat děkanovi přestupky proti statutům a spolu s ním dohlížet nad jejich přísným dodržováním.⁵⁵ Děkan spolu s dozorcím výbo-rem soudil provinilce a případně též určoval výši pokut. Nejvyšším trestem bylo vyloučení z fakulty. Odvolání proti soudnímu výroku posuzovala plenární kongregace mistrovského sboru za účasti postiženého kolegy, bakaláře nebo studenta.

Zvláště významné úřední pověření měli volení komisaři (*examinatores*) při bakalářských a mistrovských zkouškách. Jejich volba probíhala krátce před zkušebními termíny, jež měly své pevné místo ve fakultním kalendáři. Bakalářské zkoušky byly podle potřeby vypisovány až čtyřikrát ročně o tzv. suchých dnech před druhou nedělí postní, před sv. Trojicí, po svátku Povýšení sv. Kříže a po sv. Lucii. Při malém počtu kandidátů zprvu postačovali dva zkoušející, od ZS 1370–71 již bylo pravidlem volit trojčlennou komisi. Ani tato nepsaná zvyklost dlouho nevydržela, neboť statutem z 21. dubna 1378 bylo usneseno rozšířit zkušební komisi o čtvrtého člena, aby v ní měly všechny univerzitní národy svého zástupce.⁵⁶ Ex officio se stával členem komise též děkan, jenž spolu se svými kolegy skládal slib

51) *Statuta facultatis*, rubr. I, 4: De officio decani (MHUP I-1, s. 37–39).

52) *Statuta facultatis*, s. 12, 48, 98.

53) *Statuta facultatis*, rubr. V, 21: De magistris, qui habent cum decano lectiones privatas indulgere et literas sigillandas corrigere (MHUP I-1, s. 78–79).

54) *Statuta facultatis*, rubr. I, 7: De decani et magistrorum facultatis promisso (MHUP I-1, s. 37).

55) *Statuta facultatis*, rubr. X, 20: De magistris, qui cum decano habent respicere, quod statuta facultatis firmiter observentur (MHUP I-1, s. 113–114).

56) *Statuta facultatis*, rubr. II, 1: Quo tempore fieri debeant examina et quinam debeant eligi examinatores (MHUP I, s. 42).

o spravedlivém a nezaujatém postupu při zkouškách nebo klasifikaci kandidátů bakalářského gradu. Komisaři hned po volbě slibovali děkanovi, ten zase seniorovi fakulty, jímž se stával mistr s nejdělsí dobou od promoce. Za staršího přitom platil mistr, jenž dříve vykonával úřad rektora. Nejspíše od konce sedmdesátých let komisař musel splňovat podmínku ukončeného biennia, tj. dvouletého cyklu přednášek a disputací vyžadovaných pro status mistra-regenta. Další zpřísnění výběru kandidátů vyhledávané funkce, s níž byl spjat podíl na zkušebních a promočních poplatcích, přineslo usnesení fakultní kongregace z 14. července 1397, podle něhož se nemohl stát examinatorem mistr, jenž nesplnil své povinnosti při kvodlibetu a řádných disputacích.⁵⁷

Poněkud jinak tomu bylo s výběrem komisařů pro mistrovské zkoušky. Ty se konaly jen jednou ročně, a to zpravidla v únoru nebo v březnu. Před dosažením magisteria musel totiž kandidát získat licenci *ubique docendi*, kterou na základě buly papeže Klimenta VI. z 26. ledna 1347 uděloval pražský arcibiskup anebo jím pověřený vicekancléř. Před každou mistrovskou zkouškou fakultní shromáždění zvolilo z každého národa jednoho zástupce do zkušební komise (tzv. *deputati*), kterou pak právoplatně ustanovil kancléřův náměstek. Vicekancléř zřejmě čas od času nominoval i mladší mistry, a proto fakultní kongregace 14. července 1397 uložila děkanovi a čtyřem zvoleným mistrům, aby s odvoláním na papežské privilegium bylo pověření uděleno jen mistrům-regentům.⁵⁸ Komisi předsedal vicekancléř anebo jím delegovaný mistr, zpravidla děkan fakulty. Tím jsme od organizační skladby dospěli k vlastnímu poslání fakulty, jímž byla výuka a udílení gradů svobodných umění.

Studijní řád

V době založení pražského vysokého učení měla již univerzitní výuka za sebou více než dvě století pozvolného vývoje, který vyústil v poměrně ustálenou a neměnnou soustavu. Tím, že se první univerzita v „mladé“ Evropě⁵⁹ přihlašovala ke svým vzorům v Paříži, dávala nepřímě najevo svou orientaci k teologickému studiu, jež na rozdíl od výuky na právnické a lékařské fakultě vyžadovalo mistrovský grad *in artibus*. Z toho ještě neplyne, že by artistické fakulty zůstaly pod kuratelou teologů, k níž dočasně došlo po pařížském odsouzení radikálního aristotelismu roku 1277. Tendence k doktrinní filozofii se na artistických fakultách znovu a znovu vynořovaly, dočasně se upevnily i v Oxfordu, odkud přeskočily do Prahy. Téměř všichni významní profesori pražské artistické fakulty současně

57) *Statuta facultatis*, rubr. X, 15: Quis eligendus examinator (MHUP I-1, s. 110).

58) *Statuta facultatis*, rubr. X, 16: Accedendus vicecancellarius de examine magistrandorum (MHUP I-1, s. 110–111).

59) Více k tomu Peter MORAW, *Über Entwicklungsunterschiede und Entwicklungsausgleich im deutschen und europäischen Mittelalter*, in: Hochfinanz. Wirtschaftsräume. Innovationen. Festschrift für Wolfgang von Stromer II., Uwe Bestmann – Franz Irsigler – Jürgen Schneider (edd.), Trier 1987, s. 559–610 (přetisk in: Peter MORAW, *Über König und Reich*, Sigmaringen 1995, s. 308–317).

studovali nebo již vykládali bohosloví, což do jisté míry napomohlo k učené profilaci českého reformního hnutí.

Ani pražské univerzitě se v druhé polovině 14. století nepodařilo překonat převážně orální způsob výuky. Učenost se v první řadě předávala mluveným slovem. Vynikající paměť usnadňovala studium a případnou univerzitní kariéru. Okruh Aristotelových spisů v zásadě určoval rámec výuky jako vzdělání pro vzdělání. Slabé myšlenkové impulsy nestačily vyvést výuku z uzavřeného kruhu. Vinu na tom měla i vzácnost rukopisné knihy. Nezámožný vzdělanec vlastnil jen několik málo zcela nezbytných knih, ostatní si půjčoval v kolejních nebo klášterních knihovnách. Stoupající produkce papíru sice studentům umožňovala získat učební texty svépomocným opisováním nebo záznamem přednášek podle diktátu (tzv. *reportatio*), bylo to však za cenu mnoha chyb a nesrozumitelných formulací zaviněných též nedostatečnou znalostí latiny. I když její ovládnutí slovem i písmem bylo nepsanou podmínkou vysokoškolského studia, mnozí studenti měli z počátku potíže zejména s odbornou terminologií. K tomu přistupovalo neporozumění mluvené latině foneticky odlišné v různých jazycích a dialekttech.⁶⁰

Od dvanáctého století systém univerzitní výuky spočíval na kombinaci dvou pedagogických forem, tj. čteného výkladu (*lectio*) a rozmluvy mezi učitelem a žákem (*disputatio*).⁶¹ Základním, stále se opakujícím prvkem výkladu Aristotelových i jiných děl bylo hlasité přečtení kratičkého úryvku textu, po němž následovalo všestranné objasnění písemného záznamu (*littera*), doslovného textu (*sensus*) a vlastního smyslu (*sententia*). Prvotní formou lekce byly prosté meziřádkové a marginální glosy, které si vyučující i žáci vpisovali přímo do textů. Stále se opakující výklady jedněch a týchž spisů vedly k nahromadění tolika vysvětlivek, že se původní text vytrácel pod nánosem rutinně rozmnožovaných subtilit. Vyšším stupněm než *glossa* byl komentář (*commentum, commentarius*) v podobě souvislého výkladu (*expositio textus*). Opticky se tento typ pozná odlišností komentovaného textu (*lemma*) a připojeného výkladu. Lemma bývá krátká, tvoří ji několik slov a jen zřídka úplný výrok. Tato forma lekce přežila na pražské artistické fakultě až do 15. století, kdy ji zčásti nahradily výklady v podobě svodu kvestií (*modo quaestionis*). Vlastní text se v tomto typu komentáře již vytratil, jeho jednotlivé tematické části byly osamostatněny, přeměněny v otázku (*quaestio*) začínající stereotypním slůvkem *utrum*, všestranně rozebrány a uzavřeny shrnující odpovědí. Vyučující i studenti si svůj úkol ulehčovali zkrácenými kompilacemi pařížských i jiných komentářů (tzv. *puncta, quaestiones accuratae*), což statuta přísně zakazovala.

Také disputace měly již za sebou dlouhý vývoj od rané scholastiky, která zformalizovala řešení rozporných výroků všeobecně přijímaných autorit. Postupem doby se rozlišovaly cvičné disputace (*temptativae*) mezi profesorem a žákem od

60) Podrobně k tomu Anežka VIDMANOVÁ, *Probleme der Textkritik im Spätmittelalter*, Philologus 123, 1979, s. 114–119; a Laborintus. *Latinská literatura středověkých Čech*, Praha 1994, zvl. s. 28–35.

61) Srov. Jiří KEJŘ, *O formě disputace na pražské universitě*, Strahovská knihovna, 5–6, 1970–1971, s. 181–189; a Olga WEIERS, *La „disputatio“ dans les facultés des arts au Moyen Âge* (Studia Artistarum 10), Turnhout 2002.

dialektických (*dialecticae*), v níž šlo o učený rozbor argumentace *pro et contra*, doktrinálních (*doctrinales*) a sofistických (*sophisticae*). Jak názvy obou naposled zmíněných druhů napovídají, šlo v nich o otázky zcela odlišné závažnosti. Zatímco při doktrinální disputaci na pomezí filozofie a teologie bylo zapotřebí prokázat platnost normativního výroku, v druhém případě bylo účelem porazit protivníky v učeném klání o vykonstruované teze, jež připouštěly více řešení (tzv. *sophismata*). Formální zpracování položené otázky (*quaestio, positio*) mělo v druhé polovině 14. století již ustálený postup. Po vytčení otázky následoval soubor námitek proti jejímu kladnému či zápornému řešení, přičemž proti sobě vždy nemusela stát autorita proti autoritě, ale i *auctoritas* proti věcnému důvodu (*ratio*). Úkolem odpovídajícího bylo přesně vymežit (*determinare*) pojmy vyskytující se v otázce, dále předpoklady (*supposita*) i vlastní problém (*quaesitum*). K tomu přistupovalo utřídění a objasnění argumentů, kterých bylo zapotřebí k řešení otázky (*notanda, propositiones, suppositiones*). Na tento rozbor většinou navazovala hlavní část se závěry (*conclusiones*) a s dodatkovými větami (*correlaria*) v sylogistické formě. Rozsáhlé kvestie mívaly dva i více oddílů (*articuli*) a v závěru případně též souhrnné odpovědi na protichůdné argumenty.

Poměrně různorodé skladbě oborů sedmera tzv. svobodných umění (*artes liberales*) dávalo soudržnost jejich propedeutické zaměření. Středověká vysoká učení sice převzala z antické tradice jejich rozdělení na trojici (*trivium*) humanitně zaměřených disciplín (gramatika, rétorika, logika) a na čtvero nauk (*quadrivium*) založených na matematickém kalkulu (aritmetika, geometrie, astronomie, musice), rovnoměrně je však nerozvíjela. Původní schéma se udrželo, vlastní výuce založené na korpusu Aristotelových děl však více odpovídalo členění na logiku, přírodní a morální filozofii, jež se také objevuje již v nejstarších statutech pražské artistické fakulty. V Paříži byly všechny obory kvadrivia vytačeny na okraj výuky, z trivium byla částečně vzata na milost gramatika a zcela se z něho vytratila rétorika. Minimální soupis knih požadovaných ke zkouškám byl přibližně shodný i v Oxfordu, třebaže se zde tradičně více pěstovaly matematické a přírodovědné disciplíny. Poznatky z těchto nauk bylo ovšem možné získat v doplňkových mimořádných lekcích, jejichž seznamy se na vysokých učeních ve 14. a 15. století odlišovaly jen v jednotlivostech.

Z porovnání pařížského předpisu z roku 1366 a pražských statut zhruba ze stejné doby plyne, že kandidáti mistrovského gradu na artistických fakultách obou univerzit museli absolvovat výklady téměř shodného souboru povinných knih.⁶² Na věci nic nemění ojedinělá záměna titulů k oběma examenům nebo dílčí odlišnosti podle potřeb toho kterého učení. Jestliže v Paříži se knihy Aristotelových *Topik* požadovaly již při bakalářském gradu a knihy *Fyziky* až při licenciátu, v Praze tomu bylo naopak. Místo znalosti dvou gramatických příruček předepsaných

62) Srov. *Statuta facultatis artium*, Quinta rubrica: De electione et continuatione ordinariorum librorum et exercitorum, et extraordinariorum, et de modo concurrente in eisdem (MHUP I-1, s. 68–92).

v Paříži musel pražský student před bakalářskou zkouškou prokázat, že ovládl látku z logických Summulí (*Summulae logicae*) Petra Hispana.

Také rozdíly v seznamech povinných knih k mistrovským zkouškám nebyly podstatné povahy, a proto lze mít za to, že tvůrci nejstarších statut pražské artistické fakulty vycházeli z pařížských předpisů, které místy přizpůsobili domácím poměrům.⁶³ Nejinak později vznikala statuta dalších středoevropských univerzit, která přebírala a upravovala předpisy nejen z Paříže, ale i z Prahy. Za zmínku např. stojí, že v případě výše zmíněné záměny *Fyziky* s *Topikou* se ve Vídni i v Erfurtu postupovalo podle pražského vzoru.⁶⁴ Poslední pochybnosti odstraňuje usnesení pražské artistické fakulty z roku 1366 o závazné délce přednášek i poplatků za ně (tzv. *pastus*), a to, jak se zde výslovně praví, zmírněním pařížských a jiných tax.⁶⁵ Soubor 33 povinných i nepovinných knih byl již v tomto počátečním období překvapivě úplný. Z chybějících titulů měly větší váhu jen Aristotelovy drobné přírodovědné traktáty známé pod souhrnným názvem *Parva naturalia a libri Economicorum* od téhož autora.

Přestože pražská artistická fakulta přejímala řády a zvyklosti pařížského modelu, bylo třeba prvotní ustanovení o řádu studia průběžně upravovat a doplňovat. Překvapivě vysoké množství těchto novelizací naznačuje dynamičnost vývoje fakulty, která během čtyř až pěti desetiletí své počáteční existence pružně reagovala jak na měnící se počet studentů i profesorů, tak na postupný přesun výuky ze soukromých příbytků do kolejních poslucháren. Z tohoto důvodu také přehledný nástin studijních řádů do jisté míry přihlíží i ke změnám v čase.⁶⁶

Fakultní kalendář byl zprvu dosti nezřetelný.⁶⁷ Jeho pevnou jednotkou, jak již víme, bylo šestiměsíční funkční období zvoleného děkana a jeho pomocníků. Slova semestr se ještě neužívalo, děkani však běžně v zápisech do úřední knihy rozlišovali zimní a letní období. Šestiměsíční dekanáty zcela nezatlačily do pozadí potřebu ročního cyklu, jemuž zprvu odpovídala i délka rektora úřadu.⁶⁸ Zatímco zkoušky bakalářů se podle potřeby konaly v tzv. suchých dnech jednou až dvakrát během jednoho půlročního období, počet kandidátů k mistrovským zkouškám nebyl až do konce sedmdesátých let 14. století natolik vysoký, aby je bylo třeba vypisovat každý semestr. Od počátku se tak v tomto ohledu ustálila

63) Srov. *Chartularium Universitatis Parisiensis III*, Heinrich Denifle – Alain Chatelain (edd.), Paris 1895, s. 145, č. 1319; viz rovněž Hastings RASHDALL, *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, Oxford 1936, s. 433–434.

64) Viz s. LORENZ, *Studium generale Erfordense*, s. 105–106; a Paul UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät* (Schriftenreihe des Universitätsarchivs der Universität Wien 4), Wien 1987, s. 89–92.

65) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 18: „Pastum autem Parisiis aut alibi consuetum dari moderamus in hunc modum...” (MHUP I-1, s. 76).

66) Základní informace o studiu na pražské fakultě svobodných umění podal František KAVKA, *Organizace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 7–39.

67) Pro první informaci srov. *Calendarium Facultatis artium* na počátku *Liber decanorum* (MHUP I-1).

68) Srov. *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, Antonius Ditrich – Antonius Spirk (edd.), Pragae 1848, s. 1–9; z literatury viz mj. Renate DIX, *Frühgeschichte der Prager Universität. Gründung, Aufbau und Organisation 1348–1409*, Bonn 1988, s. 199–223.

roční periodicita zkoušek v ZS, která přetrvala i v letech, kdy se počet uchazečů o mistrovský grad zdvojnásobil. Zařazení náročných mistrovských zkoušek do zimních měsíců (únor–březen) bylo nejspíše ovlivněno prázdninovým přerušením výuky během letního semestru. Snad i z tohoto důvodu byl již v roce 1367 závazně stanoven začátek všech řádných lekcí na den sv. Lukáše (18. října), aby tak kursy s předepsanou délkou šesti až devíti měsíců mohly skončit do letních prázdnin. V praxi se však postupovalo volněji a více méně platilo, že řádné lekce nemají začínat před sv. Lukášem (18. října) a po Narození Páně (25. prosince). Porušení této povinnosti bez povolení děkana mělo za následek ztrátu přidělených přednášek, které pak losem přešly na jiného mistra.⁶⁹

Ve vánočním období výuka pokračovala, pouze disputace ve svátečních dnech odpadly. Hned na počátku ledna se tradičně konala několikadenní výroční disputace zvaná kvodlibet, které se povinně účastnili všichni členové mistrovského sboru. Zhruba od poloviny ledna, tj. týden po svátku Tří králů, zahajovali své lekce mistři konkurující řádným profesorům. Výuku až do prázdnin pak krátkodobě přerušovaly pouze zkoušky a církevní nebo univerzitní svátky (*dies festivi, non legibiles*). Ve svátečních dnech byly zapovězeny všechny lekce předepsané ke zkouškám a dále nepovinné lekce v kolejních posluchárnách, ty však pouze dopoledne. Po svátečním obědě mohli mistři v kolejích přednášet, ovšem jen *propter deum*, tj. zdarma.⁷⁰ Hlavní prázdniny trvaly šest týdnů od 14. července do 25. srpna. Nejpozději do sv. Jakuba (25. července) měli mistři za povinnost dokončit přednáškové cykly, pak až do konce prázdnin nikdo nesměl pod přísnými tresty ve čtení pokračovat anebo nové zahajovat.⁷¹

Pro disputace a cvičení platily obdobné předpisy, avšak s tím rozdílem, že byly ještě více omezeny počtem povolených dní ve fakultním kalendáři. Vedle zhruba jednoho sta svátků a jinak zdůvodněných dní se zákaz disputací vztahoval na týden kolem Velikonoc, na pět dní počínaje sobotou před Letnicemi a na seskupení svátků kolem sv. Václava a Štědrého dne. Řádné mistrovské disputace měly pevně stanovenou dobu o sobotách, které dále byly vyhrazeny mistrovským a jiným kongregacím. Jinak fakulta týdenní režim neupravovala a přednášející si mohli určit dobu své přednášky s poměrnou libovůlí.⁷² Méně volnosti v tomto ohledu měli studenti, jimž univerzitní statuta ukládala povinnou návštěvu tří lekcí týdně. Studentům, jimž bylo prokázáno zanedbávání základních povinností (tzv. *discoli*),

69) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 1: De modo eligendi ordinarium (MHUP I-1, s. 68–69). Srov. dva pozdější dodatky: tamtéž, s. 109, rubr. X, 14: De promissione recipientis ordinarium (26. 5. 1397); a s. 118, rubr. X, 25: De statuto legendo in distributione ordinariorum (10. 2. 1403).

70) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 11: De modo legendi in diebus festivis (MHUP I-1, s. 73–74); rubr. V, 16: Quod libri requisiti pro ordinario diebus festivis non legantur (tamtéž, s. 75); rubr. V, 24: De vacationum diebus in diebus canicularibus (13. 7. 1370, tamtéž, s. 80); rubr. V, 40: De libris, qui possunt legi diebus festivis (29. 5. 1389, tamtéž, s. 91–92); viz také pozdější dodatky, zvl. rubr. X, 27: Quod nullus incipiat aut determinat diebus festivis ante prandium (3. 3. 1406, tamtéž, s. 119); rubr. X, 28: Non legatur nec disputetur die Animarum (tamtéž, s. 120).

71) *Statuta facultatis artium*, rubr. X, 26: Quod non legatur intra dies vacationum (1405), MHUP I-1, s. 119.

72) *Statuta facultatis artium*, rubr. IV, 1–5, MHUP I-1, s. 63–67.

hrozilo vyloučení z univerzitní obce, a tím i pozbytí akademických svobod.⁷³ Častěji než lekce se konaly nepovinné cvičné disputace (*exercitia*). Pokud se student do nich přihlásil, musel po třetím cvičení zaplatit taxu za celý pololetní nebo čtvrtletní kurs. Pololetní cvičení v logice, přírodní a morální filozofii začínala týden po sv. Havlu nebo po sv. Jiří a konala se třikrát týdně po dvou hodinách před večerí v závislosti na ročním období.⁷⁴ V této denní době statuta zapovídala lekce, což platilo i pro jednohodinové cvičení v sofistikých disputacích (*in sophistria*), které se ve čtvrtletních cyklech opakovaly od pondělí do pátku, a to zpravidla hned ráno kolem osmé hodiny anebo krátce před polednem.⁷⁵ První ze tří čtvrtletních kursů začínal po 6. lednu, druhý běžel od Velikonoc do prázdnin a třetí od 25. července do 16. října. V předvánočním období se cvičení v sofistice nekonala.

Povinnost přednášet měli především řádní profesori (*actu regentes*) požívající hmotných a jiných výhod kolejních nadací (tzv. *collegiati*).⁷⁶ Většinu přednášejících přitom tvořili mladí mistři, jimž statuta předpisovala dvouleté působení (tzv. *biennium*) na mateřské fakultě po obdržení licence. Omezené možnosti pedagogického působení měli bakaláři připravující se souběžně k mistrovským zkouškám, jimž byly vyhrazeny přednášky z logiky, z matematiky a z Aristotelových menších pojednání přírodovědné povahy (*Parva naturalia*). Výslovně jim bylo také zakázáno vykládat spis připisovaný Albertu Velikému s mnohoslibným názvem *O tajemstvích ženského pokolení* (*De secretis mulierum*).⁷⁷ Mnohem větší uplatnění bakaláři nalézali jednak v soukromých cvičeních, jednak v opakovacích hodinách (tzv. *declarationes*), za něž jim náležely předepsané poplatky. Výše poplatků z přednášek závisela na počtu platících studentů, takže jednotliví profesori si navzájem konkurovali. A protože největší zájem byl o přednášky ke knihám předepsaným k bakalářským a mistrovským zkouškám, již nejstarší statuta směřovala proti nežádoucím důsledkům volné soutěže.

O přidělení přednášek z řádných, tj. povinných knih (*lectiones ordinarie*) se rozhodovalo na výroční kongregaci mistrů-regentů o sv. Jiljí (1. září). Podle usnesení z roku 1367 měli při volbě knihy přednost profesori s vyšším akademickým stářím. Mistři, na něž se nejvíce žádané přednášky nedostaly, se museli zavázat k mimořádné lekci, pokud si v následujícím období chtěli udržet statut plnoprávného profesora. Výhradní práva se projevila negativně na úrovni výuky, a proto statuta od roku 1370 povolovala konkurenci dvou až tří profesorů při jedné řádné lekci. Vlastním podnětem však pravděpodobně byl vzrůstající počet studentů a bakalářů, pro něž nestačila kapacita kolejních poslucháren. Aby konkurující profesor neodlákával staršímu kolegovi studenty, musel s přednáškami začít až týden po Třech králich. Do té doby již většina kolegiátů a starších mistrů zahájila výuku,

73) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 14, 56.

74) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 34–38, MHUP I-1, s. 87–90.

75) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 38: De modo disputandi in sophistria, MHUP I-1, s. 90.

76) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 27: Quis dicatur actu regens, MHUP I-1, s. 81. Podrobně k *magistri regentes* František KAVKA, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské university v letech 1367–1420*, in: *Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. V. Husy*, Praha 1966, s. 77–96.

77) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 10: Quod liber de secretis mulierum non debet legi, MHUP I, s. 73.

neboť *pastus* se zpravidla vybíral již po třetím čtení. Jakmile student zaplatil, nehrozilo nebezpečí, že by od profesora odešel. Proto také statuta mladším mistrům zakazovala vyhlášovat před vánočními úmysly konkurovat, a to pod trestem odkladu přednášek do letního období. Od roku 1388 se schůze fakulty k udělení konkurencí konala teprve na svátek Mládětek (28. prosince) anebo v následujících dnech. Pokud bylo uchazečů o jednu knihu více, dostali přednost dva z nich, kteří se přihlásili nejdříve, anebo jimž dala fakultní kongregace přednost. Odepření práva výběru děkanovi bylo výrazem obrany zájmů mladších mistrů, kteří měli v kongregaci většinu. Mistra, který by s konkurencí nezačal ve stanoveném termínu, mohl nahradit další v pořadí. Každý konkurent přitom musel slíbit, že nezanedbá započaté přednášky. Usnesením fakultní rady v roce 1384 bylo mistrům i studentům zakázáno číst nebo poslouchat v jednom semestru více než dvě přednášky ke knihám předepsaným pro dosažení gradů. Toto omezení se však nevztahovalo na ostatní knihy.⁷⁸

Veřejné a soukromé lekce (*lectiones publicae et privatae*) se začaly odlišovat až po vzniku kolejí. Přednost v kolejních veřejných posluchárnách měli mistři vykládající povinné knihy ke zkouškám, a to co do místa i času. Povolení k lekcím v soukromých příbytcích žadatelům vydávala čtyřčlenná komise volených dispensátorů.⁷⁹ Komise se zpravidla spokojila s písemným souhlasem rektora, jehož účelem bylo zamezit pokoutním přednáškám nezapsaných příslušníků univerzitní obce. Soukromé povahy byla naprostá většina cvičení a opakování (*declarationes. repetitiones*), které statuta odlišovala od cvičení (*exercitia*) z látky předepsané ke gradům. Také pro exercicie statuta vymezovala výši poplatků i způsob jejich placení. Všichni mistři, kteří měli v úmyslu přednášet nebo vést exercicie, byli povinni na počátku každého semestru vyslechnout děkanovo poučení o postupu při vymáhání tax. Pedagogické metody při exerciciích statuta neupravovala, pouze pro cvičení v přírodní filozofii se vyžadovalo, aby v jednom aktu nebyly diskutovány více než dvě tři kvestie, a to nejvýše s dvěma sofismaty. V každém pololetí mohl mistr vést pouze jedno čtvrtletní cvičení, buď v logice anebo ve filozofii. Jinak mohl mít i další cvičení, nejvíce však dvě denně. Vzhledem k tomu, že mnohé soukromé repetice a deklarace studentům nahrazovaly řádné lekce a cvičení, fakultní rada roku 1400 účast při nich omezila na čtyři studenty. Pokud by jich měl mistr více, musel deklaraci podle povahy změnit na přednášku nebo cvičení. Na rozdíl od povinných knih statuta žádná cvičení ke zkouškám nevyžadovala.⁸⁰ Nebylo to ani třeba, neboť studenti bez procvičení disputačních pravidel neměli naději u zkoušek uspět.

78) Podrobněji k tomu *Statuta facultatis artium*, rubr. V, MHUP I-1, s. 68–90.

79) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 21: De magistris, qui habent cum decano lectiones privatas indulgere, et literas sigillandas corrigere, MHUP I-1, s. 78–79.

80) *Statuta facultatis artium*, rubr. X, 19: De modis declarationum, MHUP I-1, s. 112–113.

Zkoušky, promoce a výroční disputace

Řádně zapsaní studenti *in artibus* mohli na své fakultě v zásadě získat poznatky v kterémkoli z nabízených oborů, a to v libovolném rozsahu, záběru i časovém sledu. Nezbytnou podmínkou přitom bylo řádné zaplacení předepsaných poplatků, pokud od nich pro chudobu nebyli osvobozeni. Ve skutečnosti se však naprostá většina studentů spokojila s povinnými přednáškami a cvičebními kursy. Z celkového počtu 35 knih nebo předmětů, jež se v Praze na fakultě svobodných umění do roku 1409 přednášely, bylo jen osm předepsáno k bakalářským a dalších patnáct k mistrovským examenům (tzv. *libri magistrales*). U všech těchto knih byly závazně stanoveny minimální a maximální délky přednášek. Z jejich prostého součtu plyne, že kandidát bakalářských zkoušek (*baccalauriandus*) poslouchal povinné přednášky v rozmezí 88 až 118 týdnů. A jelikož dalších zhruba 158 až 237 týdnů řádných lekcí bylo zapotřebí pro dosažení mistrovského titulu, činilo celkové minimum pro dovršení studia 246, maximum 355 týdnů.⁸¹ Vzhledem k tomu, že studenti i bakaláři směli v jednom semestru souběžně poslouchat jen dvě lekce směřující ke gradům, lze pro období po roce 1384, kdy toto ustanovení vešlo v platnost, přibližně odhadnout délku studia potřebnou pro získání obou gradů na necelých pět let.⁸² Větší část z toho připadala na přípravu k magisteriu, jak ukazuje schéma modelující postup studia podle obtížnosti látky.

Schéma povinných přednášek na artistické fakultě

	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	ZS		ExB	Quod	ExB-M		LS	ExB		Vacat.		ExB	
1	<-----	Hispanus	----->	<-----	Vetus ars	----->	<-----	Priorum	----->				
												<-- Sphaera -->	
2	<---	Posteriorum	---	<---	Elenchorum	---							
													<-- De anima -->
3	<-----	Topicorum	----->	<-----		----->		Metaphysicorum	----->				
		<--	De coelo et mundo	---	<-->	Meteororum	>	<-----	Parva	naturalia	----->		
4	<-----		----->									<--	Oeconomica
													----->
5	<-----		----->										
													<Theor. plan.><Musica>

ExB – examen baccalariandorum, ExM – examen magistrandorum, vacat. – vacationes
quod – disputatio de quolibet, Theor. plan. – Theorica planetarum

S pomocí tohoto pětiletého rozvrhu si lze snadno vypočítat, jakou váhu osnova celého učebního cyklu přikládala jednotlivým oborům, a to podle klasifikace uplatněné v děkanské knize pražské artistické fakulty:

81) Více k tomu F. KAVKA, *Organisace studia*, s. 9–11.

82) *Statuta facultatis artium*, rubr. V, 12: Quod nisi duae lectiones legi et audiri debent pro forma, MHUP I-1, s. 74.

	Knih	Týdnů	Min.	Max.
<i>In logica</i>	6	66-84	27 %	24 %
<i>In philosophia naturali</i>	7	70-90	25 %	28 %
<i>In metaphysica</i>	1	20-36	8 %	10 %
<i>In philosophia morali</i>	3	42-75	17 %	21 %
<i>In quadrivio</i>	6	48-70	20 %	20 %

Logika měla v rámci trivie naprosto prvořadé postavení, zvláště pak v nižším učebním cyklu, v němž jí náležely zhruba tři pětiny celkového souhrnu přednášek. Výuka měla v tomto ohledu standardní ráz, doplňkem k Aristotelovým spisům „staré“ i „nové“ logiky byl oblíbený úvod do studia (*Summulae logicales*) Petra Hispana a Boëthiův překlad Porfyriova spisu *Peri hermeneias*, jenž tvořil vstupní text souboru *vetus ars*.⁸³ Z nepovinných knih se mezi nominalistickými profesory těšila zvláštní pozornosti proměnlivá kolekce malých traktátků s příznačným názvem *Parva logicalia*. Zbývající obory trivie nebyly v Praze zkušebními předměty a pěstovaly se zde převážně jen z privátního zájmu. Soudě podle dochovaných textů pražského původu platí to více pro rétoriku než pro gramatiku.⁸⁴

Na okraji studijního zájmu zůstávaly též některé disciplíny tzv. kvadrivia, i když přednášky k šesti příslušným knihám zabíraly přibližně jednu pětinu studijního času. Platí to zvláště o matematické prvouce a částečně též o hudební teorii, která se v Praze vykládala podle příručky Jana de Meurs (*Musica Muris*). Nejvýznamnější podíl tu připadal šesti knihám Euklidových geometrických Element, poněkud méně času bylo vyhrazeno příručkám astronomické povahy. Výuka přírodovědných disciplin nespočívala jen na kompilacích komentářů pařížského profesora Jana Buridana, jejichž rozsah byl někdy krácen pod přípustnou míru. Soupisy dochovaných komentářů pražského původu naopak dokládají široké spektrum textů obecně proslulých i domácích autorit. Stejný poznatek se vztahuje též k výkladům Aristotelových knih morálně filozofického zaměření.⁸⁵ Metafyziku mezi povinnými knihami k mistrovským zkouškám uvádí až dodatečný článek statut z roku 1394. A protože ještě v květnu 1389 nebyla četba tohoto Aristotelova díla ve svátečních dnech výslovně zakázána, není místo Metafyziky ve starší osnově tzv. mistrovských knih zcela jisté.⁸⁶

83) Dochované texty evidoval Mięczyślaw MARKOWSKI, *Repertorium commentariorum medii aevi latinorum in Isagogen Porphyrii*, *Studia Mediewistyczne* 29, 1992, s. 75-135.

84) K pražské rétorice ve 14. a 15. století Josef TRÍŠKA, *Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku*, Praha 1978; a Božena KOPÍČKOVÁ – Anežka VIDMANOVÁ, *Listy na Husovu obranu z let 1410-1412*, Praha 1999, s. 98-116.

85) K pražským komentářům a kvestiím o etice Jerzy B. KOROLEC, *Komentarze do „Etyki nikomachejskiej“ na uniwersytecie praskim w XIV i XV wieku*, *Studia Mediewistyczne* 17, 1977, s. 123-158.

86) *Statuta facultatis artium*, rubr. X, 11: Quos libros ex toto audire tenetur promovendi, MHUP I-1, s. 108. Srov. zejména Astrik L. GABRIEL, *Metaphysics in the Curriculum of Studies of the Medieval Universities*, in: TÝŽ, *Garlandia, Studies of the History of the Mediaeval University*, Frankfurt am Main 1969, s. 201-209, zde zvl. s. 203-204.

Jen ojediněle si lze učinit představu o skutečném průběhu výuky a jejím souladu se statuty. Cenné jsou z tohoto hlediska zejména drobné údaje o vyslechnutých lekcích, které si studenti nebo bakaláři zaznamenávali do svých textů a učebních pomůcek. Na základě těchto glos pak pro zkušební komise sestavovali statuty vyžadované soupisy absolvovaných přednášek. Nespíše pro tuto potřebu si někdy v roce 1389 pořídil předběžný seznam lekcí bakalář Jan Jahenstarfer.⁸⁷ Názornější než slovní parafráze je i v tomto případě zjednodušený schematický přehled.

Soupis přednášek bakaláře Jana Jahenstarfera z let 1387-1389

	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	ZS	ExB	Quod	ExB-M	LS	ExB	Vacat.	ExB					
1387/ 1388							<Th. pl.>	<Perspectiva >					
							<----- Euclides --	----->					
							<- Metaphysicorum --	----->					
							< Aritmetica >< Politi -	corum V-VIII ->					
1388/ 1389	<--- Topicorum	----->	<----- Ethicorum	----->									
	<--- Meteororum	----->	< Parva nat. >									< Aritmetica >	
	<Musica>		< Yconomicorum >	<--- Politi -								corum I-IV	----

ExB - examen baccalariandorum, ExM - examen magistrandorum, vacat. - vacationes
quod - disputatio de quolibet, Th. pl. - Theorica planetarum

Na první pohled je zřejmé, že náš bakalář v rozporu se statuty souběžně navštěvoval více než dva přednáškové běhy k povinným knihám. Kromě toho astronomické výklady (*Theorica planetarum*) poslouchal o prázdninách, což vzhledem k předepsané délce pěti až šesti týdnů bylo rovněž porušením statut. Naproti tomu délka kursů odpovídala předpisům. Za povšimnutí stojí, že přednášku z aritmetiky si Jahenstarfer zapsal dvakrát, vždy od jiného mistra, a že z Politiky vyslechl nejprve druhou část a teprve po roce pak první čtyři knihy. Přestože s výjimkou dvou Aristotelových spisů *De coelo et mundo* a *De generatione et corruptione* absolvoval všechny předepsané knihy, nakonec se z neznámých důvodů k mistrovským zkouškám nedostavil. Na čtrnácti kursech, které navštěvoval, se podílelo celkem deset mistrů. Polovina z nich se hlásila k bavorskému univerzitnímu národu, zbývající příslušeli k dalším třem národním korporacím. K předním členům profesorského sboru patřil pouze kolegiát Karlovy koleje Albert Engelschalk⁸⁸ a zčásti též Mikuláš Beyer.⁸⁹ První tehdy vykládal Etiku, druhý Metafyziku. Jelikož nejméně čtyři z přednášejících neměli ještě uzavřené dvouleté zkušební období, nebyly na konci osmdesátých let povinné kurzy vyhrazeny jen mistrům-regentům. Hned na tři knihy se Jahenstarfer zapsal u svého kolegy z bakalářských zkoušek Fridricha

87) Vycházím tu ze své studie *Zwei Vorlesungsverzeichnisse zum Magisterium an der Prager Artistenfakultät aus deren Blütezeit (1388-1390)*, *Jahrbuch Für Universitätsgeschichte* 4, 2001, s. 195-207.

88) Srov. J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 16; a F. KAVKA, *Mistři-regenti*, s. 93.

89) Srov. tamtéž, s. 380.

z Drosendorfu, který krátce předtím navzdory svým nevalným výsledkům u obou zkoušek získal mistrovský titul.⁹⁰ O úrovni jeho přednášek si netřeba dělat iluze.

Zprvu postačovalo, aby kandidát bakalářského examenu ve stanoveném termínu předložil soupis povinných i dalších knih, jejichž výklady slyšel při veřejných přednáškách. Důraz se kladl nejen na počet kursů, ale i na předepsanou délku pravidelného náslechu.⁹¹ Některá z povinných knih mohla být studentům odpuštěna za předpokladu, že projeví mimořádnou píli, že nejméně šestkrát při disputacích řešili sofismata a že složili přísahu o dodatečném doplnění zanedbané látky při veřejných lekcích. Počínaje zkouškami v ZS 1384/85 se kandidáti museli osobně představit fakultní radě.⁹² Později měli dále za povinnost předložit soupis příbytků za účelem případného ověření jejich mravní bezúhonnosti⁹³ a přísahat na pravost všech údajů o přednáškách a vyrovnaných poplatcích. Kromě toho za každou nevyslechnutou přednášku byla stanovena pokuta ve výši poloviční taxy. Pokud bylo shledáno vše v pořádku, byl student řádně zapsán (*intitulatus*) ke zkouškám, které se více méně omezovaly na kontrolu formálních náležitostí. Po skončení examenu komise v čele s děkanem hlasováním určila pořadí (*locatio*) studentů, které připustila k promočnímu aktu. Pořadí zapsané do děkanovy úřední knihy určovalo také akademické stáří příštích bakalářů při prestižních a jiných příležitostech. Až do roku 1377 byli lokovaní kandidáti jednotlivě vyvoláváni děkanovým sluhou (*bidellus*), od té doby však byli předvoláváni všichni najednou. Stalo se tak proto, že pedelové využívali radosti úspěšných studentů a vyžadovali od nich mimořádnou odměnu.⁹⁴ Mistrům také vadily radostné i posměšné výkřiky z davu přihlížejících diváků. V následujících 15 dnech museli lokovaní kandidáti bakalářského gradu uhradit fakultním výběřčím promoční poplatek (tzv. bursu) ve výši 20 grošů. Potvrzení (*signetum*) jim pak vydal sám děkan. Zástavy bylo zakázáno přijímat, chudí studenti však mohli požádat o prominutí bursy.⁹⁵

Po examenu následovalo představení (*praesentatio*) bakalaureandů na slavnostním zasedání fakulty. Kandidáti nejprve odpřisáhli děkanovi nebo seniorovi sboru, že řádně dostali všem svým závazkům. V nepřítomnosti studenta i jeho patrona z řad profesorů pak kongregace zkoumala, zda lze grad udělit či nikoli. V kladném případě byli oba aktéři povoláni zpět a započala vlastní prezentace. Učitel vzal svého žáka za ruku, představil jej děkanovi a na své svědomí prohlásil, že kandidát se ovládnutím předepsané látky stal způsobilým přijmout bakalářský grad. Na řadu přišla další přísaha, v níž se kandidát mimo jiné zavázal k návštěvě mimořádných disputací nových mistrů a přednášek mistrů-regentů nejméně třikrát týdně po dobu jednoho roku. Kromě toho mu přísaha ukládala disputovat od nejbližšího postu až do Květné neděle jednu kvestii a jedno sofisma týdně

90) Srov. tamtéž, s. 108.

91) Více o „*examina baccalariandorum*“ F. Кавка, *Organisace studia*, s. 23–25.

92) *Statuta facultatis artium*, rubr. II, 3: De repraesentatione promovendorum ante examen, MHUP I-1, s. 43.

93) *Statuta facultatis artium*, rubr. II, 17–18, MHUP I-1, s. 53.

94) *Statuta facultatis artium*, rubr. II, 6: Quod eximati pro baccalariatu non debent vocari per bidellos, MHUP I-1, s. 44.

95) *Statuta facultatis artium*, rubr. II, 8–11, MHUP I-1, s. 46–48.

a po dva roky konat z povolených knih přednášky i pronuciace. K studijním povinnostem, z nichž je na první pohled patrný význam připisovaný disputacím, přistupovaly další závazky týkající se soukromých přednášek, řádného chování a náležitého oděvu při univerzitních slavnostech.⁹⁶

Kandidátům statuta přísně zapovídala přijmout bakalářský grad na jiné univerzitě. Pokud by některý z nich nepožádal o promoci do nejbližšího zkušebního období, hrozila mu ztráta získaného pořadí. Teprve promoci nabýval celý akt bakalářského examenu právní platnosti. Profesor, který žáka představil fakultní kongregaci, stával se zpravidla i jeho promotorem. Bakalauriand při počátku aktu seděl ještě mezi studenty a jako jeden z nich řešil položenou otázku – kvestii. Svou odpověď (tzv. *positio*) musel pronést spatra a přijatelně pak vyvrátit námítky či pochyby. V soudobém akademickém prostředí označoval termín determinace (*determinatio*) nejen tento formální postup, ale i celou bakalářskou promoci. S pedelovou asistencí kandidát pak zaměnil studentský pláštík za bakalářský tabard a zopakoval část své přísahy učiněné již při prezentaci. Celý akt vyvrcholil pochvalnou řečí (*commendatio*), v jejímž závěru promotor jménem fakulty udělil bakalářskou hodnost. Běžně se stávalo, že profesor současně promoval několik svých žáků, jejichž individuální přednosti vyzdvihl v jednom projevu.⁹⁷

Požadavky kladené na kandidáty mistrovského gradu se odlišovaly jednak vyšší náročností, jednak splněním zvláštní podmínky řádného původu z manželského lože. Pokud ho kandidát nemohl odpřisáhnout, musel si včas obstarat papežskou milost (tzv. dispens).⁹⁸ Průběh zkoušky (*tentamen*) byl obdobný jako při bakalářském examenu, avšak s tím rozdílem, že mezistupněm k promoci bylo udělení licence k univerzitním lekcím bez jakéhokoli omezení. Po složení předepsané přísahy byli úspěšní kandidáti představeni kancléři nebo jeho zástupci, z jejichž rukou pak obdrželi licenciát svobodných umění. Z tohoto pověření však ještě nevyplývala plnoprávná účast při samosprávě fakulty, jejíž nezbytnou podmínkou bylo získání mistrovského gradu. Za skutečný počátek fakultního členství (*inceptio in artibus*) se považovalo předání mistrovských insignií, tj. biretu, rukavic a prstenu, při slavnostní promoci.

Pražská statuta umožňovala přijmout do svazku fakultní korporace bakaláře nebo mistra jiné univerzity. Bakalář měl za povinnost zodpovědět při řádné disputaci jednu kvestii a potom se dát představit fakultě mistrem-regentem, jenž byl ochoten na vlastní svědomí prohlásit jeho vědomosti za odpovídající pražským nárokům na příslušný grad. Také mistr cizí univerzity musel prokázat svou způsobilost a to jak předložením soupisu vyslechnutých přednášek, tak cyklem disputací v desetidenních intervalech. Nejdříve ze všeho měl v některém svátečním odpoledni zodpovědět jednu kvestii a disputovat s přítomnými mistry-regenty. Při druhé

96) *Statuta facultatis artium*, rubr. II, 12–15 MHUP I-1, s. 48–52.

97) Řadu těchto promluv vydali Bohumil Ryba, *Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta*, Praha 1948, a Anežka Schmidtová-Vidmanová, *Iohannes Hus, Magister universitatis Carolinae, Positiones, Recommendationes, Sermones*, Praha 1958.

98) *Statuta facultatis artium*, rubr. II, 26–32, MHUP I-1, s. 56–60.

disputaci řešil již dvě otázky, jejichž znění měl předem ohlásit prostřednictvím pedela. Tato rozšířená disputace se ještě dvakrát opakovala, avšak s tím rozdílem, že při posledním aktu přijímaný mistr povinně přednesl krátkou zkušební přednášku. O jeho přijetí pak rozhodlo fakultní shromáždění většinou hlasů. Složení předepsaných přísah a včasné vyrovnání všech poplatků se i v těchto poměrně řídkých případech rozumělo samo sebou. Přijetí bakaláři i mistři získávali pořadí až za všemi domácími absolventy příslušného zkuškového termínu.⁹⁹

Řádné mistrovské disputace byly pro jedny obtížnou povinností, pro druhé polosváteční příležitostí k přátelským rozmluvám a setkáním. Nejslavnostnější, současně však nejobtížnější ze všech disputací byla na některých středověkých univerzitách výroční disputace na libovolné téma (*de quolibet*) známá pod názvem kvodlibet.¹⁰⁰ Disputace tohoto druhu se ve vrcholné scholastice odehrávaly na teologických fakultách, odkud se časem přesunuly na půdu mistrovských korporací svobodných umění. Zatím se nepodařilo zjistit míru závislosti pražských kvodlibetů na cizích vzorech, neboť statuta artistické fakulty jsou v tomto ohledu velice kusá. Snaha zavést v Praze pravidelné kvodlibety nabyla statutární povahy až 29. října 1379, kdy se fakultní rada usnesla o postupu při nominaci vedoucího disputace. Vždy v sobotu před sv. Janem Křtitelem měla mistrovská kongregace určit ze svého středu seniora, a toho pak pověřit přípravou i vedením výročního kvodlibetu, jehož počátek tradičně připadal na 3. ledna.¹⁰¹

Ani odměny v podobě rukavic, biretu a obuvi v celkové ceně nejméně půl kopy grošů, ani poměrně vysoké pokuty ve výši čtyř florénů nebyly pro starší mistry postačující pobídkou k převzetí náročného úkolu. Nevděčné roli spočívající v písemné přípravě jedné kwestie pro každého z disputujících mistrů se všichni snažili vyhnout, takže většinou z kvodlibetu sešlo. Z tohoto důvodu fakultní shromáždění 3. února 1391 usnesení novelizovalo v tom smyslu, že napříště se měl stát kvodlibetářem ten z mistrů, který by se sám přihlásil. Kdyby přihlášených bylo více, rozhodoval princip akademického stáří. Pokud by se naopak nepřihlásil nikdo, měla kvodlibetáře zvolit mistrovská kongregace o týden později. Peněžité odměny i pokuty byly současně zvýšeny na dvě kopy grošů. Přestože šlo o poměrně vysoké částky, někteří mistři i nadále pověření odmítali.¹⁰² V zásadě se však usnesení z února 1391 osvědčilo a přispělo tak k příštímu věhlasu pražských kvodlibetů.

I když nelze spolehlivě říci, do jaké míry se v tomto ohledu uplatnila prestižní soutěživost univerzitních národů, náznaky pravidelného střídání kvodlibetářů podle příslušnosti k těmto teritoriálním korporacím lze v pramenech postihnout. Výjimkou z nepsaného pravidla byl kvodlibet v roce 1404, jehož uspořádání většinou hlasů připadlo mistru polského národa Janu Hübnerovi, který krátce

99) *Statuta facultatis artium*, rubr. III, 1-3: De receptione baccalarum aut magistrum alterius universitatis, MHUP I-1, s. 60-63.

100) Základním zdrojem poučení zůstává kniha Jiřího KUBĚ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971.

101) *Statuta facultatis artium*, rubr. IV, 5: De modo disputandi de quolibet, et de disputari electione, MHUP I-1, s. 65-67.

102) *Statuta facultatis artium*, rubr. X, 3: De disputatione de quolibet, MHUP I-1, s. 101-102.

před svou volbou zdvojnásobil počet odsouzeníhodných tezí vybraných z děl Jana Wyclifa. Demonstrativní volba tohoto doktora bohosloví byla políčkem stoupcům reformy z řad domácího národa.¹⁰³ Podobná situace se opakovala koncem června 1408, kdy se o úlohu kvodlibetáře provokativně přihlásil mistr Matěj z Knína, jenž byl 14. května téhož roku donucen před arcibiskupem odvolat hlásání eucharistického bludu „evangelického doktora“ Wyclifa.¹⁰⁴

Od změny statut v roce 1391 až do secese cizích národů na jaře 1409 lze s větší či menší spolehlivostí vřadit kvodlibety Jindřicha z Rybnic-Rybenitz (1394?),¹⁰⁵ Mikuláše Magni z Javora (1395), Jindřicha z Homberka-Hamburku (1396), Matěje z Lehnice (1399?), Jana Arsena z Langenfeldu (1400?),¹⁰⁶ Štěpána z Kolína (1401), Jana Hübnera (1404), Ondřeje z Brodu (1405) a Matěje z Knína (1409). Kvodlibetářem na rok 1398 byl zvolen Jindřich ze sv. Havla, ten se však nevděčné funkci vyhnul zaplacením pokuty.¹⁰⁷ Čtyři kvodlibety v posledním předrevolučním desetiletí byly do značné míry manifestací učenecké potence domácího národa. Husova kvodlibetu roku 1412 se aktivně zúčastnilo 54 mistrů,¹⁰⁸ o rok později disputovalo k úvodní kwestii kvodlibetáře Michala z Malenic¹⁰⁹ 37 členů profesorského sboru a zhruba stejný počet disputujících lze doložit i při kvodlibetech Šimona z Tišnova (1416) a Prokopa z Kladrub (1417).

Kvodlibetář měl předně za povinnost tři nebo čtyři dny před zahájením výroční disputace písemně všem mistrům oznámit témata jejich kwestí. Odmítnutí účasti na kvodlibetu mělo za následek dosti citelné postihy. Po úvodním přivítání kolegů i hostů kvodlibetář vyznamenal jednoho ze svých bakalářů přednesením základního řešení úvodní otázky, které sám zpracoval a jemuž pak povinně oponoval. Třebaže „zrcadlové“ zpracování této tzv. principální kwestie *pro et contra* nemělo jednoznačné řešení, tradičně za kvodlibetářovo stanovisko platila bakalářova pozice. K ní se také mistři jeden po druhém vyjadřovali a v případě vnitřních fakultních rozepří tak dávali najevo své postoje. Závěrečného shrnutí nebylo zapotřebí, neboť průběh debaty ukázal rozložení sil a převažující doktrinální profilaci polemizujících mistrů. V druhé fázi výročního disputačního turnaje mistři podle akademického stáří řešili zadané otázky, které kvodlibetář zpravidla volil podle oborové orientace toho kterého kolegy. Pouze rektorova kwestie tradičně pojednávala o povaze vlády a osobnosti vládce. Kvodlibetář zpravidla rektorovu stanovisku neoponoval, což se slušelo vzhledem k jeho úřadu. Děkan fakulty jako druhý v pořadí tuto výsadu

103) Viz František ŠMAHEL, *Die Hussitische Revolution II* (MGH Schriften, 43), Hannover 2002, s. 796-798.

104) F. ŠMAHEL, *Die Hussitische Revolution II*, s. 816, 827-830.

105) Srov. seznam pražských kvodlibetů v mé studii *Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen an der Prager Artistenfakultät bis 1420*, in: Schriften im Umkreis mitteleuropäischer Universitäten um 1400, F. S. Knapp - Jürgen Miethke - Manuela Niesner (edd.), Leiden 2004, s. 63-91 [česká verze v tomto souboru].

106) František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 33, 1977, s. 201-202.

107) Liber decanorum, MHUP I-1, s. 326-327.

108) *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, Bohumil Ryba (ed.), Praha 1948.

109) František ŠMAHEL, *Kvodlibetní diskuse ke kwestii principalis Michala z Malenic roku 1412*, AUC-HUCP 21/1, 1981, s. 27-52 [přetisk v tomto souboru].

neměl, a proto musel hájit vlastní řešení proti kvodlibetářovým námitkám. Počet připravených otázek ke čtyřem kvodlibetům z let 1394–1409, pro něž se dochovaly částečné podklady, vykazuje značné rozpětí (46, 66, 91, 151). I když počet účastníků byl vždy výrazně nižší, přece jen se druhá část kvodlibetu protáhla na více dní. Únavu z nekonečných disputací pomáhaly překonat krátké žertovné otázky (tzv. *probleuma*), které kvodlibetář připojoval ke každé zadané kvestii. Účastníci kvodlibetu tak soutěžili nejen v učené argumentaci, ale i v pohotovém vtipu.

Úvodní a někdy též závěrečné projevy při kvodlibetních disputacích dávaly mistrům *in artibus* příležitost uplatnit řečnické vlohy a znalost rétorických figur. K vrcholům středověké elokvence v tomto ohledu patří *Chvála svobodných umění*, kterou na závěr kvodlibetu svého přítele Matěje z Knína pronesl v lednu 1409 mistr Jeroným Pražský¹¹⁰ a vzletné projevy mistra Jana Husa při jeho kvodlibetu o dva roky později.¹¹¹ Snaha zapůsobit na posluchače je zřetelná i v dochovaných projevech při bakalářských a mistrovských promociích. V promluvě k novým licenciátům mistra Jenka z Prahy z roku 1386 se např. setkáme s velmi ranou citací humanisty Petrarky. Někdy až překvapuje, jaké oblibě se těšily vnější převleky a kulisy dávné antiky, až už šlo o názvy poslucháren, přezdívků mistrů nebo o ceremoniální zvyklosti při různých příležitostech. Bezmála každá slavnostní řeč mistra svobodných umění byla protkána citacemi antických autorů, odkazy na rozmanitá díla i vypůjčenými verši starověkých básníků. S raným humanismem tyto projevy neměly nic společného, přesto však připomínáním kořenů evropské kultury nebyly zcela bez významu.

Studenti a učitelé

Fakulta svobodných umění předčila všechny ostatní svou početností. Jelikož rektorova matrika se pro nejstarší období tří fakultní univerzity nedochovala, lze roční počty nově zapsaných studentů a průměrnou návštěvnost (tzv. frekvenci) fakulty postihnout jen v přibližných číslech. Jistým vodítkem jsou dochované zlomky matriky saského národa, které pro léta 1373–1375 a 1382–1383 uvádějí 230 imatrikovaných studentů. Jelikož zhruba každý čtvrtý (55) z těchto studentů úspěšně složil bakalářskou zkoušku, dostáváme tím časově ohraničený poměr mezi počtem zapsaných a examinovaných studentů.¹¹² Téměř přesné údaje máme díky děkanské knize jen o počtu studentů, kteří získali jeden z gradů. Právě studenti, kteří úspěšně složili bakalářské zkoušky, tvoří naprostou většinu v následující tabulce, jež zahrnuje i jejich ojediněle zjištěné kolegy bez akademického titulu.¹¹³ Přehled dále zhruba

110) *Recomendatio artium liberalium* vydali František Šmahel a Gabriel Silagj, *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, Polemica, Epistulae* (CC CM 222), Turnhout 2010, s. 199–222.

111) Viz B. RYBA, *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, zvl. s. 1–3 a s. 210–218.

112) Srov. FRANZ DOELLE, *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*, in: *Miscellanea Francesco Ehrle* III, Roma 1924, s. 88–102.

113) *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis* (1367–1419), MHUP I-1.

v desetiletých intervalech zachycuje číselné i poměrné zastoupení čtyř univerzitních národů (viz tabulku níže na této straně).

Netřeba předně pochybovat o tom, že souhrnné počty pro jednotlivá období dosti přesně odrážejí celkovou návštěvnost fakulty. Ta dosáhla svého maxima v osmém desetiletí 14. století, zejména v letech 1384–1386, kdy ročně graduovalo více než dvě stě bakalářů.¹¹⁴ Konkurence artistických fakult v Krakově (1364) a ve Vídni (1365) se více projevila až v devadesátých letech, a to spolu s nově založenými univerzitami v Erfurtu (1379), v Heidelbergu (1386) a v Kolíně (1388).¹¹⁵ Ve větším počtu začali opět přicházet cizí i domácí studenti do Prahy na počátku 15. století. Podle velmi přibližného odhadu prošlo v letech 1367 až 1409 pražskou artistickou fakultou více než osmnáct tisíc studentů. Jestliže v osmdesátých letech se nově zapisovalo do rektorovy matriky až pět set studentů ročně, o dvě desetiletí později se maximum snížilo pod tři sta osob. V souladu s tím činila celková návštěvnost artistické fakulty v osmdesátých letech kolem dvou tisíc současně přebývajících studentů. V následujících dvou desetiletích frekvence sice poklesla na tisíc až dvanáct set posluchačů, středoevropské prvenství si však pražská artistická fakulta až do roku 1409 s převahou udržela. Nápadný úbytek bakalářů v posledním desetiletí před husitskou revolucí nebyl důsledkem jen hromadné secese zahraničních studentů a učitelů z jara 1409, ale i neklidných poměrů v Praze po upálení Jana Husa a Jeronýma Pražského v letech 1415–1416. Až do té doby průměrný počet bakalářů a mistrů domácího národa vykazoval mírný vzestup.¹¹⁶

Počty graduovaných studentů artistické fakulty 1367–1409

Období	Natio								Neurčení		Celkem	
	Bohemorum		Bavarorum		Polonorum		Saxonum					
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ZS 1367/8 - LS 1378	93	12,4	232	30,9	123	16,4	153	20,4	149	19,9	750	100
ZS 1378/9 - LS 1388	202	12,7	480	30,0	239	15,0	305	19,1	370	23,2	1596	100
ZS 1388/9 - LS 1398	202	21,9	192	20,9	191	20,7	127	13,7	211	22,8	923	100
ZS 1398/9 - LS 1409	189	21,4	140	15,8	258	29,2	220	24,9	77	8,7	884	100
ZS 1409/10 - LS 1419	125	86,2	1	0,7	18	12,4	1	0,7	-	-	145	100
celkem	811	18,9	1045	24,3	829	19,3	806	18,7	807	18,8	4298	100

114) Hana VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398*, AUC-HUCP 17, 1977, s. 7–32, zde s. 18–20.

115) Další údaje a odkazy uvádí Rainer Ch. SCHWINGES, *Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert. Studien zur Sozialgeschichte des Alten Reiches*, Stuttgart 1986.

116) Shrnuji tu výsledky vlastního výzkumu, viz monografii *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV 77, ŘSV 3), Praha 1967, s. 24–27, 63–68.

Z dosud uvedených číselných údajů plyne, že dvě třetiny až tři čtvrtiny zapsaných studentů nedosáhly žádného gradu. Četní klerici s nižším svěcením pouze využívali právních výhod univerzitní imatrikulace a s řádným studiem ani nepočítali. Jiní přecenili své síly nebo finanční možnosti. Velkou úmrtnost lze totiž zčásti vysvětlit i vysokými náklady na studium, které včetně čtyřletého existenčního minima činily přes 24 kop, což odpovídalo více než dvojnásobku výnosu oltářnického benefícia.

Chudí studenti, jichž byl značný počet, měli ovšem různé úlevy. Mezi zapsanými studenty saského národa v letech 1373–1382 tvořili chudí – *pauperes* necelou jednu šestinu (15,5 %). Ve skupině graduovaných bakalářů poklesl již jejich počet na polovinu (7,2 %) a dosáhl přibližné výše, kterou bylo možné zjistit u bakalářů českého národa v letech 1399–1408 (8,7 %). Z padesáti graduovaných studentů zapsaných ve zlomcích matriky saského národa dvanáct dodrželo dvouletý bakalářský cyklus, osmnáct složilo examen v době kratší čtyř semestrů a dvacet tuto dobu překročilo. V průměru potřebovali tito studenti k bakalářskému titulu 28 měsíců. Obdobně tomu bylo se studijní dobou nutnou pro získání licence. I když se v ojedinělých případech bakaláři přihlásili k mistrovským zkouškám již po osmnácti měsících, pravidlem byla doba delší dvou let. Studenti přicházeli na artistickou fakultu zpravidla ve svých 14 až 16 letech a ukončovali ji jako mistři ve věku kolem dvaceti let. Po dvouletém bienniu někteří z nich zůstávali na fakultě jako mistři-regenti, přičemž nezdědka pokračovali ve studiu na vyšších fakultách. Poměr mezi graduovanými bakaláři a mistry se pohyboval v rozmezí 1 : 4,6 – 6,4. Naprostá většina graduovaných studentů se tudíž spokojila s bakalářským titulem a hledala si další obživu v církevních nebo městských službách.¹¹⁷

Mezinárodní povahu pražské artistické fakulty až do roku 1409 potvrzuje skladba jejích graduovaných studentů podle příslušnosti k univerzitním národům.¹¹⁸ Nejvíce bakalářů pocházelo z území v rámci bavorského národa, a to zejména do konce osmdesátých let 14. století. Celkové prvenství si tato teritoriální korporace udržela i přes výrazný pokles jejích graduovaných studentů v následujících dvou desetiletích. Periodické výkyvy u dalších dvou cizích národů jsou poměrně veliké a ne vždy je lze spolehlivě vysvětlit. Platí to zvláště pro početný vzestup Slezanů a jiných bakalářů polského národa na počátku 15. století. Nejmenší celkový počet i podíl příslušníků českého národa před secesí v roce 1409 měl své kořeny již v nejstarším období fakulty. Od konce sedmdesátých let absolutní počet graduovaných „Čechů“ dosáhl dlouhodobého průměru, i když jejich relativní podíl vzrostl až o desetiletí později.¹¹⁹

Zhruba tři čtvrtiny posluchačů pocházely z královských a poddanských měst či městeček. Překvapivě vysoký podíl venkovských studentů mezi graduovanými

117) Podrobněji k tomu F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 38–60.

118) Statistické údaje u F. ŠMAHELA, *Pražské universitní studentstvo*, s. 17–18, 84–85; a H. VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných*, s. 18.

119) Srov. F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 24–27; H. VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných*, s. 20–31; a Sabine SCHUMANN, *Die nationes an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte*, Berlin 1975.

bakaláři si lze vysvětlit jednak zemanským původem části z nich, jednak hustou sítí nižších škol a internátních příbytků pro chudé žáky při větších farních kostelech. Studenti a bakaláři vesnického původu měli rovněž relativně nejlepší prospěch.¹²⁰ Totéž lze říci o českém univerzitním národu jako celku. Studenti z Čech, Moravy i přidružených území přicházeli na univerzitu stejně, ne-li lépe připraveni jako studenti ostatní a zpravidla se také při lokacích umísťovali v horní třetině pořadí.

Jestliže se i v jiných ohledech domácí vzdělanci již v druhé polovině 14. století vyrovnali svým cizím kolegům, pak na druhé straně nevzrostl jejich počet natolik, aby pouze jím bylo možné ospravedlnit volání po změně univerzitních hlasů ve prospěch českého národa. Pozoruhodné je, že přes pozvolný absolutní vzestup došlo v prvním desetiletí 15. století k relativnímu úbytku graduovaných artistů domácího národa. K poklesu tudíž došlo v důsledku přílivu cizích studentů do Prahy, a to právě v kritickém období předcházejícím vydání Dekretu kutnohorského. Tlak mluvčích českého národa na radikální proměnu v poměrech univerzitních hlasů lze tak zčásti vysvětlit obavami domácí minority z dalšího vývoje. Mnohem příznivěji se jeví pozice českého národa v rozhodující kategorii mistrů-regentů, jak ukazuje následující přehled.

Počet mistrovských promócí a mistrů-regentů v letech 1367–1419

Období	Mistrovské promoce	Noví mistři-regenti			Působení do dvou let		
		počet	Bohemi	%	všichni	Bohemi	%
1367–1379	150	70	12	17,1	20	3	15,0
1380–1389	332	90	17	18,8	39	5	12,8
1390–1399	200	96	26	29,2	41	7	17,0
1400–1409	162	89	24	26,9	52	6	11,5
1410–1419	48	54	48	88,9	22	17	77,2
celkem	892	399	127	31,8	174	38	21,8

Celkovému vzestupu v kategorii mistrů-regentů odpovídá i zastoupení příslušníků českého národa mezi licenciáty a promovanými mistry z let 1400–1409. Počtem 47 se přiblížili Slezanům a Polákům (51) a zanechali za sebou „Sasy“ (34) i „Bavory“ (25). Početní růst mistrů-regentů českého národa byl relativní i absolutní, takže jich nepřibývalo jen proto, že ostatních ubývalo. Poněkud odlišné trendy v podílu všech graduovaných studentů a mistrů českého národa lze vysvětlit tím, že z bakalářů pocházejících z Čech a Moravy dosáhlo v letech 1400–1409 mistrovského gradu téměř třicet procent, zatímco z ostatních necelá jedna pětina (19,8 %). Naprostou převahu mistrů-regentů českého národa v posledním desetiletí 1410–1419 nezpůsobil jen odchod tří národů, ale i absolutní přírůstek domácích absolventů.¹²¹

120) F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 52–53.

121) Shrnují zde výsledky výzkumu F. KAVKY, *Mistři-regenti*, s. 84–88.

Samotné počty nových mistrů-regentů nejsou ještě spolehlivým ukazatelem, neboť více než dvě pětiny z nich (43,6 %) na fakultě působily méně než dva roky. Opět je příznačné, že mezi odcházejícími bylo poměrně méně „Čechů“ než ostatních a že naopak poměrně více jich nalezneme mezi regenty působícími tři až pět let (39 %), šest až deset let (42 %) a déle než deset let (43 %). Z tohoto numerického přehledu dosti jednoznačně plyne, že profesorský sbor pražské fakulty se nepřetržitě obměňoval a že dlouhodoběji v něm působila jen zhruba jedna pětina všech mistrů-regentů. Na této profilující skupině, v níž lze rozpoznat jednotlivé generační vrstvy, ležela hlavní tíha pedagogického provozu fakulty, včetně zkoušek a promócí.¹²²

Jelikož o počátečním období pražské artistické fakulty byla již řeč, lze přikročit hned k druhé etapě od prvních zápisů děkanské knihy až do druhé poloviny osmdesátých let. Počtem 68 determinací a 17 incepcí si zaslouží uznání Dětmar ze Swerte, jenž působil na fakultě v letech 1377–1387.¹²³ Oporami fakulty v téže době dále byli Konrád ze Soltau (1368–1386: 43 determinací a 31 incepcí),¹²⁴ Konrád z Wormsu (1376–1389: 36 + 5), Jindřich Woleri ze Stade (1369–1381: 32 + 8)¹²⁵ a z českých mistrů Fridman z Prahy (1367–1379: 20 + 21) spolu s Jenkem z Prahy (1367–1388), po němž se dochoval pozoruhodný soubor komentářů k Aristotelovým spisům *De coelo et mundo*, *De generatione et corruptione*, *De anima* a *Politicorum libri VIII*. Podle studenta Bertolda Gantze měl Jenek Václavův v roce 1375, kdy si zapisoval jeho přednášky *De anima*, pověst „nejlepšího filozofa“ na pražském vysokém učení.¹²⁶ Většina uvedených profesorů, což bude platit i o jejich nástupcích, současně studovala nebo působila na bohoslovecké fakultě. Tomu také odpovídá i zaměření jejich učených děl.¹²⁷

Ve třetím období od konce osmdesátých let 14. století do secese cizích národů na jaře 1409 lze rozeznat tři generační vrstvy. Profesori první z nich začali na fakultě pedagogicky působit ještě v předchozím období. Dominantními učitelstvími postavami byli Mikuláš z Litomyšle (1380–1403: 42 + 19),¹²⁸ Jindřich Rečekov z Ribnitz (1381–1399: 45 + 8)¹²⁹ a Albert Engelschalk (1379–1400: 24 + 22).¹³⁰

122) Tamtéž, s. 89–92.

123) Tamtéž, s. 93; J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 92–93.

124) Tamtéž, s. 82; a Hans Jürgen BRANDT, *Gesellschaft, Politik und Pfründen am Beispiel Konrad von Soltau († 1407)*, in: *Les universités à la fin du Moyen Âge*, Louvain 1978, s. 614–627.

125) J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 83 (Conradus de Wormacia, alias de Steynsberg); s. 170 (Henricus Woleri de Stadis).

126) München, Bayerische Staatsbibliothek, Ms. Clm. 18404, fol. 163ra: „Expliciunt commenta super secundo libro De anima a reverendo magistro Johannes Wenczeslai, qui protunc optimus philosophorum eiusdem Studii censebatur“; srov. též Praha, Národní knihovna, Ms. VIII. G. 30.

127) Viz Jaroslav KADLEC, *Teologická fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 147–155.

128) B. RYBA, *Promoční promluvy*, s. 9–14; J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 405; Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemosum provectorum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans I*, (Studia Copernicana, 25), Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae 1985, s. 84–88.

129) J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 167; F. ŠMAHEL, *Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen*, Anhang II.

130) J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 16.

Méně výraznou stopu po sobě zanechali profesori, kteří vešli ve známost svými traktáty a polemikami k aktuálním otázkám, až již šlo o Mikuláše Magni z Javora (1381–1395),¹³¹ Jana Hildesena z Hildesheimu (1381–1398)¹³² nebo Štěpána z Kolína (1385–1401).¹³³ Zatímco všichni tito mistři sídlili v předních kolejích, muselo se několik jejich kolegů ze čtrnáctičlenné skupiny druhé generační vlny spokojit s podřadnějšími příbytky. Délka pedagogického působení nebyla vždy úměrná počtu determinací a incepcí. Mezi nejvyhledávanější profesory patřili Jan z Münsterberka (1389–1405: 31 + 26), autor komentářů k řadě povinných knih (BJ 1907, Clm 26929),¹³⁴ Jan z Mýta (1389–1402: 31 + 19),¹³⁵ Helmold Gledenstede ze Soltwedelu (1390–1411: 21 + 14) a Petrus Weghun z Přemyslawi (1393–1409), od něhož se dochovaly komentáře k dvěma spisům tzv. *Nové logiky* a k *Metafyzice*.¹³⁶ O nové učební pomůcky se dále zasloužili Jan Arsen z Langenfeldu (1386–1405),¹³⁷ Stanislav ze Znojma (1391–1405)¹³⁸ a zejména Křišťan z Prachatic (1392–1439), autor oblíbených matematických, astronomických a lékařských pojednání.¹³⁹

Konečně třetí generaci tohoto období vytvořili starší i mladší spolužáci Jana Husa, jenž vedle svého působení v Betlémské kapli stačil dovést k promócím dvě desítky žáků (1398–1413: 12 + 11). Ani jeden z Husových výkladů na artistické fakultě se zatím nepodařilo objevit, takže se o jejich úrovni lze jen dohadovat.¹⁴⁰ Nad jiné svou filozofickou erudicí vynikl Štěpán z Pálče (1396–1411), ještě před rokem 1409 stačil na sebe britkými polemikami upozornit příští vůdce reformních studentů Jeroným Pražský (1407–1413).¹⁴¹ Velice pilným pořadatelem krátkých kvestií (*Dicta*) k celé logice a přírodní filozofii byl Vincenc Gruner z Cvikavy († před 1421),¹⁴² jenž spolu se svým kolegou Janem Hoffmannem ze Svídnice

131) Adolf FRANZ, *Der Magister Nikolaus Magni de Jawor*, Freiburg i. Br. 1898; J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 406.

132) Tamtéž, s. 259; P. SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemosum*, s. 88–91.

133) Otakar ODLOŽILÍK, *M. Štěpán z Kolína*, Praha 1924; J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 489–490.

134) Tamtéž, s. 279–280.

135) Tamtéž, s. 281–282; P. SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemosum*, s. 92–94.

136) J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 138 (Helmoldus Gledenstede de Soltwedel), s. 466 (Petrus Weghun de Przemyslawia).

137) F. ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet*.

138) J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 488; P. SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemosum*, s. 286–304. Srov. též *Mistra Stanislava ze Znojma „De vero et falso“*, Vilém Herold (ed.), Praha 1971; *Miscellanea hussitica Ioannis Sedláka*, Praha 1996 (edice řady traktátů); *Stanislaus de Znojma, De gracia et peccato*, Zuzana Silagiová (ed.), Praha 1997.

139) J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 64–65; P. SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemosum*, s. 116–132.

140) Viz František Michálek BARTOŠ – Pavel SPUNAR, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965; a P. SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemosum*, s. 211–212 (Additamenta).

141) J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 491–492; P. SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemosum*, s. 326–340. Z poslední doby viz monografii Františka ŠMAHELA, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, Praha 2010; a edici Jeronýmových spisů cit. výše v pozn. 110.

142) F. ŠMAHEL, *Verzeichniss der Quellen*, s. 67, č. 276/A (*Dicta totius logicae*) a s. 11, č. 459/A (*Dicta philosophiae naturalis*); srov. J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 536.

(† 1451) patřil k vůdčím postavám nové univerzity v Lipsku.¹⁴³ Oba posledně jmenovaní tu zastupují mistry-regenty, kteří na jaře 1409 přenesli své působíště z Prahy na okolní středoevropské univerzity.

Spory o univerzálie a univerzitní hlasy

Úroveň výuky na pražské artistické fakultě a její případné doktrinní odstínění závažným způsobem ovlivňovaly dva faktory. Tak jako všude jinde i v Praze studium filozofických disciplín otvíralo brány k teologii, jež si nárokovala vyšší dohled nad možnými přesahy ryze školského filozofování. Rovněž povšechně nízká kvalifikace přednášejících nebyla pražskou zvláštností. Pověst fakulty vytvářeli nebo jen udržovali dlouhodobě působící mistři-regenti, z nichž se pouze menšina ve svých komentářích povznesla nad běžné kompilace. Jelikož výzkum rozsáhlé učené produkce pražské provenience zatím překonal stádium systematické evidence rukopisných textů jen ojedinělými analytickými sondami, lze právě v tomto ohledu očekávat nejvíce nových poznatků.¹⁴⁴

Nejspíše všichni mistři, kteří studovali v Paříži, si do Prahy přinášeli opisy rozsáhlého kompendia komentářů k celému Aristotelovu *Organonu*, jehož autorem byl Jan Buridan. Jako žák Viléma Ockhama Buridan své výklady koncipoval v linii tehdy moderního nominalismu a nepřímou tak předurčil doktrinní orientaci pražské výuky *in artibus*.¹⁴⁵ K upevnění tohoto proudu napomohly výše již zmíněné výklady Jindřicha Tottinga z Oyty a zprostředkovaně též komentáře pařížského a později heidelberského profesora Marsilia z Inghen.¹⁴⁶ Spektrum dostupných

143) Srov. Franz MACHILEK, *Johannes Hoffmann aus Schweidnitz und die Hussiten*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte, 26 (1968), s. 96–123; J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 255; Enno BÜNZ, *Gründung und Entfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539*, in: Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009, 1. Spätes Mittelalter und Frühe Neuzeit 1409–1830/31, Leipzig 2009 (podle rejstříku); a Blanka ŽYLINSKÁ, *Johann Hoffmann: Prager Student, antihussitischer Repräsentant und Bischof von Meissen*, in: Universitäten, Landesherren und Landeskirchen: Das Kuttener Dekret von 1409 im Kontext der Epoche von der Gründung der Karlsuniversität 1348 bis zum Augsburger Religionsfrieden 1555, AUC-HUCP 49/2, 2009 (vyšlo 2010), s. 81–98.

144) Srov. výše citované přehledy: M. MARKOWSKI, *Die Aristoteles-Kommentare*; P. SPUNAR, *Repertorium auctorum bohemororum*; F. ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen*; J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum* a dále též Jerzy B. KOROLEC, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca olim Universitatis Pragensis nunc Státní knihovna ČSR vocata asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977.

145) Více k tomu *The Logic of John Buridan* (Acts of the 3rd European Symposium on Medieval Logic and Semantics), Copenhagen 1975; M. MARKOWSKI, *Buridanica*; L. M. de RUIK, *John Buridan on Universals*, Revue de Métaphysique et de Morale 97, 1992, s. 35–59; Olga WEIJERS, *Le travail intellectuel à la Faculté des arts de Paris: textes et maîtres (ca 1200–1500) 4. Répertoire des nom commençant par H et J (jusqu'à Johannes C.)*, (Studia Artistarum 10), Turnhout 2001, s. 126–163.

146) Viz Gerhard RITTER, *Studien zur Spätscholastik. Marsilius von Inghen und die Okkamistische Schule in Deutschland*, in: Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse (1921, Abt. 4; Egbert Peter Bos, *Marsilius of Inghen. Treatises on the Properties of Terms*, Dordrecht-Boston 1983; Maarten HOENEN, *Marsilius of Inghen. Divine knowledge in the late medieval thought*, Leiden 1993.

spisů bylo ovšem v Praze mnohem širší, neboť každé řádové studium přednostně shromažďovalo texty vlastních autorit. Například profesor generálního studia augustiniánských eremitů u sv. Tomáše Jan Klenkok († 1374) se za svého oxfordského pobytu seznámil se spisy Richarda Billingham a pravděpodobně též dalších anglických logiků.¹⁴⁷ Pozoruhodné znalosti v tomto ohledu vykazují také traktáty pražského mistra Jana řečeného Holandrin, o němž se soudí, že rovněž studoval v Oxfordu.¹⁴⁸ Časté kontakty mezi oběma univerzitními městy dosvědčuje i nadace Vojtěcha Raňkova z Ježova pro studijní pobyty českých scholárů v Paříži nebo Oxfordu.¹⁴⁹

Mistr Vojtěch během svého pobytu v Oxfordu přišel osobně do styku s Richardem Fitz-Ralphem, jehož kritiku žebravých řádů vzal za svou. Naopak traktáty mladého Jana Wyclifa, s nimiž se nepochybně seznámil, byly jeho myšlenkovému světu cizí.¹⁵⁰ Přesto první ohlasy kacířských tezí oxfordského reformátora pronikly na půdu pražské univerzity neobyčejně záhy. Snad ještě dříve, než Wyclif stačil soustavně vyložit své učení o remanenci, polemicky na ně reagoval dominikán Mikuláš Biceps v disputaci k *Sentencím* Petra Lombarda. Jeho konkurentem byl vlivný profesor artistické fakulty a bakalář teologie Konrad ze Soltau, jenž byl navíc v hrubých obrysech seznámen i Wyclifovým pojetím univerzálie.¹⁵¹ Jelikož disputace pravděpodobně proběhla v letech 1378–1379, její účastníci mohli mít v rukou jen Wyclifovy logické spisy, v nichž se eucharistická hereze teprve proklábávala. Členem dominikánského řádu byl též slezský mistr Jindřich z Bitterfeldu, ostrý kritik Wyclifova učení o odpustcích, který nejspíše v červnu 1385 informoval svého přítele arcibiskupa Jana z Jenštejna o londýnském odsouzení Wyclifových bludných článků z roku 1382.¹⁵² Vybrané teologické teze oxfordského reformátora dostaly tudíž v Praze odstrašující heretické znamení mnohem dříve, než na artistické fakultě vzplanul spor o jejich možné filozofické zdroje.¹⁵³

147) Srov. Christopher OCKER, *Johannes Klenkok: A Friar's Life, c. 1310–1374* (Transactions of the American Philosophical Society, 83–5) Philadelphia 1993.

148) Viz J. TRÍŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 255–256; a *John of Holland, Four Tracts of Logics (Suppositiones, Fallacie, Obligationes, Insolubilia)*, Egbert P. Bos (ed.), Nijmegen 1985.

149) J. KADLEC, *Leben und Schriften des Prager Magisters Adalbert Rankonis de Ericinio*, s. 58–59.

150) Katherine WALSH, *Die Rezeption der Schriften des Richard Fitzralph (Armachanus) im lollardisch-hussitischen Milieu*, in: Das Publikum politischer Theorie im 14. Jahrhundert, Jürgen Miethke (ed.), (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 21), s. 237–253.

151) Více k této otázce Evžen STEIN, *Mistr Mikuláš Biceps*, VKČSN, č. 4, 1928, s. 43–44; Damasus TRAPP, *Cim 27034. Unchristened nominalism and Wycliffite realism at Prag in 1381*, Recherches de théologie ancienne et médiévale 24, 1957, s. 320–360; František ŠMAHEL, *Wyclif's Fortune in Hussite Bohemia*, Bulletin of the Institute of Historical Research 43, 1970, s. 16–34, zde zvl. s. 18; Vilém HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif*, Praha 1985, s. 141–154 a nověji zejména F. ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 161–238.

152) Vladimír J. KOUDELKA, *Heinrich von Bitterfeld († c. 1405)*, Archivum Fratrum Praedicatorum 23, 1953, s. 5–65, zde s. 60n.; a Katherine WALSH, *Vom Wegestreit zur Häresie: Zur Auseinandersetzung um die Lehre John Wyclifs in Wien und Prag an der Wende zum 15. Jahrhunderts*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 94, 1986, s. 25–47, zde s. 32–34.

153) K pozadí sporu František ŠMAHEL, *Universalia realia sunt heresis seminaria*, ČSČH 16, 1968, s. 797–818, který také publikoval evidenci pramenů: *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, Wrocław – Varsovie – Cracovie – Gdańsk 1980.

První opisy několika Wyclifových filozofických traktátů jsou v Praze doloženy roku 1397.¹⁵⁴ O rok později si pořídil jejich reprezentativní soubor mistr Jan Hus. Z dvou desítek jeho vlastnoručních glos plyne, že předvídal podrážděnou reakci ze strany německých profesorů, jimž oxfordský mistr narušoval základy jejich nominalistické doktríny.¹⁵⁵ Nebyl to však Hus, nýbrž jeho starší kolegové Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče, kteří začali Wyclifovy filozofické spisy vykládat i obhajovat na půdě artistické fakulty. Štěpán z Pálče se značnou pravděpodobností již před rokem 1397 vyložil v privátních lekcích devět prvních kapitol Wyclifova traktátu *De universalibus* a v řadě svých kvodlibetních i jiných kvestií instruktivně vyznačil odlišnosti mezi trojím pojetím tzv. všeobecnin *ante rem*, *in re* a *post rem*.¹⁵⁶ Mistr Stanislav ze Znojma pronikl do subtilní látky všeobecnin natolik, že jeho velký traktát *De universalibus realibus* z doby kolem roku 1400 byl o pět století později mylně připsán samotnému Wyclifovi.¹⁵⁷ Mnohé nasvědčuje, že recepce Wyclifových filozofických kategorií dávala mistrům českého univerzitního národa příležitost doktrinálního odlišení od většiny německých nominalistů. A protože v této domácí korporaci získávala stále větší vliv dynamická skupina mladších mistrů jazykově českého původu, zdánlivě otažitý filozofický spor o pojetí univerzálií nutně splýval se souběžným, emancipačně národnostním hnutím na univerzitě a v pražských městech.¹⁵⁸

Odezva ze strany univerzitních nominalistů na sebe nedala dlouho čekat. Nejspíše ještě před koncem století vystoupil proti argumentaci Štěpána z Pálče v cyk-

154) Srov. Howard KAMINSKY, *The University of Prague in the Hussite Revolution: The Role of the Masters*, in: *Universities in Politics: Case Studies from the Late Middle Ages and Early Modern Period*, John W. Baldwin – Richard A. Goldthwaite (edd.), Baltimore – London 1962, s. 79–106; Stanislav SOUSEDÍK, *Wyclif und Böhmen*, *Contemporary philosophy. A new survey* 6–1, 1990, s. 521–531; Anne HUDSON, *From Oxford to Prague: The Writings of John Wyclif and his English Followers in Bohemia*, *The Slavonic and East European Review* 75, 1997, s. 642–657. Nejnovější shrnutí v mé monografii *Život a dílo Jeronýma Pražského*.

155) Jiří DAŇHELKA, *Das Zeugnis des Stockholmer Autographs von Hus*, *Die Welt der Slaven* 27, 1982, s. 225–233. K Husově pojetí univerzálií viz moji stať, *Jan Hus a viklefské pojetí univerzálií*, AUC-HUCP 21/2, 1981, s. 49–68 [přetisk v tomto souboru].

156) Srov. Richard PALACZ, *Stefan Palecz. stan badań*, *Materiały i studia Zakładu historii filozofii starożytnej i średniowiecznej*, Series A, 8 (1967), s. 93–124; Richard PALACZ, *La Positio de universalibus d'Etienne de Palecz*, MPP 14, 1970, s. 113–129; František ŠMAHEL, *Circa universalis sunt dubitationes non paucae 2. Pálčova kvestie Utrum universale sit aliquid extra animam preter operationem intellectus*, FČ 18, 1970, s. 991–995; též, *Ein Disputationsbehelf aus der Blütezeit des Prager Universalienstreites: Argumenta de universalibus realibus magistri Stephani Palecz*, *Studie Mediewistyczne*, 19/2, 1978, s. 165–173 [česká verze v tomto souboru]. Z nedávné doby viz zejména *Commentarius in De universalibus Iohannis Wyclif Stephano de Palecz ascriptus*. Ed. Ivan MÜLLER, Praha 2009.

157) *Johannis Wyclif Miscellanea philosophica II*, Michael Henry Dziewicki (ed.), London 1905, s. 1–156. Stanislavovi ze Znojma připsal autorství Jan SEDLÁK, *Filozofické spory pražské v době Husově*, *Studie a texty II*, Olomouc 1915, s. 200–204, jehož následoval S. H. THOMSON, *Some Latin Works Erroneously Ascribed to Wyclif*, *Speculum* 3, 1928, s. 383–384. K Stanislavově filozofii srov. zejména V. HEROLD, *Pražská universita a Wyclif*, s. 171–176; a Gabriel NUCHELMANS, *Stanislaus of Znaim (d. 1414) on the truth and falsity*, in: *Medieval semantics and metaphysics. Studies dedicated to L. M. de Rijk*, E. Bos (ed.), Nijmegen 1985, s. 313–338. Nejnověji viz Miroslav Hanek, *Řešení sémantických paradoxů v De vero et falso Stanislava ze Znojma*, AITHER 7, 2012, s. 115–144.

158) K národně emancipačním snahám na univerzitě a v pražských městech František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, 2. vyd., Praha 2010, s. 22–89.

lu čtyř disputací čelný profesor polského národa Jan z Münsterbergu.¹⁵⁹ V roce 1400 zařadil námítky proti wyclifskému pojetí univerzálií do úvodní kvestie své kvodlibetní disputace bavorský mistr Jan Arsen z Langenfeldu, který se k buri-danovsko-nominalistické linii přihlásil již o rok dříve v komentáři k *Metafyzice*.¹⁶⁰ Vyhrocené filozofické spory byly sice v Praze novinkou, nijak však nevybočovaly z mezí povolených diskusí *more scholastico* na artistické fakultě. Teprve Wyclifovy radikálně reformní spisy, které přinesl z Oxfordu Jeroným Pražský, znovu připomněly spojnice mezi realistickými koncepty a jejich teologickými konsekvencemi, zvláště ve vztahu k eucharistii a k deterministické předurčenosti spásy i zatracení. Přestože Stanislav ze Znojma si při výkladu Lombardových *Sentencií* počínal obezřetně, přece jen si svým realistickým pojetím eucharistie vysloužil žalobu u konzistoře. Mluvcím proti wyclifské opozice se stal zmíněný již doktor teologie Jan Hübner, který na jaře 1403 připojil k soupisu 24 bludných článků odsouzených londýnskou synodou dalších 21, čímž natrvalo vymezil heretické jádro Wyclifova učení.¹⁶¹

Za situace, kdy král Václav byl vězněn ve Vídni a kdy stolec pražského arcibiskupa dočasně nebyl obsazen, rektor Walter Harrasser, jinak jeden z protireformních mluvčích bavorského národa, svolal na 28. května 1403 shromáždění všech mistrů-regentů trojfakultní univerzity. Přes prudké protesty řady mistrů domácího národa většina německých nominalistů prosadila usnesení, podle něhož žádný člen univerzity nesměl zastávat a šířit Wyclifovy bludné články obsažené v Hübnerově seznamu. Prostor pro svobodnou diskusi se tím omezil na ryze filozofické otázky. Mistr Stanislav ze Znojma se sice pokusil zmírnit učení o remanenci tzv. konsubstanciační teorií, přesto však byl v únoru 1406 donucen se přihlásit k ortodoxnímu pojetí eucharistie.¹⁶² Ochrana, kterou nový pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka poskytoval univerzitnímu reformnímu okruhu, přiměla saského mistra Ludolfa Meistermanna přenést žalobu na Stanislava k papežské kurii. Cestou do Říma se Meistermann zastavil v lednu 1408 v Heidelbergu, kde se mu podařilo získat doporučující list s rektorovou pečeti. Vzhledem k tomu, že patronem univerzity byl Václavův protikrál Ruprecht III. Falcký, šlo o intervenci politické povahy, která přilila oleje do ohně nacionálních sporů na pražské alma mater.¹⁶³

159) Feliks KRAUSE, *Poglady filozoficzne Jana ze Ziębic*, Gdańsk 1993; a Mieczysław MARKOWSKI, *Die Stellungnahme des Johanns von Münsterberg gegenüber den Universalien*, *Acta Mediaevalia* 7, 1995, s. 57–68.

160) Viz F. ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet*, s. 208–212. K Arsenově nominalismu nejnověji Martin DEKARLI, *Prague Nominalist Master John Arsen of Langenfeld and his Quaestio on Ideas from Around 1394–1399*, in: *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 9, Prague 2014, s. 35–53.

161) Více k tomu mj. Vilém HEROLD, *Zum Prager philosophischen Wyclifismus*, in: *Häresie und vorzeitige Reformation im Spätmittelalter*, František Šmahel (ed.), (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 39), München 1998, s. 139–146; a F. ŠMAHEL, *Die Hussitische Revolution II*, s. 794–807.

162) Viz Stanislav SOUSEDÍK, *Stanislav von Znaim († 1414)*, MPP 17, 1973, s. 37–56; a též, *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*, Praha 1998, kde autor v první kapitole pojednává o Stanislavovi jako Husově učitel.

163) Meistermannovu aktivitu včetně jeho intervence v Heidelbergu objasnil F. M. BARTOŠ, *Příspěvky*

Pro rozvířené poměry na pražské univerzitě byly příznačné potíže, s nimiž se v roce 1407 setkal při přijímacím řízení do profesorského sboru artistické fakulty mistr čtyř univerzit Jeroným Pražský. Ohlas jeho bouřlivých disputací v Paříži, Kolíně a v Heidelbergu způsobil, že mu provokativně bylo ke vstupní disputaci zadáno téma z Buridanovy nominalistické kvestie. Jeroným se nezalekl, ostře čelil svým oponentům i v dalších povinných disputacích a v následujícím období svým radikalismem strhl na reformní stranu mladší mistry, bakaláře i studenty českého národa.¹⁶⁴ Mezitím reformní působení Jana Husa na kazatelně v Betlémské kapli podnítilo k žalobám zástupce farářů více než čtyř desítek pražských farních kostelů. A jelikož také někteří domácí profesori teologie spolu s kanonisty z metropolitní kapituly začali bít na poplach proti učené herezi, arcibiskup Zbyněk dal v květnu 1408 souhlas k zahájení procesu proti mistru Matěji z Knína, jednomu z mladších stoupců Wyclifova učení. Na základě jeho vynuceného odpřisáhnutí kacířství pak zastrašená část teologů a starších mistrů českého národa prosadila na svém plenárním zasedání 28. května 1408 zákaz hlásat kterýkoli ze 45 Wyclifových článků v jejich kacířském nebo pohoršlivém smyslu. A protože s výjimkou remanentní teorie nebyla heretičnost Wyclifových sentencí až do té doby prokázána, omezující formulace ulamovala ponižujícímu aktu hrot. Také přidružený zákaz četby a výkladu tří Wyclifových spisů (*Trialogus, Dialogus, De eucharistia*) měl omezený účinek, neboť se vztahoval pouze na bakaláře *in artibus*.¹⁶⁵

Provokativní volbou Matěje z Knína za vedoucího mistra příští disputace *de quolibet* reformní minorita proti sobě ještě více popudila arcibiskupa Zbyňka, který mimo jiné přikázal do 4. července 1408 předložit jeho kanceláři k posouzení všechny opisy Wyclifových děl. Arcibiskupovy mandáty tím potvrzovaly Meistermannovy žaloby u římské kurie na kacířské projevy v pražské církevní provincii. Za této situace vstoupil do hry panovník, neboť jakýkoli stín vržený na pravověrnost jeho země nahrával římskému protikráli Ruprechtovi. Václav, jemuž svitla naděje na rehabilitaci *via concilii*, takřka okamžitě arcibiskupa donutil vydat na mimořádném synodu osvědčení o pravověrnosti arcidiecéze. Zájmy vysoké politiky královského dvora tak prospěly ohrožené reformní družině kolem Jana Husa, na něhož se stále více zaměřovala arcibiskupova pozornost.

k dějinám Karlovy universitky v době Husově a husitské. I. Kolem Dekretu kutnohorského, Sborník historický 4, 1956, s. 33–40. K širšímu pozadí viz Peter HILSCH, *Johannes Hus, Prediger Gottes und Ketzer*, Regensburg 1999, s. 76–115. Dále srov. Egbert P. Bos, *Towards a Logic of Fiction: Ludolph Meistermann of Lübeck*, in: *Was ist Philosophie im Mittelalter?* J. A. Aertsen – A. Speer (edd.), Berlin – New York 1998, s. 809–817.

164) Zde třeba zmínit především studie Viléma HEROLDA, *Magister Hieronymus von Prag und die Universität Köln*, in: *Die Kölner Universität im Mittelalter*, Alfred Zimmermann (ed.), (Miscellanea Mediaevalia, 20), Berlin 1989, s. 255–273; též, *Der Streit zwischen Hieronymus von Prag und Johann Gerson*, in: *Société et Église. Textes et discussions dans les universités d'Europe centrale pendant le Moyen Âge tardif*, Turnhout 1995, s. 77–89. Neméně závažné jsou studie, které ve své poslední knize přetiskl Zénon KALUZA, *Études doctrinales sur le XIVe siècle. Théologie, Logique, Philosophie*, Paris 2013, s. 207–332. Výsledky vlastního bádání jsem shrnul v cit. monografii *Život a dílo Jeronýma Pražského*.

165) Srov. Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I-1*, Praha 1919, s. 206–374.

Prudký vývoj událostí od léta 1408 do května následujícího roku zde není třeba podrobně sledovat. Pozornosti si především zaslouhuje energický postup Jana Husa, jemuž po odchodu mistrů Stanislava a Pálče k římské kurii stál na artistické fakultě po boku především mistr Jeroným Pražský. Všechny vlastence na univerzitě hnětlo, že příliv zahraničních studentů po roce 1405 posiloval protireformní univerzitní stranu a zmenšoval naděje na získání rozhodujícího postavení na domácím vysokém učení. Jejich obavy a tužby sdíleli reformně smýšlející příslušníci dvorské šlechty i čeští konšelé na Starém Městě pražském, kteří právě v roce 1408 po prvé získali většinu v radě. Pro blízkou budoucnost mělo nemenší význam, že s Husovou akční skupinou začali sympatizovat mladší příslušníci panských rodů, které dříve stály v ozbrojené opozici vůči králi Václavovi.

K rozhodující fázi zápasu na univerzitě došlo v lednu 1409. Roznětkou se stal, jak se dalo předem očekávat, výroční kvodlibet Matěje z Knína.¹⁶⁶ Jelikož většina německých profesorů odmítala vystoupit na disputaci mistra podezřelého z kacířství, králův mandát jim účast uložil jako neomluvitelnou povinnost. Kvodlibet vyvrcholil plamenným projevem mistra Jeronýma, který v přítomnosti brabantského poselstva a pražských konšelů obhajoval Wyclifovy „pravdy“ a kacířskou neposkrvněnost „svatosvatého“ českého národa.¹⁶⁷ Dalším krokem zákulisního scénáře byla výzva představitelům univerzitních národů, aby neprodleně doručili panovníkově radě stanovisko k obeslání generálního koncilu do Pisy. Zatímco mluvčí českého národa bez váhání odpověděli kladně, korporace zahraničních mistrů účast na koncilu nedoporučily.¹⁶⁸

Patové situace německých odpůrců, kteří museli přihlížet k postojům svých domácích vrchností, bleskurychle využili vůdci reformní skupiny. Cesta ke dvoru v Kutné Hoře se jim vyplatila, neboť s pomocí svých stoupců dosáhli 18. ledna 1409 vydání královského dekretu, kterým se domácímu univerzitnímu národu dostalo tří hlasů proti jednomu společnému hlasu zbývajících národů „při veškerých poradách, soudech, zkouškách, volbách a jakýchkoli jiných jednáních a řízeních“.¹⁶⁹ Pod nátlakem protestující většiny Václav IV. zakolísal a za náznak souhlasu s obesláním koncilu nezávazně v únoru 1409 přislíbil delegaci tří národů revokaci Kutnohorského ediktu. Němečtí mistři a studenti si však odpřisáhnutím požadavku celkové restituce původní univerzitní ústavy podřízli větev sami pod sebou. Bez ústupků z obou stran již nebylo možné dojít k oboustranně přijatelné dohodě. Když se mistru Janu Jesenicovi podařilo formálně obhájit právoplatnost králova zásahu do univerzitních poměrů, nezbylo většině německých mistrů a studentů nic jiného, než v květnu 1409 opustit Prahu.¹⁷⁰

166) Více k tomu viz J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 77–90.

167) Viz Jeronýmovo *Recommendacio arcium liberalium* výše v pozn. 110.

168) Podrobně k vývoji událostí Martin Nodl, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 200–213.

169) Kritické vydání dekretu pořídil Gustav FRIEDRICH, in: *Dekret kutnohorský*, Praha 1909, s. 67–68.

170) Starší literaturu podrobně a kriticky shrnul M. NODL, *Dekret kutnohorský*, passim, srov. též v tomto souboru stať *Kutnohorský dekret po 600 letech*, na níž se podílel.

Pro rozvířené poměry na pražské univerzitě byly příznačné potíže, s nimiž se v roce 1407 setkal při přijímacím řízení do profesorského sboru artistické fakulty mistr čtyř univerzit Jeroným Pražský. Ohlas jeho bouřlivých disputací v Paříži, Kolíně a v Heidelbergu způsobil, že mu provokativně bylo ke vstupní disputaci zadáno téma z Buridanovy nominalistické kvestie. Jeroným se nezalekl, ostře čelil svým oponentům i v dalších povinných disputacích a v následujícím období svým radikalismem strhl na reformní stranu mladší mistry, bakaláře i studenty českého národa.¹⁶⁴ Mezitím reformní působení Jana Husa na kazatelně v Betlémské kapli podnítilo k žalobám zástupce farářů více než čtyř desítek pražských farních kostelů. A jelikož také někteří domácí profesori teologie spolu s kanonisty z metropolitní kapituly začali bít na poplach proti učené herezi, arcibiskup Zbyněk dal v květnu 1408 souhlas k zahájení procesu proti mistru Matěji z Knína, jednomu z mladších stoupenců Wyclifova učení. Na základě jeho vynuceného odpřisáhnutí kacířství pak zastrašená část teologů a starších mistrů českého národa prosadila na svém plenárním zasedání 28. května 1408 zákaz hlásat kterýkoli ze 45 Wyclifových článků v jejich kacířském nebo pohoršlivém smyslu. A protože s výjimkou remanenční teorie nebyla heretičnost Wyclifových sentencí až do té doby prokázána, omezující formulace ulamovala ponižujícímu aktu hrot. Také přidružený zákaz četby a výkladu tří Wyclifových spisů (*Trialogus*, *Dialogus*, *De eucharistia*) měl omezený účinek, neboť se vztahoval pouze na bakaláře *in artibus*.¹⁶⁵

Provokativní volbou Matěje z Knína za vedoucího mistra příští disputace *de quolibet* reformní minorita proti sobě ještě více popudila arcibiskupa Zbyňka, který mimo jiné přikázal do 4. července 1408 předložit jeho kanceláři k posouzení všechny opisy Wyclifových děl. Arcibiskupovy mandáty tím potvrzovaly Meistermannovy žaloby u římské kurie na kacířské projevy v pražské církevní provincii. Za této situace vstoupil do hry panovník, neboť jakýkoli stín vržený na pravověrnost jeho zemí nahrával římskému protikráli Ruprechtovi. Václav, jemuž svitla naděje na rehabilitaci *via concilii*, takřka okamžitě arcibiskupa donutil vydat na mimořádném synodu osvědčení o pravověrnosti arcidiecéze. Zájmy vysoké politiky královského dvora tak prospěly ohrožené reformní družině kolem Jana Husa, na něhož se stále více zaměřovala arcibiskupova pozornost.

k dějinám Karlovy universiky v době Husově a husitské. I. Kolem Dekretu kutnohorského, Sborník historický 4, 1956, s. 33–40. K širšímu pozadí viz Peter HILSCH, *Johannes Hus, Prediger Gottes und Ketzer*, Regensburg 1999, s. 76–115. Dále srov. Egbert P. Bos, *Towards a Logic of Fiction: Ludolph Meistermann of Lübeck*, in: *Was ist Philosophie im Mittelalter?* J. A. Aertsen – A. Speer (edd.), Berlin – New York 1998, s. 809–817.

164) Zde třeba zmínit především studie Viléma HEROLDA, *Magister Hieronymus von Prag und die Universität Köln*, in: *Die Kölner Universität im Mittelalter*, Alfred Zimmermann (ed.), (Miscellanea Mediaevalia, 20), Berlin 1989, s. 255–273; řž, *Der Streit zwischen Hieronymus von Prag und Johann Gerson*, in: *Société et Église. Textes et discussions dans les universités d'Europe centrale pendant le Moyen Âge tardif*, Turnhout 1995, s. 77–89. Neméně závažné jsou studie, které ve své poslední knize přetiskl Zénon KALUZA, *Études doctrinales sur le XIVe siècle. Théologie, Logique, Philosophie*, Paris 2013, s. 207–332. Výsledky vlastního bádání jsem shrnul v cit. monografii *Život a dílo Jeronýma Pražského*.

165) Srov. Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I-1*, Praha 1919, s. 206–374.

Prudký vývoj událostí od léta 1408 do května následujícího roku zde není třeba podrobně sledovat. Pozornosti si především zasluhuje energický postup Jana Husa, jemuž po odchodu mistrů Stanislava a Pálče k římské kurii stál na artistické fakultě po boku především mistr Jeroným Pražský. Všechny vlastence na univerzitě hnětlo, že příliv zahraničních studentů po roce 1405 posiloval protireformní univerzitní stranu a zmenšoval naděje na získání rozhodujícího postavení na domácím vysokém učení. Jejich obavy a tužby sdíleli reformně smýšlející příslušníci dvorské šlechty i čeští konšelé na Starém Městě pražském, kteří právě v roce 1408 po prvé získali většinu v radě. Pro blízkou budoucnost mělo nemenší význam, že s Husovou akční skupinou začali sympatizovat mladší příslušníci panských rodů, které dříve stály v ozbrojené opozici vůči králi Václavovi.

K rozhodující fázi zápasu na univerzitě došlo v lednu 1409. Roznětkou se stal, jak se dalo předem očekávat, výroční kvodlibet Matěje z Knína.¹⁶⁶ Jelikož většina německých profesorů odmítala vystoupit na disputaci mistra podezřelého z kacířství, králův mandát jim účast uložil jako neomluvitelnou povinnost. Kvodlibet vyvrcholil plamenným projevem mistra Jeronýma, který v přítomnosti brabantského poselstva a pražských konšelů obhajoval Wyclifovy „pravdy“ a kacířskou neposkrvněnost „svatosvatého“ českého národa.¹⁶⁷ Dalším krokem zákulisního scénáře byla výzva představitelům univerzitních národů, aby neprodleně doručili panovníkově radě stanovisko k obeslání generálního koncilu do Pisy. Zatímco mluvčí českého národa bez váhání odpověděli kladně, korporace zahraničních mistrů účast na koncilu nedoporučily.¹⁶⁸

Patové situace německých odpůrců, kteří museli přihlížet k postojům svých domácích vrchností, bleskurychle využili vůdci reformní skupiny. Cesta ke dvoru v Kutné Hoře se jim vyplatila, neboť s pomocí svých stoupenců dosáhli 18. ledna 1409 vydání královského dekretu, kterým se domácímu univerzitnímu národu dostalo tří hlasů proti jednomu společnému hlasu zbývajících národů „při veškerých poradách, soudech, zkouškách, volbách a jakýchkoli jiných jednáních a řízeních“.¹⁶⁹ Pod nátlakem protestující většiny Václav IV. zakolísal a za náznak souhlasu s obesláním koncilu nezávazně v únoru 1409 přislíbil delegaci tří národů revokaci Kutnohorského ediktu. Němečtí mistři a studenti si však odpřisáhnutím požadavku celkové restituce původní univerzitní ústavy podřizli větev sami pod sebou. Bez ústupků z obou stran již nebylo možné dojít k oboustranně přijatelné dohodě. Když se mistru Janu Jesenicovi podařilo formálně obhájit právoplatnost králova zásahu do univerzitních poměrů, nezbylo většině německých mistrů a studentů nic jiného, než v květnu 1409 opustit Prahu.¹⁷⁰

166) Více k tomu viz J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 77–90.

167) Viz Jeronýmovo *Recommendacio arcium liberalium* výše v pozn. 110.

168) Podrobně k vývoji událostí Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 200–213.

169) Kritické vydání dekretu pořídil Gustav FRIEDRICH, in: *Dekret kutnohorský*, Praha 1909, s. 67–68.

170) Starší literaturu podrobně a kriticky shrnul M. NODL, *Dekret kutnohorský*, passim, srov. též v tomto sboru stať *Kutnohorský dekret po 600 letech*, na níž se podílel.

Čeští wyclifité, mezi nimiž měli artisté naprostou převahu, toužili být na domácím vysokém učení „hlavou, a ne ocasem“.¹⁷¹ S účinnou podporou urozených stoupců na královském dvoře se jim to podařilo. I když část cizích studentů a bakalářů odešla z Prahy se značným zpožděním až po zkouškách a promociích, hromadná secese svými mezinárodními i domácími důsledky hluboce zasáhla do vývoje nejen artistické fakulty, ale i reformního hnutí. Pražská univerzita se přidala k většině zemských univerzit a definitivně tak ztratila své vůdčí postavení v „nové“ Evropě.

Vítězství reformní strany

Naposled se pokusili mluvčí tří cizích národů zvrátit novou univerzitní ústavu při volbách rektora a děkana nejpočetnější artistické fakulty v týdnu před sv. Jiřím (23. dubna) 1409. V rozporu s usnesením Dekretu kutnohorského zahraniční profesori prosazovali volbu rektora podle starého řádu a málem se jim podařilo přimět krále ke kompromisu v podobě paritního střídání akademických funkcí tak, že by je v jednom pololetí vykonávali Češi a ve druhém cizinci. Proti tomu rozhodně protestovali zástupci domácího národa, kteří v rozporu s dosavadními zvyklostmi prosazovali uplatnění nového poměru univerzitních hlasů i při volbě děkana artistické fakulty. Když se ani po dvou týdnech nepodařilo volby provést, zasáhl 9. května 1409 královský komisař Mikuláš Augustinův, který v doprovodu staroměstských konšelů vnikl do Karlovy koleje a nátlakem svých ozbrojenců přiměl rektora Henninga z Baltenhagenu a děkana Alberta Varentrappa vydat zadržované insignie. Hned nato pak na základě králova výnosu jmenoval nové funkcionáře.¹⁷² Děkanem artistické fakulty se tehdy stal vlivný stoupenec reformní strany mistr Šimon z Tišnova, jenž okolnosti svého nástupu do funkce stručně zaznamenal do úřední knihy.¹⁷³ Volby ostatních fakultních funkcionářů pak proběhly podle dosavadních zvyklostí. Ke konci roku 1409 se vnitřní poměry na vysokém učení uklidnily do té míry, že artistická fakulta finančně podpořila odeslání univerzitního rotulu se žádostmi o papežské přísliby na uprázdněná obročí.

Napětí mezi arcibiskupem a reformními wyclifity se stále více přenášelo i na půdu artistické fakulty. Klatby, jimiž Zbyněk z Házmburka zahrnul řadu svých odpůrců z mistrovského sboru, přilily oleje do ohně. Ten se znovu naplno rozhořel po zamítavém stanovisku papežské kurie k odvolání pěti studentů *in artibus* ve věci Wyclifových knih. Vyhláška z 16. června 1410, kterou arcibiskup rozkázal vydat bludné traktáty oxfordského reformátora, mimo jiné přiměla Jana Husa k dalšímu odvolání do Říma, k němuž se vedle mistra Zdislava ze Zvířetic jmenovitě připojilo i několik bakalářů a studentů artistické fakulty. Byli to také studenti, kteří posměš-

171) K tomuto ideologickému klíši F. ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, s. 34–48.

172) Více k tomu Jiří KEJŘ, *Sporné otázky kolem Dekretu kutnohorského*, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83–121; a nejnověji M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 263–269.

173) *Liber decanorum*, MHUP I-1, s. 403–405.

nými popěvkou a pouličními výtržnostmi na počátku července bouřlivě protestovali proti spálení Wyclifových knih. Jejich profesori dali přednost disputačnímu cyklu, v němž postupně obhajovali pravověrnost filozofických i teologických traktátů Jana Wyclifa.¹⁷⁴

Pedagogická činnost se mezitím dostávala na vedlejší kolej. V podzimním termínu roku 1410 získalo bakalářský grad pouze sedm studentů, přičemž se žádný kandidát nepřihlásil ke zkouškám vyššího stupně. Pokleslou prestiž fakulty i celé univerzity měla napravit kvodlibetní disputace v lednu 1411, jejíž přípravu na sebe vzal sám vůdce reformní strany. Hus si pro každého ze 67 předpokládaných účastníků připravil vtipnou úvodní apostrofu, jejíž rétorická uvolněnost v ničem neodrážela vzrušenou atmosféru doby. Na poslední chvíli sice dvanáct mistrů účast odřeklo, leč i tak šlo o přesvědčivou manifestaci učenosti mistrovského sboru. Na rozdíl od bojovného klání na Knínově kvodlibetu před dvěma roky Husovy disputace s jednotlivými mistry záměrně odváděly pozornost od ožehavých otázek doktrinální povahy.¹⁷⁵ Poklidný průběh kvodlibetu narušil pouze mistr Jakoubek ze Stříbra († 1429), který ve své kvestii zdůvodnil svrchovanost „božího zákona“ ve Wyclifově pojetí nad výnosy („nálezky“) pozemských instancí. Dohra, kterou měla Jakoubkova pozice na teologické fakultě, signalizovala vzrůstající napětí mezi radikální a konzervativní částí reformní strany. Proti Stanislavovi ze Znojma a Štěpánovi z Pálče se tehdy postavil mistr Michal z Malenic, jenž svou wyclifskou orientaci dal najevo i v úvodním vystoupení svého kvodlibetu v lednu 1412. Ze vzácně dochovaného záznamu diskuse k jeho tzv. principiální otázce (*quaestio principalis*), které se zúčastnilo 37 mistrů, si lze učinit názornou představu o průběhu a úrovni celého aktu.¹⁷⁶

Dochasně ovládnutí nejpočetnější artistické fakulty umožnilo Husovu reformnímu okruhu legálně rozšířit propagační kampaň. Rozhodující roli v tomto ohledu sehrály nátlakové skupiny studentů, jejichž demonstrace v letech 1409 až 1412 přispěly k radikalizaci hnutí v metropoli i na venkově. Právě ve chvíli, kdy se zdálo, že všechny sankce pražských i římských protireformních výnosů a rozsudků zůstanou bez účinku, odpustková aféra přinesla nejen hlubokou roztržku mezi králem Václavem a Janem Husem, ale i definitivní rozkol uvnitř reformní strany.¹⁷⁷ Bezprostřední reakcí na zahájení odpustkového prodeje byla studentská demonstrace zorganizovaná mistrem Jeronýmem Pražským na přelomu května a června 1412. Manifestační pochod skončil spálením papežských bul. Závažnější dosah než tato alegorická maškaráda měly další nátlakové kampaně, během nichž již docházelo k pouličnímu násilí.¹⁷⁸ Poprava tří mladíků, kteří se počátkem července

174) Viz Howard KAMINSKY, *A History of the Hussite Revolution*, Berkeley – Los Angeles 1967, s. 62–75.

175) *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*; a J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 90–94.

176) Ke kvodlibetu Michala z Malenic viz J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 94–97; a F. ŠMAHEL, *Kvodlibetní diskuse*, s. 27–52.

177) Nejnověji viz F. ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 121–130; a Pavel SOUKUP, *Jan Hus. Život a smrt kazatele*, Praha 2005, s. 16–128.

178) František ŠMAHEL, *Le mouvement des étudiants à Prague dans les années 1408–1412*, *Historica. Les sciences historiques en Tchécoslovaquie* 14, 1967, s. 33–75.

aktivně zúčastnili studentských výtržností, byla i pro artistickou fakultu důrazným varováním. Horké hlavy se dočasně uklidnily, napětí však zůstalo ve vzduchu a bylo jen otázkou času, kdy dojde k další konfrontaci.

Při všech svých povinnostech stačil Jan Hus ještě v letech 1409 až 1411 determinovat nebo promovat řadu studentů a bakalářů. Poslední zápis tohoto druhu je v děkanské knize z 29. února přestupného roku 1412. Vynucené pobyty na venkově a intenzivní příprava na veřejné slyšení před koncilem mu zabránily pokračovat v pedagogické činnosti, nadále však udržoval styky s mnoha kolegy i žáky.¹⁷⁹ O to více překvapuje, že děkanové ve svých úředních aktech opomenuli zaznamenat mučednictví dvou předních členů profesorského sboru, kteří skonali na hranicích v Kostnici. Na horké půdě koncilu se Jan Hus († 1415) a Jeroným Pražský († 1416) znovu tváří v tvář setkali se svými někdejšími protivníky z doby před i po secesi tří cizích národů. Jejich posledním disputacím a marným obranám byli zprvu přítomni i oficiální vyslanci pražské univerzity.¹⁸⁰ Artistická fakulta poskytla na úhradu výdajů poselstva deset kop grošů a poměrně značnými půjčkami nebo finančními příspěvky také v následujícím období pomáhala rektorovi zajistit chod jeho úřadu a tím i celé univerzity.¹⁸¹

Kacířská pověst pražské univerzity některé vzdělance odrazovala, jiné však lákala. K malé pospolitosti německých nonkonformistů Drážďanské školy v domě českého národa U Černé růže náležel i starší mistr Petr Keszner z Drážďan († před 1425), autor oblíbených studijních příruček ke zkouškám z gramatiky, logiky i přírodní filozofie, který spolu s Jakoubkem ze Stříbra a Mikulášem z Drážďan v roce 1414 obnovil laické přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou.¹⁸² Skupinu reformních mistrů artistické fakulty doplnil v červnu 1416 mistr pařížské univerzity Pavel z Kravař († 1433)¹⁸³ a krátce nato též oxfordský exulant mistr Petr Payne, jenž byl do profesorského sboru přijat v únoru následujícího roku.¹⁸⁴ Řada z těchto reformátorů a jejich žáků dříve či později zahynula na popravištích v různých evropských zemích.

179) Srov. F. M. BARTOŠ, *Hus jako student a profesor Karlovy university*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1958, s. 9–36.

180) K delegátům pražské univerzity na koncilu v Kostnici F. M. BARTOŠ, *Zástupci Karlovy university na kostnickém koncilu*, in: Sborník prací věnovaných prof. dr. G. Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 1–8; a též, *Das Reformprogramm des Mag. Johannes Cardinalis von Bergreichenstein, des Gesandten der Karls-Universität in Prag, für das Konzil zu Konstanz*, in: Festschrift für Hermann Heimpel zum 70. Geburtstag II, Göttingen 1972, s. 652–685.

181) Srov. *Liber decanorum*, MHUP I-1, s. 431–432.

182) Viz zvl. Howard KAMINSKY, *Nicholas of Dresden and the Dresden School in Hussite Prague. Introduction to Master Nicholas of Dresden, The Old Color and the New*, Transactions of the American Philosophical Society 55, 1965, s. 5–28; a čtené studie Romola CEGNI, z nichž uvádím *Nicola della Rosa Nera detto da Dresda, De reliquiis et de veneratione sanctorum: De purgatorio*, MPP 2, 1977. Nověji viz Petra MUTLOVÁ, *Vybrané prameny k existenci drážďanské školy*, in: *Querite primum regnum Dei: sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové*, Brno 2006, s. 553–560.

183) Lawrence MOONAN, *Pavel Kravar, and some Writings once attributed to him*, The Innes Review 27, 1976, s. 3–23.

184) K Petru Paynovi viz moji stať, *Curriculum vitae Magistri Petri Paene*, in: In memoriam Josefa Macka (1922–1991), Milošlav Polívka a František Šmahel (edd.), Praha 1996, s. 141–160.

Počty graduovaných studentů *in artibus* klesaly rok od roku, navzdory tomu se však ještě v lednu 1417 zúčastnilo kvodlibetu Prokopa z Kladrub kolem čtyř desítek mistrů. Na rozdíl od předcházejícího kvodlibetu v roce 1416, jemuž mistr Šimon z Tišnova vtiskl bojovně husitský ráz, mělo disputační klání Prokopa z Kladrub zahájit ostrou protireformní kampaň.¹⁸⁵ Jejím předznamenáním byla suspenze privilegií pražského generálního studia, kterou kostnický koncil vyhlásil v průběhu roku 1416. V souladu s tímto výnosem pražský arcibiskup Konrád z Vechty odmítl 20. ledna 1417 udělit povolení k mistrovským zkouškám na artistické fakultě. Bez úspěchu zůstala i další žádost fakulty, k níž se děkanovi podařilo získat přímluvnou královu pečeť. Arcibiskupova neústupnost zvýšila odhodlání utrakvistické většiny zbytkové univerzity jednoznačně vystoupit na obranu reformního programu.¹⁸⁶

Deklarací o pravověrnosti kalicha z 10. března 1417 pražská univerzita odmítla autoritu kostnického koncilu a nepřímo se tím sama dočasně vyvázala ze sítě evropských univerzit.¹⁸⁷ Jestliže již dříve doktrinální rozepře zatlačovaly výuku do pozadí, v roce 1419 se již nekonaly ani zkoušky. Stalo se tak, jak stojí v posledním předrevolučním zápise děkanské knihy, z „jistých a pochopitelných důvodů“, jimiž měl mistr Bořivoj z Prahy na mysli počátek náboženských válek.¹⁸⁸ Pražská fakulta svobodných umění měla na urychleném vývoji českého reformního hnutí nemalý podíl, neboť po rozpadu teologické fakulty poskytla vzdělání většině husitských bohoslovců a kazatelů. Rozšířením svého studijního programu tak artistická fakulta předurčila i podobu pražského vysokého učení v následujícím období.

185) J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 97–104.

186) Více k tomu H. KAMINSKY, *The University of Prague*, s. 79–106, a František ŠMAHEL, *Die Prager Universität und der Hussitismus* [česká verze v tomto souboru].

187) Jiří KEJŘ, *Deklarace pražské university z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, Sborník historický 8, 1961, s. 133–156.

188) *Liber decanorum facultatis artium: „Item anno, quo supra,.... omissum est examen baccalariandorum ex certis et rationabilibus causis“* (MHUP I-1, s. 452).

Příloha

Decani, assessores, collectores, deputati quatuor nationum, examinatoresque facultatis artium 1367–1419

1367		Henricus de Embeg, <i>Bav.</i> , vicerector
1368/9. 10.	dec.	1. Henricus de Embeg, <i>Bav.</i>
1368/19. 11.	dec.	2. Fridmannus de Praga, <i>Boh.</i>
1369/22. 4.	dec.	1. Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i>
1369/7. 7.	dec.	2. Johannes de Hollandria, <i>Bav.</i>
1369/12. 10.	dec.	Nicolaus de Gewiczka, <i>Boh.</i>
ex. bac./16. 10.		Fridmannus de Praga, <i>Boh.</i> Wilbernus de Stadis, <i>Sax.</i>
1370/21. 4.	dec.	Hermannus (Strüve) de Ravensberg, <i>Bav.</i>
ex. bac./1. 6.		Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i> Johannes de Drszczka, <i>Boh.</i> Thomas de Pusilia, <i>Pol.</i>
1370/20. 10.	dec.	Dytherus de Wydera, <i>Pol.</i> (?)
ex. bac./22. 2.		Johannes de Drszczka, <i>Boh.</i> Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i> Gerardus Wisbeke de Osenbrughe, <i>Bav.</i>
1371/20. 4.	dec.	Gerardus Wisbeke de Osenbrughe, <i>Bav.</i>
ex. bac./24. 5.		Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i> Johannes (de) Marienwerder, <i>Pol.</i> Ludovicus de Praga, <i>Boh.</i>
ex. bac./15. 9.		Hermannus de Ravensberg, <i>Bav.</i> Rutgerus de Lippia, <i>Bav.</i> (?) Gotfridus de Erclens(ia), <i>Sax.</i> (?)
1371/12. 10.	dec.	Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i>
1372/22. 4.	dec.	Wernerus (de) Cruczeburg, <i>Pol.</i>
ex. bac./15. 5.		Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i> Conradus de Soltau, <i>Sax.</i> Johannes de Drszczka, <i>Boh.</i>
1372/10. 10.	dec.	Conradus de Soltau, <i>Sax.</i>
1373/12. 3.	dec.	Franciscus de Ravensberg, <i>Bav.</i>
1373/21. 4.	dec.	continuatio
ex. bac./12. 6.		Turdo de Suecia, <i>Sax.</i> Menso de Beckhusen, <i>Bav.</i> Erhardus de Nürenberg, <i>Bav.</i>
1373/9. 10.	dec.	Rutgerus de Lippia, <i>Bav.</i> (?)
1374/16. 4.	dec.	Johannes Marienwerder, <i>Pol.</i>
ex. bac./20. 5.		Menso (de Beckhusen), <i>Bav.</i> Bartholomeus (de Torgellow), <i>Pol.</i> Sanderus (de Meppen), <i>Bav.</i>
1374/15. 10.	dec.	Nicolaus de Gubin, <i>Pol.</i>
ex. bac./17. 12.		Johannes Westfali, <i>Pol.</i> Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i> Blasius Lupus, <i>Boh.</i>

ex. lic./12. 2.		Johannes Wenceslai de Praga, <i>Boh.</i> Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i> Mathaeus (de Cracovia ?), <i>Pol.</i> Thomas de Pusilia, <i>Pol.</i>
ex. bac./24. 3.		Conradus de Soltau, <i>Sax.</i> Rutgerus de Lippia, <i>Bav.</i> (?) Martinus de Bohemia, <i>Boh.</i>
1375/25. 4.	dec.	Menso de Bekhusen, <i>Bav.</i>
1375/14. 10.	dec.	Johannes Yezer de Frankefordia, <i>Sax.</i> (?)
ex. bac./5. 1.		Rutgerus de Lippia, <i>Bav.</i> (?) Blasius Lupus, <i>Boh.</i> Theodoricus (Misdruoghen) de Wollin, <i>Pol.</i> Georgius (Kelre de Stargardia), <i>Sax.</i> Wasmodus de Honberg, <i>Bav.</i> (Albertus) Czoymborg (Czambor), <i>Pol.</i>
ex. bac./9. 3.		Henricus Woleri de Stadis, <i>Sax.</i>
1376/21. 4.	dec.	Blasius Lupus, <i>Boh.</i>
1376/10. (?)	dec.	Wasmodus de Homberg, <i>Bav.</i>
1377/4. (?)	dec.	Menso de Bekhusen, <i>Bav.</i> Johannes de Schowenborg, <i>Sax.</i> Bohunko (Karlikonis de Trztienicz), <i>Boh.</i> (Nicolaus de) Gubin, <i>Pol.</i> Bartholomaeus (de Torgellow), <i>Pol.</i> Johannes (Bebbe) de Wydenbrucke, <i>Sax.</i> (?) decanus (Wasmodus de Homberg), <i>Bav.</i>
ex. bac./QTP		Erhardus Kauffmann de Nurenberga, <i>Bav.</i> Hermannus de Ravensberg, <i>Bav.</i> Blasius Lupus, <i>Boh.</i> Johannes Scho(we)nberg, <i>Sax.</i> Johannes de Elbingo, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTC		Hermannus de Ravensberg, <i>Bav.</i> Conradus de Soltau, <i>Sax.</i> Menso de Bekhusen, <i>Bav.</i> Johannes Rippin, <i>Pol.</i> (?) Petrus de Znoyma, <i>Boh.</i>
1377/11. 10.	dec.	Gebhardus Kemyn
ex. bac./QTA		(Blasius) Lupus, <i>Boh.</i> Bartholomaeus (de Torgellow), <i>Pol.</i> Johannes Ysner, <i>Pol.</i> Wasmodus de Homberg, <i>Bav.</i> Martinus Bohemus, <i>Boh.</i> Georgius Kelre de Stargardia, <i>Sax.</i> (Johannes) Wincler(us), <i>Pol.</i> (Johannes de) S(Z)uchtelin, <i>Bav.</i>
1378/20. 4.	dec.	Georgius Kelre de Stargardia, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTP		Ludovicus de Praga, <i>Boh.</i>
1378/9. 10.	dec.	
ex. bac./11. 12.		
ex. bac./QTTQ		
1379/15. 4.	dec.	
ex. bac./QTC		

- Johannes (de Wilre, alias) de Gulch, *Bav.*
 Tylmannus (Willeri) de Brunsberg
 Bertholdus (de) Schneen, *Sax.*
- 1379/11. 10.**   **dec.**   **Johannes de Wilre alias de Gulch, Bav.**
1380/21. 4.   **dec.**   **Johannes Bebbe de Wydenbrugge**
 ex. bac./16. 5.   Nicolaus de Luthomysl, *Boh.*
 Nicolaus Gubin, *Pol.*
 Albertus Engelschalk, *Bav.*
 Burchardus Ekermann, *Sax.*
- 1380/13. 10.**   **dec.**   **Mathias (de) Kerbelicz, Sax.**
 ex. bac./QTA   Nicolaus de Rakovnik, *Boh.*
 Johannes Pappendorf, *Pol.*
 Heylmannus (Wunneberg de Wormacia), *Bav.*
 Nicolaus Storch (de Czebotha), *Pol.*
 Johannes (de Wilre, alias) de Gulch, *Bav.*
 Adam (de Nezeticz), *Boh.*
 Johannes Ysner, *Pol.*
 Nicolaus Gutensberg, *Sax.*
- 1381/20. 4.**   **dec.**   **Ditmarus de Swerte, Sax.**
 ex. bac./QTP   Johannes de Moravia, *Boh.*
 Lambertus (de) Euskirchen, *Bav.*
 Johannes de Hyldensheim, *Sax.*
 Nicolaus Prowin, *Pol.*
 Petrus de Znoyma, *Boh.*
 Nicolaus de Meppen, *Bav.*
 Johannes Helcopii, *Pol.*
 Berholdus (de) Schneen, *Sax.*
- 1381/12. 10.**   **dec.**   **Lambertrus de Euskirchen, Bav.**
 ex. bac./QTA   Theodoricus Ymenhusen, *Bav. (?)*
 Johannes Winkler, *Pol.*
 Nicolaus (de) Luthomysl, *Boh.*
 C(onradus) Dryburg de Braclis, *Sax.*
 Adam (de Nezeticz), *Boh.*
 Heilmannus (Wunneberg) de Wormacia, *Bav.*
 Berserus (Salow), *Sax.*
 Petrus de Lignicz, *Pol.*
- 1382/18. 4.**   **dec.**   **Heylmannus de Wormacia, Bav.**
 ex. bac./QTP   Menso de Bekhusen, *Bav.*
 Conradus de Soltau, *Sax.*
 Nicolaus Gubin, *Pol.*
 Nicolaus de Luthomysl, *Boh.*
 Ditmarus (de Swerte), *Sax.*
 Johannes Moravus, *Boh.*
 Nicolaus Prowin, *Pol.*
 Johannes (de) Bremis, *Sax.*
- 1382/12. 10.**   **dec.**   **Thydericus Misdrughe de Wolin, Pol.**

- ex. bac./QTA   Nicolaus de Rakovnik, *Boh.*
 Johannes Munczinger, *Bav.*
 Johannes Gallici (de Wratislavia), *Pol.*
 Johannes Pappendorf, *Sax. (?)*
- ex. bac./QTQ   Petrus de Znoyma, *Boh.*
 Conradus de Wormacia, *Bav.*
 Johannes Winkler, *Pol.*
 Jacobus de Briczen, *Sax.*
- 1383/18. 4.**   **dec.**   **Johannes de Moravia, Boh.**
 ex. bac./QTP   Nicolaus de Luthomysl, *Boh.*
 Nicolaus Storch, *Pol.*
 Hermannus Gesing (de Winterswick), *Bav.*
 Henricus de Ribenicz, *Sax.*
 Conradus de Soltau, *Sax.*
 Albertus Engelschalk, *Bav.*
 Johannes Ysner, *Pol.*
 Hermannus Lum(e)nicz, *Boh.*
- 1383/9. 10.**   **dec.**   **Johannes Wincler, Pol.**
 ex. bac./QTA   Nicolaus de Rakownik, *Boh.*
 Nicolaus (Wigandi) de Cracovia, *Pol.*
 Gerardus Groening, *Bav.*
 Nicolaus Beyger, *Pol.*
 Petrus de Znoyma, *Boh.*
 Nicolaus Magni de Jawor, *Pol.*
 Henricus de Perching, *Bav.*
 Henricus de Bremis, *Sax.*
- ex. bac./QTQ   **1384/?**   **dec.**   **Nicolaus de Luthomysl, Boh.**
 ex. bac./31. 5.   Przibyslaus de Yssenicz, *Boh.*
 Ditmarus de Swerte, *Sax.*
 Johannes Gallici (de Wratislavia), *Pol.*
 Johannes Pappendorf, *Sax. (?)*
 Johannes Eliae (de Tyn), *Boh.*
 Wolfhardus (de Mulhusen), *Pol. (?)*
 Nicolaus (de) Meppen, *Bav.*
 Johannes (de) (de) Hildesheim, *Sax.*
- 1384/15. 10.**   **dec.**   **Ditmarus de Swerte, Sax.**
 ex. bac./QTA   Ludovicus de Praga, *Boh.*
 Henricus Grevenstein, *Bav.*
 Johannes Ysner, *Pol.*
 Jacobus de Briczen, *Sax.*
 Johannes de Moravia, *Boh.*
 Henningus de Borgh, *Sax.*
 Fridericus Veltprecher, *Bav.*
 Henricus Storch, *Pol.*
- ex. bac./QTQ   **1385/23. 4.**   **dec.**   **Nicolaus de Meppen, Bav.**
 ex. bac./QTP   Blasius Lupus, *Boh.*

- Nicolaus Burgmann, *Bav.*
 Henricus Rybenicz, *Sax.*
 Nicolaus Prowin, *Pol.*
 Petrus de Znoyma, *Boh.*
 Conradus de Wormacia, *Bav.*
 Henricus de Bremis, *Sax.*
 Nicolaus Storch, *Pol.*
- ex. bac./QTC
- 1385/17. 10. dec. **Johannes de (de) Hildesheim, Sax.**
 Lambertus (de) Euskirchen, *Bav.*
 Nicolaus Beyer, *Sax.*
 Stephanus de Colonia, *Boh.*
 Nicolaus de Danczk, *Pol.*
 Martinus de Pilsna, *Boh.*
 Blasius Lupus, *Boh.*
 Nicolaus Gubin, *Pol.*
 Ditmarus Swerte, *Sax.*
 Johannes Pappendorf, *Sax.* (?)
 Nicolaus de Luthomysl, *Boh.*
 Johannes Helcopii, *Pol.*
 Theodoricus de Monasterio, *Bav.*
 Johannes (de) Calvis, *Sax.*
- ex. mag./1386
- ex. bac./11. 3.
- 1386/28. 4. dec. **Hermannus Gesing de Winterswick, Bav.**
 Martinus de Yglavia, *Boh.*
 Tylemannus de Maguncia, *Bav.*
 Henricus Storch, *Pol.*
 Henningus Borgh, *Sax.*
 Johannes Eliae (de Tyn), *Boh.*
 Johannes Emershover, *Bav.* (?)
 Jacobus de Briczen, *Sax.*
 Petrus de Redin, *Pol.*
- ex. bac./QTC
- 1386/15. 10. dec. **Albertus Engelschalk, Bav.**
 Nicolaus de Budweis, *Boh.*
 Conradus de Wormacia, *Bav.*
 Nicolaus de Danczk, *Pol.*
 Henricus de Rybenicz, *Sax.*
 Jenko (Wenceslai) de Praga, *Boh.*
 Conradus de Wormacia, *Bav.*
 Nicolaus de Luthomysl, *Boh.*
 Nicolaus Beyer, *Sax.*
 Nicolaus de Danczk, *Pol.*
 Zavissius (de Zap), *Boh.*
 Conradus de Geysmaria, *Bav.*
 Johannes Helcopii, *Pol.*
 Johannes de Calvis, *Sax.*
- ex. mag./1387
- ex. bac./QTQ
- 1387/20. 4. dec. **Jacobus de Bry(n)czen, Sax.**
 Nicolaus de Luthomysl, *Boh.*

- Henricus Storch, *Pol.*
 Johannes de Hildesheim, *Sax.*
 Nicolaus de Meppen, *Bav.*
 Albicus (de Uniczow), *Boh.*
 Berserus (Salow), *Sax.*
 Johannes Huebner, *Pol.*
 Albertus Swarte, *Bav.*
- ex. bac./QTC
- 1387/14. 10. dec. **Johannes Eliae (de Tyn), Boh.**
 Stephanus de Colonia, *Boh.*
 Ioahannes Ysner, *Pol.*
 Nicolaus Burgmann, *Bav.*
 Reymarus de Wismaria, *Sax.*
 Martinus de Pilsna, *Boh.*
 Albertus Engelschalk, *Bav.*
 Jacobus Briczen, *Sax.*
 Henricus Storch, *Pol.*
 Johannes Eliae (de Tyn), *Boh.*
 Nicolaus de Luthomysl, *Boh.*
 Johannes Helcopii, *Pol.*
 Henricus Greuenstein, *Bav.*
 Johannes Lowenkoper, *Sax.*
- ex. mag./1388
- ex. bac./QTQ
- 1388/18. 4. dec. **Henricus Reczekow de Rybbenicz, Sax.**
 Martinus de Yglavia, *Boh.*
 Nicolaus (Beyer), *Sax.*
 Albertus Engelschalk, *Bav.*
 Nicolaus Prowin, *Pol.*
 Hodislaus Dub, *Boh.*
 Ioahannes de Calvis, *Sax.*
 Mathias de Legnicz, *Pol.*
 Henricus de Homberg, *Bav.*
- ex. bac./QTC
- 1388/10. 10. dec. **Conradus de Steynberg alias de Wormacia, Bav.**
 Johannes de Kralowicz, *Boh.*
 Johannes Arsen, *Bav.*
 Jacobus Bartenstein, *Pol.*
 Johannes (de) Hildesheim, *Sax.*
 Nicolaus Raco(w)nik, *Boh.*
 Nicolaus (de) Meppen, *Bav.*
 Johannes de Hildesheim, *Sax.*
 Stephanus de Colonia, *Boh.*
 Johannes Eliae, *Boh.*
 Johannes Altnower, *Bav.*
 Petrus Waltheri, *Pol.*
 Johannes de Lesse, *Sax.*
- ex. mag./1389
- ex. bac./QTQ
- 1389/21. 4. dec. **Johannes Helcopii, Pol.**
 Albertus Engelschalk, *Bav.*
 Albicus de Moravia (= de Uniczow), *Boh.*
- ex. bac./8. 6.

ex. bac./QTC		Ioahannes Gundrami (de Goltberrch), <i>Pol.</i> (?) Seg(e)bandus (Stoere), <i>Sax.</i> (?) Jacobus de Briczen, <i>Sax.</i> Tilemannus de Moguncia, <i>Bav.</i> Stephanus (de Colonia) rector in Wyssegrad, <i>Boh.</i> Tammo (de Quer(en)fort), <i>Pol.</i>
1389/9. 10.	dec.	Mathias de Legnicz, Pol. Nicolaus (de) Meppen, <i>Bav.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Johannes de Mutha, <i>Boh.</i> Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Mathias de Legnicz, <i>Pol.</i> Johannes Eliae (de Tyn), <i>Boh.</i> Johannes Lowenckoper, <i>Sax.</i> Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Jacobus Bertensteyn, <i>Pol.</i> Conradus de Geysmaria, <i>Bav.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i>
ex. mag./1390		
ex. bac./QTQ		
1390/16. 4.	dec.	Nicolaus Beyer, Sax. Johannes Hunerer (= Hübner), <i>Pol.</i> Henricus Homberg, <i>Bav.</i> Johannes (de) Hildesheim, <i>Sax.</i> Nicolaus Prowin, <i>Pol.</i> Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Petrus (de) Reddin, <i>Pol.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Christianus de Boysemborch, <i>Sax.</i> Hermannus de Chrudim, <i>Boh.</i> Johannes de Hildesheim, <i>Sax.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Nicolaus Czobecicz, <i>Pol.</i> Stephanus de s. Spiritu, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Henricus de Homberg, <i>Bav.</i> Paulus de Cracovia, <i>Pol.</i>
collectores		
assessores		
deputati nationum		
ex. bac./24. 5.		
ex. bac./QTC		
1390/15. 10.	dec.	Jacobus Trommiten de Bartensteyn, Pol. Andreas de Olomucz, <i>Boh.</i> Paulus de Cracovia, <i>Pol.</i> Iohanes Lesse, <i>Sax.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Johannes de Kralowicz, <i>Boh.</i> Johannes Munsterberg, <i>Pol.</i> Helmoldus Soltwedel, <i>Sax.</i> Fridericus Zunner, <i>Bav.</i> Martinus de Pilsna, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTA		
ex. bac./QTQ		
ex. mag./1391		

		Nicolaus Meppen, <i>Bav.</i> Henricus de Rybenicz, <i>Sax.</i> Jacobus Trommiten de Bartinsteyn, <i>Pol.</i> Johannes de Mutha, <i>Boh.</i>
1391/22. 4.	dec.	Henricus Stubing de Homberg, Bav. Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Johannes Monsterberg, <i>Pol.</i> Henricus de Rybenicz, <i>Sax.</i> Fridericus Sunner, <i>Bav.</i> Nicolaus Beyer, <i>Sax.</i> Johannes Altnower, <i>Bav.</i> Stephanus de Syecz, <i>Boh.</i> Nicolaus Zobeticz, <i>Pol.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Johannes de Hildesheim, <i>Sax.</i> Nicolaus Yawor, <i>Pol.</i> Conradus de Gaysmaria, <i>Bav.</i> Przibislaus (de Jesenicz), <i>Boh.</i> Petrus de Reddin, <i>Pol.</i> Henricus de Minden, <i>Sax.</i> Ulricus Fundan, <i>Bav.</i>
collectores		
assessores		
deputati nationum		
ex. bac./17. 5.		
ex. bac./QTC		
1391/14. 10.	dec.	Przibislaus de Jesenicz, Boh. Nicolaus Luthomysl, <i>Boh.</i> Helmoldus (de Soltwedel), <i>Sax.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Bertholdus de Colonia, <i>Bav.</i> Jacobus de Wartenstein, <i>Pol.</i> Algernussen, <i>Sax.</i> (= Aroldishussen Henricus ?) Stephanus de Stankow, <i>Boh.</i> Jacobus de Wartensteyn, <i>Pol.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Johannes Lessen, <i>Sax.</i> Nicolas de Luthomysl, <i>Boh.</i> Johannes de Kralowicz, <i>Boh.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Mathias Legnicz, <i>Pol.</i> Nicolaus Beier, <i>Sax.</i> Johannes de Kralowicz, <i>Boh.</i> (Nicolaus) Czobeczicz, <i>Pol.</i> Fridericus Sunner, <i>Bav.</i> Algernussen, <i>Sax.</i> (= Aroldishussen Henricus ?)
collectores		
assessores		
deputati nationum		
ex. bac./QTA		
ex. mag./1392		
ex. bac./QTQ		
1392/19. 4.	dec.	Johannes Arsen de Langewelt, Bav. Nicolaus de Luthomysl, <i>Boh.</i> Petrus de Reddin, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTP		

ex. bac./13. 9.		Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Henricus (de) Homberg, <i>Bav.</i> Johannes de Hildesheim, <i>Sax.</i> Thilmannus de Moguncia, <i>Bav.</i> Paulus Slackenwerder, <i>Boh.</i> Jacobus (Tromitten) de Bartenstein, <i>Pol.</i>
1392/?. 10. collectores	dec.	Stephanus de Colonia, Boh. Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Conradus Wytstat, <i>Bav.</i> Petrus de Posern <i>Pol.</i> Christanus Bosenborch, <i>Sax.</i> Christiannus de Prachaticz, <i>Boh.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Mathias de Legnicz, <i>Pol.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Petrus de Znoyma, <i>Boh.</i> Stepanus de Colonia, <i>Boh.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Johannes de Lesse, <i>Sax.</i> Johannes Munsterberg, <i>Pol.</i> Johannes de Muta, <i>Boh.</i> Conradus de Witstat, <i>Bav.</i> Hieronymus de Seydenberg, <i>Pol.</i> Christiannus de Boysenborgh, <i>Sax.</i>
deputati nationum		Ludolphus Meisterman, Sax.
ex. bac./QTA		Johannes de Munsterberg, Pol. Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Fridericus Zuner (de Ritheim), <i>Bav.</i> Petrus de Koneprus, <i>Boh.</i> Helmoldus (de Soltwedel), <i>Sax.</i> Conradus Tzach, <i>Pol.</i> Johannes (Pfyster de) Eystet, <i>Bav.</i> Petrus de Koneprus, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Conradus Ringer, <i>Bav.</i> Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Jacobus de Bartistayn, <i>Pol.</i> Johannes de Eystet, <i>Bav.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i>
ex. mag./electi		Albertus Engelschalk, Bav.
ex. bac./QTQ		Albertus Engelschalk, Bav.
1393/19. 4. 1393/19. 7. vicedec. collectores	dec.	Ludolphus Meisterman, Sax. Johannes de Munsterberg, Pol. Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Fridericus Zuner (de Ritheim), <i>Bav.</i> Petrus de Koneprus, <i>Boh.</i> Helmoldus (de Soltwedel), <i>Sax.</i> Conradus Tzach, <i>Pol.</i> Johannes (Pfyster de) Eystet, <i>Bav.</i> Petrus de Koneprus, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Conradus Ringer, <i>Bav.</i> Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Jacobus de Bartistayn, <i>Pol.</i> Johannes de Eystet, <i>Bav.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i>
deputati nationum		Albertus Engelschalk, Bav.
ex. bac./28. 5.		Albertus Engelschalk, Bav. Johannes de Mutha, <i>Boh.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Johannes Arsen (de Langevelt), <i>Bav.</i>
ex. bac./QTC		
1393/11. 10. collectores	dec.	Albertus Engelschalk, Bav. Johannes de Mutha, <i>Boh.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Johannes Arsen (de Langevelt), <i>Bav.</i>
assessores:		

deputati nationum		Jacobus de Bartenstein, <i>Pol.</i> Johannes de Praga, <i>Boh.</i> Henricus Aroidishusen, <i>Pol.</i> Christiannus Boyzenborgh (de Sundis), <i>Sax.</i> Ulricus Fundan, <i>Bav.</i>
mag. bac./QTA		Petrus de Stupna, <i>Boh.</i> Johannes de Folonia, <i>Bav.</i> Christiannus Boyzenborg, <i>Sax.</i> Conradus Tzach, <i>Pol.</i>
ex. mag.		Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Hermannus de Cruden (= Chrudim), <i>Boh.</i> Jacobus de Bartenstein, <i>Pol.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Daniel de Praga, <i>Boh.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Henricus Aroidishusen, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTQ		Helmoldus Gledenstede de Soltwedel, Sax. Johannes Altnower, <i>Bav.</i> Jacobus de Bartenstein, <i>Pol.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Christianus Boyzenborg de Sundis, <i>Sax.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Conradus Witstat, <i>Bav.</i> Johannes Pustmir, <i>Boh.</i> Johannes Saxenhusen <i>Pol.</i> Johannes de Muta, <i>Boh.</i> Johannes (de) Hildesheim, <i>Sax.</i> Fridericus Sunner, <i>Bav.</i> Petrus Posern, <i>Pol.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Henricus de Homborg, <i>Bav.</i> Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i>
1394/22. 4. collectores	dec.	Helmoldus Gledenstede de Soltwedel, Sax. Johannes Altnower, <i>Bav.</i> Jacobus de Bartenstein, <i>Pol.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Christianus Boyzenborg de Sundis, <i>Sax.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Conradus Witstat, <i>Bav.</i> Johannes Pustmir, <i>Boh.</i> Johannes Saxenhusen <i>Pol.</i> Johannes de Muta, <i>Boh.</i> Johannes (de) Hildesheim, <i>Sax.</i> Fridericus Sunner, <i>Bav.</i> Petrus Posern, <i>Pol.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Henricus de Homborg, <i>Bav.</i> Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i>
assessores		Johannes de Mutha, Boh. Johannes (de) Hildesheim, <i>Sax.</i> Johannes Eliae (de Tyn), <i>Boh.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Johannes de Hostuna, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Johannes de Estavia, <i>Bav.</i> Marquardus Quakenbrughe, <i>Pol.</i> Johannes de Crumpnaw, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i>
deputati nationum		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		
1394/10. 10. collectores	dec.	Johannes de Mutha, Boh. Johannes (de) Hildesheim, <i>Sax.</i> Johannes Eliae (de Tyn), <i>Boh.</i> Albertus Engelschalk, <i>Bav.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Johannes de Hostuna, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Johannes de Estavia, <i>Bav.</i> Marquardus Quakenbrughe, <i>Pol.</i> Johannes de Crumpnaw, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i>
assessores		
deputati		
ex. bac./QTA		

5 pro ex. mag.		Conradus Rynger, <i>Bav.</i> Conradus Tzach, <i>Pol.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Henricus Homberg, <i>Bav.</i> Nicolaus Yawor, <i>Pol.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Paulus Slakenwerder, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTQ		Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Christianus Boyzmborg, <i>Sax.</i> Johannes Eystet, <i>Bav.</i> Marquardus Quakenbrughe, <i>Pol.</i>
1395/17. 4.	dec.	Johannes de Monsterberg, Pol. Fridericus Zunner, <i>Bav.</i> Marquardus Quakenbrughe, <i>Pol.</i> Helmoldus Soltwedel, <i>Sax.</i> Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Johannes de Crumpnaw, <i>Boh.</i> Henricus Honofer, <i>Sax.</i> Henricus (de) Berlin, <i>Bav.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Daniel de Praga, <i>Boh.</i> Fridericus Zunner, <i>Bav.</i> Stephanus Crsko, <i>Pol.</i> Petrus de Francofordia, <i>Sax.</i> Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Nicolaus Beyer, <i>Sax.</i> Jacobus Bartenstein, <i>Pol.</i> Stephanus Pulka, <i>Bav.</i>
collectores		
assessores		
deputati nationum		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		
1395/9. 10.	dec.	Stanislaus de Znoyma, Boh. Johannes de Pusmir, <i>Boh.</i> Nicolaus Beyer, <i>Sax.</i> Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Henricus de Berlin, <i>Bav.</i> Daniel de Praga, <i>Boh.</i> Petrus de Francofordia, <i>Sax.</i> Petrus Culmach, <i>Bav.</i> Nicolaus Runghe (de Brega), <i>Pol.</i> Johannes Pusmir, <i>Boh.</i> Johannes Altnower, <i>Bav.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Petrus de Redino, <i>Pol.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Helmoldus Soltwedel, <i>Sax.</i> Andreas de Zelenezc, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
deputati nationum		
ex. bac./QTA		
ex. mag.		
ex. bac./QTQ		

1396/22. 4.	dec.	Johannes de Hildesheim, <i>Sax.</i> Henricus (de) Berlin, <i>Bav.</i> Paulus Wladimiri, <i>Pol.</i> Fridericus Zuner de Ritheim, Bav. Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Petrus de Drozena (Krssner), <i>Sax.</i> Mauritius de Buczina, <i>Boh.</i> Johannes Eystet, <i>Bav.</i> Andreas de Zelenezc, <i>Boh.</i> Stephanus de Cirsko, <i>Pol.</i> Johannes Eskill, <i>Sax.</i> Paulus de Slakenwerde, <i>Boh.</i> Petrus de Drozena, <i>Sax.</i> Conradus Tzach (Czach), <i>Pol.</i> Johannes de Polonia, <i>Pol.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Daniel de Praga, <i>Boh.</i> Petrus Posern, <i>Pol.</i>
collectores		
assessores		
deputati nationum		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		
1396/14. 10.	dec.	Andreas de Broda, Boh. Johannes Pusmir, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Johannes Altnower, <i>Bav.</i> Petrus Posern, <i>Pol.</i> Stephanus de Palecz, <i>Boh.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Johannes Eberspach, <i>Pol. (?)</i> Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i> Johannes de Mutha, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Johannes Eystet, <i>Bav.</i> Laurentius Storch (de Czoboth), <i>Pol.</i> Andreas de Broda, <i>Boh.</i> , decanus, vicecancellarius Johannes do Colonia, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Mathias de Legnicz, <i>Pol.</i> Johannes Altnower, <i>Bav.</i> Stephanus de Palecz, <i>Boh.</i> Nicolaus Beyer, <i>Sax.</i> Henricus Homberg, <i>Bav.</i> Nicolaus Gerkow, <i>Pol.</i>
collectores		
assessores		
deputati nationum		
ex. bac./9. 12.		
ex. mag.		
ex. bac./QTA		
1397/21. 4.	dec.	Petrus Posern, Pol. Johannes Astavia, <i>Bav. (?)</i> Nicolaus Gerkow, <i>Pol.</i> Nicolaus Beyer, <i>Sax.</i>
collectores		
assessores		

deputati nationum	Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Johannes de Fologia, <i>Bav.</i> Jacobus de Sobieslawia, <i>Boh.</i> Paulus Wladimiri, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTP	Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Henricus Grunt, <i>Pol.</i> Duchko de Hosstka, <i>Boh.</i>
ex. bac./25. 9.	Johannes Altnawer, <i>Bav.</i> Jacobus de Sobieslawia, <i>Boh.</i> Johannes Eberspach, <i>Pol. (?)</i> Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i>
1397/13. 10. collectores	dec. Petrus de Grecz, Boh. Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Johannes de Colonia, <i>Boh.</i> Johannes de Fologia, <i>Bav.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i>
assessores	Daniel de Praga, <i>Boh.</i>
deputati nationum	Johannes Wolphagen (de Triptis), <i>Pol.</i> Henricus Skynt (= Kint de Bremis), <i>Sax.</i> Petrus Kraft, <i>Pol.</i>
ex. bac./15. 12.	Daniel de Praga, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Johannes de Fologia, <i>Bav.</i> Nicolaus Runghe, <i>Pol.</i>
ex. mag.	Johannes Eliae (de Tyn), <i>Boh.</i> , vicecancellarius Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTQ	Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Henricus de Ribenicz, <i>Sax.</i> Johannes de Eystat, <i>Bav.</i> Stephanus de Czyrsko, <i>Pol.</i>
1398/20. 4. collectores	Johannes Pfyster de Eystet, Bav. Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Johannes Ottonis de Monsterberg, <i>Pol.</i>
assessores	Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Johannes Pusmir, <i>Boh.</i>
deputati nationum	Nicolaus Gerkow, <i>Pol.</i> Mathias de Wleslavia (=Boleslavia), <i>Boh.</i> Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i> Jacobus de Athesi, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTP	Conradus Ringer, <i>Bav.</i> Nicolaus Gerkow, <i>Pol.</i>

ex. bac./QTC	Johannes de Colonia, <i>Boh.</i> Mathias de Bryczikh, <i>Sax.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Petrus Kraft, <i>Pol.</i> Nicolaus Czeylselmaister, <i>Boh.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
1398/12. 10. collectores	dec. Daniel de Praga, Boh. Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Fridericus Zuner (de Ritheim), <i>Bav.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i>
assessores	Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Henricus Grunt, <i>Pol.</i> Fridericus Mosburg, <i>Bav.</i>
deputati nationum	Johannes Hus, <i>Boh.</i> Nicolaus Beyer, <i>Sax.</i> Fridericus Morsburg, <i>Bav.</i> Franciscus Kreyzwycz, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTA	Daniel de Praga, <i>Boh.</i> , vicecancellarius Nicolaus de Luthomysl, <i>Boh.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Johannes de Eystet, <i>Bav.</i> Petrus Posern, <i>Pol.</i>
ex. mag.	Marcus de Grecz, <i>Boh.</i> Fridericus de Zunner, <i>Bav.</i> Clemens Schreibersdorf, <i>Pol.</i> Heningus (de) Hildesheim, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTQ	1399/19. 4. collectores
assessores	dec. Nicolaus Stoer de Swydnicz, Pol. Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Petrus Posern, <i>Pol.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Duchko de Praga, <i>Boh.</i>
deputati nationum	Stephanus de Palecz, <i>Boh.</i> Erasmus Eliae de Nisa, <i>Pol.</i> Arnoldus de Stargardia, <i>Sax.</i> Jacobus de Athisi, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTP	(Henricus de) Homberg, <i>Bav.</i> Stephanus de Palecz, <i>Boh.</i> Andreas de Marienbork, <i>Pol.</i> Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTC	Johannes de Clumin, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Ludovicus de Wyda, <i>Bav.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i>
1399/11. 10.	dec. Stephanus de Palecz Maiori, Boh.

collectores	Nicolaus Beyer, <i>Sax.</i> Johannes Pusmir, <i>Boh.</i>
assessores	Franciscus de Myssna, <i>Pol.</i> Albertus de Engelschalk, <i>Bav.</i>
deputati nationum	Petrus Konieprus, <i>Boh.</i> Johannes Altnawer, <i>Bav.</i> Henningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Henricus Alman, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTA	Duchko de Hosstka, <i>Boh.</i> Franciscus de Missna, <i>Pol.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Lambertus (Vreysmet), <i>Sax.</i>
ex. mag.	Stanislaus de Znoyma, vicecancellarius, <i>Boh.</i> Stephanus de Palecz, <i>Boh.</i> Franciscus de Missna, <i>Pol.</i> Henricus de Homberg, <i>Bav.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTQ	Cristanus de Prachaticz, <i>Boh.</i> Iohanes Altnowe, <i>Bav.</i> Heningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Stephanus Cyrsko, <i>Pol.</i>
1400/22. 4. collectores	dec. Marquardus Kryneman, Sax. Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i>
assessores	Henningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Petrus de Grecz, <i>Boh.</i>
deputati nationum	Marcus de Grecz, <i>Boh.</i> Fridericus Zuner (de Ritheim), <i>Bav.</i> Lambertus Vreysmet, <i>Sax.</i> Andreas de Marienburg, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTP	Jacobus de Misa, <i>Boh.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Baltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Petrus de Legnicz, <i>Pol.</i>
ex. bac./11. 9.	Mathias de Boleslavia, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Petrus de Culmach, <i>Bav.</i> Laurentius de Heylsberg, <i>Pol.</i>
1400/9. 10. statuta resp.	dec. Johannes Altnower, Bav. Johannes de Clumin, <i>Boh.</i> Henningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Conradus Czach, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
collectores	Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Marcus de Grecz, <i>Boh.</i>
assessores	Fridericus Zuner (de Ritheim), <i>Bav.</i>

deputati nationum	Petrus Posern, <i>Pol.</i> Johannes de Hussinecz, <i>Boh.</i> Petrus de Legnicz, <i>Pol.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
ex. bac./11. 12.	Nicolaus de Arnswang, <i>Bav.</i> Petrus de Grecz, <i>Boh.</i> Fridericus Süner, <i>Bav.</i> Erasmus Eliae de Nisa, <i>Pol.</i> Henricus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
ex. mag.	Przibyslaus de Jesenicz, <i>Boh.</i> , vicecancellarius Andreas de Broda, <i>Boh.</i> Fridericus Süner, <i>Bav.</i> Nicolaus Stoer de Swidnicz, <i>Pol.</i> Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i>
ex. bac./19.2.	Petrus de Ujezd, <i>Boh.</i> Lambertus Vreysmet, <i>Sax.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Johannes Falcow, <i>Pol.</i>
1401/16. 4. statuta resp.	dec. Erasmus Eliae de Nissa, Pol. Petrus Grecz, <i>Boh.</i> Johannes Altnawer, <i>Bav.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Johannes de Stadis, <i>Sax.</i>
collectores	Clemens Schreybersdorf, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
assessores	Heningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Johannes (Mladota) de Colonia, <i>Boh.</i>
deputati nationum	Johannes Hussinecz, <i>Boh.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i> Nicolaus Naso, <i>Bav.</i> Henricus (de) Bernstein, <i>Pol.</i>
ex. bac./25. 5.	Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Helmoldus (de Soltwedel), <i>Sax.</i> Johannes Tirst (=Rzist ?), <i>Boh.</i> Johannes Lobek, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTC	Heningus Bolthenhagen, <i>Sax.</i> Jacobus de Sobislawia, <i>Boh.</i> Nicolaus Stoer de Swidnicz, <i>Pol.</i> Andreas Obenholcz, <i>Bav.</i>
1401/15. 10. statura resp.	dec. Johannes de Husinecz, Boh. Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Erasmus de Nissa, <i>Pol.</i> Lambertus Vreysmet, <i>Sax.</i>
collectores	Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Johannes Pusmir, <i>Boh.</i> Henningus (de) Hildesheim, <i>Sax.</i>

assessores	Johannes de Monsterberg, <i>Pol.</i> Johannes Altnower, <i>Bav.</i>
dispensatores	Petrus de Ujezd, <i>Boh.</i> Mathias Czobeth, <i>Pol.</i> Hermannus Achterberg, <i>Sax.</i> (?) Andreas Oberholczer, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTA	Marquardus Krineman, <i>Sax.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Jacobus de Cracovia, <i>Pol.</i> Petrus de Brandis, <i>Boh.</i>
ex. mag.	Nicolaus de Luthomyśl, <i>Boh.</i> , vicecancellarius Johannes Hus, <i>Boh.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Ersamus de Nissa, <i>Pol.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTQ	Wenceslaus Wyssnie, <i>Boh.</i> Petrus (de) Landesberg, <i>Pol.</i> Lambertus Vreysmet, <i>Sax.</i> Andreas Obenholczer, <i>Bav.</i>
1402/22. 4. statuta resp.	dec. Henningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i> Johannes Pusmir, <i>Boh.</i> Laurentius de Heilsperg, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
collectores	Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Laurentius de Heilsperg, <i>Pol.</i>
assessores	Lambertus Vreysmet, <i>Sax.</i>
dispensatores	Johannes Rzist, <i>Boh.</i> Johannes Clumin, <i>Boh.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i> Gottfridus Duderstadt, <i>Sax.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTP	Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Petrus Posern, <i>Pol.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTC	Petrus Wegherim (de Premslavia), <i>Sax.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Simon de Tisssnowitz, <i>Boh.</i> Johannes Hofman, <i>Pol.</i>
1402/14. 10. statuta resp.	dec. Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
collectores	Jacobus de Misa, <i>Boh.</i> Przibislaus de Jesenicz, <i>Boh.</i>

assessores	Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i>
dispensatores	Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Johannes Rzist, <i>Boh.</i> Johannes Hofman, <i>Pol.</i> Christannus Grifenhagen, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTA	Albertus Ventrapppe, <i>Bav.</i> Christiannus de Prachaticz, <i>Boh.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTQ	Andreas Obenholczer, <i>Bav.</i> Heningus Clocaw, <i>Sax.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Mathias de Boleslavia, <i>Boh.</i> Laurentius de Heilsperg, <i>Pol.</i>
1403/21. 4. statuta resp.	dec. Johannes de Pusmir, <i>Boh.</i> Stephanus de Palecz, <i>Boh.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Laurentius Heilsperg, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
collectores	Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i>
assessores	Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i>
dispensatores	Mathias de Boleslavia, <i>Boh.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i>
ex. bac./6. 6.	Mathias de Boleslavia, <i>Boh.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i> Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Petrus Lansperg, <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i> Tydericus Geysmer, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTC	Simon de Tisssnowitz, <i>Boh.</i> Silvester Lassata, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Heningus Baltenhagen, <i>Sax.</i>
1403/13. 10. statuta resp.	dec. Christannus de Prachaticz, <i>Boh.</i> Jacobus de Miza, <i>Boh.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Petrus de Legnicz, <i>Pol.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
collectores	Johannes de Klumin, <i>Boh.</i>
assessores	Henningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Petrus de Legenicz, <i>Pol.</i>
dispensatores	Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Paulus de Praga, <i>Boh.</i>

		Johannes de Munsterberg, <i>Pol.</i> Henningus de Hildesheim, <i>Sax.</i> Burchardus Balingen, <i>Bav.</i> Johannes de Husinecz, <i>Boh.</i> Johannes Arsen, <i>Bav.</i> Helmoldus (de Soltwedel), <i>Sax.</i> Henricus Grunt, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTC		
ex. lic.		Christannus de Prachaticz, vicecancelarius, <i>Boh.</i> Stanislaus de Znoyma, <i>Boh.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Henricus Grunt, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
ex. bac./16. 2.		Petrus de Ujezd, <i>Boh.</i> Petrus Premslavia, <i>Sax.</i> Petrus de Legnicz, <i>Pol.</i> Burchardus Balingen, <i>Bav.</i>
1404/19. 4. statuta resp.	dec.	Henningus de Hildesheim, Sax. Henningus Klukow, <i>Sax.</i> Henricus Grunt, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Petrus Landesberg, <i>Pol.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Petrus de Ujezd, <i>Boh.</i> Gregorius Leonis de Praga, <i>Boh.</i> Albertus de Monasterio, <i>Bav.</i> Hermannus Hamme, <i>Sax.</i> Bernardus de Thuya, <i>Pol.</i> Johannes Hofman, <i>Pol.</i> Johannes de Bremis, <i>Sax.</i> Albertus Varentrappe, <i>Bav.</i> Johannes de Grecz, <i>Boh.</i>
collectores		Heningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Thomas Brosse, <i>Pol. (?)</i> Leonardus de Eystet, <i>Bav.</i>
assessores		
dispensatores		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		
1404/11. 10. statuta resp.	dec.	Petrus Storch de Czwickaw, Pol. Marcus de Gretz, <i>Boh.</i> Heningus de Hildesheim <i>Sax.</i> Johannes Hofman, <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i> Marquardus Kryneman, <i>Sax.</i> Petrus de Ujezd, <i>Boh.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i>
collectores		
assessores		

dispensatores		Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i> Gregorius Thomae de Praga, <i>Boh.</i> Michael de Kothebus, <i>Pol.</i> Hermannus de Altdorf, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTA		Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i> Marcus de Grecz, <i>Boh.</i> Vincentius Gruner de Czwikaw, <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i>
ex. lic.		(Johannes) Pusmir, <i>Boh.</i> , vicecancellarius Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Marcus de Grecz, <i>Boh.</i> Laurentius Heilsparg, <i>Pol.</i> Albertus Varentrapp, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTQ		Johannes de Klumin, <i>Boh.</i> Helmoldus (de Soltwedel), <i>Sax.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
1405/4. statuta resp.	dec.	Gregorius Leonis de Praga, Boh. Johannes Pusmir, <i>Boh.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Laurentius de Heylsparg, <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Christianus de Prachaticz, <i>Boh.</i> Henningus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Marcus de Grecz, <i>Boh.</i> Johannes Hoffmann, <i>Pol.</i> Helmoldus Soltwedel, <i>Sax.</i> Leonardus de Eystat, <i>Bav.</i> Simon de Tissnow, <i>Boh.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i> Henningus (de) Hildesheim, <i>Sax.</i> Laurentius de Heylsberg, <i>Pol.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Petrus Landesberg, <i>Pol.</i> Walterus Harrasser, <i>Bav.</i> Johannes de Bremis, <i>Sax.</i>
collectores		Michael de Malenicz, Boh. Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i> Burchardus De Balingen, <i>Bav.</i> Johannes de Bremis, <i>Sax.</i>
assessores		Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Henningus de Hildesheim, <i>Sax.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i>
dispensatores		
ex. bac. (QTP)		
ex. bac. QTC		
1405/10. 10. statuta resp.	dec.	
collectores		
assessores		

dispensatores	Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Petrus de Legenicz, <i>Pol.</i> Leonardus de Eystat, <i>Bav.</i> Hermannus Hamme, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTQ	Gregorius Thomae de Praga, <i>Boh.</i> Timotheus de Mergenow, <i>Pol.</i> Albertus Warentrappe, <i>Bav.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i>
ex. mag.	Michael de Malenicz, vicecancellarius, <i>Boh.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i> Johannes Altnauer, <i>Bav.</i> Heningus Baltenhagen, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTP	Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Nicolaus Stoer, <i>Pol.</i> Leonardus de Eystat, <i>Bav.</i> Ludolphus Meisterman, <i>Sax.</i>
1406/4. ex. bac.	dec. Burchardus de Loffen/de Balingen, <i>Bav.</i> Briccius de Zacz, <i>Boh.</i> Johannes Medici (de Legenicz), <i>Pol.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTC	Jacobus de Misa, <i>Boh.</i> Albertus Warentrapp, <i>Bav.</i> Johannes (de) Zeburg, <i>Pol.</i> Albertus de Bremis, <i>Sax.</i>
1406/10. ex. bac./QTA	dec. Petrus Weghun de Premslavia, <i>Sax.</i> Mathias de Knin, <i>Boh.</i> Hermanns de Altdorf, <i>Bav.</i> (?) Petrus Weghun, decanus, <i>Sax.</i>
ex. mag.	Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Petrus Legenicz, <i>Pol.</i> Leonardus de Eystat, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTQ	Procopius de Cladrub, <i>Boh.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Johannes Hoffmann, <i>Pol.</i> Nicolaus de Bucholt, <i>Sax.</i>
1407/16. 4. statuta resp.	dec. Laurentius de Heilsberg, <i>Pol.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Timotheus (de Mergenow), <i>Pol.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i>
assessores	Albertus Warentrappe, <i>Bav.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Heningus Hildesheim, <i>Sax.</i>
dispensatores	Briccius de Zacz, <i>Boh.</i>

ex. bac./QTP	Henricus Grunt, <i>Pol.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Burchard de Balingen, <i>Bav.</i> Martinus de Praga, <i>Boh.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Henricus Grunt, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTC	Johannes Eschenbach, <i>Bav.</i> Johannes Pusmir, <i>Boh.</i> Henningbus Baltenhagen, <i>Sax.</i> Albertus Warentrappe, <i>Bav.</i> Mathias (de) Haynow, <i>Pol.</i>
1407/15. 10. statuta resp.	dec. Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Johannes Lobecke, <i>Pol.</i> Henricus Bernhagen, <i>Sax.</i> Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i>
collectores	Gregorius Leonis de Praga, <i>Boh.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i>
assessores	Henricus Grunt, <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i>
dispensatores	Johannes de Neosedlicz, <i>Boh.</i> Johannes Lobeke, <i>Pol.</i> Nicolaus Bockolt, <i>Sax.</i> Hermannus de Altdorf, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTA	Petrus de Ujezd, <i>Boh.</i> Johannes Czach, <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i>
ex. mag.	Henricus Bernhagen, <i>Sax.</i> Marcus de Grecz, vicecancellarius, <i>Boh.</i> Johannes de Husinecz, <i>Boh.</i> Heningus de Baltenhagen, <i>Sax.</i> Laurentius de Heilsberg, <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i>
ex. bnacc./QTQ	Michaelus de Malenicz, <i>Boh.</i> Heningus de Hildesheim, <i>Sax.</i> Johannes Lobeke, <i>Pol.</i> Hermannus de Altdorf, <i>Bav.</i>
1408/21. 4. statuta resp.	dec. Johannes Hoffmann de Swidnicz, <i>Pol.</i> Petrus Konieprus, <i>Boh.</i> Petrus de Premslavia, <i>Sax.</i> Hermannus de Altdorf, <i>Bav.</i> Johannes Czach, <i>Pol.</i>
collectores	Petrus Storch, <i>Pol.</i> Albertrus Warentrappe, <i>Bav.</i>
assessores	Petrus Konieprus, <i>Boh.</i> Henricus Bernhagen, <i>Sax.</i>

dispensatores		Gerardus Hohenkirchen, <i>Sax.</i> Johannes Czach, <i>Pol.</i> Martinus Cunssonis de Praga, <i>Boh.</i> Henricus de Bamberga, <i>Bav.</i>
ex. bac./QTP		Waltherus Harrasser, <i>Bav.</i> Petrus Storch, <i>Pol.</i> Gerardus de Hohenkirchen, <i>Sax.</i> Johannes de Nausedlicz, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTC		Vincetius de Czwikaw, <i>Pol.</i> Albertus Warentrappe, <i>Bav.</i> Wenceslaus de Praga, <i>Boh.</i> Johannes Benym (de Hamborgh), <i>Sax.</i>
1408/1. 10. statuta resp.	dec.	Albertus Warentrappe de Monasterio, Bav. Briccius de Sacz, <i>Boh.</i> Alexius (de Peckari), <i>Pol.</i> Burchardus de Balingen, <i>Bav.</i> Henricus Bernhagen, <i>Sax.</i> Helmoldus de Soltwedel, <i>Sax.</i> Gregorius Leonis de Praga, <i>Boh.</i>
collectores		Henricus Grunt, <i>Pol.</i> Burchardus de Ballingen, <i>Bav.</i>
assessores		Nicolaus de Podwin, <i>Boh.</i> Henricus Bernhagen, <i>Sax.</i>
dispensatores		Johannes Kro (de Kothebus), <i>Pol.</i> Conradus Domini (de Nornbrenga), <i>Bav.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Albertus de Bremis, <i>Sax.</i> Alexius (de Peckari), <i>Pol.</i> Gergogius Meller (de Ratispona), <i>Bav.</i>
ex. bac./QTA		Gregorius Thomae de Praga, <i>Boh.</i> Johannes Fabri, <i>Pol.</i> Hermannus de Altdorf, <i>Bav.</i> Theodoricus Brunczwick, <i>Sax.</i>
ex. bac./QTQ		
1409/9. 5. dispensatores	dec.	Simon de Tisssnow, Boh. Gregorius Thomae de Praga, <i>Boh.</i> Briccius de Sacz, <i>Boh.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Andreas (Wansik), OP, <i>Pol.</i> Petrus de Konieprus, <i>Boh.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar alias de Daczicz, <i>Boh.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i>
collectores		Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Jacobus de Sobieslavia, <i>Boh.</i> Gregorius Thomae de Praga, <i>Boh.</i>
assessores		Andreas Wanczik, OP, <i>Pol.</i>
ex. bac./QTP		

ex. bac./QTC		Martinus Cunssonis de Praga, <i>Boh.</i> Johannes de Nausedlicz, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovitz, <i>Boh.</i> Alexius (de Peckari), <i>Pol.</i>
1409/12. 10. dispensatores	dec.	Petrus de Brandis, Boh. Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Petrus de Naossicz, <i>Boh.</i> Alexius (de Peckari), <i>Pol.</i> Johannes de Grecz, <i>Boh.</i> Jacobus de Sobieslavia, <i>Boh.</i> Johannes de Nausedlicz, <i>Boh.</i> Marcus de Grecz, <i>Boh.</i> Martinus de Praga, <i>Boh.</i> Mathias de Aula regia, <i>Boh.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i> Cztiborius de Radeecz, <i>Boh.</i>
assessores		Gregorius (Leonis) de Praga, <i>Boh.</i> , vicecancellarius Petrus de Brandis, decanus, <i>Boh.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Matthaeus de Aula regia, <i>Boh.</i> Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i>
collectores		Cztiborius de Radeecz, <i>Boh.</i> Alexius (de Peckari), <i>Pol.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Laurentius (de Nymburga), <i>Boh.</i>
ex. bac./QTA		
ex. mag./1410		
ex. bac./QTQ		
1410/19. 4. dispensatores	dec.	Petrus Konieprus, Boh. Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Laurentius de Neuburga (sic), <i>Boh.</i> Johannes de Jessenicz, <i>Boh.</i> Procopius de Pilsna, <i>Boh.</i> Simon de Tisssnow, <i>Boh.</i> Johannes de Nausedlicz, <i>Boh.</i> Gregorius Thomae de Praga, <i>Boh.</i> Gregorius Leonis de Praga, <i>Boh.</i> Cztiborius de Velvar, <i>Boh.</i> Gregorius Leonis de Praga, <i>Boh.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i> Petrus Konieprus, decanus, <i>Boh.</i> Jacobus de Sobieslavia, <i>Boh.</i> Petrus de Policzka, <i>Boh.</i> Alexius de Polka (= de Peckari), <i>Pol.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Matthaeus de Aula – regia, <i>Boh.</i>
assessores		
collectores		
statuta resp.		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		

		Petrus de Nahossicz, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i>
1411/11. 10.	dec.	Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Petrus de Brandis, <i>Boh.</i> Petrus de Nahossicz, <i>Boh.</i> Johannes (de) Nausedlicz, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Procopius de Cladrub, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Petrus (de) Konieprus, <i>Boh.</i> Petrus Brandis, <i>Boh.</i> Henricus (de) Clobuk, <i>Pol.</i> Petrus de Policz, vicecancellarius et decanus, <i>Boh.</i> Jacobus de Sobieslavia, <i>Boh.</i> Johannes (de) Rzist, <i>Boh.</i> Procopius (de) Kladrub, <i>Boh.</i> Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Wenceslaus Longus de Praga, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Boh.</i>
dispensatores		
assessores		
collectores		
ex. bac./QTA		
ex. mag./1411		
ex. bac./QTO		
1411/18. 4.	dec.	Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Simon (de Tissnow ?), <i>Boh.</i> Nicolaus (de) Miliczin, <i>Boh.</i> Matthaeus (de Aula – regia), <i>Boh.</i> Johannes (de) Grecz, <i>Boh.</i> Gallus (de Utery), <i>Boh.</i> Henricus (de) Clobuk, <i>Pol.</i> Briccius (de Sacz), <i>Boh.</i> Martinus de Praga, <i>Boh.</i> Briccius de Sacz, <i>Boh.</i> Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Henricus (de) Clobuk, <i>Pol.</i> Wenceslaus (de) Mirovicz, <i>Boh.</i> Johannes (de) Nausedlicz, <i>Boh.</i> Johannes (de) Grecz, <i>Boh.</i> Alexius (de Peckari), <i>Pol.</i>
dispensatores		
assessores		
collectores		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		
1411/10. 10.	dec.	Marcus de Grecz, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Petrus de Konieprus, <i>Boh.</i> Briccius de Sacz, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		

		Nicolaus de Dessna, <i>Boh.</i> Stephanus de Broda, <i>Boh.</i> Przech (de Branicz), <i>Boh.</i> Simon de Tissnov, <i>Boh.</i> Paulus de Praga, <i>Boh.</i> Gregorius Thomae de Praga, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Simon de Tissnov, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTA		
ex. mag./1412		
ex. bac./QTP		
1412/16. 4.	dec.	Briccius de Sacz, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Petrus de Policz, <i>Boh.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Johannes de Nausedlicz, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Elias de Tyn (Horssoviensi), <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Verona, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i>
collectores		
assessores		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		
1412/15. 10.	dec.	Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Gregorius Leonis de Praga, <i>Boh.</i> Wenceslaus (de) Mirovicz, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Briccius de Sacz, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Przech de Branicz, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Nicolaus de Pavlikov, <i>Boh.</i> Jacobus de Sobieslavia, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Simon de Tissnow, <i>Boh.</i> Nicolaus de Stogeczin, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		
ex. bac./QTA		
ex. mag./1413		
ex. bac./QTO		

		Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Przech de Branicz, <i>Boh.</i>
1413/18. 4.	dec.	Jacobus de Sobieslavia, <i>Boh.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Briccius de Sacz, <i>Boh.</i> Johannes de Naussedlicz, <i>Boh.</i> Nicolaus (de) Stogeczin, <i>Boh.</i> Hieronimus de Vojkovicz, <i>Boh.</i> Elias de Tin Horrsoviensi, <i>Boh.</i> Nicolaus de Dessna, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Stephanus de Broda, <i>Boh.</i> Borzivogius de Praga, <i>Boh.</i> Petrus de Sepekov, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		
ex. bac./QTC		
1413/14. 10.	dec.	Cztiborius de Velvar, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Johannes (de) Grecz, <i>Boh.</i> Petrus (de) Konieprus, <i>Boh.</i> Procopius de Kladrub, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Stephanus de. Boh. Broda, <i>Boh.</i> Przech de Branicz, <i>Boh.</i> Borzivogius de Praga, <i>Boh.</i> Thomas der Lyssa, <i>Boh.</i> Nicolaus (de) Stogeczin, <i>Boh.</i> Przech de Branicz, <i>Boh.</i> Johannes de Zluticz, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		
ex. bac./QTA		
1414/22. 4.	dec.	Johannes de Verona, <i>Boh.</i> Johannes de Borotin, <i>Boh.</i> Nicolaus de Rzecicz, <i>Boh.</i> Elias de Tyn Horrsoviensi, <i>Boh.</i> Petrsu de Dobrzechov, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Stephanus de Broda Bohemicali, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
1414/13. 10.	dec.	Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Johannes de Borotin, <i>Boh.</i> Nicolaus de Rzecicz, <i>Boh.</i> Elias de Tyn Horrsoviensi, <i>Boh.</i> Petrsu de Dobrzechov, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		

ex. bac./QTA		Stephanus de Broda Bohemicali, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Michael de Malenicz, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Martinus de Volyna, <i>Boh.</i> Simon de Tissnov, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Antonius de Luna, <i>Boh.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTQ		
ex. mag./1415		
1415/21. 4.	dec.	Johannes de Borotin, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Stephanus de Broda, <i>Boh.</i> Nicolaus de Pavlikov, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Johannes de Przibram dictus Kniec, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Petrus de Vrbka, <i>Boh.</i> Petrus de Dobrzechov, <i>Boh.</i> Borzivogius de Praga, <i>Boh.</i> Nicolaus de Rzecicz, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Thomas de Lyssa, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Stephanus de Broda, <i>Boh.</i> Johannes Kniec de Przibram, <i>Boh.</i>
dispensatores		
collectores		
assessores		
ex. bac./QTP		
ex. bac./QTC		
1415/10.	dec.	Nicolaus de Rzecicz, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Johannes de Przibram, <i>Boh.</i> Dominicus de Praga, <i>Boh.</i> Przibislaus (de Jessenicz ?), <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Johannes de Rzist, <i>Boh.</i> Gallus de Utery, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Mathias de Bydzov, <i>Boh.</i>
dispensatores		
assessores		
ex. mag./1416		
ex. bac./QTQ		
1416/15. 4.	dec.	Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i>

dispensatores		Johannes de Borotin, <i>Boh.</i> Petrus de Sepekov, <i>Boh.</i> Nicolaus de Rzieczicz, <i>Boh.</i> Martinus de Volyna, <i>Boh.</i>
assessores		Mathias de Bydzov, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i>
collectores		Gallus de Utery, <i>Boh.</i> Johannes de Biela, <i>Boh.</i>
ex. bac./QTC		Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i> Mathias de Bydzov, <i>Boh.</i> Petrus de Sepekov, <i>Boh.</i> Johannes de Przibram, <i>Boh.</i>
1416/10. 10.	dec.	Nicolaus de Pavlikov, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Johannes de Przibram, <i>Boh.</i> Cztiborius de Velvar, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Dominicus (de Praga), <i>Boh.</i> Petrus de Grecz, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		
1417/17. 4.	dec.	Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Johannes de Przibram, <i>Boh.</i> Cztiborius de Velvar, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Dominicus de Praga, <i>Boh.</i> Petrus de Grecz-reginae, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Petrus de Sepekov, <i>Boh.</i> Dominicus de Praga, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		
ex. bac./QTC		
1417/9. 10.	dec.	Wenceslaus de Mirovicz, <i>Boh.</i> Simon de Tissnov, <i>Boh.</i> Petrus de Sepekov, <i>Boh.</i> Mathias de Bydzov, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Johannes de Verona, <i>Boh.</i> Johannes de Biela, <i>Boh.</i> Buzko de Kdyna, <i>Boh.</i> Nicolaus de Stogeczin, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Johannes de Borotin, <i>Boh.</i> Petrus Payne, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		
ex. bac./QTA		

1418/16. 4.	dec.	Antonius de Luna, <i>Boh.</i> Nicolaus de Pavlikov, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Nicolaus de Dessna, <i>Boh.</i> Augustinus de Glatovia, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Dominicus de Praga, <i>Boh.</i> Petrus de Hradecz, <i>Boh.</i> Mathias de Pobiezovicz, <i>Boh.</i> Procopius de Plzna, <i>Boh.</i> Alexius de Peckari, <i>Pol.</i> Petrus de Sepekov, <i>Boh.</i> Johannes de Biela, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		
ex. bac./QTC		
1418/8. 10.	dec.	Petrus de Sepekov, <i>Boh.</i> Stephanus de Broda Bohemicali, <i>Boh.</i> Nicolaus de Pavlikov, <i>Boh.</i> Johannes de Biela, <i>Boh.</i> Buzko de Kdyna, <i>Boh.</i> Nicolaus de Miliczin, <i>Boh.</i> Antonius de Luna, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Nicolaus de Stogeczin, <i>Boh.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Johannes de Verona, <i>Boh.</i> Simon de Rokyczano, <i>Boh.</i> Mathias de Pobiezovicz, <i>Boh.</i>
dispensatores		
assessores		
collectores		
ex. bac./QTQ		
1419/12. 4.	dec.	Borzivogius de Praga, <i>Boh.</i> Laurentius de Nymburga, <i>Boh.</i> Antonius de Luna, <i>Boh.</i> Alexius (de Peckari), <i>Pol.</i> Cztiborius de Welvar, <i>Boh.</i> Petrus de Hradecz-reginae, <i>Boh.</i> Johannes (de) Rzyst, <i>Boh.</i> Wenceslaus de Rennburga, <i>Boh.</i> Augustinus de Glatovia, <i>Boh.</i>
collectores		
assessores		
dispensatores		

Zkratky

assesores	assesores ad audiendum computum pecuniarum facultatis
collectores	collectores, receptores pecuniarum facultatis
dec.	decanus facultatis
deputati nationum	magistri de quatuor nationibus ad dandam licenciam legendi in privato et ad corrigendum literas dandas per facultatem
dispensatores	dispensatores lectionum in privato
ex. bac.	examinatores baccalariandorum

ex. lic.	examinatores ad licenciam legendi
ex. mag.	examinatores magistrandorum
QTA	in quatuor temporibus adventus
QTC	in quatuor temporibus crucis
QTP	in quatuor temporibus pentecoses
QTQ	in quatuor temporibus quadragesimae
statuta resp.	magistri de quatuor nationibus, qui cum decano habent respicere, quod statuta facultatis debite observentur

XI. Statuta antiqua, kalendária a soupisy přednášek pražské artistické fakulty

Statuta antiqua – Kalendária pražské univerzity a její artistické fakulty – Soupisy přednášek pražské artistické fakulty – Příloha 1. Chronologické vrstvy statut fakulty svobodných umění – Příloha 2. Adnotationes de lectionibus ab Ioanne Jahenstarfer in Universitate Pragensi exauditis annis 1388–1390 – Příloha 3. Adnotationes de lectionibus ab quodam baccalaureo in Universitate Pragensi exauditis annis 1388–1389

Základy pražského obecného učení, založeného v letech 1347–1348, byly dosti chatrné. Trvalo zhruba dvacet let, než se Praha stala skutečným univerzitním městem.¹ Obě početně velké fakulty, artistická a právnická, se zprvu spokojovaly s volbou svých zastupitelů do funkce rektorů a vicerektorů, a proto po nějaký čas nepocitovaly potřebu si volit děkana. Jakmile v roce 1366 nově založená Karlova kolej poskytla benefícia pro profesory teologie a svobodných umění, bylo třeba urychlit konstituování artistické fakulty.

Statuta antiqua

Zásadní změnu v institucionálním vývoji pražské fakulty svobodných umění potvrzuje její nejstarší dochovaná úřední kniha, dále ji budeme nazývat *Liber decanorum*, se zápisy mistra Jindřicha z Embecke řečeného Nanexen. Zatímco v období od 21. února 1367, kdy záznamy v *Registrum ordinis graduatorum* začínají, až do 1. října roku následujícího mistr Jindřich zapisoval jména graduovaných či přijatých bakalářů a mistrů z titulu vicerektora, od 9. října 1368 již jako první řádně zvolený děkan artistické fakulty.² Krátce nato však rezignoval a na jeho místo byl 19. listopadu téhož roku *secundum statuta praemissa* zvolen člen domácího národa mistr Fridman z Prahy, tehdy již kanovník svatovítské kapituly.

Vše nasvědčuje, že první učitelé na fakultě svobodných umění přednášeli a zkoušeli podle zvyklostí univerzit, na nichž získali mistrovský grad. Sjednocujících pravidel bylo však zapotřebí, a to nejen pro výuku, ale i pro organizaci fakulty. Valné shromáždění mistrů a studentů, kteří tvořili fakultní pospolitost, ještě v předděkanském období, pravděpodobně roku 1366, rozhodlo, aby přístup do fakultní rady (*concilium facultatis*) měli pouze tzv. *magistri actu regentes*, tj. mistři s dvouletou pedagogickou praxí, od jejichž promoce uplynulo nejméně pět

1) Více k tomu v prvním pojednání tohoto souboru: *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*.

2) *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, MHUP I-1, Praeae 1830, s. 133–138.

let.³ Váhu zmíněného usnesení zvyšovala přítomnost vicekancléře, roudnického probošta Mikuláše († 1383), jenž v zastoupení arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě sehrál aktivní roli v počátečním období Karlovy koleje. Bývalý generální vikář Arnošta z Pardubic se také nejspíše uplatnil při statutárním a organizačním zakončení artistické fakulty.⁴ Na toto ustanovení navázala řada statutárních článků, které většinou nelze přesně datovat.⁵ Nejstarší z nich se rovněž vážou k roku 1366. Mimo jiné se mistři 20. srpna 1366 usnesli pořídit a ve fakultní skříni zabezpečit úřední rejstřík (*libellus*) pro zápisy jmen bakalářů a mistrů, aby nevznikly pochybnosti o jejich akademickém pořadí.⁶ To bylo zvláště významné pro náležité řazení čekatelů v hromadných žádostech o papežské provize a jiné milosti. První známé supliky tohoto druhu (tzv. *rotulli*) z let 1361 až 1366 do jisté míry nahrazují nedochované úřední záznamy před 21. únorem 1367, datem zápisu prvních dvou bakalářů do fakultní knihy.⁷

Nejstarší kniha (*Liber antiquus facultatis*) dosloužila na podzim roku 1389, kdy bylo rozhodnuto založit novou děkanskou knihu (*Liber decanorum*)⁸ a při té příležitosti provést celkovou revizi statut. Naléhavost obojího zvyšoval příklad konkurenční vídeňské fakulty, která měla řádně vedená *Acta* od roku 1385 a systematická statuta od 1. dubna 1389.⁹ Nesnadného úkolu se ujal děkan Matěj z Lehnice († ca 1413), který dal nejprve přepsat do nové knihy záznamy o zkouškách a promocích od února 1367 do června 1389 a dále na zvláštní složku formuláře promočních diplomů spolu se zněním do té doby přijatých statut. Nejspíše sám pak připojil několik zbývajících jmen a záznamy za dočasného viceděkana Jakoba z Briczenu ze září 1389.¹⁰

3) *Statuta facultatis artium*, rubr. VI, 1: De modo consiliandi, et qui debeant interesse, MHUP I-1, s. 93. K mistrům-regentům viz František KAVKA, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské university v letech 1367–1420*. *Statistická studie*, in: Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. V. Husy, Praha 1966, s. 77–96.

4) Tamtéž, s. 93. K životním osudům roudnického probošta Mikuláše, který byl v letech 1358–1364 generálním vikářem arcibiskupa Arnošta z Pardubic a který později patřil k duchovním rádcům Jana z Jenštejna, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha 1971, s. 121.

5) Původní chronologické vrstvy statut jsem se pokusil rekonstruovat v příloze této stati.

6) *Statuta facultatis artium*, rubr. VII, 1: De libro facultatis et rotulo formando, MHUP I-1, s. 96.

7) Srov. *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia (dále MV) II. Acta Innocentii VI. (1352–1362)*, J. B. Novák (ed.), Praha 1907, s. 483–484, č. 1203 (1361); *MV III. Acta Urbani V. (1362–1370)*, Bedřich Jenšovský (ed.), Pragae 1944/1954, s. 38–39, č. 49 (1362); s. 49–50, č. 67 (1363); s. 51–52, č. 71 (1363); s. 300–355, č. 585 (1365); s. 452–455, č. 732 (1366).

8) *Statuta facultatis* (MHUP I-1), p. 35: „Anno Domni 1390, magistro Mathia de Legnicz existente decano facultatis artium, statuta ejusdem facultatis antiqua propter eorum inconvenientiam, confusionem et inordinationem correcta fuerunt, et ordine, prout sequitur, conscripta, habitis super hoc multis plenius congregationibus et conciliis facultatis; et ego hoc fieri procuravi, et hunc librum fieri disposui de consensu facultatis“.

9) Viz Alphons LHORSKY, *Die Wiener Artistenfakultät 1365–1497*, Wien 1965, s. 39–56 a Příloha II; *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis 1385–1416*, Paul Uiblein (ed.), Graz – Wien – Köln 1968.

10) Tady je nutno vycházet z faksimile děkanské knihy: *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Pragae 1983.

První sbírka statut byla přejata do nové redakce v jiném sledu, téměř však beze zbytku. Teprve poté, během četných zasedání fakultní rady a kongregace mistrů-regentů, byly objeveny zhruba tři desítky dalších usnesení statutární povahy, které po úpravách přešly spolu s četnými doplňky do závěrečné redakce. Nově zavedené rubriky neodpovídaly původnímu pořadí, usnadňovaly však orientaci ve zhruba stovce článků redakce z roku 1390. Na vrub chvatu a právníckého diletantismu je třeba připsat řadu nedůsledností včetně neúplných nebo opomenutých dat. I když lze dosti spolehlivě oddělit starší vrstvu od statutárních dodatků po roce 1390, zůstává otazník nad přesnou datací mnoha článků. Další necelé tři desítky statutárních výnosů poslední desáté rubriky, které přibyly do roku 1409, stačil ještě opatřit rejstříkem před svou emigrací do Lipska děkan Albert Warrentrappe.¹¹

Je na čase věnovat zevrubnou pozornost hlavnímu pramenu, kterým je *Liber decanorum*, jinak *communis liber facultatis*. Podle čtvrtého článku první rubriky statut z roku 1390 „Decanus habeat communem librum facultatis, quem cum aliis sibi commissis custodiat secundum juramentum praeexpressum, in quo debet acta facultatis, et alia quaevis notabilia, quae concernunt bonum, vel infestationem facultatis consignare. Etiam statuta suo tempore facta, et approbata, sive concernunt universitatem, sive facultatem, debet in libro consignare. Item baccalarios, licentiatos et magistratos de novo inscribat praedicto libro, ut ordo eorum oblivioni non tradatur. Et omnia illa consignata debet tempore suae resignationis facultati recitare.“¹²

První úřední kniha, *Liber antiquus facultatis*, dosloužila, jak již bylo uvedeno, na podzim roku 1390. Co se s ní stalo, není známo, její obsah však byl nejspíše v plném rozsahu přepsán do nové fakultní knihy, která byla až do jara roku 1946 uložena pod sign. M/17 v Archivu univerzity Karlovy. Tuto vzácnou památku spolu s jinými nenahraditelnými archiváliemi nacisté uloupili a odvezli z Prahy neznámo kam.¹³ Prozíravostí Václava Vojtíška, tehdy inspektora univerzitního archivu, byla krátce před druhou světovou válkou pořízeny z celé knihy tzv. aktafota, tj. kopie s bílým písmem na černém podkladu fotografického papíru. V letech 1977 až 1982 byla tato aktafota přefotografována do pozitivu a roku 1983 vydána světlotiskem. Podle Karla Beránka, který se na vydání faksimile odborně podílel, byl z úsporných důvodů zvolen formát 18 × 23 cm, třebaže původní přibližná velikost děkanské knihy byla 22 × 31 cm.¹⁴

Děkanské knize před jejím zcizením věnovala podrobnou pozornost Marie Haasová-Jelínková, na jejíž poznatky se musíme spolehnout. Děkanská kniha byla podle ní psána na střeoevropském pergamenu a byla svázána do kožených de-

11) Viz *Liber decanorum* (faksimile), fol. 12r: „Ego magister Albertus Varentrappe posui alia statuta in registro, quod habes in primo folio“.

12) MHUP I-1, s. 37–38. Srov. též starší, jinak uspořádané ustanovení ibidem, s. 7–8.

13) Seznam archiválií uveřejnili Karel KUČERA a Miroslav TRUC, *Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1961, s. 171–179.

14) Karel BERÁNEK, *K pokusu o rekonstrukci rukopisu Děkanské knihy filozofické fakulty a právnícké matriky pražského vysokého učení světlotiskem*, AUC-HUCP 31/1, s. 129–130, zde také o způsobu, jakým byla zjištěna původní velikost děkanské knihy.

sek, jejichž kovový uzávěr a ozdoby se nedochovaly. Zda vazba a desky pocházejí z roku 1390, či zda kniha byla svázaná později, autorka popisu pominula, proto také není známo, zda byly nějaké listy z knihy vyříznuty. Spíše tomu tak nebylo, protože nedotčeno zůstalo folio 100 s vlastnoručními zápisy děkana Jana Husa. Kniha má, jak lze z faksimile zjistit, starou foliaci 1–223 v horním pravém rohu¹⁵ a novodobou paginaci tužkou uprostřed dolního okraje. Konečné číslo stránkování 439 neodpovídá počtu folií. Rozdíl byl způsoben jednak vynecháním folií 11 a 43, jednak vynecháním prázdné strany fol. 37v při paginaci a chybného zdvojení pořadového čísla 436. V případě chybějícího folia 43 zcela jistě, v případě folia 11 velice pravděpodobně došlo k porušení foliace pouhou chybou. Ve stavu, který zachycuje fasimile, tvoří tudíž celek 220 folií, což by odpovídalo 22 kvinternům.

Třebaže vazbu a složky rukopisu nyní nelze zkoumat, přece jen je možné se oprávněně domnívat, že fakulta zakoupila pro nově založenou děkanskou knihu již svázaný kodex. První folio zůstalo zprvu po obou stranách prázdné. Na foliích 2ra–4vb byl kaligraficky zapsán ve dvou sloupcích kalendář s vyznačením fakultní agendy. Folio 5ra–5vb bylo určeno pro vzory mistrovského a bakalářského diplomu. Z prvního formuláře bylo později vyškrobáno jméno Jana Helcopia, který byl děkanem v letním semestru 1389, tedy v době, kdy došlo k založení nové úřední knihy fakulty.¹⁶ Mnohem později byl na prázdné místo sloupce 5vb opsán doporučující list, který roku 1477 vydal děkan mistr Řehoř Pražský pro kněze Jana z Bystřice, bakaláře svobodných umění. Závěr listu se čte ve sloupci 6ra, kde bylo vynecháno prázdné místo pro miniaturu, iniciálu či nadpis. Od poloviny sloupce 6ra totiž až zhruba do čtvrtiny sloupce 9ra následuje opis nejstarších statutárních záznamů, jimž se budeme věnovat později. Někdy v roce 1580 děkan Marek Bydžovský z Florentýna zapsal do tehdy prázdných folií 9ra–10vb jména svých předchůdců od roku 1367. Počínaje rokem 1581 děkani v zápisech svých jmen pokračovali až do roku 1619.

Teprve nyní se dostáváme k domněnce o zakoupení svázané úřední knihy. Od folia 13r až do folia 35r kniha obsahuje čistopis revidovaných statut z roku 1389 a jejich doplňků. Původní členění bylo dáno věcnými nadpisy, teprve dodatečně byly některé rubriky označeny arabskými číslicemi pro snadnější vyhledání podle rejstříku. Písař si pro *registra rubricorum* zvolil prázdné folio 12ra–12vb, které tehdy navazovalo na rovněž prázdná folia 9ra–10vb.¹⁷ Nová statuta měla v roce 1390 pouze devět rubrik. V dalších letech přibyl k „poslední“ deváté rubrice ještě jeden paragraf a statuta byla rozšířena o další, v pořadí desátou rubriku s 28 paragrafy.¹⁸ Jelikož se v této desáté rubrice, která obsahovala důležité novely starších statutárních usnesení, bylo obtížné se vyznat, děkan mistr Albert Warentrappe roku 1408

15) V několika případech děkani místo „Folio“ nebo zkratky „Fo.“ do pravého horního rohu napsali bezmyšlenkovitě „pagina“ (viz faksimili s. 101, 187, 359 aj.).

16) Povšiml si toho již K. BERÁNEK, *K pokusu o rekonstrukci*, s. 131.

17) Situaci zkomplikoval omyl při foliaci vypuštěním folia 11.

18) Další, 29. článek byl připojen teprve 25. 9. 1465, viz MHUP I/1, s. 120.

na prázdném foliu 1r dodatečně sestavil její rejstřík.¹⁹ Také druhá strana prvního folia, která snad byla původně vyhrazena vyobrazení Panny Marie,²⁰ dlouho prázdná nezůstala. Nalezeme na ní dva mřežované zápisy, z nichž jeden je již zcela nečitelný, a nahoře je záznam o pořízení stříbrného děkanského pečetidla, který lze vztáhnout k roku 1417.²¹

Podle paleografického zkoumání Karla Beránka děkanskou knihu založil mistr Jan Helcopius někdy v první polovině svého děkanátu, který započal 21. dubna 1389. Až do 8. června univerzitní notář nebo jeho písař stačil do knihy přepsat diplomy, stará statuta a seznam graduovaných studentů.²² Mistr Helcopius ještě před náhlým odchodem z děkanského úřadu prosadil pořízení stříbrných pečetidel fakulty a děkanátu.²³ Důvody jeho vyloučení z univerzitní obce, o němž se dovídáme z *Akt artistické fakulty vídeňské univerzity*, nejsou známy. V jednom vídeňském zápisu se mluví o exkomunikaci, právě tak ovšem mohlo jít o finanční nesrovnalosti při nákupu pergamenového kodexu a pečetidel.²⁴ Tak jako tak, agendu po Helcopiovi do konce semestru jako viceděkan převzal mistr Jakub Briczen, za něhož znovu započalo průběžné zapisování graduovaných, a to zpravidla několikrát za semestr.

Po obstarání nové děkanské knihy a dvou pečetidel si artistická fakulta předsevzala provést důkladnou revizi a novelizaci vlastních statut. Úkolu se ujal Helcopiův řádný nástupce mistr Matěj z Lehnice²⁵, jenž vše podstatné sdělil v úvodu čistopisu nových statut: „Anno Domini 1390 magistro Mathia de Legnicz, existente decano facultatis artium, statuta ejusdem facultatis antiqua propter eorum inconvenientiam, confusionem et inordinationem correcta fuerunt, et ordine, prout sequitur, conscripta, habitis super hoc multis plenis congregationibus et conciliis facultatis; et ego hoc fieri procuravi, et hunc librum fieri disposui de consensu facultatis.“²⁶

19) Plyne to z přípisu za rejstříkem na fol. 12vb: „Ego Magister Albertus Warentrappe posui alia statuta in registro, quod habes in primo folio“.

20) Tak usoudil K. BERÁNEK, *K pokusu o rekonstrukci*, s. 131, pozn. 9, podle přípisu „Imago Beatae Virginis“ v pravém horním rohu kalendária na fol. 2r.

21) Zatímco záznam o pečetidle je ještě dosti čitelný, ostatní zápisy nikoli. Podle K. BERÁNKA, *K pokusu o rekonstrukci*, s. 132, pozn. 12, jde jednak o formulář pozvání mistrů k vylechnutí žádosti bakalářů o promoci, jednak zápisy o půjčkách z let 1402–1440.

22) Příznačné pro tohoto písaře byly silně stínované iniciály, viz K. BERÁNEK, *K pokusu o rekonstrukci*, s. 131–132. Jelikož Helcopiův řádný nástupce mistr Albert Warentrappe mluví o tom, že knihu sám pořídil („hunc librum fieri disposui“), usoudil jsem, že teprve za něho mohlo dojít k přepisu kalendária, starých statut a záznamů předchozí děkanské knihy. Slovo „disponere“ má však řadu dalších významů, takže Warentrappe mohl „knihu“ statut pouze uvést v pořádek či upravit. Viz k tomu *Slovník středověké latiny II. D–H*, Praha 1993, s. 205–207.

23) MHUP I-1, s. 9, zápis z 22. května 1389.

24) K Helcopiově kariéře Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 252, vysvětlení jeho odchodu z Prahy podávají *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis 1385–1416*, P. Uiblein (ed.), zvl. s. 48, 166 a 172. Od exkomunikace byl Helcopius osvobozen až roku 1399, po deseti letech však Prahu znovu opustil a uchýtil se na nově založené univerzitě v Lipsku.

25) Více k němu J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 364.

26) MHUP I-1, s. 35 (fol. 13r).

Třebaže „statuta antiqua“ jsou v zápise děkana Matěje z Lehnice výslovně zmíněna, nelze je ztotožnit se statutárními zápisy na fol. 6ra–9ra (pag. 15–21). Určitou bezradnost lze spatřovat již u vydavatelů z roku 1830, kteří tyto zápisy označili jako „Statuta quaedam“. Tato první skupina čtyř záznamů by skutečně mohla být převzata z nejstarších statut, a to spolu s následujícími dvěma zápisy, z nichž druhý je datován k 2. červnu 1367.²⁷ V dalším sledu se však střídají zápisy z let 1367 až 1388, jak vysvítá z přílohy 1. Mladší zápisy by bylo možné považovat za novely a doplňky připsované do znění původních statut, kdyby revidovaná statuta neobsahovala i jiné články datované do šedesátých a počátku sedmdesátých let 14. století, tj. do doby, kdy vznikala „statuta antiqua“ (viz přehled v příloze 1.). Z toho plyne, že případná rekonstrukce nejstarších statut by musela vycházet jak ze zápisů na fol. 6ra–9ra, tak i z redakce z roku 1390.

Máme-li ze známých statutních usnesení poukázat na ta, která mohla tvořit „statuta antiqua“, pak přicházejí v úvahu zejména články o funkci a dělbě děkana. Jde o znění čtyř článků na fol. 6ra–6rb, z nichž první příznačně začíná slovy: „In nomine Domini amen. Facultas habeat unum decanum...“²⁸ Na ně nejpozději od 30. ledna 1366 navazovala další, nově přijímaná statuta, jak dokládá přehled ve druhé příloze. Proč však některá z nich do první snůšky zápisů na fol. 6ra–9ra zapísána byla, a druhá nikoli, neumíme vysvětlit. Právě tak nic nenaznačuje, že by již údajná „statuta antiqua“ byla členěna do rubrik. Spíše se zdá, že nově přijatá statuta příslušní děkani zapisovali do úřední knihy. Velkým krokem vpřed proto byla redakce z roku 1390, jejímž výsledkem bylo rozčlenění statut do devíti rubrik. I tak však pražská statuta formálně pokulhávala za vídeňskými, která i svým úvodem ke XXXIII. *Tituli* dávala najevo, o jak významný dokument pro život fakulty jde.²⁹

Kalendária pražské univerzity a její artistické fakulty

Obě dochovaná kalendária pražské univerzitní proveniencí mají jedno společné: stojí na začátku úředních knih, přestože se v nich tu více, tu méně odráží obsah následných statut. V případě kaligraficky provedeného kalendária v rukopise NK XV. D. 25, fol. 1r–4v, lze tušit, že jeho předlohou byl jeden z věčných kalendářů běžně užívaných v domácích církevních institucích. Účast některého z univerzitních komputistů nebyla při jejich koncipování nutná, konzultaci v tomto ohledu však lze předpokládat.³⁰ Jeho základem jsou čtyři různé časové údaje uspořádané

27) Tyto dva zápisy vydavatelé zařadili pod označení „Sequitur aliud“ zřejmě proto, že fol. 6va–9ra psal jiný písař.

28) Hned po úvodním článku následuje dodatečně přijaté ustanovení z 27. dubna 1387, které bylo zjevně do nejstarší děkanské knihy připsáno, což se při opisu tak nejeví. Rekonstruovanou podobu nejstarších statut viz v příloze 1.

29) Viz A. Lhotský, *Die Wiener Artistenfakultät*, s. 323–325.

30) Pro první poučení o středověké komputistice v českých zemích viz Marie Bláhová, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 46–49 a 63–68. Zde také starší literatura, k níž nověji přibyla monografie Kateřiny Charvátové

do úzkých sloupců na levém okraji každé strany. V první kolonce stojí pořadí právě skončeného týdne během celého roku počínaje prvním lednovým týdnem a konče 52. týdnem v závěru prosince. Druhý sloupec do příslušné linky předem narýsované osnovy udává arabská čísla jednotlivých dní, jejichž počet se liší v závislosti na lichých a sudých měsících. Jen v případě února jde o 28 dní, a to bez jakékoli zmínky o přestupném roku. Počet dnů a délku tzv. synokdického měsíce (*lunatio*), tj. počet dnů, které uplynou mezi dvěma stejnými měsíčními fázemi,³¹ udává záhlaví hned za názvem příslušného měsíce.

Třetí sloupec přináší tzv. nedělní písmena (*litterae dominicales*), podle nichž bylo možné zjistit, na které datum připadne v kterémkoli roce neděle. Opakující se sedmero písmen A–G bylo přiděleno v základní řadě jednotlivým dnům celého roku tak, že k 1. lednu bylo přiřazeno písmeno A, ke 2. lednu B a posléze k 7. lednu písmeno G. Pak se tato písmena v daném pořadí neustále opakovala až k 31. prosinci, na který vyšlo opět písmeno A. Bylo tomu tak i v rocích přestupných, neboť přestupný den, za nějž byl ve středověku považován 24. únor, měl stejné písmeno s následujícím dnem, tj. 25. únorem. V případě univerzitního kalendária, by šlo o písmeno „F“. Dny v roce, na něž připadá stejné písmeno, jsou stejné dny týdnu. Nedělním písmenem určitého roku bylo to, na které připadla první neděle v roce. Vezmeme-li za příklad rok 1385, kdy předpokládáme pořízení úřední knihy s kalendáři, připadla první neděle na 1. leden a celému roku tak příslušelo nedělní písmeno A. Následující rok se posunul o jedno místo v abecedě zpět, takže měl nedělní písmeno G.³²

Další dva sloupečky uvádějí data podle středověké adaptace římského označování dní v měsíci podle názvů tří dnů a číselného pořadí dnů předcházejících. První den v měsíci se nazýval *Kalendae*, den první měsíční čtvrti byly *Nonae* a den úplňku *Idus*. V měsících *Martius*, *Maius*, *Julius* a *October* byly *Nonae* 7. a *Idus* 15. dne, v ostatních měsících vždy o dva dny dříve. Představitelé univerzity, její notáři a jednotliví mistři podle římského kalendáře sice své vydávané písemnosti nedatovali, s touto modalitou se však setkávali v listinách papežského stolce a zprvu též kanceláří císaře Karla IV. a jeho syna Václava IV. Jestliže např. aprobační listina pražské univerzity vydaná papežem Klimentem VI. roku 1347 má datační formulí „Datum Avenione VII. Calendas Februarii“, podle tabulky v kalendáriu bylo možné zjistit, že šlo o 26. leden.³³ Obdobně bylo možné převést dataci Karlovy zakládací listiny z roku 1348, neboť v tabulce lze „VII. Idus Aprilis“ převést na den 7. dubna.³⁴ Naprostá většina univerzitních písemností byla datována dnem v měsíci, jen výjimečně bylo užito datování podle svátků, a to převážně ve spojitosti s dvěma důležitými daty univerzitního kalendáře, tj. svátky sv. Jiří a sv. Havla.

a Zuzany Silagiové, *Fiant festa per ordinem universum: Cisterciácký kalendář bohemikálního původu z první poloviny 13. století*, Praha 2003.

31) Srov. Gustav Friedrich, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934, s. 14 a 47; dále M. Bláhová, *Historická chronologie*, s. 73–74.

32) Více o nedělních písmenech v přestupných rocích M. Bláhová, *Historická chronologie*, s. 234–236.

33) Viz MHUP III-1, s. 222, č. 1.

34) Tamtéž, s. 224, č. II.

Svátky vyznačené v jednotlivých měsících univerzitního kalendária nesloužily v prvé řadě k dataci, nýbrž k orientaci v akademickém roce. Hlavní svátky církevního roku všichni graduovaní i negraduovaní akademici běžně znali. Jelikož však svátků bývalo hodně a závaznost svěcení některých z nich se lišila i v sousedních diecích, jejich seznam v univerzitním kalendáriu vyznačoval dny, kdy byly podle statut zcela nebo zčásti zakázány lekce, disputace i *exercitia*. Za povšimnutí stojí zařazení svátku Přinesení ostatků (*Allatio reliquiarum*), který připomínal soubor ostatků získaných Karlem IV. a uvítaných v Praze 2. ledna 1354. Svátek se stal závazným již o rok později, v soudobých kalendáriích se však vyskytoval vzácně. Naopak v rektorově kalendáriu chybí svátek Navštívení P. Marie, který arcibiskup Jan z Jenštejna vyzdvihl roku 1386 mezi nejvýznamnější v pražské arcidiecézi.³⁵ V osmi dochovaných měsících univerzitního kalendária se jen dva záznamy přímo týkají rektorova úřadu. První „Rectoris publica electio“ byl (mnohem později) připsán ke dni 17. října, druhý připomínal, že od 23. prosince až po oktáv svátků Narození Páně a Přinesení ostatků (8. ledna) se nekonají přednášky.³⁶

Rektor měl sice ve své úřední knize závazný přehled, větší odpovědnost v tomto ohledu náležela děkanům, kteří měli dohlížet, aby v přikázaných svátcích utichl ruch v posluchárnách a disputačních místnostech. Úplné kalendárium fakulty svobodných umění se dochovalo na počátku knihy děkanů (fol. 2ra–4vb). Foto-tytická reprodukce pohřešovaného rukopisu sice neumožňuje rozpoznat původní barevné odlišení iniciál a snad i některých sloupců či zápisů, přesto však dává postačující představu o původním vzhledu památky. Tím, že kalendárium je psáno ve dvou sloupcích, nutně muselo dojít k redukci délky textu pomocí zkratk. Je to patrné již ze záhlaví měsíců, do něhož se na rozdíl od rektorova kalendária nevešlo *lunatio*. Také číslování týdnů odpadlo, sloupce s pořadím dnů v měsíci a s nedělními písmeny však zůstaly.

Místo římského označování dní třetí sloupec podává slabiky a písmena cisiojanu, tj. 12 dvouverší, z nichž každé náleží jednomu měsíci. Fakultní statuta a zápisy děkanů sice s pomocí cisiojanu dny v roce nedatují, pomůcka sama však byla záležitostí univerzitních komputistů, na nichž bylo přizpůsobit její verše nově zaváděným svátkům v univerzitním kalendáriu.³⁷ Podle znaleckého posouzení Karla Doskočila fakultní kalendárium včetně cisiojanu odpovídá době vzniku knihy brzy po roce 1367, neboť Zikmundův svátek ještě klade do 2. května. Vcelku se kalendárium děkanské knihy odlišuje od normativního znění cisiojanu pražského kostela jen v několika málo dnech a veskrze tak přejímá domácí úzus.³⁸

35) Nejprve k 28. dubnu, později ke 2. červenci, viz J. V. Polc: *De origine festi Visitationis B. M. V.*, Roma 1967.

36) Pozornosti si zaslouží ještě příspěvek k 17. prosinci upozorňující na tradiční zpívání antifony *O Sapientia*.

37) Cisiojanus ve fakultním kalendáři vykazuje drobné odchylky proti znění, které uvádí jako obvyklé G. FRIDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, s. 128, tab. XV. O datování podle cisiojanu v českých zemích M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 352–354 a 376–378, zde také další literatura.

38) Výčet odlišností u Karla DOSKOČILA, *Vývoj cisiojanu u nás. Příspěvek k starému datování a kalendáři*, Sborník historický 6, 1959, s. 132–133.

Ve srovnání s kalendáriem rektora má fakultní kalendárium více zaznamenaných svátků a s nimi spojených pokynů, které se většinou týkají zákazu disputací. Tato četnost vyplývala z řady poměrně podrobných statutárních usnesení.³⁹ Zákaz lekcí pro oba grady ve svátečních dnech výslovně zakazoval 11. článek V. rubriky statut *De modo legendi in diebus festivis*. Jelikož při enormním nárůstu počtu studentů artistické fakulty v sedmdesátých a osmdesátých letech 14. století se nedostávalo volné kapacity zejména pro předepsané disputace a *exercitia*, docházelo zvláště na bakalářském stupni k mnohým přestupkům a obcházení statut.⁴⁰ Proto také článek V, 35 „Quibus diebus non habentur exercitia“ podrobně stanovil, o kterých svátcích a dnech bezprostředně předcházejících (tzv. *vigilia*) platil pro magistry zákaz cvičení. Toto ustanovení je pozoruhodné i tím, že vypočítává *dies festivos* fakultního kalendáře. Jelikož v něm není svátek Navštívení P. Marie, muselo jít o ustanovení před zavedením tohoto svátku v roce 1386.

Původní svátky kalendária byly čas od času doplněny o nově zavedené svátky zhruba v tomto pořadí: po roce 1386 *Dedicatio Pragensis* k 1. říjnu (to bylo dříve 30. září),⁴¹ přibližně v téže době svátek Cyrila a Metoděje 9. března, kolem roku 1390 svátek Tomáše Akvinského,⁴² po roce 1415 Jana Husa 6. července.⁴³ Všechny tyto nově zavedené svátky spolu se svátkem Proměnění Páně (*Transfiguratio Christi*) 6. srpna byly do kalendária zapsány dodatečně. Zvláštním případem je svátek Dušiček (*Animarum dies*), který sice v kalendáriu není jmenován, o němž se však nepřímou mluví v řádce ke 2. listopadu: „Hic non legitur nec disputatur ante prandium ex novo statuto.“ Skutečně také článek X, 28 z 8. prosince 1408 tuto povinnost zavedl „in die Animarum, que communiter consuevit esse proxima die post festum omnium Sanctorum“.

Kalendárium v děkanské knize sloužilo zhruba po dvě století, proto nepřekvapuje, že vedle již zmíněných údajů rovněž přináší pokyny vztahující se k povinností či zvyklostem akademického roku. Není svátku, u něž by nebylo zapsáno „Non disputatur“. Vedle toho však zákaz disputací platil i pro jiné dny, zpravidla pro den předcházející významným svátkům. V kalendáriu je tak vyznačeno ve 23 případech, což znovu dokládá vysoký počet dnů volna v akademickém roce. K tomu je však třeba připočítat velikonoční týden počínaje Zeleným čtvrtkem.⁴⁴ Vedle záznamů týkajících se volby rektora, děkana a direktorů kalendář zachycuje

39) Více k tomu František KAVKA, *Organizace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské*, AUC-HUCP 8/1, 1966, s. 77–96.

40) Výslovně tak stojí v § II/24 *De modo disputandi baccalariorum in diebus festivis*.

41) K přesunu data na 1. října došlo na synodě pražské arcidiecéze v roce 1385 nebo 1387, viz J. V. Polc – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 235, č. XXXVI/3.

42) K těmto a dalším svátkům, které se vyskytují ve fakultním kalendáriu, Michal DRAGON, *Neznámé články synodálních statut pražské arcidiecéze?*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 199, s. 156–159 a tab. 2 na s. 162–163.

43) K zavedení Husova svátku David HOLETON, „*O felix Bohemia – O felix Constantia*“. *The Liturgical Commemoration of Saint Jan Hus*, in: Ferdinand Seibt a kol. (ed.), *Jan Hus zwischen Zeiten*, Völkern, Konfessionen, München 1997, s. 390–392.

44) V zápise ke dnům 12. až 16. dubna původně bylo „*A quarta feria ante Tiburciii*“, což odpovídá čtvrtkům 4. dubna v letech 1367, 1378 a 1389. Písař tak bezděky naznačil, že kalendárium přepisoval v roce 1389.

posun v hodinách exercicií v závislosti na délce dne. Od 7. února až do 17. dubna se exercicia posunovala o hodinu dopředu, od 3. srpna do 29. prosince se naopak přesouvala o hodinu zpět.

Soupisy přednášek pražské artistické fakulty

Na rozdíl od vídeňské fakulty svobodných umění, jejíž *Akta* od roku 1390 pravidelně uvádějí seznamy přednášek přidělených jednotlivým mistrům,⁴⁵ děkanská kniha pražských artistů tyto neobyčejně cenné údaje neobsahuje. O to vzácnější jsou proto drobné údaje, které si pražští studenti nebo bakaláři zaznamenávali do svých textů a učebních pomůcek. Neplatí to jen pro Prahu, ale i pro jiná vysoká učení včetně Erfurtu.⁴⁶ S pomocí těchto glos či jiných záznamů si pak kandidáti jednoho z obou gradů pro své zkušební komise sestavovali statuty vyžadované soupisy absolvovaných přednášek (*schedulae*).⁴⁷ První pražský seznam vyslechnutých přednášek vynesl na povrch IV. díl Katalogu rukopisů krakovské Jagellonské knihovny. Jako součást popisu kodexu č. 659 totiž Mieczysław Markowski otiskl z fol. 102v *Adnotationes de lectionibus ab Johanne Jahenstarfer in Universitate Pragensi exauditis*. Na základě zde uvedených údajů autor popisu této rukopisné položky a editor v jedné osobě datoval *Adnotationes* do let 1387–1389.⁴⁸ Záznamy této cedule využil již Josef Tříška,⁴⁹ a nebylo by tudíž třeba se k nim vracet, kdyby se nevynořil paralelní seznam pražských přednášek. Dříve, než je porovnáme, bude vhodné si je podrobněji představit.

Autor prvního seznamu, jímž byl jistý Johannes Jahenstarfer, považoval za důležité třikrát na fol. 102 poznamenat, že celý rukopis zastavil za jeden florén mistru Albertovi.⁵⁰ Kodex obsahuje opis *Quaestiones super libris Physicae Aristotelis Johannis Buridani*, které již Jahenstarfer nepotřeboval, neboť bakalářské zkoušky, vyžadující tyto knihy, složil již na počátku roku 1385.⁵¹ Jelikož se jméno tohoto bakaláře v pražských pramenech více už neobjevuje, lze se domnívat, že Johannes Jahenstarfer Prahu na čas opustil a že se do české metropole znovu vrátil na jaře 1388, aby v letním semestru započal studium k mistrovskému titulu. Na první

45) Viz P. UIBLEIN (ed.), *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis*, s. 53–54 (1390), 68–69 (1391) atd.

46) Více k tomu Johannes KADENBACH, *Philosophie an der Universität Erfurt im 14./15. Jahrhundert. Versuch einer Rekonstruktion des Vorlesungsprogramms*, in: *Erfurt 742–1992. Stadtgeschichte – Universitätsgeschichte*, Ulman Weiß (ed.), Weimar 1992, s. 155–170, zde s. 160–161.

47) Toto usnesení nabylo platnost 17. září 1379, srov. *Statuta*, rubr. V, 30, MHUP I-1, s. 85. Plenární kongregace fakulty obnovila a doplnila toto usnesení 3. října 1394 (*Statuta*, rubr. X, 12, MHUP I-1, s. 108).

48) *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur IV.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988, s. 423–424.

49) Viz Josef TŘÍŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě I*, AUC-HUCP 9/1, 1968, s. 16–22.

50) M. MARKOWSKI (viz pozn. 48) na základě chybného čtení ztotožnil mag. „Alberta“ s pozdějším hnězdenským arcibiskupem Albertem Jastrzębiecem, ve skutečnosti však s největší pravděpodobností šlo o Lamberta Kedingha, jak zjistil již J. TŘÍŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě I*, s. 21.

51) *Liber decanorum Facultatis philosophicae*, MHUP I-1, s. 228.

pohled by sice bylo možné připustit, že se tak mohlo stát o rok dříve, jelikož však jeho učitel Fridericus Drosendorf promoval teprve na počátku roku 1388, nemohl začít přednášet dříve než v letním semestru téhož roku.⁵² Jahenstarfer studoval, jak jeho cedule dokládá, velice pilně, takže se mohl k mistrovským zkouškám přihlásit v řádném termínu již na počátku roku 1390. Přesto jeho jméno mezi kandidáty gradu nenajdeme, a jelikož mistrovský grad nezískal ani na sousedních univerzitách, můžeme se jen dohadovat, proč svá studia nedokončil.⁵³

Po několika drobných korekturách, které jsou vyznačeny v textu edice (příloha 2), lze představit následující rekonstrukci seznamu přednášek⁵⁴:

1388/24. 6.–18. 10.	<i>Fridericus Drosendorf</i> : Euclides
1388/24. 6.–15. 10.	Nicolaus Beyer (?): <i>Methaphisica</i>
1388/14. 7.–25. 7.	<i>Fridericus Drosendorf</i> : <i>Theorica planetarum</i>
1388/ 14. 7.(?)–14. 10.	<i>Fridericus Drosendorf</i> : <i>Perspectiva</i>
1388/	<i>Fridericus Sunner</i> : <i>Arithmetica</i>
1388/	<i>Fridericus Sunner</i> : <i>Politicorum V–VIII</i>
1388/X.	Godfridus Bedeken: <i>Musica</i>
1388/18. 10.–2. 2. 1389	Hodislaus de Duba: <i>Topicorum</i>
1388/18. 10.–2. 2. 1389	Lambertus Keding: <i>Metherorum</i>
1389/2. 2.–4. 3.	Gerhardus Brant: <i>Parva naturalia</i>
1389/2. 2.–5. 10.	Albertus Engelschalk: <i>Ethicorum</i>
1390/15. 3.–(?)	Mathias de Verben: <i>Yconomicorum</i>
1390/15. 9.– 18. 9.	Mathias de Verben: <i>Arithmetica</i>
1390/9. 5. – 17. 10.	Henricus de Vredelant: <i>Politicorum</i>

Na první pohled je zřejmé, že náš bakalář v rozporu se statuty souběžně navštěvoval více než dva přednáškové běhy k povinným knihám. Kromě toho astronomické výklady (*Theorica planetarum*) poslouchal o prázdninách, což vzhledem k předepsané délce pěti až šesti týdnů bylo rovněž porušením statut. Naproti tomu délka kursů odpovídala předpisům. Za povšimnutí stojí, že přednášku z aritmetiky si Jahenstarfer zapsal dvakrát, vždy od jiného mistra, a že z *Politiky* vyslechl nejprve druhou část a teprve po roce pak první čtyři knihy. Přestože s výjimkou dvou Aristotelových spisů *De coelo et mundo* a *De generatione et corruptione* absolvoval všechny předepsané knihy, nakonec se z neznámých důvodů k mistrovským zkouškám nedostavil. Na čtrnácti kurzech, které navštěvoval, se podílelo celkem deset mistrů. Polovina z nich se hlásila k bavorskému univerzitnímu národu, zbývající příslušeli k dalším třem národním korporacím. K předním členům profesorského sboru patřil pouze kolegiát Karlovy

52) Datum 1388 se objevuje zhruba až ve třetině textu, z čehož M. Markowski usoudil, že Jahenstarfer předchozí lekce slyšel již v roce 1387.

53) Cedule neobsahuje zápisy o povinných kurzech *De coelo* a *De generatione*, a proto je možné, že z Prahy buď z vážných důvodů odešel, anebo zemřel.

54) Paní Dr. Maria Kowalczyková, bývalá vedoucí rukopisného oddělení krakovské Jagellonské knihovny, laskavě zkontrolovala mé čtení cedule na fol. 102v, k němuž připojila některé vlastní návrhy správného čtení sporných míst. Za obojí jsem jí zavázán díky.

koleje Albert Engelschalk⁵⁵ a zčásti též Mikuláš Beyer.⁵⁶ První tehdy vykládal *Etiku*, druhý *Metafyziku*. Jelikož nejméně čtyři z přednášejících neměli ještě uzavřené dvouleté zkušební období, nebyly na konci osmdesátých let povinné kursy vyhrazeny jen mistrům-regentům. Hned na tři knihy se Jahenstorfer zapsal u svého kolegy z bakalářských zkoušek Fridricha z Drossendorfu, který krátce předtím navzdory svým nevalným výsledkům u obou zkoušek získal mistrovský titul.⁵⁷ O úrovni jeho přednášek si netřeba dělat iluze.

Na druhý seznam pražských přednášek, který se nalézá na fol. 10v vatikánského kodexu *Palatinus Latinus 1353*, upozornil Ludwig Schuba.⁵⁸ I když datované části tohoto rukopisu vznikly v letech 1374–1384, žádné z těchto dat se nevztahuje k seznamu přednášek, který psala stejná ruka jako *questiones do quodlibet* na fol. 88v–90v.⁵⁹ Schuba seznam datoval do doby kolem roku 1385, přičemž se opíral o zjištění, že mag. Tylmann z Mohuče byl roku 1387 zapsán do matriky heidelberské univerzity.⁶⁰ Tento mistr je však jako *examinator baccalariandorum* doložen v Praze na konci zimního semestru 1389,⁶¹ takže jeho intitulace v Heidelbergu nemá pro dataci seznamu postačující průkaznost.

Seznam zmiňuje celkem 12 mistrů *artium*. Jako poslední z nich je uveden Marquardus de Warsten, jenž složil mistrovské zkoušky krátce po Novém roce 1389.⁶² Jelikož děkani v tomto období jen vzácně zapisovali data bakalářských determinací a mistrovských inepcí, nevíme přesně, kdy obdržel mistrovský biret. Jisté se tak stalo před 3. květnem 1389, kdy podle mého mínění začal vykládat Aristotelův spis *Metheorum*. Že tomu tak nebylo příští rok, anebo dokonce ještě později, vyvozují ze skutečnosti, že se Marquardus de Warsten v knize děkanů pražské artistické fakulty již více neobjevuje. Kromě toho mistr Andreas Gallici, jeho kolega ze seznamu, byl již v zimním semestru 1390 zapsán do matriky vídeňské univerzity,⁶³ z čehož plyne, že své pražské přednášky o hudbě i aritmetice musel do té doby ukončit. Tím se doba uvedených přednášek omezuje na měsíce od raného jara do pozdního léta roku 1390.

55) Srov. J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 16; a F. KAVKA, *Mistři-regenti*, s. 93.

56) Srov. J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 380.

57) Srov. tamtéž, s. 108.

58) Ludwig SCHUBA, *Die Quadriviums Handschriften der Codices Palatini in der Vatikanischen Bibliothek*, Wiesbaden 1992, s. 26. Zde také na s. 23–26 obsah rukopisu. Tohoto textu si nezávisle již dříve povšimla prof. Zdeňka Hledíková, která mi laskavě obstarala mikrofilm i vlastní přepis zápisu.

59) Fol. 88v–90v: *Questiones de quolibet. Utrum secundum legem naturalem perfeccius sit viros et mulieres esse solutos quam nexu federis coniugatos*; fol. 89r: *Utrum matrimonium sit de lege naturali*; fol. 89v: *Utrum prima causa per infinitum distancia essencialiter differat a primo causato*; fol. 90r: *Circa XI Metaphisice, Utrum materia prima sit tante imperfeccionis sicut prima causa est perfeccionis*.

60) Gustav TOEPKE, *Die Matrikel der Universität Heidelberg I. (1386–1553)*, Heidelberg 1884, s. 9.

61) *Liber decanorum*, MHUP I-1, s. 264.

62) Tamtéž, s. 261, Marquardus je uveden na prvním místě.

63) *Die Matrikel der Universität Wien I. Band 1377–1450*, Wien 1954, 1390 II H 12. Další kariéru tohoto pražského mistra vysledoval Paul Uiblein in: *Acta Facultatis artium*, P. Uiblein (ed.), s. 497.

O rok později následoval Ondřeje Gallici do Vídně Fridericus de Drosendorf, další mistr z našeho seznamu.⁶⁴ Fridrich měl podle zápisů seznamu přednášky ve třech semestrech. Četbu spisu *Theorica planetarum* zahájil v letním semestru 21. července 1388 a ukončil již 26. srpna téhož roku. V letním semestru 1389 si autor seznamu zapsal u mistra Fridricha druhou a třetí část lekcí *Perspectiva communis*. První kniha tohoto díla přišla na řadu teprve v zimním semestru 1389/1390, kdy mistr Friderich začal přednášet 19. října. Z toho ještě neplyne, že by tento mistr nerespektoval pořadí knih, neboť neznámý student, který si seznam pořizoval, nemusel stihnout jeho lekce v předcházejícím zimním semestru.

Určité vodítko také poskytují lekce výše již zmíněného mistra Tylmanna z Mohuče, který se náhle z Heidelbergu vrátil do Prahy, kde byl na konci září 1389 zvolen za bavorský národ examinátorem při bakalářských zkouškách.⁶⁵ Shrnuji: pokud připustíme, že seznam přednášek zachycuje jejich časové pořadí, pak lze toto *ordo lectionum* datovat do doby mezi roky 1387 a 1390. Jedinou výjimku tu tvoří obrácené pořadí prvního a druhého záznamu. Náš jménem neznámý student si dále postupně zapisoval lekce, které právě absolvoval. Časová rekonstrukce pak vypadá následovně:

1387/23. 10.–1388/14. 2.	Iohannes de Monsterberg: De celo et mundo
1388/14. 2.–30. 4.	Iohannes de Lessen: Topicorum
1388/17. 2.–6. 5.	Theodoricus de Amsterdam: De generatione et corruptione
1388/27. 4.–15. 10.	Stephanus de Colonia: Metaphysica
1388/27. 4.–15. 10.	Fridericus Sunner: Euclides
1388/21. 7.–26. 8.	Fridericus de Drosendorf: Theorica planetarum
1388/29. 10.–1389/13. 4.	Dilmanus de Moguncia: Politicorum
1388/19. 10.–1389/28. 6.	Andreas de Broda: Ethicorum
1389/3. 5.–2. 9.	Marquardus de Warsten: Metheorum
1389/16. 7.–11. 8.	Andreas Gallici: Musica
1389/14. 7.–23. 8.	Andreas Gallici: Arithmetica
1389/5. 7.–6. 9.	Fridericus de Drosendorf: Perspectiva II–III
1389/25. 8.–23. 9.	Iohannes de Calvis: Yconomicorum
1389/20. 10.–??	Henricus Storch: De sensu et sensato.
1389/20. 10.–??	Fridericus de Drosendorf: Perspectiva I

Pouze dva přednášející vystupují v obou seznamech lekcí – Fridericus de Drosendorf a Fridericus Sunner. První z nich, jak již víme, četl v Praze během svého povinného dvouletého zácviku (tzv. biennia) velmi pilně, zřejmě také proto, aby se uživil příjmem z tax za odpřednášené lekce. Soustředil se přitom na obory tzv. quadrivia (aritmetika, geometrie, astronomie, musica), podobně jako jeho kolega

64) *Die Matrikel der Universität Wien I*, 1391 II A 17, více k této osobě *Acta Facultatis artium*, P. Uiblein (ed.), s. 511.

65) *Liber decanorum*, MHUP I-1, s. 264.

Fridericus Sunner. Oba mistry dále spojuje to, že si jak Jahenstarfer, tak i druhý student u nich zapsali více lekcí. Totéž však platí i v případě dalších dvou mistrů, jmenovitě Matěje z Verben a Ondřeje Gallici. Tyto detaily nejsou však příliš významné, a proto se jimi nemusíme déle zabývat. Při srovnání obou seznamů přednášek se vynořují ještě další okolnosti. Aby byly lépe patrné, následující tabulka zachycuje též předepsanou maximální i minimální dobu lekcí a údaje o výši poplatků (tzv. *pastus*).⁶⁶

Lecciones	Gr.	Max.		Min.		BJ		BV	
		M	S	M	S	M	S	M	S
Metaphisica	8	9	-	5	-	4	2	4	1
Ethicorum	8	9	-	6	-	7	2	8	2
Politicorum	8	9	-	4	-	3	3	5	2
Euclides	6	9	-	5	-	4	2	4	1
De coelo	5	4	-	3	2	x	x	3	3
Meteorum	5	4	-	3	2	3	2	3	-
Topicorum	4	4	-	3	-	3	2	3	2
Pespectiva communis	?	3	2	3	-	2	-	1 ⁶⁷	-
De generatione	3	2	-	-	7	x	x	2	3
Theorica planetarum	2	-	6	-	5	-	3	-	5
De somno	2	1	-	-	3	-	2	x	x
De sensu	2	1	-	-	3	-	2	-	?
Arithmetica accurtata	?	1	-	-	3	-	½	-	5
Musica Muris	?	1	-	-	3	?	?	-	3
Oeconomica	1	-	3	-	2½	?	?	-	4
Celkem		59	3	39	2½	30	2½	40	3

BJ – Cod. 659, fol. 102v; BV – Cod. Palatinus Latinus 1353, fol. 110v; M – menses; S – septimanae

Přednášející vcelku dodržovali předepsané lhůty pro jednotlivé knihy, přičemž někteří z nich se nespokojovali s nejkratší povinnou dobou. Jen výjimečně se setkáváme se zkrácenými lekcemi (tzv. *puncta* nebo *accurtata*), které statuta zakazovala jak pro knihy logiky, tak i pro přírodní filozofii.⁶⁸ Dlouhodobé přednášky měly vyšší taxy, proto přednostně náležely mistrům *actu regentes*, to jest těm, kteří na fakultě dále působili i po dosažení bienniu. V případě zkoumaného sou-

66) MHUP I-1, s. 76–77, *Statuta*, rubr. V, 18 a s. 82–83; *Statuta*, rubr. V, 29: De maximo et minimo tempore pro legendis libris requisito.

67) Pouze *secunda et tercia partes*.

68) *Statuta*, MHUP I-1, s. 75, rubr. V, 15.

pisu navíc platí, že si mistři-regenti vybírali lekce z knih, pro jejichž četbu byla předepsána doba mnoha měsíců. V případě, že se žádný z mistrů-regentů o tyto dlouhodobé lekce nepřihlásil, mohly připadnout mladším mistrům v bienniu. Těto možnosti využil v zimním semestru 1388/1389 mistr Ondřej z Dubé. Vzhledem k stoupajícímu počtu studentů bylo v poslední čtvrtině 14. století nutné připustit konkurenci více mistrů. Aby konkurující profesor neodlákával staršímu kolegovi studenty, musel s přednáškami začít až týden po Třech králich. Do té doby již většina kolegiátů a starších mistrů zahájila výuku, neboť *pastus* se zpravidla vybíral již po třetím čtení. Jakmile student zaplatil, nehrozilo nebezpečí, že by od profesora odešel. Proto také statuta mladším mistrům zakazovala vyhlašovat před Vánocemi úmysl konkurovat, a to pod trestem odkladu přednášek do letního období.⁶⁹

V seznamu, jímž se zabýváme, byl téměř jistě konkurujícím mistrem Iohannes de Lessen, který započal s četbou knih *Topicorum* 14. ledna 1388; pravděpodobně totiž v následujícím roce konkuroval váženému kolegiátovi Karlovy koleje Albertu Engelschalkovi, a to při četbě knih *Ethicorum*, pro které bylo předepsáno nejméně šest měsíců. Musel tudíž s přednáškami započít již v zimním semestru, aby byl naplněn předpis statut týkající se konkurencí. Lekce knih *Metaphysicorum* mohly být naopak ukončeny během jednoho semestru, což také dokládají oba zkoumané seznamy. Přesto stojí za povšimnutí, že tyto lekce absolvovali oba kandidáti, neboť 12 knih *Methapsycorum* v jejich době ještě nenáleželo mezi povinné kursy k mistrovskému gradu. Toto Aristotelovo dílo uvádí jako povinnou četbu až do datečného článku statut z roku 1394.⁷⁰

Přestože dochované prameny jsou značně kusé, lze se odvážit předpokladu, že dělení „velkých“ lekcí do dvou semestrů probíhalo následovně: v zimním semestru začínaly přednášky z knih *Ethicorum* a *Politicorum*, zatímco v letním semestru přicházely na řadu *Metaphisica* a *Euclides*. Tím bylo de facto nemožné, aby bakalář zvládl povinné kursy během jednoho školního roku. Pamatovala na to i statuta, která mistrům i studentům zakazovala během semestru číst nebo poslouchat více než dva paralelní kursy povinné pro získání gradu.⁷¹ Naopak lekce s předepsanou délkou jen několika týdnů mohly nejspíše začít kdykoli během semestru. Avšak i pro tento případ platilo, že neměly přesahovat do nového školního roku.⁷²

Závěrem lze vyslovit naději, že časem se objeví další podobné záznamy přednášek, které umožní lépe postihnout rozdíly mezi statuty a běžnou praxí.

69) Tamtéž, s. 71–73, rubr. V, 7–9.

70) Obecně k přednáškám z *Metafyziky* Astrik L. GABRIEL, *Metaphysics in the Curriculum of Studies of the Medieval Universities*, in: TÝŽ, *Garlandia, Studies of the History of the Mediaeval University*, Frankfurt am Main 1969, s. 201–209, zde zvl. s. 203–204.

71) *Statuta*, MHUP I-1, s. 74, rubr. V, 12.

72) Tamtéž, s. 70, rubr. V, 4.

Příloha 1.
Chronologické vrstvy statut fakulty svobodných umění
Conclusa et statuta praesente vicecancellario praeposito
Rudnicensis (1366–1367)

<i>pag.</i>	<i>rub.</i>	<i>titulus</i>
93	VI, 1	De modo consiliandi, et qui debeant interesse (praesente vicecancellario)
35	I, 1	De electione decani et eius officii
37	I, 4	De officio decani
48	II, 12	De modo praesentandi baccalariandorum
49	II, 13	Quae jurare debet post praesentationem
51	II, 14	Quod quilibet pro gradu baccalariatus admissus, debet promoveri in eodem quartali, et de poena negligentis
52	II, 15	De modo promovendi examinatorum
54	II, 20	Quod non promoveatur, nisi examinatur
54	II, 22	Antiquum statutum
54	II, 23	De modo visitandi disputationes extraordinarias
55	II, 24	De modo disputandi baccaliorum in diebus festivis (19. 11. sine anno)
55	II, 25	Quod baccalarii promoti debent habere proprium habitum
56	II, 26–7	De examine et modo promovendi magistrandorum. Quod examinatores nullum admittant, nisi audiverit libros suos
57	II, 28	Interpretatio statuti de legitimatione
57	II, 29	Quomodo examinatores magistrandorum debent se gerere cum tentatis et erga facultatem
58	II, 30	De juramento magistrandorum
60	III, 1	De baccalariis alterius universitatis
61	III, 2	De magistris recipiendis
62	III, 3	Quomodo recipitur
70	V, 4	Antiqui libri ultra festu s. Galli non legantur
70	V, 5	Ordinarii non continuantur diebus festivis
75	V, 16 (?)	Libri requisiti pro ordinario diebus festivis non debent legi
75	V, 17 (?)	Nullus infra baccaliorum vel magistrorum disputationem debet legere
94	VI, 3	De obedientia, quam faciunt decano noviter intrantes ad concilia
1366		
96	VII, 1	20. 8. (?) De libro facultatis et rotulo formando
76	V, 18	advent De tempore librorum et pastus quantitate
87	V, 33	28. 11. (?) Quod disputans in philosophia debet etiam unum sophisma vel duo praedisputare
87	V, 34	13. 12. (?) Quod statutum de pensa exercitiorum obligat ad certam poenam pecuniariam, et non ad perjurium
1367: vicerectoratus Henrici de Embeg		
12, 48	II, 11	14. 2. Quod non debent capi pignora
12, 98	VIII, 1	2. 3. De fisco facultatis et debitis extorquendis

98	VIII, 2	?	De cista facultatis et seris de clavibus et tempore impositionis pecuniarum ad eandem
40	I, 8	20. 4.	De modo pronuntiandi
9, 54	II, 21	2. 6.	Hoc concernit iam promotos
9, 96	VI, 6	2. 6.	Quod vox venientis ad concilia sine tabardo est invalida
99	VIII, 3	8. 6.	De loco baccaliorum in sacra theologia venientium cum cappis ad actus et concilia
14, 68	V, 1	7. 9.	De modo eligendi ordinarium
78	V, 19	?	Quod pastus potest colligi divisim de singulis libris partialibus
78	V, 20	?	De poena minus recipientis de pastu, quam continetur in statutis

1368: decanatus Fridmanni de Praga

40	I, 7	3. 12.	De resignatione officii [decani]
----	------	--------	----------------------------------

1369: decanatus Henrici Woleri

8, 39	I, 5	21. 5.	De jurisdictione et loco decani
-------	------	--------	---------------------------------

1370: decanatus Hermanni de Ravensberg

58	II, 31	6. 5.	De modo disputandi magistrorum modernorum extraordinarie
80	V, 24	13. 7.	De vacationum diebus in diebus canicularibus
80	V, 25	?	Quod in vacationibus istis nullus magistrorum novas lectiones et exercitia audeat incipere
81	V, 26	?	Quod possunt capi pignora ab audientibus post tertiam lectionem

1370/1371: decanatus Dytheri de Wydera

15, 71	V, 7a	30. 12.	De modo concurrenti in libros ordinarios
15, 72	V, 8a	30. 12.	De tempore concurrenti
1, 78	V, 21	30. 12.	De magistris, qui habent cum decano lectiones privatas indulgere, et literas sigillandas corrigere
79	V, 22	30. 12.	De modo petendi pro hujusmodi literis

1371:

46	II, 8	?	De bursa, quam quilibet promovendus dabit facultati
46	II, 9	?	De modo petendi dimissionem bursae

1371: decanatus Gerardi de Osenbrughe

43	II, 4	?	Quod religiosi possint promoveri
45	II, 7	13. 8.	Quod nullus debet admitti, nisi audiverit libros suos
86	V, 31	1. 9.	De quantitate pastus exercitiorum

1372: decanatus Werner (de) Cruczeburg

11, 39	I, 6	19. 8.	De convocatione baccaliorum quatuor Temporum
--------	------	--------	--

1373: decanatus Francisci de Ravensperg

48	II, 10	15. 5.	Ut non promoveatur aliquis sine signeto
----	--------	--------	---

1374: decanatus Johannis Marienwerder

63 IV, 1 2. 7. De non ommittendis disputationibus ordinariis

1374/1375: decanatus Nicolai de Gubin

99 IX, 1 ? De excessibus et poenis transgressorum. Exclusio Boleslai

1375: decanatus Mensonis de Bekehusen

98 VII, 3 ? Graduati in artibus non debent poni ad rotulum juristarum

1377: decanatus Blasii Lupi

43 II, 5 12. 1. Quod nullus debeat admitti sub condicione

1377: decanatus Wasmodi de Honberg

95 VI, 5 ? Quod statuta specialiter regentes concernentia ab omnibus existentibus in concilio debent pertractari

1378: decanatus Hermanni de Ravensperg

42 II, 1 21. 4. Quo tempore fieri debeant examina et quinam debeant eligi examinatores

42 II, 2 ? Quis eligi debeat in examinatore

59 II, 32 ? Quod ante completionem biennii [magistri] non recedant

73 V, 10b ? Nullus legat infra disputationem ordinariam

1379: decanatus Georgii Kerle de Stargardia

83 V, 30 17. 9. De modo extorquendi pastum exercitiorum et lectionum

1379/1380: decanatus Johannis de Wylre, alias de Gulch

65 IV, 5 29. 10. De modo disputandi de quolibet, et de disputari electione

53 II, 16 14. 1. De modo legendi positiones tempore promotionis et poena

1381: decanatus Mathiae Kerbelicz

16, 72 V, 7b 5. 1. De modo concurrenti in libros ordinarios

1382/1383: decanatus Tiderici Misstruwe de Wolin

96 VII, 2 ? De expeditione rotuli

1384: decanatus Nicolai de Luthomischl

90 V, 39 ? De horis exercitiorum tam in aestate, quam in hyeme

74 V, 12 ? Quod nisi duae lectiones legi et audiri debent pro forma

74 V, 13 ? Quod libri legantur per tempora determinata in statutis

74 V, 14 ? Quod dies inceptiois et finitionis librorum debent decano intimari

75 V, 15 ? Quod Puncta non pronuntiat

1385: decanatus Ditmari de Swerte

43 II, 3 21. 1. De repraesentatione promovendorum ante examen

1385/1386: decanatus Johannis de Hildesheim

94 VI, 2b ? Quod aliquando concilio facultatis omnes magistri possunt interesse et hoc in magnis et arduis causis

1386/1387: decanatus Alberti Engelschalk

16, 70 V, 70 ? Quod nullus ordinarium debet permutare

1387: decanatus Jacobi de Briczen

6, 37 I, 2 27. 4. De decani et magistrorum facultatis promisso

6, 37 I, 3 27. 4. De juramento magistrorum, quod faciunt decano

1387/1388: decanatus Johannis Eliae

89 V, 37 19. 10. De diversitate horarum pro exercitiis deputatarum

90 V, 38 21. 10. De modo disputandi in sophistria

53 II, 17-18? Quid facere debent ante intitulationem pro examine.
In quo hospitio

53 II, 19 ? Principium et finis auditionis librorum

1388/1389: decanatus Conradi de Steynsberg de Wormacia

16, 72 V, 8b ? De tempore concurrenti

73 V, 9 ? Interpretatio statuti de concurrentiis

1389: decanatus Johannis Helcopii

91 V, 40 29. 5. De libris, qui diebus festis possunt legi

9, 65 IV, 4 29. 5. Moderatio statuti antiqui

ante 1390:

44 II, 6 25. ? Quod examinati pro baccalariatu non debent vocari per bidellos

64 IV, 2 ? De modo disputandi ordinarie

64 IV, 3 ? Quomodo magister apparere debet in disputationibus et in aliis actibus

69 V, 2 16. 12. De promisso magistri ordinarium recipientis

70 V, 6 21. 11. Quod ordinarius magistri recedentis vacat facultati

73 V, 11 ? De modo legendi in diebus festis

88 V, 35 ? Quibus diebus non habentur exercitia

88 V, 36 31. 12. Quantum pastum debent dare de exercitiis combursales alicujus magistri

1390/1391: decanatus Jacobi de Bartinsteyn

100 IX, 2 3. 2. [Quod nullus ad examen admittatur magistrorum, nisi qui ter ordinarie, ter extraordinarie respondissent]

100 X, 1 3. 2. De exercitiis aestivalibus et hyemalibus et horis eorundem habendis

101 X, 2 3. 2. De conviviis licentiarum

101 X, 3 3. 2. De disputatione de quolibet

1391: decanatus Henrici de Homberg

- 103 X, 4 26. 4. Moderatio statuti de exercitiis prius conclusi
 103 X, 5 8. 7. De horis exercitiorum
 104 X, 6 6. 8. [Quod non incipiantur novae repetiones in diebus vacationum]

1391/1392: decanatus Przbislai de Yesenicz

- 104 X, 7 27. 3. [De concordia facultatum quoad loca graduatorum]

1392: rectoratus Henrici de Bremis

- 104 X, 8 28. 3. Concordia facultatum

1392: decanatus Stephani de Colonia

- 107 X, 9 19. 11. De quantitate pastus parvorum logicalium

1393: decanatus Ludolphi Meisterman

- 86 V, 32 27. 5. sine titulo

1394: decanatus Helmolde Gledenstede de Zoltwedel

- 107 X, 10 3. 10. De juramento admittendi ad examen aut tentamen
 108 X, 11 3. 10. Quos libros ex toto audire tenentur promovendi
 108 X, 12 3. 10. [Quod hoc scribant promovendi]
 108 X, 13 3. 10. [Quod certos articulos teneatur decanus studentibus promulgare in prima congregatione universitatis]

1397: decanatus Petri Posern

- 109 X, 14 26. 5. De promissione recipientis ordinarium
 110 X, 15 14. 7. Quis eligendus examinatus
 110 X, 16 14. 7. Accedendus vicecancellarius de examine magistrandorum

1398: decanatus Petri de Grecz

- 111 X, 17 ? Dispensatio de tribus tractatibus et uno libro partiali
 111 X, 18 ? De expeditione pastus lectionum in alia universitate auditorum

1400: decanatus Marquardi Kryneman

- 112 X, 19 19. 6. De modis declarationum
 113 X, 20 28. 8. De magistris, qui cum decano habent respicere, quod statuta facultatis firmiter observentur
 114 X, 21 18. 9. De promisso examinatorum
 115 X, 22 2. 10. De modo extorquendi pastum via excommunicationis

1401: decanatus Erasmi Elie de Nissa

- 117 X, 23 25. 5. De non disputando in diebus Rogationum
 117 X, 24 25. 5. Promissio, quae debet fieri per decanum

1403: decanatus Waltheri Harrasser

- 118 X, 25 10. 2. De statuto legendo in distributione ordinariarum

1405: decanatus Gregorii Leonis de Praga

- 118 X, 26 ? De poena contravenientium statuto: quod non legatur intra dies vacationum

1406: decanatus Michaelis de Malenicz

- 119 X, 27 3. 3. Quod nullus incipiat aut determinet diebus festivis ante prandium

1408: decanatus Alberti Varentrappen de Monasterio

- 120 X, 28 8. 12. Non legatur nec disputetur die Animarum

Příloha 2.**Adnotationes de lectionibus ab Ioanne Jahenstarfer in Universitate Pragensi exauditis annis 1388–1390**

Biblioteka Jagiellońska Kraków, Ms. 659, fol. 102v.

Ego audiui Euclidem a magistro Frederico Drosendorf⁷³, qui incepit in inicio studii post festum Pasce et finivit post festum Galli [16. 10. 1388] ante inicium studii.

Item ab eodem Theoricam planetarum in diebus canicularibus et Perspectivam, quam finivit ante festum Galli feria 4^a [14. 10. 1388].

Methaphisicam [!] a magistro Peiro [?]⁷⁴, qui finivit feria 5^a ante Galli [15. 10. 1388] et incepit in inicio studii post festum Pasce.

A magistro [Friderico] Suner⁷⁵ Arithmeticam et IIII libros ultimos Politicorum.

Ego audiui anno Domini M^o [CCC] LXXXVIII Topicorum a magistro Hodislao [de Duba]⁷⁶ et Metherorum a magistro Alberto [sic] Kedink⁷⁷, qui inceperunt ambos libros immediate post festum Galli [16. 10.] et finiti fuerunt immediate post festum Purificacionis [2. 2. 1389].

Ego audiui Musicam a magistro Godfrido Bedeken⁷⁸ anno Domini millesimo C^oC^oC^oLXXXVIII circa festum G[alli].

Anno Domini M^o CCC LXXXIX. Item audiui Parva naturalia a magistro Gerharo Brant⁷⁹, qui incepit post festum Purificacionis [2. 2.] et finivit feria sexta ante Invoca<vit> [4. 3. 1389] immediate.

73) Fridericus de Drosendorf: bac. art. 1385, mag. art. 1388 (MHUP I-1, s. 229–256), 1391 intitulus Vindobonae (P. UIBLEIN, *Acta Facultatis artium*, s. 511).

74) Nicolaus Peier/Beier (Beyer, Peiger, Peir): de natione Saxonum, bac. art. 1375, mag. art. 1381, dec. art. 1390, další údaje uvádí Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 380.

75) Fridericus Sunner/Zunner: de natione Bavarorum, bac. art. 1384, mag. art. 14. 4. 1386, postremo in Liber decanorum (LD) 1401 (MHUP I-1, s. 225–363).

76) Hodislao de Duba: bac. art. 1381, mag. art. 1384, postremo in LD 1388 (MHUP I-1, s. 197–259).

77) Lambertus Keding: bac. art. 1386, mag. art. 1387 (MHUP I-1, s. 234–256).

78) Gotfridus Bede(c)ke de Elbingo: de natione Polonorum, bac. art. 1382, mag. art. 1387 (MHUP I-1, s. 210–250).

79) Gerhardus Brant de Davantria († 1437): bac. art. 1383, Bononiae 1387, mag. art. 1387 (MHUP I-1, s. 215–256), Heidelbergae 1400 (G. TOEPKE, *Die Matrikel der Universität Heidelberg I*, s. 76 aj.; TRÍŠKA, *Životopisný slovník* s. 121).

Item incepti audire librum Ethicorum a magistro Alberto Engelschal⁸⁰ [sic], qui inceptit post festum Purificacionis [2. 2.] inmediate et finivit feria tertia inmediate post festum sancti Francisci [5. 10.].

Ego incepti audire librum Yconomicorum a magistro Mathia Verben⁸¹, qui inceptit feria secunda post Reminiscere [15. 3.] anno Domini M^oC^oC^oC^o LXXXIX et in IIII^{or} Septembris [15.–18. 9.] et audiui Arithmetica ab eodem.

Item incepti audire Politicorum a magistro Hynrico Vredelant⁸², qui inceptit post festum Pasce feria secunda in die Translacionis sancti Nycolai [9. 5. 1390] et finivit feria inmediate post festum sancti Galli [17. 10. 1390].

Příloha 3. Adnotationes de lectionibus ab quodam baccalaureo in Universitate Pragensi exauditis annis 1388–1389 Bibliotheca Vaticana Roma, Codex Palatinus Latinus 1353, fol. 110v.

Item Topicorum a magistro Johanne de^a Lesse⁸³ et inceptit prima die post octavas Epiphanie [14. 1. 1388] et finivit in^b vigilia vigilie Philippi et Jacobi [30. 4. 1388].

Item De celo et mundo a magistro Johanne de^a Monsterberg⁸⁴ et inceptit feria quarta post initium studii in octava Luce^c [23. 10. 1387] et finivit in die Valentini [14. 2. 1388].^d

Item De generacione a magistro Theoderico Amsterdam,⁸⁵ inceptit feria 2^a post Valentini [17. 2. 1388] vel^e proxima die legibili post diem Valentini, finivit^f in die Johannis ante Portam Latinam^g [6. 5. 1388].

Item Methaphisice^h a magistro Stephano de Colonia,⁸⁶ inceptit feria 2^a post festum Georgii [27. 4. 1388] et finivit in vigilia sancti Galliⁱ [15. 10. 1388].

Item Euclidem a magistro Friderico Suoner⁸⁷ inceptit feria 2^a post festum sancti Georgii [27. 4. 1388] et finivit in vigilia sancti Galliⁱ [15. 10. 1388].

Item Theoricam planetarum a magistro Friderico Drosendorf⁸⁸ et incipit in vigilia Magdalene [21. 7. 1388] et finivit feria quarta post Bartholomei^s [26. 8. 1388].

Item Politicorum a magistro Dilmanno de Moguncia⁸⁹ et incipit proxima die post festum Symonis et Jude [29. 10. 1388] et finivit feria 2ª ante diem Tyburciiⁱ [13. 4. 1389].

80) Albertus Engelschalk: de natione Bavarorum, bac. art. 1373, mag. art. 23. 3. 1376, postremo in Liber decanorum (dále LD) 1399 (MHUP I-1, s. 158–345; dále spov. J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 16).

81) Mathias (de) Verben: bac. art. 1384, mag. art. 1389 (MHUP I-1, 223–261).

82) Henricus de Vrede(n)lant: mag. art. 23. 4. 1388 (MHUP I-1, 257–258).

83) Iohannes (de) Lesse(n): de natione Saxonum, bac. art. 28. 6. 1383, mag. art. 1386, postremo in LD 1393 (MHUP I-1, s. 213–280).

84) Iohannes de Monsterberg († 1416): de natione Polonorum, bac. art. 1382, mag. art. 14. 4. 1386, postremo in LD 1404, 1409 Lipsiae (MHUP I-1, s. 210–379; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 279–280).

85) Theodoricus de Amsterdam: bac. art. 1385, mag. art. 1387 (MHUP I-1, s. 275–294).

86) Stephanus de Colonia († 1406): de natione Bohemorum, bac. art. 1379, mag. art. 15. 4. 1383, postremo in LD 1400 (MHUP I, s. 107–351; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 490–491).

87) Fridericus Sunner/Zunner: de natione Bavarorum, bac. art. 1384, mag. art. 14. 4. 1386, postremo in LD 1401 (MHUP I-1, s. 225–363).

88) Fridericus de Drosendorf († 1404): bac. art. 1385, mag. art. 1388 (MHUP I-1, s. 229–256), 1391 intitulatus Vindobonae (P. UIBLEIN, *Acta Facultatis*, s. 511).

89) Dil-/Tylmannus de Moguncia: bac. art. 1380, mag. art. 1384, postremo in LD 1392 (MHUP I-1, s. 195–276; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník* s. 513), 1387 intitulatus Heidelbergae (G. TOEPKE, *Die Matrikel der Universität Heidelberg I*, s. 9).

Item Ethicorum a magistro Andreo [sic] de Broda⁹⁰ et inceptit feria 2ª post festum sancti Galli [19. 10. 1388] et finivit in vigilia Petri et Pauliⁱ [28. 6. 1389].

Item Methororum a magistro Marquardo de Warsten,⁹¹ inceptit feria 2^a post festum Phylippi et Jacobi [3. 5. 1389] et finivit prima die post Egidii^s [2. 9. 1389].

Item Musicam ab^a Andreo [sic] Gallici,⁹² inceptit feria sexta post Margarete [16. 7. 1389] et finivit prima die post Laurentii^s [11. 8. 1389].

Item Arithmetica ab eodem, inceptit prima die post Margarete [14. 7. 1389] et finivit in vigilia Bartolomei^j [23. 8. 1389].

Item 2^{am} et 3^{am} partes Perspective a magistro Friderico Drosendorf et [inceptit] feria 2^a post Petri et Pauli [5. 7. 1389] et finivit feria 2^a ante festum nativitatis Marie^s [6. 9. 1389].

Item Yconomicorum a magistro Johanni Calvis,⁹³ inceptit prima die post Bartolomei [25. 8. 1389] et finivit prima die post Mauricii [23. 9. 1389].

Item^k De sensu et sensato a magistro Heynrico Storch,⁹⁴ inceptit feria 4^a post festum Galli [20. 10. 1389] et finivit [sic].

Item primam partem Perspective a magistro Friderico Drossen[dorf], inceptit feria 4^a post festum Galli [20. 10. 1389] et finivit.

Item Loycam Hesbri

a) de] suprascr. – b) in] vel suprascr. et del., seq. sex verba postea scripta. – c) in octava Luce] suprascr. – d) in die Valentini] postea scriptum – e) vel] praeced. *feria* del. – f) finivit] praeced. *Item* et del. – g) sex verba postea scripta. – h) Metaphisice] praeced. libris suprascr. et del. – i) septem verba postea scripta. – j) tres verba postea scripta. – k) Item] praeced. *Item parva naturalia* del.

90) Andreas de Broda († 1427): de natione Bohemorum, bac. art. 1384, mag. art. 18. 3. 1387, postremo in LD 1410 (MHUP I-2, s. 220–410; Jaroslav KADLEC, *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*, Münster 1982).

91) Marquardus de Warsten: de natione Saxonum, bac. art. 278. 12. 1384, mag. art. 1389 (MHUP I-1, s. 225–261).

92) Andreas Gallici de Wratislavia († 1430): de natione Polonorum, bac. art. 20. 8. 1384, mag. art. 1389/1390 (MHUP I-1, s. 222–267), 1390 intitulatus Vindobonae (P. UIBLEIN, *Acta Facultatis*, s. 497).

93) Iohannes (Stephani) de Calvis: de natione Saxonum, bac. art. 1377 (?), lic. art. 1382, postremo in LD 1388 (MHUP I-1, s. 177–259), intitulatus Erfordiae 1392 (*Acten der Erfurter Universität I*, J. C. Hermann Weissenborn /ed./, Halle 1881, s. 37, 66).

94) Henricus Storch: de natione Polonorum, bac. art. 1378, mag. art. 5. 3. 1382, postremo in LD 1388 (MHUP I-1, s. 182–256).

XII. Písemné záznamy kvodlibetních disputací na pražské univerzitě do roku 1420

Disputace de quolibet na artistických fakultách – Kvodlibety kolbištěm boje o Wyclifovo učení – Písemné přípravy výročních disputací – Záznamy kvodlibetních diskusí – Příloha 1. Seznam známých pražských kvodlibetů v letech 1394–1417 – Příloha 2. Kvodlibet mistra Jindřicha z Ribenic – Příloha 3. Seznam kvestií kvodlibetu Jana Arsena z Langensfeldu

Výroční disputace *de quolibet*, tento turnaj rytířů vzdělanosti, zůstává málo známou součástí nejstarších dějin středoevropských univerzit. V prvním svazku standardních *Dějin evropských univerzit* o nich nepadne ani slova,¹ jejich prapočátky zůstávají bílým místem i ve speciálních studiích.² Pokusím se ukázat, že nešlo jen o festivitativní druh, ale i – alespoň v Praze na počátku 15. století – o vzrušující intelektuální tribunu se závažnými politickými i jinými kontexty.

Disputace de quolibet na artistických fakultách

Proslulé teologické kvodlibety, jejichž vrcholné období spadá do let 1260–1320,³ měly s pozdějšími výročními disputacemi na artistických fakultách společný záměr: umožnit diskusi nebo otázku o jakémkoli tématu. Podle okolností pak učená výměna názorů mohla akcentovat zřetele pedagogické i poznávací, tradiční i aktuální, individuální i skupinové. Není naším úkolem zkoumat, proč a za jakých okolností kvodlibety na teologických fakultách již před rokem 1350 značně ztratily na významu.⁴ Více nás bude zajímat, jakými cestami se jejich nápodoby uchytily na artistických fakultách.

V Paříži, jak předpokládal Martin Grabmann a po něm též Astrik L. Gabriel, měly mít sofistické disputace, tzv. *sophismata grammaticalia* či *logicalia*, ve výuce

1) *Geschichte der Universität in Europa I. Mittelalter*, Walter Rugg (ed.), München 1993. Řeč je zde pouze o kvodlibetech na teologických fakultách v Paříži a v Oxfordu.

2) Málo přínosným je v tomto ohledu 44.–45. svazek encyklopedické řady *Typologie des Sources du Moyen Âge occidental: Les questions disputées et les questions quodlibétiques dans les facultés de théologie, de droit et de médecine*, Turnhout 1985. Zde srov. John W. WIPPEL, *Quodlibetical questions, chiefly in theology faculties*, Chapter IV: Circulation and development of the Quodlibet in nontheology faculties, s. 202–214.

3) Celkovou evidenci nejpodrobněji poskytuje Palémon GLORIEUX: *La littérature quodlibétiques de 1260 à 1320 I*, Le Saulchoir 1925, II, Paris 1935; *Aux origines du Quodlibet*, Divus Thomas 38, 1935, s. 502–522; a *Le Quodlibet et ses procédés rédactionnels*, Divus Thomas 42, 1939, s. 61–93. Výsledky bádání do roku 1985 shrnul J. W. WIPPEL, *Quodlibetical questions*, (jako pozn. 2) s. 153n.

4) K tomu již P. GLORIEUX, *La littérature quodlibétique I*, s. 56–58; nověji srov. J. W. WIPPEL, *Quodlibetical questions*, s. 202.

artium obdobné posláním jako kvodlibety na teologické fakultě. Bylo tomu tak ovšem na mnohem nižší úrovni a zřejmě též bez předem daných regulí a pouze v rámci jednotlivých kolejí a burs.⁵ *Disputatio de quolibet* ve vlastním slova smyslu přitom i v Paříži dokládají soubory kvestií hned několika mistrů z doby kolem roku 1300.⁶ Vzhledem k jejich zaměření Olga Weijersová usoudila, že se kvodlibety na pařížské artistické fakultě nejspíše zabývaly otázkami přírodních věd.⁷ Mlčení pramenů nemusí však být směrodatné. Existenci pravidelných výročních disputací *de quolibet* na pařížské artistické fakultě před první polovinou 14. století lze vyvodit ze skutečnosti, že takřka všechny nově vznikající středoevropské univerzity dříve či později tyto disputace pro artistry statutárně zavedly. Proto nepřekvapuje, že se v roce 1445 pařížská artistická fakulta usnesla obnovit kvodlibety jako *actus solemnis* a za tím účelem stanovit pravidla pro nominaci *quodlibetarii* z jednotlivých národů.⁸ Příznačné dále je, že také v Oxfordu se nedochovaly ani statutární předpisy, ani jiné doklady o kvodlibetech na tamější artistické fakultě. Jen z jedné nahodilé zmínky lze usuzovat, že v povědomí byly ještě v roce 1340.⁹ A protože o tomto disputačním aktu mlčí i prameny k nejstarším dějinám západní i jihoevropských univerzit,¹⁰ tím obtížnější je odpověď na otázku, proč se kvodlibety staly významnou položkou v kalendáři artistických fakult v Praze, ve Vídni, v Heidelbergu, Kolíně a v Lipsku.

Nejstarší zmínka se váže k 29. říjnu 1379, kdy plenární kongregace mistrů pražské artistické fakulty vydala statut *De modo disputandi de quolibet et de disputaturi electione*. S jistými výhradami lze připustit, že nešlo o akt zcela nový, neboť kvodlibetář měl postupovat *iuxta morem consuetum* anebo *ut consuetum est*.¹¹ Nepochybíme, pokud připustíme, že pravzorem tu byly nějaké zvyklosti pařížské provenience, například datum konání kvodlibetu, který se na Sorbonně odehrával

5) Martin GRABMANN, *Die Aristoteleskommentare des Simon von Faversham* († 1306), Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Abteilung, 1933, s. 11–13; a Astrik L. GABRIEL, *Preparatory Teaching in the Parisian Colleges during the Fourteenth Century*, přetisk in: Týž, *Garlandia. Studies in the History of the Mediaeval University*, Frankfurt am Main 1969, s. 112–113.

6) Jde zejména o *quaestiones de quolibet* v rukopise pařížské Bibliothèque nationale, sign. Lat. 16089. Dále přicházejí v úvahu soubory kvodlibetních kvestií z druhé poloviny 14. století, které eviduje J. W. WIPPEL, *Quodlibetical questions* s. 204 (zde také další literatura).

7) Olga WEIJERS, *La „disputatio“ à la Faculté des arts de Paris (1200–1350 environ). Esquisse d'une typologie* (*Studia artistarum* 2), Amsterdam 1995, s. 106–108.

8) *Liber procuratorum Nationis Anglicanae (Alemanniae) in Universitate Parisiensi*, Heinrich Denifle – Émile Chatelain (edd.), (*Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis* II), Editio nova, Paris 1939, sl. 631–632. Na tento údaj upozornil mj. již Hastings RASHDALL, *The Universities of Europe in the Middle Ages I. Salerno – Bologna – Paris*, Oxford 1936, viz s. 460, pozn. 2.

9) J. M. FLETCHER, *The Faculty of Arts*, in: *The History of the University of Oxford I. The Early Oxford Schools*, J. I. Cato (ed.), Oxford 1984, s. 392–393.

10) O diputacích *de quolibet in artibus* mají sice zvláštní rubriku i nejstarší statuta univerzity v Bologni, ty však, jak se zdá, se konaly jednou za rok odděleně pro gramatiku, logiku a filozofii. Viz *Statuti delle Università e dei Collegi dello Studio Bolognese*, Carlo Malagola (ed.), Bologna 1988, s. 263–264, rubrica LVII. K jejich interpretaci viz J. W. WIPPEL, *Quodlibetical Questions*, s. 212–213.

11) *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, MHUP I-1, Pragae 1830, s. 65–67.

mezi adventem a masopustem.¹² Zatímco však v Praze byl kvodlibetu vyhrazen počátek ledna, statuta vídeňských artistů z roku 1389 spojila kvodlibet se svátkem patronky fakulty sv. Kateřiny, tj. 25. listopadu.¹³ A protože v Kolíně výroční disputace náležela k svátku sv. Lucie (13. prosince)¹⁴ a v Erfurtu k počátku akademického roku po svátku sv. Bartoloměje,¹⁵ neměly pařížské zvyklosti normativní povahu.

Zavedení kvodlibetu předpokládalo dostatečně početný sbor mistrů, aby výroční disputace měla náležitý průběh. Ani pak nebylo snadné pro tento náročný úkol kvodlibetáře získat. Nejstarší pražská i vídeňská statuta dávala přednost zkušenosti, a proto upřednostnila volbu podle akademického seniorátu, tj. podle doby, která uplynula od promoce. V Praze, kde v osmdesátých letech 14. století současně působilo několik desítek mistrů *regentium in artibus* se navzdory tomu konaly kvodlibetní disputace velmi zřídka. Fakulta se proto na své plenární kongregaci 3. února 1391 rozhodla pro změnu statutu. Napříště měla být dána přednost mistru, který by se přihlásil dobrovolně. Teprve v případě, že by zájemců bylo více, mělo rozhodovat akademické stáří. Pokud by se nepřihlásil nikdo, měl být kvodlibetář závazně zvolen na kongregaci mistrů o týden později. Statuta pamatovala i na peněžité postih mistra, který by volbu nepřijal.¹⁶ Přísná pravidla a vysoká pokuta osmi florénů pro ty, kteří by se chtěli úkolu vyhnout, měly větší účinnost pouze ve Vídni.¹⁷ I zde se sice řada mistrů pokusila volbě uniknout, to však nemělo vliv na vcelku pravidelné konání kvodlibetů s výjimkou vážných důvodů, jakým byl zejména mor.¹⁸

Vzhledem k tomu, že ve Vídni měly pravidelné kvodlibety pevné místo v akademickém roku, dosti překvapuje, jak málo je zatím známo o jejich průběhu. Z písemné agendy je povědomí jen o *Posiciones de quolibet disputate sub anno 1411* pod vedením Jiřího Wetzela z Horbu, ani ty se však dosud nedočkaly náležitého

12) Srov. Monika ASZTALOS, *Die theologische Fakultät*, in: *Geschichte der Universität I*, s. 366, pozn. 1.

13) *Die Statuten der Artistenfakultät vom 1. April 1389*, in: Alphons LHOTSKY, *Die Wiener Artistenfakultät 1365–1497*, Wien 1965, s. 255. V ojedinělých případech byla disputace přesunuta na Vánoce. Konkrétní případy uvádí Paul UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät* (Schriftenreihe des Universitätsarchiv Universität Wien 4), Wien 1987, s. 94.

14) Tak Anna-Dorothee v. den BRINCKEN, *Die Statuten der Kölner Artistenfakultät von 1398*, in: *Die Kölner Universität im Mittelalter. Geistige Wurzeln und soziale Wirklichkeit* (Miscellanea Mediaevalia 20), Berlin – New York 1989, s. 403.

15) Srov. Erich KLEINEIDAM, *Universitas Studii Erfordensis I. 1392–1460*, 2. vyd., Leipzig 1985, s. 250–254.

16) MHUP I-1, s. 101–102. Pokuta byla ve stejné výši dvou kop grošů jako odměna pro kvodlibetáře. Ten měl navíc prvního dne disputace od fakulty obdržet *novum birretum, & par chirothecarum, & par caligarum nigri coloris* v ceně nejméně půl kopy grošů, jak určoval již statut z roku 1379.

17) *Die Statuten der Artistenfakultät vom 1. April 1389*, A. Lhotsky (ed.), s. 256.

18) Podrobné informace o volbě kvodlibetářů v jednotlivých letech poskytují *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis 1385–1416*, Paul Uiblein (ed.), (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung VI-2), Graz – Wien – Köln 1968. K první známé volbě kvodlibetáře došlo ve Vídni již v prosinci 1385, tudíž před vlastními, o čtyři roky mladšími statuty. Více k tomu P. UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium*, s. 93–94, kde další podrobnosti.

rozboru.¹⁹ A protože nejnak je tomu s prameny ke kvodlibetům v Heidelbergu,²⁰ Kolíně nad Rýnem, v Erfurtu²¹ i v Lipsku, oporu pro další výklad převážně poskytují jen překvapivě početná akta pražských výročních disputací.²² Proč tomu tak bylo, lze se jen dohadovat. Jisté je, že pražské kvodlibetní přípravy byly cenným zdrojem kvestií pro příští mistry pověřené vedením výročních disputací.²³ V úvahu přichází též aktuální polemická i následná odezva některých kvodlibetů před a po vydání Dekretu kutnohorského, kterým král Václav IV. v lednu 1409 změnil univerzitní ústavu ve prospěch domácího *Nacio bohemica*.²⁴

Kvodlibety kolbištěm boje o Wyclifovo učení

Mistr Jeroným Pražský ve své proslulé apoteóze svobodných umění nazval v lednu 1409 kvodlibet „turnajem síly rytířů vzdělanosti, na němž mistři jeden po druhém podstupují zkoušku mečem svých argumentů.“²⁵ Prvním svědectvím zostřených diskusí o Wyclifově realistické filozofii, k níž se hlásila většina mistrů českého národa, je úvodní kvestie kvodlibetu Jana Arseny z Langenfeldu, kterou kladu do

19) Na *Posiciones* v rukopise Österreichische Nationalbibliothek Nr. 5247, fol. 48r–79v, 126r–135v, upozornil P. Uiblein (ed.), *Acta Facultatis artium*, s. 365, pozn. 63.

20) Gerhard RITTER, *Die Heidelberger Universität im Mittelalter (1386–1508)*, 2. nezměněné vyd., Heidelberg 1986, s. 183, pozn. 3, upozornil na různé úvodní řeči v kodexu Bibliotheca Vaticana, sign. Pal. Lat. 370. Řadu veřejně disputovaných *quaestiones de quolibet* ze srpna 1444 obsahuje Cod. Pal. Lat. 376, jehož popis viz in: *Biblioteca Palatina. Katalog zur Ausstellung vom n. Juli bis 2. November 1986. Textband*, Heidelberg 1986, s. 21–22.

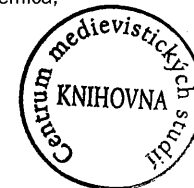
21) Zmínit je tu třeba akta kvodlibetu z roku 1455, o nichž E. KLEINEIDAM, *Universitas Studii Erfordensis I*, s. 240–242; a L. MEIER, *Die Rolle der Theologie im Erfurter Quodlibet*, in: *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* 17, 1950, s. 291–293.

22) Odhlížím tu od pozdějších kvodlibetů, které na přelomu 15. a 16. století vedl na univerzitě v Lovani Adrian Florenz (pozdější papež Hadrian VI.), a jež vyšly tiskem: *D. Hadriani Florentii de Traiecto... Quaestiones Quodlibeticae*, Louvain 1518. Pro první informaci srov. J. W. WIPPEL, *Quodlibetal Questions* s. 208.

23) K totožným nebo obdobným kvestiím v přípravách kvodlibetů z let 1409–1417 viz Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 52–61. Příručku kvodlibetu z roku 1400 porovnal F. ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 33, 1977, s. 201–202. Poměrně malý počet shodných kvestií jsem zjistil v soupisu kvestií kvodlibetu mistra Matěje z Lehnice, který otiskl Josef TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura a karlovska tradice*, Praha 1978, s. 141–146. Otázka kvestie č. 17 má obdobu v kvodlibetech Jana Arseny (č. 48) a Prokopa z Kladru (č. 45), kvestie č. 63 má shodné znění rovněž u Prokopa z Kladru (č. 70), kvestie 22 a 85 nalezneme v obdobném znění u Matěje z Knína (č. 68 a 114).

24) Z rozsáhlé literatury stačí zde uvést ve výběru následující studie: Ferdinand SEIBT, *Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, přetisk in *týž, Hussitenstudien: Personen, Ereignisse, Ideen einer frühen Revolution*, München 1987, s. 1–15; Jiří KEJŘ, *Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském*, *AUC-HUCP* 3/1, 1962, s. 83–121; František ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77–3), Praha 1967, s. 61–81; *týž, The Kuttenberg Decree and the Withdrawal of the German Schools from Prague in 1409: a Discussion*, *History of Universities* 4, 1984, s. 153–166 [překlad v tomto souboru]; *týž, Hussitische Revolution II* (MGH Schriften 43–2), Hannover 2002, s. 805–838. [Nověji viz zejména Martin NOOL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.]

25) *Recomendacio arcium liberalium*, in: *Magistri Hieronymi de Praha Quaestiones, Polemica, Epistulae*, František, Šmahel – Gabriel Silagí (edd.), (CC CM 222), Turnhout 2010, s. 211.

roku 1400. Čelný představitel bavorského univerzitního národa tu jednoznačně vystoupil s argumentací *contra universalialia realia*.²⁶ Pozornosti si rovněž zaslouží volba kvodlibetáře na plenární kongregaci 23. června 1403. Podle nepsané zvyklosti, jak se pokusím doložit později, měla připadnout volba na některého z mistrů bavorského národa. V souladu se statuty se však přihlásil přední člen saského národa mistr Jan Hübner, jenž byl také *secundum majorem partem* zvolen. Pro většinu cizích mistrů v profesorském sboru, jak dodávám, šlo o takřka manifestační záležitost, neboť právě tento teolog doplnil o 21 článků soupis 24 Wyclifových bludů, které v roce 1382 odsoudila londýnská synoda. Na shromáždění celé univerzity 28. května 1403, které do Karlovy koleje svolal rektor Walter Harrasser z bavorského národa, byl přes bouřlivý odpor českých mistrů přijat zákaz dále hlásat a šířit celý soubor 45 bludných článků oxfordského bohoslovce.²⁷ Jako kvodlibetář měl pak mistr Hübner vítanou možnost přidělit jednotlivým mistrům otázky tak, aby wyclifité byli potřeni i při výroční disputaci.²⁸ Nedosti na tom. Dva přední mistři českého národa byli postupně pověřeni, aby spolu s děkanem volbu ohlásili Janu Hübnerovi.²⁹ Zatím se nepodařilo objevit ani Hübnerovy přípravy, ani některou z přednesených kvestií, takže o průběhu kvodlibetu v lednu 1404 není nic známo. Jen z Husova dopisu Hübnerovi, snad ještě z ledna 1404, lze usuzovat, že ostré útoky proti wyclifitům na kvodlibetu skutečně zazněly. Hus oplatil Hübnerovo osočování Čechů z kacířství stejnou mincí, a to narážkou na obecně známé přísloví *Teotunicus hereticus, Boemus fur naturaliter*.³⁰ Na počátku 15. století, jak se zdá, bylo lépe v Praze platit za zloděje než za kacíře.

Po dalším odsouzení Wyclifových článků v květnu 1408 hrozilo nebezpečí, že němečtí odpůrci pražských reformistů znovu přejdou do útoku, a to tentokrát již s podporou pražského arcibiskupa. Vše nasvědčuje, že mistři českého národa použili při červnové volbě kvodlibetáře stejné taktiky jako před pěti lety jejich odpůrci. Za kvodlibetáře se po dohodě se svými kolegy dobrovolně přihlásil mistr Matěj z Knína, zv. Pater, a kongregaci artistické fakulty tak podle stanov nezbylo nic jiného, než jeho volbu potvrdit. Svým způsobem tak šlo o téměř manifestační satisfakci mistra obviněného z kacířství, který byl donucen krátce předtím (14. května 1408) odvolat Wyclifovo učení o remanenci.³¹ Vlastnímu kvodlibetu

26) Více k tomu F. ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet*, s. 207–211.

27) K prvnímu odsouzení Wyclifových bludů na půdě pražské univerzity podrobně Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I-1*, Praha 1919, s. 108–113.

28) Ve výkladu následují V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I-1*, s. 116; a J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě*, s. 73.

29) MHUP I-1, s. 375.

30) *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Václav Novotný (ed.), Praha 1920, č. 6, s. 12. K atribuci a problematice tohoto listu naposled J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě*, s. 73.

31) K celkové situaci podrobně V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I-1*, s. 226–228. Pozadí objasňují svědci inkvizičního procesu proti mistru Jeronýmu Pražskému ve Vídni v roce 1410. Podle mistra Jana Butzbacha jeho kolega Matěj z Knína „presentavit se ad disputandum quodlibetum, et fuerit rumor, quod presentavit se sponte, cum hoc prius longis temporibus non fuerit factum“. Jiný svědek Konrad Creuczer se domníval, že řečený mistr se snažil touto cestou očistit svou pověst. Viz *Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae a. 1410–1412*, Ladislav Klicman (ed.), Praha 1898, s. 16–17.

předcházel bojkot německých mistrů, kteří prohlašovali, že dají přednost odchodu z Prahy před účastí na disputaci vedené osobou podezřelou z kacířství. Ke změně stanoviska je přiměl teprve písemný příkaz krále Václava IV., jehož většina členů tří cizích národů uposlechl.³²

Kvodlibet z počátku ledna 1409 byl předehrou Kutnohorského dekretu krále Václava IV. ve prospěch domácího univerzitního národa a následného odchodu několika set zahraničních mistrů, bakalářů a studentů z Prahy. První dny disputací sice proběhly v napjaté atmosféře, vcelku však podle předchozích zvyklostí. Také ostré diskuse o univerzáliích a ideách, které měly dohru v následných disputacích, nebyly na univerzitní půdě ničím novým. Překvapivý byl však slavnostní závěr kvodlibetu, jehož se jako hosté účastnili dva biskupové brabantského poselstva a početní staroměstští konšelé. K tomu je třeba dodat, že šlo o zástupce rady, v níž vůbec poprvé v historii metropole měli absolutní převahu Češi.³³ Ti také byli předem domluveni s vůdci domácího univerzitního národa, zvláště pak s mistrem Jeronýmem Pražským, který se místo kvodlibetáře ujal závěrečného slova. V přeplněném sále Jeroným po květnaté chvále svobodných umění vyzdvihl úsilí ctihodného mistra kvodlibetáře, jenž se navzdory spiknutí odpůrců z cizích národů zhostil svého úkolu. Poté se Jeroným obrátil ke konšelům, v působivé apoteóze českého národa vyzdvihl jeho svatosvatost a studenty vybídl, „aby se ve Wyclifových knihách učili rozpoznávat žílu pravdy“. ³⁴ Ani následujícím kvodlibetům z let 1411 až 1417 vyhrocené učené diskuse nechyběly, ty se však již více méně odehrávaly jen mezi mistry domácího národa.³⁵ Nejsilnější dozvuky mimo rámec vlastní kvodlibetní disputace vyvolala kvestie, kterou na kvodlibetu v lednu 1412 řešil přední reformní teolog mistr Jakoubek ze Stříbra: „Utrum sicut ex scriptura plane constat Cristum in plenitudine temporis personaliter advenisse, ita evidenter sit deducibile ex eadem Anticristum in complemento seculi propria venire in persona.“ Na položenou otázku Jakoubek odpověděl kladně a své mínění podepřel tvrzením, že Antikrist již skutečně sestoupil na svět v osobě papeže Jana XXIII.³⁶

32) Svědeckví pramenů kriticky sestavil J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě*, s. 80–81.

33) Srov. k tomu Jaroslav MEZNIK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 121–130.

34) Závěrečnou řeč Jeronýma Pražského vydal omylem jako dílo Jana Husa Konstantin Höfler in *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung II* (FRA SS VI-2), Wien 1865, s. 112–128. Úvodní *Recommendatio artium liberalium* pořídil Amedeo MOLNÁR pro *Výbor z české literatury doby husitské I*, Praha 1962, s. 244–250. Srov. k tomu moji studii *Pramen Jeronýmovy Chvály svobodných umění*, Strahovská knihovna 5–6, 1970–1971, s. 169–180. [Kritickou edici pořídili František Šmahel a Gabriel Silagi: *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, Polemica, Epistulae* (Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalia 222), Turnhout 2010, s. 199–222].

35) Širší okolnosti kvodlibetů z let 1411 až 1417 osvětlil J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě*, s. 90–105.

36) Rukopisné dochování, edici i literaturu uvádí Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum proventum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I* (Studia Copernicana 25), Wratislavie etc. 1985, s. 215, č. 563.

Písemné přípravy výročních disputací

Víme-li již, jakou roli kvodlibety v nejstarších dějinách pražského vysokého učení hrály, pak nepřekvapuje poměrně značný zájem, který dosavadní bádání věnovalo problematice jejich „zpísemnění“. Od novelizace statutu *De disputatione de quolibet* z roku 1391 až do přerušení výuky na počátku husitských válek jmenovitě známe 14 kvodlibetářů, pouze však u deseti z nich můžeme jejich disputace přesně vročit. V případě čtyř dalších tápeme, neboť jejich dochované přípravy lze datovat pouze hypoteticky.³⁷ Když jsem se před lety pokusil stanovit pravděpodobné datum kvodlibetu Jana Arseny, vyšel jsem z předpokladu, že se čtyři univerzitní národy v obsazování této nevděčné funkce střídaly. Pokud připustíme, že tomu tak bylo, máme vodítko pro určení dat zbývajících příprav. Více než slova poví následující tabelární přehled:³⁸

Rok	Natio			
	Bohemorum	Bavarorum	Polonorum	Saxonum
1394				Henricus de Ribenitz (?)
1395			Nikolaus Magni de Jawor	
1396		Henricus de Homberg		
1397	?			
1398				Henricus de St. Gallen
1399			Matthias de Legnitz (?)	
1400		Johannes Arsen de Langenfeld (?)		
1401	Stepnanus de Colonia			
1402				?
1403			?	
1404		→	Johannes Hübner	
1405	Andreas de Broda (?)			
1406				?
1407			?	
1408		?		
1409	Matthias de Knín			

37) Stranou ponechávám otázku existence dvou kvodlibetů před rokem 1409, k nimž se dochovaly pouze ojedinelé kvestie. Oba případy evidoval J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 115–116.

38) Abych nemusel stále opakovat základní údaje o pramech, edicích a literatuře k jednotlivým kvodlibetům, shrnul jsem je v příloze 1.

Tučně jsem vyznačil doloženou posloupnost ve střídání univerzitních národů, otazník za jménem kvodlibetáře vyznačuje hypotetické vročení. Kvodlibety M. Jana Husy (1411), M. Michala z Malenic (1412), M. Šimona z Tišnova (1416) a M. Prokopa z Kladrub (1417) jsem do tabulky nezařadil, neboť všichni jmenovaní náleželi k profesorům domácího národa. Všichni čtyři se naopak vyskytují v další tabulce, která porovná počty připravených a jmenovitě zadaných kvestií. Druhé číslo ovšem vyjadřuje pouze případy známé, nikoli všechny možné. Kvodlibetáře, jejichž písemné přípravy se v úplnosti nedochovaly, tabulka opomíná.

Kvodlibetář	Rok	Počet kvestií příručky	Počet známých účastníků
Henricus de Ribenitz	1394 (?)	46	?
Matthias de Legnitz	1399 (?)	91	?
Johannes Arsen	1400 (?)	66	?
Matěj z Knína	1409	151	30
Jan Hus	1411	67	55
Michal z Malenic	1412	?	38
Šimon z Tišnova	1416	60	5
Prokop z Kladrub	1417	79	42

Třetí tabulka přehledně dokládá souběh shodných příprav v šesti dochovaných příručkách.³⁹ Za lomítkem následuje počet stejně znějících otázek s odlišnými přípravami. Z toho lze vyvodit, že kvodlibetáři ne vždy přejímali přípravy svých předchůdců. Řada stejně znějících kvestií kolovala v mnoha soudobých sbornících anebo v komentářích k Aristotelovým spisům.

Kvodlibet	1399	1400	1409	1411	1416	1417
1399	x	-/1	-/2	-	-	-/2
1400	-/1	x	25/5	-/1	2/-	4/2
1409	-/2	25/5	x	1/1	15/-	9/2
1411	-	-/1	1/1	x	2/-	-
1416	-	2/-	15/-	2/-	x	2/1
1417	-/2	4/2	9/2	-	2/1	x

Zčásti jsme již nahlédli do pracoven pražských *quolibetarii*. I když zhruba jen pro polovinu známých kvodlibetů máme k dispozici písemné přípravy, jejich vedoucí se bez nich nemohli obejít. Právě náročnost písemných podkladů byla

39) V případě kvodlibetu mistra Matěje z Lehnice jsem měl pro srovnání k dispozici pouze soupis kvestií, který publikoval J. TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura*, s. 141–146. Dále jsem použil výsledky vlastní komparace příručky M. Jana Arseny z Langenfeldu (*Ein unbekanntes Prager Quodlibet*, s. 201–203), obsahovou náplň zbývajících kvodlibetních příruček porovnal J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě* s. 49–61. Seznam kvestií kvodlibetáře Jindřicha z Rybenitz viz v příloze 2.

rubem jinak prestižního úkolu. I když se žádná z příruček nedochovala v originále, lze přibližně určit jejich společné jádro. Nejvíce si na vyznění svého kvodlibetu dal záležet Jan Hus, který se jako vůdce české reformní strany snažil prokázat, že úroveň pražské alma mater odchodem cizích mistrů nepoklesla. Navíc mu záleželo i na společenském vyznění výroční slavnosti, kterou měla spíše než ostrá výměna názorů vyznačovat smířlivá pohoda. Proto si také pečlivě připravil nejen úvodní invokaci, ale i napůl žertovné, napůl přátelsky vlídné prezentace disputujících počínaje rektorem a konče nejmladším mistrem.

Příručku, na jejíž sestavení musel vynaložit velké úsilí, kvodlibetář měl pouze pro svoji potřebu a choval ji jako oko v hlavě. Teprve po skončení výroční disputace mohla být příručka opisována jako nezpochybnitelný již produkt kvodlibetářovy učenosti. Všem přímým účastníkům disputace kvodlibetář měl podle statut za povinnost tři nebo čtyři dny před započátkem disputace písemně oznámit témata jejich otázek.⁴⁰ Zda tak kvodlibetář činil dopisem nebo pouhým předáním otázky, se lze jen dohadovat. V řadě případů po otázce následovala krátká propositice, která v příručkách většinou tvoří úvodní odstavec a tzv. probleuma. Připravenou argumentaci *Concedenti* / *Neganti* měl kvodlibetář pouze pro svoji potřebu. Pokud znal nebo tušil, jaké stanovisko bude dotyčný mistr hájit, připravil si argumenty zejména pro opačné mínění.

Tzv. *probleumata* nebyla pražskou zvláštností. Jejich posláním bylo zpestřit jednotvárnost diskuse, která se často odehrávala školskou formou, anebo jen z povinnosti. Také *probleumata* kvodlibetář účastníkům předem oznamoval. I když se zatím nepodařilo objevit žádnou odpověď na tyto přidružené otázky, začínající slovem *Quare*, lze oprávněně předpokládat, že jejich úkolem bylo pobavit publikum. Na ukázkou tu postačí uvést jedno typické *probleuma* z Husova kvodlibetu: „*Quare, ut dicit Sydonius in Epistolari, detestabilior est verbositas in mulieribus quam in viris?*“⁴¹

Zvláštním případem bylo zapojení bakaláře do disputace. Starší literatura nebyla v této věci zajedno. Bohumil Ryba usoudil, že vybraný bakalář přednášel *positio principalis* jakoby na místě samotného kvodlibetáře.⁴² Naproti tomu Jiří Kejř vyslovil domněnku, že bakalář přicházel ke slovu až při vlastní diskusi, kdy za svého mistra – kvodlibetáře odpovídal na námitky mistrů.⁴³ Rozborem pramenů včetně záznamu diskuse ke kvodlibetu z ledna 1412, o níž se ještě zmíním, jsem dospěl k následujícímu závěru: kvodlibetář pověřil jednoho ze svých bakalářů přednesením základního řešení otázky, které sám zpracoval. Bylo tomu tak jednak proto, aby bakalář usnadnil kvodlibetáři jeho neschůdný úkol, jednak proto, aby

40) Nezacházím zde do podrobností, které čtenář nalezne v citovaných pracích J. Kejře. V dalším textu budu proto obšírněji uvádět jen poznatky novějšího bádání.

41) *Magistri Iohannis Hus Quodlibet. Disputationis de Quolibet Pragae in Facultate Artium Mense Ianuario Anno 1411 habitae Enchiridion*, Bohumil Ryba (ed.), Pragae 1948, s. 1–218; 2. upravené vyd. (CC CM 211), Tourmout 2006, s. 1–285. Více k tomuto žánru J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě* s. 37–38. Zde také odůvodněný předpoklad, že zadávání *probleumat* předem nemuselo být pravidlem.

42) Bohumil RYBA, *Kvodlibet Šimona z Tišnova*, Listy filologické 72, 1948, s. 182, pozn. 9.

43) J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 31.

kvodlibetář mohl s větším vnějším efektem dostát svému úkolu v duchu klasické scholastické výuky, tj. objasnit otázku argumentací *pro et contra*, případně též *dubitando* (pochybami). Z diskuse ke kvestii *principalis* M. Michala z Malenic je totiž zřejmé, že za kvodlibetářovu odpověď byla jednoznačně považována pozice, kterou v zastoupení kvodlibetáře přednášel bakalář. Účastníci diskuse neměli pochyby, které z protikladných hledisek kvodlibetář zastává, a proto zcela přirozeně do jednoho vystupovali s námitkami pouze proti pozici přednesené bakalářem. „Zrcadlová“ pozice, v níž vystupoval sám kvodlibetář, byla brána jako formálně nezbytná součást aktu, takže jí nikdo z přítomných nevěnoval pozornost. Závěrečného shrnutí pak již nebylo třeba, neboť průběh diskuse naznačil jak většinová, tak individuální stanoviska.⁴⁴

Víme-li již, že se vybraný bakalář na vypracování kvestie *principalis* nepodílel, ještě z toho neplyne, že by jinak kvodlibetáři nepomáhal. Za počtu, které se mu dostalo, asi vypomáhal při přepisu shromážděných podkladů a jejich distribuci příslušným mistrům. Důvěryhodnost se tu rozuměla samo sebou. Poté, co účastníci kvodlibetu obdrželi zadané otázky, bylo akademické veřejnosti písemnou vyhláškou oznámeno datum i místo konání disputace.⁴⁵ Nyní bylo na členech mistrovského sboru, aby se náležitě připravili. Ze zadání otázek ke kvodlibetům z let 1409 a 1411 jednoznačně plyne, že kvodlibetáři měli možnost úkol svým kolegům usnadnit, nebo naopak ztížít. Nešlo tu jen o záměrné vyostření otázek týkajících rozporů mezi českou reformní skupinou a jejich odpůrci,⁴⁶ ale i o oborovou orientaci mistrů-regentů. Z dochovaných soupisů přednášek mimo jiné vyšlo najevo, že i na artistické fakultě se profesori specializovali na zvolené obory či lekce.⁴⁷ Kvodlibety rovněž poskytovaly vítanou a přitom statutárně přípustnou možnost k individuálním a skupinovým konfrontacím ideové povahy. V Praze měl od konce 14. století širší ozvučnost spor o *universalialia realia*, který záhy přerostl v urputný zápas o reformně wyclifskou orientaci univerzity.⁴⁸ Zmínil jsem již, že v tomto kontextu je třeba posuzovat i kvestii *principalis* Jana Arsena z Langenfeldu. Zcela ojedinělou dokumentaci v tomto ohledu poskytuje diskuse, kterou na kvodlibetu v lednu 1409 vyvolal Jeroným Pražský svým zpracováním uložené otázky „*Uttrum a parte rei universalialia sit necessarium ponere pro mundi sensibilis armonia*“.⁴⁹

44) Více k tomu mé pojednání *Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku 1412*, AUC-HUCP 21/1, 1981, s. 30–32 [přetisk v tomto souboru].

45) Představu o této písemnosti přibližuje vzácné dochovaná vyhláška Jakoubka ze Stříbra z roku 1417 (?). Upozornila na ni Emma URBÁNKOVÁ, *Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny*, Praha 1957, s. 37, č. 220, obr. 73.

46) Viz J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 89–90 aj.

47) Srov. František ŠMAHEL, *Zwei Vorlesungsverzeichnisse zum Magisterium an der Prager Artistenfakultät aus deren Blütezeit 1388–1390*, Jahrbuch für Universitätsgeschichte 4, 2001, s. 195–207.

48) Z rozsáhlé literatury zde stačí zmínit moji publikaci *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, Wrocław 1980; a práce Viléma HEROLDA, *Pražská univerzita a Wyclif*, Praha 1985; a *Zum Prager philosophischen Wyclifismus*, in: *Häresie und vorzeitige Reformation im Spätmittelalter*, München 1998, s. 133–146.

49) Tuto pozici vydal Jan SEDLÁK, *Filosofické spory v době Husově*, in: *Studie a texty k náboženským dějinám českým 2*, Olomouc 1915, s. 215–224.

Záznamy kvodlibetních diskusí

Kdo razí cestu v neznámé krajině, může leccos přehlédnout. Stalo se to i zasloužilému badateli Janu Sedlákovvi, který v rukopise pražské Národní knihovny VIII E 5, fol. 178r–182r objevil dva fragmenty univerzitních textů, které vydal jako dvojí polemiku mistra Blažeje Vlka s výše uvedenou kvestií Jeronýma Pražského.⁵⁰ Téměř sedm desetiletí znalci bez námitek vycházeli z tohoto dobře zdůvodněného poznatku. A přesto mistr Blažej neměl s oběma polemikami nic společného. První z nich je výtahem nebo parafrází kvestie Jana Buridana, druhá je odpovědí neznámého oponenta, který mistru Jeronýmovi čelil na podzim roku 1406.⁵¹ Skutečně polemiky Blažeje Vlka jsem totiž zjistil v rukopise Knihovny Metropolitní kapituly pražské N 12. Tolik úvodem k záhadě, s níž jsem si zprvu nevěděl rady a která dobře ilustruje písemné zaznamenávání (Verschriftlichung) kvodlibetních debat.

Ve zmíněném rukopise N 12, který je typický *codex mixtus* z doby před 1420 mne zaujala položka na fol. 37r–45r *Contra universalialia realia. Nulla res est ponenda ab aliquo philosopho esse...* Více v druhém dílu *Soupisu rukopisů Knihovny metropolitní kapituly pražské* od Antonína Podlahy nestojí.⁵² Není také divu, neboť tato rukopisná jednotka v té podobě, jak se dochovala, je téměř nesrozumitelnou snůškou fragmentárních textů a poznámek, na nichž se podíleli tři písaři. Málem bych rukopis odložil, nebýt jistých textologických indikací, které rozpisem vyšly najevo. Začal jsem se tudíž rukopisem více zabývat. Ukázalo se, že jde o sextern zvláštní povahy, neboť vyříznutím dvou folií se dochoval jako kvintern. Zprvu jsem se domníval, že zmatek vznikl svázáním přehozených folií. Rekonstrukce původního stavu prokázala, že jsem knihaři křivdil. Díky kodikologické analýze, kterou jsem tu pouze načrtl, mohl jsem dospět k následujícímu příběhu:

Mistr Blažej Vlk někdy na počátku roku 1409 veřejně vyhlásil pokračování své polemiky proti kvodlibetní kvestii Jeronýma Pražského. Ten si přepsal argumenty svého odpůrce *contra universalialia realia* na tři předem připravené dvoulisty opatřené jemným zrcadlem. Dopsal první dvoustranu (dnes fol. 37r–v), a protože zamýšlel k námitkám připsat odpovědi, pokračoval na vsunutý dvoulist. Oponentův text skončil hned na jeho první straně (fol. 38r), následující stranu ponechal prázdnou a vlastní odpovědi (*Solutiones argumentorum*) začal psát na třetí vložený dvoulist. *Solutiones* si vyžádaly rovněž tři strany, dnešní fol. 39r–v a 45r. Složku těchto tří dvoulistů, tzv. ternio, si Jeroným vzal s sebou do velkého lectoria v Karolinu. Jeho famulus si mezitím připravil jiné tři dvoulisty, tentokrát bez zrcadla, na něž zapsal průběh diskuse (dnešní fol. 40r–44r). Vložením pomocníkovy složky do rozevřeného mistrova ternia vznikl sextern, čímž však záznam diskuse od sebe oddělil odpovědi 1 až 12 a 12 až 14 zmíněných *Solutiones argumentorum*. Aby komplikacím

nebyl konec, byla ještě před foliací dvě nepopsaná folia vyříznuta, takže co do foliace jde vlastně o nepravý kvintern.

Teprve vyřešením této kodikologické šarády bylo možné dospět k objevu autografu Jeronýma Pražského. Mistr totiž zápis svého famula místy opravil a doplnil. Rozhodující důkaz lze nalézt na fol. 43r. K oponentově tezi „Item non necesse est deum omnia facere, igitur non necesse est deum omnia condita facere“ mistr nadepsal: „Dixi ego ‚rationabiliter‘ facere.“ Vyhledáme-li příslušné místo v Jeronýmově kvodlibetní kvestii, nalezneme zde černé na bílém: „Necesse est deum omnia rationabiliter facere.“⁵³ Okružní pouť od textologie ke kodikologii a zpět se uzavřela. Jednou to vyšlo.

Zatím ojedinělou součástí písemné agendy pražských kvodlibetů je záznam diskuse ke kvestii *principalis* M. Michala z Malenic v lednu 1412, jež se dochovala v rukopise pražské Národní knihovny IX F 7, fol. 35r–41v. Z grafické podoby zápisu s mnoha zámkami a zkratkami se značnou pravděpodobností plyne, že i v tomto případě máme co činit s originálním dokumentem pořízeným přímo ve velkém disputačním sále Karlovy koleje. Písař ve snaze zachytit argumentaci jednotlivých mistrů si počínal jako dnešní student zapisující si přednášky. Tok mluveného slova byl rychlejší pera, takže zapisovatel musel leccos vynechat nebo zachytit jen ve zkratce. Tím si lze vysvětlit nejen útržkovitou povahu některých příspěvků, ale i opomenutí argumentace všude tam, kde nebyla podstatnou či zajímavou. Vyloučit nelze ani možnost, že zapisovatel, kterým mohl být kvodlibetářův bakalář, ještě nechápal smysl a odstíny některých vznesených námitek a pochybností.

V řadě případů sice zapisovatel neuvedl, ke které části kvestie příslušný mistr diskutoval, i tak si lze ovšem celkový obraz o debatě učinit. Ještě dříve je třeba dodat, že mistr kvodlibetář odpovídal na všechny části otázky kladně, neboli, jak sám praví, že kvestie *pro omnibus suis partibus est vera*. A protože podstatnou složkou odpovědi je kategorické popření možnosti anihilace reálně existujícího světa Bohem, plyne z toho, že mistr Čížek zastával hlediska blízká nebo totožná s wyclifskou koncepcí univerzálií *in re*.⁵⁴ Zhruba polovina dalších příspěvků v diskusi se přitom vztahovala k prvnímu artikulu, který byl pro jádro problému méně významný než dva zbývající. Zde se nejspíše nabízela možnost k formálním námitkám pro všechny, kteří se z různých důvodů nechtěli pouštět do zásadního sporu s kvodlibetářem. Co do četnosti pak následuje artikul třetí. Do podrobností zde netřeba zacházet,⁵⁵ stačí uvést, že žádný z účastníků diskuse neměl v úmyslu porušit její formální pravidla *more scholastico*. Na druhé straně však zápis umožňuje

50) J. SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 224–229 a 258–262.

51) Podrobně k tomu mé pojednání *Univerzitní kvestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 11–27.

52) Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů Knihovny metropolitní kapituly pražské II*, Praha 1922, s. 383, č. 1536.

53) STOV. J. SEDLÁK, *Filosofické spory* s. 218.

54) Více k tomu František ŠMAHEL, *Hus und Wyclif: Opinio media de universalibus in re*, Studia Mediewistyczne 22, 1983, s. 123–130.

55) Ty čtenář nalezne v mé studii *Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku 1412*, kde také v přílohách edice několika diskusních vystoupení [přetisk v tomto souboru].

vyslovit domněnku, že většina mistrů vystupovala ve shodě se svými postoji, ať se již shodovaly, či rozcházely s filozofií Jana Wyclifa.

Závěrem bych chtěl vyslovit naději, že časem bude možné dosavadní poznatky o písemných záznamech výročních i jiných disputací rozmnožit a ověřit.

Příloha 1. Seznam známých pražských kvodlibetů v letech 1394–1417

1. 1394 (?) MAG. HENRICUS DE RIBENICZ

Kvodlibetní příprava: Ms. Leipzig, Universitätsbibliothek, č. 1414, fol. 4r–231v

Quaestio principalis: Utrum in ordine essentiali rerum universi tantum unum supremum principem esse sit necesse?

Quaestiones: 48

Lit.: Josef TRÍŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě III*, AUC-HUCP 10/1, 1969, s. 32, č. 21; František ŠMAHEL, *Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen an der Prager Artistenfakultät bis 1420*, in: *Schriften im Umkreis mitteleuropäischer Universitäten um 1400*, F. P. Knapp – Jürgen Miethke – Manuela Niesner (edd.), Leiden 2004, s. 63–91 (datace a soupis kvestií). Viz níže přílohu 2.

2. 1395 MAG. NICOLAUS MAGNI DE JAWOR

Volba: 20.–21. Juni 1394 (MHUP I-1, s. 292)

Lit.: Adolf FRANZ, *Der Magister Nikolaus Magni de Jawor*, Freiburg i. Br. 1898, s. 16–18; Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 72.

3. 1396 MAG. HENRICUS DE HOMBURG

Volba: 19. Juni 1395 (MHUP I-1, s. 303)

Lit.: Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 156–157.

4. 1399 (?) MAG. MATTHIAS DE LEGNITZ

Kvodlibetní příprava: Ms. Stralsund, Stadtarchiv, NB 24, fol. 207r–279r

Questio principalis: Utrum summum bonum summe volibile omnium citra se causa productiva sit a nobis summe cognoscibile?

Quaestiones: 91

Lit.: Josef TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura a karlovska tradice*, Praha 1978, s. 141–146 (seznam kvestií).

5. 1400 (?) MAG. JOHANNES ARSEN DE LANGENFELD

Kvodlibetní příprava: Ms. Leipzig, Universitätsbibliothek, č. 1435, fol. 188r–267r

Questio principalis: Utrum primum mutans inmutabile sit cum aliquo proprie componibile?

Quaestiones: 61

Lit.: J. TRÍŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě III*, s. 33, č. 26; F. ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet*, s. 199–215 (zde též seznam kvestií).

6. 1401 MAG. STEPHANUS DE COLONIA

Volba: 19.–21. Juni 1400 (MHUP I/1, s. 351–352)

Lit.: Otakar ODLOŽILÍK, *M. Štěpán z Kolína*, Praha 1924, s. 17; J. KEJŘ, *Struktura a průběh disputace*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 42; TÝŽ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě* s. 72.

7. 1404 MAG. JOHANNES HÜBNER

Volba: 23. Juni 1403 (MHUP I-1, s. 375).

Quaestio principalis: Utrum voluntas divina omnium rerum atque se causa immediata et prima possit impediri ne impleatur per quancunque potenciam ab aliqua pura creatura? (Wrocław, Bibliotheka Uniwersytecka, Ms. I F 285, fol. 293v–295v)

Lit.: A. FRANZ, *Der Magister Nikolaus Magni de Jawor*, s. 42; Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I-1*, Praha 1919, s. 108–111; J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě* s. 72–74.

8. 1405 (?) MAG. ANDREAS DE BRODA

Inceptio cum quaestione principali: Laborem gravem, licet exemium, disputationis de quolibet aggressurus mente deicior... Utrum summa dei sapiencia, cuius legem eternam participant omnia alia agencia, omnem veritatem possibilem distinctissime, unico actu simplicissimo, per eius puram essenciam in propria forma congnoiscit? (Praha, Národní knihovna, Ms. X E 24, fol. 390r–391r [inceptio], 169r–178r [quaestio principalis] a Praha, Národní knihovna, Ms. XIII F 16, fol. 98r–99v [jen inceptio])

Ed.: Jaroslav KADLEC, *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters NF 22), Münster 1982, s. 87–111.

Lit.: Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní questie kodexu UK X E 24*, Listy filologické 79, 1956, s. 229; TÝŽ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 74–76; F. ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet*, s. 207, pozn. 27 (datace); J. KADLEC, *Studien und Texte*, s. 67–68.

9. 1409 MAG. MATHIAS DE KNIN

Quaestio principalis: Utrum summum bonum immutabile sit creator et conservator singulorum encium universi? (Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. L 45, fol. 1v–9v; další rukopisy uvádí J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 116–117)

Quaestiones: 148 (Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. L 45, fol. 9v–151v)

Quaestiones determinatae: 30

Laudatio finalis quodlibetarii et recommendatio artium liberalium Mgri Hieronymi Pragensis: (Praha, Národní knihovna, Ms. X E 24, fol. 241r–250r)

Ed.: Konstantin HÖFLER, *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung II* (FRA SS VI-2), Wien 1865, s. 112–128 (zde chybně jako dílo Jana Husa); *Výbor z české literatury doby husitské I*, Praha 1962, s. 244–250 (Recommendatio artium liberalium, Amedeo Molnár /ed./); F. ŠMAHEL / G. SILAGI (edd.), *Magisteri Hieronymi de Praha Quaestiones, Polemica, Epistulae*. (Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalia 222), Turnhout 2010, s. 199–222.

Lit.: J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě* s. 77–90, 116–136 (soudpis kvestií); František ŠMAHEL, *Pramen Jeronýmovy Chvály svobodných umění*, Strahovská knihovna 5–6, 1970–1971, s. 169–180; TÝŽ, *Univerzitní kvestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 11–27; TÝŽ, *Hussitische Revolution 2* (MGH Schriften 43–2), Hannover 2002, s. 827–830; Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 214–223.

10. 1411 MAG. JOHANNES HUS

Inceptio cum quaestione principali: Pater et Filius et Spiritus sanctus, unus Deus omnipotens, omnium rerum principium, in quo vivimus... Utrum a primo ente intellectivo et inmutabili, omnipotenti, omniscienti, dependeat optima dispositio universi? (Praha, Knihovna

Národního muzea, Ms. V C 42, fol. 1r–10r; další rukopisy u J. KEJŘE, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 137)

Quaestiones: 67 (Praha, Knihovna Národního muzea, Ms. V C 42, fol. 10r–51v)

Quaestiones determinatae: 55

Laudatio finalis: Consumato disputationis opere de quolibet omnipotentis Dei assistente gracia... (Praha, Knihovna Národního muzea, Ms. V C 42, fol. 51r–54v)

Ed.: *Magistri Iohannis Hus Quodlibet. Disputationis de Quolibet Pragae in Facultate Artium Mense Ianuario Anno 1411 habitae Enchiridion*, Bohumil Ryba (ed.), Pragae 1948, s. 1–218; 2. upravené vyd. (Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis 211), Tournout 2006, s. 1–285).

Lit.: *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. XI–XXX; 2. vyd. (Corpus christianorum – Continuatio Mediaevalis 211), Turnhout 2006, s. XV–XL; J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 90–94, 137–148 (soudpis kvestií); F. ŠMAHEL, *Hussitische Revolution II*, s. 853–854. [Nověji TÝŽ, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 109–119.]

11. 1412 MAG. MICHAEL DE MALENICE

Quaestio principalis: Utrum Deus ex infinita potencia, sapiencia et bonitate mundum sensibilem ex nichilo temporaliter productum conservet ne in nichilum redigatur? (Praha, Národní knihovna, Ms. X E 24, fol. 295r–210r)

Disputatio generalis 37 magistrorum: (Praha, Národní knihovna, Ms. IX F 7, fol. 33v–41v)

Lit.: J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 94–97, 148–149 (soudpis kvestií); F. ŠMAHEL, *Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku 1412*, AUC-HUCP 21/1, 1981, s. 27–52 (zde též obsah replik ke *Quaestio principalis* a soudpis disputujících). [Přetisk v tomto souboru].

12. 1416 MAG. SIMON DE TISSNOW

Volba: 17. června 1413 (MHUP I-1, s. 424); 8. ledna 1414 odložení kvodlibetu (MHUP I-1, s. 426); 17. června 1415 potvrzení mistra Šimona z Tišnova (MHUP I-1, s. 428); 23. června 1415 konečná nominace téhož mistra (MHUP I-1, s. 434)

Quaestio principalis: Utrum a summo bono creatore et conservatore omnium dependeat optima dispositio universi? (Praha, Knihovna Národního muzea, Ms. V C 42, fol. 56r–62r)

Quaestiones: 59 (Praha, Knihovna Národního muzea, Ms. V C 42, fol. 62v–145v)

Quaestiones determinatae: 5

Lit.: J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, s. 97–101, 149–158 (soudpis kvestií); Jana NECHUTOVÁ, *M. Martini de Praga Utrum circumscripta simonia. Quaestio disputationis de quolibet Pragae Anno 1416 habitae*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university E 18–19, 1973–1974, s. 309–314.

[13] 1417 MAG. PROCOPIUS DE KLADRUBY

Volba: 21. června 1416 (MHUP I-1, s. 440)

Quaestio principalis: Utrum primum principium rerum naturalium possit aliquem effectum absque secundo principio concurrente producere et de novo productum in esse perpetuo tempore naturaliter conservare? (Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. L 27, fol. 3r–12v)

Quaestiones: 78 (Praha, Knihovna metropolitní kapituly, Ms. L 27, fol. 12v–119r)

Quaestiones determinatae: 42

Lit.: Jiří KEJŘ, *Quodlibet M. Prokopa z Kladrub z r. 1417*, AUC – Philosophica et historica 2, 1958, s. 27–48; TÝŽ, *Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě*, s. 101–104, 158–169 (soupis kvestií).

Příloha 2. Kvodlibet mistra Jindřicha z Ribenic

Dříve neznámá Akta výroční disputace mistra Jindřicha z Ribenic, která se dochovala v rukopise lipské Univerzitní knihovny č. 1414 na fol. 4r–231v, uvedl do literatury Josef Tříška, jeho zmínka však zapadla.⁵⁶ Přední předeštlí má název QUOTLIBET RIBENICZ, který pochází od jednoho ze dvou písařů rukopisu. Na foliích 1v a 2r skutečně také nalezneme soupis 46 kvestií, byť ve skutečnosti jich je o dvě více.⁵⁷ Na rozdíl od všech dosud známých kvodlibetních příprav rukopis přináší vypracované kvestie, tzv. pozice, takže Jindřich z Ribenic byl na svůj náročný úkol pečlivě připraven. Protože u žádných z pozic není uvedeno jméno disputujícího mistra, odpadá možnost, že by šlo o záznam vypracovaných a přednesených kvestií. Nejde však ani o pouhou sbírku kvestií samotného Jindřicha z Ribenic, neboť některé jeho *positiones* lze nalézt i v jiných rukopisech.⁵⁸ A jelikož řadu otázek, které mistr Jindřich pro účastníky své výroční disputace připravil, převzali do svých příruček pozdější kvodlibetáři, je zřejmé, že jde o pramen stejného druhu. Vcelku se to týká sedmi identických nebo téměř shodných otázek. Nejvíce (4) jich převzal mistr Prokop z Kladrub (č. 1, 15, 17, 23),⁵⁹ se dvěma se spokojil mistr Matěj z Lehnice (č. 11, 22) a jednu nalezneme v příručce mistra Jana Arsena (č. 1). Počet 48 připravených a podle oborů utříděných kvestií, je dosti nízký, i když rozdíl proti kvodlibetům Jana Arsena (61) a Šimona z Tišnova není veliký. Jinak tomu je v případě kvodlibetů Matěje z Lehnice (91) a Matěje z Knína (151). Vysoký počet kvestií v přípravě posledně jmenované disputace z ledna 1409 však klame, protože víme zhruba jen o třiceti mistrech, kteří přidělené kvestie skutečně řešili. I v jiných případech byl značný rozdíl mezi počtem připravených a přednesených kvestií. U Husova kvodlibetu (1411) byl poměr 67 : 55, v případě Prokopa z Kladrub (1417) 79 : 42. Kvodlibetní příručka Jindřicha z Ribenic neuvádí žádné datum, proto jen hypoteticky jsem ji přiřadil k roku 1394, kdy měl přijít na řadu kvodlibetář ze saského národa (viz výše tabulka na s. 332). Známé údaje o akademické kariéře Jindřicha z Ribenic nejsou tomuto vročení na překážku. Jindřich se stal bakalářem v roce 1377, o dva roky později získal mistrovský grad a po skončeném bienniu působil v letech 1391 až 1398 jako *magister regens* na fakultě svobodných umění. Děkanem téže fakulty byl zvolen roku 1388 a o čtyři roky později stanul v čele univerzity jako její rektor. Po svém odchodu z Prahy se Jindřich z Ribenic stal převorem kartouzy Panny Marie v Rostocku.⁶⁰

56) J. TŘÍŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě III*, s. 32, č. 21. Kvodlibetní příručka Jindřicha z Ribenic unikla Jiřímu KEJŘovi, který v roce 1971 publikoval základní práci *Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě*.

57) Písař vynechal přípravy č. 16 a 24.

58) Jejich soupis s odkazy na rukopisné uchování podal Josef TŘÍŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě I*, AUC-HUCP 9/1, 1968, s. 18, č. 22; a *Příspěvky III*, s. 32, č. 21.

59) Viz J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 59–60.

60) Životopisné údaje s odkazy na starší literaturu uvádí J. TŘÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 167.

Seznam kvestií

Cod. Leipzig, Universitätsbibliothek č. 1414, fol. 4r–231v

1. Fol. 4r–11r: *Utrum in ordine essentiali rerum universi tantum unum supremum principem esse sit necesse* (= Quaestio principalis). Srov. kvodlibet Prokopa z Kladrub č. 72 (J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 168).
2. Fol. 11r–17v: *Utrum cuiuslibet artis et doctrine primum principium per demonstrationem sit investigabile*.
3. Fol. 17v–21v: *Utrum intellectus divinus se et omnia possibilia citra se distincte congnoſcat et perfecte*.
4. Fol. 21v–25r: *Utrum prima causa productiva omnium dependencium effectum perfectionis infinite possit producere*.
5. Fol. 25r–28v: *Utrum deus possit facere effectum perfectionis infinite*.
6. Fol. 28v–35v: *Utrum perfectio essentialis maior vel minor rerum universi debeat attendi penes maiorem vel minorem excessum*.
7. Fol. 35v–44v: *Utrum intelligencie ipsi celo appropriate intelligant per species vel per earum proprias essencias*.
8. Fol. 44v–49r: *Utrum omnes homines ad summi (?) obiecti congnoſcionem sint naturaliter inclinati*.
9. Fol. 49r–53v: *Utrum principes potenciarum debeant esse philosophi et viri speculativi*.
10. Fol. 53v–57v: *Utrum in bellis devicti et superati perpetue ad serviendum superantibus sint obligati*.
11. Fol. 57v–61r: *Utrum in policia bene recta princeps publica mala permittere teneatur*. Srov. variantu v příručce Matěje z Lehnice, č. 16: *Utrum in policia bene recta publica mala sint punienda* (J. TŘÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura*, s. 141).
12. Fol. 61r–66r: *Utrum melius sit civitatem vel policiam regi optimo rege quam optima lege vel econtra*.
13. Fol. 66r–71v: *Utrum actus magistrales philosophorum digniores et perfectiores sint actibus militaribus*.
14. Fol. 72r–80v: *Utrum summa beatitudo consistat in summi dei dileccione vel in summi dei contemplacione*.
15. Fol. 80v–84v: *Utrum ad debitam actuum humanorum ordinacionem requiritur congnoſcio ultimi finis*. Srov. variantu *Utrum ad debitam actuum humanorum regulacionem requiritur congnoſcio ultimi finis* v kvodlibetu Prokopa z Kladrub, č. 71 (J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 168).
16. Fol. 84v–88r: *Utrum aliquis homo possit dici vere felix in hac vita*.
17. Fol. 88r–92v: *Utrum propter bonum virtutis conservandum quodlibet malum sit sustinendum*. Srov. kvodlibet Prokopa z Kladrub, č. 69 (J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 167).
18. Fol. 92v–96v: *Utrum virtutes morales poni debeant in appetitu sensitivo vel intellectivo*.
19. Fol. 96v–100v: *Utrum habitus virtutum moralium et intellectualium possint successive acquiri vel deperdi*.
20. Fol. 100v–104r: *Utrum voluntas humana quodlibet obiectum volibile sub quantocumque gradu intenso volicionis possit velle*.
21. Fol. 104r–107v: *Utrum vere fortis potius debeat et teneatur eligere mortem propriam quam mortem principis*.

22. Fol. 107v–110v: *Utrum iudex attendit iusticiam teneatur iudicare secundum allegata et probata.* Srov. kvodlibet Matěje z Lehnice č. 36 (J. TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura*, s. 143).
23. Fol. 110v–113v: *Utrum propter furtum vel latrocinium aliquis secundum leges sit morti adiudicandus.* Srov. kvodlibet Prokopa z Kladrub č. 66 (J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 167).
24. Fol. 113v–116v: *Utrum iudex corruptus ferens sententiam iniquam pro parte corruptente gravis peccat quam pars corrumpens.*
25. Fol. 116v–120r: *Utrum sciencia moralis realiter distinguitur a prudentia.*
26. Fol. 120r–123v: *Utrum habitus methaphisicus dignior et perfectior sit omnibus aliis habitibus humanitus adinventis.*
27. Fol. 123v–128r: *Utrum philosophus naturalis volens scientifice tradere scienciam naturalem debeat incipere suam determinacionem a causa ad effectum vel econtra ab effectu ad causam.*
28. Fol. 128r–134r: *Utrum ad cuiuslibet rei naturalis constitutionem requirantur et sufficient duo principia essentialia intrinseca.*
29. Fol. 134r–139v: *Utrum magnitudo rei naturalis sit res distincta a re magna naturali.*
30. Fol. 139v–150v: *Utrum totum compositum naturale sit perfectius essentialiter forma substantiali eiusdem.*
31. Fol. 150v–154v: *Utrum sciencie medicine magis accedant ad scienciam naturalem quam ad methaphisicam.*
32. Fol. 154v–160v: *Utrum in tempore in quo est precise summa calefaccio sit summa caliditas.*
33. Fol. 160v–165v: *Utrum motus localis sit res distincta a mobili.*
34. Fol. 165v–170v: *Utrum corpora elementaria in locis eorum sint naturaliter situata.*
35. Fol. 171r–177r: *Utrum in vacuo et sine resistencia medii aliquod mobile naturale et non voluntarie possit successive moveri.*
36. Fol. 177r–184r: *Utrum in linea sint ponenda puncta simpliciter individualia.*
37. Fol. 184r–189v: *Utrum in moventibus et motis sit procedendum in infinitum.*
38. Fol. 189v–194r: *Utrum quodlibet mobile quod movetur per impetum sibi impressum in termino reflexionis quiescat si reflectitur.*
39. Fol. 194r–202r: *Utrum cuiuslibet corpori simplici insit tantum unus motus simplex in specie et solum illis videlicet corpori simplici.*
40. Fol. 202r–210r: *Utrum potencia activa respectu sue resistencia terminata sit ad maximum in quod potest.*
41. Fol. 210r–212v: *Utrum ad salvandum illa que apparent circa motum planetarum oporteat poni eccentricos et epicyclos.* Varianta v příručce Matěje z Knína, č. 71: *Utrum ad salvandas apparencias, que ex motibus planetarum fiunt in celo, oporteat ponere circulos eccentricos et epicyclos* (J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 127).
42. Fol. 212v–214r: *Utrum elementa grava et levia in locis suis naturalibus existencia trahant sursum et deorsum.*
43. Fol. 214r–217v: *Utrum generacio substancialis differat ab alteracione penes suos terminos videlicet a quibus et ad quos.*
44. Fol. 217v–220r: *Utrum forme substanciales elementorum mixtum ingredientes possint intendi et remitti.*
45. Fol. 220v–225v: *Utrum qualitates secundum quos in mente elementa transformantur ad invicem sit eiusdem speciei specialissime.*
46. Fol. 225v–227v: *Utrum ista inferiora a superioribus dependeant motu lune vel influencia.*

47. Fol. 227v–229v: *Utrum omnium impressionum ex materia, terra et aqua generatarum locus sit sphaera aeris.*
48. Fol. 230r–231v: *Utrum radius visualis fungatur in occursu medii rarioris seu densioris.*

Příloha 3.

Seznam kvestií kvodlibetu Jana Arseny z Langenfeldu

Cod. Leipzig, Universitätsbibliothek, č. 1435, fol. 188r–267r

Při studiu pramenů k pražskému sporu o *universalia realia* se mi dostal do ruky rukopis lipské Univerzitní knihovny č. 1435, který na fol. 188r–267r skrýval pečlivý opis kvodlibetní příručky dosud neznámé výroční disputace mistra bavorského národa Jana Arseny z Langenfeldu. Formální příbuznost s jinými dochovanými kvodlibetními příručkami pražského původu je nápadná na první pohled. Formulace otázek je kvůli přehlednosti větším písmem, jednotlivé části příprav jsou od sebe odděleny a pro pozdější doplňky je ponecháno volné místo. S výjimkou posledních dvou kvestií je ke každé ze 66 otázek připojeno *problema* lehkovážného obsahu pro pobavení přítomných. Od jiných kvodlibetních příruček se Arsenova příprava odlišuje tím, že *quaestio principalis* není na počátku, nýbrž až na konci přípravy. Jak se dalo očekávat, i Arsenovy přípravy vykazují shody s pozdějšími kvodlibety. Zarážející je vysoký počet 25 kvestií, jejichž přípravy převzal do své příručky Matěj z Knína. Bezprostřední závislost jeho příručky na Arsenově kolekci je patrná z následujícího přehledu:

Arsen - Knín	Arsen - Knín	Arsen - Knín	Arsen - Knín
4-101	27-107	39-111	54-125 bis
8-102	32-140	41-134	56-139
12-103	33-108	44-122	57-126
13-104	35-109	46-123	58-127
15-105	37-110	49-124	63-129
23-106	38-132	50-125	65-130
24-131			

Další dvě otázky převzal do svého kvodlibetu Šimon z Tišnova, čtyři pak Prokop z Kladrub, z nichž tři již před ním použil Matěj z Knína. Není divu, že tomu tak bylo, neboť Jan Arsen vynikal již při zkouškách k oběma gradům. Na pražské univerzitě působil jako *magister regens* od roku 1388 do března 1404, kdy je o něm v univerzitních pramenech poslední zmínka. Mistr Arsen patřil k předním pražským odpůrcům realistických konceptů Jana Wyclifa a jistě právem mu bude budoucím badáním věnována náležitá pozornost. Podrobně jsem o jeho kvodlibetu pojednal v samostatné studii, z níž do třetí přílohy přebírám jmenný seznam jeho kvestií.⁶¹

61) Viz *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 33, 1977, č. 1, s. 199–215, přetisk in *Die Prager Universität im Mittelalter*, Leiden – Boston 2007, s. 336–358.

Seznam kvestií

1. Fol. 188r–189r: *Utrum homo ex puris naturalibus possit intelligere vere primum ens esse principium effectum.*
2. Fol. 189r–190r: *Utrum prima causa agendo cum causa secunda ad extra agat libere contingenter.* Srov. kvodlibet Prokopa z Kladrub, č. 32. Varianta: *Utrum prima causa agens ad extra cum causa secunda libere et contingenter sit aliquo termino terminata in potencia sua activa* (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 162).
3. Fol. 190r–191r: *Utrum contingat voluntatem humanam in suis operationibus elicitis difficultari.*
4. Fol. 191v–192r: *Utrum voluntas principiet actus suos libere.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 101 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131).
5. Fol. 191v–192r bis: *Utrum pura obmissio sit moralis culpa.*
6. Fol. 192r–193r: *Utrum virtutes morales sint connexe.*
7. Fol. 193r–194r: *Utrum virtutes morales sint in voluntate subiective.* Srov. kvodlibet Jana Husa, č. 9, Varianta: *Utrum virtutes morales, in voluntate subiective connexe ad invicem, habeant vicia sibi opposita et connexa* (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 138).
8. Fol. 194r–195r: *Utrum omnis intelligencia secunda intelligat se et alia.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 102 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131).
9. Fol. 195v: *Utrum locus a coniugatis sit bona consequencia.*
10. Fol. 196r–196v: *Utrum idem genus bene dividatur duabus divisionibus equiparis.*
11. Fol. 196v–197r: *Utrum laudabilius sit bene se habere in prosperis quam in adversis.*
12. Fol. 197v–198v: *Utrum ignorancia tollat aut minuat deformitatem actus moralis.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 103 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131).
13. Fol. 198v–199r: *Utrum aliqua potencia sit ad preteritum simpliciter.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 104 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131).
14. Fol. 199v–200r: *Utrum voluntas eodem actu velit finem et ea que sunt ad finem.*
15. Fol. 200r–201r: *Utrum quelibet boni privacio sit tam mala quam bonus esset habitus oppositus, si esset.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 105 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131).
16. Fol. 201r–202r: *Utrum actus exterior addat aliquam maliciam vel bonitatem moralem super actum interiorem.* Srov. kvodlibet Martina z Tišnova, č. 12 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 151).
17. Fol. 202v–202r bis: *Utrum concretum sit predicabile de suo abstracto vere et affirmative.*
18. Fol. 202v bis–203r: *Utrum possibile sit in corpore finito esse perfectionem infinitam inherenter.*
19. Fol. 203v–204r: *Utrum possibile sit naturaliter hominem habere conceptum singularem simplicem de re non sensata ab eodem.*
20. Fol. 204v–205r: *Utrum argumentacio proprie dicta sit motus proprie dictus.*
21. Fol. 205v–206r: *Utrum omnis accio cause secunde sit in suo agente subiective.*
22. Fol. 206v–207r: *Utrum possibile sit naturaliter accidens migrare de subiecto in subiectum.*
23. Fol. 207v–208r: *Utrum a porporcione minoris inequalitatis vel inequalitatis potencie moventis super resistenciam passi fiat accio.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 106 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131).
24. Fol. 208v–209r: *Utrum in dictis secundum accidens idem sit ipsum et ipsum esse.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 131 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134). Mistr Arsen zpracoval tuto otázku ve svém komentáři k *Metafyzice* (lib. VII, qu. 3, viz rukopis. Jagellonské knihovny v Krakově č. 699, fol. 75rb–76rb).

25. Fol. 209v–210r: *Utrum omne vivens genitum generatione equivoca differat speciem a genito generatione univoca.*
26. Fol. 210v–211r: *Utrum unaqueque res per se et sine addito sit individuata.*
27. Fol. 211v–212r: *Utrum contradiccionem implicet plures esse mundos corporales totaliter distinctos.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 107 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131; zde chybně *corporaliter* místo *totaliter*).
28. Fol. 212v–213r: *Utrum omne vivum sit melius non vivo.* Srov. variantu v rukopise pražské Národní knihovny V H 13, fol. 97v–98r: *Utrum omne vivum sit melius et dignius non vivo.*
29. Fol. 213v–214r: *Utrum summa calefaccio sit aliquod positivum.*
30. Fol. 214v–215r: *Utrum omne astrum sit eiusdem speciei specialissime essentialis cum suo orbe.* Srov. stejnou přípravu v rukopise pražské Národní knihovny V H 13, fol. 98r–98v.
31. Fol. 215v–216r: *Utrum omnis propria passio differat vel sit diversa realiter a suo subiecto, cuius est passio.*
32. Fol. 216r–218r: *Utrum in quolibet continuo permanenti sint puncta indivisibilia ponenda.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 140 a kvodlibet Petra z Kladrub, č. 44 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 135–136, 164).
33. Fol. 218r–219r: *Utrum possibile sit aliquid transmutari de contradictorio in contradictorium.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 108 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131).
34. Fol. 219v–220v: *Utrum in omni actuali cognitione potencia cognitiva concurrat active.*
35. Fol. 220v–221v: *Utrum tota terra quiescat a motu locali.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 109 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 131–132; F. M. Bartoš, *Francouzský předchůdce Koperníkův a jeho ohlas na Karlově universitě v době předhusitské*, JSH 12, 1939, s. 36–39).
36. Fol. 222r–222v: *Utrum beneficiatus obligetur suo benefactori ad retribuendam secundum gratitudinem.*
37. Fol. 223r–223v: *Utrum pro operis humani execucione ex parte agentis sufficiant velle et posse.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 110 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 132).
38. Fol. 223v–225r: *Utrum aliqua forma accidentalis sit proprie intensibilis et remissibilis.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 132; zpracování této otázky rukopis pražské Národní knihovny X H 18, fol. 161r–162v uvádí jako dílo mistra Brikcia ze Žatce (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 51, 65, 135).
39. Fol. 225v–226v: *Utrum possibile sit aliquid condensari aut rareferi.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 111; stejnou přípravu nalezneme v rukopise pražské Národní knihovny V H 13, fol. 155v–156r (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 132).
40. Fol. 226v–227v: *Utrum quelibet individua eiusdem speciei specialissime differant essentialiter equaliter.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 6, kde je varianta téže otázky, ale v jiném zpracování (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 117–118).
41. Fol. 228r–229r: *Utrum numerus sit res distincta realiter a re numerata per ipsum aut rebus numeratis.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 134 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 135).
42. Fol. 229r–230r: *Utrum omne ens simpliciter unum sit substancia vel accidens et capio ens nominaliter...* Srov. kvodlibet Martina z Tišnova, č. 11; stejná příprava v rukopise pražské Národní knihovny V H 13, fol. 110r–111r (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 151).
43. Fol. 230v–231r: *Utrum sub quolibet termino stante communiter in propositione fieri descensum in bona consequencia sit possibile.*
44. Fol. 231v–232v: *Utrum circumscriptis signis logicalibus esse contradiccionem sit possibile.* Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 122 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 133).
45. Fol. 232v–233v: *Utrum concreta sint per se in genere predicamentali.*

46. Fol. 234r–235r: *Utrum decem predicamenta sint penitus inter se realiter distincta*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 123, kvodlibet Prokopa z Kladrub, č. 51 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134, 165).
47. Fol. 235r–236r: *Utrum aliqua sciencia propter quid sit simplex habitus*.
48. Fol. 236v–237r: *Utrum tantum septem sint artes liberales*. Srov. variantu v kvodlibetu Prokopa z Kladrub, č. 45 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 164); srov. též rukopisy pražské Národní knihovny V H 13, fol. 1r–1v.
49. Fol. 237v–238v: *Utrum omnis relatio sit res positiva realiter distincta a re absoluta*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 124 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134).
50. Fol. 239r–240r: *Utrum potencia activa primi entis ad extra sit aliquo termino terminata*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 125 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134).
51. Fol. 240r–241r: *Utrum omne futurum de necessitate eveniat*. Srov. stejnou otázku, avšak odlišné zpracování v rukopise pražské Národní knihovny V H 13, fol. 102r–103r; sám mistr Jan Arsen tuto otázku zpracoval ve svém komentáři k *Metafyzice*, lib. VI, qu. 5 (Biblioteka Jaggielońska, Kraków, Cod. 699, fol. 64vb–66ra).
52. Fol. 241v–242r: *Utrum sillogismus sit formale argumentum*.
53. Fol. 242v–243r: *Utrum omnis sillogismus secunde vel tercie figurarum fit in primam figuram per impossibile*.
54. Fol. 243v–244v: *Utrum tempus sit ens realiter extra animam existens*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 125 bis (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134).
55. Fol. 244v–246r: *Utrum species realiter componatur ex genere et differentia*.
56. Fol. 246v–248r: *Utrum cuiuslibet termino communi in predicando correspondeat natura communis in essendo*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 139 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 135).
57. Fol. 248v–249v: *Utrum casus communis in insolubilibus sit admittendus*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 126 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134), zde však *casus continuus in solubilibus*, obě přípravy jsou přitom identické.
58. Fol. 249v–251r: *Utrum propter nullum possibile bene admissum sit impossibile concedendum*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 127 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134) a variantu v kvodlibetu Prokopa z Kladrub, č. 42 (tamtéž, 50, 164).
59. Fol. 251r–252r: *Utrum habitantes in regionibus calidis sunt longioris vite habitantibus in regionibus frigidis*.
60. Fol. 252r–253r: *Utrum sciencia medicinalis sit naturali philosophia dignior*.
61. Fol. 253r–254r: *Utrum in oracione congrua figura constructionis committatur*.
62. Fol. 254v–255r: *Utrum induccio sit formale argumentum*.
63. Fol. 255r–256r: *Utrum angulus contentus a diametro et semicirculo alicuius circuli sit omnium angulorum acutorum maximus*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 129 a kvodlibet Prokopa z Kladrub, č. 64 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134, 58, 167).
64. Fol. 256v–257v: *Utrum materia prima sit pars quiditatis substance composite ex materia et forma*.
65. Fol. 257v–258v: *Utrum peritus astrologus de futuris contingentibus certitudinaliter pronosticare possit*. Srov. kvodlibet Matěje z Knína, č. 130 (J. Kejř, *Kvodlibetní disputace*, s. 134).
66. Fol. 259r–267r: *Utrum primum mutans immutabile sit cum aliquo proprie componibile = Quaestio principalis* mistra Jana Arseny z Langenfeldu.

XIII. Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku 1412

Mistr Michal z Malenic a jeho kvodlibet – Kvestie principalis Utrum veritas creata – Žádnam kvodlibetní diskuse – Doktrinní proky debaty – Příloha 1. Stručný výtah z kvestie principalis – Příloha 2. Tematické zaměření diskuse – Příloha 3. Diskusní námítky Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra a Jeronýma Pražského

O pražských kvodlibetech v prvním a druhém desetiletí 15. století se všeobecně a nejspíše také oprávněně soudí, že náležely k nejvíce vyhraněným reformním projevům na univerzitní půdě. Články i drobné edice Sedlákovy a Bartošovy, příkladná Rybova edice Husovy kvodlibetní příručky a v posledních letech zejména studie a publikace Kejřovy podepřely již tuto domněnku velkým množstvím dokladů a údajů.¹ Naproti tomu je zatím jen málo známo o konkrétním průběhu diskuse k jednotlivým kvestiím, takže například stále ještě tápeme, máme-li zodpovědět otázku, zda námítky k přednesené pozici nebyly povýtce jen formálně scholastického rázu, v nichž se, jak již plynulo ze samé povahy tohoto univerzitního aktu, nutně do určité míry vytrácelo doktrinní zaměření předsedajícího a dalších účastníků sporu.

V nevýhodné situaci byl v prvé řadě vedoucí kvodlibetního turnaje, který musel často vyvracet nebo zpochybňovat závěry bez ohledu na své vlastní názory. V praxi se však vždy určité východisko našlo, neboť jinak by muselo docházet k nežádoucím rozporům i uvnitř jednoho a téhož názorového seskupení. Živý a často bouřlivý ohlas kvodlibetních vystoupení Jeronýma Pražského či Jakoubka ze Stříbra potvrzují, že husitské kvodlibety skutečná názorová střetnutí umožňovaly.² Otázkou však stále zůstává, zda v těchto známých případech nešlo jen o výjimku z pravidla. A protože povaha dochovaných pramenů neumožňuje dospět k vyčerpávající odpovědi, je třeba využít všech ojedinělých možností, které se v tomto ohledu nabízejí.

Mistr Michal z Malenic a jeho kvodlibet

Jednou z málo prozkoumaných cest poznání univerzitní výuky je výzkum pramenů vážících se k jiným akademickým aktům, jakými byly např. řádné mistrovské

1) Srov. Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971 (Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 6), kde starší literatura týkající se tématu.

2) J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 82–88 a 95–97. Srov. též, co říká Mieczysław MARKOWSKI o možnosti obsahových výpovědí „quaestiones dialecticae“ (*Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 46–47).

disputace nebo povinné disputace tzv. konkurentů při výkladu *Sentenci* Petra Lombarda. Leč ani tu dosavadní bádání zatím nepřineslo tolik poznatků, aby se bylo možné odvážit širší generalizace.³ Za tohoto stavu věcí nabývá znovu na významu záznam diskuse ke kvestii *principalis* mistra Michala z Malenic na kvodlibetu 1412, který již dříve pro svou jedinečnost upoutal pozornost F. M. Bartoše a Jiřího Kejře.⁴ Zaslouhou obou badatelů známe již bezmála úplný výčet všech 37 mistrů, kteří v diskusi vystoupili, takže se můžeme převážně zaměřit na obsahovou výpověď pramene. Než se tak však stane, je třeba si blíže povšimnout kvestie, která byla podkladem k diskusi.

Mistr Michal z Malenic řečený Čížek se připravoval k obtížnému a náročnému úkolu kvodlibetáře v období, kdy již sice na pražském učení doznávaly bouřlivé události roku 1409, kdy však již také brala za své pohoda, kterou se vyznačoval kvodlibet v lednu 1411. Vzestupná radikalizace reformní univerzitní skupiny vedla k vyhrocení sporných otázek uvnitř navenek jednotné instituce mistrů českého národa a k téměř již úplné roztržce mezi představiteli teologické fakulty a okruhem přátel i žáků Husových. Sotva se proto dalo očekávat, že kvodlibet proběhne bez vzrušené atmosféry, a bylo tudíž na mistru Čížkovi, zda svým vlastním vystoupením i připravenými tezemi přilije olej do ohně, či nikoli. I když se jeho kvodlibetní příručka nedochovala, takže si nemůžeme učinit celkový obraz o kvodlibetu jím vedeném, přece jen se zdá, že mistr Michal nemínil zůstat stranou zápasu, který právě na univerzitě probíhal.

Vše, co zatím víme o Michalovi, synu Matěje z Malenic,⁵ nasvědčuje, že se již během svých univerzitních studií připojil k opravnému hnutí wyclifského směru. Dosáhnuv roku 1399 hodnosti mistra svobodných umění, spojil své další životní osudy s pražskou univerzitou, které stál v letním semestru 1413 v čele jako rektor, když byl již pro zimní semestr 1405–1406 zvolen za děkana artistické fakulty. V univerzitních sporech před a kolem roku 1409 se nejspíše příliš neangažoval, v dalších letech však již nemůže být pochyby, že patřil ke straně Husových stoupců. Odtud také vyvozují, že mistr Čížek příslušel k reformnímu okruhu již dříve, neboť po roce 1409 se starší mistři spíše od wyclifismu vzdalovali, než aby

3) Pozoruhodné jsou z našeho hlediska zejména dvě studie. Prvá, jejímž autorem je Damasus TRAPP, O. s. A., se mimo jiné zabývá doktrinární stránkou diskuse k úvodu II. knihy *Sentenci* Petra Lombarda z r. 1381 (*Cim* 27034. *Unchristened Nominalism and Wycliffite Realism at Prague in 1381*, *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* 34, 1957, s. 320–360). Druhá studie se naopak soustřeďuje k procedurálnímu postupu při teologických disputacích na základě zápisu dvaceti disputací v Ms. Maihingen, nyní Harburg über Donauworth, č. II. lat. 14° 57, fol. 79a–110b (Jiří KEJŘ, *O formě disputace na pražské universitě*, *Strahovská knihovna* 5–6, Praha 1970–1971, s. 181–189).

4) Záznam diskuse uvedl do literatury Jan SEDLÁK, *Husova disputace de quolibet*, *Studie a texty* I, 1914, s. 3. První pokus o jmenovité určení mistrů, kteří v diskusi vystoupili, učinil F. M. BARTOŠ, *Účastníci pražského kvodlibetu z r. 1412 a Husův podíl na něm*, *JSH* 13, 1940, s. 37–38, Bartošovy poznatky pak doplnil a místy opravil Jiří KEJŘ, *Z disputací na pražské universitě v době Husově a husitské II. Účastníci quodlibetu M. Michala z Malenic z roku 1412*, *Sborník historický* 7, 1960, s. 65–69.

5) Základní biografické údaje shromáždil Bohumil Ryba (ed.), *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, Praha 1948, s. 91, pozn. 8. [2. doplněné vyd., CC CM 211, Turnhout 2006, s. 124, pozn. 63.] Srov. též Josef TRÍSKA, *Literární činnost předhusitské university* (Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 5), Praha 1967, s. 78.

se k němu teprve nyní začali hlásit. V červenci roku 1411 vystupuje např. spolu s Husem a dalšími mistry v zápise, kterým se jmenovaní poddali ve všech sporných věcech s arcibiskupem na výrok krále Václava a jeho rady.⁶ Vrchol jeho reformní činnosti, jak se zdá, spadá až do dvou následujících let. Rozruch, který způsobila Jakoubkova kvodlibetní kvestie o Antikristu, byl asi Husovými odpůrci připisován i na jeho vrub, neboť jako kvodlibetář již výběrem otázky patrně vyšel Jakoubkovi vsříc, pokud se s ním dokonce předem nedohodl.⁷ Dohra, kterou měla Jakoubkova pozice na teologické fakultě, jejímž byl mistr Čížek jako *baccalarius formatus* členem, zůstala pravděpodobně vztahy i mezi mistrem Čížkem na straně jedné a mezi mistrem Stanislavem na straně druhé.

Jestliže Stanislav ze Znojma ostře reagoval na Jakoubkovo vystoupení traktátem *De Antichristo*, Čížek se chopil prvé příležitosti, aby naopak napadl samého mistra Stanislava. Stalo se tak po 28. srpnu 1412, kdy Stanislav v kázání u Panny Marie před Týnem vystoupil proti pěti článkům Wyclifovým. Z opisu Stanislavovy vyhlášky, která byla v pondělí dne 12. září zveřejněna ve vyšehradském kostele, se dovídáme, že mistr Čížek požádal Stanislava, aby se mohl seznámit s písemnou podobou jeho kázání. Podrážděný Stanislav mu odmítl vyhovět dříve, než napraví své předchozí věroučné prohřešky a než výslovně dozná, že spolu s církví považuje pět zmíněných článků za bludné.⁸ O dalším průběhu této kontroverze není nic známo. Svými postoji z předcházejícího období si mistr Čížek získal důvěru wyclifitů do té míry, že mu odevzdali své hlasy při rektorské volbě v dubnu 1413. A ani tentokrát své druhy nezklamal, jak dosvědčuje duch jeho protestního listu vídeňské univerzity z 8. července 1413.⁹

Co již bylo řečeno, stačí k tomu, abychom mistra pověřeného řízením kvodlibetu v lednu 1412 zařadili mezi ty univerzitní mistry, kteří sice nestáli v čele wyclifsko-husitského opravného hnutí, kteří však nicméně alespoň po jistou dobu tvořili jeho širší učené zázemí. Vzhledem k délce a intenzitě Čížkovy akademické činnosti částečně překvapuje chudost jeho dochovaných spisů. Pokud jde o jeho přednášky, komentáře a kvestie, ty nejspíše, až na malé výjimky, o nichž bude řeč, buď vzaly za své, anebo dosud nevypluly na povrch z množství anonymně dochované literatury univerzitní proveniencí. Z povinných výkladů z doby Čížkova teologického studia máme povědomí jen o *Sermo ad clerum pro recommendacione theologie*, pod nímž se nejspíše skrývá prvé *principium* k výkladu *Sentenci* Petra

6) Srov. *Documenta Mag. Iohannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et contraversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia*, Franciscus Palacky (ed.), Prague 1869, přetisk Osnabrück 1966, s. 434–437.

7) O Jakoubkově kvestii „Utrum sicut ex scriptura plane constat“ a jejím ohlasu naposled J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 95, kde i další literatura. Níže uvedenou polemiku Stanislava ze Znojma *De Antichristo* vydal J. SEDLÁK, *Studie a texty* III/1, 1919, s. 31n.

8) Opis Stanislavovy vyhlášky je v Ms. KMK Praha M 16, fol. 45b, odkud jej přetiskl Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské II*, Praha 1922, s. 277. O pozadí Stanislavova kázání z 28. srpna 1412 srov. Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915, s. 248n., a Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I. 2*, Praha 1921, s. 144n.

9) Čížkův protestní list vydal naposled Václav NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 352–353.

Lombarda.¹⁰ Není-li zpráv o jeho polemických traktátech a jiných spisech, lze s jistotou pravděpodobností mít za to, že mistr Čížek v tomto ohledu zvláště nevynikal. Sporným zatím zůstává synodální kázání *Attendite a falsis prophetis* v rukopisu Knihovny metropolitní kapituly pražské E 57.¹¹

Kvestie principalis Utrum veritas creata

Avšak ani pokud jde o kvestie kvodlibetálního či jiného typu, dosavadní heuristika příliš neuspěla. Jediným dokladem tohoto druhu je právě kvestie *principalis* z jeho vlastního kvodlibetu, neboť dvě další kvestie, o nichž víme, se dochovaly jen ve formě příprav příslušných kvodlibetářů. Hus v lednu 1411 světil mistru Čížkovi otázku „Utrum veritas creata secundum esse existere causat dei scienciam relativam“. Čížek podle Husova závěrečného proslovu odpověděl tak, že „relativam Dei scienciam altissime efferebat“.¹² Toto shrnutí je ovšem příliš kusé, aby z něho bylo možné vyvozovat více než to, že Čížek dal přednost kladné odpovědi. Ožehavého tématu se týkala i otázka, kterou Čížkovi v roce 1417 uložil kvodlibetář Prokop z Kladrub: „Utrum cum providencia dei infallibili possit stare contingencia futurorum et libertas arbitrii“.¹³ I zde se totiž pohybujeme v okruhu materie, jež v případě wyclifského pojetí jednotlivých kategorií byla na samé hranici hereze.

Nejinak tomu ostatně bylo i s otázkou, kterou si Čížek vybral pro úvod svého kvodlibetu. Ve shodě s pražskou tradicí se týkala Boha a konkrétně pak mimo jiné jeho schopnosti či neschopnosti annihilace sensiblního světa. Zpracování této kvestie se dochovalo v jediném rukopise, a to v Ms. X E 24 pražské Národní knihovny, kde se na fol. 205a–210a čte pod názvem „Utrum Deus ex infinita potencia, sapiencia et bonitate mundum sensibilem ex nichilo temporaliter productum conservet, ne in nichilum redigatur“.¹⁴ Text kvestie zdá se být úplný a blízký původnímu znění, chybí pouze negativní zpracování otázky, které bylo u pražské kvestie *principalis* nejspíše pravidlem. Kolem této dvojí, řekli bychom zrcadlové podoby kvodlibetářovy pozice, jsou jisté nejasnosti, které nebude na škodu rozptýlit již proto, že se bezprostředně týkají i našeho výkladu.

Vydavatel Husovy kvodlibetní příručky ve snaze objasnit, proč se Hus a po něm i Šimon z Tišnova ve spojovacím projevu mezi kvodlibetářovou kvestií a otázkou kladenou rektorovi jako prvému v pořadí vystupujících mistrů zmiňují o tom,

10) Na toto dílko, jehož titul se dochoval v katalogu Nacionis P 41, upozornil J. TŘIŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě II*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 16, kde též stručný výčet dalších Čížkových spisů. Viz nyní edici *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis / Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, Zuzana Silagiová – František Šmahel (edd.), (CC CM 271), Turnhout 2015, s. 122.

11) Čížkovi připsané synodální kázání se čte v Ms. KMK Praha E 57, fol. 188a–192b, a v řadě dalších rukopisů. J. TŘIŠKA, *Literární činnost*, s. 78, soudí, že nepochází od našeho mistra.

12) Husovu přípravu vydal B. RYBA, *M. lo. Hus Quodlibet*, s. 91–95; srov. dále zmínku o Michalovi v Husově závěrečném zhodnocení na s. 212 a údaje o dochování tezí v Ms. ÖNB Wien, 4673 u J. KEJŘE, *Kvodlibetní disputace*, s. 141.

13) Srov. J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 161.

14) J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 94, 148, kde však místo „mundum sensuale“ čti „mundum sensibilem“.

že principální kvestii „quam reverendus dominus baccalarius, ut datum est sibi a supremo Domino, sustinuit“, přišel s řešením, které v zásadě ob stojí dodnes. Na základě marginální poznámky „Hec est posicio baccalarii“ u počátku principální kvestie v příručce Knínova kvodlibetu Ryba totiž usoudil, že vybraný bakalář přednášel pozici jakoby na místě kvodlibetářově.¹⁵ Kejř tuto domněnku, odmítl ve prospěch vlastního dohadu v tom smyslu, že bakalář přicházel ke slovu až při vlastní diskusi, kdy za svého mistra-kvodlibetáře odpovídal na námitky mistrů.¹⁶ Kejřův výklad však podle mého mínění neobstojí především proto, že se rozchází s prameny. I kdybychom totiž připustili, že kopista připsal výše uvedenou glosu ke Knínově kvestii omylem – což se však, jak hned ukážu, nestalo – zbývalo by vysvětlit, proč se v textu „zrcadlové kvestie“ několikrát uvádí 2. os. pl. „ponitis“ a proč v jeho závěru čteme: „Ex quibus omnibus videtur quod ultimum correlarium vestre posicionis est falsum.“¹⁷

Bez významu není ani to, že Hus uvádí principální kvestii slovy „propono questionem disputabilem sub hac forma“, ačkoli úvodem k její – jak říkám – zrcadlové verzi praví zcela jednoznačně: „Sed tamen more consweto CONTRA aliqua ex iam dictis propter meliorem informacionem replicabo.“¹⁸ Věc se tedy nepochybně měla tak, že kvodlibetář pověřil jednoho ze svých bakalářů přednesením základního řešení otázky, které sám zpracoval. Bylo tomu tak jednak proto, aby bakalář usnadnil kvodlibetáři jeho všestranně náročný úkol, jednak proto, aby kvodlibetář mohl s větším vnějším efektem dostat svému úkolu v duchu klasické scholastické výuky, tj. objasnit spornou otázku argumentací *pro et contra*. A jelikož disputační turnaj *de quolibet* byl již v době pokleslé a zformalizované scholastiky napolo učeným kláním a napolo slavností či divadlem svého druhu, nezáleželo v řadě případů na tom, k jakému řešení kvestie *principalis* dospěje. Cílem byla vybroušenost, pohotovost a formálně logická náležitost argumentace, nikoli skutečný závěr nebo nový poznatek. Leč nedosti na tom, že v duchu tradice bakalář přednášel kvodlibetářovo řešení, jemuž sám kvodlibetář musel oponovat. Vše dále nasvědčuje tomu, jak nedávno naznačil Kejř, že ani debata ke kvestii *principalis* žádné závěrečné shrnutí neměla.¹⁹ A mohli bychom dokonce říci, že ani mít nemohla, vycházelo-li od samotného kvodlibetáře základní řešení otázky *pro et contra*.

Přes všechny tyto zvyklosti a formální pravidla, které se uplatňovaly i při kvodlibetech husitského období, můžeme však oprávněně předpokládat, že jak kvestie

15) Bohumil RYBA, *Kvodlibet Šimona z Tišnova*, LF 72, 1948, s. 182, pozn. 9; cit. místo ze spojovacího krátkého projevu Husova (*M. lo. Hus Quodlibet*, s. 31), a v témže doslovném znění i v příručce kvodlibetu Šimona z Tišnova Ms. KNM Praha V C 42, fol. 62a. Jiné formule uvádějící kvestii principalis zaznamenal J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 30, pozn. 30.

16) J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 31.

17) Srov. Ms. KMK Praha L 45 (příručka Knínova kvodlibetu), fol. 1b a 2a (Hec est posicio baccalarii), 5b, 6b (ponitis) a 9b (vestre posicionis).

18) *M. lo. Hus Quodlibet*, s. 3 a 17. J. Kejřovi patrně unikla varianta v Ms. ÖNB Wien 4673, fol. 125b, kde po závěrečném „Amen“ ještě následuje: „et tantum dixerim de questionis materia, magister reverende, vestra cum informacione“.

19) J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 31, a *O formě disputace*, s. 184, kde další cenné poznatky, z nichž je zřejmé, že pražské disputace měly řadu ustálených zvyklostí.

kvodlibetářova, tak i otázky ostatních mistrů poskytovaly dostatek možností pro skutečná názorová střetnutí a doktrinálně ideové vyhranění jednotlivých stanovisek. Z diskuse ke kvestii *principalis* Michala z Malenic je totiž zjevné, že za kvodlibetářovu odpověď byla jednoznačně považována pozice, kterou v zastoupení kvodlibetáře přednášel bakalář. Nebylo tudíž pochyb o tom, které z protikladných hledisek kvodlibetář zastává, a proto zcela přirozeně všichni účastníci diskuse do jednoho vystupovali s námitkami proti pozici přednesené bakalářem. „Zrcadlo- vá“ pozice, s níž vystupoval sám kvodlibetář, byla brána jako formálně nezbytná součást aktu, takže jí nikdo z přítomných nevěnoval pozornost. A podobně zase diskutující závažností a povahou svých námitek dávali najevo své osobní stanovisko (ale i nezáměr). Závěrečného shrnutí pak již nebylo třeba, neboť průběh debaty ukázal rozložení sil a ideovou profilaci účastníků diskuse. Ani sebepodrobnější zápis však nemohl zachytit všechny podstatné složky vstupující do hry, tj. např. celkovou atmosféru zasedání, vztahy mezi mistry i doktrinální stanoviska méně známých mistrů, o nichž se můžeme nanejvýš jen dohadovat, zatímco přítomní je dobře znali a mohli reagovat na jejich nuance i proměny.

Záznam kvodlibetní diskuse

Tak a nejinak je třeba přistupovat i k zmíněnému již záznamu diskuse k Čížkově kvestii *principalis*, jež se dochovala v Ms. NK Praha IX F 7, fol. 35a–41b. Nebudu první, kdo si postěžuje na svízele, které text v hojné míře poskytuje svou grafickou podobou, zámlkami, zkratkovitostí a místy i věcnou nesrozumitelností.²⁰ Není ani divu, že tomu tak je, neboť se vši pravděpodobností se nám dochoval originální zápis pořízený přímo v disputační síni. Písař ve snaze zachytit hlavní námitky jednotlivých mistrů si počínal jako dnešní student zapisující přednášky na vysoké škole. Tok řeči byl rychlejší pera, takže zapisovatel chtěl nechtěl musel leccos vynechat nebo zachytit jen v heslovitém náznaku.

Díky Kejřovu pojednání můžeme zde pominout téměř vše, co se vztahuje k pořadí a k jmenovitému určení mistrů vystupujících v zápise. Jediným doplňkem, který však není bez širšího významu pro dějiny husitské univerzity, je zjištění dosud neznámého rektora pro zimní semestr 1411–1412 v mistru Sulkovi z Hošt-ky.²¹ Jinak lze vyslovit pochyby jen, pokud jde o první svod námitek, u nichž

20) Srov. V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus II*, s. 43–44, pozn. 6, nejnověji pak J. KEJŘ, *Z disputací*, s. 65. Aniž bych chtěl míněním jiných omlouvat své omyly, předem přiznávám, že některá místa mi přes všechnu snahu zůstala nejasná a že jiná mohou být v mé interpretaci sporná. Za filologickou revizí části textu jsem zavázán díky panu dr. J. Tříškoví, CSc.

21) Srov. J. KEJŘ, *Z disputací II*, s. 65–69. Identifikaci rektora pro zimní semestr 1411–1412 lze zdůvodnit zápisem v *Liber decanorum*, který se nesporně váže k tomuto období: „Anno domini 1412 post disputationem de quolibet, quam fecit mag. Michael de Malenicz, sede archiepiscopali Pragensi vacante, fuerunt deputati per venerabilem virum dominum Sulkonem, artium et medicinae doctorem, pro tunc cancellarium universitatis studii Pragensis...“ (MHUP I-1, s. 418). V době arcibiskupovy sedisvakance zastupoval kancléře-arcibiskupa *vicecancellarius*, kterým od roku 1405 na základě privilegia papeže

není uvedeno žádné jméno a o nichž Jiří Kejř, vycházející ze svých bohatých zkušeností s prameny tohoto druhu, usoudil, že nejspíše náležejí rektoru univerzity. Připustíme, že tomu tak bylo. V tom případě se však vynořuje možnost, že rektor vyslovil pouze námitky, jež jsou zachyceny v druhém, samostatném a mezerami výrazně odděleném odstavci na fol. 35b. Těmito mezerami totiž písař zpravidla odděloval příspěvky jednotlivých mistrů. Kromě toho námitky až do zmíněné mezery sledují členění kvestie, zatímco oddělený příspěvek na fol. 35b obsahuje pouze argumentaci vážící se k místu, jež v předcházejícím sledu bylo pominuto.²² V případě, že šlo skutečně o námitky dvou mistrů, mohl být prvním v pořadí před rektorem pouze sám kvodlibetář. Toto vysvětlení však naráží na skutečnost, že dochovaná zpracování „zrcadlových“ kvestií jsou úplná, zatímco zde jde pouze o několik protiargumentů, byť co do rozsahu nejdelších v celém záznamu.²³ Z tohoto důvodu ponechávám věc otevřenou a přidržuji se Kejřova postupu.

Po těchto úvodních poznámkách můžeme se již plně soustředit na obsahové jádro Čížkovy kvestie a na argumenty, jež proti ní byly vzneseny. Nebudu se však vždy držet ani sledu kvestie, ani pořadí jednotlivých mistrů, neboť obojí je dostatečně zřejmé z příloh. O formálně kompoziční stránce Čížkovy otázky stačí říci pouze tolik, že má všechny podstatné znaky kvestie tohoto typu.²⁴

Ze závěrečného korelária k celé kvestii plyne, že autor odpovídal na všechny části otázky kladně, neboli, jak sám praví, že kvestie „pro omnibus suis partibus est vera“ (210a). A protože podstatnou složkou odpovědi je kategorické popření možnosti anihilace reálně existujícího světa Bohem, můžeme již z tohoto povsech-

Innocence VII. z 13. ledna téhož roku byl vždy rektor univerzity, jak zjistil již V. V. TOMEK, *Děje University pražské I*, Praha 1849, s. 131–132. Tuto skutečnost přehlédla i Marie HAASOVÁ-JELINKOVÁ, *Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání*, zvl. otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlav. města Prahy, Praha 1948, s. 28 a 35, nikoli však F. M. BARTOŠ, který na ni upozornil v drobném článku *Rektor Karlovy university M. Sulek z Hoštky*, JSH 13, 1940, s. 88. Bartošův poznatek zapadl nejspíše proto, že v předcházející stati *Účastníci pražského kvodlibetu*, tamtéž, s. 37, Bartoš ještě rektora jmenovitě neuvedl. K osobě rektora M. Sulka z Hoštky srov. nejnověji František ŠMAHEL, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, AUC-HUCP 20/2, 1980, s. 63–64 [přetisk v tomto souboru]. Zpracování Čížkovy kvestie se záznamem diskuse umožňuje učinit si povšechnou představu o délce trvání tohoto aktu. Podle mého odhadu trvala tato úvodní část Čížkova kvodlibetu dvě a půl až tři hodiny. U kvodlibetů starších, kde bylo několikánásobně víc účastníků, je nutno počítat nejméně s celým půldnem. Tolik dodatkem k znamenitému Kejřovu dílu o pražských kvodlibetech. Před zadáním práce do tisku mne pan JUDr. Jiří Kejř, CSc., laskavě upozornil, že záhadný mistr Rebeczka vystupuje k roku 1398 u Ferdinanda TADRY, *Soudní akta konsistorů pražské III*, Praha 1896, s. 345, č. 126, kde je jmenován Petr.

22) Sled protiargumentace je následující: „contra suppositionem 3am et conclusionem 3am“ (articuli primi), „contra conclusionem (primam) 2i articuli“, „contra 3am conclusionem 3ii articuli“. Samostatný odstavec na fol. 35b se v pořadí námitek vrací zpět a obrací se contra „correlarium 3um conclusionis 3ie articuli primi“.

23) Je pozoruhodné, že zatímco „zrcadlová dvojice“ Knínovy kvestie se dochovala jen v jednom rukopise (Ms. KMK Praha L 45), ve čtyřech dalších čteme jen základní kladné řešení, Husova dvojice se dochovala vcelku ve třech ze čtyř rukopisů. Další známé principiální kvestie a jejich dochování uvádí J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 29 a 115n. Dále srov. František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 33, 1977, s. 199–215, s. 207.

24) Srov. J. KEJŘ, *Kvodlibetní kvestie*, s. 29n.

ného závěru usoudit, že mistr Čížek musel zastávat hlediska blízká nebo totožná s wyclifskou koncepcí univerzálií. Kosmologická a kosmogenická východiska našeho kvodlibetáře jsou také v plném souladu s názory běžnými v pražském wyclifském okruhu:²⁵ „est autem duplex mundus, scilicet architipus, qui est multitudo ydearum sive rationum eternarum in mente divina relucencium. Talis autem est mundus intelligibilis, exemplar rerum omnium productorum. Alius est mundus sensibilis, exterior et exemplatus a priori“ (206b). Na rozdíl od aristoteliků Wyclif a po něm i mistr Čížek popírali věčnou existenci senzibilního, reálně existujícího světa. Tento svět, jak se říká v první konkluzi druhého artikulu „est productus“ (206b) a druhá konkluze téhož artikulu ještě dodává, že vznikl „ex nichilo“ (207a). Pojem „fieri ex nichilo“ Čížek ovšem neopomenul vysvětlit s odvoláním na trichotomický výklad Anselmův. A aby nevznikly nejasnosti, výslovně uvedl, že se přidržuje třetího modu, podle něhož „fieri ex nichilo“ znamená něco stvořit či vytvořit „ex puro esse intellectivo aut intelligibili ad existenciam actualem sine materia presupposita ex qua fiat“ (206b). Toto pojetí je v souladu s Wyclifem, i když jeho jméno ani jednou v Čížkově textu nepadne a i když Čížek musel zde i jinde pominout řadu pro Wyclifa příznačných subtilit.²⁶

Se vznikem světa, jak již bylo zmíněno, úzce souvisela otázka času, neboť „mundus est productus temporaliter“ (207b, 3. konkluze 2. artikulu). Zatímco v pomyslném bytí, tj. ve světě idejí, má exemplární praobraz pozemského světa (tj. jeho idea) věčné nadčasové trvání, kategorie skutečného času je pouze akcidentální povahy a jako taková vznikla a je spojena se senzibilním světem, od něhož také může být separována.²⁷ Ačkoli každá substance existuje jak nadčasově, tak časově, člověk může poznávat jen její měnící se a porušitelnou složku projevující se v aktuálním bytí *esse existere*. Naopak v inteligibilním bytí je podstata věčná,

25) Nepovažují za nutné zde odkazovat na všechnu literaturu vztahující se k wyclifské filozofii a její pražské odnoži. Základní práce uvádím ve studii *Universalía realia sunt heresis seminaria*, ČSČH 16, 1968, s. 797, pozn. 1. Z novějších prací stačí doplnit II. svazek díla Gordona LEFFA, *Heresy in the Later Middle Ages*, Manchester – New York 1967, s. 501n.; edici traktátu *Mistra Stanislava ze Znojma „De vero et falso“*, Vilém Herold (ed.), Praha 1971; edici úvodní části traktátu *Johannis Wyclif: De universalibus*, Vilém Herold (ed.), FČ 18, 1970, s. 909–1009; a studie Jany NECHUTOVÉ, *Filosofické zdroje díla M. Matěje z Janova*, tamtéž, s. 1010–1018; a Stanislava SOUSEDÍKA, *Pojem „distincio formalis“ u českých realistů v době Husově*, tamtéž, s. 1024–1029. Nejnověji srov. Vilém HEROLD – Milan MRÁZ, *K dialektice ideových zdrojů a společenského působení českého filozofického myšlení doby předhusitské*, FČ 24, 1976, s. 721–752; a Vilém HEROLD, *Problematika rozporu ve vývoji starší české filozofie*, FČ 26, 1978, s. 864–878.

26) Zatím nejlepším úvodem do Wyclifovy metafyziky je kniha J. A. ROBSONA, *Wyclif and the Oxford Schools*, Oxford 1961, o níž se také dále opírám. Průběžně jsem však přihlížel i k dalším pracím, abych získal celkovou orientaci o problematice. [Mezitím bádání postoupilo neobyčejně kupředu. Pokud jde o Wyclifa a jeho univerzitní působení, viz zejména Jeremy I. CATTO, *Wyclif and wycliffism at Oxford 1356–1430*, in: *The History of the University of Oxford II. Late medieval Oxford*, Oxford 1992, s. 175–280. Směrodatně shrnutí bádání o Wyclifovi podává *A Companion to John Wyclif. Late Medieval Theologian*, Ian Christopher Levy (ed.), Leiden – Boston 2006.]

27) Ještě podrobněji se otázkou času ve vztahu k světu zabývá Štěpán Pálec v kvestii „Utrum Deus, qui creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, potuit ipsum prius producere et communicare creanciam alicui pure creature“, *Johannis Wyclif De ente praedicamentali*, Rudolf Beer (ed.), London 1891, s. 223–232. Pálec také v šlépějích Wyclifových rozlišoval „duratio“ a „tempus“. K obojímu srov. J. A. ROBSON, *Wyclif*, s. 156–158, 183–184 aj.

neproměnlivá a nezničitelná. Z tohoto okruhu wyclifských představ mistr Čížek také čerpal svou argumentaci v tom smyslu, že senzibilní svět „est productus pro mensura temporis“, a že má tudíž „initium sui esse existere“ (207b).

Poté, co v druhém artikulu zdůvodnil svůj souhlas s tezí, že „Deus mundum sensibilem temporaliter ex nichilo produxerit“, přešel Čížek k artikulu poslednímu, v němž se mimo jiné musel vyrovnat s pojmem *annihilacio*. Jako ukázka jeho závislosti na Wyclifovi může posloužit následující juxtapozice, která současně obsahuje jádro odpovědi:

Michal z Malenic (208a):

Wyclif, *De universalibus*:²⁸

„Secundo noto, quod sicut creacio est productio creature de puro esse intelligibili et sic de nichilo in effectum ad esse effectuale extra Deum, sic anichilacio, si foret, esset cessio creature in purum nichil in effectum, sic quod [preter] existenciam creature haberet purum esse intelligibile...“ (209 a) „...impossibile est Deo anichilare aliquam rem mundi sensibilis nisi anichilando totum mundum sensibilem...“ (209a) „... ex quo [sequitur quod] Deus anichilando aliquid, de tanto anichilaret totam universitatem et totum mundum sensibilem. Videtur ergo, quod hoc non possit facere propter Christum et alios beatos...“

„... suppono primo, quod sicut creacio est productio de puro esse intelligibili et sic de nichilo in effectum ad esse effectuale extra Deum, sic adnichilacio, si foret, esset cessio creature in pure nichil in effectum, sic quod preter existenciam creature haberet purum esse intelligibile; ex quo videtur primo, quod Deus non possit adnichilare aliquam creaturam, nisi adnichilaret totam universitatem creatam, quod tamen non potest propter Christum et beatos; ideo videtur, quod non potest adnichilare, nam omnis creatura habet esse creatum in primo creato analogo...“

Uvedeným místům je třeba rozumět tak, že Wyclif a spolu s ním mistr Čížek chápali *creacio* či *productio* jako uskutečnění ryziho inteligibilního bytí. Annihilace by tak nutně měla z jejich hlediska za následek nejen destrukci uskutečněné substance (v daném případě hmotného světa vzniklého jako odraz pomyslného archeotypu ve světě idejí), ale i samého inteligibilního bytí, neboť třebaže první bylo realizací věčného archeotypu v pozemském čase, byly mu stvořením dány stejné atributy věčnosti, nutnosti a nezničitelnosti, jakých se dostalo individuálním archeotypům od Boha.²⁹ Je však na místě připomenout, že celý tento výklad vztahu

28) John WYCLIF, *Tratatus de universalibus*, Ivan J. Mueller (ed.), Oxford 1985, s. 307.

29) V stejném, tj. wyclifském smyslu vyzněla i pozice mistra Ctibora z Radče „Utrum sicud Deus libere ex puro nichilo creaturam produxit, eam libere in pure nichilum redigere possit“ v Ms. NK Praha V H 13, fol. 141a–142a a X H 18, fol. 76a–77a. Ctiborovo stručné zpracování otázky, které přednesl při některé z řádných mistrovských disputací, se ještě konsekventněji přidržuje Wyclifa. Mnohem opatrněji, i když koneckonců se stejným závěrem, se dotkl problému annihilace mistr Matěj z Knína ve čtvrtém artikulu své kvestie *principalis* „Utrum summum bonum inmutabile sit creator et conservator singulorum encium universi“ (srov. Ms. KMK Praha L 45, fol. 4a–4b; nebo Ms. NK Praha X H 18, fol. 138b–139a a X E 24, fol. 353b–354a).

sensibilního světa k ideálnímu archeotypu a dále pak k Bohu je zde a nejinak též v Čížkově kvestii krajně zjednodušen. Vzhledem k rozsahu kvestie i vzhledem k tomu, že mistr Čížek mohl počítat s tím, že většině přítomných je problematika Wyclifova pojetí reálných všeobecnin blízká, máme tu co činit pouze s jednotlivými prvky vytrženými z myšlenkové soustavy. Pominuta je např. důležitá distinkce trojího odlišného bytí³⁰ a nejinak je jen v náznaku podána složitá a značně ožehavá otázka přítomnosti Boha v reálně existujících jednotlivinách a v pozemském světě jako takovém. „Ubi non est presencia Dei, ibi nichil est,“ (208b) praví Čížek v pátém koreláriu k první konkluzi třetího artikulu, když v uvedené konkluzi vyslovil tezi, že „Deus per suam essenciam illabitur in intima cuiuslibet rei in existenciam producte“ (208a). Zdá se, že i v tomto bodu náš mistr následoval Wyclifa v jeho pojetí participace stvořené jednotliviny na obecném. Nejde tu tedy o panteismus, který byl protivníky Wyclifovi přisuzován, nýbrž o rozlišení způsobu vlastnictví *esse* společného Bohu i stvořeným jednotlivinám. *Creatura* v tomto smyslu konvenovala s Bohem jen v inteligibilním bytí, nikoli v aktuální existenci *esse existere*. Zatímco však Bůh vlastní inteligibilní bytí nekonečně a nanejvýš dokonale, *creatura* konečně a nedokonale.³¹ Tak jako tak by annihilace stvořeného světa znamenala i annihilaci samého Boha, což přirozeně Čížek v souladu s dalšími tezemi svého výkladu rozhodně odmítl.

Těmito komplikovanými spekulacemi Wyclif musel čelit časté námitce „modernistů“, tj. ockhamistů a nominalistů různých škol, že popření možnosti annihilace je v rozporu s boží všemohoucností. A nejinak i mistr Čížek v druhém koreláriu třetí konkluze třetího artikulu kategoricky tvrdí: „non sequitur: Deus non potest quidquam anichilare, igitur non est omnipotens.“ V obsírném zdůvodnění se zde i jinde opět přidržuje svého učitele, který sice na jedné straně uznával absolutní moc Boha, který však na straně druhé rovněž hovořil o tom, že Bůh své vlastní absolutní moci svobodně a ze své moci ukládá jisté meze. Podobně má Bůh podle Wyclifa plnou svobodu kontradikce a protichůdného jednání, kterou opět z vlastní vůle ohraničuje. Náš mistr říká totéž téměř shodnými slovy: „Libertas enim contradiccionis consistit in posse libere facere vel non facere, sed non in posse facere atque desistere“ (209b).³²

Vzhledem k wyclifskému duchu celé kvestie poněkud překvapuje, že se její autor vyhýbá některým kategoriím, což platí příkladně o Wyclifově pojetí dvojice *potencia absoluta et ordinata*. Příležitost k tomu měl hned v prvním artikulu, kde se musel mimo jiné zabývat otázkou „utrum Deus sit infinite potens“. Nikde tu nepadne ani slovo o vztahu mezi *infinitum* a *absolutum* a mistr se spokojuje tím, že předvádí své umění rozlišení co je, a co není „in fine latitudinis potencie“. Snad si to lze vysvětlit tím, že Wyclif se touto látkou obsírně obíral v traktátu *De poten-*

30) K rozlišení „esse intelligibile“, „esse possibile“ a „esse existere“ u Wyclifa srov. přehledný výklad Gordona LEFFA, *John Wyclif: The Path to Dissent*, Proceedings of the British Academy 52, 1966, s. 149–150.

31) Přidržuji se zde S. H. THOMSONA, *The Philosophical Basis of Wyclif's Theology*, The Journal of Religion 11, 1931, s. 96n.

32) Pro srovnání s Wyclifem srov. citaci u J. A. ROBSONA, *Wyclif*, s. 188, pozn. 1.

cia Dei productiva ad extra, a nikoli v 13. kapitole *De universalibus*, z níž náš mistr vycházel.³³ V Čížkově kvestii by bylo možné obdobným způsobem rozebrat řadu dalších míst, to se však nejeví nezbytným pro další výklad.

Dříve, než se pokusíme zjistit, co podstatného lze vyčíst ze záznamu diskuse k Čížkově kvestii, několik poznámek k dochované podobě textu. Posлуhač, který diskusi zapisoval, nemohl přirozeně zachytit vše. Tím si vysvětlíme nejen útržkovitou povahu některých příspěvků, ale i opomenutí vlastní argumentace všude tam, kde neznámý zapisovatel buď shledal námitku nezajímavou, anebo kde tok řeči prostě nestačil poznamenat. Vyloučit nelze ani možnost, že zapisovatel, kterým byl nepochybně některý z bakalářů (je zcela dobře možné, že zápisem byl pověřen právě onen bakalář, kterého si kvodlibetář vybral jako svého pomocníka), ještě nechápal smysl a odstíny všech vznesených námitek a pochybností. Přidáme-li k tomu, že v řadě případů zapisovatel vůbec neuvedl, ke které části kvestie příslušný mistr diskutoval, je někdy velmi obtížné rozeznat, co měl ten který mistr na mysli.

Za tohoto stavu věci jsem rezignoval na komentář k vystoupením účastníků diskuse podle jejich pořadí v záznamu. Náhradu do jisté míry v tomto ohledu poskytuje tabulka v příloze 2., kde je uvedeno, ke kterým bodům kvestie jednotliví mistři zaujímali stanovisko. I když na kvantitativní analýzu námitek a pochybností vztahujících se k jednotlivým částem kvestie netřeba klást zvláštní důraz, přece jen je pozoruhodné, že zhruba polovina dílčích příspěvků se vztahovala k prvnímu artikulu, který z našeho hlediska byl méně podstatný pro jádro problému než dva zbývající. Zde se nejspíše nabízela možnost k formálním námitkám pro všechny, kteří se z různých důvodů nechtěli pouštět do zásadního sporu s mistrem kvodlibetářem. Co do četnosti námitek pak následuje artikl třetí, zatímco prostřední článek upoutal pozornost přítomných jen v malé míře. Pokud jde o jednotlivé konkluze a korelária, vztahovalo se nejvíce připomínek k první konkluzi prvního artikulu („Deus est infinite potencie“), k třetí konkluzi třetího artikulu („Deus non potest anichilare aliquam rem mundi sensibilis“), k druhé konkluzi prvního artikulu („Deus est infinite sapiens“) a k první konkluzi třetího artikulu („Deus per suam essenciam illabitur in intima cuiuslibet rei in existenciam producte“).

Doktrinální prvky debaty

Aby bylo vůbec možné získat určitou orientaci ve spleti nejrůznějších glos a připomínek, soustředil jsem se na několik bodů, v nichž se podle mého zdání koncentrovala aktuální látka tehdejších doktrinálních sporů na pražské univerzitě. Z tohoto hlediska sotva bylo náhodné, že řada diskutujících se více méně dotkla problému sensibilního světa, který byl častým tématem kvodlibetních i jiných

33) K problému „potencia absoluta et ordinata“ u Wyclifa srov. mj. J. A. ROBSON, *Wyclif*, s. 183n.

kvestií.³⁴ Hned první z diskutujících mistrů, tj. nejspíše rektor Sulek z Hoštky, vystoupil proti Čížkovi s tezí, že „mundus sensibilis non est productus“, neboť je věčný a „nullum eternum est productum“ (35a). Nejinak v duchu středověkého aristotelismu argumentuje mistr Mikuláš z Desné, podle něhož „mundus est sempiternus, igitur est eternus. Consequencia tenet, quia sempiternum presupponit eternum“ atd. (41a). K stejnému závěru však došel i mistr Zdeněk z Labouně, když dovodil, že „mundus eternaliter fuit in esse existere“.³⁵ Tématu sensiblního světa se týká i příspěvek mistra Jakoubka ze Stříbra, který je cenný již tím, že se z jeho ryze akademicky zaměřené činnosti mnoho nedochovalo. Pokud se nemýlím, Jakoubek své námitky formuluje mimo rámec wyclifské metafyziky: „quia Deus eternaliter dat esse rebus extra, igitur non potuit incipere creare ex nichilo“. Toto obecné tvrzení, jak Jakoubek výslovně zdůrazňuje, se týká i sensiblního světa, čímž popřel hned několik kvodlibetářových závěrů najednou.³⁶ Ještě jiným směrem se nese argumentace mistra Soběslava Skály z Rožnova a mistra Jana z Hradce. Zatímco první rozlišuje dvojí možnost počátku světa, tj. „per creacionem vel per primam materiam“ (39b), druhý spekulativně tvrdí, že svět fakticky není, neboť „quidquid preter ens est, nichil est, sed mundus sensibilis preter ens est, igitur mundus sensibilis nichil est“ (38a).

Bůh by byl, „minoris potencie quam ab eterno fuit“, kdyby mohl sensiblní svět pouze stvořit, a nikoli znicotnit (35b). Touto sofistickou námitkou se znovu dostáváme k možnosti annihilace pozemského světa, kterou oponent, v daném případě rektor Sulek, zjevně připouští.³⁷ Podobně soudí i řada dalších mistrů, třebaže každý z nich argumentuje jinak. Mistr Jan z Řiště příkladně má za to, že když „Deus produxit creaturas ab esse essencie ad esse existere, igitur eadem ratione creatura potest anichilari“ (37a). Naopak mistr Brikcí ze Žatce vychází z odlišnosti *esse virtutis* a *esse nature*, aby jinak doložil, že první je důstojnější a dokonalejší druhého, a aby jednak na základě porušitelnosti *esse virtutis* hříchem dokázal, že když Bůh trpí mnohá zla směřující k narušení univerza, může také „anichilare esse virtutis“ (38b). Na tomto příkladu je rovněž možné vidět, jaké možnosti pojmové ekvilibristiky pozdně středověká scholastika dávala svou obrovskou zásobnicí významově odlišných pojmů. Kategorie „esse“ se např. v naší diskusi objevuje v tolika variantách, že by k jejich dešifraci a k vzájemnému srovnání bylo třeba samostatné studie. Otázkou annihilace se ve svém polemickém příspěvku zabývá

34) Srov. např. heslo „mundus“ ve věcném rejstříku k publikaci J. KEJŘE, *Kvodlibetní disputace*, s. 186.

35) „Item existere mundi sensus et adequata causa fuit eternaliter, igitur mundus eternaliter fuit in esse existere. Antecedens probatur et queritur utrum Deus fuit et est tam sensus et adequata causa mundi in esse existere sic et quia illa eternaliter. Similiter igitur mundi esse existere eternaliter fuit. Consequencia tenet, quia posita causa suppositi et adequata ponitur et effectus“ (36b).

36) Jakoubkovo vystoupení srov. v příloze 3.

37) „Et si dicitur, quod ab eterno fuit potencia in Deo ad conservandum et non conservandum, sed postquam produxit mundum sensibilem, non potest eum conservare. Arguitur sic: Respondeo, quod Deus esset minoris potencie quam ab eterno fuit. Probatur: ideo aliud non potest quid ab eterno potuit. Probatur: ideo non potest mundum non conservare et ab eterno potuit mundum non conservare. Igitur aliud ideo non potest, quid ab eterno potuit...“ (35b).

i mistr Jan Hus. Bohužel však zapisovatel nezaznamenal vlastní argumentaci, takže známe jen jeho tvrzení, že „Deus potest aliquid anichilare“.³⁸ Také děkan Marek z Hradce nevidí důvod, proč by annihilace nebyla možná (36a), zatímco mistr Ctibor z Velvar se spokojil s námitkou, že je nadbytečné, aby Bůh uchovával sensiblní svět nekonečnou mocí, když k tomu stačí moc konečná.³⁹ Mistr Prokop z Kladrub jako jeden z mála hledal oporu pro svůj příspěvek v autoritě a našel ji ve výroku sv. Augustina: „quid quid Deus fecit ex nichilo, in nichilum potest redigere“. Dále pak argumentuje *per analogiam*, vycházející ze vztahu mezi *causa prima et causa secunda*. Cokoli může příčina druhá, může i první. Jestliže tedy „artifex temporalis potest destruere rem ad quantum produxit, igitur artifex supremus potest ad tantum destruere rem ad quantum produxit“ (38b–39a). Podle mistra Prokopa z Plzně „mundus est temporaliter productus ex nichilo“ z toho důvodu, že „omne ens est formaliter Deus“. A jelikož „nichil, quod est formaliter Deus, est productum ex nichilo“, platí to i o sensiblním světě (39a). Stručný a průzračný je diskusní vstup mistra Eliáše z Horšovského Týna: „Item vel mundus potest anichilari, vel mundus necessario et absolute esset. Sed si mundus necessario absolute esset, non esset productus, igitur“ etc. (40b). Z nejmladších mistrů k této otázce mj. vystoupili mistři Vavřinec z Nymburka a Václav z Prahy. První prohlásil, že „esse intelligibile mundi sensibilis est redigibile in nichilum“,⁴⁰ druhý opět využil vztahu mezi první a druhou příčinou. Jestliže člověk může podle mistra Václava vytvořit a znicotnit nějakou věc, může tak učinit i Bůh (41b).

Poslední z polemických glos se dotýká rovněž otázky nekonečnosti boží moci, které věnovali značnou pozornost i jiní účastníci diskuse. Tak hned jeden z prvních disputujících mistrů, stále záhadný Petr Rebeczka tvrdil, že Bůh nemůže vytvořit vše, např. hřích (35b). Mistr Šimon z Tišnova zase vyšel z rozdílu mezi Bohem a kategorií „ens transcendens“, z čehož snadno dovodil, že „Dei potencia non excellit potenciam entis transcendentis“. A protože dále „Deus non potest peius quam ens transcendens, igitur sequitur, quod potencia Dei non excellit omnes alias potencias“ (38a). Proti kvodlibetářovu tvrzení, že v Bohu není „potencia passiva“⁴¹, vystoupil jednak Hus, který navíc popřel, že je v Bohu „potencia infinita“,⁴² jednak mistr Jan z Borotína,⁴³ jenž si vypomohl významovou příbuzností

38) Husův příspěvek srov. in extenso v příloze 3.

39) „Item dicitis, quod Deus ex infinita potencia conservat mundum. Contra. Non est necessarie quod Deus ex potencia infinita conservet mundum. Probatur: Potest conservare ipsum potencia finita, igitur est superfluum quod conservaret mundum potencia infinita“ (36b).

40) „Si esse intelligibile rei mundi sensibilis est redigibile in nichilum, omne aliud esse ilius est redigibile in nichilum. Sed ita est, quod esse intelligibile mundi sensibilis est redigibile in nichilum, igitur. Minor probatur: imago mundi (?) sensibilis est redigibilis in nichilum. Consequencia probatur, quia esse intelligibile mundi sensibilis est imago et exemplar ad cuius similitudinem est formatus mundus sensibilis, sed illa imago est redigibilis in nichilum. Probatur prepositum, ubi dicitur, imaginem earum ad nichilum rediges“ (40b).

41) Srov. v příloze 1. druhé korelárium první konkluze prvního artikulu.

42) Husovu argumentaci srov. v příloze 3.

43) Přidržuji se domněnky J. Kejře, že mistr vystupující v textu pod přezdívkou „Mnyssek“ je Jan z Borotína (*Z disputací II*, s. 68). Za velmi pravděpodobnou uvažuje tuto identifikaci též Anežka VIDMANOVÁ, *Husův přívrženec Mikuláš Mníšek*, Husitský Tábor 3, 1980, s. 62, pozn. 39.

slovesa „patior“ a adjektiva „passivus“: „Intelligere est pati“ a jelikož „Deus intelligit, igitur patitur (41a). Mistr Řehoř Lvův z Prahy se dotkl problému, který kvodlibetář obešel: „Si Deus est infinite potencie, tunc Deus potest omnia facere“. Tak tomu však není, protože moc Boha je „terminata maximo“, čemuž je třeba rozumět tak, že Bůh může vykonat „maximum et non amplius“ (37a). Podobně i mistr Pavel z Olše namítl, že jestliže „Deus est infinite potencie, igitur est summe potencie. Sed consequens est falsum, quia Deus non est summe potencie, cum non potest aliquem effectum producere sine causa secunda contrariante“ (41b).

Poměrně málo mistrů zaujalo stanovisko k ožehavé otázce boží přítomnosti ve stvořených věcech, která tvoří náplň první konkluze a příslušných korelací třetího artikulu kvodlibetářovy kvestie. Aby vyvrátil Čížkovu tezi, vzal si Martin Kunšův z Prahy na pomoc samého ďábla a pak již hravě dokázal, co chtěl: „Item sequitur, quod Deus potest illabi diabolo, cum potest illabi omnibus rebus. Sed consequens falsum, quia alia posset bonificare diabolum, cum Deus omnem rem cui illabitur bonificat“ (39b). Je příznačné, že k témuž tématu zaměřil svůj příspěvek i mistr Jeroným Pražský, jenž se subtilitami komunikace Boha a jednotlivin zabýval takřka v každém svém univerzitním aktu. To však ještě neznamená, že by jeho vystoupení postrádalo oné sofistiky, kterou jsme již mohli zaznamenat u jiných jeho kolegů. Rozlišením tzv. primárních supposit, tj. v daném případě Boha a Tvůrce, prokazuje, že nejen Bůh, ale i „ens differens a Deo potest illabi in intima rei“.⁴⁴ V podstatě stejně argumentovali též mistři Jan z Jičína⁴⁵ a Přeč z Bránic. Zatímco však Jičín operoval s pojmem „essencia“, Přeč si vzal navíc na pomoc ještě kategorii „forma substancialis“ (41b).

Tím vším jsme zdaleka ještě nevyčerpali tematickou šíři a různorodost připomínek. Rada mistrů například nenechala bez povšimnutí konkluzi a koreláci prvního artikulu o nekonečnosti boží moudrosti, jiní zase polemizovali se suposicemi apod.⁴⁶ Vítané oživení vnesl jistě do debaty mistr Jan z Berouna, který dokazoval nesprávnost teze o nekonečnosti boží moci na příkladu porušené ženy, z níž už ani Bůh nemůže zpětně učinit pannu (40a). Naopak vystoupení mistra Alekseje z Piekar budí dojem, jako by dotýčný mistr chtěl splnit jen svou povinnost (39a). Naše klasobraní zakončí český Descartes před Descartem, mistr Šimon z Rokycan: „Item quidquid potest cogitare, potest esse, sed Deus melius potest cogitare, igitur. Probatur: Deus potest cogitare melius se. Probatur, quia Deus potest cogitare melius se esse non posse et ideo cogitat melius se. Probatur, quia cogitat illud melius non posse, igitur Deus cogitat melius“ (40b).⁴⁷

44) Jeronýmovu polemiku srov. v příloze 3.

45) „Item contradictorium conclusionis illius [articuli] ‚Deus illabitur etc.‘ est verum, igitur ipsum falsum [!]. Antecedens probatur: aliquod ens aliud a Deo potest illabi, quia intus labitur similiter esse rei. Dicitur quod non, quia illabi est esse in diversis locis omnino distinctis per essentiam“ (40a).

46) Srov. tabulku v příloze 2. V případě, že se námitky týkaly promiskue jak konkluze, tak příslušných korelací, řadil jsem je vždy pod konkluzi. Týká se to zejména první konkluze a korelací k třetímu artikulu.

47) Proslulá Descartova sentence „Cogito ergo sum“ má ovšem svou středověkou prehistorii, počínající Augustinem přes Scota Eurigena až k Anselmovi a k Hugovi de Saint-Victor. Srov. k tomu povšechné odkazy v kterýchkoli systematických dějinách středověké filozofie. Z novějších děl uvádím A. Forest, F. Van

Na první pohled by se mohlo zdát, že výsledky rozboru jsou povážlivě hubené. Do jisté míry tomu tak skutečně je a nemělo by smyslu skrývat zklamání nad tím, že zápis diskuse neobsahuje více. Co je však vůbec možné od podobných turnajů výmluvnosti očekávat? Někdy jako bychom zapomínali, že středověký učenec se nedíval na záhady světa a člověka našima očima a že svázán tradicemi školské výuky posuzoval samu intelektuální činnost jinak než my. Odtud pak plyne neporozumění smyslu středověkých disputací, jejichž subtility namnoze ani nedokážeme postihnout. Kromě toho bychom neměli ztrácet ze zřetele, že i odborné diskuse na různých moderních sympoziích mívají často formální ráz a kolísavou úroveň. Ještě jednu okolnost však musím připomenout a ta jde částečně na můj vrub. Předložená studie není než pouhým náběhem k dešifraci obsahové výpovědi textu. Proniknout k jádru všech přednesených diskusních příspěvků by znamenalo analyzovat učenou látku bezmála v rozsahu celé výuky na pražské artistické fakultě, což za daného stavu našich znalostí zatím nepřichází v úvahu.

Přes uvedená omezení je možné vyslovit několik předběžných závěrů. Předně se zdá, že žádný z účastníků diskuse neměl v úmyslu porušit pravidla hry a posunout těžiště sporných otázek za hranice akademicky *more scholastico* vedené debaty. Ačkoli kvodlibetářova kvestie byla zpracována v linii wyclifské metafyziky, v diskusi ani jednou nepadlo Wyclifovo jméno. Ještě více však překvapuje, že byly pomínuty teologické konsekvence vyplývající z Wyclifovy teze o nemožnosti annihilace celku a části sensiblního světa. Nemůže být totiž nejmenších pochyb o tom, že všem přítomným byla dobře známa spojitost mezi Wyclifovým učením o remanenci a jeho teorií o annihilaci.⁴⁸ Povědomí o heretičnosti Wyclifovy eucharistické doktríny bylo v Praze již na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 14. století, nemluvě o tom, že soupis 45 bludných článků odsouzených na pražské univerzitě v roce 1403 a 1408 právě těmito tezemi začínal.⁴⁹ Vysvětlení lze snad vidět jednak v tom, že ještě nedoznely důsledky nedávných arcibiskupových a jiných výnosů proti eucharistickým novotám, jednak v tom, že i v samotném reformně wyclifském pražském okruhu panovaly kolem učení o remanenci vážné rozpaky.

STEENBERGHEN, M. de GANDILLAC, *Le mouvement doctrinal du XIe au XIVe siècle* (Histoire de L'Église 13), Tournai 1956 s. 61 aj.; *The Cambridge History of Later Greek & Early Medieval Philosophy*, A. H. Armstrong (ed.), Cambridge 1967, s. 363; a Etienne GILSON, *La philosophie au Moyen Âge*, 2. vyd., Paris 1962, s. 306 aj. Nejvíce informací snesl v tomto ohledu L. BLANCHET, *Les antécédents historiques du „Je pense, donc je suis“*, Paris 1920. Srov. též rozpravu Milana SOBOTKY, *Descartes a metafyzika*, in: René Descartes, *Úvahy o první filosofii*, Praha 1970, s. 14n.

48) K vztahu mezi Wyclifovými názory o annihilaci a remanenci mj. J. A. ROBSON, *Wyclif*, s. 189–195 aj., G. LEFF, *The Path to Dissent*, s. 176n.; a Paul de VOOGHT, *Hussiana*, Louvain 1980, s. 292–299, kde důležitý výklad o Wyclifově příklonu k „praedicatio habitudinalis“ při explikaci reálné přítomnosti Krista v eucharistii. De Vooght však na rozdíl od jmenovaných a dalších autorů klade na první místo teologický, a nikoli filozofický zdroj Wyclifovy argumentace. K tomu více František ŠMAHEL, „*Universalía realia sunt heresis seminaria*“. *Filosofie pražského extrémního realismu ve světle doktrinně institucionální kritiky*, ČSČH 16, 1968 s. 798 a 814.

49) K nejstarším pramenům dosvědčujícím znalost Wyclifova učení o remanenci a annihilaci v Praze srov. Evžen STEIN, *Mistr Mikuláš Biceps*, VKČSN 1928, tř. I., s. 43n.; a D. TRAPP, *Cim 27034*, s. 355, jinak ke kritice a k institucionálním postihům wyclifské filozofie srov. F. ŠMAHEL, „*Universalía realia sunt heresis seminaria*“, s. 799–800.

Hus např. Wyclifovu teorii remanence nesdílel, takže mohl ve svém diskusním vystoupení otázku annihilace bez větších rozpaků zpochybnit, zatímco zastánce remanence Jakoubek se námitky proti nemožnosti annihilace sice zdržel, zřejmě však nikoli z důsledného lpění na wyclifském metafyzickém systému, nýbrž nejspíše proto, že si remanenci zdůvodňoval především teologicky.⁵⁰ Netrvalo však dlouho a spor o laické přijímání z kalicha rozvířil otázku eucharistie do té míry, že znovu pronikla do disputačních síní pražské univerzity. Aspoň jeden případ si v této souvislosti žádá naší pozornosti, třebaže není jisté, zda kwestie, o níž bude řeč, byla skutečně přednesena. Když si někdy v druhé polovině roku 1415 mistr Šimon z Tišnova připravoval akta svého kvodlibetu, zařadil do nich i otázku „Utrum Deus, qui solus potest rem creare, potest rem simpliciter anichilare“. V tezi své přípravy, jež mimochodem má některé prvky připomínající Čížkovu kwestii *principalis*, neopomenul v námitkách „contra negantem anichilacionem posse esse per Deum“ uvést i pravověrnou transsubstanční doktrínu.⁵¹

Závěrem několik slov k otázce, do jaké míry odrážejí v diskusí přednesené námitky ideová hlediska jednotlivých mluvčích. Aniž bych ztrácel ze zřetele formálně školský ráz debaty, přece jen se kloním k názoru, že většina mistrů vystupovala ve shodě se svými postoji k celku i k částem Wyclifova učení, neboť každý z účastníků diskuse měl konec konců možnost formulovat svůj příspěvek tak, aby se nedostal do rozporu s vlastními představami. V tom případě je však nutno připustit značnou pestrost i protichůdnost stanovisek uvnitř mistrovského sboru pražské artistické fakulty. Jestliže tak tomu prokazatelně bylo v otázkách souvisejících s Wyclifovými teologickými tezemi, nic zatím nebrání vyslovit domněnku, že nejnak tomu bylo, i pokud jde o Wyclifovu metafyziku a jeho pojetí reálných všeobecnin.

50) Více k Husovu pojetí eucharistie Paul de VOUGHN, *Huss a-t-il enseigné la remanentia panis post consecrationem?*, in: *Hussiana*, s. 263–289, k Jakoubkovi a k celkovému průběhu eucharistických diskusí v Praze před rokem 1412 srov. Howard KAMINSKY, *A History of the Hussite Revolution*, Berkeley – Los Angeles 1967, podle hesla „Eucharist“ v rejstříku.

51) K dochování tezí uvedené otázky J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 150. Glosu o eucharistii cituji z Ms. KMK Praha N 12, fol. 20a: „Item in consecratione hostie in corpus Christi totus panis anichilatur et similiter in consecratione calicis in sanguinem virtute divina ita, quod nichil remanet illius panis, ergo possibilitas anichilacionis non est neganda. Antecedens probatur, quia non potest fingi, quod talis panis mutaretur in corpus Christi cum omnibus mutacionibus. Oportet dare stabile fundamentum sive subjectum, quod manet sub utroque termino mutacionis, sive talem mutacionem transsubstancionem nominare vellemus, aut dicatis quo devenit panis. Materia enim non mutatur in materiam corporis Christi, que prius fuit, quoniam aliud posset mutari in aliud, quod prius fuit. Et dicere quod tot et tante materie, que fuerunt, sunt et erunt in hostiis consecratis et consecrandis, mutatae sunt et mutabuntur in tam puram materiam corporis Christi non bene potest dici, ergo utique anichiletur“ (stejně znění v Ms. KNM Praha V C 42, fol. 69b).

Příloha 1.

Stručný výtah z kwestie *principalis* mistra kvodlibetáře Michala z Malenic „Utrum Deus ex infinita potencia, sapiencia et bonitate mundum sensibilem ex nichilo temporaliter productum conservet, ne in nichilum redigatur“

Ms. NK Praha X E 24

ARGUITUR AD PARTEM NEGATIVAM QUESTIONIS ET PRIMO
CONTRA SUPPOSITA

205a *Supponit enim primo questio* Deum esse infinite potencie. Contra... igitur primum suppositum falsum.

Item Deus est solum finite potencie, sapiencie et bonitatis... igitur secundum suppositum falsum.

Item quod Deus non produxit mundum sensibilem ex nichilo, quia ex nichilo nichil sit, ut omnes philosophi consenciant... igitur etc.

Item Deus non conservat res mundi huius... igitur etc.

Item *ultimo* sic: Si Deus est omnipotens, ut questio supponit... et per consequens questio falsa.

IN OPPOSITUM sunt plures philosophi antiqui ponentes conveniens esse Deo ex infinita potencia, sapiencia et bonitate istum mundum sensibilem producere ex nichilo... igitur questio vera.

In ista questione erunt tres ARTICULI. *Primus* erit de illo, utrum Deus sit infinite potens, sapiens et bonus. *Secundus* erit de illo, utrum Deus mundum sensibilem temporaliter ex nichilo produxerit. *Tercius* vere erit de illo, utrum Deus mundum sic productum regat et conservet ne anichiletur.

PRIMUS ARTICULUS

205b *Quantum ad primum noto... Secundum noto... //... Tercio noto... Ulterius noto... Ultimo noto...* Istis sic stantibus ponam tres SUPPOSICIONES, super quas tres fundabo conclusiones cum eorum correlariis.

Prima suppositio: Deus est in fine latitudinis potencie, sine possibilitate finis, superius finientis...

Secunda suppositio: In vere sapientem nulla potest cadere perturbacio... *Tercia suppositio*: Quidquid omnia appetunt, hoc est simpliciter et infinitum bonum...

CONCLUSIO PRIMA istius articuli: Deus est infinite potencie...

206a *Correlarium primum*: Potencia Dei est prima potenciarum omnes alias penitus excellens, mensurans et requisita ad ipsos...

Correlarium secundum: In Deo non est aliqua potencia passiva...

Correlarium tertium: Non possunt agere potencie secunde nisi in virtute potencie prime...

CONCLUSIO SECUNDA: Deus est infinite sapiens...

Correlarium primum: Infinita Dei sapiencia omnia sibi subiciens disponit in iugo suo suavi...

Correlarium secundum: Omnes res in comparacione divine sapiencie desipiunt...

Correlarium tertium: Infinita Dei sapiencia nude et aperte cognoscit omnia...

CONCLUSIO TERCIA: Deus est infinite bonus...

206b *Correlarium primum:* Deus est summe appetibilis...

Correlarium secundum: Nichil potest tantum diligere Deum, quantum ipse se diligit...

Correlarium tertium istius articuli: Deus est summe utilis, quia omnipotens et summe formosus, quia est summe sapiens et summe honestus, quia summe bonus. Primum appropriatur Patri, secundum Filio, tertium Spiritui sancto... et tantum de illo articulo.

SECUNDUS ARTICULUS

Quantum ad secundum articulum noto... Secundo noto... Tertio noto...

CONCLUSIO PRIMA: Mundus sensibilis est productus...

Correlarium primum: Deus prius est ens incommunicabiliter cum suis effectibus et causatis quam ipse sit ens communicabiliter cum eisdem entitate deitatis formaliter...

Correlarium secundum: Deus entitate formali precedit causaliter entitatem transcendentem analogam formaliter communem sibi et effectibus...

Correlarium tertium: Cum Deus eternaliter sit infinite unitatis pro gloria infinite sue potencie, reddidit se esse summe unum cum aliis unitate entis, summe analogie causando ens analogum, commune sibi et omnibus productis ab esse...

CONCLUSIO SECUNDA: Mundus sensibilis est productus ex nichilo tertio modo...

Correlarium primum: Sicut solus Deus potest ex non presupposita materia effectum producere, sic solus potest creare...

Correlarium secundum: Deus non potest alicui alteri a se communicare virtutem creandi...

Correlarium tertium: Cum Deus eternaliter esset infinite formositatis, pro gloria tamen infinite sue sapiencie communicat pulcritudinem suam effectibus, producendo ens analogum ex nichilo commune sibi et suis effectibus in pulcritudine analogam et formositatem...

CONCLUSIO TERCIA: Mundus est productus temporaliter...

Correlarium primum: Mundus habuit initium sui esse existere...

Correlarium secundum: Aristoteles et alii dicentes mundum istum sensibilem eternaliter existere erraverunt...

Correlarium tertium: Cum Deus eternaliter esset infinite bonitatis, pro gloria tamen infinite sue voluntatis reddidit se esse summe benivolum cum aliis causando ex tempore ens analogum commune in bonitate sibi et aliis effectibus suis...

Ex quibus omnibus dictis huius articuli sequitur, quod Deus ex infinita bonitate sue infinite potencie utilissime produxit mundum unum in esse existere in ratione cause efficientis et per suam infinitam sapienciam formosissime communicavit pulcritudinem omnibus causatis in ratione cause formalis et in sua infinita bonitate quietavit

singulas res honestissime factas in genere cause finalis, quare Deus est causa mundi sensibilis in triplici genere cause, scilicet efficientis, quia in potencia unus formali exemplari, quia sapientis et finali, quia bonus.

208a // Ex potencia igitur sua dedit mundo unitatem, ex sapiencia pulcritudinem et formam, ipsum ex nichilo creando. Ex bonitate autem, quia voluit, temporaliter ipsum produxit. Et tantum de articulo secundo.

TERCIUS ARTICULUS

Quantum ad tertium articulum noto... Secundo noto... Istis sic stantibus sit

CONCLUSIO PRIMA ista: Deus per suam essenciam illabitur in intima cuiuslibet rei in existenciam producte...

Correlarium primum: Nullum ens aliud a Deo potest illabi intimis vel in intima alterius rei...

Correlarium secundum: Deus est virtus infinita pertingens usque ad medulam rerum a se productarum...

208b *Correlarium tertium:* Deus presencia sua coasistente rebus a se productis ipsas potentissime tenet...

Correlarium quartum: Deus intimior est cuiuslibet rei quam adherencia passionis vel accidentis suo subiecto...

Correlarium quintum: Ubi non est presencia Dei, ibi nichil est...

Correlarium sextum et ultimum huius conclusionis: Deus omnia moderatur et disponit in numero, pondere et mensura...

CONCLUSIO SECUNDA: Deus conservat omnes res mundi sensibilis...

209a *Correlarium primum:* Deus conservat mundum sensibilem...

Correlarium secundum: Dei est creaturam suam in suis servare metis et omne vacuum finaliter prohibere...

Correlarium tertium: Sive quis velit sive nolit, semper voluntas Dei inpletur in omnibus rebus mundi sensibilis...

CONCLUSIO TERCIA: Deus non potest anichilare aliquam rem mundi sensibilis. Probatum quia... sequitur universum fore anichilatum. Sed quod hoc sit impossibile, probatur logice, // philosophice, methaphysice, moraliter et theoloyce...

209b *Correlarium primum:* Non sequitur: Deus mere, libere, contradictorie ex nichilo produxit mundum, igitur ipsum potest anichilare, aut in nichilum redigere... *Correlarium secundum.* Non sequitur: Deus non potest quidquam anichilare, igitur non est omnipotens...

210a *Correlarium tertium.* Non sequitur: Deus res mundi sensibilis et per consequens ipsum mundum produxit a primo esse intelligibili ab existenciam mere, libere, contradictorie, igitur potest eundem redigere in purum esse intelligibile...

Correlarium ultimum: Questio ut proponitur, videlicet ista: Utrum Deus ex infinita potencia, sapiencia et bonitate mundum sensibilem ex nichilo temporaliter productum conservet, ne in nichilum redigatur, pro omnibus suis partibus est vera. Determinata est anno 1412.

Poř. čís.	Folio	Jméno mistra	Supposiciones			Articulus primus						Articulus secundus				Articulus tertius							
			Suppositio 1a	Suppositio 2a	Suppositio 3a	Conclusio 1a	Correlarium 1um	Correlarium 2um	Conclusio 2a	Conclusio 3a	Correlarium 1um	Correlarium 2um	Correlarium 3um	Conclusio 1a	Correlarium 2um	Conclusio 2a	Conclusio 3a	Correlarium 1um	Conclusio 1a	Conclusio 2a	Correlarium 1um	Conclusio 3a	Correlarium 2um
1.	35a- -35b	rektor Sulek z Hořtky	-	-	X	-	-	-	X	-	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
2.	35b- -36a	děkan Marek z Hradce	-	-	-	-	-	X	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	X	-
3.	36a- -36b	Petr Rebeczka	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
4.	36b	Ctibor z Velvar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-
5.	36b	Zdeněk z Labouně	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-
6.	37a	Tomáš z Lysé	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	37a	Jan z Řiště	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
8.	37a	Řehoř Lvův z Prahy	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	37a- -37b	Jan Hus	?	X	-	-	X	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X
10.	37b- -38a	Jakoubek ze Stříbra	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-
11.	38a	Šimon z Tišnova	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	38a	Petr z Police	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13.	38a	Jan z Hradce	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	X	-
14.	38b	Brikkí ze Žatce	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15.	38b	Jan z Novosedlic	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

16.	38b- -39a	Prokop z Kladrub	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
17.	39a	Prokop z Plzně	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-
18.	39a	Alexius z Píseku	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19.	39a- -39b	Martin Kunšův z Prahy	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-
20.	39b	Soběslav Skála z Rožnova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
21.	39b- -40a	Jeroným Pražský	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-
22.	40a	Jan z Jičína	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-
23.	40a	Antonín z Loun	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24.	40a	Jan z Berouna	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25.	40a- -40b	Mikuláš ze Stojčína	-	-	-	X	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26.	40b	Šimon z Rokycan	-	-	-	-	-	-	?	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
27.	40b	Eliáš z Horšovského Týna	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
28.	40b	Vavříneč z Nym- burka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
29.	40b- -41a	Petr z Dobřichova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	X	-
30.	41a	Mikuláš z Desné	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31.	41a	Jan z Borotína (?)	-	-	-	X	-	X	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-
32.	41a	Václav z Nymburka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
33.	41a- -41b	Bořivoj z Prahy	-	-	-	-	-	-	?	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
34.	41b	Václav z Prahy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35.	41b	Mikuláš z Pavlíkova	-	-	-	X	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
36.	41b	Přech z Bránic	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-
37.	41b	Pavel z Olše	-	-	-	X	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Počet mistrů diskutujících k jednotlivým bodům			1	1	3	12	1	4	7	2	1	1	1	2	1	2	1	2	5	1	1	11	1

Příloha 3.
Diskusní námítky Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra
a Jeronýma Pražského ke kvestii principalis Michala z Malenic
Ms. NK Praha IX F 7

HUSS

37a Necessario eternaliter potuit Deus non producere mundum, igitur Deus potest non producere mundum. Consequencia tenet ab efficiente ad efficientem et consequente posito sequitur, quod Deus non est produci(iv)us. //

37b Item in Deo est potencia finita. Item in vere sapientem potest cadere perturbacio.

Probat: in aliquem sapientem cecidit perturbacio et tamen dicitur, quod in vere sapientem nulla cadit perturbacio et tamen in vere sapientem cadit perturbacio. Dicitur, quod intelligitur sic, quod non cadit perturbacio, que non subvertit iudicium rationis.

Item in Deo aliqua est potencia passiva. Probat: Deus passive diligitur, igitur est potencia passiva dileccionis in Deo, igitur est in Deo potencia passiva. Consequencia tenet ab inferiori ad superius. Dicitur, quod non est inherenter.

Item aliquid potest tantum Deum diligere, quantum ipse se diligit. Probat: Deus potest tantum se diligere, quantum ipse se diligit, igitur aliquid potest se tantum diligere, quantum Deus se diligit. Consequencia tenet ab inferiori ad superius et sic dicitur communiter de alio a Deo. Arguitur sic: aliud a Deo potest se tantum diligere, quantum ipse se diligit. Probat: volo quod anima Christi dicat „ego diligo Deum“ et anima Christi est aliud a Deo et illa dicio est Christi dicio et anima Christi dicit verum et illa dileccio est Christi dileccio; tunc illa „ego diligo Deum“ est dileccio Christi, sed illa dileccio, qua Christus diligit Deum est tanta, quanta dileccione Deus diligit se, quia tantum Christus diligit Deum, quantum Deus diligit Deum.

Item Deus potest aliquid anichilare. Probat: et suppono, quod omnes effectus simul sumpti, qui sunt ens analogum, in nulla proporzione habeant se ad Deum. Ut individuus punctus respectu mundi est quasi nulla proporcio, sic omnes effectus simul sumpti sint [!] quasi nichil respectu Dei. Illo stante arguitur sic: totus iste mundus corporeus vel effectus analogus fundatur in Dei potencia, que sustentat mundum et in sapientia, que tenet ipsum sapienter, et in bonitate, sed hoc totum sustentorie dependet a voluntate. Sed ablato toto mundo sensibili, qui est tamquam puntuale respectu Dei, non minus Deus est sapiens et potens. Ponimus igitur, quod iste mundus non est. Probat: erat ita, quod mundus sensibilis non fuit, et hoc erat quantumvis possibile, igitur adhuc est possibile potencia et in esse. Tunc mundus non existit et non actualiter nisi per anichilacionem et ideo si per aliud detur, sic dicitur, quod per non produccionem.

IACOBELLUS

38a In Deo est virtus tollerandi et paciendi multas offensas et peccata, igitur in Deo est virtus passiva.

Item Deus non potest incipere producere mundum sensibilem. Probat: Item quante potencie et magnificencie est Deus ex se producere effectum, tante potencie est sublimare et reducere in se illud. Antecedens probatur secundo argumento, quia Deus eternaliter dat esse rebus extra, igitur non potuit incipere creare ex nichilo. Assumptum probatur: Deus eternaliter, summe et efficacissime est communicativus esse rebus extra, igitur eternaliter dedit esse rebus extra. Assumptum probatur: Deus eternaliter

habet aptitudinem efficacissime et summe dandi esse rebus extra, igitur assumptum verum. Valet, quod ipse est summe et efficacissime communicativus esse rebus extra et per consequens Deus eternaliter dat esse rebus extra. Consequencia tenet. Stet oppositum consequentis: non dat eternaliter esse rebus extra, igitur pro aliqua mensura non dat et sic efficacissime non dat. Cum efficacius daret, sic daret pro omni mensura. Non potuit tamen mundo communicare esse et non communicare, igitur efficacissime communicavit.

IERONIMUS

39b Item contra primam [conclusionem articuli tercii], quod nulla alia res a Deo potest ista. Contradictum est [?]. Expositum nec non exponens est falsum, igitur correlarium falsum. Antecedens probatur, quia est secunda exponens illius [?]. Item contradictorium correlarium est verum, igitur ipsum falsum. Antecedens probatur: ens differens a Deo potest illabi in intima rei.^{a)} Probat: creator potest illabi in intima^{a)} creature, igitur res differens a Deo potest illabi in intimis creature. Consequencia tenet, quia creator et Deus sunt differencia. Probat: sunt primaria supposita differencia, igitur sunt differencia. Antecedens probatur: ista supponit primarie essenciam sine commu-

40a nicacione // et secunda supponit essenciam cum causacione. Sed simplex suppositio racione simplicitatis differt a communicato, igitur ista supposita differunt.

Item dicitur, quod Deus est summa comunicacio. Contra: aliud aliud a Deo habet habundancioem gradum comunicacionis active quam Deus, igitur sequitur, quod Deus non etc. Consequencia tenet, quia superius non patitur excessum. Antecedens probatur: gradus essentialis est habundancioris gradus quam accidentalis, sed^{b)} quisquis comunicat suam essenciam inferiori secundum omnem suum gradum. Sed Deus non potest hoc facere.

a) v rukopise infima

b) scilicet [?]

XIV. Pražský spor o universalia realia Nové prameny – nové otázky

Ohlédnutí za dosavadním badáním – Výzkum pramenů ke sporu o pojetí univerzálií – Předběžné závěry – Příloha: Členění univerzálií podle M. Štěpána z Pálče

V dějinách starší české filozofie měla polemika o wyclifské pojetí univerzálií zcela zvláštní místo již tím, že byla jedním z nejranějších projevů osobitého českého myšlení, spjatého s husitskou revolucí. Na rozdíl od převážné části středověké učenosti nezůstal pražský spor o *universalia realia* omezen na akademickou půdu, neboť jeho dozvuky prostřednictvím kazatelen a posměšných popěveků pronikly i do pražských ulic. Vnější ohlas byl průvodním jevem polemiky, která se stala součástí širšího společenského dění a která se od samého počátku pohybovala na hranici hereze. Vše nasvědčuje tomu, že česká adaptace Wyclifova metafyzického systému byla významným stimulem v sebeuvědomovacím procesu české nonkonformní inteligence i v hledání vlastní odpovědi na stále naléhavější otázku reformy církevního a ve vzdálenějším výhledu též celospolečenského ústrojí. Méně shody je v tom, zda i v období plně již rozvinutého reformního a revolučního hnutí zůstávala wyclifská problematika univerzálií východiskem a podstatnou složkou českého kacířství. Nejen však tato otázka, ale i celá problematika související s pražským sporem o univerzálie zůstávala pro nedostatečnou znalost pramenů v rovině domněnek a nepodložených tezí. Dříve nebo později bylo tudíž třeba postoupit k soupisu a kritickému utřídění dochovaných děl, aby se tomuto mimořádně naléhavému a významnému výzkumu počátečního období starší české filozofie dostalo širší pramenné základny.

Ohlédnutí za dosavadním badáním

I v dílčím sektoru mediévistických studií ubíhá čas neuvěřitelně rychle. Kupodivu však též čas, který každému měří stejně, stále ještě neubral na užitkové hodnotě řadě katalogů a edic zčásti ještě pamatujících 19. století. Přes všechny omyly, nepřesnosti i mezery zůstávají tyto práce každodenními nástroji husitského badání, a je proto na místě vzdát jim díky úvodem ke stručné retrospektivě dosavadního badání.¹

Pomineme-li nahodilé a okrajové zmínky starší literatury, dostalo se větší pozornosti pražským filozofickým diskusím na přelomu 14. a 15. století a ve spor-

1) Soupis vydaných katalogů a evidenčních pomůcek uveřejnil Ivan HLAVÁČEK, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1978, Příloha I., s. 103–113 [Srov. též Hlaváčkovu kapitolu Kodikologie ve třetím, doplněném vydání příručky *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002, s. 279–313].

ném díle Johanna Losertha *Hus und Wyclif (Zur Genesis der husitischen Lehre)*.² Po Loserthově částečné edici několika obran Wyclifových spisů rozšířil pramennou základnu anglický medievista M. H. Dziewicki, když omylem vydal jako Wyclifovy spisy několik děl jeho pražských stoupenců.³ Na pravou míru uvedl tato nedopatření Jan Sedlák, který se jako první badatel ujal úkolu systematicky prozkoumat pražské filozofické kontroverze v době Husově. Vedle podrobné parafráze známých i dosud neznámých pramenů Sedlák záslužně vydal některé traktáty Jeronýma Pražského, Stanislava ze Znojma a Jana Husa. Na svou dobu výjimečná znalost pramenů dávala Sedlákovi oprávnění k domněnce, že kolem roku 1410 se Wyclifův realismus stal obecnou naukou na pražské univerzitě.⁴ V Sedlákových šlépějích se snažil pokračovat Augustin Neumann, byl to však úkol nad jeho síly.⁵

Na rozdíl od jiných tematických okruhů nepřinesla pětisvazková monografie Václava Novotného a Vratislava Kybala, *Mistr Jan Hus (Život a učení)* až na několik faktografických podrobností k našemu problému nic nového.⁶ Jakoby doplňkem tohoto jinak nejvýznamnějšího díla husitských studií dvacátých let byla rozprava slovenského badatele Jána Kvačaly *Hus a Wyclif ako filozofi*. Ani Kvačala nepřekročil starší obzor pramenů, podal však na svou dobu přínosný pohled na filozofické učení obou autorů.⁷ Obdobnou studii předložil o dva roky později polský badatel M. Heitzman, který však z neznalosti stále ještě považoval velký traktát Stanislava ze Znojma *De universalibus* za Wyclifův, čímž jeho srovnání Wyclifa a Husa dostalo povážlivou trhlinu.⁸ Na sklonku dvacátých let započal své celoživotní studium wyclifské doktríny americký medievista S. H. Thomson, který se nedal odradit Kvačalovým skeptickým soudem o údajně nepatrném významu wyclifismu a husitismu ve vývoji evropské filozofie. Rozsáhlé studium rukopisů přivedlo Thomsona několikrát do Prahy a zde pak k trvalému zájmu o Husa a české wyclifity.⁹ Ze

2) Srov. Carl von PRANTL, *Geschichte der Logik im Abendlande IV*, 1. vyd., Leipzig 1870 (přetisk Graz 1955), s. 39; J. F. HAUTZ, *Geschichte der Universität Heidelberg I*, Mannheim 1862, s. 232; J. H. LÖWE, *Der Kampf zwischen dem Realismus und Nominalismus im Mittelalter*, Prager Abhandlungen, Praha 1876; Otto WILLMANN, *Geschichte des Idealismus II*, Braunschweig 1896, s. 562n. apod. Prvé vydání uvedené práce Johanna LOSERTHA, *Hus und Wyclif. Zur Genesis der hussitischen Lehre*, vyšlo v Praze a v Lipsku 1884. K následné polemice viz František ŠMAHEL, *Wyclif's Fortune in Hussite Bohemia*, Bulletin of the Institute of Historical Research XLIII/107, 1970, s. 26–27. [Naposled k této otázce Pavel SOUKUP, *Johann Loserth a český středověk*, in: Německá mediévistika v českých zemích do roku 1945, Pavel Soukup – František Šmahel (edd.), Praha 2004, s. 259–272.]

3) *Johannis Wyclif Miscellanea Philosophica I–II*, M. H. Dziewicki (ed.), London 1902–1905.

4) Jan SEDLÁK, *Filozofické spory pražské v době Husově*, Studie a texty k náboženským dějinám českým II, Olomouc 1915, s. 197–215. Některé texty, zvl. *Mgri Stanislai de Znojma tractatus de realibus minor*, Jan Sedlák vydal v přílohách svého díla *M. Jan Hus*, Praha 1915. K nesprávným atribucím M. H. Dziewickiho srov. též S. H. THOMSON, *Some Latin works erroneously ascribed to Wyclif*, *Speculum* 8, 1928, s. 382–391.

5) *Propositio Hieronymi de Praga facta Heidelbergae*, Augustin Neumann (ed.), Studie a texty k náboženským dějinám českým 4, 1925, s. 156–161, a úvodní výklad Jaroslava KRATOCHVILA, *Problém všeobecnin v české filosofii XIV. století*, tamtéž, s. 153–156.

6) Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a dílo I/1–2*, Praha 1919–1921; Vratislav KYBAL, *M. Jan Hus. Učení*, II/1–3, Praha 1923–1931.

7) Ján KVAČALA, *Wyclif a Hus ako filozofi*, VKČSN, č. 1, 1924, tř. fil.-hist.-jaz.

8) M. HEITZMAN, *Jana Wyclifa traktat „De universalibus“ i jego wpływ na Uniwersytet Praski i Krakowski*, *Archiwum Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce* II/2, 1926, s. 197–215.

9) Srov. zvláště S. H. THOMSON, *The Philosophical Basis of Wyclif's Theology*, *The Journal of Religion* XI, 1931,

speciální literatury z doby mezi dvěma světovými válkami zbývá zmínit ojediněle exkursy v pracích F. M. Bartoše a několik monografií o pražských profesorech ve 14. a 15. století od Alberta Langa, Evžena Steina i Otakara Odložilka.¹⁰ Datem svého vzniku přísluší k této době i posmrtně vydané Steinovo pojednání *Wiklif a tzv. český realismus*, jež lze považovat za zdařilý pokus o filozofickou interpretaci pražského sporu o *universalia* na podkladě do té doby známých pramenů.¹¹

Ani po r. 1945 nepřekročilo bádání v tomto směru meze příležitostného zájmu. Vztahem nominalismu a realismu, co do jejich společenské pokrokovosti v době kolem Dekretu kutnohorského, se zabýval Milan Machovec, zatímco J. B. Čapek se pokusil postihnout realistické prvky v Husově filozofii.¹² Podrobněji se věnoval wyclifskému extrémnímu realismu ve své *Husitské ideologii* i v dalších studiích Robert Kalivoda. Za zmínku v tomto stručném přehledu stojí zvláště Kalivodovo objevené upozornění na aristotelovský a protitomistický výklad pojmu „materia prima“ ve Wyclifově metafyzice.¹³ K této skupině prací vycházejících z omezeného okruhu vydaných pramenů se řadí i studie anglického husitologa R. R. Bettse o vlivu realistické filozofie na Jana Husa a jeho předchůdce a zčásti i srovnávací analýza Wyclifova a Husova učení z pera Gordona Leffa.¹⁴ Dílčí znalost rukopisných zdrojů i nečistota „krajního realismu“ v Husových spisech vedla a vede k tomu, že dokonce i Hus je někdy přiřazován mezi stoupence tzv. umírněného realismu. Nejdále zašel známý husitský badatel Paul de Vooght, který v druhém vydání svého díla *L'Hérésie de Jean Huss* se snažil doložit, že vůdce českého reformního hnutí vědomě zůstal vyznavačem umírněného realismu a že v tomto ohledu nebyl žákem Wyclifovým, nýbrž aristotelikem v tomistickém rouše.¹⁵

Postupem doby se stále naléhavěji ukazovala potřeba nových pramenných výzkumů, textologických studií a v neposlední řadě též edic. Vedle vnitřních potřeb domácího studia tu příkladem působilo cílevědomé úsilí polské filozofické mediévistiky.¹⁶ Záhy také, jak ani jinak nebylo možné, polští mediévisté se začali zabývat

s. 86–116; též, *Four unpublished Questiones of John Hus*, *Medievalia et Humanistica* 7, 1952, s. 71–88; a studii uvedenou výše v pozn. 4.

10) F. M. BARTOŠ, *Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 26–31; Albert LANG, *Heinrich Totting von Oyta*, Münster i. W. 1937, s. 140–143; Evžen STEIN, *Mistr Mikuláš Biceps, jeho osobnost historická a literární, doba, prostředí, význam*, VKČSN 1928, tř. I.; Otakar ODLOŽILKA, *Z počátků husitství na Moravě. Šimon z Tišnova a Jan Vavřinec z Račic*, ČMM 49, 1925, s. 1–170.

11) Evžen STEIN, *Wiklif a tzv. výstřední český realismus*, ČCH 47, 1946, s. 55–74. Za zmínku stojí i starší autorova studie *Dva traktáty Jana Němce ze Žatce a nominalistické vlivy*, tamtéž, 42, 1936, s. 323–332.

12) Milan MACHOVEC, *Dekret kutnohorský a spor nominalismu s realismem*, in: *Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách*, AUC – Philosophica et historica 2, 1959, s. 71–74. Dále viz J. B. ČAPEK, *Hus ve vztahu k realismu a nominalismu*, FČ 15, 1967, s. 153–158.

13) Robert KALIVODA, *Husitská ideologie*, Praha 1961, s. 103–109, německá upravená a doplněná verze vyšla pod názvem *Revolution und Ideologie. Der Hussitismus*, Köln – Wien 1976, s. 1–10. K tomu srov. Wyclifova *metafyzika extrémního realismu a její význam v konečném stadiu středověké filozofie*, LF 85, 1962, s. 273–281, a *K otázce vzniku kategorie materiální substance ve středověké filozofii*, FČ 13, 1965, s. 1–9.

14) R. R. BETTS, *The Influence of Realist Philosophy on Jan Hus and His Predecessors in Bohemia*, in: *Essays in Czech History*, London 1969, s. 42–62; a Gordon LEFF, *Wyclif and Hus: A Doctrinal Comparison*, Bulletin of John Rylands Library 50, 1968, s. 387–410.

15) Paul DE VOOGHT, *L'Hérésie de Jean Huss II*, 2. vyd., Louvain 1975, zvl. s. 877–894.

16) Více k tomu přehledné referáty Františka ŠMAHELA, *K některým podnětům polské mediévistiky*, ČSCH 15,

i českými texty. Stačí tu připomenout početné práce Mięczysława Markowskiho, edici Pálčovy pozice *De universalibus* od Ryszarda Palacze a *Repertorium* aristotelovských komentářů v pražské Univerzitní (dnes Národní) knihovně J. B. Korolce.¹⁷ Slibným náběhem z české strany bylo již zvláštní číslo Filozofického časopisu z roku 1970, v němž se představilo hned několik autorů, kteří se buď zčásti anebo plně zaměřili na filozofickou produkci českého středověku.¹⁸ Z drobných edičních počínů je zde třeba zaznamenat edici úvodu k Wyclifovu traktátu *De universalibus*, jež díky Vilému Heroldovi znovu připomenula stále tíživější potřebu vydání nejrozšířenějších, a přesto stále jen v rukopisech dostupných spisů oxfordského realisty.¹⁹ Naši editoři, kteří jsou v případě Wyclifa vázáni ohlášenými, nenaplněvanými však edičními programy zahraničních badatelů, mezitím pohotově vydali několik spisů Stanislava ze Znojma, Jana Milíče z Kroměříže, Vojtěcha Raňkova z Ježova i Štěpána z Pálče.²⁰ Ze speciálních studií je nutno uvést objevenou stať o kategorii formální distinkce u českých realistů Husovy generace z pera Stanislava Sousedíka, jinak autora monografie o Stanislavu ze Znojma,²¹ a dále též závažné příspěvky Jany Nechutové a Viléma Herolda o politickém a sociálním myšlení v druhé polovině 14. století.²²

1967, s. 705–716; a Viléma HEROLDA, *K některým metodologickým otázkám studia dějin starší české filozofie*, FČ 21, 1973, s. 723–731.

17) Srov. např. Mięczysław MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikanskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 624, heslo „Praga“ v rejstříku; Ryszard PALACZ, *La „Positio de universalibus“ d'Étienne de Palecz*, MPP 14, 1970, s. 113–129; a J. B. KOROLEC, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca olim Universitatis Pragensis nunc Státní Knihovna ČSR vocata asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977.

18) FČ 18, 1970, s. 970–1029.

19) *Johannis Wyclif: De universalibus. Edice úvodní části traktátu*, Vilém Herold (ed.), FČ 18, 1970, s. 999–1009. [Mezitím vydal celé dílo Ivan I. MÜLLER, *Johannes Wyclif, Tractatus De universalibus*, Oxford 1985.]

20) *Mistra Stanislava ze Znojma „De vero et falso“*, Vilém Herold (ed.), Praha 1971; *Johannis Milicii de Cremsir Tres sermones synodales*, Vilém Herold – Milan Mráz (edd.), Praha 1974; *Stanislav de Znoyma Tractatus „de felicitate“*, Stanislav Sousedík (ed.), MPP 19, 1974, s. 65–126; Jaroslav KADLEC, *Leben und Schriften des Prager Magister Adalbert Rankonis de Ericinio*, Münster 1971; František ŠMAHEL, *Circa universalia sunt dubitationes non pauce I–III*, FČ 18, 1970, s. 987–998; a též, *Ein Disputationsbehef aus der Blüthezeit des Prager Universalienstreites: Argumenta de universalibus realibus magistri Stephani Palecz*, *Studia Mediewistyczne* 19/2, 1978, s. 165–173.

21) Stanislav SOUSEDÍK, *Pojem „distinctio formalis“ u českých realistů v době Husově*, FČ 18, 1970, s. 1024–1029. Z dalších autorových studií srov. *Stanislaus von Znaim († 1414): Eine Lebensskizze*, MPP 17, 1973, s. 37–56, *M. Hieronymi Pragensis ex Johanne Scoto Eriugena excerpta*, LF 98, 1975, s. 4–7; a *Huss et la doctrine eucharistique „remanentiste“*, *Divinitas* 1977/3, s. 383–407.

22) Jana NECHUTOVÁ, *Filozofické zdroje díla M. Matěje z Janova*, FČ 18, 1970, s. 1010–1018, *M. Štěpán von Pálec und die Hus-Historiographie*, *Medievalia Bohemica* 3, 1970, s. 87–122; *K charakteru eucharistie v české reformaci*, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity B* 18, 1971, s. 31–44; Vilém HEROLD, *K sociální filozofii předhusitské doby*, in: *Jan Hus 1977*, Brandýs n. L. – St. Boleslav 1978, s. 75–112; *Soupis rukopisných komentářů k Aristotelovým dílům*, StR 17, 1978, s. 41–58; *Problematika rozporu ve vývoji starší české filozofie*, FČ 16, 1978, s. 864–878; *Komentář M. Jenka Václavova z Prahy k Aristotelovu spisu „Politika“*, AUC-HUCP 29/2, 1979, s. 19–40; a dále mimo jiné spolu s Milanem MRÁZEM *K dialektice ideových zdrojů a společenského působení českého filozofického myšlení doby předhusitské*, FČ 14, 1976, s. 721–752.

Výzkum pramenů ke sporu o pojetí univerzalií

Do tohoto společného snažení na individuální bázi náležejí i mé výzkumy, o nichž se podrobněji zmíním z toho důvodu, že publikací v méně dostupných sbornících a časopisech uniká jejich jednotící záměr. Skrytá úskalí tématu se mi v plném rozsahu vynořila při heuristice k jubilejní biografii o mistru Jeronýmu Pražském.²³ Pokud poznání Jeronýmova díla mělo postoupit za desetiletí již známý a více méně vyčerpaný fond pramenných dokladů, bylo třeba se pokusit o vystopování jeho traktátů a polemik, jejichž existenci bylo možno doložit anebo předpokládat. Když několikaletý průzkum katalogů domácích i zahraničních sbírek nevedl k žádoucím výsledkům, nezbylo než opustit vyznačené cesty a nově formulovat cíle výzkumu. Jestliže dříve jsem se snažil postihnout Jeronýmův přínos pro filozofické myšlení pražské wyclifské školy, od druhé poloviny šedesátých let jsem se zaměřil na celý okruh pražského realismu, jehož aktuálnost a společenskou ozvučnost jsem si ověřil ve studii *Universalía sunt heresis seminaria*.²⁴ Jediná cesta vedla přes nepřehlednou masu anonymních děl předem nezjistitelného významu, jež často jako nevydělené jednotky rukopisných sborníků unikly základní evidenci.

Hned v prvopočátku výzkumu se objevily potíže s vymezením pramenů, jež pro dané cíle bylo třeba vzít v úvahu. Jelikož spor o wyclifské pojetí univerzalií zanechal stopy nejen v traktátech, kvestiích a polemikách, nýbrž též v dalších formách univerzitní výuky včetně komentářů k Aristotelovým spisům *Physicorum*, *De anima* a *Metaphysicorum*, ukázalo se vhodným i účelným rozšířit výzkum všude tam, kde by užší hledisko bylo spíše poutem než předností.²⁵

Soupis, který vyšel v roce 1980 pod názvem *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit*, obsahuje 530 samostatných titulů a na 1500 rukopisných jednotek.²⁶ Pokud jde o spisy Jana Wyclifa, soupis znovu potvrdil početní převahu rukopisů české nebo střeoevropské proveniencie. Podle dosavadních poznatků v Čechách dosáhly největší obliby Wyclifovy traktáty *De universalibus* (celkem z 22 rukopisů bylo 15 českého původu, dále budu uvádět jen číselný poměr obou skupin), *De ydeis* (15 : 12), *De tempore* (15 : 9), *De materia et forma* (11 : 10), *De compositione hominis* (9 : 8), *Logice continuacio* (7 : 5), *De trinitate* (7 : 6), *De benedicta incarnatione* (5 : 3) a *Trilogus* (5 : 0). Dochování ostatních rukopisů většinou odpovídá poměru 2 : 1. Za zmínku stojí, že Wyclifovy spisy *Questiones et dubia super octo libros Physicorum* a *De actibus anime* nebyly dosud v rukopisech

23) František ŠMAHEL, *Jeroným Pražský*, Praha 1966, s. 40–48; a *Leben und Werk des Magister Hieronymus von Prag*, *Historica XIII*, 1966, zvl. s. 85. [Ani na mysl mi tehdy nepřipadlo, že bych mohl jednou vydat vědecky koncipovanou monografii. Nyní však již mohu na ni odkázat s tím, že v ní čtenář nalezne bilanci bádání posledních desetiletí: *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010.]

24) František ŠMAHEL, „*Universalía realia sunt heresis seminaria*“. *Filosofie pražského extrémního realismu ve světle doktrinálně institucionální kritiky*, ČSČH 16, 1968, s. 797–818.

25) Více k tomu ve studii *Prolegomena zum Prager Universalienstreit: Zwischenbilanz einer Quellenanalyse*, in: *The Universities in the Late Middle Ages*, Leuven 1978, s. 242–255.

26) František ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, 1980, s. 189. K tomu ještě srov. týž, *Polonica ausserhalb des „Verzeichnisses der Quellen zum Prager Universalienstreit*, *Studia Mediewistyczne* 17, 1977, s. 159–182.

českého původu zjištěny. Vůbec pak dosud není znám Wyclifův komentář *super quatuor libros Meteorum*, jehož existenci nezávisle na katalogu klášterní knihovny v Isleworthu potvrzuje katalog Rečkovy koleje ze šedesátých let 15. století.²⁷ Napopak zase se vynořila pochybnost o Thomsonově atribuci *De insolubilibus*, který v rukopise Rakouské národní knihovny 5204 (fol. 76r–96v) je připsán Wyclifovi, avšak ve dvou pražských rukopisech jistému Johnu Tarteysovi.²⁸

Na tomto příkladu je dobře vidět, že ruku v ruce s evidencí pramenů musí v přiměřeném rozsahu jít i textologická kritika. Případné zjištění možného autora podle incipitu samo o sobě vždy nestačí, neboť pod jedním titulem či incipitem se může skrývat odlišná redakce anebo zcela jiné dílo. Přes všechno úsilí *Verzeichnis* v některých případech přináší jen orientační údaje, neboť bylo nad síly jednotlivce porovnat redakce a textové varianty buď příliš početné, anebo naopak pro svou vzácnost těžko dostupné. Třístupňový studijní program vedoucí od evidence k srovnávací kritice textů a od té pak k vlastní analýze obsahu předem počítal se zúžením zkoumaných jednotek celkového souhrnu na několik špičkových, zvláště důležitých děl.

Rozpisem a vytríděním předem zvolených indikátorů (v daném případě konkluzí a korelácií identifikovaných i anonymních děl) se podařilo získat skupiny textů, jež si pro svou podobnost vynucovaly větší pozornost. Následným všestranným již rozbohem bylo pak možné vyčlenit z anonymních děl pět závažných spisů mistra Jeronýma Pražského,²⁹ kvestie a polemiky Štěpána z Pálče³⁰ i jiných mistrů do roku 1500. Neméně závažným byl objev dosud neznámé pražské kvodlibetní příručky, kterou se podařilo průkazně připsat mistru Janu Arsenovi z Langenfeldtu a vročit s jistou pravděpodobností do roku 1400. Proti jiným v poslední době objeveným přípravám pražských kvodlibetů z doby před rokem 1409 je Arsenova příručka o to závažnější, že obsahuje 25 doslovných příprav později převzatých kvodlibetářem Matějem Knínem, a dále pak závažná Arsenova *Argumenta contra*

27) *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, Jiří Bečka – Emma Urbánková (edd.), Praha 1948, s. 32. [Katalogy jsou nyní dostupné i v kritické edici, kterou se mnou připravila Zuzana SILAGIOVÁ: *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis. Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, CC CM 271, Turnhout 2015, zde s. 37].

28) Srov. S. H. THOMSON, *Unnoticed MSS and Works of Wyclif II*, *The Journal of Theological Studies* 38, 1937, s. 140–144. Johannes Tarteys je jako autor traktátu *De insolubilibus* uváděn v kolofonech dvou pražských rukopisů, a to KMK Praha M 145, fol. 59v–86v (poč. 15. stol.) a NK Praha VIII E 11, fol. 55v–72v (ca 1425). *Verzeichnis der Quellen* eviduje další díla tohoto oxfordského mistra, o němž srov. A. B. EMDEN, *A Biographical Register of the University of Oxford to a. D. 1500*, vol. III, Oxford 1959, s. 1848; a CH. H. LOHR, *Medieval Latin Aristotle Commentaries IV*, *Traditio* 27, 1971, s. 285.

29) Nové Jeronýmovy spisy viz v cit. díle *Verzeichnis der Quellen*, č. 31/A, 27/A, 177/A, 178/A a 179/A. Jinak srov. autorský rejstřík. Jeronýmovými spisy se podrobně zabývám ve studii *Univerzitní kvestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 7–41 [viz též pozdější monografii *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 239–337; a edici, kterou jsem připravil spolu s Gabrielem SILAGIM: *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, polemica, epistulae*, CC CM 222, Turnhout 2010.]

30) [Výklad prvních devíti kapitol Wyclifova traktátu *De universalibus*, který jsem hypoteticky připsal Štěpánu Pálčovi, mezitím vydal Ivan J. MÜLLER: *Commentarius in I–IX capitula tractatus De univesalibus Iohannis Wyclif Stephano de Palecz ascriptus*, Praha 2009.]

universalia realia, jež posouvají pražské rozepře o wyclifské pojetí univerzálií již do konce 14. století.³¹⁾

Z mimopražských, v odborném světě však známějších, autorů možno zde ilustrativně uvést nově zjištěné rukopisné verze textů připisovaných jednak pařížskému mistru Janovi z nizozemského Nieuwenhuyze (Johannes de Nova Domo), jednak jeho krajanu Heymericu de Campo, rovněž mistru Sorbonny a pozdějšímu profesoru v Kolíně a v Lovani. Co do jednotlivostí *Verzeichnis* přinesl značné množství údajů o dosud neznámých rukopisných variantách děl mnoha autorů, z nichž zde stačí jmenovat Jana Buridana, Adenulpha de Anagnia, Alberta Saského, Armanda de Bellovisu, Rogera de Swyneshed, Rogera Whelpdale, Aegidia Romana, Thomasa Suttona apod. Kromě toho práce na soupisu vynesla na povrch povědomí o existenci neznámých děl Guillelma de Heytesbury, Rodolpha Reginaldi řeč. Brito, Angela Camerina a jiných.³²⁾

Pokud jde o komentáře používané při univerzitní výuce, výzkum přesvědčivě potvrdil platnost předválečné již hypotézy K. Michalského o směrnatém vlivu buridanismu i pro pražské vysoké učení do roku 1409. Buridanovy komentáře k Aristotelovým knihám *Phisicorum* a *De anima* zcela jednoznačně určovaly doktrinální profil pražské přírodovědy, zatímco v oblasti logiky se těšily největší popularitě komentáře Buridanova následovníka Marsilia de Inghen. Skutečným překvapením pak bylo zjištění, že kolem roku 1450 se Praha po druhé stala přístupnou stanicí v transmisi učenosti mezi Paříží a středoevropskými univerzitami. Díky tomu, že po dlouholeté odluce výuky nebylo v Praze dostatek učebních pomůcek, byla ve čtyřicátých letech vyslána do Paříže skupina studentů a bakalářů s úkolem pořídit opisy nejnovějších komentářů. V době, kdy mimo půdu Sorbonny málokdo tušil, jakou oblibu si v budoucnosti získají přehledné, doktrinálně umírněné, a tím i všeobecně v období ostrých sporů mezi zastánci *via antiqua* a *via moderna* přijatelné Versorovy kvestie k celému korpusu artistické nauky, měli studenti v Praze k dispozici stejné texty jako jejich kolegové v Paříži. Co více, vše nasvědčuje, že Praha byla rozhodujícím punktem dalšího rozptylu Versorových spisů ve střední Evropě.³³⁾ I když statistické údaje o frekvenci dochovaných děl mají jen ilustrativní charakter, nebude na škodu uvést jejich souhrn v podobě tabulárního přehledu.³⁴⁾

31) František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 33, 1977, s. 199–215.

32) Viz *Verzeichnis der Quellen*, podle rejstříku.

33) František ŠMAHEL, *Paris und Prag um 1450. Johannes Versor und seine böhmischen Schüler*, Studia Zródłoznawcze 25, 1980, s. 65–77.

34) Tabulku přebírám ze studie *Prolegomena zum Prager Universalienstreit...* (viz pozn. 25), s. 254–255.

Commentationes et Quaestiones super	Celkem		Pražského původu		Buridanus		Versor	
	díla	rkp.	díla	rkp.	díla	rkp.	díla	rkp.
Isagogen Porphyrii	44	61	27	29	1	5	1	12
Praedicamenta Aristotelis	41	50	20	20	1	5	1	12
Sex Principiorum Porretani	8	21	1	1	-	-	1	13
Liber divisionum Boethii	3	14	-	-	-	-	1	12
De interpretatione Aristotelis	27	39	12	13	1	4	1	12
Analyticorum Priorum	34	48	15	16	2	3	1	11
Analyticorum Posteriorum	41	55	18	18	-	-	1	11
De sophisticis elenchis	18	29	7	7	1	1	1	10
Topicorum	9	20	3	3	-	-	1	10
Phisicorum	45	60	13	17	2	12	1	10
De anima	33	46	9	12	1	6	1	10
Metaphysicorum	20	37	8	9	-	-	1	8

Předběžné závěry

V občasných sporech o možnostech a potřebách mediévistiky pravidelně zaznívají dva krajní hlasy. Jeden volá po dalších pramenných objevech, druhý zase namítá, že nově zjištěné údaje samy o sobě nevedou k hlubšímu poznání podstaty dějinného pohybu. V obecné poloze může být volání „ad fontes“ symptomem bezradnosti historického myšlení. Není tomu tak vždy. I v mediévistice je nemálo studijních oblastí, kde bez intenzivního studia dosud opomíjených pramenů není cesty z bludiště spekulací a hypotéz. Studium myšlení, učených snah a ideologií pozdního středověku je z tohoto hlediska stále jen na samém počátku.

Možnosti textové kritiky se přitom neomezují jen na eventuální zjištění autorů anonymních děl. Rozborem textů dříve již známých i nově objevených, jež se šťastnou shodou okolností obsahově doplnily, podařilo se mimo jiné objasnit některé aspekty prapodstaty pražského sporu o *universalia realia*.³⁵⁾ Ještě Paul de Vooght se domníval, že *universalia ante rem* hájili tzv. výstřední realisté a *universalia post rem* nominalisté. Toto desetiletí přežívající zdání se však ukázalo od základu mylné. I pražští nominalisté, kteří na konci 14. století měli na artistické fakultě značnou převahu, v určitém smyslu připouštěli *universalia ante rem sive in causando*, tj. nebeské sféry a bytosti jako duchovní substance (*intelligencie*). Přitom však zcela rozhodně popírali nejen wyclifskou metafyziku, vycházející z participace stvořené jednotliviny na božském bytí prostřednictvím tzv. *ordo essentialis universi*, ale i aristotelovské chápání univerzálií v tomistickém pojetí. V pražském sporu o univerzálie nespočívala totiž určující odlišnost mezi umírněnými a krajními realisty v tom, že by jedni zastávali *universalia in re* a druzí *universalia ante rem*, nýbrž

35) Dále shrnuji některé závěry své studie *Jan Hus a wyclifské pojetí universálií*, AUC-HUCP 21/2, 1981, s. 49–68 [přetisk v tomto souboru].

universalia realia, jež posouvají pražské rozepře o wyclifské pojetí univerzálií již do konce 14. století.³¹⁾

Z mimopražských, v odborném světě však známějších, autorů možno zde ilustrativně uvést nově zjištěné rukopisné verze textů připisovaných jednak pařížskému mistru Janovi z nizozemského Nieuwenhuyze (Johannes de Nova Domo), jednak jeho krajanu Heymericu de Campo, rovněž mistru Sorbonny a pozdějšímu profesoru v Kolíně a v Lovani. Co do jednotlivostí *Verzeichnis* přinesl značné množství údajů o dosud neznámých rukopisných variantách děl mnoha autorů, z nichž zde stačí jmenovat Jana Buridana, Adenulpha de Anagnia, Alberta Saského, Armanda de Bellovisu, Rogera de Swyneshed, Rogera Whelpdale, Aegidia Romana, Thomasa Suttona apod. Kromě toho práce na soupisu vynesla na povrch povědomí o existenci neznámých děl Guillelma de Heytesbury, Rodolpha Reginaldi řeč. Brito, Angela Camerina a jiných.³²⁾

Pokud jde o komentáře používané při univerzitní výuce, výzkum přesvědčivě potvrdil platnost předválečné již hypotézy K. Michalského o směrnatém vlivu buridanismu i pro pražské vysoké učení do roku 1409. Buridanovy komentáře k Aristotelovým knihám *Phisicorum* a *De anima* zcela jednoznačně určovaly doktrinální profil pražské přírodovědy, zatímco v oblasti logiky se těšily největší popularitě komentáře Buridanova následovníka Marsilia de Inghen. Skutečným překvapením pak bylo zjištění, že kolem roku 1450 se Praha po druhé stala přestupní stanicí v transmisi učenosti mezi Paříží a středoevropskými univerzitami. Díky tomu, že po dlouholeté odmlce výuky nebylo v Praze dostatek učebních pomůcek, byla ve čtyřicátých letech vyslána do Paříže skupina studentů a bakalářů s úkolem pořídit opisy nejnovějších komentářů. V době, kdy mimo půdu Sorbonny málokdo tušil, jakou oblibu si v budoucnosti získají přehledné, doktrinálně umírněné, a tím i všeobecně v období ostrých sporů mezi zastánci *via antiqua* a *via moderna* přijatelné Versorovy kvestie k celému korpusu artistické nauky, měli studenti v Praze k dispozici stejné texty jako jejich kolegové v Paříži. Co více, vše nasvědčuje, že Praha byla rozhodujícím punktem dalšího rozptylu Versorových spisů ve střední Evropě.³³⁾ I když statistické údaje o frekvenci dochovaných děl mají jen ilustrativní charakter, nebude na škodu uvést jejich souhrn v podobě tabelárního přehledu.³⁴⁾

31) František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 33, 1977, s. 199–215.

32) Viz *Verzeichnis der Quellen*, podle rejstříku.

33) František ŠMAHEL, *Paris und Prag um 1450. Johannes Versor und seine böhmischen Schüler*, Studia Zródloznawcze 25, 1980, s. 65–77.

34) Tabulku přebírám ze studie *Prolegomena zum Prager Universalienstreit...* (viz pozn. 25), s. 254–255.

Commentationes et Quaestiones super	Celkem		Pražského původu		Buridanus		Versor	
	díla	rkp.	díla	rkp.	díla	rkp.	díla	rkp.
Isagogen Porphyrii	44	61	27	29	1	5	1	12
Praedicamenta Aristotelis	41	50	20	20	1	5	1	12
Sex Principiorum Porretani	8	21	1	1	-	-	1	13
Liber divisionum Boethii	3	14	-	-	-	-	1	12
De interpretatione Aristotelis	27	39	12	13	1	4	1	12
Analyticorum Priorum	34	48	15	16	2	3	1	11
Analyticorum Posteriorum	41	55	18	18	-	-	1	11
De sophisticis elenchis	18	29	7	7	1	1	1	10
Topicorum	9	20	3	3	-	-	1	10
Phisicorum	45	60	13	17	2	12	1	10
De anima	33	46	9	12	1	6	1	10
Metaphysicorum	20	37	8	9	-	-	1	8

Předběžné závěry

V občasných sporech o možnostech a potřebách medievistiky pravidelně zaznívají dva krajní hlasy. Jeden volá po dalších pramenných objevech, druhý zase namítá, že nově zjištěné údaje samy o sobě nevedou k hlubšímu poznání podstaty dějinného pohybu. V obecné poloze může být volání „ad fontes“ symptomem bezradnosti historického myšlení. Není tomu tak vždy. I v medievistice je nemálo studijních oblastí, kde bez intenzivního studia dosud opomíjených pramenů není cesty z bludiště spekulací a hypotéz. Studium myšlení, učených snah a ideologií pozdního středověku je z tohoto hlediska stále jen na samém počátku.

Možnosti textové kritiky se přitom neomezují jen na eventuální zjištění autorů anonymních děl. Rozborem textů dříve již známých i nově objevených, jež se šťastnou shodou okolností obsahově doplnily, podařilo se mimo jiné objasnit některé aspekty prapodstaty pražského sporu o *universalia realia*.³⁵⁾ Ještě Paul de Vooght se domníval, že *universalia ante rem* hájili tzv. výstřední realisté a *universalia post rem* nominalisté. Toto desetiletí přežívající zdání se však ukázalo od základu mylné. I pražští nominalisté, kteří na konci 14. století měli na artistické fakultě značnou převahu, v určitém smyslu připouštěli *universalia ante rem sive in causando*, tj. nebeské sféry a bytosti jako duchovní substance (*intelligencie*). Přitom však zcela rozhodně popírali nejen wyclifskou metafyziku, vycházející z participace stvořené jednotliviny na božském bytí prostřednictvím tzv. *ordo essentialis universi*, ale i aristotelovské chápání univerzálií v tomistickém pojetí. V pražském sporu o univerzálie nespočívala totiž určující odlišnost mezi umírněnými a krajními realisty v tom, že by jedni zastávali *universalia in re* a druzí *universalia ante rem*, nýbrž

35) Dále shrnuji některé závěry své studie *Jan Hus a wyclifské pojetí universálií*, AUC-HUCP 21/2, 1981, s. 49–68 [přetisk v tomto souboru].

v rozdílném pojetí univerzálií *in re sive in essendo*. Není bez zajímavosti, že Wyclif i jeho pražští následovníci ve svém *opinio media* se podle svých představ snažili smířit krajní stanoviska aristotelovské a platonské školy. Názornou, i když poněkud zjednodušenou představu o wyclifském členění univerzálií podává připojený diagram sestavený z autentických výroků jednoho z předních teoretiků pražské realistické školy Štěpána z Pálče.³⁶ Na základě soudobých proti-wyclifských polemik, s pomocí známých i dříve nevydaných spisů Pálčových, Husových a Jeronýmových a konečně i využitím některých formulací Wyclifových, bylo tak možné odmítnout zmíněnou již domněnku Paula de Vooghta, že Hus v pojetí univerzálií nenásledoval Wyclifa, nýbrž aristoteliky tomistické školy. Výměny kostýmů není třeba. Hus jako filozof byl a zůstává žákem oxfordského realisty Johna Wyclifa.

Příloha Členění univerzálií podle M. Štěpána z Pálče

UNIVERSALE	ANTE REM sive in causando	forma communis exemplaris eterna in mente divina		
			in causis superioribus ut orbibus celestibus	
		forma (= racio) communis creata		
	IN RE sive in essendo		in causis inferioribus que rationes vocantur forme semina- les insite rebus	
		opinio Platonis et Burlaei	=	essencia communis separata a singularibus
		opinio media Johannis Wiclif	=	essencia (= forma vel natura) communis multis suppositis divisim communicata
POST REM sive in signis	opinio Aristotelis, Thome et Egidii	=	quelibet res singularis per intellectum creatum universaliter apprehensa	
	conceptus communes = vel termini communiter significantes			

36) Diagram je sestaven na základě uvedené edice R. PALČE, *La „Positio de universalibus“*, s. 117–123, a kvěstie *Utrum universale sit aliquid extra animam preter operationem intellectus* v rukopise ÖNB Wien 4483, fol. 61v–67r.

XV. Disputační pomůcka z doby vzplanutí pražského sporu o univerzalie

Úvod k edici – *Argumenta de universalibus realibus Magistri Stephani de Palecz*

Úvod k edici

Pražský spor o wyclifské pojetí univerzálií měl na přelomu 14. a 15. století své těžiště více v disputačních síních než v tichém zátiší pracoven. Orální charakter této učené polemiky spolu s přidruženými národnostními a reformními rozepřemi našel svůj odraz i v dochovaných pramenech univerzitní proveniencce, v nichž jednoznačně převládají kvestie a pozice. Na položenou otázku bylo třeba hledat odpověď, která měla vyplynout z porovnání názorů autorit (*opiniones*), argumentů pro i proti a z rozumových důvodů (*rationes*)¹. Úspěšné vystoupení při výročním kvodlibetu nebo při řádných či mimořádných disputacích vyžadovalo nejen náležitě vědomosti, nýbrž též řečnickou pohotovost a vyostřenou argumentaci.² A jelikož se málokdo mohl spolehnout jen na vlastní paměť, mnozí mistři se snažili si své disputační povinnosti ulehčit s pomocí různých sbírek kvestií a kvodlibetních příprav.

Negativním důsledkem povrchního přístupu k přemíře disputačních povinností byla stereotypnost otázek i odpovědí. Kvestie o univerzáliích nebyly v tomto ohledu žádnou výjimkou. Dokonce i mistři zvučných jmen často do nových kvestií přebírali *conclusiones a corollaria* ze svých starších příprav a jejich méně schopní či leniví kolegové bezostyšně argumentaci přebírali z textů zemřelých předchůdců.³ Je však třeba mít na paměti, že v poměrně úzkém rámci pražského sporu o univerzalie bylo velice nesnadné přicházet s novými podněty. Z tohoto důvodu byly některé zvláště zdařilé kvestie díky svému myšlenkovému bohatství nebo důvtipné formální kompozici vzorem již v době svého vzniku. Totéž v jisté míře platí o souborech výroků uznávaných autorit (*auctoritates*) nebo věcných důvodů (*argumenta*) a různých poznámek (*notae*).⁴

1) Pro první orientaci viz František ŠMAHEL, *Universalialia realia sunt heresis seminaria*, ČSČH 16, 1968, s. 797–818. Většinu známých pramenů zachycuje můj *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, Wrocław – Varsovie – Cracovie – Gdaňsk 1980.

2) Srov. Jiří KEJŘ, *Z disputací na pražské universitě v době Husově a husitské*, Sborník historický 7, 1960, s. 47–78; a *Kvodlibetní disputace na Pražské universitě* (Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 6), Praha 1971.

3) Důkladněji objasňují tento postup v rozpravě o nově objevených spisech mistra Jeronýma Pražského: *Univerzitní kvestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 7–41.

4) Výroky autorit s oblibou dokládá své vývody zejména mistr Jeroným Pražský. Srov. zejména jeho zdvojenou kvestii „Utrum sint forme universales, que neque formate sunt nec eciam formabiles“ a „Utrum sub ente analogo aliqua universalialia sunt ponenda extra signa humanitus adinventata et rationes ad intra“, kterou vydal Jan Sedlák: *Filosofické spory pražské v době Husově*, in: *Studie a texty k náboženským dějinám českým II*, Olomouc 1915, s. 197–215. Mistr Johannes Arsen připojil výroky autorit spolu s *rationes* ke své

Jak lze doložit na základě jejich početných opisů, těšily se značné pozornosti a oblibě zejména disputační přípravy mistra Štěpána z Pálče, a to dokonce i v době, kdy tento zanícený obhájce Wyclifových filozofických traktátů odhodil své realistické teze *ad cloacas*.⁵ Pálčovo odpadlictví od Husovy reformní strany nemohlo nic už změnit na skutečnosti, že se právě on jako první odvážil číst a vykládat Wyclifův spis *De universalibus*⁶ a že se jeho kvestie vyznačovaly přehledným a důvtipným zpracováním. Naším cílem není shromáždit a vytrídít z celé Pálčovy písemné pozůstalosti dílka s problematikou univerzálií. Čas k tomu zatím neuzrál, i když se lze již opřít o řadu průpravných prací a drobných edic. Například jeho známá pozice „Utrum universalialia habeant solum nude pure esse in intellectu divino vel praeter operationem intellectus creati subsistant in propria forma“ (dále zkráceně UUHS), se dochovala nejméně v devíti opisech⁷. Úzkou spojitost s touto otázkou má i Pálčova kvestie „Utrum universale sit aliquid extra animam preter operationes intellectus“ (UUUSA) v kodexu č. 4483 Rakouské národní knihovny, o níž jsem vyslovil mínění, že je replikou na polemiku neznámého oponenta proti závěrům kvestie UUHS⁸. Aby svým vývodům dodal větší průkaznost, Pálec připojil na závěr své repliky UUSA „argumenta, universalialia a parte rei evidenter et patule probancia“. Písař vídeňského kodexu 4483 však ve své předloze žádná *argumenta* nenašel, a proto připojil po straně následující poznámku: „defectus est hic, quia ipsa argumenta non sunt posita“⁹.

Jistě nepochybně, když s touto ztracenou argumentací ztotožníme odjinud známé samostatné *opusculum*, které se pokouší v 18 bodech dokázat, že existují *universalialia realia preter signa* nebo *in rerum natura*. Tato *Argumenta* se pod různým označením dochovala celkem v šesti rukopisech:

- A. Národní knihovna, Praha X H 9, fol. 68v–70r, kolem 1405;
- B. Národní knihovna, Praha VIII E 11, fol. 202r–203v, 1419–1446;
- C. Státní oblastní archiv Třeboň, Ms. A 24, fol. 150r–153r, 1450–1459;

kvestií *principalis*. K tomu více František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Mag. Johann Arsen von Langenfeld*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 33, 1977, s. 199–215.

5) „Proiectis forte vestras posiciones ad cloacas,“ napsal jízlivě Hus ve své polemice *Contra Stephanum Palecz*, in: *Magistri Iohannis Hus Opera omnia 22: Polemica*, Jaroslav Eršil (ed.), Praha 1966, s. 252 [v druhém vydání in CC CM 238, Turnhout 2010, s. 282]. Starší literaturu o Pálčovi zaznamenala Jana NECHUTOVÁ,

M. Štěpán von Pálec und die Hus-Historiographie, *Mediaevalia Bohemica* 3, 1970, s. 87–122. Dale srov. Richard PALACZ, *Stefan Palecz. Stan badań, Materialy i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytniej i Średniowiecznej* 8, 1967, s. 93–124; a Josef TRÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967, s. 101–104.

6) Srov. František ŠMAHEL, *Circa universalialia sunt dubitationes non paucae 1: Fragment komentáře k Viklefovu spisu De universalibus*, FČ 18, 1970, s. 988–991. [Toto pozoruhodné dílo již vydal Ivan MÜLLER, *Commentarius in De universalibus Iohannis Wyclif Stephano de Palecz ascriptus*, Praha 2009.]

7) Richard PALACZ, *La „Positio De universalibus“ d’Etienne de Palecz*, MPP 14, 1970, s. 113–129. K pěti zde uvedeným rukopisům lze zmínit ještě čtyři další. Dva v pražské Národní knihovně (III G 10, fol. 138v–142v a V H 13, fol. 125v–129v) a dva z vídeňské Österreichische Nationalbibliothek (4296, fol. 121v–126v a 4673, fol. 130r–133r).

8) František ŠMAHEL, *Circa universalialia 2: Pálčova kvestie Utrum sit aliquid extra animam preter operationem intellectus in MS. Wien ÖNB 4483*, FČ 18, 1970, s. 991–995.

9) Österreichische Nationalbibliothek Wien 4483, fol. 67r.

- D. Österreichische Nationalbibliothek, Wien 5204, fol. 97r–99r, 15. stol.;
 E. Národní knihovna, Praha IV H 9, fol. 2va–4va po fol. 113v, 15. stol.;
 F. Národní knihovna, Praha X H 18, fol. 106r–107r, 15. stol.

O Pálčově autorství sotva může být pochyb, neboť již nejstarší znění v rukopisu pražské Národní knihovny X H 9 se dochovalo v sousedství řady dalších textů tohoto mistra.¹⁰ Kromě toho, a to je neméně důležité, hned ve třech uvedených rukopisech (A, B, F) se *Argumenta* nalézají v sousedství kvestie UUHS, což naznačuje jejich možnou vzájemnou spojitost. Jinými slovy, není vyloučeno, že *Argumenta* mohla tvořit volnou součást nebo doplněk obou uvedených kvestií UUSA a UUHS.

Nejen šest zatím doložených opisů, nýbrž také odezvy Pálčových *Argumentů* v soudobých kvestiích¹¹ naznačují, že toto rozsahem nevelké dílko náleželo k základnímu korpusu spisů se vztahem k pražskému sporu o *universalia realia*. Z tohoto důvodu jeho edice může posloužit dalšímu bádání.

Argumenta de universalibus realibus Magistri Stephani Palecz

[A 68v; B 202r; C 150r; D 97r; E 2va; F 106r]

Primo: Deus scit Sorti et non solum Sorti inesse humanitatem, ergo scitum est a Deo Sorti et non solum Sorti inesse humanitatem. Et ultra ergo res est scitum Sorti et non solum Sorti inesse humanitatem. Consequencia tenet, quia omne scitum est res. Patet, quia omne scitum est verum, ergo omne scitum est ens. Antecedens patet, quia omne scitum est verum, ergo omne scitum est. Antecedens probatur 1° Posteriorum, quia nichil scitum, nisi verum. Tunc ultra res est scitum a Deo Sorti et non solum Sorti inesse humanitatem et non res singularis. Hoc patet, quia nulla singularis humanitas inest Sorti et non solum Sorti; quia si est singularis, tunc est indivisa a se et est divisa a quolibet alio, ergo est divisa ab alio, quod non est Sor. Et per consequens est res communis, que est scita a Deo Sorti et non solum Sorti inesse humanitatem. | [B 202v]

Secundo ad idem: Omnis homo per se est risibilis, sed nullus homo singularis est per se primo risibilis, ergo aliquis homo communis. Maior patet, quia illa est per se in primo modo perseitatis: Omnis homo per se est risibilis. Et minor patet inductive, quia nec Sor est primo per se risibilis, nec Plato et sic

10) Viz Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur II*, Praha 1906, č. 1987, s. 107–180.

11) Třetí a poslední z Pálčových *Argumentů* je např. parafrázován v anonymní otázce „Utrum universalia habeant esse preter operacionem intellectus creati“ v rukopise pražské Národní knihovny V H 13, fol. 114v–117v.

de aliis; eo quod esse risibile non primo convenit Sorti, sed primo convenit speciei.

Tercio pono, quod Sor existens Rome | [E 2vb] existens Prage sint similes in albedine. Hoc est satis possibile. Tunc sic: Sor et Pluto sunt similes, ergo eorum una est qualitas. Consequencia tenet per Philosophum 5° Metaphysice: „Similia sunt, quorum qualitas est una“. Tunc sic eorum una est qualitas, et non qualitas singularis, quia nulla qualitas singularis potest esse hic et Rome simul, quia idem singulare simul et semel non potest esse in diversis | [C 150v] locis, ergo est aliqua qualitas communis, qua illi sunt similes et per consequens universale reale preter signa est ponendum.

Quarto: Omnia animalia conveniunt in potencia sensitiva et non singulari, ergo universali. Antecedens probatur, quia omne animal sentit per diffinitionem animalis. Et minor probatur, quia omnia animalia nec conveniunt in potencia sensitiva Sortis, nec Platonis, et sic de aliis, eo quod si potencia sensitiva Sortis non esset, adhuc omnia animalia in potencia sensitiva convenirent. Et eciam quia ego non convenio | [A 69r] tecum in potencia sensitiva Sortis, nec tu mecum, ut notum est, ergo est danda aliqua potencia sensitiva universalis, in qua conveniunt omnia animalia.

Quinto: Sor est similis Platoni essentialiter vel substancialiter. Vel ergo est similis in humanitate communi, et sic habetur propositum, vel in singulari. Hoc non potest dici, quia Sor sua singulari humanitate sic est homo, quia nullo modo Plato est homo et e contra, ergo | [D 97v] nullo modo in humanitate singulari Sor est similis Platoni. Et quia est sibi similis substancialiter, ut notum est, quia sicut unus est homo, sic et alius est homo et per consequens in humanitate communi Sor et Plato sunt sibi similes. | [E 3ra]

Sexto: Primo quoad consequenciam. Deus vult hominem esse, quam istum hominem esse. Patet sic, quia bene sequitur: Deus vult istum hominem esse, ergo Deus vult hominem esse et non e contra. Ergo sicut volicio[ne], qua vult hominem esse, est prius quoad consequenciam volicione, qua vult istum hominem esse, ita obiectum eius volicionis, qua vult hominem esse, est prius quoad consequenciam obiecto illius volicionis, qua vult istum hominem esse. Consequencia tenet, quia non stat volicionem esse sine obiecto et quia non prius est hominem singularem esse quam istum hominem esse. Ergo prius est universalem hominem esse, quam istum hominem esse, eo quod, quocumque homine singulari demonstrato, tunc hominem esse | [C 151r] est prius quam istum hominem esse. Ergo oportet quod sit universalis homo, quod fuit probandum. | [F 106v]

Septimo: Universalis color quoad formam est, igitur universale preter signa est. Antecedens probatur, quia sensus videns tunicam de mane circa Auroram, ubi aliquid nox est permixta diei, tunc indicat de colore, et nullo singulari quoad formam, quia nec de colore flaveo vel an sit grisea et sic de aliis. Et tamen indicat de colore et de nullo singulari quoad formam, et ergo de colore universali quoad formam.

Octavo: Quia esse humanitatem est humanitas et tamen de esse humanitatis non est, quod sit ista humanitas. Hoc patet, quia stat esse humanitatem sine | [E 3rb] ista humanitate singulari, quia sine ista humanitate singulari Sortis, ergo sine humanitate. Si ergo humanitatem stat esse sine ista humanitate singulari, tunc esse humanitatem est indiferens ad istam et ad istam humanitatem. Vel ergo | [B 203r] convertibiliter sunt idem humanitas et ista humanitas, vel non convertibiliter sunt idem. Si convertibiliter sunt idem, ergo ubicumque est humanitas, ibi est ista humanitas. Et notum est, quod hoc est falsum, quia stat esse humanitatem sine ista humanitate singulari. Si autem non convertibiliter sunt idem humanitas et ista humanitas, et ergo alterum illorum, scilicet humanitas, habet se in plus et quia cum nulla singulari humanitate convertuntur, ergo est danda universalitas communis, que est omnes homines simul et quilibet eorum divisim, quod fuit probandum.

Nono: Homo plus convenit cum homine quam cum asino, ergo est danda differentia realis essentialis, qua homo plus convenit cum homine et differt | [D 98r] ab asino et talis non est singularis. Probatur, quia si talis non esset differentia singularis, adhuc verum esset dicere, quod homo differt ab asino, ergo est ponenda aliqua communis differentia. | [C 151v]

Decimo: Veritas est omnem hominem esse hominem. Queritur, que res sit illa veritas, qua verum est omnem hominem esse hominem. Si est humanitas, | [E 3va] sicut ista est, quia omnis homo humanitate est homo, | [A 69v] sicut album albedine est album, queritur, vel illa humanitas est communis, vel singularis. Non singularis, quia nulla singulari humanitate omnis homo est homo, quia nec humanitate Sortis nec Platonis omnis homo est homo, eo quod si singularis humanitas non esset, adhuc verum esset dicere omnem hominem esse hominem. Et ergo, si nulla veritas singularis est, qua omnis homo est homo, tunc est communis veritas, qua omnis homo est homo, quod fuit probandum. Et confirmatur: veritas est omnem hominem esse animal, et non veritas singularis, eo quod nulla animalitate singulari omnis homo est animal, quia nec animalitate Sortis nec Platonis, deducendo similiter, ut deductum est de humanitate; ergo est danda animalitas communis.

Undecimo: Deus est causa communissima omnium, igitur dat communissime esse omnibus entibus. Consequencia tenet, quia si est causa communissima omnium rerum, dat esse omnibus entibus. Et quia est causa universalissima omnium, ergo dat universalissime esse omnibus entibus et ultra, et ergo communissime datum est esse omnibus entibus ad extra. Queritur ergo, quid est illud communissime datum. Vel est universale, vel singulare. Non singulare, quia nec esse meum, nec esse tuum est communiter datum, quia meum esse est solum michi datum, ita quod non alteri. Et per consequens sequitur, quod tale esse communissime datum | [E 3vb] ad extra omnibus entibus est universale, quod fuit probandum. | [C 152r]

Duodecimo: Omnis diffinicio ostendit quiditatem adequate et non termini, ergo rei, et non rei singularis, ergo rei universalis. Probatur sic: in practica

illa diffinicio „animal rationale mortale“ indicat quiditatem rei et non rei singularis adequate, ergo rei universalis. Antecedens probatur, quia illa diffinicio nec est Sortis adequate, nec Platonis adequate, quia alias solum Sorti conveniret, quod est falsum. Et ergo est danda aliqua res communis, cui adequate illa diffinicio convenit.

Tredecimo: Promitto tibi denarium et non singularem, ergo universalem; ergo universalis denarius est. Antecedens patet in casu communi, quod sint A, B, C tres denarii et unum ex eis tibi promittam ad nullum te limitando, tunc antecedens est verum. Promitto tibi denarium et tamen nullum singularem, quia nec A nec B nec C. Quod non A, patet, quia si dedero tibi denarium, ergo satis tibi faciam, ergo est denarius communis. | [D 98v]

Quarto decimo: Necessario homo est animal, qualiter nullus homo singularis est animal, | igitur necessario aliquis homo universalis est animal. Et non homo universalis, qui est signum, quia ille non est animal, ergo aliquis homo universalis realis est animal. Et antecedens est notum, quia nullus homo singularis necessario est animal, quia nec Sor nec Plato, quia quilibet illorum est contingenter animal, cum quilibet illorum contingenter est. | [B 203v; E 4ra]

Quinto decimo: Omnis differentia est qua una res differt ab alia. Et quia nulla differentia in signo est, qua una res differt ab alia, ergo oportet ponere differentias preter signa | [C 152v] per quas una res differt ab alia. Minor patet, quia homo et asinus differunt et non per aliud nisi per rem; quia si non, detur per quid. Si dicis, quod per illum terminum „rationale“, contra: differunt per illum terminum „rationale“ et terminus est | [F 107r] accidens, ergo differunt solum per accidens, quod est falsum, quia differunt essentialiter homo et asinus. Et minor est nota, quia ille terminus „rationale“ est vox vel conceptus. Sed quocumque modo dicatur, tunc semper est accidens, quia qualitas, ergo accidens ab inferiori ad superius.

Sedecimo: Si universalialia preter signa non essent ponenda, sequitur, quod omne universale esset accidens, | [A70r] quod est falsum, quia sic solum unum esset universale, scilicet accidens, et non essent quinque universalialia. Et consequencia probatur, quia omne universale vel est vox, vel conceptus. Sed omnis vox vel conceptus est accidens, quia est qualitas, igitur omne universale est accidens. Et confirmatur: omne universale est accidens, sicut oportet dici ponendo universalialia solum in signis et non in rebus. Tunc sequitur, quod prima proprietas substancie nulli conveniret. Sed hoc est falsum, quia convenit secundis substanciis et ille sunt universalialia. Et consequencia tenet, quia prima proprietas substancie nulli accidenti convenit. Sed omne universale est accidens, ergo prima | [E 4rb] proprietas substancie, que est esse non in subiecto, non convenit sibi, quia accidenti magis convenit esse in subiecto. Et minor probatur, quia omne universale est accidens, quia omne universale est signum, ex quo per te adversarium non ponuntur universalialia in rebus. Et quia omne signum est accidens, quia signum est relacio, ergo est accidens.

Decimo septimo: Si universalia solum essent in signis, et non in rebus circumscriptis signis, sequitur quod species substantiales essent | [C 153r] infinite. Consequens falsum et contra Porphyrium dicentem, quod species sunt finite. Sed individua sunt infinita et ob hoc sunt relinquenda ab arte. Et consecuencia principalis probatur, quia infiniti sunt conceptus speciei, sicut 150 posito, quod infiniti homines essent, sicut ymaginatur Commentator, tunc essent infiniti conceptus speciei; et eciam infinita sunt signa quia non tot quam plura. Item confirmatur: si genera et species solum sunt in signis, tunc sequitur: quando Johannes vellet, quod tunc destrueret speciem humanam, et quando vellet, quod tunc eam generaret, quod est falsum, | [D 99r] cum 155 species rerum sunt eterne. Et consecuencia probatur, quia quando ego dico illum terminum „homo“, tunc ego genero speciem humanam, ex quo species solum ponitur in signo. | [E 4va]

Decimo octavo: Omnia universalia sunt perpetua, sed nulla signa sunt perpetua, ergo nulla signa sunt universalia et per consequens universalia sunt 160 ponenda preter signa. Maior est Philosophi 1° Posteriorum, quia solum de perpetuis est sciencia.

* In libris manuscriptis inscriptiones habentur hae: *Secuntur rationes probantes universalialia existere in rerum natura B: Nota argumenta, que probant universalialia realia esse preter signa ponenda C: Hec argumenta sunt ad probandum universalialia realia preter signa esse ponenda D: Ad probandum universalialia realia E: Nota. Ista argumenta probant res universales esse F*

1 Primo. Deus scit] Primo arguitur sic: Scit Deus E * 2 a Deo Sorti et non solum Sorti] Sorti et non solum Sorti a Deo E; Et ultra om. E Sorti] Sor E * 4 Patet] Patet sic E; verum om. DC] verum ens. Antecedens C * 5 verum] om. AB; est] est ens CE; probatur] patet BF * 7 scitum] scitur BF; Sorti] Sor E; Hoc] Ergo C; om. E * 8 singularis humanitas] humanitas singularis E * 10 Sor] Sortes C * 11–12 secundum Sorti] om. ACF; Sor in esse humanitatem E; humanitatem] humanitatem etc. B * 14 ad idem] sic C; om. E; per se] per se primo D; om. F * 16 illa] ista C; est per] est primo per D; modo] modo dicendi G; per se est] est per se E * 18 Sorti] Sor E; speciei] speciei etc. B * 19 existens] om. E * 21 una est] est una G * 22 una est] est una G; quia nulla qualitas singularis] om. E * 23 quia] ergo E; qualitas] om. C * 25 similes] similes sibi B; equales E; preter signa] om. E; ponendum] ponendum etc. B * 28 animal] om. B * 29 Et] om. E * 30 Sortis] Sor, AB 31 sensitiva] om. C; animalia] animalia etc. BF * 36 in singulari] singulari E; potest] om. E * 37–38 quia nullo] quod nullo CDF * 39 Sor] Sortes B; sibi] om. A; similis] similes etc. BE * 44 ergo] igitur E * 45–46 esse —est] om. A * 46 eius volicionis] volicionis eius C; est prius] prius A * 49 prius...esse] om. G * 51 esse est prius] est prius esse BDEF; prius est hominem esse G * 53 probandum] probandum etc. BF * 54 est, igitur universale] et C; essencialem preter signa est E * 56–57 et nullo] et de nullo D; nec... grisea] nec flaveo, vel quia an sit grisea E; vel an sit grisea] vel an grisea B; om. C]; nec viridi, quia nescit an illa tunica sit flavea vel an sit grisea D * 59 formam] formam etc. B * 61–62 ista] om. C; quia... Si ergo] quia stat esse humanitatem sine Sor, ergo sine ista humanitate. Si ergo E; singularis Sortis] Sortis C; Sortis singulari D * 63 stat esse] esse stat D * 64–65 humanitas... idem] vel non C; convertibiliter sunt idem] om. E * 67 est, quod hoc] quod G * 69–70 et ergo... plus] ergo alterum habet se in plus, scilicet humanitas E; ergo] igitur K * 72 probandum] probandum etc. B * 73 Nono] Item nono B * 76 realis essentialis] essentialis realis B; rationalis essentialis G; plus om. F; non esset] esset C * 77 diferencia singularis] singularis diferencia B * 79 diferencia] diferencia etc. B * 79 Si est] Sit E; sicut] sic C * 85–86 omnis homo est homo] om. E * 86 verum esset] verum

est B; tunc... est homo] om. C; est communis E * 87 Et confirmatur] Confirmatur E * 89 Platonis] animalitate Platonis C * 92 quia] om. G; communissima] om. G * 93 rerum] om. E * 94–95 Et quia... entibus] om. F; universalissime esse] esse universalissime E * 95 et ergo] ergo CDE; datum est] dat esse entibus entibus et ultra, ergo communissime datum est D * 96 communissime] communissimum 103 entibus est] entibus et illud est G; probandum] probandum etc. B * 103–104 rei universalis] rei communis universalis D] universalis E * 102–103 sic: in practica om. E * 105 adequate om. E rei universalis] universalis E 106 conveniret] convenit etc. B; om. D * 109 ergo est denarius communis] igitur communis est E * 117 est notum] patet E * 119 est contingenter] contingenter est DEF; est] est etc. B; igitur est. E * 120 qua una res differt ab alia, ergo] igitur E * 122 diferencias] diferencias reales D; per quas] qua C * 123 per rem] per rationem B * 124 quod] om. E; per illum] illum C * 124–125 contra... rationale] om. E * 126 ergo] igitur E * 127 ille] iste BF * 128 dicatur] dicamur B * 129 ergo] ergo est G; ad superius] ad suum superius CF * 133 Et consecuencia probatur, quia] om. BF; Probatur, quia C; vel est] est CF * 134 omne universale] universale F * 137 nulli conveniret] conveniret nulli E * 139 tenet] probatur CDE prima proprietatis] secunda proprietatis B; convenit] accidit E * 141 esse non] non esse G * 143 universale] om. F * 144 ergo est] igitur E; accidens] accidens etc. B * 147 essent] sint E * 148 sunt infinite] infinita sunt C] infinita E * 150 principalis probatur] probatur principalis E * 153 tot quam] quam CD; Item confirmatur] om. E * 154 quando] quod quando C 155 cum] quia E * 158 solum ponitur] ponitur solum E; in signo] in signo etc. P * 161 Maior est] Maior est notum B] ; Maior est nota F * 162 sciencia] sciencia etc. Sit gloria et Nicolao sancto B

XVI. Jan Hus a wyclifské pojetí univerzálií

Hus jako profesor filozofie – Povaha Husova realismu – Universalia in re: Testimonium fidei christiane

Hodinu po zatmění Slunce v pátek 7. června 1415 započalo v refektáři minoritského kláštera v Kostnici druhé veřejné zasedání koncilu ve věci víry mistra Jana Husa. Ve chvíli, kdy obžalovaný mistr popřel, že by učil ramanenci chleba a vína ve svátosti oltární, dospělo slyšení k jednomu ze svých dramatických zvratů. Za naprostého ticha kardinál Petr d'Ailly vytáhl jakýsi lístek, přehlédl jej očima a zeptal se Husa, zda považuje univerzalie za skutečně existující věci. Hus se zarazil, pak však s odvoláním na Anselma a jiné autority odpověděl kladně. Kardinál se usmál. Přišla chvíle, na kterou čekal. Což lze na jedné straně uznávat reálnost všeobecných pojmů a na straně druhé popírat remanenci? Hus se znovu a znovu snažil vysvětlit své stanovisko. Marně.¹ Tato slovní rozepře hrála nejednou hlavní roli v učených diskusích o Husově pojetí eucharistie. Naproti tomu výpověď pražského mistra ve věci wyclifských univerzálií nebyla dlouho brána v potaz. Teprve v poslední době se množily pochybnosti o pravé povaze Husova realismu, jež postupně vedly k domněnce, že mluvčí pražského reformního okruhu ve skutečnosti byl umírněný realista.² Co jiní jen opatrně naznačovali, známý belgický badatel Paul de Vooght učinil jednou ze stěžejních tezí druhého přepracovaného vydání svého velkého díla *L'Hérésie de Jean Huss*.³ Hlavní závěry jeho nově připojené interpretace filozofického učení českého „pseudo-heretika“ můžeme shrnout do tří bodů:

- (1) Výuka filozofie byla pro Husa jen povinnou součástí jeho profesionální aktivity, jejíž těžiště spočívalo jinde (*L'Hérésie II*, 878). Hus se proto jen nepatrně podílel na filozofickém myšlení vlastní doby (*L'Hérésie II*, 881).
- (2) Jelikož Hus nebyl ani nominalistou ve vlastním slova smyslu, ani stoupen-
cem radikálního realismu, snadno mohl zůstat a také zůstal stranou proslulé diskuse o univerzáliích (*L'Hérésie II*, 878). Ba, co více, Hus se univerzáliemi

1) *Petri de Mladoniowicz Relatio de magistro Johanne Hus*, Václav Novotný (ed.), FRB VIII, Praha 1932, s. 75.

2) J. B. ČAPEK, *Hus ve vztahu k realismu*, s. 154; Z. TRTÍK, *K otázce filozofického realismu*, s. 70; Jan LOUKOTKA, *Humanismus v naší filozofické tradici a dnešek*, Praha 1974, s. 99–100 apod. Také G. A. BENRATH USOUDIL, že Husovi chyběly extrémní dimenze Wyclifova realismu (*Wyclif und Hus*, Zeitschrift für Theologie u Kirche 62, 1965, s. 208) a rovněž ve studii Gordona LEFFA, *Wyclif and Hus: A Doctrinal Comparison*, Bulletin of the John Rylands Library 50, 1968, s. 403 se dočteme, že „Hus had neither Wyclif's extremism nor his metaphysics as an intellectual framework“.

3) Dva svazky prvního vydání z roku 1960 (*L'Hérésie de Jean Huss – Hussiana*) byly pro druhé vydání sjednoceny společným titulem *L'Hérésie de Jean Huss I–II*, Louvain 1975 (Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique, Fasc. 34bis, 35bis). Kapitola o Husově filozofii (*Huss et la philosophie, II*, s. 877–894) je jedním z obsáhlých dodatků druhého vydání. Srov. moji rec. v *Annuaire Historiae Conciliorum* 9, 1977, s. 425–427.

nikdy *ex professo* nezabýval (*L'Hérésie II*, 885). Jeho pojetí všeobecnin do té míry odpovídalo umírněnému realismu, že se jeho pravým učitelem filozofie jeví Aristoteles v tomistickém rouchu (*L'Hérésie II*, 886).

- (3) Konečně ani Husova teorie univerzální církve neměla nic společného s wyclifským realismem. Hus ostatně nevedl zápas o filozofii, nýbrž o pravdy Evangelia (*L'Hérésie II*, 893).

Proti Husovu kostnickému ANO stojí de Vooghtovo NE. Hus se hájil sám svým dílem, které i dnes zůstává jeho postačujícím advokátem, pokud jde o hlavní spornou otázku. Nepředbíhejme však a věnujme pozornost jednomu bodu po druhém.

Hus jako profesor filozofie

S několika výhradami je možné přijmout vše, co Paul de Vooght s jemnou kritičností naznačil o povaze a významu Husovy filozofické činnosti. Nic mu konec konců nebránilo užít stejně tvrdých slov, jimiž před lety zpochybnil pověst Husa-teologa.⁴ Autor však nechce ublížit hrdinovi svého mistrovského díla více, než je nezbytné z hlediska jeho koncepce, neboť dobře ví, že Hus především sledoval dráhu bohoslovce a kazatele. Nebylo tomu však podobně u Stanislava ze Znojma, Štěpána z Pálče i u samotného Wyclifa? Také pro ně byla filozofie jen předstupněm teologie.

První výhrada směřuje k vymezení pojmu „filozofie“. Pokud lze soudit, bere Paul de Vooght v úvahu zejména školskou filozofii, jež se v učebním plánu pražské artistické fakulty na přelomu 14. a 15. století členila ve tři okruhy: logiku, přírodní filozofii a filozofii morální, do níž z Aristotelova díla náležely knihy *Etiky*, *Politiky* a *Ekonomiky*. Spolu s výklady k Aristotelově *Metafyzice*, jež v tomto systému zaujímal samostatné místo, tvořily tři uvedené okruhy přibližně devadesát procent učební látky vyžadované k bakalářským a mistrovským zkouškám.⁵ Oblast školsky pojímané filozofie nebyla tudíž malá a vyniknout v ní nebylo dopřáno každému. Nadále budeme mít na mysli právě „filozofii“ tohoto druhu. Dané omezení na „filozofii“ v akademickém slova smyslu má svůj význam potud, že v Husově rozsáhlé pozůstalosti je řada polemických a jiných spisů, které přímo nevyplývají z působnosti na artistické fakultě a které se přesto tak či onak překrývají s náplní pojmu filozofie v dnešním slova smyslu. Jde o skupinu děl, v nichž Hus podal své pojetí morálních, sociálních, politických i jiných společenských vztahů, jež bychom mohli souhrnně charakterizovat jako Husovu „sociální filozofii“. Tento

4) Srov. P. de Vooght, *L'Hérésie I*, s. 511, 515 aj.

5) Srov. *Statuta facultatis artium studii Pragensis*, MHUP I/1, Praha 1830, s. 91–92. K zvláštnímu postavení metafyziky A. L. GABRIEL, *Metaphysics in the Curriculum of Studies of the Mediaeval Universities*, in: *Die Metaphysik im Mittelalter* (Miscellanea Mediaevalia II), Berlin 1963, s. 92–102, přetisk in: *Garlandia*, Frankfurt am M. 1969, s. 201–209. O náplni výuky František KAVKA, *Organisace studia na pražské artistické fakultě*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 7–39.

zvláštní okruh, který tvoří jádro Husova reformně společenského úsilí,⁶ zde pomímám, a proto také k němu nevztahuji žádný z hodnotících soudů.

Když filozof, tak rovněž pedagog. Podle dnes již téměř klasické knížky Jacques Le Goffa byl středověký intelektuál „profesorem oddaným výuce, obklopeným žáky a lavicemi, v nichž se tísnili posluchači“.⁷ To platí i pro Husa a odtud plyne i moje druhá výhrada. Budiž, nic zatím nenasvědčuje tomu, že by tento pražský profesor po sobě zanechal zvlášť mimořádná filozofická díla. O jeho pedagogických zásluhách by však nemělo být pochyb. Poslyšme několik údajů vybraných z děkanské knihy pražské artistické fakulty. V letech 1398 až 1412, kdy v úředních aktech vystupuje jako *magister regens*, Hus promoval na třicet žáků,⁸ třikrát byl zvolen členem zkušební komise při bakalářských a mistrovských zkouškách, dvakrát zastupoval svůj český univerzitní národ ve zvláštních komisích, v zimním semestru 1401/1402 byl zvolen děkanem fakulty a konečně roku 1411 se úspěšně zhostil nevděčné role kvodlibetáře.⁹ Lze zajisté namítnout, že někteří z Husových kolegů se rovněž upsali artistické fakultě tělem i duší a že rozsah jejich pedagogického působení byl ještě širší. Ojediněle tomu tak bylo, většina mistrů-regentů však pohlížela na artistickou fakultu jako na přechodný stupeň své kariéry.¹⁰ A to jsem pominul Husovu kazatelskou a reformní činnost i jeho průběžné studium teologie. Hus byl mužem nezdolné energie a přemíry zájmů, platil však za to jistou povrchností svých školských děl.

Při rozsahu Husovy pedagogické činnosti poněkud překvapuje, že se nedochoval ani jeden jeho komentář k Aristotelovým spisům. Odpovědnost nelze svalovat jen na nepřízeň doby a pozdější cenzuru, neboť šlo o spisy z hlediska protireformační katolické doktríny nezávadné.¹¹ Přitom se rozumí samo sebou, že Hus musel řadu komentářů sestavit, upravit či přímo sepsat, neboť v tom právě tkvěla podstatná náplň působnosti mistra-regenta. Dvě indicie se zdají nasvědčovat, že Hus si podobně jako jiní jeho kolegové své povinnosti ulehčoval. Podle svědectví učeného jezuita Bohuslava Balbína chovala ještě v 18. století pražská univerzitní

6) V tomto širším pojetí vykládá Husovu filozofii zejména Robert KALIVODA, *Husitská ideologie*, Praha 1961, kap. 2 (druhé pozm. vyd. *Revolution und Ideologie. Der Hussitismus*, Köln – Wien 1976). K tomu srov. mnohaletou polemiku právě s P. de Vooghtem (*L'Hérésie II*, s. 896–912, kde další odkazy). Na sociální stránku Husova učení rovněž klade váhu Josef MACEK, *Jean Hus et les traditions hussites*, Paris 1973, s. 54n. [Nejnověji tuto otázku shrnul František ŠMAHEL, *The National Idea, Secular Power and Social Issues in the Political Theology of Jan Hus*, in: *A Companion to Jan Hus*, František Šmahel – Ota Pavlíček (edd.), Leiden – Boston 2015, s. 236–253.]

7) Jacques Le GOFF, *Les intellectuels au Moyen Âge*, Paris 1957, s. 187.

8) F. M. BARTOŠ, *Hus jako student a profesor Karlovy university*, AUC-HUCP 2, 1958, s. 17. Je známo celkem 26 studentů, kteří promovali pod Husem, Bartoš však oprávněně uvažuje o počtu zhruba o deset vyšším.

9) Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení 1*, Praha 1919, s. 64–65, 95–100. [Počátky Husovy univerzitní kariéry se zabývá v knize *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 18–23.]

10) Více než polovina mistrů-regentů (55 %) působila na artistické fakultě pouze jeden až dva roky. Z českých mistrů své generace Hus patřil k těm, kteří nejvíce zasahovali do fakultního dění. Srov. k tomu František KAVKA, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské univerzity v letech 1367–1420*, in: *Z české minulosti*, Sborník in memoriam V. Husy, Praha 1966, s. 92–94; a František ŠMAHEL, *Le mouvement des étudiants à Prague dans les années 1408–1412*, *Historica XIV*, Praha 1967, s. 47–48.

11) V nepatrném počtu se však dochovaly i filozofické komentáře Husových učitelů a kolegů. Srov. František ŠMAHEL, *Verzeichniss der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, 1980.

knihovna rukopis Husova komentáře k *Metafyzice* v podobě marginálních a interlineárních glos.¹² Šlo zřejmě o nejjednodušší typ komentáře, chvatně kompilovaný z jedné lekce na druhou. Podobu glosy měly se značnou pravděpodobností i nedochované dva komentáře, o nichž máme povědomí z nejstarších katalogů pražských univerzitních knihoven. Záznam ve druhém abecedáriu kolejní knihovny národa českého ze šedesátých let 15. století zní celkem jednoznačně: „Liber De anima per magistrum de Hussinec glosatus breviter et De generacione.“¹³ O výkladu k souboru logických spisů zahrnovaných pod název *logica vetus* anebo *vetus ars*¹⁴ můžeme zase soudit, že měl formu méně již obvyklého a přežívajícího typu soustavného výkladu textu (*expositio textus*).¹⁵ Husův komentář „Super veteri arte / solum sunt in intellectu“ má v druhém abecedáriu katalogu Rečkovy koleje signaturu M 77.¹⁶ Naopak Husův výklad k Aristotelově *Fyzice* patřil k modernímu typu komentářů *modo quaestionis*, který v Praze převládá zásluhou rozšířených děl Jana Buridana a Marsilia z Inghen.¹⁷ Ve zmíněném již katalogu Rečkovy koleje ze šedesátých let 15. století je záznam hned o dvou exemplářích. Prvý měl sign. G 12 a obsahoval vedle *Phisicorum Hus* i výklad Stanislava ze Znojma *Super De anima*.¹⁸ Druhý titul pod sign. G 16 zní *Disputata Hus super Phisicorum*. A protože pod názvem „disputata“ je třeba rozumět „questiones disputate“,¹⁹ šlo o komentář ve formě vybraných otázek – kvestií k jednotlivým knihám Aristotelovy *Fyziky*. Snahy identifikovat tento Husův spis mezi anonymně dochovanými komentáři pražské provenience zatím nevedly k cíli. Je toho třeba litovat tím více, že právě *Questiones super VIII libros Phisicorum Aristotelis* běžně obsahovaly otázky dotýkající se univerzálií.²⁰

12) Srov. F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. J. Husí*, Praha 1948, s. 133.

13) *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university* (fotomechanický přetisk), Jiří Bečka – Emma Urbánková (edd.), Praha 1948, s. 84, sign. A 39. [Lze již odkázat na edici: *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis / Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, Zuzana Silagiová – František Šmahel (edd.) (CC CC 271), Turnhout 2015, s. 136.]

14) Do rámce *vetus ars* v Praze náležely výklady a kvestie *Super Isagogen Porphyrii*, *Super Praedicamenta Aristotelis*, *Super Sex principiorum pseudo-Gilberti Porretani*, *Super Librum divisionum Boethii* a *Super De interpretatione Aristotelis*. Toto pořadí je v dochovaných rukopisech pražské provenience nejčastější, avšak ne každý soubor obsahuje všechny uvedené spisy.

15) K jednotlivým typům středoevropských univerzitních komentářů Mieczysław MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 44–48;

a J. B. KOROLEC, *Středověké komentáře k Aristotelovým dílům na pražské universitě*, AUC-HUCP 15/2, 1975, s. 44.

16) *Katalogy knihoven*, J. Bečka – E. Urbánková (edd.), s. 37. *Solum sunt in intellectu* není incipit díla, jak se domnívá F. M. BARTOŠ, *Literární činnost*, s. 97, nýbrž tzv. *custodus* [*dictio probatoria*], který knihovníkům sloužil ke kontrole a k identifikaci kodexu. Nejčastěji šlo o počátek či konec druhého a předposledního folia. K tomu a ke správným atribucím uvedených katalogů František ŠMAHEL, *Knihovní katalogy koleje národa českého a koleje Rečkovy*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 59–85. [Viz též Úvod k edici Z. Silagiové a F. Šmahela, *Catalogi librorum vetustissimi*, s. LI.]

17) M. MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce*, s. 43 a 277.

18) *Katalogy knihoven*, J. Bečka – E. Urbánková (edd.), s. 33. [V edici Z. Silagiové a F. Šmahela, *Catalogi librorum vetustissimi*, s. 39]

19) M. MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce*, s. 46.

20) V komentářích k prvé knize *Phisicorum* jsou běžné kvestie typu: „Utrum universalia sint nobis nociora singularibus“, „Utrum universale sit preter operacionem intellectus“ apod.

Profesor F. M. Bartoš, který se velice zasloužil o rozšíření pramenné základny husitského studia, Husovi před lety připsal lekturu *Super Summam naturalium Alberti Magni*, o níž se domníval, že by mohla být totožná s výše uvedenými *Disputata super Phisicorum*.²¹ Tato možnost však nepadá v úvahu, neboť *Lectura* v rukopise pražské Univerzity (dnes Národní) knihovny sign. X F 27, fol. 127r–250r je typem *exposicio textus*, rozšířené příručky připisované nejčastěji Albertovi de Orlamünde.²² Nejde tedy ani o *quaestiones disputatae*, ani o komentář *super Phisicorum*, neboť ten by odpovídal pouze první části díla.²³ Ani důvody svědčící ve prospěch Husova autorství nejsou zvláště přesvědčivé,²⁴ a proto je třeba díla využívat jen s náležitou obezřetností. Tak jako tak je *Lectura* dílem na první pohled nepůvodním a tradičním, jež se nevyvíká z řady podobných univerzitních pomůcek.

Jestliže Hus ze svého času i umu nejspíše nevěnoval přípravě svých univerzitních lekcí více, než žádala běžná rutina, o to více úsilí soustředil na úkol, jenž se stal prestižní záležitostí artistické fakulty po reformě univerzity v lednu 1409. Odchod cizích mistrů a studentů na protest proti Dekretu kutnohorskému krále Václava IV. oslabil univerzitní korporace o několik set členů.²⁵ Husovi jako jednomu z vůdců emancipačního úsilí univerzitního českého národa do té míry ležela na mysli dobrá pověst pražského vysokého učení, že se dobrovolně ujal nevděčné funkce vedoucího mistra při výroční disputaci v lednu 1411.²⁶ Na této několikadenní disputační přehlídce měla být manifestována nepokleslá úroveň fakulturního sboru. Hus přistupoval k svému úkolu velmi odpovědně, což dokládá i jeho dochovaná kvodlibetní příručka. Soubory autoritativních výroků a *rationes* pro kladné i záporné řešení otázek samy o sobě ovšem nevypovídají o Husově osobním stanovisku. Také o diskusi k jednotlivým otázkám víme jen velmi málo.²⁷ Přesto však již ze zařazení některých otázek do programu kvodlibetu můžeme vyvozovat jejich wyclifské zabarvení i aktuální podtext.²⁸ Hus sám ve své úvodní

21) F. M. BARTOŠ, *O Husovo autorství Výkladu Summe naturalium Alberta Velikého*, Theologická příloha Křesťanské revue 22, 1955, s. 97–109, kde odkazy na starší autorovy studie. Dále srov. Marie CEDLOVÁ, *K Husovu autorství jeho Výkladu Summy naturalium Alberta Velikého*, in: Husův sborník. Soubor prací k 550. výročí M. Jana Husa, Praha 1966, s. 35–41.

22) Literaturu a některé středoevropské rukopisy uvádí M. MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce*, s. 34, 440–443.

23) Další části *Summy* se postupně vztahují k Aristotelovým spisům *De coelo et mundo*, *De generatione et corruptione*, *Meteororum* a *De anima*.

24) F. M. Bartoš např. klade důraz na počáteční *Invocatio Domini*, jež mělo být údajně charakteristické pro Husa a jež se prý v dílech jiných pražských profesorů neobjevuje. To je však omyl. Soupis F. ŠMAHELA, *Verzeichniss der Quellen*, s. 156–157, uvádí v rejstříku incipitů na dvanáct spisů začínajících podobnou invokací. O pražském původu *Summy* však nemůže být pochyb.

25) F. ŠMAHEL, *Le mouvement des étudiants*, s. 42–43, 55–56.

26) Pozadí a průběh Husova kvodlibetu vylíčil Jiří. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 90–94.

27) Text Husovy kvodlibetní příručky vydal Bohumil Ryba, *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, Praha 1948 [druhé doplněné vydání péčí Gabriela Silagihy v CC CM 211, Turnhout 2006]. Ze starších příruček k pražským kvodlibetům Hus převzal jen velmi málo, pro některé otázky však použil vlastního výkladu *Super Sentencias Petri Lombardi*. Srov. J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 52, 60 a 90–94.

28) J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 93.

kvestii *principalis* se však opatrně vyhnul časovým narážkám a ve vlastním zpracování předvedl celou škálu nuancí rozvinuté formy pozdně scholastické disputace.²⁹

Z mnoha disputačních aktů, které podle statut Hus musel absolvovat během svého čtrnáctiletého působení na artistické fakultě, se dochovalo na deset kvestií, z nichž se však pouhá polovina váže k filozofické výuce.³⁰ A protože o těchto kvestiích bude řeč v následujícím oddílu, zbývá se stručně zmínit o případných pramenech jiné povahy, z nichž lze vystopovat jeho filozofickou erudici. Ta se, jak ani jinak nemohlo být možné, odráží v řadě míst komentáře *Super quatuor Sententiarum Petri Lombardi*. Názory na toto stěžejní dílo Husova teologického studia se značně různí.³¹ Dosavadní stav diskuse naznačuje, že šlo o dílo nepřilíš původní ve srovnání se směrodatnými výklady vrcholné scholastiky. Bylo by však třeba přihlídnout i k jiným komentářům pražských teologů, aby nezůstalo jen na soudech opomíjejících úroveň soudobé produkce.³²

Rámec fakulturní výuky rovněž přesahují četné polemiky, jež Hus vedl se svými odpůrci v letech 1410 až 1413. Nenajdeme v nich sice žádné filozofické subtility, přesto však i ony mimoděk vypovídají o Husově vztahu k Wyclifovi i o aktuálnosti jeho některých apelací, které například zaznívají z polemiky *De libris hereticorum legendis*.³³ Jen pro úplnost pak nesmíme zapomenout na poměrně početné Husovy projevy při promociích a jiných aktech univerzitního života, z nichž nejednou ve shodě s pozdně gotickou rétorickou manýrou zaznívají citace antických i středověkých filozofů. Tu však nejde ani o filozofování ani o projev rádobý humanistické elokvence, nýbrž o produkt školské rétoriky.³⁴

Dospívám tak k další výhradě, jež doplňuje a upřesňuje soud Paula de Vooghta o Husovi-filozofovi. V souhrnu Husova společenského působení i literárního díla měla jeho školsky orientovaná filozofická tvorba skutečně jen podružné místo a nijak výrazně neobohatila „filozofické myšlení jeho doby“. Přesto však v pražském kontextu nebylo Husovo pedagogické působení zanedbatelné pro počáteční období české filozofické tradice.

Povaha Husova realismu

Kolem Husova pojetí univerzálií a jeho tzv. realistické filozofie množí se již delší dobu rozpaky. Pro starší generaci badatelů se rozumělo samo sebou, že Huso-

29) *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 3–30 [CC CM 211, s. 7–49].

30) Jejich výčet podali F. M. BARTOŠ – Pavel SPUNAR, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, s. 74–79.

31) Vysoce ho cenil zejména F. M. BARTOŠ, *Hus' Commentary on the Sentences of Peter Lombard*, *Communio viatorum* 3, 1960, s. 145–157; zatímco P. de VOOGHT, *L'Hérésie I*, s. 61–72, stejné dílo považoval za výsledek studijní rutiny.

32) Výčet dochovaných komentářů u J. TRÍŠKY, *Sententiarum Pragenses*, MPP 13, 1968, s. 100–110.

33) *Magistri Iohannis Hus Opera omnia*, XXII. *Polemica*, Jaroslav Eršil (ed.), Praha 1966, s. 19–37. [Druhé vydání péčí Gabriela Silagihy v CC CM 238, Turnhout 2010, s. 1–22.]

34) *Iohannes Hus, Positiones – Recommendationes – Sermones*, Anežka Schmidtová-Vidmanová (ed.), Praha 1958.

vo filozofické vzdělání i jeho pozdější přednášky byly silně ovlivněny krajním realismem jeho oxfordského učitele.³⁵ Vedle vzpomenuté již kostnické rozepře mezi Husem a kardinálem d'Aillym padal na váhu zvláště vlastnoruční Husův opis čtyř Wyclifových filozofických traktátů, v nichž se nejvíce odráží tzv. krajní či výstřední realismus.³⁶ Již sama existence tohoto autografu je výmluvná, neboť dosvědčuje, že se náš mistr seznámil s Wyclifovou filozofií hned na počátku své akademické dráhy. Hus však texty nejen opsal, ale současně i svými, často expresivními glosami k nim jednoznačně vyjádřil své souhlasné postoje.³⁷ Pochybnosti o autenticitě českých přípisů,³⁸ jež si vedle Aristotela i Averroa berou na mušku německé Wyclifovy odpůrce, ukázaly se jako zcela bezpředmětné. Paleografický a jazykový rozbor Jiřího Daňhelky přesvědčivě prokázal, že písařem i glosátorem stockholmského rukopisu byla jedna osoba, a to mistr Jan Hus.³⁹

S výjimkou kwestie *Utrum materia prima nunc sub una forma substanciali et nunc sub alia existens sit informis* (dále UMPN), která se jevila Janu Sedlákovi „výstředně“ realistickou,⁴⁰ starší bádání neshledalo v Husově pozůstalosti nic, co by prokazovalo jeho wyclifovské pojetí univerzálií.⁴¹ A protože Hus se skutečně nikdy nezapojoval do polemiky o univerzálie – tu je třeba dát Paulu de Vooghtovi plně za pravdu – pokusili se někteří autoři vysledovat Husův realismus mimo tradiční oblast. Jejich úporná snaha pro mlhavost výchozích hledisek vesměs vyzněla do prázdna.⁴² Z tohoto důvodu také nebudu brát na tento bezbřehý „realismus“, do něhož je možné zahrnout všechno a nic, žádný zřetel. Nevyhraněnost „výstředního“ realismu v Husových spisech kromě toho vedla a vede k tomu, že Hus

35) Srov. zvláště Jan SEDLÁK, *Filozofické spory pražské v době Husově*, in: Studie a texty k náboženským dějinám českým II, Olomouc 1915, s. 206; též, M. Jan Hus, Praha 1915, s. 78–79; a podobně V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I*, s. 59–61.

36) Husův autograf v Codex Holmiensis A 164 (Kungliga Biblioteket Stockholm) obsahuje Wyclifovy traktáty *De tempore*, *De ydeis*, *De materia et forma* a *De universalibus*.

37) Všechny glosy uvádí v prepisu V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I*, s. 59–61.

38) Domněnku o odlišnosti písma glos od Husova prepisu Wyclifových traktátů sdělil F. M. Bartošovi prof. Václav Vojtíšek, který však své výhrady nikdy nezveřejnil. Od Bartoše (*Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 30, pozn. 24; a *Literární činnost*, s. 132) Vojtíškův dohad převzal J. P. de Vooght (*L'Hérésie II*, s. 879, pozn. 10), který navíc usoudil, že „la seule copie ces traités ne signifie pas grand-chose“. Zní to při nejmenším překvapivě, uvážíme-li, že pro Husův vztah k filozofii Tomáše Akvinského, který Paul de Vooght tolik zdůrazňuje, není žádného přímého dokladu.

39) Jiří DAŇHELKA, *Das Zeugnis des Stockholmer Autographs von Hus*, *Die Welt der Slaven* 37, 1982, s. 225–233. [Bibliografický údaj jsem doplnil dodatečně, prof. J. Daňhelkovi jsem zavázán za půjčení strojopisu.]

40) J. SEDLÁK, *Filozofické spory*, s. 206. Kvestii UMPN vydal S. H. THOMSON, *Four unpublished Questiones of John Hus*, *Medievalia et Humanistica* 7, 1952, s. 73–79. [Nové vydání pořídil Jiří KEJŘ, *Magistri Iohannis Hus Quaestiones* (CC CM 205), Turnhout 2004, s. 157–167.]

41) Příznačné jsou z tohoto hlediska závěry Jána KVAČALY, *Wiklef a Hus ako filozofi*, *VKČSN* 1924/I, s. 66–67. Celkem bezradně skončil pokus zařadit Husa filozofa do proudu wyclifského realismu i v případě Evžena STEINA, *Wiklef a tzv. výstřední český realismus*, *ČČH* 42, 1946, s. 55–74.

42) Srov. R. R. BETTS, *The Influence of Realist Philosophy on Jan Hus and his Predecessors in Bohemia*, in: *Essays in Czech History*, London 1969, s. 42–62 (přetisk studie z r. 1939); J. B. ČAPEK, *Hus ve vztahu k realismu a nominalismu*, *FČ* 15, 1967, s. 153–158. K oběma studiím se s přehnaným kriticismem staví P. de Vooght, *L'Hérésie II*, s. 886–893. Do této skupiny se zčásti řadí i úvaha Zdeňka TRTIKA, *K otázce filozofického realismu Husova*, *Theologická revue Československé církve* 6, 1971, s. 65–73.

je někdy přiřazován přímo k linii „umírněného“ realismu.⁴³ Poté, co Stanislav Sousedík zařadil mezi umírněné realisty i praotce českých wyclifitů Stanislava ze Znojma,⁴⁴ otupil se v tomto ohledu moment překvapení do té míry, že vývody Paula de Vooghta působí méně provokativně, než by tomu bylo dříve.

Pro zjištění povahy Husova filozofického realismu mají prvořadý význam ta místa z jeho spisů, jež se přímo dotýkají univerzálií. Není jich mnoho, ale také ne málo. Dvě z nich, jež mimo jiné skrývají jádro věci, patří k základní argumentaci Paula de Vooghta. Prvá citace, o jejíž interpretaci povedeme spor, pochází z Husovy kwestie „Utrum omne testimonium fidei christiane sit verum et credibile menti sane“ (UOTF). Popírat svědectví křesťanské víry o rodech a družích in *essendo* nesvědčí o zdravé mysli, praví Hus a pokračuje: „Patet quia testimonium fidei christiane est, quod terra et aqua producerunt animancia secundum genus suum et in genere suo secundum species suas et in species suas. (Gen. I.) Sed per genera et species non possunt intelligi genera et species post rem sicut sunt termini humani vel conceptus quia non secundum tales producerunt illa animancia, nec possunt intelligi genera et species ante rem in exemplando sicut sunt ydee in mente divina cum terra et aqua non producerunt animancia in illas ydeas et secundum illas. Igitur oportet intelligi in re genera et species animatorum in essendo...“⁴⁵

Podle interpretace Paula de Vooghta je nade vši pochybnost zřejmé, že Hus nehledá rody a druhy ani po věci, ani před věcí, nýbrž ve věci. Proto také Hus byl jen a jen umírněným realistou, neboť *universalia ante rem* hájili tzv. výstřední realisté a *universalia post rem* zase nominalisté.⁴⁶ Zdání však klame: v pražském sporu o univerzálie na přelomu 14. a 15. století určující odlišnost mezi umírněnými a tzv. výstředními realisty nespočívala v tom, že by jedni zastávali univerzálie *in re* a druzí univerzálie *ante rem*, nýbrž v rozdílném pojetí univerzálií *in re*.

Avšak dříve, než se pokusím prokázat, že jedině tak lze porozumět pražskému sporu o *universalia realia*, jedno napůl metodické, napůl alibistické ohrazení. V dalším výkladu budu sledovat jen hlavní linii problému, kterou pro mne je odpověď na otázku Husova zpochybněného vztahu k wyclifskému pojetí univerzálií *in re*. Potíž spočívá mimo jiné v tom, že pražský spor byl sporem o názorové subtility, a že se jim tudíž nelze vyhnout. A protože v Husových spisech je pramálo jednoznačných stop, musím někdy zajít do přílišných detailů a pominout aspekty, jež sice byly významné pro pražský realistický okruh, jež však zůstaly bez odezvy v Husově díle.⁴⁷

43) Viz tituly výše v pozn. 2.

44) Stanislav SOUSEDÍK, *Pojem „distinctio formalis“ u českých realistů v době Husově*, *FČ* 18, 1970, s. 1024–1029; a Stanislaus von Znaim († 1414) *Eine Lebensskizze*, *MPP* 17, 1973, s. 43n.

45) Kvestii UOTF vydal S. H. Thomson, *Four Unpublished Questiones*, s. 82–86, cit. místo s. 85. [Nověji kvestii vydal J. Kejř, *Magistri Iohannis Hus Quaestiones*, s. 3–15, zde s. 8.]

46) P. de Vooght, *L'Hérésie II*, s. 885.

47) Pro první orientaci poslouží moje studie *Universalia realia sunt heresis seminaria. Filosofie pražského extrémního realismu ve světle doktrinálně institucionální kritiky*, *ČSČH* 16, 1968, s. 797–818, kde další literatura. Úvodem do studia Wyclifovy filozofie je kniha J. A. Robsona, *Wyclif & the Oxford Schools*, Cambridge 196; dále srov. Gordon LEFF, *Heresy in the Later Middle Ages II*, Mancheste – New York 1967, s. 494–558.

Není-li již dnes podstata sporu zjevná, proč se nejprve nezeptat, v čem ji spatřovali pražští i zahraniční oponenti wyclifských univerzálí.⁴⁸ Pražští umírnění nominalisté, kteří koncem 14. století měli na artistické fakultě značnou převahu, předně v určitém smyslu připouštěli i *universalia ante rem*. Oporu měli ve svém duchovním praotci Janu Buridanovi, jenž chtěl nechtěl nemohl popřít *universalia in causando*, tj. nebe a anděly jako stvořené duchovní substance (*inteligencie*) a především univerzální všehpříčinu – Boha.⁴⁹ Také Marsilius de Inghen, druhá autorita pražské nominalistické školy, přijímal vedle univerzálí *in predicando* (ve smyslu *termini mentales*) i *universalia in causado*. Třetím modem v této klasifikaci byla *universalia in essendo*, jež jednoznačně odmítli. A jelikož tu znovu slyšíme o typu univerzálí, k němuž se Hus hlásil, stojí za povšimnutí, že Marsilius rozlišuje dva výklady univerzálí *in essendo*, jeden Platonův („quod essent quiditates separate a singularibus“) a druhý Alberta Velikého i Tomáše Akvinského („quod universalia non essent separata, sed essent in rebus singularibus inseparabilia ab eis“).⁵⁰

V době, kdy v Praze vešly ve známost filozofické traktáty Jana Wyclifa, museli k nim dříve či později zaujmout stanovisko i domácí nominalisté. Patrně nejstarší pražskou polemikou s Wyclifovým pojetím univerzálí *in essendo* je *Replicacio de universalibus*, jež si vlastnoručně přepsal Hus v roce 1398, a k němuž připojil příznačný dovětek: „Explicit Replicacio de universalibus, quam si quis bene perspexerit videbit multo meliores rationes pro eisdem, quam contra eadem. Prime enim directe procedunt, alie vero cum extraneis cavillationibus.“⁵¹ Není snad již toto dostatečně pádné svědectví z pera muže, o jehož pojetí univerzálí tu jde? Specifičnost wyclifských univerzálí *ex parte rei* alias *in essendo* se dále odráží i v souboru argumentů *Contra universalia realia*, který mistr Johannes Arsen připojil k principiální kvestii svého kvodlibetu kolem roku 1400.⁵² Nominalista Arsen považoval univerzálie za pouhé abstrakce existující druhotně a nemající „esse extra animam“. Tím, že vyloučil možnost univerzálí ve smyslu „quiditates rerum singularium“, nemusel rozlišovat mezi umírněnými realisty a wyclifity.⁵³

[Nověji viz zejména Anthony KENNY, *The Realism of the De Universalibus*, in: Wyclif in his Times, Oxford 1986, s. 17–29; Paul Vincent SPADE, úvod k překladu: *John Wyclif, On Universals (Tractatus De universalibus)*, Anthony Kenny (překl.), Oxford 1985, s. VII–XLVII; a zejména Alessandro D. CONTI, *Wyclif's Logic and Metaphysics*, in: *A Companion to John Wyclif, Late Medieval Theologian*, Ian Christopher Levy (ed.), Leiden – Boston 2006, s. 67–125.]

48) Záměrně tu opomím posměšné a jiné invokativy mimo rámeček akademické diskuse, k nimž podrobně F. ŠMAHEL, *Universalia realia*, s. 808–809 a 812–815.

49) Srov. Mieczysław MARKOWSKI, *Problematyka uniwersaliów w polskich piętnastowiecznych pismach nominalistycznych*, *Studia mediewistyczne* 12, 1970, s. 74–82.

50) M. MARKOWSKI, *Problematyka uniwersaliów*, s. 82–85.

51) *Replicacio de universalibus*, in: *Johannis Wyclif Miscellanea philosophica I*, M. H. Dziewicki (ed.), London 1902, s. 161. Ze stylizace dovětku plyne, že šlo o přepis pisaře, tj. Husa. Zůstává ovšem možnost, že Hus přejal explicit z předlohy. Pro naši otázku je důležitá konkluze Wyclifova oponenta na s. 134: „Nullum universale reale in essendo est.“

52) Srov. František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 33, 1977, s. 199–215.

53) Ve svém souboru argumentů i autorit *Contra universalia realia* mistr Arsen výslovně v druhém článku uvádí *quod esse speciem vel genus non est de essentia rei* (rkp. Universitätsbibliothek Leipzig 1435, fol. 265v–267r).

Jelikož se však jeho výpady proti Wyclifovi nedotýkají materie, kterou by bylo možné postihnout u Husa, nemá Arsenova argumentace pro náš záměr většího významu. Nejinak je tomu s řadou jiných pramenů, jež mlčky pomímám.⁵⁴

Více slibuje záznam disputace v podobě čtyř kvestií, v nichž na přelomu 14. a 15. století mistr Jan z Münsterbergu (Ziębic) polemicky vyhrotil některé závažné otázky pražského sporu.⁵⁵ Pro konfrontaci s Husem je v tomto případě výhodné, že se mistr Münsterberg hlásil k umírněnému realismu.⁵⁶ Ze závěrečné poznámky k druhé kvestii plyne, že rozlišoval jednak *universale loycale*, jednak *universale reale*. Prvý typ dále dělil na *universale in enunciando*, *in distribuendo*, *in significando vel supponendo*, druhý typ členil na *universale in causando*, *in essendo et in participando*. Víme již, co nás především zajímá, a proto dodávám, že podle Münsterberga „universale in essendo dicitur, si esset una natura in multis, scilicet ens unum, quod esset realiter in multis“.⁵⁷ Ne náhodou Münsterberg právě tomuto modu věnoval nejvíce pozornosti v kvestii výmluvně nazvané „Utrum sint universalia in essendo“. Jsme právem zvědaví, jak se tento pražský mistr, který se ani v nejmenším nechce odchýlit od Aristotela a který před Occamem dává přednost Aegidiu Romanovi, Dunsu Scotovi a Albertu Velikému, vysloví. Nuže, Münsterberg není zásadně proti univerzálím *in essendo*, nýbrž jen proti takovému jejich pojetí, které nečiní podstatného rozdílu mezi obecnými pojmy a jejich jednotlivinami.⁵⁸ V této souvislosti si pak Münsterberg jistě ne bez příčiny bere na mušku Wyclifa a jeho stoupence, jež opovržlivě nazývá „truphatores realiste“.⁵⁹

Zatímco Jan z Münsterbergu nepodleh silnému vlivu pařížského nominalismu, jiní polští mistři, kteří prošli Prahou anebo kteří byli s tamními doktrinálními spory dobře seznámeni, byli vesměs příslušníky buridanovské školy. Prvá kritika wyclifských univerzálí zazněla v Krakově již roku 1406. Neznámý autor komentáře *Super Isagogen Porphyrii* rozhodně odmítl jak Platonovo, tak Wyclifovo pojetí univerzálí *in essendo*. A jelikož i zde záleží na každém slově, musíme uvést celé místo v původním znění: „Aliud dicitur universale in essendo et nullum tale est. Unde posicio talium universalium fuit duplex. Plato posuit, quod esset unum universale, quod esset distinctum a quolibet individuo et esset principium omnium suorum individuorum et hoc eciam reprobatur septimo Metaphisice. Alii ponunt universale, quod esset una essentia et esset omnia sua individua et esset in quolibet

54) Z toho však nelze vyvozovat, že by pražské komentáře *Super Isagogen Porphyrii*, *Super De anima Aristotelis*, *Super Physicorum Aristotelis* či *Super Metaphysicam Aristotelis* se vylíhly problematice univerzálí.

55) Kvestie Jana z Münsterbergu, jež se dochovaly pouze v rukopise Österreichische Nationalbibliothek Wien Cod. 4483, fol. 54v–61v, uvedl do literatury J. SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 207–208.

56) „Michi apparet, quod ille rationes scilicet Egidii, Scoti et Alberti Magni persuadent iterum, quod ponenda sunt universalia in rebus condistincta signis significantibus naturaliter proprie et ergo nolo illas rationes solve, quia non video quomodo,“ tamtéž, fol. 55v.

57) Tamtéž, fol. 56r.

58) Tamtéž, fol. 58v: „quod non sit ponendum universale in essendo quid sit idem cum singulare.“ Münsterbergův výrok „nolo quidquam dicere contra Aristotelem“ je v přímém protikladu s posměšnými glosami vůči téže autoritě v Husově stockholmském opisu Wyclifových traktátů typu „Tuto dadie Aristotelesovi v roh“ (srov. V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus 1*, s. 60).

59) Tamtéž, fol. 59v.

individuo divisim. Istam invenit Wiclif et ista videtur esse magis erronea quam prima.⁶⁰ Kupodivu autor nechal bez povšimnutí třetí „opinio“, názory Alberta Velikého a Tomáše Akvinského. Ani tato konfrontace však v krakovském učeném prostředí nechyběla, jak můžeme doložit na příkladě jednoho z prvořadých děl polské středověké filozofie, komentáři *Super Isagogen Porphyrii* Benedikta Hesseho z let 1416–1420.

V tradici buridanovské školy mistr Hesse z Krakova ostře kritizuje platonskou koncepci. „Monstruosum est enim. hoc,“ praví dokonce, „quod quiditates seu essentia esset distincta a re, cuius est essentia.“ Stejně bludná je však i cesta wyclifitů a husitů, kteří si pod *universale in essendo* představují „unam essentiam communem in essendo coniunctam singularibus divisim“. A do třetice, abychom měli realistickou stupnici úplnou, další zastávají „unum conceptum abstractum ab omnibus singularibus et sic universale quoad speciem humanam est conceptus communis abstractus a singularibus“. A to je podle mistra Benedikta „opinio sancti Thome et communiter nostra“. ⁶¹ Téměř shodnými slovy charakterizují wyclifsko-husitský modus i jiné krakovské komentáře z 15. století. ⁶² Odpůrci wyclifského pojetí univerzálií na středoevropských univerzitách se tudíž shodují v odmítnutí univerzálií *in essendo* ve smyslu „una essentia vel natura communis, que non esset distincta a singularibus, sed esset in omnibus singularibus divisim“.

Nyní je na čase přesunout pozornost na pražské wyclifity. Místo únavného výčtu různých děl a jejich subtilních odlišností dám tentokrát přednost dvěma obšírně vypracovaným kvestiím (*posiciones*) mistra Štěpána z Pálče, které přehledně a jednoznačně vystihují *opinio communis* pražské wyclifské školy. Východiskem bude zejména kvestie „Utrum universalia habeant solum nude pure esse in intellectu divino vel propter operationem intellectus creati subsistant realiter in propria forma“ (UUHS), jejíž oblibu dokládá dochování v devíti rukopisech. ⁶³ Také Pálče, jako mnozí před ním i po něm, dělí univerzálie na tři známé skupiny: *ante rem*, *in re* a *post rem*. Ve shodě s Robertem Grossetestem ⁶⁴ Pálče v několika větách odbývá třetí skupinu, tj. „conceptus communes vel termini communiter significantes“. Každé podobné *universale post rem (in signis)* je mu prostě „impertinens“. ⁶⁵ O to větší pozornosti se v Pálčově kvestii UUHS těší *universalia ante rem*, jež jsou dvojí: „uno modo est forma communis exemplaris eterna in mente divina, secundum quam Deus est productivus creature ad extra et illo modo idee communes sunt universalia ante rem. Alio modo universale ante rem est ratio communis creata

60) M. MARKOWSKI, *Problematyka uniwersaliów*, s. 92.

61) Tamtéž, s. 99.

62) Tamtéž, s. 111–113, 115 a 121. Dále srov. Zofia WŁODEK, *Filozofia bytu* (Dzieje filozofii średniowiecznej w Polsce III), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, s. 33–55.

63) Kvestii UUHS vydal Ryszard Palacz, *La „Positio de universalibus“ d'Etienne de Palecz*, MPP 14, 1970, s. 113–129.

64) Není v této souvislosti bez významu, že na Grossetestovu stupnici univerzálií navazoval i Wyclif. K tomu J. A. ROBSON, *Wyclif & the Oxford Schools*, s. 148–150.

65) R. PALACZ, *La „Positio de universalibus“*, s. 123: „quia non est pertinens dictum, quod terminus ex eo quod significat universaliter est universale“.

in causis superioribus ut orbibus celestibus vel etiam in causis inferioribus que rationes vocantur forme seminales insite rebus.“⁶⁶

Tolik pro celkovou orientaci, neboť ve středu našeho zájmu zůstávají univerzálie *in re*. V kvestii UUHS je Pálče překvapivě stručný, neboť se omezuje na věcné postižení rozdílů trojího odlišného pojetí. Stoupenci prvé koncepce (Platon, Bur-laesus) pojímali *universale in re* za „realiter, essentialiter distinctum a singularibus“. Naproti tomu Aegidius Romanus a sv. Tomáš Akvinský, kteří se v tomto ohledu drželi Aristotela a Averroa, mínili, že „res singularis dicitur universalis denominatione extrinseca solum, quando apprehenditur universaliter“. Konečně třetí cesta vede podle Pálče kdesi uprostřed, protože souhlasí s prvním míněním v tom, že „universale est singulare et econtra“ a s druhým názorem zase v tom, že „universale differt a singularibus formaliter“. ⁶⁷ Přes tyto naznačené shody má třetí cesta i své podstatné odlišnosti, které Pálče pominul. Na rozdíl od ryzích platoniků obhajuje *distinctio formalis* mezi všeobecninami a jejich jednotlivinami. Kategorie formální distinkce má ve filozofických spisech pražských wyclifitů závažné místo. A i když ji nelze brát za jediný a výlučný znak wyclifského pojetí univerzálií, neboť se shoduje s distinkcí scotistickou, přece jen se výrazně odlišuje od tzv. virtuální distinkce užívané tomisty. ⁶⁸ Jelikož záhy vyjde najevo, že i Hus přijímal za svou formální distinkci, má rozlišení obojího typu distinkce nemalou roli při ověřování údajně tomistického zdroje Husova pojetí univerzálií *in re*. Avšak již to, že střední cesta podle Pálče připouští jistou „formam vel naturam communem multis suppositis communicatam“, odlišovala se nejen od platoniků, ale i od aristotelovské školy, jež předpokládala, že tato „forma communis“ je pouhou abstrakcí stvořeného intelektu a jako taková že existuje „solum per intellectum“.

Všechny pochybnosti o tom, zda právě touto střední cestou šli nejen pražští wyclifité, ale i jejich oxfordský učitel, odstraňuje jiná Pálčova kvestie „Utrum universale sit aliquid extra animam preter operationem intellectus“ (UUSA). Pálče v ní předně rozvíjí své výhrady proti představitelům druhé cesty (Aegidius Romanus, Albertus Magnus) a navíc pak výslovně potvrzuje, že uvedená střední cesta je skutečně Wyclifova: „Est adhuc alia opinio de universalibus in re, que videtur omnium firmissima, et est reverendi magistri Johannis dicti Wycleff, sacre theologie professoris egregii et loysi arguti, qui dicit, quod universale in re est natura communis fundata in suis suppositis, ut sunt genera et species.“⁶⁹

Okruh naší odbočky se uzavírá a začíná nabývat smyslu. Víme-li, že podle Husa je rody a druhy třeba chápat jedině jako „universalia in re vel in essendo“, můžeme se nyní ptát, kterému ze tří realistických modů dával vůdce pražského reformního hnutí přednost. Odpověď je skryta v následujícím výroku z Husova komentáře *Su-*

66) R. PALACZ, *La „Positio“*, s. 117.

67) Tamtéž, s. 122.

68) Podle podnětné studie S. SOUSEDÍKA, *Pojem „distinctio formalis“*, s. 1028, je tzv. virtuální distinkce tomistů *a parte rei* pouhou distinguibilitou, pouhou možností býti rozlišen, přičemž tato možnost může být aktualizována jedině v rozumu a od rozumu, tj. intencionálně.

69) Srov. František ŠMAHEL, *Circa universalia sunt dubitationes non paucae II. Pálčova kvestie UUSA v MS ÖNB Wien 4483, FČ 18, 1970, s. 994.*

per quatuor Sententiarum Petri Lombardi: „Unde sicud Aristoteles tangit opinionem antiquorum de universalibus dicens, quod quidam dixerunt, quod universale et singulare sunt penitus idem, ne re nec ratione unum differens ab altero, quidam vero, quod differunt essentialiter et secundum rationem. Quarum opiniorum utraque est falsa, sed tertia media dicens, quod universale et suum singulare sunt idem essentialiter et differunt ratione sive formaliter. Nam idem sunt homo specificus et Sortes, quia eadem essentia, sed alia est ratio hominis specifici, quia predicabilitas de multis, alia vero ratio Sortis, quia individualitas...“⁷⁰

Ač svými slovy, Hus říká přesně totéž, co v Pálčových kvestiích UUHS a UUSA vystupuje jako mínění Wyclifovo. Aby pak padly poslední námitky, poslyšme, co sám Wyclif v úvodní části traktátu *De universalibus* naznačuje o obsahu čtvrté kapitoly. Mimo jiné v ní slibuje výklad o třech míněních, „quarum tertia concordat extremas, concedens cum prima, quod omne universale est singulare, licet inter ea sit distincio rationis [a dodejme] sive formalis“.⁷¹ Na základě soudobé proti-wyclifské polemiky, s pomocí Pálčových kvestií o univerzálích a konečně i prostřednictvím citace oxfordského profesora tak odmítám domněnku, že v pojetí univerzálí *in re* Hus nenásledoval Wyclifa, nýbrž aristoteliky tomistické školy.

Universalia in re: Testimonium fidei christiane

Hus jako filozof byl a zůstává žákem oxfordského realisty Wyclifa. Tím však není konec všem nejasnostem. Nemohlo nám ku příkladu uniknout, že Pálec, Hus i Wyclif shodně označují vlastní stanovisko jako střední cestu, jež v jistém ohledu popírá a současně směřuje hlediska dvou krajních směrů. Dosavadní klasifikace tím doznává značnou trhlinu. A jelikož wyclifské představy o zlaté střední cestě dobře odpovídají reformnímu tradicionalismu tohoto proudu, bylo by na místě vypustit nepřesná významová spojení „krajní či výstřední wyclifský realismus“ z odborného slovníku.

Podobně je třeba být ve střehu při sledování možných závislostí jednoho autora na druhém. Zatím se Hus při srovnání s Wyclifem jevil převážně jako epigon. Kdyby se stejnou důkladností byly zkoumány Wyclifovy spisy ve vztahu k dílům předchůdců, není vyloučeno, že by i ony zčásti pozbyly své původnosti.⁷² Vlastně by to ani nemělo překvapit, neboť školská filozofie pozdního středověku byla jen výjimečně více než uměním reprodukce a náročnou duševní hrou. Navíc filozofie byla sounáležitostí učeného mládí, jakousi zkouškou zralosti otvírající brány

70) *Super IV Sententiarum*, Václav Flajšhans (ed.), (Spisy M. Jana Husi 4), Praha 1904, s. 150 (I, dist. XXXIII, 3). P. de Vooght, *L'Hérésie II*, s. 886, pozn. 42, uvádí pouze druhou část výroku, čímž vypadla důležitá souvislost s dvěma odlišnými realistickými výklady.

71) *Johannis Wyclif: De universalibus. Edice úvodní části traktátu*, Vilém Herold (ed.), FČ 18, 1970, s. 1003. [V edici celého traktátu, kterou pořídil Ivan J. Mueller, *John Wyclif, Tractatus De universalibus*, Oxford 1985, s. 3.]

72) Přehledně se Wyclifovými zdroji zabývali S. H. THOMSON, *The Philosophical Basis of Wyclif's Theology*, *The Journal of Religion* 11, 1931, s. 86–116; a J. A. ROBSON, *Wyclif & the Oxford Schools I. The Precursors of Wyclif*, s. 9n.

vyšším naukám. Wyclif příkladně sepsal svou logickou *Summu* na počátku učitelské dráhy. Kolik původního mohlo být v dílech nezralých učenců, jež od nich požadoval učební režim artistické fakulty?

Nejednomu mistru ani nezbyvalo času ověřit si, zda výroky autorit odpovídají předloze a kontextu příslušného díla. Mínění sv. Tomáše se například v univerzitní literatuře filozofického typu traduje jako několik stereotypních formulí, jež lze sice v Tomášově rozsáhlém díle obvykle doložit, jež však zdaleka nepostihují složitě předivo spekulací částečně odlišných v jednotlivých spisech.⁷³ Proto také musím své vývody o údajných Husových zdrojích upřesnit: Hus nebyl co do pojetí univerzálí aristotelikem tomistického odstínu v optice vlastní doby. Není tudíž vyloučeno, že další bádání vynese na povrch i jiné styčné body, než na které poukázal Paul de Vooght, a že v optice kritické srovnávací analýzy vystoupí do popředí i skutečné závislosti Husa na Tomášovi. I tak by však nejspíše šlo o závislost z Husovy strany netušenou a neuvědomělou.

Jednoznačné postižení doktrinní specifčnosti či filozofické orientace není u řady středověkých učenců snadné. Jestliže i jeden z věhlasných Husových protivníků, samotný Jean Gerson, je střídavě považován za nominalistu a realistu,⁷⁴ musíme s jistou nevyhraněností počítat i v jiných případech. Nikoli však u Husa, který – jak jsem se snažil prokázat – se hlásil k realistickému pojetí univerzálí svého oxfordského učitele. Díky tomuto poznatku pak nabývají na významu i jiná místa z Husových spisů, k nimž doposud nebyla příležitost přihlídnout.

Hus předně spolu s Wyclifem a jeho pražskými žáky uznává univerzálie *ante rem* ve smyslu *in causacione*.⁷⁵ Bůh jako prvé pomyslné, neměnné, všemohoucí a vševědoucí jsoucno (*ens*)⁷⁶ je působící a konečná příčina každého účinku (*effectus*), z níž jako od nejdokonalejšího začátku a do níž jako do nejlepšího konce vše vyúsťuje.⁷⁷ Bůh – tvůrce universa⁷⁸ – si ovšem nepočínal s přímočarou jednoduchostí biblické Genesis. Každé ze stvořených věcí smyslového světa totiž předcházela věčný ideální

73) O shodách mezi Albertem Velikým a Tomášem Akvinským již Karl von PRANTL, *Geschichte der Logik im Abendlande III*, Leipzig 1927, s. 109n, kde v poznámkovém aparátu reprezentativní výbor citací. Dále srov. F. UEBERWEGS, *Grundriss der Geschichte der patristischen und scholastischen Zeit*, Matthias Baumgartner (ed.), Berlin 1915, s. 470n, 490n; a A. FOREST, *La structure métaphysique du concret selon St. Thomas d'Aquin*, Paris 1956, s. 77–83; Etienne GILSON, *La philosophie au Moyen Âge*, 2. vyd., Paris 1962, kap. VIII–IX; *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*, Cambridge 1982, 1984.

74) Srov. např. Stefan SWIEŻAWSKI, *Dzieje filozofii europejskiej XV wieku I*, Warszawa 1974, s. 267–268. Další literaturu uvádí F. ŠMAHEL, *Universalia realia*, s. 811, pozn. 68.

75) Srov. Johannes Wyclif, *De universalibus*, rkp. Österreichische Nationalbibliothek Wien 5204, fol. 4r: „triplex est maneries universalium in genere. Primum universale est causacione, ut Deus est causa universalissima et post eum res universales create secundum ordinem quo originaliter procedunt a deo.“ [John Wyclif, *Tractatus De universalibus*, Ivan J. Mueller (ed.), Oxford 1985, s. 15.]

76) Husova kvestie *principalis* na kvodlibetu 1411 příznačně zní: „Utrum a primo ente intellectivo et inmutabili, omnipotenti, omniscienti, dependeat optima dispositio universi“ (UAPE), *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 3–30.

77) Srov. kvestii UPEP, *Four Unpublished Questiones*, S. H. Thomson (ed.), s. 80. [Viz novější edici *Magistri Iohannis Hus Questiones*, Jiří Kejř (ed.), (CC CM 205), Turnhout 2004, s. 27.]

78) „Omnes res simul sunt universum“, praví Hus v kvestii UAPE, *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 14 [CC CM 211, s. 24].

předobraz (*racio idealis, exemplar eternum*) v boží mysli.⁷⁹ Souhrn těchto věčných předobrazů, jež Hus prostě někdy zve ideami (*ydee*),⁸⁰ je onen proslulý svět idejí (*mundus architypus*) podle něhož Bůh vytvářel vše, co mělo být stvořeno pro vnější svět (*ad extra*).⁸¹ Tělesný svět (*mundus sensibilis*) neexistuje věčně, z čehož Husovi plyne, že Platonův názor o vytvoření tělesného světa je fyzicky (*phisice*) podložen, zatímco Aristotelovo mínění o jeho údajné věčnosti nic neváží. Na případnou námitku, že v „Aristotelově“ škole kárá Aristotela, odpovídá citací první knihy *Etik*: „Přítel Plato, přítelkyně pravda. Z obou těchto přátel je třeba dát přednost svaté pravdě. Hle, v tomto s Aristotelem souhlasím a s oním nikoli.“⁸²

Ačkoli každý *effectus*, každá součást sensibelního světa má svůj počátek a ve své tělesnosti není věčná, je přesto věčná díky svému inteligibilnímu, ideálnímu bytí v samotném Bohu. Dostáváme se tak k vlastnímu jádru wyclifské metafyziky, k participaci stvořené jednotliviny na božském bytí prostřednictvím dvojího způsobu bytí. Hus se k této otázce vyjadřuje jednoznačně, takže nemůže být sporu o jeho wyclifském východisku. Každý výsledek tvůrčího aktu Boha, jednodušeji, každá stvořená věc má trojí bytí: „esse in deo, esse in causis secundis et terció esse in propria existencia sive forma“.⁸³ Mezi jednotlivými mody je vztah závislosti nižšího na vyšším, neboli *ordo essentialis universi*, jež se tak často objevuje ve filozofickém slovníku pražského realistického okruhu.⁸⁴ „Primum esse vocatur secundum antiquos philosophos ut Socratem, Platonem, Anaximandros, Senecam et venerabilem Boecium esse ydeale sive exemplare, ad cuius similitudinem in propria existencia res consistit. Secundum vero vocatur naturale, quia res in suis causis secundis, et sic principiis, naturaliter conservatur. Tercium vero esse dicitur

79) Termín *rationes ydeales* např. v Husově komentáři *Super IV Sententiarum*, V. Flajšhans (ed.), s. 22, termín *exemplaria eterna* v příručce *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 92. [CC CM 211, s. 24, s. 125.]

80) Srov. *Platonis probata deitas cum ydeis*, in: *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 3 a dále s. 156–157. [CC CM 211, s. 7]

81) *Super IV. Sententiarum*, V. Flajšhans (ed.), s. 20–23 a 385, dále *Commentum Super Summam naturalium*, rkp. Univerzitní knihovny v Praze X F 27, fol. 180v: „Pro textu notandum, quod mundus architypus est multitudo omnium rationum idealium in mente divina secundum quas deus omnium factibilium est ad extra producens.“ Tato formulace se běžně vyskytuje ve spisech pražských wyclifských realistů.

82) „Opinio Platonis de facione mundi corporei est physice sustinenda... Argumentum Aristotelis ex eternitate mundi corporei quo ad existenciam nichil probavit. Sed dicit aliquis: in scolis Aristotelis Aristotelem reprehendis. Certe teneo cum Aristotele dicente primo Ethicorum: ‚Amicus Plato, amica veritas.‘ Utriusque autem amicis existentibus sanctum est prehonore veritatem. Ecce in isto Aristotelem approbo et in primo reprehendo.“ Kvestie UPEP, *Four Unpublished Questiones*, S. H. Thomson (ed.), s. 81 [Magistri Iohannis Hus, J. Kejř (ed.), s. 28–29]. O Platonovi Hus vždy mluví se vši úctou a vážností, jednou o něm dokonce praví „Plato divinissimus“. *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 32. Některé další citace uvádí Edouard JEANNEAU, *Plato apud Bohemos*, Medieval Studies 41, 1979, s. 207–208, 212n. Platona Hus znal ovšem jen zprostředkovaně, Platon vesměs v jeho spisech vystupuje jako „persona ficta“.

83) Kvestie UPEP, *Four Unpublished Questiones*, S. H. Thomson (ed.), s. 80 [Magistri Iohannis Hus, J. Kejř (ed.), s. 27] a dále *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 58 a 92 [CC CM 211, s. 81a 125]. Téměř shodné formulace nalezneme např. u Wyclifa: *Joannis Wyclif Trialogus cum Supplemento Trialogii*, G. V. Lechler (ed.), Oxford 1869, s. 86; i u Štěpána Pálče, kvestie UUHS, R. Palacz (ed.), *La „Positio“*, s. 117–118.

84) Jedna z kvestií Husova kvodlibetu např. zní: „Utrum ad perfectum ordinem essencialem universi necessario sit ponendum ens analogum, commune deo et creaturis“. In: *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 170 a tamtéž, s. 14 *gradus essendi*.

existencium in propria forma atque specie, verbi gracia quilibet homo primo habet esse intelligibile in deo post factum esse in primo facto, scilicet ente analogo et terció esse existere individuale et huic dicto conformiter antiqui greci tria verba substantancia posuerunt, scilicet sum, fio, existo...“⁸⁵ Ústřední význam tu připadá kategorii analogického jsočna (*ens analogum*), z níž Wyclif vyvozoval svou doktrínu o participaci jednotlivin na jejich univerzáliích.⁸⁶ Až na jednu příznačnou zmínku Hus se sice touto kategorií širší nezabýval, z výše uvedeného kontextu je však zřejmé, že jí přikládal stejný smysl jako wyclifská škola.⁸⁷

Jestliže i u Wyclifa se jednotlivé části jeho výkladu universa překrývají a jindy zase ponechávají mezi sebou příliš velké mezery, tím hůře lze rekonstruovat homogenní pojetí světa na základě zlomků Husovy filozofické pozůstalosti. Někdy je dokonce velice obtížné rozpoznat, zda Hus se v té které věci poučil u Wyclifa, či nikoli. Příkladem nad jiné poučným je Husova kvestie „Utrum materia prima nunc sub una forma substanciali et nunc sub alia existens sit informis“ (UMPN),⁸⁸ jež podle interpretace Paula de Vooghta neodráží nic než čistý tomismus.⁸⁹ Jak vůbec Hus odpovídá na danou otázku? V souladu s esenciálním řádem věci, o němž již byla zmínka výše, Hus považuje za první substanci Boha. Hned tu jde za Aristotela, který prvou substanci ztotožnil s kategorií „materia prima“. Hus mimoděk objasňuje vzájemný vztah mezi Bohem a první materií v jiné kvestii, kde vykládá, co je třeba rozumět pod rody a druhy *in essendo*: „per tales species et talia genera animantium in essendo non possunt intelligi, nisi speciales et generales quiditates rerum animatorum, in quas et secundum quas a Deo active et a prima materia materialiter res multe fuerunt producte productionibus substancialibus quiditativis, cum productio substancialis, quiditativa in species et secundum speciem non potest intelligi, nisi productio quiditativa secundum quiditatem specialem. Et similiter productio substancialis quiditativa in genus et secundum genus non potest intelligi nisi productio quiditativa in generalem et secundum quiditatem.“⁹⁰

Vraťme se však ke kvestii UMPN. Husovi se zdá vhodnější používat termín *subsistencia*, neboť první materie „subsistit formis ut fundamentum“.⁹¹ Dále Hus dospívá k důležité konkluzi: „materia prima pro mensura prioritatis nature caret omni forma ipsam informante actualiter“. Jinými slovy, první materie předchází svou esenciální přirozeností (*natura*) substanciální formě,⁹² nikoli však časem

85) Kvestie UPEP, *Four Unpublished Questiones*, s. 80 [Magistri Iohannis Hus, J. Kejř (ed.), s. 27].

86) K tomu již S. H. THOMSON, *The Philosophical Basis*, s. 99–100.

87) „Ens analogum predicatur de omnibus et est in omnibus sicut partibus subiectivis vel in modo“, in: *Quodlibet*, B. Ryba (ed.), s. 27. Srov. též titul kvestie v pozn. 84.

88) Kvestii UMPN vydal S. H. Thomson, *Four Unpublished Questiones*, s. 75–79 [Magistri Iohannis Hus, J. Kejř (ed.), s. 157–167].

89) P. de VOOGHT, *L'Hérésie II*, s. 883.

90) Kvestie UOTF, *Four Unpublished Questiones*, S. H. Thomson (ed.), s. 86 [Magistri Iohannis Hus, J. Kejř (ed.), s. 8–9].

91) Hus tu rozvádí Wyclifovu argumentaci ve IV. kapitoly traktátu *De materia et forma*, Miscellanea I, s. 191.

92) Hus vysvětluje: „omne designatum per abstractum terminum alicuius substancie est forma substancialis, ut humanitas, aqueitas, igneitas, lapiditas et sic de aliis“ (kvestie UMPN, *Four Unpublished Questiones*, s. 76 [Magistri Iohannis Hus, J. Kejř (ed.), s. 161]. Srov. k tomu *Joannis Wyclif Trialogus*, G. Lechler (ed.), s. 88.

(*tempore*).⁹³ Bůh stvořil *naturaliter* první materii dříve, než existovala v jakékoli formě i druhu. V tomto zvláštním případě je první materie bez jakékoli formy (*informis*), a je tak prostou esencí (*essencia nuda*).⁹⁴ Wyclif tuto složitou otázku vystihl stručně a srozumitelně: „essencia igitur in potencia, ex se indifferens ad quamcunque formam, est materia prima“.⁹⁵ Husovo řešení kvěstie UMPN, jež připouští bezforemnost první materie jedině ve stadiu esenciální priority (*pro gradu prioritatis nature*), není tudíž v rozporu s Wyclifem.

Hus se v kvěstii UMPN stále dovolává Aristotela a přitom ne vždy s ním souhlasí. Tomáše Akvinského ani Jana Wyclifa jmenovitě neuvádí, třebaže by bylo možné prokázat věcnou shodu některých pasáží uvedené kvěstie s výroky obou učených autorit. Jde tu však v pozadí opravdu o souboj dvou autorit? Shody mezi Tomášem a Husem, jež shromáždil Paul de Vooght na podporu své argumentace, nevylučují možnost, že Hus hledal poučení ve Wyclifově spisu *De materia et forma*. Věcnou spřízněnost zdá se podtrhovat i okolnost, že fragment Husovy kvěstie UMPN se dochoval zároveň s textem právě uvedeného Wyclifova traktátu v rukopise pražské Národní knihovny III G 10.⁹⁶ A přesto by nebylo moudré Husovu závislost na Wyclifovi jednostranně zdůrazňovat, neboť je třeba mít na zřeteli i celkové proměny ve výkladu přírodovědných pojmů od 12. do 15. století. Proti nominalisticko-buridanovské koncepci první materie se Wyclif zřejmě přidržel tomistického výkladu Aristotela.⁹⁷ Do jaké míry tomu tak bylo a do jaké míry byla wyclifská metafyzika přírody průlomem směrem k novověku, bude však nutno ještě podrobně zkoumat.⁹⁸

Ukázalo se, že ani kvěstie UMPN není výjimkou z pravidla a odbočkou z wyclifské „střední“ cesty při výkladu univerzálií *in re*. Byla však pro Husa znalost univerzálií stejně nezbytným předstupněm vedoucím k poznání skrytých pravd, jak tomu bylo u oxfordského profesora.⁹⁹ Otázka možné závislosti teologických, právnických a politických doktrín na filozofických zdrojích se zdaleka netýká jen Husa. Její závažnost vystupuje do popředí již delší dobu, přičemž je z metodického hlediska příznačné, že odpovědi se zhusta pohybují v mezních polohách.

93) *Prioritas nature* Hus podrobně rozvádí, a to znovu v souladu s Wyclifem, *De materia et forma*, *Miscellanea I*, M. H. Dziewicki (ed.), s. 212n a 227.

94) Obdobně Wyclif, *De materia et forma*, *Miscellanea I*, M. H. Dziewicki (ed.), s. 184; a *Triologus*, G. Lechler (ed.), s. 87.

95) *De materia et forma*, *Miscellanea I*, M. H. Dziewicki (ed.), s. 192.

96) Srov. *Four Unpublished Questiones*, s. 74–75 [*Magistri Iohannis Hus, J. Keř (ed.)*, s. XIII].

97) Vedle základních prací A. Maierové třeba stále více přihlížet k pracím polských badatelů. Srov. např. M. A. KRAPIEC, *Materia i forma. Ich różne rozumienie w historii filozofii*, *Roczniki Filozoficzne* 16, 1968, s. 55n; a Mieczysław MARKOWSKI, *Filozofia przyrody w pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976.

98) Antiaristotelovský a protitomistický výklad pojmu *materia prima* u Wyclifa zjišťuje Robert KALIVODA, *K otázce vzniku kategorie materiální substance ve středověké filosofii*, *FČ* 13, 1965, s. 89; a též, Johannes Wyclifs *Metaphysik des extremen Realismus und ihre Bedeutung im Endstadium der mittelalterlichen Philosophie*, *Miscellanea Mediaevalia* 2, Berlin 1963, s. 722.

99) „Noticia universalium est gradus precipuus scale sapiencie ad indagandum veritates absconditas.“ Johannes Wyclif, *De Universalibus*, Österreichische Nationalbibliothek Wien 5204, fol. 34r [*Tractatus De universalibus*, I. J. Mueller (ed.), s. 175].

Jedním extrémem je nadřazování filozofické spekulace jiným oblastem myšlení,¹⁰⁰ druhým zase přehlížení relací mezi jednotlivými duchovními oblastmi. Zastáncem druhého přístupu je mimo jiné Paul de Vooght, který již před lety prohlásil, že myšlení středověkých učenců bylo teologické a že filozofie byla jen služkou teologie.¹⁰¹ V souladu s touto obnovenou středověkou maximou neposuzuje Wyclifovo kacírství jako vyústění jeho abstraktního myšlení, nýbrž jako revoltu proti struktuře a praktikám hierarchické církve. A i když Paul de Vooght zcela nevylučuje vliv filozofického realismu na formování wyclifismu, popírá, že by učení o univerzáliích bylo jeho prazdrojem.¹⁰² Mám-li naznačit vlastní názor, pak další diskuse má své oprávnění jedině tehdy, bude-li sledovat konkrétní relace, a nikoli dilema priority.¹⁰³ Předběžně mohu napovědět jen tolik, že v případě nejen Wyclifa, ale i Petra Payna a Jeronýma Pražského je třeba počítat s širším prostorem autonomního působení ryze filozofického myšlení, než které mu vymezuje Paul de Vooght.¹⁰⁴

Pro vztah mezi Husovou filozofií platí, co výstižně napsal Gordon Leff: ačkoli Hus akceptoval stejný typ realismu jako Wyclif, vše, co řekl, mohlo být řečeno bez pomoci tohoto realismu.¹⁰⁵ Pokud jde o druhou formulaci, je jakoby echem toho, co na opačné straně Kanálu prokázal o Husově pojetí církve i eucharistie Paul de Vooght.¹⁰⁶ A přestože Hus slovy přisoudil wyclifskému pojetí univerzálií *in re* váhu svědectví křesťanské víry,¹⁰⁷ jeho reformní úsilí pramenilo z jiných zdrojů než z filozofické spekulace o povaze obecných pojmů.

100) Vedle sporu o filozofické zdroje Wyclifovy teologie paralelně probíhá diskuse o vlivu nominalismu na politické teorie 14. století. K tomu naposled C. ZUCKERMAN, *The relationship of theories of universals to theories of church government in the Middle Ages: A critique of previous views*, *Journal of the History of Ideas* 35, 1975, s. 579–594, kde je další literatura.

101) Ve sdělení nazvaném *De l'usage de la philosophie en théologie: un exemple emprunté aux théologiens de la première Réforme* na II. Symposium Hussianum Pragense v říjnu 1967.

102) V recenzi na knihu G. A. BENRATHA, *Wyclifs Bibelkommentar*, *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 62, 1967, s. 834.

103) Obtížnost určení priority lze dobře ukázat na příkladě Wyclifova remanentního učení. Zatímco Paul de Vooght z chronologie Wyclifových spisů vyvozuje, že rozhodující impuls patřil teologickému poznání (*L'Hérésie II*, s. 815), Gordon Leff bere v potaz postupné zrání učence, který po celý život nepřestal metafyzicky zdůvodňovat své teologické názory (*Wyclif and Hus*, s. 391).

104) Budu-li mít možnost, rád bych se k této problematice vrátil ve studiích o Jeronýmu Pražském a Petru Paynovi. [V prvním případě se tak stalo, viz zejména moji knihu *Život a dílo Jeronýma Pražského*, Praha 2010, pokud jde o Payna, dospěl jsem jen k nástinu životopisu: *Curriculum vitae Magistri Petri Payne*, in: In memoriam Josefa Macka (1922–1991), Miloslav Polívka – František Šmahel (ed.), Praha 1996, s. 141–160.]

105) G. LEFF, *Wyclif and Hus*, s. 403.

106) Srov. P. de VOOGHT, *L'Hérésie II*, s. 527n, 779n. Srov. tamtéž s. 893–894 polemiku s H. RIEDLINGEREM, *Ekklesiologie und Christologie bei Johannes Hus*, in: Von Konstanz nach Trient, München 1972, s. 47–55.

107) „Negare testimonium fidei christiane de speciebus in essendo et similiter de generibus in essendo rerum animatarum non est mentis sane,“ kvěstie UOTF, *Four Unpublished Questiones*, s. 85 [*Magistri Iohannis Hus, J. Keř (ed.)*, s. 8]. V *Commentum super Summam naturalium* Hus (?) mnohosiřně praví, že „res divine et humane sunt subiectum tocus philosophie“, přitom však všude úzkostlivě rozlišuje, co patří do filozofie, a co do teologie (např. fol. 131v, 144r, 161v, 195v).

* * *

Závěrem shrnuji: Hus-filozof nebyl aristotelikem tomistického směru, nýbrž stoupencem Wyclifova realismu „střední cesty“.¹⁰⁸ Husovo filozofické působení na pražské artistické fakultě bylo sice mnohostranné, nemělo však přímý a určující vliv na jeho reformně kritické učení. Kostnický údiv kardinála d'Aillyho nad nedůsledností Husova realismu měl tak své oprávnění. Nebylo to však k necti českého reformátora, který i tu zůstal věren své pravdě.

UTRAKVISTICKÁ UNIVERZITA

108) Druhou část této studie jsem přednesl na 5th European Symposium of Medieval Logic and Semantics 12. září 1979 v Krakově. V diskusi u kulatého stolu nebyly proti této textologické interpretaci podstaty pražského sporu o *universalia realia* vzneseny žádné zásadní námítky.

XVII. Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622

(spolu s Miroslavem Trucem)

Počty studentů a učitelů Univerzity Karlovy v letech 1433–1622 – Regionální a sociální původ graduovaných – Studenti z českých zemí na zahraničních univerzitách

Jedním z prvořadých úkolů, které je třeba řešit při studiu středověkých univerzit, je statistické zjištění počtu studentů a učitelů, národnostní i sociální rozbor obou těchto skupin a vymezení teritoriálního zázemí dané vysoké školy v určité etapě jejího vývoje.¹ Všechny tyto faktory jsou sice závislé na mnoha činitelích nejrůznější povahy, a nemohou proto být posuzovány samy o sobě, nicméně spolu s úrovní výuky, mírou vědeckého přínosu a společenského významu vytvářejí hlavní kritéria pro posuzování celkového působení a důležitosti té nebo oné univerzity. Platí-li toto obecně, platí to i pro studium dějin Univerzity Karlovy. Hned v úvodu budiž řečeno, že statistické údaje k dějinám pražského vysokého učení v letech 1433–1622 musí být nutně fragmentární a částečně i hypotetické povahy, protože k přesným a úplným údajům chybí nejdůležitější pramen, tj. univerzitní matriky. Ztráta tohoto nenahraditelného pramene nemůže však být důvodem k rezignaci na jakékoli zkoumání statistických ukazatelů, protože jinak bychom museli rezignovat i na komparace významu a velikosti pražské univerzity s ostatními středoevropskými univerzitami. Rok 1433 neodpovídá sice žádnému vžitému periodizačnímu mezníku – a za takový jej také nepovažujeme –, přesto jsme ho vzali za výchozí bod našich úvah, abychom mohli navázat na desetileté členění použité v tabulkách německého historika Franze Eulenburga.²

Počty studentů a učitelů Univerzity Karlovy v letech 1433–1622

Statistická šetření jsou především problémem vhodného technického způsobu zpracování a výběru jednotlivých údajů. Spolehlivé metody statistiky univerzitní frekvence použil již Friedrich Paulsen ve studii *Zur Gründung der deutschen Universitäten im Mittelalter*.³ Na Paulsenovy výsledky navázal Franz Eulenburg, jehož rozsáhlé pojednání *Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis*

1) Na XI. mezinárodním kongresu historiků ve Stockholmu to znovu zdůranil Sven STELLING-MICHAUD, *Rapports I, XIe Congrès International des Sciences Historiques*, Uppsala 1960, s. 121.

2) FRANZ EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis zur Gegenwart*, *Abhandlungen der Philologisch-Historischen Klasse der königlichen Sächsischen Gessellschaft der Wissenschaften XXIV/2*, Leipzig 1904, s. 1–323.

3) *Historische Zeitschrift* 45, 1881, s. 289–311.

zu *Gegenwart*⁴ zůstane ještě dlouhou dobu základní prací pro studium středoevropských univerzit.

Eulenburg zkoumá všechny vysoké školy německé jazykové oblasti, kterým byl propůjčen titul *studium generale*, a vychází přitom z následujících předpokladů:

- a) pro vnitřní vývoj vysokého učení není nedůležité, kolik posluchačů je navštěvovalo,
- b) význam instituce se mění s její velikostí,
- c) změny v návštěvnosti jsou charakteristickým rysem pro hodnocení celkového významu univerzity,
- d) návštěvnost odráží i míru úspěšnosti duchovního proudu, který na vysoké škole převládá.

Všechny tyto faktory Eulenburg shrnuje pod termín frekvence. Těsně s nimi ovšem souvisejí i otázky tzv. „Rekrutierungsgebiet“, druhu studia, délky pobytu, sociální příslušnosti, přípravy k povolání apod. Přímých pramenů měl i Eulenburg málo. Byly to především čtyři tzv. rotuli pro Kolín, jeden pro Heidelberg a dva prameny demografické povahy pro Heidelberg a Wittenberg z konce 16. století. V protikladu k předchozí literatuře, která s výjimkou Friedricha Paulsena pochybovala o účelnosti studia univerzitních matrik z hlediska statistiky, opřel Franz Eulenburg své zkoumání univerzitní frekvence o údaje matrik. Byla to základna opravdu široká, uvážíme-li, že z 50 univerzit, které přicházely v úvahu, jen dvě neměly zachovány matriky (Rinteln a Trevír). Mezery v matričních řadách byly navíc tak nepodstatné, že na ně nemusel být brán zvláštní zřetel. Frekvenci ovšem matriky přímo neudávají, neboť v nich není vyznačena délka studia jednotlivých posluchačů. Nejspornějším problémem je tudíž stanovení koeficientu pobytu. Eulenburg důmyslným postupem došel k závěru, že pro 15. až 17. století je nejvhodnější koeficient 1,8 (u Paulsena 2,33). Slabinou Eulenburgovy metody je to, že dostatečně nepřihlíží k specifčnosti poměrů na jednotlivých univerzitách. Není proto divu, že v leckterém směru byly jeho výpočty novějším badáním opraveny a doplněny. Konkrétně pro Jenu stanovil nedávno H. Leutenberger koeficient pobytu na 3,–, čímž se značně pozměnil celkový obraz frekvence.⁵ Jestliže Eulenburg vypočítal pro léta 1561–70 frekvenci 299 posluchačů, Leutenbergrovi vychází pro stejné období roční průměr 557. Přesto však Eulenburgovy výpočty ve svém celku zůstávají cenným komparativním materiálem, i když je ovšem nutné přihlížet i k pracím Henryka Baryczy a Brygidy Kürbisówny pro krakovskou univerzitu, H. R. Abeho pro Erfurt, H. Leutenbergera pro Jenu apod.⁶

4) Abhandlungen der Philologisch-Hist. Klasse der königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften XXIV/2, Leipzig 1904, s. 1–323.

5) H. LEUTENBERGER, *Untersuchungen über die Besucherzahl der Universität Jena von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller Univ. Jena 3, 1953/4, Gesell. u. Sprachwiss. Reihe, s. 361n.

6) Henryk BARYCZ, *Historia uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanismu*, Kraków 1936, Brygidy KÜRBIŚÓWNA, *Mieszczane na uniwersytecie Jagiellońskim i ich udział w kształtowaniu świadomości narodowej w 15. w.*, in: *Ze studiów nad literaturą staropolską*, Wrocław 1957, s. 1/79; H. R. ABE, *Die Frequenz der*

Z prací týkajících se pražské univerzity zůstává nejcennější více než sto let staré pojednání V. V. Tomka *O počtu studentů akademie Karlovy v Praze v druhé polovici 16. století*.⁷ Tomek na základě děkanské knihy a jiných pramenů podal počty bakalářských promócí v letech 1547–1609 a podle počtu alumnů pražských kolejí se pokusil zjistit i skutečný počet studentů na pražské univerzitě v desetiletí 1599–1609. K této studii se budeme ještě nejdříve vrátit, a proto se zatím spokojíme s konstatováním, že Tomkovy údaje byly s důvěrou přejímány i literaturou novější.⁸ Zikmund Winter, jehož knihy o dějinách pražské univerzity v 15. a 16. století jsou stále důležitým zdrojem údajů rozmanité povahy, soudí shodně s Tomkem, že na počátku 17. století neměla pražská akademie více než 20 až 30 studentů, v dobách předchozích pak ještě méně. Důvodem k tak nízkému odhadu byl mu nepatrný počet promócí ve srovnání s dobou předhusitskou a stížnosti děkanů na malý počet studentů, které se v děkanské knize objevují dosti často. Počet bakalářských a mistrovských promócí Winter udává jen ilustrativně a místy i nepřesně.⁹

Kolektivní zpracování matriky pražské právnické univerzity z let 1372–1418, které vzniklo v historickém semináři prof. Zatschka, je zaměřeno výlučně na národnostní rozbor studentů, a přináší tudíž pro naše účely málo, neboť cizí studenti tvořili na pražské univerzitě v pohusitském období jen mizivou menšinu.¹⁰ Nepoměrně cennější pro naše zkoumání je matrika jezuitské akademie pražské z let 1573–1617, kterou zpracoval Miroslav Truc.¹¹ Jelikož známe i počet promócí na jezuitské akademii, je matrika důležitým pramenem pro komparativní studium. *Shrňme-li literaturu, kterou máme k dispozici, můžeme říci, že nám sice poskytuje dostatek srovnávacího materiálu, nikoli však metodický návod, jak stanovit frekvenci na základě známého počtu promócí.*

Základním pramenem pro všechny naše úvahy je *Liber decanorum*, a to až do roku 1585, kdy její zápisy končí. Je třeba říci, že děkanská kniha nebyla v některých letech vedena pečlivě, pro několik let údaje chybějí,¹² často jsou uváděny

Universität Erfurt im Mittelalter (1392–1521), Beiträge zur Geschichte der Universität Erfurt 1, Erfurt 1956, s. 29–57.

7) ČČM 22/1, 1848, s. 172–199. Pro předhusitskou univerzitu je dosud cenná studie V. V. TOMKA, *O počtu studentů v učení Pražském ve 14. století*, ČČM 20, 1846, s. 212–230.

8) Viz např. Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvojce*, Praha 1889, s. 232–233. Dále srov. V. V. TOMKA, *Geschichte der Prager Universität*, Prag, 1849, s. 194–195; a též, *Dějepis hlavního města Prahy*, sv. IX. a XI., Praha 1893, s. 231–244.

9) Z. WINTER, *O životě*, s. 512–513, 552–555. Chybné údaje podává Winter pro mistrovské promoce 1447, 1449, 1450, 1545, 1606, pro bakalářské promoce 1450, 1459, 1499, 1524, 1534, 1564, 1566, 1585, 1615, 1617. Chyby vznikly buď přehlédnutím správného data promoce, nebo záměnou licenciátské a mistrovské promoce. Pro rok 1566 děkanská kniha udává počet bakalářských promócí na 38 (Tomek se drží tohoto čísla), ve skutečnosti však bylo bakalářů jen 28. Srov. MHUP I/2, s. 390.

10) *Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409. Aus dem historischen Seminar Prof. H. Zatscheks*, MVGD 77, 1939, s. 1/48.

11) Miroslav TRUC, *Národnostní charakter jezuitské akademie pražské*, in: Sborník prací k počtů 75. narozenin akad. Václava Vojtěška, AUC – Philosophica et Historica, 1958, s. 49–68.

12) Pro rok 1437, 1482, 1540–1541; datace zápisů z let 1500–1505, 1562–1564 je nejistá apod.

jen zkoušky, nikoli promoce¹³ apod. Tyto nedostatky však nemohou podstatně ovlivnit celkový výsledný obraz. Pro léta 1586–1622 byly údaje o promociích získány kombinací různých pramenů,¹⁴ Tomkův soupis bakalářů a kolegiátů pro léta 1597–1609 byl zkontrolován a doplněn. Součtem ověřených promocií v jednotlivých letech (srov. tabulka níže) jsme získali následující pětadvacetileté přehledy:

Počty bakalářských a mistrovských promocií v letech 1433–1622

Období	BP	MP	Období	BP	MP
1433–1450	115	21	1526–1550	270	31
1451–1475	197	58	1551–1575	327	40
1476–1500	195	16	1576–1600	440	74
1501–1525	232	34	1601–1622	438	82

BP – bakalářské promoce, MP – mistrovské promoce

Za celé období 1433–1622 jsme napočítali celkem 2214 bakalářských a 356 mistrovských promocií, tj. průměrně ročně 11,65 v prvním případě a 1,87 ve druhém. Křivka bakalářských promocií přes menší poklesy v letech 1463–1512 a 1523–1542 má výrazně vzestupnou tendenci a kulminuje v desetiletích před Bílou horou. Křivka mistrovských promocií ukazuje na časté výkyvy a poměrný vzestup zaznamenává jen pro posledních třicet let.

Protože na středověkých univerzitách většina studentů končila svůj pobyt před získáním gradu a protože mistrovský grad byl udělován jen malému množství z celkového počtu zapsaných posluchačů,¹⁵ je nutno si položit otázku, zda tomu tak bylo i v Praze. Jinými slovy, pokusíme se zjistit, jakou část z celkové frekvence

13) Např. v l. 1501, 1531; v některých letech byl počet promovaných nižší než počet examinovaných (např. r. 1515).

14) *Acta collegii Carolini 1583–1595* (AUK A 13a), *Acta Universitatis Pragensis 1598–1609* (AUK B 18), *Acta decanorum collegii Omnium Sanctorum 1609–1613* (AUK B 21), *Acta universitatis Pragensis 1616–1619* (AUK 14a), *Acta universitatis 1619–1622* (AUK 14b). Všude, kde to bylo možné, byly prameny vzájemně kontrolovány, běžně pak bylo přihlíženo k svazkům Putzlacherových *Memorabilii* (AUK A 17), v nichž jsou opisy dnes již neznámých pramenů, které někdy doplňují děkanskou knihu a ostatní jmenované prameny.

15) Srov. F. EULENBERG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten, Anhang, IV. Zahl der Promotionen*, kde absolutní i relativní údaje pro univerzity v Heidelbergu, Lipsku, Rostocku, Tübingen, Basileji, Ingolstadt, Kolíně, Wittenbergu, Frankfurtu n. O., Trevíru, Mohuči a Jeně. V Krakově dosáhlo bakalariátu maximálně 25 % zapsaných, mistrovského gradu jen 4,76 %. Srov. B. KURBISÓWNA, *Mieszczone na uniwersytecie Jagiellońskim*, s. 38. Z 1532 bakalářů anglogermánského národa v Paříži v letech 1425–1494 získalo jen 907 mistrovský titul. Srov. Astrik L. GABRIEL, *XIe Congrès international des Sciences Historiques. Resumés des Communications*, Uppsala 1960, s. 221–222. Tento fakt souvisí s tím, že získání gradu nebylo účelem studia na středověkých univerzitách. Duchovní, kteří tvořili značnou část soudobých vzdělanců, neměli zapotřebí k svému vysvěcení ani grady, ani vysokoškolské zkoušky. Kromě toho byly poplatky za promoce na některých univerzitách, zvláště italských, neobyčejně vysoké a již samo dlouholeté studium vyžadovalo značných finančních nákladů. Srov. Arnold LUSCHIN v. EBENGREUTH, *Vorläufige Mittheilungen über die Geschichte deutscher Rechtshöher in Italien*, Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der k. Akad. der Wiss. II/127, Wien 1892, s. 13–14.

tvořili graduovaní studenti. Abychom pro naše zkoumání získali pevnější oporu, všimneme si nejprve podmínek a možností studia na pražské univerzitě.

Péče o studenty měla přímý vliv na frekvenci. Na nedostatek míst v kolejích si studenti v Praze nemohli rozhodně stěžovat. Jestliže Praha před rokem 1409 mohla poskytnout pohostinství několika stům studentů současně, bylo to možné i později. I když v době po založení univerzity studenti převážně bydleli v klášteřích a soukromých bursách profesorů, je přesto pozoruhodné, že brzo po válkách husitských byly založeny nové dvě studentské koleje, a to 1438 Rečkova pro dvanáct artistů a roku 1460 Laudova pro chudé studenty teologie. Na druhé straně byla roku 1463–1464 zbourána medická kolej a před tím dům chudých studentů u sv. Valentina. Třebaže koleje nebyly v dobrém stavu a nářky na jejich zchátralost slyšíme po celé 16. století, měli studenti po celé zkoumané období možnost bydlet v pěti poměrně velkých studentských kolejích, nebereme-li v úvahu další nadace, jakou byla např. nadace Mikuláše Valtera z roku 1578.¹⁶ Celkem lze počet míst v studentských kolejích odhadnout na 40 až 50, nepočítaje v to studenty, kteří jako fámulové profesorů bydleli v kolejích mistrovských.

Jelikož však místo v koleji bylo stipendiem svého druhu, byl počet studentů, které bylo možné v kolejích umístit, vázán na hospodářské a finanční zabezpečení univerzity. Jak je dobře známo, univerzitní hospodářství šlo ve zvoleném časovém úseku od deseti k pěti, takže výše uvedený počet je nutno silně redukovat, a to zhruba na polovinu. V každém případě kapacita pražských kolejí byla po celé období 1433–1622 větší, než bylo třeba. Lze tak soudit nejen podle stížností na nedostatek studentů, kteří se dostavili k zápisům do koleje, ale i z toho, že komory v některých kolejích byly pronajímány kramářům, podruhům apod.¹⁷

Také platy a taxy nebyly v Praze vyšší než jinde. Zápisné činilo 10 grošů stejně jako v Lipsku, poplatky za bakalářské zkoušky a grady byly dokonce v Praze nižší než např. v Krakově, stejně tomu tak bylo i u zkoušek licenciátských a mistrovských.¹⁸ Rovněž výsady, kterými byla obdařena univerzita jako celek a studenti jako její část, nebyly v pohusitské době dotčeny. Knihovny pražských kolejí byly zvláště v druhé polovině 15. století neobyčejně bohaté a předčily počtem i výběrem knih většinu soudobých knihoven německých.¹⁹ V tomto ohledu nebylo tedy překážek, aby se pražské studium vyrovnalo počtem studentů univerzitám zahraničním. Jinak tomu však bylo u dalších činitelů, které měly na frekvenci vliv neméně významný.

Ve čtyřicátých letech 15. století se zdálo, že restaurace, tj. rekatolizace, pražské univerzity je otázkou pouhých několika let. Do Prahy, ovládané Menhartem z Hradce, se uchýlila po menší secesi ve Vídni část tamějších studentů a bakalářů,

16) O pražských kolejích srov. Z. WINTER, *O životě*, s. 236; a V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 193n.

17) Obšírněji viz Z. WINTER, *O životě*, kap. II.

18) Srov. Z. WINTER, *O životě*, s. 495 a 537.

19) K tomu František ŠMAHEL, *Knihovní katalogy koleje národa českého a koleje Rečkova*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 59–85; a Zdeněk TOBOLKA, *Národní a univerzitní knihovna v Praze. Její vznik a vývoj I*, Praha 1959, s. 18n.

kteří dali příklad mnoha jiným studentům z různých částí Německa. Z toho je vidět, že Dekret kutnohorský přímo neomezil příchod cizích studentů do Prahy – ostatně založením nových univerzit staly se spory o rozhodující vliv jednotlivých národů bezpředmětné.²⁰ Když se však hledisko nacionální spojilo s požadavkem určitého náboženského vyznání, nastala zcela nová situace. Zlom v tomto směru znamenal dobytí Prahy Jiříkem z Poděbrad v září 1448. Němečtí studenti spolu se svými mistry a s odpadlíky typu Jana Příbrama museli okamžitě opustit Prahu. Jakmile pak na počátku šedesátých let začala být univerzita netolerantní i k členům Jednoty bratrské a k ostatním neortodoxním kališníkům, zúžil se okruh posluchačů ještě více. Pražská univerzita se stala od šedesátých let 15. století nejen kališnickou, ale tím eo ipso i výlučně českou ve smyslu nacionálním. Tato situace trvala zhruba do třicátých let následujícího století, kdy se změnila opět v neprospěch pražské univerzity.

Mělké a vyčpělé kališnictví pražských profesorů začalo odrazovat i české studenty, kteří měli nyní možnost studia na radikálnějších a modernějších univerzitách v blízkém sousedství, jež se téměř všechny přihlásily k reformaci. Pražská univerzita se vyrovnávala s protestantismem jen pozvolna a na soutěž s Wittenbergem, Lipskem, Basilejí, Altdorfem a jinými akademiemi nemohla ani pomýšlet. Kromě toho byla v Praze po celé zkoumané období prakticky jen artistická fakulta, takže za vyšším vzděláním museli studenti stejně odcházet do ciziny. Dále nelze ztrácat ze zřetele, že ani panovníci (s výjimkou Jiřího z Poděbrad), ani stavové pražskou univerzitu nepodporovali a spíše ji pouze trpěli. Přízeň, které se univerzita těšila u měšťanských vzdělanců, většinou bývalých studentů, byla více podporou morální než faktickou. V neposlední řadě pak v Praze až do rudolfínské doby nebylo výraznější pedagogické nebo vědecké osobnosti mezinárodního formátu, která by kolem sebe utvořila školu a lákala posluchače i z ciziny. Ve svém celku byla pražská artistická fakulta jak po stránce pedagogické, tak vědeckou úrovní svých profesorů nevýrazná, neprůbojná a konzervativní.²¹ K dílčím zlepšením docházelo vždy s velkým zpožděním. K zásadní reformě studia, jaké známe téměř na všech cizích univerzitách této doby, v Praze vůbec nedošlo, neboť i reforma připravovaná roku 1609 zůstala de facto jen u návrhu.

Za těchto okolností nepřekvapuje, že se v děkanské knize neustále setkáváme s nářky na *paucitas suppositorum*, na nedostatečný počet studentů u zkoušek apod.²² Tabulka na s. 451 ukazuje zřetelně, že v některých letech promoci vůbec nebylo. V roce 1532 přijala dokonce fakulta usnesení, aby zkoušky byly konány vždy jednou za dva roky.²³ Vidět příčinu malého počtu studentů jen v tom, že se postupně ustálila praxe šestiměsíčního studia na fakultě jako dostatečné lhůty pro

20) Srov. František ŠMAHEL, *Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 55–90.

21) Pedagogická a vědecká úroveň Karlovy univerzity ve srovnání s univerzitami zahraničními bude objasněna na jiném místě.

22) Podrobněji V. V. Tomek, *O počtu studentů*, s. 197; a Z. Winter, *O životě*, s. 233.

23) MHUP I/2, s. 306.

zvládnutí předepsané látky ke zkouškám,²⁴ je nepřesné, protože sama tato praxe byla důsledkem celkového stavu univerzity. Výuka na univerzitě zůstala v podstatě na úrovni doby předchozí, zatímco četné školy partikulární, z nichž pro příklad stačí uvést Žatec, postupně zavedly do svého učebního programu i některé knihy nižšího stupně vysokoškolského studia.²⁵ Studenti přicházeli na pražskou artistickou fakultu již s částečnou znalostí Aristotela i jiných autorů a navíc nebyli nuceni účastnit se všech přednášek, protože z dřívější doby bylo v oběhu mnoho levných textů a učebních příruček.²⁶ Bývalé diktování přednášek, jež si přímo vynucovalo účast studenta na přednáškách, stalo se nyní bezpředmětným. *Z toho, co zatím bylo řečeno, vyplývá, že při zjišťování skutečného počtu studentů na pražské univerzitě musíme postupovat opatrně a předpokládat počet spíše nižší než vyšší.*

Povšimněme si nejprve metody, které před více než sto lety použil pro výpočet frekvence v desetiletí 1599–1609 V. V. Tomek.²⁷ Porovnáním jmen kolegiátů a bakalaureandů Tomek zjistil, že ke každé bakalářské zkoušce se hlásili studenti obyčejně ze čtyř předchozích semestrů. Z kolegiátů těchto čtyř předchozích kursů se hlásily ke zkoušce zpravidla dvě třetiny. Protože i u těch studentů, kteří se hlásili ke zkouškám a nebydleli v koleji, můžeme předpokládat poměr 2 : 3, Tomek navrhuje zvýšit počet bakalářů o jednu třetinu a výsledek dělit čtyřmi. Pro rok 1599 mu tímto způsobem vyšlo 11 posluchačů v kurzu, pro rok 1601 17, 1605 23, 1607 22, 1609 20. Celkový počet studentů, kteří studovali na pražské akademii najednou, odhaduje Tomek pro počátek 17. století nejvýše na 25 až 30.

Nabízí se nám však ještě jeden způsob. Dříve, než ho použijeme, prověříme a případně doplníme Tomkovy výchozí údaje. Počet alumnů, který Tomek uvádí pro léta 1597–1609, můžeme rozšířit o dalších šest, takže výsledné číslo je nyní 182.²⁸ Naproti tomu se nám zdá nadsazené, předpokládá-li Tomek pro každého profesora zvláštního fámula, protože v jednom semestru máme doloženy nejvýše čtyři fámuly.²⁹ Jisté je, že ne všichni studenti, kteří se hlásili ke zkouškám, bydleli v koleji. Z 249 studentů, kteří v letech 1599–1609 složili bakalářskou zkoušku, jen 102 bylo kolegiátů. Když budeme počítat průměrně s pěti fámuly na každý rok, zbude nám ještě téměř sto dalších studentů, kteří nebydleli v žádné ze studentských nebo mistrovských kolejí. Protože bursovní studenti v této době nejsou

24) Soudí tak Z. Winter, *O životě*, s. 233. Teprve roku 1612 bylo usneseno, že každý posluchač se musí vykázat potvrzením o roční návštěvě lekcí (MHUP III, s. 219).

25) Zikmund Winter, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, Praha 1901, s. 517–599.

26) O tom více v dosud nepublikovaném článku Františka Šmahela, *Ceny rukopisných knih v Čechách před rokem 1500*. [Článek vyšel ve Sborníku historickém 14, 1966, s. 5–48.]

27) V. V. Tomek, *O počtu studentů*, s. 195–197.

28) Podle rkp. AUK 62 B 3 fol. 160a, kde výčet alumnů pro zimní semestr 1601, který Tomek neuvádí. V tomto semestru bydlelo v koleji celkem 10 studentů, 4 z nich však bydleli v koleji již dříve. Podobně podle rkp. AUK 62 B 8 můžeme zjistit počty alumnů v letech 1610–1612. V letním semestru (LS) 1610 jich bylo 11, v zimním (ZS) 9, v LS 1611 jen 6, v ZS 7, v roce 1612 v LS 11, a v ZS dokonce 18. Celkem tato čísla odpovídají předchozímu desetiletí.

29) Stejného názoru je i Z. Winter, *O životě*, s. 248. Tři fámulové jsou např. uvedeni v rozpisu osob dramatu Baltasar z roku 1610 (srov. AUK 62 B 8, fol. 142a–b).

v Praze doložení, smíme předpokládat, že jde o externisty nebo o studenty a učitele pražských partikulárních škol.³⁰

Ze 182 studentů, kteří v letech 1597–1609 bydleli ve studentských kolejích, jen 105 přistoupilo k bakalářským zkouškám.³¹ To znamená, že téměř každý druhý kolegiát nezakončil studium zkouškami, případně promoci. Naproti tomu 144 bakalářeátů z celkového počtu 248 v koleji vůbec nebydlelo. Oprávněně můžeme opět předpokládat, že zdaleka ne všichni externisté, studenti a učitelé partikulárních škol promovali (vezmeme opět poměr 1 : 1,7). Celkový počet by potom vypadal zhruba takto: 182 alumnů, 249 externistů, fámulů a ostatních,³² 28 promováných mistrů, 459 celkem za období 1599–1609.

Průměrně by podle tohoto výpočtu studovalo ročně na pražské univerzitě 40 až 45 posluchačů.³³ Dospěli jsme sice k vyšším číslům než Tomek, rozdíl je však snadno vysvětlitelný, neboť Tomek se snažil zjistit, kolik studentů bylo na pražské akademii najednou v jednom semestru. Protože část studentů navštěvovala lekce více než jeden semestr,³⁴ je Tomkův předpoklad znovu potvrzen. Obě metody lze dále ověřit podle velmi pečlivého rozpisu studentů na zimní semestr 1612, kdy byl děkanem mistr Campanus.³⁵ Zápis jako jediný, pokud je nám známo, rozlišuje „studiosi in communitate ex semestri aestivo qui remanere“ – bylo jich šest a všichni složili v nejbližším termínu bakalářské zkoušky – a „semestri hyberno a Divi Galii qui accessere“, kterých bylo 12. Kromě šesti alumnů složilo bakalářské zkoušky dalších 11 studentů a osm bakalářů zkoušky mistrovské. Celkem tedy 37 všech bez kolegiátů letního semestru, jejichž přesný počet neznáme. I kdybychom předpokládali, že jich bylo méně než v zimním semestru, tj. méně než 12, získáme celkové číslo opět v rozmezí 40 až 45.

Jak Tomek, tak Winter soudili, že v předchozí době byl počet studentů ještě nižší. Porovnáme-li počty kolegiátů, které máme s mezerami zachovány od počátku sedmdesátých let 16. století, s počty na počátku století následujícího, zjistíme, že alumnů bývalo deset až třicet.³⁶ Jediný relativně spolehlivý údaj ze starší doby máme pro čtyřicátá léta 16. století. V dobrozdání o příjmech a reformě univerzity, které na sklonku roku 1547 předložili pražští mistři králi Ferdinandovi, je totiž pře-

30) O bursálech Z. WINTER, *O životě*, s. 235. Externisty sice Winter připouští, avšak jen v malém počtu (s. 252). Pokud jde o posluchače partikulárních škol, žádali univerzitní mistři nejednou, aby posluchači nejvyšší třídy spolu se svými učiteli navštěvovali přednášky. Srov. např. akta z roku 1610, kdy se jednalo o reformu akademie – Z. WINTER, *Děje vysokých škol pražských*, Praha 1897, s. 101.

31) Bereme v úvahu období o dvě léta delší než pro bakalářské promoce, protože na jedné straně ke zkouškám v roce 1599 přistupovali studenti, kteří bydleli v koleji v předchozích dvou letech a na druhé straně nám chybějí údaje pro ZS 1602 a 1607, LS 1603 a 1608, tedy za dva roky, zatímco počet bakalářských promocií chybí jen pro rok 1603. Tím se údaje zhruba vyrovnávají.

32) Tj. $144 \times 1,7$.

33) Alumny sice započítáváme již od roku 1597, na druhé straně nám však chybí jejich počet ve čtyřech semestrech zkoumaného desetiletí. Srov. pozn. 30.

34) 182 kolegiátů strávilo v koleji celkem 236 semestrů.

35) AUK 62 B 8, 342a–344b.

36) Z. WINTER, *O životě*, s. 241.

hledně uveden i počet alumnů, fámulů a mistrů kolegiátů.³⁷ Podle tohoto pramene bydlelo v Rečkově koleji obyčejně sedm až osm chovanců, málokdy méně, v koleji královny Hedviky bylo v zimě 1546 šest studentů, v létě pět a naposled jen čtyři. Pro Laudovu kolej se udává počet tří a pro kolej *Nationis* pěti studentů. Konečně v Nazaretu přebývalo až šest studentů, v roce 1547 však jen dva. Vezmeme-li za základ maximální údaje, získáme celkový počet 28 alumnů, v minimálním případě 21 alumnů. K tomu ovšem musíme přičíst osm fámulů v mistrovských kolejích (šest v Karlově, po jednom v koleji Václavově a Všech svatých). Po této úpravě lze říci, že v druhé polovině čtyřicátých let 16. století bydlelo najednou v kolejích 29 až 36 studentů. Tomuto poměrně vysokému číslu odpovídá i počet bakalářských a mistrovských promocií, který právě v desetiletí 1542–1553 byl výrazně vyšší proti předchozímu dvacetiletí. Jelikož však ani z těchto údajů nelze usuzovat na celkovou frekvenci a počet imatrikulovaných (neznáme, kteří z promováných studentů bydleli v koleji a kolik studentů bydlelo mimo koleje), nezbyvá nic jiného, než se pokusit získat potřebné údaje jinými metodami.

Zdánlivě nejvhodnější řešení se nabízí v analogickém srovnání poměru promocií a imatrikulací na pražské jezuitské akademii. Od roku 1573 do roku 1609 jezuité promovali celkem 173 bakalářů filozofie a 101 mistrů, tj. procentuálně 13,5 % u první skupiny a 8 % u druhé skupiny z celkového počtu imatrikulovaných.³⁸ Jelikož však mezi zapsanými převažují žáci nižších tříd přidruženého gymnázia a tzv. *adscripti*, tj. chovanci jiných jezuitských kolejí, stává se tím zmíněný procentuální poměr bezcenným, neboť neznáme přesný počet filozofů.

Nic nám nebrání, abychom použili analogií jiných vysokých škol. V desetiletí 1443–52, tedy v době, kdy pražská univerzita měla alespoň částečně charakter internacionálního studia, byl poměr mistrovských a bakalářských promocií v Praze 1 : 5. Přibližně stejný poměr byl v tomto desetiletí jen v Lipsku, kde bakalářeandi tvořili 30,4 % z celkového počtu zapsaných studentů a magistrandi 5,8 %. Přepočtem pro Prahu, kde bylo 109 bakalářských a 20 mistrovských promocií, získáme výsledek 350–360 imatrikulovaných, což by při koeficientu 2 činilo asi 70 studentů ročně. I když se tato metoda ukázala poměrně přesnou, protože frekvenci 70 můžeme v Praze pro toto desetiletí připustit,³⁹ nelze ji použít pro jiná desetiletí. Mistrovských promocií bylo v Praze většinou nepoměrně méně než kdekoli jinde, takže nevíme, kterou univerzitu pro srovnání vybrat. Ukážeme si to na namátkově zvoleném desetiletí 1473–1482. Z tohoto období známe počty promocií a inskripce na univerzitách v Lipsku, Rostocku, Tübingenu, Basileji a Kolíně. V úvahu bereme jen promoce bakalářské, protože již víme, že nízký počet mistrovských promocií byl pražské specifikum. V Lipsku činily bakalářské promoce 39,4 % z počtu inskripce, v Tübingenu 41,4 % a v Basileji 39 %; u všech tří univerzit byl tedy poměr téměř shodný. Víme-li, že v témže období bylo v Praze bakalářských promocií jen

37) Srov. Karel HRDINA, *Hospodářství univerzity Karlovy r. 1547*, Časopis pro dějiny venkova 8, 1921, s. 45–48.

38) M. TRUC, *Národnostní charakter*, s. 54, 61–62. K tomu srov. ještě níže.

39) V tomto desetiletí bylo v Praze i mnoho cizích studentů – srov. F. ŠMAHEL, *Počátky humanismu*, s. 59n.

64, vychází nám circa 160 inskripcí na celé desetiletí, tj. 16 ročně. Při koeficientu 1 – vyšší nemůžeme připustit – by počet inskripcí odpovídal zhruba frekvenci. Jestliže však vezmeme za základ 33,5 % z Kolína, získáme již frekvenci 20 a ještě vyšší frekvenci, tj. 23, dostaneme při základu 26 %, který známe z Rostocku.⁴⁰ K podobným nesrovnalostem bychom dospěli při přepočtu kteréhokoli jiného desetiletí. Z našich negativních zjištění tedy plyne, že při rozdílnosti jednotlivých vysokých škol a při malém počtu a přesnosti ukazatelů, které máme k dispozici, jsou veškeré analogie pro stanovení skutečného počtu studentů, případně inskripcí na Karlově univerzitě nevhodné a metodicky pochybené. Zbývá nám jen jediná možnost, a to určení frekvence na základě poměru počtu učitelů k počtu bakalářských promocií.

První poměrně úplný počet pražských profesorů známe až z roku 1577, z kterého se zachovalo *ordo lectionum*. Podle rozpisu lekcí lze zjistit, že v jednom semestru přednášelo devět docentů. Tři další nepřednášeli, zastávali však jiné akademické funkce.⁴¹ Celkem tedy 12 profesorů. Stejný počet máme pro rok 1580, kdy známe rovněž pořádek lekcí.⁴² Touto metodou konkrétního zjištění profesorů *actu regentes* a akademických funkcionářů můžeme určit počet profesorů i pro léta 1599 až 1609, z kterých máme kompletně zachované seznamy přednášek a přednášejících. Pro starší dobu, tj. prakticky až do r. 1585, kdy končí *Liber decanorum*, jsme použili jiné metody.⁴³ Výsledky, k nimž jsme dospěli, jsou pro jednotlivá léta uvedeny v tabulce na s. 451. Je nutno ovšem upozornit, že zvláště ve starší době nejde jen o řádné profesory, nýbrž o všechny mistry, kteří na fakultě působili. Zprvu totiž mnozí mistři zůstávali na fakultě i po absolutoriu a vykonávali zde povinné biennium před přijetím do učitelského sboru. Protože v mnoha případech bylo mistru biennium odpuštěno nebo zkráceno, nemůžeme obě skupiny přesně rozlišit. Vysoký počet mistrů není překvapením, protože v 15. století se ještě udržela kontinuita tří mistrovských kolejí a částečně i vyšších fakult.⁴⁴ Kromě toho mnoho mladých mistrů zůstalo na fakultě jen do té doby, než si opatřili výhodnější zaměstnání. S postupujícím úpadkem učení a poklesem počtu studentů ustálil se od počátku 16. století počet profesorů na 12. Profesori ve vlastním zájmu se bránili rozšiřovat své řady, neboť by to pro ně znamenalo zkrácení důchodů.⁴⁵ Od počátku 16. století

40) Všechny údaje jsou převzaty z tabulek F. EULENBURGA, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*.

41) *Ordo lectionum* z r. 1577 u Z. WINTRA, *O životě*, s. 362. Nepřednášeli M. Mathias Curius, M. Molesynus a M. Daniel Adamus Pragenus.

42) Tamtéž, s. 363.

43) Jména všech mistrů, kteří jsou uváděni v děkanské knize jako akademičtí funkcionáři nebo členové učitelského sboru jsme roze-psali na lístečky, na nichž jsme poznamenávali všechna léta, kdy se ten který mistr uvádí. Poté jsme provedli zhodnocení každého lístku, vymezili dobu, v níž určitý mistr na fakultě působil, vyloučili léta studijních cest, případně prodloužili celkovou dobu působení směrem nahoru i dolů podle údaje jiných pramenů, např. seznamu proboštů apod. Pak již bylo snadné zjistit, kolik mistrů v určitém roce na fakultě působil. Přesnost této metody jsme mohli prověřit pro léta 1577 a 1580, z nichž, jak již víme, se zachovalo *ordo lectionum*, v obou případech si počet učitelů odpovídal.

44) K tomu opět F. ŠMAHEL, *Počátky humanismu*, s. 68n. o mistrovských kolejích.

45) Z. WINTER, *O životě*, s. 173.

jen jednou přesáhl počet profesorů číslo dvanáct, často byl nižší a pohyboval se v průměru kolem deseti.

Údajů o přesném počtu profesorů na zahraničních univerzitách máme rovněž málo.⁴⁶ Ještě méně jich je pak vhodných pro komparaci, protože současně musíme znát i počet promocií. Zatím se nám podařilo zjistit tyto čtyři případy:

Rok	Univerzita	Počet učitelů	1 učitel na x BP	Počet učitelů v Praze	1 učitel na x BP
1477	Tübingen	14	24,1	15	0,4
1536	Wittenberg	20	23,3	8	8,4
1541	Tübingen	21	20,0	8	8,4
1577	Tübingen	17	57,0	12	16,7

Jen v jednom případě (1541) odpovídá poměr učitelů a bakalářských promocií. V desetiletí 1533–42 složilo v Tübingen bakalářské zkoušky 26,9 % z celkového počtu imatrikulovaných. Pro Prahu by vycházel počet inskripcí na 340–360 při roční frekvenci 30–35 studentů, což je počet sice vysoký, konec konců však přijatelný. V ostatních třech případech bylo v Praze více učitelů v poměru k vykonaným zkouškám a promociím. Otázku, do jaké míry měla tato okolnost vliv na zmenšení profesorských příjmů, případně na lepší péči o studenty, nemůžeme zde řešit. Při nejmenším je však možné konstatovat, že se pražští mistři mohli (tím ovšem není prokázáno, že tomu tak bylo) studentům lépe věnovat.

V Tübingen připadal roku 1477 jeden učitel zhruba na 18 studentů. V Praze bylo v témže období přibližně čtyřikrát méně bakalářských promocií na téměř shodný počet učitelů jako v Tübingen. Na jednoho pražského učitele by podle toho připadalo pět posluchačů, což při 15 učitelích dává frekvenci 75 posluchačů. Výše jsme však jiným způsobem zjistili pro desetiletí 1473–82 frekvenci mezi 16–23. Znovu jsme si tak ověřili, že analogické výpočty frekvence nebo počtu inskripcí pro pražskou univerzitu na základě údajů jiných vysokých škol nevedou k cíli. Přijatelnými se ukázaly jediné propočty na desetiletí 1443–52, 1599–1609 a pro druhou polovinu čtyřicátých let 16. století. Z toho plyne, že jediné možné srovnání velikosti pražské univerzity s univerzitami jinými je možné vést jen po linii komparace bakalářských a mistrovských promocií. Srovnávat frekvenci a počet inskripcí nelze pro nedostatek ověřených údajů.

V tabulce na s. 453 jsme přehledně sestavili desetileté součty promocií v Praze (Karolinum i Klementinum), Heidelbergu, Lipsku, Rostocku, Tübingen, Basileji, Kolíně nad Rýnem, Wittenbergu, Frankfurtu n. O. a Mohuči. S výjimkou Tübingen vykazují všechny univerzity velké kolísání v počtu obou druhů promocií. Ve srovnání s jinými však Karolinum poměrně méně. Výkyvy v návštěvnosti, což je konečně zřetelné i z tabulky promocií, byly v 16. století obvyklé a dosahovaly

46) Údaje o počtu profesorů na zahraničních univerzitách podle F. EULENBURGA, *Die Frequenz der deutschen Universitäten V. Zahl der Professoren*.

obrovského rozpětí. Jestliže ve Vídni bylo ještě v roce 1520 569 nově zapsaných, bylo v letech 1527–28 na všech fakultách jen 20 až 30 studentů dohromady.⁴⁷ Stejný důsledek měla reformace a zvláště německá selská válka pro univerzity ve Wittenbergu, Erfurtu, Frankfurtu, Rostocku, Greifswaldu, Kolíně, Basileji i Heidelbergu. Úpadek wittenberské univerzity dosáhl takového stupně, že v roce 1536 ji musel kurfiřt Johann Friedrich znovu založit.⁴⁸ Výkyvy ve frekvenci a dlouhodobé poklesy návštěvnosti známe i na jiných univerzitách – nemusel to vždy být důsledek reformace – např. v Krakově.⁴⁹ Tyto skutečnosti nesmíme při hodnocení pražské univerzity ztrácet ze zřetele.

Zcela bez výhrady mnohonásobně překonávala v počtu promocií pražské Karolinum univerzita lipská, učení v Tübingenu a Kolíně nad Rýnem, pokud v posledním případě můžeme soudit na základě krátkého časového úseku. U jiných univerzit pozorujeme výkyvy, které celkový obraz v některých obdobích značně ovlivňují. Pro lepší názornost sestavili jsme tři dvacetileté přehledy, přičemž jsme vyloučili období rapidního poklesu v počátcích reformace a desetiletí 1603–12, kdy byl na Univerzitě Karlově mimořádně vysoký počet promocií.

a)

1443–62	Praha	Heidelberg	Lipsko	Rostock	Kolín
BP	215	–	2006	656	1420
MP	54	255	341	88	656

b)

1543–62	Praha	Heidelberg	Lipsko	Rostock	Tübingen	Basilej	Witt.
BP	274	–	698	84	657	153	150
MP	33	190	214	72	323	60	1163

c)

1583–02	Praha	Jezuité	Heidelberg	Rostock	Tübingen	Basilej	Mohuč
BP	377	150	–	–	1480	160	252
MP	50	63	126	131	1076	94	201

Na první pohled nás překvapí nízký počet mistrovských promocií v Karolinu, a to i tehdy, jestliže počet bakalářských promocií je na Karlově univerzitě vyšší než jinde. S tímto faktem jsme se již setkali, zde nezbyvá, než ho ještě jednou potvrdit. Nízký počet mistrovských promocií nevrhá příliš příznivé světlo na pražské učení a souvisí zřejmě s tím, že Karlova univerzita měla v této době charakter jen nižšího stupně výuky. Pozornosti si dále zaslouží velké časové rozpětí mezi bakalářskými

47) Rudolf KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien I/1*, Wien 1854, s. 254.

48) Max STEINMETZ, *Die Universität Wittenberg und der Humanismus (1502–1521)*, in: 450 Jahre Martin Luther Universität Halle-Wittenberg I, 1952, s. 142.

49) H. BARYCZ, *Historia uniwersytetu Jagiellońskiego*, s. 115 a 320.

a mistrovskými promocemi u jednotlivých pražských posluchačů. Názorně to opět ukáže následující přehled:

Období	Průměrné rozpětí mezi BP a MP v měsících	Období	Průměrné rozpětí mezi BP a MP v měsících
1433–1450	43,4	1526–1550	41,6
1451–1475	45,6	1551–1575	42,7
1476–1500	47,3	1576–1600	46,3
1501–1525	70,3	1601–1622	34,8
Celkové průměrné rozpětí			46,5

Z tabulky je zřejmé, že pražští bakaláři přistupovali k mistrovským zkouškám většinou s tří a půlletým až čtyřletým odstupem.⁵⁰ Průměrné časové rozpětí je mimořádně větší jen v období 1476–1500, kdy pražská univerzita procházela vleklou krizí, a naopak menší v době poměrného vzestupu univerzity na počátku 17. století. Jestliže si představitelé pražské artistické fakulty neustále stěžovali, že studenti již po půl roce přistupovali k bakalářským zkouškám a považovali tuto dobu za velmi krátkou, pak průměrná příprava na mistrovské zkoušky byla v Praze delší než jinde, kde byla maximálně tříletá. Vysvětlení je ovšem nutno hledat jinde než v náročnosti předepsané látky, protože se setkáme jak s přípravou neobyčejně krátkou, dokonce dvouměsíční, tak zase s neobvykle dlouhou, až desetiletou.⁵¹

Pokud se týká bakalářských promocií, předčila pražská univerzita, což zatím nikdy nebylo bráno ani v potaz, v určitých obdobích i tak proslulá učení jako wittenberské a basilejské. Pro Wittenberg to konkrétně platí pro dvacetiletí 1543/62, pro Basilej dokonce pro období ještě delší, tj. pro léta 1523 až 1622 (!).⁵² Kromě toho v dvacetiletí 1543–1562 předčilo Karolinum v počtu bakalářských promocií i Rostock a v dvacetiletí 1583 až 1602 Mohuč. To, že počet bakalářských promocií v Karolinu byl vyšší než v jezuitském Klementinu, bylo spolehlivě prokázáno již dříve.⁵³

Je třeba také upozornit, že vysoké počty inskripcí, kterými se chlubí zvláště univerzity německé, by značně poklesly, kdybychom brali v úvahu jen skutečné

50) Tabulka byla sestavena pracovním propočtem rozmezí promocií u každého posluchače, který skládal bakalářskou i mistrovskou zkoušku.

51) Za dva měsíce přistoupili k mistrovským zkouškám např. Jan z Domažlic, Jiří z Písku a Mikuláš z Ledče, deset let trvala příprava Ondřeji z Budějovic apod. Dlouhá doba byla ovšem často zaviněna přerušením studia. Od druhé poloviny 16. století byla nejkratší příprava devítiměsíční.

52) Nelze ovšem zapomínat, že stále uvažujeme jen o artistické fakultě. Basilej např. byla typickým učeniím vyšším, na kterém bylo udělováno mnohem více gradů doktorských než bakalářských a mistrovských na artistické fakultě. V letech 1593–1602 bylo např. v Basileji na artistické fakultě promováno celkem 166 bakalářů a mistrů, ale kromě toho na právnické fakultě 301 doktorů, na lékařské 178 a na teologické 8.

Srov. F. EULENBERG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten IV*.

53) M. TRUC, *Národnostní charakter*, s. 62. Totéž platí i o jezuitské akademii v Olomouci, kde počet promovovaných dosáhl nejvýše čísla 8 mistrů a 16 bakalářů. Srov. Václav NEŠPOR, *Dějiny univerzity olomoucké*, Olomouc 1949, s. 28.

studenty.⁵⁴ Do matrik byli zpravidla zapisováni i žáci partikulárních škol, kteří se podrobili beánii. Často jich bývalo mnohem více než řádných studentů, v Praze např. šel jejich počet do několika set.⁵⁵ Celkový počet inskripcí měla tedy i Karlova univerzita úctyhodný, což ovšem nemůže nic měnit na skutečnosti, že *v zkoumaném období se řadila do skupiny s malým počtem posluchačů a jen v některých časových úsecích se blížila univerzitám středního významu.*

Srovnání s předhusitským obdobím vyznívá pro pražskou univerzitu v době od Lipan k Bílé hoře velmi neradostně. Mluva čísel to dokazuje naprosto přesvědčivě. Zatímco v letech 1367–1418 bylo promováno na artistické fakultě 4092 bakalářů a 894 mistrů, v letech 1433–1622 jen 2427 bakalářů a 413 mistrů. Roční průměr v prvním případě je 78,69 a 19,11, v druhém pouze 12,84 a 2,18.⁵⁶ Již to, že v pohusitském období byli na pražské univerzitě promováni v průměru jen dva mistři ročně, je dostatek výmluvné. Počet promocií v předhusitské době byl ještě vyšší, protože jsme nevzali v úvahu ostatní fakulty. Ještě výraznější rozdíl byl v počtu inskripcí. Jen na právnické univerzitě bylo v letech 1372–1418 zapsáno 3563 studentů. V předhusitské době byla Karlova univerzita skutečně mezinárodní *studium generale*, první co do založení, velikosti a významu ve střední Evropě. V období, které jsme zkoumali, byla to jen artistická fakulta provinčního významu, jíž z doby slávy zbylo jen jméno.

Regionální a sociální původ graduovaných

V této části naší práce usilující o poznání sociální funkce pražského vysokého učení v dlouhém období vymezeném dvěma katastrofami – lipanskou a bělohorskou – se pokoušíme o poznání společenského složení té masy studentstva, jehož myšlení v tomto časovém úseku pražská univerzita formovala nebo alespoň spoluformovala. Nově získané poznatky v tomto směru, ať už jde o sociální složení univerzitních studentů, či o jejich původ regionální a národnostní, se samozřejmě (to nám bylo zřejmé, už když jsme k této práci přistupovali) zásadně neodlišují od faktů dosud známých, je ovšem pochopitelné, že soustavné zpracování těchto otázek přináší také poznatky nové a částečně mění obraz, jak jsme jej dosud

54) F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 18n, příliš podceňuje různé skupiny nestudentů, kteří se z různých důvodů dávali zapisovat do matriky. Praxe ovšem byla na jednotlivých univerzitách různá.

55) Srov. Z. WINTER, *O Životě*, s. 229.

56) Údaje o předhusitské univerzitě převzaty z citovaného článku V. V. ТОМКА, *O počtu studentů w učení Pražském ve 14. století*, s. 216–18. Jelikož dosud není proveden národnostní rozbor promocií na artistické fakultě před rokem 1418, nelze přesně posoudit, kolik českých vzdělanců odcházelo ročně z fakulty. Pro posuzování předhusitské a pohusitské české vzdělanosti by takové srovnání bylo velmi cenné. [Takové srovnání by již možné bylo s pomocí studie Hany VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32; a mého pojednání, *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419. Statisticko-sociologická studie* (Rozpravy ČSAV, RSV 77/3), Praha 1967.]

znali.⁵⁷ Měštanský či městský charakter pražské univerzity tohoto období je samozřejmě nepopiratelný.

Při sledování sociální skladby studentstva však půjde (pokud to je ovšem vůbec možné) o přesnější stanovení podílu jednotlivých společenských tříd a jejich složek, tedy o sociální rozbor, který by odpovídal požadavkům soudobé historiografie. Pokusíme se tedy nejen o stanovení podílu šlechty (ten byl vskutku minimální) a synků vesnických poddaných z celkového počtu posluchačů pražské artistické fakulty, nýbrž i o poznání graduovaných studentů pocházejících z měst královských i z měst a městeček poddanských. Další úkol, stanovit, z kterých vrstev městského obyvatelstva se většina posluchačů z měst rekrutovala, však nebude možno splnit ani zdaleka úplně a bude nutno spokojit se jenom příklady a zjištěné výsledky použít analogicky tam, kde nebudou fakta ověřená. Podstatně jednodušší je otázka (lze-li tu vůbec o otázce mluvit) národnostního původu posluchačů, protože po celé toto období cizinec byl na pražské univerzitě vzácnou výjimkou a do rozpaků tu přicházíme jen zcela mimořádně. Složitější a důležitější, zejména pro srovnání s obdobím pobělohorským, kdy se situace v tomto směru jeví zcela odlišně, je otázka regionálního původu graduovaných posluchačů.⁵⁸

Nežli přistoupíme k vlastnímu rozboru výše naznačené problematiky, je třeba říci několik slov o způsobu naší práce. Bylo by jistě zbytečné mluvit o obtížnosti tohoto studia, jež velmi často vyžaduje mnoho práce a času jenom proto, aby byl zjištěn jeden jediný údaj, jenž později zmizí v množství jiných. Můžeme konstatovat, že z celkového množství se nám nepodařilo určit rodiště jenom u 2,03 % graduovaných, což je jistě vzhledem k celkovému vysokému číslu bakalářů 2427 část vskutku nepatrná.⁵⁹ Naše prameny na štěstí celkem pravidelně uvádějí rodiště promovaného⁶⁰ a i v těch případech, kde tomu tak není, se z valné části podařilo zjistit je pomocí jiných pramenů a literatury. Většina jednotlivých údajů pramene bývá naprosto jednoznačná, takže vylučuje omyl a umožňuje naprosto přesnou lokalizaci rodiště graduovaného. To se týká zejména významných měst a dále lokalit neobvyklých a toliko jednou se vyskytujících názvů. Komplikace nastávají teprve tam, kde se rozchází znění pramenů, kde je latinizovaný tvar udávající rodiště ve formě neobvyklé, nepřesný či zkomolený. V takovém případě je nutno opět kombinovat prameny a hledat poučení v literatuře. Přestože i zde se podařilo

57) Sociálním složením absolventů pražské univerzity v tomto období se dosud blíže nezabýval nikdo, jejich původem regionálním stručně a nepřesně jenom Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, zejména s. 513–516; a nepřímo též autor v práci *Život a učení na školách partikulárních*.

58) Odlišnost stavu před a po Bílé hoře se ukázala zcela přesvědčivě při zpracování podkladů pro příslušné mapy připravované *Historického atlasu*.

59) Celkové množství bakalářů, vlastně graduovaných vůbec, se v této části naší práce liší od úhrnné sumy v její části první. Ve snaze zachytit pro účely regionálního i sociálního rozboru co největší počet graduovaných, pracovali jsme nejenom s údaji o bakalářích, nýbrž přiřadili jsme sem i ty, kteří na pražské univerzitě sice bakalaureátu nedosáhli (nebo o nichž to nevíme), zato však zde získali buď mistrovský, nebo licenciátský grad.

60) O způsobu uvádění rodiště u příslušníků univerzity viz Karel HRDINA, *O některých záhadách z života Jana Amose Komenského*, ČČM 48, 1924, s. 125–135.

tímto způsobem podstatnou většinu sporných označení rozřešit, nemohlo se tak stát vždy bezpečně, protože latinizované a někdy i zkomolené tvary vlastních jmen naprosto bezpečné řešení nepřipouštěly.⁶¹

K nízkému procentu neurčených označení původu přispělo jistě i to, že za „určená“ místa považujeme i ty lokality, které se v Čechách vyskytují několikrát (Kostelec, Bystřice, Blanice, Stráž aj.) a které pochopitelně nemůžeme na mapě přesně vyznačit. Ve všech těchto sporných případech jsme se řídili už dosaženými výsledky níže podaného rozboru a považovali jsme vždy za místo původu graduovaného lokalitu významnější a větší (město před městečkem a městečko před vesnicí), dávající tam, kde přicházela v úvahu i Morava, přednost místům v Čechách.⁶² I když jsme si vědomi, že tímto způsobem do jisté míry zkresluje situaci, jsme přesvědčeni, že takto ji zkresluje nejméně. Tento postup ostatně vychází z výsledků badání, jichž jsme už dosáhli (zejména pokud jde o sociální složení graduovaných) a které jej, jak se domníváme, dostatečně zdůvodňují.

Výsledky soustavného studia regionálního původu graduovaných na pražské univerzitě naprosto přesvědčivě ukazují, že utrakvistická akademie byla v tomto období své existence ústavem ryze českým, jehož působení bylo omezeno takřka výlučně na Čechy. Toto zjištění jistě není novým; překvapující však je skutečnost, jak nepatrné bylo působení univerzity v jazykově českých oblastech ostatních zemí České koruny, tedy především na Moravě. Budeme-li za domácí studenty pražského vysokého učení považovat toliko příslušníky Českého království a všechny ostatní, tedy i Moravy a Slezany za cizince, dostaneme tento výsledek, který zcela jasně dokládá zemský charakter pražské univerzity v letech 1433–1619.

Jestliže tedy v uvedeném období celkem promovalo 2263 studentů a bylo-li z tohoto počtu plných 2023 Čechů z království, připadá na všechny ostatní „cizince“, totiž na Moravy, Slezany, uherské Slováky, Poláky a Němce dohromady jenom 194 graduovaných. Z bakalářů pražské univerzity v letech 1433–1618 bylo tedy 89,39 % Čechů, všech „cizinců“ pak jenom 8,57 %, protože 2,06 % připadá na ty studenty, u nichž se nepodařilo zjistit původ⁶³ a kteří by ovšem svými devíti desetinami znamenali také další přírůstek domácího živlu. Situaci pak ještě trochu pozmění, všimneme-li si složení této malé „nečeské“ menšiny graduovaných. Ze 194 „cizinců“ bylo totiž 108 Moravanů (tedy 4,77 % všech promováných vůbec), zatímco Slezanů bylo necelé 1 procento, Němců jen o málo více, téměř tolik rovněž „Pannonů“ a nepatrný zlomek Poláků. Národnostní (lépe snad by bylo říci jazyková) výlučnost pražského vysokého učení pak vynikne ještě více, připustíme-li, že

61) Zde máme na mysli především latinská označení názvů velmi podobných jako např. Březno – Březnice – Březina, Dobřín – Dobřín, Hostim – Hostomice – Hostovice – Hoštka – Hostice, Lipnice – Lipník, Třebechovice – Třebeň – Třebová – Třeboň atd.

62) Postup naznačený u míst, jež přicházejí v úvahu vícekrát nežli jednou, má pochopitelně význam především pro určení sociálního původu graduovaného. Pokud jde o preferování českých lokalit před moravskými, bylo od tohoto postupu upuštěno jen v několika málo případech, kdy šlo o místa vyššího typu nežli v Čechách a ležící v blízkosti hranice (Žďár, Meziříčí).

63) Určením původu se v tomto případě rozumí rodiště. Při sociálním rozboru toto množství ještě poněkud klesne, neboť z něho vyloučíme těch několik málo příslušníků šlechtických rodů, kteří zde jsou zatím zahrnuti.

	1433-1450	1451-1475	1476-1500	1501-1525	1526-1550	1551-1575	1576-1600	1601-1618	1433-1618	%
Poláci	3	4	-	-	-	1	-	-	8	0,35
Němci	23	2	-	-	-	-	-	2	27	1,19
Pannoni	2	2	-	1	-	4	8	13	30	1,32
Slezané	3	-	-	1	2	4	4	7	21	0,92
Moravané	9	11	15	11	8	9	17	28	108	4,77
Cizinci	40	19	15	13	10	18	29	50	194	8,55
Češi	83	187	159	248	252	304	392	399	2023	89,39
Nezjištění									46	2,06
Celkem									2263	100,00

i Slezané a „Pannoni“ studující na pražské univerzitě byli pravděpodobně Čechy svou příslušností jazykovou.⁶⁴ Zbývají tedy vlastně jen dvě početně nepatrné etnické skupinky, které se vskutku národnostně odlišovaly od masy graduovaných na pražské utrakvistické univerzitě – Němci a Poláci. Na výjimečnost jejich existence v Praze v tomto období vývoje naší univerzity neukazuje jenom jejich nepatrný počet, nýbrž, a to především, i doba jejich studia, spadající právě do onoho kratičkého časového úseku, kdy pražská kališnická akademie ve svých zdech hostila po r. 1443 ty, kdo odešli z Vídně a jimž nevalilo kacířství Českého království.⁶⁵

Na druhé straně lze naopak pozorovat, jak celkem harmonicky (jistě v souvislosti s vlnou šířící se reformace) přibývá v Praze studující Slezanů a uherských Slováků, jichž se sice několik objevilo také za krátké epizody ve čtyřicátých letech 15. století, abychom se s nimi pak setkali až po vystoupení Lutherově, kdy lze v jejich výskytu sledovat vzestupnou tendenci. U graduovaných Moravanů nepřicházejí žádné mimořádné výkyvy kromě vzrůstu jejich množství v době těsně předcházející Bílé hoře; zato je překvapující jejich velmi nízký počet, v němž se projevuje naprosto odlišná kulturní orientace Moravy v této době.⁶⁶ Tento fakt pak vynikne ještě více, až se budeme zabývat regionálním původem moravských absolventů pražské akademie a až poznáme, kolik z nich pocházelo z nejbližšího moravsko-českého pomezí. Tomuto problému – rozboru regionálního původu „cizích“ graduovaných na pražské univerzitě, se budeme věnovat níže a nejprve se pokusíme po této stránce osvětlit původ oněch devíti desetin bakalářů, o nichž víme, že pocházeli z některého místa v království.

Máme-li se nějakým způsobem orientovat v množství míst v Čechách, z nichž pocházely ony dva tisíce graduovaných, je nutné je nějak rozdělit. Nejpřirozenější, a to i z hlediska sociálního původu bakalářů, je rozdělení lokalit na města královská, města poddanská a vesnice. Aniž bychom si tedy prozatím všimli sociálních příčin a důsledků tohoto faktu, můžeme konstatovat, že z celkového počtu 2023 českých bakalářů patřilo svým původem královským městům plných 1281 graduovaných, městům a městečkům poddanským 558 bakalářů, z vesnic pak pocházelo dokonce jen 184 těch, kdo na pražské univerzitě dosáhli v letech 1433–1619 akademické hodnosti. Z toho vyplývá, že zatímco podíl vesnic na celkovém počtu graduovaných nečinil ani 10 % (9,09 %) a u měst a městeček poddanských toto množství stouplo jenom na 27 % (27,53 %), podílela se královská města na celkovém množství bakalářů částí mimořádně velikou, 63 % (63,37 %). Protože pak u královských měst nepřicházejí takřka žádné potíže s přesnou lokalizací,⁶⁷ máme největší část graduovaných, pokud jde o jejich rodiště, určenou naprosto přesně.

64) O slovenských studentech v Praze v této době viz Bronislav VARSÍK, *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody*, Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského 8, č. 62, 1932, s. 455–461.

65) Viz F. ŠMAHEL, *Počátky humanismu*, s. 57.

66) O studiu Moravanů na zahraničních univerzitách v této době alespoň částečně srov. Ignaz HÜBEL, *Beziehungen Mährens zu den deutschen Universitäten im 16. Jahrhundert*, Zeitschrift für Geschichte Mährens und Schlesien 30, 1928, příloha.

67) U míst zařazených mezi královská města upozorňujeme toliko na některé nejasnosti objevující se v souvislosti s označením bakalářů: „Hradecenus“, „Brodenuš“, „Policenus“, „Curius“.

Největší počet bakalářů univerzitě dodala, což lze očekávat, tři pražská města, jejichž 229 graduovaných představuje více nežli 11 % všech bakalářů z království, a pokud vezmeme v úvahu toliko královská města, pak toto číslo představuje dokonce téměř 18 % bakalářů.⁶⁸ Tato čísla jsou dosti vysoká, ovšem uvážíme-li mimořádné postavení Prahy, množství jejich partikulárních škol i samotnou univerzitu, není 229 bakalářů příliš mnoho. Vždyť za stejnou dobu bylo bakalářů původem ze Žatce 77, což je 3,80 % bakalářů z celého království a 6 % ze všech královských měst dohromady. To tedy znamená, že pražské souměstí se v tomto směru rovná jen třem velkým kulturním královským městům venkovským a že nad nimi vyniká pouze Žatec, jenž měl sice v té době partikulární školu opravdu vynikající, rozhodně však žatečtí studenti neměli všechny ostatní podmínky tak příznivé jako studující z pražských měst.

Od Žatce (a tím tedy také od Prahy) se počtem svých bakalářů příliš neodlišovala další tři královská města, z nichž každé leželo v jiném koutu království. Kutná Hora se svými 65 graduovanými, Písek s 63 a Chrudim s 61 představují kulturní velmoci tehdejšího českého venkova, které se na celkovém počtu bakalářů podílejí 3,01 % – 3,21 %, což mezi královskými městy samotnými znamená 4,79 % – 5,07 %. K této trojici mimořádně silných měst pravděpodobně náleží i Hradec Králové, odkud však známe bezpečně jenom 31 bakalářů. Tento počet lze zato doplnit o dalších 29 graduovaných, kteří jsou označeni jenom jako „Hradeceni“ a jež můžeme se značnou pravděpodobností ke královéhradeckým rodákům připočítat.

Jakýmsi mezistupněm mezi touto čelnou skupinou měst a dalšími místy s nižším počtem těch, kdo ukončili své vzdělání na pražském vysokém učení řádným způsobem, jsou Klatovy, jejichž 52 bakalářů (tj. 2,57 % graduovaných z království a 4 % z královských měst) staví však toto město ještě mezi místa po této stránce neobvykle silně zastoupená. Čtyřicítka bakalářů, to znamená, že se na počtu všech českých bakalářů podílejí 2,12 % – 2,22, % a na množství graduovaných z královských měst 3,35–3,51 %, překročila tři města. Je to především další město jihozápadních Čech – Vodňany s 45 graduovaných a pak Tábor a Čáslav, mající o dva bakaláře méně.

Početnější je skupina měst, jejichž graduovaných je více nežli 30. Ve východních Čechách to bylo především Vysoké Mýto, ve středu země Kouřim, na západě Stříbro, v jihozápadních Čechách Sušice a na severu Litoměřice, města, jež dosáhla počtu 35–39 bakalářů. Mezi města, jejichž univerzitních absolventů bylo více nežli 30, se zařadila i dvě města poddanská – Žlutice a Pacov s 32 a 31 bakaláři. Tato dvě místa, která zaujímají zcela ojedinělé postavení mezi ostatními poddanskými městy (množství jejich bakalářů totiž představuje v obou případech vždy více nežli 1,5 % všech graduovaných Čechů vůbec), se čestně zařazují i mezi význačná města královská. Vždyť teprve za nimi počtem řádně dostudovavších rodáků stojí i tak význačná královská města jako Louny s 30 bakaláři, Rakovník, Slaný a Domažlice

68) K tomuto i následujícímu viz tabulku na s. 454. V Německu činíval vklad univerzitního města zpravidla 4–6 % z celkového množství posluchačů. Viz F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 68. Je otázkou, do jaké míry lze Prahu přirovnávat v tomto smyslu k Lipsku, Kolínu, Freiburgu atd.

mající po 29 graduovaných i Beroun, Nymburk, Nový Bydžov, Německý Brod a Kolín, odkud bylo za celé období 22–25 bakalářů.

Další skupinu královských měst, jež se za tuto dobu mohou vykázat 12–15 graduovanými studenty, představuje Mělník, Rokycany, Český Brod a Jaroměř. Pod 10 bakalářů klesla jen Polička a Velvary. Na samém konci takto sestaveného žebříčku je sice ještě několik královských měst, ta nás však spíše překvapují tím, že se sem vůbec zařazují. Jsou to především česká města královská, Plzeň se 7, Ústí s 5 a České Budějovice se 4 bakaláři, za nimiž teprve stojí národnostně cizí Kadaň (2), Trutnov a Cheb s jediným graduovaným.

Máme zde tedy prakticky zastoupena všechna královská města předbělohorská, i když někdy v pořadí odlišujícím se od dosavadních poznatků a předpokladů, ovlivněných zejména pracemi Wintrovými.⁶⁹ To se pochopitelně netýká měst na vrcholu a na konci žebříčku, nýbrž daleko více jeho části střední. Spíše bychom předpokládali, že města jako Louny, Rakovník, Slaný, Dvůr Králové, Bydžov, Rokycany i Německý Brod budou na místě čelnějším, a poněkud nás překvapí umístění měst jako Tábora, Čáslavi, Stříbra a Vysokého Mýta bezprostředně za nejpočetněji zastoupenými místy. Příčin ovlivňujících toto pořadí byla celá řada, stejně jako důvodů, které působily kolísání v počtu bakalářů v jednotlivých časových úsecích, jež se u některých měst projevuje velmi nápadně. U královských měst zaujímajících přibližně stejné postavení politické a do jisté míry i hospodářské v tomto případě alespoň potud, že po celé zkoumané období dávala jejich hospodářská i politická situace možnost vysílat na studia celkem vyrovnaný počet osob, který mohl být ve většině případů snad ještě vyšší, nežli fakticky byl, ovlivňují jejich pořadí v naší tabulce spíše nežli konkrétní hospodářská situace toho kterého města faktory jiné.

Kromě skutečností již uvedených působí jako jiný vlivný činitel úroveň partikulární městské školy, počet obyvatel města a velmi silně se v tomto směru uplatňuje též náboženské i národnostní složení obyvatelstva. V omezené míře tu mohou spolupůsobit i některé příčiny jiné, mající často zcela osobitý charakter pro to které město a jeho obyvatelstvo. Ačkoliv na tomto místě nehodláme a ani nemůžeme zkoumat všechny tyto důvody, které mohly nalézt odraz v údajích naší tabulky, nebude snad na škodu upozornit alespoň v hrubých rysech na některé z těchto okolností. Ponecháme-li stranou metropoli království, je celkem nasnadě, že jedním z nejdůležitějších činitelů, který na přední místa posunul Žatec, Písek, Chrudim, Hradec Králové, Vodňany a Kutnou Horu, byla především vysoká úroveň městského partikulárního školství. Vedle toho ovšem u Žatce, Kutné Hory, Hradce i některých jiných měst spolupůsobil i poměrně vysoký počet obyvatelstva.⁷⁰

Negativně naproti tomu ovlivnilo náboženské složení obyvatelstva postavení Plzně a Budějovic,⁷¹ kdežto národnostní složení v naší tabulce především zapůso-

69) Srov. Z. WINTER, *O životě*, s. 512–515; a též, *Život a učení*, s. 27 a 28.

70) O úrovni jednotlivých partikulárních škol viz Z. WINTER, *Život a učení*, s. 27, o množství obyvatel měst Otto PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1957, s. 160, 47, 48.

71) Arnošt DENIS, *Konec samostatnosti české II*, Praha 1932, s. 121.

bilo na umístění Trutnova a Kadaně.⁷² A máme-li uvést příklad jednoho z oněch zvláštních a specifických důvodů někdy v tomto směru rovněž spolupůsobících, lze poukázat na Písek, kde se na celkovém počtu bakalářů podílí jenom v letech 1540–1618 (před r. 1540 nelze až na jedinou výjimku poznat, z které písecké rodiny bakalář pocházel) jediná rodina sedmi svými příslušníky, což je právě šestina všech graduovaných Písečanů za toto období.⁷³

Bylo-li by snad možné podrobnějším studiem najít v některých případech důvody, jež rozhodujícím způsobem ovlivnily podíl jednotlivých měst na celkovém výsledku, pak mnohem těžší by bylo zjišťovat příčiny kolísání, jak se projevuje v pětadvaceti letech u toho kterého města. Vedle míst, která pražskému vysokému učení dodávala svůj kontingent studentů celkem velmi pravidelně, jako např. Praha, Tábor, Mýto, Kouřim a Rokycany, je mnoho jiných, u nichž se projevuje kolísání. Tyto výkyvy jsou někdy dosti pravidelné a asi i též přirozené (Žatec, Klatovy), jinde lze pozorovat zcela mimořádný vzrůst či úbytek za určitá období. Tak například ze 45 vodňanských bakalářů byli jenom čtyři promováni do r. 1525, sušických bylo za léta 1576–1618 téměř 75 % z celkového jejich množství a v Písku jsou z 63 graduovaných do r. 1500 jenom tři. I v období po r. 1601, kdy došlo (bereme-li v úvahu jenom dobu pohusitskou) k značnému rozkvětu vysokého učení Karlova a také k přirozenému vzestupu počtu promovaných ze všech míst, budeme těžko hledat příčiny, které způsobily, že u Kutné Hory činí její podíl v té době právě trojnásobek předtím velmi pravidelně přicházejícího množství bakalářů, a proč k mimořádnému vzrůstu došlo i v případě Stříbra, Domažlic, Berouna a Německého i Českého Brodu, zatímco naopak města předtím velmi silně zastoupená jako Praha, Žatec, Chrudim a Mýto klesla hluboko pod svou normální hranici. Jde tedy vskutku o celou řadu dosti spletených otázek a na tomto místě, jak už bylo ostatně řečeno, není možno na ně hledat odpovědi, nýbrž toliko na ně upozornit.⁷⁴

Jestliže jsme v případě graduovaných studentů z královských měst měli co činit s poměrně malým počtem lokalit a naproti tomu s velkým množstvím bakalářů, je tomu u měst a městeček poddanských naopak. Mnohem méně absolventů univerzity náleží daleko většímu počtu (asi 120) lokalit,⁷⁵ přičemž ještě některá místa není možno určit přesně, nýbrž lze je lokalizovat nejméně na dvě místa v Čechách,⁷⁶ a kromě toho se zde setkáváme i s jinými obtížemi.⁷⁷ Původ většiny

72) Josef KLIK, *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské*, zvl. otisk z ČČH, Praha 1922, s. 152 a 138.

73) Jde o členy písecké rozvětvené rodiny Sokolů. K tomu viz August SEDLÁČEK, *Dějiny Písku III*, Písek 1913, s. 389–390.

74) Je samozřejmě, že na mnohé z těchto otázek dávají odpovědi jednotlivé monografické práce a že další mohou být vyřešeny studiem založeným na místních pramenech.

75) K tomu i k následujícímu viz tabulku na s. 455.

76) K těmto místům patří například Chlumecko, Boleslav, Bohdaneč, Bystřice, Královice, Kostelec a řada dalších.

77) Máme na mysli tu skutečnost, že některá z těchto míst mohla ležet buď v Čechách, nebo na Moravě.

bakalářů z poddanských měst však je přesto z největší části určen místně přesně, protože téměř u všech významných míst nesnáze s lokalizací nepřicházejí.

Už výše jsme se zmínili o dvou nejpočetněji zastoupených městech, Žluticích a Pacovu, která dokonce počtem svých bakalářů (32 a 31) předstihují některá nevýznamná města královská. Jsou to ovšem jediná dvě poddanská města, která se na celkovém počtu všech graduovaných z království podílejí více než 1 % (1,58 a 1,53 %), a mezi samotnými městy poddanskými představuje jejich vklad dokonce 5,74 a 5,55 %. Jejich případ je zcela netypický a další poddanská města dosáhla už jenom poloviny tohoto počtu (na množství bakalářů z Čech se podílejí tedy maximálně 0,79 %, z měst poddanských pak 2,87 %). V severních Čechách Roudnice, na východě Litomyšl, na jihovýchodě Pelhřimov a na jihozápadě království Strakonice a Prachatic patří k místům s 15–16 bakaláři. Oblast jižních Čech je silně zastoupena i v další skupině měst, kde se počet bakalářů pohybuje mezi 10–13, a to Horažďovicemi, Jindřichovým Hradcem a v bezprostřední blízkosti Pacova ležícím Hořepníkem. Na druhé straně království je to Turnov a Jičín, ve východní části Čech Skuteč a Chlumec. Po devíti graduovaných pak bylo z Ledče, Netolic, Příbrami, Sedlčan a Boleslavi. Mohli bychom takto pokračovat dále, postačí snad, byl-li tímto způsobem naznačen původ poloviny graduovaných z poddanských měst, ostatní ukáže nejlépe tabelární přehled.⁷⁸ Stejně jako u měst královských bychom i zde předpokládali jiné pořadí měst v našem žebříčku.

Nepřekvapilo-li přímo postavení Pacova a zejména Žlutic (třebaže je zatím nelze dost dobře vysvětlit),⁷⁹ je jistě značný rozdíl, který se projevuje mezi prvními dvěma a dalšími místy, nečekány. Pokud jde o umístění dalších měst v pořadí tabulky, očekávali bychom větší počet graduovaných např. u Litomyšle, Pelhřimova, Roudnice, Příbrami, Boleslavi a Poděbrad. Nízký počet bakalářů z těchto míst vystoupí zejména tehdy, srovnáme-li jej s některými městy méně významnými. Vždyť měla-li města jako Litomyšl a Pelhřimov téměř stejný počet graduovaných jako Horažďovice a Skuteč, nepřekvapuje už, že Příbram a Boleslav se rovnaly Sedlčanům, že Poděbrady měly méně bakalářů nežli Ledec a že např. Pardubice, Náchod a Brandýs už v naší tabulce nejsou vůbec jmenovitě uváděny.

Na rozdíl od měst královských, kde byla jistě do značné míry vyrovnaná situace hospodářská a politická, je třeba uvážit, že právě tyto dva činitele hrály u měst poddanských roli nejdůležitější při jejich konečném umístění v tabulce. Větší či menší míra závislosti měšťanů na vrchnosti tu (hlavně u městeček) rozhodovaly v prvé řadě a teprve po nich a vedle nich působily faktory jiné, především ty, o nichž byla řeč v souvislosti s městy královskými, a hospodářská prosperita města. Snad právě hospodářskému rozkvětu Strakonice, Prachatic a Netolic v 16. století⁸⁰ lze přičíst jejich značný kulturní rozmach (jak se nám po této stránce jeví) koncem sledovaného období. U Pelhřimova pak asi především působilo jeho postavení

78) Viz tabulku na s. 455.

79) Jen ze zpráv Z. WINTRA, *Život a učení*, s. 411 a 239, lze usoudit, že žlutická škola byla poměrně velmi bohatě dotována.

80) Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961, s. 79 (tabulka).

politické,⁸¹ jež naopak jako jeden z hlavních činitelů ustupovalo pravděpodobně do pozadí pod vlivem národnostního složení obyvatelstva v případě Příbrami.⁸² Důležitost národnostního složení obyvatelstva vynikne, srovnáme-li počet bakalářů např. u Českého Krumlova, Jindřichova Hradce a Prachatic, kdy se ukazuje také to, že náboženská příslušnost vrchnosti v tomto směru (zejména od poloviny 16. století) asi hrála minimální roli.

Výkyvy ve vysílání studentů na pražské vysoké učení se stejně jako u měst královských projevují, ovšem jen ve zmenšené míře, a ne u takového množství míst, i u měst poddanských. Nepravidelnosti nelze pozorovat u Žlutic, Pacova, Roudnice, Pelhřimova, Horažďovic. Naproti tomu fakt, že Strakonice a Netolice se objevují teprve po r. 1551, snad souvisí právě s mimořádnou hospodářskou prosperitou těchto měst v 16. století, což se snad do jisté míry projevuje i u Prachatic. Čím byla podobná skutečnost způsobena v Chlumci, Volyni, Poděbradech a Heřmanově Městci, nelze říci, leč bychom ji, stejně jako 75 let trvající hiát u jindřichohradeckých bakalářů, vysvětlovali změnami v náboženském složení obyvatelstva.⁸³ Nebylo-li možno těmito otázkami se zabývat podrobněji u měst královských, pak pro ně tím spíše není místa zde, kde jde o poměrně malý počet graduovaných a kdy by bylo nutno rozebírat naopak situaci velkého množství lokalit.

Vesnice, odkud na pražskou kališnickou akademii přicházeli synové jejich poddaných obyvatel,⁸⁴ jsou rozhozeny po celém království, zasahující jen v několika málo případech území s německým obyvatelstvem. Třeba ovšem uvážit skutečnost, že obraz, jak jsme jej získali, je do značné míry neúplný, protože je poměrně značné množství vesnic, které nelze přesně lokalizovat, a u nichž mnohdy dokonce přichází v úvahu několik eventualit.⁸⁵ Po redukci případů, které zde dost dobře nemohou být brány v úvahu, se zdá, že pokud jde o původ vesnických studentů na univerzitě, jsou zastoupeny hlavně Čechy střední, východní, území na severozápad od Prahy, vymezené zhruba městy Slaným, Louny, Žatcem a Rakovníkem, a konečně oblast jižních a jihozápadních Čech. Přirozeným zjevem pak je skutečnost, že značná část těchto vesnic leží v poměrně blízkosti měst, jež v obou našich tabulkách zaujímají přední místa. Odchytku od celkem rovnoměrného rozložení měst a vesnic lze pozorovat pro oblast středních Čech, odkud bylo relativně více bakalářů nežli z měst. Z vesnic je téměř vždycky jenom jediný graduovaný, tam, kde jsou dva, jde o zcela zvláštní výjimku.⁸⁶ V této souvislosti lze konstatovat, že během celého dlouhého období dosáhl bakalaureátu jen jediný z poddaných univerzity – Jan Šimonův z Michle, promován roku 1581. Tento fakt ovšem ne-

81) Viz Josef DOBIAŠ, *Dějiny Pelhřimova II/1*, Pelhřimov 1936, passim.

82) J. KLÍK, *Národnostní poměry*, s. 54.

83) Ovšem právě Jindřichův Hradec byl v tomto období městem po náboženské stránce velmi pestrým a s neustále se zmenšující katolickou menšinou. Srov. František TEPLÝ, *Dějiny města J. Hradce I/2 a II/2*, Jindřichův Hradec 1927, 1932, passim.

84) O studiu vesnického poddanského obyvatelstva na pražské univerzitě viz Z. WINTER, *O životě*, s. 235.

85) V takových případech jsme se přikláníli k možnosti pravděpodobnější, volíce buď vesnici v blízkosti důležitého městského centra, nebo v jazykově i nábožensky vyhraněném území.

86) Většinou také v těchto případech nejde o lokalitu jednu, nýbrž nejméně o místa dvě.

nasvědčuje přílišnému zájmu mistrů o vzdělání synků univerzitních poddaných, ale jinde nebyl v tomto směru stav o mnoho lepší.

Odlišný vývoj Moravy v době těsně předcházející časovému vymezení této studie i v období, jímž se zde zabýváme, způsobil, že výsledky studia i tak speciálního problému, jako je náš, se naprosto odlišují od situace, jak se jeví v království. Už výše jsme konstatovali, jak nápadně málo Moravanů studovalo na pražském vysokém učení a nabylo tu akademického gradu, a naznačili jsme rovněž, že tato skutečnost ještě více vynikne při podrobnějším studiu jejich původu. V jedné věci se Morava od Čech téměř neliší. Totiž v tom, že kterým společenským vrstvám její bakaláři patřili. I na Moravě bylo velmi slabě zastoupeno poddanské obyvatelstvo z vesnic, jež se na celkovém množství moravských bakalářů podílelo 11 %. Morava se tedy od Čech nikterak neodlišuje (je možné, že došlo k jistému zkreslení proto, že jde o velmi malé množství jedinců), protože i zde zbytek graduovaných náležel úplně městům. Nehledě k odlišnému vývoji měst na Moravě, není ani z praktických důvodů třeba dělit moravská města podobně jako v Čechách na královská a poddanská.⁸⁷

Jediné z moravských měst, jež se alespoň poněkud blíží počtem svých pražských bakalářů městům českým, je Velké Meziříčí, ležící poměrně blízko hranice a mající 12 graduovaných. Po Meziříčí následují místa v nejbližším sousedství Čech. S 9 bakaláři Žďár, Třebíč se 7 a dále Dačice, odkud bylo 6 bakalářů, pak Zábřeh s 5, zatímco po 4 měla Velká Bíteš a Jaroměřice. Jinak nacházíme na Moravě početněji zastoupen jenom Uherský Brod se 7, Přerov, Nosislav a Vizovice se 3 graduovanými, ostatní moravská města a městečka měla po jednom, maximálně po dvou bakalářích. Z nich lze při zemské hranici uvést Mohelnici, Třebovou, Jevíčko, Jimramov, Jihlavu, Batelov, Třešť, Telč, Želetavu a Vladislav, dále na východ pak Jemnici, Krumlov, Budějovice, Tišnov a Boskovice. Moravský jih je zastoupen jenom Břeclaví a Strážnicí, ostatní Morava Brnem, Nosislaví, Kroměříží, Holešovem, Tovačovem, Přerovem a Hranicemi.⁸⁸ Vesnice, z nichž pocházeli moravští bakaláři, leží jednak v jihozápadní části země (kolem Telče, Dačic a Budějovic), jednak v oblasti mezi Hranicemi a Vyškovem. Z toho, co bylo řečeno, je snad zřejmá převaha západní Moravy a hlavně území ležícího v blízkém sousedství Čech, které se na počtu v Praze graduovaných Moravanů podílí zhruba asi 60 %.

Naznačili-li jsme výše regionální původ téměř 95 % bakalářů pražské utrakvistické akademie, povšimněme si ještě velmi stručně nepatrného zbytku Slezanů, Slováků, Němců a Poláků, kteří všichni dohromady nedávali ani celá 4 % z celkového počtu graduovaných. Těšínsko a Opavsko je zastoupeno Těšínem s 3 bakaláři, dále Opavou, Fryštátem a Novými Purkarticemi majícími vždy jediného bakaláře. Z měst Horního Slezska měla Bytom rovněž 3, Opolí 2, Hlívce a Olešno jednoho graduovaného, v Dolním Slezsku měla Středa 3, Vratislav a Hlohov

87) Moravská města královská totiž vykazují dohromady pouze osm graduovaných.

88) K tomu srov. pro toto období částečné údaje seznamu J. HÜBLA, *Beziehungen Mährens zu den deutschen Universitäten*.

jednoho bakaláře, zbytek připadá na místa méně významná.⁸⁹ Slovenští studenti v Praze graduovaní pocházeli ze značné části ze západního Slovenska, zejména z okolí Žiliny, Trenčína a Nitry, ostatek slovenských bakalářů připadá na Slovensko střední, kde je zastoupen Ružomberok třemi, Banská Bystrica dvěma, Banská Štiavnica a řada dalších míst vždy jedním graduovaným.⁹⁰ Lze-li najít (a také je třeba říci, že za celé toto období se na pražské univerzitě neobjevil ani jediný Uher v užším slova smyslu) příčiny toho, proč do Prahy přicházeli slovenští studenti právě z těchto oblastí Slovenska,⁹¹ byl naopak příchod německých a polských studentů ve čtyřicátých letech 15. století zcela náhodný, a jelikož šlo o akci více méně nárazovou, nelze ovšem z toho, odkud tito studenti pocházeli, pranic vyvozovat.⁹² Stačí tedy stručně konstatovat, že mezi 25 graduovanými byly Bavorsko zastoupeny třemi, Virtembersko dvěma, Franky pěti, kdežto Branibory, Švábsko, Sasko, Vestfálsko, Duryňsko, Hesensko a Korutany jedním bakalářem. Z význačnějších říšských měst se vyskytuje Augšpurk, Magdeburk, Mohuč, a Kostnice. U dvou bakalářů z období předbělohorského jde o Erfurtana, původ druhého je neznámý a mohl to být i některý český Němec. Z území Polska se jmenuje jako rodiště bakaláře dvakrát Hnězdno, dále přichází několik míst menších.⁹³

Máme-li shrnout poznatky o regionálním původu graduovaných na pražské utrakvistické akademii v letech 1433-1618, jak vyplynuly z našeho studia, je nutno konstatovat, že vliv pražské univerzity se ve zkoumaném období téměř výlučně omezoval na území Českého království a že i zde zasahoval jen mimořádně oblasti a místa s obyvatelstvem německým a katolickým. Na území Čech se tak vymykaly některé oblasti ze sféry Karlova vysokého učení, především horské oblasti a podhůří na severu a severozápadu země i nejzápadnější a nejjihnější území Čech. Nejintenzivněji se vliv univerzity kromě Prahy projevoval ve východních a severozápadních Čechách, dále v rozsáhlé prostora jihozápadních Čech, méně už v oblasti Českomoravské vrchoviny. Tato skutečnost je podmíněna rozložením největší části městských sídlišť, z nichž se rekrutovalo 90 % bakalářů – příslušníků Českého království. Ostatně i malý zbytek vesnických graduovaných patří z největší míry těmto výše vytčeným oblastem Čech, neboť vsi, jež byly rodištěm bakalářů, náležely z velké části do hospodářské a kulturní sféry jednotlivých měst.

Protože Čechy byly takřka monopolním rezervoárem bakalářů pražské univerzity, již dodaly 90 % všech graduovaných, ustupují před jejich významem další země do pozadí. Už moravský původ lze doložit u nepatrného počtu bakalářů (necelých 5 % z celkového počtu), kteří nadto více nežli z poloviny pocházeli z moravské části Českomoravské vrchoviny, a tím i z přímého sousedství Čech.

89) Jsou to: Pískovice, Doubrava a Rosenthoř.

90) K první oblasti náleží sama Žilina, Varín (2×), Raková (2×), Čičmany, Lednica, Čab, Jagersk, Nedožier, Topolčany (2×) a Takšaň, k oblasti druhé pak St. Bystrica, Očová, Opatová, N. Lupča, Háj a Turč. sv. Peter.

91) Viz B. VARSÍK, *Husití a reformácia*, s. 424n.

92) O mimořádné povaze této události viz F. ŠMAHEL, *Počátky humanismu*, s. 57-62.

93) O těchto Polácích viz Henryk BARYCZ, *Dziejowe związki Polski z uniwersytetem Karola w Pradze*, zvl. otisk z Przeglądu zachodniego 3/4, 1948, s. 30 a 31.

Menší část Moravanů patřila svým původem Hané a oblasti dolního toku řeky Bečvy, nepatrně je zastoupena Morava jihozápadní a jiné její oblasti nepřicházejí vůbec. Konečně i z nepatrného počtu Slezanů byla jejich většina buď z jeho ještě dnes české části, nebo z Horního Slezska sousedícího a kulturně spatého s českým územím. Rovněž o Slovensku lze říci, že asi polovina jeho bakalářů náležela té jeho části, která bezprostředně přiléhala k jazykově českým částem Moravy, a že i v oblastech středního Slovenska, odkud byl zbytek, lze pozorovat české kulturní vlivy. Vzhledem k tomu, co jsme řekli o studiu Němců a Poláků, jež bylo vskutku nepatrnou epizodou v této souvislosti, můžeme uzavřít tím, že ve studovaném časovém úseku se působení Karlova vysokého učení omezovalo na Čechy, nepatrně ovlivňovalo Moravu a jenom zcela mimořádně zasahovalo do jazykově spřízněných zemí sousedních, Slezska a Uher, přičemž se nejpodstatnější část jeho absolventů rekrutovala z měst.

Přestože fakt o měšťanském charakteru Karlova vysokého učení v období od Lipan do Bílé hory byl, zejména po vydání obou prací Wintrových, všeobecně uznáván,⁹⁴ přijímala naše historická věda toto zjištění zcela obecně a nepokusila se nikdy tento podíl měšťanstva stanovit přesněji, ačkoliv důvodů pro takové zjišťování je dost a neobjevují se jenom při řešení otázek z dějin univerzity samé, nýbrž nabízejí se i badatelé, zabývajícímu se národními dějinami podstatně širěji. Na tomto místě se tedy pokoušíme o poznání sociálního složení masy graduovaných studentů pražské univerzity, především o stanovení procentuálního podílu jednotlivých společenských vrstev a jejich složek na celkovém množství bakalářů, a pokud to je možné, i o některá zjištění další. Hlavní a nejzávažnější výsledek našeho studia už byl, protože otázka regionálního a sociálního původu do značné míry splývala, konstatován v jiné souvislosti výše. Nežli počneme podrobně sledovat sociální složení graduovaných studentů utrakvistické akademie pražské, je snad na místě říci, že prameny, které máme k dispozici, nepřinášejí žádné údaje, jež by mohly svědčit o společenské příslušnosti graduovaných. Jedinou cestou k tomu, abychom se, pokud to je vůbec možné, dobrali přesných a bezpečných poznatků, je zjištění regionálního původu bakalářů, aby pak mohla být jednotlivá místa rozdělena podle potřeby dále. V našem případě se jako jediné dělení přicházející v úvahu ukázalo rozdělení lokalit na města královská, na města a městečka poddanská a konečně na vesnice, přičemž u druhých dvou kategorií nebyl brán zřetel na to, kterým vrchnostem město či ves patřila. Vzhledem k nepatrnému počtu příslušníků vyšší třídy feudální společnosti a vzhledem k poměrně malému množství bakalářů patřících svým původem poddanským vesnicím bylo nutné diferencovat nějakým způsobem většinu těch, kdo přicházeli z měst.

Nemajíce možnost použít spolehlivých ukazatelů ekonomických, byli jsme nuceni sáhnout po kritériu do značné míry formálním a vycházet z faktu, zda to které město patřilo mezi města královská, či nikoliv.⁹⁵ Jsme si vědomi toho, že tímto

94) Viz Václav VOJTIŠEK, *Karolinum ve vývoji pražské univerzity i v dějinách národních*, in: *Karolinum statek národní*, Praha 1934, zejména s. 99 a 125.

95) K tomu J. JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 67-88.

způsobem jsme mnohdy některá hospodářsky silná města poddanská postavili do jedné řady se sídlišti, jež po všech stránkách byla blíže vesnicím nežli skutečným městům. Na druhé straně ovšem nutno uvážit, že výsledky dosavadního historického bádání neumožňují rozdělení města do několika kategorií podle jejich síly hospodářské.⁹⁶

Čechy	1433-1450	1451-1475	1476-1500	1501-1525	1526-1550	1551-1575	1576-1600	1601-1618	1433-1618
města král.	36	105	94	180	175	209	242	241	1281
města podd.	27	61	46	54	58	83	118	111	558
vesnice	20	21	19	14	19	12	32	47	184
šlechtici									9
celkem	83	187	159	248	252	304	392	399	2032

Nejlepší představy o tom, jak vcelku vypadalo sociální složení graduovaných na pražské kališnické akademii podle tohoto klíče v necelých dvou staletích, jimiž se zde zabýváme, nabudeme z tabulky, v níž opět použijeme dělení na jednotlivá pětadvacetiletí. Celkový výsledek, který tabulka přináší, už známe, neboť vyplynul z předchozího sledování regionálního původu graduovaných. Novou položku zde představují jenom šlechtici, kteří byli v předchozí tabulce zahrnuti mezi bakaláře s nezjištěným místním původem.⁹⁷ Pro nepatrný počet jsme je zahrnuli toliko do posledního sloupce. Z tabulky vyplývá především skutečnost, že (s jediným zakolísáním v poslední čtvrti 15. století) počet graduovaných neustále, třebaš ne rovnoměrně stoupal.⁹⁸ Tento fakt vynikne ještě lépe, nahradíme-li absolutní čísla tabulky procenty.

Čechy	1433-1450	1451-1475	1476-1500	1501-1525	1526-1550	1551-1575	1576-1600	1601-1618	1433-1618
města král.	43,38	57,22	59,74	72,97	69,46	68,97	60,98	60,16	63,06
města podd.	32,53	31,56	28,32	21,39	23,01	27,08	30,86	28,07	27,46
vesnice	24,09	11,22	11,94	5,64	7,53	3,95	8,16	11,77	9,04
šlechtici									0,44
celkem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

96) Tamtéž.

97) S jedinou výjimkou (byl to člen panské rodiny Benedikt z Valdštejna, promováný r. 1452) jde o příslušníky nižší úřednické šlechty. Jako příklad lze uvést Jaroslava Tuhanského z Brance, promováného roku 1611, jehož otec byl úředníkem na panství dobrovickém. Erbovní měšťané jsou pochopitelně zahrnuti mezi příslušníky městského stavu.

98) Viz níže tabulku na s. 451.

Skutečnosti, naleznuvší vyjádření v tabulce, svědčí o mimořádně výrazném měšťanském charakteru vysokého učení Karlova. Vždyť mezi domácím živlem představovali graduovaní synové měšťanů rovných 90 % všech bakalářů. Tento stav přitom nebyl ani příliš narušen tím, že by mezi měšťanskými bakaláři bylo značnější procento těch, jejichž rodiště by se do značné míry svou povahou blížilo vesnicím. Víme totiž, jednak že 63 % posluchačů z Čech bylo obyvatelstvem měst královských, jednak pak to, že na 27 % bakalářů z měst poddanských se nejméně jednou polovinou podílela právě ta poddanská města, jež se v mnohých rysech podobala královským, mezi něž se také některá z nich ještě před Bílou horou zařadila. Tato fakta nám jistě dovolují označit pražskou kališnickou akademii za učiliště s naprostou převahou měšťanstva (zejména měšťanstva měst královských), které mělo mezi studentstvem takovou většinu, že ostatní složky obyvatelstva nemohly ani v nejmenším narušit měšťanský charakter univerzity.

Další složka, o níž lze ještě říci, že se na složení absolventů pražské univerzity podílela, – vesniční bakaláři, představovala totiž pouhých 9 % graduovaných z království a mezi masou měšťanských studentů téměř zanikala. Příslušníků šlechty bylo opravdu tak nepatrné množství, že jejich podíl (0,44 %) na celkovém počtu bakalářů není třeba brát vůbec v úvahu. Tato naše zjištění jsou jistě přínosem potud, že po prvé přesně určila míru onoho dosud jen obecně známého a uznávaného měšťanského charakteru univerzity, dále že stanovila celkem přesně účast (a to poměrně značnou) nejnižší postavené složky soudobé společnosti – poddanského obyvatelstva z vesnic na celkovém množství graduovaných – a konečně, že jasně prokázala praktickou neúčast šlechty mezi absolventy univerzity. Tyto poznatky, ačkoliv cenné, jsou bohužel nesrovnatelné. Scházejí totiž podobná data pro období předcházející i následující, abychom si mohli učinit představu o tom, kterým směrem se v období opětovného upevňování feudalismu vychýlilo složení studentstva ve srovnání s dobou předhusitskou i s obdobím pobělohorským. Nedostatek těchto dat není něčím specifickým pro bádání o dějinách naší univerzity a dlužno říci, že situace je v tomto směru podobná i jinde. Srovnání s jinými univerzitami lze provést jenom obecně na podkladě povšechných údajů Eulenburgových.⁹⁹ Ze středoevropských univerzit máme zatím údaje pro srovnání sociální skladby studentstva jenom pro Jagellonskou univerzitu krakovskou, jak vyplývají z nedávno vydané studie Brygidy Kürbisówny.¹⁰⁰

Naše univerzita snad až přílišnou měrou odpovídá jednomu z Eulenburgových poznatků o dějinách německých univerzit. Máme na mysli poznání tohoto autora o sociálním původu studentstva, podle něhož se největší část německých univer-

zitních posluchačů rekrutovala z měšťanského obyvatelstva.¹⁰¹ Pražská univerzita však pravděpodobně v tomto směru šla mnohem dále nežli průměrné německé univerzity. Zdá se tak alespoň ve srovnání s učením krakovským, o němž snad můžeme předpokládat, že se do značné míry blížilo univerzitám středního Německa. V Krakově totiž v období let 1400 až 1560 podíl měšťanů ve studentstvu (jde o posluchače imatrikulované, a nikoliv o graduované absolventy jako v Praze) nečinil prakticky nikdy více nežli 40 %, ¹⁰² tedy ani ne polovinu jejich podílu v Praze.¹⁰³ Třeba mít ovšem na paměti skutečnost, že procento měšťanského živlu bylo v Krakově u graduovaných do značné míry vyšší nežli 40 %, protože na jedné straně studující ze šlechty neměli zdaleka tolik praktických důvodů pro řádné zakončení studia získáním gradu, na straně druhé lze předpokládat, že studenti z vesnického obyvatelstva alespoň částečně nedosahovali gradů pro přílišnou nákladnost.¹⁰⁴

Srovnání sociálního složení absolventů pražského vysokého učení s cizími univerzitami vyznívá dále velmi spoře, protože pokud jde o ostatní dvě skupiny graduovaných, nejsou ani pro univerzity německé, ani pro Krakov údaje pro srovnávání. Franz Eulenburg mluví o nich jen všeobecně, když na jedné straně uvádí, že šlechtici počali ve větší míře navštěvovat univerzity až od 16. století, na straně druhé pak jenom konstatuje, že vesnické obyvatelstvo bylo na německých univerzitách zjevem velmi vzácným (jeho podíl činil maximálně 3 % studentů), protože mu především chyběla možnost vzdělání na nižších latinských školách.¹⁰⁵ V tomto případě pak nelze použít ani práce obírající se poměry krakovskými, protože její autorka si podrobně všímá toliko měšťanstva a ponechává zcela stranou ostatní obyvatelstvo, jež se na celkovém počtu studentů v Krakově podílelo značnou měrou.¹⁰⁶ Po tomto málo úspěšném pokusu o srovnání sociální skladby absolventů pražské kališnické akademie s jinými vysokými učilišti středoevropskými však snad můžeme říci, že se zdá být pravděpodobným, že pražskou akademii ve srovnání s jinými univerzitami vyznačuje neobvykle jednotné sociální složení jejích absolventů původem z měšťanstva. Toto složení bylo jenom velmi nepatrně narušeno sociální složkou nižší – venkovským poddanským obyvatelstvem, jehož relativní podíl je ovšem značný, a že se mezi pražskými graduovanými objevují příslušníci šlechtických rodin v počtu zcela bezvýznamném. V celku lze konstatovat, že mezi bakaláři pražské univerzity byl vesnický poddanský živel zastoupen velmi silně, neboť dosahoval průměrně trojnásobku podílu obvyklého na univerzitách v Německu. Obrácený poměr naopak nacházíme v zastoupení šlechty, která na

101) F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 68.

102) B. KÜRBIŚÓWNA, *Mieszczenie na uniwersytecie Jagiellońskim*, s. 40.

103) Tamtéž, s. 77–78.

104) Tato skutečnost vyplývá, jak se zdá, i z kusých údajů Kürbisówny (s. 41). Podle ní sice mezi studenty graduovanými v letech 1400–1433 bylo měšťanů jenom asi kolem 50 %, zato mezi Slezany promovány v letech 1460–1520 bylo měšťanského původu už celých 80 % bakalářů.

105) F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 67–68.

106) B. KÜRBIŚÓWNA, *Mieszczenie na uniwersytecie Jagiellońskim*, s. 41, pouze konstatuje, že v letech 1400–1433 (tedy v období neodpovídajícím našemu časovému úseku a zřejmě ne zcela typickým) činil podíl šlechty a poddanského obyvatelstva dohromady mezi krakovskými studenty – ne bakaláři – 35 %.

99) Franz EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis zur Gegenwart*, *Abhandlungen der Philologisch-Historischen Klasse der königlichen Sächsischen Gessellschaft der Wissenschaften XXIV/2*, Leipzig 1904, s. 64 až 73.

100) B. KÜRBIŚÓWNA, *Mieszczenie na uniwersytecie Jagiellońskim*, s. 7–79, zejména s. 31n. a tabulka na s. 77–78. Z výsledků důležité a cenné práce Horsta Rudolfa ABE, *Die soziale Gliederung der Erfurter Studentschaft im Mittelalter 1392–1521*, byla zatím vytištěna jenom část týkající se duchovenstva, jež je pro nás bezpředmětná. Srov. AUC-HUCP 4/1, 1963, s. 131.

pražské univerzitě prakticky téměř vůbec nestudovala (necelá polovina procenta všech graduovaných), kdežto v Německu se od poloviny 16. století na celkovém množství studentů podílela asi 10 %.¹⁰⁷

Věnujme pozornost jinému faktu, který vyplývá z naší procentuální tabulky. Uvedli jsme výše, že během celého období, jež tato studie sleduje, počet graduovaných neustále, třebaš ne vždy rovnoměrně, stoupal. Přihlédneme-li ovšem k tomu, jak se tento celkový vzestup projevuje u dílčích přírůstků jednotlivých sociálních skupin, vidíme, že zde stoupaní není ani zdaleka úměrné.¹⁰⁸ Jedinou skupinou, u níž pozvolný vzrůst za jednotlivá časová období zhruba odpovídá celkovému přírůstku bakalářů za jednotlivá pětadvacetiletí, je skupina poddanských měst. Naproti tomu nepřiměřeně rychle a neúměrně na úkor obou skupin ostatních, hlavně ovšem na újmu obyvatelstva vesnického, přibývalo mezi bakaláři pražské univerzity představitelů královských měst, kdežto bakaláři z vesnic se na celkovém vzrůstu graduovaných Čechů vlastně nepodíleli vůbec. Jejich počet zůstával po dlouhou dobu stejný, nebo dokonce poklesl i absolutně a k jistému vzestupu došlo teprve koncem 16. a počátkem 17. století. Z tabulky je zřejmé, že nejvyrovnanější (a tím také nejpříznivější pro obě nižší společenské složky) bylo složení graduovaných bezprostředně po husitských válkách, kdy královská města dosahovala jenom 43 %, podíl vesnic činil maximum – tj. 24 %, a kdy rovněž poddanská města dosáhla svými téměř 33 % vrcholu. Ovšem hned od poloviny 15. století se situace počala výrazně přesouvat ve prospěch královských měst, která získala tím, jak vesnice klesly na polovici původního svého podílu. Obdobím maximálního vzestupu královských měst je doba od roku 1500 do roku 1575, kdy získala celých 70 % mezi graduovanými, a kdy se naopak procento vesnických poddaných pohybuje neuvěřitelně nízko, a klesá dokonce až na necelá 4 %. Návrat ke stavu z druhé polovice 15. století nastal teprve koncem 16. a na počátku 17. století, kdy se účast královských měst ustálila na 60 % a kdy vesničtí bakaláři znovu získali téměř 12 % celkového množství.

Je jisté charakteristické, že nejvyrovnanější sociální složení graduovaných na pražské univerzitě je prokazatelné právě pro období bezprostředně následující po revoluci, jejímž odrazem tento stav nepochybně je. To platí především o vysokém procentu příslušníků poddaného obyvatelstva z vesnic, jehož příchod na univerzitu patrně omezilo hned sněmovní usnesení z r. 1453 a ještě více potom Vladislavovo opatření z r. 1497 pojaté později i do Zřízení zemského,¹⁰⁹ která byla nejspíše příčinou onoho markantního poklesu podílu vesnic v prvních třech čtvrtinách 16. století. Nasvědčuje tomu ostatně i snaha univerzity samotné odstranit tento stav získáním privilegia zaručujícího, aby studium poddaných nebylo

107) F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 66.

108) Viz výše tabulku na s. 437.

109) O tomto problému zatím nejpodrobněji Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949, s. 98n.

K tomu srov. Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu (Nástin)*, Praha 1961, s. 182n.

vázáno na souhlas vrchnosti.¹¹⁰ V praxi ovšem podobné privilegium značilo velmi málo a k částečné nápravě došlo teprve na konci 16. století (snad v souvislosti s vydáním České konfese) a počátkem století 17., kdy znovu alespoň poněkud počal počet graduovaných vesničanů stoupat.¹¹¹

I když je zřejmé, že především pokles vesnických graduovaných působil na procentuální vzestup absolventů pocházejících z královských měst, je přece jen s podivem, že královská města dosahovala svého maxima právě v období svých těžkých hospodářských a politických porážek. Ty se tedy v tomto směru nikterak neprojevovaly, neboť právě v letech 1500 až 1575 získala královská města podíl dosahující v průměru 70 %. Čekali bychom spíše vzestup u měst poddanských, ale i tam došlo v první polovině 16. století k poklesu (na 21 a 23 %). Znatelnější přírůstek se u této kategorie bakalářů objevuje teprve v druhé polovině 16. století (stoupá na 27 a 31 %) a souvisí snad s ekonomickým rozvojem některých těchto měst, přičemž je pochopitelné, že ke zkreslení situace tu dochází tím, že vedle silných a sílících měst je řada dalších míst, která zůstávala pro celé toto období ekonomicky slabá. Zdá se tedy, že politická a hlavně hospodářská situace měst (především královských), nijak významně neovlivňovala množství studentů na pražské univerzitě. Bakaláři z měst byli po celé sledované období v absolutní většině a jejich počet neustále stoupal v souvislosti se zvýšenou objektivní potřebou univerzitních absolventů a celková hospodářsko-politická situace českých měst na jejich příliv nepůsobila. Bylo by jistě nejvýše potřebné, nemůžeme-li už říci nic bližšího o bakalářích z poddanských vsí, pokusit se ještě o podrobnější sociální diferenciaci graduovaných uvnitř dvou nejpočetnějších skupin, královských i poddanských měst. Takový úkol je pochopitelně nad naše síly a do všech důsledků nebude moci být nikdy splněn.¹¹² Ve snaze zjistit alespoň přibližně, z kterých vrstev městského obyvatelstva se rekrutovala převážná část bakalářů, pokusili jsme se o zjištění pomocí sond a zvolili k tomu účelu tato města: Písek, Klatovy, Tábor a Pelhřimov.¹¹³

Výsledek našeho zkoumání lze naznačit sumárně, ježto se v hlavních rysech u všech míst shoduje. Na prvním místě je třeba říci, že v pramenech je jenom výjimečně před r. 1540 uváděno označení umožňující identifikaci rodinné příslušnosti graduovaného a že se naše zkoumání vlastně omezilo na druhou polovinu 16. a počátek 17. století. V těchto zbylých případech pak bylo možno jenom asi u 40 % bakalářů určit (pochopitelně že jenom přibližně) hospodářské postave-

110) Z. WINTER, *Děje vysokých škol*, s. 35; a TÝZ, *O životě*, s. 235; poněkud jinak u K. KROFTY, *Dějiny selského stavu*, s. 105–106.

111) Viz tabulku na s. 437.

112) [Jen zaznamenat zde mohu studii Mladý HOLÉ, *Alumni koleje českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, AUC-HUCP 53/2, 2013 (vyšla 2015), která na téměř úplném souboru 302 kolegiátů dokládá geografický a lokální původ studentů. Z královských měst v uvedeném období pocházelo 200 osob, tj. zhruba 71 procent všech alumnů.]

113) Výhodiskem a základem tohoto zjišťování byly citované již SEDLÁČKOVY *Dějiny Písku III* a DOBIAŠOVY *Dějiny Pelhřimova II/1* a neméně cenné monografie Karla THIRA, *Staré domy a rodiny Táborské I–II*, Tábor 1920; a Jindřicha VANČURY, *Dějiny někdejšího královského města Klatov*, Klatovy 1927–1935.

ní jejich rodiny. Z těchto 40 % bakalářů pak asi polovina, tedy přibližně 20 % z celkového počtu, patřila k nejzámožnějším rodinám zkoumaných měst, zbytek pak pocházel ze středně zámožných rodin řemeslnických. Vzhledem ke skutečnosti, že jsme daleko lépe z pramenů zpraveni o nejzámožnější městské vrstvě, zatímco rodiny méně zámožné jsou doloženy méně, můžeme soudit, že v jednotlivých městech známe podstatnou většinu nejzámožnějších rodin, a že tedy podíl této části městského obyvatelstva asi nečinil více nežli 25 % městských bakalářů. K druhým 20 % bakalářů, o nichž víme, že pocházeli ze středně zámožných řemeslnických rodin, pak lze počítat i část oněch zbývajících 60 % graduovaných, jejichž rodinnou příslušnost nebo hospodářské postavení nebylo možno určit. Je ovšem otázka, jak velká část z těchto sociálně neurčených 60 % graduovaných pocházela ještě také ze středně zámožné řemeslnické vrstvy a jaká část patřila nezáměrnému městskému obyvatelstvu.

Místa v kolejích totiž umožňovala studium i nezáměrným a v některých případech snad i příslušníkům městské chudiny. Po získání gradu pak všichni bakaláři bez ohledu na svůj sociální původ odcházeli na stejné působiště jako učitelé partikulárních škol.¹¹⁴ Za takové situace je těžko stanovit, třeba jen přibližně, podíl jednotlivých složek městského obyvatelstva této sociálně nezařazené většiny bakalářů. I když se lze domnívat, že její poměrně značná část se rovněž rekrutovala z oně střední řemeslnické vrstvy, je třeba připustit i určitý podíl studentů pocházejících z řad nezáměrného obyvatelstva měst. Vcelku lze tedy snad předpokládat, že podíl místních patricijských rodin z jednotlivých měst asi nikdy nepřesahoval jednu čtvrtinu bakalářů a že ze zbývajících tří čtvrtin graduovaných připadala většina na středně zámožné vrstvy řemeslnické, menšina pak na nezáměrné městské obyvatelstvo. Tento názor pochopitelně není možno mít za prokázaný a je z největší míry hypotetický.

Pražská univerzita, jejíž docenti z největší míry patřili svým studiem buď zcela, nebo alespoň částečně k jejím absolventům, se dost dobře nemohla ať regionálním, ať společenským původem členů svého učitelského sboru odlišit od masy bakalářů, které vzdělávala. Bylo by snad tedy zbytečné vytvářet znovu (tentokrát ovšem ve zmenšeném měřítku) zhruba též obraz regionálního i sociálního původu univerzitních učitelů. Situace zůstává v obou případech v podstatě táž a dochází tu jen k jedné změně. Mezi univerzitními učiteli je poměrně silněji zastoupen živel pocházející z poddanských měst, před nímž rodáci z královských měst (i Praha) ustupují silně do pozadí. Podíl obyvatelstva vesnického zůstává přibližně stejný. Zhruba stejná zůstává situace, i pokud jde o regionální původ univerzitních docentů a silněji ve srovnání s množstvím bakalářů je zastoupena pouze Morava.

114) O studiu nezáměrných i o působení bakalářů po odchodu z univerzity viz v jednotlivých dílech Wintrových na mnoha místech.

Studenti z českých zemí na zahraničních univerzitách

Malý počet zahraničních studentů v Praze je v příkrém protikladu k velkému číslu studentů z českých zemí, kteří studovali na univerzitách v cizině. Tato skutečnost souvisí s okolnostmi, kterých jsme se dotkli výše. Jestliže cizí studenti katolického vyznání se pražské univerzitě, která žádala přísahu na kompaktáta, vyhýbali, je to pochopitelné. Právě tak ovšem nepomýšleli na studium v Praze ani studenti z katolických oblastí zemí České koruny. V době, kdy se ve střední Evropě masově šířila reformace, byla zase již pražská univerzita svým kališnictvím příliš konzervativní oproti jiným reformačním akademiím. Zatímco dříve bylo na překážku, že pražská univerzita byla v očích katolického světa kacířskou, od třicátých let 16. století byla naopak považována za málo radikální, což bylo ostatně pravda. Kromě toho úroveň výuky byla v Praze povšechně nízká, k pedagogickým reformám bylo přistupováno s velkým zpožděním a polovičatě.

Celkový stav pražské univerzity nemůžeme však posuzovat jen srovnáním s jednotlivými německými nebo jinými univerzitami, neboť i ty procházely střídavými obdobími poklesu a vzestupu, nýbrž s možnostmi, které poskytovaly zahraniční ústavy ve svém celku. V husté síti univerzit, která v 16. století pokryla téměř celou střední Evropu, se ucházelo o prvenství vždy univerzit několik. Ty na sebe dočasně strhly příliv studentstva, zatímco ostatní univerzity se musely většinou spokojit jen se studentstvem z přilehlého teritoria. Za chvíli budeme moci tento jev pozorovat na křivce návštěvnosti jednotlivých univerzit studenty z českých zemí. Konečně značná část studentů z českých zemí, kteří odcházeli na studia do ciziny, byla z německých měst a pohraničních oblastí. Je proto přirozené, že studenti z Chebu a Brna, abychom jmenovali dvě typická německá a navíc i katolická města, nesměřovali do české a navíc ještě kališnické Prahy, nýbrž do blízkého Lipska nebo Vídně.

Problém tzv. *peregrinatio academica* ve vztahu k českým zemím je příliš široký, abychom jej zde mohli zevrubně zkoumat. Povšimneme si jen těch aspektů, které se více nebo méně dotýkají Karlovy univerzity a mohou nám lépe osvětlit a doplnit otázky, kterými jsme se již zabývali. Nejvíce nás v této souvislosti zajímá celkový počet studentů z českých zemí (za základ je vzato dnešní území Čech a Moravy) imatrikulovaných na zahraničních univerzitách. Je třeba upozornit, že celá tato partie má charakter předběžného výzkumu a že její výsledky mají zejména ze dvou důvodů platnost jen relativní. Předně proto, že všude, kde to bylo možné, bylo vzato za základ zpracování příslušné matricy, tj. jmenné seznamy studentů z českých zemí zapsaných na té které univerzitě. Z toho nutně vyplývá nejednotnost metodických postupů při určování národnostního a teritoriálního původu jednotlivých posluchačů, což je záležitostí značně obtížnou, složitou a zřídka kdy také naprosto přesnou. Přestože se tu částečně uplatňuje zákonitost vyšších čísel, je vždy nutné počítat s určitou diferencí plus nebo minus. Druhý důvod je neméně závažný: Pro některé univerzity mohly být použity jen údaje zlomkovité

a neověřené, ať už proto, že se pro určité období nedochovala matrika, nebo proto, že matriky nebo edice nebyly autorům dostupné.¹¹⁵ Platí to příkladně pro některé univerzity italské i pro Paříž a Lovaň, které přes svoji důležitost nemohly být vůbec brány v úvahu.

Podle návštěvnosti českých studentů bez ohledu na rok založení a jiné okolnosti lze zahraniční univerzity, které bylo možné zkoumat podle dostupné literatury nebo vydaných matrik, rozdělit na tři skupiny:

- a) univerzity se špičkovou frekvencí, které byly českými studenty navštěvovány každoročně a hromadně – Lipsko (2043), Vídeň (1349), Krakov (968) a Wittenberg (961).
- b) univerzity se střední, ale pravidelnou návštěvností – Altdorf (301), Jena (248), Frankfurt nad Odrou (168), Basilej (160), Heidelberg (146), Ingolstadt (112), Marburk (94), Orleans (79), Erfurt (65), Královec (61), Dillingen (55), Herborn (54), Bologna (51), Tübingen (48);
- c) univerzity navštěvované nepravidelně a ojediněle – Rostock (24), Ženeva (21), Freiburg im Breisgau (18), Padova (15), Giessen (12), Oxford (10), Angers (7), Štrasburk (6), Řím (4), Greifswald (4), Bourges (2), Montpellier (2).

Primát si bezpečně uhájila lipská univerzita, která již svým založením roku 1409 byla míněna jako protiváha Prahy. Navštěvovali ji převážně němečtí studenti z českého severního a severozápadního pohraničí. Z 963 studentů z českých zemí, kteří byli v Lipsku imatrikulováni v letech 1433–1548, bylo 169 z Chebu, 67 z Mostu a Lokte, 53 z Kadaně, 48 z Plzně, 36 z Tachova, 32 z Krupky, 29 z Ostrova a Jáchymova, 27 z Ústí nad Labem, 23 z Budějovic a 19 z Chomutova. Z ostatních měst přicházeli studenti do Lipska nepoměrně v menším počtu. Poněkud více studentů bylo jen z Prahy (56), byli to však většinou Němci.¹¹⁶ Z téhož počtu 963 studentů bylo jen 140 (14,1 %) schopno zaplatit při zápisu celou částku, která od roku 1436/7 činila 10 míšeňských nebo pražských grošů. 43 studentů (4,4 %),

115) Více o metodice tohoto výzkumu v článku I. HLAVÁČKA a L. HLAVÁČKOVÉ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě I.*, AUC-HUCP 2/1, s. 99n. Srov. dále pozn. 124 tohoto článku, kde názorný příklad rozdílného výsledku dvou badatelů při výpočtu českých studentů v Jeně. Autorům nebyly např. dostupné edice matrik lovaňské univerzity (v roce 1962 vyšel již V. sv.: *Matricule de l'Université de Louvain, 19 février 1616 – 3 février 1651*, Arnold Schillings /ed./, Bruxelles 1962). V téže roce vyšel 4. sv. vídeňské matriky (*Die Matrikel der Universität Wien 4. 1579/II–1658/59*). Stejně tak je zde možné jen zaznamenat: *Die Matrikel der deutschen Nation in Perugia (1579 bis 1727)*, Fritz Weigle (ed.), Tübingen 1956; *Die Matrikel der Deutschen Nation in Siena 1573–1738*, Fritz Weigle (ed.), Tübingen 1962; a článek Fritze WEIGLA, *Deutsche Studenten in Pisa*, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 39, 1959, s. 173–221.

116) Srov. Gunther SCHALICH, *Studenten aus den böhmischen Ländern und der Slowakei an der Universität Leipzig in den Jahren 1409–1548*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Univ. Leipzig 7, 1957/8, Gesell. u. Sprachwiss. Reihe, H. 1–2. Schalich znovu podal výčet českých studentů v Lipsku, a částečně tak antikvoval starší soupis J. V. ŠIMÁKA, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.–XVIII. století*, ČČM 80, 1906, s. 510–539. Proti Šimákovi udává i výši zápisného, nezaznamenává však data promoci. Místy opravuje drobné Šimákovy omyly, v topografických údajích není vždy přesný (Kremnitz – Česká Kamenice).

většinou šlechticů, zaplatilo výše než 10 grošů,¹¹⁷ 60 studentů (6,2 %) bylo uznáno za „pauperes“. Ostatní platili při zápisu pouze část dávky, tj. 4–6 gr., zbytek pak při první zkoušce. Návštěvnost lipské univerzity měla v celém zkoumaném období, tj. 1433–1622, stoupající tendenci. Výjimku tvoří dvacetiletí po vystoupení Lutherově, tehdy však frekvence rapidně poklesla i na jiných univerzitách. Po roce 1548, kdy byla v Lipsku provedena protestantská reforma studia, návštěvnost znovu stoupla a v desetiletí 1613–22 dosáhla rekordního počtu 238 posluchačů.

Přestože v pohusitské době význam Vídně pro studenty z Českého království poklesl, udržela si tamější univerzita značnou přitažlivost pro některé katolické a německé oblasti Čech i Moravy. Příkladně v letech 1450–1560 studovalo ve Vídni 70 osob z Českých Budějovic a Krumlova, 55 z Chebu, avšak jen 17 (!) z Plzně. Z Moravy přicházeli do Vídně nejvíce studenti z královských měst Brna, Olomouce, Jihlavy, Znojma a z pohraničních oblastí. K absolutnímu zvýšení počtu posluchačů z českých zemí došlo v prvních dvou desetiletích 16. století, poté však nastal prudký úpadek frekvence, zřejmě v souvislosti s celkovým stavem univerzity v období silného nárazu reformační vlny. Pokud jde o šlechtu a duchovenstvo, přicházeli jejich příslušníci do Vídně v pohusitské době v menším počtu než dříve.¹¹⁸

Univerzita ve Wittenbergu, založená roku 1502, byla zprvu proslulým střediskem humanistických studií, později pak díky působení Melanchthonovu první univerzitou reformační co do významu. Od svého počátku lákala studenty z českých zemí, nejvíce pak v období 1533–1582 a 1593–1602. V hojném počtu sem přicházela i česká nižší šlechta.¹¹⁹ Podle měst převládá opět Praha (34) a Cheb (56), Jihlava, Olomouc, Brno, Kadaň, přicházeli sem však i studenti z Mladé Boleslavi, Hradce Králové, Žatce apod.

U krakovské univerzity, podle návštěvnosti studentů z českých zemí čtvrté v pořadí, nepřekvapuje, že nejvíce zapsaných studentů bylo z Moravy. Opět vedou velká města, především Olomouc a Opava. Podivuhodný a nečekaně vysoký je počet studentů z jižních Čech (České Budějovice, Krumlov, Třeboň), i když to platí jen pro druhou polovinu 15. století.¹²⁰

V druhé skupině návštěvnosti vede výrazně Altdorf. U této univerzity je zajímavé to, že ač byla založena již roku 1522, začali na ni studenti z českých zemí docházet až ve třetí čtvrtině 16. století. V padesátiletí před Bílou horou Altdorf dokonce předstihl i Wittenberg a mnohonásobně Krakov, jehož univerzita byla

117) Pro šlechtice bylo vyšší zápisné povinné, proto se někteří nemajetní studenti, byť s predikátem, při zápisu za šlechtice nehlásili.

118) Podle studie I. HLAVÁČKA a L. HLAVÁČKOVÉ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě I–II*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 97–132; 3/2, 1962, s. 139–159.

119) Srov. Ferdinand MENČIK, *Studenti z Čech a Moravy ve Wittenbergu od r. 1502 až do r. 1602*, ČČM 71, 1897, s. 250–68; a Karel HRDINA, *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*, LF 28/29, 1919/20, s. 32–66, kde jména od roku 1603. Wittenberg byl s oblibou navštěvován studenty Jednoty, k tomu J. CVRČEK, *Studenti bratrští v cizině*, ČČM 83, 1909, s. 211–215.

120) Bližší údaje o českých a moravských studentech v Krakově obsahuje studie M. Truce, která vyjde v jednom z nejbližších čísel HUCP. [Studie *Jagellonská universita a české země v 15. a 16. století* vyšla v AUC-HUCP 6/1, 1964, s. 135–163.]

v té době v těžkém úpadku. Protestantický charakter altdorfské akademie, na níž působili známí profesori, přitahoval především českou nižší šlechtu. Altdorf má po Orleansu největší procento studentů se šlechtickým predikátem vůbec (25 %).¹²¹ U Basileje začíná návštěvnost studenty z českých zemí až po protestantské reorganizaci univerzity a výrazně stoupá podobně jako u Altdorfu až kolem roku 1580. Po Wittenbergu byla Basilej nejvyhledávanější univerzitou příslušníky Jednoty bratrské. Studoval zde např. Jan Blahoslav a šest (!) členů rodu Žerotínů.¹²² Pro univerzitu v Jeně nejsou naše údaje úplné, protože jsme měli k dispozici jen některé sumární ukazatele.¹²³ Nejvíce studentů přicházelo do Jeny opět ze severozápadního pohraničí, převážně z Chebu, Jáchymova, Ostrova, Horního Slavkova, Falknova a Tachova. Z ostatních měst podílí se větším počtem Jihlava a Praha. Většina imatrikulovaných má německá jména, šlechtický predikát však jen necelá čtyři procenta.¹²⁴ Překvapující je vysoký počet českých studentů v Orleansu, který byl sídlem věhlasného právníckého studia. Většina zapsaných studentů z českých zemí patřila k vyšším společenským vrstvám (59 z celkového počtu 79!), a proto není náhodou, že jen několik málo z nich zde dosáhlo některého gradu. Orleans byl tradičním studijním místem mnoha významných rodů katolických i nekato-lických.¹²⁵

Málo přesný obraz si zatím můžeme učinit o frekvenci českých studentů na jiných neněmeckých univerzitách. Známe sice jména českých studentů v Ženevě,¹²⁶ Montpellier a Bourges, ne však v důležitější Paříži¹²⁷ a Lovani. Z anglických univerzit byl zřejmě českými studenty navštěvován jen Oxford,¹²⁸ neboť

121) K. HRDINA, *Studenti z českých zemí*, s. 33. O významu altdorfské akademie pro české předbělohorské vzdělance viz Josef POLIŠENSKÝ, *Politická a literární činnost slovenského humanisty Petra Fradelia ze Štiavnice*, Historický časopis 9, 1961, s. 602–616.

122) K. ŠITA, *Studenti z českých zemí na basilejské univerzitě v době reformace*, Křesťanská revue 21, 1954, Theol. příl. s. 14–19.

123) Matrika jenské univerzity byla však již vydána: *Die Matrikel der Universität Jena I. 1548/1652*, Georg MENTZ (ed.), Jena 1944.

124) Srov. Othmar FEYL, *Die Universität Jena und die böhmischen Länder*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller Univ. Jena 6, 1956/7, Gesell. u. Sprachwis. Reihe, H. 5, s. 411–412. Feyl zde opravuje své údaje z článku *Die führende Stellung der Ungarländer in der internationalen Geistesgeschichte der Universität Jena*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller Univ. Jena 3, 1953/4, s. 408, které převzal ze studie E. E. KLOTZE, *Über die Herkunft der Jenaer Studenten im ersten Jahrhundert des Bestehens der Universität*, Geschichtliche Landeskunde und Universalgeschichte. Festgabe für H. Aubin, Hamburg 1951. Zatímco Klotz napočítal v Jeně pro období 1558–1652 225 studentů z českých zemí, Feyl pečlivěji identifikací jmen dospěl k číslu 341.

125) Např. Bubnů, Gerštorfů, Gryspeků apod. Srov. M. L. ČERNÁ, *Studenti ze zemí českých na francouzských univerzitách*, ČČH 40, 1934, s. 350–354.

126) Srov. zprávu I. J. HANUŠE v *Sitzungsberichte der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag I*, 1862, s. 99–103.

127) Pro Montpellier a Bourges srov. studii M. L. ČERNÉ, *Studenti ze zemí českých*. Astrik L. GABRIEL podal na XI. historickém kongresu ve Stockholmu informaci o svém studiu anglogermánského národa v Paříži v l. 1425/1494. V *Liber receptorum* byli jistě zapsáni i Češi, neboť jeden z rektorů tohoto období pocházel z Prahy. *XI. Congrès int. des Sciences Hist., Résumé des Com.*, Uppsala 1960, s. 220–22.

128) R. F. YOUNG, *Bohemian Scholars and Students at the English Univesities from 1347 to 1750*, The English Historical Review, 38, 1923, s. 72–84. K Youngovým údajům nutno připojit zprávu o českém studentu Mikulášovi řeč. Mirovci, který odešel na studium do Anglie roku 1472 (AUK II. 59).

v Cambridgi nevíme ani o jednom posluchači z českých zemí. Vzhledem k šíření humanistických idejí měly velký význam univerzity italské. Hodně našich studentů se zastavovalo v Bologni,¹²⁹ Padově,¹³⁰ Pavii, Ferrare i v Římě.¹³¹ Protože nám nebyly dostupné všechny zachované matriky německého národa na italských univerzitách, zachycujeme v našich tabulkách frekvenci českých studentů v Itálii jen zlomkovitě. Přestože si italské univerzity vynutí podrobnější studii, je již dnes zřejmé, že italské univerzity byly navštěvovány studenty z českých zemí méně než např. Němci a Poláky.¹³² Na příkladu Bologni je dobře vidět, že sem přicházeli studenti již s předchozím vysokoškolským vzděláním, které buď chtěli doplnit ze studijního zájmu, nebo zakončit doktorským titulem. Grady italských univerzit měly stále dobrý zvuk a byly jedním z předpokladů vyšší kariéry světské i duchovní. Dosvědčuje to i fakt, že z 52 studentů, které můžeme v Bologni doložit, bylo devět kněží.¹³³ Zatímco hlavní proud německých studentů směřoval do Itálie,¹³⁴ převážná část našich studentů se spokojila s univerzitami německými.¹³⁵ Znovu se tak potvrzuje ráz našeho humanismu a jeho ovlivnění německým prostředím.

Celkový počet imatrikulovaných studentů z českých zemí na zahraničních univerzitách v letech 1437–1622 dosahuje zatím čísla 7088. Toto číslo, beztoho již vysoké, bylo ve skutečnosti ještě vyšší, neboť jsme pro nedostupnost pramenů některé univerzity nemohli do našeho zkoumání pojmout. Křivka návštěvnosti má stále stoupající tendenci až do roku 1522, v desetiletí 1523–1532 ztateně klesá, což je, jak již víme, příznačný rys pro celkovou frekvenci německých univerzit,¹³⁶ pak rapidně stoupá až do roku 1612, kdy znovu klesá.

Porovnáme-li počet studentů z českých zemí v cizině s celkovým počtem bakalářských promocií na pražské univerzitě v téže době, zdá se nám prvé číslo nepřiměřeně vysoké. Při tomto srovnání nesmíme však podlehnout optickému klamu. Ačkoli studenti ze severozápadního pohraničí a německých měst odcházeli na

129) *Acta nationis Germanicae Universitatis Bononiensis*, Ernst Friedlaender – Carlo Malagola (edd.), Berlin 1887.

130) *Atti della Nazione Germanica nello studio di Padova I–II*, Antonio Favaro (ed.), Benátky 1911/12.

131) Zdeněk KRISTEN, *Glí studenti boemi a Roma fino al 1620*, revue Roma, 1931, s. 241–50. O českých studentech v Itálii do roku 1470 srov. František ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 73/6), Praha 1963, s. 15–16. Na univerzitě v Sieně nenalezl Zdeněk KALISTA ani jednoho Čecha (Češi v Sieně 1574–1646, ČČH 23 1927, s. 118).

132) Zatímco na římské univerzitě promovalo v období před rokem 1620 70 Poláků, získali z Čechů doktorský grad jen čtyři. Podle Zdeňka KRISTENA, *Doktoři práv římské univerzity z Čech a Moravy před Bílou horou*, ČMM 56, 1932, s. 181–92.

133) Kromě toho v Bologni studovalo 18 šlechticů, mezi nimi Rožmberkové a Vartenberkové.

134) Pro poslední čtvrtinu 16. století F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 125, odhaduje roční počet německých studentů, kteří se dali zapsat na italské univerzity na 500 (!). K tomu ještě A. LUSCHIN v. EBENGREUTH, *Vorläufige Mittheilungen*.

135) Pro ostatní univerzity, které dosud nebyly jmenovány, byly získány údaje z citovaných studií J. V. ŠIMÁKA, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska* a K. HRDINY, *Studenti z českých zemí*.

136) Jestliže v letech 1516–20 činila průměrná roční frekvence na všech německých univerzitách 3850 studentů, poklesla v l. 1520–25 na 1994, v následujících pěti letech pak dokonce na 1135. Předreformační frekvence bylo dosaženo až počátkem 50. let. Podle F. EULENBURGA, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, tab. II, IV, s. 55 a 102–103.

blízké univerzity (především do Lipska, Vídně a Krakova) pro základní vzdělání a v tomto ohledu byly pro ně tyto univerzity „mateřskými“, souvisí silná návštěvnost zahraničních univerzit také se vzestupnou vlnou *peregrinatio academica*, která právě v druhé polovině 16. století dosáhla svého vrcholu.¹³⁷ Tato skutečnost lépe vynikne, jestliže si uvědomíme, že jen na pěti italských univerzitách bylo v období 1570–1609 zapsáno 13 092 německých studentů, tj. průměrně 383 ročně.¹³⁸ V téže době bylo v průměru na všech univerzitách německé jazykové oblasti zapisováno ročně 3580 studentů, tedy jen desetkrát více. Přitom, jak již víme, nemalou část imatrikulovaných studentů na německých univerzitách tvořili posluchači sousedních zemí. Při srovnání obou čísel nesmíme dále ztrácet ze zřetele, že mnozí studenti vystřídali univerzit několik a všude se dali zapsat, aby mohli využívat výhod, jež imatrikulace poskytovala. Setkáme se dokonce s případy, že se český student v krátké době dal zapsat na čtyřech i více univerzitách. Platí to zvláště pro příslušníky šlechty, kteří výjimečně setrvali na jednom vysokém učení. Oldřich z Kounic studoval např. 1585 v Altdorfu, 1586 v Heidelbergu, o rok později v Orleansu a konečně 1588 v Sieně, kde se však nedal zapsat. Podobně hrabě Jeroným Šlik po krátkém studiu v Praze zakotvil na pět let v Lipsku, odtud se odebral na rok do Marburgu, 1579 byl v Oxfordu, 1580 v Ženevě a svá studia zakončil ve Wittenbergu.¹³⁹ Na jiných příkladech bychom podobně mohli ilustrovat, že z jedné univerzity na druhou přecházeli i nešlechtici, třebaže v menší míře, neboť *peregrinatio academica* se postupně stávala záležitostí zámožnějších jednotlivců.¹⁴⁰

Dále je třeba vzít v úvahu, že jen velmi málo našich studentů zakončilo svá studia v cizině bakalářským nebo mistrovským gradem.¹⁴¹ Přibližnou představu o tom, kolik studentů z českých zemí dosáhlo jednoho z obou gradů, můžeme si učinit na příkladu Lipska, kde vedle matriky máme až do roku 1599 i údaje o promócích.¹⁴² V letech 1433–1552 studovalo v Lipsku 966 studentů z Čech a Moravy. Z toho jen 247 studentů získalo bakalářský grad (25,67 %) a 31 grad mistrovský (3,09 %). Procentuálně odpovídají obě čísla ukazatelům pro celou lipskou univerzitu.¹⁴³ Při tom však nesmíme zapomínat, že Lipsko patřilo mezi ústavy, které

137) F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 119–120.

138) Němečtí studenti dávali v této době přednost Bologni. Zatímco v l. 1450–99 zde studovalo ročně průměrně 14 studentů, v letech 1573–1601 již 84. Srov. F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten*, s. 122, pozn. 1, A. LUSCHIN v. EBENGREUTH, *Vorläufige Mittheilungen*, s. 5.

139) Poučný v tomto ohledu je článek Josefa POLŠENSKÉHO, *K politické činnosti Jana Jesenského – Jessenia*, AUC-HUCP 2/2, 1961, s. 87–128, kde je podrobně zachyceno studium Jessenia na zahraničních univerzitách.

140) V souvislosti s tím, jak se měnila představa ideálního šlechtice pod vlivem italského a francouzského prostředí, stávalo se cestování a návštěva zahraničních univerzit součástí výchovy mladého feudála, případně zámožného patricie. Srov. J. H. HEXTER, *The Education of the Aristocracy in the Renaissance*, *The Journal of the Modern History* 22, 1950, s. 1–20.

141) Jak již bylo naznačeno, činil počet graduovaných na německých univerzitách zřídka více než jednu čtvrtinu z celkového počtu studentů.

142) Bakalářské a mistrovské promoce studentů z Čech a Moravy uvádí J. V. ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska* podle II. sv. edice Georga EHLERA, *Die Matrikel der Universität Leipzig* (Codex Diplomatarius Saxoniae, sv. 17), Leipzig 1895.

143) Srov. F. EULENBURG, *Die Frequenz der deutschen Universitäten, Anhang IV, Zahl der Promotionen*.

jsme nazvali „mateřskými“. Na jiných univerzitách, které byly navštěvovány jen na kratší dobu, byla disproporce mezi počtem zapsaných studentů a počtem graduovaných ještě výraznější. I kdybychom vzali jako průměr pro promoce bakalářské lipských 25 procent a tři procenta pro promoce mistrovské a kromě toho nevzali v úvahu, že mnoho studentů bylo zapsáno na několika univerzitách, čímž by výchozí číslo bylo podstatně nižší, můžeme předpokládat, že z pražské artistické fakulty vycházelo zhruba jeden a půlkrát více bakalářů a dvakrát více mistrů než na všech zahraničních univerzitách, které jsme měli možnost zkoumat. Toto je důležité, neboť nás opravňuje k soudu, že *pražská univerzita přes svůj málo utěšený stav měla rozhodující vliv na kvalifikovanou inteligenci v Čechách, vyjímaje ovšem oblasti se silným německým prokem*. Pro Moravu, jak bylo ukázáno v druhé kapitole, toto zjištění platí jen omezeně. Na druhé straně nutno ovšem přiznat, že studium našich studentů v cizině mělo velký vliv na šíření humanistických a reformačních idejí i na přenášení nových poznatků ze západu na východ a opačně.¹⁴⁴ Kromě toho nelze ztrácet ze zřetele, že z pražské univerzity odcházelo sice více promovaných než ze všech zahraničních univerzit navštěvovaných studenty z českých zemí dohromady, avšak skutečný počet studentů, tj. graduovaných i negraduovaných, byl v Praze značně nižší. I v tomto případě zůstáváme však pouze u domněnky.

O studiu šlechticů z českých zemí na cizích univerzitách byly již částečné zmínky u jednotlivých univerzit. Celkově lze říci, že až do šedesátých let 16. století tvořili šlechtici jen nepatrnou část z celkového počtu studentů,¹⁴⁵ od této doby však jejich počet nepřetržitě vzrůstá a v desetiletí 1603–1612 činil již zhruba jednu třetinu. Ve srovnání s pražskou univerzitou, na kterou se šlechtici zapisovali jen výjimečně – jak můžeme soudit podle jmen promovaných – byl to počet mnohonásobně vyšší. Je ovšem třeba připomenout, že v mnoha případech jde o nobilitované měšťany. Příslušníků vyšší šlechty bylo poměrně málo. Duchovní z českých zemí odcházeli na studia do ciziny zřídka kdy. Celkem se nám podařilo zjistit jen 51 případů.¹⁴⁶ Mnozí studenti se však mohli nechat vysvětit později, což dobře nelze zjistit, neboť studium na proslulých teologických a právnických učeních zůstávalo stále jedním z předpokladů vyšší církevní kariéry.¹⁴⁷ Souhrnný přehled o studiu šlechticů a duchovních z českých zemí na zahraničních univerzitách podává následující tabulka.

144) Srov. J. MALL, *Universitäten als Kulturvermittler zwischen Abendland und Osteuropa in der Zeit des Humanismus, der Reformation und Gegenreformation*, in: XI. Congrès int. des Sciences Hist., Résumés des Com., Uppsala 1960, s. 225–227, který však akcentuje jen vlivy západu na východ.

145) Pro období 1433–1500 jsme zjistili na zahraničních univerzitách 27 příslušníků šlechtických rodů z Čech a Moravy, zatímco ve stejné době studovalo jen ve Vídni 708 posluchačů z českých zemí.

146) Srov. tabulku níže.

147) Ze 4368 studentů, kteří byli zapsáni v l. 1289–1562 jako členové německého národa v Bologni, stal se každý 31. biskupem (!). Srov. A. LUSCHIN v. EBENGREUTH, *Vorläufige Mittheilungen*, s. 50.

	1433-1560		1501-1525		1526-1550		1551-1575		1571-1600		1601-1622		Celkem	
	F	D	F	D	F	D	F	D	F	D	F	D	F	D
Altdorf	-	-	-	-	-	-	-	-	52	-	68	-	120	-
Basilej	-	-	-	-	-	-	5	-	23	-	35	-	63	-
Bologna	9	7	5	2	2	-	-	-	-	-	-	-	18	9
Heidelberg	-	-	-	-	-	-	4	-	26	-	25	-	55	-
Ingolstadt	2	2	1	-	4	-	10	-	22	3	19	-	61	5
Lipsko	12	3	10	6	4	1	5	-	40	2	37	-	108	12
Orleans	-	1	-	-	1	-	7	-	15	-	36	-	59	1
Wittenberg	-	-	3	-	7	-	42	-	21	-	22	-	95	-
Ostatní univerzity	4	2	1	4	6	5	15	13	44	-	77	-	147	24

F – feudální, D – duchovní

Pokud jde o lokální původ studentů z českých zemí, kteří se dali zapsat na zahraniční univerzity, byli jsme nuceni pro velké množství inskripcí zvolit metodu výběrových sond. Povšechně jsme teritoriální oblasti významnějších univerzit označili již výše. Pro konkrétní zjištění jsme zvolili pět měst. Prahu jako největší a nejdůležitější město českých zemí, Cheb jako typické velké město německé, Žatec, Klatovy a Chrudim pro velký počet studentů, které tato města vysílala na pražskou univerzitu. Kromě toho jsme poslední tři města volili záměrně z různých krajů Čech. Z moravských měst jsme nezvolili žádné vzhledem k nízkému počtu studentů z Moravy, kteří přicházeli na studia do Prahy. Výsledky našeho zkoumání opět nejlépe ukáže tabulka:

	1433-1450		1451-1475		1476-1500		1501-1525		1526-1550		1551-1575		1576-1600		1601-1622		Celkem	
	P	C	P	C	P	C	P	C	P	C	P	C	P	C	P	C	P	C
Cheb	1	30	-	76	-	69	-	71	-	38	-	78	-	69	-	50	1	481
Klatovy	3	-	10	-	3	-	6	-	8	1	2	2	11	3	9	1	52	7
Chrudim	-	-	8	-	5	-	10	-	13	4	12	3	10	1	3	-	61	8
Žatec	2	-	7	-	7	-	16	-	9	2	13	2	17	5	6	4	77	13
Praha	11	12	16	3	19	13	41	23	36	39	36	34	47	66	23	77	229	267
	Celkem																420	770

P – promování studenti na pražské univerzitě, C – studenti zapsaní na univerzitách v cizině

U Chebu překvapuje celkový počet studentů, což je částečně způsobeno tím, že u ostatních měst, jejichž studenti studovali převážně v Praze, známe jen počty na pražské univerzitě promovány, a nikoli zapsaných studentů. Skutečný počet klatovských, chrudimských, žateckých i pražských studentů byl tedy nejméně o 150 % vyšší. Z tabulky je dále zřejmé, že chebští studenti naprosto pražské učení

ignorovali. Vysoký počet pražských studentů v cizině je ovlivněn tím, že většina z nich byla německé národnosti, pokud lze ovšem soudit jen na základě německých příjmení v matričních zápisech.

Ze Žatce studenti odcházeli nejčastěji do Lipska a Wittenbergu, o jednom máme doklad v Heidelbergu, Herbornu a Altdorfu. Chrudimští studenti byli zapsáni ve Wittenbergu, Vídni a Lipsku, klatovští v Altdorfu, ve Wittenbergu a Lipsku. Přehled pražských a chebských studentů na zahraničních univerzitách podává tabulka na s. 458. Na první pohled je z ní zřejmé, že pravidelně byla navštěvována studenty z obou měst jen univerzita v Lipsku, ve Vídni a Wittenbergu. Porovnáním návštěvnosti Lipska si znovu můžeme ověřit, jak termín „mateřská univerzita“ je přiléhavý pro studenty z Chebu, kterých sem přišlo studovat třikrát více než z Prahy.¹⁴⁸ Z Chebu chodili studenti dále do Vídně (77), Wittenbergu (56), Erfurtu (21), v 16. století do Ingolstadtu (16) a na sklonku 16. a počátku 17. století do Altdorfu (19). Ostatní univerzity byly navštěvovány chebskými studenty méně, na některých školách pak nejsou vůbec doloženi.¹⁴⁹ S výjimkou Erfurtu, kde o pražských studentech není zpráv, docházeli studenti z Prahy navíc i na studia do Oxfordu, Basileje, Ženevy, Orleansu, Giessenu, Greifswaldu a Frankfurtu. V počtu návštěvnosti vede opět Lipsko (91), následuje Wittenberg (34), Altdorf (29) a Heidelberg (16). Celkem máme pražské studenty doloženy na 22 cizích učeních, chebské jen na 16.

Počet učitelů, bakalářských a mistrovských promócí na Univerzitě Karlově v letech 1433-1622

Rok	BP	MP	U	Rok	BP	MP	U	Rok	BP	MP	U	Rok	BP	MP	U
1433	1	-	?	1481	11	4	17	1529	-	-	7	1577	28	-	12
1434	-	-	?	1482	-	-	16	1530	13	4	7	1578	20	-	9
1435	3	-	12	1483	-	-	17	1531	-	-	7	1579	-	8	8
1436	-	-	12	1484	6	-	17	1532	13	-	9	1580	41	-	11
1437	-	-	12	1485	-	4	16	1533	-	-	6	1581	20	-	8
1438	3	-	12	1486	8	-	17	1534	29	5	7	1582	-	8	6
1439	-	-	12	1487	14	-	16	1535	12	-	7	1583	28	-	8
1440	-	4	14	1488	6	-	16	1536	-	-	9	1584	-	11	6
1441	-	-	15	1489	16	-	15	1537	17	-	9	1585	31	-	10
1442	9	-	14	1490	-	-	14	1538	-	-	9	1586	-	-	?
1443	6	7	15	1491	9	-	14	1539	-	-	9	1587	-	-	?
1444	11	1	18	1492	11	-	14	1540	26	-	8	1588	-	10	?
1445	25	3	22	1493	11	6	17	1541	-	9	8	1589	37	-	?
1446	20	1	24	1494	-	-	15	1542	-	-	9	1590	-	-	?
1447	14	-	24	1495	15	-	17	1543	30	-	9	1591	38	-	7

148) Přesný poměr je 264 : 91.

149) V Oxfordu, Basileji, Ženevě, Orleansu, Giessenu, Greifswaldu a Frankfurtu.

1448	6	5	25	1496	-	-	15	1544	17	-	9	1592	-	-	?
1449	6	-	17	1497	10	-	14	1545	-	9	8	1593	47	10	?
1450	11	-	17	1498	7	-	13	1546	28	-	10	1594	-	-	?
1451	2	3	18	1499	12	2	13	1547	-	-	9	1595	52	-	?
1452	8	-	17	1500	17	-	13	1548	24	-	9	1596	-	12	?
1453	6	-	20	1501	-	-	13	1549	-	-	9	1597	46	-	?
1454	17	6	18	1502	19	3	12	1550	24	4	7	1598	-	-	?
1455	2	-	15	1503	-	-	12	1551	-	-	7	1599	32	-	9
1456	7	4	21	1504	19	-	12	1552	11	10	7	1600	-	8	10
1457	15	-	18	1505	-	3	12	1553	20	-	9	1601	46	-	10
1458	14	11	19	1506	19	-	13	1554	-	-	8	1602	-	-	9
1459	6	-	22	1507	-	-	12	1555	33	-	9	1603	46	-	10
1460	16	4	21	1508	6	-	13	1556	-	2	8	1604	-	13	8
1461	10	-	21	1509	10	-	12	1557	-	-	8	1605	62	-	8
1462	13	9	23	1510	-	-	11	1558	38	-	7	1606	-	11	9
1463	11	-	22	1511	17	1	12	1559	-	-	8	1607	57	-	8
1464	-	-	21	1512	4	-	11	1560	24	-	6	1608	-	12	8
1465	10	4	17	1513	-	5	11	1561	-	8	7	1609	55	-	8
1466	8	-	15	1514	-	-	11	1562	25	-	8	1610	-	12	10
1467	14	7	16	1515	35	4	11	1563	-	-	7	1611	61	-	8
1468	13	-	15	1516	16	-	11	1564	19	-	8	1612	38	11	10
1469	-	-	13	1517	13	-	12	1565	-	7	7	1613	17	8	?
1470	5	6	18	1518	-	7	12	1566	28	-	6	1614	33	13	?
1471	-	-	17	1519	15	-	11	1567	-	-	9	1615	32	13	?
1472	9	-	16	1520	5	-	12	1568	30	-	9	1616	29	15	?
1473	-	-	14	1521	17	-	10	1569	-	6	8	1617	27	9	?
1474	11	-	14	1522	10	5	11	1570	26	-	8	1618	39	-	?
1475	-	4	14	1523	19	-	10	1571	15	-	7	1619	52	19	?
1476	14	-	15	1524	8	6	8	1572	-	7	7	1620	57	-	?
1477	-	-	15	1525	-	-	9	1573	21	-	8	1621	-	-	?
1478	6	-	16	1526	13	-	8	1574	-	-	8	1622	-	-	?
1479	12	-	16	1527	-	-	9	1575	37	-	8				
1480	10	-	18	1528	24	-	9	1576	-	8	7				

BP – bakalářské promoce, MP – mistrovské promoce, U – učitelé

Pro léta 1593–1622 byly počty bakalářských a mistrovských promócí uvedené v tabulkách na s. 452 a 453 rektifikovány podle výzkumu Jana MARTÍŇKA, *Přehled gratulačních sborníků k promócím v letech 1583–1620*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 103–108.

Bakalářské a mistrovské promoce v Praze, Heidelbergu, Lipsku, Rostocku, Tübingen, Basileji, Kolíne n. R., Wittenbergu, Frankfurtu n. O. a v Mohuči v letech 1433–1622 (srovnávací tabulka)

Desetiletí	Praha Karolinum		Praha Klementinum		Heidelberg		Lipsko		Rostock		Tübingen		Basilej		Kolín n. R.		Wittenberg		Frankfurt		Mohuč		
	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	BP	MP	
1433–1442	16	4	-	-	134	405	101	152	31	-	-	-	-	-	584	296	-	-	-	-	-	-	
1443–1452	109	20	-	-	84	751	151	274	35	-	-	-	-	-	540	283	-	-	-	-	-	-	
1453–1462	106	34	-	-	171	1255	190	382	53	-	-	-	-	-	880	373	-	-	-	-	-	-	
1463–1472	70	17	-	-	114	1258	158	474	71	-	-	-	-	-	240	49	1052	487	-	-	-	-	
1473–1482	64	8	-	-	156	1108	127	489	90	241	65	463	113	1029	439	-	-	-	-	-	-	-	
1483–1492	70	4	-	-	136	1325	150	222	52	435	126	220	76	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1493–1502	91	11	-	-	162	1204	139	357	100	513	172	159	55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1503–1512	75	4	-	-	136	1302	155	460	121	447	181	137	35	-	-	-	-	682	138	336	48	-	
1513–1522	111	21	-	-	206	1027	146	294	72	575	173	119	'61	-	-	-	-	745	105	289	37	-	
1523–1532	90	10	-	-	91	180	64	49	10	189	76	33	22	-	-	-	-	-	77	22	12	-	
1533–1542	84	14	-	-	95	301	75	37	9	200	60	33	22	-	-	-	-	233	324	25	9	-	
1543–1552	134	23	-	-	137	507	137	57	40	299	132	61	27	-	-	-	-	110	653	-	-	-	
1553–1562	140	10	-	-	53	191	77	27	32	358	191	92	33	-	-	-	-	40	510	-	-	-	
1563–1572	118	20	-	-	41	-	-	-	63	660	360	100	43	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1573–1582	167	24	23	22	23	-	-	-	103	570	456	84	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1583–1592	154	21	67	28	70	-	-	-	33	798	537	64	24	-	-	-	-	-	-	-	-	158	
1593–1602	223	30	83	35	56	-	-	-	98	682	539	96	70	-	-	-	-	-	-	-	-	94	
1603–1612	319	59	-	12	61	-	-	-	73	610	447	74	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1613–1622	286	79	-	-	67	-	-	-	103	682	505	95	66	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Celkem	2427	413	173	101	1993	10814	1670	3274	1729	7259	4020	2078	775	4085	1878	1810	1807	672	106	672	106	252	
Roční průměr	12,48	2,18	6,92	2,65	10,48	83,18	12,84	25,8	91	48,39	26,8	12,98	4,81	81,7	37,56	36,2	30,11	16,8	106	26,5	16,8	26,5	
																							10,05

BP – bakalářské promoce, MP – mistrovské promoce

Počet graduovaných na pražské univerzitě z českých královských měst v letech 1433–1618

	1433-1450	1451-1475	1476-1500	1501-1525	1526-1550	1551-1575	1576-1600	1601-1618	1433-1618	% Čechy	% k. m.
Praha	11	16	19	41	36	36	47	23	229	11,31	17,86
Žatec	2	7	7	16	9	13	17	6	77	3,30	6,00
Kutná Hora	2	5	8	6	8	3	7	21	65	3,21	5,07
Písek	-	2	1	14	11	16	11	8	63	3,11	4,91
Chrudim	-	8	5	10	13	12	10	3	61	3,01	4,75
Hradec Král.	1	14	7	11	5	4	7	11	60	2,96	4,68
Klatovy	3	10	3	6	8	2	11	9	52	2,57	4,05
Vodňany	-	-	1	3	6	11	11	13	45	2,22	3,51
Tábor	1	4	2	7	8	8	4	9	43	2,12	3,35
Čáslav	2	3	3	2	1	5	13	14	43	2,12	3,35
Vysoké Mýto	-	7	4	4	6	8	7	3	39	1,92	3,04
Stříbro	-	5	2	6	5	9	2	10	39	1,92	3,04
Sušice	-	4	-	2	2	2	14	14	38	1,87	2,95
Litoměřice	2	1	1	10	3	9	6	4	36	1,77	2,81
Kouřim	-	2	8	6	4	3	5	7	35	1,73	2,73
Louny	2	1	-	3	3	7	6	3	30	1,48	2,34
Domažlice	2	3	1	5	2	1	6	9	29	1,43	2,26
Rakovník	-	-	1	5	2	6	10	5	29	1,43	2,26
Slaný	1	4	1	1	7	3	5	7	29	1,43	2,26
Dvůr Králové	-	2	1	2	4	8	8	1	26	1,28	2,02
Beroun	-	-	2	5	3	3	2	10	25	1,23	2,02
Nymburk	-	-	2	3	6	5	4	5	25	1,23	2,02
Nový Bydžov	2	3	1	-	2	7	4	4	23	1,13	1,79
Německý Brod	-	-	1	3	-	1	7	10	22	1,08	1,74
Kolín	-	-	1	4	5	4	4	4	22	1,08	1,74
Mělník	-	2	6	1	-	3	-	3	15	0,74	1,24
Rokycany	1	1	1	2	1	4	2	2	14	0,69	1,09
Český Brod	-	-	3	1	-	-	1	8	13	0,64	1,01
Jaroměř	-	-	1	-	-	-	6	5	12	0,59	0,93
Polička	-	-	-	-	-	-	4	4	8	0,44	0,62
Brod (který?)	-	-	1	-	4	2	-	-	7	0,34	0,54
Plzeň	1	1	-	-	1	4	-	-	7	0,34	0,54
Velvary	1	-	-	-	-	-	1	5	7	0,34	0,54
Ústí	-	-	-	1	3	1	-	-	5	0,24	0,39
Čes. Budějovice	1	-	-	-	-	3	-	-	4	0,19	0,31
Kadaň	-	-	-	-	2	-	-	-	2	0,09	0,15
Cheb	1	-	-	-	-	-	-	-	1	0,04	0,07
Trutnov	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0,04	0,07
Celkem	36	105	94	180	175	208	242	241	1281		

Počet graduovaných na pražské univerzitě z českých poddanských měst a městeček v letech 1433-1618

	1433-1450	1451-1475	1476-1500	1501-1525	1526-1550	1551-1575	1576-1600	1601-1618	1433-1618	% Čechy	% podd. m.
Žlutice	1	3	2	7	5	4	4	6	32	1,58	5,74
Pacov	-	6	2	2	7	3	5	6	31	1,53	5,55
Roudnice	-	1	-	4	3	1	6	1	16	0,79	2,87
Strakonice	-	-	-	-	-	1	11	4	16	0,79	2,87
Litomyšl	-	-	1	3	4	2	3	2	15	0,74	2,60
Prachatice	1	-	3	-	1	1	5	4	15	0,74	2,60
Pelhřimov	-	1	4	2	3	2	1	2	15	0,74	2,60
Horazdovice	-	2	2	1	-	3	4	1	13	0,64	2,33
Jičín	-	3	2	-	2	4	1	1	13	0,64	2,33
Skuteč	1	1	2	2	-	2	1	4	13	0,64	2,33
Turnov	-	-	1	3	3	4	1	1	13	0,64	2,33
Jindřich. Hradec	1	3	-	-	-	1	5	1	11	0,54	1,97
Teplice	2	-	1	3	-	2	1	2	11	0,54	1,97
Hořepník	1	5	2	-	-	?	-	-	10	0,49	1,79
Chlumec	-	-	-	-	3	2	1	4	10	0,49	1,79
Ledeč	2	3	-	2	2	-	-	-	9	0,44	1,61
Netolice	-	-	-	-	-	3	3	3	9	0,44	1,61
Příbram	-	-	1	-	2	1	-	4	9	0,44	1,61
Sedlčany	-	1	2	-	1	4	-	1	9	0,44	1,61
Mladá Boleslav	-	2	1	1	-	1	1	3	9	0,44	1,81
Volyně	-	1	-	-	1	2	3	1	8	0,39	
Benešov	1	1	1	2	1	-	-	1	7	0,34	
Choceň	2	-	2	-	-	-	2	1	7	0,34	
Poděbrady	-	-	-	-	-	1	2	4	7	0,34	
Soběslav	2	-	1	-	1	1	2	-	7	0,34	
Vlašim	-	3	1	1	1	1	-	-	7	0,34	
Bohdaneč	-	-	-	-	-	1	3	2	6	0,29	
Bystřice	-	2	-	1	-	1	-	2	6	0,29	
Hořice	-	1	1	1	1	1	-	1	6	0,29	
Chotěboř	-	-	-	-	2	1	1	2	6	0,29	
Královice	-	1	-	-	-	-	3	2	6	0,29	
Kostelec	1	-	1	1	-	2	-	1	6	0,29	
Heřm. Městec	-	-	-	-	-	3	1	2	6	0,29	
Polná	1	-	1	1	-	-	3	-	6	0,29	
Týn nad Vltavou	-	3	-	-	-	-	-	3	6	0,29	
Žebrák	-	2	1	-	-	-	1	2	6	0,23	
4 místa s 5 grady ¹⁾	-	-	2	3	3	5	6	1	20		
14 míst se 4 grady ²⁾	4	3	3	6	4	7	17	12	56		

12 míst se 3 grady ²⁾	-	2	4	4	2	5	11	8	36
16 míst se 2 grady ⁴⁾	7	4	-	-	3	6	4	8	32
32 míst s 1 gradem	-	6	2	4	3	3	6	8	32
Celkem	27	61	46	54	58	83	118	111	558

¹⁾ Po 5 bakalářích měla tato místa: Blovice, Kaňk, Nepomuk a Rožďalovice.

²⁾ Po 4 bakalářích měla tato místa: Bělá, Budyně, Častolovice, Černovice, Hlinsko, Hořovice, Hradiště, Humpole, Chýrnov, Kladruby, Přelouč, Pardubice, Třeboň a Česká Třebová.

³⁾ Po 3 bakalářích měla tato místa: Čechovice, Kamenice, Lomnice, Milíčín, Mšeno, Náchod, Načeradec, Přestí-
ce, Rychnov, Třebechovice, Nový Knín a Úterý.

⁴⁾ Po 2 bakalářích měla tato místa: Bavorov, Bilina, Blatná, Brandýs, Jistebnice, Kopiclino, Rábí, Opočno,
Mníšek, Mirovice, Lysá, Hoštka, Sezemice, Solnice, Stráž a Teplá.

Imatrikulovaní studenti z Čech a Moravy na zahraničních univerzitách v letech 1433-1622

Desetiletí	Wittenberg	Heidelberg	Erfurt	Rostock	Lipsko	Vídeň	Frankfurt n. O.	Marburg	Štrasburk	Tübingen	Giessen	Greifswald	Herborn	Orleans	Angers	Bourges	Montpellier	Altdorf	Dillingen	Freiburg i. Br.	Ingolstadt	Královec	Ženeva	Baslejs	Krakov	Paňolob	profO	univ	Padova
1433-1442	-	2	-	-	25	128	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	1	-	-	-	-
1443-1452	-	-	6	-	32	162	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	-	-	-	-	-
1453-1462	-	-	7	-	60	111	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47	3	-	-	-	-
1463-1472	-	-	6	-	71	84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-	74	3	-	-	-	-
1473-1482	-	-	13	-	68	79	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	75	7	1	-	-	-
1483-1492	-	-	7	-	109	52	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	9	-	-	159	3	-	-	-
1493-1502	4	2	6	-	125	123	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	3	-	-	119	6	-	-	-	-
1503-1512	25	-	4	-	133	144	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	162	16	-	-	-	-
1513-1522	29	-	4	-	99	198	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	144	4	-	-	-	-
1523-1532	39	1	-	-	60	31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	23	4	-	-	-	-
1533-1542	86	1	2	-	80	50	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	24	1	-	-	-	-
1543-1552	104	2	2	2	102	69	6	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	1	5	7	2	25	1	-	-	-
1553-1562	164	8	2	-	77	72	10	-	-	11	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	4	8	-	35	2	-	-	-	3
1563-1572	196	7	1	-	136	46	6	1	-	5	-	-	-	12	-	-	-	-	7	1	5	2	2	10	-	-	1	1	
1573-1582	101	8	1	6	119	-	25	10	-	3	-	-	-	4	-	1	-	19	4	3	10	18	9	8	-	4	1	1	
1583-1592	87	47	-	2	177	-	22	-	-	8	-	-	-	13	-	1	-	52	9	-	18	7	2	1	-	1	1	4	
1593-1602	107	12	-	2	178	-	34	6	-	18	-	-	6	7	-	-	1	88	10	-	11	5	5	3	-	-	-	2	
1603-1612	14	39	2	6	154	-	24	62	-	-	12	3	48	27	3	-	1	89	11	1	6	2	2	-	-	4	1	4	
1613-1622	5	19	2	6	238	-	29	15	5	-	-	-	-	12	4	-	-	53	12	2	9	11	1	6	-	-	-	-	
Celkem	961	146	65	24	2043	1349	168	94	6	48	12	4	54	79	7	2	2	301	55	18	112	61	21	968	51	10	4	15	

Jena 1558-1620: 248; ostatní univerzity: 6840; celkem: 7088

	1433–1450		1451–1475		1476–1500		1501–1525		1526–1550		1551–1575		1576–1600		1601–1622		Celkem	
	P	Ch	P	Ch	P	Ch	P	Ch	P	Ch	P	Ch	P	Ch	P	Ch	P	Ch
Wittenberg	-	-	-	-	-	-	3	8	9	7	13	30	7	9	2	2	34	56
Heidelberg	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	3	6	2	10	-	16	8
Erfurt	-	1	-	10	-	-	-	4	-	-	-	1	-	-	-	-	-	21
Lipsko	7	7	2	46	7	44	14	40	21	16	15	32	16	43	9	36	91	264
Frankfurt n. O.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	4	-	6	-
Marburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	1	7	1
Strasbourg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	1
Giessen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Greiswald	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Herborn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	1	10	1
Orleans	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	5	-	8	-
Altdorf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	12	10	7	29	19
Dillingen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	6	1	8	1
Freiburg i. Br.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4	-	1	1	-	1	6
Ingolstadt	-	-	-	5	-	7	-	2	1	2	-	-	1	-	2	-	4	16
Královec	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	6	1	-	-	6	2
Ženeva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	4	-
Basilej	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	4	-	7	-
Krakov	-	-	-	-	4	1	2	1	3	-	1	-	-	-	-	-	10	2
Vídeň	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	77
Bologna	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
Oxford	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-
Tübingen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2	2

XVIII. Paříž a Praha kolem roku 1450 Johannes Versor a jeho čeští žáci

Restaurace pražského obecného studia 1437–1448 – Cesty za novými učebními texty do Paříže a opisy komentářů Jana Versora – Primát víry rozhoduje: rozchod Versorových žáků – Příloha: Opera philosophica Mag. Johannis Versoris (Rukopisy české provenience)

Kutnohorský dekret krále Václava IV. z 18. ledna 1409 měl pro pražskou univerzitu neobyčejně závažné důsledky. Exodem nespokojených zahraničních studentů a mistrů se alma mater středoevropských univerzit takřka přes noc změnila v zemskou univerzitu.¹ Stalo se tak via facti a proti původnímu záměru samotného panovníka, který změnou poměru hlasů, a tím i váhy korporací čtyř univerzitních národů ve prospěch národa domácího, řešil naléhavou potřebu své aktuální církevní a zahraniční politiky. Nemenší dosah měla změna univerzitní legislativy i pro vnitřní konfesní poměry, i když se pražské vysoké učení uzavřelo vůči nekališníkům až příkazem krále Jiřího z Poděbrad v roce 1462. Povinná přísaha na basilejská kompaktáta a na přijímání eucharistie pod obojí způsobou nepřímo také znemožnila imatrikulaci zahraničních studentů a mistrů, neboť tento závazek byl pro ně a priori nepřijatelný.² Až do zmíněného králova výnosu totiž žádné právní nebo jiné ustanovení studium katolíků a cizinců v Praze nevyklučovalo, což po skončení husitských válek umožnilo omezenou a dočasnou restauraci univerzitního života včetně intenzivní recepce komentářů pařížského profesora Jana Versora, jíž se budeme v této studii věnovat.

Restaurace pražského obecného studia 1437–1448

Vývoj pražské univerzity po roce 1409 v nemalé míře ovlivnily i vnější faktory. Ještě před počátkem revolučních událostí Karlovo učení značně poškodila intenzivní kampaň jeho bývalých profesorů, kteří pražské stoupence filozofických i reformních konceptů oxfordského mistra Jana Wyclifa zostouzeli jako

1) K Dekretu kutnohorskému viz zejména: Ferdinand SEIBT, *Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, Archiv für Kulturgeschichte 39, 1957, s. 63–80; sborník *Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1959; Jiří KEJŘ, *Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském*, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83–121; František ŠMAHEL, *Le mouvement des étudiants à Prague dans les années 1408–1412*, Historica 14, 1967, s. 33–75. [Tyto práce neztratily svoji přínosnost, bádání však pokročilo, zde stačí odkázat na bilanční stať *Kutnohorský dekret po 600 letech* v tomto souboru, jejímž spoluautorem je Martin NODL; a na Nodlovu knihu *Dekret kutnohorský*, Praha 2010].

2) Vývojem pražské univerzity od třicátých do šedesátých let 15. století se zabývám ve studii *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 55–90. [Přetisk v tomto souboru.] K událostem, které vedly k interním sporům a posléze i konfesnímu uzavření pražské univerzity na počátku šedesátých let podrobněji Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, Praha 1962, s. 235–252.

nenapravitelné a nebezpečné heretiky. Oficiální protesty univerzity proti upálení Jana Husa a deklarace o přípustnosti laického kalicha z března 1417 měly spolu s dalšími průvodními jevy za následek zrušení jejich privilegií.³ Výnos koncilu husitské mistry nemusel vzrušovat, neboť ve válečných letech univerzita tak jako tak přerušila svoji činnost. Jakmile však po porážce radikálních bratrstev v květnu 1434 a po přijetí basilejských kompaktát v srpnu 1436 umírnění utrakvisté začali hledat modus vivendi s domácími katolíky, otázka nového potvrzení univerzitních privilegií vystoupila naléhavě do popředí.

Prvním krokem k restauraci pražského obecného studia bylo obnovení jeho privilegií českým králem a římským císařem Zikmundem Lucemburským v dubnu 1437. Důležitou roli při návratu univerzitního dění do běžných poměrů sehráli němečtí mistři a studenti, kteří se po exodu z vídeňské univerzity na počátku čtyřicátých let nechali se svolením rady Starého Města imatrikulovat v Praze. Zahraníční mistři si s sebou přinesli učební texty a ve vlastním zájmu prostředkovali jednání s papežskou kurií. Úsilí o postupnou obnovu univerzity bylo v roce 1447 dočasně korunováno potvrzením původních privilegií papežem Mikulášem V.⁴ Radost z tohoto aktu neměla dlouhého trvání, neboť již na podzim následujícího roku němečtí mistři spolu s konzervativními utrakvisty museli univerzitu i Prahu opustit. Domácím katolíkům a případně též konvertitům zůstala ještě po několik let možnost na univerzitě studovat i působit, neboť nový zemský správce Jiří z Poděbrad musel respektovat jak zemské dvojvěří, tak i katolické vyznání následníka trůnu Ladislava Pohrobka.

Husitská minulost a kališnická přítomnost pražské univerzity byly však navzdory předchozím rekatolizačním snahám pro české a moravské katolíky natolik vážnou překážkou, že začali dávat přednost vysokým školám v blízkém sousedství. Jen v letech 1433 až 1462, které nás bezprostředně zajímají, studovalo ve Vídni 401, v Lipsku 117 a v Krakově rovných 100 studentů z českých zemí. Vzdálenější univerzity byly pro ně méně přitažlivé. Ve stejném období lze v Erfurtu doložit jen třináct Čechů a Moravanů, v Padově pět, v Bologni čtyři a v Heidelbergu, Ferrae a Pavii vždy pouze dva.⁵ Jaké místo v této *peregrinatio academica* zaujímal Paříž, která spolu s Bolognou posloužila jako vzor v počátcích pražského obecného studia?

3) Pozadí univerzitní deklarace o kalichu objasnil Jiří KEJŘ, *Deklarace pražské univerzity z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, Sborník historický 8, 1961, s. 133–156. K dalšímu vývoji srov. moji přehlednou stať *Pražská univerzita a husitství* v tomto souboru; a monografii Jiřího KEJŘE, *Mistři pražské univerzity a kněží táborští*, Praha 1981.

4) K obnově univerzitních privilegií Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, Praha 1918, s. 94 a 170; F. ŠMAHEL, *Počátky humanismu*, s. 27; a Josef TRÍŠKA, *Středověké pražské universitní texty 7. „Littera universitatis Pragensis super resuscitatione studii privilegiati“*, AUC-HUCP 11, 1971, s. 38–39.

5) Údaje přebírám z pojednání, které jsem publikoval s Miroslavem TRUCEM: *Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 51, tab. V. [Přetisk v tomto souboru.]

Cesty za novými učebními texty do Paříže a opisy komentářů Jana Versora

Díky cenné edici úřední knihy s názvem *Liber receptorum nationis Anglicanae (Alemanniae) in Universitate Parisiensi*,⁶ jež vítaně doplňuje údaje dříve vydaných pramenů, známe téměř všechny studenty z pražské a olomoucké diecéze, kteří v Paříži graduovali. Pochybnosti lze naopak mít v případě několika ostatních studentů, kteří se v úředních aktech anglického (jinak též německého) národa nevyskytují. Podle propočtu A. L. Gabriela vystupuje v letech 1425 až 1494 v *Liber receptorum* 22 bakalářů z pražské arcidiecéze (1,4 % z celkového počtu) a pět bakalářů z olomoucké diecéze (0,52 %).⁷ Jestliže časové období omezíme na léta 1433 až 1462, dospějeme k číslu 15 bakalářů, kteří do jednoho shodou okolností pocházeli z Čech. Přidáme-li k této skupině ještě dva nesporné jmenovitě zjištěné studenty (Václava z Vrbna a Klimenta z Mělníka), vyjde překvapivě najevo, že pařížská Sorbonna byla pro české studenty čtvrtou nejčastěji vyhledanou zahraniční univerzitou.

Ve vztahu k otázce, kterou sledujeme, nás z těchto 17 studentů zajímají jen tři, neboť u zbývajících se nepodařilo po jejich návratu z Paříže prokázat jakýkoli vztah k artistické fakultě pražské univerzity. Toto zjištění bude méně překvapivé, jestliže k němu dodáme, že třináct pařížských bakalářů a mistrů dokončilo své studium krátce před nebo po roce 1462, tj. k datu, kdy se pražská univerzita konfesně uzavřela vůči katolíkům.⁸ Tehdy také musel pražskou fakultu svobodných umění opustit významný mistr Stanislav z Velvar, jehož kariéru si zanedlouho přiblížíme.

Vše nasvědčuje, že zásluhou několika studentů a mistrů, z nichž tři známe jménem, vešlo v Praze ve známost celkem 18 děl pařížského profesora Jana Versora a že prostřednictvím Prahy se Versorovy komentáře Aristotelových spisů rozšířily i v sousedních zemích. Versor se tak v poměrně krátké době, takřka ze dne na den, stal uznávanou autoritou téměř pro všechny knihy studijního programu pražské artistické fakulty. Mimo jiné to dokládá 31 zjištěných rukopisů, které vesměs monotematicky obsahují opisy Versorových komentářů z let 1445 až 1462. Čím si lze vysvětlit oblibu tohoto pařížského mistra, jemuž historici středověké filozofie zatím věnovali jen okrajovou pozornost?⁹

6) *Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis VI. Liber receptorum Nationis Anglicanae (Alemanniae) in Universitate Parisiensi*, A. L. Gabriel – G. G. Boyce (edd.), Paris 1964.

7) Tamtéž, *Introductio*, s. XV; a A. L. GABRIEL, *The English-German Nation at the University of Paris from 1425–1494*, in: rýž, *Garlandia. Studies in the history of the medieval University*, Frankfurt am Main 1969, s. 170.

8) Tři z těchto studentů pocházeli z Jindřichova Hradce a dva z malého městečka Úterý. Regionální soudržnost měla silný konfesní aspekt, neboť veskrze šlo o katolické oblasti Čech. Většinu studentů již evidovala M. L. ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, *Studenti z českých zemí v Paříži*, Strahovská knihovna 5–6, Praha 1970–1971, s. 67–88 (bohužel bez znalosti edice v pozn. 6).

9) Většinu údajů o Janu Versorovi zjistil Ch. H. LOHR, *Medieval Latin Aristotle Commentaries IV, Traditio 27*, 1971, s. 290–299. Dále srov. Mieczysław MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim (Studia Copernicana II)*, Wrocław – Warszawa – Krakow – Gdańsk 1977, s. 211 aj.; Zenon KUKSEWICZ, *Albertyzm i tomizm w XV wieku w Krakowie i Kolonii*, Wrocław – Warszawa – Krakow – Gdańsk 1973, s. 35–43; Stefan SWIEZAWSKI, *Dzieje filozofii europejskiej XV wieku III*, Warszawa 1978, s. 119–120.

V první řadě tu hrála roli naléhavá potřeba nových učebních textů, neboť ty, které byly k dispozici, byly již staré třicet nebo ještě více let. Když teologické kontroverze a polemiky předchozího období natolik ustoupily do pozadí, že se artistická fakulta mohla v plném rozsahu vrátit k tradičnímu učebnímu programu, bylo třeba co nejdříve opatřit nové texty a komentáře. Jestliže rozhodující impuls nepřišel z Lipska či Vídně, nýbrž opět z Paříže, bylo to nejspíše díky přehledným, převážně ideově eklektickým a doktrinálně umírněným komentářům Jana Versora, které konvenovaly pražskému prostředí. Na otázku, zda se v Praze o těchto textech vědělo dříve, než se čeští studenti vrátili s jejich opisy, neznáme odpověď. Tak či tak právě opisy Versorových komentářů české proveniencce náležejí k nejstarším svého druhu, z čehož lze vyvodit, že Praha byla vedle Paříže nejranějším místem jejich obliby.

Zatím nejstarší známý doklad znalosti Versorových komentářů na půdě pražské univerzity se vztahuje k Velikonocím roku 1445, kdy český student Václav z Vrbna dokončil v pařížské koleji *Nationis Alemanniae* opis Versorových kvestí k Aristotelově *Metafyzice*.¹⁰ V následujících dnech Václav ještě přepsal *Questiones super librum De esse et essentia* Tomáše Akvinského¹¹ a se všemi opisy spěchal do Prahy dokončit přerušené studium. V řádném podzimním termínu pak úspěšně složil bakalářské zkoušky a 9. listopadu 1445 přijal příslušný grad z rukou mistra Jana z Jemnice.¹² Opisy Versorových komentářů, které si přinesl z Paříže, vzbudily v Praze nejen pozornost, ale i zájem o další případné komentáře tohoto profesora. Z tohoto důvodu se Václav z Vrbna znovu vydal do Paříže.

Když se Václav z Vrbna v roce 1450, nebo krátce předtím, znovu objevil v Praze, mohl se vykázat opisy Versorových komentářů ke všem knihám Aristotelovy přírodní filozofie a ke komplexu traktátů známých jako *Parva naturalia*. Původní opis Václava z Vrbna se zřejmě nedochoval, víme však o něm díky spolehlivému svědectví Hilaria z Litoměřic.¹³ Kromě toho můžeme s pomocí kolofónu jiného

10) Abych ušetřil místo, odkazuji na rukopisy a podrobnější údaje v Příloze. V tomto případě jde o rkp. Praha NK IV E 25, fol. 96v (přil. XXIV): „Expliciunt questiones XII librorum Metaphisice secundum modum Parisiensem scripte per Wenceslaum de Wrben ibidem Parisius anno 1445° in collegio nacionis Almanie commorantem in vigilia Pasche.“ J. B. Korolec označil Repořtata Mag. Buzkonis de Gdynia v rkp. Praha NK IV F 19, fol. 1r–363r z roku 1434 jako Expositio I–II librorum „Analyticorum priorum“ Aristotelis secundum Questiones Joannis Versoris. Tato atribuce se mi jeví chybnou Srov. J. B. Korolec, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca olim Universitatis Pragensis nunc Státní knihovna ČSSR vocata asservantur*, Wrocław – Warszawa – Krakow – Gdańsk 1977, s. 30. Zde také podrobný popis dvanácti rukopisů s komentáři Jana Versora (srov. přil. V, VIII–IX, XVIII–XXII, XXIV, XXVIII–XXX).

11) Srov. přil. XXIV.

12) MHUP I-2, s. 27–28. V době přípravy Václava z Vrbna k bakalářského examenu Versorův komentář ke knihám *Physicorum* ještě v Praze nebyl znám. Dokládají to *Comportata in titulos Quaestionum Buridani in libros I–VIII Physicorum Aristotelis secundum Mag. Mauricium de Benessow*, který Václav z Vrbna dokončil 27. října 1445 (rkp. Praha NK V F 5, fol. 1r–192v).

13) Rkp. Praha KMK 37, fol. 111v (přil. XIV): „Expliciunt Sentencie totius fere naturalis Philosophie... magistraliter et ingeniose sub forma questionum materie tocius intenti phisici appertive colecte ex commentariis diversissimorum et illustrium virorum, videlicet doctoris sancti Thome de Aquino et domini Alberti Magni episcopi Ratisponensis, editeque in alma universitate studii Parisiensis et ibidem autentisate, que a studentibus universitatis predictae quasi prima elementa novaque rudimenta et quedam ianue philosophie amplexiuntur. Quas reverendus quidem alme nostre Pragensis universitatis baccalaris

soudobého rukopisu celkem spolehlivě dodat, že Václav z Vrbna během svého poměrně dlouhého pařížského pobytu opsál Versorovy komentáře ke všem povinným knihám logiky (*Logica vetus et nova*).¹⁴ Po návratu do Prahy Václav z Vrbna složil v únoru 1451 mistrovské zkoušky. Jeho promotorem byl v květnu téhož roku mistr Jan Rokycana, a proto nepřekvapuje, že dále působil na fakultě, která ho poctila řadou významných funkcí. Mimo jiné byl roku 1457 zvolen děkanem, a roku 1466 dokonce rektorem.¹⁵ Poslední zmínka o jeho pedagogickém působení se váže k roku 1483. Václav z Vrbna se těšil velké důvěře i na dvoře krále Jiřího z Poděbrad, který ho roku 1462 vybral do důležitého poselstva k papeži Piovi II. Není divu, že se v témže roku 1462 stal děkanem u sv. Apolináře na Novém Městě pražském. Než v roce 1493 zemřel, odkázal své rukopisy kolejší knihovně národa českého.¹⁶

Se značnou pravděpodobností se Václav z Vrbna nevydal na svou druhou pařížskou misi sám, nýbrž spolu s krajanem a kolegou z pražských studií Stanislavem z Velvar. Jejich společný učitel a determinátor Jan z Jemnice patřil k nepočtným pražským mistrům, kteří se živě zajímali o nové učební texty, a proto není vyloučeno, že právě on je vybídl k další cestě do města na Seinou.¹⁷ Snad nebudeme příliš daleko od skutečnosti, když vyslovíme domněnku, že se k oběma bakalářům připojil i zatím ještě negraduovaný student Kliment z Mělníka. Také on byl krajanem obou bakalářů, což při středověkém akademickém putování bylo spíše pravidlem než výjimkou.¹⁸ V každém případě spolehlivě víme, že tento Kliment v roce 1449 dokončil v pařížském domě mistra Alberta Scriptoris opis Versorova komentáře k *Logica vetus et nova*.¹⁹ Tato koincidence místa a času je příliš nápadná, aby ji bylo možné opomenout. K tomu je však poctivě dodat, že zatím jde o jedinou stopu Klimentovy existence, a že tak nevíme, zda se z Paříže vrátil do Prahy.

Wenceslaus de Wrben science avidus arrepto longissimo itinere versus studium predictum Parisiense sumptibus et expensis ymo et proprio corpori suo non parcens ob amorem suorum proximorum ad edificacionem studii nostri in eadem universitate rescripsit et... ad nostram universitatem attulit easque in commune rescribendas caritate serviens accomodari disposuit.“ Srov. též nezávislé svědectví Kříže z Telče v pozn. 34.

14) Rkp. Wien, Domin., 149 (119), fol. 101va (přil. III): „Terminantur Sentencie tocius veteris artis in alma universitate studii Parisiensis questionatim collecte per Wenceslaum de Wrben, baccalarium arcium, ad universitatem Pragensem inde allate, magnam vim et intelligenciam textuum Philosophi in se lucide continentes. Scripte Prage in collegio Sanctissime Marie Virginis anno Domini 1450 quarto ydus Octobris.“

15) MHUP I/2, s. 42, 44 (promoce), 60–63 (děkanát), 92–98 (rektorát), 147 (poslední zmínka). Srov. k němu Pavel ŠPUNAR, *Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské*, in: *Acta reformationem bohemicam illustrantia / Příspěvky k dějinám utrakvismu*, Amedeo Molnár (ed.), Praha 1978, s. 212–213.

16) Jako děkana u sv. Apolináře ho uvádí V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 339. O jeho účasti v poselstvu do Říma roku 1462 viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 522 n. Zprávu o jeho odkazu knihovně *Nationis* zaznamenal Johannes CAMPANUS, *Calendarium beneficiorum Academiae Pragensi collatorum*, in: M. Jana Kampana Kalendář dobrodiní, prokázanych pražské Akademii, Josef Polišínský – Jana Vobrátílová (edd.), AUC-HUCP 4/1, 1963, s. 84.

17) Zájem Jana z Jemnice o nové učební texty vyplývá z jeho listu mistru Šimonovi ze Slaného. Viz k tomu František ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 73/6), Praha 1963, s. 32.

18) Srov. výše pozn. 8.

19) Srov. přílohu I.

Primát víry rozhoduje: Rozchod Versorových žáků

Cesty obou přátel Václava z Vrbna a Stanislava z Velvar se postupně rozešly již v Paříži. A jelikož šlo o Čechy, byla příčinou jejich rozchodu víra. Na rozdíl od utrakvisty Václava z Vrbna, který i v kritických šedesátých letech zůstal věrný zemskému utrakvistu Jana Rokycany, pro Stanislava z Velvar nebylo přijímání laiků z kalicha principiální otázkou. Prvním krokem k jeho konverzi bylo nižší svěcení z rukou pařížského biskupa v prosinci 1445.²⁰ Zatímco Václav z Vrbna skládal zkoušky v Praze, Stanislav z Velvar spatřoval v gradu pařížské univerzity vítaný předstupeň své kariéry. I když jeho pražský bakalářský titul nebyl v Paříži uznán, Stanislav se tím nenechal odradit, povinné zkoušky zde s úspěchem složil i po druhé a v roce 1450 byl jako bakalář zapsán do Knihy graduovaných členů německého národa (*Liber receptorum nationis Alemanniae*).²¹

O rok později se Stanislav z Velvar stal licenciátem a se svým mistrovským gradem²² se krátce poté vrátil do Prahy, kde byl 29. listopadu 1451 přijat mezi mistry artistické fakulty.²³ Několik dalších let se věnoval bez jakéhokoli omezení výuce a výkonu četných akademických funkcí.²⁴ Když na počátku šedesátých let došlo na pražské univerzitě ke konfesním rozepřím, mistr Stanislav se v nich angažoval natolik aktivně, že spolu s ostatními katolíky musel artistickou fakultu opustit.²⁵ Tehdy byl již kanovníkem katedrálního kostela a po vysvěcení na kněze se stal držitelem řady obrocí. Postupně se stal litoměřickým arcijáhmem a scholastikem pražské hradní kapituly.²⁶

Asi nepochybně, když budeme předpokládat, že si Stanislav z Velvar v Paříži pro vlastní potřebu opatřil nebo opsál i komentáře Jana Versora. Žádný z těchto opisů se sice nedochoval, o jednom však víme téměř s jistotou. Jde o anonymní *Tractatus de intentionibus praedicabilium*, který Stanislav v roce 1450 opsál v domě či burse (*in pedagogio*) mistra Alberta Scriptoris. Následný opis tohoto díla z roku 1457, v jehož kolofonu je zmínka o Stanislavově předloze, tvoří závěrečnou část opisů logických komentářů Jana Versora.²⁷ Kromě toho mistr Stanislav v letním

20) Opis písemného certifikátu pařížského biskupa Guillerma se zachoval v Archivu metropolitní kapituly pražské, Cod. arch. VI. 6, pag. 364.

21) *Auctarium Chartularii VI*, s. 189.

22) Tamtéž, s. 206, 207.

23) MHUP I-2, s. 44.

24) Děkanem artistické fakulty byl mistr Stanislav z Velvar zvolen ve 34 letech roku 1445 (MHUP I-2, s. 51–56). Téměř každý rok byl volen do některého z fakultních úřadů.

25) O účasti Stanislava z Velvar v univerzitních sporech MHUP I-2, s. 53–56, 75–76; dále viz MHUP III, s. 50, 53, 58; a výklad R. URBÁNKA, *Věk poděbradský IV*, s. 240–249.

26) Církevní kariéru mistra Stanislava vysledoval Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. Metropolitanae Ecclesiae Pragensis*, Praha 1912, Supplementa II, s. 6–7. Srov. též M. ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, *Studenti z českých zemí*, s. 73–74, k jeho knihovně Eva GREGOROVICHOVÁ, *Knihovna mistra Stanislava z Velvar*, AUC-HUCP 13/1, 1971, s. 110–113.

27) Rkp. Praha, NK, X H 21, fol. 233v: „Iste est ergo ortulus, qui Zabulum Porphyrii irrigare videtur, qui portatus est per reverendum magistrum Stanislaum [de Welwar] de Parisius, quem finivit ibidem in pedagogio magistri Alberti Scriptoris et hoc a. D. 1450. Et est finitus in collegio... Reczek sabbato ante dominicam Judica a. 1457 [2. 4. 1457].“

semestru 1452 vykládal s pomocí Versorova komentáře Aristotelova *Praedicamentata*²⁸ a v zimním semestru o rok později *Libri Ethicorum*, přičemž rovněž vycházel z Versorova textu.²⁹ Z toho můžeme vyvodit, že se Stanislav z Velvar vedle Václava z Vrbna nejvíce zasloužil o transmissi Versorových komentářů do Prahy a odtud i do střední Evropy.

Příslušnost českých studentů ke korporaci německého (či anglického) národa vylučuje, že by byli přímými žáky Jana Versora, který byl od roku 1435 *mag. artium nationis Normanniae*. Mistr Versor musel se již v druhé polovině čtyřicátých let 15. století v Paříži těšit značnému věhlasu, neboť jinak by v prosinci 1449 nebyl zvolen rektorem Sorbonny. Versor však překvapivě tuto poctu odmítl s odůvodněním, že je přetížen jinými povinnostmi.³⁰ Zda mezi ně patřila práce na dalších komentářích či jejich revize, nedá se spolehlivě říci, neboť vznik žádného z jeho textů nejsme s to datovat. V každém případě však Versor kolem roku 1450 již celou kolekci komentářů k Aristotelovu *Organonu* dokončil, neboť většina z nich se již dostala do Prahy. Versor se dále věnoval studiu teologie a v lednu 1458 se již nebránil převzít žezlo rektora.

Díky příznivé shodě okolností známe pařížské bydliště všech tří českých kopistů Versorových děl. Václav z Vrbna během svého prvního pobytu bydlel v domě chudých studentů *Nationis Alemanniae*. Tato budova byla ve špatném stavu, a proto bylo po několika marných předchozích pokusech v červnu 1447 rozhodnuto o její opravě.³¹ Zda *Domus Almannorum* poskytl Václavovi z Vrbna přístřeší i při jeho druhém pobytu, není jisté, neboť oba jeho kolegové bydleli v burse mistra Alberta Scriptoris de Doersborch. Tento trojnásobný rektor a bakalář teologie zřejmě lépe ovládal mluvené než psané slovo. Není proto vyloučeno, že mistr Albert k výuce využíval komentáře jiných mistrů, ne-li dokonce Jana Versora.³²

28) Rkp. Praha, KMK, M 40–2, fol. 98r (přil. II): „Ineffabilis excellentissime bonitatis divinitatisque inestimabilis excollacione ad resumpcionis extremum questionum libri presentis pertingentes que peracta est subtititer et admodum ingeniose per reverendum magistrum Stanislaum de Welwara, qui ob suavissimorum dulcissimorumque fructuum vehementem amorem cum laborum fatigacionumque magnis impensis durissimorum prolixumque iter arripiens, multis calamitatibus oppressum ad Parisiense studium peragravit, ibidemque citra duos annos mansionem surripiens, propter eius diligentem studii insudacionem corona magistris coronatus est. Huius libri extremum resumpcionis per suprascriptum magistrum adepti sumus anno 1452 in die Donati [7. 8. 1452].“

29) Rkp. Praha, KMK, M 81, fol. 29v (přil. XXVI). Současně mistr Stanislav z Velvar vykládal *Questiones Physicorum secundum Johannem Versorem*: „Eiusdam libri questionum resumpcionis terminum adepti... sumus anno 53 feria II^a post Hilarium [16. 1. 1453] sub rectura reverendi magistris Stanislai, magistris Parisiensis in collegio Beate Marie Virginis.“; Sankt Florian Stiftsbibliothek, rkp. XI, 626, fol. 54rb (přil. XV). O jeho pedagogické činnosti se zmiňuje bakalář Martin z Klatov v rkp. Wien, Domin. 149 (119), fol. 125vb (přil. III): „... tempore quo terminator presentis libri examen baccalariatus intravit, gradumque sub reverendo magistro Stanislao de Welwar terminavit.“

30) Po druhé byl Versor zvolen rektorem v lednu 1458, srov. *Auctarium VI*, s. 305, pozn. 2; a Ch. H. LOHR, *Medieval Latin Aristotle Commentaries IV*, s. 290. Více k jeho kariéře A. L. GABRIEL, *The Paris Studium. Robert of Sorbonne and his Legacy*, Frankfurt am Main 1992, s. 182.

31) A. L. GABRIEL, *The House of Poor German Students at the Mediaeval University of Paris*, in: *Geschichte in der Gesellschaft. Festschrift für Karl Bosl*, Stuttgart 1974, s. 50–70, lokalizoval tuto kolej do blízkosti kostela Saint-Nicolas-du-Chardonnet. Srov. též A. L. GABRIEL, *The Paris Studium*, s. 195.

32) Další údaje o Albertovi Scriptoris viz v *Auctarium VI*, s. 74, pozn. 10. Stranou tu ponechávám otázku,

Z celkového počtu 31 rukopisů českého původu, v nichž se dochovaly opisy Versorových děl, jen čtyři uvádějí jméno jejich autora. Přesto můžeme oprávněně předpokládat, že původní Versorovo autorství bylo v Čechách nejen známo, ale i uznáváno. Pokud jde o komentáře k *Logica vetus et nova*, je Versor jako jejich autor uváděn ve dvou kompletech.³³ Podobně tomu je u korpusu přírodovědných komentářů a u výkladů *Metafyziky*.³⁴ Kopistou naposled uvedených souborů byl pilný sběratel všemožných textů Oldřich Kříž z Telče, který do kolofonů svých opisů často uváděl údaje o předloze.³⁵ A jelikož jeho opisy pocházejí z roku 1450, již tehdy se v Praze běžně vědělo, že autorem původních textů byl Jan Versor.³⁶

Jedinými spisy, jejichž autorství nelze na základě českých rukopisů připsat Versorovi, jsou jednak *Questiones super librum De esse et essentia Thomae de Aquino*, jednak *Questiones super decem libros Ethicorum Aristotelis*. V obou případech je však jejich původ z Versorovy literární dílny pravděpodobný nejen z jejich uchování v kodexech s jinými díly téhož pařížského mistra, ale i shodnými incipity, údaji literatury apod.³⁷ Nic na tom nemění rukopis Knihovny metropolitní kapituly M 81, který chybně připisuje *Quaestiones De esse et essentia* Tomáši Akvinskému.³⁸ Sporné je naopak Versorovo autorství komentáře k Aristotelovým *Libri politico-rum*, který se spolu s třemi dalšími, nesporně Versorovými, komentáři dochoval v rukopise pražské Národní knihovny X F 18. Jelikož Pawel Czartoryski ve svém soupisu komentářů k Aristotelově *Politice* považuje za možného autora tohoto díla Waltra Burlaeye, ponechám tuto otázku dalšímu bádání.³⁹

Obliba, kterou Versorovy učební texty v Praze během krátké doby získaly, lze srovnat jen s významem, který pro výuku na artistické fakultě Karlova vysokého učení v posledních desetiletích 14. století měly komentáře pařížského profesora

do jaké míry Versorovy texty v Paříži platily jako *communis lectura Parisiensis*. Srov. k tomu níže pozn. 45 a 46. K povaze a významu školské filozofie Jana Versora v rámci reformy kardinála Viléma d'Estouteville Stefan SWIEŻAWSKI, *Dzieje filozofii europejskiej XV wieku I*, Warszawa 1974, s. 244–245.

33) Schlägl, Prämonstratenserstift, 116 Cpl. fol. 187r (přil. IV): „Et in hoc terminantur Parisiensia Puncta / in se continencia superficialiter cuncta / que Aristoteles in suis libris occulte tradidit / eosque ad legendum et non intelligendum edidit. / Compositorque horum / verus zelator discipulorum / animus suum preparavit / pro suoque posse hanc manifestavit / Johannes Versor vocatus / pro quo pave vite sit siciatus / de Normania nacione / fruatur divina consolacione.“ Stejný kolofon v rkp. Praha NK, V G 22, fol. 266r je poškozený (přil. V).

34) Rkp. Praha, NK, I E 38, fol. 365r (přil. XXI): „Et in hoc terminatur expositio naturalis philosophie edita questionatim per magistrum Johannem dictum Versor in studio alme universitatis Parisiensis, allataque per magistrum Wenceslaum de Wrben adhuc eo protunc baccalaureo existente, finita per Crucem de Telcz studentem in collegio regis Wenceslai feria III^a in vinculis s. Petri anno 1459.“ Versorovo autorství komentáře k *Metafyzice* Oldřich Kříž uvádí v rejstříku kvestií rkp. Praha, NK, I F 25 (přil. XXX), fol. 303r: „Incipiunt tituli questionum primi libri Methaphisice Johannis Versoris.“ Pokud jde o Versorovo autorství, patrně s ním nemá spojitost titul na zadní vazbě rkp. Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, HB X 2: *Disputata veteris et nove loyce Parisiensis. A magistro Johanne Guldin*.

35) Srov. Jaroslav KADLEC, *Oldřich Kříž z Telče*, LF 79, 1956, s. 91–102, 234–238.

36) Rukopisy uvedené v pozn. 33 pocházejí již z roku 1453.

37) Srov. přil. X, XIV, XVI, XXIV–XXIX.

38) Srov. přil. XXVI.

39) Pawel CZARTORYSKI, *Wczesna recepcja „Polityki” Arystotelesa na Uniwersytecie Krakowskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963, s. 153.

Jana Buridana.⁴⁰ Pozoruhodné je již to, že 25 z 31 kompletů Versorových komentářů českého původu vzniklo v letech 1445 až 1460. Od počátku padesátých let, kdy se Versor stal v Praze skutečnou autoritou, kdekdo si opisoval jeho výklady. Jen v Rečkově koleji bylo v těchto letech opsáno sedm souborů Versorových komentářů, přičemž víme ještě o dalších pěti kolejích, kde si studenti a bakaláři opisovali díla tohoto plodného pařížského profesora.⁴¹ V pozdějších letech již podobné soubory vznikaly jen ojediněle,⁴² neboť jejich počet zřejmě dostačoval pro běžnou potřebu. Za povšimnutí stojí, že Versorovy eklektické spisy konvenovaly především katolíkům a kališnickým odpadlíkům.⁴³

Spojivosti mezi soubory Versorových komentářů české provenience jsou natolik zjevné, že lze odvodit jejich vzájemné vztahy. Jestliže jim nebudu věnovat pozornost, je to proto, že půjde o úkol případných příštích editorů. České rukopisy jsou z tohoto hlediska cenné nejen svým stářím, ale i čitelností.⁴⁴ Oblibu Versorových komentářů můžeme v Praze doložit i soudobými knižními katalogy. Versorovy texty v nich vystupují jako *Puncta Parisiensia veteris et nove loyce*, jako *Glosa Parisiensis questionatim edita super veteri arte*, jako *Questiones Parisienses super Phisicorum* apod.⁴⁵ U těchto a obdobných titulů je nápadný důraz položen na místo původu, nejčastěji s pomocí významového spojení *Puncta Parisiensia*.⁴⁶

40) K pražským komentářům Jana Buridana viz M. MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce* (podle rejstříku) a moji evidenci v publikaci *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, MPP 25, Warszawa aj. 1980.

41) V Rečkově koleji byly opsány rukopisy v příloze č. II, III, VII, VIII, XIV, XV, XXVI, v koleji *Nacionis Bohemice* č. X, XXVII, v koleji Karlově č. IV, VII, IX, v koleji královny Hedviky č. XII, v Nazaretské koleji č. V, XIX a koleji krále Václava IV. č. XXX.

42) Ze šedesátých let 15. století pocházejí tři rukopisy (přil. VII, XXIII a XXXI), ze sedmdesátých pouze dva (přil. XI, XII) a konečně rkp. Praha, KMK, L 39 nese datum 1488 (přil. XIII).

43) Mezi kopisty Versorových děl nalezneme jak horlivé katolíky a konvertity (Hilarius z Litoměřic, Václav z Křížanova, Oldřich Kříž z Telče), tak utrakvisty (Šimon z Chrudimě, Jan z Tábora, Daniel ze Žďáru). Konfesní příslušnost Martina z Klatov jsem nemohl zjistit. Pozornosti si zaslouhují i dva rukopisy, které zakoupil a glosoval katolický humanista Jan z Rabštejna (přil. IV, XVII). *Puncta Parisiensia secundum Johannem Versorem* byla v Praze v oblibě až do konce 15. století. V roce 1477 např. mistr Pavel ze Žatce četl *Questiones super Ysagogen Porphyrii Johannis Versoris* (přil. IX, fol. 1, 143v). Stejný rukopis později používali pro pedagogické účely mistři Matěj z Pelhřimova (1494) a Martin z Tišnova (1496). Podle glosy v rkp. Praha, NK, IV G 18 (přil. XVIII) četl v roce 1479 mistr Řehoř Pražský *Questiones super octo libros Phisicorum Aristotelis*.

44) Prioritu českých rukopisů, pokud jde o dobu jejich vzniku, jsem porovnával s údaji, které uvádí Ch. H. LOHR, *Medieval Latin Aristotle Commentaries IV*, s. 290–299.

45) Srov. zejména katalog knihovny Rečkovy koleje ze 60. let 15. století. Faksimile vydali Jiří Bečka a Emma Urbánková, *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, Praha 1948 [v závorce udávám čísla stránek v edici Zuzany Silagiové a Františka Šmahela, *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis / Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität* (CC CM 271), Turnhout 2015]: pag. 56 – sign. B 6 (s. 34), pag. 69 – sign. K 22 a 31 (s. 42–43), pag. 72 – sign. M 58, 61 a 63 (s. 45–46), pag. 61 – sign. E 19 (s. 37), pag. 65 – sign. G 25 (s. 39) a pag. 59 – sign. D 14 (s. 36). Srov. také testamenty Matouše z Prosenice, Mikuláše z Chocně a Matěje z Vysokého Mýta z roku 1463 (tamtéž, pag. 222) a soupis knih Alexia z Třeboně. K poslednímu srov. Ivan HLAVÁČEK, *Alexius Třebonský a katalog jeho knihovny z konce 15. století*, Sborník historický 6, 1959, s. 246 a 249.

46) Srov. např. přil. III, fol. 210vb, IV, fol. 187r a XIX, fol. 111r. Podobně čteme na horním vnějším přidešti rkp. Praha, KMK, M 75: *Puncta Parisiensia in Phisicam* (přil. XVI). Nejinak tomu je i v případě rkp. Praha, NK, V E 9 (přil. XXI). Objasnění termínu „Puncta“ ve středoevropském okruhu podal M. MARKOWSKI, *Burydanizm*,

Dosavadní stav poznání nedovoluje zatím spolehlivě říci, zda se Praha skutečně stala hlavním místem, odkud se dále šířily Versorovy spisy. I když jen pět z 31 rukopisů se dochovalo v cizích knihovnách, další bádání může jejich počet navýšit.⁴⁷ Kromě toho lze někdy jen s obtížemi postihnout změny vlastnictví rukopisů. Proto se spokojíme s domněnkou, že právě Praha mohla být první středoevropskou univerzitou, kde se ve větším rozsahu uplatnily Versorovy komentáře.⁴⁸ I když příští bádání poznatky této studie opraví a doplní, zůstane mimořádná popularita výkladů Jana Versora na Karlově vysokém učení v polovině 15. století pozoruhodným svědectvím obnovené transmise knižních děl a učených podnětů mezi Paříží a Prahou.

s. 352, Anm. 26. Ve spojitosti s Versorovými komentáři se rovněž setkáváme s označením „Sentencie“ (srov. pozn. 13–14), „Dicta“ (přil. XXIV, fol. 121r), „Disputata“ (srov. pozn. 34), „Expositio“ (srov. pozn. 34) nebo „Questiones secundum modum Parisiensem“ (přil. XXIV, fol. 96v).

47) Srov. přil. I, III, IV, XV, XVII.

48) Srovnání je možné jen s krakovskou univerzitou, kde je první Versorův komentář doložen roku 1461 (M. MARKOWSKI, *Burydanizm*, s. 383, 387). O Versorově vlivu v Krakově v následujícím období viz mimo jiné *Filozofia polska XV wieku*, Warszawa 1972, passim; *Dzieje filozofii średniowiecznej w Polsce*, T. I. Mieczysław MARKOWSKI, *Logika*, Wrocław 1975, s. 155n.; T. II. Zofia WŁODEK, *Filozofia bytu*, Wrocław 1977, s. 14–18; T. V. Zenon KUKSEWICZ, *Filozofia człowieka. Teoria duszy*, Wrocław 1975, s. 39, 41–43; T. VI. Mieczysław MARKOWSKI, *Teoria poznania*, Wrocław 1978, s. 39–40; a T. VII. Jerzy B. KOROLEC, *Filozofia moralna*, Wrocław 1980, s. 97–101.

Příloha Opera philosophica Mag. Johannis Versoris (Rukopisy české proveniencie)

A. LOGICKÉ SPISY

I. Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, HB X 2

1. *Isagogen* (3ra–3rb); *Praedicamenta* (35va–65vb); *Sex principiorum* (66ra–73vb); *Divisionum* (74ra–78va); *De interpretatione* (79ra–98rb); *Priorum* (98va–127vb); *Posteriorum* (128ra–156rb); *Topicorum* (157ra–177va); *Elenchorum* (178ra–196rb).
2. *Parisius per manus Clementis Bohemi de Melnyk a. d. 1449* (127vb); *Parisius in domo magistri Alberti Scriptoris* (156rb).
3. Srov. pozn. 34; F. M. BARTOŠ, *Husitika a bohemika několika knihoven německých a švýcarských*, VKČSN, Řada I, roč. 1931, Praha 1932, s. 40 (anon.); *Die Handschriften der Württembergischen Landesbibliothek Stuttgart*, II. Reihe Bd. IV/1. Beschrieben von M. s. BUHL, Wiesbaden 1972, s. 60–61 (anon.).

II. Praha, KMK, M 40/2 (1395)

1. *Isagogen* (1r–50r); *Praedicamenta* (54r–98r); *Sex principiorum* (99r–112r); *De interpretatione* (112r–148r); *Divisionum* (150r–157r); *Priorum* (158r–205v); *Posteriorum* (208r–252v); *Topicorum* (253v–290r); *Elenchorum* (290v–316v).
2. 13. VIII. 1450 (50r); 7. VIII. 1452 *in domus Reczek* (98r); 13. III. 1452 (112r); 18. VIII. 1450 (205v).
3. Srov. pozn. 28; PODLAHA, *Soupis II*, s. 296–297 (anon.); GREGOROVÍČOVÁ, *Knihovna*, s. 120–121 [MARKOWSKI, *Die Aristotelica*, s. 256–257; MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 117].

III. Wien, Domin., Cod. 149 (119) [Puncta Parisiensia]

1. *Isagogen* (3ra–34rb); *Praedicamenta* (35ra–65vb); *Sex principiorum* (66ra–75va); *Divisionum* (75vb–80vb); *De interpretatione* (81ra–101va); *Priorum* (101vb–125vb); *Posteriorum* (130ra–164rb); *Topicorum* (166ra–182vb); *Elenchorum* (194ra–210vb).
2. 16. IX. 1453 *in collegio Reczkonis* (34rb); 12. X. 1450 (101va) ante 28. IX. 1453 (125vb); 1. II. 1454 (164rb); 1452 *comparata per Martinum de Glathovia* (210vb).
3. Srov. pozn. 14, 29; Isidor ZAHRADNÍK, *Iter Austriacum*, *Věstník České akademie* 11, 1902, s. 8 (anon.); LOHR, *MLACom*. IV, s. 291–292; SPUNAR, *Literární činnost*, s. 213 [MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 129].

IV. Schlägl, Bibliothek des Prämonstratenserstiftes, Cpl. 116

1. *Isagogen* (1r–31r); *Divisionum* (31r–34v); *Praedicamenta* (35r–62v); *De interpretatione* (63r–85r); *Sex principiorum* (85v–94r); *Priorum* (94v–126r); *Posteriorum* (126v–164r); *Elenchorum* (165r–187r); *Topicorum* (189r–214v).
2. 29. IV. 1451 *in collegio Caroli* (94r); 23. IV. 1453 (126r); 23. III. 1453 (214v); [ex libris] *Johannis Rabstein*.
3. Srov. pozn. 33; VIELHABER-INDRA, *Catalogus*, s. 117–118 (anon.).

V. Praha, NK, V G 22 (974)

1. *Isagogen* (1r–37r); *Praedicamenta* (37v–74v); *Sex principiorum* (75r–86v); *Divisionum* (87r–93r); *De interpretatione* (93v–123r bis); *Priorum* (124r–161r); *Posteriorum* (161v–205r); *Topicorum* (205v–237v); *Elenchorum* (238r–266r).
2. 4. XI. 1452 (37v); 14. XI. 1452 (74v); 16. XI. 1452 (86v); 24. XI. 1452 (123r bis); 4. XII. 1452 (161r); 18. XII. 1452 *in domo Nazareth* <per manus> *Simon* [de Chrudim] (205r); 2. I. 1453 (237v); 5. I. 1453 (266r).
3. Srov. pozn. 33; TRUHLÁŘ, *Catalogus I*, s. 407; LOHR, *MLACom. IV*, s. 291–292 [KOROLEC, *Komentarze*, s. 51–53; MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 122.]

VI. Praha, KMK, M 35 (1389)

1. *Isagogen* (15r–63v); *Praedicamenta* (64r–105r); *Sex principiorum* (106v–117r); *Divisionum* (117v–123v); *De interpretatione* (124r–151r); *Priorum* (153r–193r); *Posteriorum* (193v–240v); *Topicorum* (241r–275r); *Elenchorum* (279r–304v).
2. 3. II. 1453 (123v).
3. Srov. PODLAHA, *Soupis II*, s. 290–291 (anon.) [MARKOWSKI, *Die Aristotelica*, s. 254–255; MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 117].

VII. Praha, KMK, M 32 (1385)

1. *Isagogen* (1r–42r); *Praedicamenta* (42r–84r); *Sex principiorum* (84r–94r); *Divisionum* (94v–99v); *De interpretatione* (101r–127v); *Priorum* (131r–165v); *Posteriorum* (165v–202r); *Topicorum* (202r–225v); *Elenchorum* (225v–246r).
2. 24. VII. 1464 *per* <manus> *Danielis de Ždiar in magno collegio* [Caroli] (94r); 24. III. 1455 *in collegio Regine* <per manus> *Johannis de Thabor* (127v); 8. VIII. 1452 (165v); 12. VIII. 1458 (246r).
3. Srov. PODLAHA, *Soupis II*, s. 287–288 (anon.) [MARKOWSKI, *Die Aristotelica*, s. 251–252].

VIII. Praha, NK, X H 21 (1999)

1. *Isagogen* (1r–38v); *Praedicamenta* (38v–69v); *Sex principiorum* (69v–79r); *Divisionum* (79r–84v); *De interpretatione* (85r–109r); *Priorum* (114r–147v); *Posteriorum* (148r–192r); *Topicorum* (192r–221r); *Elenchorum* (238r–267r).
2. 31. III. 1456 *in collegio Reczek* (221r); 11. II. 1456 (267r).
3. Srov. pozn. 27; TRUHLÁŘ, *Catalogus II*, s. 118; KOROLEC, *Komentarze*, s. 81–83; GREGOROVIČOVÁ, *Knihovna*, s. 121–122 [MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 123].

IX. Praha, NK, IV F 8 (714)

1. *Isagogen* (1r–38v); *Praedicamenta* (39r–70v); *Sex principiorum* (71r–80r); *Divisionum* (80v–85v); *De interpretatione* (86r–108v); *Priorum* (109v–143v); *Posteriorum* (144r–184v); *Topicorum* (185r–212v); *Elenchorum* (213r–240v).
2. 24. III. 1456 *per me Martinum de Glatovia in collegio Caroli* (80r); 5. VIII. 1458 (143v); 11. X. 1458 (212r).
3. Srov. pozn. 43; TRUHLÁŘ, *Catalogus I*, s. 284–285 (anon.); KOROLEC, *Komentarze*, s. 26–28 [MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 122].

X. Praha, KNM, X E 4 (2179)

1. *De esse* (7r–19r); *Isagogen* (37r–81r); *Praedicamenta* (81v–116r); *Sex principiorum* (116r–126v); *Divisionum* (127r–132r); *De interpretatione* (132r–155v); *Priorum* (156r–188v); *Posteriorum* (193r–236r); *Elenchorum* (236v–258r); *Topicorum* (259r–284v).
2. 27. X. 1457 *in collegio Nacionis* (188v); 8. XI. 1457 (236r); 1. X. 1459 (284v).
3. Srov. BARTOŠ, *Soupis II*, s. 149 (anon.) [MARKOWSKI, *Die Kommentare*, s. 221–222; MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 121–122].

XI. Olomouc, Knihovna metropolitní kapituly, Cod. 354

1. *Priorum* (1r–42r); *Posteriorum* (42v–82v); *Isagogen* (86r–133v); *Praedicamenta* (133r–174r); *Sex principiorum* (179r–187r); *Divisionum* (187r–194r); *De interpretatione* (194v–228r).
2. 1450–1470.

XII. Brno, Univerzitní knihovna, Mk 66

1. *Sex principiorum* (144r–153r).
2. Kolem 1475.
3. Srov. Vladimír DOKOUPIL, *Soupis rukopisů mikulovské Dietrichsteinské knihovny, Praha 1958*, s. 114; LOHR, *MLACom. IV*, s. 291–292.

XIII. Praha, KMK, L 39 (1282)

1. *Isagogen* (155ra–168rb); *Praedicamenta* (168va–182vb); *De interpretatione* (183ra–193vb); *Sex principiorum* (195ra–198vb); *Divisionum* (199ra–201rb).
2. 1477–1488 v Krakově (?); *ex libris Allexii de Trebon*.
3. Srov. PODLAHA, *Soupis II*, s. 223–224 (anon.) [MARKOWSKI, *Die Aristotelica*, s. 238–240; MARKOWSKI, *Repertorium Isag.*, s. 117].

B. PŘÍRODOVĚDNÉ SPISY

XIV. Praha, KMK, L 37 (1280)

1. *Physicorum* (1r–111v); *De caelo* (113r–144r); *De generatione* (144v–164v); *Meteorum* (165r–187r); *De anima* (188r–231r); *Parva naturalia* (231v–252r); *De esse* (253v–262v).
2. 24. VII. 1450 *per Hilarium de Litomicz et Wenceslaum de Krzizanow* (252r); 25. I. 1452 *in domo Reczek* (262v).
3. Srov. pozn. 13; PODLAHA, *Soupis II*, s. 222–223 (anon.); SPUNAR, *Literární činnost*, s. 213 [MARKOWSKI, *Die Aristotelica*, s. 237–238].

XV. Sankt Florian, Stiftsbibliothek, XI. 626

1. *Physicorum* (1ra–92vb); *De caelo* (93rb–125ra); *De generatione* (126ra–146rb); *Meteorum* (146vb–168ra); *De anima* (168va–205rb); *Parva naturalia* (205va–222rb).
2. 10. IX. 1451 *in collegio Reczkonis* (54rb); 5. X. 1452 (146rb); 7. X. 1454 (222rb).
3. Srov. pozn. 29; Albin CZERNY, *Die Handschriften der Stiftsbibliothek St. Florian, Linz 1871*, s. 214; LOHR, *AMLCom. IV*, s. 294–298.

XVI. Praha, KMK, M 75 (1432)

1. *Physicorum* (1r–152v); *De caelo* (153v–199r); *De generatione* (199v–227v); *Meteorum* (228v–260v); *De anima* (291r–350v); *Parva naturalia* (351r–378r); *Metaphysica* (389r–492v); *De esse* (494r–513r).

2. 26. VII. 1453 (152v); 15. VIII. 1453 (244r); 28. III. 1452 (492v); 27. VI. 1452 (513r).
3. Srov. pozn. 46; PODLAHA, Soupis II, s. 312–313 (anon.) [MARKOWSKI, Die Aristotelica, s. 260–261].

XVII. Schlägl, Bibliothek des Prämonstratenserstiftes, Cpl. 119

1. *Physicorum* (1r–115v); *De caelo* (117r–156v); *De generatione* (157r–181v); *De anima* (182v–235r); *Meteorum* (236v–259r); *Parva naturalia* (259v–281r).
2. 22. IX. 1452 (23v); 1453 (115v); 3. II. 1453 (156v); 22. XII. 1452 (181v); 3. IV. 1453 (235r); 6. V. 1453 (259r); 24. V. 1453 (281r); *ex libris Johannis Rabstein*.
3. Srov. VIELHABER-INDRA, Catalogus, s. 193–194 (chybně jako dílo M. Mikuláše ze Stojčína).

XVIII. Praha, NK, IV G 18 (750)

1. *Physicorum* (1r–116v); *De caelo* (117r–163v); *De generatione* (164r–191v); *De anima* (192v–264r); *Meteorum* (265r–295v); *Parva naturalia* (296r–323r).
2. 21. IV. 1453 (? 116v); 7. V. 1453 (? 191v).
3. Srov. pozn. 43; TRUHLÁŘ, Catalogus I, s. 300–301; KOROLEC, Komentarze, s. 31–34 (anon.).

XIX. Praha, NK, V E 8 (902)

1. *Physicorum* (1r–110v); *De anima* (111r–156v); *Parva naturalia* (157r–182v); *De caelo* (183r–225v); *De generatione* (226r–251v); *Meteorum* (252r–278r).
2. 6. XII. 1453 *in domo Nazareth* (110v); 9. X. 1453 (156v); 19. XII. 1453 (182v); 1. I. 1454 (225v); 7. I. 1454 (251v); 19. I. 1454 (273v).
3. Srov. TRUHLÁŘ, Catalogus I, s. 371 (anon.); KOROLEC, Komentarze, s. 41–44.

XX. Praha, NK, X G 16 (1970)

1. *Physicorum* (1r–111v); *De caelo* (112r–147v); *De generatione* (148r–171r); *Meteorum* (171v–197r); *De anima* (198r–247r); *Parva naturalia* (247v–269v).
2. 15. VII. 1456 (68r); 23. VI. 1457 (197r).
3. Srov. TRUHLÁŘ, Catalogus II, s. 102 (anon.); KOROLEC, Komentarze, s. 77–80.

XXI. Praha, NK, I E 38 (223)

1. *Physicorum* (1r–141r); *De caelo* (142r–194v); *De generatione* (195r–227v); *Meteorum* (228r–265r); *De anima* (266r–333r); *Parva naturalia* (334r–365r).
2. 12. V. 1459 (141r); 31. V. 1459 (194v); 11. VI. 1459 (264r); 21. VII. 1459 (333r); *in collegio regis Wenceslai per Crucem de Tělcz*; 31. VII. 1459 (365r).
3. Srov. pozn. 34; TRUHLÁŘ, Catalogus I, s. 87; LOHR, MLaCom. IV, s. 294–298; KOROLEC, Komentarze, s. 9–12; SPUNAR, Literární činnost, s. 213.

XXII. Praha, NK, V E 9 (903)

1. *Physicorum* (1r–66r); *De anima* (67r–137r); *De generatione* (137v–170v); *De caelo* (172r–216v); *Meteorum* (218r–249r); *Parva naturalia* (249v–279r).
2. 1. X. 1459 *in collegio Regine* (137r).
3. Srov. pozn. 46; TRUHLÁŘ, Catalogus I, s. 371 (anon.); KOROLEC, Komentarze, s. 44–47.

XXIII. Praha, KNM, X E 5 (2720)

1. *Physicorum* (1r–117r); *De caelo* (118r–169v); *De generatione* (169v–201r); *Meteorum* (201v–233r); *De anima* (234r–295v); *Parva naturalia* (296r–328r).
2. 20. III. 1459 (117r); 22. IV. 1462 (169v); 1462 (201r).
3. Srov. BARTOŠ, Soupis II, s. 149–150 (anon.) [MARKOWSKI, Die Kommentare, s. 222–224].

C. METAPHYSICA — DE ESSE — ETHICORUM

XXIV. Praha, NK, IV E 25 (705)

1. *Metaphysica* (1r–96v); *De esse* (97r–121r).
2. 27. III. 1445 *per Wenceslaum de Wrben Parisius in collegio nacionis Almanie* (96v).
3. Srov. pozn. 10, 11; TRUHLÁŘ, Catalogus I, s. 281 (anon.); KOROLEC, Komentarze, s. 25–26; SPUNAR, Literární činnost, s. 213.

XXV. Praha, KMK, M 82 (1439)

1. *Metaphysica* (273r–380v); *Ethicorum* (382r–447r).
2. Kolem 1450.
3. Srov. PODLAHA, Soupis II, s. 315–316 (anon.) [MARKOWSKI, Die Aristotelica, s. 262].

XXVI. Praha, KMK, M 81 (1438)

1. *Ethicorum* (1v–87r); *Metaphysica* (88r–208v); *De esse* (212r–235v).
2. 7. VII. 1455 (87r); 7. IX. 1454 *in collegio Reczkonis* (208v); 3. V. 1454 (? 235v).
3. Srov. PODLAHA, Soupis II, s. 314–315; KOROLEC, Komentarze, s. 158; GREGOROVÍČOVÁ, Knihovna, s. 122–123 [MARKOWSKI, Die Aristotelica, s. 262].

XXVII. Vodňany, Muzeum, Ms. Vodňany 11

1. *Ethicorum* (11v–33v); *Metaphysica* (59r–148r).
2. 8. VII. 1454 *in domo Nacionis Bohemorum* (148r).
3. Srov. F. M. BARTOŠ, Středověké rukopisy archivu vodňanského, VČAVU 55, 1946, s. 11–12 (anon.).

XXVIII. Praha, NK, X F 18 (1944)

1. *Metaphysica* (1r–81r); *De esse* (85r–105v); *Ethicorum* (106r–164v).
2. 18. VI. 1454 (81r); 18. XI. 1454 (105v); 17. XII. 1454 (164v).
3. Srov. TRUHLÁŘ, Catalogus II, s. 92 (anon.); KOROLEC, Komentarze, s. 156–157.

XXIX. Praha, NK, V E 12 (906)

1. *Parva naturalia* (73r–103r); *De esse* (104r–132r).
2. 6. III. 1455 *per Stanislaum de Gnezna* (132r).
3. Srov. TRUHLÁŘ, Catalogus I, s. 372–373; J. B. KOROLEC, Stanisław z Gniezna. Stan badań, Materiały i studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej 6, 1966, s. 32 (anon.); LOHR, MLaCom. IV, s. 296–297; KOROLEC, Komentarze, s. 48–50.

XXX. Praha, NK, I F 25 (257)

1. *Metaphysica* (1r–128v).
2. 29. XI. 1459 *per Crucem de Tělcz in collegio regis Wenceslai* (128v).

3. Srov. pozn. 34; TRUHLÁŘ, *Catalogus I*, s. 105–106; LOHR, *MLACom. IV*, s. 293–294; KOROLEC, *Komentarze*, s. 13.

XXXI. Praha, KMK, B 49 (353)

1. *Metaphysica* (369r–479v).
2. Kolem 1465.
3. Srov. PODLAHA, *Soupis I*, s. 211–212 [MARKOWSKI, *Die Aristotelica*, s. 229].

Soupis zkratek

- Auctarium VI *Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis VI. Liber receptorum Nationis Anglicanae (Alemanniae) in Universitate Parisiensi*, A. L. Gabriel – G. G. Boyce (edd.), Paris 1964
- BARTOŠ, *Soupis II* BARTOŠ, F. M., *Soupis rukopisů Národního musea v Praze II*, Praha 1927
- BD Wien Bibliothek des Dominikanerkonvents
- De anima* *Quaestiones super tres libros „De anima“ Aristotelis*; srov. přílohu XIV–XXIII
- De caelo* *Quaestiones super quatuor libros „De caelo et mundo“ Aristotelis*; srov. přílohu XIV–XXIII
- De esse* *Quaestiones super librum „De esse et essentia“ Thomae de Aquino*; srov. přílohu X, XIV, XVI, XXIV, XXVI–XXICX
- De generatione* *Quaestiones super duos libros „De generatione et corruptione“ Aristotelis*; srov. přílohu XIV–XXIII
- De interpretatione* *Quaestiones super duos libros „De interpretatione“ Aristotelis*; srov. přílohu I–XI, XIII
- Elenchorum* *Quaestiones super „De sophisticis elenchis“ Aristotelis*; srov. přílohu I–X
- Ethicorum* *Quaestiones super decem libros „Ethicorum“ Aristotelis*; srov. přílohu XXV, XXVIII
- GREGOROVIČOVÁ, *Knihovna* GREGOROVIČOVÁ, Eva, *Knihovna mistra Stanislava z Velvar*, AUC-HUCP 13/1, 1978, s. 107–127
- Isagogen* *Quaestiones super „Isagogen“ Porphyrii*; srov. přílohu I–XI, XIII
- KMK Praha *Knihovna metropolitní kapituly pražské*
- KNM Praha *Knihovna Národního musea*
- KOROLEC, *Komentarze* KOROLEC, J. B., *Komentarze do „Etyki Nikomachejskiej“ na Uniwersytecie Praskim w i XV wieku*, *Studia Mediewistyczne* 17, 1977, s. 123–158
- Lib. div.* *Quaestiones super „Librum divisionum“ Boethii*; srov. přílohu I–XI, XIII
- LOHR, *MLACom. IV* LOHR, C. H., *Medieval Latin Aristotle commentaries IV*, *Traditio* 27, 1971, s. 290–299
- MARKOWSKI, *Burydanizm* MARKOWSKI, Mieczysław, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim* (*Studia Copernicana II*), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971
- MARKOWSKI, *Die Aristotelica* MARKOWSKI, Mieczysław, *Die Aristotelica in den mittelalterlichen Handschriften der Bibliothek des Metropolitantkapitels zu Prag*, *Acta Mediaevalia* 8, 1995, s. 227–270

- MARKOWSKI, *Die Kommentare* MARKOWSKI, Mieczysław, *Die Aristoteles-Kommentare in den mittelalterlichen Handschriften der Bibliothek des Nationalmuseums in Prag*, in: *Acta Mediaevalia* 8, Lublin 1995, s. 219–225
- MARKOWSKI, *Repertorium Isag.* MARKOWSKI, Mieczysław, *Repertorium commentariorum Medii Aevi Latinorum in Isagogen Porphyrii quae in bibliothecis Cracoviae, Erfordiae, Graecii, Lipsiae, Mellici, Monachii, Poznaniae, Pragae, Salisburgi, Varsaviae, Vaticani, Wienae, Wimariae, Wratislaviae asservantur*; *Studia Mediewistyczne* 29, 1992, s. 75–135
- MARKOWSKI, *Repertorium Wien* MARKOWSKI, Mieczysław, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in bibliothecis Wienae asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985
- Meteorum* *Quaestiones super tres libros „Meteorum“ Aristotelis*; srov. přílohu XIV–XXIII
- Metaphysica* *Quaestiones super duodecim libros „Metaphysicae“ Aristotelis*; srov. přílohu XVI, XXIV, XXVIII, XXX, XXXI
- MHUP I/2 *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, Tomus I, Pars 2, Pragae 1832
- NK Praha *Národní knihovna Praha*
- ÖNB Wien *Österreichische Nationalbibliothek Wien*
- Parva naturalia* *Quaestiones super libros „Parvorum naturalium“ Aristotelis: (I) De sensu et sensato (II) De memoria et reminiscencia (III) De somno et vigilia (IV) De longitudine et brevitate vitae*; srov. přílohu XIV–XXIII
- Physicorum* *Quaestiones super octo libros „Physicorum“ Aristotelis*; srov. přílohu XIV–XXIII
- PODLAHA, *Soupis I, II*, PATERA, Adolf – PODLAHA, Antonín, *Soupis rukopisů Knihovny metropolitní kapituly pražské I*, Praha 1910; PODLAHA, Antonín, *Soupis II*, Praha 1922
- Posteriorum* *Quaestiones super octo libros „Analyticorum posteriorum“ Aristotelis*; srov. přílohu I–XI
- Praedicamenta* *Quaestiones super „Praedicamenta“ Aristotelis*; srov. přílohu I–XI, XIII
- Priorum* *Quaestiones super duos libros „Analyticorum Priorum“ Aristotelis*; srov. přílohu I–XI
- Sex principiorum* *Quaestiones super „Sex principiorum“ [pseudo?] Gilberti Porretani*; srov. přílohu I–XIII
- SPUNAR, *Literární činnost* SPUNAR, Pavel, *Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské*, in: *Acta reformationem bohemicam illustrantia / Příspěvky k dějinám utrakvismu*, Amedeo Molnár (ed.), Praha 1978, s. 165–269
- Topicorum* *Quaestiones super I–IV libros „Topicorum“ Aristotelis*; srov. přílohu I–X
- TRUHLÁŘ, *Catalogus I–II* TRUHLÁŘ, Josef, *Catalogus codicum manuscriptorum Latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur I–II*, Praha 1905–1906
- VIELHABER – INDRA, *Catalogus* VIELHABER, Godefridus – INDRA, Gerlacus, *Catalogus codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, Linz 1918

XIX. Nejstarší knižní katalogy knihoven kolejí Univerzity Karlovy

Lokační soupis knih koleje Karlovy – Katalog knihovny koleje národa českého (Nationis Bohemicae) – Katalog knihovny koleje Rečkovy – Pražské kolejní knihovny v mezinárodním srovnání – Tabulky

Pražská univerzita byla založena již roku 1348, a právem se proto odvolává na své středoevropské prvenství. O to více zaráží, jak zanedbáno je vydávání jejích nejstarších dochovaných pramenů. Nebýt úctyhodné sice, avšak v mnoha ohledech již nevyhovující a neúplné ediční řady z přelomu dvacátých a třicátých let 19. století, ocitlo by se bádání po roce 1945 v nesmírně obtížné situaci, protože nejvzácnější knihy univerzitního archivu byly buď zcizeny, nebo nenávratně ztraceny.¹ Fototypické vydání šťastně dochovaných černobílých fotografií nejstarší děkanské knihy artistické fakulty nemůže potřebám soudobého studia postačit,² stejně tak jako obdobné zpřístupnění nejstarších katalogů pražských kolejí, které od roku 1948 čekalo na náležité zpracování formou kritické edice.³ Na druhé straně fototypické vydání usnadňuje kontrolu údajů, které tyto tři katalogy v bohaté míře obsahují.

Lokační soupis knih koleje Karlovy

Katalog se dochoval v Knihovně Národního muzea jako pergamenový jednodlist popsaný po obou stranách se sign. 1 D a 1, který se do této knihovny nejspíše dostal v souvislosti s darem listin pražské univerzity z iniciativy Maximiliána Millauera.⁴ Těto vzácné památky si povšiml tehdejší správce knihovny Václav Hanka, který ji také jako první vydal.⁵ I další dvě vydání měla řadu chyb,⁶ což

1) MHUP I/1–2: *Statuta, Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis*, Pragae 1830–1832; II: *Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418, Codex diplomaticus Almae Carolo-Ferdinandae universitatis Pragensis*, Pragae 1834; III: *Statuta Universitatis Pragensis*, Antonius Ditrich – Antonius Spirk (edd.), Praha 1848. Ke ztrátám vzácných dokumentů v roce 1945 Karel KUČERA – Miroslav TRUC, *Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1961, s. 171–179.

2) *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis*, Pragae 1983.

3) *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, Emma Urbánková – Josef Bečka (edd.), Praha 1948.

4) Oprávněně tak soudí Ivan HLAVÁČEK, *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích 2. K počátkům knihovny koleje Karlovy*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 7–60. Dále odkazují na doplněný přetisk v autorově souboru *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005, s. 263–329. 2. kapitola se zde čte na s. 291–306, cit. místo na s. 295, pozn. 152. O tuto základní studii se i v dalším textu budu opírat.

5) Václav HANKA, *Alter Katalog der Prager Universitätsbibliothek*, in: *Verhandlungen der Gesellschaft des vaterländischen Museums*, Prag 1840, s. 65–76.

6) Viz Robert NAUMANN, *Katalog der Prager Universitätsbibliothek*, *Serapeum, Intelligenzblatt* 11, 1850, s. 58–60, 65–68 a 73–76; J. A. HANSLIK, *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek*, Prag 1851, s. 18–22.

částečně napravila až fototypická reprodukce z roku 1948.⁷ I když se časem ukázalo, že kritická edice zůstává naléhavou potřebou, ujal se jí až po třiceti letech Ivan Hlaváček.⁸

Co do typu a účelu jde o lokační soupis rozdělený na dvě části po devíti řadách (*ordines*), které téměř jistě byly totožné s policemi otevřených nebo uzavřených skříní. Jelikož počet knih na jedné polici kolísá mezi šesti až patnácti svazky, lze z toho vyvodit, že šíře polic musela nejméně činit 80 cm. Na výšku by však regály musely mít nejméně tři metry, takže nelze vyloučit, že každá část souboru byla uložena ve dvou regálech nebo v jednom podlouhlém čtecím pultu po třech policích. Pokud tomu tak bylo, lze si představit soustavu dvou protilehlých pultů spojených v zadní zvýšené části.

Předpoklady starší i novější literatury,⁹ že toto *Registrum librorum* náleželo mistrovské koleji Karla IV., se opírají o přesvědčivé důvody. Za téměř jednoznačný doklad lze považovat rukopis Národní knihovny v Praze (dále NK) XIII F 12 s vlastnickou poznámkou, že rukopis náležel Vilému z Lestkova († 1369).¹⁰ Tento vyšehradský děkan a kanovník pražského kostela po sobě zanechal značné množství knih, které si pořídil mimo jiné v Avignonu i v jiných městech, kde přebýval v službách císaře Karla IV. Karel IV. využil příležitosti, která se mu naskytila, a zakoupil z jeho pozůstalosti za sto hřiven 144 svazků teologické, právnícké i jiné literatury.¹¹ Podstatné je, že uvedený kodex XIII F 12 je v našem seznamu uveden v *Ordo sextus* v jeho první části: *Tractatus de culpa et gracia Johannis de Tambaco*.

Paleografickou analýzu lze vzhledem ke stavu dochovaného jednodlistu provést jen částečně. Ivan Hlaváček vedle základní ruky ještě identifikoval druhého písaře, který dodatečně připojil většinu interlineárních a marginálních přípisků (v edici jsou tištěny kurzívou). Soupis v době svého vzniku evidoval 97 titulů v části A a 74 v části B, celkem 171 titulů. Později připsaných titulů bylo v části A 19 a v B 12, celkem 31. Jeden z písařů dodatečně spočetl všechny evidované tituly v jednotlivých *ordines* a připsal k nim výslednou číslovku. Součty prvotně sepsaných a později připojených titulů až na výjimky souhlasí.¹² Tabelární přehled

7) *Katalogy knihoven*, s. 2–5.

8) I. HLAVÁČEK, *Z knižní kultury 2*, s. 297–300.

9) Vedle citovaných již prací srov. Rudolf WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen bis zum Ausgang des XVI. Jahrhunderts*, Prag 1894, s. 58n.; Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 376; Josef TRUHLÁŘ, *Dva katalogy knih kolejí pražských*, VČAVU 13, 1904, s. 98–105; Zdeněk TOBOLKA, *Národní a Univerzitní knihovna v Praze. Její vznik a vývoj I: Počátky knihovny až do r. 1777*, František Horák (ed.), Praha 1959; Ivan HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1965, s. 74–75, č. 107.

10) „Liber dom. W(ilhelmi) decani Wysesgradensis“. *Rukopis obsahuje Tractatus de culpa et gratia Johannis de Tambaco*. Viz Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur II*, Pragae 1906, s. 247, č. 2350.

11) *Chronicon Benessii de Weitmil*, Josef Emler (ed.), FRB IV, Praha 1884, s. 541: „Eodem tempore [1370] dominus Imperator multum affectum ad studium generale et studentes in Praga, comparavit pro C marcis centum et XIII volumina librorum sacre theologie et iuris canonici et aliarum arcium liberalium, qui libri fuerant venerande memorie domini Wilhelmi, decani Wysesgradensis, hoc anno defuncti, quos idem in Avinione et in aliis diversis mundi partibus comportaverat.“

12) Podrobnosti uvádí I. HLAVÁČEK, *Z knižní kultury 2*, s. 301–302.

Ivana Hlaváčka v rubrice Celkem zachycuje i další hypoteticky předpokládané tituly, nikoli však svazky (viz tabulku 1.).¹³

Zdá se, že nutnost soupisu kolejních knih pro jejich snadnější vyhledání ve dvou regálech či skříních nastala po daru 114 knih zakoupených Karlem IV. z pozůstalosti Viléma z Lestkova. Bylo to značné obohacení knižního fondu, který tvořilo 57 svazků z počátečního daru zakladatele i z darů ostatních osob. Z nich jmenovitě víme o pražském kanovníkovi a protonotáři císařské kanceláře Mikuláši z Kroměříže, který Karlovu vysokému učení věnoval spis *Historia Ierosolimitana Iacobi de Vitriaco*.¹⁴ Jelikož tento Mikuláš zemřel roku 1364, dva roky před založením Karlovy koleje, je třeba počítat s tím, že již v předchozích letech pražská univerzita získala řadu knih.¹⁵ Bylo-li tomu tak ve větším rozsahu, pak by počáteční dar Karla IV. byl dosti skromný.¹⁶

Poměrně velké a paprsky dostatečně členěné regály umožnily hrubé utřídění rozmnožujícího se knižního fondu. První regál byl zcela vyhrazen teologické literatuře počínaje knihami Bible (I/1), jejich komentáři (I/2) přes patristickou literaturu a text *Sentenci* Petra Lombarda (I/3), morální teologii (I/4), bohovědné příručky (I/5), spisy Tomáše Akvinského a jiných velkých scholastiků (I/6), biblickou dějepřevu a historii (I/7), legendy (I/8) až k formulářovým sbírkám (I/9). Pořadatelé nepostupovali vždy důsledně, např. komentáře k *Sentencím* se objevují ve více řadách, nepatřičně působí přiřazení Ciceronova spisu *De senectute et amicitia* (I/6) nebo *Cronica Boemorum* (I/7). Čtyři police druhého regálu zaplňují texty, summy, příručky a komentáře církevního práva, v páté a šesté řadě jsou početně zastoupeni antičtí autoři (Seneca, Valerius Maximus, Boethius, Ovidius, Vegetius, Sallustius), zbývající tři police byly vyhrazeny textům a komentářům Aristotelova *Organonu*.

Vedle zmíněné již Kosmovy (?) *Cronica Boemorum* (I/7), nalezneme v soupisu i několik univerzitních výkladů pražských teologů. Mag. Henricus de Embek věnoval knihovně Karlovy koleje jednak svůj komentář k *Sentencím* Petra Lombarda (I/8), jednak svazek svých *Recommendaciones* (I/9).¹⁷ Jen z tohoto soupisu se dozvídáme, že mistr Johannes de Braclis byl autorem spisu *De videndo Deum* (I/9) a že některý z pražských teologů sepsal *Questiones secundum Sententiarum (Johannis) Clenkok* (I/9).¹⁸

13) Jde o údaje typu „cum aliis“, které I. Hlaváček započítal jako jeden titul.

14) Mikuláš, jinak též protonotář císařovy kanceláře, rukopis (dnes v NK XIII D 7) zakoupil 1362 v Avignonu. Jeho dar zaznamenal ve své novoročence Jan Campanus. Viz *Mistr Jan Campanus, Mecenáš Karlovy university*, Karel Hrdina (ed.), Praha 1949, s. 10: „Nicolaus de Cremsirio, fundatoris archigrammateus, suo aere Academiae grandem librum comparavit.“

15) Obdobně je tomu i s Biblí věnovanou arcibiskupem Arnoštem z Pardubic († 1364).

16) O císařově knižním daru se zmiňuje *Chronicon Benesii Krabice de Weitmile*, FRB IV, s. 518: „Bibliothecam fecit et libros pro studio necessarios tribuit in habundancia.“ K domněnkám o velikosti Karlova daru I. Hlaváček, *Z knižní kultury 2*, s. 294, pozn. 149 a s. 304.

17) Údaje k němu evidoval Josef Tršiška, *Repertorium biographicum Universitatis Pragensis praeussiticae 1348–1409 / Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 150.

18) Viz opět J. Tršiška, *Repertorium biographicum*, s. 264–265. Ke komentáři Jana Klenkoka k *Sentencím* Petra Lombarda viz Jaroslav Kadlec, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag*, Würzburg 1975, s. 70–71.

Vcelku se z nejstaršího seznamu knih Karlovy koleje podařilo identifikovat jen několik málo svazků. Starší bádání rozpoznalo dva. Starší z nich, *M. T. Ciceronis Somnium Scipionis cum commentario Macrobiani* (NK VIII H 32), je evidován v *Sextus ordo*, druhé části¹⁹, mladší zakoupil roku 1362 v Avignonu protonotář Mikuláš z Kroměříže. Tento kodex je v našem soupisu uveden jako *Hystoria Jerosolimitana abbreviata v Ordo septimus*, první části.²⁰ Vedle zmíněného již traktátu *De culpa et gratia Johannis de Tambaco* (NK XIII F 12) lze podle mého zdání k nim ještě přiřadit další dva kodexy, a to *Breviloquia sacre Scripture*²¹ a *Bartholomei Summa Pisana*²². Naposled jmenovaný rukopis by mohl být směrodatný pro dataci našeho soupisu ante quem, neboť byl dokončen 5. srpna 1377. Z toho by plynulo, že nejstarší katalog koleje Karlovy vznikl o něco později, než se obecně předpokládá.²³

Katalog knihovny koleje národa českého (Nationis Bohemicae)

V. V. Tomek ve svém *Dějepis města Prahy* vyslovil domněnku, že český univerzitní národ měl zvláštní knihovnu ve své koleji.²⁴ Tomkovo mínění, které v podstatě podpořil Johann Loserth, opravil a upřesnil až Josef Truhlář v tom smyslu, že ne univerzitní národy, ale jednotlivé koleje měly své knihovny. Truhlářovo stanovisko je nepochybně správné, neboť analogickou situaci můžeme pozorovat i na jiných univerzitách.²⁵ Kromě toho jsou kolejní knihovny doloženy v mnoha pramenech, zatímco o knihovně fakultní nebo univerzitní není zmínky ani ve statutech jmenovaných institucí.

Základy ke knihovně koleje národa českého byly položeny již v prvních letech jejího trvání. M. Jan Campanus nazývá ve svém *Calendarium beneficiorum Academiae Pragensi collatorum* vlastním zakladatelem této koleje významného profesora teologické fakulty M. Jenka z Prahy, který odkázal českému národu na univerzité

19) Zde jako „Macrobius de sompno [S]cipionis“, k rukopisu NK VIII H 32 viz J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum I*, Praha 1905, s. 610–611, č. 1650.

20) Viz J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum II*, s. 227, č. 2299. Výraz „abbreviata“ se objevuje v incipitu.

21) Soudím, že „Breviloquium Sacre scripture“ (I/8) může být totožné s rukopisem NK VIII E 14 obsahujícím *Bona venturae Breviloquium*. Na předvázaném foliu se čte poznámka: „Hunc librum dedit Mag. Ditherus de Wydra ad librariam collegii Karoli“ (viz J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum I*, s. 568, č. 1539). Probošt Karlovy koleje Dytherus de Wye (e)ra vystupuje v univerzitních pramenech naposled roku 1370 (viz J. TRŠIŠKA, *Repertorium biographicum*, s. 506).

22) Rukopis má starou signaturu knihovny Karlovy koleje N 44 a písmeno „K“ ve štítku. Viz J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum II*, s. 36, č. 1815.

23) *Summa Bartholomei Pisana* je první z titulů *Quartus ordo* druhé části, z čehož plyne, že byla evidována spolu s rukopisy knihovny Viléma z Lestkova. K dataci srov. zejména I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*, s. 74, č. 107; a též, *Z knižní kultury 2*, s. 295, pozn. 151.

24) V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 215.

25) Ne však všech. Ve starším období knihovny většinou vznikaly při kolejích, ve Francii se první univerzitní knihovny objevují teprve od konce 14. století. Více k tomu Marie-Henriette JULLIEN DE POMMEROL, *Livres d'étudiants, bibliothèques de collèges et d'universités*, in: *Histoire des bibliothèques françaises. Les bibliothèques médiévales*, André Vernet (ed.), Paris 1989, s. 93–111.

vedle značného jmění dům a bohatou knihovnu.²⁶ Mezi prvními dárci knih jmenuje Mag. Campanus bakaláře Klimenta z Hradce Králové, Mag. Václava Rohle, Mag. Blažeje Vlka, Mag. Mikuláše Kouřimského a Mag. Ondřeje Zelence.²⁷ Celkem Campanus zapsal pro paměť 17 příznivců, kteří do roku 1460 většími nebo menšími dary obohatili knihovnu koleje národa českého.

Opis knihovního katalogu koleje *Nacionis* je nyní uložen v Lobkovické knihovně na zámku Nelahozevsi pod sign. VI. E. f. 8.²⁸ Rejstřík má podlouhlý tvar velikosti asi 11 × 30 cm. Desky ze silného, hrubě opracovaného pergamentu jsou uzpůsobeny k uzavření rukopisu přehnutím dolní desky. Rukopis býval převázán na dvou místech provázkem, jak dosvědčují otvory v přehybu dolní desky. Poškozená vazba byla v novější době vyspravena papírem. Hřbet byl zesílen vložkou ze silnější kůže, která byla přivázána svrchu na desky. Na vnější straně horní desky je slabě viditelný nápis z pozdější doby „Registra antiqua librorum“, druhý nápis je již nečitelný.²⁹ Na vnitřní straně této desky je jen několik písmen, která pro nás nemají významu, podobně jako přípisky „Salus honor“ a „wlczie zub“ na vnitřní straně desky spodní.

Rukopis má celkem 230 stran, jež byly v nové době paginovány tužkou. Novějšího původu jsou i čtyři přilepené strany před prvním foliem, určené k záznamům uživatelů rukopisu. Kodex má celkem osm složek s nestejným počtem stránek. Mezi pag. 34–35 byly vyřezány tři prázdné listy. K spojení složek bylo použito pergamenových proužků z jakéhosi teologického kodexu ze 14. století. Stopu častého používání nese zvláště první část rukopisu s katalogem připisovaným Litevské koleji. První folio je zničeno natolik, že z něho zbývá jen část dolní poloviny. Nepopsány zůstaly strany: 3, 9, 10, 12, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 34, 35, 37, 38–43, 45–54, 58, 60, 62, 64, 67, 70, 75, 77, 80, 84, 85, 90–95, 98–103, 107–109, 194–209, 211, 213–221, 223, 227. V první osmině rukopisu mají listy filigrán v podobě volské hlavy.³⁰ Ve zbývajících částech se objevuje filigrán květiny.³¹

Knihovní katalogy se čtyřmi abecedně uspořádanými soupisy knih v lobkovickém rukopise objevil Johann Loserth, jenž také pořídil jejich stručný výtah. Loserth se dal svést nadpisem třetího abecedária „Registrum librerie nacionis boemorum“ k chybnému domnění, že našel nejstarší katalogy knihoven všech čtyř pražských univerzitních národů zhruba ze třicátých let 15. století.³² Rudolf Wolkan, který naopak usoudil, že jde o jediný katalog koleje národa českého,

26) Srov. F. M. BARTOŠ, *M. Jenek z Prahy, rektor University Karlovy*, JSH 9, 1936, s. 41–43. Dva svazky lze určit ve sbírce rukopisů dnešní Národní knihovny (X F 1 a III D 4).

27) *Mistr Jan Kampanus, Mecenáši Karlovy university*, s. 31–34.

28) Rukopis byl zprvu uložen v Lobkovické knihovně v Roudnici, po roce 1948 v Univerzitní, později Státní, dnes Národní knihovně v Praze, restitucí se opět vrátil rodu původních majitelů.

29) Podle J. TRUHLÁŘE, *Dva staré katalogy*, s. 104, snad zněl „Nacionis Bohemorum studii Pragensis registra“.

30) Charles-Moise BRIQUET, *Les filigrans IV*, Leipzig 1923, přibližně č. 14711 a 14713.

31) Tamtéž, č. 6441, avšak menší (délka 6 cm) s kuličkou na pravé straně.

32) Johann LOSERTH, *Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, Mitteilungen des Institut für österreichische Geschichtsforschung 11, 1890, s. 301–318.

jednu chybnou domněnku nahradil druhou.³³ Teprve Josef Truhlář přivedl některé chybné názory na správnou míru, když přesvědčivě prokázal, že čtvrtý abecedář je nedílnou součástí abecedáře předchozího, s nímž dohromady tvoří katalog kolejných knihoven národa českého.³⁴ Per analogiam pak usoudil, že i první dva abecedáře jsou jen jedním katalogem, jenž připsal sousední koleji královny Hedviky, jinak Litevské.³⁵ Potvrzuje to podle něho i první zápis prvního abecedáře „Biblia vendica“, tj. Litevská, a ne, jak četl Loserth, „Biblia vendita“. Za datum a quo přepsání katalogu koleje národa českého Truhlář stanovil rok 1449.³⁶

Ke škodě věci dalšímu bádání unikla Wolkanova recenze tohoto soupisu, jež přinesla několik závažných námitek proti Truhlářovým názorům. Podle recenzenta Loserth přece jen četl správně „Biblia vendita“, protože na pag. 32 je jiný zápis, v němž se mluví o prodaných postilách. Mnohem pravděpodobněji prý proto patřil první katalog koleji Rečkově, k níž se vztahují zápisy na posledních stranách rukopisu.³⁷ Důkazy však pro svou domněnku nepodal. Wolkan přehlédl, že katalog koleje národa českého je jen opisem, a nesprávně jej proto pokládal za mladší než katalog koleje Rečkovy. Další práce po celá desetiletí přebíraly, vývoje Josefa Truhláře, což platí i pro autory úvodu k častěji již zmíněné fototypické edici.³⁸ Na pravou míru uvedl tyto zavádějící údaje až zevrubný kodikologický a paleografický rozbor lobkovického rejstříku z roku 1961.³⁹ K tomuto rozboru se později vrátíme ve spojitosti s katalogem koleje Rečkovy, nyní se budeme věnovat účelu a obsahu dvou abecedarií knihovny *Nacionis*.

Předlohou opisu nebyl katalog původní, nýbrž některá z jeho redakcí, neboť v něm nejsou zaznamenány knihy ztracené, vyměněné nebo prodané. Písař prepisoval bez přerušování, plynule, aniž by předem vyměřil místo pro jednotlivé rubriky. Nepřetržitý ductus písma napovídá, že písař spoléhal na předlohu a nekontroloval položky katalogu podle uložení knih na policích (anebo k tomu neměl ani

33) R. WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur*, s. 59–61.

34) Josef TRUHLÁŘ, *Dva staré katalogy knih kolejí pražských*, VČAVU 12, 1904, s. 98–105.

35) Podrobně k této koleji Michal SVATOŠ, *Litevská kolej pražské univerzity 1397–1622*, in: Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 19–32.

36) J. TRUHLÁŘ své stanovisko zpřesnil v úvodu prvního dílu Katalogu univerzitních rukopisů, viz *Catalogus codicum I*, s. VI–IX.

37) Rudolf WOLKAN, *Der Handschriftenkatalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, Mitteilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen 9, 1905, s. 72–76.

38) Srov. mimo jiné úvod k citované již fototypické edici *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, s. X–XVIII; dále Emma URBÁNKOVÁ, *Rukopisy a vzácné tisky pražské univerzitní knihovny*, Praha 1957, s. 8. Také v recenzi Bohumila Ryby, ČČH 50, 1947–1949, s. 267–269, se nesprávně mluví o katalogu Hedvičiny koleje. Z uvedeného Loserthova článku vychází nejen S. K. Padover v knize J. W. THOMPSON(A), *The Medieval Library*, Chicago 1939, s. 471–472, ale i 1. vydání *Handbuch der Bibliothekswissenschaft III*, 1940, s. 230. Nové vydání rozšířené první části třetího dílu odkazuje sice na edici E. Urbánkové a J. Bečky, znovu však opakuje některé menší omyly Loserthovy: *Handbuch der Bibliothekswissenschaft III-1*, Fritz Milkau – Georg Leyh (edd.), Wiesbaden 1955, s. 435.

39) Viz František ŠMAHEL, *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy*, AUC-HUCP, 2/1, 1961, s. 59–85; německá verze: *Bibliothekskataloge des Kollegs der Böhmisches Nation und des Reček-Kollegs*, in: Die Prager Universität im Mittelalter. Gesammelte Aufsätze / The Charles University in the Middle Ages. Selected Studies, (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 28), Leiden – Boston, 2007, s. 405–439.

vedle značného jmění dům a bohatou knihovnu.²⁶ Mezi prvními dárci knih jmenuje Mag. Campanus bakaláře Klimenta z Hradce Králové, Mag. Václava Rohle, Mag. Blažeje Vlka, Mag. Mikuláše Kouřimského a Mag. Ondřeje Zelence.²⁷ Celkem Campanus zapsal pro paměť 17 příznivců, kteří do roku 1460 většími nebo menšími dary obohatili knihovnu koleje národa českého.

Opis knihovního katalogu koleje *Nacionis* je nyní uložen v Lobkovické knihovně na zámku Nelahozevsi pod sign. VI. E. f. 8.²⁸ Rejstřík má podlouhlý tvar velikosti asi 11 × 30 cm. Desky ze silného, hrubě opracovaného pergamentu jsou uzpůsobeny k uzavření rukopisu přehnutím dolní desky. Rukopis býval převázán na dvou místech provázkem, jak dosvědčují otvory v přehybu dolní desky. Poškozená vazba byla v novější době vyspravena papírem. Hřbet byl zesílen vložkou ze silnější kůže, která byla přivázána svrchu na desky. Na vnější straně horní desky je slabě viditelný nápis z pozdější doby „Registra antiqua librorum“, druhý nápis je již nečitelný.²⁹ Na vnitřní straně této desky je jen několik písmen, která pro nás nemají významu, podobně jako přípisky „Salus honor“ a „wlczie zub“ na vnitřní straně desky spodní.

Rukopis má celkem 230 stran, jež byly v nové době paginovány tužkou. Novějšího původu jsou i čtyři přilepené strany před prvním foliém, určené k záznamům uživatelů rukopisu. Kodex má celkem osm složek s nestejným počtem stránek. Mezi pag. 34–35 byly vyřezány tři prázdné listy. K spojení složek bylo použito pergamenových proužků z jakéhosi teologického kodexu ze 14. století. Stopu častého používání nese zvláště první část rukopisu s katalogem připisovaným Litevské koleji. První folio je zničeno natolik, že z něho zbývá jen část dolní poloviny. Nepopsány zůstaly strany: 3, 9, 10, 12, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 34, 35, 37, 38–43, 45–54, 58, 60, 62, 64, 67, 70, 75, 77, 80, 84, 85, 90–95, 98–103, 107–109, 194–209, 211, 213–221, 223, 227. V prvé osmině rukopisu mají listy filigrán v podobě volské hlavy.³⁰ Ve zbývajících částech se objevuje filigrán květiny.³¹

Knihovní katalogy se čtyřmi abecedně uspořádanými soupisy knih v lobkovickém rukopise objevil Johann Loserth, jenž také pořídil jejich stručný výtah. Loserth se dal svést nadpisem třetího abecedária „Registrum librerie nacionis boemorum“ k chybnému domnění, že našel nejstarší katalogy knihoven všech čtyř pražských univerzitních národů zhruba ze třicátých let 15. století.³² Rudolf Wolkan, který naopak usoudil, že jde o jediný katalog koleje národa českého,

26) Srov. F. M. BARTOŠ, *M. Jenek z Prahy, rektor University Karlovy*, JSH 9, 1936, s. 41–43. Dva svazky lze určit ve sbírce rukopisů dnešní Národní knihovny (X F 1 a III D 4).

27) *Mistr Jan Kampanus, Mecenáši Karlovy university*, s. 31–34.

28) Rukopis byl zprvu uložen v Lobkovické knihovně v Roudnici, po roce 1948 v Univerzitní, později Státní, dnes Národní knihovně v Praze, restituční se opět vrátil rodu původních majitelů.

29) Podle J. TRUHLÁŘE, *Dva staré katalogy*, s. 104, snad zněl „Nacionis Bohemorum studii Pragensis registra“.

30) Charles-Moise BRIQUET, *Les filigrans IV*, Leipzig 1923, přibližně č. 14711 a 14713.

31) Tamtéž, č. 6441, avšak menší (délka 6 cm) s kuličkou na pravé straně.

32) Johann LOSERTH, *Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, Mitteilungen des Institut für österreichische Geschichtsforschung 11, 1890, s. 301–318.

jednu chybnou domněnku nahradil druhou.³³ Teprve Josef Truhlář přivedl některé chybné názory na správnou míru, když přesvědčivě prokázal, že čtvrtý abecedář je nedílnou součástí abecedáře předchozího, s nímž dohromady tvoří katalog kolejných knihoven národa českého.³⁴ Per analogiam pak usoudil, že i první dva abecedáře jsou jen jedním katalogem, jenž připsal sousední koleji královny Hedviky, jinak Litevské.³⁵ Potvrzuje to podle něho i první zápis prvního abecedáře „Biblia vendica“, tj. Litevská, a ne, jak četl Loserth, „Biblia vendita“. Za datum a quo přepsání katalogu koleje národa českého Truhlář stanovil rok 1449.³⁶

Ke škodě věci dalšímu bádání unikla Wolkanova recenze tohoto soupisu, jež přinesla několik závažných námitek proti Truhlářovým názorům. Podle recenzenta Loserth přece jen četl správně „Biblia vendita“, protože na pag. 32 je jiný zápis, v němž se mluví o prodaných postilách. Mnohem pravděpodobněji prý proto patřil první katalog koleji Rečkově, k níž se vztahují zápisy na posledních stranách rukopisu.³⁷ Důkazy však pro svou domněnku nepodal. Wolkan přehléd, že katalog koleje národa českého je jen opisem, a nesprávně jej proto pokládal za mladší než katalog koleje Rečkovy. Další práce po celá desetiletí přebíraly, vývoody Josefa Truhláře, což platí i pro autory úvodu k častěji již zmíněné fototypické edici.³⁸ Na pravou míru uvedl tyto zavádějící údaje až zevrubný kodikologický a paleografický rozbor lobkovického rejstříku z roku 1961.³⁹ K tomuto rozboru se později vrátíme ve spojitosti s katalogem koleje Rečkovy, nyní se budeme věnovat účelu a obsahu dvou abecedarií knihovny *Nacionis*.

Předlohou opisu nebyl katalog původní, nýbrž některá z jeho redakcí, neboť v něm nejsou zaznamenány knihy ztracené, vyměněné nebo prodané. Písař přepisoval bez přerušení, plynule, aniž by předem vyměřil místo pro jednotlivé rubriky. Nepřetržitý ductus písma napovídá, že písař spoléhal na předlohu a nekontroloval položky katalogu podle uložení knih na policích (anebo k tomu neměl ani

33) R. WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur*, s. 59–61.

34) Josef TRUHLÁŘ, *Dva staré katalogy knih kolejí pražských*, VČAVU 12, 1904, s. 98–105.

35) Podrobně k této koleji Michal SVATOŠ, *Litevská kolej pražské univerzity 1397–1622*, in: Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 19–32.

36) J. TRUHLÁŘ své stanovisko zpřesnil v úvodu prvního dílu Katalogu univerzitních rukopisů, viz *Catalogus codicum I*, s. VI–IX.

37) Rudolf WOLKAN, *Der Handschriftenkatalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, Mitteilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen 9, 1905, s. 72–76.

38) Srov. mimo jiné úvod k citované již fototypické edici *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, s. X–XVIII; dále Emma URBÁNKOVÁ, *Rukopisy a vzácné tisky pražské univerzitní knihovny*, Praha 1957, s. 8. Také v recenzi Bohumila RYBY, ČČH 50, 1947–1949, s. 267–269, se nesprávně mluví o katalogu Hedvičiny koleje. Z uvedeného Loserthova článku vychází nejen S. K. PADOVER v knize J. W. THOMPSON(A), *The Medieval Library*, Chicago 1939, s. 471–472, ale i 1. vydání *Handbuch der Bibliothekswissenschaft III*, 1940, s. 230. Nové vydání rozšířené první části třetího dílu odkazuje sice na edici E. Urbánkové a J. Bečky, znovu však opakuje některé menší omyly Loserthovy: *Handbuch der Bibliothekswissenschaft III-1*, Fritz Milkau – Georg Leyh (edd.), Wiesbaden 1955, s. 435.

39) Viz František ŠMAHEL, *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy*, AUC-HUCP, 2/1, 1961, s. 59–85; německá verze: *Bibliothekskataloge des Kollegs der Böhmischen Nation und des Reček-Kollegs*, in: Die Prager Universität im Mittelalter. Gesammelte Aufsätze / The Charles University in the Middle Ages. Selected Studies, (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 28), Leiden – Boston, 2007, s. 405–439.

možnost). Z toho plyne, že katalog knihovny *Nacionis* v lobkovickém rukopise není samostatnou redakcí. Původní soupis knih byl v koleji národa českého pravděpodobně pořízen již před vypuknutím husitské revoluce, jak tomu nasvědčuje tematické rozdělení katalogu.⁴⁰

Jak se však vyrovnat s tím, že v prvním abecedáři je na čtvrtém místě písmena P uvedena polemika mistra Petra Payna, která mohla nejdříve vzniknout roku 1420? Vzhledem k tomu, že teprve po velmi obsažné rubrice P následují *Liturgica* (Q), *Iuridica* (R) a lékařské spisy (S), Helena Krmíčková hypoteticky položila doloženou podobu katalogu knihovny *Nacionis Bohemice* do doby krátce před zahájením basilejského koncilu.⁴¹ Tato domněnka se může jevit pravděpodobnou i proto, že se husitští teologové museli připravit na diskuse se svými katolickými oponenty. Méně přesvědčivě zní její argumentace o svazcích zařazených pod písmeny Q – R – S. Jednak totiž neznáme původní grafickou podobu originálního rejstříku, v němž mohly být vloženy nebo vytrženy listy, jednak lze odůvodněně předpokládat, že po roce 1419 byly do knihovny *Nacionis Bohemice* převzaty knihy ze zrušených kolejí mediků a juristů. Předpoklad o vzniku větší části tohoto katalogu před rokem 1420 tak dále zůstává nejpřijatelnějším řešením.

Sporné naopak je, kdy vznikla redakce, jejíž opis se zachoval v lobkovickém rukopise. Josef Truhlář spojoval její vznik s přesídlením knihovny *Nacionis* do soudního domu Hankova, který dal koleji král Ladislav r. 1454 na žádost českých direktorů.⁴² I když tato teze zní lákavě, odporuje jí zápis rektora Jana z Prahy z let 1460/61, v kterém se výslovně říká, že v koleji národa českého nebyla po mnohá léta konána revize knihovny.⁴³ Domnívám se proto, že k revizi, která dala vzniknout i nové redakci (nebo opravě) katalogu, došlo v koleji národa českého až kolem roku 1460. Není tomu na překážku ani skutečnost, že v katalogu nejsou zaznamenány knihy, které měl podle Jana Campana a zápisu Jana z Prahy věnovat této koleji M. Prokop z Plzně.⁴⁴ Tyto knihy se totiž do knihovny koleje národa českého nikdy nedostaly, protože je M. Václav Křižanovský, který si na ně dělal právo, odmítl vydat.⁴⁵

40) Soupisy knih byly pořizovány především z důvodu evidence majetku. K tomu mj. Miroslav FLODR, *Středověké seznamy rukopisů jako historický pramen*, ČČM 77, 1958, s. 1–28, zde zvl. s. 9, a Ivan HLAVÁČEK, *O studiu středověkých katalogů*, AUC – Philosophica et historica 2, 1958, s. 179–193, zde s. 179.

41) Helena KRMÍČKOVÁ, *Paběrky z rukopisů univerzitních*, in: Campana – Codex – Civitas. Miroslav Flodr octogenario, Brno 2010, s. 178–211.

42) V listině ze dne 13. září 1454 se říká: „Ut locum firmum atque securum ad tenendos tuendosque libros in honorem et comodum totius alme universitatis nostre studii Pragensis edificare congrue valeant.“ (Archiv Univerzity Karlovy, Listiny I. 84).

43) MHUP III, s. 50.

44) *Mistr Jan Campanus, Mecenáši Karlovy university*, s. 36, dále srov. MHUP III, s. 50.

45) Rukopisy Prokopa z Plzně v Národní knihovně, které mají staré signatury, patřily jiné koleji. K této neznámé knihovně náležely asi též knihy jmenované v poznámce rukopisu Národní knihovny I D 12 na fol. 195a: „Ovidii comentum pulcrum in libraria nostra. Liber magistri Procopi G 1° Tuniechodsky habuit. Item textum idem Tuniechodsky pulcrum habet eiusdem poete. Item Tuniechodsky habet Anticlaudianum pulcherrimum D 8° ex libris magistri Procopi. Nowa poetria.“ (Zápis z let 1458–61, kdy Jan z Tuněchod v Praze studoval.) Signatury neodpovídají lobkovickým abecedářům. Není také možné, aby se v koleji *Nacionis* dostalo Prokopovým knihám tak nízkých signatur. To by spíše ukazovalo na kolej, kterou v roce

Uspořádání nejstarších katalogů kolejních a jiných knihoven bylo většinou obdobné, i když v detailech značně odlišné. Katalogy zpravidla nejprve uvádějí biblickou literaturu, pak církevní otce a nakonec literaturu světskou.⁴⁶ Obecně charakterizuje středověkou katalogizační praxi lokační katalog, jenž nejlépe splňoval požadavky snadné evidence a rychlé orientace. Abecední uspořádání podle autorů bylo ve středověku výjimečné. První systematické dělení podle obsahu uplatnil v katalogu své knihovny s názvem *Biblionomia* Richard de Fournival († 1260), kanovník při katedrále Notre Dame v Amiensu. K sedmi svobodným uměním přiřadil ještě metafyziku, morální a přírodní filozofii, tj. obory, jež převzala scholastika z Aristotela.⁴⁷ V principu se uplatňoval postup od *artes* k teologii nebo naopak, v klášterních knihovnách byl postup zpravidla opačný.

Josef Truhlář se domníval, že i pro pražské katalogy bylo použito obvyklého dělení na *libri divini* a na knihy ostatní. Tomu však neodpovídá skutečné rozvržení katalogů, které v prvních abecedářích zaznamenávají vedle knih teologických i sborníky právnické a lékařské. Mnohem spíše bylo pro pražské kolejní katalogy použito vžitého dělení vysokoškolské výuky na obory vyšší a nižší. Katalog koleje národa českého tomuto systému odpovídá do nejmenších podrobností. Rozdíl mezi naukami vyššími a nižšími je v něm symbolicky zdůrazněn dvojí řadou signatur. Prvý abecedář obsahuje nejprve knihy teologické, pak právnické a nakonec lékařské (srov. tabulka 4). Schéma druhého abecedária je následující: morální filozofie, přírodní filozofie, logika, gramatika, rétorika, geometrie, aritmetika, musica a nakonec astronomie.

Z opisu katalogu nelze zjistit, jaký byl průměrný roční přírůstek knih. Nepostačují k tomu ani jinak hojně údaje zmíněného spisku Jana Campana. Tím také nelze přesně stanovit, kdy byly do knihovny *Nacionis* vřazeny knihy ze zrušeného domu chudých studentů. Tři rukopisy Národní knihovny V G 20, V H 31 a VIII C 26, které svými signaturami a obsahem odpovídají položkám J 25, G 10 a A 19 třetího abecedária, mají totiž poznámku, že kdysi patřily „ad collegium pauperum“. Tato skutečnost zdánlivě komplikuje zjištění, ke kterému jsme dospěli výše, neboť dům chudých studentů patřil původně k Litevské koleji. Vysvětlení je prosté: V době, kdy polských studentů již v Praze nebylo, bydleli v koleji *pauperum* studenti čeští. Časem pak zcela upadlo v zapomnění, že dům chudých studentů byl původně součástí Litevské koleje.⁴⁸ Potvrzuje to list Katruše Bezručkové a její dcery Magdaleny z roku 1442, v kterém se říká: „Vyznáváme tiemto listem, že sme přijeli duom studentuov chudých řečený u sv. Valentina, od starodávna k studentuom

1451 založil Matěj Louda z Chlumčan. K této koleji více Michal SVATOŠ, *Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 71–96.

46) Více k tomu s odkazy na starší literaturu A. DEROLEZ, *Les Catalogues de bibliothèque* (Typologie des sources du Moyen Âge occidental 31), Tournhout 1979, nověji podrobně pro francouzské knihovny Donatella NEBBIAI-DALLA GUARDA, *Classifications et classements*, in: *Histoire des bibliothèques françaises*, André Vernet (ed.), Paris 1989, s. 374–393.

47) Pro první orientaci viz C. LUCKEN, *Richard von Fournival*, *Lexikon des Mittelalters* VII, München 1995, sl. 822–823.

48) O tom V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891, s. 127–128.

chudým českého pokolenie příslušející...“⁴⁹ V témže listu se o domu chudých studentů mluví jako o nebezpečně zpuštěm a zchátralém. Z toho důvodu direktori národa českého dovolili Katruši a její dceři, aby si jej opravily k obývání. Tím je určeno datum ad quem, kdy knihy této koleje přešly do knihovny národa českého.

O dalších osudech knihovny mnoho nevíme. Pro léta 1460 až 1500 uvádí M. Campanus čtyři odkazy kolejní knihovně, které dohromady znamenaly přírůstek asi jednoho sta knih. V následujícím století štedrost dárců ustala, neboť až do roku 1615 nebyly jí podle M. Campana žádné knihy věnovány. V 16. století je o kolejní knihovně národa českého zmínka v kšaftu Václava Šacha Chrudimského z roku 1505.⁵⁰ Z doby těsně před bělohorskou porážkou se zachovala zpráva, že byla knihovna koleje *Nacionis* ohledána a vyčištěna (1609).⁵¹ Tím naše dosavadní vědomosti o této knihovně končí.

K úřadu kolejního bibliotekáře v koleji *Nacionis* lze říci jen nemnoho. V šedesátých letech 15. století je doložen v rektorských aktech.⁵² Vlastního knihovníka koleje zcela jistě měla nejpozději v roce 1409, kdy mu pro blíže neuvedený účel byly předány 4 kopy pražských grošů.⁵³ V šedesátých letech 15. století je knihovník ještě uveden v aktech rektorů.⁵⁴ Později asi zvláštního knihovníka již nebylo, což lze uvést do souvislosti s celkovým úpadkem pražského vysokého učení na konci 15. a 16. století. O povinnostech, délce funkčního období a vedení knihovnických počtů koleje *Nacionis* není nic známo.

Poměrně hodně bývalých rukopisů koleje národa českého je možno identifikovat mezi kodexy univerzitními, méně již mezi musejními a kapitulními.⁵⁵ Celkem tak můžeme zjistit více než 120 rukopisů, tj. asi 11 % skutečného knižního fondu koleje národa českého, kolem roku 1460. Z prvního abecedária se zachovalo zhruba 12,2 %, z druhého jen 4,4 %. Vysvětlení je v tom, že v druhém abecedáři byly zařazeny knihy a studijní příručky předmětů, které byly na pražské univerzitě v druhé polovině 15. a v 16. století přednášeny. Úbytek zájmu o studia teologická a právníká dokumentuje též výsledek revize kolejní knihovny *Nacionis* na konci padesátých let 15. století. Z 925 knih prvního abecedária, které obsahovalo, jak již bylo řečeno, knihy teologické, právníké a lékařské, byly ztraceny jen čtyři svazky (z toho byly dva lékařské sborníky), zatímco z druhého 370!

49) Archiv Univerzity Karlovy, Listiny I. 82.

50) „Item Opera Platonis jsou z libráře české z Prahy, ty na svá místa ať jsou dány a k tomu za užívání přidávám do též libráře koleje české Plinium...“ (Antonín RYBIČKA, *Výpisky z archivu chrudimského*, ČČM 19, 1845, s. 367/8).

51) Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, s. 380.

52) „Replevit aream et bibliothecam collegii Reczek et cellas subterraneas collegii angelici...“ (MHUP III, s. 50).

53) Srov. Vojtěch Jaromír NOVAČEK, *Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367–1424*, VKČSN 1895/XII, č. 13, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, s. 29.

54) MHUP III, s. 50.

55) Srov. tab. IV. Většinu kodexů identifikovali J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum I–II* a Bohumil RYBA, v recenzi v ČČH 50, 1947–1949, s. 267–269, šest zjištění připojil Miroslav BOHÁČEK, *K identifikaci dochovaných kodexů z knihovny koleje Národa českého*, Strahovská knihovna 5–6, 1970–1971, s. 99–104. Dochování dalších 17 rukopisů z katalogu koleje národa českého zjistil Michal Dragoun, jemuž jsem zavázán díky za tuto významnou pomoc.

Velký počet dochovaných rukopisů nám umožňuje blíže prozkoumat signatury kolejní knihovny národa českého, což v případě Rečkovy koleje, o níž bude řeč později, nebylo možné.⁵⁶ Obě knihovny používaly jednoduchých signatur sestávajících z písmene a číslice. Písmeno udávalo paprsek police, číslice pořadí rukopisu. Ve většině případů byla signatura napsána na papírový lístek přibližné velikosti 2 × 3 cm, který byl přilepen na vnější stranu horní desky buď do pravého horního rohu, nebo doprostřed, asi 5 cm od horního okraje. Pro lepší přehlednost byly některé kodexy opatřeny štítkem se stručným obsahem (př. UK X A 21). Jindy byl výčet nejdůležitějších titulů napsán přímo na desku k hornímu okraji (UK VIII C 10). K signaturám byla někdy přidávána provenienční značka, jež měla význam dnešního razítka. Celkem jsem se setkal se čtyřmi druhy těchto značek: „Nacionis“ (př. UK IV B 8), „Liber Boemorum collegii“ (UK V A 18), „de libraria nacionis“ (UK III G 20) a „Clenodium ex libraria nacionitarum“ (UK V H 5).

Katalog knihovny koleje Rečkovy

Z předchozího textu vyplynulo, že lobkovický rukopis VI. E. f. 8 obsahuje dva abecedáře další kolejní knihovny. Na svrchní straně silně porušeného pergamenového přebalu (v edici pag. 1) se nalézá část seznamu příslušníků koleje Panny Marie (*Collegium sanctissime Marie Virginis*), která po svém zakladateli byla často nazývána kolejí Rečkovou.⁵⁷ Seznam byl doplňován, o čemž svědčí několiké písmo. Na pag. 3 začíná katalog, který Truhlář přepisoval knihovně koleje královny Hedviky, který však ve skutečnosti náleží koleji Rečkově. Prvý abecedář končí písmenem O na pag. 33. Dvou prázdných stran mezi pag. 34 a 61, kde začíná druhý abecedář, využil neznámý písař k zápisům o výsledcích právního jednání mezi radou města a univerzitou z r. 1485. Druhý abecedář končí písmenem X na pag. 97. Úryvek filozofického traktátu na str. 104–106 nemá pro nás význam, a proto o něm dále pomlčím. Katalog koleje národa českého začíná pag. 110 a končí písmenem Q druhého abecedária na pag. 193. Po několika prázdných foliích následují na pag. 210 jména 5 mistrů kolegiátů a na straně následující jména bakalářů a studentů bydlících v Rečkově koleji. Na pag. 222 jsou zápisy o dvou odkazech knih též koleji. Pag. 224/5 obsahuje početní záznamy kolejní knihovny Rečkovy z let 1461 až 1470, jak je možno zjistit paleografickým srovnáním se zmíněnými zápisy o odkazech knih, v kterých je Rečkova kolej výslovně uvedena. Na pag. 226. je zapsán inventář kolejní kaple, na straně následující je inventář kostela sv. Štěpána

56) O signaturách středověkých rukopisů *Handbuch der Bibliothekswissenschaft* II, s. 323–328.

57) Lze tak usuzovat mimo jiné proto, že jako 27. v pořadí porušeného seznamu je uváděn jakýsi „Hilarius de...“. Protože v rejstříku k *Liber decanorum facultatis philosophicae universitatis Pragensis*, MHUP I-2, Pragae 1832, s. 476) vystupuje jen Hilarius z Litoměřic, můžeme předpokládat, že šlo o něj. Hilarius také podle svědectví rukopisu metropolitní kapituly pražské L. XXXVII, fol. 111b bydlel v Rečkově koleji v r. 1450. K zakladateli koleje více Michal SVAŤOŠ, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14, 1974, s. 121–160.

chudým českého pokolenie příslušející...“⁴⁹ V témže listu se o domu chudých studentů mluví jako o nebezpečně zpustlém a zchátralém. Z toho důvodu direktori národa českého dovolili Katruši a její dceři, aby si jej opravily k obývání. Tím je určeno datum ad quem, kdy knihy této koleje přešly do knihovny národa českého.

O dalších osudech knihovny mnoho nevíme. Pro léta 1460 až 1500 uvádí M. Campanus čtyři odkazy kolejní knihovně, které dohromady znamenaly přírůstek asi jednoho sta knih. V následujícím století štedrost dárců ustala, neboť až do roku 1615 nebyly jí podle M. Campana žádné knihy věnovány. V 16. století je o kolejní knihovně národa českého zmínka v kšaftu Václava Šacha Chrudimského z roku 1505.⁵⁰ Z doby těsně před bělohorskou porážkou se zachovala zpráva, že byla knihovna koleje *Nacionis* ohledána a vyčištěna (1609).⁵¹ Tím naše dosavadní vědomosti o této knihovně končí.

K úřadu kolejního bibliotekáře v koleji *Nacionis* lze říci jen nemnoho. V šedesátých letech 15. století je doložen v rektorských aktech.⁵² Vlastního knihovníka koleje zcela jistě měla nejpozději v roce 1409, kdy mu pro blíže neuvedený účel byly předány 4 kopy pražských grošů.⁵³ V šedesátých letech 15. století je knihovník ještě uveden v aktech rektorů.⁵⁴ Později asi zvláštního knihovníka již nebylo, což lze uvést do souvislosti s celkovým úpadkem pražského vysokého učení na konci 15. a 16. století. O povinnostech, délce funkčního období a vedení knihovnických počtů koleje *Nacionis* není nic známo.

Poměrně hodně bývalých rukopisů koleje národa českého je možno identifikovat mezi kodexy univerzitními, méně již mezi musejními a kapitálními.⁵⁵ Celkem tak můžeme zjistit více než 120 rukopisů, tj. asi 11 % skutečného knižního fondu koleje národa českého, kolem roku 1460. Z prvního abecedária se zachovalo zhruba 12,2 %, z druhého jen 4,4 %. Vysvětlení je v tom, že v druhém abecedáři byly zařazeny knihy a studijní příručky předmětů, které byly na pražské univerzitě v druhé polovině 15. a v 16. století přednášeny. Úbytek zájmu o studia teologická a právníká dokumentuje též výsledek revize kolejní knihovny *Nacionis* na konci padesátých let 15. století. Z 925 knih prvního abecedária, které obsahovalo, jak již bylo řečeno, knihy teologické, právníké a lékařské, byly ztraceny jen čtyři svazky (z toho byly dva lékařské sborníky), zatímco z druhého 370!

49) Archiv Univerzity Karlovy, Listiny I. 82.

50) „Item Opera Platonis jsou z libráře české z Prahy, ty na svá místa ať jsou dány a k tomu za užívání přidávám do též libráře koleje české Plinium...“ (Antonín RYBICKA, *Výpisky z archivu chrudimského*, ČČM 19, 1845, s. 367/8).

51) Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, s. 380.

52) „Replevit aream et bibliothecam collegii Reczek et cellas subterraneas collegii angelici...“ (MHUP III, s. 50).

53) Srov. Vojtěch Jaromír NOVÁČEK, *Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367–1424*, VKČSN 1895/XII, č. 13, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, s. 29.

54) MHUP III, s. 50.

55) Srov. tab. IV. Většinu kodexů identifikovali J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum I–II* a Bohumil RYBA, v recenzi v ČČH 50, 1947–1949, s. 267–269, šest zjištění připojil Miroslav BOHÁČEK, *K identifikaci dochovaných kodexů z knihovny koleje Národa českého*, Strahovská knihovna 5–6, 1970–1971, s. 99–104. Dochovaní dalších 17 rukopisů z katalogu koleje národa českého zjistil Michal Dragoun, jemuž jsem zavázán díky za tuto významnou pomoc.

Velký počet dochovaných rukopisů nám umožňuje blíže prozkoumat signatury kolejní knihovny národa českého, což v případě Rečkovy koleje, o níž bude řeč později, nebylo možné.⁵⁶ Obě knihovny používaly jednoduchých signatur sestávajících z písmene a číslice. Písmeno udávalo paprsek police, číslice pořadí rukopisu. Ve většině případů byla signatura napsána na papírový lístek přibližné velikosti 2 × 3 cm, který byl přilepen na vnější stranu horní desky buď do pravého horního rohu, nebo doprostřed, asi 5 cm od horního okraje. Pro lepší přehlednost byly některé kodexy opatřeny štítkem se stručným obsahem (př. UK X A 21). Jindy byl výčet nejdůležitějších titulů napsán přímo na desku k hornímu okraji (UK VIII C 10). K signaturám byla někdy přidávána provenienční značka, jež měla význam dnešního razítka. Celkem jsem se setkal se čtyřmi druhy těchto značek: „Nacionis“ (př. UK IV B 8), „Liber Boemorum collegii“ (UK V A 18), „de libraria nacionis“ (UK III G 20) a „Clenodium ex libraria nacionitarum“ (UK V H 5).

Katalog knihovny koleje Rečkovy

Z předchozího textu vyplynulo, že lobkovický rukopis VI. E. f. 8 obsahuje dva abecedáře další kolejní knihovny. Na svrchní straně silně porušeného pergamenového přebalu (v edici pag. 1) se nalézá část seznamu příslušníků koleje Panny Marie (*Collegium sanctissime Marie Virginis*), která po svém zakladateli byla často nazývána kolejí Rečkovou.⁵⁷ Seznam byl doplňován, o čemž svědčí několikeré písmo. Na pag. 3 začíná katalog, který Truhlář připisoval knihovně koleje královny Hedviky, který však ve skutečnosti náleží koleji Rečkově. Prvý abecedář končí písmenem O na pag. 33. Dvou prázdných stran mezi pag. 34 a 61, kde začíná druhý abecedář, využil neznámý písař k zápisům o výsledcích právního jednání mezi radou města a univerzitou z r. 1485. Druhý abecedář končí písmenem X na pag. 97. Úryvek filozofického traktátu na str. 104–106 nemá pro nás význam, a proto o něm dále pomlčím. Katalog koleje národa českého začíná pag. 110 a končí písmenem Q druhého abecedária na pag. 193. Po několika prázdných foliích následují na pag. 210 jména 5 mistrů kolegiátů a na straně následující jména bakalářů a studentů bydlících v Rečkově koleji. Na pag. 222 jsou zápisy o dvou odkazech knih též koleji. Pag. 224/5 obsahuje početní záznamy kolejní knihovny Rečkovy z let 1461 až 1470, jak je možno zjistit paleografickým srovnáním se zmíněnými zápisy o odkazech knih, v kterých je Rečkova koleje výslovně uvedena. Na pag. 226 je zapsán inventář kolejní kaple, na straně následující je inventář kostela sv. Štěpána

56) O signaturách středověkých rukopisů *Handbuch der Bibliothekswissenschaft* II, s. 323–328.

57) Lze tak usuzovat mimo jiné proto, že jako 27. v pořadí porušeného seznamu je uváděn jakýsi „Hilarius de...“. Protože v rejstříku k *Liber decanorum facultatis philosophicae universitatis Pragensis*, MHUP I-2, Pragae 1832, s. 476) vystupuje jen Hilarius z Litoměřic, můžeme předpokládat, že šlo o něj. Hilarius také podle svědectví rukopisu metropolitní kapituly pražské L. XXXVII, fol. 111b bydlel v Rečkově koleji v r. 1450. K zakladateli koleje více Michal SVATOŠ, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14, 1974, s. 121–160.

ve zdi, k němuž byli studenti Rečkovy koleje odkázáni pobožností.⁵⁸ Strana 228, 229 a 230 obsahuje po jednom záznamu vztahujícím se ke knihovně téže koleje. Kromě toho je na straně 230 opis obligace Blažka z Drnova z roku 1405 a několik přípisků nevalného významu.

Paleografický rozbor je ztížen tím, že první katalog a knihovní počty Rečkovy koleje jsou originálně zachovanými akty, v jejichž vedení se vystřídalo mnoho kolejních funkcionářů. To však na druhé straně umožňuje oddělit od sebe jednotlivé vrstvy zápisů a stanovit tak přibližný roční přírůstek knih.⁵⁹ O tom, že Rečkova kolej měla vlastní knihovnu, nemůže být pochyb. Svědčí o ní *Liber decanorum*⁶⁰ i zápisy na pag. 222 až 230 našeho rukopisu. Jak bylo naznačeno, už sama okolnost, že v jednom rukopise jsou knihovní počty a poznámky ve vztahu k Rečkově koleji a katalog neznámé knihovny, mohla by být nepřímým důkazem pro to, že šlo o katalog Rečkovy koleje. K dispozici jsou však důkazy další a spolehlivější.

K prvému z nich můžeme částečně využít poznatků paleografického rozboru. Značnou část prvního katalogu psal totiž M. Václav z Ostrého, kterého již známe jako autora obou inventářů kostelního majetku (srov. tabulka 1). Kromě M. Václava se podíleli na psaní katalogu také bakaláři Václav ze Sušice a Matěj z Kutné Hory. První poznamenal výdaje knihovny za rok 1461, druhý za rok 1463 (pag. 224). Matěj z Kutné Hory zapsal také dva odkazy knih Rečkově koleji z téhož roku. Tyto odkazy jsou „korunním svědkem“ a přímým důkazem pro mou tezi, neboť knihy v nich uvedené Matěj z Kutné Hory rozepsal do jednotlivých oddílů prvního a druhého abecedária. Pro lepší názornost podávám znění obou zápisů in extenso. U každého je v závorce uvedeno místo knihy v katalogu.

- p. 222 Anno domini M^oCCCC^oLXIII^o Matheus de Prose[n]iciz
et Nicolaus de Choczna, incole quondam collegii
sanctissime Marie Virginis in domo Reczek post
suum obitum infrascriptos relinquerunt libros pro
studentibus domum illam incolentibus exercitandis et
studium diligentibus edocendis, quorum memoria utinam
non ex mentibus illorum studentum elabescat, saltem
tamen pias suas oraciones ad Deum fuderint.
Primum scripta Thome super De celo et Metharuorum [!] (2 E 20)
Item textus Methaphisice in pergameno (2 D 15)
Puncta parisiensia Veteris et nove loyce (2 K 31)
Buzko super Priorum (2 K 32)
Questiones in gramatica in magno volumine (2 N 49)

58) Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských*, s. 62n. Povinnosti studentů v tomto ohledu Reček stanovil již ve své zakládací listině ze 4. listopadu 1438, kterou vydal M. Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost*, s. 140–151, č. 14.

59) Podrobný paleografický rozbor podal F. ŠMAHEL, *Nejstarší katalogy*, s. 62–66, kde i charakteristické znaky jednotlivých písařů.

60) *Liber decanorum* (Anm. 15) I, 2, s. 384. Zpráva se týká povodně, která v červenci 1564 „replevit aream et bibliothecam collegii Reczek“.

Questiones super Phisicorum	(2 G 24)
Questiones super De anima et super De celo	(2 G 25)
Questiones Petri de Alvernia super Priorum	(2 M 60)
Comentum super De anima	(2 G 26)
Comentum super tercio De anima de Ganduno et octavo	
Methaphisice	(2 G 27)
Secunda pars cum comento	(2 N 50)
Algorismus, spera, De coloribus rethoricis	(2 Q 14)
Puncta in sesternis super tota loyce novi et veteri	(2 M 61)
Sumule	(2 M 62)
Textus de anima	(2 E 20)
Item questiones super De anima	(2 G 28)
Comentum	
Item Cancionale cancionum Francigenarum sesterni sex ⁶¹	
Item Mathias de Alta Muta baccalaureus codem anno infrascriptos pro memoria sui comendavit in supra scriptum collegium libros	
Primum primas partes Katholicon	(2 N 51)
Item comentum super Donatum	(2 N 52)
Item minus volumen Prisciani	(2 N 53)
Item secunda et tercia pars cum comento Jovis	(2 N 55)
Item Modi dicendi novi et antiqui	(2 N 54)
Puncta super veteri et nova loyce preter Posteriorum cum textu	(2 M 63)
Obligatoria super tractatus Petri Hispani in pergamenis	(2 M 64)
Comentum super Priorum in pergamenis	(2 K 32)
Alanus De planctu nature	(2 S 43)
Persius et Prosper	(2 S 44)
Speculum humane salvacionis	(1 G 14)
Nova poetria in foliis ⁶²	(2 S 42)

Víme-li bezpečně, že prvý katalog byl pomůckou knihovny Rečkovy, můžeme k dalšímu výkladu použít i údajů knihovních počtů. Především nás zajímá, od kdy do kdy bylo do rejstříku zapisováno. V katalogu samém jsou uvedena jen dvě přímá data:

1. „Gorra super epistolam Pauli ad Romanos, ad Corinthos, ad Gallateos a domine Johanne Dubeczko anno (14)60“ (1 B 52).

2. „Holgoth super sapienciales; dominus Johannes Dubczek donavit post obitum anno 1460“ (1 C 13).

61) Všech šest kancionálů bylo dáno do kolejní kaple. Matěj z Kutné Hory je jmenovitě připisal k inventáři pořizovanému Václavem z Ostrého na pag. 226.

62) Oba zápisy na pag. 222 jsou vlastně soupisy knih soukromých knihoven malého rozsahu. Dříve nepovšimnuté seznamy evidoval I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih*, s. 93, č. 150 a s. 112, č. 188.

ve zdi, k němuž byli studenti Rečkovy koleje odkázáni pobožností.⁵⁸ Strana 228, 229 a 230 obsahuje po jednom záznamu vztahujícím se ke knihovně téže koleje. Kromě toho je na straně 230 opis obligace Blažka z Drnova z roku 1405 a několik přípisů nevalného významu.

Paleografický rozbor je ztížen tím, že první katalog a knihovní počty Rečkovy koleje jsou originálně zachovanými akty, v jejichž vedení se vystřídalo mnoho kolejních funkcionářů. To však na druhé straně umožňuje oddělit od sebe jednotlivé vrstvy zápisů a stanovit tak přibližný roční přírůstek knih.⁵⁹ O tom, že Rečkova kolej měla vlastní knihovnu, nemůže být pochyb. Svědčí o ní *Liber decanorum*⁶⁰ i zápisy na pag. 222 až 230 našeho rukopisu. Jak bylo naznačeno, už sama okolnost, že v jednom rukopise jsou knihovní počty a poznámky ve vztahu k Rečkově koleji a katalog neznámé knihovny, mohla by být nepřímým důkazem pro to, že šlo o katalog Rečkovy koleje. K dispozici jsou však důkazy další a spolehlivější.

K prvému z nich můžeme částečně využít poznatků paleografického rozboru. Značnou část prvního katalogu psal totiž M. Václav z Ostrého, kterého již známe jako autora obou inventářů kostelního majetku (srov. tabulka 1). Kromě M. Václava se podíleli na psaní katalogu také bakaláři Václav ze Sušice a Matěj z Kutné Hory. První poznamenal výdaje knihovny za rok 1461, druhý za rok 1463 (pag. 224). Matěj z Kutné Hory zapsal také dva odkazy knih Rečkově koleji z téhož roku. Tyto odkazy jsou „korunním svědkem“ a přímým důkazem pro mou tezi, neboť knihy v nich uvedené Matěj z Kutné Hory rozepsal do jednotlivých oddílů prvního a druhého abecedária. Pro lepší názornost podávám znění obou zápisů in extenso. U každého je v závorce uvedeno místo knihy v katalogu.

p. 222 Anno domini M ^o CCCC ^o LXIII ^o Matheus de Prose[n]icz et Nicolaus de Choczna, incole quondam collegii sanctissime Marie Virginis in domo Reczek post suum obitum infrascriptos relinquerunt libros pro studentibus domum illam incolentibus exercitandis et studium diligentibus edocendis, quorum memoria utinam non ex mentibus illorum studentum elabescat, saltem tamen pias suas oraciones ad Deum fuderint. Primum scripta Thome super De celo et Metharuorum [!]	(2 E 20)
Item textus Methaphisice in pergameno	(2 D 15)
Puncta parisiensia Veteris et nove loyce	(2 K 31)
Buzko super Priorum	(2 K 32)
Questiones in gramatica in magno volumine	(2 N 49)

58) Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských*, s. 62n. Povinnosti studentů v tomto ohledu Reček stanovil již ve své zakládací listině ze 4. listopadu 1438, kterou vydal M. Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost*, s. 140–151, č. 14.

59) Podrobný paleografický rozbor podal F. ŠMAHEL, *Nejstarší katalogy*, s. 62–66, kde i charakteristické znaky jednotlivých písařů.

60) *Liber decanorum* (Anm. 15) I, 2, s. 384. Zpráva se týká povodně, která v červenci 1564 „replevit aream et bibliothecam collegii Reczek“.

Questiones super Phisicorum	(2 G 24)
Questiones super De anima et super De celo	(2 G 25)
Questiones Petri de Alvernia super Priorum	(2 M 60)
Comentum super De anima	(2 G 26)
Comentum super tercio De anima de Ganduno et octavo Methaphisice	(2 G 27)
Secunda pars cum comento	(2 N 50)
Algorismus, spera, De coloribus rethoricis	(2 Q 14)
Puncta in sesternis super tota loyca novi et veteri	(2 M 61)
Sumule	(2 M 62)
Textus de anima	(2 E 20)
Item questiones super De anima	(2 G 28)
Comentum Item Cancionale cancionum Francigenarum sesterni sex ⁶¹	
Item Mathias de Alta Muta baccalaureus codem anno infrascriptos pro memoria sui comendavit in supra scriptum collegium libros	
Primum primas partes Katholicon	(2 N 51)
Item comentum super Donatum	(2 N 52)
Item minus volumen Prisciani	(2 N 53)
Item secunda et tercia pars cum comento Jovis	(2 N 55)
Item Modi dicendi novi et antiqui	(2 N 54)
Puncta super veteri et nova loyca preter Posteriorum cum textu	(2 M 63)
Obligatoria super tractatus Petri Hispani in pergamenis	(2 M 64)
Comentum super Priorum in pergamenis	(2 K 32)
Alanus De planctu nature	(2 S 43)
Persius et Prosper	(2 S 44)
Speculum humane salvacionis	(1 G 14)
Nova poetria in foliis ⁶²	(2 S 42)

Víme-li bezpečně, že prvý katalog byl pomůckou knihovny Rečkovy, můžeme k dalšímu výkladu použít i údajů knihovních počtů. Především nás zajímá, od kdy do kdy bylo do rejstříku zapisováno. V katalogu samém jsou uvedena jen dvě přímá data:

1. „Gorra super epistolam Pauli ad Romanos, ad Corinthos, ad Gallateos a domine Johanne Dubeczko anno (14)60“ (1 B 52).

2. „Holgoth super sapienciales; dominus Johannes Dubczek donavit post obitum anno 1460“ (1 C 13).

61) Všechny šest kancionálů bylo dáno do kolejní kaple. Matěj z Kutné Hory je jmenovitě připisal k inventáři pořázenému Václavem z Ostrého na pag. 226.

62) Oba zápisy na pag. 222 jsou vlastně soupisy knih soukromých knihoven malého rozsahu. Dříve nepovšimnuté seznamy evidoval I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih*, s. 93, č. 150 a s. 112, č. 188.

Paleografickým rozbořem jsme zjistili v prvním katalogu celkem 15 vrstev a 13 písarských rukou. Poslední zápisy pocházejí od bakaláře Matěje z Kutné Hory, jenž na konci roku 1463 zaznamenal na pag. 222 i oba odkazy knih koleje Rečkově.⁶³ V téže době byl Matěj knihovníkem, což dosvědčuje jeho zápis v knihovních počtech. Tím je s naprostou jistotou stanoveno datum ad quem: konec roku 1464. Nepřímo datovány jsou i zápisy Václava ze Sušice a M. Václava z Ostrého. Zatímco u prvního nejsme na pochybách, že se jedná o rok 1461, u Václava z Ostrého vznikla komplikace tím, že do katalogu zapisoval ve dvou obdobích. Avšak dříve než se pokusíme tuto záhadu rozřešit a tím přibližně stanovit datum a quo, musíme si všimnout, kým a jak byl katalog veden.

Několik vrstev zápisů lze snadno vysvětlit střídáním kolejních funkcionářů. Obtížnější je stanovit, kdo do katalogu zapisoval. V statutech artistické fakulty ani celé univerzity nebyly povinnosti knihovníka z přirozených důvodů vysvětleny. Zikmund Winter se proto domníval, že knihovnu spravoval probošt nebo direktor koleje a že zvláštních bibliotekářů až do roku 1613 nebylo.⁶⁴ Nehledě k tomu, že se Winter opíral o zprávy převážně z druhé poloviny 16. století, kdy byly kolejní knihovny až v neuvěřitelném úpadku,⁶⁵ dosvědčují katalog a knihovní počty Rečkovy koleje opak.⁶⁶

V prvních letech trvání Rečkovy koleje spravoval knihovnu a na její udržování určené peníze sám direktor koleje. Soudím tak podle toho, že Václav z Ostrého zapisoval do katalogu v době, kdy byl již několik let mistrem.⁶⁷ Těžko si lze představit, že by mistr bydlel v studentské koleji v jiném případě než v době svého správcovství, když mohl jinak využívat výhod mistrovských kolejí.

Jakmile se knihovna začala rozrůstat a vyžadovala více práce, byly obě funkce od sebe odděleny.⁶⁸ Příímý doklad pro to máme v knihovních počtech, kde je dvakrát použito fráze „a precedenti librario recipere“.⁶⁹ Knihovníka si direktor vybíral vždy z řad bakalářů. Buď sám, nebo předešlý knihovník mu předal do opatrování knihy, knihovní peníze a později také klíč od knihovny. Povinností knihovníka bylo udržovat knihovnu v pořádku, dbát na řádné vrácení půjčených knih, mít v pořádku knihovní peníze, přikupovat nové svazky, dávat do vazby nesvázané nebo špatně svázané rukopisy a pečovat o katalogizaci nově získaných knih.⁷⁰

63) Z pozdější doby je jen přípisek Václava z Nového Města. Nadpis *Mappa mundi* nad rubrikou A prvního abecedária a výčet ztracených knih za písmenem F téhož abecedária jsou pozdějšího původu.

64) Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských*, s. 380.

65) Z. WINTER, tamtéž na s. 378–79 uvádí doklady o tom, jak místní rozprodávali staré knihy na obaly, protože jim už nerozuměli, apod.

66) *Librarius* koleje *Nacionis* je výslovně uváděn i v zápisu rektora M. Jana z Prahy z r. 1460: „... quia rationem, quae multis annis non erat facta, a librario tunc temporis habere optabat.“ (MHUP III, s. 50).

67) Mistrem se stal roku 1448. Srov. *Liber decanorum* I, 2, s. 37.

68) Dříve asi vznikla podobným způsobem funkce pokladníka (fiscarius).

69) Pag. 224 v zápisu Václava ze Sušice a Matěje z Kutné Hory.

70) Funkce knihovníka trvala pravděpodobně v Rečkově koleji jen krátkou dobu, neboť kolejní statuta ze druhé čtvrtiny 16. se o ní nezmiňují. Z pozdějšího opisu tato statuta vydal Karel BERÁNEK, *Statuta koleje Rečkovy z 16. století, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze* 9, 1992, s. 43–60. Je však třeba vzít v potaz, že ani ostatní zachovalá statuta pražských kolejí funkci libraria nezaznamenávají.

Prvními svazky, jež kolej dostala, jak ani jinak být nemohlo, byly texty a komentáře Bible. Písař X₁, vlastní zakladatel katalogu, oddělil zvlášť texty bible a komentáře s glosami. Prvé zařadil do rubriky označené písmenem A, druhé do rubriky B. Každý svazek označil jednoduchou signaturou (A 4, B 7 apod.) podle uložení ve skříni nebo na polici a zapsal spolu s kontrolními slovy (tzv. *dictiones probatoriae*)⁷¹ do katalogu. Jeho nástupce inventoval již svazky rozmanitějšího obsahu. To ho přinutilo jednak rozmnožit rubriky prvního abecedária, jednak založit pro knihy neteologického obsahu abecedář druhý. Katalog Rečkovy koleje zřetelně vykazuje změny, jež se udály na pražském vysokém učení v dvacátých a třicátých letech, i když si v základních obrysech zachoval schéma staršího katalogu koleje *Nacionis*. Privilegované postavení si nadále udržely teologie a právo, i když druhý obor nebyl v Praze po roce 1420 prakticky přednášen. Větší změny pozorujeme u ostatních disciplín. Předně s úpadkem lékařské fakulty poklesla na významu medicína, která byla nyní spolu s jinými reálnými předměty vykládána na artistické fakultě. Medici si však zachovali jisté specifikované postavení v rámci univerzity i později. Těsný rámeček kvadrivia a trivivia už rovněž nedostačoval, a tak přibýly k morální a přírodní filozofii, které měly zvláštní rubriky už v katalogu *Nacionis*, metafyzika, oddělení antických autorů, historické četby a konečně rubrika, kterou možno nazvat varia (srov. tabulka 3). Zachycuje tedy katalog Rečkovy koleje pokročilejší stav, a nemůže být proto starší než katalog koleje národa českého, jak mýlil Wolkan i Truhlář. Také v detailním rozdělení rubrik, je katalog Rečkovy koleje vyspělejší, neboť důsledněji odděluje od sebe texty, komentáře a kwestie s disputacemi.⁷²

Další písaři, jichž bylo identifikováno celkem 12 buď doplňovali starší rubriky, nebo podle potřeby zakládali nová oddělení.⁷³ Mezi rubrikami byl podle uvážení písaře ponecháván volný prostor dvou až tří stránek pro další doplňky. Aby nedocházelo k nedorozumění, byly některé oddíly v záhlaví stručně charakteri-

V nejstarších statutech Karlovy koleje ze 14. století se ostatně i knihovna (*libraria*) vyskytuje jen jednou ve spojení podružného významu. Srov. Josef TRÍŠKA, *Starší pražská univerzitní literatura a karlovská tradice*, Praha 1978, s. 80. O knihovně není žádné ustanovení ani ve statutech koleje královny Hedviky z roku 1411, která vydala C. ZAWODZIŃSKA, *Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze i jego pierwsze statut*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 56, *Prace Historyczne* 9, Kraków 1962, s. 31–36.

71) Tak zvané *dictio probatoria*, či pouze *probatoria*, byla počáteční slova (nejčastěji) druhého folia recto, která sloužila k identifikaci knihy, např. v případě jejího odcizení. Po prvé byla tato katalogizační pomůcka použita kolem roku 1275 na pařížské Sorbonně, jak doložil Richard H. ROUSE, *The early Library of the Sorbonne*, *Scriptorium* 21, 1967, s. 245–251. Jinak k tomu srov. James WILLOUGHBY, *The Secundo folio and its Uses, Medieval and Modern*, *The Library*, ser. 7, vol. 12, 2011, s. 237–258. Za tato upozornění děkuji panu Dr. Gabrielu Silagimu. Pokud je mi známo, je tento systém u nás použit jen v katalogu knihovny malostranských augustiniánů (vždy jedno slovo z počátku a konce knihy). Viz Jaroslav KADLEC, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag. Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen mit Edition seines Urkundenbuches*, Würzburg 1985, s. 422–439.

72) Některé rubriky katalogu Rečkovy koleje mají nadepsanou stručnou charakteristiku obsahu (v tab. 3. jsou označeny hvězdičkou).

73) Nedopatřením bylo vynecháno písmeno L druhého abecedária. Prvé abecedárium mělo celkem 14 rubrik, druhé 20. V druhém abecedáři písař X₄ zapsal rubriku „X“ před oddělení „V“. Písař X₃ (Václav z Ostrého) rubriku „X“ škrtnl a přepsal ji až za písmeno „V“.

zovány (*Pustile, Moralis philosophia, Comenta loyce* atd.). Knihovníci do katalogu zaznamenávali přírůstky i deficity. Na pag. 32 poznamenal roku 1464 bakalář Václav z Nového Města 15 postil, které byly direktory rozprodány. Na několika místech jsou poznámky o ztracených knihách⁷⁴ a o přeřazení svazku do jiné rubriky.

Nevyjasněnou zůstane asi otázka, v jakých intervalech se knihovníci střídali. V 16. století bylo zvykem, že noví správcové kolejí byli voleni na podzim hned po volbách děkana a rektora.⁷⁵ Tak tomu bylo asi již ve století předchozím. Zdálo by se tedy, že se i knihovníci střídali po jednoročním období. To však nepotvrzují zachované zbytky knihovnických počtů Rečkovy kolejje, z kterých je patrné, že se knihovníci často střídali po půl roce. Protože knihovní počty jsou mezerovité, nelze říci, že to bylo pravidlem. Ovšem v době, kdy správce kolejje byl současně knihovníkem, pečoval o knihovnu vždy jeden člověk po celý rok.⁷⁶

Dostali jsme se tak znovu k otázce, kdy se začal vést katalog. Jediné nepřímé datum ve vztahu ke katalogu, jež známe před rokem 1460, je rok 1453, kdy M. Václav z Ostrého sepsal inventář majetku kostela sv. Štěpána ve zdi. Můžeme totiž předpokládat, že inventář psal v době, kdy měl ke katalogu přístup, tj. když byl správcem kolejje nebo knihovníkem. Bohužel však není známo, zda psal v tomto roce prvou, nebo již druhou vrstvu zápisů.⁷⁷ Naprosté jistoty se nelze dobrat, z následující úvahy však vyplývá, že se jednalo o druhou možnost.

Podle záznamů v katalogu měla Rečkova knihovna na konci správného období bibliotekáře Matěje z Kutné Hory, tj. na jaře roku 1464, celkem 786 knih.⁷⁸ Kdybychom předpokládali, že M. Václav z Ostrého začal zapisovat do katalogu teprve roku 1453, bylo by v letech 1453 až 1463 získáno celkem 669 knih, tj. 85,1 % knižního fondu, zatímco v delším období 1438–1453 jen 117 knih, tj. 14,9 %. V druhém případě by bylo získáno v prvním období, tj. v letech 1438–1453, 464 knih (59 %) a v desetiletí 1453–63 322 svazků (41 %).

Vycházíme-li z druhé možnosti jako pravděpodobnější, vidíme, že před rokem 1453 bylo napsáno pět vrstev, v letech 1453–63 10. Funkci zvláštního knihovníka máme doloženo z roku 1461, musela však již existovat dříve, protože zápis z roku 1461 má formulí „a precedentii librario“. Na druhé straně je pozoruhodné, že v letech 1453–63 odpovídá jednomu roku vždy jedna vrstva zápisů (v jednom roce nebylo pravděpodobně zapisováno). Z toho lze soudit, že funkce samostatného knihovníka vznikla těsně před rokem 1460. Tím si můžeme také vysvětlit, proč

74) Srov. zmíněnou poznámku Václava z Nového Města v pozn. 63.

75) Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských*, s. 43–44.

76) V Erfurtu byl fakultní knihovník volen vždy o neděli Letare. Srov. *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz II*, München 1928, s. 102. Ve Vídni se knihovníci střídali na den sv. Kolomana, tj. 13. října, viz Walter PONGRATZ, *Geschichte der Universitätsbibliothek*, in: *Studien zur Geschichte der Universität Wien I*, Graz – Köln 1965, s. 9. Nevíme také, zda měl nově nastupující knihovník povinnost zkontrolovat knihovnu podle katalogu.

77) Dvě vrstvy psal také písař X₂. Srov. tab. I.

78) Ve skutečnosti 771, protože direktori prodali 15 postil.

zápisy knihovnických počtů začínají až rokem 1461. V předcházející době správce zapisoval výdaje na knihovnu do počtů celé kolejje.

Per analogiam můžeme připustit, že zápisy před rokem 1453 vznikaly v ročních intervalech. Protože vrstvy před tímto rokem jsou čtyři, lze přibližně stanovit hranici a quo na rok 1449. Katalog Rečkovy kolejje byl tedy v podobě, jak se nám zachoval, veden v letech 1449–1463. To ovšem neznamená, že po roce 1464 nebylo katalogu používáno. Poznámky knihovnických počtů dokazují opak a podávají také vysvětlení, proč až do roku 1470 nepřibyly do katalogu další zápisy.

Katalog knihovny Rečkovy kolejje má tu výhodu proti jiným katalogům, dochovaným jen v opisech, že umožňuje zjistit průměrný roční přírůstek knih. Počítáme-li se 322 nově získanými svazky v letech 1453–63, vychází roční přírůstek 32 svazků. K podobnému číslu dojdeme i tehdy, vezmeme-li za základ celé období 1438–63.⁷⁹ Výsledek pak je 31 svazků. Roční přírůstek nás ovšem nezajímá jen z důvodů čistě statistických – je nutno se ptát, bylo-li v silách kolejje tento počet knih získat. Je přirozené, že mnoho knih koleji věnovali štedří dárci z řad bývalých kolegiátů nebo vzdělaných měšťanů. Z údajů zachovaných v novoročence mistra Jana Campana na rok 1616 je patrné, že knihy byly v 15. století odkazovány kolejním knihovnám často ve značném počtu.⁸⁰ Knihovna byla dále obohacována opisy, jež pořídili obyvatelé kolejje. Svědectvím jsou explicity několika rukopisů kolejních knihovny *Nacionis*. I penězi však bylo na rozhojnění knihovnických svazků pamatováno a v koleji Rečkově, která byla po Karlově největší,⁸¹ jistě lépe než v kolejích ostatních. Sledujme teď proto, jakým způsobem bylo o knihovnu Rečkovy kolejje po hospodářské stránce postaráno.

Z knihovnických počtů, jež se zlomkovitě dochovaly za léta 1461–70, lze zjistit, kolik bylo ročně na knihovnu vynakládáno. Největší hotovost uváděná v počtech bylo 6 uherských zlatých, 2 kopy grošů, 47 grošů dobré mince a 7 gr. mince horší, což je zhruba 10 % celkového ročního příjmu kolejje, který činil 63 kop a 20 grošů. Je pozoruhodné, jak rok od roku klesala hotovost knihovnických peněz, aniž byly kupovány nové knihy. Přebíral-li bakalář Václav ze Sušice výše uvedenou částku, nepřebíral roku 1470 Jan z Hořepníka již nic, protože všechny peníze, které tehdy kolejních knihovna měla (byl to jeden zlatý), si vypůjčil bakalář Rejsek.

V prvních letech byly patrně na vybudování knihovny věnovány velké částky. Jakmile si však knihovna opatřila základní knihy a příručky nezbytné pro studium, šetřilo se s penězi na nákup knih. Sečteme-li výdaje na knihovnu za léta 1461–70, dostaneme směšně malou částku 1 kopy 18 grošů a 31 denárů. Z této sumy však nebyla koupena ani jedna nová kniha. Výdaje se týkaly vazby a převazby knih, nákupu klíče a závoje ke knihovně.⁸² Za to však bylo z knihovnických peněz často

79) Kolej vlastnila knihy jistě již od svého založení.

80) Odkazy pro kolej Rečkovu však neuvádí. Nezmiňuje se ani o lékaři Janu Krčínovi, který r. 1470 odkázal Rečkově koleji knihy, „jenž slovů Johannes de Tarnamira“. Srov. Zikmund WINTER, *Měšťanské libráře v 15. a v 16. věku*, ČMKČ 66, 1892, s. 67.

81) Je to vidět i z přehledu kolejních příjmů za rok 1567 (V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 200) i z toho, že do Rečkovy kolejje bylo přidělováno vždy nejvíce studentů.

82) Poplatek za vazbu jedné knihy činil podle velikosti 4 až 9 gr.

půjčováno. Nejvíce si půjčovali sami knihovníci. I jiným se však půjčovalo. Někdy na zástavu, jako v případě M. Jiřího ze S. Castulo nebo bakaláře Rejska, jindy na příkaz správce koleje nebo pokladníka.

Za celé desetiletí nebyla podle knihovních počtů koupena ani jedna kniha,⁸³ což vysvětluje, proč nebylo do katalogu po roce 1463 zapisováno. Vůbec se zdá, že právě v šedesátých letech pohasl zájem o knihovnu. Místo aby byly nové knihy kupovány, byly některé svazky prodány. Pravděpodobně roku 1464 bylo poznamenáno na straně 32, že direktori prodali 15 postil. I když i potom zůstalo v knihovně postil několik, svědčí to o tom, že na účet knihovny byly řešeny různé kolejní i soukromé finanční potíže, neboť nic neukazuje na to, že by za stržené peníze byly koupeny nové knihy.⁸⁴

Nyní ještě několik slov o knihovních počtech samotných. Předně je těžko můžeme nazvat početním rejstříkem v běžném slova smyslu. Je to spíše několik nahodilých poznámek, které vyplynuly z potřeby písemného svědectví při předávání kolejních peněz. Nastupující knihovník zpravidla zapsal, kdy a od koho přejal určitý peněžní obnos. Vždy byla přesně uvedena i mince. Někdy si předávali peněžní hotovost knihovníci sami, jindy odstupující knihovník složil peníze správci koleje, který je opět později předal novému knihovníkovi. V jednom případě se převod jmění knihovny uskutečnil za přítomnosti direktora.⁸⁵

Zbývá se zmínit, jak byly knihy v Rečkově koleji uloženy. Původně asi stačila k jejich uschování jedna skříň nebo police. Později, jak se knihovna rozrůstala, přibýlo postupně několik skříní dalších, takže bylo nutno pro knihovnu určit samostatnou místnost. Stalo se to asi na počátku šedesátých let, kdy byl pro knihovnu koupen klíč a závora. Je možno předpokládat, že knihy byly v regálech nebo ve skříních uloženy podle rubrik katalogu.⁸⁶ Zda byly rukopisy přikovány na pultech, jak bylo zvykem zvláště v Německu, není známo.⁸⁷ Knihovna ani tak vzácné rukopisy neměla, aby je musela zajišťovat řetězy. Co se týče studijního charakteru knihovny, lze připustit, že knihovny bylo současně používáno i jako čítárny. Doklady však pro to chybějí.

83) V zápisu Matěje z Kutné Hory jsou sice dvě položky „pro veteri arte et minori volumine Prisciani 5 gr., pro comento super afforismorum IIII“, týkají se však vazby knih, neboť cena knihy byla v průměru 7× až 10× vyšší.

84) Rukopis pražské Národní knihovny V E 4b byl podle explicitů (fol. 69a, 85a, 97a) napsán v roce 1479 v Rečkově koleji. Starou sign. má D 38. Rubrika D druhého abecedáře končí číslem 15. I když obsahem rukopis odpovídá knihám zařazeným pod toto písmeno, lze jen stěží připustit, že by za necelých 10 let přibýlo jen v písmeni D 23 knih, když v 60. letech už knihovna valně rozmnožována nebyla. Kdyby tomu však bylo, pak by musel být zaveden nový katalog, který se nedochoval.

85) Ze zápisů vyplývá zajímavý poznatek. V 60. letech byli správci koleje pravděpodobně také bakaláři. Tak v zápisu Prokopa z Jindřichova Hradce z roku 1468 se praví, „... facta racione a Nicolao bacculaureo pro tunc presidente de pecunia cepit (pag. 225).“

86) Za rubrikou F prvního abecedária následuje soupis ztracených knih nadepsaný „Defectus prime thece“, který byl podle písma pořízen na počátku 16. století. Z nadpisu a umístění výčtu by se dalo soudit, že zhruba na 6 rubrik připadala jedna police. V tom případě by Rečkova knihovna měla uloženy rukopisy v 5 nebo v 6 policích.

87) Skepticky se staví k této otázce i J. A. HANSLIK, *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek*, s. 36.

V pozdější době slyšíme o Rečkově knihovně jen dvakrát. V kšaftu bakaláře Václava Šacha Chrudimského z roku 1505 je zmínka o dvou vypůjčených knihách, jež mají spolu s dvěma jinými přijít do Rečkovy koleje.⁸⁸ Druhá zpráva je v *Liber decanorum* k roku 1564, kdy prudké a dlouhotrvající deště poškodily kolej v blízkosti Vltavy. Protože děkan Petr Kodícil z Tulechova přímo uvádí, že byl zaplaven pozemek a knihovna Rečkovy koleje, lze z toho vyvodit, že knihovna byla v přízemí.⁸⁹

Pražské kolejní knihovny v mezinárodním srovnání

Zbývá porovnat velikost a knihovní principy obou pražských knihoven s jinými kolejními a univerzitními knihovnami většího rozsahu. Pokud jde o velikost, patřily obě mezi největší svého druhu, jak vyplývá z následujícího přehledu:⁹⁰

Cambridge	Peterhouse	1418	380
	Peterhouse	1481	439 ⁹¹
Erfurt	Collegium Amplonianum	1412	635 ⁹²
Heidelberg	Universitätsbibliothek	1396	376
	Universitätsbibliothek	1432	874 ⁹³
	Universitätsbibliothek	1466	841 ⁹⁴
Ingolstadt	Bibliotheca artistarum	1492	231 ⁹⁵
Köln	Artistenbibliothek	1474	342 ⁹⁶

88) „Item z Rečkové koleje také mám aforismos Hyppocratis (2 T 15) et de universalibus, libellus cum sit necessarium Griserori etc. To aby zase vráceno bylo, a k tomu jim přidávám librum de illustribus viris et mulieribus a Auctoritas na pergameně také jich jsou.“ Antonína RYBAČKY, *Výpisky z archivu chrudimského*, ČCM 19, 1845, s. 367–368. Tento doklad vítaně potvrzuje, že se knihy z kolejní knihovny skutečně půjčovaly. Pozoruhodné je, že náš pramen seznam výpůjček neobsahuje. Modelovým příkladem účelově zaměřeného soupisu je *Diarium bibliothecae Sorbonae*, o němž Jeanne VIELLIARD, *Le registre de prêt de la bibliothèque de Sorbonne au XVe siècle*, in: *Les universités à la fin du Moyen Âge*, Jozef Ijsewijn – Jacques Paquet (edd.), Leuven 1978, s. 276–292.

89) „Replevit aream et bibliothecam collegii Reczek et cellas subterraneas collegii angelici...“ (MHUPI-2, s. 384).

90) První sloupec čísel udává rok vzniku knižního soupisu, druhý počet svazků.

91) Tyto údaje uvádí J. C. T. OATES, *Cambridge University Library. A History*, Cambridge 1986, s. 23.

92) Srov. *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz II. Bistum Mainz – Erfurt*, Paul Lehmann (ed.), München 1928, s. 5–95; a Bernhard BISCHOFF, *Neuaufgefundene Auszüge aus einem verschollenen Katalog der Amploniana*, in: *Mittelalterliche Studien I*, Stuttgart 1966, s. 133–140.

93) Podle soupisů knih, které vydal Gustav TOEPKE, *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662 I*, Heidelberg 1884, s. 655–695. Srov. k tomu Elmar MITTLER, *Bibliothek und Universität. Skizzen zu ihrer Wechselbeziehung*, in: *Semper apertus. Sechshundert Jahre Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg 1386–1986*, Bd. 4, Berlin – Heidelberg – New York – Tokyo 1986, s. 1–5.

94) Srov. *Bibliotheca Palatina. Textband 3*, Heidelberg 1986, s. 10–11. Všechny knihy jsou registrovány podle místa svého uložení. V *Camera superior* bylo uloženo 422 svazků vyšších fakult, *Camera inferior* měla celkem 286 kodexů artistické fakulty, nejméně svazků (134) bylo v knihovně Stiftskirche zum Heiligen Geist.

95) Srov. *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz III-1. Bistum Augsburg*, Paul Ruf (ed.), München 1932, s. 233–256. Počet uvádím podle vlastního propočtu.

96) Závěsný katalog ve formě plakátu zachytil rukopisy ležící na 15 pultech. Viz k tomu Hermann KEUSSEN, *Die alte Universität Köln*, Köln 1934, s. 308–314; a Jürgen STOHLMANN, *Inignis illic bibliotheca asservatur. Die Kölner Professoren und ihre Bibliothek in der Frühzeit der Universität*, in: *Die Kölner Universität im*

Oxford	Merton College	1372	ca 500 ⁹⁷
Oxford	Magdalen College	1380	ca 800 ⁹⁸
Oxford	All Souls College	ca 1440	ca 400 ⁹⁹
Paris	Collège de Sorbonne	1338	1720 ¹⁰⁰
Paris	Collège de Navarre	ca 1500	ca 800 ¹⁰¹
Toulouse	Collège de Foix	1465	350 ¹⁰²

Do přehledu jsem zařadil pouze nadprůměrně velké kolejní nebo univerzitní knihovny. Středověké knihovny jihofrancouzských kolejí měly průměrně 79 svazků s 88 tituly, přičemž v 15. století není patrný zvláštní nárůst proti století předchozímu.¹⁰³ Také řada oxfordských kolejí neoplývala mnoha svazky, třebaže knihovnám byly vyhrazeny zvláštní místnosti, a v New College dokonce i samostatná budova.¹⁰⁴ Např. Oriol College měla kolem 1375 něco málo přes sto svazků, Balliol College zhruba 150, Lincoln College roku 1474 135 apod. Nejinak tomu bylo v Cambridgi, kde se rozsah kolejních knihoven v 15. století pohyboval mezi 100 až 200 knih.¹⁰⁵ Obě pražské kolejní knihovny měly v té době dohromady asi 1853 svazků, a to byly téměř jistě menší než knihovna prestižní a bohatě dotované Karlovy koleje. Patrně stejně by vyznělo proporcionální srovnání počtu titulů, jemuž brání různorodost dochovaných knižních soupisů.¹⁰⁶

Oč byly mimopražské koleje chudší na počet svazků, o to byly lépe spravovány. Pražské knihovny s nimi držely krok jen v poměrně jednoduchém funkčním systému lokačních signatur. Zůstaly však zpět v popisu jednotlivých kodexů.¹⁰⁷ Pečlivěj-

Mittelalter. Geistige Wurzeln und soziale Wirklichkeit, Albert Zimmermann (ed.), Berlin - New York 1989 (Miscellanea Mediaevalia 20), zvl. s. 450-456.

97) Podle odhadu N. R. KERRA, *Oxford College Libraries before 1500*, in: Les universités à la fin du Moyen Âge, Jozef Ijsewijn - Jacques Paquet (edd.), Leuven 1978, s. 296.

98) Všechny tyto knihy údajně věnoval koleji její zakladatel biskup Guillelmus Waynflete. Viz N. R. KERR, *Oxford College Libraries*, s. 305.

99) N. R. KERR (ed.), *Records of All Souls College Library 1437-1600*, Oxford 1971, zvl. s. 3-17.

100) Z toho 300 byly „libri catenati in magna libraria“. V tzv. parva libraria byly svazky, které bylo možné vypůjčovat. Viz H. RICHARD - Mary A. ROUSE, *La bibliothèque du collège de Sorbonne*, in: Histoire des bibliothèques françaises. Les bibliothèques médiévales. Sous la direction d'André Vernet, Paris 1989, s. 120. Generální katalog vydal již Léopold DELISLE, *Le Cabinet des Manuscrits de la Bibliothèque nationale III*, Paris 1881 (přetisk Hildesheim - New York 1978), s. 9-79.

101) Marie-Henriette JULLIEN DE POMMEROL, *Livres d'étudiants, bibliothèques de collèges et d'universités*, in: Histoire des bibliothèques françaises, s. 96.

102) M.-H. JULLIEN DE POMMEROL, *Livres d'étudiants*, s. 96.

103) Viz Jacques VERGER, *Le livre dans les universités du midi de la France à la fin du Moyen Âge*, in: Pratiques de la culture écrite en France au XVe siècle, Monique Ornato - Nicole Pons (edd.), Louvain-La-Neuve 1995, s. 415-416.

104) Viz N. B. PARKERS, *The Provision of Books*, in: The History of the University of Oxford II., J. I. Cato - Ralph Evans (edd.), Oxford 1992, s. 458-462.

105) Viz N. R. KERR, *Oxford College Libraries*, s. 296; Allan B. COBBAN, *The Medieval English Universities*, Oxford and Cambridge 1988, s. 382-388; a J. C. T. OATES, *Cambridge University Library. A History*, Cambridge 1986, s. 23-24.

106) Např. Katalog kolínské univerzity uvádí 342 svazků se 456 rozepsanými tituly. Viz J. STOHLMANN, *Insignis illic bibliotheca asservatur*, s. 455.

107) O tom M. FLODR, *Středověké seznamy rukopisů*, s. 28.

ší je v tomto směru katalog koleje *Nacionis*, u něhož pozorujeme snahu po přesnějším zachycení obsahu. Málo se u obou knihoven dbalo na zabezpečení a řádnou kontrolu knihovny. Zatímco ve Vídni musel být pro lepší kontrolu katalog ve třech exemplářích (jeden měl knihovník, druhý děkan, třetí byl připevněn na stěně) a v Erfurtu byl nově nastupující rektor povinen provést revizi knihovny, nebyly v Praze konány ani pravidelné roční prohlídky knihovny, které byly předepsány ve Vídni, Heidelbergu, Kolíně, Erfurtu a Freibergu.¹⁰⁸ Nedostatečnou kontrolou je možno vysvětlit i jejich velké ztráty. Obě pražské kolejní knihovny však byly demokratičtější v tom smyslu, že byly přístupny i studentům, což jinde nebylo zvykem.

Přes své nedostatky správního rázu patřily knihovny koleje národa českého a koleje Rečkovy k nejznamenitějším univerzitním knihovnám ve střední Evropě. Jejich úpadek a pomalá destrukce po celé 16. století souvisely s hlubokými přeměnami uvnitř univerzity během druhé poloviny 15. století.

Tabulka 1. Přehled počtu svazků v *ordines* lokačního soupisu knih Karlovy koleje.

	Číselný údaj	Základní tituly	Připsané tituly	Celkem
A				
Ordo 1	12	7	5	15
Ordo 2	11	9	2	11
Ordo 3	13	11	2	15
Ordo 4	12	12	-	12
Ordo 5	11	11	-	11
Ordo 6	12	12	1	14
Ordo 7	13	13	-	13
Ordo 8	15	15	-	18
Ordo 9	14	7	9	16
A celkem	113	97	19	125
B				
1 ordo	9	10	-	10
2 ordo	10	10	-	10
3 ordo	7	7	-	8
4 ordo	11	10	-	17
5 ordo	12	8	4	17
6 ordo	13	6	7	17
7 ordo	6	6	-	10
8 ordo	9	9	-	10
9 ordo	9	8	1	11
B celkem	86	74	12	110
A+B celkem	199	171	31	235

(Převzato ze studie Ivana HLAVÁČKA, *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích 2. K počátkům knihovny koleje Karlovy*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 301-302.)

108) *Handbuch der Bibliotheksgeschichte II*, s. 321.

Tabulka 2. Počet knih v jednotlivých rubrikách a počet dochovaných svazků

	1. ab. (Reč.)			3. ab. (Nac.)			2. ab. (Reč.)			4. ab. (Nac.)		
	Počet podle sign.	Stav kolem r. 1460	Dochováno	Počet podle sign.	Stav kolem r. 1460	Dochováno	Počet podle sign.	Stav kolem r. 1460	Dochováno	Počet podle sign.	Stav kolem r. 1460	Dochováno
A	37	37		37	37	4	15	15		105	40	1
B	53	53		61	61	6	7	7		24	9	
C	13	13		21	21	3	18	18		12	2	
D	22	21		20	20	8	15	15		93	23	
E	22	22		54	54	9	21	21		33	14	
F	35	35		9	9	1	15	15		51	11	
G	14	14		12	12		28	28		38	11	2
H	6	6		25	25	2	7	7		18	2	
J	16	16		91	91	26	18	18		30	5	
K	4	4		91	90	7	34	34	1	71	16	3
L	7	7		36	36	5				11	4	
M	26	26		80	80	3	65	65	1	13	5	
N	58	58		17	17		56	55		2	1	
O	9	9		118	117	23	29	29		12	4	
P				42	42	7	3	3		5	2	
Q				60	60	14	14	14		20	9	1
R				80	80	4	3	3				
S				71	69	3	44	44				
T							59	61				
V							6	6				
X							6	6				
celkem	322 ^{a)}	321		925 ^{b)}	921	125	463	464 ^{c)}	2	528	158 ^{d)}	7

	Počet podle sign.	Stav kolem 1460	Zachováno
Knihovna Rečkovy koleje	785	785 ^{e)}	4
Knihovna koleje <i>Nacionis</i>	1453	1079	125
Obě knihovny dohromady	2238	1864 ^{f)}	132

a) J. LOSERTH, *Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, s. 303, napočítal 324.

b) J. LOSERTH, *tamtéž*, s. 303, napočítal chybou v součtu o 11 rukopisů méně.

c) Ve druhém abecedáriu je skutečně více knih než signatur. Stalo se to vinou písaře X₆, který v rubrice T omylem dvakrát zapsal č. 38, 39.

d) J. LOSERTH, *Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, s. 303, počítal jen knihy, které 4. abecedář uvádí.

e) Od čísla 785 musíme ještě odečíst 15 postil prodaných direktory. Deficity rubrik A–F prvního abecedáře jsou z pozdější doby.

f) J. LOSERTH, *Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, s. 303, uvádí 1866 sv.

Tabulka 3. Tematické složení katalogů

	1. abeced. (Reč.)	3. abeced. (Nac.)	2. abeced. (Reč.)	4. abeced. (Nac.)
A	Bibliae	Bibliae	Moralis phil. Textus	Moralis phil. Textus
B	Exposiciones, glosae bibliae	Glosae, exposiciones bibliae	Moralis phil. Commenta	Moralis phil. Commenta
C	Omeliae	Concordanciae bibliae etc.	Moralis phil. Boethius	Naturalis phil. Textus
D	Gregorius, Isidorus	Isidorus Omeliae etc.	Methaphisica*)	Natur. phil. Commenta
E	Augustinus	Origines Augustinus etc.	Phil. natur.*) Textus	Logica Textus
F	Bernardus Thomas de Aqu.	Ambrosius	Quest. et disputata phil. natur.*)	Logica Commenta
G	Theologica varia	Ieronimus	Comenta super phil. natur.*)	Logica varia
H	Sententiae Textus	Gregorius	Tractatuli*) philosophie	Gramatica Textus
J	Sententiae Commenta	Theologica varia	Textus logice*)	Gramatica Commenta
K	Rosarius Floretus	Nicolaus de Lira, Thomas de Aqu.	Commenta loyce*)	Rethorica Textus
L	Decretalia	Theologica varia		Rethorica Textus, glosae
M	Juridica	Sententiae	Logica Quaest., disput.	Rethorica Exposiciones
N	Pustille*)	Quodlibeta	Gramatica Textus	Geometria
O	Liturgica	Sermones, Omeliae, Postillae	Rethorica	Aritmetica
P		Hussitica	Aritmetica	Musica
Q		Liturgica Theologica	Astronomia	Astronomia
R		Juridica	Geometria	
S		Medicina	Rethorica Auct. antiqui	
T			Medicina	
V			Historica	
X			Varia	

*) Označené tituly jsou uvedeny podle katalogu.

Tabulka 4. Konkordance starých a nových signatur

Carolinum C I: 6 = NK XIII F 12 (Vetus sign. K 79) ^{a)} C I: 7 = NK XIII D 7 (Vetus sign. L 16) C I: 8 = NK VIII E 14 C II: 4 = NK X A 12 C II: 6 = NK VIII H 32 C II: 9 = NK III E 19 (Vetus sign. Q 30)	Reczkonis I N 35 = KNM XIV C 14
Nationis I A 3 = NK VIII D 3 A 9 = NK X C 13 A 13 = NK VIII D 7 A 19 = NK VIII C 26 B 12 = NK XIII D 3 B 28 = NK IV E 12 B 38 = NK VIII B 1 B 40 = NK V D 4 B 45 = NK V A 2 B 47 = NK V G 1 C 16 = NK V D 12 C 17 = NK IX D 7 C 21 = NK IV D 19 D 5 = NK X B 5 D 6 = KMKL 90/1 D 7 = KMK L 90/2 D 8 = KMK L 90/3 D 9 = NK IX D 1 D 10 = NK X A 8 D 12 = NK X B 9 D 13 = NK IV C 7 E 6 = NK V B 16 E 22 = NK XIII D 15 E 35 = NK X A 20 E 36 = NK VIII E 21 E 38 = NK III A 12 E 39 = NK IV C 11 E 40 = NK III B 1 E 43 = NK V G 19 E 45 = NK III H 22 F 5 = NK VIII B 15 H 1 = KNM XII E 7 H 24 = NK V F 23 I 5 = NK III D 17 I 7 = NK XIII F 5 I 14 = NK V C 19 I 17 = NK X C 25 I 18 = NK III B 11 I 21 = NK IV A 3 I 24 = NK VIII D 30	Reczkonis II K 29 = NK X H 21 M 58 (nebo 63) = cod. 119 Knihovny dominikánského kláštera ve Vídni
	I 25 = NK V G 20 I 32 = NK IV C 12 I 33 = NK IV B 19 I 37 = NK X A 21 I 39 = NK V A 8 I 40 = NK IV D 15 I 43 = NK IV B 8 I 44 = NK V B 21 I 45 = NK VIII C 22 I 53 = NK IV B 7 I 57 = NK IV B 22 I 62 = NK III D 8 I 63 = NK V D 7 I 65 = NK V B 12 I 66 = NK X C 7 I 67 = NK IX A 4 I 74 = NK V C 8 I 86 = NK V G 8 I 91 = NK XIII D 8 K 16 = NK VIII B 14 K 18 = NK VIII B 20 K 28 = NK V A 5 K 36 = NK XIV D 20 K 38 = NK IV C 6 K 39 = NK X A 13 K 66 = NK V C 10 K 69 = NK X A 2 K 74 = NK IX E 8 K 79 = NK IX F 2 L 2 = NK IX C 3 L 4 = NK III C 19 L 6 = NK IX B 4 L 7 = NK X B 7 L 8 = NK V A 14 L 9 = NK VIII B 11 L 24 = NK IV H 24 L 27 = NK VIII D 23 M 52 = NK VIII B 7 M 66 = NK IV H 14 M 80 = NK IV A 16

O 4 = NK X B 4	P 18 = NK XIII F 16
O 5 = NK V D 21	P 19 = NK X G 20
O 13 = NK VIII C 12	P 22 = NK IV H 17
O 14 = NK XIII F 22	Q 3 = NK III B 9
O 21 = NK III D 6	Q 7 = NK IV C 1
O 22 = NK IV B 5	Q 10 = NK V B 5
O 30 = NK III C 16	Q 16 = NK VIII F 8
O 31 = NK III B 6	Q 22 = NK V C 25
O 32 = NK IV B 9	Q 37 = NK III C 1
O 39 = NK III A 7	Q 39 = NK V B 10
O 40 = NK V A 18	Q 40 = NK XIII F 9
O 56 = NK V A 10	Q 43 = NK VIII D 1
O 59 = NK V B 18	Q 44 = NK V A 6
O 61 = NK X D 8	Q 45 = NK VIII E 28
O 67 = NK VIII C 10	Q 47 = NK III C 14
O 70 = NK IV C 18	Q 49 = NK V A 16
O 71 = NK X B 2	Q 52 = NK VIII C 24
O 80 = NK X B 8	Q 53 = NK IX A 6
O 84 = NK X A 3	Q 56 = X C 18
O 86 = NK IV D 20	R 14 = NK IX F 8
O 87 = NK V F 13 (?)	R 19 = NK IV A 21
O 92 = NK IV E 5	R 34 = NK IV B 15
O 101 = NK VIII G 15	R 35 = NK IX C 1
O 118 = NK IV G 16	R 44 = NK IV A 13
P 3 = NK V B 20	R 66 = NK IV E 9
P 6 = NK III G 6	S 15 = NK VIII E 12
P 9 = NK IV G 15	S 22 = NK XIII F 11
P 15 = NK V F 25	S 61 = NK IV G 9
Nationis II	
A 20 = NK IV D 6	K 52 = NK III G 22
G 10 = NK V H 31	K 58 = NK III G 20
G 28 = NK X H 9	K 61 = NK VIII G 31
G 34 = NK XIV F 20	

^{a)} Sign. bez označení knihovny patří rukopisům pražské Národní (dříve Univerzitní) knihovny.

NK – Národní knihovna Praha

KMK – Knihovna metropolitní kapituly pražské

KNM – Knihovna Národního muzea Praha

MZK – Moravská zemská knihovna Brno

XX. Zatoulané drobné texty v nejstarších kolejních katalogích

Obligace Blažka z Drnova – Jmenné seznamy kolegiátů – Agenda kolejní knihovny – Inventáře výbavy kolejní kaple a kostelíka sv. Štěpána ve zdi – Conspectus divisionis scientiarum, artium mechanicarum liberaliumque – Příloha: Miscellanea ad Collegium sanctissimae Mariae Virginis spectantia (editiones I–IX)

Při přípravě edice nejstarších kolejních katalogů pražské univerzity pro ediční řadu *Corpus christianorum*¹ bylo třeba rozhodnout, jak naložit s drobnými texty, které různí písaři zapsali do rukopisu lobkovické knihovny VI E f 8.² Jelikož většina z nich nemá s katalogy nic společného, působilo by jejich zařazení jako přídatek edice neorganicky, zvláště pak v případě staročeských textů. Přes různorodost těchto zápisů, často pořízených jen ad hoc, je vhodné je otisknout jako celek, a to mimo jiné jako dosti ojedinělý průhled do agendy jedné z kolejí pražské univerzity.

Rukopis o velikosti cca 11 × 30 cm má celkem 230 stran, jež byly v nové době paginovány tužkou. Novějšího původu jsou i čtyři přilepené strany před prvním foliem, určené k záznamům uživatelů rukopisu. Kodex má celkem osm složek s nestejným počtem stránek. Mezi pag. 34/35 byly vyřezány tři prázdné listy, k spojení složek bylo použito pergamenových proužků z jakéhosi teologického kodexu ze 14. století. Stopu častého používání nese zvláště první část rukopisu s katalogem koleje Panny Marie, více známé pod jménem jejího zakladatele Jana Rečka z Ledče.³ První folio je zničeno natolik, že z něho zbývá jen část dolní poloviny. Rukopis obsahuje dva katalogy, nejprve na pag. 3–97 průběžně vedený katalog knihovny Rečkovy koleje, na pag. 110–193 opis katalogu koleje národa českého (*Nationis*).⁴ Předmětem našeho zkoumání budou dále jen zápisy na pag. 1–2 (seznam kolegiátů Rečkovy koleje), pag. 36 (zápis o převzetí písemností a jiných věcí z roku 1485), pag. 44 (zlomek řádu pro obecní úředníky), pag. 104–106 (tři schémata ve vztahu k výuce na fakultě svobodných umění), pag. 210 a 212 (jména kolegiátů), pag. 222 (dva odkazy knih Rečkově koleji), pag. 224–225 (účetní záznamy knihovníků Rečkovy koleje z let 1461–1470), pag. 226 (inventáře kaple Rečkovy koleje), pag. 227 (inventář kostela sv. Štěpána ve zdi a záznam o ztrátě

1) Edice již vyšla: *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis / Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, Zuzana Silagiová – František Šmahel (edd.), (CC CM 271), Turnhout 2015.

2) Rukopis Lobkovické knihovny v Roudnici, který byl po roce 1948 deponován v Univerzitní, později Státní, dnes Národní knihovně v Praze, se restitucí vrátil rodu původních majitelů a je dnes uložen na zámku v Nelahozevsi. Faksimili *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university* vydali Josef Bečka a Emma Urbánková (Praha 1948). Na tuto publikaci budu dále odkazovat. Některé z těchto drobných textů již výběrově otiskl Johann Loserth, *Der älteste Katalog der Prager Universitätsbibliothek*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 11, 1890, s. 301–318, zde na s. 303–305. Loserth místy četl chybně, v několika případech však zachoval čtení u prvního seznamu na okrajích pag. 1–2, které později odpadly.

3) Podrobně k této identifikaci František Šmahel, *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 59–85, zde zvl. s. 68–75.

4) Prázdné strany uvádí F. Šmahel, *Knihovní katalogy*, s. 61–62, kde další podrobnosti.

knihy), pag. 229 (záznam o knize) a pag. 230 (opis obligace Blažka z Drnova a drobné přípisky). V úvodním komentáři i v připojené edici však zápisy nebudou řazeny podle jejich posloupnosti v rejstříku, nýbrž podle obsahové spřízněnosti.

Obligace Blažka z Drnova

Začneme od konce, neboť opis obligace Blažka z Drnova nám pomůže přiblížit počátky koleje Panny Marie a úmysly jejího zakladatele.⁵ Na první pohled by se mohlo zdát, že opis tohoto právního pořízení z 22. října 1405 zabloudil do kolejního rejstříku stejně nahodile jako drobné poznámky a zkoušky pera na téže pag. 230. Není tomu tak, neboť zmíněná zde ves Dolánky u Kladna patřila k základnímu ekonomickému zajištění Rečkovy koleje. Do vlastnictví Jana Rečka přešla na základě posledního pořízení Doroty, vdovy po staroměstském měšťanu Ješkovi mladším, z 12. května 1425. Těžce nemocná Dorota odkázala všechn svůj majetek, včetně zde nezmíněné vsi Dolánky, své matce Anně Trúrové s tím, aby pečovala o jejího nezletilého syna Jana, na něhož měl veškerý majetek spadnout. V případě, že by Janek předčasně zemřel, měli pověření poručníci po smrti Anny dědictví vynaložit na zbožné účely.⁶ Jedním ze dvou poručníků byl Jan Reček, druhým Janek z Podjistebí, jehož časem nahradil mistr Křišťan z Prachatic. Sirotek Janek se zřejmě dospělosti nedožil, neboť když Dorotina matka Anna někdy před 5. srpnem 1438 zemřela, oba poručníci předložili purkmistru a konšelům Starého Města pražského závěť z roku 1425 a požádali je o souhlas, aby dotyčné zboží, jmenovitě ves Dolánky, mohli „obrátit“ na studenty koleje, „ješto slove collegium nacionis Bohemorum“.⁷

Během necelého měsíce však Jan Reček svůj záměr dosti závažným způsobem pozměnil, a snad i proto si dal svůj nový záměr potvrdit římským a českým králem Albrechtem II. Celá věc, jakkoli velkoryse zamýšlená, měla zřejmě sporná, ne-li bolestivá místa.⁸ V Albrechtově listině z 18. září 1438 totiž Jan Reček vystupuje jako právoplatný, privilegiem staroměstské rady potvrzený vlastník vsi Dolánky, přičemž o druhém poručníkovi a vykonavateli závěti nepadne ani slovo. Král vyšel suplice ve všem vstříc a povolil nově zřízenou kolej Panny Marie zajistit věčným ročním platem ve výši 60 kop grošů včetně ročního úroku 23 kop gro-

5) Podrobný životopis Jana Rečka z Ledče sestavil Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891, s. 447–449, jeho politickou kariéru podrobněji vysledoval František Michálek Bartoš, *Der grosse Staatsmann der hussitischen Revolution, Illuminator Johann Reček*, Mediaevalia Bohemica I, Praha 1969, s. 116–128. Některé Bartošovy hypotézy uvedl na pravou míru v úvodu své záslužné edice Michal Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14/1–2, 1974, s. 121–160.

6) Její pořízení vydal M. Svatoš, *Jan Reček*, č. 8, s. 132–133.

7) Listina z 5. srpna 1438, *Jan Reček*, M. Svatoš (ed.), č. 12, s. 137–138. O vesnici se mluví jako o „Dolanech“, v jiných písemnostech je řeč o „Dolánkách“. První označení odpovídá dnešnímu názvu Dolany u Kladna.

8) Bystře je rozpoznal již V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 209–212, ani on se však nedobral jádra rozepří, jež ovšem mohly spočívat i ve vzájemné nevěřivosti některých aktérů.

šů ze vsi Dolánky.⁹ Reček neztrácel čas a již 4. listopadu 1438 vydal a pečetěmi 14 významných svědků nechal stvrdit zakládací listinu své koleje, do níž mimo jiné vtělil i podrobná statuta.¹⁰ Za těchto okolností nezbylo mistrům, doktorům a všem ostatním příslušníkům českého národa nic jiného, než nadání nové koleje přijmout a závazně slíbit dodržování všech ustanovení zakladatele.¹¹

Není vyloučeno, že se direktorům českého národa nezamlouvala Rečkova nedůvěra k jejich nájemci kolejních vsí a jiného nemovitého majetku, který by jinak do své správy převzal i dvě vsi nové koleje, tj. zmíněné již Dolánky a Michli. Umístění kolejní korporace do domu českého národa i tak nebylo v Rečkových očích vhodným řešením, a proto v posledním pořízení z 29. října 1439 věnoval „studentům svým, kteříž nyní přebývají v domu nacionis Bohemorum“ svůj dům na Starém Městě se zahradou i „se vším nábytkem“. Nedosti na tom. Všechnu plnou moc nad kolejí, kterou dříve svěřil direktorům českého národa, nyní „z lepšího rozmyslu a pro lepší těch studentův“ přenesl na tři důvěryhodné poručníky, jmenovitě na mistra Jana Příbrama, mistra Petra z Mladoňovic a Pavla pláteníka ze Starého Města.¹² Ti také, nikoli direktori, dostali pověření spravovat, přijímat, trestat i z koleje vypovídat studenty a kaplana. Kromě toho poručníci měli mít ve svém držení všechny listy a zápisy, které nebyli povinni nikomu vydávat ani ukazovat. Některé pokyny poručníci dostali od zakladatele jen ústně, takže pozadí rozepří zůstane navždy zamlženo. Konec Rečkovy pozemské pouti se zřejmě nezadržitelně blížil,¹³ a proto rada Starého Města již 5. listopadu 1439 vyšla svému dlouholetému spolukonšelovi vstříc a všechny jeho listiny týkající se nově založené koleje Panny Marie potvrdila.¹⁴ Po dvou týdnech, 20. listopadu 1439, purkmistr Starého Města spolu s purkrabím Pražského hradu Janem z Kralovic a dalšími dvěma svědky přivěsil pečeť k dalšímu právnímu pořízení, v němž Jan Reček jednak převedl nově založené *collegium* do svého domu u kostela sv. Štěpána ve zdi, jednak učinil nové opatření o jeho správě. Tu tentokrát svěřil nedílně do rukou direktorů českého národa a tří poručníků jmenovaných v závěti, přičemž ustanovil, aby napříště úroky či platy odkázané koleji vybírali společně a ukládali je do jedné truhlice, která neměla opustit dům odkázaný koleji. To není vše. Od truhlice měli mít jeden klíč direktori a druhý poručníci, čímž bylo zajištěno, že z ní budou vydávat peníze pouze společně. Pokud by některý z poručníků zemřel, i na tuto možnost opatrný zakladatel myslel, měli mistři českého národa zvolit ze svých řad nového poručníka, a to vždy, kdyby takový případ nastal. S velkou pravděpodobností lze mít za to, že tento modus na straně jedné dával jisté záruky podezřavému Rečkovi a na straně druhé do budoucna zabezpečoval řádný

9) Úrok byl podle zakládací listiny ze 4. 11. 1438 vyšší o 20 grošů, kromě toho k němu náležela naturální dávka 40 kuřat ročně – *Jan Reček*, M. Svatoš (ed.), č. 14, s. 142.

10) Tamtéž, listina č. 148, s. 140–151.

11) Listina ze 14. listopadu 1438, tamtéž, č. 15, s. 151–152.

12) Listina z 29. října 1438, tamtéž, č. 17, s. 154–157.

13) M. Svatoš (*Jan Reček*, s. 124) důvodně klade Rečkovo úmrtí do prosince 1439 nebo do ledna roku následujícího.

14) Listina z 5. listopadu 1439, tamtéž, č. 18, s. 157.

chod koleje.¹⁵ Za těchto okolností již ani mistři českého národa neměli žádných námitek a listinou z 27. listopadu 1439 projevíli souhlas jak s přenesením koleje Panny Marie, tak s opatřeními k její správě.¹⁶ Za povšimnutí stojí, že v intitulaci jsou doktoři uvedeni na prvním místě, před mistry, zatímco ve starší listině ze 14. listopadu tomu bylo naopak. Sotva šlo o nepozornost, zatím se však nevyrořily indicie nějaké vnitřní rozmíšky v tomto ohledu.

Teprve nyní se dostáváme k opisu obligace z roku 1405. Její znění napovídá, že třetina Dolánek s veškerým příslušenstvím patřila jistému Blažkovi z Drnova, snad protonotáři nějaké pražské instituce,¹⁷ který ji za dluh 100 kop grošů dal do zástavy Ješkovi z Prahy řečenému Čech. Nepochybně jde buď o muže výše uvedené vdovy Doroty, tj. Ješka mladšího, anebo o jeho otce zlatníka vystupujícího v pramenech jako Jan Pehm (= Böhme),¹⁸ který po nesplacení dluhu získal třetinu Dolánek do svého vlastnictví. Dlužná částka byla poněkud vyšší, než by odpovídalo kapitalizované třetině celého úroku, zjevně z ní však po soudobém zvyku byl odečten úrok.¹⁹ Co však vedlo někdy kolem roku 1453 k vyhledání obligace v „zeleném“ svazku zemských desk a k jejímu opisu do rejstříku?²⁰ To se lze jen dohadovat. Otázkou totiž je, zda Ješkovi patřily celé Dolánky. Tato neznámá okolnost není jediným sporným bodem v celém chvalitebném počínání. Nezapomínejme, že Reček jednal jako vlastník vsi, ač byl jen poručníkem závěti. Rečkova kolej tak vděčila více než za třetinu svého nemovitého vlastnictví vdově Dorotě a jejím příbuzným.

Jmenné seznamy kolegiátů

Na silně porušeném listu pag. 1 a 2, z něhož se dochovala zhruba jedna třetina, se nalézá zlomek seznamu jmen obyvatel Rečkovy koleje (edice v příloze II A, B). Vztah k uvedené korporaci je dán jednak tím, že seznam předchází průběžně vedenému katalogu knihovny této koleje, jednak výskytem jmen studentů a bakalářů, kteří zde v různých letech působili jako probošti, knihovníci (*librarii*) nebo tzv. *fiscarii*, kteří měli na starosti finanční záležitosti. Jmenovitě šlo o knihovníka Pro-

15) Listina z 20. listopadu 1439, tamtéž, č. 19, s. 157–158.

16) Listina z 27. listopadu 1439, tamtéž, č. 20, s. 158–159.

17) Jelikož za jeho jménem je přeškrtnuté profesní označení *protonotarius*, snažil jsem se tohoto zámožného Blažka dohledat. U V. V. Томка, *Dějepis města Prahy V*, 2. vyd., Praha 1905, s. 84, jsem našel pouze dvě vhodné osoby tohoto křestního jména, a to písaře úřadu viničného (před r. 1397 a 1421). V pramenech však vystupuje i jistý Blažej, jehož syn Prokop byl notářem kanceláře konzistoře (tamtéž, s. 119 a 121).

18) Tak ho uvádí V. V. Томек, *Dějepis města Prahy IX*, s. 209, a to zřejmě na základě soudobých písemností. *Jessco Pehem aurifaber* vystupuje např. jako člen rady Starého Města pražského v právním pořizení z 22. 6. 1398, které vydal Jan Reček, M. Svatoš (ed.), č. 1, s. 127. Jaroslav Mezník, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 260, ho uvádí jako konšela již pro období od 18. října 1397 do 14. března 1398.

19) Soudobým zvyklostem rovněž nasvědčuje přepočítání 100 kop grošů na 10 kop ročního platu v testamentu Mikeše z Lojovic ze 3. února 1429 (Jan Reček, M. Svatoš /ed./, č. 10, s. 136).

20) Díky paleografickému rozboru známe kopistu i pravděpodobné datum opisu. Obligaci v roce nebo kolem roku 1453 opsal mistr Václav z Ostrého, jak doložil F. Šmahel, *Knihovní katalogy*, s. 63.

kopa z Jindřichova Hradce (1468), *fiscaria* Filipa z Týna (1470) a probošta Matouše Rejska z Prostějova.²¹ Zda tento seznam byl v koleji jediným, a nahrazoval tak chybějící matriku, či zda pouze sloužil knihovníkům pro běžnou evidenci, nelze jednoznačně říci. Přikláním se k druhé možnosti, neboť seznam průběžně doplňovali sami knihovníci. Ke každému desátému jménu bylo vlevo připojeno pořadové číslo. Díky tomu víme, že na pag. 1 bylo celkem zapsáno 54 jmen, přičemž písař, který připojil číslovku „50“, nezapočítal jedno přeškrtnuté jméno. Jelikož celá levá část pag. 2 chybí, můžeme jen odhadem předpokládat, že zde byl zapsán přibližně stejný počet jmen. Celkově tedy šlo o přibližně 110 studentů, kteří v Rečkově koleji našli příbytek od doby jejího založení až do poloviny sedmdesátých let 15. století.²² Hrubým propočtem by na každého z nich průměrně připadl čtyřletý pobyt, což lze připustit.²³

Seznam jmen nejspíše začínal sirotkem Jankem, synem Janka Kukly a jeho ženy Aničky, jemuž jeho poručník Jan Reček z Ledče přidělil jedno ze stipendiálních míst.²⁴ U řady jmen je doplněn bakalářský, výjimečně i mistrovský titul. Kolej Panny Marie její zakladatel určil pro dvanáct chudých kleriků českého jazyka a kališnického vyznání, jejichž úkolem bylo každodenní studium svobodných umění a filozofie.²⁵ Vzhledem ke stavu pražského vysokého učení se toto studium většinou omezovalo na první cyklus výuky na artistické fakultě. Ani ten však všichni obyvatelé koleje nezakončili bakalářským titulem.²⁶ V kolejních statutech vložených do Rečkovy zakládací listiny ze 4. listopadu 1438 nebyl výslovně zakázán pobyt bakalářů, kteří tak mohli v koleji přebývat i po dosažení prvního gradu. Většina z nich toho také na kratší či delší dobu využila, jak lze usuzovat ze seznamu více než dvou desítek bakalářů na pag. 212 (IV).²⁷ Zdá se, že direktori spolu s poručníky občas učinili výjimku, pokud jde o původ kolegiátů. Bylo

21) Matouš Rejska je v seznamu uveden jako *Mattheus de Kogetin, baccalaureus*, ke jménu je však dodatečně nadepsáno <de> *Prostieow*. Z toho plyne, že tento bakalář měl vztah k blízkému Kojetínu, pokud z něho přímo nepocházel. Známé údaje z pramenů univerzitní proveniencí uvádím v poznámkovém aparátu edice.

22) Datum a quo nelze vzhledem k poškození strany zjistit, datum ad quem je přibližně dáno dnem bakalářské promoce Ondřeje z Týna (31. března 1474). Několik *sodales*, kteří nejsou na seznamu II, známe odjinud alespoň jménem. Například *Duchko in collegio Reczkonis* byl vlastníkem rukopisu NK V C 17, který od něho koupil v roce 1449 jistý Vácha. Odjinud víme, že byl v Rečkově koleji kaplanem. Viz Josef Truhlář, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in CR Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I*, Praha 1905, s. 351, č. 859.

23) V úvahu jsem vzal období 35 let, které jsem vynásobil statutárním počtem v koleji současně bydlících 12 studentů, výsledné číslo (420) jsem dělil počtem 110 jmen doložených nebo předpokládaných studentů. Na každého z nich by připadly necelé čtyři roky.

24) Staroměstský měšťan Janek Kukla učinil poslední pořizení ve prospěch svých dětí Janka a Marty 31. října 1426. Jedním z poručníků byl Jan Reček, který oba sourozence zajistil v zakládací listině Rečkovy koleje ze 4. listopadu 1438 (Jan Reček, M. Svatoš /ed./, č. 14, s. 143). Z toho jednoznačně plyne, že tímto Jankem nebyl míněn syn vdovy Doroty, který v té době již ostatně nebyl mezi živými.

25) Viz zakládací listinu, Jan Reček, M. Svatoš (ed.), s. 141 a 148.

26) Lze tak usuzovat i z porušeného seznamu II, a to v případech, kdy u jména není uveden grad, který ani v děkanské knize nelze doložit.

27) Seznam obsahuje 24 jmen, následující jméno bylo vyřizeno. Ne všichni v tomto seznamu však dosáhli bakalářského gradu.

tomu tak přinejmenším ve dvou případech, a to Matyáše z Warynu (pag. 1, č. 36 = IIA/36) a Stanislava z Hnězdna (pag. 1, č. 42 = IIA/42), pokud je naše identifikace neúplných údajů správná. Vysvětlení by bylo možné hledat v tom, že oba přijímali z kalicha a byli přiřazeni do univerzitního českého národa.

Smysl tohoto seznamu není na první pohled zřejmý. Snad zprvu šlo o evidenci graduovaných studentů zapsaných zde na věčnou paměť. I když v případě tří až čtyř jmen nalézáme shodu se seznamem na pag. 1–2,²⁸ nemusí to ještě znamenat, že všichni uvedení bakaláři v Rečkově koleji také bydleli. Pozornosti si z tohoto důvodu zaslouhuje zápis sedmi bakalářů, kteří společně složili bakalářský examen 25. února 1474.²⁹ Jelikož téhož dne předstoupilo před examinátory 12 kandidátů, znamenalo by to, že více než polovina z nich byla kolegy z Rečkovy koleje. To není vyloučeno, neboť přibližně stejně početná skupina pěti bakalářů z našeho seznamu dosáhla bakalářského gradu v roce 1453.³⁰ Zdá se tudíž, že čas od času koleje najednou opouštělo hned několik graduovaných studentů, kteří tak uvolňovali místa svým nástupcům. V úvahu je třeba vzít i to, že seznam na pag. 212 vznikl postupně, napočítal jsem v něm celkem pět vrstev. A jelikož grad byl u některých jmen dopsán dodatečně a u jiných záznam o něm chybí,³¹ nabízí se domněnka, že přes všechny možné námitky šlo o volné pokračování soupisu obyvatel koleje z pag. 1–2. Tři ze jmen, která se vyskytují v obou seznamech, jsou totiž zapsána na samém konci pag. 2, takže jejich opakování mohlo vzniknout pouhým přehlédnutím. Odečteme-li tato opakující se jména a přičteme-li obyvatele koleje ze seznamu II, dospějeme k celkovému počtu 130 studentů, kteří v Rečkově koleji do roku 1480 přebývali.

Zatím jsme nevěnovali pozornost pěti mistrům na pag. 210 (seznam III). S výjimkou mistra Václava Ostrého, který v koleji působil jako *librarius* a který do našeho rejstříku mimo jiné zapsal inventáře kolejní kaple a kostelíka sv. Štěpána ve zdi,³² z rejstříku neplyne, co tito mistři měli s kolejí společného. První dva, kteří dosáhli gradu již v roce 1440, mohli snad být mezi prvními *socii* koleje po jejím přenesení do Rečkova domu, kde pak po nějakou dobu pedagogicky působili. Bylo tomu tak alespoň v případě mistra Maříka z Benešova, který v Rečkově koleji vedl disputace od letního semestru 1441. až do léta 1444.³³ Petr z Dvekačovic řečený Bibat přišel na fakultu z místa správce významné Týnské školy a záhy si udělal dobré jméno jako učitel i jako pečlivý korektor a bibliofil. Knihy opisoval v koleji *Nacionis* a v Karolinu, kde také zřejmě přednášel.³⁴ Petr z Jemnic vešel do

28) Na pag. 212 se z těchto bakalářů vyskytují: *Matheus de Prosteiow* (IV/1 = IIB/31), *Daniel de Broda Ungaricali* (IV/4 = IIB/32), *Andreas de Tyn dictus Absalon* (IV/9 = IIB/33) a snad také *Johannes de Hradec Regine* (IV/21 = IIB/27).

29) V seznamu IV jde o bakaláře pořadových čísel 7 až 13.

30) V seznamu II/A jde o bakaláře pod poř. čísl 38, 39, 41, 42, 43.

31) Jde o Jana z Českého Brodu (IV/19), Jana z Hradce Králové (IV/21) a Jana z Pelhřimova (IV/23).

32) Viz paleografický rozbor u F. ŠMAHELA, *Knihovní katalogy*, s. 63.

33) Vyplývá to z poznámek jednoho z jeho studentů v rukopise KMK 34/1, fol. 27v, 29r, 131v. V letech 1447–1448 byl Mařík z Benešova rektorem.

34) Zatím o něm má zmínku jen Josef TRÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967, s. 167.

univerzitních análů jako rektor v letech 1457–1458,³⁵ zatímco čtvrtý v pořadí Jeroným z Prahy na sebe upozornil jako děkan artistické fakulty 1453–1454.³⁶ Vrchní správa koleje a jejích statků podle statut náležela čtyřem direktorům českého národa, kteří mimo jiné dostali za úkol vybírat studenty-kolegiáty podle podmínek stanovených zakladatelem, přijímat od nich předepsaný slib a dohlížet nad mravy i dobrou pověstí koleje Panny Marie.³⁷ Vnitřní hospodářskou a finanční agendu koleje však Jan Reček nesvěřil konventorům³⁸ koleje českého národa, nýbrž jednomu ze studentů, kterého direktori měli ustanovit podle svého uvážení jako hospodáře či probošta,³⁹ a to na jeden rok nebo na jinou příhodnou dobu. V každém případě nebyla v počátcích koleje funkce direktorů jen formálním závazkem. Zda tomu bylo tak i později, nelze říci, zvláště když neznámo odkdy direktorát koleje Panny Marie náležel k úřadu děkana.⁴⁰ Tak jako tak ovšem se můžeme o účelu seznamu pěti mistrů jen dohadovat, zvláště když z obou seznamů (II A, B a IV) víme, že mistrovského titulu dosáhlo přinejmenším šest dalších kolegiátů. U dvou jmen ze seznamu i je připsáno *sacerdos*, což bychom mohli vztáhnout k jejich obročím kolejních kaplanů. Jako kaplan je v inventáři kostela sv. Štěpána ve zdi (VIII) jmenován jistý Duchek, o němž již víme, že byl vlastníkem rukopisu NK V. C. 17. Zakladatel koleje obdařil kaplany zvláštním ročním platem ve výši šesti kop grošů, který byl dvakrát vyšší než důchod připadající na jednoho studenta.⁴¹

Agenda kolejní knihovny

Katalog knihovny Rečkovy koleje se od většiny dochovaných katalogů větších knihovnických kolekcí odlišuje tím, že šlo o průběžně vedenou evidenci. Bylo proto takřka samozřejmé, že si knihovníci poznamenávali účetní i jiné údaje na volné

Jeho rukopisy evidoval J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum II* (podle rejstříku).

35) Viz Pavel SPUNAR, *Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské*, in: *Acta reformationem bohemicam illustrantia*, Praha 1978, s. 211, B 1.

36) MHUP I/2, Pragae 1832, s. 46–48, poslední zmínka o něm je z roku 1455 (tamtéž, s. 51).

37) Podrobně k tomu zakládací listina se statuty, *Jan Reček*, M. Svatoš (ed.), s. 148–149. Ke změnám Rečkových ustanovení ve vztahu k poručnickům a direktorům českého národa V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 212.

38) Tento neobvyklý výraz znamenal podle *Slovníku středověké latiny v českých zemích I. A–C*, Praha 1987, s. 920, nájemce církevních obročí. Pokud tomu tak bylo i v tomto případě, mohli bychom tím vysvětlit ustanovení zakladatele, který nechtěl svěřit finanční zajištění své nově zřízené koleje do rukou nájemce, jednajícího především ve vlastní prospěch.

39) Ve statutu stojí: „ex ipsis studentibus provideant de uno principali quasi hospite et preposito collegii a se deputato per annum vel tempus prout melius videbitur duraturo...“ (*Jan Reček*, M. Svatoš /ed./, s. 149).

40) Stav na konci 16. století zachytil Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 48–49.

41) Srov. *Jan Reček*, M. Svatoš (ed.), s. 143. Jako *sacerdotes* jsou vyznačeni bakalář Petr z Benešova a mistr Jakub z Hradce. Naposled jmenovaný mistr byl bakalářem od roku 1414, druhého gradu však dosáhl až po více než padesáti letech (1465). Tuto kuriózní nesrovnalost by bylo možné vysvětlit tím, že právě Jakub byl z podnětu Jana Rokycany nebo samotného zakladatele ustanoven kaplanem koleje Panny Marie, a tím existenčně zajištěn. Když už Jakub v koleji přebýval, tak si na stará kolena dodělal magisterium.

zadní strany rejstříku. Všechny tyto poznámky roztroušené na pag. 222 až 230 sice nejsou samy o sobě zvláště cenné, avšak ve svém souhrnu dávají jinak vzácnou představu o reálném provozu domácí kolejni knihovny ve třetí čtvrtině 15. století.

Dva odkazy knih Rečkově koleji z roku 1463 na pag. 222 jsem již otiskl před padesáti lety, neboť jsem je považoval za prvořadý důkaz pro spornou identifikaci lobkovického rejstříku. Knihovnick Matěj z Kutné Hory totiž všechny knižní tituly z obou soupisů rozepsal do příslušných abecedárií katalogu knihovny, která tudíž nutně musela náležet téže Rečkově koleji. Navíc oba soupisy umožnily datovat některé paleograficky zjištělé vrstvy průběžně vedeného katalogu.⁴²

Recepta et distributa na pag. 224–225 (V) jsou, jak se zdá, úplnými účty kolejni knihovny ze šedesátých let 15. století. Přestože nejde o zápisy rozsáhlé, mají při své ojedinelosti značný význam pro pozdně středověké dějiny institucionálních knihoven.⁴³ V daném desetiletí byl správou knihovny pověřen buď bakalář v magisterském studijním programu, nebo starší student.⁴⁴ Knihovníci se nepravidelně střídali, zpravidla po dokončení studia a před opuštěním koleje. V desetiletí 1461 až 1470 se vystřídalo osm knihovníků, delší dobu tuto funkci zastával jen Mikuláš z Hořepníka, o němž víme, že se na jaře 1468 stal proboštem. V té době byl již třetím rokem bakalářem a zřejmě se připravoval k magisteriu, které však nedokončil. Pro lepší přehlednost jsem sestavil seznam knihovníků podle jejich posloupnosti:

1461/19. 4. → 1462/30. 11.	bac. Wenceslaus de Sussicz
1462/30. 11. → 1463/19. 11.	bac. Martinus de Alta Muta
1463/19. 11. → 1464/5. 4.	Mathias de Montibus
1464/5. 4. → 1464/1. 12.	bac. Wenceslaus de Nova Civitate Pragensi
1464/1. 12. → 1468/14. 5.	Nicolaus de Horzepnik
1468/14. 5. → 1469/18. 5.	Procopius de Hradec Henrici
1469/18. 5. → 1470/24. 4.	Johannes de Horzepnik
1470/24. 4. → ?	Simon de Rzikowicz

Předávání knihovny se účastnili direktori koleje, kteří nejspíše při této příležitosti řešili drobné nesrovnalosti, ukládali knihovníkům úkoly pro následující období a případně napomínali dlužníky. Jakou částkou direktori pamatovali na pořizování knih a provoz knihovny, se dovídáme jen v roce 1469, kdy probošt Mikuláš z Hořepníka předal knihovníku Janovi z Hořepníka 160 gr. Jelikož však současně splácel půjčku 106 gr. a 4 den., šlo by o necelou jednu kopu. Hotovost v pokladně si knihovníci předávali přímo, jen v jednom případě se jako prostřed-

42) Viz F. ŠMAHEL, *Knihovní katalogy*, s. 68–70 (přetisk v tomto souboru viz s. 486–487).

43) To ještě více platí v případě „živého“ katalogu knihovny Rečkovy koleje, který umožnil s pomocí paleografické analýzy zjistit roční přírůstky knih v letech 1439–1463. Viz k tomu F. ŠMAHEL, *Knihovní katalogy*, s. 72–73.

44) V prvním zápisu se mluví o předchozím knihovníkovi, z čehož však ještě neplyne, že by kolejni knihovna měla své správce od samého počátku, viz k tomu F. ŠMAHEL, *Knihovní katalogy*, s. 72.

ník uplatnil mistr Zachariáš z Hradce Králové. Porovnáme-li předávané částky (přepočítané na groše), získáme následující přehled:⁴⁵

1461/19. 4.	247 gr. + 7 gr. horší kvality
1462/30. 11.	90 gr. + 7 gr. horší kvality
1463/19. 11.	194 gr.
1464/5. 4.	154 gr.
1464/1. 12.	192 gr.
1468/14. 5.	60 gr.
1469/18. 5.	60 gr.
1470/24. 4.	30 gr.

Na první pohled by se mohlo zdát, že částky určené na knihovnu šly od deseti k pěti. Zvláště Mikuláš z Hořepníka jako knihovnick i probošt v tomto ohledu vypomáhal sobě i jiným, jak to jen šlo. Dlužné částky se do pokladny vracely, i když asi ne vždy ve stanovenou dobu. Dlužníci někdy museli dát do zástavy knihy vyšší ceny, jak tomu bylo v případě postily Konráda Waldhausera, psané na pergamentu.⁴⁶ Vzhledem k tomu, že se knihy v šedesátých letech do knihovny již nenakupovaly,⁴⁷ sloužila hotovost jednak pro drobné výdaje,⁴⁸ jednak jako záložní peníze pro případ nouze.

Inventáře vybavy kolejni kaple a kostelíka sv. Štěpána ve zdi

Poměrně cenným, a přesto až dosud málo využitým pramenem pozdně středověké hmotné i duchovní kultury jsou inventáře kostelů, klášterů a kaplí. Zatím z nich nejvíce čerpali dějepisci umění, pro něž tyto inventáře poskytují vydatný zdroj informací. Platí to především pro inventáře pražské katedrály i jiných významných

45) Uherské florény jsem přepočítával vůči groši v poměru 1 : 30, který platil v roce 1460. K výkyvům v následujících letech jsem nepřihlížel. Knihovníci peněžité sumy zapisovali římskými číslovkami, pouze Mikuláš z Hořepníka arabskými. Udává tak 4, nikoli 10 florénů, jak by se podobnost běžně psaných čísel mohlo zdát.

46) Zvláštním případem tu byl mistr Georgius de (Antiqua) Praga alias de Castulo, jenž se krátce poté, co byl přijat mezi mistry *actu regentes*, připojil ke skupině mistrů v čele s Václavem Křižanovským, kteří 16. dubna 1460 odmítli uznat volbu Václava Korandy ml. za děkana artistické fakulty. K celé aféře podrobně Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III/4, Věk poděbradský IV*, Praha 1962, s. 240–242. Nejspíše z tohoto důvodu musel za svůj dluh dát do zástavy pergamenový kodex s postilou Konráda Waldhausera. Dluh za něho převzal kněz Tobiáš od sv. Haštala (viz k tomu V, pag. 224, a VI, pag. 230).

47) Neříká se, že se do knihovny dostávaly i texty a komentáře zapsané při tak zvané pronuciaci (hlasitěm diktování). Tuto intenzivní písařskou činnost lze v koleji doložit v letech 1445 až 1452, kdy zde mimo jiné vznikly opisy pařížských komentářů Jana Versora. Více k tomu František ŠMAHEL, *Paris und Prag um 1450. Johannes Versor und seine böhmischen Schüler*, in: *tz, Die Prager Universität im Mittelalter*, Leiden – Boston 2007, s. 445–452 [překlad v tomto souboru].

48) Vedle závory a klíče šlo zejména o vazby, jejichž ceny jsem již evidoval ve studii *Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500*, Sborník historický 14, 1966, s. 5–48, zde zvl. s. 25.

kostelů.⁴⁹ Také roztroušené inventáře menšího významu si zaslouží pozornosti, třebaže spíše z lokálního než uměnovědného hlediska.⁵⁰ Oba dva zde publikované inventáře nijak nevybočují z řady obdobných soupisů⁵¹ a jistou zajímavost mají jen svým vztahem k Rečkově koleji. S kaplanem nově založené kolejni komunity Jan Reček počítal již v zakládací listině ze 4. listopadu 1438, a to ročním platem ve výši 6 kop grošů, z něhož polovina byla určena na obživu v koleji při společném stole s ostatními kolegy a druhá na ošacení.⁵² Tehdy ještě toto *Collegium sanctissimie Marie Virginis gloriose domus nacionis Bohemorum* vlastní kapli mít nemohlo, a proto také zakladatel její vybavení nezajistil.⁵³ Situace se změnila umístěním nové koleje do Rečkova dvojdomu v dnešních čp. 316 a 333 v blízkosti kostelíku sv. Štěpána ve zdi, který si zakladatel koleje zvolil za místo svého posledního odpočinku. Jelikož Reček měl vlastního kaplana jménem Matěj,⁵⁴ mohlo by se zdát, že kapli zřídil ve svém rozlehlém domě, a že tak i nově zřízená kolej mohla mít vlastní kapli. Nebylo tomu tak, neboť všechny bohoslužebné úkony, které jmenovitě uložil kaplanovi koleje a dvanácti kolegiátům, měly mít své dějiště v častěji již zmíněném kostele sv. Štěpána ve zdi. Je proto pravděpodobné, že zde již dříve kaple nebo alespoň oltář k počtě Panny Marie buď byly, anebo že je Jan Reček na své náklady zřídil.⁵⁵ I kdyby tomu tak nebylo, Reček ve svých pořizováních na vybavení kostela tolik milého jeho srdci velkoryse pamatoval. Mistr Jan Příbram dostal od něho za úkol pro kostel opatřit „ornáty, kalichy, knihy mešné i jiné věci“, další poručníci měli zakoupit „dobrý“ kalich a dohlédnout na předání zelené hedvábné houně (koltry) z Rečkovy domácnosti.⁵⁶ I když by z uvedených pořizování vyplývalo, že všechny předměty z Rečkova odkazu přešly do inventáře kostela sv. Štěpána ve zdi, mistr Václav z Ostrého v roce 1453 zvlášť sepsal *res ecclesie* kolegiátů (VII) a zvlášť věci kostela, které byly v péči kostelníků (VIII). Bylo tomu tak jednak proto, že direktori koleje pečovali o kapli či oltář Panny Marie s vlastním vybavením, jednak proto, že se v kostele nebo v koleji vedle bohoslužebných předmětů a mešních knih uchovávaly školské pomůcky, všelijaké tabulky, pravítka, astroláb či kancelářské potřeby. Mezi položkami inventáře nalezneme i dva železné klíče

49) Viz mimo jiné Antonín PODLAHA – Eduard ŠITLER, *Chrámový poklad sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis*, Praha 1903; Josef PELIKÁN, *Inventář oltářů kostela sv. Víta v Praze z r. 1397*, Památky archeologické 1947, s. 123–131; Jaroslav KADLEC, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen. Mit Edition seines Urkundenbuches*, Würzburg 1985 (zde zvl. s. 357–380).

50) Zmínit je tu třeba zejména diplomovou práci Tomáše SEKÝRKY, *Inventáře kostelních pokladů v předhusitské Praze* (katedra PHV a AS FF UK Praha 1991) a disertaci Kateřiny HORNÍČKOVÉ, *In Heaven and on Earth. Church Treasure in Late Medieval Bohemia*, Budapest 2009 (CEU eTD Collection), jejíž součástí je mimo jiné soupis vydaných i nevydaných inventářů.

51) Z poslední doby srov. zejména Michal DRAGON, *Vybavení kostela sv. Bartoloměje v Plzni v pozdním středověku*, Kudeř 1, 1991, s. 3–13. Zde je na s. 6 reprodukován inventář majetku oltáře sv. Felixe a Adauka z plzeňského kostela sv. Bartoloměje z roku 1503, který zhruba odpovídá našim inventářům.

52) Viz Jan Reček, M. Svatoš (ed.), č. 14, s. 143.

53) Otázkou je, zda v rozsáhlém komplexu koleje českého národa kaple vůbec byla.

54) Reček mu odkázal beránčí kožich, deset loket sukna po pěti groších a šesti uherských zlatých, viz Jan Reček, M. Svatoš (ed.), č. 17, s. 155–156.

55) Kostel byl v roce 1789 zbořen bez jakékoli dokumentace.

56) Viz Jan Reček, M. Svatoš (ed.), č. 17, s. 155–156.

od knihovny, přenosný oltářík a pečtidlo beánů, tj. mladíků čekajících na přijetí do akademické obce. Větší hodnotu nejspíše měly tři tabulové obrazy různé velikosti s vyobrazením Panny Marie, Krista a tří biskupů (?) a osm pergamenových kodexů s liturgickými zpěvy včetně čtyř kancionálů. V případě dvou obrazů známe jejich dárce křestním jménem, více však o nich neumím říci.⁵⁷ Inventář kostela sv. Štěpána ve zdi více naplňuje představu o vybavení místa kultu. Mistr Václav z Ostrého pravděpodobně měl k dispozici nějaký starší soupis, neboť jinak by stěží znal dárce některých liturgických či okrasných předmětů. Jedním z nich byl mistr Hilarius Litoměřický, který pro kostel pořídil oltářní pokrývky. Členem koleje byl též její kaplan Duchek, dárce ornátu s ptáčkem a červeným křížem. Dva malé zvonky byly zřejmě určeny pro kaplanova ministranta, na něhož Jan Reček pamatoval dvěma kopami ročního platu.⁵⁸ Nezdá se, že by mistr Jan Příbram, jehož zakladatel pověřil doplněním kostelního inventáře, své poslání horlivě splnil. Jinde v kolejních písemnostech alespoň o něm nenalezneme žádné zmínky, nemluvě o tom, že by kostelíku sám něco věnoval.

Conspectus divisionis scientiarum, artium mechanicarum liberaliumque

Tři volné strany na pag. 104 až 106 využil jménem nám neznámý písař, nejspíše ten, který přepsal celý katalog knihovny koleje českého národa, ke schematickému členění středověkého vědního systému (v edici odd. IX). Vyobrazení ve faksimili lobkovického rejstříku VI E f 8 lépe než samotný rejstřík vzbuzuje dojem učební pomůcky nebo podrobného excerptu základních vědomostí potřebných např. při bakalářských zkouškách. Na rozdíl od jiných známých konspektů bohemikální proveniencie, které se zaměřují na jednotlivé kategorie, např. na členění univerzálií,⁵⁹ konspekty v lobkovickém rejstříku zahrnují široké okruhy středověkého vědění. Záhy uvidíme, že konspekt se úzce váže k náplni šesté knihy Aristotelova díla *Ethica ad Nicomachum*. V této souvislosti stojí za zmínku, že v roce 1455 měl řádné přednášky *supra libros Ethicorum* mistr Václav z Křižanova, tehdy snad ještě kolegiát Rečkovy koleje. Nebylo by divu, kdyby si pro tuto příležitost připravil právě tyto konspekty. Tuto domněnku bude však třeba ověřit.⁶⁰ Písař si zvolil for-

57) Jelikož v polipanské době žádný Vilém nedosáhl magisteria, mohlo jít o dárce z předhusitské éry.

58) Koupí tohoto platu Reček pověřil mistra Jana Příbrama, viz jeho závět z 29. října 1439, Jan Reček, M. Svatoš (ed.), č. 17, s. 155.

59) K tomu viz František ŠMAHEL, *Circa universalis sunt dubitationes non pauce III. Conspectus divisionis universalium v MS KK Praha M 35, FČ 18, 1970*, s. 995–998, nověji pak též, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, Praha 2010, s. 189–195, dále mimo jiné srov. Mięczyński, *Die Stellungnahme des Johannes von Münsterberg gegenüber den Universalien*, Acta mediaevalia 8, 1995, s. 57–68.

60) Václav z Křižanova totiž své přednášky založil na kompilaci Matěje z Lehnice, viz Jerzy B. KOROLEC, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca olim Universitatis Pragensis nunc Státní knihovna ČSR vocata asservantur*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, zde zejména s. 73.

mát rejstříku na délku, což mu umožnilo vytvořit poměrně složité obrazce. Jelikož pro edici by bylo třeba zvolit buď příliš malé písmo, anebo vlepené přílohy, bylo v tomto případě nutné nalézt jiný typ členění, a to číselné označení textů.

Excerpt začíná výkladem a rozčleněním termínu *habitus*, který označuje trvalou schopnost či dispozici k nějaké činnosti. Ta může být získaná i přirozená, např. *scientia* je získaný *habitus* empirického vědění. Náš autor či kopista člení obsah slova *habitus* na dvě podskupiny, *habitus corporis* a *habitus anime*, přičemž v dalším dělení dospívá k jemnějšímu roztržení. S odvoláním na šestou knihu Aristotelovy *Etiky* pak obdobným způsobem člení *obiectum habitus veri* na praktický a spekulativní. Pětici získaného intelektuálního habitus vztahujícího se k duši tvoří *ars*, *prudencia*, *sciencia*, *sapiencia* et *intellectus*. Předmětem zájmu našeho kolegiáta, jak sám ohlašuje, bude jen první z nich, *ars*. Sedmero mechanických umění pak člení podle oblíbené příručky Huga de Sancto Victore, známé pod názvem *Didascalion*.⁶¹ Pořadí i názvy jednotlivých odvětví nalezneme v předloze, jinak však autor volí samostatné formulace pro jejich charakteristiku. Také následující výčet *artes liberales* má standardní podobu, znovu však s komplikovaným členěním a neméně učeneckou argumentací. Tušíme, že vedle autorit, na něž se sám odvolá, měl před sebou jeden či více komentářů, z nichž vycházel. V úvahu by přicházely zejména komentáře k Aristotelovu spisu *Ethica ad Nicomachum*. V knihovně Rečkovy koleje byly totiž k dispozici ve značném výběru, a to jak od Tomáše Akvinského, tak od Roberta Grosseteste a Jana Buridana, od něho dokonce ve třech exemplářích.⁶² Překvapuje, že v katalogu nenalezneme komentáře Jana Versora, z nichž jeden byl dokonce v roce 1455 v Rečkově koleji přepsán.⁶³ Nahlédnutím do jeho komentáře *modo quaestionis*, právě tak jako do *Sentencií* Tomáše Akvinského, který rovněž operuje s termínem *habitus*, jsem však větší podobnost nezjistil.⁶⁴ Kdyby se větší závislost nepodařilo doložit, měli bychom před sebou poměrně řídký případ samostatně formulujícího mistra pražské univerzity.

61) Opis tohoto díla měl náš kolegiát po ruce, neboť ho nalezneme v prvním abecedáriu katalogu Rečkovy koleje (R I: F 25).

62) Viz signatury R II: B 3 až 5. K obsahu srov. zejména Jerzy B. KOROLEC, *Základní otázky Buridanovy etiky. Ke zdrojům etických koncepcí na pražské univerzitě předhusitské doby*, AUC-HUCP 19/1, 1979, s. 39–61.

63) Viz F. ŠMAHEL, *Paris und Prag um 1450*, s. 451 a 463.

64) *Questiones magistri Johannis Versoris super libros Ethicorum Aristotelis (sic) et textus eiusdem*, Köln 1494, přetisk Frankfurt am Main 1967, fol. 48vb–55va, dále srov. *Sententia Libri VI Ethicorum* Tomáše Akvinského, kterou zpřístupnil *Corpus Thomisticum* na webu.

Příloha Miscellanea ad Collegium sanctissimae Mariae Virginis spectantia (editio)

I. *Obligatio Blazkonis de Drnowia*

pag. 230

In viridi obligacionum X primo

Blazko de Drnowia⁶⁵

Blazko de Drnowia ~~prothonotarius e contra~~⁶⁶ prosecutus est⁶⁷ se teneri centum sex. gr. Jesskoni de Praga, dicto Czech, solvendum. Ita si modo etc. Tunc ipse cum camerario vel auctoritate propria poterit se intromittere de hereditatibus in Dolanky⁶⁸ tercia parte curiarum rusticalium cum censu, agris, pratis, silvis parte, iudicatus et omni libertate sic, prout emit a domino Hankone in antiquo cancellario domini regis, et tabule ei testantur easque etc. Et ipse facit ei specialem gratiam, si Deus eum ante solucionem dicti debiti tolleret de medio. Et tunc ipse Blazko ab hac obligacione etc. anno domini MCCCCV^o feria V^a post undecim milium virginum (22. 10. 1405).

II. *Sodales collegii Reczkonis ca 1439–ca 1475*

pag. 1 A

- <23> Johannes de ...
- <24> Martinus <de Polna ?>⁶⁹
- <25> Wenceslaus <de Skutecz ?>⁷⁰
- <26> Waczek de ...
- <27> Hilarius de <Litomicz ?>⁷¹
- <28> Johannes de <Czastolowicz ?>⁷²
- <29> Johannes de <Domazlicz ?>⁷³
- 30 Johannes de <Lapide ?>⁷⁴

65) Drnov je místní část obce Žižice v okrese Kladno ve Středočeském kraji.

66) Při edici se držím těchto pravidel: slova přeškrtnutá v textu jsou přeškrtnuta i v rukopise; text ve špičatých závorkách byl doplněn, hranatými závorkami je označen text, jenž má být vypuštěn, v kulatých závorkách jsou editorovy dodatky a vysvětlivky, tečky označují nečitelná písmena, otazník předpokládané znění.

67) „prosecutus est“ nadepsáno nad škrtnutým „prothonotarius e contra“.

68) Dolánky, dnes Dolany u Kladna.

69) Bac. sub Joanne Przibram 24. 4. 1447 (MHUP I/2, s. 33–34).

70) Bac. sub Joanne Przibram 24. 4. 1447 (MHUP I/2, s. 34).

71) Bac. sub Mauritio de Benessow 23. 11. 1447 (MHUP I/2, s. 36), mag. sub Petro de Hradec 12. 2. 1451 (MHUP I/2, s. 42), 1451, 1455 coll. pec. (MHUP I/2, s. 43, 51). Jako *socius collegii Reczkonis* Hilarius v letech 1445–1450 přepsal řadu rukopisů. O jeho literární činnosti Josef TRÍŠKA, *Příspěvky k středověké literární universitě II. Osobnosti a díla 15. století*, AUC-HUCP 9/2, 198, s. 32–34, dále též *Lexikon české literatury 2/1 H–J*, Praha 1993, s. 176–177, kde starší literatura.

72) Bac. sub Joanne de Czaslawia 24. 10. 1447 (MHUP I/2, s. 35).

73) Bac. sub Joanne de Czaslawia 24. 10. 1447 (MHUP I/2, s. 35).

74) Bac. 16. 10. 1447 (MHUP I/2, s. 35).

- <31> Wenceslaus de <Krzizanow>⁷⁵
 <32> Johannes de <Krczin?>⁷⁶
 <33> Petrus de <Choczna ?>⁷⁷
 <34> Procopius de <Bielyna ?>⁷⁸
 <35> Johannes de <Srlin ?>⁷⁹
 <36> Mathias de Wa<ryn>⁸⁰
 <37> Georgius de Mezirzicz⁸¹
 <38> Johannes de <Horzепnik ?>⁸²
 <39> Johannes de <Pelhrzimow ?>⁸³
 40 Wenceslaus de <Nova Plzna ?>⁸⁴
 <41> Walentinus <de Rak>owicz⁸⁵
 <42> Stanislaus de <Gnezna ?>⁸⁶
 <43> Martinus de <Glatowia>⁸⁷
 <44> Lucas de <Sussicz>⁸⁸
 <45> Georgius de ...
 <46> Jaroslaus de S<kutecz>⁸⁹
 <47> Johannes de <Mezryzycz ?>⁹⁰
 Johannes de ...
 <48> Wenceslaus de <Sussicz ?>⁹¹
 <49> Johannes de Sussicz⁹²

75) Bac. sub Georgio de Mezirzicz 20. 4. 1450 (MHUP I/2, s. 42); mag. sub Georgio de Mezirzicz 2. 5. 1454, consodalis Hilarii de Litomericz in collegio Reczkonis (KMK L 37, č. 1280, fol. 252r), více o něm a jeho aféře v dubnu 1460 Rudolf URBÁNEK, *České dějiny I/4, Věk poděbradský I*, Praha 1962, s. 240–242.

76) Bac. sub Petro de Hradec Regine 13. 4. 1450 (MHUP I/2, s. 41).

77) Bac. sub Joanne de Kumpan 12. 4. 1446 (MHUP I/2, s. 33).

78) Bac. sub Maurio de Benessow 23. 11. 1447 (MHUP I/2, s. 35–36).

79) Jistý Joannes de Srlin zde v roce 1450 přepsal *Quaestiones de philosophia naturalis Antonii Andree* (KMK L 51, fol. 145r).

80) Bac. sub Georgio de Mezryzycz 30. 3. 1452 (MHUP I/2, s. 45). J. LOSERTH, *Der älteste Katalog*, s. 303, dokázal ještě přechíst dnes nečitelné „Wa“, které pak doplnil na Waryn.

81) Bac. sub Petro de Mladenowicz 11. 5. 1444 (MHUP I/2, s. 23); mag. sub Joanne de Borotin 23. 4. 1448 (tamtéž, s. 37). Viz P. SPUNAR, *Literární činnost*, s. 211–212, B 2.

82) Bac. sub Stanislao de Welvaro 1453 (MHUP I/2, s. 47).

83) Bac. sub Stanislao de Welvaro 1453 (MHUP I/2, s. 47).

84) Pokud by tato identifikace byla správná, šlo by o Václava Korandu: bac. sub Joanne de Czastolowicz 21. 10. 1454; mag. sub Martino de Horzепnik 6. 3. 1458 (MHUP I/2, s. 62). V této době bylo však promováno více bakalářů s křestním jménem Wenceslaus.

85) Bac. sub Stanislao Welvaro 1453 (MHUP I/2, s. 47); mag. sub Stanislao Welvaro 13. 4. 1456 (tamtéž, s. 54). Walentinus se v naší době vyskytuje v *Liber decanorum* ještě dvakrát: de Costulano ex. bac. 24. 10. 1447 (tamtéž, s. 35) a de Ledecz bac. sub Joanne de Gemnicz 14. 10. 1448 (tamtéž, s. 38).

86) Bac. sub Martino de Lancicia 1453 (MHUP I/2, s. 47).

87) Bac. sub Stanislao de Welvaro 1453 (MHUP I/2, s. 47).

88) Bac. sub Georgio de Mezryzycz 12. 11. 1454 (MHUP I/2, s. 50). Jiný Lukáš nepřichází v úvahu.

89) Bac. sub Georgio de Mezryzycz 30. 3. 1452 (MHUP I/2, s. 45), mag. sub Joanne de Rokyczano 27. 4. 1456 (MHUP I/2, s. 56). Jiný Jaroslav nepřichází v úvahu.

90) Bac. sub Georgio de Mezryzycz 20. 4. 1450 (MHUP I/2, s. 42), debitor librarie collegii Reczkonis, vide II/C.

91) Bac. sub Wenceslao de Nova Plzna 21. 4. 1461 (MHUP I/2, s. 77), mag. sub Wenceslao de Nova Plzna 4. 3. 1467 (tamtéž, s. 93); Od 19. 4. 1461 do 9. 5. 1462 librarius collegii.

92) Bac. sub Wenceslao de Krzizanow 5. 5. 1457 (MHUP I/2, s. 60).

- 50 Johannes de Glatowia⁹³
 <51> Mathias de Kladzsko⁹⁴
 <52> Georgius ab...
 <53> ...
 <54> ...

Pag. 2 B

- <1> ... Simonis (?)
 <2> ...
 <3> ...
 <4> ... baccalarius
 <5> ... gine baccalarius
 <6> ... <medi>czine...
 <7> ... magister
 <8> ...
 <9> ...
 <10> ... magister
 <11> <Nicolaus de Hor>zepnik⁹⁵
 <12> <Procopius> de Hradec Henrici baccalarius⁹⁶
 <13> <Petrus Sclavus de> Konska, alias de Zilina⁹⁷
 <14> <Procopius ? > de Chrudim magister⁹⁸
 <15> ... tinus de Praga magister
 <16> ... rykowe...
 <17> ... baccalaureus
 <18–22> ...
 <23> ... baccalarius de ... mortuus
 <24> ... de Pieska
 <25> ... de Nova Domo
 <26> ... de Klatowia baccalarius
 <27> ... de Hradec Regine baccalarius
 <28> <Petrus de> Benessow⁹⁹ sacerdos
 <29> ... de Roczow
 <30> <Phi>lippus de Tyn baccalarius¹⁰⁰

93) V roce 1459 složili bakalářský examen dva Janové z Klatov: Johannes aurifabri, det. sub Hieronymo de Skutecz 9. 4. 1459 (MHUP I/2, s. 66) a Johannes cantor det. sub Jaroslao de Skutecz 13. 6. 1459 (tamtéž, s. 67).

94) Bac. sub Wenceslao de Wrben 21. 3. 1458 (MHUP I/2, s. 63), mag. sub Joanne de Domazlicz 20. 5. 1462 (tamtéž, s. 81).

95) Bac. sub Joanne de Strzibro 29. 9. 1455 (MHUP I/2, s. 89).

96) Bac. sub Jacobo de Paczow 29. 10. 1467 (MHUP I/2, s. 99); 1468/14. 5. → 1469/18. 5. librarius collegii. Jiný Prokop nepřichází v úvahu.

97) Bac. sub Wenceslao de Paczow 2. 11. 1467 (MHUP I/2, s. 99). Jiný Petr nepřichází v úvahu.

98) Bac. sub Wenceslao de Chrudim 10. 7. 1469 (MHUP I/2, s. 102). Tento Prokop však další grad nezískal, a proto také není jisté, zda málo čitelná písmena u jeho bydliště skutečně znamenají „magister“.

99) Tak četl J. LOSERTH, *Der älteste Katalog*, s. 303. Tento Petr z Benešova se vyskytuje též v seznamu bakalářů na pag. 210. Srov. níže pozn. 110.

100) Bac. sub Joanne de Thabor 13. 1. 1472 (MHUP I/2, s. 121).

- <31> Mattheus de Kogetin baccalarius¹⁰¹
 <32> Daniel de Broda Ungaricali baccalarius¹⁰²
 <33> Andreas de Tyn baccalarius Absalon (?)¹⁰³

III. Magistri 1442–1453

pag. 210

- <1> Mauricius de Benessow¹⁰⁴ magister
 <2> Petrus de Dwekaczowicz Bibat¹⁰⁵ magister
 <3> Johannes de Gemnicz¹⁰⁶ magister
 <4> Jeronimus de Praga¹⁰⁷ magister
 <5> Wenceslaus de Ostry¹⁰⁸ magister

IV. Baccalarii 1476–1479

pag. 212

- <1> Matheus de Prostieyow¹⁰⁹ baccalarius
 <2> Petrus de Benessow¹¹⁰ baccalarius, sacerdos
 <3> Martinus de Wlassim¹¹¹ baccalarius, magister
 <4> Daniel de Broda Ungaricali¹¹² baccalarius
 <5> Johannes de Paczow¹¹³ baccalarius
 <6> Jacobus de Hradecz¹¹⁴ magister, sacerdos
 <7> Laurencius de Czaslawia¹¹⁵ baccalarius
 <8> Johannes de Zlucicz¹¹⁶ baccalarius

101) Nadepsáno de Prostieyow, z čehož plyne, že jde o Matouše Rejska, bac. sub Jacobo de Paczow 29. 6. 1468 (MHUP I/2, s. 33). Prepositus collegii. J. LOSERTH, *Der älteste Katalog*, s. 303, četl „Nogetin“.

102) Bac. sub Joanne de Thabor 13. 1. 1472 (MHUP I/2, s. 121).

103) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (MHUP I/2, s. 124).

104) Bac. sub Christanno de Prachaticz 17. 11. 1435 (MHUP I/2, s. 12), mag. sub Joanne de Przibram 14. 4. 1440 (tamtéž, s. 15).

105) Bac. sub Joanne Rokyczana 21. 11. 1435 (MHUP I/2, s. 12), mag. sub Joanne de Przibram 14. 4. (?) 1440 (tamtéž, s. 15), viz J. TRÍŠKA, *Literární činnost*, s. 167.

106) Bac. sub Joanne de Przibram 22. 4. 1438 (MHUP I/2, s. 13–14), mag. sub Petro de Mladonowycz 13. 3. 1443 (tamtéž, s. 20).

107) Bac. sub Petro de Hradecz Regine 8. 10. 1442 (MHUP I/2, s. 16), mag. sub Wenceslao de Prachaticz 16. 7. 1448 (tamtéž, s. 37).

108) Bac. sub Joanne de Borotin 30. 10. 1442 (tamtéž, s. 17), mag. sub Joanne de Borotin 23. 4. 1448 (tamtéž, s. 37), 1451, 1453 coll. pec. (tamtéž, s. 43, 47).

109) Viz výše pozn. 101.

110) Bac. sub Wenceslao de Nowa Plzna 28. 10. 1466 (tamtéž, s. 91), viz P. SPUNAR, *Literární činnost*, s. 185, č. A 3.

111) Bac. sub Wenceslao de Nowa Plzna 28. 10. 1466 (tamtéž, s. 91); lic. sub Wenceslao de Nowa Plzna 28. 11. 1471 (tamtéž, s. 120); naposled jako vicecancellarius 1. 10. 1499 (tamtéž, s. 186).

112) Viz výše pozn. 102.

113) Bac. sub Jacobo de Paczow 29. 6. 1469 (tamtéž, s. 102).

114) Bac. sub Simone de Rokyczano 1414 (MHUP I/1, Pragae 1830, s. 430), mag. sub Joanne de Rokyczano 9. 9. 1465 (MHUP I/2, s. 89), rector 24. 10. 1471 (tamtéž, s. 120).

115) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (tamtéž, s. 124).

116) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (tamtéž).

- <9> Andreas de Tyn Absolon¹¹⁷ baccalarius
 <10> Henricus de Montibus¹¹⁸ baccalarius
 <11> Wenczeslaus de Klathovia¹¹⁹ baccalarius
 <12> Wenczeslaus de Domarzin¹²⁰ baccalarius
 <13> Johannes de Gitczyn¹²¹ baccalarius
 <14> Wenczeslaus de Clatowia¹²² Diekanek mortuus
 <15> Martinus de Poczatek¹²³ baccalarius
 <16> Johannes de Zrucz mortuus
 <17> Benedictus de Zebrak¹²⁴ baccalarius
 <18> Bartholomeus de Glatowia¹²⁵
 <19> Johannes de Broda Bohemicali
 <20> Vitus de Gurim¹²⁶ baccalarius
 <21> Johannes de Hradecz Regine¹²⁷
 <22> Johannes de Blowicz¹²⁸ baccalarius
 <23> Johannes de Pelrzimow¹²⁹
 <24> Jacobus de Verona¹³⁰ baccalarius
 <25> .....

V. *Recepta et distributa librarii Collegii Reczkonis per singulos annos 1461–1470*

Pag. 224

Anno domini M^oCCCC^oLXI^o curenre V^a post Letare (19. 4. 1461) Wenczeslaus baccalarius dictus de Sussicz¹³¹ a precedenti librario facta racione de residua pecunia librarie recepit sex florenos ungaricales, I sex. gr. et XLVII v gr. bone monete. Item VII gr. de peiori moneta.

Item pro sera X gr. ad librariam

117) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (tamtéž).

118) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (tamtéž).

119) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (tamtéž).

120) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (tamtéž).

121) Bac. sub Wenceslao de Paczow 31. 3. 1474 (tamtéž).

122) Asi Wenczeslaus de Glatovia, ex. bac. 6. 2. 1478 (tamtéž, s. 132).

123) Bac. sub Wenceslao de Chrudim 10. 7. 1469 (tamtéž, s. 102); mag. sub Jacobo de Paczow 6. 2. 1475 (tamtéž, s. 126).

124) Bac. sub Wenceslao de Maiore Civitate Pragensi 19. 4. 1479 (MHUP I/2, s. 141).

125) Bac. sub Wenceslao de Paczowia 21. 10. 1476 (tamtéž, s. 129).

126) Bac. sub Wenceslao de Wrben 3. 7. 1469 (tamtéž, s. 102).

127) Bac. sub Wenceslao de Paczowia 21. 10. 1476 (tamtéž, s. 129).

128) Bac. sub Wenceslao de Paczowia 21. 10. 1476 (tamtéž, s. 129).

129) Bac. per Jacobum Strzebrensem 6. 11. 1469 (tamtéž, s. 161).

130) Bac. sub Wenceslao de Maiore Civitate Pragensi 19. 4. 1479 (tamtéž, s. 141).

131) Viz pozn. 91.

Item ad summam pecunie de libraria tenet magister Georgius de sacro Castulo¹³² 1 1/2 sex. gr., vadium postilla Conradi. Item Johannes Pistoris de Mezrzycz (!)¹³³ 1 1/2 sex. gr. tenet ad librariam.

Facta ratione anno 1462 in die Andree (30. 11. 1462)¹³⁴ de pecunia librarie coram directo-ribus anni illius manent in residuo III flor. ung. 7 gr. nigre pecunie.

~~In debito Wenceslaus baccalarius de Sussicz i flor. ung.
H sex. bone pecunie minus X gros. persolutum et Martino <de Alta Muta> datum.~~

Facta ratione precedentis librarii Martinus de Alta Muta¹³⁵ baccalarius percepit 4 flor. ung., II sex. minus 10 gr. Distribuit vero 1/2 sex. VI gr.

Anno domini M^oCCCC^oLXIII^o facta ratione a precedenti librario Matthia de Montibus¹³⁶ sabbato in die Elizabeth (19. 11. 1463)¹³⁷ percepit de residua pecunia librarie IIII flor. ungar. LXXIIII gr.

Distributa	
pro Veteri arte et minori volumine Prisciani	V gr.
a ligacione duorum voluminum	X gr.
pro comento super Afforismorum	IIII gr.
a ligacione Bible et Ethicorum	17 gr.
Summa distributorum	1/2 sex. 6 gr.

Anno domini M^oCCCC^oLXIII^o curente feria V^a post festum Penthecostes (5. 4. 1464) Ven-ceslaus de Nova Civitate Pragensi¹³⁸ baccalarius recepit a magistro Zachario¹³⁹ de librarie pecunia quatuor flor. ung., mediam sex. et quatuor gr.

Item a Mathia baccalario de Montibus recepit XI gr., quos tenebatur ad librariam.

Distributa
pro clave ad librariam XII d.

132) Jediný mistr s křesťnám jménem Jiří, který podle mého soudu v této době připadá v úvahu, je Georgius de Praga alias de Maiori Civitate Pragensi, det. sub Joanne de Rokyczano 12. 4. 1456 (MHUP I/2, s. 54), mag. sub Joanne de Jemnicz 14. 3. 1458 (tamtéž, s. 62-63).

133) Johannes de Mezrzycz bac. sub Georgio de Mezrzycz 20. 4. 1450 (tamtéž, s. 42).

134) Svátek Přenesení zde lépe odpovídá než svátek sv. Ondřeje apoštola 30. 9. 1462.

135) Bac. sub Joanne de Praga 3. 11. 1466 (MHUP I/2, s. 92), mag. sub Wenceslao de Nova Plzna 28. 11. 1471 (tamtéž, s. 120).

136) Bac. sub Jacobo de Paczow 7. 11. 1463 (tamtéž, s. 84).

137) Svátek Přenesení zde odpovídá více než svátek Alžběty vdovy 19. 11. 1463.

138) Bac. sub Jacobo de Paczow 7. 11. 1463 (tamtéž, s. 84), mag. sub Joanne de Praga 4. 3. 1467 (tamtéž, s. 94).

139) Zacharias de Hradec Reginae, bac. sub Joanne de Praga 9. 4. 1460 (tamtéž, s. 70), mag. sub Joanne de Praga 5. 4. 1462 (tamtéž, s. 79).

Anno domini 1464 curente sabbato post festum Andree (1. 12. 1464) Nicolaus de Horzep-nik¹⁴⁰ facta ratione a Wenceslao baccalario de Nova Civitate Pragensi de residua pecunia exceptit 4 flor. ungaricales, LXXII gr. pecunie montane et 2 den.

Distributa
a ligacione duorum voluminum 7 gr.
Item a ligacione duplicum Punctorum Parisiensium XV gr.
Item a ligatura Roberti super Priorum XVI d.
ab emenda Hostii 8 d.

Nicolaus <de Horzepnik> baccalarius tenetur 2 florenos, 46 gr. 4 d.

Pag. 225

Aanno domini M CCCC LXVIII sabbato ante festum Sophie (14. 5. 1468) Procopius de Hradecz Henrici¹⁴¹ facta ratione a Nicolao <de Horzepnik> baccalario pro tunc presidente de pecunia cepit II flor. ung.

Anno domini 1469° curente feria V^a ante festum Spiritus sancti (18. 5. 1469) Johannes de Horzepnik <Ssieta>¹⁴² capta ratione a Procopio baccalario de Hradecz Henrici cepit ab eodem commissibiliter duos florenos ungaricales.

Item feria VI^a ante Magdalene (21. 7. 1469) dedi unum florenum Procopio preposito de Clatowia.¹⁴³ Item secundum dedi magistro Stanislao¹⁴⁴ ad Nacionem feria V^a in die Wen-ceslai (28. 9. 1469) ex mandato presidentis Niccolai <de Horzepnik>.

Item suscepi a domino presidente Nicolao II sex. X gr. pecuniam.

Item tradidi ex eadem ab emendacione librorum 16 d.

Item dominica Judica (8. 4. 1470) suscepi a presidente Niccolao I flor. ung.

Item ex mandato domini baccalarii dicti Friczko¹⁴⁵ dedi preposito Mateo baccalario dicto Raysek¹⁴⁶ 15 gr.

Item domino Philippo <de Tyn>,¹⁴⁷ pro tunc fiscario, 7 gr. 5 d. ex illa pecunia, quam suscepi a prescripto presidente.

Anno domini 1470 curente feria IIII^a post festum Georgii (24. 4. 1470) Simon de Rzi-kowicz¹⁴⁸ 1 ratione capta a Johanne de Horzepnik cepit commissibiliter I flor. ung., quem

140) Bac. sub Jacobo de Paczow 19. 8. 1465 (MHUP I-2, s. 89).

141) Bac. sub Jacobo de Paczow 29. 10. 1467 (tamtéž, s. 99).

142) Bac. sub Jacobo de Paczow 29. 10. 1467 (tamtéž, s. 99).

143) Bac. sub Zacharia Hradeczensi 25. 10. 1470 (tamtéž, s. 117).

144) Stanislaus Polonus de Costen (Kościan), bac. sub Joanne de Sztriebro 2. 5. 1462 (tamtéž, s. 80), mag. sub Joanne de Praga 12. 3. 1467 (tamtéž, s. 94), 1471 hospes nacionis Bohemice, viz P. SPUNAR, *Literární činnost utrakvistů*, s. 245-246, č. 168.

145) In MHUP 1/2 non inveni.

146) Viz pozn. 101.

147) Viz pozn. 100.

148) Bac. sub Zacharia Hradeczensi 25. 10. 1470 (MHUP I/2, s. 117).

mutuavit baccalarius Raysek, pro quo Petrus de Benessow¹⁴⁹ volumina tria in vadimonio posuit eo quod ipse hunc flor. persolvere tenetur.

VI. Memorabilia varia

Pag. 228

Item Matheus baccalarius de Strziefbro¹⁵⁰ ammisisse se fatebatur Versualia Modiste coram directoribus et obtulit librum pro eisdem Robertum super Predicamenta K 35¹⁵¹ etc. Et sic domini directores manserunt in illo, si quoque modo et quando ipse <...baccalarius> repererit Versualia, quod contra reponat et suum li<brum> ...at.

Pag. 229

Iste liber Simonis Crispi de Slana,¹⁵² qui fuit rector scole ad sanctum Egidium. Qui volens suum librum habere, debet 1 florenum ung. solvere cum uno libro meo magno in papiero et coopertorio, in quo Sophismata continentur D 9¹⁵³.

Pag. 230

Sermones Conradi in pergamento habet Thobias sacerdos¹⁵⁴ in vadio 1 1/2 sex. gr. a magistro Georgio a sacro Castulo.¹⁵⁵

VII. Res ecclesiae collegiatorum

Pag. 226

Res ecclesie collegiatorum Beate Marie domus Reczkonis.

Primum ornatum purpureum.

Calix argenteus venditus.

Ornatum de fersstat nigrum.

Auleum alabatum.¹⁵⁶

Tabula Beate Virginis cum Cristo maior.

Item corpus spericum.

Tabula minor Beate Virginis a domino Michaele.

Item tabula, in qua futres (?) Cristi a magistro Wylhelmo.

Mensale altaris }
Palla } in ecclesia.

Graduale notatum in pergamento.

149) Bac. sub Wenceslao de Nova Plzna 27. 10. 1466 (tamtéž, s. 91–92).

150) Bac. sub Joanne de Strziefbro 30. 9. 1465 (tamtéž, s. 89).

151) Signatura K 35 připojena k zápisu znaménkem písaře. V úvahu přichází pouze druhé abecedárium knihovny Rečkovy koleje, kde porušený soupis, jak soudím, končí signaturou K 33. Loserth četl Puncta, což je zřejmě mylné.

152) O tomto mistrovi se zájmem o humanistická studia P. SPUNAR, *Literární činnost utrakvistů*, s. 234–236, č. 141–145.

153) Signatura D 9 připsána po straně. Jde o rukopis z prvního abecedária knihovny Rečkovy koleje *Dialogorum Gregorii*. Zápis je mřížován, podle pozdějšího záznamu „iste non est“.

154) Nejspíše farář u sv. Jindřicha v letech 1465–1471 (viz V. V. ТОМЕК, *Dějepis města Prahy IX*, s. 342).

155) Viz pozn. 132.

156) Alabatum = anabathrum, kostelní závěs.

Antiffonarium notatum in pergamento.

Psalteria duo in pergamento.

Vigilie defunctorum in pergamento cum missis notatis

Cancionale primum *Urbs beata Ierusalem* 4 sexterni.

Cancionale secundum 9 sexterni *gsu a my*.

Cancionale tercium 5 sexterni *ut cum Elias*.

Cancionale quartum 7 sexterni *laudamus te*.

Ymnarium notatum in pergamentis.

Item littera notata cum modo pulcro *Gloria superno genitori*.

Coclearia argentea IX.

Astrolabium.

Circinus.

~~Versiculia duplicia ad cancelariam~~

Claves duplices duarum ferarum a libraria.

Altare parvum.

Tabula lapidea.

Tabella lignea.

Tabula ciromancie. ...

~~Lineale ferreum delectur imperpetuta ad cancelariam.~~

Rastrum ferreum ad lineandum.

Sigillum beanorum.

Torcularia VI.

....

Alongal vulgariter pluzecz

Lemfassek (?)

Cistula parva.

~~Tabula lapidea ad scribendum.~~

VIII. Res ecclesiae sancti Stephani in muro

Pag. 228

Res ecclesie sancti Stephani in muro Maioris Civitatis Pragensis, quas vitrici eiusdem ecclesie in sua potestate conservant. Que quondam conscripte sunt per magistrum Wenceslaum de Ostry anno domini 1453°.

Primum Missale notatum in alba cute.

Item Viaticus secundum rubricam monachorum.

Item calix argenteus datus pro anima Dominici parochiani eiusdem parochie per suam coniugem.

Item pixis¹⁵⁷ argentea ponderans decem novem lothones data pro anima Terklerzky.¹⁵⁸

Item ornamentum de axamit flaveum modry.

Item ornamentum sscacatus ssachowany ~~cum apparatu~~.

Item ornamentum s klobuky Ssilherowy.

157) Pyxis = pyxides, krabice, kasa.

158) Patrně jde o členku rodiny Terklérů, která vlastnila cihelnu vedle kostela sv. Štěpána ve zdi. Viz V. V. ТОМЕК, *Dějepis města Prahy II*, 2. vyd. Praha 1892, s. 334–335.

Item ornatum axamitowy nigrum, sine apparatu.

Item dwa hedbabniki.

Item trzi sstoly.

Item cappa rubea facta de ornatu rubeo antiquo.

Item ampulle tres.

Item campanule due.

Item agenda in pergamento.

Item una sexagena grossorum dari debet pro lampade de domo Kokuotkuow contra chorum ecclesie sancte Anne.

Item una sexagena dari debet pro emenda ecclesie de Collegio reczkonis.

Item ornatum cum aviculis et rubea cruce datum per dominum Duchkonem, capellanum Collegii Reczkonis.

Item mensale cum pretexta datum per magistrum Hilarium.

Item ale pendentes circa altare magnum.

Pendile ante altare rubei et viridis coloris.

Duo vexilla a Dominici uxore.

Duo vexilla parva.

Duo vexilla linea flavea cum ymaginibus.

Duo mensalia cum pretextis albis.

Item mensale sine pretexta.

Tabula cum crucifixo magna.

Duo candelabra stannea.

Item coopertorium feretri cum lintheamine.

IX. Conspectus divisionis scientiarum, artium mechanicarum liberaliumque

Pag. 104

Habitus est qualitas insensibilis, quam quis <...ndo> potest agere quando vult, vel qualitas insensibilis similiter radicata in subiecto; et diffinitur mobilis ab eodem.

(1.) habitus corporis [et] est qualitas corporis radicata in membris exterioribus promptificans ipsum corpus ad aliquid prompte et delectabiliter faciendum. <Et est> duplex:

(1.1) quidam consequens naturam, ut fortitudo corporis vel sanitas. Si est, diffinitur mobilis a subiecto; et non est per artem introducta,

(1.2) alius acquisitus, ut fortitudo vel sanitas. Si est, diffinitur mobilis a subiecto; et est per artem introducta.

(2.) habitus anime [et] est qualitas insensibilis radicata in anima <vel est> qualitas insensibilis anime acquisita per bonum vel malum usum; diffinitur mobilis a subiecto. <Et est> duplex: (2.1) infusus, quem multi sancti habuerunt; unde dicit Philosophus, quod sepe hominibus dormientibus habitus infundunt, et sic secundum theologos fides, spes et caritas dicuntur habitus infusi,

(2.2) acquisitus; <et est> duplex:

(2.2.1) moralis, secundum quem prompte et delectabiliter homo disponitur ad volendum et faciendum aliquid tamquam bonum per se vel apparens; <et est> duplex:

(2.2.1.1) virtuosus, quo mediante vult homo rectum finem et media in hunc finem ordinata, ut temperancia, mediante qua homo vult vitam felicem et virtuosam in hac vita, et media, puta usus ciborum, potuum et venereorum secundum dictaturam recte rationis,

(2.2.1.2) viciosus, mediante quo homo vult finem perversum et media irregulata ad hunc finem consequendum, ut intemperancia, qua mediante homo vitam voluptuosam tamquam finem prosequitur, et media irregulata, puta inordinatas delectaciones circa gustum et tactum.

(2.2.2) intellectualis; <et est> duplex:

(2.2.2.1) verorum, secundum quem contingit verum dicere, vel

(2.2.2.1.1) cum formidine ad oppositum, et sic est opinio,

(2.2.2.1.2) sine formidine ad oppositum, et sic est quintuplex, <scilicet> ars, prudencia, sciencia, sapiencia, intellectus,

(2.2.2.2) falsorum, secundum quem contingit semper dicere falsum, <et sic est quadruplex, scilicet> inercia, inprudencia, ignorancia, insipiencia.

Quinque sunt habitus anime intellectuales acquisiti verorum. Est genere subalterno et secundum divisionem mediatam, secundum quam constitit verum dicere, <est> sine formidine ad opositum, scilicet ars, prudencia, sciencia, sapiencia et intellectus, quorum sufficiencia potest sine obiectu <esse> sicut in natura.

Obiectum habitus veri aut est

(1.) practicum, id est operabile ab homine sine intellectu humano; aut est

(1.1) factibile, id est exiens extra ipsum operantem et non manens in operante. Sic recta illa est ars, non ars est recta ratione factibilium ex VI° Ethicorum,

(1.2) agibile, id est non exiens extra operantem, sed manens in ipso. Sic est prudencia, unde prudencia est habitus recta ratione activus. Prudentis enim officium est recte consulere, recte sapere, recte meditare ex 6° Ethicorum.¹⁵⁹

(2.) speculativum aut est

(2.1) dependens, et sic principiatum. Illi correspondet sciencia, nam ex 6° Ethicorum: Sciencia est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus,¹⁶⁰ vel est habitus, secundum quem homo veritates conclusionales ex veritatibus premissorum demonstrative est cognoscitivus,

(2.2) independens, et sic principium. At tale principium est

(2.2.1) complexum cognoscendi aliqua principia. Sic est intellectus, quoniam intellectus est habitus priorum principiorum cognoscendi. Prima autem principia cognoscendi vocantur propositiones in aliquibus facultatibus primo note,

(2.2.2) incomplexum essendi aliquorum principiatorum. Sic est sapiencia. Sapiencia enim est habitus de primis principiis essendi, ut de primo ente independente de intelligenciis a materia separatis.

Sed omissis omnibus aliis habitibus solum de arte contendamus. Est autem ars habitus intellectualis acquisitus recta ratione factivus. Factibile autem bonum est duplex: quoddam

159) Aristoteles, Ethic., lib. 6,8: „prudens enim hoc maxime proprium munus esse dicimus, bene consultare“.

160) Aristoteles, Ethic., lib. 6,3: „scientia ergo habitus est ad rem demonstrandum“.

respiens corpus, sicut tunica et cibus, quoddam respiciens animam, sicut sermo verum et falsum, ut dicit Philosophus primo Perhymenias. Sunt ergo ea, que sunt in voce earum, que sunt in anima passionum note.¹⁶¹ Unde anima humana ex sententia communi philosophorum naturaliter appetit uniri corpori et naturaliter odit dissolvi ab eo. Videmus ergo, ratio humana carnis multiplicem defectum cepit sollicitari, qualiter defectibus illis occurrat. Vidit etiam res corporales in hoc mundo forinsecus posse sibi esse ad corporale sub||pag. 105||sidium. excogitant multiplices artes operativas in rebus exterioribus propter proprium corpus, quomodo facilius et melius posset necessitatibus corporalibus subvenire, ut vestium de lana, ciborum de carnibus, armorum de ferro et ligno, et sic de aliis. Ex quo patet, quod ars mechanica est res operativa circa res humanas corporales propter necessitates corporales tollendas. Ex qua descriptione habetur obiectum artis mechanice,¹⁶² puta res corporales forinsece usui humano apte et finis, scilicet necessitatibus corporalibus subvenire.

Et secundum Hugonem¹⁶³ sunt VII <artes>, quarum

(1.) tres pertinent ad extrinsecum corporis:

(1.1) lanificium, quod continet omnia genera texendi, retorquendi in lana, lino, pello (sic) et sic de aliis consequenter,

(1.2) armatura, que continet omnia genera faciendi arma, sive talia arma si<n>t bellica, sive si<n>t arma conservancia hominem a caumatibus, ymbribus et pluviis et ad ipsam spectat omnis materia lignorum, metallorum, arenarum, argillarum et sic de aliis. Circa quam materiam operantur varii artifices, sculptores, fusores, maleatores, domificatores, cementarii et sic de aliis,

(1.3) navigacio, que continet sub se omne genus negociandi in emendis, in vendendis commutandisque mercibus domesticis et peregrinis.

(2.) Quatuor vero relique ad intrinsecum anime spectant:

(2.1) agricultura, que consistit in excollendis agris, nemoribus, pascuis et ortis,

(2.2) venacio, que continet sub se augupium (sic), piscaturam et omnem apparatus ciborum, saporum et potuum et universaliter omnia officia pistorum, carnificium, coccorum et cauponum,

(2.3) medicina et hec operatur in carne, presertim humana, ab intra purgando, laxando, confortando et ab extra ungenta et emplastra applicando, urendo et secando. Considerat etiam occasiones exteriores sanitatem corporis impediens vel promoventes, scilicet aerem, motum, quietem; interiores, ut repleciones, minucionem, sompnium et vigiliam, et accidentia anime ut gaudium, tristitiam, iram vel melancoliam. Hec enim temperata proficiunt ad salutatem, imtemperata ad egritudinem,

(2.4) theatrica,¹⁶⁴ que ars ludorum appellatur a teatro nuncupata, ubi populus ad ludendum convenire consuevit et sic aleas ludebant, in musicis instrumentis et odis psallebant, in fanis solempni tempore laudes canebant. Calor enim naturalis per tales ludos, dum fiunt moderate, excitatur et leticiam provocat, que est confortativa omnium virium naturalium.

161) Aristoteles *De interpretatione* 1: „sunt notae eorum, quae sunt in voce, atque ut litterae non sunt apud omne eadem, ita nec voce sunt eadem, sed passionis animi“.

162) [mechanice] ce podtečkováno.

163) Roz. Hugo de Sancto Victore, *Didascalicon II*, c. 20–29, Migne (ed.), PL 176, 759A–763D.

164) Theatrica, cod. thearia.

Ex istis omnibus dictis patet, quod artes mechanice habent ortum ex desiderio, quod habuit natura humana occurrendi corporalibus defectibus, et possibilitate hoc efficiendi. Patet, quia finis talium arcium est operari. Ad operari autem duo requiruntur, scilicet velle et posse. Cum igitur anima humana vidit res forinsecas esse dispositas pro humana utilitate, voluit et potuit in ipsis diversa opera operari. Hec autem omnes generali nomine mechanice nuncupantur, id est non naturales. Opus enim artificis non est naturale, imitatur tamen naturam in quantum posset, ut patet 2° Posteriorum: ars mutatur naturam in quantum posset.¹⁶⁵ Qualiter autem opus artificis mutatur opus nature, declaratur: Qui statum fundavit (sic), hominem intuitus est; qui domum fecit, montem aspexit, ut scilicet faciat consimile edificium, in quo plurima non possit detineri (?). Qui usum vestimentorum invenit, lignum vel volucrem intuitus est, cortex enim ambit arborem et penna tegit volucrem, piscem squama. Omne pilus natura illis procedit, quia ratione carent, homo autem per arte talia acquisivit.

Vel dicuntur mechanice, id est adulterine. Mechanicum enim adulterinum vocatur a mechore, mecharis, quod est luxuriari, quia sunt de operacionibus, qua afficiunt corpus et maculant et impediunt animam a speculatione divinorum, que speculatio consistit in habitu sapientie. Faber enim vel alius manualis infra illud tempore, quo fabricat vel manualiter operatur, impeditur <a habitu> sapientie, qui est contemplatio divinarum rerum, et ergo tunc mechat, quia divertit se a principali bono ad alium bonum, scilicet ad bonum utile et servans. Sic ergo patet, quod propter defectum corporis artes mechanice semper (?) invent...

Pag. 106

Omnis ars liberalis vel est circa

(1.) sermonem, aut

(1.1) congruum vel incongruum. Sic est grammatica, que est ars de sermone docens recte, quod notum est facere. Nam prius res ab intellectu humano aliquo modo cognoscitur et postea ostendit<ur>, quasi iste terminus vel questio illam rem significabit, et hoc sub congruitate,

(1.2) ornatum vel inornatum. et sic est rethorica, que est ars de sermone ornato vel inornato. Ornatus autem sermo in propositione dicitur sermo, quo orator persuadet iudici propter hunc finem, ut intencio oratoris, qua intendit aliquod bonum utile vel honestum, per sententiam iudicis elucescat verbi gracia. Iintendit orator fortem de exilio libere reducere ad civitatem: accedit iudices, facit exordium commendatum, narrat, petit et conclusive ostendit, quid utilis vel inutilis ex eius reduccione sequeretur (sic),

(1.3) verum vel falsum. sic est logica, que est ars de sermone vero vel falso et sic racionacio docens principaliter modum investigandi ignotam veritatem. Nam omne, quod aliquis scientificè cognovit, aut diffinitive aut divisive aut syllogisticè aut ex aliquibus premissis cognoscit. Unde loyca est ars liberalis docens, quo modo recta constituatur diffinitio, divisio et syllogismus. Hec autem omnia ideo disponit, ut in qualibet facultate per applicationem horum instrumentorum illud, quod est ignotum, inveniatur. Propter hoc dicitur ars arcium ratione communicantis, quia obiectum suum facit communem per applicationem instrumentalem cuilibet scientie specialis;

165) Non inveni.

(2.) quantitatem aut

(2.1) discretam, <et sic> dupliciter

(2.1.1) aut discretam absolute sumptam, qualis est numerus. Et sic est aritmética, que est ars liberalis docens regulariter numeros formare, quibus mediantibus quecumque res possunt numerari,

(2.1.2) aut circa discretam contractam, qualis est numerus sonorum. Et sic est musica, que est ars liberalis, qua mediante aliquis scit libere et prompte per instrumenta ad hoc disposita proporciones sonorum delectaciones causancium invenire,

(2.2) continenciam, aut circa

(2.2.1) celestem. Sic est astronomia, que est ars liberalis, qua mediante aliquis scit libere et prompte per instrumenta ad hoc disponita quantitates corporum celestium, loca, distancias etc. invenire,

(2.2) terrestrem. Sic est geometria, que est ars liberalis, qua mediante aliquis eciam quantitates terre, altitudines, profunditatem, planicies vel distancias invenire.

Propter autem defectum anime artes liberales sunt invente. Quod sic patet, quia dicit Philosophus in 3° De anima:¹⁶⁶ Anima in principio sue creacionis est sicut tabula rasa, in qua [vel] est depictum; possibile est tamen ipsam depingi scienciis et virtutibus. Videntes igitur philosophi genus humanum sic abiectum, quod dum nascitur, in toto est abiectum a scienciis, que sunt anime perfecciones, ceperunt ingeniari, quomodo nature humane sic lapse subvenirent, et invenerunt sciencias et artes. Per consequens poterit ipsa natura humana reformari. Unde artes, per quas anima humana exercet factibilia ipsam animam concernencia, artes liberales vocaverunt. Et sic septem in genere subalterno vel in specie et secundum divisionem mediatam, scilicet grammatica etc. Tres, puta grammatica, rethorica, loyca, dicuntur triviales, quasi tres vie in unum finem tendentes, scilicet sermonem. Alie quatuor, scilicet musica, arismetica, geometria et astronomia, sunt quadriviales, id est quatuor vie in unum finem tendentes, scilicet quantitatem. Quarum arcium liberalium sufficiencia potest capi ex objecto, circa quod versantur. sic etc.

Ars liberalis est habitus intellectualis acquisitus recta ratione factivus libere. Non sic libere, quia sit voluntarie fructus, licet hoc sit verum, sed sit, quia per istas artes homo non impeditur, sed promovetur, ut possit fieri in id, ad quod primo et per se est ordinatus, scilicet ad intelligendum et speculationem et maxime primam causam.

166) Aristoteles, *De anima* III, 4: „Oportet autem in ipso nihil esse, perinde atque in tabula nihil est actu scriptum“ (jiná citace 429b30–430a3).

XXI. Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské

Zmařené snahy o restauraci vysokého učení – Zemská utrakvistická univerzita – Zaměření a rozsah výuky – Nesmělé počátky humanistické elokvence – První mezi proními: M. Václav z Chrudimě

Pražská univerzita měla pro šíření humanismu v českých zemích mimořádný význam, neboť se na ní vzdělávali budoucí písaři městských kancelářů a kantoři městských škol, kteří byli po celé 16. století nadšenými, i když ne vždy tvůrčími šíriteli humanistických ideálů. Nebude proto bez užitku zjistit, zda k rozhodující změně v univerzitní výuce nedošlo snad již v době poděbradské, z které jsou známy první zprávy o pronikání humanismu na univerzitní půdu.

Zmařené snahy o restauraci vysokého učení

Z kdysi slavného Karlova učení zbyly po husitských válkách žalostné trosky.¹ Bouřlivá doba, která nejednou učinila z Prahy krvavé bojiště, nepřála klidným studiím. Ještě jiné okolnosti však nebyly pražské univerzitě příznivé. V souvislosti s rozvojem a laicizací národních kultur bylo v sousedních zemích založeno několik univerzit. Dosud jedinému vysokému učení ve střední Evropě se tak dostalo soupeřů hned z několika stran. Na počátku třicátých let 15. století přicházeli do Prahy už jen studenti z Čech a Moravy. Nemalelou úlohu tu měl, jak ještě uvidíme, i vývoj náboženských poměrů. Studenti z katolických, převážně německých krajů dávali přednost Lipsku, Vídni nebo Krakovu.²

Také po stránce hospodářské utrpěla univerzita ve válkách značné škody. Během bojů vymáhali kolejní mistři dávky z poddanských vesnic, které byly hlavním zdrojem jejich příjmů, jen s největšími obtížemi. Po roce 1434 došlo

1) Univerzitní dějiny v době po válkách husitských nebyly dosud zevrubně zpracovány. Poměrně nejvíce zpráv přináší 9. sv. *Dějepis města Prahy* V. V. TOMKA, Praha 1893, s. 188–241. Něco málo je u Zikmunda WINTRA, *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*, Praha 1897. V dalším spise téhož autora, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, je 15. století věnována malá pozornost. Syntetické přehledy Václava NOVOTNÉHO, *Univerzita Karlova v minulosti*, Praha 1922; a Otakara ODLOŽILÍKA, *Karlova universita 1348–1419*, Praha 1948, jsou příliš stručné, aby mohly říci něco nového. [Po publikaci této statě vyšly *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, do nichž jsem spolu s Miroslavem TRUCEM přispěl kapitolou Pražská universita v období humanismu a reformace (s. 77–121). Michal SVATOŠ v kapitole Kališnická univerzita 1419–1556 prvního svazku *Dějin Univerzity Karlovy 1347/48–1622*, Praha 1995, s. 205–212, do výkladu začlenil poznatky svého výzkumu studentských kolejí.]

2) [Zčásti jsem tu již mohl využít výsledku výzkumu univerzitní frekvence, na němž jsem se podílel spolu s Miroslavem TRUCEM: *Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 7–46, přetisk v tomto souboru.]

k jisté konsolidaci zásluhou císaře Zikmunda, který 6. července 1435 nařídil, aby zboží, která byla za války učením odňata, byla mu zase vrácena.³ Neobývané koleje chátraly rok od roku. V padesátých a šedesátých letech bylo proto nutno některé nákladně opravit, jiné zbourat. Tak byla v letech 1463–1464 zbourána medicínská kolej, neboť medicíni neměli zájem na její obnově.⁴ Před tím byl již zrušen dům chudých studentů u sv. Valentina a propůjčen k obývání Katruši Bezručkové a její dceři Magdaleně.⁵ Také největší kolej Karlova utrpěla nepřízní doby. V roce 1463 byly zdi Aristotelova a Platonova lektoria tak špatné, že je shromáždění fakulty rozhodlo zbourat. V lektoriu teologickém bylo pak nutno opatřit sklo do oken, aby nepohoda nebránila mistrům číst a disputovat.⁶ Zatímco jedny koleje byly rušeny, druhé dvě byly velkým nákladem zřízeny. První z nich, vzniklá z nadace staroměstského patricije Jana Rečka, patřila dokonce k největším v Praze.⁷ Kolej Laudova, zřízená o něco později (1460), byla určena studentům, „kteří by se chtěli učit v písmě, a když by toho umění došli, aby od hodných biskupů světíce se, slovo boží věrně vedli“.⁸ Menšího rozhojnění nadací se dostalo také některým jiným kolejím, zvláště koleji národa českého. Je příznačné, že to byli především měšťané a bývalí členové univerzity, kteří svými odkazy na pražské učení nejvíce pamatovali.

Nelze říci, že by pražští mistři nejevili snahu obnovit bývalý věhlas svého učení. Stojíce na krajní pravici husitského hnutí, byli nakloněni ke kompromisům již v době, kdy se o konečném výsledku ještě rozhodovalo na bitevním poli. Proto požadavek císaře Zikmunda, aby se na univerzitu mohli vrátit z vyhnanství i mistři přijímající pod jednou, nenarazil na nějaký zásadní odpor.⁹ Hádky a spory mezi mistry narušovaly jejich jednotu, ostatně nikdy zvláště pevnou, a připravovaly půdu pro zesílení rekatolizačních snah ve čtyřicátých letech.¹⁰ Proto když v lednu 1441 tehdejší rektor Augustin z Klatov spolu s mistry a studenty navštívil v domě

3) Na to upozornil již V. V. TOMĚK, *Děje university pražské I*, Praha 1849, s. 289–290. Zikmund na kolejní zboží pamatoval v Zápisu pro Pražská města, František Palacký (ed.), *AČ III*, Praha 1844, s. 433.

4) *Liber decanorum facultatis philosophicae*, MHUP 1/2, s. 85.

5) Podle listu z r. 1442, který je uložen v Archivu Univerzity Karlovy, sign. I, 82.

6) *Liber decanorum*, MHUP 1/2, s. 81. Nejpodrobněji se zabýval Karlovou kolejí v našem období V. V. TOMĚK: *Paměti kollegiátů kolleje Karlovy*, ČČM, 21, 1847, s. 382–401 a 522–540.

7) Podle povšechného přehledu finančních příjmů z r. 1567 byla Rečkova kolej hned za kolejí Karlovou. Srov. V. V. TOMĚK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 200. [Písemnosti k zakládacímu aktu vydal Michal Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14/1–2, 1974, s. 121–160.]

8) O nově založených kolejích více u V. V. TOMĚKA, *Dějepis města Prahy IX*, s. 193–200. [Dnes lze již odkázat na základní studie Michala Svatoše: *Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 71–96; a cit. již studii Jan Reček a jeho písemná pozůstalost.]

9) Tak V. V. TOMĚK: *Děje university pražské*, s. 289–290. Třeba ještě dodat, že Zikmund 12. dubna 1437 potvrdil pražské univerzitě práva a privilegia udělená jeho otcem Karlem IV. a bratrem Václavem IV. (Archiv UK, Listiny I/74).

10) Mistr Jan z Borotína šel dokonce tak daleko, že složil potupné latinské rýmy na Rokycanu, které mu anonymně poslal. Vydal je Konstantin von Höfler, *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen II* (FRA VI/2), Wien 1865, s. 832–835. [Této etapě je v poslední době věnována značná pozornost. Srov. zejména studie Blanky ZILYNSKÉ, *Biskup Filibert a české země*, in: *Jihlava a basilejská kompaktáta*, Jihlava 1992, s. 56–94; a Kateřiny HORNÍČKOVÉ, *Mezi tradicí a inovací. Náboženský obraz v českém utrakvismu*, in: *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010, s. 81–96, kde další literatura.]

U Slona legáty papeže Felixe, aby je poctil konfety z lékárny, dával tak nepřímou najevo, že si je univerzita vědoma případné podpory ze strany kurie pro posílení její mezinárodní prestiže.¹¹ Kurie si zase naopak dobře uvědomovala úlohu, kterou by mohla hrát rekatolizovaná pražská univerzita v boji proti českému kacířství.¹² Zcela nečekanou, a proto snad tím významnější pomoc měli pro ni znamenat němečtí studenti, přišli v první polovině čtyřicátých let do Prahy.¹³

Roku 1443 došlo totiž na vídeňské univerzitě ke sporům s městem i v učení samém. Část nespokojených mistrů a studentů se rozhodla Vídeň opustit. Obrátila se proto, jak se zdá, prostřednictvím některých pražských mistrů nebo spíše prostřednictvím dvou vídeňských bakalářů, kteří již v Praze studovali,¹⁴ na pražskou obec s žádostí, aby jim bylo dovoleno studovat a působit na Karlově učení podle bývalých svobod a obyčejů. Ta 24. srpna téhož roku svolila, když se před tím poradila s hejtmany pražských měst a zástupci univerzity. Podmínkou bylo, že nebudou kaceřovat Čechy pod obojí způsobou.¹⁵ Již koncem listopadu byli fakultním sborem přijati do učení dva bývalí vídeňští bakaláři Henricus de Hylpruna a Bertholdus de Burlaco, v prosinci byla kladně vyřízena žádost bakaláře Ondřeje z Budějovic, v lednu následujícího roku Jana Walta z Nurtingen.¹⁶ Novina o příchodu vídeňských studentů a bakalářů do Prahy se brzo roznesla a přiměla příslušníky i jiných univerzit, aby se buď ze zvědavosti, nebo pro výhody, jichž se jim v Praze mohlo dostat, vydali na cestu do Prahy.¹⁷ V letech 1441–1449 žádalo o přijetí na pražskou artistickou fakultu celkem 25 německých bakalářů. 10 jich přišlo z Vídně, pět z Erfurtu, dva z Lipska, jeden z Heidelbergu a čtyři neznámo odkud. Přijato jich však bylo jen 22, neboť žádostem třech bakalářů nebylo z neznámých důvodů vyhověno.¹⁸

Počet německých studentů stoupal rok od roku. Byl-li celkový poměr bakalářských zkoušek od listopadu 1441 do dubna 1445 19 : 4 ve prospěch českých studentů, změnil se v době od dubna 1445 do dubna 1449 výrazně ve prospěch druhé strany, i když si čeští studenti udrželi malou převahu (29 : 27). Ve zmíněných letech složilo bakalářské zkoušky na pražské artistické fakultě celkem 31 Němců. Německých studentů bylo však v Praze nepochybně více, neboť u všech se nedá předpokládat dokončení studia.¹⁹ Rychle přibývalo také mistrů německé národ-

11) *Staré letopisy české. Z vratislavského rukopisu...*, František Šimek (ed.), Praha 1937 (dále SLČ), s. 91.

12) Univerzita byla např. roku 1441 žádána, aby učinila poslušnost pražskému arcibiskupu Mikulášovi, který byl ustanoven basilejským koncilem (SLČ, s. 94).

13) O této epizodě stručně zmínky u Z. WINTRA, *Děje vysokých škol*, s. 14; a u V. V. TOMĚKA, *Dějepis města Prahy IX*, s. 190, a 215.

14) Johannes Mylbrun byl přijat za člena fakulty 9. října 1442, Jacobus de Narth o několik dní později. Oba byli již v dubnu promováni pod mistrem Janem Příbramem na mistry (*Liber decanorum*, MHUP 1/2, s. 16–18).

15) SLČ, s. 98–99.

16) *Liber decanorum*, MHUP 1/2, s. 20–21.

17) První němečtí studenti a bakaláři skládali zkoušky v neobyčejně krátké době. Volná místa v pražských kolejích byla zajisté také lákavou pobídkou.

18) *Liber decanorum*, MHUP 1/2, s. 31–32.

19) Protože nejsou dochovány univerzitní matriky, je někdy zjišťování národnosti sporné, zvláště pokud šlo o studenta z národnostně smíšeného území. V takových případech jsem postupoval podle okolností.

nosti. Byl-li v děkanském období Mořice z Benešova (listopad 1443 – duben 1444) ze 14 mistrů jen jeden německý, za děkanátu Jana z Čáslavě (duben 1447 – duben 1448) připadal již na každé dva mistry české jeden Němec. S výjimkou tří byli všichni odchovanci pražského učení.²⁰

V činnosti německých studentů, bakalářů a mistrů na pražské univerzitě ve čtyřicátých letech 15. století vystupují do popředí dva výrazné rysy. Předně snaha upevnit postavení německého národa na univerzitě. Užívám tohoto termínu podmíněně, protože nikde není náznak, že se němečtí mistři a studenti takto již konstitovali. Nicméně by však k tomu brzy došlo, kdyby ovšem pobyt německých studentů v Praze nebyl jen krátkou epizodou.²¹ Němečtí studenti skládali zkoušky většinou u mistrů své národnosti. Z 31 bakalářských gradů byly jim jen tři uděleny českými mistry. Naproti tomu všech sedm mistrovských promócí bylo pod mistry českými, neboť v letech 1443–1445, kdy se odbývaly, nebylo ještě Němce ve funkci examinátora. Němečtí studenti také plně využívali výhody slevy poplatků v případě chudoby. Jako svědci jejich žádostí vystupují vždy, a tady ovšem zcela pochopitelně, mistři němečtí. Hlavou německých příslušníků univerzity byl v této době nepochybně M. Jindřich Dornde de Spineto, který se stal dokonce v dubnu 1446 děkanem fakulty.²²

Druhým rysem jejich aktivity bylo úsilí o stabilizaci vztahu univerzity a papežské kurie. V tom jim byli nápomocni i někteří čeští mistři. Hlavní podíl tu opět připadl mistru Jindřichovi de Spineto, který se vydal roku 1447 na cestu do Říma. Jeho posláni bylo úspěšné.²³ Papež Mikuláš V. potvrdil všechna univerzitní privilegia, a korunoval tak úsilí obou stran o návrat starých poměrů. Papežská bula byla slavnostně přečtena v kostele Matky boží před Týnem, po zpívané mši a kázání mistra Jana Příbrama.²⁴ Leč tyto poměry neměly mít dlouhého trvání. Dříve než si ukážeme proč, věnujme ještě jednou pozornost činnosti německého národa na pražské artistické fakultě, jak nám ji ukazuje tabulka na následující straně.

Vzrůstající úloha neformálního sdružení německého národa na pražské univerzitě i rekatolizační snahy s ní spojené byly pozorovány kališnickou veřejností s obavami. První incidenty jsou známy již z roku 1444, tedy z doby těsně po příchodu prvních německých studentů do Prahy. Starý letopisec podává zprávu jen o jejich důsledku: „Téhož léta v pondělí po sv. Vavřinci (17. 8. 1444) rektor učení pražského s doktory, mistry, bakaláři a studenty vstúpili na staroměstský Rathúz

20) Erfurtští mistři Jindřich ze Staffelsteynu a Konrád de Campidona byli přijati 28. července 1446 (*Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 31). Vídeňský mistr Sifridus de ... (nečitelné) byl přijat 18. října 1445, dlouho se však v Praze asi nezdržel (tamtéž, s. 28).

21) V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy IX*, s. 215, připustil, že rozdělení na národy mohlo hrát jakousi úlohu v době panství Menharda z Hradce nad Prahou.

22) Němečtí mistři v Praze působili jako examinátoři (Jan z Heilpruna, Jindřich Dornde a Jindřich de Staffelsteyn), kolektorem poplatků byl Jan z Teplic a Petr Pillerszyt dispensátorem odpovědným za rozdělení lekcí.

23) Živější styk mezi kurii a pražskou univerzitou je možno pozorovat již od léta 1445, kdy Prokop z Rabštejna přivezl pražským mistrům příznivou bulu papeže Evžena. Srov. SLČ, s. 103 a 108.

24) O kázání Jana Příbrama SLČ, s. 111.

Děkanské období	Bakaláři		Bakalářské zkoušky		Mistrovské zkoušky		Mistři regenti	
	ž	p	N	o	N	o	N	o
X. 1441/X. 1442	1	1		1				15
X. 1442/X. 1443	1	1		8	3	4		14
X. 1443/IV. 1444	4	4		6	1		1	14
IV. 1444/IV. 1445	7	7	4	6	2	1	2	17
IV. 1445/IV. 1446	8	8	9	14		1	5	15
IV. 1446/IV. 1447	2		12	7			8	15
IV. 1447/IV. 1448	2	1	5	9	1	3	9	14
IV. 1448/IV. 1449			1	7		3	9	15
Celkem	25	22	31	58	7	12	-	-

N - Němci, o - ostatní, ž - žádosti o přijetí, p - přijato

před pány konšely, žalující na některé laiky, kteříž učinili šanc na studenty, zvláště kterýž v nově přišli učení.“ Páni konšelé slíbili, že potrestají viníky a napomenuli studenty k mravnému životu.²⁵ Mistři i studenti, kteří si stěžovali, sešli se pak s některými konšely ještě jednou, a to na podzim roku 1448 při společném útěku z Prahy. Týž letopisec k tomu s patrným potěšením dodává: „...a Papoušek mistr, farář od Matky boží z Tejna, kteříž od legáta svrchupsaného byl rozhřešení přijal, že i pod dvojí způsobu rozdával, a Němci protivníci opět z kolejí pryč jidechú.“²⁶ Dobyť Prahy Jiříkem z Kunštátu tak uzavřelo první etapu v dějinách pohusitské univerzity. Zásahem politického činitele byl natrvalo Karlovu učení určen charakter univerzity národní, i když v jeho pozadí nestály přímo důvody národnostní, nýbrž mocensko-ideologické. Náboženské uniformity na univerzitě sice dosaženo nebylo, avšak mistři, kteří se v předcházejících letech nejvíce zkompromitovali, museli učení opustit.²⁷

Zemská utrakvistická univerzita

Učební sály i koleje, které po odchodu cizinců na delší čas utichly,²⁸ se brzy zaplnily domácími studenty a mistry. Kališnická strana, jejíž oligarchická skupina nyní vystřídala u moci katolickou kliku Menharta z Hradce, začala si bedlivěji hledět výchovy svého kněžského dorostu. Několika vybraným nadaným uchazečům bylo umožněno studovat na italských univerzitách, pro ty, kteří zůstali doma a měli se vzdělávat v teologii, založil horlivý přívrženec pod obojí Matěj Louda z Chlumčan

25) F. ŠIMEK, SLČ, s. 100. Srov. jiné místo SLČ, kde v charakteristice poměrů ve 40. letech čteme „v kolejích německých studentuov i mistruov bieše“ (s. 111–112).

26) Tamtéž, s. 111–112.

27) Vedle Papouška ze Soběslavi také Pavel Židek a Jan Příbram.

28) Po zápisu o pořadí přihlášených na bakalářské zkoušky o čtyřech sudých dnech podzimních r. 1448 následuje poznámka: „paucitas baccalariorum, magistrorum autem nullus propter disturbium in regno pro tunc factum“ (*Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 38).

novou kolej. Shodou okolností však ti, do nichž byly vkládány největší naděje, podleli italskému katolickému prostředí a stali se platnými pomocníky, ne-li inspirátory militantního českého katolicismu šedesátých let.

První náznaky budoucího rozkolu univerzity se objevily v březnu 1456, kdy vznikla pře skrze některé čekatele bakalářského gradu, kteří odmítli přísahat na kompakтата. Spor byl sice urovnán, měl však dohru ještě v červnu, kdy se přišlo na to, že některá ustanovení statut byla nově zfalšována.²⁹ Mezitím v dubnu došlo k neshodě při jednání o přijetí nových mistrů do fakultní rady. Mezi žadateli byl též Václav Křižanovský a Jan z Krčína. Mistři, kteří o žádosti rozhodovali, se rozdělili do dvou táborů. Spor nakonec rozhodl děkan Stanislav z Velvar tak, aby byli přijati ti, kteří dokončili biennium.³⁰ V dalších třech letech není zpráv o nějakých významnějších rozmíškách. Bylo ticho před bouří. Kališníci mistři, podporovaní Jiřím z Poděbrad a Janem Rokycanou, se připravovali k rozhodnému vystoupení. Soudě podle pozdějšího významu, stál v jejich čele mladý kališník Václav Koranda ml. Předáci katolíků se zatím vzdělávali v Itálii. Mezi oběma stranami, nesouhlasící ani s jednou, stála hrstka přívrženců nedávno konstituované Jednoty bratrské. V prosinci 1459 se vrátil Křižanovský s Krčínem z Itálie.³¹ Přišel čas k měření sil.

Záminkou se stala děkanská volba v dubnu 1460. Většinou hlasů byl zvolen Václav Koranda ml. Avšak mistři Stanislav z Velvar, Václav Křižanovský, Jan Krčín, Mikuláš z Hořepníka, Valentin z Rakovic a Jiří ze Starého Města prohlásili volbu za neplatnou i nedůstojnou, odvolávajíce se na jakousi námitku vznesenou M. Janem z Kravína. Od svého stanoviska neustoupili ani na shromáždění, jež bylo svoláno druhého dne. Tu po dlouhé době opět zasáhla přímo moc majestátu.³² Král volbu schválil. Opozice však přesto volbu neuznala a zastavila své přednášky a disputatione.³³

S podporou krále i dolní konzistoře bylo možno protivné mistry jednoho po druhém z fakulty odstranit. Katoličtí mistři se pojednou přestali o univerzitu zajímat. Václav Křižanovský po nechutných sporech o vypůjčené knihy z knihovny koleje národa českého, které byly řešeny, ale nevyřešeny rektorským soudem, nechal se nakonec škrtnout ze seznamu členů univerzity.³⁴ Také boloňský mistr Jan

29) Spor by byl jasnější, kdyby se zachovala rektorská matrica, v níž byla celá záležitost lépe osvětlena než v děkanských aktech. Srov. *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 53–54, 64–65. [Obširně celý spor pojednal Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský IV* (České dějiny III/4), Praha 1962, s. 236–252.]

30) Oba mistři by byli podle toho přijati, protože jim uplynula téměř celá dvě léta od mistrovské promoce (MHUP I/2, s. 53). Podrobněji k tomu Tomáš KALINA, *Václav Křižanovský*, ČČH, 5, 1899, s. 334.

31) Podle děkanské knihy byli oba přijati 9. prosince 1460 [!] „pro doctoribus nostrae universitatis Pragensis“. Správná datace má však být 9. prosince 1459, neboť se oba zúčastnili pražských dubnových událostí roku 1460. Chyba nastala zřejmě přehozením zápisu v MHUP I/2, s. 70.

32) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 75–76. Poznámka na okraji glosuje králův zásah takto: „Simile contigit a[nn]o 1409. Dissidentibus magistris rex Wenceslaus decanum firmavit etc.“ Vratislavský prokurátor si na to v roce 1462 postěžoval papeži: „Item rex permisit mox post assumptionem suam omnes sub una specie doctos viros et studentes de collegio Pragensi depellere ...“ (Max JORDAN, *Das Königtum, Georg's von Podiebrad*, Leipzig 1861, s. 361).

33) Václav Koranda v *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 76: „nec regiae mandato celsitudinibus, nec ordinii et juri facultatis se submisserunt“.

34) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, Praha 1848, s. 50.

z Krčína brzy potom z univerzity odešel, když se mu dostalo výhodného místa králova osobního lékaře.³⁵ Mistr Stanislav z Velvar, pravá ruka Hilaria z Litoměřic a Václava Křižanovského, byl vyloučen spolu s mistrem Jiřím z Meziříčí pro machinace finančního rázu.³⁶ Ostatní katoličtí mistři vystoupili patrně v téže době, neboť o nich v děkanských aktech již není žádných zpráv.³⁷ Mistr Jan z Kravína musel v srpnu 1461 v teologické síni Karlovy koleje odvolat všechny pomluvy, které rozšiřoval o Janovi z Rokycan, králi a Českém království.³⁸ Na podzim téhož roku došlo i na mistra Mikuláše z Hořepníka. Na rozkaz králův byl uvržen do rektorova vězení, neboť byl v podezření, že vlastnil některé knihy tábořského staršího Mikuláše Biskupce. Hořepníková výmluva, že knihy již spálil, se ukázala lichou, když rektor spolu s jinými na rozkaz krále prohledal jeho komoru a Biskupcovy traktáty našel. Za to byl nejprve vyloučen z koleje Věch svatých, a to opět na králův rozkaz, a později i z univerzity.³⁹

Bratrskou opozici bylo však nutno z univerzity vytlačit násilím. Příležitost se naskytla brzy, neboť ani král, ani Rokycana nechtěli v této věci váhat. Při výslechu několika pražských bratří se ukázalo, že jejich Jednota má na univerzitě více přívrženců, než se předpokládalo. Dne 15. března 1461 byli z rozkazu králova zatčeni tři studenti a uvězněni rektorem univerzity.⁴⁰ Někdy v červnu 1461 byli propuštěni, když dříve veřejně odvolali v Týnu za přítomnosti Rokycanovy.⁴¹ Z podobných důvodů byl také obžalován Petr z Hradce.⁴²

V dějinách pohusitské univerzity byla tak uzavřena druhá etapa, jež určila charakter univerzity na dobu delší 150 let. Univerzita byla od této chvíle nejen výlučně česká, ale i výlučně kališnická. Při mistrovských zkouškách v březnu 1462 přísahali již všichni „magistrandi“ na kompakтата.⁴³ Zabýval jsem se vývojem poměrů na univerzitě zevrubněji nejen proto, že toto období bylo v dějinách univerzity neprávem přehlíženo, ačkoli se v něm, jak jsem právě ukázal, rozhodovalo o dalším charakteru školy, ale též proto, abych upozornil na stále častější zásahy královské moci do univerzitních záležitostí. Jiří si dobře uvědomoval, jaký význam by mohlo mít pro konsolidaci nábožensko-ideologických zmatků kališnické strany pražské vysoké učení. Univerzitní mistři nemohli mu sice být vhodnými rádci v boji s kurií, jak brzo uvidíme, mohli však být a také byli oporou v ideologickém a politickém

35) Gustav GELLNER, *Jan Černý i jiní lékaři čeští do konce doby jagellonské*, VKČSN, 1934, s. 184.

36) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 58. Oba mistři získali výnosná obročí u pražské kapituly.

37) Kanovníkem u sv. Víta se stal pravděpodobně i Valentin z Rakovic. Srov. T. KALINA, *Václav Křižanovský*, s. 349.

38) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 236–238. O vyobrazení mistra Kravína v Göttingenském rukopisu Rudolf URBÁNEK, *Starší podoba rukopisu Jenského, rukopis Göttingenský*, in: *Z husitského věku*, Praha 1954, s. 266.

39) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 57. Mistr Hořepník byl již v této době kanovníkem u sv. Víta, takže jej nelze podezřívat z velkých sympatií k Biskupcovi.

40) Byli to Augustin z Chrudimě, Petr z Ledče a Jiří ze Sušice (MHUP III, s. 56).

41) Jejich odvolání se dochovalo v rukopise NK Praha, XVII G 2. Srov. k tomu Jaroslav GOLL, *Jednota bratrská v 15. století*, ČMKČ 68, 1884, s. 447–448 a 460–461.

42) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 57–58. Srov. též zápis o knězi Morávkovi.

43) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 78.

střetnutí s vnitřními nepřáteli. Od šedesátých let stoupá proto vliv pražské univerzity na náboženské poměry uvnitř kališnické strany.⁴⁴ Univerzita se stala jakousi nejvyšší církevní arbitráží, která měla být svrchovanou autoritou v dogmatických a církevně-politických otázkách. Tato skutečnost se odrazila i na vztahu univerzity k Jednotě bratrské. Patrně v srpnu 1468 zaslali bratří univerzitě list, v němž se hájí proti různým pomluvám a vysvětlují své stanovisko.⁴⁵ Na univerzitu se později dvěma listy obrátil i vůdce katolické strany Jan Zajíc z Hasenburka a z Kosti. V prvním listě z r. 1488 Zajíc přímo píše: „A protož, mistři milí, protoť k vám píši, neb vy, jakož jsem zpraven, podle kněze biskupa všecky faráře a kněžstvo zpravujete v městech Pražských a v jiných městech.“⁴⁶ Tyto doklady stačí k tomu, aby byl vyvrácen starší názor, že „Univerzita Karlova od válek husitských až do samého konce 16. století trvá v Praze k největší nezávislosti jak na církvi, tak na státu.“⁴⁷

Boj o charakter univerzity se obrazil i ve vnitřní správě a ve výuce. Přestože z bývalých čtyř fakult bylo po válkách husitských přednášeno jen na fakultě artistické a z počátku též medicke, udržela si univerzita v podstatě svůj správní systém z předchozí doby. V čele univerzity stál volený rektor, jehož povinnosti a práva zůstaly stejné jako dříve. Rektorský soud, kterému rektor předsedal, soudil pře různého druhu – zpronevěry peněz, urážky na cti, neplnění povinností i přestupky proti víře.⁴⁸ Rektor také vždy 17. října slavnostně zahajoval svou přednáškou nový školní rok.⁴⁹ Děkanova pravomoc zůstala vcelku beze změny proti době předhusitské, jen délka jeho funkčního období se čas od času měnila.⁵⁰ Spolu s děkanem byli voleni i ostatní funkcionáři fakulty. Kolektoři měli na starosti fakultní peníze, upomínali dlužníky a předvolávali je před rektora.⁵¹ Assesoři, kteří byli, řečeno termínem dnešní doby, revizory účtů, byli v poděbradském období voleni zřídka kdy. Pravidelně naproti tomu byli voleni dispensátoři, kteří určovali přednášející a schvalovali jim přednášky, a examinátoři.⁵² Správa kolejí se lišila případ od

44) Již předtím měla ovšem univerzita nemalý význam pro církev pod obojí. V Karlově koleji, kde bylo sídlo kališnické konzistoře, se konaly soudy o duchovních věcech, zemské soudy i synody kněžstva. Srov. cit. čl. V. V. Томка, *Paměti kollegiátů*, s. 527 n.

45) *Akty Jednoty bratrské I*, Jaroslav Bidlo (ed.), Brno 1915, v Předmluvě na s. 64 vyslovil domněnku, že list byl zaslán univerzitě „nejspíše jakožto nejvyšší uznávané autoritě věroučné“.

46) *Akty Jednoty bratrské III*, Jaroslav Bidlo (ed.), Brno 1923, s. 135–136. Otázkou je, jakou formou se univerzita k těmto listům vyjadřovala. Jejich odpovědi jsou sice psány v množném čísle, je však možné, že se v nich projevují názory i diktát jen mistra Václava Korandy. Srov. např. odpověď na Zajícův list, jehož autorem byl podle Kamila Krofty Koranda. Odpověď otiskl Josef TRUHLÁŘ, *Manuálík M. Václava Korandy*, Praha 1888, s. 9–35.

47) Václav VANĚČEK, *Kapitoly o právních dějinách Karlovy university*, Praha 1946, s. 30–31.

48) O rektorské jurisdikci *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 5–6. Správu univerzity v pohusitské době načrtl V. V. Томек: *Dějepis města Prahy IX*, s. 216–221, podrobněji o ní pojedal Z. WINTER, *O životě na vysokých školách* (podle obsahu).

49) Řeč rektora M. Řehoře Pražského z roku 1476 je zachována v rukopise olomoucké Univerzitní knihovny, I. VII. 13.

50) Někdy byla půlletá (od dubna do října nebo od října do dubna), většinou však trvala celý rok. Ve 40. a 50. letech byla volba děkana zpravidla v dubnu, od roku 1463 do roku 1485 v říjnu.

51) Podle statut byli vždy dva a každý z nich měl klíč od fakultní pokladny, která byla zavřena třemi různými zámky. Třetí klíč měl děkan (*Liber decanorum*, MHUP I/1, s. 42).

52) Srov. *Liber decanorum*, MHUP I/1, s. 42.

případu. Jinak byly spravovány koleje mistrovské, jinak studentské. Zdá se, že ve zkoumané době stoupl význam funkce probošta Karlovy koleje.⁵³

Hodnost kancléře, na věčné časy spojená s úřadem pražského arcibiskupa, přešla v době sedisvakance na rektora, jak vyplývá z četných zápisů v děkanské knize.⁵⁴ Výjimečně byl také z řad mistrů určen vicekancléř, jenž měl rektora zastoupit při zkouškách.⁵⁵ Změny se projeví i v samosprávných institucích univerzitních národů, které po odchodu cizích studentů z Prahy pozbyly svého dřívějšího významu. Následující tabulka má ukázat, kolik bakalářů, mistrů a doktorů cizích univerzit v Praze v letech 1435–1485 studovalo nebo působilo:

Univerzita	Bakaláři	Mistři	Doktoři
Bologna		1	3
Erfurt	5	2	
Ferrara		1	
Heidelberg	1		
Krakov		2	
Lipsko	2	1	
Padova	1	1	1
Paříž		1	
Rostock		1	
Vídeň	10	2	
Neurčeno	4		1
Celkem	23	12 ⁵⁶	5 ⁵⁷

Z tabulky vyplývá, že pražská univerzita ani v těchto letech nebyla úplně izolována od okolních univerzit, avšak pověstná *peregrinatio academica* byla omezena na nejmenší míru. I když tabulka nezaznamenává cizince, kteří na pražské univerzitě studovali nebo působili (mnozí z těchto bakalářů, mistrů a doktorů cizích univerzit byli českého původu), přece jen je zřejmé, že se instituce univerzitních národů staly formálními s výjimkou let 1442–1448. Avšak ani v této době se nikde neděje zmínka o národu saském nebo bavorském, i když lze předpokládat, že byly obnoveny nebo že bylo s jejich obnovou počítáno.⁵⁸

Variantou předcházející tabulky je tabulka o počtu studentů z českých zemí, kteří doplňovali nebo hledali vzdělání na cizích univerzitách. Tato čísla jsou dosti

53) Karel Hrdina, *Seznam proboštů koleje Karla IV.*, VČAVU, 57, 1948, s. 5–15, však jeho vliv přeceňuje.

54) Zpravidla bylo užito formule „sic sede archiepiscopali vacante, veluti legitimus cancellarius examen magistrandorum aperuit“ (*Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 19, 40 aj).

55) Roku 1443 byl vicekancléřem ustanoven mistr Jan ze Soběslavě (*Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 19).

56) Fakticky bylo cizích mistrů jen 9, protože Pavel Židek byl údajně mistrem 4 univerzit včetně pražské.

57) Boloňskými doktory byli Jan Šindel, Václav Křižanovský a Jan Krčín. Václav z Prachatic měl doktorát padovský, kde získal doktorát Johannes Goblens, není známo (*Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 52).

58) Srov. pozn. 21.

vysoká, nesmí se však ztrácet ze zřetele, že většina studentů pocházela z německých nebo katolických území.⁵⁹

Univerzita	Léta	Počet
Bologna	1435–70	10
Erfurt	1446–71	19
Ferrara	1445–55	2
Heidelberg	1437	1
Krakov	1435–70	57
Lipsko	1435–70	182
Oxford [?] ⁶⁰	1472	1
Padova	1435–70	15
Pavia	1450–70	2
Vídeň ⁶	1435–50	131
	1453–70	47

Jednotlivé údaje jsou příliš zlomkovité a neúplné, aby bylo možné vypočítat přesnou frekvenci té nebo oné univerzity. Pro naše účely stačí zjištění, že jen poměrně malá část studentů dávala přednost italským univerzitám před vysokými školami v nejbližším sousedství, tj. ve Vídni, v Lipsku a v Krakově.

Jsme-li u čísel, podívejme se ještě, kolik studentů a učitelů na pražské univerzitě studovalo nebo působilo v letech 1435–1485.⁶² Ani zde nejsou k dispozici přesná čísla, protože se nedochovala matrika artistické fakulty. Děkanská akta uvádějí jen čekatele bakalářských a mistrovských zkoušek a z mistrů jen ty, kteří jako *actu regentes* zastávali nějakou funkci. Počet studentů a učitelů byl ovlivňován především celkovými politickými poměry, situací na univerzitě, úrovni výuky a teprve v druhé řadě hospodářským stavem, který se dlouhodobě neměnil anebo se díky různým nadacím jen nepatrně zlepšoval. Působily zde však ještě jiné faktory, především mor a nakažlivé nemoci. Proto nebyly řídké případy, kdy výuka nebo zkoušky musely být zastaveny. Takovým nepříznivým obdobím byla např. léta 1438–1441, kdy se několikrát nekonaly zkoušky „propter paucitatem suppositorum et propter perturbationem in regno“. V letech 1451, 1464, 1472, 1483 narušoval výuku mor,

59) Údaje pro tuto tabulku jsem získal z různých pramenů. Z nejdůležitějších uvádím: J. V. ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.–XVIII. stol.*, ČMKČ, 79, 1905, s. 290–297, 419–424; 80, 1906, s. 118–123, 300–305, 510–539; *Die Matrikel der Ungarischen Nation an der Wiener Universität 1453/1630*, Karl Schrauf (ed.), Wien 1907; *Die Matrikel der Universität Wien I. 1377/1450*, Graz – Köln, 1954; *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis ab anno 1400 ad annum 1484*, Zegota Pauli (ed.), Kraków 1883–1887; *Acta nationis Germanicae universitatis bononiensis*, Ernestus Friedlaender – Carolus Malagola (edd.), Berlin 1887; *Acta graduum academicorum gymnasii Patavini ab anno MCCCCVI ad annum MCCCCL*, Gaspari Zonte – Giovanni Brotto (edd.), Padova 1932.

60) Podle listu v Archivu UK, sign. II, 59, v němž vyznává Anna z Mirovic, že přijala od mistrů koleje Karlovy peníze a jiné věci, které uschoval její syn Mikuláš řečený Mirovec u mistra Petra Vrbaty před odchodem do Anglie.

61) Šestnáct z celkového počtu 71 prokurátorů uherského národa v letech 1463–85 pocházelo z Čech a Moravy.

62) Počet mistrů kolísal v jednotlivých letech (12–25). Právě tak kolísal i počet bakalářských (0–27) a mistrovských promócí (0–10).

v letech 1469–1470 zase válka s uherským králem Matyášem Korvínem. Největší ruch panoval na univerzitě ve čtyřicátých letech. Po odchodu Němců sice počet posluchačů i mistrů poněkud klesl, avšak do poloviny padesátých let je možno pozorovat neustálý růst počtu bakalářských a mistrovských zkoušek. Vrcholu bylo dosaženo na počátku šedesátých let. Od té doby opět počet zkoušek klesal.⁶³

Život studentské a mistrovské pospolitosti nevykazoval výraznější změny proti předchozímu stavu. Rušné poměry nepřály studiím mnoho klidu. Přísná kolejná statuta nedovolovala studentům a bakalářům mnoho volnosti.⁶⁴ Snad právě proto byla tak často porušována.⁶⁵ Veliké řečnické turnaje, které bývaly zpestřením jednotvárného školního života, se pro nedostatek schopných kvodlibetářů nekonaly. Jednalo se o nich sice v letech 1445–1446, nakonec však bylo od nich „ob certas causas et legitimas“ upuštěno.⁶⁶ Od padesátých let byly v oblibě slavnostní hostiny, které byly pořádány pro mistry a pro několik pozvaných k různým příležitostem. Mikuláš z Loun a Jan z Nového Města vystrojili v říjnu 1451 hostinu na oslavu své mistrovské promoce a pozvali na ně pány konšely všech pražských měst. Podobnou hostinou oslavil své přijetí do pražského sboru ferrarský mistr Jan z Hradiště roku 1454.⁶⁷ Památnou byla rovněž oslava mistrovské promoce barona Beneše z Valdštejna, které se zúčastnili synové Jiřího z Poděbrad Jindřich a Hynek.⁶⁸ Jiný Jiříkův syn, kníže Viktorin, vystrojil slavnostní hostinu na počest mistra Václava z Chrudimě.⁶⁹ Tyto hostiny byly tak oblíbeny, že je jednou pro své žáky, které promoval, připravil i mistr Jan Rokycana.⁷⁰

Zaměření a rozsah výuky

Celkový stav univerzity se odrazil i na rozsahu výuky. Teologická fakulta, kdysi chloubou učení, přerušila činnost pro nedostatek učitelů již na začátku husitského revolučního hnutí. Protože potřeba vzdělaných teologů stoupala, objevuje se od konce čtyřicátých let snaha obnovit teologické lekce, i když zatím v rámci

63) Srov. V. V. TOMEK, *Děje university pražské*, s. 312, kde tabulka promovaných bakalářů a mistrů na artistické fakultě od r. 1367 do r. 1408. [Počty bakalářských a studentských gradů od roku 1433 uvádějí F. ŠMAHEL – M. TRUC, *Studie k dějinám University Karlovy*, s. 47.]

64) Srov. o něco málo pozdější statuta Rečkovy koleje, která jsou zapsána v rkp. NK Praha XXIII F 63 na fol. 105a–119b. Ve statutech nebylo na nic zapomenuto – studenti měli zdravít své učitele na potkání, nesměli si vodit do koleje osoby ženského pohlaví, měli se poctivě zúčastňovat přednášek, bylo zakázáno toulat se po nocích, spát mimo kolej, někoho ohrožovat apod. K tomu srov. též dvě rektorské vyhlášky o povinné účasti na zádušních mších za kolejní dobrodince (*Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 235–236).

65) Srov. např. káravý mandát Křišťana z Prachatic z r. 1437(?), o kterém se zmiňuje J. T. ZAHRADNÍK, *Iter austriacum*, VČAVU XI, 1902, s. 29.

66) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 26, 32. Z týchž důvodů se kvodlibet nekonal ani roku 1431 (tamtéž, s. 2, 7).

67) Tamtéž, s. 43, 50.

68) Tamtéž, s. 64.

69) Tamtéž, s. 80.

70) Tamtéž, s. 80–81.

artistické fakulty. První takový náběh je možno spatřovat v disputaci mistra Jana Příbrama 11. června 1447. Starý letopisec, který se jí s velkou pravděpodobností zúčastnil, zanechal o ní zprávu plasticky líčící disputaci tohoto druhu: „Téhož léta v neděli před sv. Vítem mistr Příbram měl hádanie zjevné v koleji veliké. A kvestii učinil o sv. Trojici a všichni mistři hádali na něho. A on seděl na stolici bakalářské a mistr Jindřich, sv. Písma licenciát, vyslychač, na mistrovské stolici poslušal, kteří hádanie činili i který odpovídal, jsa prostředkem.“⁷¹ Cílevědoměji usiloval o obnovení teologického studia mistr Jan Rokycana. Je možno říci, že jeho intenzivní činnost na univerzitě v letech 1449–1465 byla zaměřena právě tímto směrem.⁷² Přednášky samy však částečně započaly až po příchodu Jana z Lübecku⁷³, teologa Rokycanova ražení, který po dlouhé době opět v Praze přednášel výklad *Sentenci* Petra Lombarda a později též kanonické epíštoly.

Právníká fakulta, která se již na počátku sedmdesátých let 14. století osamostatnila, přestala existovat ještě před vzplanutím husitských bouří. O lékařské fakultě se většinou soudilo, že vzala za své spolu s oběma fakultami předešlými, třebaže bylo známo, že ani na čtení medicckých knih nebylo v pohusitské době zapomínáno. Některé skutečnosti však ukazují na to, že až do šedesátých let existovala lékařská fakulta v poměrné nezávislosti na fakultě artistické. Nejprůkaznější v tomto směru je odvolání M. Pavla Žídka z roku 1447, v němž je tato fakulta výslovně uvedena: „Ego Magister Paulus de Praga confiteor coram tota universitate, quod verba illa, quae protuli contra medicos, dicens, quod omnis medicus est homicida, dixi false et inconsiderate, de quo doleo et peto veniam ab Universitate et a facultate medicinae.“⁷⁴

Žídkovo svědectví lze doplnit ještě záznamy děkanských akt z let 1463–1464 o jednání s konšely Starého Města o zboření bývalé mediccké koleje. V zápise se opět výslovně praví, že ji medicci nechtěli obnovit, protože jich bylo málo a protože měli možnost bydlet v jiných kolejích. Medicci byli tedy ještě považováni za samostatný celek, a byli proto požádáni o vyjádření.⁷⁵ Mediků bylo v porovnání s artisty mnohem méně. Jejich profesori měli však nejvyšší kvalifikaci, kterou bylo možno získat na italských univerzitách. Z toho nelze vyvozovat, že lékařské přednášky na pražské univerzitě byly krokem ze začarovaného kruhu soudobého vědění v tomto oboru. Tak tomu většinou ještě nebylo ani na italských školách. Čeští lékaři se však v této době při nejmenším vyrovnali cizincům. Svědčí o tom nejlépe ten fakt, že král Jiří měl za osobní lékaře Čechy.⁷⁶

Ke změnám došlo i na fakultě artistické, která se z fakulty přípravné stala vysokým učením v plném slova smyslu. Přispěly k tomu ovšem i přednášky z těch

71) SLČ, s. 109.

72) O Rokycanově činnosti na univerzitě Zdeněk NEJEDLÝ, *Mládí M. Jana Rokycany*, ČMKČ 73, 1899, s. 531.

73) Objevně k němu F. M. BARTOŠ, *Příspěvky k dějinám Karlovy university v době Husově a husitské V. Německý bohoslovec husitský na Karlově universitě*, Sborník historický IV, 1956, s. 65–70.

74) *Statuta Universitatis Pragensis*, MHUP III, s. 30.

75) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 85–87.

76) G. GELLNER, *Jan Černý*, s. 166, uvádí na základě Žídkovy *Spravovny* Jana Krčína jakéhosi doktora Čejkeřika a samotného mistra Pavla Žídka.

oborů, které dříve na artistické fakultě neměly místa. Zajímavým způsobem se tato skutečnost odrazila v knihovním katalogu Rečkovy koleje. Tento katalog, který byl dosavadním bádáním mylně spojován s kolejí královny Hedviky, patří spolu s katalogem koleje národa českého k nejcennějším pramenům tohoto druhu u nás.⁷⁷ Oba katalogy jsou však důležité i pro studium univerzitní výuky, neboť ukazují, které knihy byly pražským mistrům a studentům k dispozici. Katalog Rečkovy koleje, který se zachoval v originále, lze datovat do let 1449–1463. Při dataci katalogu druhého, který byl mylně považován za mladší, vyšla najevo zajímavá skutečnost. Ukázalo se totiž, že dvě řady signatur nerozlišují *libri divini* od knih ostatních, jak se domníval Josef Truhlář, neboť první abecedáře obsahují vedle knih teologických i sborníky právnícké a lékařské. Pro oba katalogy bylo použito katalogizačního principu, jenž byl analogií vžitého dělení vysokoškolské výuky na obory vyšší a nižší. Katalog koleje národa českého tomuto systému odpovídá do nejmenších podrobností. Rozdíl mezi naukami vyššími a nižšími je v něm symbolicky zdůrazněn dvojitou řadou signatur. První abecedář obsahuje nejprve knihy teologické, pak právnícké a nakonec lékařské. Schéma druhého abecedáře je následující: morální filozofie, přírodní filozofie, logika, gramatika, rétorika, geometrie, aritmetika, musica a nakonec astronomie.

Toto rozvržení katalogu mohlo vzniknout jedině v době, kdy na pražské univerzitě bylo vyučováno ještě na čtyřech samostatných fakultách, tedy před rokem 1420. Naproti tomu katalog Rečkovy koleje vykazuje změny, které se udály na pražském vysokém učení ve dvacátých a třicátých letech, třebaže v základních rysech podržel schéma katalogu předešlého. Privilegované postavení si nadále udržela teologie a právo, zařazené do prvního abecedáře. Naproti tomu medicína se octla téměř na konci druhého abecedáře. Také těsný rámec kvadrivia a trivivia už nepostačoval, neboť morální a přírodní filozofii, které měly zvláštní rubriky již v katalogu *Nacionis*, doplňují antičtí autoři, metafyzika, historie a varia. Jelikož katalog Rečkovy koleje zachycuje pokročilejší stav, nemůže být starší než katalog koleje národa českého. I když by se na první pohled mohlo zdát, že oba katalogy jsou vhodnými objekty komparace, není tomu tak, neboť katalog koleje *Nacionis* je zachován pouze v opisu. Jeho jádro pochází sice z doby před r. 1420, není však možné zjistit, jak a kdy byla knihovna doplňována.⁷⁸

Na detailní rozbor obou katalogů zde není místa, proto se omezíme na otázku, zda již katalogy zachycují nové překlady Aristotelových spisů. Tyto překlady znamenaly sice jen malý krůček na cestě ke skutečné vědě, byly však důležité pro další rozvoj univerzitní výuky. Rozdíl humanistického studia Aristotela od scholastiky spočíval mimo jiné v tom, že se humanisté nespokojili s dosavadními překlady

77) Srov. moji stať *Knihovní katalogy*, s. 67–75, kde též datace. Ivan HLAVÁČEK: *O studiu středověkých knižních katalogů*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1958, s. 190, zmiňuje na základě údaje A. Haase potvrzení zbraslavského opata z roku 1444 o knihách Nazaretské koleje, jež byly za husitských válek dány do opatrování jeho klášteru. Šlo však, jak jsem zjistil, jen o jednu biblii.

78) Knihovna *Nacionis* byla po roce 1420 neustále doplňována. Dosvědčují to odkazy knih, které zaznamenal ve své Novoročence mistr Jan Campanus, a jež někdy dosáhly výše několika desítek svazků. Viz *Mistr Jan Campanus, Mecenaši Karlovy university*, Karel Hrdina (ed.), Praha 1949, s. 14–17.

nevalné ceny, jež byly křesťanskou tradicí všelijak porušeny. Nebyli-li schopni číst Aristotela v originále, používali alespoň nových, přesnějších překladů. Tyto překlady předznamenaly počátky filologické kritiky textu, která měla v pozdějších dobách vykročit z uzavřeného kruhu scholastické učenosti. Zvučné jméno si získaly zvláště překlady Leonarda Brunioho z Arezza (ca 1370–1444). Tento humanista se snažil očistit klasického Aristotela od nánosů pozdějších dob a vykládat ho ve spojitosti s hlavními směry antické filozofie, se stoicismem a epikureismem. Proto je potřebné zjistit, zda mezi množstvím Aristotelových spisů, které oba katalogy uvádějí, nejsou některé označeny pověstným dodatkem *translatio nova*. Katalog Rečkovy koleje buď tyto nové překlady neobsahuje, nebo je od ostatních nerozlišuje. Druhé pokládám za pravděpodobnější. Katalog kolejní knihovny *Nacionis* jich uvádí hned několik:⁷⁹

nova translatio Ethicorum	sign. A 7 (pag. 180)
translatio nova De anima	sign. A 22 (pag. 180)
nova translatio Meteororum	sign. A 58 (pag. 181)
translatio nova super Phisicorum, super De anima	sign. D 79 (pag. 185)

Je to počet jistě značný, uváží-li se, že redakce nebo opis tohoto katalogu zachycuje stav kolem roku 1460 [!].

Pozornosti si zaslouží i knihy ostatních antických autorů. Vždy je však nutno mít na paměti, že mnoho spisů starověkých autorů bylo v Čechách známo již před rokem 1420. Platí to hlavně pro díla Ciceronova a Senekova, jež patřila k pravidelné četbě středověkého intelektuála. Také spisy jiných starověkých autorů byly v předhusitských Čechách známy, i když není vždy jisté, zda jde o znalost bezprostřední, nebo zprostředkovanou některou z četných příruček.⁸⁰ Všechna díla antických spisovatelů, která uvádějí katalogy pražských kolejních knihoven, byla již ve své době běžně rozšířena.⁸¹ Případným zájemcům o nová studia musel však jejich počet i výběr plně stačit.⁸²

Po této delší, ale nutné odbočce je možno se vrátit k přednáškám na artistické fakultě. Několik málo z nich se dochovalo v úplných zněních, jiné jsou známy jen z různých příspěvků v rukopisech apod.⁸³ Sumárně lze o nich říci tolik, že se

79) Uvádím zde strany fototypického vydání: *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, Emma Urbánková – Josef Bečka (edd.), Praha 1948.

80) Jedním z nejoblíbenějších děl byl *Gualteri Burlaei Liber de vita et moribus philosophorum*, Hermann Knust (ed.), Stuttgart 1886. [Viz Anežka VIDMANOVÁ, *Burleyovy Životy slavných filosofů a jejich české překlady* (Rozpravy ČSAV, RSV 72/7), Praha 1962.]

81) Lze to zjistit na základě užitečného, i když dnes již nepostačujícího díla Maxe MANITIA: *Handschriften antiken Autoren in mittelalterlichen Bibliothekskatalogen*, Zentralblatt für Bibliothekswesen, Beiheft 67, Leipzig 1935. [Dnes je možné odkázat zejména na publikaci *Antika a česká kultura*, Praha 1978, kap. V.]

82) Více antických děl je v katalogu Rečkovy koleje, kde je jim vyhrazena zvláštní rubrika. V katalogu *Nacionis* jsou zařazeny v oddíle rétorické literatury.

83) Srov. můj článek *Přednášky na pražské universitě v r. 1433/1485*, Zápisky katedry čsl. dějin a archivního studia, Praha 1960. [Tento článek nevyšel, neboť jsem se jako žák prof. Josefa Polišenského dočasně stal nežádoucím autorem.]

zabývaly výkladem kvadrivia, trivia, morální a přírodní filozofie, tedy všech oborů, které byly přednášeny i na jiných artistických fakultách. Větší pozornost byla věnována matematice i astronomii. Tak tomu bylo i v blízkém Krakově, kde právě v této době začal rozkvět přírodních věd.⁸⁴ Potřeba přesnějších kalendářů a minucí i módní záliba v astrologii, jež se nevyhnula ani královskému dvoru, toto studium podporovaly.⁸⁵ Jedna z mála dochovaných zpráv o učených sporech se týká právě polemiky o délku astronomického intervalu.⁸⁶

Beze změny zůstalo i formální vedení disputací. Témata determinačních kvestií se zachovala jen ojediněle. Tak např. roku 1450 neznámý kandidát bakalářského gradu měl determinační kvestii na téma „Utrum racionabile est iustum habere veram amicitiam ad iniustum“.⁸⁷ Celý postup při bakalářských zkouškách je pěkně zachycen v rukopise NK Praha sign. I F 8, kam si M. Václav z Chrudimě zapsal sofismata i svoji slavnostní řeč při promoci bakalářů Jana z Volyně a Jana ze Stříbra roku 1467. Od téhož mistra se zachovala ještě promluva, kterou pronesl jako děkan fakulty při promoci svých čtyř žáků 10. července 1469. Protože neopomenul zapsat ani *Gratiarum actio post actum* a *Gratiarum actio post refectioem*, lze si učinit představu i o průběhu tohoto univerzitního aktu.⁸⁸ Jako ukázkou kvestie *principalis* uvádím otázku, kterou licenciátům Jeronýmovi ze Skutče a Mikulášovi z Hořepníka připravil jejich promotor M. Jan Rokycana: „Utrum in policia bene recta communitas aut princeps publica mala permittere teneatur.“⁸⁹

Tyto povšechné partie je možno uzavřít zjištěním, že ani celkové politické poměry, ani vývoj událostí na univerzitě samé nebyly ještě příznivé k celkové proměně výuky ve smyslu nové humanistické učenosti. Od šedesátých let 15. století bylo pronikání humanismu na univerzitní půdu znesnadněno mimo jiné také tím, že stoupl význam univerzity jako nejvyšší teologické autority církve pod obojí. Mezi kališnickými mistry, kterým se dostalo vzdělání starého typu, bylo mnoho odůvodněné nevraživosti proti myšlenkám, které se na školu dostávaly přímo nebo zprostředkovaně z Itálie, jež byla v jejich očích centrem protičeského boje, kolébkou světské zkaženosti a pohanské bezuzdnosti. Přes překážky, které jim byly kladeny do cesty, nechybělo však ani těch, kteří novou učenost všemožně propagovali.

84) Starší literatura nepřináší pro naše období téměř žádné údaje. Srov. mj. studie Quido VETTERA, *Šest století matematického a astronomického učení na Universitě Karlově v Praze*, VKČSN XIV, 1952; a *Dějiny matematických věd v českých zemích od založení university až do r. 1620*, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky 4, 1958, s. 80–95. Příkladem sborníku matematických spisů je rukopis NK Praha III C 2, který obsahuje též díla Křišťana z Prachatic. O astronomii na krakovské univerzitě pojednává Aleksander BIRKENMAJER, *L'université de Cracovie centre international d'enseignement astronomique à la fin du Moyen Âge*, Actes du VIIIe Congrès International d'histoire des Sciences, 1956/I, s. 359–363.

85) Srov. rukopis NK Praha III A 1, k jehož horní desce je přivázáno *Fragmentum calendari pro anno 1461 cum minutionibus*. K tomu Josef TRUHLÁŘ, *Latinské minucí na rok 1461*, VČAVU 7, 1898, s. 211–213. Podobných minucí je dochováno více, zejména však pro následující období.

86) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 85.

87) Na předešlý rukopis Knihovny metropolitní kapituly pražské (dále KMK), sign. L 43.

88) Opět v rukopise NK Praha, I. F. 8, fol. 279b–301b.

89) Rukopis KMK Praha, M 154, fol. 373a.

Nesmělé počátky humanistické elokvence

Nejranější stopa pronikání humanismu na pražskou univerzitu vede k staršímu již, ale ve světě známému a proslulému matematikovi a astronomovi Janu Šindelovi.⁹⁰ Šindel se patrně náhodou seznámil v polovině čtyřicátých let s listy mladého a tehdy ještě málo známého kancelisty Friedrichovy kanceláře Eneáše Silvia a pochvalně se o nich vyjádřil. Slova uznání se donesla prostřednictvím Prokopa z Rabštejna až k Silviovi. Ten nemeškal a poděkoval slovy hodnými velkého stylisty, když předtím odmítl nezaslouženou slávu: „Nikdy jsem Tebe neviděl, jakož i Ty jsi mě nikdy nespatriil, jak se domnívám, avšak Tvoje sláva způsobuje, že si Tě nad jiné vážím, neboť budeš počítán za obzvláštní ozdabu našeho věku; jako málokdo totiž umíš předvídat pohyb hvězd, budoucí bouře a neúrodné roky.“⁹¹ Jiné svědectví jejich vzájemného písemného styku není. Pravděpodobně však zůstalo při tomto listě, i když ani opak není vyloučen.⁹²

U Jana Šindela se ještě jednalo o soukromou zálibu. I ta si však zaslouží uznání, vezmeme-li v úvahu Šindelův věk a překážky, které se stavějí novému v cestu. Větší význam mívají ti, kteří nové ideje dále zprostředkují, ať už způsobem tvůrčím, nebo jen reproduktivním. Starší bádání, odvolávajíc se na dopis Jana Šlechty ze Všehrd M. Petru Píseckému, připisovalo primát prvních přednášek v humanistickém duchu M. Řehořovi Pražskému. Protože se jedná o dopis z našeho hlediska velice důležitý, je nutno z něho citovat podstatnou část, třebaže se to už několikrát stalo.⁹³ „Scripsi diebus superioribus carmina quaedam in nonnullorum eruditorum virorum patriae nostrae tumulos, qui mihi, dum fata sinebant, singulari amicitiae nexu devincti fuerant; imprimis vero in M. Gregorii Pragensis tumulum, sub quo ego praeceptore et duce tyrocinii rudimenta in bonis litteris feci. Primus enim in academia Pragensi Virgilii libros cum explanatione Servii grammatici legere ausus fuit una cum nonnullis libris aliorum autorum ex iis studiis, quae humanitatis vocitantur.“⁹⁴ Pozoruhodná jsou hned slova „legere ausus fuit“, která naznačují, že bylo M. Řehořovi třeba odvahy k překonání staromilských názorů jeho kolegů. Protože však někteří badatelé pochybují o věrohodnosti Šlechtova svědectví, je nutno celou věc prověřit.

90) Nejúplnější Šindelovu biografii podal F. M. BARTOŠ, *Rektor Jan Šindel*, VČAVU 56, 1947/1948, s. 27–34, který však Šindelovým humanistickým sklonům nevěnoval pozornost. Pochvalně se vyjádřil o Šindelových astronomických tabulkách italský astronom Bianchini (viz Josef TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, Praha 1892, s. 25). O Šindelovi též G. GELLNER, *Jan Černý*, s. 136, který jej však směšuje s Janem Nihili. K tomu již J. Truhlář: *Počátky humanismu* s. 24; a Rudolf URBÁNEK, *První utrakvistický humanista Šimon ze Slaného*, LF 65, 1938, s. 220, pozn. 67. [K záměně za astronoma Nihiliiho, který rovněž pobýval v Praze, František ŠMAHEL, *Husitské Čechy*, Praha 2001 a 2008, s. 625, pozn. 145.]

91) *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini I/1*, Rudolf Wolkan (ed.), (FRA 61), Wien 1909, s. 583.

92) Dosud se vědělo jen o Eneášově dopisu. Avšak Eneáš vzpomíná na Šindela ještě v polovině června v dopise Janu Tůškovi. Viz R. Wolkan, *Der Briefwechsel II* (FRA 67), Wien 1912, s. 52.

93) Viz zejména J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu*, s. 48.

94) *Boh. Hasisteinii Farrago poematum*, T. Mitis (ed.), Praha 1570, s. 372.

Josef Truhlář se původně přidržel běžného mínění, tj. nepochyboval o správnosti Šlechtových slov.⁹⁵ Později však svůj názor revidoval, protože ani v děkanských aktech z let 1466–1467, ani z let 1470–1471, do nichž M. Řehoř zapisoval z pověření své děkanské funkce, ani v inaugurační řeči z r. 1476 nenalezl dokladu o jeho humanistických sklonech.⁹⁶ M. Duchek Mělnický těžko by si prý dovolil ve své úvodní řeči k nově nastupujícímu rektorovi útočit proti novotářům, kdyby byl M. Řehoř jedním z nich.⁹⁷ Z těchto důvodů Josef Truhlář položil Řehořův výklad Vergilia až na sklonek jeho života, tj. do osmdesátých let.

Truhlářovo stanovisko podpořil částečným stylistickým rozbořením Řehořovy řeči i J. V. Novák. Poněkud neobratným způsobem se snažil dokázat, že obě řeči cele spočívají v proudech starších a že M. Řehoř zdobí svůj sloh básnickými výrazy proti duchu humanismu ještě více než M. Duchek Mělnický. Proto prý novou etapu na pražském vysokém učení znamená až činnost M. Václava Píseckého.⁹⁸

Šlechtovo svědectví, pomůžeme ještě oběma pochybovačům, je dále oslabeno dvěma okolnostmi. Předně tím, že je zapsáno s odstupem 20 let. Za druhé tím, že Šlechta mohl osobně poznat mistra Řehoře až na sklonku jeho života, neboť dosáhl bakalářského gradu rok před jeho smrtí, tj. 1484.⁹⁹ Na druhé straně není známého důvodu, pro který by Šlechta nemluvil pravdu. Z toho plyne, že není třeba pochybovat o novém duchu Řehořových univerzitních výkladů z první poloviny osmdesátých let. Otázkou však je, od kdy se u mistra Řehoře Pražského projevoval zájem o humanistická studia a v jakém rozsahu.

Zjistili jsme již, že v katalogu koleje *Nacionis* byly uvedeny nové překlady Aristotelových spisů. Musel být o ně zájem, neboť by se jinak neopisovaly nebo nekupovaly. Tím ovšem není řečeno, že zájemcem byl právě mistr Řehoř. Spíše opak byl pravdou. Na tom ostatně tak dalece nezáleží. Důležité je to, že nové překlady Aristotelových spisů jsou v Praze doloženy, a že tedy byla reálná možnost jich využívat i při univerzitních přednáškách. Dodejme, že s patřičnou odvahou, neboť poměry nebyly tomuto novotářství nakloněny. Šlechta výslovně uvádí „cum nonnullis libris aliorum autorum ex iis studiis, quae humanitatis vocitantur“. To znamená, že Řehoř měl kromě jmenovaných děl nově vykládat ještě jiné spisy. Je možné předpokládat, že to byly právě některé nově přeložené spisy Aristotelovy. Mistr Řehoř přednášel v letním semestru roku 1472 Aristotelovo dílko *De coelo et mundo* a v zimním semestru 1473–1474 knihy *Posteriorum*. Výklady se nedochovaly, takže nevíme ani jakým duchem byly nesený, ani z jakých textů vycházely. Je proto možno a dovoleno nový výklad Aristotelových spisů *jen předpokládat*.

Řehořovy zápisy v děkanské knize jsou příliš stručné, aby z nich bylo možné vyvodit nějaké závěry. S Řehořovou rektorskou promluvou je tomu ovšem jinak.

95) Srov. jeho pojednání *Humanismus v Čechách*, ČMKČ 44, 1870, s. 370–290.

96) J. TRUHLÁŘ: *Počátky humanismu*, s. 48–49; Řehořovu řeč otiskl Jan V. Novák, *Rektorská řeč M. Řehoře Pražského r. 1476*, VKČSN XXIII, 1897, s. 15–20.

97) *Oracio commendacionis* M. Duchka otiskl J. V. Novák, *Rektorská řeč*, s. 8–15.

98) V úvodu k edici J. V. NOVÁKA, *Rektorská řeč*, s. 6–7.

99) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 154.

Truhlář i Novák věnovali malou pozornost ostatnímu obsahu rukopisu univerzitní knihovny Olomouc I. VII. 13, v němž je Řehořova řeč zapsána. Tento rukopis je typický *codex mixtus*. Obsahuje vesměs exkluzivní četbu humanistických kruhů: *De liberorum educatione* Eneáše Silvia, českou kroniku téhož autora, *Exempla Poggii Florentini De inventione*, *Oratio Guarini ad quendam Nicolaum*, dopis Guarina Veronského knížeti Leonellovi a četná další humanistika. Dále však i traktáty sv. Bernarda, list sv. Jana Zlatoústého biskupu Cyriakovi apod. Z jakého důvodu proto zařadil neznámý opisovač do tohoto rukopisu řeč autora ze staré školy?¹⁰⁰ Proto, že byl Řehořovým nebo Duchkovým žákem?¹⁰¹ I tak musel mít zálibu ve spisech, které opisoval, neboť jinak by tak namáhavou práci nepodnikl. A jestliže byl jejich žákem, pak je zase možné předpokládat učitelův vliv. Zde musí nezbytně končit druhá linie dohadů. Věnujme nyní pozornost oběma řečem.

Oba autoři se omezili na kritické prozkoumání stránky stylistické. Při tom jim uniklo, že Řehoř Pražský naráží na situace a scény Vergiliovy *Aeneidy*. To není bez významu, vždyť právě Vergiliovy knihy měl Řehoř podle Šlechtova svědectví komentovat.¹⁰² Řehoř tedy nemluví jen o Vergiliovi, o němž věděl již v době Husově kdekdo, nýbrž prokazuje znalost jeho díla. Řehoř měl k vybroušené formě daleko. Tu je nutno dát Truhlářovi i Novákovi za pravdu, neboť i sám Řehoř se proti planému řečnění ohradil.¹⁰³ Promluva ukazuje, že její autor byl dobrým křesťanem. S pomocí Vergilia k studentům promluvil o dvou cestách, z nichž jedna vede přes nesnáze a pracovní úsilí k Bohu, druhá přes rozkoš do míst věčného utrpení. Prvá cesta není snadná, neboť obtížná práce je často spojena s hořkostmi. Ty lze však podle Řehoře překonat horlivostí a zvykem, který je ze všech složek potřebných k dokončení díla, tj. z přírody, rozumu, disciplíny a zvyku, nejdůležitější.

Proti nepřátelům univerzity, které nazývá zuřivými větroplachy (*furibondi nebulones*), mistr Duchek Mělnický mluví s neskryvaným odporem.¹⁰⁴ Koho jimi mínil, není jisté. Mohli jimi být jak příznivci nového směru, tak katoličtí publicisté a pomlouvači. Truhlář i Novák shodně měli na mysli toulavé humanisty typu Petra Ludera, kteří „více vynikající planým křiklounstvím než skutečným věděním, běžnou pedagogikou ovšem povrhovali.“¹⁰⁵ Pobyt těchto vagujících humanistů však není v této době v Praze doložen. Na druhé straně je známo, že do Prahy přicházeli různí „učenci“ staré školy, kteří pražské mistry provokovali k disputacím nebo je ostouželi.¹⁰⁶

100) Podle J. TRUHLÁŘE, *Počátky humanismu*, s. 47, pozn. 1, rukopis psal neznámý písař v Litoměřicích v letech 1476–1480.

101) Těsný vztah tohoto opisovače k univerzitě je více než zřejmý.

102) M. Řehoř parafrázuje výklad o dvou cestách životem a o putování do podsvětí ze 6. kn. *Aeneidy* (J. V. NOVÁK, *Rektorská řeč*, s. 18).

103) „Multa preterea possent similia exempla proferri, sed vereor, ne si fuero in proponendo harum rerum diucius immoratus, aut oblitus propositi esse videar, aut crimen loquacitatis incurram.“ Tamtéž, s. 20.

104) Tamtéž, s. 12.

105) J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu*, s. 47, pozn. 3.

106) Srov. *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 95–98, kde velmi podrobně vylíčen rozruch, který v Praze způsobil r. 1467 M. Nicolaus de Stregonia.

V úvodní promluvě děkana Duchka zůstala nepovšimnuta dvě zajímavá místa. Předně výčet oborů, ve kterých nový rektor zvláště vynikal. Na prvním místě jmenuje vědy lidské, tj. *historii* (první známý doklad o studiu historie jako samostatného oboru), rétoriku, gramatiku, filozofii a metrickou poesii. Na druhém místě teprve uvádí vědy božské, teologii a metafyziku.¹⁰⁷ Jaké historické spisy mohl však M. Řehoř v této době studovat nebo vykládat? Vezmeme-li na pomoc kolejní katalogy, zjistíme, že se M. Řehoř mohl nejspíše zabývat antickými reáliemi. To by opět posilovalo Šlechtovo svědectví. Za druhé je zajímavá ta pasáž Duchkova proslovu, v které nazývá Platona největším ze všech filozofů. Je to jen bezděčně, neuvědoměle, nebo je to narážka na Řehořovy výklady Aristotela? Spíše prvé, ale i tak si toto místo zaslouží pozornosti, neboť pro veřejné mínění byl Aristoteles alfou a omegou veškerého lidského vědění.¹⁰⁸

Zatím tedy nelze říci k oběma otázkám nic pozitivního. Obě zmíněné řeči ani zápisy v *Liber decanorum* Řehořovo humanistické působení v šedesátých a sedmdesátých letech ani přímo nevyvracejí, ani nepotvrzují. Jiné pokusy o humanistické výklady starověkých autorů nejsou pro poděbradskou dobu zatím doloženy. Podmínky pro ně, jak již bylo řečeno, ještě nebyly. Na druhé straně nelze ani opomenout nové překlady Aristotelových spisů v kolejní knihovně *Nacionis*. Znalost jiných překladů Aristotelových spisů, a tentokrát s jistotou víme, že se jednalo o překlady Leonarda Bruna, zprostředkoval některým univerzitním mistrům M. Šimon ze Slaného. Tento první utrakvistický humanista, jak jej nazval R. Urbánek, byl prokazatelně ve styku s M. Eliášem ze Slaného a M. Janem z Jemnice. V dopise prvnímu M. Šimon kromě jiného píše: „Et quia bonum dicitur, quanto communius tanto divinius, libros Ethycorum Aristotilis et Politicorum nove translationis, que et non alia modo in univerzitatibus Italie in scolis legitur, nuper in Vienna comparatos vestrum ad usum magistrisque Johannis de Jemnitz, quantocius colligavero, ad rescribendum et agendum transmittere glisco.“¹⁰⁹ Dvě vítané podrobnosti přináší Šimonův list. Předně doklad o dalších nových překladech Aristotelových spisů, z nichž knihy *Polliticorum* nebyly dosud doloženy. Za druhé upozornění na humanistické záliby mistrů Eliáše ze Slaného a Jana z Jemnice. Mistr Eliáš, který měl v této době, tj. roku 1460, nedlouho po promoci, se na pražské univerzitě dlouho nezdržel.¹¹⁰ Jeho pozdější osudy jsou dosud záhadou. Naproti tomu mistr Jan z Jemnice patřil již po deset let k nejaktivnějším členům učitelského sboru. Je o něm např. známo, že se v letech 1449–1450 střídal spolu

107) J. V. NOVÁK, *Rektorská řeč*, s. 9.

108) [Tady však musím své mínění opravit, neboť vysoké hodnocení Platona lze doložit u Jeronýma Pražského i Jana Husa. Viz mimo jiné moji knihu *Život a dílo Jeronýma Pražského*, Praha 2010, s. 162 a dále podle rejstříku.]

109) M. Šimon pokračuje: „Leonardus namque Arethinus ferme extillissene. Veterem autem translationem nequaquam assumetis quia et eloquenciam viciat et in intellectu nimis vexat.“ Viz edici v příloze k článku R. URBÁNEK, *První utrakvistický humanista*, s. 340.

110) 20. prosince 1459 marně žádal o přijetí do učitelského sboru, viz *Liber decanorum*, MHUP I, 2, s. 67. Od této doby se v děkanské knize neobjevuje. Srov. k tomu R. URBÁNEK, *První utrakvistický humanista*, s. 215, pozn. 46.

s M. Jiřím z Meziříčí ve čtení Aristotelových knih *Ethicorum*.¹¹¹ Z pozdějších let není o jeho přednáškách zpráv, takže lze těžko říci, zda použil nových textů, které mu opatřil jeho kolega Šimon, či nikoli.

První mezi prvními: M. Václav z Chrudimě

Neprojevili-li se zásah humanismu výrazněji v univerzitní výuce, lze jej nicméně sledovat v jiných oblastech fakultní činnosti. Tak si hned z několika důvodů zaslouží pozornosti řeč mistra Mikuláše z Ledče, kterou 27. června 1458 uváděl na učitelskou katedru svého mladšího žáka pana Beneše z Valdštejna.¹¹² Předně jde o ojedinělou a přitom důstojnou oslavu Jiřího z Poděbrad na univerzitní půdě nedlouho po jeho královské volbě. Za druhé, a to je významnější, tato promluva zaujme svým lehce humanistickým nánosem. Mikuláš z Ledče byl ovšem novými vlivy zasažen jen nepřímo a dosti povrchně, jak ukazují jeho tradiční odkazy a v podstatě ještě středověká latina, odvozená z patristických vzorů.¹¹³

Již Josef Truhlář si povšiml pozoruhodného zápisu v *Liber decanorum* ze školního roku 1468–1469 s nezvykle dlouhou zprávou o válečných akcích Jiříkových a chvalořeč na knížete Viktorína.¹¹⁴ Zápis, jenž pochází z pera mistra Václava z Chrudimě, vyniká nad soudobou prózu vytříbenějším slohem a četnými klasickými narážkami. Také Josef Král, filolog nad jiné povolaný, se v článku pochvalně vyjádřil o Václavově latině.¹¹⁵

To, co Josef Truhlář o humanistických sklonech M. Václava z Chrudimě jen naznačoval, potvrdilo se pozdějším nálezem dvou Václavových rukopisů. O prvním podal Truhlář zprávu roku 1897 ve *Věstníku České akademie*.¹¹⁶ Vyslovil tu dohad, že M. Václav po roce 1468, kdy o něm mizí veškeré zprávy, odešel z univerzity, aby se věnoval nějakému soukromému zaměstnání, a že si snad zajel i do Itálie. Tato domněnka se ukázala správnou, neboť další rukopis obsahoval Václavův list správci chrudimské školy Václavu Moravci o jeho dvou cestách do Itálie.¹¹⁷

Humanistické záliby M. Václava z Chrudimě vystupují v dochovaných rukopisech zcela zřetelně, i když patrně jde jen o fragment jeho literární činnosti.¹¹⁸

111) Podle rukopisu KMK Praha L 43, předeštlí.

112) Bohumil RYBA, *Ozvuk královské volby Jiříkovy na universitě Karlově*, ČMM 67, 1948, s. 308–323.

113) Tamtéž, s. 310. B. Ryba otiskl řeč mistra Mikuláše na s. 312–323.

114) J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu*, s. 47–48.

115) Josef KRÁL, *Literární činnost humanistických profesorů university Karlovy mezi roky 1409–1622*, LF 36, 1909, s. 402–403.

116) Josef TRUHLÁŘ, *Paběrky z rukopisů Klementinských V. Příruční kniha humanisty českého starší doby*, VČAVU 6, 1897, s. 473–474.

117) Josef TRUHLÁŘ, *Paběrky LXIII. Ještě jedna kniha M. Václava z Chrudimě*, ČČH 9, 1903, s. 194–196.

118) Známe nyní celkem tři rukopisy Václava z Chrudimě: (A) NK Praha I D 12, obsahuje několik spisů Senekových, listy Silviovy a velice vzácné *Laurentii Vallae Elegantiarum libri sex*; (B) NK Praha XIV G 20 obsahuje koncepty Václava z Chrudimě z doby jeho univerzitní činnosti, dvě Boccacciovy novely, výpisky Boccacciovy Genealogie a opisy několika listů Silviových; (C) NK Praha I F 8 (C) obsah podobný jako u (B): Václavovy přípravy determinačních promluv, epitaf na Jiřího z Poděbrad, rétorické spisy apod.

Časově nejstarší je Václavova řeč při promoci bakalářů Jana z Volyně a Jana ze Stříbra (16. září 1468). Ačkoli se neliší mnoho od podobných rekomendací starších, přece jen prozrazuje úsilí o humanistické zbarvení slohu. Rodiště Jana ze Stříbra chválí např. M. Václav z Chrudimě těmito slovy: „A město Stříbro zvané, jež je nejslavnější ze všech měst, může se svou bohatostí rovnat ráji, neboť oplývá štědrými dary přírody, jež daly vznik i jeho jménu.“¹¹⁹ Zato dopis správci chrudimské školy Václavovi Moravci, o němž byla již zmínka, nevyčníká nad běžnou literární produkci tohoto druhu. Dlouhé citace ze svatých otců i z děl klasiků narušují plynulý sled vyprávění. Napínavost děje i faktické údaje utonuly v záplavě slov, která měla být okrasou slohu.

Apologie válečných úspěchů knížete Viktorína, kterou Václav z Chrudimě zapsal do děkanské knihy,¹²⁰ nasvědčuje, že si náš mistr brzy osvojil módní manýru humanistického pochlebnictví. Do jisté míry je Václavův *panegyricus* výrazem renesančního kultu individua, který zde ovšem došel neuvědomělého uplatnění. Ruku v ruce s osobnostním výkladem dějinných událostí jde zbožné uctívání antiky. Chce-li Václav charakterizovat Viktorínovy vlastnosti, volí k tomu nadnesená přirovnání z antických dějin.¹²¹

M. Václav z Chrudimě, tehdy už jistě osoba kněžského stavu, jde tak daleko, že se nezmiňuje o křesťanském náboženství a o církvi, ale že dokonce vyzdvihuje pohanské nebe za kritérium velikosti.¹²² Ve Václavových slovech se projevuje též snaha říci něco obecně platného. Přizpůsobuje si k tomu lidovou moudrost nebo reminiscence z četby.¹²³ Národní vědomí je patrné jak ze zřetelných sympatií k Jiříkovi, tak i z potupných slov o jeho nepřátelích.¹²⁴

Četná přirovnání z antických dějin prozrazují značnou sčtetlost. Z klasických autorů si Václav z Chrudimě oblíbil hlavně Seneku. Potvrzují to i opisy četných Senekových listů v jednom jeho z dochovaných kodexů.¹²⁵ Zájem o starověké dějiny prozrazují též Václavovy poznámky ze spisu Quida de Columno *O válce trojské* a četné historické výpisky roztroušené v zachovalých rukopisech z Václavova vlastnictví. Ke zlepšení stylu napomáhaly Václavovi četné rétorické spisy a slovníky spolu s ukázkami korespondence Eneáše Silvia, jež v této době platila za příkladnou.

119) Rkp. (C), fol. 305a.

120) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 102–114. Z ostatních zápisů v *Liber decanorum* je z našeho hlediska zajímavý jen zápis M. Matěje z Brného z roku 1483, v němž jsou odkazy na Vergília a Terencia (MHUP I/2, s. 151–152). Roku 1484 bylo zapisování politických událostí do univerzitních akt zakázáno, patrně přičiněním Viktorína Kornela ze Všehrd, který byl v té době děkanem (MHUP I/2, s. 153).

121) Např. *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 112.

122) „Talem quippe principem, qui tam strenuis gloriosus actibus claruisset, priora saecula si habuissent, hunc inter divos retulissent.“ *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 112.

123) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 106.

124) „Fides Hungarorum est non servare fidem, pietas pietate carere, hoc solo verax quod semper falsa probatur.“ *Liber decanorum*, MHUP I/2, 105 aj.

125) Důležité pro formování Václavových humanistických zálib byly i Vallovy *Ellegantiae* a Boccacciova *Genealogia deorum gentilium*. Tato díla mistr Václav skutečně studoval, jak dosvědčují jeho výpisky v rukopisu (B).

Podobnými rysy jako zápis v děkanské knize vyznačuje se Václavova slavnostní řeč při bakalářské promoci v červenci 1469, které byl přítomen i rektor Jan z Prahy.¹²⁶ Václav nejprve promlouvá k pěti promováným a vyzdvihuje jejich studijní úsilí a osobní vlastnosti. Pak mluví o užitečnosti filozofie a ctností, přičemž se odvolává na Seneku, Vergilia a svatého Jeronýma. Hned na to následuje dlouhá pasáž, v níž se Václav opět pochlubil svými znalostmi historickými. V dlouhé řadě příkladů ze starých dob vystupují nejznámější postavy řeckých a římských dějin. Promluvu zakončuje díkůvzdání učitelům a přítomným a *gratiarum actio post refectioem*.

Zajímavý je i jediný zachovalý básnický pokus Václava z Chrudimě epitaf na Jiřího z Poděbrad, psaný v hexametrech. Z celého epitafu vyznačuje úsilí přiblížit se dikcí a myšlenkovým souzněním dílům italských humanistů.¹²⁷ K naší lítosti víme o pozdějších Václavových osudech velmi málo, takže ani nemůžeme říci, zda humanistické ohlasy v jeho literární činnosti z konce šedesátých let 15. století nebyly pouhou epizodou. Protože nikdo ze současníků ani z pozdějších historiků se neodvolává na jeho spisy, lze předpokládat, že Václav z Chrudimě po sobě jiné literární výtvořky nezanechal. Jeho *opuscula* pokulhávají za díly soudobých cizích humanistů i za *Dialogem* Jana z Rabštejna a spíše jen dosvědčují, že se u nás nejdříve ujímaly formální stránky nového směru, zejména nabubřelá elokvence. I tak si ovšem Václavova průkopnická propagace nového směru zaslouží pozornosti.

Pozoruhodný je i vztah mistra Václava z Chrudimě k rodině krále Jiřího z Poděbrad. Apologie na knížete Viktorína a epitaf na smrt Jiřího už leccos naznačily. Kníže Viktorín také na počest Václavovy mistrovské promoce vystrojil slavnostní hostinu.¹²⁸ Z tohoto důvodu se Josef Truhlář domníval, že M. Václav byl nejspíše učitelem mladých pánů z Poděbrad.¹²⁹ I když přímého svědectví není, lze to připustit pro knížete Viktorína, kterého nejen oslavil v děkanské knize, ale jehož následoval později i v konverzi ke katolictví.¹³⁰ Není třeba ani odmítat vliv, který Václav mohl mít na mladšího Hynka, pozdějšího překladatele Boccacciiových rozprávek a skladatele renesančně uvolněných veršů.

Pronikaly-li humanistické záliby na pražskou univerzitu jen s obtížemi, do nižších škol se nedostaly vůbec.¹³¹ Síť nižších a středních škol byla v padesátých a šedesátých letech již poměrně hustá. Výstižným příkladem tu může být cu-

126) Rukopis (C), fol. 273a–301b.

127) Rkp. (C), fol. 10b. Na ukázkou tu cituji počáteční verše epitafu, který zůstal skicou, jak dosvědčují četné úpravy a škrty v textu:

„Maximus hic heroum aureo sub marmore tectus
Clauditur exiguo famam qui terminat astris
Conspicius fide clarus virtutibus princeps etc.“

128) *Liber decanorum*, MHUP I/2, s. 78.

129) J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu*, s. 47, pozn. 4. Nasvědčovaly by tomu i znalosti o Viktorínově výchově. Antonín GRUND v předmluvě k *Boccacciiovým rozprávám*, Praha 1950, s. 20; a Vilém PRAŽÁK, *Něuberkův sborník a Májový sen*, Sborník fil. fakulty. University Komenského v Bratislavě 2, 1924, s. 44, se zmiňují o Václavově vychovatelském jako o jisté věci.

130) Vychovatelem Hynkovým byl jakýsi Martin Rokycana.

131) Lze se o tom přesvědčit i namátkovou prohlídkou monografií jednotlivých obcí. Protože bych nedosáhl úplnosti, upouštím v tomto případě od citací.

riculum Oldřicha Kříže z Telče, který jako žák a později též jako učitel prošel mnoha školami. Kříž nejprve navštěvoval farní školu v Telči, z níž přešel na školu při cisterciáckém klášteře ve Žďáru na Moravě. V letech 1455–1456 působil jako pomocný učitel v Soběslavi, v lednu 1457 je jeho učitelská činnost dosvědčena v Roudnici nad Labem, na čas potom učiteloval i v Ústí nad Labem a v listopadu téhož roku převzal učitelské místo na Vyšehradě.¹³²

Bakaláři i mistři, kteří odcházeli na venkovské školy, nepřerušili styk s mateřským učením, jemuž i nadále podléhali.¹³³ Někteří se ještě dále vzdělávali,¹³⁴ jiní spojovali pedagogickou činnost s funkcí městského písaře apod.¹³⁵ Překvapuje někdy, které knihy byly na venkovských školách žákům vykládány nebo diktovány. V šedesátých letech četl např. rektor školy v Českém Brodě *Declaratio difficultium dictionum theologiae* Armanda de Bellovisu.¹³⁶ Roku 1456 komentoval na hradecké škole M. Jan z Prahy *Summulae Petri Lamberti de Reginato a Tractatus Holandrini De fallaciis*.¹³⁷ Tyto příklady, kterých by bylo možné uvést více,¹³⁸ názorně ukazují závislost výuky na partikulárních školách na výuce univerzitní. Univerzita byla prakticky jediným místem, kde se mohli vzdělávat kvalifikovaní učitelé a městští písaři. Jestliže byly univerzitní přednášky vedeny ještě ve starém duchu, nemohla humanistická učenost a elokvence proniknout ani do městských škol a kanceláří.

V nedůvěře k novému směru nebyla pražská univerzita osamocena. Důvod je třeba vidět v konzervativnosti a tradičnosti středověkých vysokých učen. Bylo obtížné měnit systém, který se stálým opakováním upevňoval po dobu delší sta i více let. S výjimkou severoitalských univerzit, kde nový směr pronikl velice záhy a kde do značné míry nabyli i pevných obrysů,¹³⁹ dívali se univerzitní mistři na nový směr s nedůvěrou.

Shrneme-li naše poznatky o pronikání humanismu na pražskou univerzitu v době panování Jiřího z Poděbrad, můžeme říci, že se výhonky nového proudu ujímaly jen ztěžka. Omezovaly se zpravidla na mimoškolní záliby jednotlivých mistrů a na příležitostné proslovy, koncipované s použitím prvků humanistické stylistiky. Do pravidelné výuky ještě ve větším rozsahu nepronikly. Z toho plyne, že v době poděbradské nebyly ještě podmínky pro rozšíření humanismu do městských škol a kanceláří.

132) Podle Jaroslava KADLECE, *Oldřich Kříž z Telče*, LF 4, 1956, s. 92–93. Kříž udržoval korespondenci s Tobiášem, rektorem školy v Táboře. Jen v Praze uvádí V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 245, 22 farních škol pod obojí.

133) Bakaláři a studenti, po případě i mistři, kteří učili na pražských i venkovských školách, zůstávali stále členy univerzity a museli se čas od času účastnit povinných disputací. Srov. např. usnesení z roku 1471 v *Liber decanorum*, MHUP I/1, s. 121.

134) Srov. explicit rukopisu NK Praha VII C 20, fol. 45a: „Finitus est hoc opus a. 1454 proxima feria VI. post Ascensionem Domini in scola Mielnicensi per me Procopium de Montibus Cuthnis, succentorem protunc ibidem.“ (*Lexicon Hugucii Pisani*). Dále srov. rukopisy NK Praha VIII B 3 a VIII H 20.

135) Školní mistr Augustin z Bystřice nad Pernštýnem byl též městským písařem, jak uvádí Jan TENORA, *Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem*, Brno 1909, s. 91.

136) Podle explicitu rukopisu KMK Praha D I, fol. 127b.

137) Explicit rukopisů NK Praha V E 1, fol. 193a a 238b.

138) Rukopis UK Brno, MK 66, fol. 30b, 79a, MK 71 apod.

139) Srov. P. O. KRISTELLER, *Die italienischen Universitäten der Renaissance*, Krefeld 1953.

XXII. Existenční vyhlídky a kariéry univerzitních humanistů

Přínos Rukověti humanistického básnictví pro dějiny Karlovy univerzity – Počátky a rozvoj latinského humanismu – Prosopografická anketa veršujících humanistů – Tabulky

Poesis typis impressa manet. Tato deviza, obrazně řečeno, ovládla v druhé polovině 16. a na počátku 17. století ambice většiny českých literátů, kteří se pod diktátem módního proudu snažili produkovat humanisticky znějící verše. Vstup do pomyslného literárního parnasu jim však nezajistily tři poetické Múzy, nýbrž jejich nenápadná kolegyně Klio.

Přínos Rukověti humanistického básnictví pro dějiny Karlovy univerzity

Základy k našemu poznání položili erudovaní badatelé, kteří od konce 19. století shromažďovali všemožné životopisné, bibliografické a literárněvědné údaje pro *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.* Během let 1908–1918 stačili Antonín Truhlář a Karel Hrdina vydat dva svazky prvního dílu,¹ pak se však práce na *Rukověti* do té míry přerušila, že ji po druhé světové válce bylo třeba zcela oživit, a to na institucionálním základě bývalého Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV. První, doplněný a přepracovaný díl vyšel pod názvem *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do počátku 16. století* v roce 1966, zatím poslední pátý svazek vydali Josef Hejnic a Jan Martínek v roce 1982.² V početném souboru literárně činných humanistů, jejichž život a dílo *Rukověť* osvětluje, nalezneme celkem 1023 studentů, bakalářů a mistrů pražské univerzity. Jelikož naprostá většina těchto vzdělavců studovala nebo působila na vysokém učení od poloviny 16. do dvacátých let následujícího století, jde o reprezentativní vzorek celé univerzitní korporace. Informativní přínosnost shromážděné dokumentace jsem ocenil již před patnácti lety, kdy jsem byl přizván ke spolupráci na projektu pařížské École des Hautes Études en Sciences Sociales, který Dominique Julia, Jacques Revel

1) Antonín TRUHLÁŘ, *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI. I-1 A-Caualius*, Praha 1908, *Rukověť I-2 Cautius-Collinus*. Z pozůstalosti A. Truhláře vydal K. Hrdina, Praha 1918. Více k počátkům tohoto výzkumu Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Přehled dosavadní práce o Rukověti k humanistickému písemnictví v Čechách a na Moravě*, Zprávy Jednoty klasických filologů 3, 1961, s. 97–100.

2) *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* [s lat. vedlejším titulem: *Enchiridion renatae poesis in Bohemia et Moravia cultae*]. Založili Antonín Truhlář a Karel Hrdina. Pokračovali Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, 1–5, Praha 1966–1982. Šestý svazek s dodatky A–Ž vyšel s velkým zpožděním: *Enchiridion renatae poesis in Bohemia et Moravia cultae* 6. Supplementa A–Ž, Praha, Academia 2011.

a Roger Chartier zaměřili na sociální výzkum univerzitního studentstva od 16. do 18. století.³ V té době byly k dispozici pouze čtyři vydané svazky *Rukověti*, takže až po vydání posledního svazku jsem mohl výzkum doplnit a uzavřít.

Úvodem považuji ještě za vhodné poznamenat, že pohusitská univerzita byla jen matným odleskem někdejšího Karlova vysokého učení. Velká secese v důsledku vydání Dekretu kutnohorského z ledna 1409 a následné husitské války povážlivě zúžily akční radius jejího působení i rozsah výuky, nedotkly se však její podstaty. Dříve než kdekoli jinde v sousedství měl zásah panovnické moci za následek proměnu mezinárodního generálního studia se všemi čtyřmi fakultami na konfesně i národnostně uzavřenou zemskou univerzitu. Nestalo se tak záměrně, nýbrž via facti. Původci a obhájci dekretu se sice odvolávali na přirozenoprávní prerogativy domácí korporace *Natio bohémica*, nezamýšleli tím však vyloučení cizích studentů z univerzity.⁴ Pro katolíky bylo již před rokem 1420 studium na kacířském učení téměř vyloučeno, neboť v jejich očích heretici zde vychovávali další heretiky. Když po krátkém období restaurace ve čtyřicátých letech 15. století vůdce utrakvistických stavů Jiří z Poděbrad dobyl Prahu, kališnická většina si povinnou přísahou na basilejská kompaktáta dlouhodobě upevnila svůj vliv i na pražské univerzitě.⁵ Zrušení kompaktát včetně laického přijímání svátosti oltářní *sub utraque specie* papežem Piem II. v roce 1462 a papežský zákaz studia na pražské univerzitě z roku 1469 měly za následek, že čeští katolíci byli po dobu téměř jednoho sta let odkázáni na zahraniční vysoké školy.

Závažné změny po roce 1409 doznala i organizační struktura pražského generálního studia. Samostatná *Universitas iuristarum in studio Pragensi* nepřezila počátek husitské revoluce.⁶ Stejný osud postihl i další dvě „vyšší“ fakulty, teologickou i lékařskou, takže v letech 1433 až 1622 tvořila pražskou univerzitu pouze artistická fakulta, byť s poněkud rozšířeným učebním programem. V čele této jednofakultní vysoké školy nadále zůstával rektor se svojí radou. K staršímu právu dohledu nad nižšími školami mu přibyla výsada vypisovat zkoušky a udělovat grady,

3) Srov. František ŠMAHEL, *L'Université de Prague de 1433 a 1622: recrutement géographique, carrières et mobilité sociale des étudiants gradués*, in: Les universités européennes du XVIe au XVIIIe siècle. Histoire sociale des populations étudiants, Dominique Julia – Jacques Revel – Roger Chartier (edd.), T. 1, Paris 1986, s. 65–88. Na českou verzi této studie, která vyšla pod názvem *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622* ve Zprávách Archivu Univerzity Karlovy 4/1982, s. 3–28, navázal Petr SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500–1620*, AUC-HUCP 26/1, 1986, s. 7–36.

4) Mandátem krále Václava IV. z 18. ledna 1409 se zabýváme spolu s Martinem NODLEM ve studii *Kutnohorský dekret po 600 letech. Bilance dosavadního bádání* [přetisk v tomto souboru]. Širší záběr včetně kritického zhodnocení dosavadní bohaté literatury poskytuje monografie Martina NODLA, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.

5) Více k tomu František ŠMAHEL, *Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 55–90 [přetisk v tomto souboru]; a Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský IV.*, Praha 1962, s. 235–252.

6) K osamostatnění právnické fakulty v roce 1372 Peter MORAW, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, J. Fried (ed.), (Vorträge und Forschungen 30), Sigmaringen 1986, s. 439–486; a nověji Jiří KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995, s. 22–28.

tj. vykonávat funkci dřívějšího kancléře. Tím také rektorům náležel vrchní dohled nad artistickou fakultou, která si jinak uchovala svoji autonomii.⁷

Po částečných reformách, které roku 1528 vyústily v celkovou revizi statut, se více méně upevnil status quo, jenž byl stále ještě převážně zakotven ve středověkém základu vysoké školy. Svoji funkci přitom ztratil systém čtyř univerzitních národů. Jeho existenci upomínala jen vlivná korporace mistrů českého národa, která spravovala většinu studentských kolejí. Čtyři mistrovské koleje si uchovaly samostatné postavení, skutečný význam měla však pouze korporace mistrů Karlovy koleje, která plnila roli správního a reprezentačního sídla celé univerzity.⁸

Počátky a rozvoj latinského humanismu

Od konce 15. století začal krok za krokem na půdu univerzity pronikat latinský humanismus rétoricko-filologického zaměření. Trvalo však ještě dvě tři desetiletí, než se humanistické disciplíny staly součástí výuky. V následné konfrontaci s reformními proudy, zvláště s luterstvím, si pražská univerzita dlouho podržela svůj národnostně český a konfesně utrakvistický profil. Avšak ani později, kdy se více pootevřela zahraničním vlivům, se nestala jednou z protestantských akademií. Z tohoto hlediska byla jakýmsi mezistupněm, půdou, na níž se setkával křesťanský humanismus Melanchthonova směru s konzervativním utrakvistickým proudem a s luterskou reformací na straně druhé.⁹

Letný pohled na *Ordines lectionum* napovídá, že se výuka na pražské artistické fakultě ani v pokročilém 16. století nevzdala aristotelovského *Organonu* a přežilych forem lekcí a disputací.¹⁰ Studenti po opuštění fakulty byli takřka predestinováni reprodukovat další, sobě podobné studenty. Tento akademický *circulus vitiosus* nebyl s to vyjít vstříc kulturním a praktickým potřebám české společnosti, v níž se města snažila už delší dobu uhájit politické a ekonomické zisky z doby husitské revoluce. Znalosti pozdně scholastické filozofie, v níž stále dominovala *ars disputandi*, neměly žádné praktické využití, takže byly ztrátou času. O to více se

7) Podrobné vylíčení dějin pražské univerzity od konce 15. do počátku 16. století zatím není k dispozici.

Literaturu a edice do poloviny sedmdesátých let zaznamenali Miloslava MELANOVÁ – Michal SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do roku 1620*, Praha 1979, s. 49–53. Cenný náběh k příštím zpracování poskytl *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Praha 1995, kde kapitoly o zemské univerzitě 1419–1622 napsali Michal SVATOŠ a Jiří PEŠEK. V širším časovém rámci vylíčil dějiny fakulty Josef PETRÁŇ, *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy*, Praha 1983, s. 37–80. Shromážděním materiálů je stále cenné dílo Zikmunda WINTRA, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvojí*, Praha 1899, zde na s. 4–39 výklad o úřadu rektora.

8) Více k tomu Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, kap. 2, novější literaturu shrnuli Michal SVATOŠ – Jan HAVRÁNEK, *University Colleges at Prague from the Fourteenth to the Eighteenth Centuries*, in: *Collegii universitari in Europa tra il XIV e il XVIII secolo*, Domenico Maffei – Hilde de Ridder-Symoens (edd.), Milano 1991, s. 143–154. Pro první orientaci viz Michal SVATOŠ, *Kalíšnická univerzita (1419–1556)*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 209–213.

9) Z literatury uvádím zejména příspěvky sborníku z konference ve Walberbergu: *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, Hans-Bernd Harder – Hans Rothe (edd.), Köln – Wien 1988.

10) Více k tomu Z. WINTER, *O životě na vysokých školách*, s. 320–385.

absolventi snažili zaujmout rétorikou svých projevů a veršováním příležitostně poezie. Obojí jim otvíralo přístup do elitářských dvorních kruhů nebo do básnických společností a tzv. literátských bratrstev. A protože univerzita nebyla s to s výjimkou kalendářů, tzv. minucí, nic prospěšného nabídnout, byla více méně odkázána na sebe samu. Příznačné je, že přírodovědné a mechanické obory nacházely lepší podmínky vně akademické půdy.

Tolerantní panovníci jagellonské dynastie vládli českým zemím povětšinou ze vzdálené Budy, a nechávali tudíž poměrům na univerzitě volný průběh. Jejich habsburští nástupci čekali naopak na vhodný okamžik rekatolizace, která by se nezastavila ani před zásahem do univerzitní samosprávy. Když se jim to pro odpor českých stavů nepodařilo, začali intenzivně podporovat jezuitské koleje.¹¹ K oficiálnímu založení jezuitské koleje s filozofickým a teologickým studiem v Praze došlo r. 1562, v Olomouci r. 1575.¹² Od této doby nebyli již katoličtí studenti z českých zemí odkázáni jen na zahraniční univerzity. *Peregrinatio academica* tím neztratila na své intenzitě. Cesty za vzděláním se staly běžnou součástí výchovy mladých šlechticů, s nimiž cizí kraje poznávali i jejich pedagogové. Jednosměrné putování však dále převažovalo. Češi a Moravané odcházeli za poznáním i vzděláním do ciziny, pražská akademie však tuto přitažlivost dávno ztratila.¹³

Dříve, než přejdu k výsledkům statistické sondy, je třeba dodat, že všechny propočty a dedukce jsou založeny na počtu graduovaných příslušníků univerzity. Jediným úředním pramenem je tak *Liber decanorum facultatis artium*, který místy doplňují rektorská akta. Počty kolegiátů známe jen pro dílčí časové úseky. Pro léta 1618 až 1622 byly údaje získány z více zdrojů.¹⁴

Samostatná právnická univerzita zcela zanikla, výuka teologie a lékařství se sice čas od času prosadila, pouze však jako doplněk učební osnovy artistické fakulty. Povinnou přísahou na kalich se pražská univerzita roku 1462 konfesně, a tím i nacionálně uzavřela. Teprve po stu letech, kdy utrakvistická Carolina dostala energického rivala v jezuitském Klementinu, přestali být katoličtí studenti z čes-

11) Z literatury srov. mj. Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská*, Praha 1971, s. 233–242; Anna SKÝBOVÁ, *Obnovení pražského arcibiskupství v letech 1561–1562 a jeho vztah k universitě*, AUC-HUCP 7/1, 1966, s. 62–72; a Jiří PEŠEK, *Pražská utrakvistická univerzita a náboženské poměry 16. století*, AUC-HUCP 36–38/1–2, 1996–1998 (2004), s. 31–40, přetisk in: Jeho Praha. Výbor statí Jiřího Peška k dějinám Prahy, Praha 2014, s. 325–339.

12) Podrobně k tomu Ivana ČORNEJOVÁ, *Jezuitská akademie do roku 1622*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, s. 247–268.

13) K *peregrinatio academica* František ŠMAHEL – Miroslav TRUC, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 6/2, 1963, s. 37–46; a Jiří PEŠEK – David ŠAMAN, *Les étudiants de Bohême dans les universités et les académies d'Europe centrale et occidentale entre 1596 et 1620*, in: *Histoire sociale 1* (jako v pozn. 3), s. 89–111.

14) *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis*, MHUP I-2, Pragae 1830. Statistické vyhodnocení tohoto pramene publikovali František ŠMAHEL a Miroslav TRUC, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 3–60. Časem bude možné jejich výsledky doplnit na základě dalších pramenů. O jejich objev nebo využití se mj. zasloužili: Jan MARTÍNEK, *Přehled gratulačních sborníků k promócím v letech 1583–1620*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 103–108; *Manuale rectoris nomina eorum continens, qui in Albo Universitatis Carolinae Pragensis nunc perditio ab anno 1560 usque ad annum 1582 inscripti sunt I–II*, Karel Beránek (ed.), Praha 1981; a Mlada HOLÁ, *Alumni koleje českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, AUC-HUCP 53/2, 2013, s. 41–80.

kých zemí odkázání na zahraniční akademie. Rozumí se tudíž takřka samo sebou, že se většina humanistů sledovaného univerzitního okruhu hlásila ke kalichu.¹⁵

Prosopografická anketa veršujících humanistů

Velká část údajů mé prosopografické ankety se vztahuje k letům 1576 až 1620 (86,1 %). Pro toto období sonda zahrnuje zhruba čtyři pětiny celkového počtu graduovaných bakalářů, tj. 820 z 1071 (srov. tabulka 1). Také teritoriální původ sledované skupiny humanistů se v překvapivé míře shoduje se záznamy děkanské knihy (*Liber decanorum*) artistické fakulty a doplňkových pramenů (srov. tabulka 2).¹⁶ Počet zahraničních studentů byl zanedbatelný, jistý vzestup lze v tomto ohledu doložit teprve v letech 1601–1620, kdy však přibýlo i graduovaných bakalářů z českých zemí.¹⁷ Vzhledem k tomu, že Moravané a Slezané byli obyvateli zemí České koruny, tvořil faktický podíl cizozemců necelá dvě a půl procenta. Kromě toho více než polovina Moravanů přicházela z Českomoravské vrchoviny, to jest z přímého sousedství Čech, a nejinak tomu bylo i se Slezany, z nichž většina měla rodiště v Horním Slezsku, všestranně spjatém s českým prostředím.

Hned vyhodnocení první skupiny údajů přineslo překvapení. Naprostá většina veršujících humanistů přicházela na univerzitu skutečně studovat, a nikoli jen využívat privilegií akademických svobod. Celkem 951 literárně činných studentů získalo bakalářský grad (68,6 %), a z nich 249 dokonce titul mistra svobodných umění (24,3 %). Z toho plyne, že devět z deseti imatrikulovaných humanistů nabylo na pražské univerzitě jeden z obou gradů.¹⁸ Doba potřebná k získání mistrovského titulu činila u této skupiny v průměru tři a čtvrt roku.¹⁹ Pokud se podařilo u menší skupiny studentů zjistit dobu zápisu do některých z kolejí, bylo možné postihnout i délku studia mezi imatrikulací a bakalářskými zkouškami (zpravidla jeden až dva roky).

Více než pětina příštích humanistů se během studia k bakalářskému gradu živila jako školní správci, kolejní hospodáři (*oekonomi*) anebo služebníci (*famuli*) profesorů.²⁰ Podobných případů bylo jistě více, což zvláště platí pro bakaláře

15) Pro první orientaci srov. cit. studii J. PEŠKA, *Pražská utrakvistická univerzita*.

16) Více k teritoriálnímu a regionálnímu původu graduovaných studentů F. ŠMAHEL – M. TRUC, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy*, s. 17–37, pro jagellonské období viz Jiří PEŠEK, *Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 131–141, který důvtipně použil nové metody výzkumu.

17) Z bohaté literatury o *peregrinatio academica* stačí uvést: F. ŠMAHEL – M. TRUC, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy*, s. 37–4; a Jiří PEŠEK – David ŠAMAN, *Les étudiants de Bohême dans les universités et les académies d'Europe centrale et occidentale entre 1596 et 1620*, in: *Histoire sociale 1* (jako v pozn. 3), s. 89–111. Zde také uvedena starší literatura.

18) Opačně platí, že v celém období se 50 % bakalářů a 80 % mistrů věnovalo latinskému humanistickému básnictví. Více k tomu P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura*, s. 10–11.

19) Interval mezi oběma promocemi podrobněji vysledoval P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura*, s. 28, tab. IV.

20) K povinnostem „ekonomů“ a „famulů“ Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvojce*, Praha 1899, s. 248–250.

připravující se k mistrovským zkouškám. Tu již zpravidla šlo o externí studium při zaměstnání. Výjimkou potvrzující pravidlo byli studenti ze vzdálených míst, kteří se snažili dosáhnout gradu co nejdříve.

Přibližně u jedné desetiny (98) všech sledovaných humanistů bylo možné zjistit další životní data. Většina z nich získala bakalářský grad mezi jednadvacátým a dvaadvacátým rokem. Průměrný věk této skupiny byl téměř padesát let (49,8), což je poměrně hodně. Před třicátým rokem zemřelo 15 jedinců, do čtyřiceti let 32, před padesátkou 49, šedesáti let se nedožilo již 61, sedmdesáti 88 a osmdesáti 96 někdejších studentů. Pouze dva žili déle, jeden z nich se dožil úctyhodného věku 97 let.²¹

U mnohem většího souboru 521 osob bylo možné zjistit průměrnou délku aktivního života po dosažení bakalariátu. Ta činila něco málo přes třidvacet let. Připočteme-li k této době ještě předpokládaný minimální věk při dosažení bakalářského gradu (tj. 21 až 22 let), získáme pro celou tuto skupinu průměrný věk 45 až 46 let. O jednatřiceti humanistech víme, že zemřeli na mor. Zhoubný byl v tomto směru zvláště rok 1599, kdy na mor zemřelo osm akademiků a pět dalších nejspíše z téže příčiny. Stejně neblahý byl rok 1613, kdy k šesti úmrtím z důvodu moru je třeba připojit deset dalších bez udání příčiny. Pohnutá historie mocenských převratů před a po roce 1620 se promítla i do individuálních osudů. Téměř třináct procent (110) humanistů našeho souboru odešlo do exilu, dva další zahynuli na popravišti.²²

Rozsah výzkumu autorů *Rukověti humanistického básnictví* snad nejlépe dokládá získaný soubor údajů o zaměstnání literárně činných studentů a profesorů pražské univerzity. Téměř u 85 procent případů známe počáteční zaměstnání mistrů a bakalářů, u mnohých pak můžeme sledovat jejich další profesionální kariéru včetně sociální mobility. Z údajů třetí tabulky je zřejmé, že téměř tři čtvrtiny (71,8 %) studentů a graduovaných humanistů si jako první zaměstnání zvolily školskou službu.²³ Nerozlišuji přitom povahu této služby odstíněnou soudobou terminologií, neboť být „kolegou“ na významné škole znamenalo někdy více, než řídit školu na malém městě. K dalším profesím lze dodat jen málo.²⁴ Jen několika mistrům se podařilo zůstat na univerzitě, což nepřekvapuje. Zarážející naopak je malý počet osob hledajících obživu v duchovním stavu.²⁵ Zde je však třeba mít na paměti, že značná část školských „oficiálů“ (14 %) dříve nebo později přijala

21) Nestorem této skupiny byl Melichar Haldius (1504–1601). Srov. k němu J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť 2*, s. 249–250.

22) Jmenovitě Valentin Kochan a Jindřich Kozel. Viz J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť 3*, s. 62 a 78.

23) Nejpodrobněji k tomu stále ještě Zikmund WINTER, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, Praha 1901, s. 144–162.

24) K četnosti jednotlivých intelektuálních profesí ve skupině absolventů srov. též P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura*, s. 28–30, tab. V.

25) Více k tomu Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, Praha 1895, pro jagellonské období viz Josef MACEK, *Víra a náboženství v jagellonském věku*, *Studia Comeniana et Historica* 19/39, 1989, s. 5–36.

svěcení. Ještě ve větším rozsahu to platí o magistrátním a jiném úřednictvu.²⁶ Stručně řečeno, školská služba byla pro devět z deseti oficiálů kratším či delším provizoriem, jak vysvítá ze čtvrté tabulky.

U 278 osob známe jak datum bakalariátu, tak i datum první změny povolání, což umožňuje aproximativně říci, že oficiálové opouštěli školské prostředí po pěti až šesti letech služby. Pro naprostou většinu z nich byl důvodem změny sňatek, ať už znamenal sociální vzestup, což bylo častějším jevem, či nikoli. Pro ženatého školního správce nebo učitele znamenala školní služba tak ubohé zajištění rodiny, že české předbělohorské školy byly průchozím místem celých generací nezáměrných vzdělanců. Se sňatkem bakaláři dlouho neotáleli. Šest vstoupilo do manželského stavu ještě v roce zkoušek, 29 po jednom roce, 38 po dvou letech, 39 po třech, 186 se oženilo do šesti let. Někteří však, což bylo naprosto výjimečné, se vzdali mládeneckého života po dvanácti i dvaceti letech služby. Jen nepatrný počet školních oficiálů zůstal ve službě do konce života. Spolehlivě to víme o třiadvaceti (5,8 %), u dalších sedmaosmdesáti (10,6 %) to můžeme více méně odůvodněně předpokládat, neboť několikrát za sebou měnili místo svého působiště.

Místo profesora na pražské univerzitě nebylo pro každého. *Numerus clausus* byl dán počtem míst v mistrovských kolejích, takže příchod nového profesora byl vázán na úmrtí či odchod předchůdce. Celkem 66 mistrů po určitou dobu působilo v profesorském sboru artistické fakulty, tj. 6,4 % z celého zkoumaného souboru. Jednadvacet z nich začalo pedagogicky působit hned po promoci, zbývajících 45 mistrů přešlo na univerzitu z nižších škol. Celkem 21 profesorů zůstalo na fakultě až do smrti. Většina tudíž univerzitu opustila, což je samo o sobě výmluvné. Šestnáct dalo přednost úřednické dráze, jedenáct se zajistilo sňatkem ve vyšší měšťanské vrstvě, tři se věnovali lékařství, jeden se vrátil na nižší školu a poslední z této skupiny se dal zlákat vidinou duchovní kariéry. Profesori, kteří na fakultě zůstali, v průměru pedagogicky působili 13 let, ostatní jen čtyři a půl roku. Běžnou cestou vzhůru byla ženitba. Třicet profesorů uzavřelo manželství (z toho 11 s vdovami), třidvacet právě díky svatbě udělalo kariéru a čtrnáct výrazně zvýšilo svou společenskou prestiž. Zhruba každý třetí profesor studoval na některé ze zahraničních univerzit. V období rozkvětu humanistické *peregrinatio academica* je to poměrně málo, nicméně četnost studijních cest do zahraničí je u této skupiny třikrát až čtyřikrát vyšší než v celém sledované souboru.

Na závěr jsem ponechal vyhodnocení sociálního vzestupu celé zkoumané skupiny po dosažení posledního zjistitelného povolání nebo společenského postavení. K mechanismu sociální mobility na prvním místě patřilo samo vysokoškolské vzdělání usnadňující, a někdy dokonce podmiňující včlenění do byrokratického aparátu a duchovního stavu. V pořadí druhým osvědčeným prostředkem byl výhodný sňatek. Z celkového počtu 760 osob, u nichž bylo možné stanovit poslední dosažené povolání nebo stupeň společenského zařazení, uzavřelo nejmé-

ně 399 alespoň jeden sňatek (srov. tabulka 5). Dvě okolnosti si přitom zaslouží pozornosti. Předně poměrně vysoký počet vdov, neboť téměř každá třetí ženitba byla s vdovou. Svazek se starší, zámožnou vdovou byl pro většinu veršujících bakalářů běžným vykročením z životní mizérie. Ovdovělá žena získala mladého vzdělaného ženicha, chudý školní oficiál zase úřad nebo prosperující živnost a tím i vyšší měšťanský status.²⁷ Po smrti stařeny se zestárlý vdovec oženil s dívkou či s mladou ženou a koloběh mohl začít nanovo. Za druhé pak, jistě ne náhodou, nejvyšší počet sňatků vykazuje podskupina měšťanů a magistrátního úřednictva.

Vše nasvědčuje, že s ekonomickým, mocenským i společenským vzestupem univerzitní grad ztrácel praktický význam a přejímal funkci prestižního symbolu. Graduovaný měšťan, byl-li členem městské rady, přejímal odpovědnost a dohled nad nižším školstvím, spolurozhodoval o přijetí školských správců, byl členem literátských a jiných bratrstev, býval mluvčím městských delegací apod. Proto také v poslední, 6. tabulce evidují též členství v literátských bratrstvech, jež byla příznačnou formou pozdně středověkého korporativismu měšťansko-utrakvistické společnosti.²⁸ Vlastním kritériem mocenského vzestupu bylo členství v městské radě. V tabulce přitom nerozlišuji mezi funkcí konšela a purkmistra, neboť na místě purkmistra se většinou konšelé střídali. Ze souboru 760 osob každý čtvrtý zasedal v městské radě. Jde o značně vysoký počet, i když je třeba mít na paměti rozdílnou velikost měst a nestejnou váhu příslušných funkcí. Vzhledem k měšťanskému profilu pražské univerzity nepřekvapuje, že šlo o sociální mobilitu horizontální povahy, tj. pouze v rámci městského stavu. Také udělení erbu panovníkem zpravidla neznamenovalo více než zakoupení viditelného emblému vyšší společenské pozice na rozhraní měšťanstva a nižší šlechty.²⁹ Do posledního sloupce jsem zařadil jednotlivce, kteří díky své zámožnosti, mocenským pozicím, případné nobilitaci apod. zaujali trvalé místo v elitě svého stavu. Početnost této skupiny nasvědčuje, že nejméně každý šestý graduovaný humanista dosáhl v horizontální linii maximální mety sociálního vzestupu.

Výzkum zbývajících částí souboru literárně činných příslušníků Karlova vysokého učení z let 1526–1620, jež byli zahrnuti do *Rukověti humanistického básnictví*, sice doplnil a upřesnil číselné údaje, v zásadě však potvrdil starší závěry. Konfesní uzavření pražské univerzity ještě před nástupem evropských reforem vedlo k hluboké proměně středověkého generálního studia. Nábožensky rozdělený národ měl i konfesně rozdílné školské soustavy. Pražská univerzita sloužila v první řadě měšťanským vrstvám společnosti, jimž vychovávala učitele pro nižší školy, magistrátní úřednictvo a duchovní pastýře. Univerzita měšťanská svým složením

27) Příznačnou pro tuto tendenci je báseň Jana Černovického ke svatbě jeho kolegy Tomáše Syracida. Podle tohoto veršování si vzal Syracides za ženu stařenu, aby si zajistil bezstarostný život pražského měšťana. Srov. k tomu J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť* 5, s. 258–259.

28) K tzv. *cives literati* a jejich literátským bratrstvům Karel KONRAD, *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev* I, Praha 1893. [Orientačně k současnému bádání viz Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstva ve středověkých Čechách – probádané téma?*; in: T. Jiránek – J. Kubeš (edd.), *Bratrstva*, 1. vyd., 2005, Pardubice, s. 11–18.]

29) Více k tomu Z. WINTER, *Kulturní obraz*, s. 129–136.

26) Srov. Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1990, s. 723–755; a Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 246–263.

i posláním neodpovídala modelu vzdělání evropské aristokracie. Proto také mladí nekatolictví šlechtici českého původu dávali přednost zahraničním akademiím, jež byly více noblesní a méně měšťanské. Záliba v humanistickém veršování málokdy vedla k umělecky hodnotné tvorbě, její přebujelost však naznačuje, že souzněla s vyššími kulturními zájmy českého měšťanského prostředí.³⁰

Tabulka 1. Relace mezi počty graduovaných studentů a sledovaných humanistů

Období	Liber decanorum				Enchiridion renatae poesis					
	baccalaurei		magistri		studentes		baccalaurei		magistri	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
1526-1550	270	16,2	31	11,0	2	2,8	37	3,9	16	6,4
1551-1575	327	19,6	40	14,0	8	11,1	94	9,9	33	13,3
1576-1600	420	25,2	75	26,4	34	47,2	289	30,4	66	26,5
1601-1620	651	39,0	138	48,6	28	38,9	531	55,8	134	53,8
celkem	1668	100,0	284	100,0	72	100,0	951	100,0	249	100,0

Tabulka 2. Teritoriální původ studentů a bakalářů v letech 1526-1620

Země - oblasti	Enchiridion poesis		Liber decanorum	
	počet	%	počet	%
Čechy	909	88,8	1346	92,6
Morava	56	5,5	62	4,3
Slezsko/Polsko	19	1,9	18	1,2
Slovensko/Uhry	32	3,1	25	1,7
Německo	7	0,7	2	0,2
celkem	1023	100,0	1453	100,0

Tabulka 3. Mobilita profesí na začátku a konci kariéry

Skupina	První povolání		Poslední povolání		Rozdíl	
	počet	%	počet	%	+	-
povolání neznámo	161	15,8	263	25,7	102	-
školní správci a učitelé	735	71,8	112	10,9	-	623
univerzitní profesoři	21	2,1	25	2,4	4	-
duchovní	25	2,4	128	12,5	103	-
svobodná povolání	7	0,7	13	1,3	6	-
živnostníci - měšťané	35	3,4	285	27,9	250	-
úředníci a písaři	39	3,8	197	19,3	158	-
celkem	1023	100,0	1023	100,0	623	623

30) Srov. J. MARTÍNEK, *Předbělohorské školství a humanistické literární zvyklosti*, AUC-HUCP 24/1, 1984, s. 7-26; a pro starší období František ŠMAHEL, *Počátky humanismu v Čechách (Črta k historické fresce)*, in: *Historická Olomouc IX*, Olomouc 1994, s. 7-30.

Tabulka 4. Změny povolání u skupiny školních správců a učitelů

První povolání	Druhé povolání	Poslední povolání	Počet	%
správci/učitelé	?	?	103	14,0
správci/učitelé	správci/učitelé	?	78	10,6
správci/učitelé	správci/učitelé	správci/učitelé	43	5,8
správci/učitelé	.....	duchovní	103	14,0
správci/učitelé	.....	úředníci/písaři	138	18,0
správci/učitelé	.....	univ. profesoři	38	5,2
správci/učitelé	.....	řemeslníci/měšťané	232	31,6
celkem			735	100,0

Tabulka 5. Známé sňatky graduovaných humanistů v letech 1526-1620

Poslední povolání	Počet	1. sňatek	2. sňatek	3. sňatek	Celkem	Sňatek s vdovou
školní správci/učitelé	112	5	2	-	7	2
univerzitní profesoři	25	3	-	-	3	-
duchovní	128	29	4	1	34	5
svobodná povolání	13	6	-	-	6	1
živnostníci/měšťané	285	116	27	10	153	60
úředníci/písaři	197	154	38	4	19	73
celkem	760	313	71	15	399	141

Tabulka 6. Sociální mobilita graduovaných humanistů v letech 1526-1620

Skupina	Počet	Členství v městské radě	Členství v liter. bratrstvu	Udělení erbů	Výrazný sociální vzestup
školní správci/učitelé	112	1	1	1	1
univerzitní profesoři	25	1	-	8	10
duchovní	128	-	-	1	3
svobodná povolání	13	2	-	4	5
živnostníci/měšťané	285	112	23	29	68
úředníci/písaři	197	71	9	39	75
celkem	760	187	33	82	162

XXIII. Pražští studenti v letech 1348–1622

První starosti: Imatrikulace a ubytování – Trnitá cesta k promoci: Lekce a zkoušky – Studentský život: Každodennost a existenční vyhlídky

Pražská univerzita prošla od svého založení v roce 1348 až do svého splynutí s jezuitskou akademií v roce 1622 pohnutým, někdy dramaticky vyostřeným vývojem, v němž se střídaly doby vzestupu i poklesu jejího významu. V prvním období zhruba do počátku devadesátých let 14. století Karlovo vysoké učení nemělo na sever od Alp a na východ od Rýna konkurenci. Vznik šesti nových univerzit sice z Prahy odčerpal značnou část profesorů i studentů, přesto však zdejší *studium generale* se dvěma univerzitami, jednou třífakultní a druhou právníkou, uhájilo v uvedené oblasti svůj prim. Odchod zhruba sedmi set mistrů, bakalářů a studentů na protest proti změně univerzitní ústavy z ledna 1409 třífakultní univerzitu oslabil natolik, že se po skončení husitských válek jen zvolna probouzela k životu.¹ Její stav ostatně nebyl tak žalostný, jak se někdy má za to. Pražská univerzita, byť v omezení na artistickou fakultu, stále měla celozemský vliv i řadu vynikajících osobností. Často se také zapomíná na to, že i ostatní univerzity dříve či později poklesly na zemskou úroveň a že i ony se jen pozvolna vyrovnávaly s humanisticky zaměřenou výukou. Po celé toto dlouhé období se postavení studentů nijak výrazně neměnilo a v zásadě se také udržel stejný systém vysokoškolské výuky.

První starosti: Imatrikulace a ubytování

Kdo byl v této době studentem? Vynikající znalec dějin evropských univerzit R. Ch. Schwinges rozlišil pět typů středověkých studentů. První náležel artistické fakultě, zabývající se výukou sedmera svobodných umění, latinsky *Artes liberales*. Tito studenti zpravidla přicházeli na vybrané vysoké školy dříve než dnes, ve věku 16 až 18 let. Příjímací zkoušky sice nebyly, avšak bez dobré znalosti latiny vysokoškolské studium nepřicházelo v úvahu. Vedle latiny se příští studenti nemohli obejít bez minimálního existenčního zajištění, a není tudíž divu, že většinou pocházeli ze střední společenské vrstvy. Na rozdíl od tohoto početně převládajícího typu studentů (tzv. *simplices*), kteří se spokojovali s pouhou, obyčejně jen dočasnou návštěvou přednášek a disputací, druhá kategorie usilovala o získání

univerzitního gradu. Bakaláři a mistři svobodných umění tak podle Schwingese vytvářeli druhou a třetí kategorii studentstva. Dnes mezi těmito skupinami nečiníme velký rozdíl, a to podle přirozené zásady, že kdo přerušil nebo ukončil studia, přestal být studentem.²

Také dříve, nejenom v poslední době, se již bakaláři mohli uplatnit v různých zaměstnáních. Pokud středověcí bakaláři dále studovali, měli již některé pedagogické povinnosti, které jejich dnešním nástupcům ještě nepřísluší. Z tohoto důvodu také budeme větší pozornost věnovat bakalářskému než navazujícímu magisterskému programu. Do čtvrtého typu Schwinges zařadil ty zámožné a stavovsky zvýhodněné jedince, kteří byli již „někdo“ a kteří v naprosté většině dávali přednost právnímu studiu. Namnoze šlo o šlechtice s vlastními služebníky a o církevní hodnostáře, pro něž doktorský titul sliboval rychlejší postup v kariéře. Konečně poslední, nepočtená skupina zahrnovala studenty, kteří se cílevědomě snažili získat docentskou licenci na fakultě artistické anebo na dalších dvou vyšších fakultách, medicínské a teologické. S jistou mírou zjednodušení bychom mohli říci, že tito studenti zvolili vysokou školu jako místo studia i svého dlouhodobého, nebo dokonce celoživotního působení. K tomu je ještě třeba dodat, že studium teologie fakticky vyžadovalo mistrovský titul svobodných umění, takže negraduovaní posluchači neměli na ni přístup. Poněkud jinak tomu bylo na právech a medicíně, kde bylo povoleno souběžné studium na artistické fakultě.

Z žáka latinské školy se student stával zápisem do univerzitní matriky, zaplacením příslušného poplatku a složením slibu rektorovi. Imatrikulací příští student nabýval zvláštních práv, která znamenala první krok do privilegovaného duchovního stavu.³ Rektorova jurisdikce chránila totiž studenta před městskými i jinými policejními a soudními činiteli. A i když také rektor měl trestní pravomoci, jeho vězení (tzv. karcer) bylo rozhodně přijatelnější než městská šatlava. Až do roku 1420 se příslušníci obou pražských univerzit rovněž zapisovali do matrik čtyř tzv. univerzitních národů.⁴ I když tato regionální sdružení byla nacionálně různorodá, přece jen ve třech tzv. cizích národech, polském, bavorském a saském převládali etničtí Němci. A jelikož každý z národů měl jeden hlas při rozhodování o významných i vedlejších záležitostech univerzity a jejích fakult, vyvolávala tato nevyváženost v neprospěch domácího národa čas od času nevráživost zejména při rozdělování uvolněných míst v mistrovských kolejích. Studenti se s profesory svých národů solidarizovali, neměli však v „národních“ korporacích hlasovací právo. Pro

2) Rainer Christoph SCHWINGES, *Der Student in der Universität*, in: *Geschichte der Universität in Europa I. Mittelalter*, München 1993, s. 181–223.

3) Pro předhusitskou dobu se zachovala pouze matrika právnícké univerzity. Viz *Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418*, MHUP II, Praha 1834, s. 1–215.

4) Velmi cenný zlomek matriky saského národa vydal Franz DOELLE, *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*, in: *Miscellanea Francesco Ehrle III*, Roma 1924. Více k tomuto pramenu a ke korporacím předhusitských univerzitních národů Jiří ŠROČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, zde též Exkurs: Saský univerzitní národ pražské právnícké univerzity, s. 177–241.

1) K výši secese v letech 1409 až 1411 viz mé pojednání *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV, 77/3), Praha 1967, kap. IV. a moji anglickou stať *The Kuttentberg Decree and the Withdrawal of the German students from Prague 1409. A Discussion*, *History of Universities* 4, 1984, s. 153–166 [překlad v tomto souboru]. Starší literaturu k tématu zaznamenali Miloslava MELANOVÁ – Michal SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské university do roku 1622*, Praha 1979, s. 74–78.

XXIII. Pražští studenti v letech 1348–1622

První starosti: Imatrikulace a ubytování – Trnitá cesta k promoci: Lekce a zkoušky – Studentský život: Každodennost a existenční vyhlídky

Pražská univerzita prošla od svého založení v roce 1348 až do svého splnutí s jezuitskou akademií v roce 1622 pohnutým, někdy dramaticky vyostřeným vývojem, v němž se střídaly doby vzestupu i poklesu jejího významu. V prvním období zhruba do počátku devadesátých let 14. století Karlovo vysoké učení nemělo na sever od Alp a na východ od Rýna konkurenci. Vznik šesti nových univerzit sice z Prahy odčerpával značnou část profesorů i studentů, přesto však zdejší *studium generale* se dvěma univerzitami, jednou třífakultní a druhou právníkou, uhájilo v uvedené oblasti svůj prim. Odchod zhruba sedmi set mistrů, bakalářů a studentů na protest proti změně univerzitní ústavy z ledna 1409 třífakultní univerzitu oslabil natolik, že se po skončení husitských válek jen zvolna probouzela k životu.¹ Její stav ostatně nebyl tak žalostný, jak se někdy má za to. Pražská univerzita, byť v omezení na artistickou fakultu, stále měla celozemský vliv i řadu vynikajících osobností. Často se také zapomíná na to, že i ostatní univerzity dříve či později poklesly na zemskou úroveň a že i ony se jen pozvolna vyrovnávaly s humanisticky zaměřenou výukou. Po celé toto dlouhé období se postavení studentů nijak výrazně neměnilo a v zásadě se také udržel stejný systém vysokoškolské výuky.

První starosti: Imatrikulace a ubytování

Kdo byl v této době studentem? Vynikající znalec dějin evropských univerzit R. Ch. Schwinges rozlišil pět typů středověkých studentů. První náležel artistické fakultě, zabývající se výukou sedmera svobodných umění, latinsky *Artes liberales*. Tito studenti zpravidla přicházeli na vybrané vysoké školy dříve než dnes, ve věku 16 až 18 let. Přijímací zkoušky sice nebyly, avšak bez dobré znalosti latiny vysokoškolské studium nepřicházelo v úvahu. Vedle latiny se příští studenti nemohli obejít bez minimálního existenčního zajištění, a není tudíž divu, že většinou pocházeli ze střední společenské vrstvy. Na rozdíl od tohoto početně převládajícího typu studentů (tzv. *simplices*), kteří se spokojovali s pouhou, obyčejně jen dočasnou návštěvou přednášek a disputací, druhá kategorie usilovala o získání

univerzitního gradu. Bakaláři a mistři svobodných umění tak podle Schwingese vytvářeli druhou a třetí kategorii studentstva. Dnes mezi těmito skupinami nečiníme velký rozdíl, a to podle přirozené zásady, že kdo přerušil nebo ukončil studia, přestal být studentem.²

Také dříve, nejenom v poslední době, se již bakaláři mohli uplatnit v různých zaměstnáních. Pokud středověcí bakaláři dále studovali, měli již některé pedagogické povinnosti, které jejich dnešním nástupcům ještě nepřísluší. Z tohoto důvodu také budeme větší pozornost věnovat bakalářskému než navazujícímu magisterskému programu. Do čtvrtého typu Schwinges zařadil ty zámožné a stavovsky zvýhodněné jedince, kteří byli již „někdo“ a kteří v naprosté většině dávali přednost právníkému studiu. Namnoze šlo o šlechtice s vlastními služebníky a o církevní hodnostáře, pro něž doktorský titul sliboval rychlejší postup v kariéře. Konečně poslední, nepočtená skupina zahrnovala studenty, kteří se cílevědomě snažili získat docentskou licenci na fakultě artistické anebo na dalších dvou vyšších fakultách, medicínské a teologické. S jistou mírou zjednodušení bychom mohli říci, že tito studenti zvolili vysokou školu jako místo studia i svého dlouhodobého, nebo dokonce celoživotního působení. K tomu je ještě třeba dodat, že studium teologie fakticky vyžadovalo mistrovský titul svobodných umění, takže negraduovaní posluchači neměli na ni přístup. Poněkud jinak tomu bylo na právech a medicíně, kde bylo povoleno souběžné studium na artistické fakultě.

Z žáka latinské školy se student stával zápisem do univerzitní matriky, zaplacením příslušného poplatku a složením slibu rektorovi. Imatrikulací příští student nabýval zvláštních práv, která znamenala první krok do privilegovaného duchovního stavu.³ Rektorova jurisdikce chránila totiž studenta před městskými i jinými policejními a soudními činiteli. A i když také rektor měl trestní pravomoci, jeho vězení (tzv. karcer) bylo rozhodně přijatelnější než městská šatlava. Až do roku 1420 se příslušníci obou pražských univerzit rovněž zapisovali do matrik čtyř tzv. univerzitních národů.⁴ I když tato regionální sdružení byla nacionálně různorodá, přece jen ve třech tzv. cizích národech, polském, bavorském a saském převládali etničtí Němci. A jelikož každý z národů měl jeden hlas při rozhodování o významných i vedlejších záležitostech univerzity a jejích fakult, vyvolávala tato nevyváženost v neprospěch domácího národa čas od času nevráživost zejména při rozdělování uvolněných míst v mistrovských kolejích. Studenti se s profesory svých národů solidarizovali, neměli však v „národních“ korporacích hlasovací právo. Pro

2) Rainer Christoph SCHWINGES, *Der Student in der Universität*, in: *Geschichte der Universität in Europa I. Mittelalter*, München 1993, s. 181–223.

3) Pro předhusitskou dobu se zachovala pouze matrika právníké univerzity. Viz *Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418*, MHUP II, Praha 1834, s. 1–215.

4) Velmi cenný zlomek matriky saského národa vydal Franz DOELLE, *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*, in: *Miscellanea Francesco Ehrle III*, Roma 1924. Více k tomuto prameni a ke korporacím předhusitských univerzitních národů Jiří STOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, zde též Exkurs: Saský univerzitní národ pražské právníké univerzity, s. 177–241.

1) K výši secese v letech 1409 až 1411 viz mé pojednání *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419* (Rozpravy ČSAV, ŘSV, 77/3), Praha 1967, kap. IV. a moji anglickou stať *The Kuttentberg Decree and the Withdrawal of the German students from Prague 1409. A Discussion*, *History of Universities* 4, 1984, s. 153–166 [překlad v tomto souboru]. Starší literaturu k tématu zaznamenali Miloslava MELANOVÁ – Michal SVATOŠ, *Bibliografie k dějinám pražské university do roku 1622*, Praha 1979, s. 74–78.

představu o předhusitské univerzitě je třeba dodat, že zhruba jen jedna pětina studentů pocházela z Českého království a Uher.⁵ Studenti všech národů se spolu jakž takž latinsky domluvili, jinak ovšem dávali přednost vlastním spolkům a krčmám.

Se značnou pravděpodobností se také na půdě národů ještě před imatrikulací odehrávaly zasvěcovací obřady nováčků, tzv. beánie. Výraz pocházející z francouzského označení pro holobrádka či zelenáče napovídá, že vsazování na dřevěného kozla nebo jiné kratochvíle tohoto druhu měly přísti studenty zbavit obhroublých mravů. Podle jedné latinské veršovanéky z počátku 16. století platilo, že kdo si nezajezdil na divokém kozlu, nebude mít prospěch z jízdy na Pegasu. Z předhusitské doby víme o beániích pramálo, na rozdíl od předbělohorského období, kdy by se na první pohled mohlo zdát, že nic významnějšího se už v životě studenta nemohlo přihodit. Napomohla k tomu popularita pravidelných univerzitních ferií, tzv. depozic, při nichž mladíci museli vytrpět různá příkoří pro obveselení nejenom příštích spolužáků, ale i profesorů. Beánie dávaly vítanou příležitost také divadelním produkcím na biblické i antické náměty. Beánie se většinou konaly před začátkem semestrů, nejčastěji v srpnu a dubnu. Věci dospěly tak daleko, že rektori nebo děkani měli z beánií nezanedbatelný příjem, a proto veršovanými pozvánkami i příkazy správce latinských škol vyzývali, aby své žáky přiváděli do Prahy. Zasvěcovací obřady nejednou podstupovali čtrnácti až šestnáctiletí hoši, kteří pak namnoze ještě nějaký čas pokračovali v učení na „střední“ škole.⁶

Za necelé tři desetiletí od svého založení v roce 1348 se pražské *studium generale* stalo jednou z nejnavštěvovanějších evropských univerzit. V osmdesátých letech 14. století se jen na jeho osamostatněné právnické univerzitě průměrná imatrikulace pohybovala kolem 140 studentů ročně. Ještě vyšší průměr dosahoval v téže době počet udělených bakalářských gradů na artistické fakultě, kde ani čísla přesahující dvě stě promocií ročně nebyla výjimkou. Jelikož matriky třífakultní univerzity se nedochovaly, lze k celkové frekvenci pražského obecného studia dospět jen hypotetickými propočty.⁷ Počet univerzitních profesorů a studentů, kteří současně přebývali v Praze, se odhaduje na 2500 až 3000 osob. Ještě na počátku 15. století, kdy pražské vysoké učení již muselo čelit konkurenci Vídně, Heidelbergu, Kolína nad Rýnem, Erfurtu i Krakova, činila jeho frekvence minimálně tisíc osob.⁸ V aglomeraci čtyř pražských měst s celkovým počtem zhruba čtyřiceti tisíc obyvatel nebylo snadné tak vysoký počet studentů ubytovat. Nejprve si proto povšimneme, kde všude mohli studenti nalézt střechu nad hlavou.⁹

Nejlépe na tom byli studenti řeholníci, kteří mohli v Praze přijmout pohostinství generálních studií hned pěti řádů. Co do významu patřilo prvenství generálnímu dominikánskému studiu u sv. Klimenta, jež bylo 8. prosince 1383 inkorporováno do univerzitního svazku. Značný počet lektorů se podařilo zjistit i při generálním studiu augustiniánských eremitů u sv. Tomáše na Malém Městě pražském. Nejspíše jen vinou nedostatečných svědectví je zatím jmenovitě známo pouze osm lektorů neméně významného studia minoritů u sv. Jakuba. Méně početné jsou soupisy lektorů dvou zbývajících generálních studií, která byla založena z podnětu císaře Karla IV. v sedmdesátých letech 14. století. Cisterciácká kolej u sv. Bernarda byla působištěm nejméně čtyř a studium karmelitánů u P. Marie Sněžné pěti učitelů teologie.¹⁰ Studenti teologie jinak měli příbytky buď v mistrovských kolejích, anebo na farách a v kapitulách. Vzhledem k tomu, že řada juristů, tj. studentů kanonického práva, náležela k šlechtickému stavu (*nobiles*), bylo ubytování jejich privátní záležitostí. Totéž se vztahovalo i na církevní hodnostáře. Ostatní posluchači, kteří souběžně studovali na artistické fakultě, většinou již předtím někde bydleli. Zpravidla tomu bylo obdobně též na početné nejmenší lékařské fakultě.¹¹

Naprostá většina nově zapsaných studentů v předhusitské době hledala a nalézala ubytování v pronajatých příbytcích vyučujících mistrů, tzv. bursách. V ojedinělých případech se několik mistrů spojilo ke koupi domu, v němž pak společně hospodařili jako *conductores bursarum*. V jednom známém případě z června 1380 se podílníky stali dva mistři, kteří později získali místa v profesorských kolejích. Zatímco po bursách v dějinné paměti zpravidla zůstaly jen názvy, poněkud více je známo o charitativních studentských příbytcích a o několika studentských kolejích. V srpnu 1379 např. Vincenc Nydeck ze Zhořelce odkázal osm hřiven polské měny na zakoupení domu pro chudé studenty pražské univerzity. Do jaké míry se jeho záměr uskutečnil, není známo. Jiný z těchto příbytků je zmíněn v soudobé formulářové sbírce jako konvent studentů ze školy u sv. Benedikta. Většina hospiců pro chudé studenty záhy zanikla. Zhruba padesát let se udržela při životě jen kolej Kristových chudých (*Collegium pauperum Christi*), která bylo nejspíše určena pro nemajetné studenty z Uherského království.¹²

Od konce 14. století začaly díky národnostně probudilým mecenášům z řad českých vzdělanců i pražských měšťanů přibývat nadace ve prospěch univerzitní korporace domácího národa (*Nacio Bohemorum*). Během deseti až patnácti let tato korporace získala nejméně tři domy, v nichž se odehrávaly její schůze a různá jednání úřední povahy.¹³ Příznačné je, že nejstarší prameny bez ohledu na objek-

5) K tomuto překvapivému zjištění jsem dospěl v publikaci *Pražské univerzitní studentstvo*, srov. zvl. s. 62–68.

6) Pražské zvyky převážně z pokročilého 16. století vysledoval Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*, Praha 1899, kap. IV. studenti, s. 218–285.

7) Viz k tomu výsledky Hany VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32.

8) Viz F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, kap. II.

9) Souhrnně k tomu František Šmahel, *Scholae, collegia et bursae universitatis Pragensis. Ein Beitrag zum Wortschatz der mittelalterlichen Universitäten*, in: TÝŽ, *Die Prager Universität im Mittelalter (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 28)*, Leiden – Boston 2007, s. 51–84.

10) Ke generálním studiím údaje shromáždil Jaroslav KADLEC, *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, 1966, s. 63–108.

11) Za cenné údaje vděčíme Karlu BERÁNKOVÍ, *Příspěvek k nejstarším dějinám pražských univerzitních kolejí*, AUC-HUCP 23/1, 1983, s. 57–63.

12) F. M. BARTOŠ, *Collegium pauperum na Karlově universitě. Příspěvky k dějinám Václava IV.* Řada II, VČAVU 53, 1944, s. 81–83.

13) Nejstarší doklady ve vztahu k domus Nationis shromáždil F. M. BARTOŠ, *Zapomenutý dokument Husovy činnosti v universitní Natio Bohemica*, JSH 12, 1939, s. 102–103.

představu o předhusitské univerzitě je třeba dodat, že zhruba jen jedna pětina studentů pocházela z Českého království a Uher.⁵ Studenti všech národů se spolu jakž takž latinsky domluvili, jinak ovšem dávali přednost vlastním spolkům a krčmám.

Se značnou pravděpodobností se také na půdě národů ještě před imatrikulací odehrávaly zasvěcovací obřady nováčků, tzv. beánie. Výraz pocházející z francouzského označení pro holobrádka či zelenáče napovídá, že vsazování na dřevěného kozla nebo jiné kratochvíle tohoto druhu měly příští studenty zbavit obhroublých mravů. Podle jedné latinské veršované z počátku 16. století platilo, že kdo si nezaježdil na divokém kozlu, nebude mít prospěch z jízdy na Pegasu. Z předhusitské doby víme o beáních pramálo, na rozdíl od předbělohorského období, kdy by se na první pohled mohlo zdát, že nic významnějšího se už v životě studenta nemohlo přihodit. Napomohla k tomu popularita pravidelných univerzitních férií, tzv. depozic, při nichž mladíci museli vytrpět různá příkoří pro obveselení nejenom příštích spolužáků, ale i profesorů. Beánie dávaly vítanou příležitost také divadelním produkcím na biblické i antické náměty. Beánie se většinou konaly před začátkem semestrů, nejčastěji v srpnu a dubnu. Věci dospěly tak daleko, že rektori nebo děkani měli z beání nezanedbatelný příjem, a proto veršovanými pozvánkami i příkazy správce latinských škol vyzývali, aby své žáky přiváděli do Prahy. Zasvěcovací obřady nejednou podstupovali čtrnácti až šestnáctiletí hoši, kteří pak namnoze ještě nějaký čas pokračovali v učení na „střední“ škole.⁶

Za necelé tři desetiletí od svého založení v roce 1348 se pražské *studium generale* stalo jednou z nejnávštěvovanějších evropských univerzit. V osmdesátých letech 14. století se jen na jeho osamostatněné právnické univerzitě průměrná imatrikulace pohybovala kolem 140 studentů ročně. Ještě vyšší průměr dosahoval v téže době počet udělených bakalářských gradů na artistické fakultě, kde ani čísla přesahující dvě stě promócí ročně nebyla výjimkou. Jelikož matriky tří fakultní univerzity se nedochovaly, lze k celkové frekvenci pražského obecného studia dospět jen hypotetickými propočty.⁷ Počet univerzitních profesorů a studentů, kteří současně přebývali v Praze, se odhaduje na 2500 až 3000 osob. Ještě na počátku 15. století, kdy pražské vysoké učení již muselo čelit konkurenci Vídně, Heidelbergu, Kolína nad Rýnem, Erfurtu i Krakova, činila jeho frekvence minimálně tisíc osob.⁸ V aglomeraci čtyř pražských měst s celkovým počtem zhruba čtyřiceti tisíc obyvatel nebylo snadné tak vysoký počet studentů ubytovat. Nejprve si proto povšimneme, kde všude mohli studenti nalézt střechu nad hlavou.⁹

Nejlépe na tom byli studenti řeholníci, kteří mohli v Praze přijmout pohostinství generálních studií hned pěti řádů. Co do významu patřilo prvenství generálnímu dominikánskému studiu u sv. Klimenta, jež bylo 8. prosince 1383 inkorporováno do univerzitního svazku. Značný počet lektorů se podařilo zjistit i při generálním studiu augustiniánských eremitů u sv. Tomáše na Malém Městě pražském. Nejspíše jen vinou nedostatečných svědectví je zatím jmenovitě známo pouze osm lektorů neméně významného studia minoritů u sv. Jakuba. Méně početné jsou soupisy lektorů dvou zbývajících generálních studií, která byla založena z podnětu císaře Karla IV. v sedmdesátých letech 14. století. Cisterciácká kolej u sv. Bernarda byla působištěm nejméně čtyř a studium karmelitánů u P. Marie Sněžné pěti učitelů teologie.¹⁰ Studenti teologie jinak měli příbytky buď v mistrovských kolejích, anebo na farách a v kapitulách. Vzhledem k tomu, že řada juristů, tj. studentů kanonického práva, náležela k šlechtickému stavu (*nobiles*), bylo ubytování jejich privátní záležitostí. Totéž se vztahovalo i na církevní hodnostáře. Ostatní posluchači, kteří souběžně studovali na artistické fakultě, většinou již předtím někde bydleli. Zpravidla tomu bylo obdobně též na početně nejmenší lékařské fakultě.¹¹

Naprostá většina nově zapsaných studentů v předhusitské době hledala a nalézala ubytování v pronajatých příbytcích vyučujících mistrů, tzv. bursách. V ojedinělých případech se několik mistrů spojilo ke koupi domu, v němž pak společně hospodařili jako *conductores bursarum*. V jednom známém případě z června 1380 se podílníky stali dva mistři, kteří později získali místa v profesorských kolejích. Zatímco po bursách v dějinné paměti zpravidla zůstaly jen názvy, poněkud více je známo o charitativních studentských příbytcích a o několika studentských kolejích. V srpnu 1379 např. Vincenc Nydeck ze Zhořelce odkázal osm hřiven polské měny na zakoupení domu pro chudé studenty pražské univerzity. Do jaké míry se jeho záměr uskutečnil, není známo. Jiný z těchto příbytků je zmíněn v soudobé formulářové sbírce jako konvent studentů ze školy u sv. Benedikta. Většina hospiců pro chudé studenty záhy zanikla. Zhruba padesát let se udržela při životě jen kolej Kristových chudých (*Collegium pauperum Christi*), která bylo nejspíše určena pro nemajetné studenty z Uherského království.¹²

Od konce 14. století začaly díky národnostně probudilým mecenášům z řad českých vzdělanců i pražských měšťanů přibývat nadace ve prospěch univerzitní korporace domácího národa (*Nacio Bohemorum*). Během deseti až patnácti let tato korporace získala nejméně tři domy, v nichž se odehrávaly její schůze a různá jednání úřední povahy.¹³ Příznačné je, že nejstarší prameny bez ohledu na objek-

5) K tomuto překvapivému zjištění jsem dospěl v publikaci *Pražské univerzitní studentstvo*, srov. zvl. s. 62–68.

6) Pražské zvyky převážně z pokročilého 16. století vysledoval Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*, Praha 1899, kap. IV. studenti, s. 218–285.

7) Viz k tomu výsledky Hany VÁCLAVY, *Počet graduovaných a ngraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32.

8) Viz F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, kap. II.

9) Souhrnně k tomu František Šmahel, *Scholae, collegia et bursae universitatis Pragensis. Ein Beitrag zum Wortschatz der mittelalterlichen Universitäten*, in: *τῆζ, Die Prager Universität im Mittelalter (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 28)*, Leiden – Boston 2007, s. 51–84.

10) Ke generálním studiím údaje shromáždil Jaroslav KADLEC, *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, 1966, s. 63–108.

11) Za cenné údaje vděčíme Karlu BERÁNKOVÍ, *Příspěvek k nejstarším dějinám pražských univerzitních kolejí*, AUC-HUCP 23/1, 1983, s. 57–63.

12) F. M. BARTOŠ, *Collegium pauperum na Karlově universitě. Příspěvky k dějinám Václava IV.* Řada II, VČAVU 53, 1944, s. 81–83.

13) Nejstarší doklady ve vztahu k *domus Nationis* shromáždil F. M. BARTOŠ, *Zapomenutý dokument Husovy činnosti v universitní Natio Bohemica*, JSH 12, 1939, s. 102–103.

ty mluví o „domu“, nikoli „koleji“ národa českého. Jeden z těchto domů zvaný U Černé růže sloužil k ubytování mistrů a studentů nejpozději od roku 1411, kdy se v něm se svolením mistrů českého národa usadili se svými studenty mistři Drážďanské školy. Druhý se krátce po husitských válkách proměnil v institucionální studentskou kolej národa českého (*Collegium Nacionis*). Konečně třetí dům, který z jedné strany sousedil s právě uvedenou kolejí a z druhé strany s mistrovskou kolejí krále Václava, se roku 1413 stal sídlem nedávno založené studentské koleje litevské královny Hedviky.¹⁴ Ke koleji příslušel i dům pro chudé studenty. V době, kdy polských studentů již v Praze ubýlo, bydleli v koleji „pauperum“ studenti čeští. Časem pak zcela upadlo v zapomnění, že dům chudých studentů byl původně součástí Litevské koleje.

Vedle čtyř studentů a sedmi bakalářů svobodných umění patřil k prvním obyvatelům této koleje, nazývané též kolej královny či Litevská, jeden nedávno promováný mistr artistické fakulty. Kolejní statuta tuto možnost připouštěla po dobu jednoho roku. Třebaže u stolu si byli graduovaní i negraduovaní studenti rovni, pro mistra byla určena zhruba dvojnásobná částka z ročního úroku. Zakladatel tímto způsobem honoroval ekonomickou správu koleje a stálý dozor nad studenty. Vrchní dohled a právo jmenovat nové kolegiáty připadlo správci Betlémské kaple. A protože naopak správce této kaple, úzce spjaté s vývojem husitského reformního hnutí, navrhovali čtyři starší mistři českého národa, navzájem se tím umocňovaly národnostní zájmy české pospolitosti na univerzitě i v pražském měšťanstvu.¹⁵ Kromě toho při Betlémské kapli v roce 1412 z různých odkazů vznikla další bursa či studentská kolej zvaná Nazaret, která poskytla zaopatření nejméně pro čtyři chudé studenty bohosloví. Přestože síť pražských kolejí a burs byla poměrně hustá, zdaleka nemohla uspokojit nároky všech studentů, zejména pak v období vrcholné návštěvnosti vysokého učení. K zásadnímu zlomu došlo až po roce 1409 v důsledku hromadného odchodu mistrů a studentů tří „cizích“ národů. Lépe však na tom byli v následujícím období pouze mistři, neboť počet míst ve studentských kolejích a konviktech se nezměnil.

Z kdysi slavného Karlova učení se po husitských válkách stala zemská univerzita. Bouřlivá doba, která učinila z Prahy občasné bojiště, nepřála klidným studiím. Tzv. akademické putování cizinců téměř ustalo. Výjimku v tomto ohledu představovala pouze čtyřicátá léta 15. století, kdy náběh k restauraci předhusitských poměrů přilákal do Prahy desítky studentů z německy mluvících zemí.¹⁶ Nedostatečně opravované koleje chátraly rok od roku. Kolem poloviny 15. století bylo proto nutno některé nákladně opravit, jiné zbourat. Tak v letech 1463–1464 vzala za své medicínská kolej, před tím byl zrušen dům chudých studentů u sv. Va-

14) Všechny základní údaje uvádí Michal Svatoš, *Litevská kolej pražské univerzity (1397–1622)*, in: Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 19–25.

15) Statuta koleje královny Hedviky vydala C. Zawodzińska, *Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze i jego pierwszy statut*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 56, Prace Historyczne 9, 1962, s. 31–36.

16) Více k tomu moje stať *Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské* v tomto souboru.

lentina. Vše nevyhlíželo však tak černě. Zatímco některé koleje byly zrušeny, druhé dvě byly velkým nákladem zřízeny. První z nich, vzniklá z nadace staroměstského patricije Rečka, patřila dokonce k největším v Praze.¹⁷ Kolej Laudova, zřízená o něco později (1460), byla určena studentům, „kteří by se chtěli učit v písmě, a kdyžby toho umění došli, aby od hodných biskupů světíce se, slovo boží věrně vedli“.¹⁸ Menšího rozhojnění nadací se dostalo také některým jiným kolejím, zvláště koleji národa českého. Je příznačné, že to byli především měšťané a bývalí členové univerzity, kteří svými odkazy na pražské učení a jejich koleje po celé předbělohorské období nejvíce pamatovali.¹⁹

Vzhledem k malému počtu nově imatrikulovaných studentů se v pohusitské době zmenšil i počet „bursálů“, bydlících v podnájmu u svých mistrů. Většina studentů, tak zvaných „alumnů“, nalezla ubytování v jedné ze studentských kolejí. Přijetí do koleje bylo věcí příslušných profesorů a direktorů, kteří odpovídali za chod a hospodářské zabezpečení instituce. Statuta jednotlivých kolejí se v jednotlivostech odlišovala, v zásadě však shodně upravovala společné stolování a postihy za kázeňské a jiné přestupky proti počestným mravům.²⁰ Alumnům se zvláště kladlo na srdce, aby nezanedbávali výuku a povinnou účast při pobožnostech včetně zpívání při mších v určeném kostelu. Konečně ke třetí, poměrně nepočtené skupině studentů náleželi tzv. famulové, pomocníci profesorů, s nimiž bydleli v některé mistrovské koleji. Třebaže každý mistr měl právo zvolit si k posluze vlastního famula, ve skutečnosti hospodářské poměry kolejí to vždy neumožňovaly.²¹

Trnitá cesta k promoci: Lekce a zkoušky

Řádně zapsaní studenti *in artibus* mohli na své fakultě v zásadě získat poznatky v kterémkoli z oborů trivia (gramatika, logika, rétorika) i kvadrivia (aritmetika, geometrie, hudba, astronomie), a to v libovolném rozsahu, záběru i časovém sledu.²² Nezbytnou podmínkou přitom bylo řádné zaplacení předepsaných poplatků, pokud od nich pro chudobu nebyli osvobozeni. Ve skutečnosti se však

17) Písemnosti k zakládacímu aktu vydal Michal Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14/1–2, 1974, s. 121–160.

18) Michal Svatoš: *Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 71–96.

19) Většinou se tak soudí podle záznamů v ročence Jana Campana. Po prvé ji vydal Karel Hrdina, *Mistr Jan Kampanus, Mecenáš Karlovy university*, Praha 1949, po druhé bez znalosti této edice ji zpřístupnil Josef Polišenský a Jana Vobrátlová, *M. Jana Kampana Kalendář dobrodiní, prokázaných pražské Akademii*, AUC-HUCP 4/1, 1963, s. 67–95.

20) Srov. k tomu podrobná statuta Rečkovy koleje, která jsou součástí její zakládací listiny. Viz M. Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost*, s. 145–150; a též, *Zemská univerzita*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy 1347/48–1622*, Praha 1995, s. 211–212.

21) K povinnostem „famula“ Zikmund Winter, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 248–250.

22) Přesnou a spolehlivou rekonstrukci systému výuky podal František Klavka, *Organizace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 7–39, dále srov. mé přehledné *Dějiny fakulty svobodných umění 1348–1419* [v tomto souboru].

ty mluví o „domu“, nikoli „koleji“ národa českého. Jeden z těchto domů zvaný U Černé růže sloužil k ubytování mistrů a studentů nejpozději od roku 1411, kdy se v něm se svolením mistrů českého národa usadili se svými studenty mistři Drážďanské školy. Druhý se krátce po husitských válkách proměnil v institucionální studentskou kolej národa českého (*Collegium Nacionis*). Konečně třetí dům, který z jedné strany sousedil s právě uvedenou kolejí a z druhé strany s mistrovskou kolejí krále Václava, se roku 1413 stal sídlem nedávno založené studentské koleje litevské královny Hedviky.¹⁴ Ke koleji příslušel i dům pro chudé studenty. V době, kdy polských studentů již v Praze ubylo, bydleli v koleji „pauperum“ studenti čeští. Časem pak zcela upadlo v zapomnění, že dům chudých studentů byl původně součástí Litevské koleje.

Vedle čtyř studentů a sedmi bakalářů svobodných umění patřil k prvním obyvatelům této koleje, nazývané též kolej královny či Litevská, jeden nedávno promováný mistr artistické fakulty. Kolejní statuta tuto možnost připouštěla po dobu jednoho roku. Třebaže u stolu si byli graduovaní i negraduovaní studenti rovni, pro mistra byla určena zhruba dvojnásobná částka z ročního úroku. Zakladatel tímto způsobem honoroval ekonomickou správu koleje a stálý dozor nad studenty. Vrchní dohled a právo jmenovat nové kolegiáty připadlo správci Betlémské kaple. A protože naopak správce této kaple, úzce spjaté s vývojem husitského reformního hnutí, navrhovali čtyři starší mistři českého národa, navzájem se tím umocňovaly národnostní zájmy české pospolitosti na univerzitě i v pražském měšťanstvu.¹⁵ Kromě toho při Betlémské kapli v roce 1412 z různých odkazů vznikla další bursa či studentská kolej zvaná Nazaret, která poskytla zaopatření nejméně pro čtyři chudé studenty bohosloví. Přestože síť pražských kolejí a burs byla poměrně hustá, zdaleka nemohla uspokojit nároky všech studentů, zejména pak v období vrcholné návštěvnosti vysokého učení. K zásadnímu zlomu došlo až po roce 1409 v důsledku hromadného odchodu mistrů a studentů tří „cizích“ národů. Lépe však na tom byli v následujícím období pouze mistři, neboť počet míst ve studentských kolejích a konviktech se nezměnil.

Z kdysi slavného Karlova učení se po husitských válkách stala zemská univerzita. Bouřlivá doba, která učinila z Prahy občasně bojiště, nepřála klidným studiím. Tzv. akademické putování cizinců téměř ustalo. Výjimku v tomto ohledu představovala pouze čtyřicátá léta 15. století, kdy náběh k restauraci předhusitských poměrů přilákal do Prahy desítky studentů z německy mluvících zemí.¹⁶ Nedostatečně opravované koleje chátraly rok od roku. Kolem poloviny 15. století bylo proto nutno některé nákladně opravit, jiné zbourat. Tak v letech 1463–1464 vzala za své medicínská kolej, před tím byl zrušen dům chudých studentů u sv. Va-

14) Všechny základní údaje uvádí Michal Svatoš, *Litevská kolej pražské univerzity (1397–1622)*, in: Praha – Vilnius, Praha 1981, s. 19–25.

15) Statuta koleje královny Hedviky vydala C. ZAWOZIŃSKA, *Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze i jego pierwszy statut*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 56, Prace Historyczne 9, 1962, s. 31–36.

16) Více k tomu moje stať *Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské* v tomto souboru.

lentina. Vše nevyhlíželo však tak černě. Zatímco některé koleje byly zrušeny, druhé dvě byly velkým nákladem zřízeny. První z nich, vzniklá z nadace staroměstského patricije Rečka, patřila dokonce k největším v Praze.¹⁷ Kolej Laudova, zřízená o něco později (1460), byla určena studentům, „kteří by se chtěli učit v písmě, a kdyžby toho umění došli, aby od hodných biskupů světíce se, slovo boží věrně vedli“.¹⁸ Menšího rozhojnění nadací se dostalo také některým jiným kolejím, zvláště koleji národa českého. Je příznačné, že to byli především měšťané a bývalí členové univerzity, kteří svými odkazy na pražské učení a jejich koleje po celé předbělohorské období nejvíce pamatovali.¹⁹

Vzhledem k malému počtu nově imatrikulovaných studentů se v pohusitské době zmenšil i počet „bursálů“, bydlících v podnájmu u svých mistrů. Většina studentů, tak zvaných „alumnů“, našla ubytování v jedné ze studentských kolejí. Přijetí do koleje bylo věcí příslušných profesorů a direktorů, kteří odpovídali za chod a hospodářské zabezpečení instituce. Statuta jednotlivých kolejí se v jednotlivostech odlišovala, v zásadě však shodně upravovala společné stolování a postihy za kázeňské a jiné přestupky proti počestným mravům.²⁰ Alumnům se zvláště kladlo na srdce, aby nezanedbávali výuku a povinnou účast při pobožnostech včetně zpívání při mších v určeném kostelu. Konečně ke třetí, poměrně nepočtené skupině studentů náleželi tzv. famulové, pomocníci profesorů, s nimiž bydleli v některé mistrovské koleji. Třebaže každý mistr měl právo zvolit si k posluze vlastního famula, ve skutečnosti hospodářské poměry kolejí to vždy neumožňovaly.²¹

Trnitá cesta k promoci: Lekce a zkoušky

Řádně zapsaní studenti *in artibus* mohli na své fakultě v zásadě získat poznatky v kterémkoli z oborů trivia (gramatika, logika, rétorika) i kvadrivia (aritmetika, geometrie, hudba, astronomie), a to v libovolném rozsahu, záběru i časovém sledu.²² Nezbytnou podmínkou přitom bylo řádné zaplacení předepsaných poplatků, pokud od nich pro chudobu nebyli osvobozeni. Ve skutečnosti se však

17) Písemnosti k zakládacímu aktu vydal Michal Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14/1–2, 1974, s. 121–160.

18) Michal Svatoš: *Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 71–96.

19) Většinou se tak soudí podle záznamů v ročence Jana Campana. Po prvé ji vydal Karel Hrdina, *Mistr Jan Campanus, Mecenáš Karlovy university*, Praha 1949, po druhé bez znalosti této edice ji zpřístupnili Josef POLIŠENSKÝ a Jana VOBRÁTILOVÁ, *M. Jana Campana Kalendář dobrodiní, prokázaných pražské Akademii*, AUC-HUCP 4/1, 1963, s. 67–95.

20) Srov. k tomu podrobná statuta Rečkovy koleje, která jsou součástí její zakládací listiny. Viz M. Svatoš, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost*, s. 145–150; a též, *Zemská univerzita*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy 1347/48–1622*, Praha 1995, s. 211–212.

21) K povinnostem „famula“ Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 248–250.

22) Přesnou a spolehlivou rekonstrukci systému výuky podal František KAVKA, *Organizace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 7–39, dále srov. mé přehledné *Dějiny fakulty svobodných umění 1348–1419* [v tomto souboru].

naprostá většina studentů spokojila s povinnými přednáškami a cvičebními kursy. Z celkového počtu 35 knih nebo předmětů, jež se v Praze na fakultě svobodných umění do roku 1409 přednášely, bylo jen osm předepsáno k bakalářským a dalších patnáct k mistrovským examenům (tzv. *libri magistrales*). U všech těchto knih byly závazně stanoveny minimální a maximální délky přednášek. Z jejich prostého součtu plyne, že kandidát bakalářských zkoušek (*baccalauriandus*) poslouchal povinné přednášky v rozmezí 88 až 118 týdnů. A jelikož dalších zhruba 158 až 237 týdnů řádných lekcí bylo zapotřebí pro dosažení mistrovského titulu, činilo celkové minimum pro dovršení studia 246, maximum 355 týdnů. Vzhledem k tomu, že studenti i bakaláři směli v jednom semestru souběžně poslouchat jen dvě lekce směřující ke gradům, lze pro období po roce 1384, kdy toto ustanovení vešlo v platnost, přibližně odhadnout délku studia potřebnou pro získání obou gradů na necelých pět let. Studentům, jimž bylo prokázáno zanedbávání základních povinností (tzv. *discoli*), hrozilo vyloučení z univerzitní obce, a tím i pozbytí akademických svobod. Častěji než lekce se konaly nepovinné cvičné disputace (*exercitia*). Pokud se student do nich přihlásil, musel po třetím cvičení zaplatit taxu za celý pololetní nebo čtvrtletní kurs. Pololetní cvičení v logice, přírodní a morální filozofii začínala týden po sv. Havlu nebo po sv. Jiří a konala se třikrát týdně po dvou hodinách před večerí v závislosti na ročním období. V této denní době statuta zapovídala lekce, což platilo i pro jednohodinové cvičení v sofistických disputacích (*in sophistria*), která se ve čtvrtletních cyklech opakovala od pondělí do pátku, a to zpravidla hned ráno kolem osmé hodiny anebo krátce před polednem. První ze tří čtvrtletních kursů začínal po 6. lednu, druhý běžel od Velikonoc do prázdnin a třetí od 25. července do 16. října. V předvánočním období se cvičení v sofistice nekonala.

Vyučující i studenti si svůj úkol ulehčovali zkrácenými kompilacemi pařížských i jiných komentářů (tzv. *puncta, quaestiones accuratae*), což statuta přísně zakazovala. Vzhledem k tomu, že soukromé repetice a deklarační studentům někdy nahrazovaly řádné lekce a cvičení, fakultní rada roku 1400 účast při nich omezila na čtyři studenty. Na rozdíl od povinných knih statuta žádná cvičení ke zkouškám nevyžadovala. Nebylo to ani třeba, neboť studenti bez procvičení disputačních pravidel neměli naději u zkoušek uspět. Jen ojedinele si lze učinit představu o skutečném průběhu výuky a jejím souladu se statuty. Cenné jsou z tohoto hlediska zejména drobné údaje o vyslechnutých lekcích, které si studenti nebo bakaláři zaznamenávali do svých textů a učebních pomůcek. Na základě těchto glos pak pro zkušební komise sestavovali statuty vyžadované soupisy absolvovaných přednášek.²³

Zprvu postačovalo, aby kandidát bakalářského examenu ve stanoveném termínu předložil soupis povinných i dalších knih, jejichž výklady slyšel při veřejných přednáškách. Důraz se kladl nejen na počet kursů, ale i na předepsanou délku pravidelného náslechu. Některá z povinných knih mohla být studentům odpuštěna

23) O těchto vzácných soupisech vyslechnutých přednášek pojednávám ve studii *Zwei Vorlesungsverzeichnisse zum Magisterium an der Prager Artistenfakultät aus deren Blütezeit 1388–1390*, Jahrbuch für Universitäts-geschichte 4, 2001, s. 195–207.

za předpokladu, že projeví mimořádnou píli, že nejméně šestkrát při disputacích řešili sofismata a že složili přísahu o dodatečném doplnění zanedbané látky při veřejných lekcích. Počínaje zkouškami v zimním semestru 1384/85 se kandidáti museli osobně představit fakultní radě. Později měli též za povinnost předložit soupis příbytků za účelem případného ověření jejich mravní bezúhonnosti a přísahat na pravost všech údajů o přednáškách a vyrovnaných poplatcích. Kromě toho za každou nevyslechnutou přednášku byla stanovena pokuta ve výši poloviční taxy. Pokud bylo shledáno vše v pořádku, byl student řádně zapsán (*intitulatus*) ke zkouškám, které se více méně omezovaly na kontrolu formálních náležitostí.

Po skončení examenu komise v čele s děkanem hlasováním určila pořadí (*locatio*) studentů, které připustila k promočnímu aktu. Pořadí zapsané do děkanovy úřední knihy určovalo také akademické stáří příštích bakalářů při prestižních a jiných příležitostech. Až do roku 1377 byli lokovaní kandidáti jednotlivě vyvoláváni děkanovým sluhou (*bidellus*), od té doby však byli předvoláváni všichni najednou. Stalo se tak proto, že pedelové využívali radosti úspěšných studentů a vyžadovali od nich mimořádnou odměnu. Mistrům také vadily radostné i posměšné výkřiky z davu přihlížejících diváků. V následujících 15 dnech museli úspěšní kandidáti bakalářského gradu uhradit fakultním výběřčím promoční poplatek (tzv. bursu) ve výši 20 grošů. Potvrzení (*signetum*) jim pak vydal sám děkan. Zástavy bylo zakázáno přijímat, chudí studenti však mohli požádat o prominutí bursy.

Po examenu následovalo představení (*praesentatio*) bakalaureandů na slavnostním zasedání fakulty. Kandidáti nejprve odpřísáhli děkanovi nebo seniorovi sboru, že řádně dostáli všem svým závazkům. V nepřítomnosti studenta i jeho patrona z řad profesorů pak kongregace zkoumala, zda lze grad udělit, či nikoli. V kladném případě byli oba aktéři povoláni zpět a započala vlastní prezentace. Učitel vzal svého žáka za ruku, představil jej děkanovi a na své svědomí prohlásil, že kandidát se ovládnutím předepsané látky stal způsobilým přijmout bakalářský grad. Na řadu přišla další přísaha, v níž se kandidát mimo jiné zavázal k návštěvě mimořádných disputací nových mistrů a přednášek mistrů-regentů nejméně třikrát týdně po dobu jednoho roku. Kromě toho mu přísaha ukládala disputovat od nejbližšího postu až do Květné neděle jednu kvestii a jedno sofisma týdně a po dva roky konat z povolených knih přednášky i pronunciace. K studijním povinnostem, z nichž je na první pohled patrný význam připisovaný disputacím, přistupovaly další závazky týkající se soukromých přednášek, řádného chování a náležitosti oděvu při univerzitních slavnostech. Ze studenta se stal bakalář, který sice dále mohl studovat, patřil však již mezi graduované příslušníky univerzity.²⁴

Požadavky kladené na kandidáty mistrovského gradu se odlišovaly jednak vyšší náročností, jednak splněním zvláštní podmínky řádného původu z manželského lože. Pokud ho kandidát nemohl odpřísáhnout, musel si včas obstarat papežskou milost (tzv. dispens). Průběh zkoušky (*tentamen*) byl obdobný jako při bakalářském

24) Některé další podrobnosti s odkazy na statuta uvádím v cit. pojednání *Dějiny fakulty svobodných umění* [přetisk v tomto souboru].

examenem, avšak s tím rozdílem, že mezistupněm k promoci bylo udělení licence k univerzitním lekcím bez jakéhokoli omezení. Po složení předepsané přísahy byli úspěšní kandidáti představeni kancléři nebo jeho zástupci, z jejichž rukou pak obdrželi licenciát svobodných umění. Z tohoto pověření však ještě nevyplývala plnoprávná účast při samosprávě fakulty, jejíž nezbytnou podmínkou bylo získání mistrovského gradu. Za skutečný počátek fakultního členství (*inceptio in artibus*) se považovalo předání mistrovských insignií, tj. biretu, rukavic a prstenu, při slavnostní promoci. Bakalářské i mistrovské promoce byly pro některé profesory vítanou příležitostí k rétorickým exhibicím, pro jiné naopak otravnou povinností.²⁵

Pohusitská univerzita byla jen matným odleskem někdejšího Karlova vysokého učení. Samostatná právnická univerzita zcela zanikla, výuka teologie a lékařství se sice čas od času prosadila, pouze však jako doplněk učební osnovy artistické fakulty. Povinnou přísahou na kalich se pražská univerzita roku 1462 konfesně, a tím i nacionálně uzavřela. Ke změnám na fakultě artistické, která se z fakulty přípravné stala vysokým učením v užším slova smyslu, docházelo od druhé poloviny 15. století jen zvolna a postupně. Do výuky se předně dostaly i přednášky z těch oborů, které dříve na artistické fakultě neměly místa, tj. příležitostně výklady teologické nebo medicínské povahy. Zajímavým způsobem se tato skutečnost odrazila v katalogu knihovny Rečkovy koleje z let 1449–1463, která se počtem 785 svazků řadila k největším studijním knihovnám v celé Evropě. Rozdíl mezi naukami vyššími a nižšími je v katalogu symbolicky zdůrazněn dvojí řadou signatur. Privilegované postavení si nadále udržela teologie a právo, jež byly zařazeny do prvního abecedária. Naproti tomu medicína se ocitla téměř na konci druhého abecedáře. Také těsný rámeček kvadrivia a trivivia už nepostačoval, a tak k morální a přírodní filozofii mimo jiné přibývaly rubriky antických autorů a historické četby.²⁶

Za povšimnutí stojí, že se v katalogu již objevují nové překlady Aristotelových spisů. Tyto překlady znamenaly sice jen malý krůček na cestě ke skutečné vědě, byly však nicméně pro další rozvoj univerzitní výuky neobyčejně důležité. Rozdíl humanistického studia Aristotela od studia předchozího spočíval mimo jiné v tom, že se humanisté nespokojili s dosavadními překlady nevalné ceny, jež byly křesťanskou tradicí všelijak porušeny.²⁷ Od šedesátých let 15. století bylo pronikání humanismu na univerzitní půdu znesnadněno mimo jiné také tím, že stoupl význam univerzity jako nejvyšší nábožensko-dogmatické autority církve pod obojí.²⁸

25) Řada těchto promluv byla již vydána. Stačí zde uvést edice Bohumila Ryby, *Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta na Univerzitě Karlově z let 1386 a 1393*, Praha 1948; a Anežky Schmidtové (Vidmanové), *Iohannes Hus, magister Universitatis Carolinae, Positiones, recommendationes, sermones / M. Jan Hus. Univerzitní promluvy*, Praha 1958.

26) Poslední stav výzkumu zachycuje úvod k edici Zuzany Silagiové a Františka Šmahela, *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis / Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität* (CC:CM 271), Turnhout 2015, s. VII–LXXV.

27) Viz stať *Počátky humanismu na pražské univerzitě v tomto souboru*.

28) Novými poznatky obohatil starší literaturu zejména Jiří PEŠEK, *Pražská utrakvistická univerzita a náboženské poměry 16. století*, AUC-HUCP 36–38/1–2, 1996–1998 (2004), s. 31–40, přetisk in: Jeho Praha. Výbor stať Jiřího Peška k dějinám Prahy, Praha 2014, s. 325–339.

Mezi kališnickými mistry, kterým se dostalo vzdělání starého typu, bylo mnoho odůvodněné nevraživosti proti myšlenkám, které se na školu dostávaly přímo nebo zprostředkovaně z Itálie, jež byla v jejich očích centrem protičeského boje, kolébkou světské zkaženosti a pohanské bezuzdnosti.

Sumárně lze o přednáškách na pohusitské univerzitě říci, že se zabývaly výkladem kvadrivia, trivivia, morální a přírodní filozofie, tedy všech oborů, které byly přednášeny i na jiných artistických fakultách. Poněkud větší pozornost byla věnována matematice i astronomii. Potřeba přesnějších kalendářů a minucí i módní záliba v astrologii, jež se nevyhnula ani královskému dvoru, toto studium podporovaly. Beze změny zůstalo i formální vedení disputací, jejichž témata se ze starší doby zachovala jen ojediněle. Již před polovinou 16. století začaly do výuky ve větším rozsahu pronikat výklady založené na komentované četbě antických autorů, jmenovitě Vergilia a Cicerona, později též Hesioda i Homéra. V týdenních učebních rozvrzích byla ještě v sedmdesátých letech 16. století zhruba polovina hodin věnována Aristotelově filozofii.²⁹ Zpravidla po dvou hodinách připadalo na rétoriku, četbu starověkých knih a anatomii, aritmetika se často musela spokojit jen s jednou hodinou, okrajově se dostalo i na astronomii a římské právo. Soboty patřily disputacím, v nichž se v souladu s důrazem kladeným na humanistickou latinu věnovala prvořadá pozornost formální stránce projevu. Ne náhodou pak z artistické fakulty vzešlo nemálo latinských básníků, kteří svými verši obzvláštěňovali kdekterou univerzitní i jinou slavnost.³⁰

Studentský život: Každodennost a existenční vyhlídky

Pražská univerzita poskytovala v prvních desetiletích své existence vysokoškolské vzdělání tisícům studentů z různých zemí střední, jihovýchodní i severní Evropy. Neztrácíme je ze zřetele, neboť spoluvytvářeli renomé Karlova generálního studia, zatím však o nich máme jen povšechné, většinou statistické údaje. Nejpočetnější bavorský národ v počátečním období univerzity zahrnoval studenty z Bavorska, Porýní, Rakouska, Švýcarska i Holandska. V pořadí národů následoval co do početnosti značně teritoriálně rozrůzněný národ saský, v němž převažovali studenti z Hannoverska, Meklenburska, Holštýnska, Braniborska a Magdeburska. V polském národu měli převahu studenti ze Slezska a Pruska, Poláků bylo překvapivě méně, než by se čekalo.³¹ Základnu českého univerzitního národa tvořili studenti

29) Učební plány a soupisy přednášek evidoval zejména Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských*, s. 320–385.

30) Jejich životní data a literární díla sepsali Josef HEJNÍČEK – Jan MARTINEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1–5*, Praha 1966–1982.

31) K instituci univerzitních národů J. STOČES, *Pražské univerzitní národy*. Studium Poláků v Praze dříve patřilo ke sledovaným tématům. Pro první orientaci zde stačí odkázat na studii Jadwigi KRZYŻANIÁKOWÉ, *Związki Uniwersytetu Praskiego z Uniwersytetem Krakowskim w drugiej połowie XIV wieku*, AUC-HUCP 5/1–2, 1964, s. 53–134.

z českých krajů, výrazně méně jich bylo z Moravy a z ostatních korunních zemí. Čeští i moravští studenti v desetiletí před a po roce 1409 pocházeli zhruba ze dvou pětín z Prahy a královských měst. A protože přibližně dalších 30 procent studentů přicházelo na domácí vysoké učení z měst poddanských, byla již v této době pražská univerzita převážně měšťanskou institucí.³²

Náklady na studium byly i při skrovném živobytí nad možnosti řady studentů, kteří si nemohli dovolit zaplatit poměrně vysoké poplatky za zkoušky a promoce. Tak jako v každé jiné době byl tudíž studentský život v prvních dvou třech stoletích pražské univerzity nuzný i veselý, vždy však, u někoho více, u jiného méně, naplněný nadějnými představami o příští kariéře. Ledacos napovídá známý veršovaný spor mezi podkoním a žákem. V satirické nadsázce se oba předhánějí v líčení předností a výhod vlastního stavu. Studenti se nemuseli obávat o své hrdlo: „My žáci a také knězie, / kamž koli po světě běžie, / toť vědě, malá věc nenie, / nebojíme se oběšenie“. Podkoní jim sice namítal, že mají „drahé vaření“, ti se však holedbali, že mají „lepší čáku“ než hloupí chlapi, neboť se z nich stávají biskupy.³³ Život studenta z masa a kostí se od literární postavy nemusel příliš lišit. Například mistr Jan Hus míval jako student často hlad, hrách jedl lžící z chleba a i tu potom snědl. V mládí chtěl být knězem, aby získal dobré bydlo i roucho a aby byl lidmi ctěn. Nebránil se plné číši a rád hrával šachy. O milostném poblouznění se Hus nezmínil, i to však patřilo spolu s návštěvami krčem ke studentské každodennosti, jak mimo jiné dokládá Závíšova píseň: „Labuť, divný pták, zpívá umieraje, / také já, smutný žák, / umruť v túhách zpievaje / pro mú milú žádnú, kdež sě neráčí smilovati nade mnú.“³⁴

Pominout nelze ani veřejnou aktivitu studentstva, která se projevila v předvečer husitské revoluce. Studenti v Praze i na venkově šířili posměšné popěvky proti arcibiskupovi, co chvíli se bouřili a všemožně dávali najevo svoji přízeň reformním mistrům Husova okruhu. Při studentské demonstraci zorganizované mistrem Jeronýmem Pražským v roce 1412 byl její hlavní atrakcí alegorický vůz ověšený napodobeninami papežských bul s odpustky, které svůdnými gesty a obhroublými šprýmy nabízel student přestrojený za nevěstku. Průvod vyšel z Malostranského náměstí, podél arcibiskupova paláce směřoval přes Kamenný most na Staroměstské náměstí, odkud se vydal kolem králova dvora na Nové Město. Manifestace skončila bujarým spálením bul „kacířského papeže“ a „pasáka děvek“ na Dobyčím trhu (dnešním Karlově náměstí). V nejstarší historii pražské

32) Shrnuji zde závěry a poznatky své rozpravy *Pražské univerzitní studentstvo*, kap. III. Pro předcházející období viz H. VÁCLAVŮ, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů*, s. 7–32.

33) *Podkoní a žák*, in: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*, Praha 1997, s. 342, v. 279–282.

34) *Závíšova Píseň*, in: *Výbor z české literatury*, s. 396, v. 93–96. K tak zvané vagantské literatuře viz cennou monografii Jána VILIKOVSKÉHO, *Latinská poesie žakovská v Čechách*, Sborník Filosofickej fakulty University Komenského v Bratislave 8, 1932, č. 61–62. Ze starší doby jsou k dispozici i populární edice, např. *Středověké písně cechu žakovského*, Radovan Krátký (překl.), Praha 1958; a *Písně žáků darebáků*, Rudolf Mertlík (překl.), Praha 1971.

univerzity byla tato korporativní iniciativa studentstva ojedinělým jevem, neboť různě zaměřené protesty či manifestace mívaly individuální charakter.³⁵

Jestliže na přelomu 14. a 15. století byly existenční vyhlídky českého studenta dost nevlídné, v 16. století se k lepšímu příliš nezměnily.³⁶ Většinou absolventů, ať již bakalářů nebo mistrů, nezbyvalo nic jiného, než přijmout místa správců či kantorů na městských školách. Z poměrně rozsáhlého výzkumu více než tisíce studentů pražského vysokého učení v letech 1526 až 1620 vyplynula řada pozoruhodných zjištění.³⁷ Na rozdíl od předhusitské doby přicházela naprostá většina nových posluchačů na univerzitu skutečně studovat, a nikoli jen využívat privilegií akademických svobod. I když zaměření výzkumu na literárně činné osoby výsledné údaje poněkud zkreslilo, přece jen stojí za povšimnutí, že devět z deseti imatrikulovaných humanistů dosáhlo na pražské univerzitě jednoho z obou gradů. Doba potřebná k získání mistrovského titulu činila u této skupiny v průměru tři a čtvrt roku.³⁸ U menší skupiny studentů se podařilo zjistit i délku studia mezi imatrikulací a bakalářskými zkouškami, k němuž bylo zpravidla zapotřebí jeden až dva roky. Počet zahraničních studentů v celém souboru byl zanedbatelný, jistý vzestup lze v tomto ohledu doložit teprve v letech 1601–1620. Vzhledem k tomu, že Moravané a Slezané byli obyvateli zemí České koruny, tvořil faktický podíl cizozemců necelá dvě a půl procenta. Zemské povaze pražského vysokého učení odpovídala i jeho sociální skladba. Devět graduovaných studentů z deseti pocházelo z královských a poddanských měst.³⁹ Naopak proti předhusitské době více než o polovinu poklesl počet studentů z vesnického prostředí, což si lze vysvětlit silným úbytkem far a přidružených malých škol na venkově.

Více než pětina příštích humanistů se během studia k bakalářskému gradu živila jako školní správci, kolejní hospodáři (*oekonomi*) anebo služebníci (*famuli*) profesorů. Podobných případů bylo asi více, zvláště mezi bakaláři připravujícími se k mistrovským zkouškám. Výjimkou potvrzující pravidlo byli studenti ze vzdálených míst, kteří se snažili dosáhnout gradu co nejdříve. Přibližně u jedné desetiny

35) Této časově omezené kolektivní aktivitě studentů jsem věnoval pozornost v článku *Le mouvement des étudiants à Prague dans les années 1408–1412*, *Historica* 14, 1967, s. 33–75.

36) Až do poloviny 15. století neexistovala podle Michala SVATOŠE v českých zemích instituce, pro niž by bylo univerzitní vzdělání podmínkou vykonávání určité funkce. Viz jeho stať *Sociální integrace absolventů pražské univerzity 1348–1419*, in: *Husitství – reformace – renesance I*. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, Praha 1994, s. 157–166.

37) K dispozici jsou dva nezávislé výzkumy množiny údajů, které přineslo monumentální dílo Josefa HEJNICE a Jana MARTÍNKY, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě / Enchiridion renatae poesis in Bohemia et Moravia I–V*, Praha 1966–1982. V první fázi jsem využil pouze čtyř svazků, v druhé celý komplet. Poslední verzi s názvem *Existenční vyhlídky a kariéry českých humanistů* přetiskuji v tomto souboru. Přihlížím v ní též k souběžnému výzkumu Petra SVOBODNÉHO, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500–1620*, *AUC-HUCP* 26/1, 1986, s. 7–36.

38) Přesnější propočty pro jagellonské období lze nalézt ve stati J. PEŠKA, *Některé otázky dějin univerzity pražské*, s. 298–299.

39) Jen zaznamenat zde mohou studii Mlady HOLÉ, *Alumni koleje českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, *AUC-HUCP* 53/2, 2013 (vyšla 2015), s. 41–80, která na základě v podstatě úplného souboru 302 jmenovitě doložených studentů a bakalářů mimo jiné dokládá jak obsazení této významné koleje, tak i délku a částečně i náklady pobytů alumnů.

všech sledovaných humanistů bylo možné zjistit další životní data. Většina z nich získala bakalářský grad mezi jednadvacátým a dvaadvacátým rokem. Průměrný věk této skupiny byl téměř padesát let, což v této době bylo poměrně hodně.

U mnohem většího souboru 521 osob se podařilo zjistit průměrnou délku aktivního života po dosažení bakalariátu. Ta činila něco málo přes třiadvacet let. Připočteme-li k této době výše zjištěnou průměrnou dobu potřebnou k dosažení bakalářského gradu (tj. 21 a 22 let), získáme pro celou tuto skupinu průměrný věk 45 a 46 let. O jednatřiceti humanistech víme, že zemřeli na mor. Zhoubný byl v tomto směru zvláště rok 1599, kdy morové epidemii podlehl osm akademiků a pět dalších nejspíše zemřelo z téže příčiny. Stejně neblahý byl rok 1613, kdy k šesti úmrtím z důvodu moru je třeba připojit deset dalších bez udání příčiny. Pohnutá historie mocenských převratů před a po roce 1620 se promítla i do individuálních osudů. Téměř třináct procent (110) humanistů našeho souboru odešlo do exilu, dva další zahynuli na popravišti.⁴⁰

Více než u čtyř pětín zkoumaných osob známe počáteční zaměstnání mistrů a bakalářů, u mnohých pak můžeme sledovat jejich další profesionální kariéru včetně sociální mobility. Téměř tři čtvrtiny studentů a graduovaných humanistů si jako první zaměstnání zvolily školskou službu. Jen několika málo mistrům se podařilo zůstat na univerzitě, což se dalo očekávat. Zarážející naopak je malý počet osob hledajících obživu v duchovním stavu. Zde je však třeba mít na paměti, že značná část školských „oficiálů“ dříve nebo později přijala svěcení. Ještě ve větším rozsahu to platí o magistrátním a jiném úřednictvu. Stručně řečeno, školská služba byla pro devět z deseti oficiálů kratším či delším provizoriem.

Zhruba u jedné třetiny osob známe jak datum bakalariátu, tak i datum první změny povolání, což umožňuje vyslovit předpoklad, že oficiálové opouštěli školské prostředí po pěti až šesti letech služby. Pro naprostou většinu z nich byl důvodem změny sňatek, ať už znamenal sociální vzestup, což bylo častějším jevem, či nikoli. Pro ženatého školního správce nebo učitele znamenala školní služba tak ubohé zajištění rodiny, že české předbělohorské školy byly průchozím místem celých generací nezámožných vzdělanců. Se sňatkem bakaláři dlouho neotáleli. Jen nepatrný počet školních oficiálů zůstal ve službě do konce života.

Místo profesora na pražské univerzitě nebylo pro každého. *Numerus clausus* byl dán počtem míst v mistrovských kolejích, takže příchod nového profesora byl vázán na úmrtí či odchod předchůdce. Celkem 66 mistrů po určitou dobu působilo v profesorském sboru artistické fakulty, jednadvacet z nich začalo pedagogicky působit hned po promoci, zbývajících 45 mistrů přešlo na univerzitu z nižších škol. Celkem 21 profesorů zůstalo na fakultě až do smrti. Většina profesorů tudíž univerzitu opustila, což je samo o sobě výmluvné. Šestnáct dalo přednost úřednické dráze, jedenáct se zajistilo sňatkem ve vyšší měšťanské vrstvě, tři se věnovali lékařství, jeden se vrátil na nižší školu a poslední z této skupiny se dal zlákat vidi-

40) Některé další podrobnosti a tabelární přehledy uvádím v předchozí studii *Kariéry a existenční podmínky českých humanistů*.

nou duchovní kariéry. Profesori, kteří na fakultě zůstali, v průměru pedagogicky působili 13 let, ostatní jen čtyři a půl roku. Běžnou cestou vzhůru byla ženitba. Třicet profesorů uzavřelo manželství (z toho 11 s vdovami), třiadvacet právě díky svatbě udělalo kariéru a čtrnáct výrazně zvýšilo svou společenskou prestiž. Zhruba každý třetí profesor studoval na některé ze zahraničních univerzit. V období rozkvětu humanistické *peregrinatio academica* je to poměrně málo, nicméně četnost studijních cest do zahraničí je u této skupiny třikrát až čtyřikrát vyšší než v celém sledovaném souboru.

Na závěr jsem ponechal vyhodnocení sociálního vzestupu celé zkoumané skupiny po dosažení posledního zjistitelného povolání nebo společenského postavení. K mechanismu sociální mobility na prvním místě patřilo samo vysokoškolské vzdělání usnadňující, a někdy dokonce podmiňující včlenění do byrokratického aparátu a duchovního stavu. V pořadí druhým osvědčeným prostředkem byl výhodný sňatek. Z celkového počtu 760 osob, u nichž bylo možné stanovit poslední dosažené povolání nebo stupeň společenského zařazení, uzavřelo nejméně 399 alespoň jeden sňatek. Dvě okolnosti si přitom zaslouží pozornosti. Předně poměrně vysoký počet vdov, neboť téměř každá třetí ženitba byla s vdovou. Svazek se starší, zámožnou vdovou byl pro většinu veršujících bakalářů běžným vykročením z životní mizérie. Ovdovělá žena získala mladého vzdělaného ženicha, chudý školní oficiál zase úřad nebo prosperující živnost, a tím i vyšší měšťanský status. Za druhé pak, jistě ne náhodou, nejvyšší počet sňatků vykazuje podskupina měšťanů a magistrátního úřednictva.

Vše nasvědčuje, že s ekonomickým, mocenským i společenským vzestupem pražských absolventů ztrácel univerzitní grad praktický význam a nabýval funkci prestižního symbolu. Graduovaný měšťan, byl-li členem městské rady, přejímal odpovědnost a dohled nad nižším školstvím, spolurozhodoval o přijetí školských správců, byl členem literátských a jiných bratrstev, býval mluvčím městských delegací apod. Vlastním kritériem mocenského vzestupu bylo členství v městské radě. Ze souboru 760 osob každý čtvrtý zasedal v městské radě. Jde o značně vysoký počet, i když je třeba mít na paměti rozdílnou velikost měst a nestejnou váhu příslušných funkcí. Krok za krokem se tak studenti pražské univerzity stávali pro českou městskou pospolitost předbělohorského období oporou jejího všeobecně kulturního vzestupu.

všech sledovaných humanistů bylo možné zjistit další životní data. Většina z nich získala bakalářský grad mezi jednadvacátým a dvaadvacátým rokem. Průměrný věk této skupiny byl téměř padesát let, což v této době bylo poměrně hodné.

U mnohem většího souboru 521 osob se podařilo zjistit průměrnou délku aktivního života po dosažení bakalariátu. Ta činila něco málo přes třiadvacet let. Připočteme-li k této době výše zjištěnou průměrnou dobu potřebnou k dosažení bakalářského gradu (tj. 21 a 22 let), získáme pro celou tuto skupinu průměrný věk 45 a 46 let. O jednatřiceti humanistech víme, že zemřeli na mor. Zhoubný byl v tomto směru zvláště rok 1599, kdy morové epidemii podlehl osm akademiků a pět dalších nejspíše zemřelo z téže příčiny. Stejně neblahý byl rok 1613, kdy k šesti úmrtím z důvodu moru je třeba připojit deset dalších bez udání příčiny. Pohutná historie mocenských převratů před a po roce 1620 se promítla i do individuálních osudů. Téměř třináct procent (110) humanistů našeho souboru odešlo do exilu, dva další zahynuli na popravišti.⁴⁰

Více než u čtyř pětín zkoumaných osob známe počáteční zaměstnání mistrů a bakalářů, u mnohých pak můžeme sledovat jejich další profesionální kariéru včetně sociální mobility. Téměř tři čtvrtiny studentů a graduovaných humanistů si jako první zaměstnání zvolily školskou službu. Jen několika málo mistrům se podařilo zůstat na univerzitě, což se dalo očekávat. Zarážející naopak je malý počet osob hledajících obživu v duchovním stavu. Zde je však třeba mít na paměti, že značná část školských „oficiálů“ dříve nebo později přijala svěcení. Ještě ve větším rozsahu to platí o magistrátním a jiném úřednictvu. Stručně řečeno, školská služba byla pro devět z deseti oficiálů kratším či delším provizoriem.

Zhruba u jedné třetiny osob známe jak datum bakalariátu, tak i datum první změny povolání, což umožňuje vyslovit předpoklad, že oficiálové opouštěli školské prostředí po pěti až šesti letech služby. Pro naprostou většinu z nich byl důvodem změny sňatek, ať už znamenal sociální vzestup, což bylo častějším jevem, či nikoli. Pro ženatého školního správce nebo učitele znamenala školní služba tak ubohé zajištění rodiny, že české předbělohorské školy byly průchozím místem celých generací nezámožných vzdělanců. Se sňatkem bakaláři dlouho neotáleli. Jen nepatrný počet školních oficiálů zůstal ve službě do konce života.

Místo profesora na pražské univerzitě nebylo pro každého. *Numerus clausus* byl dán počtem míst v mistrovských kolejích, takže příchod nového profesora byl vázán na úmrtí či odchod předchůdce. Celkem 66 mistrů po určitou dobu působilo v profesorském sboru artistické fakulty, jednadvacet z nich začalo pedagogicky působit hned po promoci, zbývajících 45 mistrů přešlo na univerzitu z nižších škol. Celkem 21 profesorů zůstalo na fakultě až do smrti. Většina profesorů tudíž univerzitu opustila, což je samo o sobě výmluvné. Šestnáct dalo přednost úřednické dráze, jedenáct se zajistilo sňatkem ve vyšší měšťanské vrstvě, tři se věnovali lékařství, jeden se vrátil na nižší školu a poslední z této skupiny se dal zlákat vidi-

nou duchovní kariéry. Profesori, kteří na fakultě zůstali, v průměru pedagogicky působili 13 let, ostatní jen čtyři a půl roku. Běžnou cestou vzhůru byla ženitba. Třicet profesorů uzavřelo manželství (z toho 11 s vdovami), třiadvacet právě díky svatbě udělalo kariéru a čtrnáct výrazně zvýšilo svou společenskou prestiž. Zhruba každý třetí profesor studoval na některé ze zahraničních univerzit. V období rozkvětu humanistické *peregrinatio academica* je to poměrně málo, nicméně četnost studijních cest do zahraničí je u této skupiny třikrát až čtyřikrát vyšší než v celém sledovaném souboru.

Na závěr jsem ponechal vyhodnocení sociálního vzestupu celé zkoumané skupiny po dosažení posledního zjistitelného povolání nebo společenského postavení. K mechanismu sociální mobility na prvním místě patřilo samo vysokoškolské vzdělání usnadňující, a někdy dokonce podmiňující včlenění do byrokratického aparátu a duchovního stavu. V pořadí druhým osvědčeným prostředkem byl výhodný sňatek. Z celkového počtu 760 osob, u nichž bylo možné stanovit poslední dosažené povolání nebo stupeň společenského zařazení, uzavřelo nejméně 399 alespoň jeden sňatek. Dvě okolnosti si přitom zaslouží pozornosti. Předně poměrně vysoký počet vdov, neboť téměř každá třetí ženitba byla s vdovou. Svazek se starší, zámožnou vdovou byl pro většinu veršujících bakalářů běžným vykročením z životní mizérie. Ovdovělá žena získala mladého vzdělaného ženicha, chudý školní oficiál zase úřad nebo prosperující živnost, a tím i vyšší měšťanský status. Za druhé pak, jistě ne náhodou, nejvyšší počet sňatků vykazuje podskupina měšťanů a magistrátního úřednictva.

Vše nasvědčuje, že s ekonomickým, mocenským i společenským vzestupem pražských absolventů ztrácel univerzitní grad praktický význam a nabýval funkci prestižního symbolu. Graduovaný měšťan, byl-li členem městské rady, přejímal odpovědnost a dohled nad nižším školstvím, spolurozhodoval o přijetí školských správců, byl členem literátských a jiných bratrstev, býval mluvčím městských delegací apod. Vlastním kritériem mocenského vzestupu bylo členství v městské radě. Ze souboru 760 osob každý čtvrtý zasedal v městské radě. Jde o značně vysoký počet, i když je třeba mít na paměti rozdílnou velikost měst a nestejnou váhu příslušných funkcí. Krok za krokem se tak studenti pražské univerzity stávali pro českou měšťskou pospolitost předbělohorského období oporou jejího všeobecně kulturního vzestupu.

40) Některé další podrobnosti a tabelární přehledy uvádím v předchozí studii *Kariéry a existenční podmínky českých humanistů*.

všech sledovaných humanistů bylo možné zjistit další životní data. Většina z nich získala bakalářský grad mezi jednadvacátým a dvaadvacátým rokem. Průměrný věk této skupiny byl téměř padesát let, což v této době bylo poměrně hodně.

U mnohem většího souboru 521 osob se podařilo zjistit průměrnou délku aktivního života po dosažení bakalariátu. Ta činila něco málo přes třiadvacet let. Připočteme-li k této době výše zjištěnou průměrnou dobu potřebnou k dosažení bakalářského gradu (tj. 21 a 22 let), získáme pro celou tuto skupinu průměrný věk 45 a 46 let. O jednatřiceti humanistech víme, že zemřeli na mor. Zhoubný byl v tomto směru zvláště rok 1599, kdy morové epidemii podlehl osm akademiků a pět dalších nejspíše zemřelo z téže příčiny. Stejně neblahý byl rok 1613, kdy k šesti úmrtím z důvodu moru je třeba připojit deset dalších bez udání příčiny. Pohnutá historie mocenských převratů před a po roce 1620 se promítla i do individuálních osudů. Téměř třináct procent (110) humanistů našeho souboru odešlo do exilu, dva další zahynuli na popravišti.⁴⁰

Více než u čtyř pětín zkoumaných osob známe počáteční zaměstnání mistrů a bakalářů, u mnohých pak můžeme sledovat jejich další profesionální kariéru včetně sociální mobility. Téměř tři čtvrtiny studentů a graduovaných humanistů si jako první zaměstnání zvolily školskou službu. Jen několika málo mistrům se podařilo zůstat na univerzitě, což se dalo očekávat. Zarážející naopak je malý počet osob hledajících obživu v duchovním stavu. Zde je však třeba mít na paměti, že značná část školských „oficiálů“ dříve nebo později přijala svěcení. Ještě ve větším rozsahu to platí o magistrátním a jiném úřednictvu. Stručně řečeno, školská služba byla pro devět z deseti oficiálů kratším či delším provizoriem.

Zhruba u jedné třetiny osob známe jak datum bakalariátu, tak i datum první změny povolání, což umožňuje vyslovit předpoklad, že oficiálové opouštěli školské prostředí po pěti až šesti letech služby. Pro naprostou většinu z nich byl důvodem změny sňatek, ať už znamenal sociální vzestup, což bylo častějším jevem, či nikoli. Pro ženatého školního správce nebo učitele znamenala školní služba tak ubohé zajištění rodiny, že české předbělohorské školy byly průchozím místem celých generací nezámožných vzdělanců. Se sňatkem bakaláři dlouho neotáleli. Jen nepatrný počet školních oficiálů zůstal ve službě do konce života.

Místo profesora na pražské univerzitě nebylo pro každého. *Numerus clausus* byl dán počtem míst v mistrovských kolejích, takže příchod nového profesora byl vázán na úmrtí či odchod předchůdce. Celkem 66 mistrů po určitou dobu působilo v profesorském sboru artistické fakulty, jednadvacet z nich začalo pedagogicky působit hned po promoci, zbývajících 45 mistrů přešlo na univerzitu z nižších škol. Celkem 21 profesorů zůstalo na fakultě až do smrti. Většina profesorů tudíž univerzitu opustila, což je samo o sobě výmluvné. Šestnáct dalo přednost úřednické dráze, jedenáct se zajistilo sňatkem ve vyšší měšťanské vrstvě, tři se věnovali lékařství, jeden se vrátil na nižší školu a poslední z této skupiny se dal zlákat vidi-

nou duchovní kariéry. Profesori, kteří na fakultě zůstali, v průměru pedagogicky působili 13 let, ostatní jen čtyři a půl roku. Běžnou cestou vzhůru byla ženitba. Třicet profesorů uzavřelo manželství (z toho 11 s vdovami), třiadvacet právě díky svatbě udělalo kariéru a čtrnáct výrazně zvýšilo svou společenskou prestiž. Zhruba každý třetí profesor studoval na některé ze zahraničních univerzit. V období rozkvětu humanistické *peregrinatio academica* je to poměrně málo, nicméně četnost studijních cest do zahraničí je u této skupiny třikrát až čtyřikrát vyšší než v celém sledovaném souboru.

Na závěr jsem ponechal vyhodnocení sociálního vzestupu celé zkoumané skupiny po dosažení posledního zjistitelného povolání nebo společenského postavení. K mechanismu sociální mobility na prvním místě patřilo samo vysokoškolské vzdělání usnadňující, a někdy dokonce podmiňující včlenění do byrokratického aparátu a duchovního stavu. V pořadí druhým osvědčeným prostředkem byl výhodný sňatek. Z celkového počtu 760 osob, u nichž bylo možné stanovit poslední dosažené povolání nebo stupeň společenského zařazení, uzavřelo nejméně 399 alespoň jeden sňatek. Dvě okolnosti si přitom zaslouží pozornosti. Předně poměrně vysoký počet vdov, neboť téměř každá třetí ženitba byla s vdovou. Svazek se starší, zámožnou vdovou byl pro většinu veršujících bakalářů běžným vykročením z životní mizérie. Ovdovělá žena získala mladého vzdělaného ženicha, chudý školní oficiál zase úřad nebo prosperující živnost, a tím i vyšší měšťanský status. Za druhé pak, jistě ne náhodou, nejvyšší počet sňatků vykazuje podskupina měšťanů a magistrátního úřednictva.

Vše nasvědčuje, že s ekonomickým, mocenským i společenským vzestupem pražských absolventů ztrácel univerzitní grad praktický význam a nabýval funkci prestižního symbolu. Graduovaný měšťan, byl-li členem městské rady, přejímal odpovědnost a dohled nad nižším školstvím, spolurozhodoval o přijetí školských správců, byl členem literátských a jiných bratrstev, býval mluvčím městských delegací apod. Vlastním kritériem mocenského vzestupu bylo členství v městské radě. Ze souboru 760 osob každý čtvrtý zasedal v městské radě. Jde o značně vysoký počet, i když je třeba mít na paměti rozdílnou velikost měst a nestejnou váhu příslušných funkcí. Krok za krokem se tak studenti pražské univerzity stávali pro českou měšťskou pospolitost předbělohorského období oporou jejího všeobecně kulturního vzestupu.

40) Některé další podrobnosti a tabelární přehledy uvádím v předchozí studii *Kariéry a existenční podmínky českých humanistů*.

Ediční poznámka a komentáře k publikovaným studiím

Texty studií byly upraveny v souladu s nyní platnými pravidly českého pravopisu. Citace a poznámkový aparát byly sjednoceny. Nově zařazené odkazy na později publikované edice a vědecké práce jsou uvedeny v hranatých závorkách. Mezititulky byly v zájmu lepší přehlednosti rozčleněny i ty studie, které je dříve neměly. Další případné úpravy a větší změny v textu jsou vysvětleny v následujících komentářích.

I. Počátky pražského obecného učení: Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“

Původní text: *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, ČČH 96, 1998, s. 253–291; německá verze vyšla pod názvem *Die Anfänge der Prager Universität. Kritische Reflexionen zum Jubiläum eines „Nationalen Monumentes“*, *Historica*, Series nova 3–4, 1996/1997, s. 7–50; přetisk v mém souboru *Die Prager Universität im Mittelalter / Charles University in the Middle Ages*, Leiden – Boston 2007, s. 3–50.

Studie a knihy, které v předvečer jejího 550. výročí založení věnoval pražské univerzitě Peter Moraw (1935–2003), rodák z Moravského Šternberka, profesor Justus-Liebigovy univerzity v Giessenu a jeden z nejvlivnějších německých medievistů, leckoho zaskočily. Do značné míry přitom šlo o potřebné zrcadlo tradičnímu sebezahledění české medievistiky. Kdyby všechny argumenty, které dosti jednostranně Moraw uvedl, byly podloženy, bylo by lépe sklopit hlavu a mlčet. Tak tomu však nebylo, a proto se zejména Jiří Pešek ozval dosti hlasitě.¹ Zvolil jsem odlišný přístup a zaměřil se na revizi některých sporných bodů Morawova výkladu. Snad je přitom dodnes patrné, že jsem nevybočil z věcného tónu. Pokud vím, Peter Moraw se proti mé stati neozval. Za zmínku stojí, že podle Jiřího Stočese by se mezi oběma vyostřenými stanovisky měl hledat kompromis.² Nechme to dalšímu bádání.

1) Viz jeho recenzi díla *Deutsche Geschichte im Osten Europas*, které Peter Moraw vydal roku 1993 spolu s Friedrichem Prinzem, v ČČH 93, 1995, s. 117–125.

2) Jiří Stočes, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, s. 57, pozn. 192. Karel IV. se podle něho zprvu nezapojil do budování pražské univerzity z nedostatku financí. Jeho zakladatelské akty z roku 1348 byly natolik nákladné, že pro ně nebylo ekonomické krytí.

II. Nejstarší statuta pražské univerzity: Prolegomena k jejich edici

Tato dosud nepublikovaná studie vznikla v rámci projektu Grantové agentury České republiky P405/12/G148 „Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období“.

Téměř všechny základní prameny k počátečním dějinám Univerzity Karlovy jsou dostupné jen v edicích z let 1830–1848. Platí to i pro nejstarší statuta.³ Dlouhodobou potřebu nového vydání na svou dobu pečlivě, téměř však nedostupné edice zmírnila možnost jejího snadného vyhledání na internetu. Přesto nové kritické vydání zůstává naléhavým úkolem. Zdálo se, že v případě statut, která zevrubně prozkoumal Miroslav Boháček,⁴ není třeba již výchozím pramenům věnovat hlubší pozornost. Ukázalo se však, že některá bílá místa lze ještě, byť jen hypoteticky, doplnit. Původně zamyšlený stručný úvod k edici tak přerostl ve studii, kterou zde po prvé nabízím odborné veřejnosti.

III. Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity

Původní text: *Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity*, AUC-HUCP 41/1–2, 2001, s. 11–31; německá verze: *Das Rätsel des ältesten Prager Universitätssiegel*, Bohemia 43, 2002, s. 89–115; přetisk in: F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 51–84.

Kdo by se nadál, že bude zpochybněna i vůbec nejcennější památka pražské univerzity, ba její světově známý symbol v podobě její nejstarší pečeti? Nalezneme ji ve statisících vyobrazení na diplomech, úřední korespondenci i komerčních artiklech. Přesto se tak stalo krátce před milénium ve stati Petera Morawa *Nejstarší pražská univerzitní pečeť v novém světle*.⁵ Velmi umné a znalecky místy inovativní postupy autora přivedly k závěru, že si tuto proslulou pečeť po svém osamostatnění v roce 1378 pořídila právnická univerzita, která ji podržela jako svou „vlastní“ po celou dobu své existence a že univerzita se třemi fakultami byla až do let 1409–1417 odkázána na menší pečeť rektorátu. Hlavní tezi se mi podařilo přesvědčivě, jak se domnívám, vyvrátit. Spolehlivě lze mít za prokázané, že třífakultní univerzita měla vlastní velkou pečeť a že tato pečeť byla totožná s pečetním obrazem dochovaného stříbrného typáře. Nejisté naopak je, zda se „větší“ pečeť právnické univerzity shodovala s velkou pečetí třífakultní univerzity, neboť se nedochoval

3) *Statuta Universitatis Pragensis*, Antonius Ditrich – Antonius Spirk (edd.), MHUP III, Praha 1848.

4) Miroslav BOHÁČEK, *O rukopisech statut pražské university*, Studie o rukopisech 3, 1964, s. 73–124; *Založení a nejstarší organizace pražské university*, AUC-HUCP 6/1, 1965, s. 5–31; *Pražská univerzitní statuta a jejich boloňský vzor*, Studie o rukopisech 8, 1969, s. 11–64.

5) *Das älteste Prager Universitätssiegel in neuem Licht*, in: *Vorträge und Abhandlungen aus geisteswissenschaftlichen Bereichen*, München 1999 (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 20), s. 131–151.

ani její otisk, ani popis. Z toho ještě neplyne, že se nevynoří další dosud neznámé či nepovšimnuté skutečnosti.

IV. Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy: Týnská škola mistra Waltra a původ prvního promovaného mistra

Původní znění: *Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy*, in: Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc., AUC-HUCP 47/1–2, 2007, s. 37–42.

Stává se, že některé údaje přecházejí z knihy do knihy a z jedné studie do druhé bez náležité kritické pozornosti. Je tomu tak i v případě formulářové písemnosti z doby kolem roku 1348, v níž český král Karel IV. světil správu školy u Panny Marie před Týnem dříve neznámému mistru Waltrovi. Současně panovník téhož mistra pověřil výukou medicíny, fyziky a svobodných umění. Pro nedostatek jiných soudobých svědectví však zůstává řada okolností spojených s působením mistra Waltra dále nejasných. V druhé etudě jsem upozornil na chybné uvádění místa původu prvního známého nositele pražského univerzitního titulu z 12. června 1359. Henricus Johannes dicti Stenbonis nepocházel z „Libšice“, nýbrž z města Leobschütz – Głubczyce – Hlubčice na moravskoslezském pomezí.

V. Doplnky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420

Původní text: *Doplnky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, AUC-HUCP 33–34, 1993–1994, s. 13–43 (skutečná publikace až v roce 2007).

Málokdo čeká na otištění studie patnáct let. Tato nepříjemnost postihla moji stať o nejstarších pražských mistrovských kolejích. S ohledem na záslužnou práci předchůdců jsem ji nazval skromně, i když přinášela nové prosopografické postupy, s jejichž pomocí jsem se pokusil objasnit nejstarší spory o místa v kolejích. Zjevně byly k tomuto účelu vhodné, neboť je ve své knize z roku 1999 použil i rakouský historik Wolfgang Eric Wagner.⁶ Dočasné přerušování ve vydávání časopisu *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* mělo za následek, že jsem ve vysázené studii nemohl dostatečně odkazovat na paralelní poznatky Wagnerova výzkumu. Učinil jsem tak až pro toto druhé vydání, v němž jsem navíc přihlédl k poznatkům, které v několika závažných studiích a v knize *Dekret kutnohorský* mezitím publikoval

6) Wolfgang Eric WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlicher Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft*, Berlin 1999, s. 44–45 a 56–59.

Martin Nodl.⁷ V druhé kapitole jsem využil referátu, který jsem v dubnu 1992 přednesl na lovaňském kolokviu o lexiku středověkých kolejí.⁸ Bylo to na pozvání nizozemské lexikografky a známé badatelky o výuce na středověké Sorbonně Olgy Weijersové, s níž jsem již v předchozí době spolupracoval.

VI. Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419

Původní text: *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, HUCP 20/2, 1980, s. 35–48; německá verze: *Magister und Studenten der Prager Medizinischen Fakultät bis zum Jahre 1419*, in: František ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter. Gesammelte Aufsätze / The Charles University in the Middle Ages. Selected Studies, (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 28)*, Leiden – Boston, Brill 2007, s. 103–158.

Studie Karla Beránka *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622* výrazně posunula bádání v dané studijní oblasti a naznačila další možnosti výzkumu metodicky podnětným rozšířením heuristiky na dosud opomíjené okruhy pramenů. Beránek obohatil novými údaji zejména nejstarší období pražské lékařské fakulty do počátku husitské revoluce, které vzhledem k středoevropskému významu Karlovy univerzity v prvních desetiletích její existence zůstávalo poměrně málo známo.⁹ K této etapě se také váže můj příspěvek, jenž navazuje na jednu větev Beránkova výzkumu. Otázky, které si v něm kladu, zajímaly mne již dříve nezávisle na Beránkově studii. Oba výzkumy byly tudíž souběžné časově a do značné míry i metodicky, což se někdy stává a snadno ještě může stát. Pokud se mi podařilo rozhojnit Beránkův soupis o další mediky a údaje, bylo tomu tak zčásti proto, že jsem pro jiné účely shromažďoval zprávy o profesorech všech vyšších fakult. Tím se nejednou vynořily vítané podrobnosti v pramenech zcela odlišné povahy. Pro německou verzi jsem text upravil, rozšířil a doplnil o nové údaje. Tak je tomu i v případě stati v tomto souboru. Mezitím bádání o nejstarším období pražské lékařské fakulty dále postoupilo, a to zvláště zásluhou Milady Říhové a jejího kruhu. K dosavadním výsledkům prosopograficky zaměřeného výzkumu přibyly cenné údaje o předních lékařích Karlova období, jmenovitě o Albíkovi z Uničova a Reimbotovi Eberhardi de Castro. Nejvýznamnějším přínosem na tomto badatelském úseku jsou však knihy a studie zabývající se učební látkou, komentáři ke Galénovi a praktickými recepty.¹⁰ Tyto publikace však tematicky přesahují rámec

7) Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, zde odkazy na autorovy průpravné studie.

8) František ŠMAHEL, *Scholae, collegia et bursae Universitatis Pragensis. Ein Beitrag zum Wortschatz der mittelalterlichen Universitäten*, in: *Vocabulaire des collèges universitaires (XIIIe–XVIe siècles)*, Olga Weijers (ed.), Turnhout 1993, s. 115–130, přetisk in: *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 85–102.

9) Karel BERÁNEK, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348 až 1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87.

10) Srov. zejména Milada ŘÍHOVÁ a kol., *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, Praha – Litomyšl 2010.

článku, a proto se čtenář s nimi převážně setká jen v odkazech na literaturu u příslušných biografických hesel přílohy.

VII. Dekret kutnohorský a odchod německých studentů z Prahy v roce 1409: Diskuse

Původní text: *The Kutteneberg Decree and the Withdrawal of the German Students from Prague in 1409: A Discussion*, *History of Universities* 4, 1984, s. 153–166; přetisk: *The Kutteneberg Decree and the Withdrawal of the German Students from Prague in 1409: A Discussion*, in: F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 159–171.

Když historik zakončí dlouhodobý výzkum, čistí stůl a často se zbaví dokumentace, která se mu jeví využitou. Na štěstí jsem tak neučinil s kartotékami, do nichž jsem uložil údaje zhruba o několika tisících graduovaných i negraduovaných studentů pražské univerzity z let 1399–1419. Když totiž německá badatelka Sabine Schumannová zpochybnila některé mé závěry o velikosti pražské secese v důsledku Dekretu kutnohorského, mohl jsem své vývody zkontrolovat i obhájit konkrétními odkazy na prameny.¹¹ Zemřelý již zakladatel a editor revue *History of Universities* Charles B. Schmitt (1933–1986) z londýnského Warburgova Institutu mi nabídl místo k uveřejnění mého stanoviska, které jsem rád využil. Ostatně jsem po několika předchozích let posílal členu redakční rady této ročenky rovněž již zemřelému J. M. Fletcherovi bibliografické záznamy novinek českého specializovaného studia. V té době však kontakty s cizinou vázly, takže jsem neměl příležitost vidět poslední korektury, v nichž došlo na jednom místě ke špatnému napojení textu. Napravil jsem to až pozdějším přetiskem stati v souboru studií *Die Prager Universität im Mittelalter*.

VIII. Kutnohorský dekret po 600 letech (spolu s Martinem Nodlem)

Původní text: *Kutnohorský dekret po 600 letech*, ČČH 107, 2009, s. 1–45; německá verze vyšla pod názvem *Kutteneberger Dekret nach 600 Jahren. Eine Bilanz der bisherigen Forschung*, in: AUC-HUCP 49/2, 2009, s. 19–54.

Hned v úvodní větě k bilanci dosavadního bádání o Dekretu kutnohorském jsme s Martinem Nodlem napsali, že tento mandát krále Václava IV. z ledna 1409 náleží k proslulým, byť ne nesporným událostem českých dějin. Také v závěru studie jsme dali najevo naději, že už není nutné hájit jiné vyšší principy než objektivitu vědeckého poznání. Bylo to zřejmě předčasné. Již v průběhu jubilejních akcí

11) Sabine SCHUMANN, *Die „nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte* (Dissertation, Free University), West Berlin 1975.

k šestistému výročí vydání dekretu se ozývaly pochybnosti, zda je vhodné připomínat „vyhnání“ cizích profesorů a studentů, v jehož důsledku došlo k proměně obecného studia v univerzitu lokálního významu. Podobné hlasy pokoutně zazněly i během velkého jubilea Jana Husa. Bylo snad něco nepatřičného na Husově výroku, že Češi mají být ve vlastní zemi hlavou, a ne ocasem? Zprvu s jeho míněním přece souzněli i jeho katoličtí kolegové. Většina cizích mistrů odešla z Prahy na základě vlastního rozhodnutí, a jejich vůdci dokonce s vyhlídkou na předem zajištěné profesury na nově zakládané univerzitě v Lipsku. Dilema akademických svobod a zásahů církevní či státní moci je ovšem latentním problémem univerzitních dějin od jejich počátků až po naše dny. Zastáncům ideálu akademických svobod by zásah světské moci v roce 1409 neměl vadit více než církevní postihy nonkonformních akademiků a jejich univerzit. To je však již vykročení k debatě o současném historickém povědomí, která nebyla cílem studie.

IX. Pražská univerzita a husitství

Původní text: *Die Prager Universität und der Hussitismus*, in: *Die Universität in Alteuropa*, Alexander Patschovsky – Horst Rabe (edd.), Konstanz 1994, s. 111–128; přetisk in: F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 172–195.

Pozvání k přednášce v rámci cyklu „Univerzita ve staré Evropě“ na kostnické univerzitě bylo pro mne nejen poctou, ale i příležitostí k syntetickému nástinu dějin husitské etapy pražského vysokého učení. Tento „střední“ formát mezi encyklopedickým heslem a velkou monografií bývá obtížný, neboť autor by měl zachytit vše podstatné, aniž by zacházel do podrobností. Text přednášky jsem pro tištěnou verzi doplnil poznámkami. Jelikož od data prvního vydání uplynulo čtvrt století, považoval jsem za nutné připojit tituly prací, které se mezitím vynořily a které přinesly nové poznatky. Pro lepší přehlednost hutného textu jsem také doplnil mezititulky.

X. Dějiny fakulty svobodných umění 1348–1419

Původní text: *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, Michal Svatoš (ed.), Praha 1995, s. 101–133; anglická zkrácená verze: *The Faculty of Liberal Arts 1348–1419*, in: *A History of Charles University I. 1348–1802*, František Kavka – Josef Petráň (edd.), Praha 2001, s. 93–120; rozšířený, poznámkami a přílohami doplněný přetisk: *The Faculty of Liberal Arts 1348–1419*, in: F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 213–315.

Základem tohoto rozsáhlého pojednání je kapitola o fakultě svobodných umění v prvním díle *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*. Ke škodě věci toto závažné čtyřsvazkové dílo vyšlo bez poznámkového aparátu, což platí i o jeho zkrácené,

více však reprezentativní anglické verzi. Poznámky jsem doplnil až do rozšířeného přetisku anglického znění, k němuž jsem navíc připojil soupis fakultních funkcionářů.

XI. Statuta antiqua, kalendária a soupisy přednášek pražské artistické fakulty

V této podobě studie vychází po prvé.

Výklady o nejstarších statutech a kalendáriu pražské artistické fakulty vznikly během přípravy anglické verze *Dějiny fakulty svobodných umění 1348–1419*, v níž jsou jen stručně shrnuty.¹² Třetí část spolu s přílohami 2 a 3 je zkrácenou českou verzí studie *Zwei Vorlesungsverzeichnisse zum Magisterium an der Prager Artistenfakultät aus deren Blütezeit (1388–1390)*.¹³ Z původní verze jsem vypustil úvodní partie, abych neopakoval výklad, který se až na dílčí odchylky shoduje se zmíněným pojednáním o dějinách artistické fakulty.

XII. Písemné záznamy kvodlibetních disputací na pražské univerzitě do roku 1420

V této podobě studie vychází po prvé.

Soupisy kvestií dvou dříve neznámých kvodlibetů uvízly v síti mého výzkumu pramenů k pražskému sporu o *universalia realia*. Dříve jsem narazil na kvodlibet významného člena bavorského národa mistra Jana Arsena z Langenfeldu, který jsem datoval do roku 1400. Jan Arsen byl odpůrcem Wyclifova pojetí všeobecnin, jeho kvodlibetní příprava má proto značný význam pro ranou recepci traktátů oxfordského reformátora.¹⁴ Druhý, dříve neznámý kvodlibet Jindřicha z Ribenic je zase cenný tím, že naznačuje tematické zaměření pražských kvodlibetů brzy po jejich zavedení. Základem textu, který předkládám, je shrnutí písemné agendy pražských kvodlibetů, které jsem vypracoval pro heidelbergskou konferenci o univerzitním písemnictví kolem roku 1400.¹⁵ Ve studii jsem dosti obsírně pojednal

12) *The Faculty of Liberal Arts 1348–1419*, s. 221–229 a Appendix II, s. 308–315.

13) Původně vyšla v ročence *Jahrbuch für Universitäts-geschichte* 4, 2001, s. 195–207, přetisk pak v mém souboru *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 316–335.

14) Původní stať *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld* vyšla v *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 33, 1977, s. 199–215, a v přetisku též v mém souboru *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 336–358.

15) *Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen an der Prager Artistenfakultät bis 1420*, in: *Schriften im Umkreis mitteleuropäischer Universitäten um 1400*, F. P. Knapp – Jürgen Miethke – Manuela Niesner (edd.), Leiden 2004, s. 63–91.

i o Arsenově kvodlibetu, a proto jsem od přetisku článku o jeho výroční rezignaci upustil a do přílohy jsem pro srovnání zařadil pouze soupis kvestií.

XIII. Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku 1412

Původní text se stejným názvem vyšel v AUC-HUCP 21/1, 1981, s. 27–52.

I na historika se občas usměje badatelské štěstí. Objevu záznamu jediné dosud známé kvodlibetní diskuse jsem si sám pro sebe cenil, neboť jsem až do té doby jen paběrkoval na poli sklízeném hned třemi velkými znalci: F. M. Bartošem, Bohumilem Rybou a Jiřím Kejřem. Nic světoborného, jak s odstupem času vidím, se tím nestalo. Kvodlibety patří k dočasně vyčerpaným tématům, k nimž se bádání asi bude vracet z jiných úhlů pohledu. Do přetištěného textu studie jsem nezasahoval, poznámkový aparát jsem pouze formálně sjednotil s celkem knihy.

XIV. Pražský spor o universalia realia: Nové prameny – nové otázky

Původní text: *Prolegomena Zum Prager Universalienstreit: Zwischenbilanz Einer Quellenanalyse*, in: *Les universités à la fin du Moyen Âge. Actes du Congrès international de Louvain 26–30 mai 1975*, Jacques Paquet – Josef Ijsewijn (edd.), Louvain 1978, s. 242–255; doplněný český překlad: *Pražský spor o „universalia realia“: nové prameny – nové otázky*, *Studia Comeniana* 13/26, 1983, s. 139–149.

Pozvání na Mezinárodní kongres k 550. výročí založení lovaňské univerzity, který se uskutečnil koncem května 1975, byl pro mne současně poctou i výzvou. Zúčastnit jsem se ho nemohl, tehdy jsem již pracoval jako řidič tramvaje, přesto jsem do sborníku zaslal svůj příspěvek, v němž jsem shrnul předběžné výsledky svého výzkumu pramenů k pražskému sporu o univerzálie. Článek na mne upozornil řadu zahraničních specialistů na dějiny univerzit, s nimiž jsem postupně navazoval spolupráci. Největší ohlas však můj příspěvek získal v kruhu polských badatelů, kteří se pod vedením prof. Stefana Swieżawského (1907–2004) věnovali krakovské scholastice. Zejména jsem zavázán příteli Jerzemu B. Korolcovi (1933–2000), z jehož podnětu bylo pro publikaci mého *Soupisu pramenů k pražskému sporu o univerzálie 1348–1500* věnováno celé 25. číslo revue *Mediaevalia Philosophica Polonorum*.¹⁶ Do tohoto souboru jsem zařadil přepracované české znění uvedeného příspěvku, které jsem doplnil o některé novější poznatky.

16) František ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdaňsk 1980 (*Mediaevalia Philosophica Polonorum* XXV), 189 s.

XV. Disputační pomůcka z doby vzplanutí pražského sporu o univerzálie

Původní text vyšel v němčině: *Ein Disputationsbehelf aus der Blütezeit des Prager Universalienstreites: Argumenta de universalibus realibus magistri Stephani Palecz*, *Studia Mediewistyczne* 19/2, 1978, s. 165–173; přetisk in: F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 504–514.

Při soupisu pramenů k pražskému sporu o univerzálie se mi jméno Štěpána z Pálče vynořovalo co chvíli. Byl to také on, kdo se jako první z mistrů Husovy generace hlouběji seznámil s Wyclifovým traktátem *De universalibus*, byť měl zprvu k dispozici opis jen devíti kapitol. Pálčovým spisům jsem věnoval pozornost již v jedné ze svých prvních studií.¹⁷ Drobný, avšak podle mne závažný text, který zde přetiskuji, přijali polští kolegové do své odborné revue *Studia Mediewistyczne*.

XVI. Jan Hus a wyclifské pojetí univerzálií

Původní text: *Hus und Wyclif: Opinio media de universalibus in re*, *Studia Mediewistyczne* 22/1, 1983, s. 123–130; přetisk in: F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 515–525; český překlad: *Jan Hus a wyclifské pojetí univerzálií*, AUC-HUCP 21/2, 1981, s. 49–68.

Tato studie vznikla v době mého dočasného zaměstnání řidiče tramvaje, kdy se již v kruhu zahraničních specialistů vědělo, že připravuji do tisku *Soupis pramenů k pražskému sporu o universalia realia*. Pozvání k přednášce na V. mezinárodním sympoziu středověké logiky a sémantiky v Krakově bylo pro mne tudíž velkou vzpruhou. Studie odráží jednak rozpaky, jež kolem Husova filozofického myšlení ještě v sedmdesátých letech 20. století panovaly, jednak stále ještě neukončenou diskusi, kterou vyvolalo druhé rozšířené vydání díla Paula de Vooghta *L'Hérésie de Jean Huss* (1975). Velice jsem si tohoto belgického kolegy vážil, měli jsme přátelské styky již od Husova jubilea v roce 1965, proto mne dosti mrzelo, že jsem s ním v případě jeho pojetí Husa jako aristotelika tomistické školy nemohl souhlasit. Má argumentace byla sice jen textologické povahy, přesto však snad její přetisk nebude mít jen dokumentační povahu. Literatury k mnoha otázkám mezitím hodně přibýlo, v tomto případě jsem však dodatky omezil na odkazy citovaných míst v nové edici Husových kvestií, které pro *Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis* pořídil Jiří Kejř.

17) František ŠMAHEL, *Circa universalia sunt dubitationes non pauce I–III. Studie a texty k pražskému sporu o universalia realia*, *Filosofický časopis* 18, 1970, s. 987–998.

XVII. Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622 (spolu s Miroslavem Trucem)

Původní text: *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 3–59.

Pro studenta je vždy vyznamenáním svého druhu, když ho ke spolupráci vyzve jeho učitel. Miroslav Truc (1929–1996) spojoval v sobě noblesu archiváře staré školy s vnímavým přístupem ke studentům archivnictví a pomocných věd historických.¹⁸ Rozsáhlá studie, kterou jsme spolu publikovali, souzněla s naším úsilím po vědecké exaktnosti, a to s pomocí statistických analýz. Jejich výsledky bylo možné respektovat i v době, kdy téměř celé dějepisceví podléhalo ideologickým kritériím historického materialismu. Z dnešního hlediska se naše metodické postupy jeví zastaralé, neboť vznikaly s pomocí kartoték a křížků na čtverečkovaném papíru. Zásluhou Karla Beránka byly mezitím edičně zpřístupněny a vyhodnoceny cenné materiálové edice, Jiří Pešek pro jagellonské období průkopnický vyzkoušel nové prosopografické metody, k lepšímu poznání předbělohorské univerzity svými studii přispěl Michal Svatoš a zcela nedávno Mlada Holá podchytila jména alumnů koleje českého národa.¹⁹ Čas tudíž dozrál k celkové revizi výzkumu. Do té doby může i tato pradávna studie plnit svůj účel.

XVIII. Paříž a Praha kolem roku 1450: Johannes Versor a jeho čeští žáci

Původní text: *Paris und Prag um 1450: Johannes Versor und seine böhmischen Schüler*, *Studia Źródłoznawcze* 25, 1980, s. 65–77; přetisk in: F. ŠMAHEL: *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 440–464.

Tato studie nevznikla na základě otázky či předem daného záměru, nýbrž jako vedlejší produkt výzkumu pramenů k pražskému sporu o *universalia realia*. Jméno pařížského eklektika Jana Versora, pokud se nemýlím, nikdy dříve ve spojitosti s pražskou univerzitou nepadlo. A přesto, jak při výzkumu vyšlo najevo, tento mistr svými komentáři silně ovlivnil výuku na pražské artistické fakultě v druhé

18) Viz mj. nekrolog, který jsem uveřejnil v ČČH 94, 1996, s. 930–932.

19) Srov. *Manuál rektora se jmény studentů zapsaných v matrice UK v Praze v letech 1560–82 I–II*, Karel Beránek (ed.), Praha 1981; Karel BERÁNEK, *Bakaláři a mistři promovani na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1586–1620*, Praha 1988; Jiří PEŠEK, *Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 131–14, přetisk in: *Jeho Praha. Výbor statí Jiřího Peška k dějinám Prahy*, Praha 2014; též, *Manuál rektora Curia-Dvorského: kniha záhadná*, AUC-HUCP 26/1, 1986, s. 97–108; též spolu s Davidem ŠAMANEM, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*, Ústecký sborník historický 1983, s. 173–218; Michal SVATOŠ, *Univerzitní studenti v manuálu mistra Curia*, in: *Seminář a jeho hosté. Sborník k 60. narozeninám dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 163–170; Mlada HOLÁ, *Alumni koleje českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, AUC-HUCP 53/2, s. 41–80;

polovině 15. století. Zprvu jsem ani nechtěl uvěřit, že by transmise textů z Paříže do Prahy mohla mít svoji repetici i v polovině 15. století. Formu zpracování jsem zvolil podle osvědčených postupů polské medievistiky zaměřené na scholastické texty. Text byl původně určen pro kolokvium Mezinárodní komise pro dějiny univerzit (CIHU), kterého jsem se jako zaměstnanec pražských Dopravních podniků nemohl zúčastnit. Předseda komise A. L. Gabriel, který mne již v předchozí době posílal své spisy, domluvil s prof. Aleksandrem Geysztorem publikaci mého příspěvku v polském renomovaném časopise *Studia Źródłoznawcze*.

XIX. Nejstarší knižní katalogy knihoven kolejí Univerzity Karlovy

Původní text: *Knihovní katalogy koleje národa českého a koleje Rečkovy*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 59–85; německá verze: *Die Bücherkataloge des Collegium Nationis Bohemicae und des Collegium Reczkonis*, in: F. ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 405–439.

Co leží všem na očích, snadno unikne pozornosti. Je to případ i nenápadného rejstříku se soupisy knih dvou pražských studentských kolejí z poloviny 15. století. Rejstřík Lobkovické knihovny sign. VI E f 8 považovali jeho tehdejší správci ředitel Národní a univerzitní knihovny Josef Bečka a vedoucí oddělení rukopisů Emma Urbánková za natolik významný, že k 500. výročí založení Karlovy univerzity vydali jeho faksimili. Také se nemýlili, pohlednou a nákladnou publikaci bral do ruky kdekdo, zvláště znalci a editoři spisů Jana Husa a jeho vrstevníků. Na omyl s identifikací jednoho z obou katalogů jsem přišel ještě jako student. Když jsem své zjištění uveřejnil, bál jsem se nějakou dobu přijít paní dr. Urbánkové na oči. Tvářila se však, jako by se nic nestalo. Opis, který jsem si pořídil, posloužil jako hrubý základ edice, k níž jsem jako znamenitou a přepečlivou editorku získal Zuzanu Silagiovou. Nepodílela se rozhodující měrou jen na samotné edici a jejím rejstříku, ale i na upřesnění některých vývodů mého úvodu.²⁰ Zato jí velice děkuji a díky rozšiřuji i na pana kolegu Michala Dragouna, který nám pomohl upřesnit a doplnit lokaci rukopisů, jež se dodnes dochovaly v různých knihovnách.

XX. Zatoulané drobné texty v nejstarších kolejních katalogích

Původní text se stejným názvem: AUC-HUCP 50/2, 2010, s. 89–114.

Papír byl pro středověké vzdělance natolik vzácný, že pro důležité záznamy, inventáře majetku, běžné počty či pouhé zkoušky pera využívali volného místa

20) Viz *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis. Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, Zuzana Silagiová – František Šmahel (edd.), (Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis 271), Turnhout 2015.

i v rejstřících úřední povahy. Je to též případ lobkovického rejstříku s katalogy kolejních knihoven. Na jeho volných listech tak mimo jiné nalézáme jmenné seznamy kolegiátů, agendu knihovníků Rečkovy koleje a inventáře výbavy kolejní kaple i kostelíka sv. Štěpána ve zdi. Kromě těchto latinských zápisů rejstřík obsahuje i dva staročeské texty, které jsem vydal samostatně.²¹

XXI. Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské

Původní text: AUC-HUCP 1, 1960, s. 55–90.

Dlouho jsem váhal, mám-li tuto svou studii ze studentských let do souboru zařadit. Ještě v roce 1960 bylo pro začínajícího badatele malým (socialistickým) zázrakem, pokud se mu podařilo výsledky svého výzkumu vydat tiskem. Zvláště to platilo pro studie z dějin kultury a vzdělanosti, jež byly na periferii soudobého marxistického dějepiscetví. Kupodivu však počátky humanismu v době poděbradské s výjimkou zaalpské misie Eneáše Silvia nikoho nezlákaly ani později. A protože řada mých zjištění neztratila dodnes na významu, článek jsem ve vybraných statích ponechal i s odkazy na starší, z větší části překonané práce svých předchůdců. V hranatých závorkách jsem doplnil nezbytné odkazy na pozdější literaturu. Jen pro zajímavost dodávám, že jsem korektury dělal během své vojenské dvouleté služby na stole jídelny motostřeleckého pluku ve Vimperku. Po nástupu do Historického ústavu ČSAV v prosinci 1964 jsem se vzhledem k jiným uloženým úkolům mohl ranému humanismu věnovat jen příležitostně.²²

XXII. Existenční vyhlídky a kariéry univerzitních humanistů

Původní text: *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, Praha 1982, s. 3–28; rozšířené znění: *Existenční vyhlídky a kariéry českých humanistů*, Časopis Matice moravské 113, 1994, s. 47–55.

K dispozici jsou dva nezávislé výzkumy množiny údajů, které přineslo monumentální dílo Josefa Hejnice a Jana Martínka *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I–V* (Praha 1966–1982). V první fázi jsem využil pouze čtyř svazků,

21) František ŠMAHEL, *Drobné záhady v rejstříku Rečkovy koleje*, AUC-HUCP 53/2, 2013, s. 11–21.

22) Mimo jiné srov. studie *Enea Silvio Piccolomini a jeho historie česká*, in: Enea Silvio, *Historia bohemica – Historie česká*, Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl (edd.), FRB I, Praha 1998 s. XIII–LII; a *Gab es einen Frühhumanismus im luxemburgischen Böhmen?*, in: *Kunst als Herrschaftsinstrument. Böhmen und das Heilige Römische Reich unter den Luxemburgern im europäischen Kontext*, Jiří Fajt – Andrea Langer (edd.), München 2009, s. 22–26.

v druhé celý komplet. Poslední upravenou verzi přetiskuji v tomto souboru. Přihlížím v ní též k souběžnému výzkumu Petra Svobodného *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500–1620*.²³

XXIII. Pražští studenti v letech 1348–1622

Původní text (bez poznámek): *Pražští studenti v letech 1348–1622*, in: *Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy*, Praha 2008, s. 14–26.

Název této přehledné stati by bylo na místě upřesnit, neboť převážně pojednává o studentech artistické fakulty. Bylo jich však nejvíce a kromě nich na této všeobecně průpravné fakultě jako bakaláři či mistři většinou graduovali i studenti tří vyšších fakult. Vysokoškolskému studentstvu jsem se začal věnovat v době, kdy mladí lidé intenzivněji než dříve zachycovali zprvu drobné, postupně sílící předzvěsti pražského jara. Nechyběl jsem v davu, který roku 1956 na chodníku tleskal účastníkům proslulého majálesu. Historii středověku jsem tehdy vnímal jako vzdálenou minulost, přesto jsem se však neubráníl jisté aktualizaci, když jsem v úvodu své rozpravy věnované pražským vysokoškolákům v letech 1399–1419 napsal: „Více než 700 let je evropskému akademickému studentstvu normativně určována úloha pasivního komponentu ve společenské struktuře a ve společenském dění. Více než 700 let studentstvo tuto roli odmítá.“²⁴ Tuto rozpravu jsem pro její délku do souboru nezařadil, její některá zjištění jsem však uplatnil i v jiných článcích. Souhrnný esej o pražském studentstvu od založení pražské univerzity až do její pobělohorské transformace jsem připravil pro katalog výstavy *Pražský student* v roce 2008. V souboru vychází beze změny, pouze jsem pro snadnější orientaci v dosavadní literatuře připojil stručné bibliografické odkazy.

23) AUC-HUCP 26/1, 1986, s. 7–36.

24) František ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419. Statisticko-sociologická studie* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77/3), Praha 1967, s. 3.

Seznam zkratek

AČ	Archiv český
AUC-HUCP	Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis
AUK	Archiv Univerzity Karlovy
BJ	Bibliotheka Jagiellońska Kraków
CC CM	Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis
CIM	Codex juris municipalis regni Bohemiae
CJB	Codex juris Bohemici
ČCH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Českého musea / Časopis Českého museum
ČMKČ	Časopis Musea Království českého
ČMM	Časopis Matice moravské
ČNM	Časopis Národního muzea
ČSČH	Československý časopis historický
DRTA	Deutsche Reichstagsakten unter König Rupprecht
FČ	Filosofický časopis
FHB	Folia historica Bohemia
FRA	Fontes rerum austriacarum
FRB	Fontes rerum bohemicarum
JSH	Jihočeský sborník historický
KMK	Knihovna metropolitní kapituly
KNM	Knihovna Národního muzea
LC	Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim
LD	Liber decanorum
LF	Listy filologické
LMA	Latinitatis medii aevi Lexicon Bohemorum
MHUP	Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung
MPP	Mediaevalia Philosophica Polonorum
MV	Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
NA	Národní archiv
NK	Národní knihovna
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
ŘSV	Řada společenských věd
SLČ	Staré letopisy české
SS	Scriptores
StR	Studie o rukopisech
VČAVU	Věstník České akademie věd a umění
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk
ZSF	Zeitschrift für Sudetendeutsche Geschichte

Vybrané edice a literatura

- ABE, Horst Rudolf, *Karl IV. und das Erfurter „Studium generale“*, in: Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin filozofie a přírodních věd, Praha 1981, s. 111–122.
- Acta Facultatis artium universitatis Vindobonensis 1385–1416*, ed. Paul Uiblein, Graz – Wien – Köln 1968.
- Acta Facultatis medicae Universitatis Vindobonensis I. 1399–1435*, ed. Karl Schrauf, Wien 1894.
- Acta judiciaria consistorii Pragensis I, II*, ed. Ferdinand Tadra, Praha 1893.
- Album seu matricula facultatis juridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418*, MHUP II, Praha 1834, s. 1–215.
- ASHWORTH, Earline Jennifer – SPADE, Paul Vincent, *Logic in Late Medieval Oxford*, in: The History of the University of Oxford II. Late Medieval Oxford, edd. J. I. Catto – Ralph Evans, Oxford 1992, s. 35–64.
- ASZTALOS, Monika, *Die theologische Fakultät*, in: Geschichte der Universität in Europa I, s. 359–385.
- Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis II. Liber procuratorum Nationis Anglicanae (Alemanniae) in Universitate Parisiensi*, edd. Heinrich Denifle – Émile Châtelain, Paris 1939.
- Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis VI. Liber receptorum Nationis Anglicanae (Alemanniae) in Universitate Parisiensi*, ed. Astrik L. Gabriel, Paris 1964.
- BARTOŠ, František Michálek, *Čechy v době Husově 1378–1415* (České dějiny II/6), Praha 1947.
- BARTOŠ, František Michálek, *Hus jako student a profesor Karlovy university*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1958, s. 9–26.
- BARTOŠ, František Michálek, *Proslulý lékař Karlovy university věku Husova*, JSH 13, 1940, s. 37.
- BARTOŠ, František Michálek, *Příspěvky k dějinám Karlovy university v době Husově a husitské*, Sborník historický 4, 1956, s. 33–70.
- BARTOŠ, František Michálek, *V předvečer Kutnohorského dekretu*, ČNM 102, 1928, s. 97–113.
- BARTOŠ, František Michálek, *Z počátků theologické a lékařské fakulty University Karlovy (Příspěvky k dějinám Václava IV. 10.)*, VČAVU 53, 1944, č. 2, s. 9–19.
- BARTOŠ, František Michálek, *Zástupci Karlovy university na Kostnickém koncilu*, in: Sborník prací věnovaných prof. Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931, ed. Václav Vojtíšek, Praha 1931, s. 1–8.
- BARTOŠ, František Michálek – SPUNAR, Pavel, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965.
- BERÁNEK, Karel, *O počátcích pražské lékařské fakulty 1348–1622*, AUC-HUCP 9/2, 1968, s. 44–87.
- BERÁNEK, Karel, *Příspěvek k nejstarším dějinám pražských univerzitních kolejí*, AUC-HUCP 23/1, 1983, s. 57–63.
- BETTS, Robert Reginald, *The influence of realist philosophy on Jan Hus and his predecessors in Bohemia*, Slavonic and East European Review 29, 1951, s. 402–419 (přetisk in: R. R. BETTS, *Essays in Czech History*, London 1969, s. 43–62).
- Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939 I–II*, Praha 1988–1993.
- BLASCHKA, Anton, *Vom Sinn der Prager hohen Schule nach Wort und Bild ihrer Gründungsurkunden*, in: Studien zur Geschichte der Karls-Universität zu Prag, Rudolf Schreiber (ed.), Freilassing – Salzburg 1954, s. 41–80.

- BOHÁČEK, Miroslav, *O rukopisech statut pražské university*, Studie o rukopisech 3, 1964, s. 73–124.
- BOHÁČEK, Miroslav, *Pražská univerzitní statuta a jejich boloňský vzor*, Studie o rukopisech 8, 1969, s. 11–64.
- BOHÁČEK, Miroslav, *Založení a nejstarší organizace pražské university*, AUC-HUCP 6/1, 1965, s. 5–31.
- BOOCKMANN, Hartmut, *Ikonographie der Universitäten. Bemerkungen über bildliche und gegenständliche Zeugnisse der spätmittelalterlichen deutschen Universitäten-Geschichte*, in: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, ed. Johannes Fried (Vorträge und Forschungen 30), Sigmaringen 1986, s. 565–599.
- BRANDMÜLLER, Walter, *Das Konzil von Konstanz I*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1991.
- BULST-THIELE, Marie Luise, *Johannes von Frankfurt († 1440). Professor der Theologie an der Universität Heidelberg, Rat des Pfalzgrafen und Kurfürsten Ludwigs III.*, in: Semper apertus. Sechshundert Jahre Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg 1386–1986, Bd. 1, Berlin – Heidelberg – New York – Tokyo 1985, s. 136–161.
- BÜNZ, Enno, *Gründung und Entfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539*, in: Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009 1, Leipzig 2009, s. 21–325.
- ČAPEK, Jan Blahoslav, *Hus ve vztahu k realismu a nominalismu*, FČ 15, 1967, s. 153–158.
- Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis / Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, edd. Zuzana Silagiová – František Šmahel (Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis 271), Turnhout 2015.
- Catalogus codicum manuscriptorum mediæ aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur IV.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988.
- ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, Marie L., *Studenti z českých zemí v Paříži*, Strahovská knihovna 5–6, 1970–1971, s. 67–88.
- ČERNÝ, Miroslav, *Il „doctor decretorum“ Kunes di Trebovel. Edizione critica e analisi storico-giuridica del suo trattato „De devolucionibus“*, Roma 1988.
- COBBAN, Alan B., *The Medieval English Universities, Oxford and Cambridge to c. 1500*, Aldershot 1988.
- Codex diplomaticus Almae Carolo-Ferdinandae universitatis Pragensis*, MHUP II/1, Praha 1834, s. 217–444.
- CZARTORYSKI, Paweł, *Wczesna recepcja „Polityki“ Arystotelesa na Uniwersytecie krakowskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963.
- DAÑHELKA, Jiří, *Das Zeugnis des Stockholmer Autographs von Hus*, Die Welt der Slaven 37, 1982, s. 225–233.
- DE VOOGHT, Paul, *L'hérésie de Jean Huss*, Louvain 1960 (2. vyd. jako *L'hérésie de Jean Huss I*, Louvain 1975).
- DE VOOGHT, Paul, *Hussiana*, Louvain 1960 (2. vyd. jako *L'hérésie de Jean Huss II*, Louvain 1975).
- Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622*, ed. Michal Svatoš, Praha 1995.
- Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách*, AUC – Philosophica et Historica 2, Praha 1959.
- DIX, Renate, *Frühgeschichte der Prager Universität. Gründung, Aufbau und Organisation 1348–1409*, Bonn 1988.
- Documenta Mag. Ioannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia, annis 1403–1418 motas illustrantia*, Franciscus Palacky (ed.), Praha 1869 (přetisk Osnabrück 1966).
- DOELLE, Franz, *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*, in: Miscellanea Francesco Ehrle III, Roma 1924.
- EHRLE, Franz, *Der Sentenzenkommentar Peters von Candia des Pisaner Papstes Alexanders V.* (Franziskanische Studien, Beiheft 9), Münster 1925.
- Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae – Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I–V*, edd. Antonín Truhlář – Karel Hrdina – Josef Hejnic – Jan Martínek, Praha 1966–1982; VI. *Dotázky A–Ž*, Praha 2011.
- FIALA, Zdeněk, *O vzniku Dekretu kutnohorského*, in: Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách, s. 21–39. *Fontes rerum bohemicarum V*, ed. Jaroslav Goll, Praha 1893.
- Fontes rerum bohemicarum VIII*, ed. Václav Novotný, Praha 1932.
- FRANZ, Adolf, *Der Magister Nikolaus Magni de Jawor*, Freiburg i. Br. 1898.
- GABRIEL, Astrik L., *Metaphysics in the Curriculum of Studies of the Mediaeval Universities*, in: Garlandia. Studies of the History of the Mediaeval University, Frankfurt am Main 1969, s. 201–209.
- GABRIEL, Astrik L., *The Paris Studium. Robert of Sorbonne and his Legacy*, Frankfurt am Main 1992.
- GALL, Franz, *Die Insignien der Universität Wien* (Quellen zur Geschichte der Universität Wien IV), Graz – Köln 1965.
- GANDILHON, René, *Sigillographie des Universités de France*, Paris 1952.
- GELLNER, Gustav, *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby Jagellovské* (VKČSN, tř. I., 1934), Praha 1935.
- Geschichte der Universität in Europa I. Mittelalter*, ed. Walter Rüegg, München 1993.
- Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen II*, ed. Konstantin Höfler (FRA II, SS 6), Wien 1865.
- GLORIEUX, Palemon, *La littérature quodlibétiques de 1260 à 1320 I, Le Saulchoir – Kain 1925 II*, Paris 1935.
- GOTTLIEB, Theodor, *Über mittelalterliche Bibliotheken*, Leipzig 1890 (přetisk Graz 1955).
- GRABMANN, Martin, *Die Geschichte der scholastischen Methode I–II*, Freiburg in Br. 1909–1911.
- GRAUS, František, *Lebendige Vergangenheit. Überlieferung im Mittelalter und in den Vorstellungen vom Mittelalter*, Köln – Wien 1975.
- GRAVEN, Hubert, *Die Hoheitszeichen der alten Kölner Universität im Zusammenhang mit dem Geistesleben und der Kunst*, in: Festschrift zur Erinnerung an die Gründung der alten Universität Köln im Jahre 1388, Köln 1938, s. 384–459.
- HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, Marie, *Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání*, Praha 1948 (zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy).
- HAUTZ, Johann Friedrich, *Geschichte der Universität Heidelberg I*, Mannheim 1862.
- HEIMPEL, Hermann, *Ein „Studentenkrieg“ vor 557 Jahren*, Georgia Augusta 31, 1979, s. 20–23.
- HEROLD, Vilém, *Johannis Wyclif De Universalibus*, Edice úvodní části traktátu, FČ 18, 1970, s. 999–1009.
- HEROLD, Vilém, *Magister Hieronymus von Prag und die Universität Köln*, in: Die Kölner Universität im Mittelalter, ed. Albert Zimmermann (Miscellanea Mediaevalia 20), Berlin – New York 1989, s. 255–273.
- HEROLD, Vilém, *Pražská univerzita a Wyclif*, Praha 1985.
- HEROLD, Vilém, *Zum Prager philosophischen Wyclifismus*, in: Häresie und vorzeitige Reformation im Spätmittelalter, ed. František Šmahel (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 39), München 1998, s. 133–146.
- A History of Charles University I. 1348–1802*, edd. František Kavka – Josef Petráň, Praha 2001.
- The History of the University of Oxford I. The Early Oxford Schools*, ed. J. I. Catto, Oxford 1984.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel* (Schriften der MGH 23), Stuttgart 1970.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Nachträge zu den böhmischen mittelalterlichen Bücher- und Bibliotheksverzeichnissen*, Mediaevalia Bohemica 1, 1969, s. 306–315.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1965.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Ž knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 7–60.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské* (AUC – Philosophica et Historica. Monographia 41), Praha 1971.
- HOLÁ, Mlada, *Alumni koleje českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, AUC-HUCP 53/2, 2013 (vyšla 2015), s. 41–80.
- CHALOUPECKÝ, Václav, *Karlova universita v Praze 1348–1409*, Praha 1948.
- CHMIEL, Adam, *Pieczenie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, ed. Zenon Piech, Kraków 1996.

- Iohannes Hus, *Magister Universitatis Carolinae. Positiones – Recommendationes – Sermones*, ed. Anežka Schmidtová, Praha 1958.
- JACQUART, Danielle, *Le milieu médical en France du XIIe au XVe siècle, en annexe 2e supplément au „Dictionnaire“ d'Ernest Wickersheimer* (Hautes études médiévales et modernes 46), Genève 1981.
- JEANEAU, Édouard, *Plato apud Bohemos*, Medieval Studies 41, 1979, s. 161–214.
- Johannis Wyclif Miscellanea philosophica I–II*, ed. Michael Henry Dziewicky, London 1902, 1905.
- Johannis Wyclif Tractatus de logica I*, ed. Michael Henry Dziewicky, London 1893.
- KADENBACH, Johannes, *Philosophie an der Universität Erfurt im 14./15. Jahrhundert. Versuch einer Rekonstruktion des Vorlesungsprogramms*, in: Erfurt 742–1992. Stadtgeschichte – Universitätsgeschichte, ed. Ulman Weiß, Weimar 1992, s. 155–170.
- KADLEC, Jaroslav, *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*, AUC-HUCP 7/2, 1966, s. 63–108.
- KADLEC, Jaroslav, *Teologická fakulta*, in: Dějiny Univerzity Karlovy I, s. 135–161.
- KALIVODA, Robert, *Johannes Wyclifs Metaphysik des extremen Realismus und ihre Bedeutung im Endstadium der Mittelalterlichen Philosophie*, in: Die Metaphysik im Mittelalter. Ihr Ursprung und ihre Bedeutung, ed. Paul Wilpert (Miscellanea Mediaevalia 2), Berlin 1963, s. 716–723.
- KALUŽA, Zenon, *Le chancelier Gerson et Jérôme de Prague*, Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge 51, 1984, s. 81–126.
- KALUŽA, Zenon, „*Translatio studii*“. *Kryzys Uniwersytetu Paryskiego w latach 1380–1400 i jego skutki*, Studia Mediewistyczne 15, 1974, s. 71–108.
- KAMINSKY, Howard, *A History of the Hussite Revolution*, Berkeley – Los Angeles 1967.
- KAMINSKY, Howard, *Master Nicholas of Dresden, The Old Color and the New*, Transactions of the American Philosophical Society 55/1, 1965, s. 5–28.
- KAMINSKY, Howard, *The University of Prague in the Hussite Revolution, The Role of the Masters*, in: Universities in Politics. Case Studies from the Late Middle Ages and Early Modern Period, edd. John W. Baldwin – Richard A. Goldthwaite, Baltimore 1972.
- Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, edd. Emma Urbánková – Josef Bečka, Praha 1948.
- KAVKA, František, *Mistři-regenti na artistické fakultě pražské university v letech 1367–1420*, in: Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. V. Husy, Praha 1966, s. 77–96.
- KAVKA, František, *Organisace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské*, AUC-HUCP 8/1, 1967, s. 7–39.
- KAVKA, František, *Zur Frage der Statuten und der Studienordnung der Prager theologischen Fakultät in der vorhussitischen Zeit*, Folia diplomatica I, 1971, s. 129–144.
- KEJŘ, Jiří, *Dějiny pražské právnícké univerzity*, Praha 1995.
- KEJŘ, Jiří, *Deklarace pražské university z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, Sborník historický 8, 1961, s. 133–156.
- KEJŘ, Jiří, *Husitský právník M. Jan z Jesenice*, Praha 1965.
- KEJŘ, Jiří, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971.
- KEJŘ, Jiří, *Quodlibetní questie kodexu UK X E 24*, LF 78, 1955, s. 216–221; 79, 1956, s. 63–70, 228–233.
- KEJŘ, Jiří, *Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském*, AUC-HUCP 3/1, 1962, s. 83–121.
- KEJŘ, Jiří, *Struktura a průběh disputace de quolibet na pražské universitě*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 17–54.
- KEJŘ, Jiří, *Z disputací na pražské universitě v době Husově a husitské*, Sborník historický 7, 1960, s. 47–78.
- KER, Neil R., *Oxford College Libraries before 1500*, in: Les universités à la fin du moyen âge. Actes du Congrès international de Louvain (26–30 mai 1975), edd. Jacques Paquet – Jozef Ijsewijn, Louvain 1978, s. 293–311.
- KEUSSEN, Hermann, *Die alte Universität Köln*, Köln 1934.
- KINK, Rudolf, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien II*, Wien 1854.
- KLEINEIDAM, Erich, *Universitas Studii Erfordensis I. 1392–1460*, Leipzig 1964 (2. vyd. Leipzig 1985).
- KOBUCH, Manfred, *Betrachtungen zur Geschichte der Leipziger Universitätssiegel*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig 6, 1956–1957, Gesellschafts- und sprachwiss. Reihe 5, s. 542–544.
- KOP, František, *Fondation de l'Université Charles de Prague*, Praha 1947.
- KOROLEC, Jerzy B., *Středověké komentáře k Aristotelovým dílům na pražské universitě*, AUC-HUCP 15/2, 1975, s. 31–51.
- KRÁSA, Josef, *Karlovy pečeti*, in: Karolus Quartus, ed. Václav Vaněček, Praha 1984, s. 405–418.
- KREJČÍK, Tomáš, *Pečet v kultuře středověku*, Ostrava 1998.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Paběrky z rukopisů univerzitních*, in: Cãmpana – Codex – Civitas. Miroslav Flodr octogenario, Brno 2010, s. 178–211.
- KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga, *Henryk Totting z Oyty i jego prascy uczniowie*, Roczniki Historyczne 61, 1995, s. 87–109.
- KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga, *Żwiązki Uniwersytetu Praskiego z Uniwersytetem Krakowskim w drugiej połowie XIV wieku*, AUC-HUCP 5/1–2, 1964, s. 53–134.
- KUBOVÁ, Miloslava, *University založen Karlem IV.*, AUC-HUCP 11/1–2, 1971, s. 7–31.
- KUČERA, Karel – TRUC, Miroslav, *Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1961.
- KÜHNEL, Harry, *Mittelalterliche Heilkunde in Wien* (Studien zur Geschichte der Universität Wien 5), Graz – Köln 1965.
- KVAČALA, Ján, *Wiklef a Hus ako filozofi*, VKČSN 1923, Praha 1924.
- LANG, Albert, *Heinrich Totting von Oyta* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters 33, 4/5), Münster 1937.
- Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum I*, Praha 1987.
- LEFF, Gordon, *Heresy in the Later Middle Ages I–II*, Manchester – New York 1967.
- LEFF, Gordon, *Wyclif and Hus, a doctrinal comparison*, Bulletin of the John Rylands Library 50, 1968, s. 387–410.
- LEVY, Ian Christopher, *A Companion to John Wyclif. Late Medieval Theologian*, Leiden – Boston 2006.
- LHOTSKY, Alphons, *Die Wiener Artistenfakultät 1365–1497*, Wien 1965.
- Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis I, II* (Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I/1; I/2), Praha 1830, 1832.
- LOHR, Charles H., *Medieval Latin Aristotle Commentaries I*, Traditio 23, 1967, s. 313–414; II, ib. 24, 1968, s. 149–246; III, ib. 26, 1970, s. 135–216; IV, ib. 27, 1971, s. 251–352; V, ib. 28, 1972, s. 281–396; VI, ib. 29, 1973, s. 93–198, VII, ib. 30, 1974, s. 119–144.
- LORENZ, Sönke, *Das Erfurter „Studium generale artium“ – Deutschlands älteste Hochschule*, in: Erfurt 742–1992. Stadtgeschichte – Universitätsgeschichte, Ulman Weiß (ed.), Weimar 1992, s. 123–134.
- LORENZ, Sönke, *Studium generale Erfordense, Neue Forschungen zum Erfurter Schulleben*, Traditio 46, 1991, s. 261–290.
- LORENZ, Sönke, *Studium generale Erfordense, Zum Erfurter Schulleben im 13. und 14. Jahrhundert* (Monographien zur Geschichte des Mittelalters 34), Stuttgart 1989.
- LOSERTH, Johann, *Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 11, 1890, s. 301–318.
- LOSERTH, Johann, *Hus und Wiclif. Zur Genesis der husitischen Lehre*, Prag – Leipzig 1884 (2. vyd. *Hus und Wiclif. Zur Genesis der husitischen Lehre*, München – Berlin 1925).
- M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, ed. Václav Novotný, Praha 1920.
- MACHILEK, Franz, *Zur Geschichte der älteren Universität Würzburg*, Würzburger Diözesangeschichtsblätter 34, 1972, s. 157–168.
- Magistri Iohannis Hus Questiones*, ed. Jiří Kejř (Corpus christianorum – Continuatio Mediaevalis 205), Turnhout 2004.
- Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, ed. Bohumil Ryba, Praha 1948 (2. doplněné vyd. in: Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis 211, Turnhout 2006).

- Magistri Hieronymi de Praha Quaestiones, Polemica, Epistulae, edd. František Šmahel – Gabriel Silagi, (Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalia 222), Turnhout 2010.
- MARKOWSKI, Mieczysław, *Die Aristoteles-Kommentare in den mittelalterlichen Handschriften der Bibliothek des Metropolitankapitels zu Prag*, Acta Mediaevalia 8, 1995, s. 227–270.
- MARKOWSKI, Mieczysław, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971.
- MARKOWSKI, Mieczysław, *Problematyka uniwersaliów w polskich piętnastowiecznych pismach nominalistycznych*, Studia mediewistyczne 12, 1970, s. 73–166.
- MARKOWSKI, Mieczysław, *Die Stellungnahme des Johannis von Münsterberg gegenüber den Universalien*, Acta Mediaevalia 8, 1995, s. 57–68.
- Die Matrikel der Universität Heidelberg I. (1386–1553)*, ed. Gustav Toepke, Heidelberg 1884.
- Die Matrikel der Universität Köln I. 1389–1475*, ed. Hermann Keussen, 2. vyd., Bonn 1928.
- Die Matrikel der Universität Leipzig I*, ed. Georg Erler, Leipzig 1895.
- Die Matrikel der Universität Wien I. 1377–1450*, ed. Franz Gall, Wien 1956.
- Mecenáři Karlovy university*, ed. Karel Hrdina, Praha 1949.
- MELANOVÁ, Miloslava – SVATOŠ, Michal, *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do roku 1622*, Praha 1979.
- MELANOVÁ-KUBOVÁ, Miloslava, *Založení pražské univerzity a její rozvoj za vlády Karlovy*, in: Karolus Quartus, ed. Václav Vančec, Praha 1984, s. 217–230.
- MEUTHEN, Erich, *Kölner Universitätsgeschichte I. Die alte Universität*, Köln – Wien 1988.
- MEZNIK, Jaroslav, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.
- MIETHKE, Jürgen, *Universitätsgründung an der Wende zum 15. Jahrhundert, Heidelberg im Zeitalter des Schismas und des Konziliarismus*, in: Die Geschichte der Universität Heidelberg. Vorträge im Wintersemester 1985/86, Heidelberg 1986, s. 9–33.
- Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz II*, ed. Paul Lehmann, München 1928.
- Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I/1–2*, Praha 1830–1832.
- Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis II/1*, Praha 1834.
- Monumenta historica Universitatis Pragensis III*, edd. Antonius Ditrich – Antonius Spirk, Praha 1848.
- Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia II. Acta Innocentii VI. (1352–1362)*, ed. Jan Bedřich Novák, Praha 1907.
- Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia III. Acta Urbani V. (1362–1370)*, ed. Bedřich Jenšovský, Praha 1944.
- Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia IV. Acta Gregorii XI (1370–1378)*, ed. Karel Stloukal, Praha 1949–1953.
- MORAW, Peter, *Die ältere Universität Erfurt im Rahmen der deutschen und europäischen Hochschulgeschichte*, in: Erfurt. Geschichte und Gegenwart, ed. Ulman Weiß, Weimar 1995, s. 189–205.
- MORAW, Peter, *Die Hohe Schule in Krakau und das europäische Universitätssystem um 1400*, in: Studien zum 15. Jahrhundert. Festschrift für Erich Meuthen, Bd. 1, edd. Johannes Helmuth – Heribert Müller, München 1994, s. 521–539.
- MORAW, Peter, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, ed. Johannes Fried (Vorträge und Forschungen 30), Sigmaringen 1986, s. 439–486.
- MORAW, Peter, *Die Prager Universitäten des Mittelalters im europäischen Zusammenhang*, in: Vorträge und Abhandlungen aus geisteswissenschaftlichen Bereichen (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 20), München 1999, s. 97–129.
- MORAW, Peter, *Die Prager Universitäten des Mittelalters. Perspektiven von gestern und von heute*, in: Spannungen und Widersprüche. Gedenkschrift für František Graus, ed. Susanna Burghartz, Sigmaringen 1992, s. 109–123.
- MORAW, Peter, *Schlesien und die mittelalterlichen Universitäten in Prag*, Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 34, 1993, s. 55–72.

- MORAW, Peter, *Die Universität Prag im Mittelalter. Grundzüge ihrer Geschichte im europäischen Zusammenhang*, in: Die Universität zu Prag, ed. Richard W. Eichler (Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste 7), München 1986, s. 9–134.
- NECHUTOVÁ, Jana, *Místo Mikuláše z Drážďan v raném reformačním myšlení* (Rozpravy ČSAV, ŘSV 77/16), Praha 1967.
- NEŠKUDLA, Bořek, *The Prosopography of the Prague University of Laws 1372–1419*, in: Prosopography Approaches and Applications. A Handbook, ed. K. S. B. Keats-Rohan, Oxford 2007, s. 253–274.
- NODL, Martin, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.
- NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír, *Několik listin týkajících se kolleje Karlovy z let 1367–1424*, VKČSN (1895), č. XII, Praha 1896, s. 1–30.
- NOVOTNÝ, Václav, *M. Jan Hus. Život a učení I/1–2*, Praha 1919–1921.
- NOVÝ, Rostislav, *Koleje mistrů pražské university do roku 1409*, AUC – Philosophica et Historica 2, 1959, s. 83–90.
- O'BOYLE, Cornelius, *The Art of Medicine. Medical Teaching at the University of Paris 1250–1400* (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 9), Leiden – Boston 1998.
- OATES, John Claud Trewinard, *Cambridge University Library. A History*, Cambridge 1986.
- OZÓG, Krzysztof, *The Role of Poland in the Intellectual Development of Europe in the Middle Ages*, Kraków 2009.
- PALACZ, Ryszard, *Stefan Palecz*, Materiały i studia Zakładu historii filozofii starożytnej i średniowiecznej 8, 1967, s. 93–124.
- Památky Univerzity Karlovy*, ed. Josef Petrání, Praha 1999.
- PATZE, Hans, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: Kaiser Karl IV. 1316–1378. Forschungen über Kaiser und Reich, ed. Hans Patze, Sonderabdruck aus Blätter für Deutsche Landesgeschichte 114, 1978, s. 733–773.
- PEŠEK, Jiří, *Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 131–14, přetisk in: Jeho Praha. Výbor statí Jiřího Peška k dějinám Prahy, Praha 2014, s. 275–323.
- PEŠEK, Jiří, *Pražská utrakvistická univerzita a náboženské poměry 16. století*, AUC-HUCP 36–38/1–2, 1996–1998 (2004), s. 31–40, přetisk in: Jeho Praha. Výbor statí Jiřího Peška k dějinám Prahy, Praha 2014, s. 325–339.
- PETRÁŇ, Josef, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze* (do roku 1948), Praha 1983.
- PODLAHA, Antonín, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae Ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praha 1912.
- Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae a. 1410–1412*, ed. Ladislav Klicman, Praha 1898.
- Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta*, ed. Bohumil Ryba, Praha 1948.
- RASHDALL, Hastings, *The Universities of Europe in the Middle Ages I. Salerno – Bologna – Paris*, Oxford 1936.
- Die Rektorbücher der Universität Heidelberg I. 1386–1410 (zugleich das erste Amtsbuch der Juristischen Fakultät)*. Heft 2, edd. Jürgen Miethke – Heiner Lutzmann – Hermann Weisert, Heidelberg 1990.
- REXROTH, Frank, *Deutsche Universitätsstiftungen von Prag bis Köln. Die Intentionen des Stifters und die Wege und Chancen ihrer Verwirklichung im spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaat*, Köln – Weimar – Wien 1992.
- ROBSON, John Adam, *Wyclif and the Oxford Schools*, Cambridge 1961.
- SEDLÁK, Jan, *Filozofické spory pražské v době Husově*, Studie a texty k náboženským dějinám českým II, Olomouc 1915, s. 197–262.
- SEDLÁK, Jan, *M. Jan Hus*, Praha 1915.
- SEIBT, Ferdinand, *Hussitica. Zur Struktur einer Revolution*, Köln – Graz 1965 (2. rozšířené vyd., Köln – Wien 1990).

- ŠMAHEL, František, „*Universalialia realia sunt heresis seminaria*“. *Filosofie pražského extrémního realismu ve světle doktrinné institucionální kritiky*, ČSČH 16, 1968, s. 797–818.
- ŠMAHEL, František, *L'Université de Prague de 1433 à 1622, recrutement géographique, carrières et mobilité sociale des étudiants gradués*, in: *Les Universités européennes du XVIe au XVIIIe siècle. Histoire sociale des populations étudiantes I.*, edd. Dominique Julia – Jacques Revel – Roger Chartier, Paris 1986, s. 65–88.
- ŠMAHEL, František, *Univerzitní kwestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 7–41.
- ŠMAHEL, František, *Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen an der Prager Artistenfakultät bis 1420*, in: *Schriften im Umkreis mitteleuropäischer Universitäten um 1400*, edd. Fritz Peter Knapp – Jürgen Miethke – Manuela Niesner, Leiden 2004, s. 63–91.
- ŠMAHEL, František, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500* (*Mediaevalia philosophica Polonorum* 25), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980.
- ŠMAHEL, František, *Wyclif's Fortune in Hussite Bohemia*, *Bulletin of the Institute of Historical Research* 43, 1970, s. 16–34.
- ŠMAHEL, František, *Žwei Vorlesungsverzeichnisse zum Magisterium an der Prager Artistenfakultät aus deren Blütezeit (1388–1390)*, *Jahrbuch für Universitätsgeschichte* 4, 2001, s. 195–207.
- ŠMAHEL, František, *Život a dílo mistra Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010.
- ŠMAHEL, František – TRUC, Miroslav, *Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 3–59.
- TADRA, Ferdinand, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897.
- TADRA, Ferdinand, *Příspěvky k dějinám university pražské ve čtrnáctém století*, VKČSN (1890), č. 13, s. 283–308.
- TEIGE, Josef, *Základy starého místopisu Pražského II. Staré Město Pražské*, Praha 1915.
- TEIGE, Josef, *Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy* (*Archiv český XXVI*), Praha 1909.
- THOMSON, Samuel Harrison, *Some Latin Works Erroneously Ascribed to Wyclif*, *Speculum* 3, 1928, s. 382–391.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Děje University pražské I*, Praha 1849.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy III*, 2. vyd., Praha 1893.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Geschichte der Prager Universität*, Prag 1849.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského I. Staré Město Pražské*, Praha 1866.
- TRUHLÁŘ, Josef, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I–II*, Praha 1905–1906.
- TRUHLÁŘ, Josef, *Dva staré katalogy knih kolejí pražských*, VČAVU 12, 1904, s. 98–105.
- TŘÍŠKA, Josef, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967.
- TŘÍŠKA, Josef, *Příspěvky k středověké literární universitě / De auctoribus et operibus universitatis Pragensis mediæ ævi capitula I–III*, AUC-HUCP 9/1, 1968, s. 7–28; 9/2, 1968, s. 5–43; 10/1, 1969, s. 7–48.
- TŘÍŠKA, Josef, *Repertorium biographicum Universitatis Pragensis prae-hussiticae 1348–1409 / Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981.
- TŘÍŠKA, Josef, *Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku*, Praha 1977.
- TŘÍŠKA, Josef, *Starší pražská univerzitní literatura a karlovska tradice*, Praha 1978.
- UBLEIN, Paul, *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät* (*Schriftenreihe des Universitätsarchivs der Universität Wien* 4), Wien 1987.
- Les Universités européennes du XVIe au XVIIIe siècle. Histoire sociale des populations étudiantes I.*, edd. Dominique Julia – Jacques Revel – Roger Chartier, Paris 1986.
- Die Universität zu Prag* (*Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste* 7), München 1986.
- URBÁNEK, Rudolf, *Věk poděbradský 4* (*České dějiny III/4*), Praha 1962.

- URBÁNKOVÁ, Emma, *Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny*, Praha 1957.
- Urkundenbuch der Universität Heidelberg I–II*, ed. Eduard Winkelmann, Heidelberg 1886.
- VÁCLAVŮ, Hana, *Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367–1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 7–32.
- VIDMANOVÁ, Anežka, *Středolatinská poezie jako pokračování a překonávání latinské poezie antické*, *Strahovská knihovna* 20/21, 1985–1986, s. 25–38.
- VOJTÍŠEK, Václav, *O starých pečetích university Karlovy*, *Sborník historický* 3, 1955, s. 89–110.
- VON DEN BRINCKEN, Anna-Dorothee, *Die Statuten der Kölner Artistenfakultät von 1398*, in: *Die Kölner Universität im Mittelalter. Geistige Wurzeln und soziale Wirklichkeit* (*Miscellanea Mediaevalia* 20), Berlin – New York 1989, s. 394–414.
- Výbor z české literatury doby husitské I–II*, Praha 1963–1964.
- Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu*, Praha 1957.
- WAGNER, Wolfgang Eric, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlicher Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft* (*Europa im Mittelalter* 2), Berlin 1999.
- WALSH, Katherine, *Vom Wegestreit zur Häresie, Zur Auseinandersetzung um die Lehre John Wyclifs in Wien und Prag an der Wende zum 15. Jahrhundert*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 94, 1986, s. 25–47.
- WINTER, Eduard, *Frühhumanismus. Seine Entwicklung in Böhmen und deren europäische Bedeutung für die Kirchenreformbestrebungen im 14. Jahrhundert*, Berlin 1964.
- WINTER, Zikmund, *Děje vysokých škol pražských od secesi cizích národů po dobu bitvy bělohorské 1409–1622*, Praha 1897.
- WINTER, Zikmund, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899.
- WIPPEL, John W., *Quodlibetal questions, chiefly in theology faculties*, in: *Les questions disputées et les questions quodlibétiques dans les facultés de théologie, de droit et de médecine* (*Typologie des sources du moyen âge occidental* 44–45), Turnhout 1985, s. 151–222.
- WYCLIF, John, *Tratatus de universalibus*, ed. Ivan J. Mueller, Oxford 1985.
- ZATSCHEK, Heinz, *Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländern* 77, 1940, s. 1–64.
- ZAWODZIŃSKA, Celina, *Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze i jego pierwszzy statut*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 56, *Prace Hist.* 9, Krakow 1962, s. 19–38.
- ZELEŃKA, Aleš, *Bemerkungen zum Siegel der mittelalterlichen Universität Prag*, in: *Die Universität zu Prag*, ed. Richard W. Eichler (*Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste* 7), München 1986, s. 179–187.
- ZELEŇNÝ, Rostislav – KADLEC, Jaroslav, *Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské (1349–1419)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 61–106.

Rejstřík

Jména osob v rejstříku vycházejí z jejich podoby v textu. Pokud se vyskytují jen v českém či německém tvaru (např. Ondřej, Hans), jsou tak uvedena i v rejstříku. V případě, že jména mají latinskou i národní variantu, jsou řazena pod české znění. Na odlišnou podobu křestních jmen (Andreas → Ondřej) rejstřík odkazuje, u příjmení je tomu tak jen ve zvláštních případech. K drobným ortografickým variantám jmen (Sunner / Zuner / Zunner / Süner) rejstřík přihlíží v případech, kdy by mohlo dojít k záměně osob.

- Abe, Horst Rudolf 18, 412
Adam de Nezeticz 274
Aegidius Romanus 378, 399, 401
Achacius Cheuczel de Salzburga 176
Albert Bludův 25
Albert Engelschalk (Albertus Engelschalk de Straubinga) 109, 115, 118, 251, 260, 274–281, 286, 313, 314, 317, 321, 324
Albert Keding → Lambertus Keding
Albert de Orlamünde 394
Albert Rickmersdorf z Helmstedtu (de Saxonia) 27, 30, 233
Albert Scriptoris de Doersborch 463–465, 469
Albert Varentrapp (Albertus Warrentrappe de Monasterio) 209, 239, 268, 289–294, 305–307, 323
Albert Veliký (Albertus Magnus) 19, 247, 398, 399, 400, 401
Albertus Czoymborg/Czambor 273
Albertus Dytmari de Bremis 136, 143, 152, 292, 294
Albertus K(Ch)orner 143
Albertus Swarte 277
Albík z Uničova (Albicus de Uniczow/de Moravia) 133–134, 136–138, 143, 154; 277, 577
Albrecht II., římský a český král 502
Albrecht III., vévoda rakouský 30
Aleksej z Peckar (Alexius de Peckari) 124, 129, 144, 294–301, 362, 369
Alexius Kartelini de Wratislawia 129, 144
Algernussen (Aroldishussen Henricus) 279
Altdorf 416, 444–446, 448, 450, 451, 457, 458
Amplonius Rating de Berka 144
Andreas → Ondřej
Andreas Fafendorff 176
Andreas de Marienburg 285, 286
Andreas Obenholczer 287, 288
Andreas de Olomucz 278
Andreas de Tyn dictus Absalon 516, 517
Andreas Wan(s)czik, OP 210, 294
Angers 65, 444, 457
Anna Falcká, česká královna 88, 151, 157
Anna Svídnická, česká královna 82
Anselmus de Fran(c)kensteyn 144
Antonius de Luna 121, 129, 144, 299, 301
Aristoteles 228, 233, 243–245, 247, 250, 251, 260, 262, 313; 314, 317, 333, 366, 376, 378, 379, 381, 391–393, 396, 399, 401, 402, 404–406, 417, 461, 462, 465–466, 478, 483, 511, 512, 539–540, 543, 545–546, 568, 569
Armenus, medik 131
Arnoldus de Haren 145
Arnoldus de Stargardia 285
Arnošt z Pardubic, pražský arcibiskup 20, 21, 25–27, 35, 44–45, 46–47, 74, 83, 89, 93, 99, 185, 186, 215, 232, 234, 237, 304
Augustin svatý 361, 498
Augustin z Chrudimě 533
Augustin z Klatov (Augustinus de Glatovia) 301, 528
Augustinus Buernchin de Kemnicz 173
Averroes (Ibn Rušd) 396, 401
Bachmann, Adolf 181
Balbín, Bohuslav 392
Baltazar Cossa, příští papež Jan XXIII. 201
Baltazar de Tusciá → Balthasar de Marcellinis

Balthasar de Marcellinis 134, 138, 145
 Bartholdus dictus Fulleschussil 145
 Bartholomeus de Glatowia 517
 Bartoloměj Torgelow (Bartholomeus Torgellow) 109, 111, 115, 118, 272, 273
 Bartoloměj z Hostýně (Barthomoleus de Hostyn) 129, 135, 138, 145
 Bartoloměj z Chumce (de Solencia) řeč. Claretus 145
 Bartoš, František Michálek 19, 40, 55, 58, 114, 129, 133, 182, 183, 349, 350, 374, 394, 581
 Barycz, Henryk 412
 Basilej 35, 416, 419, 421, 422, 423, 444, 446, 450, 451, 453, 457, 458
 Benedictus de Zebrač 517
 Benedikt XIII., avignonský papež 197
 Benedikt Hesse 400
 Beněš Krabice z Weitmile 69, 187, 189
 Beněš z Valdštejna 537, 546
 Beránek, Karel 86, 126, 128, 130, 139, 142, 305, 307
 Bernardus Nebraw de Torn 176
 Bernardus de Thuya 290
 Bernardus Vorsch(l)ov(n)e de Monasterio 145
 Berserus Salow 274, 277
 Bertholdus de Burlaco 529
 Bertholdus de Colonia 279
 Bertholdus de Monaco 176
 Bertholdus de Schneen 274
 Bertholdus Starkin de Huxaria 146
 Bertold Gantz 260
 Betts, Reginald Robert 374
 Blahoslav, Jan 446
 Blaschka, Anton 16, 64, 183
 Blažej Vlk (Blasius Lupus de Strazni) 104, 106–107, 117, 272, 273, 275, 276, 320, 336, 480
 Blažek z Drnova (Blazko de Drnowia) 486, 502, 504, 513
 Boëthius (Anicius Manlius Severinus) 250, 379, 478, 498
 Boháček, Miroslav 15–16, 21, 43, 48–50, 54, 55, 87–88
 Böhmer, Johann Friedrich 87
 Bohunko (Karlkonis de Trztienicz) 273
 Bohuslav z Krnova 23
 Bologna 25, 36, 45, 46, 61, 75, 76, 86, 88, 172, 215, 216, 444, 447, 450, 457, 458, 460, 535, 536
 Bonifác IX., papež 131, 148, 155, 191, 196
 Bonsignore de Bonsignori 25, 94
 Borový, Clemens 89
 Bořivoj z Prahy (Borzivogius de Praga) 271, 298, 299, 301, 369
 Bourges 444, 446, 457
 Brikcí ze Žatce (Briccius de Zacz) 292, 294, 296–298, 347, 360, 368
 Brikcius z Budy 78
 Bruno z Osnabrücku (Bruno de Osenbrughe) 104, 109, 111, 117, 135, 136, 138, 140, 146, 148, 158
 Buda 17
 Burchardus Ekermann 274
 Burchardus de Loffen/de Balingen 123, 288–294
 Buzko de Kdyna 300, 301
 Cambridge 65, 67, 228, 447, 493, 494
 Caspar Weinstein de Ingolstadt 176
 Cibulka, Josef 64
 Clemens Schrey(i)bersdorf 285, 287
 Cochlaeus, Johann 193
 Cola di Rienzo 22
 Conradus → Konrád
 Conradus Czach 280–283, 286
 Conradus Domini de Nornberka 176, 294
 Conradus Dryburg de Braclis 274
 Conradus Eberhardi de Hallis 172
 Conradus de Ga(e)ysmaria 276, 278, 279
 Conradus de Steynberg (de Wormacia) → Konrád z Wormsu
 Conradus de Witstat 280, 281
 Cristianus Cultelificis de Briczen 172
 Ctibor z Velvar (Cztiborius de Welvar) 294–301, 361, 368
 Czartoryski, Pawel 466
 Cztiborius de Radeč 295
 Čapek, Jan Blahoslav 374
 Čejkeřík, doktor 538
 Daňhelka, Jiří 396
 Daniel de Broda Ungaricali 516
 Daniel Hohenkircher 177
 Daniel de Praga 281–285
 Denifle, Heinrich 171
 Dětmar ze Swerte (Ditmarus de Swerte) 260, 274–276, 320
 Dětřich z Magdeburku 235

Dětřich Misdrughen (Theodoricus Misdrughen de Wollin) 105, 117, 273, 274
 Dillingen 444, 457, 458
 Dominicus de Praga 299–301
 Doskočil, Karel 310
 Dubravius 193
 Duchek, kaplan 507, 511
 Duchek Mělnický 543–545
 Duchko de Hosstka 284, 286
 Duchko de Praga 285
 Dyetwinus de Vratislavia 147
 Dytherus de Wydera 116, 122, 272, 319
 Dziewicki, Michael Henry 373
 Eliáš (Helias), profesor lékařství 130, 135, 138, 148
 Eliáš ze Slaného 545
 Eliška Pomořanská, česká královna 156
 Emler, Josef 87
 Eneáš Silvius Piccolomini 193, 463, 542, 544, 547
 Erasmus Eliae de Nisa (Nissa) 285, 287, 322
 Erfurt 17–19, 25, 27–29, 33, 38, 35, 66, 68, 85, 92, 142, 172, 176, 194, 218, 234–235, 257, 328, 329, 412, 422, 444, 451, 457, 458, 460, 493, 495, 529, 535, 536, 562
 Erhardus Kauffmann de Nurenberga 272, 273
 Eulenburg, Franz 411–412, 438, 439
 Evžen IV., papež 530
 Felix V., vzdoropapež 528
 Ferrara 447, 460, 535, 536
 Fiala, Zdeněk 184
 Filip z Týna (Philippus de Tyn) 505, 519
 Franciscus Eylemburk 173
 Franciscus Kreyzwyc 285
 Franciscus de Missna 286
 Franciscus de Ravensberg 272, 319
 Franciscus Seydenetler 147
 Frankfurt nad Odrou 421, 422, 444, 451, 453, 457, 458
 František Pražský 26, 44, 45, 69
 Freiberg 495
 Freiburg im Breisgau 133, 444, 457, 458
 Fridericus Morsburg 285
 Fridericus Sunner/Zuner (de Ritheim) 278–283, 285–287, 313, 315, 316, 323, 324
 Fridericus Veltprecher 275
 Fridman z Prahy (Fridmannus de Praga) 27, 29, 105, 116, 190–191, 233, 236, 237, 260, 272, 303, 319
 Fridman ze Žitavy (de Sytha) 105
 Fridrich z Drossendorfu (Fridericus Drossendorf) 251–252, 313–315, 324, 325
 Fridrich (Fridericus Bucharzt), lékař Karla IV. 129, 134, 138, 147
 Friedrich, Gustav 181
 Frostlin, chirurg 153
 Gabriel, Astrik Ladislav 326, 461
 Gallus de Summo (Gallus de Monte Sion) → Havel ze Strahova
 Gallus de Utery 296, 299, 300
 Galvano Bettini 31
 Gebhardus Kemyn 273
 Georgius → Jiří
 Georgius Kelre de Stargardia 273, 320
 Georgius Nicolai de Rakovník 147
 Gerardus Groening 275
 Gerardus Hohenkirchen 148, 294
 Gerardus Wisbeke de Osenbrughe 272, 319
 Gerhard z Vražkova (Gerardus de Wrasskow) 131, 148
 Gerhardus Brant de Davantria 313, 323
 Gerhardus Hoh(g)enkirchen de Homburch → Gerardus Hohenkirchen
 Geroldus de Adelfessen 148
 Giangaleazzo Visconti 22
 Giessen 444, 451, 457, 458
 Godfridus Bedeken 313, 323
 Gotfridus Duderstadt 288
 Gotfridus de Erclens(ia) 272
 Grabmann, Martin 326
 Graus, František 79–80
 Gregorius Meller de Ratispona 294
 Gregorius Thomae de Praga 291, 292, 294, 295, 297
 Greifswald 422, 444, 451, 457
 Guillelmus (Guillaume de Chartier), pařížský biskup 464
 Haasová-Jelínková, Marie 49, 54, 305
 Hainricus Biberg de Awra 177
 Hanka, Václav 476
 Hanuš ze Starého Města 135
 Havel ze Strahova (z Hradce Králové) 135, 138, 147
 Heidelberg 17, 18, 20, 22, 24, 32, 33, 35, 38, 39, 66, 67, 83, 92, 108, 114, 135, 142, 170, 172, 176, 192, 194, 218, 221, 257, 265, 266, 314, 315, 327, 329, 412, 422, 444, 448, 450, 451,

Balthasar de Marcellinis 134, 138, 145
 Bartholdus dictus Fulleschussil 145
 Bartholomeus de Glatowia 517
 Bartoloměj Torgelow (Bartholomeus Torgellow) 109, 111, 115, 118, 272, 273
 Bartoloměj z Hostýně (Barthomoleus de Hostyn) 129, 135, 138, 145
 Bartoloměj z Chumce (de Solencia) řeč. Claretus 145
 Bartoš, František Michálek 19, 40, 55, 58, 114, 129, 133, 182, 183, 349, 350, 374, 394, 581
 Barycz, Henryk 412
 Basilej 35, 416, 419, 421, 422, 423, 444, 446, 450, 451, 453, 457, 458
 Benedictus de Zebrak 517
 Benedikt XIII., avignonský papež 197
 Benedikt Hesse 400
 Beneš Krabice z Weitmile 69, 187, 189
 Beneš z Valdštejna 537, 546
 Beránek, Karel 86, 126, 128, 130, 139, 142, 305, 307
 Bernardus Nebraw de Torn 176
 Bernardus de Thuya 290
 Bernardus Vorsch(l)ov(n)e de Monasterio 145
 Berserus Salow 274, 277
 Bertholdus de Burlaco 529
 Bertholdus de Colonia 279
 Bertholdus de Monaco 176
 Bertholdus de Schneen 274
 Bertholdus Starkin de Huxaria 146
 Bertold Gantz 260
 Betts, Reginald Robert 374
 Blahoslav, Jan 446
 Blaschka, Anton 16, 64, 183
 Blažej Vlk (Blasius Lupus de Strazni) 104, 106–107, 117, 272, 273, 275, 276, 320, 336, 480
 Blažek z Drnova (Blazko de Drnowia) 486, 502, 504, 513
 Boëthius (Anicius Manlius Severinus) 250, 379, 478, 498
 Boháček, Miroslav 15–16, 21, 43, 48–50, 54, 55, 87–88
 Böhmer, Johann Friedrich 87
 Bohunko (Karlíkoni de Trztienicz) 273
 Bohuslav z Krnova 23
 Bologna 25, 36, 45, 46, 61, 75, 76, 86, 88, 172, 215, 216, 444, 447, 450, 457, 458, 460, 535, 536
 Bonifác IX., papež 131, 148, 155, 191, 196
 Bonsignore de Bonsignori 25, 94
 Borový, Clemens 89
 Bořivoj z Prahy (Borzivogius de Praga) 271, 298, 299, 301, 369
 Bourges 444, 446, 457
 Brikcí ze Žatce (Briccius de Zacz) 292, 294, 296–298, 347, 360, 368
 Brikcius z Budy 78
 Bruno z Osnabrücku (Bruno de Osenbrughe) 104, 109, 111, 117, 135, 136, 138, 140, 146, 148, 158
 Buda 17
 Burchardus Ekermann 274
 Burchardus de Loffen/de Balingen 123, 288–294
 Buzko de Kdyna 300, 301
 Cambridge 65, 67, 228, 447, 493, 494
 Caspar Weinstein de Ingolstadt 176
 Cibulka, Josef 64
 Clemens Schrey(i)bersdorf 285, 287
 Cochlaeus, Johann 193
 Cola di Rienzo 22
 Conradus → Konrád
 Conradus Czach 280–283, 286
 Conradus Domini de Nornberka 176, 294
 Conradus Dryburg de Braclis 274
 Conradus Eberhardi de Hallis 172
 Conradus de Ga(e)ysmaria 276, 278, 279
 Conradus de Steynberg (de Wormacia) → Konrád z Wormsu
 Conradus de Witstat 280, 281
 Cristianus Cultelificis de Briczen 172
 Ctibor z Velvar (Cztiborius de Welvar) 294–301, 361, 368
 Czartoryski, Pawel 466
 Cztiborius de Radezc 295
 Čapek, Jan Blahoslav 374
 Čejkeřík, doktor 538
 Daňhelka, Jiří 396
 Daniel de Broda Ungaricali 516
 Daniel Hohenkircher 177
 Daniel de Praga 281–285
 Denifle, Heinrich 171
 Dětmar ze Swerte (Ditmarus de Swerte) 260, 274–276, 320
 Dětřich z Magdeburku 235

Dětřich Misdrughen (Theodoricus Misdrughen de Wollin) 105, 117, 273, 274
 Dillingen 444, 457, 458
 Dominicus de Praga 299–301
 Doskočil, Karel 310
 Dubravius 193
 Duchek, kaplan 507, 511
 Duchek Mělnický 543–545
 Duchko de Hosstka 284, 286
 Duchko de Praga 285
 Dyetwinus de Vratislavia 147
 Dytherus de Wydera 116, 122, 272, 319
 Dziewicki, Michael Henry 373
 Eliáš (Helias), profesor lékařství 130, 135, 138, 148
 Eliáš ze Slaného 545
 Eliška Pomořanská, česká královna 156
 Emler, Josef 87
 Eneáš Silvius Piccolomini 193, 463, 542, 544, 547
 Erasmus Eliae de Nisa (Nissa) 285, 287, 322
 Erfurt 17–19, 25, 27–29, 33, 38, 35, 66, 68, 85, 92, 142, 172, 176, 194, 218, 234–235, 257, 328, 329, 412, 422, 444, 451, 457, 458, 460, 493, 495, 529, 535, 536, 562
 Erhardus Kauffmann de Nurenberga 272, 273
 Eulenburg, Franz 411–412, 438, 439
 Evžen IV., papež 530
 Felix V., vzdoropapež 528
 Ferrara 447, 460, 535, 536
 Fiala, Zdeněk 184
 Filip z Týna (Philippus de Tyn) 505, 519
 Franciscus Eylemburk 173
 Franciscus Kreyzwycz 285
 Franciscus de Missna 286
 Franciscus de Ravensberg 272, 319
 Franciscus Seydenetler 147
 Frankfurt nad Odrou 421, 422, 444, 451, 453, 457, 458
 František Pražský 26, 44, 45, 69
 Freiberg 495
 Freiburg im Breisgau 133, 444, 457, 458
 Fridericus Morsburg 285
 Fridericus Sunner/Zuner (de Ritheim) 278–283, 285–287, 313, 315, 316, 323, 324
 Fridericus Veltprecher 275
 Fridman z Prahy (Fridmannus de Praga) 27, 29, 105, 116, 190–191, 233, 236, 237, 260, 272, 303, 319
 Fridman ze Žitavy (de Sytha) 105
 Fridrich z Drossendorfu (Fridericus Drossendorf) 251–252, 313–315, 324, 325
 Fridrich (Fridericus Buchartzt), lékař Karla IV. 129, 134, 138, 147
 Friedrich, Gustav 181
 Frostlin, chirurg 153
 Gabriel, Astrik Ladislav 326, 461
 Gallus de Summo (Gallus de Monte Sion) → Havel ze Strahova
 Gallus de Utery 296, 299, 300
 Galvano Bettini 31
 Gebhardus Kemyn 273
 Georgius → Jiří
 Georgius Kelre de Stargardia 273, 320
 Georgius Nicolai de Rakovnik 147
 Gerardus Groening 275
 Gerardus Hohenkirchen 148, 294
 Gerardus Wisbeke de Osenbrughe 272, 319
 Gerhard z Vražkova (Gerardus de Wrasskow) 131, 148
 Gerhardus Brant de Davantria 313, 323
 Gerhardus Hoh(g)enkirchen de Homburch → Gerardus Hohenkirchen
 Geroldus de Adelfessen 148
 Giangaleazzo Visconti 22
 Giessen 444, 451, 457, 458
 Godfridus Bedeken 313, 323
 Gotfridus Duderstadt 288
 Gotfridus de Erclens(ia) 272
 Grabmann, Martin 326
 Graus, František 79–80
 Gregorius Meller de Ratispona 294
 Gregorius Thomae de Praga 291, 292, 294, 295, 297
 Greifswald 422, 444, 451, 457
 Guillermus (Guillaume de Chartier), pařížský biskup 464
 Haasová-Jelínková, Marie 49, 54, 305
 Hainricus Biberg de Awra 177
 Hanka, Václav 476
 Hanuš ze Starého Města 135
 Havel ze Strahova (z Hradce Králové) 135, 138, 147
 Heidelberg 17, 18, 20, 22, 24, 32, 33, 35, 38, 39, 66, 67, 83, 92, 108, 114, 135, 142, 170, 172, 176, 192, 194, 218, 221, 257, 265, 266, 314, 315, 327, 329, 412, 422, 444, 448, 450, 451,

453, 457, 458, 460, 493, 495, 529, 535, 536, 562
 Heitzman, Marian 373
 Hejnic, Josef 550
 Held, Jan Theobald 179
 Helrnold Gledenstede ze S(Z)oltwedelu 123, 148, 209, 261, 278–287, 290, 291, 293, 322
 Henningus Baltenhagen 75, 199, 201, 209, 268, 286–293
 Henningus Clocaw/Klukow 289, 290
 Henningus de Hildesheim 285, 287–293
 Henningus Niendorf(p) de Burg/Borch 148, 275, 276
 Henricus → Jindřich
 Henricus Alman 148, 286
 Henricus Aroldishusen 279, 281
 Henricus de Bamberga 294
 Henricus de Berlin 282, 283
 Henricus Bernhagen 293, 294
 Henricus de Bernstein 287
 Henricus de Clobuk 296
 Henricus Ellyngehusen de Gottingen 149
 Henricus Grevenstein/Greuenstein 275, 277
 Henricus Grunt 284, 285, 290, 293, 294
 Henricus Honofer 282
 Henricus de Hylpruna 529
 Henricus Johannis de Głubczyc/Leobschütz dictus Stenbonis → Jindřich Janův z Hlubčic
 Henricus de Minden 279
 Henricus de Montibus 517
 Henricus de Perching 109, 119, 275
 Henricus Reczekow de Ri(y)benicz → Jindřich Rečekov z Rybenic
 Henricus Skynt (Kint) de Bremis 284
 Henricus Storch 275, 276, 277, 315, 325
 Henricus (Stubing) de Homberg/Homburg → Jindřich z Homberka
 Henricus de Vrede(n)lant 313, 324
 Henricus Woleri de Novo ponte 116
 Herborn 444, 451, 457, 458
 Herman z Höxteru (Hermannus Starke de Huxaria) 123, 129, 138, 140, 150
 Hermannus Achterberg 288
 Hermannus de Altdorf 291–294
 Hermannus Hamme 290, 292
 Hermannus de Chrudim 278, 281
 Hermannus Lum(e)nicz 275
 Hermannus Lurcz de Nurenberga 149
 Hermannus de Ravensberg 130, 136, 149, 272–273, 319, 320
 Hermannus Scrimen (Strumen) 130
 Herold, Vilém 375
 Heřman z Winterswijk (Hermannus Ghesing de Winterswik) 28, 116, 123, 235, 275, 276
 Heylmannus (Wunneberg) de Wormacia 274
 Heymeric de Campo 378
 Hieronimus de Vojkovicz 298
 Hilarius z Litoměřic (Hilarius de Litomericz) 462, 511, 513, 533
 Hlaváček, Ivan 477, 478
 Hodislaus Dub (de Duba) 277, 313, 323
 Höfler, Konstantin von 180–181, 183, 193
 Honoré Bonet 198
 Hrdina, Karel 104, 550
 Huber, Alfons 87
 Chaloupecký, Václav 15, 16, 20, 37, 89, 183, 207
 Chartier, Roger 550–551
 Chełmno 32
 Christiannus Boyzenborgh (de Sundis) 278–282
 Christiannus Grifenhagen 289
 Christiannus Moy(i)lner 146
 Chytil, Karel 64
 Ingolstadt 444, 450, 451, 457, 458, 493
 Innocenc VII., papež 197
 Jacobus de Athesi 284, 285
 Jacobus de Cracovia 288
 Jacobus de Hradecz 516
 Jacobus de Lichtenberg(h) de Frankenfordis 150
 Jacobus de Sobieslawia 284, 287, 294–298
 Jacobus (Tromiten) de Bartenstein/Wartenstein 278–281, 321
 Jacobus de Verona 517
 Jacobus Wenceslai 136, 138, 150
 Jakob z Briczenu (Jacobus de Bri/n/czen) 109, 119, 238, 275–278, 304, 307, 321
 Jakoubek ze Stříbra (Jacobus de Misa) 200, 225–226, 269, 270, 286, 288, 289, 292, 331, 349, 351, 360, 364, 368, 370
 Jakub z Budějovic 112
 Jakub z Dubé (alias z Berouna) 205
 Jakub Hawer 106
 Jakub z Nouvionu 197
 Jakub ze Sušice řeč. Aristoteles 112

Jan → Johannes
 Jan XXII., papež 18
 Jan XXIII., papež 331
 Jan Arsen z Langenfeldu 221, 255, 261, 265, 277–290, 329, 332, 333, 335, 339, 342, 345, 346, 348, 377, 398–399
 Jan z Berouna 362, 369
 Jan z Borotína (Johannes de Borotin) 104, 120, 151, 298–300, 361, 369
 Jan z Boskovic 106
 Jan Buridan (Johannes Buridanus) 27, 31, 233, 250, 262, 336, 378, 379, 393, 398, 467, 512
 Jan z Bystřice 306
 Jan Campanus 418, 479, 480, 482, 483–484, 491
 Jan z Čáslavě 530
 Jan Černovický 557
 Jan z Dambachu 26
 Jan z Dohalic 99
 Jan Drändorf 55
 Jan Eliášův z Horšovského Týna (Johannes Eliae de Tyn Horssowiensi) 120, 204, 205, 206, 275–278, 281, 284, 297, 298, 321, 361, 369
 Jan z Erfurtu 235
 Jan Falkenberg 201
 Jan z Gmundenu 150
 Jan Hasištejnský z Lobkovic 54
 Jan Helcopius (Johannes Helcopii) 274, 276, 277, 306, 307, 321
 Jan Hildesen z Hildesheimu (Johannes de Hildesheim) 121, 239, 261, 274–281, 283, 321
 Jan Hoffmann ze Svídnice (Johannes Hoffmann de Swidnicz) 202, 261–262, 288–293
 Jan řeč. Hollandrinus (Johannes de Hollandria) 28, 235, 263, 272
 Jan z Hořepníka (Johannes de Horzepnik) 491, 508, 509, 514, 519
 Jan z Hradce 360, 368
 Jan z Hradiště 537
 Jan Hübner 123, 186, 221, 254, 255, 265, 277, 278, 330, 332, 340
 Jan Hus 39, 53, 55, 56, 60, 76, 144, 151, 154, 157, 179–182, 194, 196–198, 200, 202, 204–206, 207, 210, 211, 220–222, 224–226, 255–257, 261, 264, 266–270, 285, 287, 288, 290, 293, 306, 330, 333, 334, 340–342, 346, 351, 352–353, 361, 364, 368, 370, 373, 374, 380, 390–408, 460, 570
 Jan (Johannes) Jahenstarfer 251, 312–316, 323
 Jan z Jemnice (Johannes de Gemnicz) 56, 462, 463, 516, 518, 545
 Jan z Jenštejna, pražský arcibiskup 24, 31, 32–33, 96, 110–112, 187, 188, 217, 218, 220, 263, 310
 Jan z Jesenice 60, 124, 183, 185, 192, 204, 209, 222, 223, 225, 267, 295
 Jan z Jičína 362, 369
 Jan Kardinál (Cardinalis) z Rejnštejna 58, 78, 198, 200, 201
 Jan Klenkok 263
 Jan z Kralovic (Johannes de Kralowicz) 277–279, 503
 Jan z Kravína 532, 533
 Jan Krčín (Johannes de Krczin) 514, 532–533, 538
 Jan Krichpaum z Ingolstadtu 233
 Jan Kro de Kottbus 132, 177, 294
 Jan Lucemburský, český král 85–87, 159
 Jan z Lübecku 538
 Jan Marienwerder (z Kwidzyna) 28, 32, 111, 117, 191, 235, 272, 320
 Jan Moravec, OPred. 25, 232
 Jan z Münsterbergu (ze Ziębic) 220, 240, 261, 265, 278–285, 288, 290, 315, 324, 399
 Jan z Mýta (Johannes de Muta dictus Sophista) 120, 261, 278–281, 283
 Jan Nihil řeč. Bohemus 150
 Jan z Nového Města 537
 Jan z Novosedlic 368
 Jan Očko z Vlašimě, pražský arcibiskup 21, 47, 103, 215, 237, 304
 Jan Ondřejův (Šindel) 129, 134, 137, 138, 144, 150, 154, 215, 542
 Jan Ondřejův, generální vikář 111, 112
 Jan Pehm (Böhme) → Ješek z Prahy řeč. Čech
 Jan z Prahy 482, 548, 549
 Jan z Příbramě 228, 299, 300, 416, 503, 510, 511, 530, 538
 Jan z Radotína (Johannes de Radotin/de Gaudentio) 152
 Jan Reček z Ledče 501–503, 505, 507, 510, 511, 528
 Jan Rokycana 58, 463, 464, 532, 533, 537, 538, 541
 Jan z Řiště 121, 122, 287–289, 291–293, 296, 299, 301, 360, 368
 Jan Scharpe de Camin 72
 Jan Slepckow (Johannes Slepckow) 70, 71, 82

Jan ze Středy, biskup v Litomyšli a Olomouci 79, 81, 83, 95
 Jan ze Stříbra 541, 547
 Jan Šimonův z Michle 433
 Jan Šlechta ze Všehrd 542
 Jan Šváb z Lowenbergu (Johannes Suevus de Monte Leonum) 134, 136–138, 143, 152–153
 Jan z Teplic 530
 Jan Versor 36, 228, 378, 379, 459–468, 512
 Jan Vinklerův (Johannes Winkler/Winclerus) 109, 119, 191, 273, 274, 275
 Jan Vlk (Johannes dictus Lupus) 99, 104, 109, 112, 117, 122
 Jan z Volyně 541, 547
 Jan Walt z Nurtingen 529
 Jan de Wetslaria 132
 Jan Widembrughe 104, 117, 150, 273, 274
 Jan Witlonis (Johannes Witlonis/Witel) 129, 135, 151, 153
 Jan Wyclif (Viklef) 55, 76, 170, 186, 198, 199, 203, 219, 220–223, 225, 228, 255, 263–269, 329–331, 338, 345, 351, 356–358, 363–364, 373–380, 383, 390–408, 459
 Jan Zajíc z Hasenburka a z Kosti 534
 Jan, druhý správce Týnské školy 86, 87, 89, 159
 Jan, královský lékař 134
 Jan, ranhojič 135
 Jan, ranhojič, mistr medik 135, 151
 Jan, student upálený roku 1415 78
 Janek z Podjistebí 502
 Janek z Prahy, zlatník Rudolfa IV. 73
 Jaroslaus de Skutecz 514
 Jean Gerson 403
 Jena 444, 446, 457
 Jenek Václavův z Prahy 29, 105, 111, 116, 191, 236, 256, 260, 273, 276, 479
 Jeroným z Prahy 507, 516
 Jeroným Pražský 76, 181, 183, 190, 194, 203, 204, 207, 210, 221–226, 256, 257, 261, 265–267, 269, 270, 329, 331, 335–337, 349, 362, 369, 370, 373, 376, 377, 380, 407, 570
 Jeroným Seidenberg (Hieronymus de Seydenberg) 199, 280
 Jeroným ze Skutče 541
 Jeroným Šlik 448
 Ješek z Prahy řeč. Čech 504
 Jindřich z Bitterfeldu 220, 263
 Jindřich (Henricus) de Bremis 127, 137, 138, 149, 275, 276, 322
 Jindřich Dornde z Mühlhausenu 227
 Jindřich Dornde de Spineto 530
 Jindřich z Embecke řeč. Nanexen (Henricus de Embe/g/ck) 47, 237, 272, 303, 318, 478
 Jindřich ml. z Friemaru 26
 Jindřich ze sv. Havla (Henricus de St. Gallen) 255, 332
 Jindřich Heynbuch z Langensteinu 31, 217
 Jindřich z Homberka/Hamburku 119, 255, 277–283, 285, 286, 322, 332, 339
 Jindřich Janův z Hlubčic/Libšic 27, 44, 89, 90, 91, 234
 Jindřich Kozel 555
 Jindřich Parler 81
 Jindřich Rečekov z Ribenic 109, 119, 122, 149, 255, 260, 275–284, 332, 333, 339, 342
 Jindřich ze Staffelsteinu 530
 Jindřich Totting z Oyty 28, 31, 38, 39, 110, 111, 112, 217, 219, 235, 262
 Jindřich z Winterswicku 105
 Jindřich Woleri ze Stade (Henricus Woleri de Stadis) 240, 260, 272, 273, 319
 Jireček, Hermenegild 89
 Jiří z Meziříčí (Georgius de Meziricz) 514, 533, 546
 Jiří z Poděbrad, český král 56, 227, 416, 459, 460, 463, 531, 532, 538, 546–549, 551
 Jiří (Georgius) de sacro Castulo 492, 518, 520
 Jiří ze Starého Města 532
 Jiří ze Sušice 533
 Jiří Wetzel z Horbu 328
 Jodocus de Karłowicz 173
 Johánek Ortlův 210
 Johann Friedrich, kurfiřt 422
 Johannes → Jan
 Johannes Altnower 277, 279, 281–284, 286–288, 292,
 Johannes Andree S(ch)indel → Jan Ondřejův (Šindel)
 Johannes Arsen de Langewelt → Jan Arsen z Langenfeldu
 Johannes Astavia 283
 Johannes Bebbe (Becker) de Wydenbrugg(h)e → Jan Widembrughe
 Johannes Benym (de Hamborgh) 294
 Johannes Bestelet 151
 Johannes de Biela 300, 301
 Johannes Bisscop de Grevenstein 151
 Johannes de Blowicz 517
 Johannes de Braclis 478
 Johannes de Bremis 274, 290, 291

Johannes de Broda Bohemicali 517
 Johannes de Calvis 276, 277, 315, 325
 Johannes (Conradi) de Jesenic → Jan Jesenic
 Johannes de Crumpnaw 281, 282
 Johannes Czach 293, 294
 Johannes de Czastolowicz 513
 Johannes de Domazlicz 513
 Johannes Dubczek 487
 Johannes Duns Scotus 19, 399
 Johannes de Drsczka 272
 Johannes Eberspach 283, 284
 Johannes de Elbingo 273
 Johannes de Embeg(ck) 151
 Johannes Emershover 276
 Johannes Eschenbach 293
 Johannes Eskill 283
 Johannes de Estavia 281
 Johannes Fabri 294
 Johannes Falcow 287
 Johannes de Polonia 281, 284
 Johannes Franconis de Verona 122
 Johannes Gallici (de Wratislavia) 275
 Johannes de Gitczyn 517
 Johannes de Glatowia 515
 Johannes Goblenz 535
 Johannes de Grecz 290, 295, 296, 298
 Johannes Gundrami (de Goltberrch) 278
 Johannes Guntheri de Tremonia 151
 Johannes dictus Gurlicz de Erfordia 131
 Johannes Hamme de Libek 172
 Johannes Henrici de Nova Domo 134, 138, 151, 378
 Johannes de Heylden 172
 Johannes Hildensis → Jan ranhojič, mistr medik
 Johannes de Hostuna 281
 Johannes de Hradec Regine 517
 Johannes Hübner/Hunerer → Jan Hübner
 Johannes Hus/de Hussinecz → Jan Hus
 Johannes Kiricz de Halde(i)sleve 151
 Johannes de Klumin 285, 286, 288, 289, 291
 Johannes Kro de Kothebus → Jan Kro de Kottbus
 Johannes Kroll de Besskow 177
 Johannes de Lapide 513
 Johannes de Lesse(n) 277–280, 315, 317, 324
 Johannes Lobe(c)ke 287, 293
 Johannes Lowenkoper 277, 278
 Johannes de Marienwerder → Jan Marienwerder
 Johannes Medici (de Legenicz) 292
 Johannes (Mladota) de Colonia 283, 284, 285, 287
 Johannes de Monte 172
 Johannes de Moravia/Moravus 274, 275
 Johannes Munczinger 275
 Johannes Munich dictus Tesser de Mergetheim 177
 Johannes de Nausedlicz 293–298
 Johannes (Ottonis de) M(ü)onsterberg → Jan z Münsterbergu
 Johannes de Paczow 516
 Johannes Pappendorp 274–276
 Johannes Pauli de Karintia de Müsburg 177
 Johannes de Pel(h)rzimow 514, 517
 Johannes (Pfyster) de Eystet 280, 282–285
 Johannes Pistoris de Mezyrzyecz 514, 518
 Johannes de Polonia 283
 Johannes de Prizibram dictus Kniez → Jan z Příbramě
 Johannes de Pusmir 281–284, 286–289, 291, 293
 Johannes de Pysa 129
 Johannes Rippin 273
 Johannes Saxenhusen 281
 Johannes Scherpseyll de Aquis 152
 Johannes de Schowenborg 273
 Johannes de Srlin 514
 Johannes de Stadis 287
 Johannes Stuckler de Patavia 177
 Johannes de Sussicz 514
 Johannes Swab de Buczbach 177
 Johannes de S(Z)uchtelin 273
 Johannes Thomani de Nissa 152
 Johannes Tirst (de Rzist) → Jan z Řiště
 Johannes Trunczeman 172
 Johannes Tufel de Kemnycz 173
 Johannes Venod de Vteri Castro 153
 Johannes de Verona 298, 300, 301
 Johannes de Voburg 100
 Johannes (Jenko) Wenceslai de Praga → Jenek Václavův z Prahy
 Johannes Westfali 272
 Johannes de Wilre alias de Gulch 72, 274, 320
 Johannes dictus Wittepenningh de Parim 152
 Johannes Wolphagen (de Triptis) 284
 Johannes von Xanten 158
 Johannes Yezer de Frankefordia 273
 Johannes Ysner 273–275, 277
 Johannes de Zeburg 292

Johannes de Zlaticz (bac. 1474) 516
 Johannes de Zlaticz (mag. 1412) 298
 Johannes de Zrucz 517
 John Tarteys 377
 Julia, Dominique 550

Kadlec, Jaroslav 22
 Kalivoda, Robert 374
 Karel IV., římský císař a český král 15–19, 20, 21, 23, 25, 26, 29–30, 43, 45, 47, 63, 66, 67, 79–83, 85, 87–89, 90, 93, 94–95, 99, 101, 103, 104, 106, 159, 179, 181, 185, 186, 197, 213–216, 232, 309–310, 477, 478
 Kavka, František 17, 44, 135, 184, 185, 194
 Kazimír III. Veliký, polský král 29, 30, 83, 86
 Kejř, Jiří 21, 22, 24, 68, 183–185, 196, 334, 349, 350, 353–355
 Kerung z Pirpaum 135
 Klicman, Ladislav 181
 Kliment VI., papež 15, 43, 44, 87, 242, 309
 Kliment VII., vzdoropapež 31
 Kliment z Hradce Králové 480
 Kliment z Mělníka 461, 463
 Kolín nad Rýnem 17, 18, 19, 24, 25, 33–34, 35, 38, 65–67, 92, 114, 136, 141, 172, 176, 194, 218, 257, 266, 327–329, 412, 419, 420–422, 453, 495, 562
 Konrád (Conradus Speczing de Czwenkow) 130, 134, 138, 146
 Konrád z Benešova (Conradus de Benessow) 109, 115, 119, 189
 Konrád Campidona 530
 Konrád Matějův z Domažlic 26, 233
 Konrád Ringer (Conradus Ringer de Hallis) 129, 130, 146, 280, 282, 284
 Konrád Soltau (Conradus de Soltau) 28, 33, 41, 111–115, 118, 188, 189, 191, 218, 219, 235, 260, 263, 272–275
 Konrád z Vechty 206, 271
 Konrád z Wormsu 260, 275–277, 321
 Kop, František 74
 Korolec, Jerzy Bartłomiej 375
 Krakov 17, 20, 29, 30, 34, 65–66, 68, 73, 82, 83, 92, 94, 128, 132, 171, 172, 176, 194, 214, 216, 228, 234, 236, 257, 399–400, 415, 422, 438–439, 444, 445, 448, 457, 458, 460, 527, 535, 536, 541, 562
 Král, Josef 546
 Královec 444, 457, 458
 Krása, Josef 67

Krejčík, Tomáš 66
 Krmíčková, Helena 482
 Krofta, Kamil 181–182
 Křišťan z Prachatic (Christiannus de Prachaticz) 121, 131, 137, 138, 146, 215, 261, 280, 286, 289, 290, 291, 502, 537
 Kuneš z Třebovle 23, 131
 Kürbisówna, Brygida 412, 438
 Kvačala, Ján 373
 Kybal, Vratislav 373

Lacek z Kravaň 206
 Ladislav Pohrobek, český a uherský král 460
 Lambertus de Euskirchen 137, 153, 274, 276
 Lambertus Keding 312, 313, 323
 Lambertus Vreysmet 286–288
 Lang, Albert 39, 374
 Laurencius → Vavřinec
 Laurencius de Czaslawia 516
 Laurencius Meysner de Oschatz 177
 Laurentius de Heilsberg 286, 288, 289, 291–293
 Laurentius Storch de Czoboth 283
 Le Goff, Jacques 392
 Leff, Gordon 374, 407
 Legner, Anton 41
 Lemberg, Eugen 15
 Leonardus de Eystat 290–292
 Leonardus Purkardi de Monaco 177
 Leutenberger, Hermann 412
 Lipsko 18, 20, 34, 35, 36, 38, 39, 51–52, 65–66, 68, 128, 168, 173, 176, 179, 218, 228, 262, 327, 329, 415, 416, 419, 421, 422, 443–445, 448–451, 453, 457, 458, 460, 527, 529, 535, 536
 Lorenz, Sönke 18, 85
 Loserth, Johann 373, 479, 480–481
 Lovaň 444, 446
 Lubertus Start(h)en de Ossenbrug(e) 153
 Lucas de Sussicz 514
 Luder Tuon de Stadis 130, 153
 Luderus Rennen (Revenow) 88, 130, 135, 138, 153, 158
 Ludolf Meistermann (Ludolphus Meisterman) 197, 199, 200, 209, 221, 222, 265, 266, 280–282, 284–286, 288, 291, 292, 322
 Ludovicus de Praga 272, 273, 275
 Ludovicus de Wyda 285
 Ludvík I. z Anjou, uherský král 29
 Ludvík IV. řeč. Bavor, římský král 18

Machovec, Milan 374
 Maleczyńska, Ewa 185
 Marburg 444, 457, 458
 Marek Bydžovský z Florentýna 306
 Marek z Hradce (Marcus de Grecz) 285, 286, 290, 291, 293, 295, 296, 361, 368
 Marek z Litovle (Luthovia) → Marek z Moravy
 Marek z Moravy (Marcus de Moravia) 134, 138, 153
 Markowski, Mieczysław 312, 375
 Marquardus Kryneman 120, 283–288, 290, 322
 Marquardus Quakenbrughe 281, 282
 Marquardus de Warsten 314, 315, 325
 Marsilius z Ingen (Inghen) 33, 262, 378, 393, 398
 Marsilius z Padovy 39
 Martin Bohemus (Martinus de Bohemia/ Bohemus) 111, 123, 273
 Martin Ješkův z Veselice 26, 233
 Martin Rokycana 548
 Martínek, Jan 550
 Martinus de Alta Muta 508, 518
 Martinus dictus Caritas 154
 Martinus (Cunssonis) de Praga / Kunšův z Prahy 293–296, 362
 Martinus de Glatowia 514
 Martinus de Lancziczia 131
 Martinus de Pilsna 276–278
 Martinus de Poczatek 517
 Martinus de Polna 513
 Martinus de Volyna 299, 300
 Martinus de Wlassim 516
 Martinus de Yglavia 276, 277
 Mařík z Benešova 506
 Mařík Rvačka 201
 Matěj z Chrástu (ze Skramníků) 111
 Matěj z Janova 219
 Matěj z Knína (Mathias de Knin) 143, 185, 198, 199, 202, 203, 222, 255, 256, 266, 267, 269, 292, 330, 332, 333, 340, 342, 344–348, 353, 377
 Matěj z Kutné Hory 486, 488, 490, 508
 Matěj z Lehnice 38, 109, 119, 238, 255, 277–280, 283, 304, 307, 308, 332, 333, 339, 342, 343, 344, 511
 Matěj Louda z Chlumčan 531
 Matěj Štěpánův z Prahy 112
 Matěj z Verben (Mathias de Verben) 313, 316, 324
 Matheus de Strzibro 520

Mathias → Matěj
 Mathias de Alta Muta 487
 Mathias de Boleslavia 120, 122, 284, 286, 289
 Mathias de Bryczikh 285
 Mathias de Bydzovia 154, 299, 300
 Mathias Czobeth 288
 Mathias de Haynow 293
 Mathias (Hildebrandi) de Legnitz → Matěj z Lehnice
 Mathias de Kerbelicz 274, 320, 324
 Mathias de Kladzsko 515
 Mathias de Montibus 508, 518
 Mathias de Pobiezovicz 301
 Mathias Raysek (de Prostieyow) → Matouš Rejsk z Prostějova
 Matouš z Krakova (Mattheus de Cracovia) 28, 32, 111, 112, 117, 122, 235, 273
 Matouš Rejsk z Prostějova 505, 516, 519, 520
 Matthaesius, Friedrich 182, 193
 Matthaesius de Aula regia 295, 296
 Mattheus de Kogetin → Matouš Rejsk z Prostějova
 Matyáš Korvín, uherský král 537
 Matyáš z Warynu (Mathias de Waryn) 506, 514
 Mauricius de Benessow 516
 Mauricius de Buczina 88, 154, 283
 Meingot, medik 134
 Melichar Haldius 555
 Mencken, Johannes Burchardus 85, 87
 Menhart z Hradce 415, 530, 531
 Menso z Beckhusen (Menso de Beckhusen) 111, 112, 113, 117, 118, 191, 272–274, 320
 Michael Beyer de Gorlicz 154
 Michael de Kothebus 291
 Michael Stregl de Vienna 132
 Michal řeč. Čížek z Malenic (Michael de Malenicz) 78, 255, 269, 288, 290–295, 297, 299, 323, 333, 335, 337, 341, 349–371
 Michalski, Konstanty 378
 Mikuláš II., vévoda opavský a ratibořský 86, 159
 Mikuláš V., papež 227, 460, 530
 Mikuláš Augustinův z Prahy řečený Bohatý 206, 207, 210, 268
 Mikuláš Beyer (Nicolaus Beyer) 123, 251, 276–279, 282, 283, 285, 286, 313, 314, 323
 Mikuláš Biceps 219, 263
 Mikuláš Biskupec 533
 Mikuláš z Desné (Nicolaus de Dessna) 297, 298, 301, 360, 369

Johannes de Zlutzic (bac. 1474) 516
 Johannes de Zlutzic (mag. 1412) 298
 Johannes de Zrucz 517
 John Tarteys 377
 Julia, Dominique 550

Kadlec, Jaroslav 22
 Kalivoda, Robert 374
 Karel IV., římský císař a český král 15–19, 20, 21, 23, 25, 26, 29–30, 43, 45, 47, 63, 66, 67, 79–83, 85, 87–89, 90, 93, 94–95, 99, 101, 103, 104, 106, 159, 179, 181, 185, 186, 197, 213–216, 232, 309–310, 477, 478
 Kavka, František 17, 44, 135, 184, 185, 194
 Kazimír III. Veliký, polský král 29, 30, 83, 86
 Kejř, Jiří 21, 22, 24, 68, 183–185, 196, 334, 349, 350, 353–355
 Kerung z Pirpaum 135
 Klicman, Ladislav 181
 Kliment VI., papež 15, 43, 44, 87, 242, 309
 Kliment VII., vzdoropapež 31
 Kliment z Hradce Králové 480
 Kliment z Mělníka 461, 463
 Kolín nad Rýnem 17, 18, 19, 24, 25, 33–34, 35, 38, 65–67, 92, 114, 136, 141, 172, 176, 194, 218, 257, 266, 327–329, 412, 419, 420–422, 453, 495, 562
 Konrád (Conradus Speczing de Czwenkow) 130, 134, 138, 146
 Konrád z Benešova (Conradus de Benessow) 109, 115, 119, 189
 Konrád Campidona 530
 Konrád Matějův z Domažlic 26, 233
 Konrád Ringer (Conradus Ringer de Hallis) 129, 130, 146, 280, 282, 284
 Konrád Soltau (Conradus de Soltau) 28, 33, 41, 111–115, 118, 188, 189, 191, 218, 219, 235, 260, 263, 272–275
 Konrád z Vechty 206, 271
 Konrád z Wormsu 260, 275–277, 321
 Kop, František 74
 Korolec, Jerzy Bartłomiej 375
 Krakov 17, 20, 29, 30, 34, 65–66, 68, 73, 82, 83, 92, 94, 128, 132, 171, 172, 176, 194, 214, 216, 228, 234, 236, 257, 399–400, 415, 422, 438–439, 444, 445, 448, 457, 458, 460, 527, 535, 536, 541, 562
 Král, Josef 546
 Královec 444, 457, 458
 Krása, Josef 67

Krejčík, Tomáš 66
 Krmíčková, Helena 482
 Krofta, Kamil 181–182
 Křišťan z Prachatic (Christiannus de Prachaticz) 121, 131, 137, 138, 146, 215, 261, 280, 286, 289, 290, 291, 502, 537
 Kuneš z Třebovle 23, 131
 Kůrbisówna, Brygida 412, 438
 Kvačala, Ján 373
 Kybal, Vratislav 373

Lacek z Kravař 206
 Ladislav Pohrobek, český a uherský král 460
 Lambertus de Euskirchen 137, 153, 274, 276
 Lambertus Keding 312, 313, 323
 Lambertus Vreysmet 286–288
 Lang, Albert 39, 374
 Laurencius → Vavřinec
 Laurencius de Czaslawia 516
 Laurencius Meysner de Oschatz 177
 Laurentius de Heilsberg 286, 288, 289, 291–293
 Laurentius Storch de Czoboth 283
 Le Goff, Jacques 392
 Leff, Gordon 374, 407
 Legner, Anton 41
 Lemberg, Eugen 15
 Leonardus de Eystat 290–292
 Leonardus Purkardi de Monaco 177
 Leutenberger, Hermann 412
 Lipsko 18, 20, 34, 35, 36, 38, 39, 51–52, 65–66, 68, 128, 168, 173, 176, 179, 218, 228, 262, 327, 329, 415, 416, 419, 421, 422, 443–445, 448–451, 453, 457, 458, 460, 527, 529, 535, 536
 Lorenz, Sönke 18, 85
 Loserth, Johann 373, 479, 480–481
 Lovaň 444, 446
 Lubertus Start(h)en de Ossenbrug(e) 153
 Lucas de Sussicz 514
 Luder Tuon de Stadis 130, 153
 Luderus Rennen (Revenow) 88, 130, 135, 138, 153, 158
 Ludolf Meistermann (Ludolphus Meisterman) 197, 199, 200, 209, 221, 222, 265, 266, 280–282, 284–286, 288, 291, 292, 322
 Ludovicus de Praga 272, 273, 275
 Ludovicus de Wyda 285
 Ludvík I. z Anjou, uherský král 29
 Ludvík IV. řeč. Bavor, římský král 18

Machovec, Milan 374
 Maleczyńska, Ewa 185
 Marburg 444, 457, 458
 Marek Bydžovský z Florentýna 306
 Marek z Hradce (Marcus de Grecz) 285, 286, 290, 291, 293, 295, 296, 361, 368
 Marek z Litovle (Luthovia) → Marek z Moravy
 Marek z Moravy (Marcus de Moravia) 134, 138, 153
 Markowski, Mieczysław 312, 375
 Marquardus Kryneman 120, 283–288, 290, 322
 Marquardus Quakenbrughe 281, 282
 Marquardus de Warsten 314, 315, 325
 Marsilius z Ingen (Inghen) 33, 262, 378, 393, 398
 Marsilius z Padovy 39
 Martin Bohemus (Martinus de Bohemia/ Bohemus) 111, 123, 273
 Martin Ješkův z Veselice 26, 233
 Martin Rokycana 548
 Martínek, Jan 550
 Martinus de Alta Muta 508, 518
 Martinus dictus Caritas 154
 Martinus (Cunssonis) de Praga / Kunšův z Prahy 293–296, 362
 Martinus de Glatowia 514
 Martinus de Lancziczia 131
 Martinus de Pilsna 276–278
 Martinus de Poczatek 517
 Martinus de Polna 513
 Martinus de Volyna 299, 300
 Martinus de Wlassim 516
 Martinus de Yglavia 276, 277
 Mařík z Benešova 506
 Mařík Rvačka 201
 Matěj z Chrástu (ze Skramníků) 111
 Matěj z Janova 219
 Matěj z Knína (Mathias de Knin) 143, 185, 198, 199, 202, 203, 222, 255, 256, 266, 267, 269, 292, 330, 332, 333, 340, 342, 344–348, 353, 377
 Matěj z Kutné Hory 486, 488, 490, 508
 Matěj z Lehnice 38, 109, 119, 238, 255, 277–280, 283, 304, 307, 308, 332, 333, 339, 342, 343, 344, 511
 Matěj Louda z Chlumčan 531
 Matěj Štěpánův z Prahy 112
 Matěj z Verben (Mathias de Verben) 313, 316, 324
 Matheus de Strzibro 520

Mathias → Matěj
 Mathias de Alta Muta 487
 Mathias de Boleslavia 120, 122, 284, 286, 289
 Mathias de Bryczikh 285
 Mathias de Bydzovia 154, 299, 300
 Mathias Czobeth 288
 Mathias de Haynow 293
 Mathias (Hildebrandi) de Legnitz → Matěj z Lehnice
 Mathias de Kerbelicz 274, 320, 324
 Mathias de Kladzsko 515
 Mathias de Montibus 508, 518
 Mathias de Pobiezovicz 301
 Mathias Raysek (de Prostieyow) → Matouš Rejssek z Prostějova
 Matouš z Krakova (Mattheus de Cracovia) 28, 32, 111, 112, 117, 122, 235, 273
 Matouš Rejssek z Prostějova 505, 516, 519, 520
 Matthaesius, Friedrich 182, 193
 Matthaesius de Aula regia 295, 296
 Mattheus de Kogetin → Matouš Rejssek z Prostějova
 Matyáš Korvín, uherský král 537
 Matyáš z Warynu (Mathias de Waryn) 506, 514
 Mauricius de Benessow 516
 Mauricius de Buczina 88, 154, 283
 Meingot, medik 134
 Melichar Haldius 555
 Mencken, Johannes Burchardus 85, 87
 Menhart z Hradce 415, 530, 531
 Menso z Beckhusen (Menso de Beckhusen) 111, 112, 113, 117, 118, 191, 272–274, 320
 Michael Beyer de Gorlicz 154
 Michael de Kothebus 291
 Michael Stregl de Vienna 132
 Michal řeč. Čížek z Malenic (Michael de Malenicz) 78, 255, 269, 288, 290–295, 297, 299, 323, 333, 335, 337, 341, 349–371
 Michalski, Konstanty 378
 Mikuláš II., vévoda opavský a ratibořský 86, 159
 Mikuláš V., papež 227, 460, 530
 Mikuláš Augustinův z Prahy řečený Bohatý 206, 207, 210, 268
 Mikuláš Beyer (Nicolaus Beyer) 123, 251, 276–279, 282, 283, 285, 286, 313, 314, 323
 Mikuláš Biceps 219, 263
 Mikuláš Biskupec 533
 Mikuláš z Desné (Nicolaus de Dessna) 297, 298, 301, 360, 369

Mikuláš z Drážďan 226, 270
 Mikuláš z Hořepníka (Nicolaus de Horzepnik)
 508, 509, 515, 519, 532, 533, 541
 Mikuláš Hunleoni (Nicolaus Hunleoni/
 Hunleve) 132, 155, 158
 Mikuláš Chudý z Lobkovic 206, 207
 Mikuláš z Jevíčka (Nicolaus de Gewiczka) 105,
 116, 132, 272
 Mikuláš Kouřimský 480
 Mikuláš z Kroměříže 478, 479
 Mikuláš z Ledče 546
 Mikuláš z Litomyšle (Nicolaus de Luthomysl)
 109, 111, 118, 191, 260, 274–277, 279, 285,
 288, 320
 Mikuláš z Loun (mag. 1451) 537
 Mikuláš z Loun, augustiniánský eremita 26
 Mikuláš Magni z Javora (Nicolaus Magni de
 Jawor) 255, 261, 275, 279, 282, 332, 339
 Mikuláš z Meppen (Nicolaus de Meppen) 111,
 113, 274, 275, 277–279
 Mikuláš Moravec 536
 Mikuláš z Moravy (Nicolaus de Moravia) →
 Mikuláš z Jevíčka
 Mikuláš (Nicolaus) de Novo Foro 135, 155
 Mikuláš Oresme 27, 233
 Mikuláš z Pavlíkova 369
 Mikuláš Puchník 110, 111, 115, 189
 Mikuláš z Rakovníka (Nicolaus de Rakownik)
 109, 110, 111, 118, 122, 274, 275, 277
 Mikuláš ze Stojčína (Nicolaus Andree de
 Stogeczin) 122, 129, 154, 297, 298, 300, 301,
 369
 Mikuláš Storch (Nicolaus Storch de Czebotha)
 111, 123, 274, 275, 276
 Mikuláš Tempelfeld 209
 Mikuláš, biskup nezerský 198
 Mikuláš, roudnický probošt 47, 103, 110, 237,
 304
 Mikuláš, syn Petra Parlěře (Nicolaus Petri
 Parlerii) 131, 135, 155
 Milíč z Kroměříže 219, 375
 Millauer, Maximilián 476
 Mohuč 421, 422, 423, 435, 453
 Montpellier 67, 444, 446, 457
 Moraw, Peter 13–14, 16, 19, 20–22, 29, 33–37,
 41, 62, 68–70, 71, 74, 76, 84, 85, 215
 Mořic z Benešova 530
 Nechutová, Jana 375
 Nejedlý, Zdeněk 184

Neumann, Augustin 373
 Nicolaus → Mikuláš
 Nicolaus de Arnswang 287
 Nicolaus Beyger 275
 Nicolaus Bo(u)ckolt (de Bucholt) 154, 292,
 293
 Nicolaus de Budweis 276
 Nicolaus Burgmann 276, 277
 Nicolaus Czeylselmaister 285
 Nicolaus Czobecicz 278, 279
 Nicolaus de Danczk 276
 Nicolaus Fabri de Sagano 155
 Nicolaus Gerkow 283, 284
 Nicolaus de Gubin 117, 272–274, 276, 320
 Nicolaus Gutensberg 274
 Nicolaus de Choczna 486
 Nicolaus de Jenich 155
 Nicolaus de Miliczin 295–297, 299–301
 Nicolaus Naso 287
 Nicolaus de Pavlikov 297, 299–301
 Nicolaus de Podwin 294
 Nicolaus Prowin 109, 118, 122, 274, 276–278
 Nicolaus Runghe (de Brega) 282, 284
 Nicolaus de Rzieczicz 298–300
 Nicolaus Stoer de Swydnicz 282, 284–287,
 289–292
 Nicolaus de Strigonia 544
 Nicolaus Wel(i)czin 155
 Nicolaus (Wigandi) de Cracovia 275
 Nicolaus Zungl de Gmunden 177
 Nodl, Martin 55, 179
 Novák, Jan Václav 543, 544
 Novotný, Václav 181, 182, 373
 Odložilík, Otakar 114, 374
 Oldřich z Kounic 448
 Oldřich Kříž z Telče 466, 549
 Oldřich ze Strašic 76
 Oldřich ze Sulzbachu 106
 Ondřej z Brodu (Andreas de Broda
 Bohemicali) 29, 120, 148, 204–206, 208, 209,
 255, 278, 280, 282, 283, 284, 287, 315, 325,
 332, 340
 Ondřej z Budějovic 529
 Ondřej z Dubé 317
 Ondřej Gallici (Andreas Gallici de Wratislavia)
 314–316, 325
 Ondřej Zabitec 113
 Ondřej Zelenec (Andreas de Zelencz) 282,
 283, 480

Orleans 444, 446, 448, 450, 451, 457, 458
 Otto z Werderu 28, 235
 Oxford 65, 67, 74, 219, 221, 228, 242, 244, 263,
 327, 444, 446, 451, 457, 458, 494, 536
 Padova 444, 447, 457, 460, 535, 536
 Palacký, František 179–181, 193
 Palacz, Ryszard 375
 Paříž 27, 31, 33, 36, 46, 65–67, 69, 72, 172, 176,
 215, 217, 233–236, 244–245, 326–327, 378,
 444, 446, 460–468, 494, 535
 Paulsen, Friedrich 171, 193, 411–412
 Paulus de Cracovia 278
 Paulus Slackenwerder 120, 280, 282, 283
 Paulus Wladimiri 283, 284
 Paulus de Worczin 173
 Pavel z Kravař (Paulus de Crawar) 156, 270
 Pavel z Olše 362, 369
 Pavel z Prahy (Paulus de Praga) 77, 289, 297,
 538
 Pavel Židek 538
 Pavel, pláteník ze Starého Města pražského
 503
 Pavia 447, 460, 536
 Pécs 17, 32
 Peregrinus de Czegenbach 177
 Petr d'Ailly 390, 396, 408
 Petr de Bernow 158
 Petr z Dobřichova (Petrus de Dobrzechov)
 298, 299, 369
 Petr z Dvekačovic řeč. Bibat (Petrus de
 Dwekaczowicz Bibat) 506, 516
 Petr Habartův 210
 Petr z Hradce 533
 Petr z Jemnic 506
 Petr Keszner z Drážďan 270
 Petr z Kladrub 347
 Petr Kodícil z Tulechova 493
 Petr Lombardský 36, 55, 95, 219, 263, 265, 350,
 351–352, 395, 402, 478, 538
 Petr Luder 544
 Petr z Mladoňovic 503
 Petr Payne (Petrus Payne) 228, 270, 300, 407,
 482
 Petr Pillerszyt 530
 Petr Písecký 542
 Petr z Police (Petrus de Policz/Policzka) 291,
 292, 294–297, 368
 Petr Rebeczka 361, 368
 Petr z Rožmberka 106

Petr Storch ze Cvikova (Petrus Storch de
 Czwickaw) 202, 285, 288–294
 Petr Vrbata 536
 Petr Zmrzlík ze Svojšína 206
 Petrarca, Francesco 22, 256
 Petrus de Benessow 515, 516, 520
 Petrus de Brandis 288, 295, 296
 Petrus (Conradi) de Brega 131, 156
 Petrus Culmach 282, 286
 Petrus de Drozena (Kerssner) → Petrus
 Kerszner de Drezna
 Petrus Dyk de Gripelwaldis 156
 Petrus de Francofordia 282
 Petrus de Grecz (Reginae) 279, 280, 282,
 284–287, 300, 301, 322
 Petrus Hispanus 245, 250, 487
 Petrus de Choczna 514
 Petrus (Johannis) de Brega 131, 156
 Petrus Kerszner de Drezna 283
 Petrus de Konieprus 280, 286, 293–296, 298
 Petrus Kraft 284, 285
 Petrus de Landesberg 288–291
 Petrus de Le(i)g(e)nicz 274, 286, 287, 289, 290,
 292
 Petrus Massen (Czadelmani) de Cothebus 88,
 135, 138, 156, 158
 Petrus de Nahossicz 295, 296
 Petrus de Posern 280, 281, 283, 285, 287, 288,
 322
 Petrus de Redin(o) 276, 278, 279, 282
 Petrus Sclavus de Konska alias de Zilina 515
 Petrus de Sepekow 298, 300, 301
 Petrus de Spinis 172
 Petrus de Stupna 181
 Petrus de Swe(y)t 156
 Petrus de Ujezd 287, 288, 290, 293
 Petrus de Vrbka 299
 Petrus Waltheri de Lubavia 138, 157, 277
 Petrus Weghun z Přemyslawi (Petrus
 Wegherim de Premslavia) 261, 280, 281,
 288–290, 292, 293
 Petrus de Znoyma 109, 118, 273–276, 280
 Pius II., papež → Eneáš Silvius Piccolomini
 Platon 102, 384–387, 398, 399, 401, 404, 545
 Podlaha, Antonín 336
 Porfyrius (Publius Optatianus) 250, 379, 387
 Procopius de Bielyna 514
 Procopius de Clatowia 519
 Procopius de Chrudim 515
 Procházka, Jaroslav 184

Mikuláš z Drážďan 226, 270
 Mikuláš z Hořepníka (Nicolaus de Horzepnik) 508, 509, 515, 519, 532, 533, 541
 Mikuláš Hunleoni (Nicolaus Hunleoni/Hunleve) 132, 155, 158
 Mikuláš Chudý z Lobkovic 206, 207
 Mikuláš z Jevíčka (Nicolaus de Gewiczka) 105, 116, 132, 272
 Mikuláš Kouřimský 480
 Mikuláš z Kroměříže 478, 479
 Mikuláš z Ledče 546
 Mikuláš z Litomyšle (Nicolaus de Luthomysl) 109, 111, 118, 191, 260, 274–277, 279, 285, 288, 320
 Mikuláš z Loun (mag. 1451) 537
 Mikuláš z Loun, augustiniánský eremita 26
 Mikuláš Magni z Javora (Nicolaus Magni de Jawor) 255, 261, 275, 279, 282, 332, 339
 Mikuláš z Meppen (Nicolaus de Meppen) 111, 113, 274, 275, 277–279
 Mikuláš Moravec 536
 Mikuláš z Moravy (Nicolaus de Moravia) → Mikuláš z Jevíčka
 Mikuláš (Nicolaus) de Novo Foro 135, 155
 Mikuláš Oresme 27, 233
 Mikuláš z Pavlíkova 369
 Mikuláš Puchník 110, 111, 115, 189
 Mikuláš z Rakovníka (Nicolaus de Rakownik) 109, 110, 111, 118, 122, 274, 275, 277
 Mikuláš ze Stojčína (Nicolaus Andree de Stogeczin) 122, 129, 154, 297, 298, 300, 301, 369
 Mikuláš Storch (Nicolaus Storch de Czebotha) 111, 123, 274, 275, 276
 Mikuláš Tempelfeld 209
 Mikuláš, biskup nezerský 198
 Mikuláš, roudnický probošt 47, 103, 110, 237, 304
 Mikuláš, syn Petra Parlře (Nicolaus Petri Parlerii) 131, 135, 155
 Milíč z Kroměříže 219, 375
 Millauer, Maximilián 476
 Mohuč 421, 422, 423, 435, 453
 Montpellier 67, 444, 446, 457
 Moraw, Peter 13–14, 16, 19, 20–22, 29, 33–37, 41, 62, 68–70, 71, 74, 76, 84, 85, 215
 Mořic z Benešova 530
 Nechutová, Jana 375
 Nejedlý, Zdeněk 184

Neumann, Augustin 373
 Nicolaus → Mikuláš
 Nicolaus de Arnswang 287
 Nicolaus Beyger 275
 Nicolaus Bo(u)ckolt (de Bucholt) 154, 292, 293
 Nicolaus de Budweis 276
 Nicolaus Burgmann 276, 277
 Nicolaus Czeylselmaister 285
 Nicolaus Czobecicz 278, 279
 Nicolaus de Danczk 276
 Nicolaus Fabri de Sagano 155
 Nicolaus Gerkow 283, 284
 Nicolaus de Gubin 117, 272–274, 276, 320
 Nicolaus Gutensberg 274
 Nicolaus de Choczna 486
 Nicolaus de Jenich 155
 Nicolaus de Miliczin 295–297, 299–301
 Nicolaus Naso 287
 Nicolaus de Pavlikov 297, 299–301
 Nicolaus de Podwin 294
 Nicolaus Prowin 109, 118, 122, 274, 276–278
 Nicolaus Runghe (de Brega) 282, 284
 Nicolaus de Rzieczicz 298–300
 Nicolaus Stoer de Swydnicz 282, 284–287, 289–292
 Nicolaus de Strigonia 544
 Nicolaus Wel(i)czin 155
 Nicolaus (Wigandi) de Cracovia 275
 Nicolaus Zungl de Gmunden 177
 Nodl, Martin 55, 179
 Novák, Jan Václav 543, 544
 Novotný, Václav 181, 182, 373
 Odložilík, Otakar 114, 374
 Oldřich z Kounic 448
 Oldřich Kříž z Telče 466, 549
 Oldřich ze Strašic 76
 Oldřich ze Sulzbachu 106
 Ondřej z Brodu (Andreas de Broda Bohemicali) 29, 120, 148, 204–206, 208, 209, 255, 278, 280, 282, 283, 284, 287, 315, 325, 332, 340
 Ondřej z Budějovic 529
 Ondřej z Dubé 317
 Ondřej Gallici (Andreas Gallici de Wratislavia) 314–316, 325
 Ondřej Zabítec 113
 Ondřej Zelenec (Andreas de Zelencz) 282, 283, 480

Orleans 444, 446, 448, 450, 451, 457, 458
 Otto z Werderu 28, 235
 Oxford 65, 67, 74, 219, 221, 228, 242, 244, 263, 327, 444, 446, 451, 457, 458, 494, 536
 Padova 444, 447, 457, 460, 535, 536
 Palacký, František 179–181, 193
 Palacz, Ryszard 375
 Paříž 27, 31, 33, 36, 46, 65–67, 69, 72, 172, 176, 215, 217, 233–236, 244–245, 326–327, 378, 444, 446, 460–468, 494, 535
 Paulsen, Friedrich 171, 193, 411–412
 Paulus de Cracovia 278
 Paulus Slackenwerder 120, 280, 282, 283
 Paulus Wladimiri 283, 284
 Paulus de Worczin 173
 Pavel z Kravař (Paulus de Crawar) 156, 270
 Pavel z Olše 362, 369
 Pavel z Prahy (Paulus de Praga) 77, 289, 297, 538
 Pavel Žídek 538
 Pavel, pláteník ze Starého Města pražského 503
 Pavia 447, 460, 536
 Pécs 17, 32
 Peregrinus de Czegenbach 177
 Petr d'Ailly 390, 396, 408
 Petr de Bernow 158
 Petr z Dobřichova (Petrus de Dobrzechov) 298, 299, 369
 Petr z Dvekačovic řeč. Bibat (Petrus de Dwekaczowicz Bibat) 506, 516
 Petr Habartův 210
 Petr z Hradce 533
 Petr z Jemnic 506
 Petr Keszner z Drážďan 270
 Petr z Kladrub 347
 Petr Kodícil z Tulechova 493
 Petr Lombardský 36, 55, 95, 219, 263, 265, 350, 351–352, 395, 402, 478, 538
 Petr Luder 544
 Petr z Mladoňovic 503
 Petr Payne (Petrus Payne) 228, 270, 300, 407, 482
 Petr Pillerszyt 530
 Petr Písecký 542
 Petr z Police (Petrus de Policz/Policzka) 291, 292, 294–297, 368
 Petr Rebeczka 361, 368
 Petr z Rožmberka 106

Petr Storch ze Cvikova (Petrus Storch de Czwickaw) 202, 285, 288–294
 Petr Vrbata 536
 Petr Zmrzlík ze Svojšína 206
 Petrarca, Francesco 22, 256
 Petrus de Benessow 515, 516, 520
 Petrus de Brandis 288, 295, 296
 Petrus (Conradi) de Brega 131, 156
 Petrus Culmach 282, 286
 Petrus de Drozyna (Kerssner) → Petrus Kerszner de Drezna
 Petrus Dyk de Gripelswaldis 156
 Petrus de Francofordia 282
 Petrus de Grecz (Reginae) 279, 280, 282, 284–287, 300, 301, 322
 Petrus Hispanus 245, 250, 487
 Petrus de Choczna 514
 Petrus (Johannis) de Brega 131, 156
 Petrus Kerszner de Drezna 283
 Petrus de Konieprus 280, 286, 293–296, 298
 Petrus Kraft 284, 285
 Petrus de Landesberg 288–291
 Petrus de Le(i)g(e)nicz 274, 286, 287, 289, 290, 292
 Petrus Massen (Czadelmani) de Cothebus 88, 135, 138, 156, 158
 Petrus de Nahossicz 295, 296
 Petrus de Posern 280, 281, 283, 285, 287, 288, 322
 Petrus de Redin(o) 276, 278, 279, 282
 Petrus Sclavus de Konska alias de Zilina 515
 Petrus de Sepekov 298, 300, 301
 Petrus de Spinis 172
 Petrus de Stupna 281
 Petrus de Swe(y)t 156
 Petrus de Ujezd 287, 288, 290, 293
 Petrus de Vrbka 299
 Petrus Waltheri de Lubavia 138, 157, 277
 Petrus Weghun z Přemyslawi (Petrus Wegherim de Premslavia) 261, 280, 281, 288–290, 292, 293
 Petrus de Znoyma 109, 118, 273–276, 280
 Pius II., papež → Eneáš Silvius Piccolomini
 Platon 102, 384–387, 398, 399, 401, 404, 545
 Podlaha, Antonín 336
 Porfyrius (Publius Optatianus) 250, 379, 387
 Procopius de Bielyna 514
 Procopius de Clatowia 519
 Procopius de Chrudim 515
 Procházka, Jaroslav 184

- Prokop z Jindřichova Hradce (Procopius de Hradec Henrici) 505, 508, 515, 519
 Prokop z Kladrub (Procopius de Kladrub) 255, 271, 292, 294–298, 333, 341–345, 348, 352, 361, 369
 Prokop Lupáč 193
 Prokop z Plzně (Procopius de P/i/lzna) 104, 120, 295–300, 361, 369, 482
 Prokop z Rabštejna 530, 542
 Przibislaus de Jessenicz 109, 119, 122, 279, 288, 299, 322
 Přeč z Bránic (Przech de Branicz) 297, 298, 362, 369
 Přemek I. Těšínský 113, 190
 Přemysl Otakar I., český král 90
 Přemysl Otakar II., český král 79
- Reimbotus Eberhardi de Castro 135, 138, 157
 Revel, Jacques 550
 Rexroth, Frank 16, 62, 79, 80
 Reymarus de Wismaria 277
 Richard Billingham 263
 Richard Fitz-Ralph 219, 263
 Richard de Fournival 483
 Ritter, Gerhard 39
 Rostock 20, 38, 66, 419–423, 444, 453, 457, 535
 Rudolf IV., rakouský arcivévoda 30, 73
 Ruprecht I. Falcký, falckrabě rýnský 66, 83
 Ruprecht II. Falcký, falckrabě rýnský 33, 66, 83
 Ruprecht III. Falcký, římskoněmecký král 196–197, 200, 203, 208, 221, 222, 265, 266
 Rutgerus de Lippia 272, 273
 Ryba, Bohumil 334, 349, 353
 Řehoř XII., papež 197–201, 204, 206–208
 Řehoř Lvův z Prahy (Gregorius Leonis de Praga) 121, 122, 290, 291, 293–295, 297, 323, 362, 368
 Řehoř Pražský 306, 542–545
 Řím 444, 447, 457
- Sanderus de Meppen 272
 Sedlák, Jan 336, 349, 373, 396
 Seg(e)bandus (Stoere) 278
 Seibt, Ferdinand 16, 17, 41, 183
 Schmidt, Roderich 16
 Schuba, Ludwig 314
 Schumannová, Sabine 38, 171–173
 Schwinges, Rainer Christoph 38, 68, 560–561
 Sigismundus de Broda Plznensi 157
 Sigismundus Weilburg de Praga 157
- Silvester Lassata 289
 Simon → Šimon
 Simon Bernbecker de Lypczig 173
 Simon Crispi de Slana 520
 Simon Leonis de Tissnow(itz) → Šimon z Tišnova
 Simon Reynher de Bo(b)pardia 157
 Simon de Rzikowicz 508, 519
 Soběslav Skála z Rožnova 360, 369
 Sousedík, Stanislav 375, 397
 Spěváček, Jiří 15, 114, 184
 Spunar, Pavel 40
 Stanislaus Polonus de Costen (Kościan) 519
 Stanislav z Hnězdna (Stanislaus de Gnezna) 506, 514
 Stanislav z Velvar 56, 461, 463, 464–465, 532, 533
 Stanislav ze Znojma (Stanislaus de Znoyma) 75, 120, 122, 197, 198, 199, 201, 220–222, 225, 261, 264, 265, 267, 269, 279–282, 285, 286, 290, 351, 373, 375, 391, 393, 397
 Stein, Evžen 374
 Stephanus → Štěpán
 Stephanus de Broda (Bohemicali) 297–299, 301
 Stephanus de C(z)irsko 282–284, 286
 Stephanus Pulka 282
 Stephanus de S. Spiritu 278
 Stephanus de Stankow 121, 279
 Stephanus Stephanis 158
 Stephanus de Syecz 279
 Sulek z Hoštky (Sulc/k/o de Hosstka) 132, 137, 138, 158, 354, 360, 368
 Svatoš, Michal 18, 89
 Swoboda, Karl Maria 41
- Šimon z Hrziviec 152
 Šimon z Rokycan (Simon de Rokyczano) 121, 298, 299–301, 362, 369
 Šimon ze Slaného 545, 546
 Šimon z Tišnova 77, 122, 210, 255, 268, 271, 288, 289, 291, 294–297, 299, 300, 333, 341, 342, 345, 352, 361, 364, 368
 Šmahel, František 194
 Štěpán (Stephanus) Alexandri de Sossnyessowicz 129, 136, 152, 157
 Štěpán z Kolína (Stephanus de Colonia dictus Chimera) 109, 111, 115, 119, 122, 255, 261, 276–278, 280, 315, 322, 324, 332, 339

- Štěpán z Pálče (Stephanus de Palecz) 75, 107, 121, 122, 124, 199, 201, 220, 222, 225, 261, 264, 267, 269, 283, 285, 286, 289, 375, 377, 380, 381, 382–384, 391, 400–402
 Štěpán z Uhřetic (z Roudnice) 25, 45, 94
 Štrasburk 444, 457, 458
 Šusta, Josef 15, 181, 182
- Tadeáš (Thadeaeus), medik 151, 153, 158
 Tadra, Ferdinand 87, 89
 Tammo de Querenfort 278
 Theodoricus de Amsterdam 315, 324
 Theodoricus de Brunswig(zwick) 177, 294
 Theodoricus Geysmer 289
 Theodoricus de Monasterio 276
 Theodoricus de Yme(o)nhusen 135, 136, 158, 274
 Thilmannus (Dilman) de Ma(o)guncia → Tylmann z Mohuče
 Thomas Brosse 290
 Thomas de Burgo 134
 Thomas de Pusilia 272, 273
 Thomson, Samuel Harrison 373, 377
 Tilmannus de Kassel (de Hannberg) 118
 Timotheus de Mergenow 292
 Tomáš Akvinský 398, 400, 401, 406, 462, 466, 478, 512
 Tomáš (Thomas de Bidzovia?) 132, 158
 Tomáš z Erfurtu 234
 Tomáš z Lysé (Thomas de Lyssa) 122, 296–299, 368
 Tomáš Syracides 557
 Tomek, Václav Vladivoj 15, 21, 50, 53, 58, 74–75, 85–88, 104, 105, 114, 134, 135, 168, 169, 180, 181, 193, 413–414, 417–418, 479
 Toulouse 66, 494
 Truc, Miroslav 411, 413
 Truhlář, Antonín 550
 Truhlář, Josef 86, 479, 481–483, 485, 489, 539, 543–544, 546, 548
 Tríška, Josef 40, 312, 342
 Tübingen 419, 421, 422, 444, 453, 458
 Turdo de Suecia 272
 Tylmann z Mohuče 129, 147, 276, 278, 280, 314, 315, 324
 Tylmannus (Willeri) de Brunsberg 274
- Uberto Decembrio 142
 Uberto de Lampugnano 22
 Ulricus Fundan 279, 281
 Urban V., papež 19, 30, 214
- Urban VI., papež 31, 96, 110, 217
 Urbánek, Rudolf 545
- Václav II., český král 81
 Václav II., kníže lehnický 27, 90, 234
 Václav IV., římský a český král 23, 24, 35, 55, 58, 83, 95, 96, 100, 110, 113, 143, 150, 152, 160, 168, 169, 171, 179, 183–185, 190, 196–201, 205–207, 208, 210, 217, 221–223, 225, 227, 265–267, 269, 329, 331, 351, 459
 Václav Hájek z Libočan 193
 Václav Hart de Vienna 132
 Václav z Chrudimě 537, 541, 546–548
 Václav Koranda ml. 532
 Václav Králík z Buřenic 205
 Václav Křižanovský (Wenceslaus de Krzizanow) 56, 59, 482, 511, 512, 514, 532–533
 Václav z Mirovic (Wenceslaus de Mirovicz) 73, 295–300
 Václav z Nového Města (Wenceslaus de Nova Civitate Pragensi) 490, 508, 519
 Václav z Nymburka 369
 Václav z Ostrého (Wenceslaus de Ostry) 486, 488, 490, 506, 510, 516, 521
 Václav Písecký 543
 Václav z Prahy (Wenceslaus Beran de Praga) 159, 294, 361, 369
 Václav Rohle 480
 Václav ze Sušice (Wenceslaus de Sussicz) 486, 488, 491, 508, 514, 517
 Václav Šach Chrudimský 484, 493
 Václav z Voděrad 206
 Václav z Vrbna 461, 462–465
 Václavů, Hana 185, 194
 Valentin z Rakovic (Walentinus de Rakowicz) 514, 532
 Valtr (Waltherus) Harrasser 202, 221, 265, 283, 285–294, 322, 330
 Vaněček, Václav 182, 184
 Vavřinec z Nymburka (Laurentius de Nymburga) 295, 297–301, 361, 369
 Verger, Jacques 69
 Vídeň 17, 18, 24, 30–31, 38, 65–67, 73, 92, 94, 110, 127, 128, 136, 141, 170–173, 176, 194, 214, 216, 228, 257, 327, 328, 422, 443–445, 448, 451, 457, 458, 460, 495, 529, 535, 536, 562
 Viktorín, kníže, syn Jiřího z Poděbrad 537, 546–548
 Vilém z Lestkova 477, 478

- Vilém Ockham 39, 262, 399
 Vincenc Gruner z Cvikavy (Vincentius Gruner de Czwikaw) 261, 291, 294
 Vincenc Nydeck ze Zhořelce 97, 563
 Vincencius Wyaw de Sweydnicz 159
 Vitus de Gurim 517
 Vladislav II. Jagellonský, polský král 83, 156, 198
 Vojtěch Raňkův z Ježova 26, 28, 219, 233, 235–236, 263, 375
 Vojtíšek, Václav 16, 64, 66, 78, 305
 Vooght, Paul de 374, 379–380, 390–391, 395–397, 403, 405–407
- Walter (Waltherus), lékař 26, 85–89, 90, 94, 137, 138, 159, 232
 Walter Burley 466
 Wasmod z Hamburku (Wasmodus de Honberg) 239, 273, 320
 Weijersová, Olga 327
 Wenceslaus → Václav
 Wenceslaus de Brunnan 172
 Wenceslaus de Clatowia/Klathovia 517
 Wenceslaus de Domarzin 517
 Wenceslaus Longus de Praga 296
 Wenceslaus de Nova Plzna 514
 Wenceslaus de Prachaticz 159
 Wenceslaus de Rennburga 301
 Wenceslaus de Skutecz 513
 Wenceslaus Strenczlonis de Kempnicz 173
 Wenceslaus de Verona 297
 Wenceslaus Wyssnie 288
 Wernerus de Cruczburg 272, 319
- Werner (Wernerus) de Hirschberg 135, 159
 Wibold Stutte z Osnabrücku (Wiboldus Stutte de Osenbrughe) 105, 116, 135, 137, 138, 140, 159
 Wigand (Wigandus de Alzfeldia) 105, 116
 Wilbernus de Stadis 272
 Wilhelmus Horborch 100
 Winter, Eduard 41
 Winter, Zikmund 413, 418, 430, 436, 488
 Wittenberg 416, 421, 422, 423, 444, 445, 446, 450, 451, 453, 457, 458
 Wolfhardus de Mulhusen 275
 Wolkan, Rudolf 480–481, 489
 Würzburg 32
- Zacharias de Pr(z)emislavia 135, 138, 160,
 Zachariáš z Hradce Králové (Zacharias de Hradec Reginae) 509, 518
 Zachová, Jana 87
 Zatschek, Heinz 182, 194, 413
 Zavissius de Zap 276
 Zbyněk Zajíc z Házmburka, pražský arcibiskup 76, 200, 201, 204, 221–222, 225, 265, 266, 268
 Zdeněk z Labouně (Zdenico de Labun) 53, 121, 160, 210, 360, 368
 Zdislav ze Zvířetic 268
 Zelenka, Aleš 62, 64, 80–82
 Zelený, Rostislav 22
 Zikmund, římský císař, uherský a český král 42, 143, 150, 226, 227, 460, 528
- Ženeva 444, 446, 451, 457, 458

